

3 1761 04571880 6

О СРПСКОМ ЈЕЗИКУ И ПРАВОПИСУ

Karadžić, Vuk Stefanović

СКУПЉЕНИ

Скупљени граматички и полемички

ГРАМАТИЧКИ И ПОЛЕМИЧКИ

Spisai

СПИСИ

ВУКА СТЕФ. ҚАРАЦИЋА

КЊИГА ПРВА

(v. 1 - 2 172 v.)

(ДРЖАВНО ИЗДАЊЕ)

513769

9. 11 50

БЕОГРАД

ШТАМПАРИЈА КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1894. 2957

УРЕДНИКОВ ПРЕДГОВОР

Овде није потребно говорити о значају Вукову у повесници нове српске књижевности: реформа и књижевног језика и правописа нашега његова је творевина; напредак и данашње стање науке о српском језику његова је прва заслуга. Али, да се правилно сазна како је извршена ова реформа; да се види *шта* је Вук желео променити и *чиме* га заменио — и у језику и у правопису — : потребан је што потпунији преглед његова, на радост нашу, обилата рада на пољу српске граматике, лексикографије и ортографије. Многобројни пак Вукови послови ове врсте, почевши од г. 1814.. па све до године 1864.. стајали су до сада растурени или у засебним, данас и у сувише ретким, његовим списима или, још више, у туђим, данас такође врло ретким, повременим издањима политичким и књижевним листовима. Прикупити све њих и издати их у целини по готову је најзначајнији задатак у раду Одбора за издавање Вукових списа. Колика је незгода, што до сада Вукови списи о језику и правопису нису били издати сакупљени, знаће како они, који писаху или хтедоше писати, тако и они, који и само бејашу ради што више сазнати, о Вуку и његовим заслугама за нову српску књижевност.

Прибравши све што се, према данашњим књижевним и просветним приликама нашим, могло изнаћи,¹⁾ и издвојивши на једну страну све оне, веће и ситније, Вукове радове, који не иду ни у који од других редова,²⁾ потписани је уредник морао одмах после

¹⁾ Тешкоћа овога прибирања долази како од непотпуне досадашње нам библиографије и оскудних књижевних збирака, тако и од начина издања појединих Вукових списа: не само што су многи растурени по многим и разним листовима, него их има доста и штампаних без икаква потписа или само с каквом шафром и псевдонимом. Види о том и стр. VI—VIII.

²⁾ Као што се и по самом предмету могу распоредити, Вукови се списи, према одлуци одборској, издају у ових шест група:

1. Српске народне песме (раније штампане и друге до сад необјављене);
2. Српске народне приповетке, пословице и заговорке;
3. Историски, етнографски и географски списи:

тога одговорити на питање: како да распореди све ове и многобројне и разноврсне расправе и чланке о српском језику и правопису, писане или самостално или поводом чијега туђег списка. Можда ће се коме учинити да би било правилније издвојити и засебно штампати оне граматичке, ортографске и литерарно-историске радове, које је Вук писао самостално и који не стоје у врло тесној вези с чијим туђим (особито противничким) радом, а засебно оне, у којима је главно критика туђега посла или одговори и полемика с доста великим бројем његових противника. Али се таквој подели веома противе ова два разлога: 1) што је за многе послове тешко одлучити која страна претеже: чисто граматичка или полемичка; 2) што, баш да се то и може учинити, опет ни један ни други део не би чинио целине, и што би се ради разумевања кога било места из првога морало загледати у више места другога дела. И сама природа ових послова је таква, да се они један у други преливају, да су једни од других нераздвојни: тек у заједници разгледани, они могу показати какав је био у истини развитак Вукових погледа на ова, за постанак данашњег нам књижевног језика пресудна, питања: о српском народном, о црквеном старом словенском и руском словенском језику и њихову правопису, о потреби да се узме овај или онај српски народни дијалекат за књижевни језик, о природи и изговору ових или оних гласова у народном језику и њихову уношењу у књижевни, и т. д. и т. д.

Одлучивши се пак на овакав само хронолошки ред, потписани је, по већ показаној основи, начинио три одељка у том реду, као три карактеристична периода¹ у свем пословању Вукову на овом пољу. **Први** обухвата списе рађене у времену од г. 1814. па готово до краја 1818., почевши дакле с »Писменицом« па завршујући с другим одговором »господину — ц —,« у ком се износе мало јаче и отвореније главни разлози за реформу, у »Српском Рјечнику« потпуно изведену. Рјечником се почиње — **други** период, што обухвата време од г. 1818. па до краја г. 1835. или до почетка 1836.: из овога су периода Вукови списи, у којима нема више колебања у основним питањима данашњег правописа (уведено ј и начињена три нова слова, а избачена сва стара српском језику непотребна, па међу њима и слово х из српских речи. —

4. Српски Рјечник и Deutsch-serbisches Wörterbuch ;

5. Граматички и полемички списи (о српском језику и правопису);

6. Преписка Вукова и друге ствари.

¹) Њих је истакао и разлоге за то изнео **Армин Павић** у својој расправи »*Буро Далмички*« и т. д. у 77. књизи »*Rada jugosl. akad. znan. i umjetn.*« у Загребу.

Трећи се. најпосле, период почиње годином 1836., у којој је први пут Вук издао „Српске нар. пословице“ и у њихову предговору показао и разлог и потребу, да се нашој буквици врати слово *x*, па да опет буде сачувано раније постављено правило: „пиши као што говориш.“ Можда би се и сваки од ова три периода згодно могао пресећи на по два одсека [у I периоду *први* (г. 1814.) без полемике, и с једним, — *други* (г. 1815.—1818.) с много критике и полемике, и с другим правописом; у II пер. *први* (г. 1819.—1821.) претеже полемиком, — *други* (г. 1822.—1835.) готово без ње; у III пер. *први* (г. 1836.—1847.) с много филолошке полемике, — *други* (г. 1848.—1861.) с врло мало такве полемике], али у овом издању није означивана и та подела, јер се лако може видети и по самим натписима појединих радова у сваком периоду.

Да би се могао, с једне стране, што боље познати сам Вук, с друге пак уочити што правилније развитак нашега данашњег књижевног језика. — потписани је мислио да ће бити врло потребно уза саме Вукове списе, изазване туђим (било противничким или пријатељским) расправама, овом приликом штампати и те радове, од којих су многи данас исто тако ретки — ако не и ређи — као и Вукови. И ако је Вук већином доста опширно наводио оно што критикује или чему одговара, опет се и он и његов сабеседник тачно могу разумети тек кад се има пред очима и један и други разговор у целини.¹⁾ А да ове ствари не би заузеле у књизи много места, штампане су ситнијим словима.²⁾

Из истих разлога, ради објашњења и ради бољег управљања читаочева, стављани су код свакога броја и тачни библиографски записи и потребне краће напомене, које не полажу на исцрпност, будући писане више узгред, према оном што је на ком месту могло доћи до руку. А ради корисније употребе свих ових расправа и чланака Вукових биће додат на крају III књиге и регистар за сва три периода.

Овде још треба нагласити и то, да у самим овим (граматичким и полемичким) списима и није баш све, што је Вук где рекао о чем било из простране области српскога језика и правописа; јер, као год што је, према напред реченом, нераздвојна веза међу његовим граматичким расправама и полемичким чланцима, исто ће се тако наћи и у његовим етнографским списима, па и у издањима

1) Потреба ових туђих ствари још ће се боље видети у II књизи. бр. XVI.

2) Тога ради је овде и формат прилично увећан према досадашњем формату „Српских народних цјесама.“

народних песама приличан број места, која се тичу језика и правописа. Тога ради, да би преглед овога *првог периода* био што потпунији, нека се овде има на уму: да се језика тичу и нека места у „Предсловју“ и „Примечање“ у I књизи I издања народних песама („Мала простовародња Славено-сербска пјесарица, у Вијени 1814.“ стр. 15.—17., 20., 21. и 120.), те управо *прве* књиге Вукове, која је изишла на свет пре првога броја („Писменице“) у овој књизи, — а тако и једно место у „Предсловју“ II књизи првог издања, па и „Толковање Рѣчѣй“ уз ту књигу („Народна Србска пјесарица, часть втора, у Вијени 1815.“ стр. 2га 4ог и 1ва 5ог ненагин. листа и стр. 256.—262.¹⁾)

На реду је показати како је која ствар овде штампана. Као што се из саме књиге може видети, уредник је био рад приказати штампом све онако или дајбуди приближно онако, како је први пут било издано. Тога ради су на маргиналијама означиване (ситнијим цифрама) и стране²⁾ књиге Вукове или издања у ком је која његова ствар била објављена. Тога ради је и све штампано, колико је то било могућно, од речи до речи верно; а с тога, што је у свима овим списима пуно значаја не само *која* је реч употребљена, него и *како* је она написана, морао се у сваком чланку и Вукову и туђем, верно задржати онај особити правопис, којим се ко служио, па и све недоследности његове и у самом једном чланку. Тога ради је, најпосле, свуда, по могућности, верно сачувана и оригинална интерпункција. Једине су промене, у спољашњој више страни, учињене у том, што су истакнуте речи (у Вука у овом I периоду свуда штампане обичним, само разређеним словима) овде сада штампане курсивним словима,³⁾ — као што је у доцнијим годинама (особито у III периоду) и Вук радио, — и што су напомене под линијом означиване арапским цифрама место звездица.⁴⁾ А, да би се што боље сачувао колорит ових Вуко-

¹⁾ Види стр. VI, VII, X, XIV, XV—XXIV државног издања I књиге „Српских Нар. Пјесама“ (Београд, 1891.).

²⁾ Арапске или римске цифре у загради значе да у оригиналу није означена само поједина страна: цифре пак с додатим словима *a* и *b* означају који је (непагиновани) лист и прву или другу страну његову.

³⁾ То вреди и за поједина (сама) слова, кад их треба истаћи, па је Вук, тога ради, иза њих стављао запету или их писао велика.

⁴⁾ Уредникове се напомене, кад су под линијом, означају звездицама, и линија иде преко целе стране: иначе су све (и ове под текстом и ове под линијом) означене угластим заградама и штампане друкчијим словима.

вих књижевних првина, остављене су и многе очите штампарске погрешке неисправљене (велико слово место малог и обратно, један — или и никакав — реченични знак место другог, пропуштено истицање појединих речи или слова, растављање или састављање речи противно оном како је обично рађено, и т. д.), само ако не кваре смисао.

Од себе се разуме да ни у овој ни у потоњим књигама не може бити постигнут жељени идеални смер: овим издањем *цотауно* заменити сва она разноврсна издања, у којима су поједини списи Вукови и други први пут били објављени свету. Томе су узрок, с једне стране, тешкоћа самога задатка: сачувати и верно приказати поменути разноликост и недоследност у ортографији и интерпункцији, с друге пак, и честа немогућност, разабрати се у многим из онога времена техничким недостацима и погрешкама (оне могу бити понекад, у чланцима у новинама штампаним, тројаке: пишчеве, уредникове и штампарске). С тога, да би слика свега садржаја ове I књиге била што вернија, треба — сем онога што је речено на свом месту код појединих чланака — обратити пажњу и на ове појединости:

1. у *„Писменици“* реч *Сарра* (22. стр., 6. вр.) није требало исправљати, јер се онда и тако писала; у оригиналу су састављене и речи: *нетреба* (10,35), *постављасе* (15,23), *зовусе* (16,18), *склављасе* (24,10); испуштен је или промењен акценат: *немогу* (19. стр., 31. вр.), *могу* (25,41), *бивајући*, *бивавши* (45,30 и 31); *промјењује* (24,20) поправљено је тако према другим местима; у речима: *ждребади* (24,6) и *дателном* (26,27) била су почетна слова велика, а у *човек* (21,8) мало; *иза дровљад* (24,37) испуштена је запета; у *ћедосмо* (46,19) у оригиналу нема *с*; поправљено је и *с помоћу* (56,23) место *с моћу*.

2. у *„Реценсији Усамљ. Јуноше“* требало је родъ 83. стр., 29. вр. поправити у род. (родительный), јер овако, како је и у оригиналу, квари смисао: — у Видаковићеву одговору: *сливено* (90,20) у оригиналу је славенски, а то нема смисла; и место оригин. *причишавати* овде је штампано *пречишавати* (90,46).

3. у *„Првој објави о Сраском Речнику“* можда је требало презиме *Воличъ* (96,12) поправити у *Бодичъ*, а реч *внутренѣмъ* (94,1) требало је оставити тако с два *н*.

4. у Мркаћевој *„Палинодији“* поправљена је, ради смисла, реч *одписуту* (100,3), м. оригин. *одписнути*.

5. у *„Реценсији I и II књиге Љубомира у Елисиуму“* цитати из Видаковића су поређени с оригиналом, те је овде исправљена ортографија према I издању *„Љубомира“*: тако је на више места стављено ть место љ и њ м. љ особито: у речима на -чь, -щъ; *самъ*, *писамъ*). *Вы м. вы* и т. д.; тако је и цитат *„отъ руке до руку“* исправљен према оригиналу: „— — до руке:“ цитат пак *„при честныхъ мыслей“* остављен је неисправљен (треба — *чистыхъ* —)

е тога, што га Вук баш тако погрешно, пошавља на три места стр. 155. и 165. ; тако је и реч Мелиса и Мелисса, стр. 122. и д. у рецензији свуда тако написана. и ако у оригиналу редовно стоји Милисса. У интерпункцији је учињена најглавнија исправка, ради лакшега читања. у том. што је стављен потребан знак онде, где није било никаквог; тако су стављени где им је место и натписи: „Садржаніе“ (стр. 118.) и Съзкъ (стр. 148.) и ако у Давидовићевим новинама долазе доцније први на стр. 416., овде 120., а други на стр. 525., овде 154. Још треба, смисла ради, ставити испуштене запете иза: године (118,31), у себи (123,14), далеко (165,29).

6.) у *„Малом Одвратку“* исправљено је више штампарских погрешака и недоследност у писању слова *ы* према Вуковој опомени о том у *„Србским Новинама“* за 1817. г. на стр. 654.: тако треба и: пастыревъ. пастыровъ (стр. 171., вр. 30.).

7.) у *„Одговору господину — и —“* навлаш је остављено неколико речи на сугласник без њ непоправљено (стр. 198., 199., 201., 206., и ако би се исправка могла с правом извршити према правопису у целом чланку: из ових (и других неких нехотичних погрешака види се да је тада Вук већ био освојио нову правописну реформу, јер се у то време у велике штампао његов *„Српски Рјечник“* новим његовим) правописом. — У чланку пак писца — *и* — једина је знатнија исправка учињена у реченици *„Залуд му г. Меркајл джигерицу намества“* (стр. 195., вр. 9. и 10.) где је место *му* у оригиналу стајало *ми*, а тако би, како се чини, било без смисла: тако и место *Сирпскиема* у оригин. треба *Сарпскиема* 194.47; иза прежда и буши 194,6,7) потребне су запете, а не ваља 197,37 треба да је тако растављено.

8. У Мркаљеву *„Салу дебелого јера“* у оригиналу штамп. црквеном буквицом није било разлике између великога *Е* и великога *Љ* (у натпису и у почетку речи) које треба писати првим словом великим: али е тога, што Мркаљ то слово употребљава и у почетку оних речи, које иначе пише малим *е*, а не *е*. овде је у тим случајима стављано велико *Љ* у речима: *Љра*, *Љдинозвучна*, *Љри* и т. д.): у *ѡгуњство* (171,30) треба мало *ѡ* (без тачке).

Још је овде онде стављено у угласту заграду што је у оригиналу било испуштено или погрешно.

На чланцима у овој књизи под бројевима II, IV и V нема никаква потписа, а под бр. VI је потпис *„Рецензентъ.“* какав би према натпису морао бити потпис и чланку под бр. VII: чланци пак под бр. IX и X имају само потпис „В.“ Да су то све радови Вукови, јасно казује и сам језик и тон њихов, а да су рецензије Видаковићевих романа и ова полемика с њим бројеви II, V и VI Вуков посао, још се може потврдити, с једне стране, критичарским чланчићем и управо завршетком полемике с Вида-

ковићем у II периоду „Неколико ријечи о другом објављењу на трећу частъ Любомира у Елисиуму“ у II књизи бр. XIII, који је писан новим правописом с потписом *Ненад Новаковић*, а с друге стране и преписком Вуковом, до сада на свет објављеном. Посебнице о рецензији I и II књиге „Љубомира у Елисиуму“ (коју је Вук такође писао уз помоћ Копитарову, у време кад је и Речник рађен, лепих нам података пружа и преписка између *Добровскога* и *Копитара*),¹ из које видимо да се и Вук, као пре њега Видаковић (стр. 115. ове књиге), обраћао — преко Копитара — на суд Добровскоме. У њој читамо и Добровскога одговор на писмо Копитарово од 27. јуна (9. јула 1817. г. заједно с одговорима на пека Вукова питања о српском језику.² Бројеви 57.—68. Давидовићевих новина, у којима је штампана Вукова рецензија, излазили су од 14. јула до 24. августа 1817. г. — Исто се тако објављеном преписком Вуковом с Мушицким (75. Гласник Срп. Уч. Друштва, стр. 271., писмо 11. и 12.) сазнаје да је Вук с Копитаром уредио 41. и 42. број (од 19. до 25. маја Давидовићевих новина за 1817. по многим знацима, а поглавито по језику, готово са свим поуздано се то може рећи и о бројевима 43. и 44., од 26. маја до 1. јуна 1817.).³ а у том је времену у тим новинама штампана и Мркаљева „Палинодија“ и Вуков одговор на њу (бр. IV ове књиге). — Најпосле, да је потпис *B.* у чланцима под бр. IX и X Вуков, најбоље казује, покрај самога садржаја и језика њихова, онај извадак из „Српске Граматике“ о придевима (стр. 200. и 201. ове књиге).

Још би остало питање: чије се име крије под шифром — *и* —? Гад се скраћенице: „у С“ и „— Ц —“ стр. 189. ове књиге, упореде с фактима: да писац ових ортографских расправа не пише њ. а да је још на годнну дана пре тога (25. број Давид. новина, у

¹ *Источники для Исторіи Славянской Филологіи. Томъ I.* Изданіе втораго отдѣленія императорской Академіи Наукъ. Санктпетербургъ, 1885. — *Briefwechsel zwischen Dobrowsky und Kopitar*, herausgegeben von ord. Akad. **V. Jagić**. Mit einem Porträt und zwei lithographischen Beilagen. Berlin. 1885. — 8°. стр. CVII и 751.

² И ако тим одговорима нису могли бити потпуно задовољни Копитар и Вук, јер и овде Добровски жели пеке поправке у „простом“ језику, опет се њима још мање даје за право Видаковићу: и Добровски осуђује, исто као и Вук, Видаковићеве граматичке и синтактичке погрешке и показану му недоследност у облицима и правопису. Овде је исказао Добровски и жељу (Вук вели — стр. 166. ове књиге — „коликo га мы познаемо изъ нѣгови кнѣга“), да се за српски књижевни језик усвоје облици: *с:за, с:нце, в:к, видл.*

³ Било би довољно разлога и ова 4 и оних доцнијих 5 бројева (в. стр. 221. под 5.) „Србских Новина“ за г. 1817. штампати, ради језика, у „Додатку“ овим Вуковим списима; али је због главнога им садржаја (у 97. је и Вуков чланак о М. Облићу) у одбору одлучено: издати их све као прилог етнографским и историским списима Вуковим.

ком је његов први чланак, изишао је 29. марта г. 1818. у 26. броју Давидовићевих новина (од 28.—30. марта) за г. 1817. (стр. 208.) изишао оглас *Павла Атанацковића*, катихете у Сомбору, о књизи „Србскиѣ Катихета“ без дебелог јера (види и стр. 195., и 216. и 217. у напомени о Немчету и јеровима), — излази готово несумњиво да је »господин — ц —“ — потоњи будимски и бачки владика Платон Атанацковић, који је с Вуком и доцније остао у пријатељству.

Зашто није и чланак »Примѣч. о дат. и творит. падежу и т. д.“ штампан у реду осталих чланака *Вукових* овога I периода. но у »Додатку“, види се из уредникове напомене на стр. 224. Ни по језику (између осталог је у њему карактеристична речца »инди“, које nigде нема у Вука), ни по стилу и целој тону писања (обраћање у другом лицу противницима и она колебаљивост у извођењу) оно не може бити Вуково, а потписа нема никаква. нити какве везе с којим другим послом Вуковим. Међу тим баш по том особито по оном дијалогизовању с противницима и по другим неким знацима можда би се могло нагађати да је и ово био посао Павла Атанацковића: и овде и у чланцима »господина — ц —“ узима се за судију народни језик и народни изговор, ни овде се не пишу два *и* у партиципима, а особито је значајно тврђење »да се у Бачкој тако говори — то е истина“. Једино би противу овога домишљања била употреба *ѣ* (којега тамо нема) и *Ѣ* (за које — *ц* — вели да га мрзи).

Зашто су, најпосле, штампане у »Додатку“ остале ствари, казује сам њихов садржај, особито Мркаљева »Сала дебелог јера“, ове данас врло велике библиографске реткости, којој — покрај свега несумњивог јој значаја за познање како је ишао развитак нашега данашњег правописа — мучно да би се игде указала згоднија прилика, да се овако објави и учини приступачном широј образованијој публици нашега народа. А Мркаљеви чланци »Аутокритика Палинодије“ и »Отпор“ нису до сад били ни познати свима нашим књижевним повесничарима.

21. марта 1894. Београд.

П. П. ФОРЂЕВИЋ

ПРЕГЛЕД

I.

1814.—1818.

СТРАНА

I. Српска писменица (од г. 1814.):

Писменица сербскога језика и т. д. [натпис]	3
Пречестнѣйши господине [посвета]	4
Предсловље	5

Писменица [први део]:

A. О писменима	8
Раздѣленье писмена	12
B. О гласоударенју	13
Употребљавање пригласила	14

Втора част писменице. О познаванју, и скланѣанју риѣчи . 16

Перва глава. О скланѣаемим дѣловима говоренља :

1. <i>О имену</i>	16
A. О имену суштествителном	17
Перво скланѣанье	19
Второ >	21
Треће >	22
Четверто >	23
B. О имену прилагателном	25
Перво скланѣанье	26
Второ >	27
Правило о састављању степена сравнителнога	28
> > > превозносителнога	29
B. О имену бројителноме (1. основна, 2. самостојна, 3. редна, 4. саставна, 5. умножна)	30
2. <i>О мѣстоименију</i> (1. лична, 2. присвојавателна, 3. указателна, 4. вопросителна, 5. повраћателна)	32
3. <i>О глаголу</i>	36
A. Спрезанье глагола <i>јесам</i>	40
B. " " <i>бивам</i>	43
B. " " <i>оку</i>	46

	СТРАНА
Перво спрезанье	49
Составлянье времена перваго спрезанья	54
Второ спрезанье	57
Составлянье времена втораго спрезанья	62
Треће спрезанье	65
Составлянье времена трећега спрезанья	71
Залог повраћателни	72
О глаголима неправилним	75
О глаголима безличним	75
4. <i>О причастију</i>	75
 <i>Втора глава.</i> О нескланяѣмым дѣловима говоренья :	
1. <i>О нарѣчију</i>	76
2. <i>О предлогу</i>	76
3. <i>О сојузу</i>	76
4. <i>О междометију</i>	76
<i>Примѣтба</i> [о дијалектима]	78
 II Рецензија Видаковићева „Усамљ. Јуноше“ (г. 1815.):	
Рецензија о Книзи зовомой Усамлений Юноша, повѣсть правоучителна, и т. д.	81
Отговоръ на критическу рецензию издану еверху кнѣге Усамлений Юноша [од Милована Видаковића]	87
 III Прва објава о Српском Речнику (г. 1816.):	
Обявленіе о Сербском Рѣчнику (Словарь, Лексіконъ, Wörterbuch)	92
 IV Одговор на Мркаљеву „Палинодију“ (г. 1817.):	
Палинодіа либо обрана дебелога њ [од Саве Мркаља]	98
Одговоръ на Палинодію, или Обрану дебелога ера њ	101
 V. Рецензија I и II кнѣге Видаковићева „Љубомира у Елисиуму“ (г. 1817.):	
1. Примѣчаніе о сербскомъ языку [од М. Видаковића]	106
2. Предисловіе [одломак — из II кнѣге — од М. Видаковића]	113
 Друга рецензија ербска. Любомиръ у Елисіуму, морална повѣсть и т. д.	
Садржаніе: Часть прва	118
Часть втора	136
Съязыкъ	148

VI. Мали одвараѣак Видаковићу (г. 1817.):

Обявленіе на третью часть Любомира у Елісіуму, морал-
поромантическу повѣсть [од М. Видаковића] . . . 167

Малый одвараѣакъ на малый одговоръ Г. Видаковића 170

VII. Одговор Мих. Фил. Грујовићу [г. 1817.]:

Писмо противъ последнѣ точки у рецензїи Любомира у
Елісіуму, и т. д. [од М. Ф. Грујовића] . . . 176

Одговоръ рецензентовъ 178

VIII. Друга објава о Српском Речнику (г. 1818.):

Второ обявленіе о Србскомъ Словару 182

IX. Напомене чланку о двогубом и (г. 1818.):

Миѣніе о писмены *ни* у нашимъ причастїяма [од — *и* —] 188

**Додатакъ къ миѣнію о писмены *ни* у нашимъ при-
частїяма** 190

X. Одговор господину — *ц* — (г. 1818.):

Одговоръ на додатакъ къ миѣнію о писмены *ни* у на-
шимъ причастїяма [од — *и* —] 192

**Одговоръ господину — *ц* — на нѣгово миѣніе о
Србской Граматици** 198

 Д О Д А Т А К

1. Саве Мркаѣа „Сало дебелого јера“ 209
2. Давидовићево правдање због јерова и укова 216
3. Мркаѣева аутокритика „Палшводије“ 219
4. Мркаѣев „Отпор“ Видаковићу 220
5. Вукове напомене о неким речима 221
6. Напомена о дат. и творит. падежу 222

ИСПРАВКЕ.

—•—

Треба исправити: на стр. 8., вр. 14: н. п.: 10,28 : ѿ; 10,28, 34: пшеме; 15,8 : њега; 20,8 : їед.; 47,8 : он, а, о ње; 80,26 : у другој; — 83,39 : было; 84,6 : Писменицы; 84,41 : единственног'; 85,41 : оваковихъ; 91,13 : тихой; — 94,8 : быти; 94,19 : самымъ, народном'; — 98,25 : мы; 100,2 : овимъ; 104,14 : кодь; 104,41 : светяньомъ; — 106,4 : Будутъи, почињемо; 106,14 : третъи; 107,5 : Нягда !; 107,19 : каковомъ; 108,13 : бы; 110,9 : ли; 111,5 : языкъ; 112,24 : са самогласнымъ; 116,26 : почињмо; 117,2,18 : другчје; 118,13 : взъ; 119,19 : мы; 120,6 : отъ; 121,24 : Профессора; 123,15 : пойти; 124,4 : была; 124,25 : ови; 137,18 : кою су му; 139,19 : и онъ; 146,18 : землѣдѣлци; 151,31 : сумля; 153,41 : общество; — 195,1 : разкаянїя; 195,24 : Човек !; — 216,23 : Гезикопротресу; 218,12 : сви; 220,18 : безъ. — *Још је гдеде у кружном слогу т изишло нејасно, а на стр. 138,31 и 151,35 п место в; у сигном пак слогу, особито на стр. 195., 214. и 215., слово я нејасно или место њега п.*

—•—

О СРПСКОМ ЈЕЗИКУ И ПРАВОПИСУ

СКУПЉЕНИ
ГРАМАТИЧКИ И ПОЛЕМИЧКИ
СПИСИ

ВУКА СТЕФ. КАРАЏИЋА

КЊИГА ДРУГА

(V, 2)

(Д Р Ж А В Н О И З Д А Њ Е)

БЕОГРАД

ШТАМПАРИЈА КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1894-1893

У овој су књизи прештампане Вукове расправе и полемички чланци *о српском језику и правопису* из времена од краја 1818. па до краја 1835. године, које се узима као *други период* у раду Вукову на граматичком пољу. Уношење у ову књигу и уређење чланака (и Вукових и његових пријатеља и противника) извршено је на онај исти начин, како је рађено у I. књизи и како је то објашњено у уредничкову предговору тој књизи. Библиографске и друге најпотребније напомене стављене су и овде уз поједине чланке (у угластим заградама и под линијом) на својим местима. Потпуности ради нека је овде још поменуто да је о српском језику нешто речено и у Вуковим предговорима: првом издању „Српских народних приповиједака“ (у Бечу, 1821.) и другом издању I књиге „Српских народних цјесама“ (у Липисци, 1824., стр. XXV—XXXVII; беогр. држ. изд. стр. XLIX—L). — Друга потребна и могућна књижевно-повесничка објашњења биће изложена у предговору III-ој, последњој, књизи ових „Скупиљених граматичких и полемичких списа“ Вукових.

II. II. Ђорђевић.

ПРЕГЛЕД

II.

1818.—1835.

СТРАНА

XI. Предговор I-ом издању „Српскога Рјечника“ (г. 1818.):	
Предговор	3
XII. Српска граматика пред „Српским Рјечником“ (г. 1818.):	
Српска Граматика :	
<i>О словима</i>	27
О претварању полугласни слова	28
О удвојавању слова	32
О Славенским словима	33
<i>О гласоударенију</i>	37
<i>Склоненија</i> [промена именица]:	
Прво склоненије	39
Друго склоненије	42
Треће склоненије	44
Четврто склоненије	45
<i>О имену прилагателном:</i>	
О двојаком свршивању прилагателни имена	46
Прво склоненије	48
Друго склоненије	49
Уравненије прилагателни имена	51
<i>О имену бројителноме</i>	52
<i>О мјестоименију</i>	57
<i>О глаголу:</i>	
[Подела и облици]	62
[Спрезање глагола <i>јесам</i> и <i>оћу</i>]	68
Прво спрезање	70
Друго спрезање	72
Треће спрезање	80
[Упоредна таблица српске буквице]	85
<i>Штамиарске погрјешке</i>	86
<i>Догађај</i> [Српској Граматичи]	86

- XIII. О другој објави Видаковићеве III-ће књиге „Љубомира у Елисиуму“ (г. 1819.):
- Објавленіе на третју часть Любомира у Елісіуму
[*Миловани Видаковића*] 88
- Неколико ријечи о другом објављенију на тре-
тју часть Любомира у Елісіуму [од *Ненада*
Новковића] 89
- XIV. Напомене Љубибратићевим преводима (г. 1820.):
- Примѣчаніе на преводе г. Ћомере Любибратића [од
Станимира Живковића] 92
- Примјечанија на преводе г. Ћомере Љубибратића,
и на примјечаније на њи г. Станимира Жив-
ковића [од *Ненада Новковића*] 95
- XV. О језику у Берићеву преводу Шрекове Историје (г.
1820.):
- Неколико ријечи о језику у првој књижици
Шрекове Историје [од *Ненада Новковића*] . . . 107
- XVI. Одговор реценсентима у години 1821.:
1. Критика и остра протестація Писмена Дебелого
Ђра (њ) и Танкога Ђра (њ) противъ Курта — Херо
— Шћичке Грамматѣке Г. Вука Стефановича . . . 112
 2. Смјснице књижевственне [од *Вељка, Старца*] . . . 117
 3. Одговор Старцу Вељку и Совѣт жалѣем о срб-
ском роду у числу новина 14. [од *Фрушкогорск.*
Петковића и Добрића] 120
 4. Неколико речи за старца од седамдесет година
[од *Благоја Штипкаловића*] 123
 5. Одговор на Вељкову крѣтику у додатак к нумери
14-тој овогод. Новина Србски метнуту [од *Куц-*
кала, Старца] 125
- Неколико ријечи мојим овогодишњим рецен-
зентима, а особито Благоју Штипкаловићу и
старцу Кунцалу [од *Вука Стефановића*] 131
- XVII. Одговор Добрићу (г. 1821.):
- Погледі на начѣн Србска писаня [од *М. Добрића*] . . . 143
- Одговор на Добрићеве Погледе „на начѣн Србска
писаня“ [од *В. С.*] 146
- XVIII. Први одговор Јовану Ранитовићу (г. 1821.):
- Одговор на неколико речи Г. Вука Стефановића, у
новине Србске под числ. 49. против већ сад по-

	койног Штипкаловића стављени [од <i>Јована Ранитовића</i>]	150
	Одговор Јовану Ранитовићу, адвокату Штипкаловићеву [од <i>Вука Стевановића</i>]	153
XIX.	Писмо Димитрију Фрушићу (г. 1821.):	
	Писмо Димитрију Фрушићу, доктору медицине. У Бечу 19. Нојембра 1819. [од <i>В. С.</i>]	160
XX.	Други одговор Јовану Ранитовићу (г. 1821.):	
	Одговор на Душану Г. Вука Стефановића — сад Стевановића — у Новине Србске под числ. 63. метнуту [од <i>Јована Ранитовића</i>]	169
	Одговор Штипкаловићу или Ранитовићу, на његов одговор у Додатку к 75. ч. Н. С. [од <i>В. С.</i>]	174
XXI.	Додатак петроградским речницима и Огледи бугарскога језика (г. 1821.—1822.):	
	<i>Додатак к Санктпетербургским сравнителним рјечницима</i> и т. д. [напис]	178
	1. Додатак к Санктпетербургским сравнителним рјечницима свију језика и нарјечија:	
	[Приступ]	179
	[Речи: руске, илиријске, српске; српске поправљене, бугарске]	183
	[Уредничке напомене]	214
	2. Особити огледи Бугарскога језика:	
	I. Преводи из јеванђељија	217
	II. Народне Бугарске пјесме	220
	Поговор [кратка граматика бугарска]	230
XXII.	Немачки превод „Српске Граматике“ (г. 1824.):	
	Serbische Grammatik [у изводу]:	
	Von den Buchstaben	241
	Von dem Geschlechte des Nomens	243
	Von der Declination	245
	Von dem Adjectivum	247
	Anmerkungen zu den Adjectiv-declinationen	248
	Von dem Verbum	250
	Von den Partikeln:	
	I. Präpositionen	255
	II. Adverbia	257
	III. Conjunctionen	258
	IV. Interjectionen	259

XXIII. Разлике између црквенословенског и српског језика
(г. 1826.):

Главне разлике између данашњег Славенскога
и Српскога језика:

I. У ријечма	261
II. У граматичи	268

XXIV. Рускому рецензенту (г. 1826.):

Одговор Рускоме рецензенту	274
--------------------------------------	-----

XXV. Оглед српскога буквара (г. 1827.):

Први Српски Буквар [латинис]	280
Оглед Српскога буквара:	
Предговор	280
[Букварски део]	282
Символ православних вѣры	288
Молитва Господня	289
Знаци броја	289
Један пут један	291

XXVI. Главни завршени српских именица и придева (г. 1828.):

Главна свршивања суштествитељни и прилагателни
имена у Српском језику:

[Приступ]	292
I. Имена суштествитељна производна [77 наставака]	294
II. Имена суштествитељна сложена	347
III. Имена прилагателна производна [25 наставака]	352
IV. Прилагателна имена сложена	368

XXVII. Објава и предговор „Опиту сличноречности“ Луке Милованова (г. 1832. и 1833.):

Објављење [од Вука Стеф. Караџића]	371
Предговор издатељев [Вука Стеф. Караџића]	374

Д О Д А Т А К

A.

1. *Огледи Светога Писма на Српском језику* (г. 1824.)
[с одломцима из „Новога Завјета“ у прев. г. 1847.] • 385
2. *Четири луда Брамина*, Индијска приповијетка (г. 1827.) 413
3. *Писмо П. Б. Јосифу Миловуку о Матичи Српској* [с напоменама Вуковим] (г. 1834.) 421

Б

4. <i>Ко благоохотњамъ читателемъ</i> [Видаковћев предговор III. књизи Љубом. у Елиспуму] (г. 1822.)	425
5. <i>Гримов</i> [немачки] <i>предговор</i> <i>Буковој „Малој српској</i> <i>граматици“</i> (г. 1824.)	432
6. <i>Ошиг настављења к Српској сличноречности и сло-</i> <i>мјерју или просоди</i> [Луке Милованова Ђорђевића] (г. 1810., 1814., 1833.):	
Предсловје	462
I. Д И Е Л:	
Увод. О сличноречности	465
Поглавак I. О слогомјерју	469
Поглавак II. О чланцима сличноредака	472
Поглавак III. О сличноредцима	473
Поглавак IV. О усјеку или улому	477
Поглавак V. О слику	481
Поглавак VI. О слободности везаног списа	485
II. Д И Е Л:	
Цјесме, које из Немачког језика преведене, које са-	
стављене, и т. д.	487
Пословје читатељу	508
Изјасненје речи њеки	509
—————	
<i>Исиравке</i> штампарских погрешака	511

І.

1814.—1818.

I.

ПИСМЕНИЦА
СЕРБСКОГА ПЕЗИКА,
ПО
ГОВОРУ ПРОСТОГА НАРОДА

(I)

НАПИСАНА
ВУКОМ СТЕФАНОВИЋЕМ
СЕРБИЈАНЦЕМ.

У ВИЕННИ, 1814.
У печатњи Г. Јоанна Шнирера.

[На 8^о, страна XII и 106, и 5 листова без пагинације]

ПРЕЧЕСТНЬЕИШЕМУ ГОСПОДИНУ

(II)

МЕЛЕНТИУ НИКШИЋУ

СВЕТО-СТУДЕНИЧКЕ ЛАВРЕ АРХИМАНДРИТУ,
САДАШЊЕМ НАСТОЈАТЕЉУ МОНАСТИРА ФЕНеКА,

ПОСВЕЂЕНА.

(v)

ПРЕЧЕСТНЬЕИШИ ГОСПОДИНЕ.

МЕНИ ВИСОКОПОЧИТАЈЕМИ!

Познана је ВАША пламенита љубов, којом род Србски обимава, трудећисе о срећи и о благостојању његовом; познана су и многа благодјетелства штедре деснице ВАШЕ, којима сузе бједне и невольне браће наше неусипно сушите: но преко свега тога ВИ сте и к овој струци обштеполезнога добра милостиво сердце ВАШЕ приклонили, и штедро сте изволпли платити трошак за печатање ове Писменице, коју ја ВАМА сада за знак благодарности и искренога високопочтења посвећујем. Ја признајем да је ово дјело од стране моје малено, зато и не мислим с њиме благодјетелноме сердцу ВАШЕМ, и милостивој благонаклонности и љубови к мени, (vi) толико соотвјетствова|ти, колико дужности и чувствителности сердца мога. Да је Бог дао, да род Србски има доста такви ревнителя, онда би на другом степену било књижество наше, нити би се различне новосписане и преведене књиге, код сиромашни Спсателя, вальале по бучжацима.

Повторително благодарећи ВАМА Пречестнѣиши и Високопочитајеми Господине! и о особитом високопочтењу мојем ВАС увјеравајући; и даље препоручујућисе ВАШОЈ милостивој благонаклонности остајем

У Виенни 30^{га} Вресња
1814.

ВАШЕ ПРЕЧЕСТНОСТИ

ВАШИЈИ СЛУГА

ЉУК СТЕФАНОВИЧ,

ПРЕДСЛОВЉЕ.

(VII)

Благонаклонњени Читателју!

Ево ти објављене Писменице Сербскога језика, коју сам се ја, из ревности к Сербском књижеству и из љубови к матерњем језику, потрудио написати по малим силама знања мога. Ја сам увјерен да у народу Сербском има доста људи, који би к овоме дјелу били много способнији од мене, но, по несрећи Сербскога рода, такви слабо ма́ре за ово дјело: свакога правог Сербљина душу и сердце мора отчајателна туга обузети, и срамота главу к црној земљи оборити, кад се опомене, да су до сад четири мудра и научена Сербљина тудји језика Писменице писали, и Сербљима незнајућим свога матерњег језика пут к ту|дјим језицима отворали! — Ја даље ^{viii} затворам очи од овога неповольног позоришта, и обрћем се опет к теби благонаклонњени читателју! к теби, који љубиш свој матерњи језик, као најдрагоцјенније благо народа, и који желиш његову чистоту и можно совершенство:

Ја сам, јошт прие почетка овога дјела, познавао како теготу, тако и недостатак сила моји к писању једне Писменице (коју ја никад, а особито на матерњем језику, ни јесам учио као што би требало); а и при самом дјелу све сам ово јошт већма осјетио и искусио; но ништа мање, мене је истинита ревност к роду моме ободрила, и принудила мѐ да зажмурим и да један пут тумарим главом кроз ово терње, макар на ону страну сав подеран и крвав изишао; само нека се зна стаза, којом би се други могао лакше усудити да пође. Ни из какове моје собствене користи ни јесам ја ово дјело

предузео, него из једине ревности, и из жеље да би другу од мене способнију браћу побудио к овоме общеплезном дјелу; к дјелу, које сваки разумно мислећи и судећи мора признати да је ступ и необорима подпора једног народа и цијене његове.

IX Сад благонаклонњени Читатељу! познајући ти наміеренње моје, и моју горећу жељу, надам се да ћеш ме благонаклоњено извинити, и опростити, како дерзновенње моје с прама важности овога дјела, тако и слабости мога разсудьенња и од туда проистекавшe погрјешке и недостатке. Ја теби јошт у напредак кажем, да нетражиш овде оні танкі и дубокі правила језика, с којима је Г. Аделунг код Нјемаца, и Г. Добровски код Бохемаца, и код свију Славенски народа, безсмртну славу задобио. Ова је моја Писменица само један први опит, у којему сам се ја потрудио, по силама знанња мога, само нека правила о *скланьанью имена и мјестоименїа*, и о *спрезанью глагола*, у једно саставити, и со тим, ако не внутренње вештество, а оно барем вид Сербске Писменице предложити.

Труд ће мој довољно бити награђен, и моја ће сва жеља бити испуњена, ако ја с овим почетком мојим, макар најманју ползу књижеству Сербскоме принесем; ако ревностним дјелатељима његовим најманју препону будем уклонио с пута; и ако с недостатцима и с погрјешкама побудим каквога способнијег од мене Сербљина, који је из тудји језика веће искуство к овоме дјелу добио, да нам напише бољу и колико је можно совершену Писменицу. А мени би заиста жао било да на мене опет ред спадне, да ову моју Писменицу попраљам и пространију по други пут да печатам.

Перва и највећа критика, која ће срести ову моју Писменицу, бит' ће сврху начина правописанња: и ја сам истина о овоме много сумњао и размисљавао, но најпосле ми се учинило да је овако најлагше дотерати Сербско Правописанње

под оно заглавље: *Пиши, као што говориш; а читај, као што је написано*. Да је оно правописање најбоље и најлагше, које може под речено заглавље доћи, то ће сваки признати; а водили овај мој правописања начин у право к томе заглављу, то нека суде разумни ревнители Србскога књижевства. Само ја молим свакога: нека ни један не осудује, из воображења, или по чувењу, прие док све не прочита, и док о свему безпристрастно не просуди; пак ако се и онда коме невиди по вољи, а он нека ми опрости, јербо ја сви^{ма} не би могао учинити по вољи макар како да сам^х писао. Нити се може изискивати од једнога човека, који му драго он био, да сад на један пут постави и да опредјели Србским Списатељима правила у правописању; него би нужно било да учени Србљи учине једну скупштину ради тога, пак то у договору да рјеше, и свима да јаве чрез једну общеначиньену и од свију одобрену Писменицу, по којој би се после сваки драговољно владао, макар писао и јус (ж), акамоли дебело јер (ѣ) и јаћ (ѣ).

А што се тиче скланьања имена и мјестоименија, и спрезаньа глагола, ја сам се у овоме држао говора просто-народнѣг, т. је: говора они Србалља, који живе по селима далеко од градова, које ће ми признати сваки Србљин, који зна како народ Србски говори.

В. С.

П Р И М І Е Т В А.

(хп)

Погрјешки печатања овде има премного. Ја сам неке које сам могао примјетити, назначио на крају књиге; а друге, које се гди надју, молим свакога нека извини и опрости, јербо овде печатајући тежко се од њи сачувати.

ПИСМЕНИЦА СЕРБСКОГА ЈЕЗИКА.

Писменица Сербскога језика јест наука која садржава правила како треба *Сербске речи писати, уписане изговарати; по том познавати, и у различном употребљаванју скланјати (прегибати), и из речи разговоре састављати.* И из тога се види даби се Писменица Сербскога језика могла раздјелити на три главне части, које јесу :

- I. *Правописанье и Правоизговаранье речи.*
- II. *Познавање и скланјање речи.*
- III. *Састављање разговора из речи.*

П Р И М Ї Е Т В А.

Свака од ови трију части има своја оддјеленја која би требало пространо толковати, као и п. у првој части требало би говорити: *о писменима; о срицању, о читању, о гласоударенју; о употребљаванју различни знака* (као што је точка, запјата и пр.) *и велики писмена.* Но будући да је намера моја само најглавнију и најважнију част Писменице, т. је. *Познавање и скланјање* речи представити, зато све оно друго, што ми се за сад не види тако нужно, остављам; само о писменима (јербо с њима пишем) и о Гласоударенју (да би ме други болје разумјети могли) морам мало у кратко пробесједити :

О ПИСМЕНИМА.

Писмена у Славенским књигама, кад се сва скупе, има 44, која јесу следујућа: а, б, в, г, д, е, ж, **з**, з, и, **ї**, к, л, м, н, о, п, р, с, т, **џ**, у, ф, х, **Ѡ**, ц, ч, ш, щ, њ, њ, њ, њ, ю, ж, **ѡ**, ја,* **ѣ**, я, **ѧ**, џ, ѳ, в. И кад се јошт додаду она 2, која се које-гди виде: **ћ**, **ѡ**, онда ће бити 46.

[* Знаком ја хтео је Вук, по свој прилици, да покаже знак ѡ.]

Ова сва писмена, осим ж, Сербљы су у писаньу употребљавали како је који знао, као и сад што употребљавају; а који је што печатао и на свиет издавао, онаї сѣ твердо держао штила и правописанья церковни кнѣга до первога списателя Сербског Г. Доситеа Обрадовића. Оваї перви Списатель Сербски почео је прие 30. година просто Сербски писати и печатати, и друге учене Сербље ободравати да и они ње|му послѣдују.¹⁾ Он како се ни је держао штила Славенскога, тако ни правописанье оно ни је набљудавао, него је изоставио *и*, узео *ћ*; ѣр дебело (*ѿ*) и танко (*ѿ*), иже (*и*) и *ї* поміешао, и писао је само да га род свої разуміети може. После тога на много година неко је извадио из Доситееви Басни неколике Баспе²⁾ у којима је *ћ* сбог двојакога значенья изоставио а на мјесто њега *дѣ* и *тѣ* поставио, и такодѣр на мјесто *и* пометао *и* гди је требало по Славенском правописаньу. По том почео је Г. Атанасие Стоїковић, издајући Сербски Секретар.³⁾ нешто мислити о писменима Славенским, и о Сербском правописаньу, но ништа више ни је смео казати него да је ξ сложено из *кс*, ψ из *ис*, \Uparrow из *от*; и да ѣр дебело (*ѿ*) у Сербском езику не треба, него да је као 5^{ти} точак у колима: но он је то само казао, а ни је опет смео да га изостави. — Г. Савва Текелпа, ревнители и дѣка Сербскога рода, одма по том издао је једну кнѣгу без дебелог ѣра,⁴⁾ која, кад је изишла, сматрана је била као говече без роѿва. — У то време и Г. Павле Соларић ступио је на позориште Сербскога кнѣжества и издао Гражданско земљеописание.⁵⁾ у којему је *ѿ* јошт задржао био, но *и* раздвојио од *и*, и почео га упогребљавати само као *ѿ* и *ї*; а по том издао друге кнѣге у којима је обадва ѣра (*ѿ*, *ѿ*) изоставио, само танко (*ѿ*) задржао као умершателни знак. Међугим и Г. Лукиан Мушицки (садашњи Архимандрит) у својим Одама изостави обадва ѣра, и на мјесто *ћ* почне писати у неким рпечма *тѣ*, а у неким *чѣ*. И тако, један избацујући једно, а други domeћући друго, роди се бѣна у Славенским писменима, и постану различна мисленья о Сербском правописаньу: једни ночну говорити да међу Славенским

1) Живот и прикљученија Димитрија Обрадовића, у Лајпцигу 1783.

2) Избраче Баспе, у Будиму 1800, без пмена издатељева.

3) Сербски Секретар, у Будиму 1802.

4) Римљани у Шпанији, у Будиму 1805.

5) Гражданско земљеописание, у Млетцима 1804.

писменима има много писмена која Сербскоме їезику не требају, а нека опет да недостају; а други на против почну потврдјивати да се ни дебело їер ни под који начин не може, нити смие изоставити. Г. Савва Меркаило, желећи да би се та бјуна утишала и да би сви учени Сербљини, који Сербски писати желе, на їеднаке мисли о томе дошли и согласили се, предузео је то и издао на свѣт која су из међу Славенски писмена Сербскоме їезику потребна, која ли не требају, и која јошт недостају.¹⁾

Но ово рїешенје Г. Меркаила (које је тако истинито, и тако јасно дага сваки Сербљини који здрав разум има, и безпристрастно судити оће, мора одобрити) нашло је људи који њима се недопада. Но шта сје до сад, и шта ли ће се и кад свим људма допасти? Али овде чини ми се, колико сам до сад познати могао, да би готово сви учени Сербљини радо Меркаилу посље довали, али несмију да со тим коме вољу непокрваре, него за свој добитак и дебело їер, премда му се и сами подсмјевају, пишу.

Ја сад овде имајући за намјеренје уснїтех Сербскога Ђнвижества не могу друге Азбуке употребити него Меркаилову, їербо за Сербски їезик лагша и чистија не може бити од ове. Г. Меркаило избрало је из Славенски писмена за Сербски їезик слїедујућа: а, б, в, г, д, е, ж, з, и, њ, л, м, н, о, п, р, с, т, у, ф, х, ц, ч, ш, њ. А изоставио је као Сербскоме їезику непотребна: ѕ, ѓ, ѳ, щ, ѓ, њ, ѓ, є, ю, ж, ѿ, ја, ѿ, ја, ξ, ѡ, ѡ, ѡ, ѡ, ѡ. Што се тиче овне 13. писмена: ѕ, ѓ, ѳ, щ, ѓ, њ, ж, ѿ, ѿ, ја, ѿ, ξ, ѡ, ѡ, ѡ, ѡ, ѡ. неће ји нико зажалити, нити ће рећи да нам требају; но остаје нам распра само за овне ѕ, є, ю, ја, Ѳ.

Ово писмо *и* онолико је пуждно у Сербскоме їезику колико и дебело їер: како год, што се писме согласно изговара їеднако та с дебелим їером та без њега, тако исто и *и* Сербљини изговарају као *и*; а онај његов глас, кога је оно код стари Славена имало, Сербљини не познају нити га могу изговорити: а да је он угодан био за Сербска уста леби га Сербљини заборавили. Даклем кад је писмо *и* равно писмену *и*, то нам прво (*и*) не треба: па што би нам два їеднака писмена? Ако ли писме *и* другчији глас има него *и*, то нам опет не треба: їербо Сербљини тога гласа не познају нити га могу изговорити. Али рећи ће ко-год: „Да како ћемо ми без *и* разликовати речни їеднаке по писанью, а по значенью раз-

¹⁾ Само дебелогa їера, либо Азбукопротрес. у Будиму 1810.

лично? Ја одговарам: Онако као и народ прости у говору што разликује и разумјева, т. је: из смисла, и по гласу: јербо ни једна реч неће ни гди стајати сама на зиду, нити на путу, на писана, пак да се погађа шта значи, него свака стоји, и стајаће у сојузу с другим речма. У књигама Г. Доситеа нигди нејма *ы*, пак и најпростіи Сербљин разуме све, као што Г. Мушицки сам у својој Оди¹⁾ свједочи говорећи:

Минервин кому дом неприступан јест,
Толмач же нуждан в' бесједи Праотцев,
Тај тебе чита; чтома слуша
Буквоненскусан: все им јасно.

Пак, кад прости народ разуме, како неби књижевници могли разумјети? А баш кад би мј и *ы* задржали, опет не би могли све једнаке речи с њиме разликовати, јербо мј имамо једнаки речи и на друга писмена осим *ы* н. н.

Дуга, једна качна дуга.

Дуга, много дѹга, у род. множ.

Дуга, Дѹга на небу што после кише бива.

Дуга, дугачка.

Дуга, у родит. једин. од дуг.

И овима подобни много речи има у нас, које кад би: мј све хотјели писменима разликовати, то би нам требало неколико стотина писмена.

Ово писме *е* (или *э*) да узмемо да може на свакоме мјесту стајати и пребити као сливено *је*²⁾ пак ће нам онда бити сливено самогласно писме као што је *я* и *ю*, и онда ћемо имати три самогласна сливена писмена т. је: *ја*, *је*, *ју*, но мј имамо прости самогласни писмена *ет*, а колико год имамо прости толико морамо имати и сливени: дакле нејмамо сливено *ји*, *јо*, која у језику нашем требају н. п. *кози*, *јошт*, и пр. Сад кад би мј имали и ова два писмена сливена, као што она три имамо, онда би могли писме *ј* изоставити, али неимајући тие морамо *ј* задржати; а кад ћемо мј писме *ј* само за ова два писмена задржати, то је болје (и лакше ће бити) нека и она три сливена, са слитном (̣) заједно, изостану, пак ћемо све са *ј* сливати. Но ово писме *ј* никад

¹⁾ Стени Доситеа Обрадовића. у Будиму 1811.

²⁾ Као што сам га ја у *малој Писменици* употребно, а иначе би у среди и на крају морало *ѵ* после согласнога, а *е* после самогласнога писмена бити; а *е* само у почетку, а на другом мјесту ни пошто, као ни *ѵ* у почетку, или после самогласнога писмена.

више у Сербском језику да неумегшава согласни писмѣна, као што у Славенском е умегшава *л* и *н*, н. п. *земља, љубов, љѣто; светиня, матерній, гнѡрац, гнѣв*; ово се чита у Славенском: *земља, љубов, љето; светинья, матерњи, гнѡурац, гнѣв*, и пр.

Писме *ѳ* никакав родѣни Сербљин не може изговорити макар колико намѣштао уста и подвнѣао језик; залуду стоји написано: *ѳомо, Аѳѳека*; кад сви Сербљи говоре: *Томо, Аѳѳека*. Него ако оће ко нека пише на мјесто *ѳ*, *тх*, као што Нѣмци и Французи пишу, и као што Г. Меркаило каже: ако ли неће, а он нека пише као што се и говори, јербо ни Грци за Сербске рјечи ни јесу нови писмена правила, него су писали, и пишу, *ѳ* на мјесто *б*.

Сад к овим писменима, која је Г. Меркаило избрао, требају Сербском језику јошт 3 писмена: *ѣ*, *ель*,¹⁾ *енѣ*, а четверто имамо *ћ*, које ништа друго ни је него у једно састављено *т* и *ѣ*, само што је прѣга од оздо изостављена, а од озго додат рѣић љепшега вѣда ради; зато мислим да више ни је потребно на једним мјестима писати *ћ* или *ѣѣ*, а на другим *тѣ*, него свуда *ћ* гди се год његов глас чује.

Сад ја мислим: кад се *ѣ* са *т* саставити могло, оно се може (барем у печатанју) и са *д, л, н*, саставити, ево ја велм овако: *ѣд, ѣл, ѣн*.²⁾ ето готов посао.

9 Сад наша Азбука, или, како прости Сербљи по Србији и по Херцеговини говоре, *Буквица*, има 29 писмена, међу којима ни једно ни је сувише, ни једно звукопремјенљиво, нити које недостаје, него њ је таман онолико, колико својство Сербског језика изискује:

а, б, в, г, д, *ѣ*, е, ж, з, и, ј, к, л, *љ*, м, н, *њ*, о, п,
р, с, т, *ћ*, у, ф, х, ц, ч, ш.³⁾

Раздјеленје писмѣна.

Писмена се раздјелују на *самогласна* и на *согласна*.

1. *Самогласна*. Самогласно писме зовесе оно, које само од себе глас дати може и рјеч представити без помоћи другога писмена; или: самогласно писме јест оно, којега се звук

¹⁾ Сваки разуман човек, само ако оће, може ласно видјети да писме *л* ни је *ель*, него је *ел*, иначе не би му требало ташко јер н. п. *учитель, поле* и пр.

²⁾ Ово ако се види коме да ни је ласно начинњено, а он нека изволн начинити љепше, пак ће онда и мени бити милнје.

³⁾ Стоје ли ова писмена у добром реду, и именују ли се добро, о томе нека размисљавају они, који Србски Буквар усправе, пак онде то века уреде.

самом паром на отворена уста изговорити може; и такви писмена у нас има 5. која јесу: а, е, и, о, у.

2. *Согласна.* Согласно писме зовесе оно, које само од себе не може дати гласа, ни речци представити без помоћи самогласнога писмена; или: согласно писме јест оно, којега се звук самом паром из уста не може изговорити без помоћи ¹⁰ ђстана, језика, зџба и остали орудја говорења, и такви писмена у нас има 24. која јесу: б, в, г, д, ђ, ж, з, љ, к, л, њ, м, н, њ, п, р, с, т, ћ, ф, х, ц, ч, ш.

Једно самогласно писме само, или састављено са једним, или са више согласни писмена, зовесе *слог*.

П Р И М Ї Т В А.

1. Ово писме *ѣ*, по имену његовом доста је налик на самогласно писме, али кад се погледа како се оно слива са писменима самогласним, а само по себи никакву реч означити не може, онда друго ништа не може се рећи, него да је оно писме согласно, као што и јест. Оно кад стоји пред самогласним писменима: ја, је, њ, јо, ју, изговарасе као у Славенском е. е, ю, н. п. *ѣбука*, *ѣлен*, *Божѣи*, *ѣшт*, *ѣуг* и пр. А кад стоји после самогласнога, онда значи као у Славенском пже саслитном (ѣ) н. п. даѣ, хеѣ, пиѣ, моѣ, чуѣ, и пр.

2. Писме *ѣ* само је за тудје речи, а Србске ни једне речи неима гди би оно требало; и зато га прости Србљи у говору, свуд готово, промињују на *в*.

3. Писме *х* Србљи прости верло тежко изговарају: него, или га са свим изоставе н. п. *Христос*, *хоћу*, *орас*. они говоре: *Ристос*, *оћу*, *ора*; или га промиене у друго какво писме, а особито у *в* и *к* н. п. *суви*, *жених*, они говоре *суви*, *женик*. А Србљи по Херцеговини и по Црној Гори у глаголима у времену прошавшем простом 2ом промињују га у *г* н. п. *убих*, *видѣх*, *наѣдох*, они говоре: *убиг*, *видѣг*, *наѣдог*, *доѣдог* и пр. Зато ово писме *х* кад стоји у почетку пред самогласним писменом, или у среди међу два самогласна, онда се може у Србскоме језику изоставити н. п. *хоћу*, *маховина*, *духовник*, може се писати: *оћу*, *маовина*, *дуовник*. Или, могло би се учинити, да се пише свуда, гди се год у Славенском језику находи, али да се неизговара тврђе него Немецко *ѣ* без *с*; и на тај начин могло би нам (*х*) на много мјеста од велике потребе и од помоћи бити.

Б. О ГЛАСОУДАРЕНЈУ.

Свака реч састоји се из једнога, или из више слогова; но ови слогови како уговору, тако и учитанју неизговарају се свуд једнаким гласом, него се на неким слоговима глас мање или више продужује, на неким пак скраћује, а на неким подиже; зато су измисљени неки знаци, с којима се назначује то премјенљивање гласа. Такова знака имају 4 и именују се *тригласила*.¹⁾

¹⁾ Као што и Г. Лука Милованов, у Ошиту настављена к Србској слично-речности, именује.

1. *Пригласило одуљујуће* (´), које се пише над оним самогласним писменом, на коме се самом, глас протеже н. п. тра́ва, ра́на, ду́га, вóз, стру́к.

2. *Пригласило преодуљујуће* (˘), које се пише над оним самогласним писменом, на коме се глас тако верло протеже да и слѣдујућим њему самогласним писменима (јербо оно по највише у среди, а рједко на крају или упочетку долази) од свога продуживања нешто предаје н. п. *десет љљди; шест* 12 *кóња; седам љезика*; и пр. Ово пригласило сваки може ласно разликовати од првога, јербо прво продужује само оно једно писме, над којим оно стоји, а под овим се другим писме већма продужује, и од продуживања свога нешто и другим њему слѣдујућим писменима предаје, као овде у рјечи *љљди*, *ј* предаје продуживање писмену *и*; у рјечи *кóња*, писме *ó* предаје продуживање писмену *а*; а у рјечи *љезика*, писме *ѣ* предаје продуживање писменима *и* и *а*.

3. *Пригласило подижуће* (˘), које се пише над оним самогласним писменом, на коме се глас мало подиже и берзо изговара н. п. нòга, вòда, ра́на, врàна, кàд, сàд и пр.

4. *Пригласило прешодижуће* (˘), које се пише над оним самогласним писменом на коме се глас мало више подиже и развлачи, и од развлачења мало слѣдујућем писмену предаје н. п. блàго, дрàго, злàто, и пр.

Сад ће се овде у слѣдујућем примјеру сва четири пригласила, и њихова разлика, боље и јасније показати н. п. *Ја сам несрећна дрљга; Нас има седам дрљга; Ова је лага и лега дрљга;* 1) *Ово је писмо од мога дрљга.* У овом примјеру сваки Србљин може ласно примјетити разлику свију пригласила.

13

Употребљивање пригласила.

Ова пригласила ни је нужно на свакој рјечи постављати, јербо то не само што би уписању било дангубно и у печатању много скупље, него и оно напечатано било би као да је каквим труњем посуто. Но будући да има неки рјечи код који нужно је пригласило поставити, зато се овде на кратко назначује:

1. *Пригласило одуљујуће* (´) нужно је поставити код рјечи које су по писању једнаке с другим рјечма, а позначењу и по гласу различне н. п.

1) Дрљга зовесе орудије, подобно вретену, но веће је много од вретена, на које Србљинце конце прешедају, и предју за поњаве преду.

Рана, чим се рани.

рана, ѓазва на тјелу.

сад, гди је што посађено.

сад, нарјечне (jeŕti)

кад, чим се кади.

кад, нарјечне (когда)

сам, сам један (allein)

сам, од јесам.

питати, вопрошавати.

питати, ранити днете.

купити, узети за новце (kaufen)

купити, скупиљати.

дуга, што на небу бива после кише.

дуга, качна дуга.

ми, лично мјестомен. у имен. множ. (mir)

ми, — — дател. једин. (mir)

и, скраћено од *њи* (их)

и, сојуз (ишб).

И код прочи рјечи, које су овима подобне, или у обштем ¹⁴ говору непознате, а овима подобно продужују се.

В прочем глас овога пригласила чујесе код свију прилагателни имена у родителном падежу множ. броја; н. п. добри људи.

2. Пригласило *преодуљујуће* (˘) поставља се код свију имена суштествителни, у родителном падежу броја множественога н. п. *Он познаје много трава; учитель народа*¹⁾ и пр.

Ово пригласило јошт је нужно поставити код неки једнословни, или двојесловни речи, које се тако протежу н. п. *Го, као од мајке* роден.

3. Пригласило *подижуће* (˘) рједко ће доћи дага је нужно поставити, јербо се свуд без њега може разумјети.

4. Пригласило *преподижуће* (ˆ) такођер у рједкоме је употреблењу, осим ако би се какова реч догодила, да би се безњега могла с другом каквом речи помјешати.

¹⁾ Кад стои прилагателно са суштествителним у род. пад. множ. броја, онда не треба на обадва пригласило постављати, него само на једно да се може разумјети; а на много мјеста не треба ни код кога, јербо друге речи показују да је у род. множествен.

ВТОРА ЧАСТ ПИСМЕНИЦЕ

О

ПОЗНАВАНЬУ, И СКЛАНЬАНЬУ РИЧИ.

Гласови они из уста, чрез које льуди мисли своје їедап другоме изїавльуїу и сообштаваїу, зовусе ричи, а све ричи у їедно зовусе *їезик* или *говоренїе*.

Све ричи, коїе Сербско говоренїе састављаїу, раздїельуїусе на 8 слїедуїући дїелова :

1. Име
2. Мїестоименїе
3. Глагол
4. Причастїе
5. Нарїечїе
6. Предлог
7. Соїуз
8. Междометїе.

Од ови 8 дїелова говоренїа перва 4 (име, мїестоименїе, глагол, причастїе) зову се *скланїаїеми дїелови говоренїа*; їербо се у различном употребљаванїу премїенїуїу на країу; ¹⁶ а она друга 4 (нарїечїе, предлог, соїуз, междометїе) зо|вусе *нескланїаїеми дїелови говоренїа*; їербо се они ни укаквом случаїу непремїенїуїу, него свуда свакад їеднаки остаїу.

П Е Р В А Г Л А В А

О СКЛАНЇАЇЕМЇМ ДЇЕЛОВИМА ГОВОРЕНЇА.

1. О ИМЕНУ.

Име їест скланїаїеми дїел говоренїа, коїи означуїе какову извїестну ствар или качество нїезино, или количество н. п. земља, вода, камен, жути, бїели, два, три и пр.

Име їест трогубо : *име суштествително, име прилагателно, и име броїтелно.*

А. О ИМЕНУ СУШТЕСТВИТЕЛНОМ.

Име суштествително зовесе оно, коїе показуїе бажво лице, или ствар, коїа се сама по себи разумїети може н. п. човек, град, трава, вода, овца и пр.

Име суштествително їест двогубо : *собствено и нарицателно.*

Име собствено показуїе їедну їедину извїестну ствар или лице н. п. Европа, Банат, Дрїна, Радован и пр. А име нарицателно показуїе їедно обште наименованье под коїим се многе ствари разумїевају и наоде н. п. човек, град, манастир, рїека, кнїга и пр.

Име Суштествително има четири своїства, коїа їесу : *род, брої, падеж, скланьянье.*

1. *Род.* Имена суштествителна имају четири рода: *мужески, женски, средњи, и обшти.*

МУЖЕСКОГА РОДА ЇЕСУ ИМЕНА :

Сва коїа се окончавалу на согласно писме н. п. гроб, лав, праг, град, нож, Кнез, рої, лої, учитель, пань и пр.

Из тога се ваде : нарав, крв, поћ, моћ, пећ, љубов, маст, кост, кокош, рїеч, ствар, пропаст, страст, милост, радост, и овим подобна особито коїа се производе на *ост* н. п. радост, сїаїност, лудост, мўдрост и пр. їесу сва женскога рода. Такодьер и она коїа женско лице показуїу н. п. сваст.

ЖЕНСКОГА РОДА ЇЕСУ :

1. Имена коїа се окончавалу на *а* н. п. вода, ватра, кућа, земља, светиња, и пр.

Овде се ваде :

а, Имена, коїа људма принадлеже н. п. Воївода, слуга, и пр. овим подобна їесу мужескога рода.

б, Имена, коїа немају їедин. броїа, него само мпожест. на *а*, їесу средњега рода н. п. врата, уста, и пр.

- 18 2. Имена, која се окончавају на *е* и на *и*, само у множественем броју н. п. гаће, вериге, виле, рогуље, гусле, мошти и пр. такодѣр и мати.

Средњегa рода јесу:

1. Сва имена, која се окончавају на *е*, н. п. сунце, теле, поље, писанье и пр.
2. Која се окончавају на *о*, н. п. злато, љето, дрво, и пр.
Овде се ваде:
 - а, Имена собствена мужеска на *о*, н. п. јесу мужескога рода н. п. Здравко, Мирко, и пр.
 - б, Имена, која се у Славенском језику окончавају на *л*, а у Сербском промјенују *л* на *о*, н. п. свердао, витао, катао, во, узао, соко, и пр. овим подобна јесу мужескога рода.

Обштега рода јесу:

Имена, која могу означавати и мужески, и женски и средњи род н. п. пијаница, лажа и пр.

II. Број. Имена суштествителна имају 2. броја:

1. *Јединствени*, који само једно лице, или једну ствар показује н. п. човек, камен, вода. и пр.
2. *Множествени*, који више лица, или ствари показује н. п. људи, каменье, воде и пр.¹⁾

- 19 III. *Падеж*. Падеж се зове оно премјенљиванье имена суштествителнога на крају, а такови премјенљиванья има 6. дакле и падежа толико.²⁾

1. *Именителни*, с којим се што именује, или одговара на питање ко? или што? н. п. човек, вода.
2. *Родителни*, с којим се показује чије је што н. п. човека, воде.

¹⁾ Броја двојственога у Сербском језику нема нити се нигди у говору може чути, осим *нога* и *рука*, што има у множест. родителном падежу: погуд, рукуд, а у осталом нигди.

²⁾ Падежа истина има у Славенском језику 7, али у Сербском нема више него 6, јербо је код свију имена, и код мјестопменница сказателни раван дателноме; зато код нас сказа. падежа нејма, него ћемо казати, да предлог *о* иште дат. падеж. А у броју множест. ми бп могли имати само 5. падежа, јербо је онде и твор. свуд раван дателноме.

3. *Дателни*, с којим се што даје, или се одговара на питање коме? н. п. човеку, води.

4. *Винителни*, с којим се одговара на питање кога? или шта? н. п. човека, воду.

5. *Звателни*, с којим се зове н. п. човече, водо.

6. *Творителни*, с којим се што ради, или се одговара на питање ким? или чим? н. п. човеком, водом.

IV. Скланџање. Скланџање јест начин, по којему се имена²⁰ суштествителна на крају премјењују, а такови има четири.

ПЕРВО СКЛАНЉАНЉЕ.

По коме се скланџају сва имена мужескога рода, која се год на согласно писме окончавају.

Примјер првога скланџања.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

- и. Апостол
- р. Апостола
- д. Апостолу
- в. Апостола
- з. Апостоле
- т. Апостолом

МНОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

- и. Апостоли
- р. Апостола
- д. Апостолима
- в. Апостоле
- з. Апостоли
- т. Апостолима

ИЗУЗИМАЉА.

1. Имена бездушни ствџри имају у јединственом броју винителни падеж раван именителноме.

2. Имена, која се окончавају на *дџ, ж, љ, њ, њ, њ, њ, њ*, у звателном јединственом на мјесто *е* узимају *у*; а у творителном јединственом на мјесто *о* *е* н. п. смудџ, нож, змај, учитель, панџ, броџ, колач, миш у звателн. јед. смудџу, ноџу, змају, учитељу, панџу, броџу, колачу, мишу; а у твор. смудџем, ноџем, змајем, учитељем, панџем, броџем, колачем, мишем.¹⁾

¹⁾ Нека имена, која се окончавају на *р*, могла би такоџер у зват. јед. имати *у* н. п. Господар, Писар, воденичар, а друга опет немогу н. п. Петар, вјетар, џевер, Цар и пр. а у твор. само Цар има на *е* Царем, а остала сва могу имати тавилно н. п. Господаром, Писаром, воденичаром, џевером, јавором, и пр. Но сва имена и у зват. сва би се могла натерати у обште правило, осим *Господар*, јербо је од честог употребљаванџа ушло у обичај.

21 3. Сва готово једносложна, и многа двојесложна имена овога склапања у множественоме броју нарашћују на *ови* или на *еви*:

а, на *ови* нарашћују сва она, која у твор. јед. имају *о*: н. п. род, град. Поц, двор, пут; голуб, јастреб, гавран, у множ. родови, градови, Попови, дворови, путови; голубови, јастребови, гавранови и пр.

б, на *еви* нарашћују она, која у твор. једн. имају на мјесто *о е*: н. п. смудь, нож, змај, маљ, пань, Цар, броћ, мач, миш, у множ: Смудјеви, ножеви, змајеви, маљеви, паньеви, Цареви, броћеви, мачеви, мишеви и т. д.¹⁾

4. Имена, која се окончавају на *г, з, к, х*, у зват. једин. премјенљују *г* и *з* на *ж, к* на *ч*, а *х* на *ш*: а у множ. имениц. Влах. у зват. јед. роже, кнеже: путнице, Влаше; а у множ. имен. рози или рогови, путници, Власи, у дат. и у твор. розима или роговима; путницима, Власима.

5. Имена, која се окончавају на *ач*, у свим осталим падежима, осим родит. множ. губе оно *а*, што је пред *ч*, а у звател. једин. промјенљују *ч* на *ч* (као и сва имена, која се на *ч* окончавају) н. п. Светац, у род. јед. светца, у зват. светче: а у родит. множ. свѣтаца.²⁾ К овима припадају многа имена, која се окончавају на *ак, ам, ан, вань, тар*, јербо и она, оно последње *а*, што је пред согласним губе н. п. пѣтак, јарам, ован, жервань, вѣтар. у род. јед. петка, јарма, овна, жервња, вѣтра; а у род. множ. пѣтака, јармова, овнова, жервњева, вѣтрова. Подобно овима иду и она имена, која се у Славенском језику окончавају на *л*, а у Србском у имениц. јед. промјенљују *л* на *о*, н. п. когао, свердао, вигао, дѣтао, у род. једин. котла, свердла, витла, дѣтла; а у множ. сва нарашћују: котлови, свердлови, витлови, дѣтлови, орлови, соколови. и пр.

6. Имена, која се окончавају на *ин*, а показују отечество, у множ. броју у свим падежима губе оно *н*, н. п. Бу-

¹⁾ Но ова сва и овим подобна могу имати и правили множ. без нарашћења, но ретко се у простом говору употребљава, него се у pjesнама може чути, и веројатно звечи н. п. *Камо ти појми из погаје? Гди се виђу орли и гаврани; Што су твоји танки скутти, то су моји чести путти; Мачи звеце* и пр.

²⁾ И ова имена имају у творит. једин. *е*, а не *о* н. п. Светцем, јарцем.

гарин, Бачванин, Мачванин, у множ. Бугари, Бачвани, Ма-²³чвани, и т. д.¹⁾

7. Нека имена, која се окончавају на *n* и на *t*, у множ. броју промињују на *нь*, а *t* на *ћ*, и онда постају средњега рода, н. п. камен, кремен, корен, терн; цвиет, прут, лист; у множ. камене, кремене, корене, терње; цвиете, листе, пруте.

8. Брат има у множ. броју браћа, и јест онда женскога рода. Човек има у множ. броју људи, р. људи, д. људима или људма, в. људе, з. људи.

П Р И М Љ Е Т Љ А.

Конь има у дат. и у твор. множ. коњама; но друго ип какво име овога скланьяња, у Сербском језику не губи оно *n* пред *m*, као што неки пишу: Господарма, Књазевма и пр. које је против говоренја народњега.

ВТОРО СКЛАНЬАНЬЕ.

По коме се скланьяју сва имена женскога и мужескога рода, која се окончавају на *a*.

Примјер второга скланьяња.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.	МНОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.
н. вода	н. воде
р. воде	р. вода
д. води	д. водама
в. воду	в. воде
з. водо	з. воде
т. водом	т. водама

Овако се исто скланья Војвода, Божа, срећа, врећа, браћа,²⁴ свегиња, земља. Судија, и пр. Судија, и овим подобна имају у дателн. јед. Судији; само се оно последње *a* промињује, како год и у воде.

ИЗУЗИМАНЬА.

1. Имена, која се окончавају на *га*, *ка*, *ха*, у дат. јед. промињују *г* на *з*, *к* на *ц*, а *х* на *с*, н. п. књига, јабука, снаха,²⁾ дателн. књизи, јабуци, снаси.

¹⁾ Турчин има у множ. Турци, р. Турца, д. Турцима или Турком, в. Турке, з. као имен.

²⁾ Ово *с* код Србаља слабо се у оваким речма чути може, него кажу снаа, а у дат. говоре и снаи, и снаси; али рука, јабука, нога и пр. Србљин никад пеће квати у дат. јед. руке, јабуки, ноги; него: носи у руци; виси на јабуци; има рану на ноzi и пр.

2. Имена, која се окончавају на *ца* у зват. јед. имају *е* на мјесто *о* н. п. пријатељица, воденица, житница, у зват. пријатељице, воденице, житнице.

3. Женска имена собствена, која се окончавају на *а*, видесе да имају у звател. нека правилно на *о* н. п. Стана, Цвиета, Сара: а нека опет имају звател. раван именителн. н. п. Крунија, Спасенија, Обренија, Богдана, Милица.

4. Имена која пред *а* имају два согласна писмена једно до другога, она имају двојачко у родителноме множественом:

а, Нека добивају међу она два согласна писмена једно *а* н. п. пушка, крушка, тиква, земља; у родит. множ. пушака, крушака, тикава, земалја, оваца.

25 б, Нека опет непримају *а*, јербо би верло ружно било, него она два согласна писмена остају заједно, а она на крају на мјесто *а* добивају *и* н. п. бразда, верста, глиста, Слованка, Бугарка, колевка, сватба, ватра, чавка, у род. множест. брџди, вџрсти, глџсти, Сло- ванки, Бџгарки и т. д.

5. Рука и нога имају у родит. множ. руку, ногу: тако- дџер и слуга, слугу.

Примјетба. По овоме скланђану скланђајусе и она женска имена, која неимају једин. броја, него само множ. н. п. гађе, вериге, виле, рогуље, грабаје и пр.

ТРЕЋЕ СКЛАНЃАНЃЕ.

По коме се скланђају сва имена женскога рода, која се окончавају на согласно писме.

Примјер трећег скланђанђа.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.	МНОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.
и. сласт	и. сласти
р. сласти	р. сласти
д. сласти	д. сластима, сластма
в. сласт	в. сласти
з. сласти	з. сласти
т. сласти, слашћу	т. сластима, сластма

ИЗУЗИМАЃА.

1. Матер скланђасе неправилно слџедујућим начином: и. матер или мати, р. матере, д. матери, в. матер, з. мати, т.

матером, множ. брої и. матере, р. ма̀тера, д. матерама, в. 26
матере, з. матере, т. матерама.

2. Перси, мошти, имају у родит. персиу, моштиу.

П Р И М Ћ Е Т Ъ А.

а, Код овне имена прави је Србски творит. падеж броја јед. на и, н. п. *Намазао се масти; Потоишласе ладџа са соли; Лицом се ричи згодена врата могу̀творити*; п више овом подобно ја се опоминьем да сам много пута слушао гди говоре прости Србљи, који незнаду за Славески језик. А овај падеж творит. на у, по свој прилици изишао је из церковни књиџа, јербо онамо има: сластију, радостію, пак је ласно било оно ї промѣнити у њ, као и на више мјеста.

б. Код имена овога скланьаньа можесе у дат. и у твор. множ. броја оно и пред м изоставити (јербо га народ у говору изоставља) скраћенъа ради; али опет оно је прво и обичније у говору, и старије.

ЧЕТВЕРТО СКЛАНЬАНЬЕ.

По коме се скланьају сва имена, која се окончавају на е и на о, средњегга рода.

Примјери четвртога скланьанъа.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

и. поље	и. село
р. поља	р. села
д. пољу	д. селу
в. поље	в. село
з. поље	з. село
т. пољем	т. селом

МНОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

и. поља	и. села
р. поља	р. села
д. пољима	д. селима, сели
в. поља	в. села
з. поља	з. села
т. пољима	т. селима, сели

27

ИЗУЗИМАНЪА.

1. Имена, која се окончавају на е, а показују младе животињье, она сва нарашћују у једин. броју на та, а у множ. имају двојако н. п. ждребе, теле, шиле, јагње, јаре, прасе,

диете, момче, маче, и од ови начинљена умалителна: ѓаренце, прасенце и пр. У родит. јед. ждребета, телета и т. д. а у множ. броју: ждребад, телад или теоци, пилад или пилићи, ѓагњад или ѓаганьци, ѓарад или ѓарићи, прасад или прасци, момчад, мачад или мачићи, дјеча.

Овај множ. на *ад* има у родит. ждребади, пилади, у дат. ждребадма, пиладма, а вин. и зват. равни су именит. код свију имена средњег рода, у оба два броја. А онај множ. на *ћи*, и на *ци*, већ ни је средњег рода, него мужескога, и скланља се по првоме скланљанљу н. п. им. пилићи, теоци, род. пилића, телаца и т. д. А дјеча скланља се по другоме скланљанљу, јербо је постало женскога рода у једин. броју.

2. Имена, која се окончавају на *ме*, она нарашћују са *на*, н. п. име, сіеме, тіеме, раме, племе у род. једин. имена. сіемена и т. д. а у броју множ. імєна, сіемєна, у род. імєна. сіемєна, у дат. именима, сіеменима. Сва ова имена на *е*, која нарашћују макар бако, имају у творит. јединств. *о* на мјесто *е* н. п. телетом, именом, раменом и пр.

3. *Дерво* на расћује на *та*, а *о* промјенљује у *е*, и има у род. дрвета и т. д. у јединственом броју; а у множ. има двојачко: а, Кад значи дерво отсјечено за ватру (баз ѓоѓ) онда има у множ. броју дерва¹⁾ родит. дєрва, дат. дервима.

б. Кад значи дерво живо које расте (дер Ваит) онда има у множ. *дервєта*, или *дрвєке*; и ово на *ке* постаје средњег рода у броју једин. као цвиєе.

4. Имена на *о*, која пред *о* имају два согласна писмена једно до другога, она у роди: надежу множ. броја добивају *а* међу она два согласна писмена н. п. југро, добро, седло, у род. множ. јутара, добара, весала, сєдала²⁾ и пр. Овима подобра имена и на *е* могу овако имати н. п. сунце, сердце, јајце, род. множ. сѹнаца, сєрдаца, јајца; но ова могу имати и без *а* н. п. сѹнца, сєрдца, јајца.

5. Мужеска имена собствена на *о* скланљају се по овоме скланљанљу, но она имају у винит. *а*, а не *о* н. п. Љубинко, Ранко, вин. Љубинка, Ранка и пр.

¹⁾ А може се чути и *дервљад* које се као у неком мањем количеству употребљава н. п. Метни двоје троје дервљади на ватру.

²⁾ Уво има у множ. *уши*, *око очи*, *чудо чудеса*, небо небеса; *уши* и *очи* скланљају се као *перси*.

П Р И М Ј Е Т В А.

1. Имена средњег рода на *о* имају у множ. броју дат. и твор. двојак:

а, На *има* н. п. селма, бердима, колима, перима, правилима и пр. многи у овоме погрешавају и на мјесто *и* међу *и* н. п. правилама, дервама и пр. А у нас никаква имена, осим вторага скланьанња на *а*, нећају дат. и твор. множ. на *ама*, него све на *има*; а оно не треба гледати што у Славенским књигама има *ам*, него треба окренути и приклонити уво народњем говоренју.

б, На *и* н. п. коли, седи, берди и пр. ово је скраћени дат. множ. који правилно само код ови имена има; но можесе чути у народу и код имена мужскога рода, која у множ. нарачују на *ови* или на *еви* н. п. по *штовни*, по *брегови*, са *орлови* и пр. по ово се највише употребљава у шеснама, и то са извјестним предлогом, који дат. или твор. наредж изискује; али код имена женскога рода, тога скраћенња нећа. нити ваља, као што неки говоре и пишу: по шума, по гора и пр.

В. О ИМЕНУ ПРИЛАГАТЕЛНОМ.

Прилагателно име зовесе оно, које показује качество каква лица или стварп н. п. добри човек, бјели камен, жути цвиет, и пр.

Прилагателна имена имају 6. слъедујући својства: *род*, *усјеченје*, *број*, *падеж*, *скланьанње*, и *уравненје*.

1. *Род*. Прилагателна имена имају три рода:

а, мужски н. п. добри човек

б, женски н. п. добра жена

в, средњи н. п. добро диете

2. *Усјеченје*. Сва Прилагателна имена окончавајусе у мужском роду на *и*, у женском на *а*, а у средњему, нека на *о*, а нека на *е*, н. п. питоми, питома, питомо; ридѝи, ридѝа, ридѝе. Но многа Прилагателна имена могу имати двојачко оконченје у мужском роду: једно на *и*, а друго без *и*. на согласно писме н. п. жути или жут, бјели или бјел, питоми или питом, и т. д. Ово оконченје прилагателни имена без *и*, зовесе усјечено. Даклем прилагателно име кад оће да се усјече, треба му само одузети оно последње *и*; аколи би се догодило прилагателно да има пред *и* два согласна писмена заједно, онда усјеченом треба уметнути *а* међу она два согласна писмена н. п. слави. танки, плитки, мудри: усјечено: славан. тапак, плитак, мудар. и т. д.

Примјетба. Но има прилагателни имена, која се не могу усјечи: такова су највише она, која неко присвојаванје показују н. п. Божји, човечји, женски, кози, матерњи и пр. овим подобна; но и ова само у имен. не могу се усјечи, а у род. и у дат. могу.

3. Број. 4. Падеж. Бројева и падежа има код имена прилагателни колико и код суштествителни.

5. Скланџање. Прилагателна имена имају два склањања.

31

ПЕРВО СКЛАНЉАНЉЕ.

По коме се склањају сва прилагателна имена, која се у мужеском роду окончавају на *би, ви, ги, ди, зи, ки, ли, ми, ни, ии, ри, си, ти, хи*, а у средњему на *о. н. п. слаби*, суви, убоги, млади, бери, дубоки, дебели, питоми, тупи, муди, славни, боси, жути, тихи.

Примјер првога склањања.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

род муж. цјело,	усјечено.	р. женск.	род средњи.
н. питоми	питом	питома	питомо
р. питомога	питома	питоме	питомога
д. питомоме, му	питому	питомој	питомоме, му
в. питомога	питома	питому	питомо
з. питоми	питом	питома	питомо
т. питомим	питоим.	питоим	питоим.

МНОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

н. питоми	питоме	питома
р. питомне, ми	питомне, ми	питомне, ми
д. питоим	питоим	питоим
в. питоме	питоме	питома
з. питоми	питоме	питома
т. питоим	питоим	питоим

ПРИМЈЕТА.

1. У дателном падежу броја јединственога у мужескоме и у средњему роду има двојачко: *Питоме* или *питомому*; прво (на *ме*) јест падеж простога народа: а онај су други (на *му*) књижевници извадили из церковни књиџа: сад ко које воли.

2. У родителном падежу броја множ. у сватри рода има двојачко: *пито-*
 32 *мие* или *питомј*, и овде је прво по говорењу простога народа: сваки Србљин, који се у селу родно, и узрастао, може се опоменути да Србљи по седима говоре: *суви крушака, зрели табука* и пр. А у пјеснама особито:

Од бундака наше пушака,

Од ножица наше мачева,

Да ми живи оганъ наложимо. и пр.

А овај други надеж род. множ. начинѣн је од Славенскога само што му је отсјечено *x*; по може подниети и једно и друго.

3. Прилагателна средњега рода могу имати усјечени надеж у род. и у дат. једин. како год и у мужескоме роду.

4. Прилагателна присвојавателна на *ов* и на *ев*. скланѣају се по овоме скланѣању како год *итом*; но могу имати у род. и у дат. једин. броја, мужескога и средњега рода, како год и цјело прилагателно п. и. Љубинков, Милојев; род. Љубинкова или Љубинковога. дат. Љубинкову, или Љубинковоме.

ВТОРО СКЛАНЉАНЉЕ.

По коме се скланѣају сва прилагателна имена, која се у мужескоме роду окончавају на *ди*, *ји*, *ли*, *њи*, *шти*, *ћи*, а у средњему на *е* и. п. Ридји. Божји, дивљи, матерњи, обшти, врући.

Примјер второга скланѣања.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

р. муж. цјел.,	усјечен.	женски.	средњи.
и. врући	врућ	врућа	вруће
р. врућега	врућа	вруће	врућега, врућа
д. врућему	врућу	врућој	врућему, врућу
в. врућега	врућа	врућу	вруће
з. врући	врућ	врућа	вруће
т. врућим	врућим	врућом	врућим

МНОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

33

род муж.	женски.	средњи.
и. врући	вруће	врућа
р. врућие, врући	врућие, ћи	врућие, врући
д. врућима	врућима	врућима
в. вруће	вруће	врућа
з. врући	вруће	врућа
т. врућима	врућима	врућима

Примјетба. Осим ови прилагателни имена, имају нека, која се неправилно, слједујућим начиним скланѣају:

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

мужеск.	женск.	средњи.
и. сав	сва	све
р. свега	све	свега

д. свему	свої	свему
в. свега	сву	све
з. сав	сва	све
т. свим	свом	свим

МНОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

мужеск.	женск.	средњи.
п. сви	све	сва
р. свију, сви	свију, сви	свију, сви
д. свима	свима	свима
в. све	све	сва
з. сви	све	сва
т. свима ¹⁾	свима	свима

34 **6. Уравненье.** Уравненье имена прилагателнога јест мјерење качества једнога лица, или ствари, с другим; а она мјера, која показује, које је ствари качество у већему станју, које ли у мањему, зовесе: *степен* *сравњавања*, који јесу:

1. *Степен положителни*, који качество лица или ствари у простоме станју показује н. п. Овај је човек учен.
2. *Степен сравнителни*, који качество лица или ствари у већему станју показује н. п. Овај је човек ученији него онај.
3. *Степен превозносителни*, који качество лица или ствари у највећему станју показује н. п. Овај је човек најученији.

Правило, о састављању степена сравнителнога.

По обштемү правилу треба додати степену положителноме (неусіеченоме прилагателном мужескога рода) слог *ји*, пак ће онда бити степен сравнителни н. п. слаби слабији, славни славнији, храбри храбрији, лукави лукавији, окорели окорелији, богати богатiji, питоми питомији и т. д.

35 Но имају многа прилагателна, која се из овога правила изузимају, и неправилно сравнителни праве, такова јесу:

¹⁾ Кад ово прилагателно стоји са сушствителним именом у дат. или творит. множественога броја, онда се у сва три рода оно а с краја остави; али кад прилагателно само стоји, онда а заостаје, н. п. *Јеси ли га тражио по свим кућама? Јесам баш по свима.* Овом подобно бива и код осталих прилагателних имена у род. и у дат. једн. броја, у мужескоме, и у средњем роду.

1. Која се окончавају на *ди*, она измјенују *д* на *дъ* н. п. млади младѣи, луди лудѣи, тврди тврѣи и пр.

2. Која се окончавају на *ки*, она имају различно:

а. Која имају *а* пред *к*, измјенују *к* на *ч* н. п. љаки љачи, млаки млачи.

б. Која имају *д* пред *к*, измјенују *д* на *дъ*, а *к* избацују, како год и она на *ди*, н. п. сладѣи, сладѣи, гладѣи гладѣи, рједѣи рједѣи и пр.

в. Која имају *з* пред *к*, измјенују *к* на *ж* н. п. узѣи узѣи, снизѣи снизѣи¹⁾ и пр.

г. Која имају *н* пред *к*, измјенују *н* на *нь*, а *к* избацују н. п. танѣи танѣи.

д. Која имају *т* пред *к*, измјенују *т* на *ћ*, а *к* избацују н. п. кратѣи кратѣи, плитѣи плитѣи и пр.

е. Нека различно, свако по себи, имају сравнителни н. п. лагѣи лагѣи, дубоѣи дубоѣи, висоѣи висоѣи, широѣи широѣи, велиѣи велиѣи, горѣи горѣи, тежѣи тежѣи.

3. Која се окончавају на *ути*, измјенују *т* на *ћ* н. п. жути жући, љути љући, крути крући и пр.

4. Различни окончања неправилна: мали мањѣи, црни³⁶ црнѣи, суви сувѣи, глуви глувѣи, дуги дужѣи, дебѣи дебѣи, биѣи биѣи, лепѣи лепѣи, тупѣи тупѣи, глупѣи глупѣи, берѣи берѣи.

Правило, о састављању степена превозносителнога.

Степену сравнителноме кад се представи слог *наѣ*, онда буде степен превозносителни н. п. храбрѣи, најхрабрѣи, славниѣи, најславниѣи, мањѣи најмањѣи и т. д.

П р и м ѣ т њ а.

1. У оба два степена (у сравнителнога, и у превозносителнога) кад се измјени последње *и* на *а*, онда постане женски род; а кад се *и* промјени на *е*, онда средњи н. п. учениѣи, учениѣа, учениѣе.

2. Оба два ова степена склавњају се по примјеру прилагателни имена другога склавњања.

¹⁾ Ово се *з* пред *жс* не чује уговору код народа, али мислим да га треба писати.

В. О ИМЕНУ БРОИТЕЛНОМЕ.

Име бројително (или име бројенња) зовесе оно, које број ствѣри показује н. п. *један, два, три, четири, пет, и т. д.*

Бројителна имена имају 5. слъедујући својства: род, број, падеж, скланѣанье, преобразност.

1. *Род.* имена бројителна показују четири рода:

а. мужески н. п. *један град.*

б. женски н. п. *једна гора.*

в. средњи н. п. *једно поље.*

г. обшти н. п. *пет лъуди, пет жѣна.*

37 2. *Број.* бројителна имена имају два броја: *јединствени, и множествени.*

3. *Падеж.* бројителна имена имају 6. падежа, као и остала имена.

4. *Скланѣанье.* Скланѣанье бројителни имена јест двојако, то јест: или по примѣру прилагателни имена, или је особито.

5. *Преобразност.* Преобразност имена бројителнога јест таково својство, по коме се оно, у слаганъу с другим именима, преобрази, или у суштествително име. или се измѣни у други род бројителнога имена.

Бројителна имена јесу петорогуба: *Основна, самостојна, редна, саставна, умножна.*

1. *Основна.*

Основна, или корена имена бројителна зовусе она, која сами број ствѣри показују, и с којима се одговара на питање *колико?* н. п. *један, два, три, четири, пет, шест, седам, и т. д.*

Имена бројителна основна, нека се могу скланѣати, а нека се нескланѣају н. п. *један, два, три, четири,* могу се скланѣати; *пет, шест, седам* и т. д. нескланѣајусе, осим оні, која су суштествителна постала н. п. *стотина, тисешта, и пр.*

38 *Један, једна, једно,* показује сватри рода, подобно имену прилагателноме, и скланѣасе равним начином, као усјечено прилагателно првога скланѣанња, и то не само у јединственом, него и у множественем броју; јербо ту или добива значење имена прилагателнога н. п. *једни веле;* или се прилаже имену суштествителноме, које се само у множественем броју употребљава н. п. *једне виле.*

Два има своје собствено скланьање н. п.

мужески.	женски.	средњи.
н. два	двѣ	два
р. — двѣју ¹⁾	двѣју	двѣју
д. двѣма	двѣма, двѣма	двѣма
в. два	двѣ	два
з. два	двѣ	два
т. двѣма	двѣма, двѣма	двѣма

Овим начином скланьасе *три, четири*, само што ова неимају више, него *један* обшти род.

2. Самостојна.

39

Самостојна имена бројителна јесу таква, која су, у спре-
зању с другим дѣловима говоренја, подобна имену суште-
ствителноме. Таква јесу: обоје, двоје, оба двоје, троје, све-
троје, четворо и пр. Која се скланьају слѣдујућим начином:

н. двоје	троје	четворо
р. двога	трога	четворога, четворга
д. двома, ма	троема, ма	четворма, четворма
в. двоје	троје	четворо
з. двоје	троје	четворо
т. двома, ма	троема, ма	четворма, четворма

Ова, и сва друга самостојна бројителна имена, која су
из основни бројителни имена с додатком *оро* произведена
(*четворо, седморо, осморо*, јесу скраћена благогласности ради),
јесу само у јединственом броју самостојателна, и употребља-
вају се само у средњему роду, кад је говор о животињи тога
истог рода: *двоје дјецѣ, троје пилића, четворо говѣда, пе-
торо прасади* и пр. У множественем броју бивају ова бро-
јителна имена у значењу и у скланьању подобна прилага-

¹⁾ Бројително име основно *два* веро се рједко може чути да се у коме
предјелу Србскога народа употребљава у род. дат. и у твор. надежу мужескога
и средњег рода, него је на мјесто тога свуда обично: у мужескоме роду ос-
новно бројително име *два* преобразити у суштствително *двоица*, н. п. *два Го-
сподара*, род. *двоице господѣра*, дат. *двоици Господѣра*; а у средњему роду пре-
образисе основно име *два* у самостојно *двоје* н. п. *два љубета*, род. *двога љуба*,
и пр. Али кад је говор о бездушним стварма, онда се не може казати, ни у му-
жескоме роду *двоице*, ни у средњему *двога*, него онда ако се неби могло у по-
требити *двѣју, двѣма*, а оно мора остати нескланьајемо, и суштствително и
бројително, као што и употребљавају Србљи н. п. *два камена, два берда, код
два камена* и т. д.

гелним именима, и у потребљавајусе не само у средњему, него и у мужеском и у женском роду н. п. *двоји рози; четвора врата; троје виле.*

40

3. Редна.

Редна имена бројителна зовусе она, која у ред постављену ствар означају н. п. први, други, трећи, и т. д.

Први, прва, прво: други, друга, друго: трећи, трећа, треће, јесу особно произведена; четврти производисе од самостојног четворо: а остала сва производисе од основни бројителни имена с додатком *и* н. п. пети, шести, девети, десети и пр. (седми, осми, благогласности ради, избацују *а*.) Сва редна бројителна имена (осим *трећи*, које се по другоме скланьяњу прилагателни имена скланья) скланьяјусе по првоме скланьяњу прилагателни имена.

4. Саставна.

Имена бројителна саставна зовусе она, с којима се одговара на питање *коликогуб*, или *коликострук?* н. п. *двогуб* или *двострук*, *трострук*, *четворострук* и т. д. Ова бројителна имена ништа друго ни јесу, него имена прилагателна произведена од самостојни бројителни имена с додатком *губ*, или *струк*; и скланьяјусе у обадва броја, како год прилагателна имена првога скланьяња.

5. Умножна.

Умножна имена бројителна зовусе она, с којима се одговара на питање *коликопут?* И производисе од основни бројителни имена с додатком *пут* н. п. једанпут, двапут, трипут, и т. д. Ова бројителна имена нескланьяјусе.

2. О МІСТОИМЕНІЈУ.

Містоименіе јест скланьяјемі дјел говоренья, који се на мјесто имена суштествителнога употребљава н. п. *ја, ти*, и пр.

Містоименіја јесу петорогуба:

I. *Лична*

II. *Присвојавателна*

III. *Указателна*

IV. *Вопросителна.*

V. *Повраћателна.*

Містоименија имају 5 слѣдујући својства: род, број, падеж, лице, скланьяње.

1. *Род.* Містоименија показују четири рода:

а. мужески н. п. тај, овај

б. женски н. п. та, ова

в. средњи н. п. то, ово

г. обшти н. п. ја, ти.

2. *Број, 3. падеж.* бројева, и падежа имају містоименија као и суштествителна имена.

4. *Лице.* Лица имају три:

а. ја.

б. ти.

в. он.

5. *Скланьяње.* Містоименија скланьяју се двојачко: нека ⁴² имају своја особита скланьяња; а нека се скланьяју као прилагателна имена.

I. *Лична.*

Містоименија лична зовусе она, која лице показују н. п. *ја, ти, он*, и она се скланьяју овако:

Јединствени број.

		мужеск.	женск.	средн.
п. ја	ти	он	она	оно
р. мене	тебе	њега	ње	њега
д. мени, ми	теби, ти	њему, му	њој, јој	њему, му
в. мене, ме	тебе, те	њега, га	њу, је, ју	оно
з. —	ти	—	—	—
т. мног	тобом	њим	њом	њим.

Множествени број.

п. ми	ви	они	оне	она
р. нас	вас	њи	њи	њи
д. нама, нам	вама, вам	њима, им	њима, им	њима, им
в. нас	вас	њи, њ	њи, њ	она
з. —	ви	—	—	—
т. нама	вама	њима	њима	њима

43 *Примјетба.* У винителном јединственом, у женском роду има тројачко : њу, је, ју, ово последње (ју) пзвалили су Србски Синсатељи из церковни књига, али међу простим Србљима нигда се чути неможе, него свуда оно друго (је) на мјесто њега н. п. *ја сам је видео ; Они су је звали.* и пр. Ово истина видесе да је неправилно скраћено (од њу) али је код народа у обичају.

II. Присвојавателна.

Присвојавателна мјестоименија зовусе она, која присвојаванье по сватри лица показују н. п. мој, твој, његов, свој, наш, ваш, њиов, њен, њезин.

Мој, твој, свој, скланьяјусе слѣдјућим начином :

Јединствени број.

род мужеск.	женск.	средњи.
н. мој	моја	моје
р. мојега, мојег, мога, мог	моје	мојега, мојег, мога, мог
д. мојему, мојем, моме, мом	мојој	мојему, мојем, моме, мом
в. мојега, мојег мога, мог	моју	моје
з. мој	моја	моје
т. мојим	мојом	мојим

Множествени број.

род мужеск.	женск.	средњи.
н. моји	моје	моја
р. мојие, моји	мојие, моји	мојие, моји
д. мојима, мојим	мојима, мојим	мојима, мојим
в. моје	моје	моја
з. моји	моје	моја
т. мојима, мојим	мојима, мојим	мојима, мојим

Његов, њиов, њен, њезин, скланьяјусе. у сва три рода, као прилагателна имена првога скланьяња : а *наш* и *ваш,* скланьяјусе као прилагателна второга скланьяња, такодьер у сватри рода.

III. Указателна.]

Указателна мјестоименија зовусе она, која што указују или опредјелују н. п. тај, овај, онај; који, такови, овакови, онакови. тај, овај, онај, скланђајусе слједујућим начином:

Јединствени број.

род мужески.	женски.	средњи.
п. тај	та	то
р. тога, тог	те	тога, тог
д. томе, тому, том	тој	томе. тому, том
в. тога, тог	ту	то
з. —	—	—
т. тим	том	тим

Множествени број.

45

род мужески.	женски.	средњи.
п. ти	те	та
р. тие, ти	тие, ти	тие, ти
д. тима, тим	тима, тим	тима, тим
в. те	те	та
з. —	—	—
т. тима, тим	тима, тим	тима, тим

Који, која, које, скланђасе као присвојавателно мјестоимение *мој*; но у именителном јединствен. муж. рода, може имати двојачко: *који*, или *кој*; и у овоме случају видисе ово мјестоимение подобно имену прилагателноме, *које* се може усјећи н. п. жути, или жут. и пр.

Такови, овакови, онакови, скланђајусе, у сватри рода, као прилагателна имена првога скланђања.

IV. Вопросителна

Вопросителна мјестоименија зовусе она, којима се што пита н. п. који? тко? што? чии? какови?

Који, казато је како се скланђа;¹⁾ *чии, чииа, чиие*, такодјер скланђасе као присвојавателно мјестоимение *мој*; *какови*,

¹⁾ Ово мјестоимение *који*, у неким случајима употребљавања јест опредјелително-указателно. а у неким вопросително; но у скланђању свуда је једнако.

склањасе у сватри рода по примјеру прилагателни имена пер-
вога склањања.

46 *Тко* и *што* склањају се овако :

н. тко,	ко	шта,	што,	что
р. кога,	ког	чега		
д. коме,	кому,	кому,	чем	
в. кога,	ког	шта,	што,	что
з. —	—	—	—	—
т. киме,	ким	чиме,	чим.	

V. Повраћателна.

Повраћателно мјестопимење зовесе оно, које неїма именителнога падежа . него има у родителном *себе* . и ово се склања овако :

н. —
р. себе
д. себи
в. себе, се
з. —
т. собом

3. О ГЛАГОЛУ.

Глагол јест склањајемѝ дјел говоренња, коїи показује дјейство, или страданње каквог лица или ствари; или показује само станње, у којему се лице или ствар находи, и то са означенњем времена у којему то бива н. п. ја пишем; ти си био мучен: људи спавају; дрва горау.

Глаголи се различним пригледом дјеле различно :

- 47 I. Пригледом знаменованња.
II. Пригледом залога.
III. Пригледом лица.
IV. Пригледом спрезанња.

I. Пригледом *знаменованња* могу́ бити глаголи :

1. *Совершителни.*
2. *Несовершителни.*
3. *Учесћивателни.*

1. *Совершителни* глагол јест онај, који означаје дјело као неким начином совершено н. п. чути, видети, вићнути, умрети. Овде кад се рекне: ја чујем; ти си видио: он вићну: он умре, показује се да је дјело чувенња, виденња, виће и пр. као совершено.

2. *Несовершителни* глагол јест онај, који показује као неко трајање дјела глаголова, које јошт ни је совершено н. п. писати, копати, слушати: овде кад се рекне: ја пишем: ти копаш: он ће слушати, показује се као да би неко трајање писанња, копанња, и слушанња било.

Примјетба. Несовершителни глаголи могу с додатком предлога постати совершителни н. п. писати, записати, уписати, поднисати; копати, закопати, укопати, обкопати. и пр.

3. *Уческивателни* глагол јест онај, који показује као да би дјело глаголаво чеће бивало н. п. давати, навалљивати, записивати и пр.

II. Пригледом *залога* јесу глаголи:

48

1. *Діејствителни.*

2. *Страдателни.*

3. *Средњи.*

4. *Повраћателни.*

1. *Діејствителни* глагол јест онај, који показује дјеланње каквоје ствари, које изван нје бива н. п. ја пишем писмо: ти учини дјецу: он лови рибу и пр.

2. *Страдателни* глагол јест онај, који показује страдање каквога лица, или ствари н. п. ја бивам мучен: ти ћеш бити везан: он је био псован.

3. *Средњи* глагол јест онај, који ништи се односи на внјешнје дјеланње, ни на страдање (прем да се кад једно, кад друго разумјети може) него само станње каквога лица, или ствари показује н. п. ја спавам; ти болујеш: дрво гори.

Примјетба. Из діејствителнога глагола бива страдателни, но из средњег не може бити.

4. *Повраћателни* глагол јест онај, који показује да се дјеланње лица повраћа на оно исто лице, од кога и произлази н. п. ја се радујем, ти се срамотиш; Он се крсти. и пр.

Примјетба. Под видом глагола повраћателног догађасе често знаменовање діејствителног, страдателног, и средњег глагола.

40 III. Пригледом *лица* јесу глаголи :

1. *Лични*.
2. *Безлични*.

1. *Лични* глагол јест онај, који сва три лица у јединственом, и у множественном броју има н. п. ја говорим, ти говориш, он говори; ми говоримо, ви говорите, они говоре.

2. *Безлични* глагол јест онај, који се само с трећим лицем у јединственом броју спреже н. п. герми. догодило се, наоблачићесе, боли, и пр.

IV. Пригледом *спрезанња* јесу глаголи :

1. *Правилни*.
2. *Неправилни*.

1. *Правилни* глагол зовесе онај, који се по једном од трију спрезанња примјеру по свему спрезати може: а такви сви глаголи (у Србском говоренју) окончавају се, у првом лицу броја јединственога садашњег времена на *ам, ем, им*, н. п. шарам, орем, љубим.

2. *Неправилни* глагол јест онај, који од предреченог правила одступа н. п. могу, оћу.

Примјетба. Осим ови глагола имају јошт глаголи *помагачки*, који се тако зову зато, јербо друге глаголе, или сами себе, у спрезанју подпомажу: такви глаголи јесу слѣдујућа три: *јесам, бивам, оћу*.

50 Код глагола имамо примјетити 7. слѣдујући својства :
залог, наклоненје, време, број, лице, род, спрезанје.

1. *Залог* показује, или је ствар, о којој се што говори. дјелајућа или страдајућа; и из тога слѣдује да су два залога, т. је: *залог дјјствителни*, и *залог страдателни*.

2. *Наклоненје* показује, којим се начином што казује о ствари каквој; а такви начина има пет :

а. *Наклоненје изјавително*, у којему се што о ствари каквој одређено и јавно казује н. п. ја пишем; ти си купио.

б. *Наклоненје заповједателно*, у којему се што заповједа, наговара, моли, или понудјава н. п. пиши; да купимо, подајте.

- в. *Наклоненје сослагателно*, у којему се казује нешто о ствари под предходом нечега н. п. да купим; ти би писао; ако он чује.
- г. *Наклоненје неопредѣлено*, у којему се неопредѣлено, никаково неразумјевајући лице, или број, нешто казује н. п. писати, радити.
- д. *Наклоненје иричастно*, у којему се нешто глаголом, на подобност имена прилагателнога, а у извѣстном времену казује; и то су *иричастииа*.

3. *Време* показује, у којему времену ствар, о којој се ⁵¹ што казује, дѣјствује или страда.

Времена су у право просто сматрајући само 3. *садашње*, *прошавше*, и *будуште*, или *долазеће*; но будући да глаголи употребљени показују нешто скоро прошавшег, или давно прошавшег времена: тако је дакле време прошавше, како у сматрању знаменованья, тако и у пригледу писања различно: има време просто прошавше, које је самоставно из глагола свога произведено: а има време прошавше, које је из глагола главног, и глагола помагателног сложеним начином произведено. Оба ова прошавша времена (просто и сложено) јесу опет двострука; тако је дакле време прошавше четвороструко: и тим начином код нас има 6. времена, која јесу слѣдујућа:

- а. *време садашње*, које показује, да казивање о чему сад бива н. п. ја говорим, ти пишеш, он заповједа, и пр.

Примјетба. II у садашњем времену видисе као да има нека различност: има *време садашње обштеобично*,⁵² које је глаголу несовршителноме, и учесивателном природно; а има *време садашње приповједателно*, које је само совршителним глаголима природно н. п. ја дођем, он напише, ми ударимо и пр.

- б. *време полу прошавше*, које показује да је дјело глагола јошт трајало, кад је нешто друго настало н. п. ја говорих а он дође: ја љубљях, и пр.
- в. *време скоро прошавше*, у којему глагол нејма одно-⁵² шенья к дјелу другога нечега н. п. ја љубих, ми говорисмо, и пр.
- г. *Време давно прошавше 1⁶⁰*, које је из свога глагола, с додатком глагола помагателног у садашњем времену, сложено н. п. ја јесам, или ја сам, говорио: ти си писао, и пр.

д. *време давно прошавше 2го*, које је из свога глагола, и помагатељног, у полу прошавшем, или у давно прошавшем I^{вом} постављенога, састављено н. п. ја бях дошао: ти бихаше донео: ја сам био купио: мисмо били чули.

Примјетба. Време *полу прошавше*, служи само за глаголе несовршене: а остала сва за глаголе ког му драго рода.

е. *време будуште*, које показује да дјеланье или страданье јошт није настало, али ће заиста настати н. п. ја ћу говорити, он ће писати, ми ћемо чути, и пр.

4. *Број* у глагола јест јединствени и множествени н. п. ја говорим, ми говоримо.

5. *Лица* имају три у јединственом, а толико у множественном броју, која се означају различним окончањем, а спред мјестопенијама слједујућим: у броју јединств. ја, ти, он, она, оно: у множ. ми, ви, они, оне, она.

53 6. *Рода* показују глаголи четири:

а. мужески н. п. писао је

б. женски н. п. писала је

в. средњи н. п. писало је

г. обшти н. п. писати ће он, она, оно.

7. *Спрезање*. Што је год код имена скланьяње, то је код глагола спрезање, и такова имају три.

Примјетба. Будући да се помагатељни глаголи (*јесам, бивам, оћу*) свим осталим глаголима, у спрезању, додају у помоћ, зато нужно је најпре знати како се они спрежу.

А. СПРЕЗАЊЕ ГЛАГОЛА ЈЕСАМ.

НАКЛОНЕЊЕ ИЗЈАВИТЕЛНО.

Време садашње.

Једин. број.

ја јесам	или, ја сам
ти јеси	— ти си
он, а, о јест	— он, а, о је

Множ. број.

ми јесмо	или, ми смо
ви јесте	— ви сте
они, е, а јесу	— они, е, а су ¹⁾

Време полу прошавше.

54

Јед. бр.	Множ. бр.
ја биах ²⁾	ми бинасмо
ти биаше	ви бинасте
он, а, о, биаше	они, е, а бинау

Време скоро прошавше.

Јед. бр.	Множ. бр.
ја бих	ми бисмо
ти би	ви бисте
он, а, о би	они, е, а бисе

Време давно прошавше 1^о

Јед. бр.	Множ. бр.
ја сам био, ла, о	ми смо били, е, а
ти си био, ла, о	ви сте били, е, а
он, а, о је био, ла, о	они, е, а су били, е, а

Време давно прошавше 2^о

Јед. бр.	Множ. бр.
ја биах био, ла, о	ми бинасмо били, е, а
ти биаше био, ла, о	ви бинасте били, е, а
он, а, о биаше био, а, о	они, е, а бинау били, е, а

Време будуште.

Јед. бр.	Множ. бр.
ја ћу бити	ми ћемо бити
ти ћеш бити	ви ћете бити
он, а, о ће бити	они, е, а ће бити

¹⁾ Овај глагол спрежесе у садашњем времену, у обадва броја, двојако, прво се употребљава кад овај глагол стоји сам за себе; а друго, кад помаже каквом глаголу, или самом себи.

²⁾ Ово писме *x* овде се неизговара 'дебље, него Њемачко б.

НАКЛОНЕЊЕ ЗАПОВЈЕДАТЕЛНО.

Време садашње. и будуште.

Јед. бр.	Множ. бр.
—	да будемо ми
буди ти	будите ви
нека буде он, а, о	нека буду они, е, а

НАКЛОНЕЊЕ СОСЛАГАТЕЛНО.

Време садашње.

Јед. бр.	Множ. бр.
да сам ја	да смо ми
да си ти	да сте ви
да је он, а, о	да су они, е, а

Време пољу прошавше.

Јед. бр.	Множ. бр.
да ја бях	да ми бисмо
да ти биаше	да ви биасте
да он, а, о биаше	да они, е, а биау

Време скоро прошавше.

Јед. бр.	Множ. бр.
да ја бих	да ми бисмо
да ти би	да ви бисте
да он, а, о би	да они, е, а бише

Време давно прошавше 1^{во}

Јед. бр.	Множ. бр.
ја би био, ла, о	ми би били, е, а
ти би био, ла, о	ви би били, е, а
он, а, о би био, ла, о	они, е, а би били, е, а

Време давно прошавше 2^{во}

Јед. бр.	Множ. бр.
да ја бях био, ла, о	да ми бисмо били, е, а
да ти биаше био, ла, о	да ви биасте били, е, а
да он, а, о биаше био, ла, о	да они, е, а биау били, е, а

Време будуште.

Јед. бр.	Множ. бр.
ако ја будем	ако ми будемо
ако ти будеш	ако ви будете
ако он, а, о буде	ако они, е, а буду

Наклоненње неопређелено.

Време садаш. бити.

Наклоненње причастно.

Време садаш. сушти, а, е.

Време прош. бивши, а, е.

Време будуш. будушти, а. е.¹⁾

Б. СПРЕЗАНЊЕ ГЛАГОЛА **БИВАМ.**²⁾

Наклоненње изјавително.

Време садашње.

Јед. бр.	Множ. бр.
ја бивам	ми бивамо
ти биваш	ви бивате
он, а, о бива	они, е, а бивају

Време полу прошавше.

Јед. бр.	Множ. бр.
ја бивах	ми бивасмо
ти биваше	ви бивасте
он, а, о биваше	они, е, а бивау

57

¹⁾ Ни код једнога глагола нејма код нас причестија у будуштем времену; но код глагола *јесам* ушло је у обичај и у потребавање.

²⁾ Овај глагол *бивам*, видисе као да је учесћивателни глагол од *јесам*, и спрежесе правилно као и сви остали глаголи који се окончавају на *ам*, но будући да се он употребљава, као помагателни глагол у залогу страдателном у садаш. и у полу прошавшем времену, зато се овде најпре и спреже.

Време скоро прошавше.

Јед. бр.	Множ. бр.
ја бѣвах	ми бѣвасмо
ти бѣва	ви бѣвасте
он, а, о бѣва	они, е, а бѣваше

Време давно прошавше 1^о

Јед. бр.	Множ. бр.
ја сам бѣвао, ла, о	ми смо бѣвали, е, а
ти си бѣвао, ла, о	ви сте бѣвали, е, а
он, а, о је бѣвао, ла, о	они, е, а су бѣвали, е, а

Време давно прошавше 2^о

Јед. бр.	Множ. бр.
ја бѣх бѣвао, ла, о	ми бѣасмо бѣвали, е, а
ти бѣаше бѣвао, ла, о	ви бѣасте бѣвали, е, а
он, а, о бѣаше бѣвао, ла, о	они, е, а бѣау бѣвали, е, а

Време будуште.

Јед. бр.	Множ. бр.
ја ћу бѣвати	ми ћемо бѣвати
ти ћеш бѣвати	ви ћете бѣвати
он, а, о ће бѣвати	они, е, а ће бѣвати

НАКЛОНЕЊЕ ЗАПОВЈЕДАТЕЛНО.

Време садашње, и будуште.

Јед. бр.	Множ. бр.
—	да бѣвамо ми
бѣвај ти	бѣвајте ви
нека бѣва он, а, о	нека они, е, а бѣвају

НАКЛОНЕЊЕ СОСЛАГАТЕЛНО.

Време садашње.

Јед. бр.	Множ. бр.
да ја бѣвам	да ми бѣвамо
да ти бѣваш	да ви бѣвате
да он, а, о бѣва	да они, е, а бѣвају

Време полу прошавше.

Іед. бр.	Множ. бр.
да ја бивах	да ми бивасмо
да ти биваше	да ви бивасте
да он, а, о биваше	да они, е, а бивау

Време скоро прошавше.

Іед. бр.	Множ. бр.
да ја бивах	да ми бивасмо
да ти бива	да ви бивасте
да он, а, о бива	да они, е, а биваше

Време давно прошавше 1^{во}

59

Іед. бр.	Множ. бр.
ја би бивао, ла, о	ми би бивали, е, а
ти би бивао, ла, о	ви би бивали, е, а
он, а, о би бивао, ла, о	они, е, а би бивали, е, а

Време давно прошавше 2^{во}

Іед. бр.	Множ. бр.
да ја биах бивао, ла, о	да ми бивасмо бивали, е, а
да ти биаше бивао, ла, о	да ви бивасте бивали, е, а
да он, а, о биаше бивао, ла, о	да они, е, а бивау бивали, е, а

Време будуште.

Іед. бр.	Множ. бр.
ако ја узбивам	ако ми узбивамо
ако ти узбиваш	ако ви узбивате
ако он, а, о узбива	ако они, е, а узбивају

НАКЛОНЕЊЕ НЕОПРЕДЕЛЕНО.

Време садаш. бивати.

НАКЛОНЕЊЕ ПРИЧАСТНО.

*Време садаш. бивајући, а, е.**Време прош. бивавши, а, е.*

НАКЛОНЕЊЕ ИЗЈАВИТЕЛНО.

Време садашње.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

Ја оћу	или, ја ћу ¹⁾
ти оћеш	— ти ћеш
он, а, о оће	— он, а, о ће.

МНОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

ми оћемо	или, ми ћемо
ви оћете	— ви ћете
они, е, а оће	— они, е, а ће ²⁾

Време полу прошавше.

ЈЕД. БР.

МНОЖ. БР.

ја ћаднах ³⁾	ми ћаднасмо
ти ћаднаше	ви ћаднасте
он, а, о ћаднаше	они, е, а ћаднау

Време скоро прошавше.

ЈЕД. БР.

МНОЖ. БР.

ја ћедох	ми ћедосмо
ти ћеде	ви ћедосте
он, а, о ћеде	они, е, а ћедоше

Време давно прошавше 1⁶⁰

ЈЕД. БР.

МНОЖ. БР.

ја сам ћео, ла, о	ми смо ћели, е, а
ти си ћео, ла, о	ви сте ћели, е, а
он, а, о је ћео, ла, о	они, е, а су ћели, е, а

¹⁾ И овај глагол спрежесе у садашњем времену двојачко, како-год и глагол *ћесам*; и овако се исто употребљава.

²⁾ Неки су садашњи Списатељи Србски припили овоме глаголу, у садашњем времену у трећем лицу множественога броја, *ду* (а неки *ју*) и *ишу*: *оћеду* или *оћеју*, *доћи ћеју*, *чува ћеју* и пр. Но ово код народа у говору ниједи се не може чути, нити је нужно; него само даје људма повод, те то и другим глаголима пришивају, и кваре језик, као што већ овуда по градовима сви готово говоре: *можеду*, *ишеду*, *радеду* и пр.

³⁾ Ово време има и: *ћах*, тако и скоро прошавше *ћех*: но овако се више употребљава уговору, него овако.

Време давно прошавше 2²⁰

Јед. бр.		Множ. бр.
Ја сам био, ла, о	ћео, ла, о	ми смо били, е, а
ти си био, ла, о		ви сте били, е, а
он, а, о је био, ла, о		они, е, а су били, е, а

Време будуште.

Јед. бр.	Множ. бр.
Ја ћу ћети	ми ћемо ћети
ти ћеш ћети	ви ћете ћети
он, а, о ће ћети	они, е, а ће ћети

НАКЛОНЕЊЕ ЗАПОВЈЕДАТЕЛНО.

Време садашње, и будуште.

Јед. бр.	Множ. бр.
—	дела ми
дела ти ¹⁾	дете ви
нека он, а, о	нека они, е, а

НАКЛОНЕЊЕ СОСЛАГАТЕЛНО.

62

Време садашње.

Јед. бр.	Множ. бр.
да ја оћу	да ми оћемо
да ти оћеш	да ви оћете
да он, а, оће	да они оће

Време полу прошавше.

Јед. бр.	Множ. бр.
да ја ћадиах	да ми ћадиасмо
да ти ћадиаше	да ви ћадиасте
да он, а, о ћадиаше	да они, е, а ћадиау

¹⁾ Ако ни је овако, ја неznam како би другичије било, а ова је реч дела вердо обична код нашега народа, и свакад значи на против *немој*.

Време скоро прошавше.

Јед. бр.	Множ. бр.
да ја ћедох	да ми ћедосмо
да ти ћеде	да ви ћедосте
да он, а, о ћеде	да они, е, а ћедоше

Време давно прошавше 1^{во}

Јед. бр.	Множ. бр.
ја би ћео, ла, о	ми би ћели, е, а
ти би ћео, ла, о	ви би ћели, е, а
он, а, о би ћео, ла, о	они, е, а би ћели, е, а

Време давно прошавше 2^{во}

Јед. бр.	Множ. бр.
да сам ја био, ла, о	да смо ми били, е, а
да си ти био, ла, о	да сте ви били, е, а
да је он, а, о био, ла, о	да су они, е, а били, е, а

63

Време будуште.

Јед. бр.	Множ. бр.
ако ја ћетбудем	ако ми ћетбудемо
ако ти ћетбудеш	ако ви ћетбудете
ако он, а, о ћетбуде	ако они, е, а ћетбуду

НАКЛОНЕЊЕ НЕОПРЕДЈЕЛЕНО.

Време садаш. ћети

НАКЛОНЕЊЕ ПРИЧАСТНО.

*Време садаш. хотећи, а. е.**Време прошавш. хотјевши, а. е.¹⁾*

¹⁾ Ово причастије, у обадва времена, види се да је начињено од Славенскога *хотјети*; но ја незнам како би другчије могло бити, већ ако: *оћећи*, а у прошавшем времену *оћевши*, но ово би било са свим необично; а код народа ја га ни јесам чуо никако.

По коме се спрежу сви глаголи, који се у првоме лицу (залога дїеїствителног наклоненња изјавителног, у садашњем времену у јединственом броју) окончавају на *ам*.

ПРИМЕР ПЕРВОГА СПРЕЗАНЊА.

ЗАЛОГ ДІЕІСТВИТЕЛНИ.

НАКЛОНЕЊЕ ИЗЈАВИТЕЛНО.

Време садашње.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
ја карам	ми карамо
ти караш	ви карате
он, а, о кара	они, е, а карају

Време полу прошавше.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
ја карах	ми карасмо
ти караше	ви карасте
он, а, о караше	они, е, а карау

Време скоро прошавше.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
ја карах	ми карасмо
ти кара	ви карасте
он, а, о кара	они, е, а караше

Време давно прошавше 1^{во}

65

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
ја сам карао, ла, о	ми смо карали, е, а
ти си карао, ла, о	ви сте карали, е, а
он, а, о је карао, ла, о	они, е, а су карали, е, а

Време давно прошавше 2^о

ЈЕД. БР.

МНОЖ. БР.

ја сам био, ла, о	карао, ла, о	ми смо били, е, а	карали, е, а
ти си био, ла, о		ви сте били, е, а	
он, а, о је био, ла, о		они, е, а су били, е, а	

Време будуште.

ЈЕД. БР.

МНОЖ. БР.

ја ћу карати	ми ћемо карати
ти ћеш карати	ви ћете карати
он, а, о ће карати	они. е. а ће карати

НАКЛОНЕЊЕ ЗАПОВЈЕДАТЕЛНО.

Време садашње, и будуште.

ЈЕД. БР.

МНОЖ. БР.

—	да карамо ми
карај ти	карајте ви
нека он, а, о кара	нека карају они, е, а

НАКЛОНЕЊЕ СОСЛАГАТЕЛНО.

Време садашње.

ЈЕД. БР.

МНОЖ. БР.

да ја карам	да ми карамо
да ти караш	да ви карате
да он, а, о кара	да они, е, а карају

66

Време полу прошавше.

ЈЕД. БР.

МНОЖ. БР.

да ја карах	да ми карасмо
да ти караше	да ви карасте
да он, а, о караше	да они, е, а карау

Време скоро прошавше.

ЈЕД. БР.

МНОЖ. БР.

да ја карах	да ми карасмо
да ти кара	да ви карасте
да он, а, о кара	да они, е, а караше

Време давно прошавше 1^{во}

ЈЕД. БР.

ја би карао, ла, о
 ти би карао, ла, о
 он, а, о би карао, ла, о

МНОЖ. БР.

ми би карали, е, а
 ви би карали, е, а
 они, е, а би карали, е, а

Време давно прошавше 2^{во}

ЈЕД. БР.

да сам ја био, ла, о
 да си ти био, ла, о
 да је он, а, о био, ла, о

карао, ла, о

МНОЖ. БР.

да смо ми били, е, а
 да сте ви били, е, а
 да су они, е, а били, е, а

карали, е, а

Време будуште.

ЈЕД. БР.

ако ја ускарам
 ако ти ускараш
 ако он, а, о ускара

МНОЖ. БР.

ако ми ускарамо
 ако ви ускарате
 ако они, е, а ускарају

НАКЛОНЕЊЕ НЕОПРЕДЕЛЕНО.

Време садаш. карати.

НАКЛОНЕЊЕ ПРИЧАСТНО.

Време садаш. кáрајући, а, е.*Време прош.* кáравши, а, е.

ЗАЛОГ СТРАДАТЕЛНИ.

НАКЛОНЕЊЕ ИЗЈАВИТЕЛНО.

Време садашње.

ЈЕД. БР.

ја бивам каран, а, о
 ти биваш каран, а, о
 он, а, о бива каран, а, о

МНОЖ. БР.

ми бивамо карани, е, а
 ви бивате карани, е, а
 они, е, а бивају карани, е, а

Време полу прошавше.

ЈЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
ја бивах	каран, а, о	ми бивасмо	карани, е, а
ти биваше		ви бивасте	
он, а, о биваше		они, е, а бивау	

Време скоро прошавше.

ЈЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
ја бих каран, а, о		ми бисмо карани, е, а	
ти би каран, а, о		ви бисте карани, е, а	
он, а, о би каран, а, о		они, е, а бише карани, е, а	

88

Време давно прошавше 1^{во}

ЈЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
ја сам био, ла, о	каран, а, о	ми смо били, е, а	карани, е, а
ти си био, ла, о		ви сте били, е, а	
он, а, о је био, ла, о		они, е, а су били, е, а	

Време давно прошавше 2^{во}

ЈЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
ја биах каран, а, о	био, ла, о	ми бивасмо карани, е, а	били, е, а
ти биаше каран, а, о		ви бивасте карани, е, а	
он, а, о биаше каран, а, о		они, е, а бивау карани, е, а	

Време будуште.

ЈЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
ја ћу бити	каран, а, о	ми ћемо бити	карани, е, а
ти ћеш бити		ви ћете бити	
он, а, о ће бити		они, е, а ће бити	

НАКЛОНЕНЬЕ ЗАПОВІДАТЕЛНО.

Време садашнње, и будуште.

ІЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
—		да будемо ми	карани, е, а
буди ти	карани, а, о	будите ви	
нека он, а, о буде	о	нека они, е, а буду	

НАКЛОНЕНЬЕ СОСЛАГАТЕЛНО.

69

Време садашнње.

ІЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
да ја бивам	карани, а, о	да ми бивамо	карани, е, а
да ти биваш		да ви бивате	
да он, а, о бива	о	да они, е, а бивају	

Време полу прошавше.

ІЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
да ја бивах	карани, а, о	да ми бивасмо	карани, е, а
да ти биваше		да ви бивасте	
да он, а, о биваше	о	да они, е, а бивау	

Време скоро прошавше.

ІЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
да ја бих	карани, а, о	да ми бисмо	карани, е, а
да ти би		да ви бисте	
да он, а, о би	о	да они, е, а бише	

Време давно прошавше 1^{ао}

ІЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
ја би каран, а, о	бино, да, о	ми би карани, е, а	били, е, а
ти би каран. а, о		ви би карани, е, а	
он, а, о би каран, а, о	о	они, е, а би карани, е, а	

70

Време давно проташше 2^{во}

ЈЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
да ја биах каран, а, о	оно, др. о	да ми биасмо карани,	олици, е, а е, а е, а
да ти биаше каран, а, о		да ви биасте карани,	
да он, а, о биаше каран. а, о		да они. е, а биау карани. е, а	

Време будуште.

ЈЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
ако ја будем	каран, а, о	ако ми будемо	карани, е, а е, а
ако ти будеш		ако ви будете	
ако он, а, о буде		ако они, е, а буду	

НАКЛОНЕЊЕ НЕОПРЕДЕЛЕНО.

Време садаш. каран бити.

НАКЛОНЕЊЕ ПРИЧАСТНО.

Време садаш. и будуш. караѐми, а, о.¹⁾*Време проташш.* карани, а, о.

71

САСТАВЉАЊЕ ВРЕМЕНА ПЕРВОГА СПРЕЗАЊА.

I. Залогa дїеїствителнога.

а. Наклоненња изјавителног.

П Р И М Е Т Б А.

Код глагола у Сербском језику морасе следеуће примјетити :

а. Да би се могло познати, који глагол коме спрезању принадежи, нужно је знати како има у првом лицу јединственог броја, садашњег времена, наклоненња изјавителног; и ово лице ја именујем *перво окончање глагола*.

б. У састављању времена морасе знати, осим првог окончања, како има у *наклоненњу неопределеном*.

¹⁾ Ово причастие садашњег времена код народа нечујесе, него је узето из Славенскога, и већ је ушло у обичај.

1. *Време полу прошавше* састављасе од првог окончања глагола, с измјеном *м* на *х*, н. п. чувам чувах, карам карах, вребам вребах, и пр. а остала лица производесе од првога; у другом и у трећем једин. бр. промјенјујесе *х* на *ше*; а у множ. броју промјенјујесе *х*: у првом лицу на *смо*, у другом на *сте*, а у трећем на *у*.

2. *Време скоро прошавше* састављасе, код овога спрезања, на исти начин као и полу прошавше, и у првом лицу само се по гласу разликује н. п. чувах, вребах, карах и пр. И овде се производе остала лица од првога: у другом и у трећем лицу јед. бр. изостаје *х*; а у множ. броју промјенјујесе: у првом лицу на *смо*, у другом на *сте*, а у трећем на *ше*.

3. *Време давно прошавше 1^{оо}* састављасе од првога 72 лица јединственог броја, времена скоро прошавшег, с измјеном *х* на *о*, и с додатком помагателног глагола *јесам* у садашњем времену н. п. чувах, ја сам чувао; вребах, ја сам вребао и пр.

4. *Време давно прошавше 2^о* јест како-год и давно прошавше 1^{во}; само што му се дода помагателни глагол у полу прошавшем, или у давно прошавшем 1^{вом} времену н. п. ја бих чувао, или ја сам био чувао и пр.

5. *Време будуште* састављасе од наклоненја неопређеног, с додатком помагателног глагола *оћу* у садашњем времену н. п. чувати. ја ћу чувати, знати. ја ћу знати и пр.

б. Наклоненје заповједателно.

У Наклоненју заповједателном нејма првога лица у једин. броју, а друго се саставља од првог окончања с измјеном *м* на *ј*, н. п. чувам, чувај ти, играм играј; а треће лице јед. броја састављасе од трећега лица јед. броја садашњег времена наклоненја изјавителнога, с додатком *нека*, н. п. нека он чува; а у множ. броју састављасе прво и треће лице такођер од исти лица садашњег времена наклоненја изјавителнога, с додатком првоме лицу *да*, а трећему *нека*; а второ лице множ. броја производисе од другога лица овога наклоненја, с додатком *те*, н. п. да чувамо ми, чувајте ви, нека они, е, а. чувају.

В. НАКЛОНЕЊЕ СОСЛАГАТЕЛНО.

Наклоненје сослагателно у свим временима (осим будуштега) равно је изјавителноме. само што му се додају сослагателни сојузи *да*, или *би*, кад који у говору дође. А време будуште састављасе од првога окончања с додатком слога *уе* (или *уз*) и сојуза *ако*, н. п. чувам, ако усчувам и пр.

Примјерба. Глаголи, који су с додатком предлога начињени совершителни, они неприяју *уе* ни *уз*, у будуштем времену наклоненја сослагателнога, него састављају будуште време од времена *Пришовједателног*, с додатком *ако*, н. п. ја записувам, ако ја записувам, сачувам, ако сачувам и пр.

Г. НАКЛОНЕЊА ПРИЧАСТНОГА.

1. *Време садашње* састављасе од трећега лица множественог броја, садашњег времена наклоненја изјавителног, с додатком слога *ћи*, н. п. чувају, чувајући, играју. играјући и пр.

2. *Време прошавше* састављасе од првог окончања с измјеном *м* на *вши*, н. п. чувам чувавши и пр.

П. Залого страдателнога.

Залог страдателни саставља се од првога окончања с измјеном *м* на *н*, и с додатком помагателног глагола бивам н. п. чувам, бивам чуван; варам, бивам варан и пр. и тако ⁷⁴ у свим осталим наклоненјима и временима главни глагол остаје нескланђајем, само се с помоћу помагателни глагола спреже; осим наклоненја причастнога, које се саставља у садашњем времену од првога окончања с измјеном *м* на *јем*, н. п. чувам, чувајем и пр; а у прошавшем, од првога лица јединственог броја, садашњег времена залого страдателнога, с додатком писмена *и*, н. п. чуван чувани, каран карани и пр.

По коме се спрежу сви глаголи, који се у првоме окончању окончавају на *ем*.

ПРИМЕР ВТОРОГА СПРЕЗАЊА.

ЗАЛОГ ДІЄІСТВИТЕЛНИ.

НАКЛОНЕЊЕ ИЗІАВИТЕЛНО.

Време садашње.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
ја орем	ми оремо
ти ореш	ви орете
он, а, о оре	они, е, а ору

Време полу прошавше.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
ја орах	ми орасмо
ти ораше	ви орасте
он, а, о ораше	они, е, а орау

Време скоро прошавше.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
ја орах	ми орасмо
ти ора	ви орасте
он, а, о ора	они, е, а ораше

Време давно прошавше 1^{во}

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
ја сам орао. ла, о	ми смо орали, е, а
ти си орао, ла, о	ви сте орали, е, а
он, а, о је орао, ла, о	они, е, а су орали, е, а

Време давно прошавше 2^о

ЈЕД. БР.

МНОЖ. БР.

ја сам био, да, о	орало, да, о	ми смо били. е, а	орали. е, а
ти си био. да, о		ви сте били, е. а	
он, а, о је био, да, о		они. е. а су били. е, а	

Време будуште.

ЈЕД. БР.

МНОЖ. БР.

ја ћу орати	ми ћемо орати
ти ћеш орати	ви ћете орати
он. а, о ће орати	они. е. а ће орати

НАКЛОНЕЊЕ ЗАПОВЈЕДАТЕЛНО.

Време садашње. и будуште.

ЈЕД. БР.

МНОЖ. БР.

—	да оремо ми
ори ти	орите ви
нека оре он. а, о	нека ору они. е. а

НАКЛОНЕЊЕ СОСЛАГАТЕЛНО.

Време садашње.

ЈЕД. БР.

МНОЖ. БР.

да ја орем	да ми оремо
да ти ореш	да ви орете
да он, а, о оре	да они. е. а ору

77

Време полу прошавше.

ЈЕД. БР.

МНОЖ. БР.

да ја орах	да ми орасмо
да ти ораше	да ви орасте
да он. а, о ораше	да они. е, а орау

Време скоро прошавше.

ЈЕД. БР.

МНОЖ. БР.

да ја орах	да ми орасмо
да ти ора	да ви орасте
да он, а, о ора	да они. е, а ораше

Време давно прошавше 1^{во}

ЈЕД. БР.

МНОЖ. БР.

Ја би орао. ла. о

ми би орали, е, а

ти би орао. ла. о

ви би орали, е, а

он, а. о би орао. ла. о

они. е, а би орали. е, а

Време давно прошавше 2^{во}

ЈЕД. БР.

МНОЖ. БР.

да сам ја био. ла. о

да смо ми били, е, а

да си ти био. ла. о

да сте ви били, е, а

да је он, а. о био. ла. о

да су они. е. а били,

е, а

орали, е, а

Време будуште.

ЈЕД. БР.

МНОЖ. БР.

ако ја узорем

ако ми узоре́мо

ако ти узореш

ако ви узорете

ако он. а. о узоре

ако они. е. а узору

НАКЛОНЕЊЕ НЕОПРЕДЕЛЕНО.

78

*Време садаш. орати.***НАКЛОНЕЊЕ ПРИЧАСТНО.***Време садаш. орући. а, е.**Време прошав. оравши. а, е.***ЗАЛОГ СТРАДАТЕЛНИ.****НАКЛОНЕЊЕ ИЗЈАВИТЕЛНО.***Време садашње.*

ЈЕД. БР.

МНОЖ. БР.

Ја бивам оран. а. о

ми бивамо орани, е. а.

ти биваш оран. а. о

ви бивате орани, е, а

он, а, о бива оран. а. о

они. е. а бивају орани, е. а

Време полу прошавше.

ЈЕД. БР.

МНОЖ. БР.

Ја бивах оран. а. о

ми бивасмо орани. е, а

ти биваше оран. а. о

ви бивасте орани, е, а

он, а, о биваше оран, а. о

они. е, а бивау орани, е. а

Време скоро прошавше.

ЈЕД. БР.	МНОЖ. БР.
ја бих оран, а, о	ми бисмо орани, е, а
ти би оран, а, о	ви бисте орани, е, а
он, а, о би оран, а, о	они, е, а бише орани, е, а

79

Време давно прошавше 1^{во}

ЈЕД. БР.	МНОЖ. БР.
ја сам био, да, о	ми смо били, е, а
ти си био, да, о	ви сте били, е, а
он, а, о је био, да, о	они, е, а су били, е, а

Време давно прошавше 2^{во}

ЈЕД. БР.	МНОЖ. БР.
ја биах оран, а, о	ми биасмо орани, е, а
ти биаше оран, а, о	ви биасте орани, е, а
он, а, о биаше оран, а, о	они, е, а биау орани, е, а

Време будуште.

ЈЕД. БР.	МНОЖ. БР.
ја ћу бити	ми ћемо бити
ти ћеш бити	ви ћете бити
он, а, о ће бити	они, е, а ће бити

НАКЛОНЕЊЕ ЗАПОВЈЕДАТЕЛНО.

Време садашње, и будуште.

ЈЕД. БР.	МНОЖ. БР.
—	да будемо ми
буди ти	будите ви
нека он, а, о буде	нека они, е, а буду

80

НАКЛОНЕЊЕ СОСЛАГАТЕЛНО.

Време садашње.

ЈЕД. БР.	МНОЖ. БР.
да ја бивам	да ми бивамо
да ти биваш	да ви бивате
да он, а, о бива	да они, е, а бивају

Време полу прошавше.

ЈЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
да ја бивах	оран, а, о	да ми бивасмо	орани, е, а
да ти биваше		да ви бивасте	
да он, а, о биваше		да они, е, а бивау	

Време скоро прошавше.

ЈЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
да ја бих	оран, а, о	да ми бисмо	орани, е, а
да ти би		да ви бисте	
да он, а, о би		да они, е, а бише	

Време давно прошавше 1⁶⁰

ЈЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
ја би оран, а, о	био, ла, о	ми би орани, е, а	били, е, а
ти би оран, а, о		ви би орани, е, а	
он, а, о би оран, а, о		они, е, а би орани, е, а	

Време давно прошавше 2⁰⁰

ЈЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
да ја биах оран, а, о	био, ла, о	да ми биасмо орани, е, а	били, е, а
да ти биаше оран, а, о		да ви биасте орани, е, а	
да он, а, о биаше оран, а, о		да они, е, а биау орани, е, а	

Време будуште.

ЈЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
ако ја будем	оран, а, о	ако ми будемо	орани, е, а
ако ти будеш		ако ви будете	
ако он, а, о буде		ако они, е, а буду	

НАКЛОНЕНЬЕ НЕОПРЕДІЛЕНО.

Време садаш. оран бѣти.

НАКЛОНЕНЬЕ ПРИЧАСТНО.

Време садашн. ораѣми, а, о.*Време прошав.* орани, а, о.

САСТАВЛЯНЬЕ ВРЕМЕНА ВТОРОГА СПРЕЗАЊА.

I. Залога діеіствителнога.

а. НАКЛОНЕНЬА ИЗІДВИТЕЛНОГ.

1. *Време иолу прошавше* саставлясе, код овога спре-
82 зања, од наклоненья неопредѣленог, с измѣном *ти* на *х*, н. п. писати писах, стругати стругах и пр.

ИЗУЗИМАЮСЕ:

а. Глаголи коїи се у первом оконченьу окончавају на *бем, дем, зем, сем, тем*, а у наклоненьу неопредѣленом на *сти*, саставляају полу прошавше време од первого оконченьа, с измѣном *ем* на *ах*, н. п. гребем гребях, їедем їедах, гризем гризах, тресем тресах, плетем плетах, и пр.

б. Различни глаголи. коїи ово време од первого оконченьа различно саставляају, н. п. стрижем стрижах, жежем жежах, венем венях, тонем тонях, кунем кунях (или кунях), шиѣм шиѣх, шиѣм шиѣх, чуѣм чуѣх, жаньѣм жаньѣх, мелѣм мелях, тарем тарах, печем печнах, тучем тучах, сіѣчем сіѣцнах, вучем вучнах.

2. *Време скоро прошавше* саставлясе на исти начин као и полу прошавше, и у первом се лицу само по гласу разликује н. п. пиѣсах пиѣсах, стрѣгах стрѣгах, и пр.

И ОВДЕ СЕ ИЗУЗИМАЮ:

а. Глаголи, коїи се у первом оконченьу окончаваају на *бем, дем, зем, сем, тем*, саставляају скоро прошавше време од полу прошавшега с измѣном *ах* на *ох* н. п. гребях гребох, їедах їедох, гризах гризох, тресах тресох и пр.

б. различни неправилно саставляајући: жежем жегох, стрижем стрігох, печем пекох, вучем вукох, сіѣчем сіекох, тучем тукох.

83 Остала лица у обадва брѣа, како времена полу прошавшег, тако и скоро прошавшег, производесе од перви лїца, како-|год и код первого спрезанья; само се изузимаају у вре-
мену скоро прошавшем они глаголи, коїи имаају у первом лицу *ох*: у втором и у трећем промїеньюу *ох* на *е*, н. п. їа

гребох, ти гребе, он гребе; а у множ. броју *x* промиєньюју: у првом лицу на *смо*, у другом на *сте*, а у трећем на *ше*, н. п. гребосмо, гребосте, гребоше. А слєдујући глаголи састављају второ и треће лице једин. броја од првог окончања с изостављењем *м*: жежем, жегах жеже; стрижем, стрижох стриже; печем, некох пече; вучем, вукох вуче; тучем, тукох туче; сїечем, сїєкох сїече.

3. *Време давно прошавше 1^{оо}* састављасе од првога лица јединственог броја, времена скоро прошавшег, с измиєном *x* на *о*, и с додатком помагателног глагола *јесам* у садашњем времену, н. п. писах. ја сам писао; стругах, ја сам стругао, и пр.

Изузимајусе: они глаголи, који скоро прошавше време имају на *ох*; од који неки узимају *а*, пред *о*, н. п. зебох, ја сам зебао, гребох гребао, стрижох стрижао и пр; а неки избацују, или промиєньюју, оно согласно писме што је пред *о*, н. п. једох. ја сам јео, предох прео, крадох крао, бодох боо, плетох плео. метох мео, пдох пшао, доддох дошао, уддох ушао, наддох нашао.

4. *Време давно прошавше 2^{оо}* јест како-год и давно прошавше 1^{оо}, само што се с помагателним глаголом разликује, као што је казано код првога спрезанња.

5. *Време будуште* састављасе од наклонєња неопредїе-⁸⁴ леног, с додатком помагателног глагола *оћу* у садашњем времену н. п. писати, ја ћу писати; жећи, ја ћу жећи; гребсти, ја ћу гребсти и пр.

б. Наклонєње заповїедателно.

У Наклонєњу заповїедателном второ лице једин. броја састављасе од првог окончања с измиєном *ем* на *и*, н. п. пишем пиши, везем вези, и пр. А остала лица производесе као и код првога спрезанња.

Изузимајусе слєдујући глаголи:

а. Који се окончавају на *јем*, састављају заповїедателно наклонєње с изостављењем *ем*, н. п. мидујем мидуј, тергујем тергуј, и пр.

б. Неки, који се окончавају на *чем*, промиєньюју *ч* на *и*, н. п. печем пеци, вучем вуци, тучем туци, сїечем сїєци; но ови се глаголи изузимају само у другом лицу јед. и мн. броја, а остала лица састављају, као и остали глаголи.

в. Наклонєње сослагателно.

Ово се саставља како-год и код првога спрезанња.

Примїетка. И овде треба примїетити, како-год и код првога спрезанња, да совершителни глаголи у будуштем времену непримају ус (или уз) него само ако, н. п. ако дођем, ако стигнем, ако умрем и пр.

Г. Наклоненъа причастнога.

1. *Време садашње* састављасе, као и код првога спрезанъа, од трећег лица множественог броја, садашњег времена наклоненъа изјавителнога, с додатком слога *ћи*, н. п. пишу, пишући; везу, везући, и пр.

2. *Време прошавше* састављасе од првога лица јединственог броја, времена давно прошавшега 1^{вог}, с измјеном *о* на *ви*, н. п. писао, писавши; стригао, стригавши, и пр.

II. Залого страдателнога.

Залог страдателни састављасе, код овога спрезанъа, сле-дујућим начином:

а. Глаголи, који се у наклоненъу неопредјеленом окончавају на *ати*, састављају залог страдателни с измјеном *ти* на *и*, н. п. мазати, бивам мазан; писати, бивам писан, и пр.

б. Који се окончавају у наклоненъу неопредјеленом на *ути*, само изостављају писме *и*, н. п. венути, бивам венут, и пр.

в. Код глагола, који се у наклоненъу неопредјеленом окончавају на *сти*, и на *ћи*, састављасе залог страдателни од првога оконченъа, с измјеном *м* на *и*, н. п. гребсти гребем, бивам гребен: стрићи стрижем, бивам стрижен, и пр.

Сљедејући глаголи имају особито страдателни залог: мљети, бивам мљевен; жњети жњевен, пићи пићен, шићи шивен, чући чувен, кети клет.

А у свим осталим временима и наклоненъима (осим причастнога) спрежесе с помоћу помагателни глагола, као и код првога спрезанъа. А наклоненъа причастнога садашње време састављасе од времена давно прошавшег, с измјеном *о* на *јем*, н. п. писао писајем, стругао стругајем, издао издајем, и пр. А време прошавше састављасе од првога лица јединственог броја, времена садашњег залога страдателнога, с додатком писмена *и*, н. п. писан писани, стрижен стрижени, и пр.

По коме се спрежу сви глаголи, који се у првоме окончању окончавају на *им*.

ПРИМІЕР ТРЕЋЕГА СПРЕЗАЊА.

ЗАЛОГ ДІЄІСТВИТЕЛНИ.

НАКЛОНЕЊЕ ИЗЈАВИТЕЛНО.

Време садашње.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
ја творим	ми творимо
ти твориш	ви творите
он, а, о твори	они, е, а творе ¹⁾

Време полу прошавше.

88

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
ја творах	ми творасмо
ти твораше	ви творасте
он, а, о твораше	они, е, а творау

Време скоро прошавше.

ІЕД. БР.	МНОЖ. БР.
ја творих	ми творисмо
ти твори	ви твористе
он, а, о твори	они, е, а творише

¹⁾ *Примієтба.* Ово треће лице мн. броја треба добро примієтати; јербо не само што *сви* Сербљи овуда по градовима против овога гріеше у говору, него тежко ће се наћи и која књига Сербска (осим Соларићеві) у којој неіма: *живу, молу, говору, раду, лубу*, и пр. Али Сербљи, који живе по селима далеко од градова, у овоме неће никад погрієшити, нити ће рећи: *раду људи у пољу; косу и куау* (или *куанду*) *сієно*; него: *раде, косе, кує*, и пр.

Време давно прошавше 1^{во}

ЈЕД. БР.	МНОЖ. БР.
Ја сам творио, ла, о	ми смо творили, е, а
ти си творио, ла, о	ви сте творили, е, а
он, а, о је творио, а, о	они, е, а су творили, е, а

Време давно прошавше 2го

ЈЕД. БР.	МНОЖ. БР.
Ја сам био, ла, о	ми смо били, е, а
ти си био, ла, о	ви сте били, е, а
он, а, о је био, ла, о	они, е, а су били, е, а

Време будуште.

ЈЕД. БР.	МНОЖ. БР.
Ја ћу творити	ми ћемо творити
ти ћеш творити	ви ћете творити
он, а, о ће творити	они, е, а ће творити

89

НАКЛОНЕЊЕ ЗАПОВЈЕДАТЕЛНО.*Време садашње, и будуште.*

ЈЕД. БР.	МНОЖ. БР.
—	да творимо ми
твори ти	творите ви
нека твори он, а, о	нека творе они, е, а

НАКЛОНЕЊЕ СОСЛАГАТЕЛНО.*Време садашње.*

ЈЕД. БР.	МНОЖ. БР.
да ја творим	да ми творимо
да ти твориш	да ви творите
да он, а, о твори	да они, е, а творе

Време полу прошавше.

ЈЕД. БР.	МНОЖ. БР.
да ја творах	да ми творасмо
да ти твораше	да ви творасте
да он, а, о твораше	да они, е, а творау

Време скоро прошавше.

ЈЕД. БР.	МНОЖ. БР.
да ја творих	да ми творисмо
да ти твори	да ви твористе
да он, а, о твори	да они, е, а творише

Време давно прошавше 1^о

ЈЕД. БР.	МНОЖ. БР.
ја би творио, ла, о	ми би творили, е, а
ти би творио, ла, о	ви би творили, е, а
он, а, о би творио, ла, о	они, е, а би творили, е, а

Време давно прошавше 2^о

90

ЈЕД. БР.	МНОЖ. БР.
да сам ја био, ла, о	да смо ми били, е, а
да си ти био, ла, о	да сте ви били, е, а
да је он, а, о био, ла, о	да су они, е, а били, е, а

Време будуште.

ЈЕД. БР.	МНОЖ. БР.
ако ја устворим	ако ми устворимо
ако ти уствориш	ако ви устворите
ако он, а, о уствори	ако они, е, а устворе

НАКЛОНЕЊЕ НЕОПРЕДЕЛЕНО.

Време садаш. творити.

НАКЛОНЕЊЕ ПРИЧАСТНО.

Време садаш. твóрећи, а, е.*Време прошав.* твóривши, а, е.

ЗАЛОГ СТРАДАТЕЛНИ.

НАКЛОНЕЊЕ ИЗЈАВИТЕЛНО.

Време садашње.

ЈЕД. БР.	МНОЖ. БР.
Ја бивам творен, а, о	ми бивамо творени, е, а
ти биваш творен, а, о	ви бивате творени, е, а
он, а, о бива творен, а, о	они, е, а бивају творени, е, а

91

Време полу прошавше.

ЈЕД. БР.	МНОЖ. БР.
Ја бивах творен, а, о	ми бивасмо творени, е, а
ти биваше творен, а, о	ви бивасте творени, е, а
он, а, о биваше творен, а, о	они, е, а бивау творени, е, а

Време скоро прошавше.

ЈЕД. БР.	МНОЖ. БР.
Ја бих творен, а, о	ми бисмо творени, е, а
ти би творен, а, о	ви бисте творени, е, а
он, а, о би творен, а, о	они, е, а бише творени, е, а

Време давно прошавше 1^о

ЈЕД. БР.	МНОЖ. БР.
Ја сам био, ла, о творен, а, о	ми смо били, е, а творени, е, а
ти си био, ла, о творен, а, о	ви сте били, е, а творени, е, а
он, а, о је био, ла, о творен, а, о	они, е, а су били, е, а творени, е, а

Време давно прошавше 2^о

ЈЕД. БР.	МНОЖ. БР.
Ја биах творен, а, о био, ла, о	ми бисмо творени, е, а били, е, а
ти биаше творен, а, о био, ла, о	ви биасте творени, е, а били, е, а
он, а, о биаше творен, е, а био, ла, о	они, е, а биау творени, е, а били, е, а

Време будуште.

92

ЈЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
ја ћу бити	творен, а, о	ми ћемо бити	творени, е, а
ти ћеш бити		ви ћете бити	
он, а, о ће бити		они, е, а ће бити	

НАКЛОНЕЊЕ ЗАПОВЈЕДАТЕЛНО.

Време садашње, и будуште.

ЈЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
—	творен, а, о	да будемо ми	творени, е, а
буди ти		будите ви	
нека буде он, а, о		нека они, е, а буду	

НАКЛОНЕЊЕ СОСЛАГАТЕЛНО.

Време садашње.

ЈЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
да ја бивам	творен, а, о	да ми бивамо	творени, е, а
да ти биваш		да ви бивате	
да он, а, о бива		да они, е, а бивају	

Време полу прошавше.

ЈЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
да ја бивах	творен, а, о	да ми бивасмо	творени, е, а
да ти биваше		да ви бивасте	
да он, а, о биваше		да они, е, а бивау	

Време скоро прошавше.

ЈЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
да ја бих	творен, а, о	да ми бисмо	творени, е, а
да ти би		да ви бисте	
да он, а, о би		да они, е, а бише	

Време давно прошавше 1^{во}

ЈЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
ја би био, ла, о	творен, а, о	ми би били, е, а	творени, е, а
ти би био, ла, о		ви би били, е, а	
он, а, о би био, ла, о		они, е, а би били, е, а	

Време давно прошавше 2^{во}

ЈЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
да ја биах творен, а, о	био, ла, о	да ми бисмо творени, е, а	били, е, а
да ти биаше творен, а, о		да ви биасте творени, е, а	
да он, а, о биаше творен, а, о		да они, е, а биау творени е, а	

Време будуште.

ЈЕД. БР.		МНОЖ. БР.	
ако ја будем	творен, а, о	ако ми будемо	творени, е, а
ако ти будеш		ако ви будете	
ако он, а, о буде		ако они, е, а буду	

НАКЛОНЕЊЕ НЕОПРЕДЈЕЛЕНО.

Време садаш. творен бити.

НАКЛОНЕЊЕ ПРИЧАСТНО.

Време садашњ. творими, а, о.*Време прошав.* творени, а, о.

САСТАВЛАНЬЕ ВРЕМЕНА ТРЕЋЕГА СПРЕЗАНЬА.

I. Залого дієствителнога.

а. Наклоненъа изіавителног.

1. *Време полу прошавше* саставлясе, по обштем у правилу, од первога оконченьа с измѣном *им* на *ах*, н. п. мѣрим мѣрах, точим точах. тражим тражах, и пр.

Но имају многи глаголи. који од овога правила мало одступају: такови їесу:

а. Који се у первом оконченьу окончававу на *бим*, *вим*, *мим*, *шим*, промѣньюју *им* на *льах*, н. п. лубим лубльах, славим славльах, мамим мамльах, терпим терпльах.

б. Који се у первом оконченьу окончававу на *дим*, *зим*, *лим*, *ним*, *сим*, *тим*, промѣньюју *д* на *дъ*. *з* на *ж*, *л* на *ль*. *н* на *нь*, *с* на *ш*, *т* на *ћ*. н. п. судим судьах. газим гажах. жалим жальах, звоним звоньах, носим ношах, пратим праћах.

Изузимасе стоїм. има стаїах.

2. *Време скоро прошавше* саставлясе од первога оконченьа, с измѣном *м* на *х*, н. п. мѣрим мѣрих. радим радих, славим славих и пр. (н овде стоїм. има стаїах).

А остала лица у обадва броїа, производесе, како код скоро прошавшег, тако и код полу прошавшег времена. од первога лица, као што је казано код первога и второг спрезанья.

3. *Време давно прошавше 1^{во}* саставлясе од первога лица їед. броїа, времена скоро прошавшег, с измѣном *х* на *о*. и с додатком помагателног глагола *їесам* у садашњем времену н. п. лубих, їа сам лубио: радих, їа сам радно, и пр.

4. *Време давно прошавше 2го* їест како-год и давно прошавше 1^{во}, само се с помагателним глаголом разликуїе, као што је казано.

б. *Време будуште* саставлясе од наклоненъа неопредѣленог, с додатком помагателног глагола *оћу* у садашњем времену, н. п. лубити, їа ћу лубити; радити, їа ћу радити, и пр.

б. Наклоненъе заповїедателно.

Второ лице їед. броїа наклоненъа заповїедателнога саставлясе од первога оконченьа, с изоставленьем *м*, н. п. лубим, луби ти, говорим говори, и пр.

Изузимају се, само у другом лицу јед. броја, глаголи, који се окончавају на *ѣм*, они састављају ово наклоненје с постављенјем *и*, н. п. бројим, број, кројим крој, и пр.

А остала лица производесе као и код првога и другог спрезања.

96

в. Наклоненје сослагателно.

Ово се саставља као и код првога и другог спрезања.

г. Наклоненја причастнога.

1. *Време садашње* састављасе, као и код првога и другог спрезања, од трећег лица множ. броја, садашњег времена наклоненја изјавителног, с додатком слога *ѣи*, н. п. љубе, љубеѣи; раде, радеѣи, и пр.

2. *Време прошавше* састављасе од првог оконченја с измјеном *и* на *виш*, н. п. љубим, љубивши; радим, радивши и пр.

II. Залог страдателни.

Залог страдателни састављасе, код овога спрезања, од првога лица јед. броја, времена полу прошавшег, с измјеном *ах* на *ен*, и с додатком помагателног глагола *бивам*, н. п. љубљах, бивам љубљен; мучах, бивам мучен и пр. И тако се у свим временима и наклоненјима (осим причастнога) саставља и спреже, као и код првога и другог спрезања; а наклоненја причастног време садашње састављасе од првог оконченја с додатком писмена *и*, н. п. љубим љубими, славим славими; а време прошавше производисе од залога страдателнога, као и код осталих спрезања, с додатком писмена *и*, н. п. љубљен, љубљени; мјерен, мјерени, и пр.

97

Примјетба. Истина да се спрежу и повраћателни глаголи, по примјерима постављеним; но будући да оно *се*, на неким мјестима иде за глаголом, на неким се мјестима мало удаљава, а на неким опет пролази напред; зато се види нужно поставити овде један примјер повраћателни глагола, који се готово може назвати:

ЗАЛОГ ПОВРАЋАТЕЛНИ.

Наклоненје изјавително.

Време садашње.

ЈЕД. БР.

МНОЖ. БР.

ја се карам

ми се карамо

ти се караш

ви се карате

он, а, о се кара

они, е, а се карају

Време полу прошавше.

ЈЕД. БР.	МНОЖ. БР.
ја се карах	ми се карасмо
ти се караше	ви се карасте
он, а, о се караше	они, е, а се карау

Време скоро прошавше.

ЈЕД. БР.	МНОЖ. БР.
ја се карах	ми се карасмо
ти се кара	ви се карасте
он, а, о се кара	они, е, а се караше

Време давно прошавше 1^о

98

ЈЕД. БР.	МНОЖ. БР.
ја сам се карао, ла, о	ми смо се карали, е, а
ти си се карао, ла, о	ви сте се карали, е, а
он, а, о се ¹⁾ карао, ла, о	они, е, а су се карали, е, а

Време давно прошавше 2^о

ЈЕД. БР.	МНОЖ. БР.
ја сам се био, ла, о	ми смо се били, е, а
ти си се био, ла, о	ви сте се били, е, а
он, а, о се био, ла, о	они, е, а су се били, е, а

Време будуште.

ЈЕД. БР.	МНОЖ. БР.
ја ћу се карати	ми ћемо се карати
ти ћеш се карати	ви ћете се карати
он, а, о ће се карати	они, е, а ће се карати

НАКЛОНЕЊЕ ЗАПОВЈЕДАТЕЛНО.

Време садашње, и будуште.

ЈЕД. БР.	МНОЖ. БР.
—	да се ми карамо
карајсе ти	карајтесе ви
нека се он, а, о кара	нека се они, е, а, карају

¹⁾ Овде би управо морало бити: *он се је карао*; но ово је, у овом случају, народ неизговара, него само *се* разтегне.

НАКЛОНЕЊЕ СОСЛАГАТЕЛНО.

Време садашње.

ЈЕД. БР.	МНОЖ. БР.
да се ја карам	да се ми карамо
да се ти караш	да се ви карате
да се он, а, о кара	да се они, е, а карају

Време илзу прошавше.

ЈЕД. БР.	МНОЖ. БР.
да се ја карах	да се ми карасмо
да се ти караше	да се ви карасте
да се он, а, о караше	да се они, е, а карау

Време скоро прошавше.

ЈЕД. БР.	МНОЖ. БР.
да се ја карах	да се ми карасмо
да се ти кара	да се ви карасте
да се он, а, о кара	да се они, е, а караше

Време давно прошавше 1^о

ЈЕД. БР.	МНОЖ. БР.
ја би се карао, ла, о	ми би се карали, е, а
ти би се карао. ла, о	ви би се карали, е, а
он, а, о би се карао. ла, о	они, е, а би се карали, е, а

Време давно прошавше 2^о

ЈЕД. БР.	МНОЖ. БР.
да сам се ја био, ла, о	да смо се ми били, е, а
да си се ти био, ла, о	да сте се ви били, е, а
да се он, а, о био, ла, о	да су се они, е, а били.
	е, а

Време будуште.

ЈЕД. БР.	МНОЖ. БР.
ако се ја ускарам	ако се ми ускарамо
ако се ти ускараш	ако се ви ускарате
ако се он, а, о ускара	ако се они, е, а ускарају

НАКЛОНЕЊЕ НЕОПРЕДЕЛЕНО.

Време садаш. каратисе.

НАКЛОНЕЊЕ ПРИЧАСТНО.

Време садаш. кáрајућисе, асе, есе.*Време прошав.* кáравшисе, асе, есе.

О ГЛАГОЛИМА НЕПРАВИЛИМ.

Неправилни глаголи зовусе они, који у сирезању од постављени примјера одступају: такови јесу:

а. Који се у првом окопчењу не окончавају на *ам*, или на *ем*, или на *им*, н. п. *оћу*, *могу*.

б. Који се у неким временима у други глагол подобног знаменованња претварају н. п. *велим*.

Већ је казано како се спреже глагол *оћу*; а *могу* спрежесе по второме сирезању, н. п. *могу*, *можеш*. *може*, у времену полу прошавшем: *могах*; у скоро прош. *могох*; у давн. прошав. *могао*; у наклоненју заповједателном: *мози ти*, *нека он може*, и т. д.

Глагол *велим*, у времену полу прошавшем има: *велъас*, ¹⁰¹ а у скоро прошав. *говорих*; и одавде се већ претвара, у глагол *говорим*, у свим временима и наклоненјима.

О ГЛАГОЛИМА БЕЗЛИЧНИМ.

Глаголи безлични код нас јесу: *боли*, *герми*. *облачисе*, *догодисе*, *треба*, и пр. и спрежусе у свим временима како год и лични у трећем лицу, н. п. *боли*, *бољаше*, *боли*, *болито је*, *било је болило*, *болит'ће*; и т. д. у свим наклоненјима; а по окончанју се познаје, који коме сирезању принадежи.

4. О ПРИЧАСТНУ.

Причастија јесу имена прилагателна произведена од глагола, која при својем обичном значењу и време показују. Причастија залога дјелствителнога склањајусе, у оба два броја, по второме склањању прилагателни имена; а залога страдателнога по првоме, такођер у оба два броја.

1. О НАРІЄЧИЈУ.

Нарієчје єст нескланьяѣеми дїел говоренья, коїи се по-наївише глаголима прилаже, и показуе, како ствар дїеїствує, или страда.

НАРІЄЧИЈА ЈЕСУ РАЗЛИЧНА :

1. Коїа показуїу мїесто, на питање *гди?* и *куда?* н. п. овде, онде, ту, тамо, амо. онамо, свагди, нигди, негди, ягди, гди му драго, споља, унутра, далеко, близу. доле, горе, пред, гдигод, на другом мїесту, према (прама), овуда, онуда, и пр.

2. Коїа показуїу време, на питање *кад?* н. п. сад, тада, прие, онда, одма, одавно, скоро, сваки дан, свакад. никад. некад. увїек, одсад, досад. рано, доцкан, їутрос, данас, сутра, понас, синоћ, вечерас, довечер, їучер, прекоїучер, ономадне, лани, преколани, и пр.

103 3. Коїа показуїу качество, на питање *како?* н. п. сладко, горко, добро, равно, високо, широко, дубоко, липо, ружно, и пр.

Примїетба. Овакова парїечїїа могу се од свакога прилагателног имена начинити, и могу се сравниавати, како-год и прилагателна имена н. п. равно равниїе, дубоко дубље.

4. Коїа показуїу количество, н. п. мало, много, до-вольно, и пр.

5. Коїа показуїу уподобљаванье, н. п. тако, овако, онако, толико, оволико, као то, и пр.

6. Нарїєчїїа питања н. п. зашто? како? гди? куда? од-куда? је ли? и пр.

7. Нарїєчїїа одрицанья, н. п. не, нишошто, никако, и пр.

2. О ПРЕДЛОГУ.

Предлог јест нескланѣјѣми дјел говоренѣа, који се именима и мјестоименијама предлаже, и различне надеже изискује.

Предлози јесу слѣдујући: у, од, без, са или с, на, над, о, пред, под, по, код, до, к, за, иза, око (или около), изнад, испод, испред, и пр.

3. О СОЈУЗУ.

Сојуз јест нескланѣјѣми дјел говоренѣа, који ричи, и разговоре саставља.

Сојузи јесу различни:

1. Који састављају н. п. и, да, не само, јошт, а.
2. који раздјелују н. п. ни, или, нити, нити пак, или ¹⁰⁴ пак, већ ако.
3. Противителни н. п. но, него, ако и, јербо, опет, премда, да би.
4. Сослагателни н. п. да, да би, ако, ако би, би, неби, кад би.
5. Винителни н. п. зато, тога ради, слѣдователно, будући.

4. О МЕЖДОМЕТИЈУ.

Междометие јест нескланѣјѣми дјел говоренѣа, који различне страсти показује.

Междометниа јесу различна:

1. Удивителна: о! а!
2. Поносителна: уа! аа!
3. Указателна: ето, ено, погледај, нуту, гле.
4. Жалостна: ах! ох! јао! куку! леле! помагај! тежко мени!
5. Звателна: О! еј! ој!
6. Радостна: Благо мени!
7. Желателна: о, о да би, Боже дај.
8. Одзивателна: а, что је.

ПРИМІЄТВА.

Ни їдан народ (прємда говори їдним їезиком) не говори свуд їеднако, него у сваком готово предїєлу налазиєє. гди мања гди већа, разлика у говору. Ова иста по предїєлу разлика има и у Сербском їезику, и по ньої се може раздїєлити Сербски їезик на 3. предїєлна нарїєчїя, коїа їєсу :

1^о ХЕРЦЕГОВАЧКО, коїєму принадлеже Сербльи, коїи живе по Херцеговини, по Босни (како Греческога, тако и Мухамеданскога вїєроисповїданья), по Черної гори, по Далмациїи, по Хорватскої, и по Сербїїи озго до Мачве, до Вальєва, и до Карановца.

2^о СРЕМСКО, коїєму принадлеже Сербльи, коїи живе по Срему, по Бачкої, по Банату, и по Сербїїи око Саве и око Дунава, као н. п. по нахиїи (окружїу) Шабачкої, до пола Вальєвске, по свої Београдскої, по Смедеревскої, Крагуїєвачкої, по Ресави, по свої нахиїи Пожаревачкої, по Черної рїєци, и по Країни Неготинскої до Тимока.

3^е СЛАВОНСКО, коїєму принадлеже Сербльи Римока-толическог Вїєроисповїданья, коїи живе по Славонїїи, по Хорватскої, и по Далмациїи.

106 Наївећа разлика из медьу ови предїєла їєст у изговарању писмена *ѳ*: сви су Сербльи примїєтили (као да им їє нетко ишао редом те казивао) да їє писме *ѳ* сложено из *ї* и *є*; зато су га ХЕРЦЕГОВЦИ и у говору раздїєлили у неким рїєчма, и изговарају га као *иє*, н. п. свїет, рїєч, лїєк, спїєг, свїєћа, стиєна, рїєка, бїєда, лїєп, цїєл, цвїєт, дїєте, смїєшно, рїєдко, сїєпац, нїємац, гнїєздо, и пр. А у неким рїєчма узели су оно *ї*, за умегшательни знак, као *ѳ*, н. п. дьєвоїка, дьєд, овдье, гдье (или дье), льєто, льєкар, льєпота, дьєца, и пр. А у неким опет рїєчма изговарају га цїєло, као сливєно *їє*, н. п. вїєра, вїєтар, сїєра, мїєра, сїєме, тїєме, пїєсна (или пїєсма) мїєсто, невїєста и пр.

А СРЕМЦИ су са свим *ѣ* изоставили, и из писмена *ѣ* само *е* изговарају, н. п. вера, мера, девојка, цвет, свет, леп, и пр. Тако су опет СЛАВОНЦИ изоставили *е*, и само *ѣ* изговарају, као и. н. п. вира, дите, липо, и пр.

А у осталом (што се тиче склањања имена, мјестоименића, и спрезанња глагола и пр.) код простог народа, нигди нејма разлике ни учему: осим мало у гласоударенју: будући да Херцеговци све рјечи изговарају берже и оstriје, него Сремци, а Славонци опет разтежу више. А што једни зову дјевојку цуром, а други ложицу кашиком, то је мала разлика у говору.

[1. После стране 106. има у „Писменици“ још 5 непагинованих листова: на две стране 1. листа означене су штампарске „Погрѣшке“, а на 2., 3. и 4. листу и на првој страни 5. листа штампана су „Имена Госп. Предкупштелѣ“.

2. „*Новине Сербске изъ царствующега града Вѣнне* (учредници Димитриј Давидовичъ и Фрушичъ)“, за годину 1814., јављају у броју 192. (на стр. 782.), од 1. септембра, да је с тим бројем разаслато скупљачима „по едно објавленіе Г. Вука Стефановића о Писменници или Грмматіцы Сербской.“ У броју пак 208. (на стр. 846.), од 22. септ. 1814., јавља се да се опет шаље скупљачима по једна објава о Писменици, с напоменом: „да е Писменница иста већ готова, и да Г. Стефановичъ Пренумеранте само чека, пакъ да пѣсвима разшлѣ“. Још у броју 223. (на стр. 906.), од 9. окт. 1814., учредници јављају: код којих се трговаца у Будимпешти, о пештанском сајму те године, могу купити — „по 1 фор. В. В.“ — и „Пѣснарица“ и „Писменница“ Вукова.

3. У „*Wiener allgemeine Literaturzeitung*“ за 1815. годину изишла је (на стр. 721.—731.) доста опширна и похвална рецензија ове Писменице од *Јернеја Копитара* (види и „*Bart. Kopitars Kleinere Schriften etc. Herausgegeben von Fr. Miklosich; I Theil; Wien, 1857.*“ стр. 310.—320.). — Рецензију Копитар почиње ре-

чима: „Willkommen erste serbische Grammatik mit cyrillischen Lettern! Und zweimal willkommen, dass du getreu nach der Rede des gemeinen Volkes aufgeschrieben bist!“ Одмах за тим помиње Вукову посвету (па и сам захваљује) архимандриту Мелентију; укратко излаже Вуков предговор, па му разбија наду, да ће учена друштва поставити правописна правила; хвали начело: „пиши као што говориш“, због чега црквени (словенски) језик треба да остане у свом светом кругу, а Срби (као што већ и Руси раде) да пишу својим народним језиком; тога ради и правопис треба допунити и поправити; не одобрава спајање слова *д, л, н с њ*, па ни облик слова *ћ*; говори о потреби слова *ј*; жели српском правопису идеално савршенство; мисли да би Вук могао радити и српски речник; нада се да ће ова граматика доживети друго издање; хвали Вукову прецизност и енергичан стил у одбрани чистога српског језика од списалачког (градског, црквенословенског и т. д.) кварења. Друга половина рецензије има 24 тачке, у којима Копитар или исправља по коју погрешку Вукову или му даје потребне савете и упуте, како ће и боље израдити ново издање ове Писменице и иначе се усавршити у послу граматичарском.

4. Први јавни одзив у српској књижевности о овој првој српској граматизи налазимо у Давидовићевим „Новинама Српскимъ“ за 1815., у Видаковићеву одговору на Вукову рецензију „Усамл. Јуноше“, на стр. 939.; тај одговор види даље у овој књизи на страни 90.

5. Као друго издање „Писменице“ може се узети Вукова „Српска Граматика“, штампана пред „Српским Рјечником“ од 1818. г. (на страни XXIX—LXXI), коју види даље у овој књизи под бројем XII.]

II.

РЕЦЕНЗИА

(ПОСЛАНА УЧРЕДНИКОМЪ НОВ. СЕРБ. НА УПОТРЕБЛЕНИЕ)

о Книзи зовомой: **УСАМЕНЬЙ ЮНОША**, повѣсть нравоучителна, отъ **МИЛОВАНА ВИДАКОВИЧА** наукъ любителя, на простому дїаленту Сербскомъ сачинѣна. Въ Будинѣ Градѣ, писмены Кралевскаго Всеучилища Венгерскаго 1810.

[*Давидовићеве „Новине Сербске“ за г. 1815. (*) бр. 205., 206. и 208., стр. 819. и др., у одежку „Смѣсице Книжественне“ (штамп. преко целе стране).*]

Садржаніе ове Книге есть романическо; но оваѣ повѣ-⁸¹⁹ стонравоучителнѣй романъ (у коему є главно лице *Тихомиль*, сынъ *Муѣика Стефана* бывшега войводе Србскогъ, кой є у оноемъ цѣломъ свѣту познатомъ, и за Срблѣ несрећномъ бою погинуо на полю Косову л. Хр. 1389 Юнѣа 15^{га}) садржава у себи доста истини подобну приповѣдку. Онъ є повѣстнымъ догадѣйма и сходно одъ туда произведеннымъ нравоучителнымъ наукамъ обиланъ, кое су свакоме невинномъ срцу благопрїятне, а они не само што на память доводе многе бойне случае и имена храбрыхъ мужава и Србскихъ юнака (кое сваки Срблѣнцъ са особитымъ чувствованїемъ чита и слуша), него се у нѣма чини споменъ многихъ некада знаменитыхъ мѣста, отъ коихъ нека и данасъ стое, а нека любопытливомъ желателю или се у развалинама показую, или имъ се само име у садашнѣга онде потомства задржало. Све ово знао є Гд. Сачинитель сладкимъ штиломъ тако саставити, да га свакъ радо чита, особито, кой у историческомъ прирѣвнїю и народностима любопытству своме рану тражи.

[*] *Новине Сербске изъ царствующага града Вїенне. 1815.* Съ дозволенїемъ Его Кес. Крал. Ведичества. Печатано писмены Г. Иоанна Ширера. — На 4^о, 290 бројева, 1160 стр. (по 2 ступца); уредници *Давїдовичъ и Фрушичъ.*

Въ прочемъ, што се разныхъ намѣренія савршеногъ Романа едногъ тиче, внутренѣ цѣне нѣгове, благокусногъ кроя, и союза свѣю частїи къ одному или двома главнымъ намѣренїяма, силныхъ и чистыхъ фїгура, плодоносногъ воображеня, Карактера лица дѣйствующегъ, стая и положенія нѣговогъ, обычая, землѣ, лѣта и пр. не можемо се овде у дубоко унустити, да покажемо, да пстой, иначе *вообще* изредной, книжицы *много* заиста недостае къ савршенству некомъ у сачиненїяма вида овогъ. Задржавамо себи о томе у будуще, када позднїя дѣла нѣгова рецензїрали будемо, више говорити: засадъ Ауктору срећю за будућа дѣла желећи, упућуемо га на читанье добры Романа у страннымъ эзыцма, на размышленя о потреби, концу и благокусномъ виду Романа едногъ вообще, и прелазимо на *чистоту* эзыка, коимъ е писано. — Овде ће мо обширнїе мало изяснити се, намѣраваюћи, да у будуще и другїи ово за управленїе свое прїимшти, а мы се на ово у подобнымъ догадайма позвати можемо.

Што се чистоте эзыка тиче, и свойства нѣгова, у томе се на многимъ мѣстима свѣдочи, да е Г. Сачини. у Србїи роденъ; а на некимъ пакъ мѣстима видисе, да е одонуда у дѣтинству изишао, и туде эзыке учећи, и на нѣма науке слушаюћи, свой позаборавїо, зато се усудье Рец. назначити слѣдујућа примѣчанїя своя о эзыку:

Да се сваки писатель мора старати колико за стварь, о којой пише, толико (ако се несмѣ рећи више) за чистоту и за свойство онога эзыка, на коемъ пише, о томъ не треба ни говорити: то знаду и читатели акамоли Сисателя. Сваки писатель мора имати у эзыку постоянна правила, по којма се онъ влада. Србїин будући да јошть тихъ правила не имаю скупљивныхъ, зато се нѣкои Сисатели (кадъ Србски пишу) мораю владати по чистомъ и непоквареномъ говору народа Србскога: Ербо Аделунговъ рѣчникъ, и све нѣгове Грамматїке ништа друго пису, него изъ народа Нѣмачкогъ скупљивна правила о нѣмачкомъ эзыку. Кой Сисатель Србскїи грѣши противъ говора свогъ народа, онай грѣши противъ правила свога эзыка. Ево Гд. Видковића у томъ погрѣшке:

1. *И мирисомъ исполненный воздухъ* (1); *у коему се полно удовольствие находи* (2); *Стефана и Волка* (11); *коса долга* (7); и на више мѣста: *должность*, *долженъ* и пр. Ово бы правый Србїинъ казао: *И мирисомъ испунѣнный воздухъ*; у коему се пуно удовольствие находи; *Стефана и Вука*; *коса дуга*: *дужность*, *дужанъ* и пр. Ербо е народъ у то име дао правила и показао, гдѣ се *л* предъ согласнымъ промѣцне на *у* гдѣ *ли* на *о*, на пр. *Влкъ* Вукъ, *длгъ* дугъ, *слнце* сунце; *писаль* писао, *училь* учїо; и пр. као што и самъ Гд.

Сачин. има: дужность свою (22), *дужанъ* (48), *Георгій Вуковъ*. Паѣъ кадъ е валяло овде, валя и свуда, него треба имати позоръ, и постоянство, кое е обадрово у овомъ дѣлу найнужд-
нїя стварь.

2. *Ове зелене цвѣтми преиспещрение ливаде* (1); цвѣт-⁸²³
ми посутимъ ливадами (13). Ово бы обадрово Србљинъ казао: слоб

Ове зелене цвѣтемъ преукрашене ливаде; цвѣтемъ по-
сутимъ ливадама. *Цвѣтми* то е Славенски, и у Србскомъ е-
зыку како се не говори, тако га е ружно и чужи: А *испещ-*
рениъ премда е Славенска рѣчь, но мы бы е могли узети,
кадъ не бы имали Србску рѣчь, коя то исто значи, али кадъ
имамо на што намъ? Зашто бы чинили одъ ясна дана помр-
чину, или отъ готовыхъ поваца вересїю?

3. *По верхови листнатыхъ дресевъ Зедѣра* колебанїе (2) | србски
ово бы Србљинъ казао: По врховима листнатыхъ дрвета зе-
фѣра колебанье (или *люляње*). Али особито ово *по верхови*
треба примѣтити, као што и на више мѣста има: *Да бы све*
дѣвїе козе по дубраву поилашио (65); Цѣлу ноћ по гудура
и по шума гнюраюћи (87); И птичице по шума узавреле (87)
и пр. и пр. Ово е кодъ Г. Сачин. дателный множественный,
но Рецензентъ мора се чудити, по каквомъ правилу! Србски
нѣ, а нѣ ни Славенски. Ерго се Србски дат. множ. кодъ ⁸²⁴
свїю существительныхъ имена окончава на ма н. пр. *прстима*,
водама, *кокошма*, *польма*, *брдима* и пр. *Истина да се може*
чути у народу кодъ некихъ имена (и то рѣдко), да се оно
ма изостави н. пр. *онъ сѣди на коли*, *иде по сели* и пр. Али
ово не може се узети за правилный дат. множ. падежь, а
особито кодъ имена женскога рода, коя се окончаваю на а,
ерго долази управо на родъ множественный: Ко бы садъ овде
могао погодити, да е ово дат. множ. *Овїе дубрава?* а кадъ се
метне предлогъ *по* онда е ѿшть чуднїе! него оно треба да
буде, као што народъ говори: по шумама, по собама, по гу-
дурама и пр. И ова е погрѣшка противъ дат. множ. *по шко-*
лами идемъ; у нами, по ливадами и пр. и ово бы требало
казати: по школама, по ливадама, у нама, и пр. А *по шко-*
лами и *по ливадами* нити е дат. Србскїй нити Славенскїй,
него Слав. творительный на мѣсто дат. Србскогъ.

4. *Са свѣтскимъ попеченми, са свимъ силами* и пр. и пр.
И ово нити е Србски ни Славенски: да е *Славенски* било
бы: *со свѣми силами*, да е Србски: *са свимъ сплама*; *са*
свѣтскимъ попеченїяма! м.с.

5. Онъ сый упуштень у лѣие мысли (2); и на више мѣста: ревностію распалень суиць; страстію ослѣилень суиць и пр. Ово причастіе (сый и суиць) на овакимъ мѣстима нїе отъ потребе у Србскоме ѣзыку; садъ кадъ се каже: Онъ упуштень у лѣие мысли. и благоумна о естеству разсужденія уиоисе сладкимъ чувствомъ; аколи каквомъ страстію ослѣилень дѣла твоя противъ разума предузмеш и пр. овде ни на едномъ, ни на другомъ мѣсту не види се, да што не достае, него се ясно разумѣ и безъ сый и безъ суиць; или ако се коме тавно види, а онъ може додати будући на мѣсто сый, пакъ ће се онда яснїе разумѣти.

6. За нѣколико часовъ (3); на више мѣста: мїлліонъ мїлліоновъ животныхъ; мѣста нѣка градовъ; трудовъ своихъ; Татаровъ, помочию себи наклонитыхъ прїятелей; и быстрыхъ преко каменїа поточиѣахъ шумъ (4) и пр. Ово су све оконченїя славенскихъ падежа, коя се са Србскимъ рѣчма тако слажу као гуска и прасе: А Србинъ бы то овако казао: за неколико часова; мїлліонъ мїлліона животыня: мѣста нѣкихъ градова; трудова своихъ; Татара: помоћу себи наклонѣныхъ (а не наклонитыхъ) прїятеля; и шумъ преко каменя быстрыхъ поточиѣа; а особито ово *поточиѣахъ* нити є србски ни славенски, ербо у цѣломъ славенскомъ ѣзыку не има род. множеств. падежа на *ахъ*.

7. А кадъ насъ Богъ съ болестіомъ посѣти (7) и на више мѣста твоіомъ паметіомъ, прїятелностіомъ своіомъ и пр. Ово [је] што годъ са свимъ ново у Србскомъ ѣзыку! валя да є овде Г. Сач. хотѣо да натера *болестъ*, *паметь* и остала имена женскога рода да се скланяю као *расть*, и *мость* (ербо ї кодъ нѣга овде значи као *ь*) и їоштъ смѣшнїе! А на више мѣста: *радостію*, *помочию* и пр. но болѣ є и тако славенски него извртати наопако.

8. Измедьу она два холмиѣа, што се виду, (9); и на више мѣста *раду*, *сразусе*, *полету*, *воду*, *говору*, *молу да га сарану*, *наводу му се очи*, *заболеду уста* и пр.

Ова є погрѣшка подобна предходећој: Какогодъ што є Г. Видаковићъ мало предъе помѣнао *расть* и *болестъ*, тако опетъ овде хоће да натера све глаголе да се спрежу по едномъ примѣру спрезанья: *радити* и *орати*, *писати* и *говорити*, све є то кодъ нѣга еднако, а нїе могао да види, да се *орати* и *писати* окончава у садашнѣмъ времену, наклоненїя изявительногъ, числа единственогъ у првомъ лицу, на *емъ*, а

говорити и радити на имъ п. п. оремъ, ишемъ; радимъ, говоримъ. Но, за несрећу Србскога књижества, ова погрѣшка нѣ само кодъ Г. Видаковића, него се налази готово у свима Србскимъ књигама, и Србљи у Мачжарској по варошима тако говоре. Али се Списатели могу ласно (и мораю) чувати отъ тога; а правило е о томъ најпостояније у Писменници Г. Вука Стефановића на страни 87. Нити треба у смотренію тога испытывати: или е у трећемъ лицу множествъ. Числа садаш. времена я или у; ербо е то преварило гдѣ кога, кой се пначе отъ тога чувао, те е уписао живу, на мѣсто живе. — — — И ове су погрѣшке сбогъ непаженья на оконченія глагола: а, Машеѣи главомъ (20—35), на мѣсто машуѣи главомъ; ербо се причастія садашнѣмъ времена праве отъ трећегъ лица множ. числа садаш. врем. накл. изъв. с' додаткомъ ѣи (види у Писменници Србскогъ езика на страни 73. 85. 96). б, Кадѣ ѣой се една глава отѣвче, друга таки нарасти (44); древо горе као лучѣ. Ово бы требало казати: глава нарасте, древо гори; ербо Србљи некажу: растимъ, горемъ, него растемъ, горимъ.

9. Они кѣду пришовѣдати (20); и на више мѣста: кѣду, некѣду, моѣи кѣду, да кѣду и пр. Ово су ду (а неки ю на мѣсто ду) пришили нови Списатели Србски к' глаголу хоѣу; а кодъ народа, у неоквареномъ говору Србскомъ, нити се може чути, нити е отъ потребе, него само дае людма поводъ, те то и другимъ глаголима пришиваю и кваре езикъ, као што веѣ у Мачжарској по варошима говоре: можеду, воледу, моледу, боледу, шѣду, едеду и пр. (у Писменници Србскогъ езика на страни 60).

10. Све у примѣтнымъ усѣвху (38), овде е име существително (усѣвхѣ) у дател. надежу, а прилагателно (примѣтанъ) у творителномъ! И оваковихъ погрѣшака може се чути, и осимъ Г. Видаковића, у Мачжарској по варошима!

11. Хоѣе ли кадѣ моя рана зарастити? (10); Я имамъ мелемъ, подѣ коимъ ќе ти за нѣколико дана зарастити (64). Ово зарастити нѣ добро. него да буде зарасти, као што Србљи говоре, а другѣе не може ни бити: ербо Србљи не имаю ни еднога глагола, кон бы се окончавао у наклон. неопредѣ. на ити, а у садашнѣмъ времену накл. изъв. на емъ, него сви глаголи кон се у садаш. врем. окончаваю на емъ, онѣи се у накл. неопред. окончаваю на ати, сти, ѣи н. п. оремъ орати, илетемъ илести, растемъ расти (а растити

кодъ Србља значи друго штогодъ. —). *жежемъ жефи*. Овде принадежи и ова погрѣшка, коју не само Г. Видаковић чини, него многи Србски Списатељи: *ити* на мѣсто *ићи* или *исти*; Петица да у Славенскимъ и у Россійскимъ књигама стои: *ити*, *итти*, *идти*, но мы нетреба да се тимъ варамо као дѣца, него да гледамо како Србљи говоре; а они занста не говоре ни гдѣ *ити*, него по Херцеговини *исти*, а по Срему *ићи*, а по правиду може быти обадрое, н. п. *едемъ ести*, *предемъ прести*, *идемъ исти*: *жежемъ жефи*, *печемъ пефи*, *вучемъ вуфи*, *стрижемъ стрифи*; истина да е измежду *стрижемъ* и *идемъ* по велика разлика. по онегъ е много мања, него измежду *идемъ* и *радимъ*.

12. *Ово му се име Захарје* (66); *Како ти се име?* *Мени се име Павлимиръ* (106); *Я се на то сидьемъ* (141); *Коме се Любовой име* (158); и на више мѣста: *овому се име*; *Съ неба се сити* и пр. Ово е правый гадъ у Србскомъ ѣзыку! и ово бы срамота было чути и отъ Грка, кой учи Србски. акамо ли у Србскимъ књигама читати! — — Србљи кажу: *како ти е име?* *мени е име*; *с' неба сифи* и пр. А ово се друго ништа нѣе, него скраћено *себе*, и додаесе повраћателнымъ глаголима, а овде не има мѣста ни какова, него стои наопако.

13. *Три своя слуге отреди* (71); *Ни гди ни кога, ни они двоице* (87). Ово бы Србљинъ казао: *три свое слуге отреди*; *ни оне двоице*; ербое и слуга и двоица женскога рода.

14. *Узе ю онъ подъ руку* (178). То бы Србљинъ казао: *узе е за руку*. А подъ руку узети значи: узети подъ пазухо; или узети подъ свою власть.

15. *Поредъ свирале играле* (215). Србљи не кажу: *игра поредъ гайдѣй*; *иѣва поредъ гусала*, него *игра узъ гайде*, *иѣва узъ гусле*: тако бы и овде требало: *играле уза свирале*.

16. Осимъ овыхъ назначенныхъ погрѣшака имаю јоште гдѣ што манѣ н. п. *съ нимъ*, на мѣсто *съ нѣмъ*; *о нему*, и *ему*, на мѣсто *о нѣму* и *нѣму*; *помощь*, на мѣсто *помоѣ*; на некимъ мѣстима има: *кровь*, на другимъ *крвь*, *крвца*, *отъ крови свое*; на некимъ мѣстима: *ело*, на другимъ *ястѣ* и *шитѣ*, и пр.

[Давидовићеве „Новине Сербске“ од г. 1815. имају у бр. 233., 234. и 235. (стр. 931.*) и др.), у одељку „Смѣнице Книжественне,“ и овиј Видаковићев]

О Т Г О В О Р Ъ

931

НА КРИТИЧЕСКУ РЕЦЕНСИЈУ ИЗДАЊУ СВЕРХУ КНИГЕ

УСАМЛЕНЬИ ЮНОША

У СЕРБСКИ ПОВИНА У ЧИСЛУ 205, 206, И 208.

Concordia etiam parvae res crescunt, discordia et magnae dilabuntur. --

У првомъ своемъ Параграфу мой Г. Реценсентъ усудѣсе пѣкѣи топъ учительскѣи узети, и мени као съ Катедре ретѣи „уцутуемо га, да болѣ чита Романе и у страннымъ ѣзыцма.“

Радбысамъ быо знати, за какова онъ себе мужа признае; и у каковому са многъ отношенію стои, кадъ онъ оваковѣи сверху мене Аукторѣтетъ узима? Да е ученъ, быо бы поне учтивъ, и овѣмъ бы рѣчма, ако е и што у дѣлу разумѣвао, мысли свое изразити могао: да е рекао: добро бы было кадъ бы овѣи нашъ сочинитель и на странномъ ѣзѣку читао романе, а не „уцутуемо га да чита Романе!“ Као да онъ мени у тому што заповѣдати може! срамота! изъ самѣхъ рѣчѣи нѣговѣхъ познаесе, изъ какове е школе изишао, и да ми е знати, кои су то Романи по нѣговому вкусу? —

Я самъ више позорствовао на *Мораль* нежели на Романъ; и у овѣи самъ се толико токмо забаве, и невинногъ увеселенія ради упущао, колико ми е Характеръ благообразногъ народа нашегъ дозволити могао. —

Видими се вели, да е овѣи сочинитель у Сербѣи родлень, но да е у дѣтнству отъ онудъ изишао, и свой ѣзыкъ позаборавіо — Я незнамъ, да е онъ ово у другому смѣслу могао ретѣи, кромѣ 1во што я имамъ у мойой Книги, кою онъ реценсіра, нѣке рѣчѣи, и падеже праве Сербске, онъ ихъ обаче нѣе добро разумѣо. 2ро Што я погдѣкою рѣчѣи изъ Славенскаго ѣзыка мѣшамъ са Сербскимъ рѣчма. Но зато онъ нѣе могао ретѣи, да самъ ѣзыкъ мой заборавіо, како што тѣу му сада и доказати, и согѣмъ засвѣдочити, да я, не само нисамъ матернѣи мой ѣзыкъ, съ конѣмъ самъ изъ отечества овамо прѣшао, заборавіо; него самъ га у овѣмъ странамъ 332 чрезъ толике године све по варошма, и све съ просвѣщенѣи Сербы живѣти, котому и Славенске Книге читаютѣи, и по школама ходетѣи; болѣ

[*] Испред самога одговора има (на стр. 931.) ова напомена уредничка:] У Ч. нов. наши 205, 206, и 208, стоида е реценсіа, плѣти размотреніе о книги отъ Г. Милована Видаковича подъ именовъ „Усамленый Юноша“ издапной. Реценсіа та послана е нама са стране съ молбомъ, да ю у новине наше ставимо. Мы смо име Г. Реценсента префутити морали, онъ самъ хтѣо ни е, да га Читателѣмъ явимо, а то е обычно право Реценсента. И какогодъ што смо съ радостю реценсію о усамлѣнномъ Юноши ставили, тако съ радостю и отговоръ Г. Милована Видаковича на ню ставлямо: цѣломъ Роду приключеніе ово привѣтвуютѣи, да су ученѣи наши препратнсе почеди, и да ћемо тако за кратко време, ако се еданъ съ дружимъ у повина договарали буду, до истине доћи, конѣмъ начиномъ сви Сербскѣи Списатели треба да пишу. Ево ти Читателю благоаклонный, рѣчѣи самога Г. Видаковича!

јошъ научіо. Но що я рекохъ, по варошма, кадъ онъ каже да сви наши у Мажарској земли по варошма Серби ружно и покварено Сербски говоре? Истина немогу му у свему то ни отрети, но опетъ много е рекао. — Да наши у Мажарској по варошма Серби у свое говоре мѣшаю и чужихъ рѣчій, и да и свое нѣке са свимъ, као што бы требало, не изговараю; то му допуштамъ (но пытамъ га я, кому е опъ то казао? оному, кой е прежде нѣга то исто примѣчаніе учиніо, и у својој, ово е ветъ друга година, изданой Книги Любомиру, читателѣмъ своимъ сообщіо) — Но при свему тому наши у овымъ землямъ граждани, као люди просвѣщени, кои и друге Езыке знаю, и кои и Славенске Книге читаю, обширнѣе и пространѣе нашъ Езыкъ разумѣваю, нежели наши у овымъ землямъ. гдѣ никаковы школа, ни какова просвѣщенія нема! то ми питко, ако тѣ право мислити, противословити не може. — Хотя да има нѣкихъ рѣчій, кое не само и отъ оныхъ изъ оне стране, но и отъ нашихъ (Селяна чути можемо, кое мы не знамо, какъ: наименованія оныхъ вещей, кои ми се они сами служе н. пр. штогодъ около плуга, около кола; ко-тому и имена нѣкимъ, намъ не познанимъ травамъ, и проч. но можели се за то рети, да они болѣ и пространѣе Езыкъ свой знаю нежели наши у Мажарској по варошма граждани? — Као люди научени? — не воистину! — И я первый моему Г. Реценсенту за таковой гражданомъ нашимъ Компліментъ не захваљуемъ; и онъ нек' се увѣри, да мене нигда къ своему мнѣнію привути не буде, да онај, кой книге пише, кодъ простыхъ селяна болѣ у Езику уснѣти може, нежели кодъ гражданина: понеже изъ нѣгове Сентенціе то слѣдуе, да бы самъ я сирѣчь, што се Езыка тиче, способнѣй додана съ быо Книге писати, да самъ у Сербіи остао быо, нежели што самъ у Мажарској, у Срему и у Новомсаду, при наветѣемъ обществу Сербскомъ, толѣке године провео. Можели му тко у тому дати заправо; не знамъ. — Понеже, гдѣтѣ мени простій едаиъ Сербіянаць, а и нашъ Бачванинъ, кой нѣе науке слушао, нѣе *Идее* свое на оне субтильне предмете возводіо, нѣе умъ свой источавао, кой незна што е Грамматика, и кой нигда ни чуо заръ нѣе штоо то Реторикъ, гдѣтѣ велимъ онъ болѣ езыкъ знати нежели наученый гражданинъ. Могу я нѣму колико ми драго говорити ове рѣчи „Изразити чувства своя. испытати Законе Бестества; сматрати отъ едне вещь на другу отношеніе, познати оный измежду ны союзъ, посредствомъ коего една вещь содѣйствуетъ съ другомъ“ и т. д. — Ова е свака рѣчь Сербска, но запытаймо простака, шта е то, онъ тѣе намъ на мѣсто отговора двигнути рамена.

935

Ретитѣ ми може быти, да су ове рѣчи Славенске; а да откуда намъ езыкъ и происходи? и што су и были Славяни, но наши ираотци и древниі Серби, само подъ инымъ именовемъ? — О! имали бы оvdѣ много диванити, но зашто да споримо рѣчи, нек' деръ се вратимо опетъ къ оной точкѣ, отъ кое се мало удалнсмо, да скоріе доидемо на оне рѣчи, на кое онъ процесъ диже, да му се не допадаю, обаче много бы паметнѣе и то рекао, да му се не допадаю зато, што су Славенске, и помѣшане са Сербскимъ, нежели што е рекао, да самъ я езыкъ мой заборавіо; а пословицу е ону могао са свимъ изоставити, коіомъ онъ мене изсмѣяваютьи каже, да се оне Славенске рѣчи слажу са Сербскимъ рѣчма, као гуска и прасе! Ово уподобленіе мѣста оvdѣ нема: приличнѣе бы вешто было, паметнѣе и пригомъ и учтивѣе, дав рекао: звону ми оне

Славенске рѣчи у ушима са Сербскимъ, као она мусѣка, на којој ипсу ⁹³⁶ еднако жице натегнуте. Но гуска и прасе! — аферимъ момче! — А незна, да се и ова существа, кадъ су печена сложити могу, о! те како! Пакъ љошъ кадъ се лѣпимъ Фрушкогорскимъ залію вѣномъ: но мал' да онъ ово болѣ незна нежели и я, премда и самъ у тому писамъ послѣдній.

Но на страну шалу, да видимо што тѣмо съ овимъ рѣчма, кое су моему вкусу лѣпе и прѣятне, а онъ скочио противъ ныи, да може чакъ бы ихъ заръ у Камчатку оттерао. Ово су оне: *Мурисомъ исполненный воздухъ*, — *Полно удоволствіе*, — *должность*, — *долга Коса* — и т. д. Я мыслимъ, да ове рѣчи не само у моимъ ушесемъ, но и у свакога изображенога гражданина Сербскогъ лѣпше и прѣятнѣе зване, нежели нѣгове: мирисомъ *испунѣнъ*, *пuno удовольствие*, *дужность*, *дуга*, и проч. Као што се у кушни говори! —

Ове зелене цвѣтми преисцурене ливаде: Каже ми да е лѣпше речено: *Цвѣћемъ украшене ливаде*! мысли спрома да рѣчь *Преисцурене* значи *украшене*! о мой Сербине! не значи оно *украшене* него *шарене*, ал' треба имати терѣнѣе, и постојанство; треба кнѣ читати, и стварь разумѣти. — А *цвѣћемъ*! и овдѣ е. да ми се опрости ретѣи, поклонюу: понеже нити Сербинъ, ни Славянинъ каже *цвѣћъ* него *цвѣтъ* или *цвѣтъ*; требало е убо да напише съ тѣ цвѣтьемъ, а не съ *к*!

Я имамъ у Книги *верхъ, колебаніе лиственыхъ дресевъ*; а онъ хотѣ да му пишемъ *врхъ, колсбанѣ. листнагыхъ дрвета* и т. д. Као да я за Шѣяке кнѣ пишемъ! — Найпосле — можему тко дати и за право, но я не могу, особито оно мутаво *вр* и *др'* не могу да теримъ. И молимъ, зашто мудри Нѣмцы не пишу као што имъ свинари и козари говоре? —

А што ми се ополчава противъ овыхъ рѣчи: по *шума*, по *дубрава* и цѣлу ноћ по *гудура*, и каже, да нити оне Сербске ни Славенске, нити зна у коему су падежу! О! якое се и овдѣ преварио! понеже оне су управ' Сербске у числу множ. падежу дателномъ: по *Шумамъ*, по *дубравамъ*, по *гудурамъ*; тко ми може ово отретѣи да е дателный падежъ? Но Сербинъ сокращенія ради послѣдне оно мѣ избаце, и четѣи му рѣчь изиде: по *шума*, *дубрава*, *гудура* и т. д. а што прости люди кажу и: по *шумамма*, по *дубравама* и проч. то овый падежъ нек' онъ задержи. —

Я му овдѣ на нѣке маленности нетѣи ни отговарати, понеже сваку рѣчь толкуюти излази много за печатаніе, но што е важнѣе.

Ове рѣчи *Паметіомъ*, *прѣятностіомъ* (кое онъ нѣе добро ни видіо, но написао прѣятностіомъ), *болестіомъ*, *милостіомъ* и т. д. не ⁹³⁹ знамъ, отъ куда е могао ретѣи, да я оно ѣ подразумевамъ за ѣ, и да я ова имена склавямъ као *расть* и *моствъ*! погоди човекъ! — Оно мое ѣ, како кодъ мене, тако и кодъ свію мой читателя остае ѣ и изговарасе ѣ: но само кратко треба изговорити аки бы съ о сливено было. Понеже овѣи е творителный падежъ у Сербскомъ ѣзыку лѣпшій, нежели као што наши простацы, и у кушни говоре: *паметѣу*, *болештѣу*, *милостѣу* и *прѣятноштѣу*. Но до душе ни онъ у својој критіки нѣе смѣо овако написати, а другоачіе нѣе знао, како е дакле ону стварь критіцирати могао, о којој извѣстанъ самъ нѣе? — А незна да Сербинъ и на

више мѣста отъ старога падежа славенскога производи себи по начину своєга говора новъ падежъ, кои и у посевднєвнимъ говору чуємо, и. и. Не кажели Славянинъ (старий Сербинъ) у творителному падежу: *моєю, твоєю, водою, божїєю, скинїєю* и проч.; а Сербинъ каже *мојомъ, твојомъ, водомъ, Божїомъ, скинїомъ* и т. д. Зашто не бы рекао, и *болєстїомъ, милостїомъ, прїятностїомъ*: него *болєштѣу, милоштѣу, прїятноштѣу*, како ли онъ хотѣе? —

А што ме шлѣ у Г. Вука Стефановича писменицу, нека ми опрости! — Я Г. Вука Стефановича любимъ као моего земляка, любимъ и почитуемъ у нѣму и у топлимъ персима нѣговимъ ону, кою онъ роду своему показує ревность; обаче некасе по оној писменицы мой Г. Реценсентъ, кадъ книге успише, влада, онъ и ако тѣду и стотина съ пымъ, но я не. Я самъ желїо да се изда Сербска грамматика, и первый Г. Вукъ мое е у тому желанїе исполнїо, но сочини ю са свимъ просто, по којој книгописецъ неможе владатисе; нити е онъ ни писао за просвѣщенє наше у овимъ землямъ Сербле. —

Но ово ми право да исповѣдимъ смѣшно нада, гдѣ мой Г. Реценсентъ мени пише, да е кодъ насъ *слуга* женскога рода! — Я знамъ да сви наши Сэрби кажу: *мой слуга*, а не *моя слуга*; и я, чпши ми се кадъ бы онако у мой книга писао, сви бы ме иземѣли, а то нисамъ радъ, авосамъ и малыи между братїомъ моїомъ.

Каже ми у својој крїтїки и то, да я нисамъ добро рекао: *узео ю подъ руку*, него *узе ю за руку*! вѣруемъ, по како у коєму смыслу; кодъ мене е *подъ руку*. понеже тако е младить Милену и узео, како што се и узму двое кадъ се шегати поцду; а *за руку* значи као кадъ вода свога слѣнца узме. —

940

Зарастити рана? Мислимъ дае и ово болѣ у неопредѣленому времєну речено нежели што онъ каже *зарастити*: понеже и Славянинъ каже *зарастѣти*, и мы токмо оно *ѣ* промѣняемо на *и*; а *зарастити* ово е у времєну повелителномъ, а не као што онъ мысли у неопредѣленомъ. Нек' опрости мой Г. Реценсентъ! други су оно глаголи: *свѣдимъ, бодемъ, грєбемъ* и т. д. кои имаю у неопредѣленомъ: *свѣсти, бости, грєбсти*; по нека види како имаду у повелителномъ: *сѣди, боди, грєби* и проч. дакле се онъ и овдѣ преварио. Но ни шта зато, чєловѣческо е погрѣшити: *humanum est errare*. Обаче како ми е могао ово ретѣи: *треба толико на чистоту языка пазити, колико и на само дѣло*, кадъ самъ я ово учю у моему Любмиру рекао, и признавши чистосердечно мою погрѣшку, учтиво и друге младитье опомєнуо, да даю позоръ на своєство языка! шта напнѣ дакле онъ сада свој ипсакъ, и оно хотѣе да затруби, кое самъ я ветъ затрубио? — Могао е мое рѣчи онъ повторити кому другомъ а не мени; а да иѣе читао у моему Любмиру, тко бы му замѣрити могао, не я знамъ да е читао. —

Щастливи Нѣмцы! Они у почетку своєго просвѣщенїя ни су се стыдили, ни холи были и Латїнске и Француске рѣчи коєсу лѣле, узимати, и у свој ѣзыкъ умѣшавати, докле нису народу своему Сердце къ сладкимъ наукамъ отворили, и потомъ, као просвѣщении стаду прєчищавати ѣзыкъ свой: и сада видимо на каквоєу га совершенство довели: а мы на кукавногъ Сэрбина, кои текъ што е у своє. јошъ слабу руку перо узео, сви скочнмо, и хотѣємо да му заповѣдамо, да не смѣ ни сла-

венску — своју — стару — рѣчь, која се дѣло слаже узети! и захтевамо отъ нѣга да на еданъ путъ тако совершенно дѣло исполуе. какогодъ и найсовершенѣй Нѣмацъ! — О! — овое неразумно, а при томъ и немилостиво захтеванѣ! — треба да гледимо на каковој высини Нѣмцы спрамъ насъ стое, и каковѣй ныи чистъ воздухъ. и свѣтъ озарява! И судимъ да е довольно засада да мы Любезномъ нашемъ Нѣмцу узъ Парнасъ подражавамо, а юощъ е за насъ рано. да се мы съ пѣимъ споредимо.

Зато я бы изъ чистосердечне мое къ просвѣщенію нашего народа любви желю. да будемо сви кои понешто за своѣй родъ писати почи-нѣмо, еданъ другомъ благодущнѣи, еданъ другогъ да ободравамо, и съ кротостіомъ исправлямо: пакъ бы и Богъ насъ благословѣо, тако бы и мудрость на смѣрено наше Сердце. као благодатна у тихой нощи роса на неразвитѣй цвѣтъ, падала. и солнце бы намъ душевно грацѣло и намъ разумъ развило: а не да еданъ надругогъ нападамо и у нѣговому дѣлцу погрѣшке чрезъ увеличительно стакло тражимо. пакъ да га избличавамо и озлоблявамо. — Шесту ветъ я Книгу на свѣтъ издаемъ, и ни кога не дирну; но зато ништа, време тѣе показати намъ све — Я се тѣшимъ сотымъ, да Любезнѣй мой читатель свакиѣ. колико самъ разумѣти могао, дѣла моя досада издана, радо чита, и довольно похваляе. кое мене ободрава и у напредакъ све любезне мое читателе и читателнице съ новы мои книга што скорѣе послужити. Рекохъ у Пожуну 15. Окт. 1815.

М. Видановичъ. (м. и.)

[На овај одговор пије Вук ништа нарочито одговарао, али га се доцније (г. 1817.) дотиче у реценсији I и II књиге Видановићеви „Љубомира и Елисиуму“, коју види даље под бројем V.]

III.

1a

О Б Я В Л Е Н І Е

0

СЕРБСКОМЕ РЪЧНИКУ (СЛОВАРЬ, ЛЕКСИКОНЪ, WÖRTERBUCH).

[Засебан додатак (2 непагин. листа на 4^о, преко целе стране) из Давидовићеве „Новине Србске“ за год. 1816.,*) слат скупиљачима из бројеве 88., 112. и 172.]

Сви Славенски народи, кромѣ Србалаа восточног' вѣроисповѣданія имаю свое Рѣчнике. Већъ и наши мили именяцы — Србљи у горњой и доњой Лужицы (Лаузицу) — коихъ едва 100.000 душа има, дичесе печатаным' Рѣчницима своихъ діалекта. А нашег' Рѣчника за 2 до 3 миліона Србалаа іоште не'ма.

Славный Полякъ. Г. Линде, сочинивши не давно свой Польскій Словникъ, сравніо е съ Польскимъ езикомъ све проче Славенске, кромѣ Србскога, у коем' печатана Рѣчника нїе нашао.

Были лѣпо за насъ было, да мы изъ овога честнога и умилног' содружества нашег' цѣлога Славенског' рода и далѣ изо-станемо?

Но нїе то една причина, коя насъ побудити може во изданію Србског' Рѣчника.

Мы га сами требамо. Овде ће благоображена часть народа Србскогъ возопити: Али какавъ Рѣчникъ требамо мы? Правый е отговоръ на то: требамо найпре *Рѣчникъ народнога Србског' языка*, у коем' ће се содержавати само оне рѣчи, кое народъ Србскій употребљава: да по том' совокупленію собственныхъ нашихъ рѣчій познамо цѣло полье нашег' языка:

[*) *Новине Србске у Висни. 1816.* Печатано кодъ Г. благород. Шмитбауера. — На 4^о, у 2 ступца, 1902 стране у 199 бројева; уредници до 23. маја (бр. 1.—117.) *Давидовић и Фрушић*, а после сам *Димитрій Давидовић*.]

да видимо на чему смо; да смотре писатељи и образоватељи языка, како народъ производи рѣчи, како ихъ слаже, како ихъ умекшава и учинява за общенародне разговоре и сообщеніе мыслей; да вникнемо у разнообразіе рѣчій по различнымъ предѣлима народа Сербскогъ; да изъ свега тога Філологъ правила за себе изведе; да Иностранцы, како што желе, и сама наша проча Славенска браћа нашъ прекрасній діалектъ (нарѣчіе) познаду; наконаць да видимо колико намъ оскудѣва за изображеніе, усовершеніе и обогащеніе языка, кой намъ е едино средство, коимъ лакше, извѣстнѣе и скорѣе къ нашему общемъ просвѣщенію и нравственномъ усовершенію доћи можемо.

Славенскій языкъ остае источникъ обогащенія Сербскомъ языку, као и Россійскомъ. Но Рѣчникъ Сербскій мора (садъ за первыйъ кратъ) представити Серблемъ нѣиовъ собственный языкъ — найсветію народность — онако какавъ онъ самъ по себи есть. Онъ мора изъ самогъ народа, кои нѣимъ говори, почерпанъ быти. —

Я самъ таковій Рѣчникъ предузео, и већъ скуціо. Онъ ће поменутиѣмъ потребама удовлетворити. Содержаваће све Сербске рѣчи, кое се налазе у Рѣчницама: *Курибековомъ* (коя е само именовъ Сербскій), *Деллабелли*, *Белостенцу*, *Ямбришићу*, *Стуллію*, *Волтичжю*, *Хайму*; и имаће ѿшт' едну третину правыхъ Србскихъ рѣчій, кое се ни у едноме, отъ реченыхъ Рѣчника, не налазе.

Меня е као у Сербіи родьеномъ, и бавившемусе непрестанно до садъ съ сонародницама, по различнымъ предѣлима, пространство и разлика народногъ языка довольно познато. Зато самъ могао и кодъ многихъ рѣчій различне нашега истогъ языка діалекте назначити.

Многе ће рѣчи Сербльинъ съ радостію и удовольствіемъ¹⁶ овде читати, кое се иначе само у пѣснама чую.

Право изговаранье рѣчій представіо самъ постояннымъ знацима гласоударенія.

Свакой Сербской рѣчи приложіо самъ, по могућству моме и по силѣ Нѣмачкогъ языка, равнозначеће Нѣмачке рѣчи.

Будући да се множество Турскихъ рѣчій у нашъ языкъ уселило, такове самъ на концу Рѣчника заедно ставіо, и старао самъ се, колико е могуће было, Сербскима замѣнити.

За воспоминаніе старыхъ Сербскихъ имена — мужескихъ и женскихъ лица — придао самъ не мало число оныхъ.

О прочем' внутренѣм' расположенію овде не љу говорити.

Мыслимъ да самъ дао ідею о правоме Сербском' Рѣчнику. Онъ нѣ богатъ, но отвора путь коимъ љемо га обогатити. За Славенске Рѣчи, кое благоображенна и учена часть народа већъ и устенно и писменно употребљава. къ тому и за друге, кое нам' требаю за пріятіе богатства и красоте чужег' книжества, нужданъ нам' е другій Рѣчникъ, као прибавленіе Сербскоме, о коем' бесѣдимо. Медьу нима ље бити тѣсанъ, лакъ и пріятанъ союзъ. Совокупленіе таковог' Рѣчника другій е искусанъ книжникъ Сербскій па себе узео. — Оба ље се Рѣчника, съ временомъ, у едно слити за утвержденіе, возвышеніе и отличіе книжества Сербскога.

Ја садъ препоручуемъ мое по народолюбію предузето дѣло всеобщему Роду Сербскоме. Єзыкъ е хранитель народа. Докле годъ живи єзыкъ, докле га любимо и почитуемо, нымъ говоримо и пишемо, прочишћавамо га, умножавамо и украшавамо, догле живи и народъ: може се медьу собомъ разумѣвати и умно саєдинявати: не преливасе у другій, не пропада. — Колико се већма самимъ дѣломъ сви о єзыку народномъ старамо, толико смо далѣ протегнули нравственный животъ и вѣчность нашег' рода и цѣлог' потомства.

Зато може ли Сербљинъ Рѣчникъ Сербскій иначе сматрати, развѣ као книгу народну?

Онъ се само и общенародномъ помоћ'ю на свѣтъ издати, и по народу распрострети може. Да бы то удобнѣ за све насъ и скоріе было, избрао самъ путь предчисленія. — Цѣна е књиге на писаћој хартии (Schreibpapier) у крутој полукожной свези 20*) фор. у В. В. Време предчисленія трајѣ до 15 Юлія текућег' лѣта.

На коначъ препоручуемъ обще наше намѣреніе освѣдоченной ревности ко общему благу Господе Совокупителя, кое самъ овде назначіо систематическимъ редомъ зато, ибо самъ радъ и предчислителье тимъ истымъ редомъ поставити, да бы се лакше осмотрѣти могао, ели у свакој области и предѣлу народа Сербскогъ равна любовь и почитаніе къ своме єзыку.

[*) У 112. бр. Давидовићевих новина (16. маја 1816.) на стр. 444. има објава уредничка: да се и уз тај број новина шаље овај Вуково позив, и да је у том позиву погрешно штампана цена 20, него да треба 10 фор. — То се понавља и у бр. 172. на стр. 784., где се још казује и да је време пренумерације продужено до фебруара 1817., и да се имена и новци шаљу у Беч, на Г. Теодора Турку и Ром.*]

ДЕЖАВЕ, ОБЛАСТИ.	ЕПАРХИЈЕ.	МЪСТА	Г. Г. СОВОКУПТЕЛЪ И
---------------------	-----------	-------	---------------------

А, За Сербље по Обществама.

А	У	С	Т	Р	І	Й.	С л а в о п і а						
							Далмацій. Хорватска.	Славонія					
М а ч ж а р с к а .	Б а ч к а .	Далма- тиска.	Караштадска.	Шарачка.	А. Е. Митрополитска.	Карловцы	Гд. Константинъ Стойшичь, А. Е. М. Експеди́торъ.						
						Пригъ	— Михаиль Владиславевичъ, Учитель.						
						Каменца	— Г. Ѳеофанъ Иоанновичъ, Парохъ.						
						Земунъ	— П. Г. Евѳумій Ивановичъ, Протопр. и Г. Міх. Павковичъ.						
						Дмитровица	— Г. Дмитрій Янковичъ, Діаконъ.						
	Б у д и м с к а .	Далма- тиска.	Караштадска.	Шарачка.	А. Е. Митрополитска.	Рума	— Стефанъ Філіповичъ.						
						Шидъ	— П. Г. Максѣмъ Максѣмовичъ, Протопр.						
						Вуковаръ	— Гавріиль Гавріловичъ.						
						Винковцы	— Иоаннъ Станиславъ Поповичъ.						
						Осѣкъ	— Г. Алексій Стояновичъ, Парохъ.						
М а ч ж а р с к а .	Б а ч к а .	Далма- тиска.	Караштадска.	Шарачка.	А. Е. Митрополитска.	Монастыри	— Иоаннъ Поповскій, Пуніларный Кураторъ.						
						Пакраць	— П. Г. Стефанъ Станковичъ, Протосургель.						
						Монастыри							
						П. Градишка							
						Загребъ	— Мировичъ и Поповичъ.						
	Б у д и м с к а .	Далма- тиска.	Караштадска.	Караштадска.	Шарачка.	А. Е. Митрополитска.	Карлштадтъ	— Сумеонъ Кисичъ.					
							Костайница	— ГГ. Сынови Радаковича.					
							Петрпня	— Петръ Чакоя.					
							Тріестъ	— Драга Ѳеодоровичъ.					
							Рѣка	— Г. Михаиль Травница, Парохъ.					
М а ч ж а р с к а .	Б а ч к а .	Далма- тиска.	Караштадска.	Шарачка.	А. Е. Митрополитска.	М. Гомирье	— П. Г. Юсефъ Раяичъ, Архімандрѣтъ.						
						Шибеникъ	— Преосвящ. Бенедіктъ Краљевиць, Епископъ.						
						Монастыри							
						Б у д и м с к а .	Далма- тиска.	Караштадска.	Караштадска.	Шарачка.	А. Е. Митрополитска.	Новый Садъ	— Г. Дмитрій Стефановичъ, Парохъ.
												Футогъ	— Гавріиль Николчъ, Нотарій.
	Сомборъ	— Г. Авраамъ Максѣмовичъ, Парохъ.											
	Бая	— Самуиль Ненадовичъ.											
	Субботица	— Г. Иоаннъ Вунчъ.											
	М а ч ж а р с к а .	Б а ч к а .	Далма- тиска.	Караштадска.	Шарачка.	А. Е. Митрополитска.	Сегединъ	— Петръ Чаврговъ младій.					
							Бечей ст.	— Г. Аванасій Влаховичъ, Ф. Д. Парохъ.					
Жабаль							— П. Ч. Савва Веркичь, Протопр.						
Монастыри							— Препод. Сумеонъ Сарайличъ, Пгумень М. Ковиля.						
Б у д и м с к а .							Далма- тиска.	Караштадска.	Караштадска.	Шарачка.	А. Е. Митрополитска.	Будимъ	— Высокоуч. Иоаннъ Беричъ, Актуарій.
Пешта		— Михаиль Иоанновичъ.											
Сент-Андрей		— Г. Павелъ Аѳанацковичъ, Катихета.											

ДЕЖАВЕ.	ОБЛАСТИ.	ЕНАРХІЕ.	МѢСТА	Г. Г. СОВОКУПИТЕЛЪ И	
А У С Т Р И ЈА.	В а н а т њ :	Бер-шачка, Темшварска.	Темшварь	— П. Г. Августинъ Петровичъ, Архімадрѣтъ.	
			В. Бечкерекъ	— Петръ Бошковичъ.	
			Кикинда	— Высокоуч. Директоръ Кенгелаць.	
	Мачварска.	Будимска.	Монастыри	— П. Г. Павелъ Кенгелаць, Архімадрѣтъ.	
			Арадъ	— Савва Арсиць, Биргермайстеръ.	
			М. Ходошъ	— П. Г. Моисей Мануиловичъ, Архімадрѣтъ.	
	Мачварска.	Арад-ска.	Мохачь	— Г. Іоаннъ Живковичъ, Парохъ.	
			М. Грабоваць	— Пренод. Даніилъ Чуничъ, Игумень.	
			Вершачь	— Урошъ Воличъ, Консіст. Нотарій.	
					Гд. П. Ч. Емануилъ Малешевичъ, Протопр.

26

Б. За Сербље по Обществама.

И. ТУРСКА.	С е р б њ я.	Београдска.	Београдъ	— Петеръ Николаевичъ.	
			Монастыри	— Пренод. Іоакимъ Груничъ, Іеромонахъ Рачанскій, пребывающій у Келіама.	
			Ужичка.	Ужица	— Мирко Апостоловичъ.
	АУСТР.	Банагъ.	Бер-шачка.	Бела Церква	Гд. П. Г. Рафанлъ Милошевичъ, Протопр.
				Ковпичъ	— Ауксентій Кунусаровичъ.
		Ужичка.	Бер-шачка.	Оршава	— Петраки Д. Кулаоглу.
				Монастыри	— Г. Янко Петровичъ, Парохъ.
					— Мирко Апостоловичъ.
					— П. Ч. Матѳей Непадовичъ, Протопр.
					— Г. Янко Петровичъ, Парохъ.

В. За единственне разсѣяне Сербље.

Віенна	Гд. Василій Демеличь отъ Панѳве.
Венецій	— Высокоуч. Павелъ Соларичъ.
Хотинь	— Яковъ Непадовичъ, бывшій у Сербіи внутреннїхъ дѣла поначитель, и Кавалеръ Россійскій.

Г. За проче любителье Сербскога языка.

Віенна	— Высокоуч. Коштаръ, Ц. К. Бібліоѳекаръ.
--------	--

Господу Совокупителѣ покорѣйше молимъ, да изволе имена и презимена своихъ предчислителя съ назначеніемъ нѣ-
овыхъ достоинства и мѣста, откуда су, купно съ новцѣма у
ова три главна мѣста слѣдующимъ Г. Г. послати:

пзъ { Славоніе
Мачжарске
Баната } у Н. Садъ Г. Г. Евѣмїю и Теодору Захарїичу.

пзъ { Хорватске
Далмаціе
Сосѣднихъ пре-
дѣла
Хотина } у Бечъ Господ. Васїлію Демеличу отъ Панѣве.

пзъ { Сербіе } у Земунъ Г. Міхаилу Павковичу.

У Фрушкогорскомъ Монастыру Шишатовцу 20^{га} марта 1816.

Вукъ Стефановићъ.

*[Осем ове изашла је о „С. Рјечнику“ и друга објава у го-
дини 1818. Види у овој књизи бр. VIII.]*

IV.

[У 41. броју Давидовићевих „Новина Србских“ за г. 1817.,*) на стр. 326.—328., штампана је (преко целе стране) ова]

ПАЛНОДИЈА

326

ЛИБО

О БѢРАНА Д Е Б Е Л О Г А Ћ.

(послана. одъ г. савве мркаиѣла, учредничеству новина србских).

— — — — — retrorsum
Vela dare, atque iterare cursus
Cogor relictos. Hor.

Када ће гласъ постати, мора паре (воздсхъ) или одъ саме бѣле жигерице непосредственно, или одъ кога дѣла ууста, или одъ станови-тога положена, што еданъ дѣо ууста прама другомъ добѣа, крозь одтворена уста ванъ истиснутисе. На таѣ начинъ постае разумљиви гласъ, не само кодъ људѣ, него и кодъ безсловесне животинѣ, али съ томъ великомъ разликомъ, да безсловесно животно пару само одъ бѣле жигерице, и къ тому одъ ни еднога дѣла ууста не може да отисне, човекъ пако такову одъ различне дѣла ууста и ньповы различны положена и састаяня крозь одтворена уста истиснути, и тако свой гласъ различно уначинити може, кое различно уначинѣ и премѣняванѣ сочленену бесѣду човечѣю чини. Налазесе пако у такомъ сочлененомъ гласу свагда двострука уначинѣя: 1.) такова, коя одъ оны дѣла ууста зависе, одъ кон пара одтискуесе, 2.) такова, коя прѣймаю бытѣе свое одъ различны одтвораня ууста, крозь коя пара истискуесе. Она перва имену ю *согласныма*, ова *самогласныма*. Наименованя, коя несправна и неоснователна есу, но коя мы овде исправляти не канимо. Ми оѣмо само, да наше дебело ѣ одъ незаслуженогъ напастованя и прогона ослободимо, што сирота много пуута и онога триѣ, кой бы му, да га зыпта, што е скривило, исповѣдити морао, *да га не позна*; не другачъ, него што е одговорѣо Градѣанинѣ Адинейски праведномъ Аристѣду, кадъ

[*) Новине Србске у Виѣни. 1817. Печатано кодъ Г. благород. Шмитбауера. — На 40, у 2 ступца, 105 бројева, 822 стране и више додатка на листовима без пагинације; уредник *Димитрѣй Давѣдовичъ*.]

га е овај ушгао, што е саргрѣшио Аристѣдъ, да га онъ оне имати протерапа изъ отечества: se ignorare Aristidem. Али да видимо.

Самогласнима, рекосмо, именују она гласоуначиненя, коя зависе одъ ³²⁷ различнога одтвора ууста. Топико е дакле у рѣчи самогласные (или двоегласные), колико устоодтвора къ пѣзничомъ изговору изыскуесе; у цѣломъ языку пакъ толико ѿ ѿ е, колико различные одтвора уста одъ найвећега до найманѣга све пѣгове требую рѣчи, и зато налазимо, када више зыйка, или само више нарѣчїя едногъ истога зыйка, узмемо, велику множину самогласные. Тако ѿ ѿ е Госп. *Ламбертъ* у своему Орудію (*Organon* 2. §. 47.) само у Нѣмачкомъ и Французскомъ языку 17 нашао, кое число изъ много нарѣчїя исти зыйка ѿште бы умножитисе могло. Нѣмцы означую 8 различны устоодтвора свои крозь 9 слѣдуюћи видны знаака либо писмена: а, ä, е, і, о, ö, ц, ѱ, у. Мы у данашнѣмъ Србскомъ языку нашемъ имамо само 5 ясно различны одтвора уста, кои есу: а, е, і, о, и. У родъаака наши Орваата око Загреба есть ѿ ѿ 7, то есть, оные 5, кое имамо мы и ѿште еданъ одтворъ ууста измедьу а и о, како што имаду Мачжари, други какъ измедьу а и е. Нѣмачкому ä равнаъ. У прковномъ языку нашемъ есть 6 самогласные, зашто ѿ тако валя изговарати, како Нѣмцы свое ѿ произносе. *За ныи 6 имамо мы 11, Орвати за свои 7 устоодтвора само 6 видны знамена; дакле мы више, него требуемо, они манѣ. И то е была рѣчь о разумльивымъ одтворима ууста.

Но има равно тако различные неразумльивые, веће и манѣе, устоодтвора либо самогласнїйка. Узмемо рѣчице наше: *въ, къ и съ*; када мы ныи произносимо, уста одтворамо; дакле оне окромъ согласнаго имаду и самогласно, али, ербо е одтворъ маленъ, самогласно неразумльиво. Кады бы рѣчице *въ, къ и съ* не имале самогласно, не бы оне ни рѣчице, ни гласчїици, быле, ници бы могли произноситисе, зашто ако ѿе найманѣи гласакъ постати, валя нару одтиснути (согласно), алы ако ѿешъ нару истиснути, морашъ уста одтворити (самогласно). Одкуды не само то видисе, да согласно безъ самогласнога не може изговоритисе, него ѿште и то, да самогласномъ свагда согласно предбодити мора, и да самогласно безъ согласнаго равно тако не може произнеститисе, какогодъ ни согласно безъ самогласногъ. И согласные, и самогласные гласови су несавршенни, крозь ньново садруженѣ пакъ доспѣва гласъ къ савршенству; али оваѣ савршенни гласъ нѣ простъ, него сложенъ, и *слогомъ* именуесе, у свакомъ слогу дакле есть найманѣ еданъ согласникъ, и свагда само еданъ самогласникъ (или двоегласникъ). Никада не може самогласно рѣчь починяти. Оно звателце (*spiritus lenis*), кое мы самогласномъ у почетку рѣчїи надмећемо, нѣе беспослenni батачиъ (*Стойков*, Секретаръ стр. 19, и 20.), него е предъодно согласно писме означаваюће умѣренни бѣложигерични тисакъ наре. Но да се вратимо къ предузетой нашой ствари. То исто, што смо рекли о рѣчицама *въ, къ и съ*, можемо и о гласчїицима *бѣ, гѣ, дѣ, жѣ* и остальымъ согласнима на краю рѣчїи утвердити. Согласно, на примѣръ, писме *жѣ* ѿште не означава гласакъ *жѣ*, какогодъ ни *жа*. Да будне гласакъ *жѣ*, тако треба къ *жѣ* донетнути самогласно, како и да ³²⁹ постане гласакъ *жа*, то есть, треба оба пута уста одтворити, да пара истиснесе; ници медьу *жа, же, жи, жо, жу, жѣ*, друга какова разлика налазисе, оспмъ различни одтворъ ууста, то есть, за сваки таѣ гласакъ морамъ уста одтворити, одтисненту пару да истиснемъ, али за гла-

сакъ *жа* највећма, за друге послѣ нѣга мањма и мањма, за гласакъ *жъ* најмањма. У овимъ рѣчима: *благъ, свѣгъ, живъ, постъ, шумъ*, по два самогласника, еданъ разумљивъ, други неразумљивъ, налазесе; зашто кадъ нѣи произносимо, пара дванућ крозъ отворена уста петискуесе. *Да што*, велишь ли, *знаменуе, писме ж, ако не гласакъ жъ?* — Писме *жс* саамо не означава никаковъ цю гласакъ, нѣи може произнестисе, докле самогласно не приметнешъ му. Приправи себе къ произношењу гласка *жъ*, али уста не одтвориай. Та међу езъкомъ и зубима стѣснѣна пара бити ће топервъ одтиснута (*ж*) и крозъ отворена уста (*ъ*) петиснута гласакъ *жъ*.

Такове неразумљиве, по најманѣ одворе ууста, или, ако волишь, нѣме самогласнике, означава наше дебело *ъ*, кое зато я свимъ писменнымъ народима къ саврѣшенству нѣповога писма изъ оны темеля препоручити могао бы, изъ кои е Госп. *Майнеръ* звательце наше свимъ западнымъ народима препоручио, явно желеши, да бы единоплеменници нѣгови умѣсто, на примѣръ, *Art*, са звателцемъ *Art*, писали (*Verförfäße Sprachlehre S.*); самыя пако насъ што се тиче, то мѣу простонароднѣмъ езъку нашемъ, копмъ починѣмо писати, юште већма дебело *ъ* требуемо, него у црковномъ. Неколико рѣчій, кое ми долазе у память сада, конечно ће насъ о томъ увѣрити. Србљивъ не вели: *на верху*, него *на врѣу*; не *верхови*, него *врѣови*; не *я самъ трео*, него *я самъ трѣо*; не *попаде ме нек[ак]ова держада*, него *дрѣада*; не *прхати* или *перхати*, него *прѣати*; не *съ верха*, него *съ врѣа*; не *метале га себи подъ грхоца* или *герхоца*, него *грѣоца*; не *врхомъ ножа*, него *врѣомъ ножа*. Ово и подобно што тко е кадаръ тако добро безъ дебелога *ъ* записати? Нитко. Тко дакле не ће ошети, таковоо и одъ старине већ наше родноо дебелоо *ъ* пустити на миру?

In tenui labor, at tenuis non gloria, si quem
Numina laeva sinunt, auditque vocatus Apollo. *Virg.*

Савва Меркайль.

[На страни 236., у самом почетку „Палинодије“, код речи „воздѣхъ“ стоји под линијом уредничка (Вукова) напомена: да је ту „и јошт“ на неколико мѣста“ место *ѣ* употребљено *ѣ*, јер штампарија није имала знака за слово *ѣ*; у одговору пак Вуковом, на страни 343. (види овде стр. 103.), у одељку „на *ѣ*)“, има код речи „уѣста“ опет напомена под линијом: да у рукопису „тако стов свуда написано“ (биће дакле *уѣ* и *ѣѣ* место овде штампанога *уу*), али да се није могло штампати, што нема ука, „а и другій се некиј особитиј случай био догодио;“ најпосле, и на дру страни 444. (овде стр. 104.) има Вукова напомена: да је у „Палинодији“, поред осталих штампарских погрешака, „на много мѣста напечатано у мѣсто ука (*ѣ*)“. Види и чланак „Бѣда ово наше Немче...“ у „Додатку“, на крају ове књиге.]

[Вук је у ово доба (крајем маја 1817., г.) заступао Давидовића и заједно с Кошитаром уређивао „Србске Новине“, те је одмах за Мркаљевим чланком у њима штампао и овај свој]

ОДГОВОРЪ

333

НА ПАЛИНОДИЈУ, ИЛИ ОБРАНУ ДЕБЕЛОГА ЕРА Ћ.

[*Давидовићеве „Новине Србске у Вјесни“; година 1817., бр. 42., 43. и 44.; стр. 336. и др. (штамп. преко целе стране).*]

Гадъ е Орацијѣ онако певао, као што е Г. Меркайлъ садъ запевао, нѣга е была уплашила грмљава на ведромъ небу: али штá е уплашило Г. Меркайля, да онъ, овако изненада, удари на трагъ одъ свога *сала дебелого ера*, то не знамо. Мы се надамо да ће онъ и одъ ове палинодије ударити на трагъ, зато му препоручуемо нека узме за мото другу Орацијеву истинитію палинодију, у којој онъ говори одзбыля оно што мисли: *O matre pulcra filia pulcrior.*

Ајде међутимъ да мы ову садашню палинодију промотримо мало. Она каже:

1) Да многи вичу на дебело ерѣ (ѣ) не знајући зашто.

2) Да се самогласна слова изговараю само отиснутомъ паромъ изъ беле члпгерице на отворена уста, безъ помоћи езика и грла.

3) Да безсловесне животинѣ само самогласна слова изговараю.

4) Да Немцы и Французи (по Ламберту) имаю 17 устоотвора.

5) Да *и* треба изговарати као што Немцы изговараю своје *и*.

6) Да се (по Майнеру) ни едно самогласно слово не може изговорити безъ согласнога, као ни согласно безъ самогласнога!

7) Да се *нож* не може изговорити безъ *ж*. (ово е онъ самъ изнашао, а ни е Ламбертъ ни *Майнеръ*).

8) Види се изъ нѣгове ортографіе (премда ништа не говори о томъ), да е онъ радъ (Холландески) свуда писати по два самогласна слова, где е годъ слогъ дугачакъ н. п. *љууди, уста, дебелоо* и т. д.

9) Да Србљиниѣ говори: на *врѣу* а не на *врху*, *врѣови* не *врхови*, *грѣо* не *трео*, *грѣоца* не *грхоца* или *герхоца*.

Нека намъ допусти Г. Меркайлъ да и мы о томъ кажемо наше мнѣніе:

на 1) Онъ е највећу буну подигао на дебело еръ (испо-
рјо га, и сало му извадио на полъ), а ако ни е знао зашто,
то е нѣгова штета и срамота.

на 2) Нека огледа самъ може ли изговорити свенетъ
наши самогласны слова. едно за другимъ, да не помакне языка
нигудъ. Како изговори *а*, одма ће видети да мора езикъ по-
дигнути и помакнути мало унапредакъ да изговори *е*.

312 на 3) Како бы безсловесне животиње говориле само са-
могласна слова, кадъ се њиове речи могу слагати и по *ме-
труму* н. п. у Аристофановимъ комедијама пева славуј *тѣо
тѣо тѣо тѣо тѣо тинксъ*; а жаба *Врекекекѣ Коаксѣ, Коаксѣ!*
А не треба намъ у томъ тражити Аристофана; само да по-
гледамо коса, или другу какву тицу, која лепо пева, па ћемо
видети, да онако исто преврће езикомъ и ради устима, као и
мы кадъ говоримо, а што мы њо не разумемо, то ни е она
крива. —

на 4) Акоће Немци и Французи имати и 50 устоотвора;
што имъ драго; мы само видимо да и не пишу као што бы
требало.

на 5) Да е рекао да су га (т. е. *и*) некадъ изговарали
некаквы люди као Немачко *й*, и то му не бысмо сви веровали,
а камолн, да га садъ почнемо мы изговарати. Не треба нѣга
(*ы*) кодъ насъ другчје изговарати (нити се може), него као
и; и зато може сваки слободно *и* писати место *ы*, као што
и чине готово сви Србљи, кои пишу, особито трговцы.

на 6) Има Майперъ мало и право, што каже, да се
обычно при изговараио самогласны слова потеря изгрла, као
кадъ оће човекъ да *блюе*; али се може и безъ тога свако
самогласно слово тако чисто изговорити у почетку, као и у
среди и на краю. О томъ се може сваки самъ уверити. Тако
Майнеръ ту ни е ништа ново изпашао, као ни што се ни е
могло доказати да су Грцы свој *spiritus lenis*, или Чивути
њиовъ *алефъ*, зато писали.

на 7) Тако *нож* безъ *ъ* не значи ништа, нити се може
изговорити? А кадъ му се дода *ъ* (ножъ) онда валя да е (како
Г. *Мержайль* каже) двоесложна речъ? На тај начинъ мы (и
сви остали народи) не бы имали ни едне едносложне речи,
коя бы се окончавала на согласно слово. *Ножъ, Богъ, Човекъ,
мостъ* и остале овима подобне речи, требало бы овако делити у
писаню: *но-жъ, Бо-гъ, чо-ве-къ, мо-стъ*; а валяда бы се овако
срицаде: *нашъ онъ но — живѣте ержъ, Буки онъ бо — глаголь*

ергъ, Червъ онъ чо — вѣди есте — ве — како еркъ, мыслѣте онъ мо — слово твердо ерстъ и т. д. Занста е за чудо како су могли стари Римляни (и како садъ могу остали народи, кои пишу пниовымъ словыма) изговарати на краю своя сагласна слова безъ ѝ! Но ласно е и за тудѣ чудо, него ево неволѣ! како љемо мы у о|вой *палинодји* Г. Меркайля изговорити безъ ѝ³⁴³ *Србскомъ, црковномъ, одтиснути, воздухъ, Французскомъ* и т. д.! Ово бы све требало писати са ѝ (т. е. *Србѣскомъ, одтиснути, воздухъ, Французскомъ*), него валяда е забораѣо Г. Меркайль.

Заръ не зна Г. Меркайль да су ѣоштъ стари Римляни делили согласна слова на *нема* (stumme) и *полугласна* (halblautende)? И имали су право; зашто f, l, m, n, r, s, t (и наше ц, ч, ш) могу се готово изговорити безъ никаквога самогласнога (одъ овы ѣ, која мы имамо, и која су Римляни имали); а особито р, с, ц, ш; са гласомъ слова *p* могао бы човекъ поплашити читавъ чжедепъ волова или Чопоръ свиня.

на 8) Што су Немцы, веѣъ има неколико година, почели оставляти¹⁾, то е садъ Г. Меркайль примѣо. То е башъ као каква мода кадъ продѣе у Бечу, а у Новомъ Саду и у Земуну онда текъ настае. — Ако Г. Меркайль пише (у род. млож.) *уѣста, иѣста, езийка, самогласнѣйка* и т. д. да разликуе падеже, то бы требало и на краю да метне ѣоштъ едно *a* (н. п. *уѣстаа, иѣстаа*, и т. д.); зашто, какогодъ што се на *y* протеже гласъ у млож. веѣма него у ед. тако исто и на *a*. А *рѣчъ* требало бы да пише (у род. млож.) *рѣвѣий* (или *рѣвѣий?*), а не *рѣчѣий*, као што е онъ написао. Збыля кадъ бы Г. Меркайль писао какве *стихове*, или бы му *уста* у род. млож. была двоесложна речъ, или троесложна, или четворосложна? Колико ли бы сложне бые *родноо* и *дебелоо*?

Занста е тешко себи представити, како е Г. Меркайль, после *сала дебелого ера*, могао доѣи на овакове мисли!!

на 9) Само ове неколике речи (*грѣоце, врѣови, умрѣо, сатрѣо* и т. д.) могле су доказати да намъ треба ѝ. Него се и овде морамо чудити, где е чуо, или видео, Г. Меркайль *грѣоце* и *грѣоце*!! Шта ље овде *x*? одъ *грло* е постало *грлице* (као *дрво дрлице, слово словлице, перо перлице* и т. д.), а Србљин

¹⁾ отпре су Немцы у многи речи писали по два самогласна слова, где се гласъ отеже н. п. *die Heerde, der Schooß*, и т. д. а садъ такове речи сви пишу са еднимъ словомъ (*die Herde, der Schoß*).

и предъ согласнымъ (као и на крају) меняю на о (н. п. *же-теоци, куйѳоци, пратиѳоци* и т. д.) и тако е постало *гроце* (гросложно: *гр-о-це*); а да не бы то ко могао читати дросложно (гро-це), метнуто е (у второй части народне Србске иѳснарице, на стр. 158. у 2рой врсти одозго) између *р* и *о* њ, да се зна да оно *о* не принадлежи къ слову *р*, него да е само *гр* за себе слогъ, као и на више мѣста у нашемъ езѳку

344 н. п. *грнути, гртанье* и т. д. — Нека не мысли Г. Меркайлъ да оно њ онде значи друго штогодъ, пего е метнуто само да растави *р* и *о*. И у такомъ случаю нужно намъ е њ само кодъ слова *р*, а особито кодъ неки глагола у прошавшемъ времену н. п. *умрѳо, сатрѳо, иодуирѳо, наврѳо, иодуврѳо* и т. д. Може бити да у целомъ нашемъ езѳку нема 10 речѳй где бы морали писати њ место *х* (п то све код *р*) као н. п. *врзови, скрѳати* и т. д. Кадъ бы имали мы какво слово, кое бы значило као латинско *h*, онда бы могли писати *врh, врhа, врhу, крhати* и т. д. Таково бы нама слово врло требало и за многе друге речи, где њ не може ништа помоћи н. п. *маhати машемъ, яhати яшемъ, орах ораhа ораси*; а особито за тудъ имена собствена (людѳй и градова) н. п. *hagedorn, haller, hamburg* и остала таква имена како hемо записати? Русси пишу *Гагедорнъ, Галлеръ, Гамбургъ*.

Тако дебело еръ, у остальнымъ речма. остае ѳтѳй точкакъ у колѳма, као што е ѳштъ Г. Стойковиhъ казао. Кога не мрзи да му тандрче острагъ, нека га привеже, а ко воли безъ нѳга, нека се не бои да hе га кола издати, само ако су му она друга 4 точка здрава и оправљена. — Него шта hемо радити съ *малымъ еромъ* (ь)? *Дебело* ако не чини ваѳде (кадъ се упише) а оно не чини ни штете; али *мало* чини штету: квари намъ речи и смета Читателъ. Зашто да мы пишемо *лабудъ, ирстенъ, данъ, радостъ, зетъ, голубъ, Царъ* и т. д.? кадъ се тако упише, онда мора бити у род. *лабудья* (као *смудъ смудья*), *ирстеня, даня* (као *панъ паня, вранъ враня*); а кодъ оны, кои не пишу *h*, него умекшаваю *т* са њ, мора *радостъ* имати у род. *радостьи* (као *мотъ мотьи, нотъ нотьи*); кодъ ны кадъ видимо написано *петъ*, морамо погадѳати иль значи *junj* (петъ), или *ber tjeu* (пеhъ). Зато може быти да бы найболъ было, да *мало еръ* пишемо само онде где се умекшава *д, л, и н* н. п. *смудъ, тудъ, предья, малъ, учитель, колъи, мельи, ианъ, вранъ, конъ, иеньи, стеньи, светиньомъ* и т. д. А остале све речи да пишемо са *дебелымъ*

еромъ, или ни съ каквѣмъ. Кадъ бысмо имали юштъ 3 слова, т. е. *дѣрвѣ, ель* и *енъ*, онда бы мало ерь могли бацѣти са свѣмъ.

Већъ е доста о еровима; само юштъ мало о некимъ 350 речма; истина да бы се ово могло и изоставити, али будући да мы, већъ има 7 година, очекуемо одъ Г. Меркайля *езыкопротресъ*, зато морамо пазити и на сваку речъ нѣгову: а) Не знамо ели добро речено *гласчикъ* (умалително одъ *гласъ*)? Може быти дабы требало да буде *гласикъ* (као *поясъ* *поясикъ. носъ носикъ, тасъ тасикъ* и т. д.), или *hurocoristicum гласакъ* (као што има и онъ на више мѣста); ако ли бы се оно ч могло у метнути (као у неки други речѣй н. п. *рогъ рошчикъ* или *рожчикъ*), онда бы се с променило на ш (и было бы *глашчикъ*), као што обычно бѣва предъ ч, н. п. *даска дашчица, костъ кошчица* и т. д. б) Одъ *рѣчь* валяло бы да буде *рѣчица* (као *крѣь крѣца, зобъ зобца, ноѣь ноѣца* и т. д.) а *рѣчица* е одъ *рѣчка*. в) Кон Срблыи говоре *дѣо* (или *дѣель*) *дѣели*, и *цѣо* (или *цѣель*) *цѣела, цѣело*, они не говоре *бѣлый бѣла бѣло*, него *бѣлый, бѣела, бѣело*; нити кажу *рѣчь* него *рѣечь*, и т. д., зато ако ћемо писати као што народъ говори, треба да пишемо свуда еднако; ако ли ћемо народный езыкъ поправляти (као што смо сви почели), а оно треба свуда да га поправлямо. г) Срблыи не говоре *жигерица*, него *чжигерица*. д) *Црковный* е одъ *црковъ*, а одъ *црква* требало бы да буде *црквеный*. е) Зашто е написано *люуди*, а не *люди*? Кадъ се ля може читати *ля* (н. п. *валя*), зашто се небе могло *лю* читати *љу*? ж) Да ли бы болѣ было писати *отворити* и *отиснути* (као што сви говоримо), него *одтворити* и *одтиснути*? На овакове мале ствари само кодъ Г. Меркайля треба пазити.

[У 48. броју истихъ „Новина Србскихъ“ за г. 1817. (стр. 383. и 384., подъ написомъ „Смѣнице Книжественне“) штампана је и нека врста аутокритике одъ С. Мркаља противу „Палнодије.“ Тај Мркаљев чланакъ види у „Додатку“, на крају ове књиге.]

У.

[1. У првом издању Iве књиге „*Љубомира у Елисиуму*“,*) после повете и предговора, почевши од 1. стране 15. листа, има ово]

15а

ПРИМЪЧАНІЕ О СЕРБСКОМУ ЕЗЫКУ.

Будући да мы сада, кои помало за свој народъ писати починѣмо, доста се у незгодному времену находимо: више насъ крѣтизираю у езыку, нежели и у дѣлу. но имаду и право; должностъ е како преводчика, тако и самага списателя, да толико позорствуе на езыкъ свой, колико и на саму вещь, кою на нѣму изражава. Обаче камо намъ такова грамматиѳа, коя бы чиста свойства Сербскогъ языка содержавала, и коя бы правила, по коимъ да се сви еднако водимо, имала? — Мы смо Господину Мразовичу за Славенску Грамматѳку вовѣки должни благодарити, но нуждна е намъ ѳощь и Сербска. И докдегодъ ову не будемо имали, правилно и еднако писати неможемо; но увѣкѣтьемо тумарати, и едни писати као што у срему говоре, другѳи као у Славенѳи, третѳи као у Ерватској, и т. д: Боемцы су чакъ ову нашу погрѣшку примѣтили. Добровскѳи нѣкѳи у своей кнѳги на Нѣмецкому езыку пише, да мы Сербѳи у саданье време не имамо правилный и опредѣленный езыкъ. на коему бы кнѳге писали, но да едни иишемо церковнымъ стѳюмъ, другѳи просто, као што говоримо. или помѣшано! — Зашто дакле мы не бы отузели ово ихъ поношенѳе? зашто се не бы наши, кои се добро у своему езыку разумѣваю, согласили, и едну писменицу на нашемъ езыку сочинили? Ово бы перво основанѳе было, на коему бы се наше просвѣщенѳе съ много болшимъ успѣхомъ оснивати почело.

Нѣкѳи наши захтеваю, да се пише Славенски а не Сербски, но молимъ понизно, за кога? — за наше учене? — здрави врача не потребу! — Кои е конецъ. просимъ. и намѣренѳе одногъ списателя, на кой онъ, кадъ што писати предузме, дѣло свое управля? то, да своѳомъ кнѳгомъ, у коеѳи онъ и пороке и добродѣтель ясно намъ представя, насъ

[*) *Любомиръ у Елісіуму*, Романтическа, по при томъ и морална повесть, сочинена *Милованомъ Видаковичемъ* дѣтовоспитателемъ, посвящена же господару Павлу Першичу, младому купцу и гражданину Новосадскому. Въ Будимѣ. Писменъ Кралевскъ: Всеучилища Пештанскаго. 1814. — На предъем листу (са сликом): *Любомиръ у Елісіуму, Морална Повесть, Сочинена отъ Милована Видаковича, Дѣтовоспитателя. Въ Будимѣ Писмени Всеучилища Пештанскаго. 1814.* — На 89, 3 засебна листа са сликама, 24 непатни. листа, 547 страна и 1 лист.]

ползуе и поучи; да намъ пороке спуси и омрази, а добродѣтель уследи и у нами ю побуди. Но тко ово више потребуе, неже ли они, кои пису толико учени: младити, женскій полъ и простїи наши люди: обаче хотѣду ли ови славенску книгу и узети у руке, кадъ ю не разумѣваю? ^{16a} Нигда? — Е дакле таковимъ начинѣмъ писатель не получава намѣренїе свое, и онъ нимало или веема мало кога са своимъ писанїемъ ползуе.

Та ово е наравно, да мы кадъ се съ каковымъ лицемъ и устенно разговарамо, морамо съ нимъ тако говорити, да оно насъ разумѣ! тако валя да поступамо, и кадъ што пишемо. Мы треба да будемо благодушнїи, и настоимо о ползи народа нашего, а не пристрастїи, да се токмо покажемо нѣкимъ, да мы знамо славенски и високо писати, и да насъ само учени разумѣваю! Перво е добродѣтель, и теплая любовь своему роду, кои е челоуколюбиве Персы добротъ нашегъ Обрадовича оживлявала; а второ е гордость и суетно славѣлюбїе. Тко не чита радо блажепогъ Досїоѳа нашегъ? и мало, и велико: и старо, и младо охотно и съ услажденїемъ дѣла нѣгова чита, и ползуесе: понеже свакъ разумѣ, што му се у книги нѣговой каже. Хотя да овыи Славныи мужъ нити е на орфографїю, нити на чуже рѣчи позоръ давао: обаче треба знати, у кое е онъ време и писао, има тому скоро 30. година: у каквомъ е дакле совершенству онда нашъ народъ и былъ! —

И по моему разсужденїю за обїе добро нашего народа находимъ, да ^{16b} мы пишемо Сербски, да насъ весь народъ нашъ разумѣ; а да нашъ старїи языкъ Славенскїи, кои намъ вовѣки у церковны книга остае, оставимо за Богослове, и за нѣка токмо на учениа и високи лица относетьсе дѣла: да га взирамо као нашъ Священнїи языкъ, и дичимосе съ нимъ, као грецы наши съ Елїнскимъ. Да е славенскїи нашъ языкъ богато рѣчивъ, и правленъ; да е у израженїями сладакъ, нѣжанъ и епанъ, то е истина: и да мы изъ нѣга, као изъ источника лѣвы рѣчїи узимати и нашъ Сербскїи языкъ поправляти можемо, то намъ шитко не брани; не узимамо бо изъ чужегъ языка, но онегъ изъ нашего: Но да мы кнїге на нѣму за просвѣщенїе нашего народа пишемо, видимсе не разумно захтеванье: писмо мы турцы, да не можемо, и не смѣмо на нашемъ языку писати кнїге, но да се держимо другогъ языка у тому, као они што се Аравїйскогъ держе, зато и есу онако просвѣщенїи! Любезнїи мои Читатели! за то што мы отъ славяновъ приходимо, писмо више они, коисмо прїе были, но Сербї: мы имамо нашъ языкъ, кой унпчожити не можемо, нити се на ново у ^{17a} Славяне претворити; а и за кой бисмо узрокъ то желли? — Зашто се Талїани и Францози у Латїнскїи языкъ, изъ коего пропеходе, не повратьбаю? Нїе имъ нужда, да то чине: они своимъ языкомъ говоре, на своему языку и кнїге пишу, пакъ добро; ено до каковаго су совершенства дошли! — Сербски братїе моя Любезна! Сербски пишимо, да насъ народъ нашъ разумѣти и отъ насъ се што ползовати може. Обаче пробесѣдпїи будемо мало и о тому: како треба и Сербски писати, да намъ ѱощъ каковїи славянинъ не каже „ако тьемо писати Сербски, то между и наше бабе кнїге писати.“ Лѣцу честь дае своему языку! — Онъ е хотѣо заръ да рекне: мы можемо писати Сербски, но не треба онако да пишемо, као што и просте наше бабе говоре: и я кажемъ, да не треба онако; но отовудъ не слѣдуе, да морамо писати славенски: аки бы мы не имали языкъ нашъ Сербскїи совершенїи, него као што бабе говоре;

та не видимо ли, да сви народи имаду свой особитый и книжевный языкъ, на коимъ книге пишу, и кой имъ се отъ Куйнскогъ языка мало различуе; обаче съ толико се различуе, да га и простъ человекъ разумѣти|
176 може; како не бы смо и мы таковой имали? — Него да пишемо Славенски! — Какотье простый нашъ земледѣлецъ разумѣти, какотье женскій полюб. и матере наше, кое перво основаніе воспитанія дѣцъ своей полажу? — Далке нити валя да Славенски пишемо. будуть да народъ общій, овый древній языкъ не разумѣ! нити валя пуго просто писати, као што народъ и найпростій говори; понеже у свакой провинціи другоячје говоре, слѣдовательно морали бы и писатели у свакому предѣлу другоячје и книге писати. Пакъ овда кадъ бы узео нашъ Сремацъ книгу, да чита, коя е у ерватской писана, овъ бы се смѣяо, понеже нѣке рѣчи, коимъ се онъ нѣ навывкао, куріозно бы му у ушесы звониле; а Ерватъ би се смѣяо нѣму: као што ихъ доста пути и чумо, гди се и устменно препиру и пиате.

У Срему и Банату кадъ чую, да кой изъ Славоніе и Ерватске; или изъ Босне, и Ерцеговине, рекне „вѣра ти Божія гдѣ си быо? то нѣ лѣпо отъ тебе! пріе самъ и дѣте мое пиляо по тебе, и пиеси быо дома: заръ ты не смѣшъ мени дойти?“ и проч: — Одма му кажу „ово е|
18а шійягъ! како говори!“ — А не види да е то лѣпо речено, и да е| свака ова рѣчь нѣгова, управъ Славенска: судити можемо, да су у старо време наши Серби тако и говорили. Засвѣдочаваю то и нѣкин древній нѣвиц рукописн. *Вѣра, гдѣе, пріе, дѣте, нѣси, лѣпо*, не *смѣшъ* и т. д: У чему се ове рѣчи различую отъ Славенски? Ни у чемъ! А мы у овы земля кажемо: вера, гди, предѣ, дете, пиеси, лѣпо, не смѣши. Ова е свака рѣчь отъ нашегъ старогъ языка удалена.

Да е нашъ народъ Сербскій у саданье време у Срему, у Бачкой около Дунава, и у Банату къ Тиси, гдѣ се, као у цесарски держава, у найветхой маси находи: найпросвѣщеній (што се Сербовъ тиче) и найученій, то е истина. Понеже у Сремски Карловцы, у Новомсаду, а и у Сомбору, давно ветъ школе, ако не велике, то поне грамматиѣкалне на нашемъ езикѣ имамо: у коима е се юность наша колик' толик' исправляла и исправлясе. А наипаче у Карловцы, као при двору и пріе тог' ималисмо, не токмо школе грамматиѣкалне, но и Богословію и Гумнасію нашу, у коима су се лѣпе науке предавале: кольми у саданье наше време, Гумнасіа Карловачка подъ мудримъ управленіемъ нѣове Екселевціе,
186 Господина нашего Архїепіскопа Стратимировича, мужа колико у наукама искуснѣйша, толико и за свой любезный народъ благоревнивва, тако е за ово 21. лѣто процвѣтала, и такове прекрасне уснѣхе твори; да не само што е намъ толике изрядне Священнике произвела; но и юность сва, коя изъ нѣе у Академіе отлази, у полноій мѣри свуда се похваляе, свуда честь Гумнасиі Карловачкой освѣдоचाва.

Поредъ свега тог' не лѣдуе, да и у Срему найбілье Сербски говоре, и да бы мы нѣбовъ діалектъ управъ за Класическій узети могли, на коему бы книге писали. Понеже и ту какогодъ и у Банату и Бачки, кромѣ многихъ рѣчій турецкихъ, Нѣмецкихъ и Мажарскихъ, кое су яко усвоили; многе су и свое собственне рѣчи извернули, и отъ Славенскогъ ветъма, него и у други предѣли, удалили! Зашто да кажемо — но ветъ нека у простому разговору и кажемо — обаче зашто да у кнпгами пишемо: *дете, вера, дело, лѣпо, некій, сести, смети, гди? ниси, нема:*

и проче овакове безчислене рѣчи? — Кадъ чуемо да савъ нашъ народъ и дань данашній у оны земля. кое су перво наше отечество было, у коима су наши праотци нѣколико стотина година царствовали, и изъ 19а коихъ смо земля и мы произшли, чуемо велимъ ихъ гдѣ све ове рѣчи чисто, или гдѣ кою съ маломъ всема премѣномъ изговараю. Увѣримосе дакле, да е оно правый нашъ и старый языкъ Сербскій, коимъ говоре наши отъ полъ Сербіе къ Македонїи, у цѣлой Босни, Ерцеговини, у Албанїи, Чернои гори, а и у Далмацїи.

Истина, да и у овы речены предѣлы, отъ како су по нещастїю пали подъ турчина, силне су рѣчи турске усвоили, кое бы све требало избацити: обаче и у овы Цесареви страна, кромѣ турскихъ рѣчїи (кое су заръ Ющю отонудъ довели, а многе от-турака и овдѣ узели, кадъ е турчинъ преко стоу година велю скоро часть Мажарске держао) присвоише толнне силне рѣчи Мажарске и Нѣмецке. Кое рѣчи изъ оны земаля Сербїи, кадъ овамо дойду, и незнаду: Какъ: *сѣлѣицъ*, умѣсто *станъ*; *халасъ* умѣсто *рыбаръ*; *хайошь* — *ладъаръ*; *марва* (отъ *marha*) *стока*. *Оцїло* — *огцило*; *шаргареи* — мерква или жута репа. — Нѣмец: *Вїртшафтъ*. Домостроителство; *Айнрїстунгъ*, покутство: *Фруштукъ*. подручакъ; и т: д: тко бы ихъ избронти могао, само мало напомнимъ, дасу наши у оны земля токмо съ | турскими рѣчми свой 19б языкъ искварили, а овдѣ и съ Турскими, и съ Магъарскими, и съ Нѣмецкими; и преко свега тог' свое рѣчи собственне некако извернули! — Дакле да пишемо као што у оны земля говоре? — Не! — я на то не наводимъ: нигди мы предѣлъ земле нетьемо найти, гдѣ бы народъ тако чисто, и тако правильно, и по граматїки говорїо, да бы мы нѣговъ дїалектъ за книжевный языкъ узети могли. Сербшїи у оны страна многе рѣчи ружно, какогодъ и мы, изговара, кое Книгописаць треба да исправи. Као што и Нѣмци не гледу, како имъ народъ вообще говори, да онако пишу, но пишу, како имъ свойство языка доноси. Н: пр: Нѣмаць, не токмо простъ но и гражданинъ, а и наученъ, у скоромъ говору каже: *Ъотер fein! i hob ihn gjozt!* — Но и у книгами да тако пише, Боже сохрани! Они пишу као што имъ граматїка доноси: *Ъaben wir fein; ich habe ihn gejozt* и т: д: Тако треба да и мы радимо. Ако у скорому изговору и кажемо *тркъ, кровь, гркъ, трнъ, древо, грмъ* и проч: треба да пишемо *теркъ, кровь. грекъ, тернъ, древо, гремъ*. Подобнымъ начиномъ. ако и кажемо, *вера, дете, лепо, дело, човекъ* и т: д: Пишимо у книгами 20а *вѣра, дѣте, лѣпо, дѣло, человекъ*. Понеже не кажемо *благосверный*, него *благосвѣрный*, не кажемо *детовоспитатель*, него *дѣтвосвѣтитель*; не говоримо *великолепный дворъ*, но *великолѣпный дворъ*; не велимо: *благодетель*, него *благодѣтель*, и не говоримо *човеколюбїе*, но *человѣколѣбїе* и т: д: Зашто бы смо ове и овимъ подобне рѣчи у простому ихъ положенїю другоячѣ писали, а у сложенному другоячѣ? —

Овакове велимъ рѣчи у писанїю исправляти треба. Ретьитье ми, може быти, тко „а зашто ты ниси у твои дѣлы досада издани, точность языка наблюдавао?“ — Као у первы мои дѣлы нисамъ толико наблюдавао, но у овому сада есамъ и отъ сада тѣу запсто наблюдавати.

Дакле во крацѣ све штосамъ досадъ казао, у тому се состои, да гледамо языкъ нашъ исправити; перво отъ чужестранны рѣчїи очистити. и свое собственне рѣчи увести. Второ граматїку СлавеноСербску со-

чинити, и по њој сви еднаго да пишемо. Трето извернуте рѣчи исправимо, тврде, и безъ самогласна писмена, кое се изговараю, умегнѣймо 206 и са самогласнымъ писменемъ растворимо, пакъ тѣмо онда пматъ правый нашъ Сербскій языкъ и признати треба, да е се нашъ старий языкъ Сербскій, весьма мало отъ Славенскогъ разликовао: то намъ свѣдоче они наши народи, кои у оны земля живе, као што рекосмо, коесу перво отечество наше быле: свѣдоче и древни кое гдѣ Сербскѣи рукописи.

Сада Любезнии мои Читатели да видимо откуда мы Серби происходимъ? и зашто се овимъ именемъ зовемо? Зашто ли насъ Рацы наименоваше? — Ятѣу овдѣ укратко изъ Историје довести, попе за оне наше, кои Историје читали нису, налазимъ за добро.

У време ово, кадъ е се силнии и многочисленнии народъ Славенскій из Асѣ у Европу кренуо, первий крѣтъ населѣсе при Черному мору у Цѣркаси: потомъ преѣду у малу тартарию: отовудъ повуку се къ Дунаву, у садашню Бесарабию, Молдавию, и Валахию; по будутьи толико ихъ е много было, да се ни у тѣи цѣсти предѣлы сви смѣстити нису могли, пружесе и преко Дунава у Греческе провинцие, у долиню сѣрѣчь и горню Муссию, нынѣшну Болгарию и Сербию, кое земле отъ Грековъ отму, и на нима се поселе. Они сви, докле су као едавъ величкѣи народъ ове земле съ обе стране Дунава обитавали, звалисусе 21а славяни. Но потомъ кадъ су вожди ихъ, едавъ едну, а другѣи другу часть изъ цѣстогъ народа узимали, и ово къ востоку, ово къ сѣверу, или къ западу отводили, и по ветхой части Европу исполнявали: прѣиму себи и нова имена. Едни отъ вождовъ своихъ, као Московѣи, отъ Мосока, кой почти величайшу часть славяновъ узме, и къ востоку-сѣверу отведе, и као другѣи именемъ Чехъ съ едномъ частѣомъ оде къ западу, и насели землю, кою по имену нѣвовомъ, Ческомъ назову. Нѣкѣи пакъ отлучесе къ сѣвернымъ странамъ, преѣду Карпатѣеске горе, и установесе у нѣкѣи поля, кою землю Польскомъ наименовую, и народъ Поляци. И тако dalje часть отъ части дѣлиласе, и разни народи отъ едного Славенскогъ народа постану. Као Моравци, отъ рѣке Мораве, при коеѣ се населу; Ервати отъ глагола ерватисе; Крайнци отъ крайне и т: д:

Заоставша пакъ часть Славяновъ при первы свои у Европи столица, у едной сѣрѣчь и у другоѣи Муссиѣ, раздѣлисе такожде временемъ на двѣ части. И они, кои су у долиноѣ Муссиѣ узъ-дужъ Дунава были 216 назову се Болгарами. Ово су име отъ нѣке воде узели. А они, кои су у горноѣи Муссиѣ обитавали, наименоуюсе Сербами. Обаче отъ какове су рѣчи Сербѣи ово име себи узели, нѣе намъ толико извѣстно: едалъ отъ мале нѣке рѣке, коя се и данасъ ѣощъ у Сербѣи Серпомъ нариче, или отъ града цѣстогъ имене, за кой пишу, да е иногда поредъ те воде быо: Богъ — зна! Безсмертний нашъ Господинъ Раичъ у своей Историѣ доказуе, да е име ово Сербинъ отъ Серпа узето, и доводи овако: да су сѣрѣчь Славяни у Гречески провинциѣ заоставшии посланникомъ пришедшимъ имъ отъ Грековъ, на вопросъ: Ткосте Вы, и каковѣи сте вы люди, кои наше земле и dalje узимате? Као ноносительно и смѣютъ имъ се отговорили „Мы смо Серповѣи, коесмо дошли Васъ пожѣти, и нашъ народъ у овы земля населити.“ Ели тако было, тко бы управъ знати могао? — Отъ

Серба могло е се произвести Сершинъ, и отъ ове рѣчи могло е време оно и на б: измѣнити, и учинити Сербинъ! —

Но што му драго, довольно е то, да смо мы нѣовы потомци и зовемосе Серби, подъ коиъ су именовъ наши праотцы нѣколко столѣтствія Славно царствовали. Него откудъ нашь потомъ нѣкин назваше Радъ? Ово е намъ болъе познано: наши древнїи Серби, кадъ се мало помало умноже, почну се у далше околу себе стране разсѣивати; и тако они, кон у первому предѣлу, гди су ихъ праотцы населли были, заостану: назову оне, кои се у оближне предѣле разсѣю *Рассїяны*, отъ глагола своего *свѣти* — *разсвѣти*; како што се подобнымъ начиномъ пайменуя у Московн: *Россы* или *Россїяны*, отъ рѣчи по ихъ изреченїю розсѣяти. *россїяни*. Чужїи пакъ народи, странну рѣчь изверву, и чисто ю не изговоре, отъ *Росса* произведу *Русса*, а отъ *Рассїяновъ* преименую ихъ и назову ихъ *Расцы*! Потомъ оно с предъ и, гди имъ е мало езикъ заппняо, избаце, и произиде рѣчь *Рацы*! —

Сви обаче овїи народи и сынови древныхъ Славяновъ къ новообрѣтеному своему имени не забораваю ни на древное отца своего име, кое отъ саме славе происходи. присовоудити: зато и кажемо, и у книгамн пишемо: СлавеноСербски, Славено россїйски, славеночески и т: д:

Отъ имене дакле више реченогъ *Сербинъ*, узме име и цѣла она земля Сербїя.¹⁾ Но будущи да грекъ за субѣлнїи свой езикъ писма б нѣе потребоао, а за чуже рѣчи нѣе га хотео ни измыслити, но у мѣсто б онъ, или скрѣпи *ми*, или више *в*, и тако у мѣсто *Бїблїа*, као што сви народи пишу, онъ пише *Вївїа*, у мѣсто *Бабїлонъ* пише *Вавлонъ*: слѣдовательно и отъ наше *Сербїе* начину *Сервїю* и сынове нѣне *серви*, кое латїнски значи *слуге*! — Да е поне овимъ именовъ названа онда, кадъ е подъ Турчина пала, нека бы: но юощъ и онда су ю Грецы тако звали, кадъ е славна, и многимъ окрестъ себе землямъ Госпоа была: и подъ Царскимъ се вѣнцемъ между прочими щастливо царствующими народмн блистала, и свѣтлїла! — А оставимо што е была прочимъ Славенскимъ народомъ, како Историцы пишу, мати,²⁾ доказуютьи, да е нынѣшня Болгарїа и Сербїя пришедшимъ изъ Асїе у Европу Славяномъ перва се, и постоянна столица учинїла; и да е се весь народъ Славенскїй изъ ове двѣе земле разроїо, и у далше стране разшиао: само што су ту Серби и Болгари, као корень Славенскогъ народа заостади. слѣдовательно Серби су и Болгари найстарїи славяни, то признаю и сами Россїяни; признаю Боемцы, и другїи народи. —

Но како измѣнисмо езикъ? Сербїя наша заоставшу на себи часть Славенскогъ народа толико приплоди, и толико умножи, да простре сынове свое до полъ Македонїе, до Албанїе, у Цернугору, у Далмацїю, чакъ у Боку; у Славонїю, Сремъ и Банатъ, и добру часть преко Дунава насели у Панонїю, садашню Унгарїю. Но док' су се овако на части раздѣлили, измѣну и езикъ свой правїи, и всеобщїи, кон су имали: у свакомъ бо почти предѣлу другоачїе стану говорити.

1) Коя е сирота многе свое сынове у ово нѣколко година за свободу свою на кровавъ олтарь грознога Марса принела и съ щастливымъ успѣхомъ приноси; шта е обаче судба за ню заключїла, Богъ — вѣсть! —

2) Енглъ о Славенскому народу: de gente slavica.

Истина, не само мы Серби, но и прочи народи Славенскїи велико су измѣненіе у езѣку учинили: тако, да кадъ бы кои хотѣли сада старый свой и всеобщій езѣкъ знати; то кодъ насъ токмо Сербовъ и кодъ Россїановъ изъ церковныи книга могли бы имати. Слѣдовательно, мы бы нашъ езѣкъ Сербскїй, имаютьи при нами у цѣлости езѣкъ Славенскїй, 236 найлакше у совершенство дове|ли, и таковїй бы намъ сладакъ, нѣжанъ и богаторѣчивъ езѣкъ бы, да ни одному у Европи езѣку не бы уступїю. Како намъ лѣпо Сербинъ нѣке рѣчи, кадъ говори, сокращава, и чистїе му изъ уста теку, него Славенске старе; на прим: *Кой, коя, кое*; а стари славяни на нѣкїи мѣсти пишу: *который, которая, которое*; ове су рѣчи дуже и мало ранавїе. — Славенски пишу: *азъ есмь былъ во вертоградѣ*, а Сербинъ каже: *ясамъ быо у верту*; како е то лѣпо речено! — Ясамъ *писао, читао, свѣдо, говорїо*: Сербинъ све ове рѣчи са самогласнымъ писменемъ окончава. кое старїи Славяни са согласнымъ совершую: *писалъ, читалъ, свѣдилъ, говорилъ* и т: д: И како мы Серби нѣке рѣчи больше Славенски произносимо, него и Россїяни н: пр: *мати, глава, брада, гласъ, страна, переводъ, прещїе* и многе овимъ подобне рѣчи. кое Россїани ружно произносе: *мать, голова, борода, голосъ, сторона, переводъ, перепїсь* и проч: Подобно и ове глаголе неопредѣленогъ времени, мы лѣпо кажемо као што намъ и у Славенски книга пишу: *искати, ходити, писати, читати, учити* и т: д: а они съ нѣкимъ сокращенїемъ изговараю и послѣднее писмя самогласно укидаю: 24а н: *искать, ходить, писать, читать, учить* и т: д: Та рѣчь е свака лѣпша, коя се самогласнымъ писменемъ окончава; зашто дакле безъ нужде да избацую оно самогласно писмо. По нѣки мѣсты и наши ове слѣдующе рѣчи противъ свойства езѣка изговараю: *меникаръ, тебикарь, нѣмукаръ, себикарь!* Ког' тье намъ врага оно *каръ* на краю рѣчи? Нїе ли лѣпше ретьи: *мени, теби, нѣму, себи?* та ово е и кратъа рѣчь, чистїя и са самогласнымъ се писмомъ окончава. Као и у Банату слушаосамъ, гдїе нѣкїи кажу: *Быосамъ у церкву, видїосамъ га на пїяцу, гди зеленъ продае!* — Умѣсто да рекне: *быосамъ у церкви, видїосамъ га на пїяцы.* — Ишаосамъ *передъ* Тамїша! вратїосамъ се *путомъ!* — Како е опетъ ово речено? — Та правїй Сербинъ каже *поредъ* а не *передъ*; и *путемъ*, а не *пугомъ*. Но оставимо све то, нека прости тако и говоре; не треба тако писати. Напредъ смо рекли, да и Нѣмцы прости по гдѣкои мѣсты тако ружно говоре, да имъ се морамо смѣяти; обаче узмїмо имъ Книге, како лѣпо и правилно сви пишу! Поревнуймо дакле и мы Нѣмцемъ, и пишимо не Славенски но Сербски, 24б обаче правилно Сербски. Мы у простому говору ако и кажемо *нема*, пишимо у книгамъ *не има*, ово е правилнїе; понеже слажесе рѣчь отъ частице *не* и глагола *има*, дакле *не има* а не *нема*, кое може значити *нему жену*, коя не може да говори. Подобно и ово, ако и говоримо просто: *продѣ поредъ мене*, треба да пишемо *проїде*, заве сложенъ е и овїй глаголъ *иде, ити* съ предлогомъ *про*, дакле лѣпше е и правилнїе е писати *проїде* нежели *продѣ*. *Предѣ два дана!* и ово е зло казано, треба писати *прежде*, или као што наши Серби у оны земля говоре: *прїе*. Ясамъ у овому моему дѣлу свуда овакова исправленїя чинїю, и колико ми е време допустїло трудїосамъсе точность нѣку болю нашему езѣку одати, како што тьете читатели мои любезни и видити.

Но опоминемъ, и молимъ и друге наше учене младитѣ и любезне Сѣнове Сербске: цвѣтъ Славнога нашега народа, кои се сада уче, да коимъ бы Богъ благословіо труде њѡве, те бы способне себе ощутили за народъ свой што писати: нека наблюдаваю свойства езъка своегъ, нек' позорствују на правила; и малое вниманіе може ихъ руководити. лагкое се у своему езъку исправляти; ако ѡшъ и не имамо грамматику, а кадъ будемо ѡ имали, ондатѣ за насъ и болѣ быти. Съ коимъ желаніемъ препоручеѡе моимъ читателемъ у любовь и есмь свагда моему роду наслужби

у Новомсаду Октом: 3. 1813.

Вишь

М. В.

[2. У првом издању *Ше* књиге „Љубомира у Елисиуму“*) штампано је, после посвете, на лист. 8.—14. (без пагинације):]

ПРЕДИСЛОВІЕ

[у ком Видаковић, почевши од 2. стране 10. листа, пише:]

106

Слога моего и езъка што се каса, то напредѣ Вамъ добрии читатели кажемъ. да самъ я и у овој части, више заръ нежели и у первой, Славенскаго нашего езъка оконченія узымао, и кому се годъ ово не допада. я молимъ. нека ми опрости, я имамъ оваковий вкусъ, имамъ обаче и узрокъ мой великій, за што то чинимъ.

А што е прошасте године оный безименный братъ сверху езъка у моему Усамленому Юноши на мене реценсію издао, я на то ни мало не гледимъ! онъ истый по моему у езъку нашему разсмотренію, да е за оно време спавао, болѣ бы учиніо, неже ли што е оно писао. Онъ некъ се води по своему вкусу, а ятъ по моему, и она правила, коя онъ мени у езъку препоруче, некъ задержи самъ за себе. Онъ мене шлѣ и у нѣку писменицу! (пакъ ѡшъ съ онаковъмъ тономъ говори, као да ю е онъ самъ сочиніо) да почерпемъ правила, по коимъ бы я књиге писао. Изъ любопытства уземъ и отворимъ исту писменицу! Но нисамъ знао у тај ма, или тѣ се Правиламъ онымъ смѣяти, или за онолика писмена, коя е сочинитель у нѡй изоставіо. лютити! — И истину Вамъ моимъ Читателемъ исповѣдамъ, да се я нисамъ доволно оному списателю начудити могао. како е се онъ смѣо усудити онако до кровава живца нашу азбуку подресавати, и онолика наша краснѣйша писмена около 16, безъ коихъ мы не можемо быти, изоставити! како е се дерзнуо велимъ, у ову любезну народа нашего зѣнциу дирнути? А што е се преварио помислити, да бы мы могли као и другїи съ 24—25 писменъ быти, тому

[*] Любомиръ у Елісіуму или Светозаръ, и Драгѡня. Моралная повѣсть; сочинена Милованомъ Видаковичемъ. посвящена Г: Тимотею Гевргіевичу, Къшцѣ и Жителю Тителскомѣ. Часть Вторая. Въ Будимѣ 1817. — На 8^о, 1 славка, 14 лст. и 308 страна.

се и не чудимъ. было ихъ е и више таковаго мнѣнїя, кои се такожде у тому вараю. Могли бы заръ, ал' како? на мѣсто еднаго писмене да пишемо 2. 3. и 4. као што другїи раде. Некъ чита само онай, кой мы-
116 сли. да бы болѣ намъ было число писменъ нашихъ умалити, Майдінгера, пакъ тье видити, што онїй славный мужъ и о числу Нѣмецкихъ писменъ говори. —

Хранимо само любезни мои читатели, писмена наша! о хранимо ихъ као благо наше неоцѣнимо; и као едно краснѣйше сокровище наше. коесмо отъ праотець нашихъ наслѣдили, и кое мы, кадъ важность его. разсудимо, оному вѣвцу, и скиптру оному, кои су намъ на полю Косову изгубили, предпочести можемо! не нарушаваймо ову древность, ову святость нашу; и не вредаймо всеобщу ову сису нашу: сису, коя насъ душевнымъ залаява млекоу, и по коей мы нашаче еданъ другаго *бра- томъ* именуемо!

А особито Вы, о мили наши и любезни школажь Предстатели. и Управители! Вы, на кое е жребїе пало, да неискусной юности нашей — любезному цвѣту народа нашего — у време его пролѣтїя Наставицы и Учительи будете, Вы велимъ, и молимъ, бдите и браните отъ овакове пагубне заразы Литературу нашу. Зидайте достойно себи и имени своему
12а у младымъ душамъ вѣщите храмѣ; зидайте на славу Божїю такове, и радуйтесе времену, коетге дойти, да се Вамъ изъ священнаго того сада Божїя, у коему сте Вы сада дѣлатели. цвѣтїе бере, и отъ нихъ се на честну Вашу и безсмертну главу вѣвцы вїю и плету. Знатитье любезно потомство наше дѣла Ваша мѣрити. знатитье такова и по достоинству цѣнити.

И за што просимъ Васъ, высокопочитаеми мои Читатели, за што да се мы и Славенскаго нашего, као што нѣкїи раде, очужавамо езика? Та нїе ли онъ намъ источникъ свимъ прочымъ отъ него происходящимъ дїалектомъ? И нисмо ли мы имаютьи све наше священне кнїге на немъ написане, наиблизїи къ овому источнику? А кадъ е тако, нїе ли намъ болѣ изъ самага оваго словесности наше источника пити, нежели изъ далеко отъ него оттекающихъ мутныхъ поточитьевъ? — Къ тому помислимо
126 свате и моралномъ наукомъ, као сатїе медомъ. полне кнїге, на истому езїку списане? — О како се многїи наши у саданье време вараю, кои славный овїй езїкъ нашъ мало цѣне, и мало уважаваю! Но нека бы само оваковїи читали Гд: Шлецера, пакъ бы чули, што се о Славенскому езїку говори.

Но я и пакїи мое рѣчи повторавамъ, да мы токмо особитаго содержания кнїге могли бы на Славенскому езїку писати, а не сваке. Спрѣчь Матерїе по Предмете онакове, кои се нарочито къ ученой класїи возносе, я по моему разсужденїю желїю бы, да се Славенски пишу; а матерїе по предмете моралне и поучителне, коесе во обще цѣлаго народа нашего касаю, писати Сербски. Но и то не луко онако, као што намъ народи нѣкїи и простѣйшїи изговараю, и кои чистое езика свойство и правила наблюдавати не умѣю; но велимъ, ако се у тому не вараемъ, да мы измежду нашего Сербскаго дїалекта, и измежду Славенскаго, као кореннаго езика, среднїй нѣкїй путь изберемо (на кой я, као што тьете
13а изъ оваго моего дѣлца и видити. много тежимъ) и тако да по нѣму сви

едвако водимосе и пишемо. — За што, Славенски чисто за Сербле сваку матерію писати, не видимосе совѣтно, што овий древній — языкъ нашъ, сви не разумѣваю; а ни просто Сербски, изъ узрока, што е се и нашъ Сербскій языкъ у садање време на више діалектовъ раздѣлио, пакъ не знамъ, коего тѣмо се управо придржавати.

Јасамъ се о овому съ многими нашимц, и искусными у языку, Лицами разговарао, и многи су ми мое мнѣње одобрили; најпосле пишемъ чакъ и у Прагу (у Чехску) Господину Добровскому, славному оному филологу, и мужу како у древному Славенскому языку, тако и у свимъ его діалектми искуснѣйшему; пишемъ му и молимъ его, да ми учини и онъ отъ свое стране едно сверху языка нашего примѣчаніе. На кое онъ мени отговори овако:

„Ich habe jetzt die Recension. und Ihre Antwort darauf gelesen,¹⁾ Mir aber, wenn ich mir eine Stimme anmassen dürfte, will es gar nicht behagen, 136 daß sich die Serbier zur Dorsprache herablassen sollen. Es muß doch auch eine edlere Sprache für erhabenerer Gegenstände geben. Es dürfte ja der Stylus medius (Srednji slog) ein Mittelweg ausgemittelt werden, der sich der alten liturgischen²⁾, und zum Theil wieder der Umgangssprache der Nation näherte. Denn daß prosto muß doch nicht bis auf fehlerhafte Syntaxis der praeposition ausgeht werden.“ — То есть:

Јасамъ Реценсію, и отговоръ Вашъ на њо читао. Но мени, ако бы самъ се и я што ретви усудио, ни мало не допадасе, да Сербли у языку своему даже и самимъ простымъ селяномъ снисходити мораю. Понеже нуждное, да они за предмете отъвѣнне, и языкъ благороднѣи имаю. И могао бы се воистинну посредственный нѣкѣи путь узети. и слогъ Среднѣи (Stylus medius) за то испословати, кои бы и древному приближаваосе языку, а отъ части пакъ и ко всеобщему народа говору снисходіо: не мора бо, кадъ се што пише, тако просто быти, да ветъ и до самыхъ 14а Свнтактическихъ погрѣшностей буде. —

Мени се ово любезни мои Читатели, примѣчаніе велми допадне, да се мнѣње овако славнаго мужа съ мнѣніемъ моимъ овако согласи. Но при тому да е просто отъ мое стране, нека сваки изобилуе свободно своимъ разсужденіемъ: но я искренно исповѣдамъ, да бы самъ я волио на вѣки перо мое оставити и ништо не писати, нежели онако писати, што се мени неправилно види, и што е вкусу моему сосвимъ противно.

И, ако и узимамъ у овому моему дѣлцу Славенска нѣка оконченія, за то самъ опетъ увѣренъ, да се нете ни еданъ мой, нек' е и простѣйшій, и младъ еще Читатель, или Любезна Читателница моя, потужити, да ме у языку добро нете разумѣти. А отузымаю ли у слогу моему овакова оконченія (коя су, истина е, мало свойству нашего діалекта противна) сладость, и благогласіе; то тѣте Вы дражайшій мои Читатели сами видити, и сами читаютьи дѣло мотви искусити и познати.

¹⁾ Реценсію на Усамленогъ Юношу моего, коя е о начину моего писавія 1815. мѣсяца Октов: у Сербскимъ новинамъ издана, и на кою самъ я такожде у новина Сербски отговоріо.

146 Въ прочемъ припоручуютъсе и у дашу Вашу къ мени благона-
клонность и любовь. коя ме. Богъ ми е свидѣтель. одушевлява и руку
мою ободрва. да я узымамъ перо. еще и третую (кояты быти оваго
дѣла послѣдны) часть Вамъ описати, и у ней старца моего Любомира
сасвимъ у вѣчный Елісіумъ послати. Есмь со свакимъ почитаніемъ.

У Новомсаду 15. Августа 1816.

*Любезнымъ моимъ Читателемъ,
особито же Господи моей Пре-
нумерагтомъ на служби*

М. Видановичъ.

[Како о садржају и језику I. и II. књиге „Луб. у Елис.“,
тако и о овим напоменама Видаковићевим говори ова Вукова]

ДРУГА РЕЦЕНЗІЯ СРБСКА

(УЧРЕДНИЧЕСТВУ ПОСЛАНА)

ЛЮБОМИРЪ У ЕЛІСИУМУ,

Моралная Повѣсть; Сочинена отъ МИЛОВАНА ВИДАКОВИЧЬА, Дѣтвоспитателя. Въ
Будинѣ. Писмены всеучилища Пещанскаго. 1814. 547. стр. (осимъ посвећенія,
предисловія и примѣчанія о Србскомъ языку, кое све зноси 46. стр.) у 8^о.

[Давидовићеве „Новине Србске у Вѣни“; бр. 57., 58., 59., 60.,
61., 62., 63., 64., 65., 66., 67, и 68. од године 1817.; стр. 453. и др.,
у одељку „Смѣнице Књижевственне“ (штамп. преко целе стране).]

453

„Вси народи. и сами язычници книги своя по грамма-
тійскимъ правиламъ списаша, у насъ по правиламъ бабы Сми-
ляни пишутся.“ Овымъ рѣчма¹⁾ Г. Архимандритъ Кенгелацъ
свршуге предисловіе своего Естествословія, а мы нѣма почи-
нѣмо ову другу рецензію Србску. Већъ има око 40 година.
како смо почели Србски писати, и за то врѣеме не само што
ни есмо у языку пошли у напредакъ, него есмо толико уда-
рили натрагъ, да бы намъ требало јоштъ 40 година, да до-
дѣмо на оно мѣсто гдѣ смо пріе были. До данасъ се готово
ни еданъ Списатель кодъ насъ не надѣе, да постави себѣ пра-
вила по коима ће нисати, него како му кады падне у наметъ.
Како кои зареже перо да пише, онъ већъ одма почне мыслити
како ће языкъ поправляти, а не како ће га учити: зато е
готово свакога нашегъ Списателя прва књига боля одъ друге,

¹⁾ рѣчь, врѣеме, бѣло, доѣе, дѣвојка и т. д. пишемо зато, да видя Г. Ви-
даковићъ (и остали кои не знаю) како Еригеновици говоре.

друга од треће и т. д. И ово се зло код насъ тако упутило и увело у обичај, да не може друкчије престати, | док⁴⁵⁴ не почнемо еданъ другога, јавно предъ свѣтомъ, непријатељски рецензирати и критизирати; истина да ће се тимъ начиномъ осрамотити кадъ Сисателъ, кадъ рецензентъ, а кашто и обоица: али народъ и литература свагда ће добити (а кои се труде за народъ, зашто бы се жалити и осрамотити кашто његове ползе ради?). Тимъ ће начиномъ почети еданпутъ и наши Сисателъи мислити и сумњати о ономе што пишу: знајући да ће за сваку риѣчь одговарати предъ свѣтомъ. Тако су Нјемци, Французи, Талијани и Енглези своју литературу довели у данашњѣ савршенство (и садъ има у самој Нјмачкој близу 10 новина, кое само књиге рецензираю). И данашњи данъ, по свој Нјмачкој, Сисателъи више пазе (кадъ пишу књиге) на рецензенте, него на све друге читателъ: зашто већа частъ читателя тражи у књизи увеселенје и забаву (или науку, ако е књига зато писана), не сумњајући да бы оно друкчије могло бити, него што е написано. И то е познато, да се рђави и слаби Сисателъи свагда бое рецензента, и тужесе на њи у своимъ предисловјима; а добри, не само што њи се не бое, него њи јошгъ зазиваю (као н. п. *Шлецер*) да њи рецензираю какогодъ кои оће; па ако кои што паметнје и болѣ докаже, они приме съ радости, ако ли почне лудовати, а они му се сыти насмјю, па миръ.

Садъ ће ко запытати: кое ћемо Сисателъ наше почети рецензирати? Мы велимо оне, кои највише пишу, и кои чине (заиста или по мнѣнјю њиовомъ) као неку епоху у литератури; и зато смо 1815^{те} године почели одъ Г. *Видаковића*. Истина да смо му остали дужни *одвараћакъ* на његовъ одговоръ, но то е само зато было, што намъ се учинило, да е Г. *Видаковићъ* своимъ одговоромъ поправѣо све наше погрѣшке, кое су биле у оној рецензи, и тако насъ самъ оправдао.

У свакој се књизи гледа на двје ствари: 1) *на стваръ о којој се пише*. 2) *на языкъ коимъ се пише*. Свака се стваръ може представити различнимъ начинима, пити се у томъ може гледати одъ свакога (особито садъ кодъ насъ) да буде Класическѣи Сисателъ: али языкъ може (и мора) знати сваки Сисателъ: Зато смо у првој рецензи Србској говорили само о языку: али Г. *Видаковићъ* у одговору неда ни на стваръ ни проговорити, него се представља као некѣи Србскѣи *Виландъ* или *Гете*. Зато морамо садъ почети одъ ствари: али е

онетъ мы не ћемо критизирати, него ћемо накратко припови-
дѣти што се налази у овој *моралној повѣсти*.¹⁾ па нека чи-
татели сами суде (само ћемо ѿи мы гдѣшто ономенути).

(САДРЖАНИЕ)

ЧАСТЬ ПРВА.

455 У овој части стои како е Милорадъ, ѿоштъ са тројцомъ,
дошао увече у тавницу те избавио Любомира и побѣгао съ
нѣмъ; како су ту ноћъ до зоре стигли на *Мораву* и прешли
преко нѣ, оставивши Крушевацъ на десно, и дошли у под-
ножје горе, коя раставля Србию одъ Маћедоније (валяда е
стара планина — mons Naemus?), и ту у одномъ гаю сяди
уморне конѣ, и напилисе „изъ чутурице палине (ракие),“ и
извадили из торбе сыра и одну погачу, те поручали мало, па
отпустили момке, а Милорадъ и Любомиръ остали разговара-
юћисе (— Овдѣ бы требало знати гдѣ е Любомиръ быо зат-
воренъ? Изъ *Ерцеговине* — гдѣ е онъ сѣдио, као што ћемо
далѣ видѣти — за лѣтну ноћъ доћи на Мораву — ниже
Крушевца — и одатле до ручанице стићи у подножје *старе*
планине! то само онај може рећи, кои нити мысли шта го-
вори, нити зна о чему говори —); Како е ту Любомиръ ка-
зао Милораду, како е срећомъ продао неку землю, пріе него
е затворенъ, „и донесе ми кунецъ, кадъ е чуо да самъ затво-
ренъ у тамницу, петъ хиљада дуката“ (— дали овдѣ Любо-
миръ не лаже штогодъ? у почетку *четрнаестога столѣтја*
могао е човекъ купити пола Ерцеговине — ако се продавала
— за *петъ иляда дуката*, а онъ нїе ни село продао, него
каже да е то узео само за „*нѣку землю!*“ —); Како су одатле
отишли преко планине у Маћедонию и дошли у село Ле-
ониду, гдѣ су пашли трговца Нестора Харалампіа, одъ кога
е посліе Любомиръ купио *Елизиумъ* (!); Како е ту, посліе двѣ
године нашао *Светозара* „дѣте отъ едно деветъ или десетъ
мѣсецы.“ — Како е потомъ добавио изъ Ерцеговине свога
сестрића *Косму* („дѣте около свои 16 лѣта“), добио *Драгињу*
и *Тихомила*, и како и' е све воспнтавао: да буду слободни,
да се не бое вѣштица и Вамира: „онъ нѣма о Богу нигда

¹⁾ истина да ће то бити врло тешко: зашто у нѣој има седамдесетъ п
седамъ предмета. али ћемо онетъ гледати колико е могуће, баремъ оно што е
најнужније.

слова не говораше, изъ намѣренія вонервухъ имъ дѣла Божія у законы естественны показати (— изъ овога се види да е Любомиръ читао *Русова*, али штета што нѣе имао памети, да расуди, да е *Русовъ* у многимъ стварима имао право, али у гдѣкоимъ да е и лудовао, и као и онъ, само *иаметнѣе* —) *за у еданъ путъ имъ* святий оный страхъ Господень съ чистѣйшомъ къ нѣму любовію, и высочайшимъ почитаніемъ у сердце, као начало сваке премудрости и твердо основаніе сваке добродѣтели *улити*“ (— то е Србски речено! —) и т. д. Како е одніо Драгину, кадъ ѿ ѿй е было 7 година, у Ларису, и оставіо е кодъ некакве Господѣ, да учи науку, „коя се отъ красногъ пола изыскуе.“ А оной троици кодъ куће толковао *натуралну исторію, Земљописаніе, Земљмѣрѣе, Статистику, Логику, Физику, Математикъ, Метафизику* и т. д. Како е потомъ послао Косму и Светозара у Ларису. Како е Любомиръ отишао съ Воденичаромъ у ловъ: како су дошли на ⁴⁵⁶конакъ некаквомъ пустыньку, кои „бѣо као овца *клекао* предъ Иконостасомъ, на кому двѣ воштане свѣще горяху и моли се *Богу*“ (— валя да е быо *шокацъ*: зашто ми не клечимо кадъ се молимо Богу —). Како е и дѣте изнѣло кадѣоницу „и вратисе и поредъ свогъ старца клекне“ (— шокцы прави! —). Како су дошли на конакъ Плахиди Архитектону, гдѣ су дошла ѿштѣ два Србљина съ однимъ дѣтетомъ; Како се Любомиръ разговарао съ однимъ одъ Србала, и онъ му казао, да е у войничкой служби, већ има 10 година, и да е заедно воевао съ нѣговимъ сыномъ (— а нѣговъ е сынъ погинуо пріе 13 година! —): Како му е Любомиръ казао, да е и онъ изъ Ерцеговине, и приовидѣо му, како му е Краль быо узео сына и поставіо га у канцеларію, па се *Бучина* кћи залюбила у нѣга, и утекла съ нѣмъ: како му е Бучинъ пріетіо, да ће му изврнути столицу у двору „и име изъ Каталога второга реда Совѣтниковъ избрисати. Я на то нѣму поручимъ, да е онъ малый то учинити: — поздравите вы Господина Бучина, да се я нѣга нимало не боимъ, бѣше онъ дщерь свою болѣ чувао; она е тражила моего Сына, а не мой Сынъ ню“ (— тако се одговараю зле жене — онай-горе и начжакбабе — а не Философи, као што Г. В. каже да е нѣговъ Любомиръ —); како га е потомъ Бучинъ облагао кодъ Душана и затворили га у тавницу, и т. д. Како су ту сютраданъ доручковали и пили палину и *Каву* (— то е было око половине 14^{га} столѣтїя, а кава е првѣй путъ донешена

у Европу 1652^{ге} године! тако послѣ 300 година! —), а домаћинъ и Воденичаръ *ели ладно печенѣ съ бѣлымъ лукомъ*. Како се послѣ тай войникъ разговарао съ Любомиромъ, и казао му, да е онъ *Душанъ* („Царь открие свое перси, и покаже му Гербъ царскій, звѣзду съ крестомъ и четири огнила одъ чистога злата!“). а оно дѣте нѣговъ сынъ *Урошъ*; како му е Душанъ ту вратѣ село, и учинѣо га кавалеромъ „первога реда надъ коняници“(?); Како е Урошъ полюбио Любомира у руку, и онъ га благословио (— овдѣ е мало зачудо 1) како е Душанъ могао самъ, са своимъ сыномъ и съ еднимъ момкомъ, ићи по тудой земљи? 2) Како Любомиръ нѣ могао познати Душана, кадъ му ено на образу стои перяница на глави и порфира на ледьима? —); Како е Любомиръ одатле отишао съ Душаномъ у Аѳонъ, па су се отудъ вратили „у великѣй на *Македонскѣй* границамъ лежиръ“, гдѣ е Любомиръ быо съ Душаномъ 5 мѣсецѣй; како га е Душанъ на пооду обдарѣо, и поклонѣо му два прекрасна коня (— као *Чушићъ Слѣшцу Филипу* —).

461 Како е нашао кодъ куће, кадъ се вратѣо у Елизиумъ, писмо од Светозара, да е умрла Драгиня; како е отишао у Ларису, и за Драгинѣине новце купио дуѣане, и дао на сиротѣню; како се ту частѣо кодъ Архи-Епископа; како су ту дошли просяцы, и Светозаръ изишао, те имъ дѣлѣо, па му казали за едну жену, коя е была дошла съ двое дѣце, да има мужа пѣяницу, а онъ рекао: „какъ защо се не удашь за другога, кадъ онъ не валя?“ Како е послѣ отишао Светозаръ слугама да иште овой жени штогодъ за ело, а слуга (Архи-Епископовъ) рекао му: „А ель што младо?“ „Младо и прекрасно двое дѣчице, отвѣща Светозаръ.“ *Служит.* „Та не пытамъ я за дѣцу, но за матеръ ели млада.“ *Светоз.* „Нѣ тако ни стара, али е добра сирота.“ *Служит.* „На часть Вамъ све добре на свѣту, само мени доведите младу и дѣпу.“ и т. д. Потомъ е узео Светозаръ „подъ руку,“ и увео у собу, а слуге се почеле смѣяти. онда онъ рекао: „Бога ти, еси л’ ты заборавѣо оно, што у С. писму пише, гладна паранити, жедна напоити?“ (— Кадъ е ово знао изъ С. писма, како нѣ знао и оно да жена не може свога мужа оставити и поћи за другога? —); Како е Любомиръ одатле одвео Светозара и Косму кући: како имъ е дошао некакавъ Французъ, кой е чисто Србски говорити знао, и кой е быо кодъ Срба „у петой войны мусѣкантъ“(?); и како е тай учио дѣцу музыки и фран

цускомъ езыку и „дѣца се отъ нѣга весма *поучу*.“ Како е Любомиръ потомъ *однѣо* дѣцу у Аѣнну, и намѣстѣо кодъ даскала *Парменѣона*; „овый мужъ бѣше около своихъ 54 лѣта старъ, иначе бѣо е доста добаръ фѣлософъ, *у разними наукама* искусанъ, знао е и Сербски но покварено (— нѣ могао покваренѣ знати, него гдѣкои наши Списательи —), и у предаваню приличанъ е бѣо, но сребролюбацъ отъ свѣта;“ како се Любомиръ вратѣо у Елизѣумъ, а Косма и Светозаръ изишли „на данъ два“ (преко волѣ Парменѣонове) изванъ града и у некаквой шуми нашли Господина *Фѣлѣиѣа Профѣсора Фѣлософѣи*¹⁾, съ „обоѣга пола“ людствомъ, | гдѣ се весели са своимъ ⁴⁶² ученицима и слави пролѣше: како имъ е профѣсоръ Филипъ казао, да не стое кодъ Парменѣона, „перво што е сребролюбацъ, а друго при свой нѣговой науки будала (— нѣе чудо што е будала: зашто кажу да има и више профѣсора и учѣля таковы будала; него е чудо како мало прѣе бѣше „доста добаръ фѣлософъ!“ —) — иначе поета е великѣй. и Елинъ да му пара не има;“ него ѣѣ онъ препоручѣо (пошто су ту провели три дана) другомъ газди. Како су послѣе отишли Косма и Профѣсоръ Филипъ да посѣте Парменѣона, и нашли га, а онъ обрѣѣо браду и бркове, па самъ говори: „Некемъ да пойдѣмъ сто имасъ браду! сада не имамъ браду дчаномъ! — нѣсто брада: ей! душо Яно! — докъ ме сада видѣсь! — Окѣмъ младо! — ама море младо нѣйма новце дчаномъ! — а сто младо, и я нисамъ старъ!“ (— овдѣе е мало за чудо: 1) Кадъ се Парменѣонъ бѣо залюбѣо у Гркиню коя нѣе знала Србски — као што ћемо видѣети —, како е она могла говорити: *некемъ да пойдѣмъ сто имасъ браду*, и т. д? 2) Кадъ Парменѣонъ нѣе могао рећи: *ништо, видишь, што*, него *нѣсто, видѣсь, сто*: како е могао рећи *дчаномъ, душо*? Или валида е Г. В. ћео само да се подсмѣева Грцима, нити мѣслећи ни знаюћи, шта говори? —). Како е Светозаръ ловећи по шуми нашао дѣвойку гдѣе пѣва, и ћео да ѣѣ се яви, али нѣе могао: „обладаю нимъ онакова чувства коя га смуте.“ Како е пристао за нѣомъ и отишао ѣѣ кући; како е вечерао съ нѣзиномъ бабомъ и дѣдомъ, а она пѣвала узъ лиру на

¹⁾ Кадъ бѣ смо стали назити кодъ Г. В. на све оно, па што се мора назити кодъ научена човека, онда бѣ му могли и овдѣе казати, да у Аѣнни одъ 6-га столѣтѣя (послѣе Юстинѣяна) нѣе было никаквѣе школа ни профѣсора; а особѣто у 14-омъ столѣтѣю, онда е Аѣнна бѣла гора него данасъ; али на такове мале ствари не треба назити кодъ Г. В.

горнѣмъ сирату: како е и она дошла и рекла: „Мы имамо и госта, а вы мени ништа не кажете.“ Како е пытао: „е ли ово Ваша дщи? Наша сыне, да чїя бы была? Божїя пакъ наша. — Лѣпо дѣте, да ю Вамъ Богъ живи, на лицу се нѣномъ види, да има поштено сердце, а кадъ е то, нетъе ми любовь отрещи (осмеяваютье се на ню), у присутствїю своихъ родителей сѣсти кодъ мене! О зашто не любезный мой! мы прїимамо честногъ младитѣя таково захтеванѣ нїой за сретѣу, сѣди *Мелиса*, и разговарай госта,“ и т. д. Како е Мелиса сѣла, и по маломъ разговору звнула Светозара у собу и пѣвала му узъ лиру. „Стари су продолжавали їощъ време на полю при чаши вина.“ Како е Мелиса казала Светозару да е она печална и да такова „во вѣки“ остае. „*Свет.* Смемъ ли питати за узрокъ?“ А Мелиса повукла на нѣга свое прекрасне очи и т. д. Како е дошла старица: „Но, што сте утѣтали, што не пѣвашъ госту дѣте мое? Пѣвали смо, рекне Светозаръ, садъ хотъемо да се разговарамо; Добро сыне мой!

463 добро, Вы се разговарайте, я идемъ спавати, отведи потомъ госта Мелиссо у Старога собу“ и т. д. Како е Светозаръ пытао Мелису да му каже своя приключенїя, и да бы їой онъ радъ помоћи, а она рекла да му не може казати, и да се нїой не може помоћи. „Я самъ любезный мой! оно изгубила, што ми е *найдражайшее* на свѣту было, онога самъ се лишила, за кимъ ми се сердце утѣшити не буде, и нигда лице отъ *слезъ* осушити. —“ Но опетъ му обрекла сютра казати: зашто е већъ было доцканъ, а повѣсть дугачка. Како е сюграданъ устао Светозаръ и пошао Мелиси у градину: „текъ онъ на врата вертоградска, алъ ето ти му нѣ съ однимъ *рукомъ прекрасне ружице* (?) у кобъ“ и каже му осмѣнувшисе, да е она была понтила съ ружицама да їй да старой да їй унесе у собу и метне чело главе нѣгове, да му миришу докъ їощтъ спава. „*Свет.* А не бы самъ имао честь, да сами унесете? *Мелис.* Я бы то съ драгомъ душомъ учинила, но видла самъ, да е мой старїй отаць изъ собе изишао, и нѣкудъ отишао, и Вы сте остали сами“ (— То е наликъ на оно што приповѣдаю како е возїо кумъ куму на колима, на кадъ су наступили у шуму, онда кума рекне: „оставиде куме кола да осїечемъ пруть.“ „Што ће ти пруть кумо?“ „Да се бранимъ одъ тебѣ да ме не —“) и т. д. Како су потомъ сѣли на зелено канапе и она му почела приповѣдати како е нѣзинъ отаць быо богатъ трговаць, па се она залюбила у сына

нѣговогъ ортака; како су имъ одредили врѣме кадъ ће се узети, и съ каковимъ су *нестериѣнїемъ* чекали они то врѣме; како се тај момакъ удавио, съ ладбомъ за едно; како су они потомъ пропади и остали подъ великимъ дугомъ; како е Даскаль Парменїонъ изъ Авине дао нѣпомъ оцу новаца у заимъ. „Кадъ ал’ поиште ме отъ моихъ родителей за жену! пусти ми отаць и стара мало у *ушеса*, и кажу ми, да не бы само я, него и опи поредъ мене сретѣни были. Истина, *велу* ми, да е онъ старъ, и нѣ твоя прилика, но человекъ е добаръ, богатъ, и нигда се жеңио нѣ, нити има кога. Поживитѣе онъ кою годину съ тобомъ, и оставитѣе намъ толико богатство, поредъ когъ потомъ мотытьешъ себи по *воли* млада мужа узети“ (— морални люди! —) и т. д. „Исусе мой! помислимъ у себи како тѣу я овако млада, коя ни 19 годину совершила нисамъ, поити за Старца, кои ми дѣдъ може быти! — Ющъ ко тому ружна людина! — Я да поидемъ, коя самъ се по смерти могъ любезногъ Курїлла заклела, да се я нигда ни за кога, буди тко быо, богатъ, лѣивъ, младъ и шта му драго, удати нетѣу. — Я мужескїй полъ любимъ, као и свака моя друга што любити мора, ово е намъ отъ природе; само е Естество на умноженїе и содержанїе рода человекескогъ ову любовь, овый священїѣйшїй даръ у сердца наша улило, да мы любимо мужке, и да они гину за женскимъ: *обаче*“ и т. д. „Светозаръ, кои ю внимателно саслуша, поболе чисто на сердцу о ової прекрасной дѣвицы, о ової мудрой матери будущой, коеї щастїе отриче да мати| постане! —“ Како е она ⁴⁶⁴казала да е „наумила животъ у *нерушимомъ дѣвству*, и *цѣломудренно* провести;“ и да ће побѣћи у свѣтъ, ако е се родитель не окани, а Светозаръ їой казао да додѣе управо нѣговомъ оцу и т. д. Како га е Мелиса, послѣе ручка, извела на прѣекїй путъ, и како їой е казао на растанку, да онъ иде, али да мисао нѣгова при нѣой остае, и да не носи са собомъ оно срце, кое їой е донїо; а ню то удивило и рекла му, да е онъ „їощъ дѣте, цвѣтъ неразвїенъ.“ и да бы она волѣла мртва остати предъ нѣговымъ очима, него да онъ, „младитѣ веселе прави, трезвенъ и *разуменъ*,” чрезъ нѣ *печаленъ* постане, а лагано у себи: „о небо! на кою тѣ другу мою то щастливо *жеребїе* пасти, коя тѣ блажене часе у нѣговы любовны обягїями брѣити“ (— то е као онаї што е викао: оди не ћу ти ништа, оди! а (полако) ядно ти га ти нећу! да ми те е уватити! —) и т. д. Како су се полюбили и растали. —

Како е посліе отишао Светозаръ, съ Космомъ и съ Професоромъ Филпомъ, къ Мелиси, па Професоръ казао : „нашъ младить добаръ вкусь има. Какова бы то прекрасна мати, и цѣломудренна люба била,“ и т. д. Како е Мелиса почела ударати у лиру и пѣвати, а Парменіонъ дошао, и она рекла : „Јо! Ето ти ми куге, кой га бѣсъ садъ овамо донесе.“ Онда се Косма и професоръ сакрыли у траву, „да *виду*, шта тѣ почети, а Светозара сама съ нѣомъ *оставу*, кой наслонисе на нѣно раме и *за церкосити* Старцу нѣжно ю едномъ рукомъ пригерли“ (— то е мораль! —). Онда стараць поцрвеніо као куванъ ракъ, „пакъ окрене Сербски, да не бы дѣва разумѣла : „Сто е то дчаномъ? — Кое те диволь овамо донесель, бре?“ — Младить смешетьисе : „Простите Деко, я Васъ не познаемъ.“ „Како да ме не познаесъ море? — проклете деристе! куда оно досло!“ и т. д. Како е ту дотрчао Парменіоновъ „вертаръ“ и казао да е дошао Любомиръ, онда се Светозаръ радовао, и Мелиса га пригрлила и т. д. Како е Косма питао шта е Парменіонъ : Зашто не зна ни Грчки ни Сербски, као што треба; а они му казали да нѣ Гркъ него Албанезъ (кадъ е быо Албанезъ, зашто е говоріо : *сто е, познаесъ, окемъ*, и т. д.? —), и да ни еданъ языкъ незна честито (— мало прѣ быяше *Елинъ да му пара нема!* —). Како се Косма залюбѣо у Мелису и казао професору, а професоръ дъеду Мелисипомъ, и дъедъ казао да ће гледати да е окрене, зашто се закледа да се неће удавати; како е посліе (пошто су ови отишли у Аѳину дошао Мелисинъ отаць съ даскаломъ и ту се свадил и побил око Мелисе, и *Палимонъ* (дъедъ Мелисинъ) истукао (бичемъ и треквачомъ) и сына и даскала, бабу ишѣрао на полѣ, па казао : „Дай вина мое дѣте, де! пакъ се спреми одма на путь.“ Она донѣла стакло вина и понудила га чашомъ, па отишли у Аѳину, и наговоріо е („ты си рождена дѣте мое! да мати будешъ, повинуйсе закону естественному, немој се безъ нужде древомъ учинити безплоднимъ!“) те пошла за Косму, а одатле отишли съ Любомиромъ, сви заедно у Елизіумъ.

496

Како е царъ послао Любомиру писмо, и моліо га, да се врати у отечество, и Любомиръ послао Косму и Мелису и Палимона напрѣдъ да *даде созидати домъ*. Како е Любомиръ потомъ учіо дъецу „коња лшити :“ како су ишли у ловъ и туклисе съ айдуцѣма, па Любомиръ паѣрао Светозара да *кличи*, што е и онъ узло копя и дотрчао у битку :

како е ту Любомиръ подѣлио момцима све новце, што су нашли кодъ айдука; а Светозаръ (кадъ е видѣо да Любомиръ не оставља себи ништа, него све дае момцима) сакрио едну кесу дуката, па казао Любомиру кодъ куће, и онъ му рекао: „задержи ихъ за себе безъ најменшегъ у души смущенія свободно“ (— морални люди и прави! —); како е Любомиръ купио виноградъ и отишли да га беру, па Любомиръ и Светозаръ изишли да се проодаю, па Любомиръ заспао подъ липомъ, а Светозаръ опазіо великій чопоръ дѣвојка гдѣ се играю по триви „но *уиреиастисе*, кадъ *изъ между нима* смотри и гдѣ кога калугера подъ *камилавками*.“ Као младъ приближио се нима „и чисто нѣко негодованіе изъ зависти ошуту у сердцу своему противъ оныхъ светыхъ Отаца; — кадъ тамо, алъ види у черны халина и подъ камилавками младе, и прекрасне, као аггели, дѣвице! (— не знамо есу ли калугѣрице кадъ носиле камилавке? —). Дозна *инди* сада, да су то Калугерице“ и мирске дѣвојке; како му игуманія нѣ дала ићи медъу нѣи, него га пытала чій е и одакле е; а онъ казао да е Харитоновъ (тако се ту звао Любомиръ) изъ Елизіума, на кое игуманія рекла: „Не знамъ, гдѣ е то. — Ел' то каковий градъ?“ — Како е одвео игуманію, са двѣ мирске дѣвојке, оду подъ лиу; како се игуманія почела разговарати съ Любомиромъ, а „онъ приступи едной отъ *овыхъ дѣви*, загерли ю любезно.“ и т. д. Како е игуманія послала оне двѣ дѣвојке да иду осталима, па и Светозаръ бѣо пошао съ нима, али му игуманія нѣ дала, него рекла Любомиру да га зове натрагъ: како се игуманія зачудила кадъ е чула ово име *Светозаръ*, и пытала старогъ „да нисте Вы Любомиръ Соколовичъ?“ — Како е она послѣе казала, да е она мати Светозарова и Чедомилѣва, и да ће му другій путь доћи у домъ и „цѣлу повѣсть сказати!“ Како е Светозаръ (пошто е она отишла) плакао, што не зна ко му е отаць бѣо; како е трећій данъ дошла игуманія (са ⁴⁷⁰ старымъ „Священникомъ и едномъ старицомъ“) и послѣе ручка изишла съ Любомиромъ и съ дѣцомъ „у вертъ“ (а остале госте оставили при чаши вина нека „продолже време“) и ондѣе казала да е она кѣи *Николе Бучина* и жена *Младена* сына Любомирова. а Светозаръ и Чедомилъ нѣова дѣца; потомъ су дѣцу отпустили и она почела приповѣдати, како е дошао *Пладикъ* са своимъ родителѣима (— и то е старый Сербскій обичай! —) те е испросіо за се (кадъ е брѣла свое 15го лѣто

— ако не даже —): како она нїе могла да люби тога Пладића, „што е яко снисходїо женскому полу.“ Како е онъ долазїо нѡй „па посѣщенїе,“ и она са свимъ омрзнула на нѡга, и говорила му, да она, као женско, „у себи више мужества ошущава,“ него онъ и т. д. Како га е метала на теразїе *своего* разсужденїя „за искусити га болъе, за *провидити* духъ нѡговъ, за *познати* му сердце.“ Како їой е казала некаква друга, да онъ одлази и другої дъвойци, и како е то нѡй было жао не изъ каквое зависти, него што се тобожъ нѡзинъ назвао, и што мора поћи „за *таковога женскому полу и страстемъ своимъ плѣнненна младитъа*. Како тье онъ мої мужъ быти, каковъ ли будушїї отаць постати.“ — Како га е нашла медъу дъвойкама гдѣ преде и рекла му: „право *Господинъ* младнїй *Пладичъ!* штета што Вамъ їощь прегачу нису припасале,“ па се вратила натрагъ; како е онъ потомъ дошао нѡй и *клучао* предъ нѡмъ и плакао, а она га дигла и рекла му: „*Господинъ Пладичъ* (— мало прїе бѡяше *Пладичъ!* —), я Васъ сожалуемъ; Вы имате добро сердце, но весма слабъ разумъ, я потребуемъ мужа, а не жену, гдѣ Вамъ е преслица? — Оставьте вы мене! кадъ имате на сваїї персть по одну, нисамъ я за Васъ. мени треба, као што реко. мужъ, кои тье увекъ на *моей* страни быти; а не таковнїй, кої за свакомъ дѣвицомъ, као петао за кокошкама терчи,“ и т. д. Како е „еданъ путъ у недѣлю“ нѡнї отаць довео изъ цркве Пладића и Младена (сына Любомирова); како се съ Младеномъ полюбила, и залюбиласе у нѡга; како е Младенъ послїе ручка узео ню „подъ руку“ и удальилсе преко вотняка мало на страну, и онъ се залюбїо у ню, као и она у нѡга. Како е послїе нѡзинъ отаць, кадъ е разумїо да се они любе, забранїо Младену долазити у кућу: како е она едно вече некако преварила оца и састаласе съ Младеномъ и пала предъ нѡга на колѣна, полиласе сузама и казала му да безъ нѡга не може живити; а онъ їой рекао, да е сожалуе: „Ты мени сердце твое, кое е у твоїой власти, даешъ, обаче рука твоя отъ Родителеве воље зависи! Я ю добыти не могу!“ А она му одговорила: „Лучше е чисто сердце, нежели рука,“ и тако га наговори те побѣгну и вѣнчаю се негдѣ у некаквомъ седу (— и то е была поштена дъвойка! правога Србскогъ характера! —). Како е потомъ нѡзинъ отаць расписао на све стране, да її доведу везане, ако її гдѣ надъу; како су її негдѣ

471 были нашли и уватили, па Младенъ осѣкао руку оное, кои

е нју био повукао, па онда утекли „у домъ еднога Священника“ и ту люди нїесу е смѣли напасти (— То е као у Турској кадъ ко учини какво зло, па утече у Делибашинъ конакъ. Штета, што и данасъ не могу свештеници бранити тако рђаве люде! —); како е ту Младенъ приміо войничку службу и рекао ѿѿ: „Не бойсе, Косаро моя! отъ сада ништа, я самъ прїиміо Царску службу, и со тимъ избѣгао свако противъ насъ гоненїе (— тако исто у Турској кадъ се ко пише у Делїе —). Захтевали су тога мѣста поглавари, да се има по закону за онога, кому е руку отсѣкао, казнити, но Сотникъ се на то ополчи.“ „Ни пошто вели то быти не може; нѣга другїй сада нейма власть казнити, кромѣ законъ войническїй, но будуть да онъ нїе као войникъ погрѣшио, тако га войническїй ни казнити не може, а не може ни гражданскїй: понеже сада е войникъ, и тако онъ оправданъ буде.“ Како е Младенъ отишао оданде съ войницама, а нју оставїо кодъ истога свештеника, но нѣзинъ отацъ чуе и пошлѣ люде те е однесу (— али како су смѣли напасти на свештеничскїй домъ!?) —) у некакавъ градъ и баце у тавницу; како су е некакви люди извели изъ тавнице, и дали ѿѿ писмо одъ Младена. Како е она потомъ родила *Светозара* и *Чедомиля*; како е примила писмо да е Младенъ погинуо, и за четири дана ништа о себи нїе знала, а четвртїй данъ, кадъ се пробудила, осѣтїла малогъ Светозара гдѣ е грли (— гледайте люди садъ чуда! Г. *Видаковићъ* каже на страни 25^{тој}, да е Светозару было *деветъ* или *десетъ мѣсецїй*, кадъ га е нашао Любомиръ, а Косара — мати Светозарова — каже — на страни 312, 313, 317, 318, — да е Светозаръ био кодъ нѣ *двѣ године и шо!* —); како е она, пошто е изравила, писала у дворъ и молила „што бы су имали призрѣнїе на нју оставшу вдову съ двое некакѣ дѣце;“ па кадъ нїе одма добила одговора, онда донїела Светозара нѣгову источнику (— на образу не стои источникъ, него *извлечникъ!* —). ондѣ га повїла (— као да бунца овдѣ Косара: повїяюлисе дѣца одъ двѣ године и по? —) и оставила те га онъ нашао. Како е она ту тайну открьла ондѣ некаквой пастырки, и потомъ домостроителницы Любомировой у кући (!); како е понїела и Чедомиля, да да пастырки, па нагазила на некакве войнике и рекла имъ: „юнацы откуда сте? (— може быти да и то лаже: зашто *юнацы!* понавїше старїи младѣму говори —) куда тако?“ како су они повели съ нѣомъ бесѣду, кою е она воз-

негодовала, „еданъ отъ нѣи ухвати ме за руку, гледи ми у очи, пакъ узе ми мараму съ врата“ (— да! онамо су се онда носиле мараме на врату, као и садъ што се посе! —); како е сѣла и дала дѣтету *sису* (— то е жена благообразнога Србскогъ характера! —); како су е ти войници познали (издао е „мадежъ на бѣломъ врату, два на десној руци“ и еданъ „малѣи на крају лѣве оберве“) и казали ѿой, да ѿи е послао нѣзинъ отацъ да е траже и доведу нѣму (— како е ⁴⁷²нѣ могао онда отацъ наћи, ако му е требала, кадъ е писала у дворъ и молила да имаю призрѣнѣ на ню? —); како е она предъ нѣима *клетчала* и плакала, но ништа нѣе помогло, него е поведу (предавши Чедомиля пастырки); како е одъ нѣи утекла, па се обукла у мушке аљине, и отишла у Призренъ, те посѣтила гробъ Младеновъ; како су е уватили некакви войници (кадъ се вратила), и казали ѿой да е „*увида*“ па е одвели у градъ *Бобацъ* и затворили у тавницу; како е избавѣо некакавъ господинъ и она одъ нѣга побѣгла (пошто га е служила годину дана). па е уватили, но срећомъ отео е некакавъ „тысящникъ“ и примила войничку службу, и годину и по служила подъ оружѣмъ, као и другѣи войникъ: „коня яшила и у сраженѣю бывала.“ Како су е были препоручили медъу цѣшаке за *сотника*, но снила Светозара и Чедомиля и рекла у себи: „Божество е само хотѣло, да я мати будемъ, а не войникъ;“ па онда продала коня и пошла да види дѣцу; како су е опетъ уватили некакви войници и познали да е войникъ, и како се одъ нѣи избавила. Како е дошла колиби познате пастырке, али колиба изгорѣла и пастырка умрла; како ѿой е отишла на гробъ те *клекнула на колѣна* и помолиласе за ню Богу (— и Косара е морала бити *шокица*: кодъ насъ нѣе обичај клетати на гробу и молитисе Богу! —); како е дошла Любомировој воденичарки, и она ѿой довела дѣцу те ѿи изгрлила „и *матерѣомъ* милостѣю“ излюбила, па онда отишла „у дѣвическѣи монастырь“ и ондѣ сѣдила 10 година (но чинъ нѣе была примила); „за дѣцу самъ имала прилику почесто разумѣти, бринуласе за нѣи нисамъ почти нимало, понеже казивалису ми, како ихъ держите“ (— А како е могла казати — на стр. 282 — да незна гдѣ е Елизѣумъ, и ели то градъ или село? —) и т. д. Како е потомъ остала Косара кодъ Любомира и онъ е препоручѣо младѣима као свою кѣрѣ. Како су потомъ ишли у шетню и на дѣци быле „по долгой отъ зелене кадифе одежди пур-

пурне, кратке доламице, на глави калпацы са златнимы челенками“ (— Г. В. мысли да е челенку могао носити свакий кои е ђео, а не зна да су се челенке давале само юнацима за непријатељске главе, као и садъ по Турској. —), па Косара рекла, да дѣци јоштъ не треба таково одјело, а Любомиръ рекао: „Како бы су иначе дѣца себи присвоити могла оный благородный поносъ, коимъ да се, као *благородный*, разликую отъ людий простога рода“ (— то е мораль! —) и т. д. Како су дошли у село гдѣ е коло играло. „Нѣколико стараца подъ бѣлыма брадама посѣдали редомъ са старицама своима, пакъ *гледу* —. Предъ нима на едномъ маломъ столу бѣле нѣке купице, изъ коихъ се напѣяху.“ и т. д.

Како су ту и они сѣли, и Любомиръ почео приповѣ-⁴⁷⁷ дати старцима и свештенику Ерцеговачке луде обычае: *Како сватови пию за здрављѣ Кума и старога свата, и бацаю чаше и пуна стакла съ виномъ; како се пошну на кућу, па намѣсте „столчить“ на дымняку и изнесу пуне бокале вина те пию; како вежу домаћину руке наопако, обѣсе „му пуно шише вѣна о вратѣ“ и наките га свакојакимъ цвѣћемъ, као додолу, па га метну насредъ себе на столъ, и заповѣде му, да не смѣе ништа говорити; тако исто вежу и наките домаћинцу, па е метну насредъ авлѣе на столъ, и заповѣде јој да лае на свакога, кои јој што проговори; како лудую узъ „мясоедѣ, и кадъ кой светца свога слави“* (— овдѣ морамо казати да е Любомиръ правый *магарацъ* и безобразна будала! Заръ му е мало што бунца и лудуе у другимъ стварма. кое показую нѣгову *магарећу* паметь, него се маша и у *обычае народне* и у *светыню*? Овакове блювотине да додѣу случайно у руке *Добровскоме* у Прагъ, *Шишкову* и *Румянцову* у Петербургъ, Барону *Зонсу* у Люблянѣ (*Ljubljana*) и *Фатеру* у *Кралѣвацѣ* (*Königsberg*), они бы мыслили да су то заиста Србски обичаи. Сватови су Србски најбезобразнији по Бачкой и по Србији, али Боже сачувай таково што и помислити, акамо ли учинити одъ *домаћина* и одъ *домаћице*! домаћинъ и домаћица непринадеже у брой сватова, него гледаю свой посао (готове ело, доносе шише и послужую люде), а сватови сами између себе градесе *просяци, калуђери, младе, дѣвојке* и остале шале збѣяю, те купе новце млади; бѣю *прасце, кокоши, курке, краду кашике* (кодъ дѣвојачке куће) и т. д. А ако се у Бачкой, или у Срѣму, и попну кашто на кућу, шта е Любомиру зато? Бы ли онъ болѣйи бы кадъ се то не

478 бы догадыало!) Или може быти да мысли, да бы люди нѣму дали оно вино што попию на кући. Шта ли му смета, што Србљи по обычаю славе свога свеца — крсно име — и веселесе узъ месоедые и играю? Вид'ла жаба гдѣ се коньи кую, па и она дигла ногу. Тако и нашъ Любомиръ валяда е чуо гдѣ *Досиѡей* и *Рельковићъ* (и ѱоштъ гдѣкои) вичу на обычае народне, а нѣ знао расудити, да су они у томъ сви лудовали. Кодъ свакога су народа најсветіе ове три ствари: *Законъ, языкъ и обычаи*: тимъ се народи еданъ съ другимъ родѡбакаю, и еданъ одъ другога разликую. Како народъ изгуби те три светинѣ, онъ изгуби и свое име. Но айде да речемо, да мы не бысмо изгубили нашегъ имена, ако бы и оставили наше старе обычае, алп нека намъ каже Любомиръ 1) *шта бы смо добыли съ тимъ?* 2) *Кадъ бы народъ престао свадбовати, славити свеца, веселитисе и играти; о Божику ложити бадняке, простирати сламу, мѣсити чесницу, полазитисе и посыпати житомъ, и мирбожатисе; узъ месоедые игратисе ноку прстена и люлятисе узъ бѣлу недѣлю; о Цвѣетима иѣи на ранило и иѣвати; о Васкрсенію туцатисе црвенымъ и шаренымъ яима; купатисе о Гьургьеву дне у селену; брати иваньско цвѣѣке и вити вѣнѣце одъ нѣга; иѣи по намастырима; држати завѣтине и носити крсте и литіе; чувати бабине и т. д.* Кадъ бы то велимо све престао народъ чинити, шта бы почео мѣсто тога? Волови могу быти безъ оваковы стварій, али люди не могу; то знаю, и знали су свагда, сви прави Филозофи, али незнаю овакови люди реформатори —); Како селяцы пию у недѣлю предъ крчмомъ (— да! као данасъ овудъ по Нѣмачкой —); како „порядочный и честный мужъ,“ пошто сврши свое послове, сѣде увече съ дѣцомъ и са женомъ за трапезу те вечера, па се онда моли Богу и иде спавати (— а не зна, да се Ерцеговцы и пріе вечере моле Богу, и то е најглавнїя молитва: зашто се мораю сви заедно молити; а послѣе вечере молесе кадъ кое доспѣ спавати, као и уютру кадъ кое устане —); како е у дому, гдѣ домаћинъ и домаћница добро „живу“, „огнище обѣлено“ (— да! по Ерцеговини су огњишта као по Бечу и по Пешти —). Како е онъ своимъ селяцыма (у Ерцеговини) поставляю нове обычае: да оду са свештенникомъ и ѱоштъ съ еднымъ или двоцомъ, да даду ябуку; па кадъ подьу водити дѣвойку, нека зовну „нѣколико добрыхъ прїятелей,“ и безъ сваке уке, буке и выке оду у цркву и вѣнчаюсе, па

онда кући: свештеника и највише Јоштѣ двојцу „можешь на обѣдѣ уставити; а прочимъ захвали на пріятелству и отпусти ихъ.“ Кадѣ продѣ недѣля двѣ дана, онда нека по могућству справи частъ и зовне опетѣ свештеника и друге добре пріятелѣ: „доведи, ако хоћешь и мусѣканте, пакѣ лѣпо и честно провеселнсе у твојему дому съ твои добри пріјатели цѣлый данѣ,“ и т. д. — овакову свадбу нека чини Любомирѣ кадѣ стане женити Светозара, и Г. В., ако му се допада, кадѣ се самѣ узжени.¹⁾

Како су изишли, Любомирѣ и Аристидѣ са Светозаромѣ, да се продѣ неколика дана, па се навукли облаци и почела „гдѣ коя капля, као челоуѣческа глава на земљу падати“ (— ала разумѣ човеѣ Физику! —), па се провалили послѣ облаци, и едва су исплывали на конѣма и нашли земљу; како су ноћили (други данѣ) кодѣ некаква Луке, гдѣ су имѣ ујутру пѣвали слауи по шуми (— штета што и данасѣ не пѣваю слауи узѣ бербу, него само у пролѣће! —); Како су одатле идући нашли дѣвојчицу (близу едне куће) гдѣ бѣли платно, па Светозарѣ чекао оћели се исправити да види „ели лѣна,“ а Любомирѣ му рекао: „Деране ты! а какоу бы си корысть оттудѣ имао, што бы си ю видіо.“ Онда Аристидѣ: „Е мой Господине! замичу нѣгове очи за оне бѣле ножице.“ Како га е она погледала и „привела му сердце у трепетѣ,“ и т. д. Како су дошли кући *Платона* и *Пелошиде* (— овдѣ бысмо другомѣ Списателю могли напоменути, да нѣе обычај у овакимѣ случаемъ узимати имена, која су већ одавно позната у исторіи 1) што овдѣ сваки може помислити на *Платона Филозофа* и на *Пелошиду войводу*, а 2) Готово свако столѣтје има своя особита имена: Богѣ зна ели икаквомѣ човеку у Грчкой у 14^{омѣ} столѣтју было име *Сократѣ*, или *Платонѣ*, или *Пелошида*, или *Аристидѣ*, или *Инократѣ* и т. д. али кодѣ Г. В. не треба гледати на овакове ситнице —) и послѣ ручка Любомирѣ легао спавати, а Светозарѣ почео ватати рыбе, па га опазиле двѣ дѣвојке (Агра и Агапія, кѣри Платонове) и звизнуде му (!) те отишао нѣма у градину, па му дошле „подѣ руку, една съ едне стране а друга съ друге“ и одвеле га подѣ ора; како су га питале кое и откуда е, и оћели кодѣ нѣи преноћити, и пр. Како ѣи

¹⁾ ове бљювотине и будалаштине Любомирове може сваки прочитати одѣ стране 369—387.

е онъ мѣрио очима, и „у бесѣди искуси да е старія сестра (Агра) весма разумна, и добра сердца; дѣвица при себи и *при честныхъ мыслей*; младѹ пакъ по нѣчемъ позна, да е мало горда и подмиглива; а притомъ у любви гори, и чисто смущена.“ Како му е Агра рекла: „што насъ тако замышлено гледате, нетѣте ли насъ куповати: Мислимъ то, отвѣща младить, кадъ бы Агапѣа, како е лѣпа, имала ваше сердце и Вашу наравъ!“ (— паметно момче и учтиво! —). Како имъ е приповидѣо за дѣвојку што е видѣо гдѣ бѣели платно, како е бацѣла на нѣга „еданъ тихій, но и любовный погледъ,“ и како су ѿ ѿй быле „ноге бѣле као снѣгъ.“ Како е миловао Агапѣине руке говорећи, да су бѣеле, мекане и вруће, а она почела дрктаѣти, и т. д. Како е Агра отишла да бере крушке, а онъ остао самъ съ Агапѣомъ, и пытао е имали га радо. „На овѣй вопросъ она повлачетѣи очи на нѣга, любко га погледи, и тихо се насмее, стисне му руку и ништа не рекне.“ На кое онъ „Но! я самъ со тимъ доволянъ, я васъ любимъ, я Васъ милуемъ, полюбивши ю; ово е ѿощъ *ветїй* знакъ, него стисненїе *ваше руки моїой*. Она се сва зарумени, и пустисе у сладко уннїе, сердце е нѣно ветѣма ударати почело, и ню ветѣма *узнепокоявало*. Она хотяше нѣму нешто ретѣи;“ но онъ чуе старїю сестру гдѣ тресе крушке, па устао и отишао нѣой, а ову оставїо. Како се Агапѣя расрдила на нѣга, па ѿй Агра мврила, и рекла му: „Чудна смо мы любезный мой! Существа; у насъ слаботому поду нїе сердце као у Васъ: мы кадъ любимо кога, преко сваке мѣре любимо и строго захтевамо, да и насъ таковѣй любї“ и т. д. Како е Аристидъ одазвао Светозара те отишли у шетню; како е увече пзишла мати Агрина и Агапѣина у шетню предъ госте (са кѣерима), па срела *Теодору* (— ону што има бѣеле ноге —) гдѣ иде съ бѣлила, и рекла ѿй да се обуче, а Агапѣя: „Да! то ѿй ѿощъ треба, да се обуче и накити, валь да су ю просити дошли. Ты кушъ! — Злотъ (— то е лѣпо! —), рекне мати.“ Како се помирио Светозаръ съ Агапѣомъ и увѣрио е да е любї и чествуе (— ако и нїе имала добро срце —). Како е сюграданъ нашао Светозаръ Теодору у градини гдѣ залѣва цвѣће, па му она дала цвѣтъ, а онъ ѿй рекао: „Захвалюемъ понизно! а съ чимъ тѹ я Васъ служити? — *Теод.* Я отъ васъ не потребуемъ ништа. — *Свет.* Хмъ! поне еданъ полюбакъ? — *Теод.* Превали на нѣга свое красне и велике очи, осмѣнесе и погледи къ земли (— то е нешто наликъ

на стѣдливу курвицу —): То бити неможе, рекне му! — *Свет.* За што Сердце мое? — *Теод.* Зато, зашто самъ я сирота, а Вы сте Господинъ! (— то е као оно што приповједаю: све велишъ ал' не ћешъ —) Но имамо мы *овдје* двје Господичне; Господареве дщери, отъ коихъ младѣя весма лѣна, зашедите полюбаѣ тай за ню. Нисте ю видели? — *Свет.* Я нисамъ.“ (— просто момче! не зна да даже! —) и т. д. Како е онъ ню загрліо и полюбіо: „прїими овај полюбаѣ отъ мене! — ово е еданъ простодушный знакъ искренне мое и чисте къ теби любви, онъ нека буде *святый* залогъ *моего* сердца. — Доволно Господине! доволносте ме увѣрили. — *Теодоро* моя! — (она погледи на нѣга) любишъ ли ме искренно? — Чисто е мое сердце, *чистая* любовь, непорочна е моя кровь,“ и т. д. Како е Агапія была пошла у градину, да набере цвѣћа „и Светозара при првому састанку съ нимъ послужи“, на ѣй затекла гдѣ се грле и любе и тако разговараю, и рекла Светозару: „Бездѣлнице еданъ, невѣро и дажо, есили се си- ноть самномъ онако любовно, онако нѣжно разговарао, а садъ тражишъ другу! ты си Господинъ!“ (іоштъ му е мало ка- зала —) и т. д.

Како су е посліе молили, и онъ и Агра, да се не срди,⁴⁸⁵ и онъ е увѣравао да е люби (— морао е бити некаковъ вѣ- треняѣ и будала —), и да ће ѣой любовь пламенитыма рѣчма предъ Агромъ завѣщати. Како е потомъ узјао Светозаръ на коня, и отишао Теодори на бѣлило: како е ту дошао човекъ съ колима да води Теодору Луки брату Платонову, па е онъ договоріо да не иде, него да се сакрне тамо гдѣ на путу. кудъ ће ударити они, па ће е онъ узети и одвести у Ели- зіумъ, и она тако учинила. Како су се излюбилы на поласку, и Светозаръ казао Агапіи: „Забравите *на мене*, забравите *на све*, што смо имали между нами, пакъ тѣете мирни быти: и исправите сердце (— то е учтивость! —), пакъ тѣете щаст- ливы постати“ (— штета што не знамо, шта е она нѣму казала —). Како е пошао Пелопида, съ Агромъ и съ Ага- піомъ, па колима, да ѣй испрати; како су испили „за сретња пута іошъ по чашу вѣна“ и отишли. Како су на путу сѣли подъ лицу и скинули чутуру съ кола, и почели пѣти. а Све- тозаръ отишао да вата лептирове. „Агра е ту тихо пѣвала и дружество веселила; а Агапіа устане мало, и погледи на ону страну, кудъ е Светозаръ отишао. Пелопида *за дати* способъ, да се она съ нимъ састати, и понѣголико рѣчій

проговорити може, рекне: Агапио! отнеси дѣте мое! ово парче (— зашто нѣ Пелопида, као Гркъ, казао *комадъ*, него парче? —) пите младомъ Господину (— та тое пезевенкъ! —). я га понудихъ вели съ вѣномъ, а за питу вѣра Божія и заборавио самъ.“ Како е Агапија отишла и нашла Светозара у чести съ Θεодоромъ, и рекла: „А! а! таковъ ли е посао! Чекајте садъ тју я Вамъ *обоимъ* читати буквице,“ и полећела Θεодори у косе, а Светозаръ: „Но! но! што тѣете Вы? Приступите само овамо: дигните руку на ню, ако смѣете! то е ружно отъ Васъ! А отъ Васъ е лѣпо, срамъ да Васъ буде! отмамити тудъ дѣвицу¹⁾, нисамъ вѣровала, да *еданъ* Господскій сынъ толико безобразенъ може бити!“ Како е Светозаръ одвео Θεодору „исподъ руке“ предъ свога оца, и она се зачудила, кадъ е видѣла Любомира, и казала да е она *Драгиня* (— чудо како е нѣ могао познати Светозаръ, или она нѣга, у толикомъ разговору, грлѣню и люблѣню? или како се нѣ она сѣтила, кадъ ѿой е казао, да е изъ Елизиума? —). Како е Драгиня приповидѣла, како су Любомира преварили, да е она умрла (— да е био Любомиръ паметанъ, и да е маріо за Драгиню, не бы га онако могли преварити: зашто бы питао кадъ е умрла, гдѣ е умрла, колико е лежала, гдѣ ѿой е гробъ и т. д. —), кудъ е пролазила и како е ту дошла. Како су се потомъ разговарали „на ногу за сретѣла разстанка при чашн вѣна,“ а Светозаръ тѣшио Агапио и нудио е, да се полюби съ Драгиньомъ и да се помире, а кадъ она нѣ ћела, онда ѿой рекао: „о ты малодушна и злобна дѣвице, краснѣи цвѣте безъ муриса;“ и т. д. Како е потомъ Агапија *клекнула* предъ нѣга, и завѣщаласе, да ће до смрти у дѣвству животъ свой провести и т. д. А Светозаръ ѿой рекао: „О ты и любве и почитанія достойна дѣвице! како самъ се я варао о твоємъ сердцу, — Но зашто любезна моя клятву положи, да се нигда удавати ветъешь? О Агапио отступи ты отъ такове мысли, коя тебе противъ Божія намѣренія отвлачи“ и т. д. Како су се растали и отишли свакиъ својой кући. Како е на пролѣће дошао Платонъ съ Агромъ и съ Агапиомъ у Елизиумъ; како е Агапија питала Светозара, люби ли онъ Драгиню, и мысли ли

¹⁾ Θεодору су они были примани као сироту, те ѿй служила, и мати е Агапица назвала као свою кћеръ, но будући да е Агапија на ню мрзела (што е была лѣпша одъ нѣ), зато су ћели да е пошлю Луки Платонову брату (гдѣ су они у јучеранѣданъ поћили, кадъ су имъ славуи нѣвали) да е узме за жену.

е узети за сунругу; како е Светозаръ говоріо Драгини за Агаију: „Сирота! какотъе свой вѣкъ онако дѣла, онако научена безъ друга провести, безплодна остати!“ — А Драгиня рекла: „О! нетъе она то учинити, она е млада, промѣнити тъе она мысль свою“, и т. д. Како су оставили Елизумъ, и пошли у Србију; како су дошли у Ерцеговини некаквомъ човеку на конакъ, па кћи његова („дѣвица около своихъ 12. 13. дѣта“) похвалывала Светозарове свилене альине, намѣштала му рукомъ косу, осмѣяваласе на нѣга, и казала му: „Ала си ты *лепъ* (— као Ерцеговка требало бы да е рекла *лѣпъ*, или као што Г. В. каже *лѣпъ* —) Господине.“ А онъ е полюбио, и она нѣга потомъ (— да! то су стари обычаи Србски, а особито Ерцеговачки —): како су ѿ дочекали у Савинама: *ударала велики звона, свирале трубе, дѣвојке у бѣлымъ альинама са зеленымъ вѣнцыма у рукама стале у два реда, мала дѣца „обоого цола“ съ котаричицама цвѣћа, а землѣдѣлцы са зеленымъ житомъ и сриомъ у руци*; како су выкали сви: „Да живи нашъ Господињъ, и нашъ любезный отаць Соколовичъ. То рекши ⁴⁸⁷ дѣве стану бацати вѣнце предъ нѣга, а мала дѣца просипати цвѣтъе по стази: земледѣлцы *клекну* предъ њимъ“ (— Све су то стари обычаи Србски, него не знамо у каквомъ су плѣснивомъ Нѣмачкомъ роману сачувани —); како су послѣ изишли еданъ данъ на воду *Савинацъ*, те ручали и веселилисе до ноћи, па Светозаръ заспао майци на крылу, онда рекла Косара Мелиси да иде нацрѣдъ, зашто ће ѿѿ плакати дѣте, а она одговорила: „Нѣе ми за нѣга, нѣга дојкиня болье чува него я; но *ако буде намъ* Косма дошао!“ (— И ово су Србски обычаи изъ 14^{огъ} столѣтїя! Али будући да е Мелиса была Гркиня, тако може ѿѿ се одбити на дару —). Како е Светозаръ ту уснѣо, да е велика прекрасна звѣзда полећела одъ сѣверне стране и улећела крозь прозоръ у њѡву собу, те уналила кандило и сва се соба засвѣтлила: кадъ додбу кући, али дошао *Никола* Бучинъ: онда Косара съ дѣцомъ *клекнула* предъ нѣга, загрлила му колѣна, исплакалисе и помирилисе; и Косара послѣ рекла Светозару: „То е она звѣзда мой Светозаре! што си мало прѣе снѣо; свѣтлость е она нѣна радость намъ возвѣстила, а кандило, што е ужегла, миръ е овому дому и свимъ намъ явила“.

ЧАСТЪ ВТОРА¹⁾

У овой су части двѣ главне приповѣдке: 1) како е Любомиръ одвео Светозара у Призрень и оставио га кодъ Бучина за едну годину да пише у канцеларји. 2) Како е *Влайко* украо Драгиню, и како су е они послѣ отели одъ нѣга.

У првой приповѣдки стои: како е Светозару было тешко поћи у Призрень; како е узео Драгиню исподъ руке, и шетајућисе съ нѣомъ говорю йой: „Драгине, драга моя — немой *на мене* забораваляти, немой да умали отсутствіе мое нѣжность твою къ мени! — Немой токмо мысль у сердце твое. любезна моя, пустити — кое бы ми засто тешко было — да' тѣе Призрень и найменшу какову *измѣну моего къ теби наклоненія учинити моты*“ и т. д. „На ове рѣчи его, чиста слеза ороси дѣвици красне трепавице нѣне; она нѣжно повуче очи свое на юношу, и рекне: тежже е за нашъ слаби полъ любезный Светозаре, што мы у оваковомъ случаю чувства нашего сердца, као што бы оно намъ желило, излити предъ вами мушкими не смѣмо, да со тимъ не увредимо добродѣтель нашу — коіомъ се нашъ полъ краси — стыдливость.“ (то е наликъ на оно, како се некакавъ дьяволанъ разговарао съ дьевојкомъ: „деде рецы секо к.“ „Богъ съ тобомъ брато! како бы я рекла к.“ „А деде рецы секо м.“
 488 „Богъ съ тобомъ| брато! како бы я рекла м. кадъ ни самъ тела да рекнемъ к.“) — и т. д. Како е Любомиръ свѣтовао и учю Светозара како ће се владати у Призрену, а особито како ће се чувати одъ жена и одъ дьевојка (— као да га е у данашнѣ врѣеме опремао у Паризъ или у Букурестъ! —): „ты си рождень да отецъ будешъ: благодатно естество на то е тебе опредѣлило, и — съ дозволеніемъ регы (!) — за умноженіе рода челоувѣческаго, као и другимъ смертнымъ кровь твою на то способило. — Божественный убо онай даръ природе наше, и ону искру, отъ кое вѣчнаго Бога повелѣніемъ словесный челоувѣкъ бытіе свое получава, при появленію ея да не опорочишь“ и т. д. Но опетъ му каже: „чествуй и красный полъ, не кажемъ да его, као дивій избѣгавашъ, — знай, како се валя обходити со старѣими Госпожами, и Матронами, како ли паеъ съ младыми и дѣвицами. — Или да се съ дѣвицами толико забавишь, да на

¹⁾ и ова е печатана у Будиму 1817те године, има 308 страна (осимъ предисловія и посвећенія, кое све износи 24 стр.) у 8.

старе Госпоже, матере ихъ и не гледишь!“ и т. д. При обѣду и вечери да употреби по мало винца, и то съ водицомъ, на мѣсто медицине и т. д. Како е Светозаръ држао Светолика. Мелисина сына, па погледао на Драгињу: „Драгине! тихо смѣшетьсе, можел’ што любезнѣ бити отъ овакова беззлобна отрока! Ел’ да и ты малу дѣцу милуешъ? Ал’ право ми Драгине кажи — на то уиде имъ мати, отъ кое се онъ тергне и пресѣче рѣчь свою“ (— штета! —) и т. д. Како се Светозаръ растао съ майкомъ и съ Драгиньомъ, како е Драгиња заплакала, загрлила га и полюбила, и метнула му, лѣвомъ рукомъ вѣенацъ на главу (— зашто намъ нѣ Г. Сочинитель истолковао што значи то? —). Како су у Призрену носѣтили *кирѣ Настаса профјесора Филозофје*, и како су кодъ нѣга застали сына „нѣкогѣо (— то е као у првој части *Добровскій нѣкѣй* —) Барона, Лазара Гребляновича“; како су гледали Душановъ трѹмфъ, кадъ е дошао у Призрени, пошто е побѣдио Татаре: како су га люди (мѣсто коня) увукли у градъ на колесници, коју су трговци поклонили (!); како су дѣца трчала, и посынала путъ цвѣћемъ, а дѣвојке бацале му вѣнце (— као и Любомиру кадъ е дошао у Савине —); како га е царица дочекала насредъ сале, и посула га изъ десне руке златомъ и бисеромъ, а изъ лѣве шеницомъ, а онъ се на ню осмѣнуо и бацѣо ѣој „на перси масличну гранциду“, па е загрлио и полюбѣо; како е Патрјархъ приступѣо Цару съ новомъ порфиромъ: „Ово е Вашему Величеству новѣй даръ, и новѣй знакъ сыновне къ своему Монарху любви, кои се вашимъ сѣятелству (— мало прѣ бѣше *величеству!* —) отъ *вельможевъ* (— по коме е то правилу и образцу бабе Смиляне!? —) вашнхъ“ и т. д. Како су отишли у цркву, гдѣсу била сребрна кандила, и ланцы, о коима су висила. (— Та такѣва су кандила и данасъ по свимъ намастѣрима и по црквама Србскимъ: зашто у Душановой саборној цркви не бы была кандила одъ злата? —) и т. д.

Како е ту дошла и Косара съ Драгиньомъ, на *колесницама* (— познае човекъ мѣста о коима пише! у Ерцеговини ⁴⁹³ су познате колеснице, као у Бечу самари! —). Како се Светозаръ владао у Призрену, а особито како се познао съ *Андриѣомъ* и съ *Влайкомъ*; како га е Влайко едномъ превариѣо и одвео на вечеру Госпожи Мари удовици: „Изъ бесѣде ел искуси абѣе Светозаръ, да е она *една* честнѣйша душа;“ како су пили и веселилисе, и она имъ пѣвала; како га е Влайко

оставио сама сѣ Госпожомъ Маромъ, а онъ отишао, те послао сѣ арфомъ три сестре нѣзине (Стану, Ружицу и Милойку), Страилове кѣрпи; како е Госпожа Мара, *честнѣйша душа*, сѣла до Светозара, и пребацила му руку око врата, а наслонила главу на прси, па рекла: „Я бѣ Вамъ овако Господине и заспала;“ како се залюбила у нѣга, и было ѿй мучно. па е одвели у другу собу да спава: а двѣ старѣ сестре ударале му у арфу, и пѣвале любовне пѣсме: Ружица га грлила, намѣштала му по челу смедѣ косе, гладила руке и т. д. Како су га потомъ одвеле у ону другу собу, да виде, ели заспала Госпожа Мара: кадъ онъ погледа на нѣну постелю, чисто се окамени, окрене главу, и поиште врата; а дѣвойке онда угасе свѣћу и кандило, па утеку у прву собу, и затворе врата; па то *Госпожа Мара, честнѣйша душа*, скочи сѣ кревета, па увати Светозара у помрчини, и почне викати: „псѣ! псѣ! Господине!“ и т. д. А онъ е отури одъ себе, па кадъ види да не може на врата, а онъ скочи крозъ прозоръ, и изидѣ у авлію (безъ капе и безъ палице), али и авліјнска врата затворена: онда му Милойка каже за лѣствицу, и дода му капу (— валя да е бѣо шеширъ —) и палицу, те предѣ преко зида и утече: а Влайко га потомъ тражио сѣ лучемъ по авліи „да му издружи кости у мѣшину.“⁴⁹⁴

Како се потомъ састао Светозаръ сѣ Андріомъ и „сѣдну на свое лагке конице, и пойдѣ мало изванъ града у шетню“: Како су гледали гдѣ се играю млади момци сѣ дѣвойкама (— валяда су се играли *шаица*, као садъ у Карловцѣма по Черату и по Магарчеву брду —); како су ту сви люди почели гледати у Светозара: како му иде конь, како му стои
⁴⁹⁴ алына навезена златомъ, капа сѣ челенкомъ и бѣлымъ перомъ, како му се мачъ блиста и т. д. Како су дошли у пекакву шуму, и пустили конѣ да имъ пасу по поляни (— као Бачвани кадъ пду у Пешту, или Ерцеговци кадъ носе какву кирію —), а они се сѣли разговарати: како су ту близу нашили Влайка и ѿштѣ два офицера са Страиловымъ кѣрима и ѿштѣ са неколико дѣвојка, кое су имъ пѣвале: како е ту еданъ офицѣръ казао дѣвојкама: „ово намъ е Господичне мое, ако познавале нисте, нашъ младый Соколовичъ,“ онда една дѣвојка рекла: „драго намъ е,“ а друге се све покло-
 ниле. Како су се ту свадили, Влайко и Светозаръ (— као двоје најпростѣе и најцагоснѣе сеоско дѣце, стр. 88, 89, 90,

91, 92, —), и како су изишли съ мачевима „на удвой;“ али не да еданъ другога осакате, него да се мало поборе мачевима, па кадъ кои кога окрзне мало и рани, онда да престану; како е Светозаръ пребио Влайковъ мачъ, пробоо му раме, и надвладао га. Како се послѣ чудіо еданъ одъ оны офицера (— валя да е онай, што е мало прѣ казао дьевойкама: ово намъ е младый Соколовичъ —), кадъ му е Андрѣя казао, да е Светозаръ одъ Бучине кѣри, и т. д.

Како е потомъ Светозаръ, у Царској градини, узео подъ руку *Юлу* и *Видосаву* и шетаосе съ њима (— То е было овако, као што се данасъ шетаю слуге коекакве и калфе — майсторске — са слушкињама по Пратеру и по Аугартену —): како су ту нашли и Любицу Ледићеву кѣрь, и Юла ѿѿ učinила мѣсто, и дала е „Светозару подъ руку:“ како су, шетајућисе тако, нашли Ружицу, сестру Госпоже Маре *Честивѣше душе*, па Светозаръ казао: „Коприва е она а не Ружица.“ А оне га пытале: „нѣ л' васъ ожегла?“ А онъ одговоріо: „Мал' нѣ.“ Како га е Юла пытала, каква се дьевойка пѣму допада, а онъ на то толковао кој може бити супругу вѣрна люба, породу мати и домаћица. Како се ту Любица у пѣга залюбила; како е послѣ Ледићъ чиніо частъ, и звао на ню и Бучина и Светозара; како су се послѣ ручка Светозаръ и Любица шетали по градини *исподъ руке* и разговарали, и она му цвѣће давала и т. д.

Како е Бучинъ казао Светозару, да ће га водити у *Парисъ* (— зашто не *Паризъ*? —), но прѣ тога отиду, съ Царицомъ и съ Урошемъ, у намастѣрь: како е тамо дошао и Ледићъ съ Любицомъ; како се Любица насмѣнула на Светозара, и онъ е узео „подъ руку;“ како су се ту њи двое разговарали, и Любица плакала за њимъ, а онъ е тѣшио и говоріо ѿѿ, да се умѣри и да срце естественымъ прѣятностима забави: „чуєте ли како намъ она герлица пѣжно гуче, како намъ онай косъ лѣпо пое.“ А она му одговорила: „Сердце е мое любезный Соколовичъ, ове прѣятности онда оцущавало, кадъ я васъ познавала ѿощ нисамъ“. Како га е Любица пытала за Драгиною: „Ели истина да е лѣпа, као што ю опи- сую?“ и т. д.

Како е Бучинъ, са Светозаромъ, отишао у Паризъ да проси кѣрь Краля францускога за младога Краля Уроша; како су, вратившисе изъ Париза, застали Душана съ Уро-⁴⁹⁵ шемъ кодъ Любомирове куће; како е Светозаръ доніо Урошу

мачъ изъ Париза и поклоніо: „Ваше Сїятелство! ово самъ Вамъ донео — Вамъ, као моему Царю, и као еданъ малїй знакъ мое къ вашему Сїятелству любви, и высочайшегъ почитанїя. Князь *его* на то загерли и полюби, пакъ мечъ прїими, и рекне му: Любезный мой Светозаре, я ты сада благодаримъ, а колико овїй твой радъ я уважавамъ, дѣломъ тѣу ти засведочити.“ (— Да е Г. Сочинитель быо Светозаръ и Урошъ, онъ бы то и дао и примїо. Покойный е *Велько Петровићъ* войвода Краинскїй и Коммендантъ Неготинскїй, послао еданъ-путъ лїепу Турску саблю — оковану сребромъ и златомъ, и накићену каменѣмъ — Фелдмаршалу *Каменскомъ* у Букорестъ, па му е нїе љео примити, него е вратїо натрагъ, и послао му 200 дуката, и одписао му: да онъ нїе достоянъ такову саблю носити, већъ нека е носи онаї юнакъ, кои е добыо одъ турака. Таковїй е даръ могао примити Велько одъ Каменскога и одъ *Црнога Ђорђија*, а Каменскїй одъ Александра: слѣдователно и Светозаръ одъ Уроша, а не Урошъ одъ Светозара. —) Како е Душанъ љео да узме Драгиню за Уроша (— кадъ су му казали да Францускїй Краль неда кѣри —), па она нїе љела; и како е тада говорїо Любомиръ Светозару и Драгини: „Дѣцо моя! вамъ су закони естественнїи познани: оно што смо одъ Естества узаймили, на свое време валя да вратимо. Вы докъ сте, посредствомъ родителей своихъ, получили одъ Бога бытїе свое, самымъ сте Богомъ наименовани за родителие другимъ.“ Како е Царъ отишао у Призренъ, а Светозаръ остао кодъ куће, па сишао („се“) „еданъ данъ у недѣлю“ у село, и нашао *Буряма*, момка око 30 година, гдѣ води коло; како е ту дошао и старїй Господинъ съ Фамилїомъ и съ Французомъ *Монъ Ами*, коега е Светозаръ довео „изъ Французске, близу Парїса изъ едногъ села, у коему е онъ учителемъ быо. Человѣкъ оваї бляше сувъ и высокъ, около 40 лѣтъ старъ: знао е све езыке у Еуропи: Сербскимъ е тако могао говорити, читати и писати, као истїй Сербинъ; имао е и науку прекрасну, — шаливецъ великїй,“ и т. д. „Посадесе сада сви кодъ Светозара и *старецъ Бурямъ* (— та мало прїе бляше „момакъ около своихъ 30 годинъ!“ —) *окретаютьи* коло, счепи ти намъ два момка,“ и т. д. Како е монъ ами рекао за Буряма: „душе ми Господине, да *его* отведемъ у Парїсъ, пакъ да *его* затворимъ у какову собу“ и т. д. Како е Господинъ извадїо *бурмутицу* и понудїо Буряма: „оваї узме одма на умъ, за што

е то: метне мало *бурмута* у носъ, отъ коего тако кине, да сирома монъ ами као громомъ ударенъ на землю посерне.“ (— Валя да е Г. *Сочинитель* имао бурмутицу предъ собомъ кадъ е ово писао, па заборавіо, да е дуванъ донешенъ изъ Америке у Европу 1530^{те} године — то е готово на 200 година послѣ *Буряма* и *Любомира*! — а бурмутъ валя да се јоштъ мало доцнѣ почео правити и шмркати. —) Како е Светозаръ узео *Буряма* къ себи, и монъ ами говоріо| за нѣга старомъ го-⁴⁹⁶сподину: „штета велика за *оваго младитъа* (найпріе *бъиаше момакъ*, па *старецъ*, па садъ *младитъ!*) што се јошъ учио нѣ!“

У другој приповѣдкѣ стои како е *Влайко* украо *Драгиню*; како е слуга срео *Любомира* и *Светозара*, и казао имъ, да иду *скоро* (— брзо? одма? а *скоро* значи *imlangit*, *пирег* —) дома. „Што е? Тражи ме тко? — Не тражи васъ нитко, отговори овај, но да тражимо мы оно, што смо изгубили, и милостива Госпоја послала ме Вамъ јавити: — Што јаданъ? Да се нѣ намъ какова штета догодила? Нѣ хвала Богу штета друга, но нейма намъ отъ синотъ Господичне *Драгине*;“ (— то е готово као оно што приповѣдаю: А да нѣ што штете было? Нѣ вала Богу ништа. *до два вола предня* (оћерали *Турцы*) и *два стражня и четири средня* —); како е Светозаръ отишао ноћу (неказавши *Любомиру*) съ *Бурямомъ* у поћеру; како су дошли у гостилникъ и заповѣдили „*обвѣдъ донети*,“ али Светозаръ ништа нѣ могао окусити, него занскао чашу вина. „Кадъ ал’ ето ти имъ корчмарице, жена доста млада и лѣпа, восхитисе красотомъ младогъ; умилный погледъ баци на него: А што е намъ младнй Господинъ невесео? осмѣиваються любко рекне, и руку му на раме наслони.“ А *Бурямъ* одговоріо: „нѣ му нешто добро, — валь да су *его* вѣштице извѣ.“ Како е Светозару, кадъ су легли у полю да спаваю, дошао некаковъ *духъ* (у виду *калугъера*) и казао да е онъ нѣговъ *Генѣи*, а онъ казао: „Я то не вѣруемъ! то нѣ истина! ты си дошао мене поплашити, но я се тебе не боимъ, — мы вѣсмо ідолопоклонници, да се отъ кое каковихъ измышленныхъ духовъ плашимо, него смо мужественный и просвѣщенни (— Г. *Сочинитель* и нѣговъ Светозаръ мысле да е већъ то найвеће и савршено просвѣщеніе, кадъ човекъ невѣруе да има *духова*! —) хрїстіани; то рекши исправисе и сѣдетыи потергне мечъ: *Буряме!*“ А *духъ* му казао да не буди друга, и да се онъ не бои ни нѣгова мача ни друга; „я самъ *духъ*

благѣй, и твой покровитель. — Узми друга, но абіе, и иди съ нимъ преко овогъ бердашца; спуститъетесе къ едномъ залущеномъ градитъу, ту тьеш се састати съ еднимъ лицемъ, кое тебе преко мѣре любви; то изрекне, окренесе, сѣнуше молніе отъ него, и цукне громъ! Тергнесе и Буримъ, што е то? младить му уплашенъ притерчи: духъ се у бѣло претвори, и устремисе къ развалинамъ, овѣи полете за нимъ, и текъ да *его* при бедему стигну, на еданъ путъ букне отъ него *плаветный* пламень съ муриснымъ нѣкимъ дымомъ, у коему онъ и исчезне“.

301 Како су отишли томъ градићу и онаѣ ѣй духъ увео унутра (— кадъ су тако просвѣщени были, како су смѣли ѣи за духомъ? Како се ни есу бояли, да то ѣне какавъ Влайковъ момакъ? —) и ту нашли Любомира съ 5 момака; како е Любомиръ казао, да е онъ послао съ *Новакомъ* (— да ли е то онаѣ Новакъ, о коме се пѣва и приповѣда, какое съ *Груицомъ* и са *Радивоємъ*, аѣдуковао по *Романѣи* и по *Кралѣвой гори*? —) 300 момака, да траже Драгиню, на све стране. Како су послѣ затекли Влайка са 13 момака у ономъ градићу, гдѣ е Светозаръ нашао Любомира, и уватили га; и Любомиръ га испсовао и ѣушѣо („пуфъ! узъ уво“) и Светозаръ га прочушао за перчинъ, па га онда оставили (зашто имъ е казао онаѣ духъ, да ѣе Влайку одма стиѣи помоѣхъ: „бѣжете абіе, ѣнма помотъ иде, а Драгиня и тако овдѣ ѣне.“ — А они ни есу Влайка ни пытали за Драгиню! —) и отишли опетъ да га траже (— а зашто га луде ни есу повели са собомъ кадъ су га были уватили — да имъ каже гдѣ е Драгиня? —). Како су нашли *куръ Дуку* Влайкова оца, гдѣ е ударѣо съ *Новакомъ* и съ *Рельомъ* (— да ли е то онаѣ Реля што се пѣва: *Реля одъ Назара*, и *Реля Крылатица*? или е онаѣ славный Земунскѣй и Бѣоградскѣй *Алекса Реля* — Србскѣй *Дѣогенъ* — што е умрѣо у Земуну прѣ неколике године —) на Влайка, и запалѣо му дворъ („замокъ“): како су и они дотрчали у помоѣхъ и туклисе око града (— као Грци око Трое —). „Они къ двору поите, ал’ нѣке жижке (ракетле) као челоувѣческе главе отъ шуме на дворъ легѣти почну, отъ кои хъ и горнѣй кровъ на немъ уналисѣ“ (— То ѣе быти оне ракетле, што ѣѣ е измыслѣо Енглески офицеръ *Конгревъ*, да пали *Бонапартине* ладѣе и градове: па валя да ѣѣ е онда монъ ами донѣо изъ Французске у Србѣю —). Како су непрѣятельи (!) оставили градъ, и утекли у шуму; како се Дука

уплашио, да ће одговарати за толике люде, што су изгинули, и молио Любомира да му сада буде пријатељ (— А Любомир се као нѣ бояо ништа? Ваљда е Душанъ био паметанъ и врѣданъ, као и Любомиръ, кадъ су люди у нѣговомъ Царству могли тако купити войску и туѣнсе —). Како су се наново побили кодъ шуме, и Светозаръ оборіо Влайка, па му наслонио мачъ подъ *котлець*, „дед’ садъ нещастный сыне! повиче на него,“ и т. д. (— Него не знамо, кудъ е оно Светозаръ — на образу — дигао главу, кадъ е то говорио? Откудъ ли Влайку брада? А о Бурямовой бради не смѣмо ништа рећи, зашто не знамо или е био *момакъ*, или *старацъ* или *младићъ* —). Како е Светозаръ Влайка псовао, и светио му се, а Дука залећеосе срдитъ и љушио га (!), потомъ тргао мачъ да га удари, но Светозаръ нѣ дао; како е Любомиръ плакао одъ радости, кадъ е видео, да е Светозаръ тако великодушанъ, и рекао „Устай Влайко! — загерли сынко колѣна увреженомъ родителю твоємъ,“ и т. д. Како Влайко нѣ љео да се покори оцу своме, него *клекао* предъ Любомира. и заграіо колѣна Светозарова, и казао му (— самъ —) да е Драгиня ту близу, и да ће му е предаги невредиму. (— А Светозаръ и Любомиръ ваљда су были заборавили за Драгиню! Да е Светозаръ био Србљинъ, или паметанъ човекъ, небы онъ Влайку предыковао, нити бы га пытао, оѣ ли палити очине дворове, и ели заборавіо што е было у Призрену, него бы му прва рѣчь была: камо Драгиня? нити бы му дигао мача съ прсію, докъ му не бы за ню казао. Они ни есу пошли да мире Дуку и Влайка, него да траже Драгиню: валя да е заборавіо Любомиръ, што е казао Буряму на страни 190 „но при свему не сметѣи съ ума, да е Драгиня.... ахъ сладко мое дѣте.... предметъ, за кои се мы сада у сраженіе пуцамо.“ —); како су Светозару на то потекле „слезе, загерли Влайка, и погледи на Стараго: „любезный отецъ, сердце му мое прашта! и Вы Ваше немойте му затворити! Онъ е истина насъ увредіо, насъ оскорбіо; обаче — како е онъ опеть при свему своему неваљалству благородно съ Драгиньомъ нашомъ поступио!....“ Старый на то двигнувъ рамена: докъ видимо іощъ, и како намъ дѣте наше каже, докъ чуемо отъ нѣ, ако е истина, Влайко сынко, да се ты ниси нѣѣзина дѣвства коснуо, я похваляемъ у теби ту добродѣтель, и колико ю я цѣнимъ, *дати тѣу ти* топервъ познати.“.... Како су се побили опеть трећій путъ: „дигнесе облакъ отъ праха; за-

тресесе земља отъ топота *коней*, и зазвече дубраве отъ крика людѣй.“ Како се Светозару заблистао шлемъ на глави, и затрептала „на немъ златна челенка“, засвѣтлило се оружѣ као млѣко (— не знамо свѣтли ли се кодъ Срба млѣко, или се бѣели? —). Како е Любомиръ „со еднимъ замашаеми двоицу и троицу со земљомъ“ састављао, путъ себи мачемъ просѣцао и нрѣпјателѣ, „на огнѣвитому своему зеленку *за не погазити* ихъ, хитро“ прескакао, и т. д. (— Кадъ бисмо могли мислити, да е Г. Сочинитель читао *Омира*, на каквомъ езѣку, рекли бисмо да му е подражао; али сумляјући о томъ, морамо признати, да се мисли Г. Сочинителя согласую съ Омировима, као и мнѣнје — о езѣку — Г. *Добровскога* съ нѣговимъ: какогодъ што се у *Илјади* блистаю шлемови, вршите конѣи и вычу юнацы, тако и овдѣ; а и приповѣдка е много налику една на другу: онамо украо *Парисъ Елену*, овдѣ Влайко Драгиню; онамо *Ахиллесъ*, овдѣ Бурямъ; онамо *Улисъ* съ дрвенимъ конѣмъ, овдѣ монъ ами съ конгреевымъ ракетлама и съ осталимъ коекаквимъ чудесима и т. д. —). Како е ту Бурямъ нашао Драгиню и доио е на рамену полумртву (— Богъ ме на образу не стои полумртва, него жива увелике! —) предъ Любомира и Светозара: „Ево *ее* Господине.“ Како су умывали Драгиню виномъ, докъ се мало повратила и дошла къ себи, па е онда узео Светозаръ „исподъ руке“ (!) и приступио Буряму: „Буряме ево ти благодари Драгиня моя: сотимъ извади шаку дуката, и созади поспе *его* по глави. О! о! повиче овај, какова е то златна роса? — младитъ исподъ руке пружи Драгини кесу едну со сребрени новцы, и ова му спусти у нѣдра, и станѣ му ране привјяти.“ и т. д. Како су потомъ скинули „торбе съ *коней*“ и сѣли ручати: „вѣпа су себи изъ двора *дали донети*. Зазвече имъ сада чаше о чаше“. Како имъ е ту Драгиня приповѣдала „свое паденје“. Како су потомъ пѣвали (Драгиня, Светозаръ, Любомиръ и Бурямъ) и куцкалсе чашама и пили у здравлѣ. Како су ту оставили Новака кодъ некаква старца, да му лѣчи ногу што е био покварјо. Како су ту предѣковали, Любомиръ и Светозаръ, Влайку и нѣгову оцу. Како е Светозаръ молио Любомира за Влайку, те му опростио. Како е Влайко *клецао* (— Нешто се овоме нашемъ Г. Сочинителю све врти по глави *клечанѣ*, као да е савъ свой вѣкъ провео съ дѣцомъ у школи; или као да е много читао коекакве старе нѣмачке романе —) предъ Драгинюмъ, те му и она опростила, и онъ е полюбио

у руку. Како су послали Влайка у *Приштину* (да се преда суду), па се опростили съ Дукомъ и съ Новакомъ и отишли. Како е Дука дао своју кћеръ за некаква момка „и учини *его* у Магістрату синомъ, и наслѣдникомъ своимъ.“ Како е пошао Дука да прати Новака (пошто е оздравіо), па дошли у некакавъ гостилниѣъ и ту се састали съ Любомиромъ и са Светозаромъ (зашто ни они јоштъ ни есу были отишли кући, него су одали коекуда по седима); како имъ е крчмарица почела столъ застырати, „Имате ли Вы Господине и у Приштини у Вашимъ гостилницамъ (— да ли е у именителномъ *гостилниѣъ*? или *гостилница*? —) таково постолѣ? запыта Повакъ Дуку, гледетьи силно *сребро*, кое се ту на столъ донесе“ (— То е было као у данашнѣ вреѣме по Австрій! —). Како су имъ ту о вечери врвлѣде „чаше отъ руке до руку.“ Како е Светозаръ послѣе вечере узео Драгињу и *Ирѣну* кћеръ крчмарову „подъ руку“ и пошао „съ нима поляномъ на *мѣсячини* шетатисе“, па нашао у трави онога духа, што га е саставіо съ оцемъ и што имъ е на више мѣста помагао, и коекаква чудеса показывао: како га е, по дугомъ разговору, уватио Бурямъ, и унио у собу, и познали га, да е то Французъ монъ ами. Како су се сютраданъ одатле кренули („Старый съ Дукомъ и Драгиньомъ на своимъ лагкимъ колесницамъ, а сви прочіи на кони“) и отишли, сви заедно, Любомировой кући. Како е кодъ куће сѣла „Госара съ *Драгиномъ* на каначе, и слушаютьи отъ *нее* повѣсть *ея*“ миловала е и т. д. Како е, послѣе неколико дана, Любомиръ испратио Дуку и Новака, па кадъ се вратио кући, застао књигу одъ Душана, коју му е онъ самъ своіомъ рукомъ писао, и молю га, да дође на вечеръ у *Столацъ*, и да поведе са собомъ Светозара и Чедомиля, „и *нѣкого*, кои се при Вамъ находи, юнака Буряма“ (!) и т. д. (— Кои е радъ знати, како е Душанъ, мысліо и писао, онај нека узме Любомира, и прочита ову сву нѣгову књигу на страни 280ой. —)

Мы овдѣ садъ не сміємо тражити оно, што мора бити у правомъ роману: зашто ће намъ Г. Сочинитель реѣи, као у одговору на прву рецензію, *да е онъ найвише пазіо на моралъ, а у романъ да се упуштао само толико, колико му е доуштао благообразный характеръ народа нашега*; него да гледамо само оно, што намъ Г. Сочинитель у предисловію

обриче, г. е. моралъ, старе обичае Србске и благообразный характеръ народа нашега. Садъ нека суде сами читателѣи, ели оно моралъ, што су Мелиси говорили родители да се уда за Парменїона, па ће онъ умрїети, и она се послїе може съ новцѣма ласно удати за млада мужа: Ели оно моралъ, што е Светозаръ загрлїо Мелису да пркоси Парменїону; Ели оно моралъ што е Светозаръ сакрїо новце, кадъ су се били съ айдуцѣма; Ели оно моралъ, што *Пелопида* измышлява *Агаѣи* (сыновици својой) начинъ, како ће се састати у чести са Светозаромъ; Ели оно моралъ, што Любомиръ каже за дьеду, како ће се разликовати одъ людїи престога рода и т. д.

Есу ли наши стари обичаи, да момакъ иде съ родителѣима да проси дьевойку за се (као Пладићъ): да се дьевойке водаю съ момцѣма исподъ руке, и да се разговараю о любви и о другомъ коечему; да момцы клече предъ дьевойкама и дьевойке предъ момцѣма; да жене држе дойкинѣ, да дьевойке сретаю спаїе съ вїенцѣма, дьеца съ котарицама цвїећа, и землѣделцы да клече предъ њима са срповима и са зеленымъ житомъ у рукама; Есу ли се Србљѣи у врїеме *Душаново* поздрављали: *Имамъ ли честь овдѣ поздравити Г. Н.? честь отъ мое стране, я самъ тай. Вы сте Г. Н.? На службы, я самъ. Драго ми е: на службы вашимъ благородїямъ и т. д.* (— Или може быти да Г. В. мысли, да е сва Србска народностъ — Nationalität — и сви стари обичаи, кадъ се изнесе ладно печенѣ съ бїелымъ лукомъ, младъ сыръ, суво месо, погача, чутура или тѣкве или кондиръ вина, чутура палине; кадъ поврве чаше одъ руке до руке, и кадъ се почну куцкати; кадъ продуже врїеме при чаши вина и съ ногу за срећна пута исиїю по неколике и т. д. —)

509 Нека Србкинѣ суде, допушта ли благообразный характеръ народа нашега, да се дьевойке съ момцѣма разговараю о *дѣвству*, и о *намѣренїю*, кое е естество имало съ њима, кадъ ѣй е стварало; да непознати момцы любе дьевойке, гдѣ годъ кои кою сретне или стигне (као Младенъ Косару, Светозаръ Агаѣю, Теодору, оне двїе съ Игуманїомъ, и ону у Ерцеговини); да испрошена дьевойка утече за другогъ момка (као Косара за Младена); да снаа предъ свекромъ рече „дѣтету дадемъ сису“ и т. д.

У одговору на прву рецензїю питао е Г. В. *кои су то романи по вкусу рецензента*. Садъ му на то не треба ка-

зати, да чита *Виландова Агатона, Амадуса, Оберона. Ари-
стипа, Златно огледало, Абдерце*, и остале: *Гетова Вил-
хелма и Вертера; Фенелонова Телемаха; Бартелемјева*
Анахарзиса; Лесажева Жилъ Блаза и ромогъ дѣвола;
Голдсмитова увекфилдскогъ поца; Ричардзонову Кларису;
Филдингова Томпсонса; Стернова Шендја, и остале овима
подобне романе; него нека узме најгорѣи нѣмачкѣи романъ,
кои већ ни слушкинѣ не читаю, па ће видѣти, да е пам-
етнѣ написанъ, него нѣговъ Любомиръ. У поменутиѣ ро-
манима представљасе човекъ *као што естъ*, и *као што бы*
требало да буде. Ондѣ паметанъ и поштенъ човекъ говори
и ради свагда, као паметанъ и поштенъ; будала као будала;
рђавъ и неваљо човекъ, као рђавъ и неваљо човекъ; курва
као курва и т. д. А овдѣ на некимъ мѣстима Любомиръ и
Светозаръ говоре, и раде као будале и вѣтреници и рђави
люди; Драгиня и Мелиса као курве; а Влайко и Агапѣя
опетъ кашто морализираю као Сократъ (Ч. I. стр. 478, 479.
Ч. II. стр. 245); Светозаръ садъ грди Агапѣю, и каже ѣой⁵¹⁰
да е цвѣтъ безъ мириса, а садъ ѣой каже, да е достојна и
любве и почитанѣя; садъ каже, да е Госпожа Мара *една чест-*
нѣйша душа, а садъ бѣжи одъ нѣ крозъ прозоръ и преко
зида безъ капе и безъ палице и т. д. Мы можемо слободно
казати Г. В. да е нѣговъ сваки Читателъ поштени и памет-
ни одъ Любомира и одъ Светозара, а свака Читателница одъ
Драгинѣ и одъ Мелисе. Осимъ тога Г. В. на много мѣста
незна шта говори, него бунца као баба у болести и прави
магарцѣма свое читателѣ, или себе самога н. п. У првој
части каже у *посвећеню*, да е донио књигу у рукопису
у Новѣи Садъ, и да е потомъ дао да се печата; а у *пре-*
дисловю каже, да е књига већ была предата у печатню,
кадъ е дошао у Новѣи Садъ! Тако исто године Светозарове.
старостъ Бурямова и т. д. Или може быти, да е Г. В. мы-
слю, кадъ е ово писао, да приповѣда дѣци у портиѣ, кодъ
Пештанске цркве, подъ лицомъ.

Изъ тога свега морамо заключити, да Г. В. не зна ни
Исторіе, ни *Географіе*, ни *Логике*, ни *Поезіе*, ни *Реторике*;
нити зна, што е *моралъ*, ни *стыдъ*, ни *учтивостъ*; нити по-
знае *характера народа нашега*, ни *ништа*.

...

(Е З Ы К Ћ)

Садъ молимо почитаеме читателѣ нека се јоштъ мало притрие, да речемо неколике рјечи о езѣку. Премда е Г. Сочинитель у првој части постављо нека правила о езѣку, опетъ му е друга часть млого гора и гаднїя: зашто е узео *его* мѣсто *нѣговѣ*, *нѣга* и *га* (н. п. поступаѣ *его* за тимъ мало и мени главе пѣ дошао — 16 [стр. II. књ.] — кой бы сверху *его* власть имао, да *его* у оној устремителности мало задржава, и храни, да *его* совѣтуе — 11 —); *ему* мѣсто *нѣму* (н. п. съ колико се *ему* пристои — 44 —); *еговѣ* мѣсто *нѣговѣ* (н. п. *еговѣ* мечъ, *еговѣ* виткїй стаѣъ — 83 — *еговомѣ* сердцу — 120 —); *ее* мѣсто *е* (н. п. Ево *ее* — 220, 246—); *нее* мѣсто *нѣ* (н. п. изъ *нее* — 6 — отъ *нее* — 106 — сверху *нее* — 246 —); *ея* мѣсто *нѣна* или *нѣзина* (н. п. слушаютьи отъ *нее* повѣстѣ *ея* — 278), и т. д. Но онъ каже: „Я имамъ *таковїй вкусъ*, имамъ обаче и узрокъ мой великїй, за што то чинимъ.“ (Овдѣ е нашъ Г. Сочинитель мало чудноватъ и *безобразанъ*: Зашто не каже и нама свима тай великїй узрокъ. Мы смо погадыали одъ сваке руке, но никако не можемо да се досѣтимо: ако мысли да се приближава Славенскомъ езѣку, заиста нѣ погодїо правога пута: *еговѣ*, нити е Србски ни Славенски; тако исто *мѣсвѣць*, *освѣта*, *лѣжати*, *смѣтати*, *опомѣнутисе*, *видѣтъи*, *люблѣтъи*, *виду*, *гору*, *лету*, *терцу*, *твору*, кодъ *цастыровѣ*, *господаровѣ моихѣ*, *велможевѣ вашихѣ*, у *Босной*, *ердѣ*, *герми* и т. д.) Мы ћемо найпрїе да му видимо правила, на ћемо онда *нѣгове* | *погрѣшке*, *противѣ нѣговы* *правила*, са-
511 ставити у едно изъ обадвїе части. Онъ каже

1.) Да ѣй више има, кои критизираю езѣкъ, него стваръ: и то каже да имаю право, „Обаче (— вели —) камо намъ такова Грамматїка, коя бы чїста свойства Србскогъ езѣка содержавала“ и т. д.

2.) Да не можемо еднако и правилно писати, докъ не начинимо Грамматику, него да ћемо еднако тумарати, и едни писати, као што се говори у Срїему, други као у Славонїи, трећи „као у Ерватској,“ и т. д.

3.) Да су ту нашу погрѣшку чакъ Бемцы примѣтили, и да е „Добровскїй нѣкїй“ у својој књизи на нѣмачкомъ езѣку о томъ писао.

4.) Да не треба писати ни Славенски ни просто Србски „као што и просте наше баке говоре,“ него Славено-Србски.

5.) Да сви народи имаю особитый књижевный языкъ, кои се разликуе одъ *куйнскогъ* языка.

6.) Да Србљи у свакој провинціи другчіе говоре, и да бы писатели морали у свакомъ предѣлу другчіе писати, кадъ бы писали, као што народъ говори : па бы се онда Срїемаць смїаю, кадъ бы читао књигу, која е писана у Рватској „понеже нѣке рѣчи, коимъ се онъ нїе навикао, куріозно бы му у *ушеси* звониле : а Ерватъ бы се смїаю нѣму.“

7.) Да Србљи у Славонїи, у Рватској, у Босни и у Ерцеговини говоре *вѣра, лѣво, нїеси, дѣте, ирїе, не смѣшь, овдїе, гдїе.* и т. д.

8.) Да е народъ нашъ у саданѣ врїеме најпросвѣщенїи и најученїи у Срїему, у Бачкој око Дунава, и у Банату къ Тиси : „Понеже у Сремски Карловци, у Новомсаду, а и у Сомбору, давно ветъ школе, ако не велике, то поне грамматиѣкалне на нашемъ языку имамо :“ а особито у Карловцѣма Богословїю и Гимназію.

9.) Да е оно правый и старый Србскїй языкъ, коимъ се говори одъ пола Србїе къ Маѣдонїи, у свой Босни, Ерцеговини, Албанїи, Црној Гори и у Далмаціи.

10. Да народъ нашъ ни у одномъ предѣлу не говори „тако чисто, и тако правилно, и по грамматиѣи, да бы мы нѣговъ дїалектъ за књижевный языкъ узети могли.“ Него треба Књигописцы да исправляю языкъ. „Као што и Нѣмцы не *гледу*, како имъ народъ вообще говори, да онако пишу, но пишу, како имъ свойство языка доноси.“ — „Тако треба и мы да радимо. Ако у скорому изговору и кажемо *тркѣ, кровь, гркѣ, трнѣ, дрво, грмѣ* и проч. треба да пишемо *теркѣ, кровь, грекѣ, тернѣ, древо, гремѣ.*“ и т. д.

11.) Да е онъ у овој књизи наблюдавао (— такоу —) ⁵¹² точностъ языка, и да ће у напредакъ „заисто наблюдавати.“

12.) „Дакле во *краиѣ* (— ово бы се могло и безъ Г. В. поправити, нека буде во *кратиѣ* —) све што самъ до садъ казао, у тому се состои, да *гледамо языкъ нашъ исправити*; перво отъ чужестранны рѣчїи очистити, и свое собственне рѣчи увести. Второ грамматику Славено-Србску сочинити, и по нѣой сви еднако да пишемо. *Трето* извернуте рѣчи исправимо, тврде, и безъ самогласна писмена, кое се изговараю, умекшаймо (— да е онъ, да намъ изговори ову рїечь, овако као што е написана —) и са самогласнымъ писменемъ ра-

створимо, пакъ тѣмо онда имати правый нашъ Сербскій языкъ“ и т. д.

13.) Доказуе откуда су Славенски народи добыли своя имена н. п. *Србљи, Раџи, Москови, Чеси, Поляци, Моравци, Рвати, Кранџи*, и т. д.

14.) Да гдѣкоп говоре *меникаръ, тебикаръ, нѣмукаръ, себикаръ*; и да е то противъ свойства языка.

15.) Да е слушао у Банату, гдѣ говоре: „*Бю самъ у цркву, видѣо самъ га на ѿяцу, ишао самъ передъ Тамша.*“

16.) Да не треба писати *продѣ*, него *пройде*, „запе сложенъ е и овый глаголь *иде, ити* съ предлогомъ *про.*“

17.) Опоминѣ и моли учене младиѣ наше да наблюдаваю свойство языка свогъ, и да пазе на правила; „и малое вниманѣе може ихъ руководити, лаккое се у своему языку исправляти: ако ѿощъ и не имамо *грамматѣку*“ и т. д.

Нека намъ допусти Г. В. да и мы о томъ речемо неколике рѣчи:

на 1) То нѣ чудо никакво, што ѿи више критизираю языкъ, него стваръ: зашто е стваръ на языку, па ако языкъ не валя, до ствари се не може ни доћи; а друго: о ствари не може свакиѣ ни судити, али о языку може свакиѣ: найпрости селякъ, кадъ чуе или види написано *люблетѣи, успавлѣно дѣте, обзиретѣисе, смѣта му халина, онъ се опомѣне, месѣць, ево ее, изъ нее* и т. д. мора се смѣяти и срдити, и казати, да е лудо, и да неваля. Али опетъ да се Г. В. не тужи да му самѣ языкъ критизираю, а на стваръ не ће да гледаю, ево смо му мы прегледали мало и стваръ; него не знамо казати кое е горе.

на 2 и 6) То е најпречѣи и единый начинъ, коимъ се може подигнути наша литература: да почне писати свакиѣ С писатель онако, као што се говори у ономъ предѣлу, гдѣ се онъ родѣо и узрстао: Срѣмацъ Сремачки, Бачванинъ Бачвански, Срѣинацъ Срѣянски, Ерцеговацъ Ерцеговачки, Бошнякъ Босански, Црногорацъ Црногорски, Далматинацъ Далматински, Рватъ Рватски, Славонацъ Славонски и т. д. па ће онда дознали Ерцеговцы, Бошняцы, Црногорцы, Далматинцы, Рвати и Славонцы, како се говори по Срѣему, по Бачкой, по Банату и по своѣ Срѣи (као н. п. по *Шумади, по Ливчу* и по *Темѣку*, по *Ресави*, по *Црној Рѣци* и по *Краини Неготинской*); а Срѣмцы, Бачвани, Банаѣани и Ср-

бїянцы, дознаће како се говори по Ердеговини, по Босни, по Црној Гори, по Далмаџи, по Рватској и по Славонїи; и видећемо сви, да е између свїю тїе предѣла највећа разлика, што Ердеговцы, Бошняцы, Црногорцы, Далматинцы, Рвати, Славонцы (Грчкогъ закона) и Србїянцы озго до Лознице, до Валѣва и до Карановца, говоре *девойки, дѣдѣ, дѣца, лїцо, бїело, мїешати, вїяти, сїяти, вбра, мбра* и т. д. а ови сви остали *девойка, дѣдѣ, деца, лепо, бело, мешати, веяти, сеяти, вера, мера* и т. д. А што се тиче *склоненїя, соприраженїя* и *синтаксиса*, ту не ма нигдѣ ни какове разлике (осимъ у Краини Неготинској, у Црној Рїеди, у нахїи *Параћинској*, у Ресави, и амо горе преко Мораве у нахїи *Њгодинској* — по *Лїевчу* и по *Темнићу* — што имаю женска имена, која се окончаваю на *а*, у единственомъ брою у дателномъ и у сказателномъ *е*, а мушка, која се окончаваю на *к* и *х* мїеняю у винителномъ множественномъ *к* на *ц*, а *х* на *с* и. п. Дао *девойке* ябуку; носи на *главе*; има добре ⁵¹⁸ *опанце*; дочекао *Турце*; изео све *орасе* и т. д. Мы не кажемо ни ово да неваля, него само напомнимо да се зна, да има Србаля, кон и тако говоре). Садъ нека намъ каже Г. В. оће ли Срїемцѣма курїознїе звонити у ушесы *девойка, дїете, бїело, лїцо, вїяти*, или Ердеговцѣма и Рватима *девойка, дете, бело, лепо, веяти*; него свима *люблетьи, видѣтьи*, понеже свуда *пастиревъ* и *землѣдѣлцевъ* было е. *господаровъ моихъ, изъ между нима, при себи и при честныхъ мыслей, за моты, за умѣти, за хотѣти, на тебе се ветъ чека, дайте му познати, еговъ. ево ее, изъ нее* и т. д. Юшгъ да ко запыта Ердеговца или Срїемца, зашто тако говори, онъ бы казао: тако се кодъ насъ говори; али да какавъ Ердеговцацъ или Срїемацъ запыта Г. В. зашто тако пише, онъ му не бы знао ништа друго одговорити, него: *я имамъ таковый вкусъ*. А онай бы помислю, да е онъ *кусъ*, као што е *Слїенацъ* — у П. Ч. на стр. 185ой — рекао *за туне*, а *Буриамъ за юне*.

на 3) Онай *нѣкїй Добровскїй* има право: зашто е онъ видѣо, да гдѣкою Србски Списатели ишти пишу Славенски ни Србски, него грде обадва езика, као Г. В.

на 4 и 5) Требало бы, да намъ е Г. В. казао по имену *те све народе*, кон имаю особитый књижевный езикъ, кои се разликуе одъ *куинскогъ езика*. *Цицеро* и *Платонъ* сами свѣдоче, да су нѣове бабе и матере говориле, као и они што су писали, и о томъ нико не сумља; ето у *Мачжарској*

кажу, да говори најпростѣи селякъ, као првѣй господарѣ и највѣћѣй Списатель; у Флоренци и данасъ говоре Таліјани као што е писао *Tasso*; у Дрездну говоре Нѣмцы, као што се пише; тако исто у Паризу Французи, а у Лондону Енглези. О куинскомъ езѣку нека изволи Г. В. читати у Аделунгову Рѣчнику у другој части на страни 1812^{ој}, па ће видѣти да нѣ знао, шта е говорѣо; и увѣрихесе, да се кодъ насъ другој езѣкъ не бы могао назвати *куинскимъ езѣкомъ*, него овај, коимъ онъ пише. А мы сви знамо, да се у Србској куини, гдѣ срећомъ не долазе овакови Списатели и поправители езѣка, тако чисто и лѣпо говори, као и у соби.

на 7) Г. В. лаже, или незнаюћи шта говори, дупа као путо о лотру: Ерцеговцы и Бошняцы истина говоре *вѣра, прѣе, ни еси*; али *лѣао, дѣте, не смѣшъ* не говоре; него *лѣао, дѣте, не смѣшъ*. Гдѣ бы годъ требало гласъ отегнути мало на *ѣ*, ондѣ Ерцеговцы изговараю *ѣе* (двоесложно)
 519 н. п. *бѣело, лѣао, сѣено, шѣвацъ, цвѣгъ, вѣенацъ,* | *смѣемъ, умѣемъ, разумѣемъ*, и т. д. а гдѣ се гласъ не отеже на нѣму, ондѣ га изговараю н. п. *бѣмѣй, бѣмѣло, лѣмѣй, лѣмѣота, сѣмѣница, шѣвати, шѣвачъ, цвѣтови, цвѣтастъ, смѣти, умѣти, разумѣти*, и т. д. А *д* предъ *ѣ* (кадъ се гласъ неотече) готово свагда промѣною на *дъ* (као и *л* на *лъ*, и *н* на *нь*) н. п. *дѣете* род. *дѣетета*; *дѣца, дѣвойка, видѣло, дѣло* и т. д. На некимъ мѣстима Ерцеговцы изговараю *ѣе*, гдѣ е у садашнѣму Славенскомъ езѣку е н. п. *мѣеко* (*мѣвѣчка, мѣвѣчаръ*), *вѣеме* (род. *времена, временитъ*), *ждрѣебе* (род. *ждрѣбета, ждрѣбекѣй*), *шѣсакъ* (*шѣсковито*), *Јстрѣебъ* (у млож. брою *Јстребови, ястребастъ*) и т. д. Но овакове сѣтнице, и покварене рѣчи, ни есу за Г. В. *Овдѣе*, и *гдѣе* требало бы да чуемо како чита Г. В. па бысмо му онда казали, говоре ли онако Ерцеговцы.

на 8) Да е казао да има у Срѣму, у Бачкој и у Банату доста учени и просвѣщени Србаля, и да су наши Трговцы и маѣстори у цѣломъ овомъ царству (а особито по великимъ варошима као н. п. у Новомъ Саду, у Пешти, у Будиму, у Темишвару, у Трѣсту, у Земуну, у Осѣку и т. д.) ученїи, просвѣщенїи и воспитанїи, него у Србїи, у Босни и у Ерцеговини, то бы му сваки дао за право, зашто видимо очима да е тако; али што онъ мысли да е простъ Бачванинъ или Срѣмацъ ученїи и просвѣщенїи одъ простаго Србїянца, одъ Бошняка, одъ Ерцеговца и одъ Црногорца, то нѣ истина;

него јоштъ може бити, да су они люди ячи и живљи умомъ, као што су и теломъ. — Што каже Г. В. да имамо у Новомъ Саду и у Сомбору *грамматикалне школе*, и у Карловцима *Гимназию* на нашемъ езыку, на то не знамо, шта ћемо му казати: да му речемо да лаже, та то нје у Ерцеговини, као *лѣво* и *дѣте*, него ето медју нама; а да му речемо да не зна шта говори, не знамо како бы и то могло бити, кадъ е одрастао у Новомъ Саду: та мы не мамо јоштъ ни *Буквара* на нашемъ езыку, а камо ли *грамматикалне школе* и *Гимназию*! Кадъ бы смо имали *грамматикалне школе*, морали бы имати и *Граматику*, а Г. В. каже самъ овдѣ па неколика мѣста, да не мамо *Грамматике*. Требало бы већъ да се почне и *Србска Грамматика* предавати по школама;¹⁾ и доклегодъ то не буде, догле ће наши *Списатели* еднако поправляти езыкъ, а онда не ће смѣти одъ дѣце.

на 9) Казалисмо на 2, 6 и 7.

520

на 10) Савъ народъ нашъ, особито по селима, куда не ма много књижевника, говори тако правилно по *Грамматици*, као што е *Шлецеръ* или *Лесингъ*, писао Нѣмачки. Само су они *Списатели* и књижевници наши навалили, да *исправляю* и да *поправляю* езыкъ, кои не знаю народногъ езыка, па имъ се чини, да е лакше новъ езыкъ начинити, него свой матернѣй научити. Истина да јоштъ нико до данасъ нје новогъ езыка начинио, нити га е могуће начинити; али е пѣма запта лакше новъ езыкъ градити, него свой учити: зашто новѣй они граде „*по правиламъ бабы Смиланы*“, а свой бы морали учити по *правилима*, која се не могу промѣнивати како кои оѣ. Мы морамо садъ овдѣ, за честь *Србскога* народа и езыка, доказати, да Г. *Видаковићъ* (као поглаваръ и управитель свѣю наши *Списателя* и књижевника, кои кажу, да народъ говори неправилно и покварено, и да езыкъ треба исправляти) не зна *Грамматике* ни *Србске* ни *Славенске*, па ћемо онда гледати, како онъ исправля езыкъ.

а) Онъ не зна кое су рѣчи кога рода (кое и тудѣнъ може научити, кодъ свакога *Славенскогъ* народа, за три дана) н. п.

¹⁾ То бы требало садъ да почну *Новосадѣани* у нѣовой *Гимназији*; и то бы имъ учинило више чести, него сва *Гимназија*: зашто онаковы *Гимназији* (па *Латинскомъ* и па *Нѣмачкомъ* езыку) има у Европи неколико пљада; а *Србскѣи* се езыкъ јоштъ нигдѣ нје почео предавати у школи; а нигдѣ не бы било приличнѣ да се почне, него у *Новомъ Саду*: *Зашто е Новѣи Садъ данасъ највеће о шество Србско ни свѣту.*

нѣколико зерна куколи (140 [II кљ.]), коєкакве невидиме гади (396), отъ сваке гади (490). каквомъ смрадѣю (Ч. II. 11), *внутреній брань* (112), то *щастливо жребіе* (236). *Куколь, гадъ и смрадъ*, мушкога е рода (како у Србскомє тако и у Славенскомъ езыку), а *брань и жребій* (а не *жребіе*) то су ріечи Славенске, и прва е женскога рода, а друга мушкога.

б) Онъ не зна *скланяти имена* н. п. у *Бачки* (у примѣчанію о езыку) мѣсто у *Бачкой*, у *Босной* (110) мѣсто у *Босни*: *сиротой жени*, *сиротой удовици* (Ч. II. 36) мѣсто *сироти жени* (— *сирота* нѣ прилагателно име, него существително, кое се додає другомє существителномъ мѣсто прилагателнога, као *лютацъ каменъ, бѣлица шеница* и т. д. —), *дивный мужъ, храбрый херой мой!* (159) — кои бы садъ Србљинъ рекао да е ово звателный падежъ? — Тако има на више мѣста *Шта тѣте младый Господинъ!* (185), *Любезный отацъ!* (88) — валяда Г. В. чита, кадъ се моли Богу, *отецъ нашъ*, а не *отче нашъ* —, *Светозаръ! дѣте мое!* (291). *Господинъ младый Пладичъ!* (299); понеже свуда *пастыревъ* и *земледѣлцевъ* было е (330), кодъ *пастыровъ* (391), *господаровъ моихъ* (505), отъ *Велможевъ Вашихъ* (Ч. II. 46), отъ *овихъ дѣви* (285), има *постелѣи* (Ч. II. 210) и т. д. (— ово ће свакій читатель познати, да ни едно нѣ ни Србски ни Славенски —).

525

в) Онъ не зна *сирезати глагола* н. п. *машетьи главомъ* (Ч. I. 13, 94. Ч. II. 160.) мѣсто *машући* главомъ, *выкаютьи* (102) мѣсто *вичући*, *бришетьи* (Ч. II. 259) мѣсто *бришући*, *окретаютьице* (Ч. II. 168) мѣсто *окрећућисе*, *дерктаютьи* (Ч. II. 244) мѣсто *дркћући*, *видѣтьи* (Ч. II. 227, 230) мѣсто *видѣћи*, *люблетьи* (Ч. I. 174, Ч. II. у посвећенію) и *люблѣтьи* (Ч. II. 220) мѣсто *любѣћи*, *обзиретьице* (398) мѣсто *обзирућисе* (— мы не кажемо *машимъ, выкамъ, бришимъ, окретаемъ, дрктаемъ, люблимъ, обзиримсе*; него *машемъ, вычемъ, бришемъ, окрекемъ, видимъ, любимъ, обзиремсе*; а у трећемъ лицу млож. броя *машу, вичу, бришу, окреку, дркчу, виде, любе, обзирусе*: томе се дода *ћи*, и постане то причастіе *машући, вичући, любѣћи* и т. д. — Ово се причастіе гради одъ овогъ лица и кодъ свію осталь Славенски народа —); *успавлень* (447) и *успавлѣнь* (94) мѣсто *успаванъ*: *заержи* (397) мѣсто *зарже* (— мы не кажемо *ржити ржимъ*, него *рзати ржемъ* —); *узиужати* (Ч. II. 170) мѣсто *узиузати* — или *успиузати* — (— мы не кажемо *иужати*, него *иузати иу-*

жемъ; као *мазати мажемъ*, *писати пишемъ*; а кадъ бѣсмо стали, по овомъ примѣру Г. В. градити наклоненіе неопредѣлѣно одъ првога лица садашнѣгъ времена, онда бы требало казати *намажати кола*, *зарезжати перо*, *напишати книгу*, и т. д. — Какогодъ што се у Латинскомъ езѣку мора знати, како има глаголъ у *садашнѣмъ* и у *прошавшемъ* времену, *сущинумъ* и у *наклоненію неопредѣлѣномъ* — н. п. *amo*, *amavi*, *amatum*, *amare*. — тако се у нашемъ езѣку мора знати, како има у *садашнѣмъ времену* и у *наклоненію неопредѣлѣномъ* ⁵²⁶ — а кодъ неки глагола и *дѣйствително причастіе* *прошавшигъ* времена — н. п. *оремъ орати*, *пишемъ писати*, *миришемъ мирисати*, *режемъ резати*, *учимъ учити*, *ечимъ ечати*, *трчимъ трчати*, *стоимъ стаяти*, *окреѣемъ окретати*, *меѣемъ метати*, *вычемъ выкати*, *трчемъ трчати*, *илетемъ илести илео*, *растемъ расти* *растао (расла)*, *лѣемъ лити*, *бѣемъ бити*, *досадѣуемъ досадѣвати*, *трѣуемъ трговати*; *жежемъ жеѣи жегао*, *стрижемъ стриѣи стригао*, *вучемъ вуѣи вукао*, и т. д. Нека не мысли Г. В. да мы ово пишемо нѣга ради, Боже сачувай! мы се веѣ не надамо, да онъ жели, и да може, оваково што научити. —); *желу*, *воду*, *говору*, *шалусе*, *срдусе*, *терчу*, *стою*, *гледу*, *мыслу*, *твору* и т. д. (— Кадъ не зна Србски — да сви глаголи кои се у првомъ лицу у садашнѣмъ времену ед. броя окончавая на *имъ*, у треѣмъ лицу млож. броя имаю *е* — баремъ да зна Славенски опетъ бы се овдѣ могао помоћи: зашто сви глаголи, кои у Славенскомъ езѣку имаю, у треѣмъ лицу млож. броя, *ятъ* или *атъ*, у насъ имаю *е* н. п. *творятъ творе*, *любятъ любе*, *молятъ моле*, *стоятъ стое*, *учатъ уче* и т. д. Али кадъ не зна ни едно ни друго, како ће му се помоћи? —)

г) Онъ *незна синтаксиса* н. п. при себи и *при честныхъ мыслей* (409), *изъ между нима* (281), *утверди любовь между васъ* (518), *у свимъ его дѣалектми* (Ч. II. у предисловію), *у терговачкими руками* (35), *у малыми вецими* (39), *Вы у тимъ ништа погрѣшили не бѣсте* (126), *у училищами* (212), *да волю къ ничему не има* (Ч. II. 99), *ако іощь и не имамо граматіку* (у примѣчанію о езѣку), *немой се ты сыне да се у какову Французскиню залюбишь* (Ч. II. 123), *привѣе му мало мараломъ рану* (Ч. II. 243), *само чѣтыри кораковъ* (Ч. II. 56), *три кораковъ* (Ч. II. 171), *помыслимъ у мени* (300), *рекнемъ у мени* (347), *што си ты за челоуѣка* (187), *за у еданъ путь* (37), *за мотѣи*, *за умѣти*, *за хотѣти* (77), *за из-*

бѣти, за болше Васъ увѣрити (294), за непогазити ихъ (Ч. II. 219), на тебе се ветъ чека (106), чека на Влайка (Ч. II. 76), изгледаше на Влайка (Ч. II. 75), немой на мене забораваляти (Ч. II. 3, 7), дай ей и познати (Ч. II. 20), тко ихъ с задати дао (у предисловію Ч. I.), вѣна су себи изъ двора дали донети (Ч. II. 224) и т. д.

Садъ да видимо, како оваковѣй књигописаць исправля езыкъ: Онъ пише *месѣцъ* (у предисловію Ч. I.) и *мѣсѣцъ* (Ч. II. 171, 183, 186, 187) | мѣсто Славенски *мѣсяцъ*, а Србски *мѣсецъ* или *месецъ*; *обраница* (398, 420) мѣсто *обравница* (— наша е *обравница* произведена одъ *рамо*, и была е най-прѣе *обрамница*, но будући да Србљи не ће да изговараю *ми*, него или промѣнене *и* на *л* — н. п. *млого*, *сумля*, *млимъ* — или *м* на *в* — н. п. *тавница*, *губно* — тако е постала *обравница*; а Г. В. валя да е видѣо гдѣ жене бране *обравницомъ* Любомира и Аристиди одъ паса (398), па е произвео одъ глагола *бранити*! Тако раде свагда они, кои оће да исправляю езыкъ, а не ће да пишу, као што народъ говори —): *освѣта* (Ч. I. 153, Ч. II. 152, 161) мѣсто *освета*, *освѣтити* (436) мѣсто *осветити*, *зацѣпитисе* (Ч. I. 188, 207. Ч. II. 148) мѣсто *заценутисе*, *ошомѣнутисе* (440) мѣсто *ошоменутисе*, *смѣтати* (392) мѣсто *сметати*, *лѣзи* (Ч. II. 140) мѣсто *лези* (— Юштъ мало па ће Г. В. ишѣрати е сасвимъ изъ нашегъ езыка, и писаће свуда *ѣ* мѣсто нѣга н. п. *сѣстра*, *водѣница*, *мѣсо*, *тѣжа* и т. д. а не *сестра*, *воденица*, *месо*, *тежа*: валя да мысли да тако Ерцеговцы говоре! Шта ћемо му де! кадъ не зна Србски, а не зна Славенски —); *третое* (27) и *трето* (у примѣч. о езыку) мѣсто *треће* или Славенски *третѣ*; *еговъ* (у другой части) мѣсто *нѣговъ*; *его* мѣсто *нѣговъ*, *нѣга* и *га* (— кодъ Г. В. не ма никакове разлике у Србскомъ езыку измежду *нѣга* и *га*! —); *ердѣа* (388), *ердѣаво* (Ч. II. 175), *заердѣа* (148) мѣсто *рдѣа*, *рдѣаво*, *зардѣа* (— у Славенскомъ езыку не кажесе *ержа*, *ержавый*, него *ржа*, *ржавый*! —), *заержи* (397) мѣсто *зарже*; *герми* (Ч. I. 503, Ч. II. 277) мѣсто *грми* (или по Славенски *греми*), *окервавіо* (277) мѣсто *окрвавіо* (или по Славенски *окрвавіо*); *клетѣа* (105) мѣсто *клѣтъ* или Ерцеговачки *клѣтѣ*; *мназъ* (Ч. II. 228) мѣсто *млазъ* (валяда е мыслѣо Г. В. да су и овдѣ Србљи промѣнили *и* на *л*, као у *млого*!) и т. д.

Што Г. В. узима овдѣ за примѣръ Нѣмце, у томъ има право. као и у осталомъ. Зна ли Г. В. да Нѣмаца има 30

милиона (то е 6 пута више него Србаља) и да су раздјелѣни на толика краљѣства и на различне државе? Па опетъ, као што смо казали, у Дрездну и по свој Саксоніи говорѣ сви као што се пише; дакле Нѣмачкій књижевный языкъ нѣ исправлѣнный Австрійскій языкъ, него е Саксонско нарѣчје (Dialect), кое су сви Нѣмцы узели одъ 300 година за књижевный языкъ (као н. п. да мы садъ уземо Ерцеговачко или Сремачко); а прѣ 300 година было имъ е свима швабско (южно-Нѣмачко) нарѣчје књижевный языкъ. Тако су исто постали *Таліянскій*, *Французскій* и *Енглескій* књижевный языци н. п. *Тасовъ* књижевный языкъ нѣ исправлѣнный *Млѣтачкій* или *Миланскій* языкъ, него е Флорентійско нарѣчје, кога е ради Тасо ишао у Флоренцію и живѣо ондѣ, само да бы га болѣ научѣо. Таковы су нарѣчја, или по мнѣнію Г. В. књижевны языка, имали стари Грци испрва 6; а кадъ су се послѣ Аѣниани прославили и осилили, онда су узели сви Аѣнско нарѣчје за књижевный языкъ, и почели су само нѣмъ писати. Одъ како е почео Досифеѣй писати, да су до садъ еднакѣ писали Срѣмцы и Бачвани као што говорѣ, већ бы нѣово нарѣчје до садъ постало књижевный Србскій языкъ.

Истина да е између свѣю тѣ нарѣчја поменути народа много и много већа разлика, пего између Ерцеговачкога и Сремачкога, или између Сремачкога и Ресавскога (н. п. између Млѣтачкога и Флорентійскога готово е толика разлика, као између Бугарскога и Србскогъ языка); али су опетъ нѣови књижевни языци нарѣчја живы народа; нити е коме икадъ пало на умъ да пише языкомъ, коимъ нити ко говори, нити е кадъ говорѣо! То е лудостъ и будалаштина не чувена до садъ на овоме свѣту! Нѣмцы бы поцркали одъ смѣя, да имъ ко стане садъ градити новъ языкъ изъ *Вулфилина* Евангѣлія и изъ други коекаквы стары и новы књига. Мы ћемо овдѣ додати четири *Нѣмачка оче наша*.¹⁾ па ћемо онда огледати, како бы се могао изъ нѣи начинити Нѣмцѣма новъ языкъ.

¹⁾ *први* е преводѣо *Вулфила Готима у Србѣи* 375те годѣне; *други* е преводѣо некакавъ калугѣрь на Рајви 850те (у оно исто врѣме, кадъ су *Тирѣло* и *Методѣ* кршћавали Славене око Дунава и преводѣли Евангѣліе на Славенскій языкъ); *третѣи* е преводѣо опетъ некакавъ калугѣрь 890те (сватри се ова оче наша налазе у Бечу у Царској Библиотекѣ у рукопису од оны времена, кадъ е кон преводѣенъ); а *четвртѣи* е као што га садъ читаю Нѣмцы.

533 I. *Оче нашъ Вулѳилинъ
лѣта 375.*

Atta unsar, Өu in himinam,
 Weilmai namo Өein,
 Quimai Өiudinassus Өeins,
 Waireai wilja Өeins, swe in
 himina, jah ana aireai.
 Hlaif unsarana Өana sinteinan
 gif uns himmadaga,
 Jah aflet uns Өatei skulans si-
 jaima, swaswe jah weis afle-
 tam Өaim skulam unsaraim,
 Jah ni bringais uns in fraistub-
 njai,
 Ak lausei uns af Өamma ubilin.

III. *Оче нашъ у другога ка-
лугъера лѣта 890.*

Fater unser, thu thar bist in
 himile,
 si geheilagot thin namo,
 Queme thin rihhi (— рихи —),
 si thin willo, so her in himilo
 ist, so si her in erdu.
 Unsar Brot tagalihhaz gib uns
 hiutu,
 inti furlaz uns unsera sculdi,
 so wir furlazemes unsaron
 sculdigon,
 inti ni geleitest unsih in ko-
 stunga,
 Uz ouch arlosi unsih fon Ubile.

II. *Оче нашъ калугъера на
Райни лѣта 850.*

Fater unser, Өu in himilon pist.
 Giwihit si namo Өin,
 Quaeme richi Өin,
 Werdhe willeo Өin. sama so in
 himile, endi in eröu.
 Broot unseraz emezzigan gib
 uns hiutu,
 Endi ferlaz uns sculdhi unsero.
 samo so wir farlazzan sco-
 lom unserem,
 endi ni giledi unsih in Co-
 stunga,
 auh arlosi unsih fona Ubile.

IV. *Оче нашъ данашнѣй
лѣта 1817.*

Vater unser, der du bist in
 dem Himmel,
 Geheiliget werde dein Nahme,
 Dein Reich komme,
 Dein Wille geschehe, wie im
 Himmel so auch auf Erden.
 Unser täglich Brot gib uns
 heute,
 Und vergib uns unsere Schuld.
 wie wir vergeben unsern
 Schuldigern,
 Und führe uns nicht in Ver-
 suchung,
 Sondern erlöse uns von dem
 Uebel.

534 Аїде садъ изъ овы оче наша
 да градимо Нїемцѣма *Славено-
Србски* (или Гого-Нѣмачкїй)
 езыкѣ. Како ћемо? Ево я ћу
 по моме вкусу овако:

Ово е садъ по моме вкусу
 добро и лїепо, али ће доћи
 кои другчїега вкуса, па ће
 почети по своме вкусу овако:

Atta unsar thu in himilou pist,
 Gewihit si thin namo,
 Queme Reich thin,
 Werdhe wilja thin, swe in hi-
 mina, endi in erthu.
 Hlaif unsaran tagalihhan gib
 uns hiutu,
 Endi farlazz uns unsera skuldi,
 swe jah weis forlazzan unsa-
 ron skuldigon,
 Endi ni giledi unsih in co-
 stunga,
 Ouch arlosi uns af eamma ubi-
 lin.

Fater unsar, der eu pist in dem
 himinam,
 Geheiligt werde namo ðein,
 Dein ðiudinassus quaeme,
 Thin Wille wairœai, so im hi-
 mile, jah auf erœu.
 Unseraz Brot sinteinan gif uns
 himmadaga,
 Und aflet uns unsera Schuld.
 so wie vergeben unsaraim
 scolon,
 Endi fûre uns ni in Versu-
 chung.
 Ak erlœse uns fona Ubile.

Садъ ље доһн трећѣй, па ље начинити, по своме вкусу, юшть другчѣ, а четвртѣй юшть другчѣ и т. д. ияда людѣй начинили бы, свакѣй по своме вкусу, ияду различны оче наша. Ево овако Г. В. и юшть гдьекои наши Списатели граде књижевный езыкъ. Юшть е смѣшнѣй, и много горѣй. слогъ Г. *Видаковиќа*, него ови *Гото-Нѣмачки* оче наши: зашто човекъ не може никадъ начинити навалице тако што лудо, као неотице.

Дакле мы не можемо имати другога књижевногъ языка, него *Славенскѣй* или *Србскѣй*, као и Талѣяни Латинскѣй или Талѣянскѣй. Онда ље Славенскѣй езыкъ добыти свое право и пристойно почитанѣ, кадъ га сасвимъ раздѣлимо одъ Србскогъ языка; а докледодъ мыслимо и говоримо, да е сведно *Славенски* и *Србски*; и докле пишемо Србски по Славенској Грамматичи, и Славенски по Србској; дотле љемо кварити и грдити обадва языка. — Садъ ље рећи Г. В.: И я велимъ Србски, али како Србски? Мы ведимо онако, као што народъ говори: *Склоненѣя*, *сопряженѣя* и *Синтаксисъ* (едномъ рѣчи сву Грамматику) морамо узети одъ *пастыра* и одъ *орача*; а за остало љемо се договарати.

Србљни говоре у брзомъ изговору *рашта*, *мешчини*, *ништъ*, *валь да*, *госиръ*, *приль*, *ча* (*приль* и *ча* найвише по Бачкој н. п. *приль Јова*, *ча Пая*) и т. д. мѣсто *ради шта*, *мени се чини*, *ништа*, *валяда*, *господаръ*, *прѣятель*, *чича*; али *тркъ*, *крвъ*, *гркъ*, *трнъ*, *дрво*, *грмъ* и т. д. они тако изговараю, макаръ иза гласа выкали, или на уво еданъ другомъ шаптали.

535 Осимъ тога боимосе, да| се не расрди, за такове рјечи, *нѣкѣй Добровскѣй* на Г. В. едно, што нѣгови Чеси тако говоре и пишу; а друго, што онъ доказуе да су тако и стари Србљи (или Славени) говорили, кое бы могао видѣти и Г. В. изъ неке *Острошке Библије*, која е прва печатана у Русији у Острогу 1581: али онъ не мари за такове старе књиге, кое ни есу писане по *нѣгово*ме *вкусу*.

на 11) Ево како наблюдава точностъ. и како се држи своје правила: *герднѣй* (у I. Ч. у посвећенію) *грдно* (201)¹⁾, у *померчини* (43) изъ *померчине* (216), *пригрли* (99), *загерливиши* (121), *кериа криа* (405), *перкосити* (239) *иркосити* (456), *кормарица* *крчмарица* (Ч. II. 150), *по терню* (Ч. II. 208) *трње* (143), *насертъешъ* (Ч. II. 94) *посерне* (Ч. II. 150): *овде* (395) *овдѣ* (364) *овдѣе* (426); *свѣца* (73) *свѣтъа* (72), *светъа* (91); *печенѣ* (51) *печенье* (133); *нѣма* (39) *нѣйма* (155) *нѣйма* (217) *нѣма* (17): *нѣой* (183) *нѣой* (182) *нѣой* (24); *Цару* (135) *Царю* (149); *свѣю* (262) *свѣюхъ* (261) *свиюхъ* (320); *вѣцацъ* (Ч. II. 128) *вѣштацъ*, *вѣштецъ* (Ч. II. 236); *пашче* (Ч. II. 198) *пашче* (Ч. II. 180) *пашце* (Ч. I. 504); съ *Драгиномъ* съ *Драгиномъ* (Ч. II. 59); *жешъ* (Ч. I. 183) *джешъ* (Ч. II. 152) *днешъ* (Ч. II. 197) *чешъ* (Ч. II. 57); *дершита* (Ч. II. 89) *дѣрише* (Ч. II. 94); *целивати* (Ч. II. 39) *цѣливати* (Ч. II. 40); *лешъ* (526) *лѣшъ* (на много мѣста); *човече* (252) *человѣкъ* (на много мѣста); *метне* (216) *шодмете* подъ таниръ (235 и у II. Ч. на много мѣста) *мете* на коня, *мете* оружје, *замете* разговоръ и т. д.); *тешко* (Ч. II. 4, 61) *тежко* (Ч. II. 56); *почетье*, *гледатье* (Ч. II. 25) *помыслити тѣе* (Ч. II. 184) *плакатъу* (Ч. I. 233) *познатитѣе* (Ч. I. 14); *сиромасиромасъ* (Ч. II. 119); *мушко* (514) *мужкѣй* (340) *мужеске* халине (336) *мужескѣй* (229); *ранѣнъ* (Ч. II. 194) *раненъ* (Ч. II. 200); *видѣти* (Ч. II. 33) *видѣе* (Ч. II. 143) *видѣю* (Ч. II. 58); *месѣцъ* (у предисловію у I. Ч.) *месецъ* (Ч. I. 31) *мѣсецъ* (Ч. I. 25) *мѣсяцъ* (Ч. I. 380) *мѣсѣцъ* (Ч. II. 186, 187); *отецъ* *отацъ* (27); *левъ* (Ч. II. 38) *лавъ* (Ч. II. 148), *суетенъ* *суетанъ* (Ч. II. 147); *братецъ* (Ч. II. 103) *братациъ* (Ч. II. 34); *Столацъ* (Ч. II. 120) *Столець* (Ч. II. 60); *облачекъ* (Ч. II. 146) *облачакъ* (Ч. II. 171); *день* (Ч. II. 42) *данъ*

¹⁾ Мы знамо, да су овакове суве ствари досадне и несносне Читателѣма нашимъ; али њѣ морамо писати, да докажемо Г. В. да мы внесмо устали па пѣга, него на нѣгове погрѣшке.

(Ч. II. 52) *данъ* (Ч. II. 124); *нѣколико момковъ* (Ч. II. 178) *отъ Влайковъхъ момака* (Ч. II. 189); *съ людма* (Ч. II. 184) *съ людми* (Ч. II. 186); *его капа*, *еговъ мечъ* (Ч. II. 83); *прежде време* (Ч. II. 21) *у опомъ времену* (Ч. II. 9); *тренавице њене* (Ч. II. 4) *повѣсть ея* (Ч. II. 278); *отъ нее* ⁵³⁸ (106 Ч. II.) *безъ ње* (Ч. II. 167) *около нѣ* (Ч. II. 184); *Сербскихъ книгъ* (у I. Ч. у предисловію) *накуцје книга* (21) и т. д.

на 12) Г. В. остављамо, нека исправља езикъ и изврнуте рјечи (овако као што е почео), нека тврде рјечи умекшава, и нека напише *Славно-Сербску Граматику* (него намъ се чини по свој прилици, да неће бити по вољи ни нѣговој страни: зашто онъ у нѣој не ће пазити ни на каква друга правила осимъ *свога вкуса*, а *вкусъ* е нѣговъ, као што смо видѣли мало пріе, врло различанъ и непостоянъ; а друго може бити да ће се и одъ нѣгове стране кои наћи толико паметанъ, да му рече: *у Граматици не ма вкуса као ни у Ариѳметици; него то треба научити и знати*). Што се тиче чишћења езика одъ тудји рјечи, то е нужно, али видимо, да се ни то не да Г. В., него му иде наопако н. п. онъ пише *брана* мѣсто *капја*, *палина* мѣсто *ракја*, *подручакъ* мѣсто *фруштукъ*. *Капја* е рјечъ *Турска* (*капи*) и значи управо *врата*, *die Thür* (па била она на кући. или на соби, или на граду, или гдѣ му драго); а *кодъ насъ* значи *das Thor*, но и то по-највише по варошима и по намастѳирима, а по селима, особито у Србји, зову и *капјо* *врата* н. п. *Граду врата рано затворајте; и градска се отворише врата*; а и по Бачкој пѣваю дѣвојке: *додѣ душо око деветъ сатјѣ, па закуцај мамузама на авлјински врати*. Кои дакле не ће да пише *капја*, онај може писати *врата*; а *брана* *кодъ насъ* и онако значи *двое* 1) *das Wehr*, 2) *eine Art Erde* (одъ *граня* или одъ *трња*). *Ракја* е рјечъ *Индійска*, и позната е *кодъ свјоу народа*, као и *вино*; а особито *кодъ насъ* има читавъ родъ свой н. п. *ракјѣца*, *ракјетина*, *ракјѣскій*, *ракјѣжја*, *ракјѣжинъ*, *ракјѣжјѣница*. Ко може садъ овакову рјечъ испѣрати изъ народа? Зашто ли бы е гонјо? А што каже *Любомиръ*, на страни 368оѣ, да се *палина* зато зове *палина*, *што веѣма пали*, *него вино*; боимосе, да му се не насмјо *Тотови*: зашто су они *ракјо* зато назвали *палено*, што е *палѣна* (печена), као и *Нѣмачки Branntwein* (d. i. gebrannter Wein); а по каквој е онъ прилици *начинјо* одъ *палено* *палина*, то онъ зна.

По свој прилици е онъ етимологъ и *рѣчотворецъ*, као што е и филозофъ и моралиста. *Подручакъ* е начинію Г. В. самъ, а Србљи кажу *доручакъ, доручковати, доручкованъ*. Овакове су ствари почињали мало другѣи люди, па су опетъ *маказама* падѣли име *рѣзнице*, и *будаку ровица*; а ниесу знали, да народъ зове маказе *пожице*, а будакъ *трикоизъ* (но овдѣ се види баремъ да су обадвѣ рѣчи начинѣне прилично, и могле бы се узети, да народъ не ма другѣе; али не знамо по каквој е прилици начинію Г. В. свој *подручакъ*?). Кои оће да чисти езикъ одъ тудѣи рѣчи, онај мора најпріе знати, *кое рѣчи народъ има, кое ли нема*; па онда треба да зна, кое се рѣчи могу замѣнити, кое ли не могу.

541 на 13) Ово остављамо *нѣкоме Добровскомъ*; по колико га мы познаемо изъ нѣговы кнѣга, боимосе да не рече: *Слѣшца слѣшца оће да води*.

на 14) Не само што гдѣкои Србљи говоре *себикаръ, меникаръ, нѣмукаръ, тебикаръ*; него јоштъ и *меникарена, тебикарена, нѣмукарена, себикарена* (првѣи е степенъ *мени*, другѣи *меника*, трећѣи *меникаръ*, четвртѣи *меникарена*); но Г. В. не ћера нико да тако нише: а онъ не може доказати, да е то противъ свойства езика; нѣти има власти казати, да не валя и да не треба: може бити да ће то (као и *госиръ* и *ча* и *ириль*) негда Србскоме *Аристофану* болѣ пристати, него Г. В. *ладно печенъ съ бѣлымъ лукомъ*. Г. В. пита: „Когъ тѣ намъ врага оно *каръ* на краю рѣчи.“ А мы нѣга, мѣсто одговора на то, питамо: когъ ће врага Латинину оно *met* на краю рѣчи, кадъ каже *egomet, ipsetmet* и т. д.? Или зашто каже Латининъ *fagier, amagier* и т. д.?

на 15) Г. В. не може намъ показати по имену тога Србљина, кои каже: *бы самъ у цркву, видѣо самъ га на шѣци* (зашто онъ и самъ каже, да правѣи Србинъ не говори тако): а мы сви можемо нѣга показати прстомъ, кои пише (а просто му да говори) сто пута горе од тога н. п. *у терговачкиими руками* (— то е у млож. брою, а у един. морало бы бити *у терговачкою рукою!* —), *у тимъ, три кораковъ, при честныхъ мыслей* и т. д.

на 16) Кадъ не треба писати *проде*, него *пройде*: „зане сложенъ е и овѣи глаголь *иде, ити* (— Србљи не кажу *ити*, него *ићи* или *исти* —) съ предлогомъ *про*“; онда не бы требало писати ни *прошао* (Ч. II. 256), *прошли* (Ч. II. 150, 151, 153); него *пройшао, пройшли*: зане е то *дѣй-*

стително причастје проишавшегъ времена одъ *пройти*; нити бы требало писати *дошао* (262), *пошла* (230), *нашласи* (440); него *дойшао*, *пойшла*, *найшла*: *зане е то одъ дойти, пойти, найти*. Овдѣ Г. В. не треба говорити ништа више; а другомъ Списателю моглибъсмо казати, еданпутъ за стотипу: *продѣи се поцравляня езика*; него *пиши*, *као што народъ говори*, па ако не узвала, не ћешъ ты бити кривъ, него народъ, као и у свима остальмъ (како старымъ, тако и новымъ) езицма.

На 17^{то} мы му не ћемо ништа говорити. Ако оће ко другѣй нека му што рече, ако ли не ће нико, а оно нека му буде као радощъ на ово, што смо казали.

Само јоштъ неколике рѣчи о предисловію друге части: 1) Каже да ни мало не гледа на оно, што е „они безименный братъ“¹⁾ издао рецензию „сверху езика у усамлѣномъ юноши“ (— по опетъ не вели Бурямъ — на страни 185^{оѣ} — былъ се могло *поредъ* ове мусѣке поиграти, него *узъ* мусѣку; нити пише *радостѣомъ*, *милостѣомъ*, кое е, у одговору, онако яко бранѣо, и доказывао, да су то Србљи начинили одъ *радостѣю*, *милостѣю*, као и *моѣомъ*, *твоѣомъ*, одъ *моею*, *твоєю*; нити вели Светозаръ — на страни 135^{оѣ} — *како му се име*, него *како му е име* —): а мы му кажемо, нека не гледа ни на ово садъ: мы не пишемо нѣга ради, зашто видимо да одъ нѣга већ не ма ништа. 2) Као мало се срди што смо га послали у Писменицу Србскогъ езика, да *учи глаголе сирезати и расиознавати*, *кои иде по коме сирезаню*; но шта смо му знали друго казати? Славенски не зна, а друге Грамматике Србске за садъ не ма; да нѣе было ни оне, морали бы га послати у *Рельковићеву* шокачку. Истина да она Писменица нѣе читава, него е само примѣръ, како Србљи скланяю имена и спрежу глаголе (као што каже и сочинитель нѣнъ у предисловію); али е опетъ добра за онакове Списателѣ, кои не знаю скланяти ни спрезати. 3) Каже, да га е рецензентъ съ онаковымъ тономъ у ту Писменицу слао, „као да ю е онъ самъ сочинѣо.“ Нека намъ каже Г. В. по коме силогизму

¹⁾ Мы не мамо никаквога другогъ узрока, да се не подпишемо, него што е обичай, да се рецензенти не подписую. У оваковымъ се стварма не гледа онаѣ, кои говори, него оно, шта говори; али, ако е Г. В. башъ стало за тѣмъ, мы се можемо и подисати.

бабе Смиляне онъ то заключае. 4) Каже да нѣ знао. кадъ е изъ любопытства узео Писменицу и отворио, или ће „се правиламъ онимъ смѣяти, или за онолика писмена, која е сочинитель у нѣој изоставио, лютити! —“ Да се нѣ тако яко лютіо за писмена, може бити, да бы са свимъ научіо спрезати глаголе: зашто у овој другој части нема тако много *говору, твору, гору, терчу, лету*; може бити да нема свега 50 погрѣшака, што се тиче спрезаня глагола. 5) Каже, да се нѣ могао доволно начудити, како е сміо сочинитель Писменице изоставити 16 *краснѣйши* писмена наши, безъ кои мы не можемо бити. „Могли бы заръ, ал’ како? на мѣсто еднаго писмене да пишемо 2. 3. и 4. као што другѣ раде.“ Ово што ћемо садъ рећи, нека не мисле Читатели, да мы говоримо за обрану Писменице и пѣзине орфографіе: него само да увѣримо читателъ, да Г. В. ништа не разуміе, што ⁵⁴³ говори. нити мисли. кадъ говори. | *Прво*: нека намъ каже Г. В. каквые 16 писмена изостављено е ондѣ? *Звло, укъ, отъ, юсъ, ѿ, велико я, кси, пси*, изоставио е и онъ самъ. *Друго*: нека намъ докаже, ако нѣ радъ да му речемо, да онъ у Србскимъ писменима не разуміе ни колико — — — —, *гдѣ бы мы морали писати по 3 и по 4 писмена мѣсто еднога*, безъ оны писмена, што су изостављена у Писменици? 6) Каже онетъ, да не треба писати ни Славенски, ни Србски, него да треба изабрати среднѣй пугъ између Србскога и Славенскогъ языка („на кой я, као што тѣте изъ *оваго мого* дѣлаца и видити. много тежимъ“); да се онъ о томъ разговарао „съ многими нашими, и искусными у языку, лицама,“ и да су му *мнози* (— чудо како ни есу сви! —) одобрили нѣгово мнѣніе (— да шта су му знали казати? Онъ нѣ никога ни пытао да му каже што другчѣ, него што онъ мисли; него е само тражіо, да му се одобри мнѣніе; а човекъ нѣ свакиъ безобразанъ, као нѣговъ Светозаръ, да му каже у очи да лудуе и да ништа не разуміе —): да е најпосліе писао и Г. Добровскомъ „у *Чешку*“ (— мы не кажемо *Влашка*, него *Влашка*: тако валяда бы требало казати и *Чешка*? —) и молио га, да му „учини и онъ отъ свое стране едно сверху языка нашего примѣчаніе.“ На кое му е онъ одговоріо: Да е читао рецензію (— усамљенога юноше —) и нѣговъ одговоръ на ню (— валя да му се тужіо Г. В. —), но да се нѣму, ако бы се и онъ усудио што рећи, не допада ни мало да Србљи пишу као што говоре селяцы; да треба за отмѣніе

предмете и езыкъ благородни да буде; да бы се могао начинити *средный слогъ* (*stylus medius*), кои бы се приближавао и староме црквеномъ и садашнѣму народномъ езыку; зашто (вели) *просто* не треба да се отеже до погрѣшака противъ синтаксиса. — Потомъ каже Г. *Видаковићъ*: „Мени се ово любезни мои Читатели, примѣчаніе велми допадне, да се мнѣніе овако славнаго мужа съ мнѣніемъ моимъ овако согласи.“

Прво, требало бы овдѣ, да намъ е явіо Г. В. ели нѣму Г. *Добровскій* ово писмо послао, да га онъ печата; или га е писао самомъ нѣму, као езыкопоправителю Србскоме, па га онъ печатао безъ доцущтєня (могао бы сочинитель Любомира и то учинити). *Друго*, да е Г. В. ово писмо разуміо, и да е познавао себе и *Добровскога*, заиста га не бы печатао: зашто е само пола противъ насъ, а све противъ нѣга. Да Г. *Добровскій* посѣди, баремъ одну годину, у *Карловицама*, или у *Руднику*, мы се ямачно надамо, да бы онда казао, съ нама заедно, да треба управо онако писати, као што говоре Србљино селима; а овако познајући Србскій езыкъ изъ наши кнѣига, мора казати, да народъ говори не правилно, и да треба узети *средный слогъ*. Ми не знамо быlise могло казати икаквимъ *среднимъ* *слогомъ* што лѣпше и благороднѣе, него Србскимъ селячкимъ езыкомъ? Мы мыслимо, да су само мысли просте, а да езыкъ не може быти простъ: н. п. што е годъ просто у Србскомъ езыку, оно мора быти просто и у Елинскомъ и у Латинскомъ; а што е високо у *Омировой Пліяди*, оно не 544 може быти просто ни у Србскомъ езыку. Но опетъ мы морамо, за честь Г. *Добровскога*, казати, да ово нїе нѣговъ *средный слогъ* коимъ пише Г. В. и да е мнѣніе Г. *Добровскога* одъ мнѣнїя Г. *Видаковића* тако далеко као *Бечъ* одъ *Цариграда*. Никадъ Г. *Добровскій* не може допустити, да се пише у нѣговоме *среднѣмъ* *слогу* безъ икаквы правила, како коме кадъ *падне* у *память* н. п. *отець, отаць; день, дань, данъ; свѣща, свѣтъя, светъя; нїма, нїйма, нїма, нима; мѣсѣць, мѣсець, мѣсѣць; момака, можковъ* (у род. млож.); *книга, книзь; съ людма, съ людми; таковаго, таковогъ; оваго, моего; п т. д.* Нити ће онъ допустити, да се пише у нѣговоме *среднѣмъ* *слогу* *молу, твору, гору* мѣсто *моле, творе, горе; помыслимъ у мени, мѣсто помыслимъ у себи; да волю къ ничему не има, мѣсто да волѣ ни къ чему не има; у тимъ мѣсто у томъ; при честныхъ мыслей, мѣсто при честнымъ мыслима*, или по Славенски *при честныхъ мыслехъ* (ово су

оне погрѣшке противъ Синтаксиса, што напомињѣ Г. *Добровскій* у писму); *Чекаю на нѣга*, мѣсто *Чекаю нѣга*; за *мѣти*, мѣсто *да може*, или *да бы могао* и т. д. Осимъ тога јоштѣ бы Г. *Добровскій* (колико га мы познаемо изъ свјоу нѣговоу књига) радѣ быо, да се пише у нѣговоме среднѣмъ слогу, *слза, слице,*¹⁾ *былѣ, писалѣ* мѣсто *суза, сунце, быо, писао* (ово е морао Г. *Добровскій* писати и Г. *Видаковићу*, па онѣ валя да е изоставио: зашто нѣ *ио нѣговомъ вкусу* — а ово остало мислио е, да естѣ! —) и т. д. Но видимо да Г. В. оне двѣ прве рѣчи (и остале онакове) неће да пише ни Славенски, као што бы радѣ Г. *Добровскій*, ни Србски, као што народѣ говори, него пише Россійски т. е. *слеза, солнице, долгѣ* (тако исто *црстѣ*, а не ће *црстѣ*, кое е и Србски и Славенски!) Дакле не само што овај слогъ Г. *Видаковића* нѣ онај среднѣй слогъ што мисли Г. *Добровскій*; него е ово онај слогъ, за кон су писали Русси изъ Влашке (1810) у Србию, да Господари закажу писарима да некваре языка, него да пишу као што се говори: зашто (веле) мы имамо Толмаче Србскогъ языка, али овога нѣовогъ не мамо: ово е и онај слогъ, за кон су у Бечу 1814 питали Русси (кон су были у Србији съ Графомъ *Оруркѣмъ* и познали Србскій языкъ) какавъ е то языкъ? Србскій нѣ, Россійскій нѣ, а Славенскій нѣ; најпослѣе ово е слогъ, кон се пише *по правиламъ бабы Смилјани*.

[На ову рецензију *Видаковић* није нарочито одговарао, али се као неки одговор може узети његова објава о III књизи „Љубомира у Елисиуму“, коју види под бр. VI. — Препирка се наставља и у години 1819.; види бр. XIII у II књизи ових Вукових списа.

Какав је утисак учинила ова критика у српској књижевности овога доба може се видети из чланка (од безименог писца) „Примѣчанје о дателномъ и творит. падежу србскомъ мушки и среднѣи имена,“ који види у „Додатку,“ на крају ове књиге.]

¹⁾ Ово бы добро было за *Буаре*: зашто они и данасъ говоре *слице, млтница, влѣѣ, длѣѣ* и т. д.

VI.

[Давидовићеве „Новине Србске у Вјени“ за г. 1817. донеле су у броју 78. (стр. 621.—624.) ово]

О В Я В Л Е Н І Е

НА ТРЕТЬУ ЧАСТЬ ЛЮБОМИРА У ЕЛІСИУМУ, МОРАЛНОРОМАНТИЧЕСКУ ПОВѢСТЬ.

Истина да сте Вы Господо, и Любезній Читатели мои, на втору ⁶²¹ часть оваго моего дѣла подога чекали, кое ми е и самому жао было, по опростите ми, зане изъ доволна узрока я ю Вамъ скорѣ издати ни самъ могао; у печатни бо нѣ кадъ я хотѣу, но кадъ се може, и редъ добѣе. Садъ пакъ ево Вамъ издаемъ и третью часть, коюмъ и дѣло Вамъ ово дѣло заключавамъ. Ја самъ у надежди, даъетесе Вы и на ову драговолно пренумерирати, консте-годъ перве двѣ читали. И ласкамъ себи, акосе не варамъ, даъете Вы и ову исту часть съ онымъ, ако не юощъ и съ ветымъ задовољствомъ читати, съ конмъ сте и оне читали; конецъ бо, кажесе, дѣло свако и красн.

Часть и ова, како што и мыслити можете, продолжава намъ повѣсть стараго нашего, любезнаго намъ Ерицеговца Соколовича Любомира, даже до конца жизни Его, коюте намъ онъ овдѣ побѣдомъ нѣкомъ, у сраженію едномъ са Синишомъ, противъ младаго Царя, по смерти отца Его Стефана, воставшымъ, као вѣнцемъ украшену совершити. На младаго Светозара шастливое садъ нада жребіе: онъ Войводомъ постае и съ ономъ, съ коюмъ му е любовь честна, давно юощъ сердце соединила, соединява онъ и судбу свою, дне и часе свое: отъ конхъ тѣ имъ честній ихъ отецъ и чада доживити. — Но и Чедомиль намъ нѣ са свимъ хладнокровнымъ заостати могао: надне бо и Ему у очи прекрасна Елица, као и брату Его Драгния, коейсе она красными сердца и душе свое качествами и угодобљаваше. — Арістѣдъ съ Воденичаромъ ошетъ намъ Любомиру долази. — Буриамъ и dalje игра роллу свою.

Сва ова у кратко Вамъ благоохотий читатели мои, овдѣ сномечута, есу не токмо по вкусу Романтическомъ, единственно юнымъ за увеселеніе списана, него заисто содеражаваю имъ у себи и доволно дѣиныхъ, и поучителныхъ примѣровъ, како ко изображенію сердца ихъ, тако и ко изощренію разума имъ млада.

Заго я желимъ и молимъ, кому е могуће, немојте изоставити, да се не пренумерирате: будутьи, да ми, кон помало и засадъ, као испо-

четка, како можемо, за общу ползу пишемо, другогъ начина да Вамъ на свѣтъ издамо, и пеймамо, развѣ да намъ любители чтепѣя за книгу новце на предъ положе. — А што е намъ онаѣ на перве мое двѣ части, ону — не рецензѣю, но изъ зависти, и нѣке освете — у повникахъ 622 Сербскихъ поругу издао, Вы па то ни мало негледайте, ятѣу Ему на оно по маломъ времену и лако отговорити: оно се явно види, да е онъ изъ саме пакости противъ мене, хогѣо дѣло мое предъ свѣтомъ сгнуевти. и читателемъ Его омразити, слѣдователно да би сотымъ и мое перо изъ руке ми избѣо; но уздамъ се у Бога, да нитигѣ онъ што у первомъ, нити у второмъ успѣти: свѣтиликъ бо са свѣтломъ нек' онъ и подъ криветъ мете, онъ тѣе опетъ свѣтлити: не може онъ свимъ людма руку на очи ставити, да негледе полудневна солнца, и не виде истину. — Не кажемъ ни то, да онъ нѣе нѣку лигу съ онымъ — измышленымъ токмо — погрѣшкама на мое перве двѣ части и учинѣо, но оно е како годъ кадъ падне погана мува на злато, и по себи остави нѣкѣи уперѣ, кой се — као са злата — лако избрисати може. Зато велимъ, изволите само Вы любезнѣи мой читателю, съ терпѣиѣемъ на мой отговоръ пречекати, нити ми и судити о вещи каковой можемо. докле и другу страну о нѣой не саслушамо, накъ тѣмо видити, или я пишемъ по правиламъ бабе Смилѣне, на кою се намъ онъ себи паче, а не мени, на изобличенѣе у своѣй критѣки позыва, или онъ. Зашто онаѣ текетъ, кой е онъ изъ книге Г. Кенгелца узео, значи, да „сви. кой книге не пишу Славенски, и по правиламъ Грамматическимъ, него Сербски, како што намъ сирѣчь и бабе говоре: пишу по правиламъ нѣкимъ бабе Смилѣне.“ Но будуть да наше баке нигда овако не говоре, као што самъ я мое книге, кое онъ критѣзира, писао, а као што намъ онъ пише „дѣдъ, дѣверѣ, дѣвоѣика, врѣме, пиѣрао“ и т. д. бабе у Ерцеговини, и у Шѣячкоѣй говоре: дакле онъ пише по правиламъ бабе нѣке Смилѣне, а не я. — Светозаръ е вели, двѣ годне и полъ кодъ матери быо, а отъ 10 мѣсециѣ Любомпру отнетъ! Да, незнамъ, како е онъ оно читао? Кодъ мене у книги стои, да е свега около двѣ годне и полъ было, отъ како е Младенъ съ Косаромъ изъ Призрена избѣгао, до времена, кадъ е погинуо, а онъ све оно време младенцу пришива, аки бы се онъ родѣо быо таки, како су му се Родители састали и избѣгли! Тко ми ово невѣруе, нек' прочита само ону повѣсть Косарѣну цѣлу, накъ тѣе видити да Светозаръ нѣе више пмати могао, кадъ е старцу отнетъ отъ годне и еданъ мѣсець дана: а што самъ я на предъ рекао, да е было около 9 или 10 мѣсециѣ, то нѣе му на челу написано было, да су му совершенно погодити и мѣсеце могли. И ако ми се у томъ погрѣшка и призна, опетъ нѣе у двѣ годне и полъ (30 мѣсециѣ) но найвише у 2 или 3 мѣсеца. — Онъ мени признае и то за погрѣшку, што самъ я написао: у Бачкоѣй, а не: у Бачки! Овдѣ се ясно види, да мой Г. Крѣтикъ ѣошъ незна, што е име прилагателно, што ли е существително, а ово и мала намъ дѣца у нормалныхъ школахъ знаю. Кадъ убо мы ову рѣчь *Бачка* узмемо за име существително, онда кажемо *у Бачки*, али кадъ га узмемо за прилагателно, морамо по правилу казати: *у Бачкоѣй*, сирѣчь земни. или Вармедѣи, као што кажемо и *у Нѣмѣцкоѣй*, 623 *Влашкоѣй* и т. д. а не: у Нѣмецкѣй и проч. — И пытаѣмемо га, какъ овѣи су му оно светѣи обичаи, да простѣи люди, кадъ се изопѣяю,

душаю стакла и чаше; разбијоу прозоре, вуку иеть на полѣ, и чине кукавному газди, кой ихъ любезно части, онолику штету! Противъ коихъ е се обичая Любомиръ ополчавао, но зато мой Рецензентъ, не само нѣга, но и Г. Досѣея, блаженну ону душу, и Г. Релковича лудомъ называ! — Оне обичае другѣи за свете признати не може, развѣ челоуѣкъ просячке душе, и весма худа сердца, кой у нима користь нѣку себи налази. — Онь и у моеи второй части на страни 135 оздолъ у версти 7 не разумѣваютьи правый смыслъ моего слога, каже ми, да самъ я Буряма и момкомъ и старцемъ назвао, говоретьи „посадесе кодъ Светозара и старецъ Бурямъ окретаютьи коло!“ А невиди, да оно *старецъ* невозносисе на Буряма, него да е оно у Родител. мвож. славенски написано, кодъ Светозара сирѣчь и старецъ (вмѣсто стараца), а што е у печатни запыта изоставлена, я кривъ ни самъ, како што ни за друге печатне погрѣшке на мене кривица пасти неможе. — Шляхнисмо га вели ми, у Сербску Грамматѣку, зашто Славенску незна! Но нек' ми доиде, да му покажемъ са свѣмъ нову Славенску Грамматѣку у рукопису моемъ, кою самъ зимусъ сочишю, и кою би одма, да имамъ откудъ платити, у печатню послао. Но оставимо га, пытати тьмосе на што му и она кума, коя е осѣкла пруть у шуми да се отъ кума брани? Шта ли му значи оно м и ж да му сека изговори? — Срамъ га было! зна опорочавати мое нѣке невредителне рѣчи, кое су се као у одной Романтѣческой повѣсти могле ретьи, а невиди какове блевотине онъ у своей жалостной Реценсѣи на свѣтъ издае.

Цѣна е на ову Зтѣу часть любезнѣи мои читатели — 5 fl. у свези лѣпо, и съ образцемъ: судимъ да тье мало и ветъа быти, нежели е втора часть. Пренумерѣратисе можете у слѣдующимъ мѣстамъ и кодъ овыхъ Господей: [*долазе имена мѣста и скупицаи.*]

624

Га молимъ понизно Г.Г. овдѣ назначену пренумерантовъ моихъ собиратели, перво, да ми овросте, што я збогъ скупотье садъ на пошту, нисамъ могао свакому воособъ писати, и дозволенѣе отъ нихъ поскати, да ихъ собиратели назначимъ, негосамъ изъ моего коъ нимъ повѣренѣя, позываютьи се на благородну ихъ къ общему добру ревность, усудѣю се то учинити. Второ, да бы се постарали (колико више и скорѣе буду могли) новце скупити, (душно съ имени) и сви да такове овамо у Нови-Саду на Г. Петра Лукича, кунца пошлю, отъ куда тѣу имъ я самъ, овдѣ отсадъ находетьисе, кнѣге разаслати. Есмь со свакимъ почитанѣемъ цѣлому моему любезному роду, всегда

на служби

Милованъ Видакевичъ.

У Повомъ - Саду

15. Септемвриа п. н. 1817.

И. П. Пренумерѣратисе свакиѣ може найдаше до Нового лѣта: но што скорѣе то болѣ: зашто бы радъ, да потомъ и Грамматѣку издамъ.

М. В.

[*Поводом ове објаве Вук је после кратког времена написао*]

МАЛЫЙ ОДВРАТАКЪ¹⁾

НА МАЛЫЙ ОДГОВОРЪ Г. ВИДАКОВИЋА.

[Давид. „Новине Србске у Виѣни,“ 1817., бр. 80., стр. 637.—640.]

637 Ономадне, у 78^{оме} числу новина Србски, споменуо е мало Г. Видаковићъ, у обявленію на трећу часть *Любомира у Елизіуму*, рецензію на прву и другу часть речене књиге. Онъ ондѣе одговара на неке ствари, и обриче да ће скорымъ временомъ одговорити на све. Медьутимъ, докъ додѣе одговоръ на све, мы ћемо му на кратко *одвратити* на ово, што е одговорію.

1) Онъ каже Читательима своимъ, да ни мало не гледаю на ону рецензію, што е изишла на прве нѣгове двѣ књиге.

Валяда онъ мысли, да нѣгови Читатели немаю памети да сами суде и мысле, него да чекаю, догъ имъ онъ каже на што ће гледати, на што ли неће! То се може казати само дѣеци, и людма, кое држимо за будале; а паметне люде, по законима разума и благонаравія, треба оставити нѣвовомъ разуму: па ће они сами наћи и познати, што валя, што ли не валя.

2) Да оно шіе рецензія, него поруга „изъ зависти и нѣке освете.“

Предъ паметнымъ людма не може быти за нѣга већа поруга, одъ онога нѣгова обявленія, у коме онъ онако безобразно *лаже*, и показуе да не разуміе свои књига: гради себе свѣтильникомъ (исподъ кровати) и полудневнымъ сунцемъ, а свое књиге златомъ, за кое ништа не може пріонути и т. д. Та паметанъ бы се человекъ стыдію и снебывао, да му оваково што и други ко рече у очи, а камо ли самъ да говори! Како му баремъ ніе пала на умъ она Србска пословица: „*Ко се вали, самъ се кварѣ*“ или, као што говоре по варошима: „*Собствена хвала смрди.*“ Па јоштъ сирома сани о некаквој зависти противъ себе! Не знамо какову освету споминѣ! Рецензентъ до данасъ јоштъ не зна, да му е Г. В. учинію кавву пакостъ или штету! Може быти, да е онъ то коме другомъ што учинію, па га грызе совѣсть, и мысли да га онај рецензира!

3) Да ће онъ по маломъ времену и лако одговоритя (на рецензію).

¹⁾ Ову е рѣчь начинію Г. Савва Меркайлъ, и нама се допада.

Млого бы паметнїе учинїо, да е найпрїе одговорїо на све, па онда, послїе побѣде, кою овдѣ обрїче, да е издао обявленїе. Садѣ може ко помыслити, да ће му савѣ одговорѣ быти овако *лудѣ* и *лажљивѣ*, као *Светозарове године* и у *Бачки*.

4) Да е онѣ свѣтлникѣ, кои ће и подѣ креветомѣ свѣтити.

Изъ овога се види, да е Г. В. великїй реформаторѣ: не само што Србскїй и Славенскїй езикѣ, и народне обычае, оће да поправи, него му ни Евангелїе нїе по вољи. и нѣга бы радѣ поправити! Христосѣ каже, да свѣтлникѣ неће свѣтити подѣ креветомѣ, а Г. В. управо томе противно! На што свѣтлникѣ подѣ креветомѣ? Не ће ли се запалити креветѣ, па изгорети кућа?! Нека Г. В. у своїой кући метне свѣтлникѣ подѣ креветѣ, али нека найпрїе начини кућу далеко одѣ други людїи.

5) Да су оно само измышлѣне погрѣшке у нѣговимѣ књигама.

638

Ако е измышлѣно, да е прва и друга частѣ Любомира у Елизїуму печатана у Будиму подѣ именовѣ Милована Видаковића, измышлѣне су и оне погрѣшке. Мы смо сваку погрѣшку назначили, на којой е страни.

6) Да Любезнїи¹⁾ Читатељи съ трилѣшимъ причекаю на одговорѣ нѣгови. „нити мы (вели) и судити о вещи каковой можемо, докле и другу страну о нвой не саслушамо (-- добро кадѣ нїе: не саслушамо! —).“

Ово е опетѣ штогодѣ паметно и учтиво! Да ко (н. п.) надѣе у каквой Латинскої књизи написано *virtutarum* и *virtutorum*, *acquorum*, *fratrarum*, *gubernunt*, *fleunt*, *inter nobis*, и т. д. па да рече да су то погрѣшке, и да онаї не зна Латинскогѣ езика, кои е то писао; бы ли ту требало чекати, што ће рећи онаї кои е тако писао! Тако е исто у Любомиру *пастиревѣ* и *пастировѣ* (у род. млож.), *господаровѣ* моихѣ, отѣ *велможевѣ* вашихѣ, у *Бачки*, у *Босной*, *мыслу*, *твору*, *машеки* главомѣ, *видѣти*, *люблѣти*, *успавлѣнѣ*, *измежду* нима и т. д. О томѣ само они могу сумлѣти, кои не разумїю, и нима се може рећи да причекаю.

7) Да онаї текстѣ изъ књиге Г. Архимандрита Кенгелца значи, „да сви, кои књиге не пишу Славенски, и по правиламѣ Грамматическимѣ, него Сербски, како што намѣ спрѣч и бабе говоре, пишу по правиламѣ нѣкимѣ бабе Смѣляне.“

¹⁾ Кадѣ ће престати Г. В. писати прилагателна имена у млож. бровѣ са и? То е сравнителный степенѣ у Србскомѣ езикѣ!

Овдѣ има и лажи и истине : а) да сви , кои не пишу Славенски , пишу по правиламъ бабе Смиляне , то е *лажъ* : то Г. Кенгелацъ нити е рекао нити е мислио ; Ако ли намъ не вѣруе Г. Свѣтилникъ исподъ кревета , а онъ нека пита Г. Кенгелца , па ако Г. Кенгелацъ рече да е онъ тако мислио , онда ће онъ видѣти , како ћемо мы бранити Србскій языкъ и одъ Г. Кенгелца , као и одъ нѣга. б) Да сви , кои не пишу по правиламъ Грамматическимъ (као н. пр. Г. Свѣтилникъ) , пишу по правиламъ бабе Смиляне , то е *истина* : то е Г. Кенгелацъ мислио , и то е рекао . Као да овдѣ Г. Свѣтилникъ мисли , да само Славенскій языкъ има Грамматическа правила ! Нека намъ онъ покаже кои языкъ на овоме свѣту безъ Грамматически правила , осимъ овога нѣгова *Славено Сербскаго языка* (но и онъ опетъ има правила бабе Смиляне , т. е. како ко оне). Како намъ се види , Г. Свѣтилникъ јоштъ не зна управо , ко е баба Смиляна (премда се врло добро држи нѣзини правила). Баба е Смиляна велика господъа , која држи школу *Славено-Сербскаго языка*. Нѣзина се школа особито тимъ слави , што се у ню само одрасли и учени люди примаю , и што е баба Смиляна тако добра и милостива господъа , да кодъ нѣ нема друге ни треће класе , него су све еминенси . Макарь кои у другимъ школама све быо у другој и у трећој класи , кодъ нѣ опетъ може бити еминенсѣ . Нѣзини дѣацы немаю други правила , осимъ *вкуса* (свакѣй свога) . Кодъ нѣ се не може погрѣшити : какогодъ ко рече , или напише , онако е добро : кодъ нѣ свакѣй све зна . Зато е нѣој и надѣнуто овако лѣпо име (*Смиляна*) , што се одма *смиљуе* на свакога , и што у нѣној школи , мѣсто виргаза , стои кита *смиля* . То е баба *Смиляна* ; а остале наше све бабе говоре по правилима Грамматическимъ , као и старцы . А што Сремачке бабе говоре *дедъ , дјеверъ , дјевојка , врѣме* и *ишкерати* , а Ердеговачке *дѣдъ , дјеверъ , дјевојка , врѣме* и *ишкерати* , то е найманѣ ; и то е све по Грамматическимъ правилима (а што нѣи дѣацы бабе Смиляне не разумѣю , ни есу бабе криве).

639 Него бы мы ради знати , ко су то *Шіяцы* ! кое Г. Свѣтилникъ споминѣ съ таквимъ презрѣнѣмъ ? У одговору на прву рецензию казао е , да онъ не пише кнѣге за Шіяке ; изъ тога бысмо рекли да Шіяцы ннесу Србљи ! А овдѣ опетъ каже , да бабе у Ердеговини и у *Шіячкој* говоре *дѣдъ , дјеверъ , дјевојка , врѣме* и *ишкерати* ! Да Г. Свѣтилникъ нѣе овако великѣй моралиста , филозофъ , родолюбацъ и политикъ ; изъ

овога бы смо заключили, да онъ *Ревате* и *Далматинце* зове Шїяцѣма; али то не можемо мыслити о овакомъ човеку и свѣтилнику. Како бы онъ то могао и помислити, агамо ли рећи, и написати, и печатати! Садъ не знамо, кое онъ люде зове *Шїяцѣма*, кою ли земљу *Шїячкомъ*? Шїячке не можемо да надъемо на мапи.

8) Да Светозару нїе было двїе године и по. кадъ е однешень Любомиру, него найвише годѣна и еданъ мѣсець.

Овдѣ Г. Свѣтилникъ, или лаже наочигледце, или не разумїе свога *свѣтила*. Кои не вѣруе, да е Светозаръ био двїе године и по кодъ майке (па онда однешень Любомиру), онаѣ не треба да чита сву Косарину повѣсть (кои ће дьаво читати 30 листа нѣзина лудованя и неприличне лажи!), већ нека прочита страну 312^{ту} и 313^{ту}, па ће се увѣрити. На страни 312^{ої} стоп, да е Младень, пошто е Косара родила Светозара и устала изъ постелѣ, пошао да избави Любомира изъ тавнице, па разумїо у путу, да га е Милорадъ избавїо, и вратїосе (Младень) натрагъ. А на страни 313^{ої} пита Любомиръ Косару: „Кажи ты мени, како е то могло быти, кадъ самъ я у тамници пре што тѣу пуцень быти, писмо прїмїо, да е мой сынъ Младень умрео био, а изъ твоихъ рѣчїй сада разумѣвамъ, да е еще живїо.“ — А Косара му каже: „Ели Васъ Милорадъ изъ тамнице пустио? — Но — естъ. — Онъ е Вамъ и оно писмо писао, по онъ е у тому Васъ преварїо, *Сынъ е Вашъ по оному времену їоць двїе године и цоль живїо!*“ Шта ће рећи садъ Г. Свѣтилникъ!

9) Да му е рецензентъ признао за погрѣшку, што е написао: у Бачкој, а не: у Бачки!

Та ако се не бои рецензента, како се баремъ не стыди други людїи, него овако лудо и безобразно лаже! Рец. е нѣму признао за погрѣшку што е онъ написао (у Ч. I. у примѣч. о езьку на страни осмой у врсти 14^{ої} и одозго и одоздо) у *Бачки* (мѣсто у *Бачкој*) и (у Ч. I. стр. 110 врсти 4^{ої} одоздо) у *Босној* (мѣсто у *Босни*)! Ако лаже коза, рогъ не лаже: ако лаже Рецензентъ, ето кнїге и рецензїе (чло. нов. 65. стр. 520, врс. 15 и 16 одоздо).

10) Да се изъ тога явно види, да Рецензентъ не зна што е име прилага-телно, што ли е существително, кое знаю и мада дьца по нормалнымъ школама.

Рецѣ ми докъ ти ни есамъ рекао. Ругаласе сова сѣ-ници: „Иди кучко главата!“

11) Кадъ се ова рѣчь *Бачка* узме за сушествително име, да се онда каже *у Бачки*, а кадъ се узме за прилагателно, онда *у Бачкой*.

Мы кажемо, да се овакова имена (особито коя се изговараю као *цѣла прилагателна* — ако разуміе Г. Свѣтилникъ шта то значи —) скланяю као прилагателна имена (као што и ни есу друго ништа, макаръ ѿй мы како узимали) н. п. у *Бачкой*, у *Турской*, у *Грчкой*, у *Бугарской*, у *Польской*, у *Гроцкой*, у *Рватской*, у *Чешкой*, у *Влашкой* и т. д. А по правиламъ бабы Смиляны може подніети и у *Бачки*, у *Турски*, у *Грчки*, у *Бугарски*, у *Польски*, у *Гроцки*, у *Рватски*, у *Чешки*, у *Влашки* и т. д. Ово е знаменио примѣчаніе Г. Свѣтилника! Нека га метне у свою Славенску Грамматику; али треба да га потврди млогимъ примѣрима изъ други књига осимъ Любомира: зашто мы (съ опростенѣмъ рећи) ⁶⁴⁰ не вѣруемо нѣму ни Любомиру. — Нама е особито драго, што се Г. Свѣтилникъ подвргао правилима Грамматическимъ, и почео овако мыслити! Само кадъ онъ не каже: „*И имамъ оваковий вкусъ*“, доћи ће онъ (колико е могуће) за рукомъ.

12) За обычае, и за остало што каже „*цитатитъемосе*“, одговоріѣмо му све (кадъ насъ успыта; а за садъ остаемо при ономъ, што смо рекли у рецензји; само препоручуемо Г. Свѣтилнику, нека прочита ѿштъ еданпутъ свою књигу и рецензју, па ако што не разуміе — у рецензји, или у својој књизи — а онъ нека пита други людій): и увѣриѣмо га, да прости люди знаю болѣ разликовати зле обычае одъ добрые и безазленные, него Любомиръ и сви остали наши филозови, кон су о томъ писали; и да кашто велика господа и најпросвѣщеніи люди баце погдьекою чашу крозь прозоръ или преко поля, кое Г. Свѣтилникъ не може назвати гдуности ни будалаштиномъ, него да е читао Орація, опоменуло бы га на онај стихъ: *dulce est desipere in loco* (сладко е лудовати на мѣсту). Што се тиче *просячке душе, худа срца и корысти* (— валя да се *користъ* — са и — пише по Свѣтилниковой Славенской Грамматицы, као и *добити?* —), на то му можемо казати, да Ред. до данасъ ѿштъ никадъ нѣ падао у искушеніе, да завиди Свѣтилникову богатству и благородномъ срцу.

13) Да онъ нѣ кривъ штое у печатњи изоставѣна заплата (кодъ старца Буряма).

Ни мы ни есмо криви што смо разумѣли онако, као што стои у књизи. Него бы смо ради знати, откудъ Буряму брада, кадъ нѣ старецъ?

14) Да смо рекли да не зна Славенске Грамматике, а да е онъ сочинію нову Славенску Грамматику, кою насъ зове да видимо.

Мы ни есмо *рекли*, да онъ не зна Славенске (ни Србске) Грамматике, него смо то *доказали* изъ нѣгови књига; па макаръ онъ досадъ написао 70 и 7 Славенски Грамматика, онъ опетъ не зна (досадъ, а унапредакъ ако научи, то е друго) Славенски ни скланяти имена, акамо ли што друго: Ако п. п. буде у нѣговой Грамматици *пастыровъ* и *пастыревъ* (у род. млож.), *Господаровъ*, *велможевъ*, *дѣви*, *постелѣи* и т. д. онда ће люди казати да то нѣ Славенски (а нѣ ни Србски, него по правилима милостиве госпоже бабе Смиляне); ако ли у нѣой буде *пастырей*, *велможъ*, *дѣвъ*, *постель*, а онъ успише овако ко и садъ: онда ће люди рећи, да е онъ преписао (а јоштъ нѣ научіо) Грамматику *Смотрѣйскаго*, или *Мразовићеву*. Тако бы онъ могао сочинити и Нѣмачку Грамматику! —

Јоштъ има нешто знаменито у овомъ објавленію: Г. Свѣтилникъ промѣненію е име својој књизи: прва и друга частъ звале су се *моралныя повѣсти*, а ова садъ *моралноромантическая повѣсть*! Изъ овога се види да е Г. Свѣтилникъ познао изъ рецензіе, да оно нѣ *моральная* него — — — *повѣсть*; али штета што нѣ знао узети какво име, кое бы му могло остати и за друге књиге, него е узео онаково, кое ће промѣнити у првој књизи послѣ ове: *Моралноромантѣческа повѣсть* (*moralisch-romantische Erzählung*) не значи ништа! Друго е *romantisch*, а друго *romanhaft*: *romantisch* се говори само о предѣлѣма; али баба Смиляна не ће се ни зато расрдити.

Рецензентъ.

[С овим је чланком у вези Видаковићева II објава треће књиге „Луб. у Елис.“ и Вуково „Неколико ријечи о другом објавленіју на III ч. Луб. у Елѣсѣуму,“ које види под бр. XIII у другој књизи ових Вукових списа.]

VII.

[Давидовићеве „Новине Србске у Вјени“ донеле су, у броју 83. од г. 1817., на стр. 661.—662., ово]

661

П И С М О

противъ последнѣ точке у рецензиі Любомира у Елісіуму: „Ово е онај слогъ, за кои су писали Русси изъ Влашке (1810) у Србию, да Господари закажу писарима, да некаре езика, него да пишу, као што се говори, и т. д.“

(Учредништву послано.)

У Ади 5/17 Септ. 1817.

Почитаемѣи Господин Давидович!

Из новина Србскѣи числом 68ѣм у рецензаціи¹⁾ Любомира у Елісіуму читаосам овде о писаром¹⁾ у Србѣи бывшим¹⁾ нешто *уиомедуто*, будућти да сам и ја у числу ивогда бывши Србскѣи писара *био* — а знајућти да Ви Г. рецензанте, кое ја именово сретѣе познавати неимам, познаете: наѣо за потребно на Вас¹⁾ ово управити писмо, по коему вас¹⁾ молим¹⁾ да рецензантом у *одговор на уиоминанѣ* њово, од мене јавите на 1.^о да су мени у време 1810 Године пре и после оне, дѣла Русска с¹⁾ Србѣом много яснѣе нежели рецензантом позната; и да ја (не што овако неправилно пишем¹⁾), по управ из познана дѣла доказуем њима да Русси ни пре. 1810 Го. ни после. и едном речѣю никад, ни словесно, *иоше* манѣ писмено (како рецензанти говоре) Србским Старешинам о начину писаня *уиоминяли* иицу. — нитеу руссѣи с¹⁾ воиском у Молдавскои и влашкои иест Година стаяли и Стурком за словесност Србску рат водили. А што пак рецензанти *уиоминю* да су Русси за Србскѣи Езык толмаче држали то е (с¹⁾ долуженѣм ретѣи) пресна лаж¹⁾, по срблн гди коп да есу Службе толмача у Туреком и Греческом Езыку код Русса изпољивали, тое познато и истинае; овде могу закључити, дае кои од рецензанта себи ласкао быти Толмачом Србска Езыка — пак без дѣла и содржаня гладујутьи (шаравно) на писаре ердѣосе онда, кое сад гди никаква места ни наїманя неимаю *оиоминяти*, опорочаваю.

¹⁾ не кажесе *рецензація*, него *рецензија* од латниске рјечи *recensio*, а не *recensatio*. — [Како ову напомену, тако и истпацаѣе појединих речи и слова биѣе да је учинио Вук.]

на 2го могу доста истинно рецензанта уверити, да 1814 Године Кромѣ Особе Графа Орурка, *нѣ нѣднаго* русса од оным консу пред тим с' поменутиим Графом у Србији бывали (кромѣ служителя Графови) у бечу было *нѣ*, и да рецензанте Силнѣ уверим исте 1814 Год. *бѣо* сам и я три месеца дана у бечу, и да Графа Орурка и ветѣ число русса консу у Србији бывала, много яче имам чест познаватѣ нежелу коиму драго од рецензанта. овде нек ми кажу Рецензанти консу дакле то они русси, с' Графом Орурком у Србији *бывшии* Србскѣи Езык познаваютьи, — а у бечу 1814 Год. *небывши* (изключаваютъи Гва Колежског Совѣтника Недобу) — у бечу питаня како рецензанти Говоре о Србском Езыку чинили? — и акосу она — писма, не Славянскѣи не русскѣи и не Србскѣи писана была. *врло любопитно* каковим то Езыком быласу писана; и ко она умеде протолмачитѣ — вѣроятнѣ кои од рецензанта кои весма добро правила свое много крат *упоменуте* и достопамятнѣ бакѣ Смилане разумева.

Занета измишленія и коекаква бунцаня у обще помещаватѣ новине врло мало рецензантом служи к' чести, и много бы наметнѣи были, да су време коекаква неистина писаня шетанѣм по Прадѣру, или Спаванѣм заменули, нежелу што у новине уводитѣ даю. Што се тиче *о' начину* у Србији писаня, онаѣ е како што ово я пишем у свему сходан', и могу слободно ретѣи, *иоше* много исправнѣи и Совершенѣи бываю *ест.* Того ради рецензанте молим'. любов да ми учине, на ово одговоритѣ писмо. Есули могли разумети — и каквим е писано *Езыком*, иначе остаем под сумнѣом. не што бы русскѣи или Славянскѣи неразумевао, но што горе и Србскѣи да говорити не знам. С' овим нек ми рецензантѣ опросте ако по воли нѣмовои или начину — ово нѣ писано, зато ни мало я крив ни сам што сам у Србији, Срему и Бачкои овако неправилно учѣо Србскѣи Езык' — доущам дасам ови у Сараеву, или Мостару, или у бокѣ-катору учѣо гди оно као и рецензанти чисте Србске речи размажено и као ачетьесе *обичаи* имаду изговаратѣ н. п. оным медьед и медьеди, а код нас свуда веле медвед и медведи — и т. д.

Будуты да рецензантѣ у ономинаню *о руссом* у Србији и влашкои *бывшима*, нѣтѣу пазили на Лица ни на Массу о чему говоре — то оправданя ради, потребно е нима и ово явитѣ, да не само русскѣи ветѣга званя и Ума люди — но ни *наѣбезумнѣи* нѣов Маргетант' (пиляр) нѣ тако смешно *безстидан* и *безсовѣстан'* говорит' оно што никад бывало нѣ, као наши' рецензантѣ *обичаи* што имаду. Окончаваютъи писмо ово за дужност држим вас' Гн. Давидович молитѣ, да писмо ово гди места наѣдете у новине Србске *поместите*; с овим чествуютъи — вас' *прививам.*

Вам доброжелетѣи

Мих. Фил. Грујович м. р.

[У истом броју новинѣ, одмас иза овога писма (на истој страни), штампан је и Вуков одговор под натписом:]

ОДГОВОРЪ РЕЦЕНЗЕНТОВЪ.

[Давид. „Новине Србске у Вјени,“ бр .83. г. 1817., стр. 662.—664.]

662 Истина да е рецензенту највећа радостъ одговарати на оваково што противъ свое рецензије, но опетъ на ово писмо, изъ много узрока, не бы радъ быо одговарати; али кадъ Г. Грујовићъ овако моли да му се учини љубавъ, морамо му накратко штогодъ одговорити, и то ево овако у разговору (да бы насъ читателѣи болѣ разумѣли).

Грујовићъ. Из новина Србскіяи числом 68. у рецензаціи Любомира у Елсіуму читао сам овде о писаром у Србїи бывшим' нешто уаоменуто, будућѣи да сам и ја у числу виога бывши Србскїи писара бїо —

Рецензентъ. Мы оно ни есмо споменули да срамотимо ондашнї писаре Србске, него што е нама требало; а Г. Грујовићъ нїе намъ онда быо ни накрай памети; али кадъ му е чела за клубукомъ, пека се шипне мало.

Г. Мени су дѣла Русска е' Србїом много ясїе нежеља Рецензантом¹⁾ позната.

Р. То може быти; и валя му кои намъ то каже, да знамо у напредакъ кога ћемо питати, ако намъ што затреба. Али опетъ онъ не треба да мысли: *да онъ зна све, а другїи нико да не зна ништа.*

Г. Русси ни су никад, ни словесно, *иоце* мањ писмено Србским Старешинам, о начину писаня уиоппяли. —

Р. Ето видите како не зна све! Валя да мысли да е онъ еданъ писаръ быо у Србїи, и да е морао писати сва писма, што су слали Србљѣи у Руссию, и читати сва, што су долазила изъ Руссије у Србїю! У Србїи е было више одъ стотине писара (самы Секретара у Совѣту измѣенилосе 8 — и то само у Београду одъ год. 1807—1813).

663 Г. нит су Русси е' воиском у Молдавскои и влашкои шест Година сталя и Стурком за словесност Србску рат водили.

Р. Ту има право: Зашто бы ипаче Русси одма изабрали и поставили Србљѣима добре писаре и Секретаре.

Г. да су Русси за Србскїи Езык толмаче држали то е пресна лаж'

Р. Као да Г. Грујовићъ не зна ни што е толмачъ! Толмачъ е сваки онаї, кои што коме протолкуе. Да е онъ овдѣе,

¹⁾ Зашто Рецензантъ? Валя да мысли Г. Грујовићъ да е ово француска рїечъ! Кадъ бы была француска, онда бы морало быти *ресансантъ*, али е французи не познаю.

ми бы га узели за толмача, да намъ протолкуе на неколика мѣста ово нѣгово писмо.

Г. Овде могу закључити, да е кои од Рецензанта себи ласкао бити Толмачом Србска Езика — пак без дѣла и содржанія гладуютьи (наравно) на писаре срѣдосе онда, кое сад гди никаква места ни најманя неимаю опоминяти, опорочаваю.

Р. Валяда е *Г.* Грујовићъ све чинію изъ злобе и изъ зависти, што е чинію, па мысли, да ни другій нико ништа не може рећи ни учинити изъ другога узрока и намѣренія. Нека онъ благодари Богу, или слѣпој срећи, што онъ садъ не гладуе; а Рецензенту ако и нѣе остало одъ брата тудье муке, онъ онегъ ѱоштъ нѣе дошао *Г.* Грујовићу на чанакъ (нити ће му доћи).

Г. Да 1814 Године кромъ особе Графа Оурка, и нѣгови служителя, и Гпа. Кодежског Совѣтника Недобе, нѣе нѣдиога Русса од оими кои су пред тим е поменутиѣ Графом у Србїи бывали у бечу было нѣе.

Р. Особа Графа Оурка и нѣгови служители и *Г.* Недоба, то ѱї е више одъ пола десетине; а да оно запыта о Србскомъ езѣку, нѣе требало више него само еданъ. А кои е таѱ быо? То мыслимо да *Г.* Грујовићъ, као оваковѱ Министеръ, не ће одъ насъ ни тражити (да имена правы и поштены людїи мѣшамо у наше распре).

Г. и ако су она — писма, не Славенскїи не Русскїи и не Србски писана была, врло любопитно каковим то Езѣкомъ была су писана —

Р. Познаесе Министерска глава! Она све саня и мысли о писмима. Ни есу была писма никаква (а ѱоштъ манѣ нѣгова, некъ се не бои), него печатана књига!

Г. Што се тиче о начину у Србїи писаня, онаѱ е како што ово я нишем у свему сходанъ, и могу слободно ретъи, иоще много исправнїи и совршенїи бываю ест.

Р. Што е писао *Г.* Грујовићъ оно е могло быти овако, као ово нѣгово писмо, али што су писали други, оно е было (као што е и садъ у Србїи) много и много болѣ. Сви су се ондашнїи писари могли раздѣлити у три реда: у првомъ су реду были прешавши одовудъ учени люди, као н. п. *Теодоръ Филиповићъ* или *Божя Грујовићъ*, *Јованъ Савићъ* или *Иванъ Југовићъ*, *Стефанъ Живковићъ*, *Стефанъ Филиповићъ*, *Максимъ Јкшићъ* и т. д. У другомъ су реду были прешавши одовудъ люди свакояки званїя и чиновна, н. п. было е *шегрта*, *калфїи* (трговачки и майсторски), *трговаца*, *майстора*, *пропалица*, *магѱистора*, *дѣака*, *каплара*, *аѱоша*, *попова*, *растрига* и т. д.

А у трећемъ реду были су оданде прости люди (и момчадѣ), кои су случајно сами, или кодъ попова и балугѣра, научили читати и писати. Изъ првогъ реда знамо, да су *Божса, Јоговићъ, Филиповићъ, Јакићъ* и *Живковићъ*, писали много болѣ одъ овога писма; а између оны остали могао е кои и горе писати.

Г. Того ради Рецензанте молимъ, любов да ми учине, на ово одговоритѣ писмо, Есу ли могли разумети — и каквимъ е писано Езикомъ —

Р. Богме смо га доста тешко разумѣли (а да намъ нѣ стварь позната, Богъ зна бы ли га и разумѣли) на некимъ мѣстима као н. п. *у одговорѣ на ушоминанѣ њиво, врло любопитно* (— шта врло любопитно? —). Осимъ тога, истина, писано е Србски, и да е мало яснѣ и вразумителнѣ, могло бы поднѣти као за човека, кои нѣ управо ништа учѣо; али за Србскогъ писара (јоштъ манѣ за Секретара) не валя ни зашта: а) (као што смо рекли) што нѣ ясно ни вразумително. б) Што е пуно Грамматически погрѣшака, н. п. *о шисаром, Стурком, што се тиче о начину, воиском, обичаи, влашкои, толмачом, нѣ нѣднога у бечу было нѣ, онаѣ е бывао ест* и т. д. в) Што нема никакве постојане орѣографѣ, него управо по правилима „много крат ушоменуте и достопамятне’ баке Смиляне,“ н. п. *почитаемѣи, бывши, бывшии, не бывши, было, бѣо; Езиком, Езиком; Русси, Руссии; онаѣ, обичаи; одговоритѣ, говорити, Рецензантѣ, Рецензанти, њиво, њив* и т. д. Србскѣи Секретарь, а особито оваковѣи, кои се валя, да се много мѣшао съ Руссима, њима писао и њѣова писма читао, требало бы, да зна баремъ Славенску (или Русскѣи) орѣографѣю, н. п. гдѣ се пише *ы*, гдѣ *и*, гдѣ *ѣ*, гдѣ *ѣѣ*, гдѣ *ѣѣ*, гдѣ ли *ѣи* и т. д. То е могао научити изъ Русскѣи писма, ако ништа друго нѣ читао. То знаду и Русскѣи маркетани, а нашъ Секретарь не зна! Срамота!

Г. С’ овимъ пек ми Рецензанти опросте, ако по воли њивовоѣ или начину — ово нѣ писано, зато ни мало я крив ни сам што сам у Србѣи, Срему и Бачкоѣ овако не правилно учѣо Србскѣи Езык’ —.

Р. Само овакови писари и учени люди, као што е *Г.* Груѣовићъ, могу быти овако лудо горди и безобразни, да кривицу и срамоту свога незнања бацаю на народъ! Србѣянцы, Срѣмцы и Бачвани, не кажу: *о шисаром, о Руссомъ бывшима, влашкоѣ, Молдавскоѣ, ушоминати, помещавати, толмачом, Србскѣи Езык, нѣ нѣднога у бечу было нѣ, онаѣ е бывао ест* и т. д.

Г. допушам да сам ови у Сараеву, или Мостару, или у [боки-котору учио гди оно као и Рецензанти чисте Србске речи размажено и као ачетьпсе обичаи имаду изговаратї н. п. ошни медьед и медьеди, а код нас свуда веле медвед и медведи и т. д.

Р. Овдѣ не знамо, или е Г. Грујовић глувъ, или се разуміе у Просодїи, као и у остальмъ частима Грамматике? Сарайліе, Мостарцы и Бококаторцы зато граде одъ еднога слога два, што не ће да изговараю размажено и ачећисе, него оштро, н. п. *снігъ, віенацъ, шїесацъ, біело* и т. д. А што се тиче *медведа* и *медьеда*, ту е гласъ (просодїйскїй) еднакъ, него се другчіе пише и говори; но то Г. Грујовић и да е разумїо, опетъ не бы могао рећи, да е погрѣшка (ни едно ни друго): Србїянскїй, Сремачкїй и Бачванскїй медведъ (медвѣдь) *зна* (вѣсть) гдѣ е *медъ*, а Ерцеговачкїй, *Бошнячкїй*, Црногорскїй, Бококаторскїй, Далматїйнскїй и Рватскїй медьедъ (медѣдь) *еде медъ*. За еднога медведа неће се свадити Србљи изъ поменути земаля: они су браћа, и биће свагда; а медьедъ остае медведъ, макаръ га како звали и облачили.

Г. да не само Русски ветьега званїя и ума люди, но ни *наїбезумнїи нов* Маргетант' (циляр) нїе тако смешно безсгидан и безсовѣстан' говорит' оно што никад бывало нїе, као наши' Рецензанти обичаи што имаду.

Р. Мы знамо и безъ Г. Грујовића, да су сви Русси, одъ Генерала до маргетана, ангьели, него сожалуемо, што нїе и Г. Грујовић мїешаюћисе съ нїима толико, баремъ пола ангьела постао; и чудимосе, зашто їй воли валити, него имъ подражавати! — Si tacuisses, phylosophus mansisses.

••••

[Из године 1817. су и оне Вукове напомене о речима: па-стуља, медвед, коњушница и чајати у бр. 96. и 97. Давидовићевих новина за ову годину (које је Вук уредио); види у „Додатку“, на крају ове књиге, бр. 5.]

•••••

VIII.

ВТОРО ОБЈАВЛЕНІЕ

0

СРБСКОМЕ СЛОВАРУ.

[Засебан оглас (штампан ситним словима) на 2 листа велике 8°, слат као додатак Давидовићевим „Новинама Србским у Вјени,“ за 1818. годину, уз бројеве 20., 21. и 22.*)]

1а Изъ Фрушкогорскога манастира Шишатовца, 20. Марта 1816. године, објављений *Србскій Словаръ* почео се *већ* печатати, и до конца мѣсеца Юнїа ове године биће готовъ савсвимъ. — Различна обстоятелства задржала су, те ова книга нїе већ одавно изишла на свѣтъ; но у томъ е моя највећа штета, а своју, и Господе Пренумеранта и читателя, дангубу накнаднїе книга тимъ, што ће садъ изићи много совршенїя, него што бы прїе изишла. Кадъ самъ оно прво објавленїе издао, онда самъ имао око 18,000 рѣчїй, и обрекао самъ, да ће бити све претолковане Нѣмачкимъ езыкомъ; а садъ имамъ око 30,000 рѣчїй, и све су претолковане *Нѣмачкимъ и Латинскимъ* езыкомъ. (Латински смо додали изъ два узрока: 1) Ради Француза и Енглеза, и остале народа, кои не знаю Нѣмачки — а Латински знаю Книжевници свїю Европейски народа. 2) Ради наши Србаля, кои уче Латински). А кое се рѣчи односе на обычае народне, оне су све претолковане Србскимъ езыкомъ тако, да ће сваки Србљинъ, и тудинъ

[*] У сва три ова броја штампано је (стр. 160., 168. и 176.) и ово уредниково „Објавленїе. — Г. Вукъ Стефановић почињ свой већ давно објављени *Речникъ србскога Езыка* печатати, како изъ своєга собственнога србскимъ новинама прикључениога објавленїя видитсе може. Овде се прикључаваю по два екземплара објавленїя, съ нижайшимъ прошенїемъ, да бы ГГ. откупници новина србски наклонность и благоволенїе показали, едавъ отъ ови своима прїятељима сообщити, и ово дѣло далѣ препоручити.“]

кои мало Србски зна, видѣти шта су *Кральице, Додоле, Лазарице; Завѣтине, Крстоноше, Дружичало, Ранило; Виле, Вѣшгице, Вамаири, Стуаки; Врзино коло, Грабанѣяши и Едномѣсечиѣи*; како *Србљи Божићъ божићјую, како Ускрєсъ ускрєсјую, како Ђургєвєъ данъ и Богоявлѣнїе* (и остале празнике) *празнјую*; како *крєсно име славе, како бабине чуваю, како се жєне и удаю, како се Богу моле, како напијю, како тужє за своима* (кадъ ко умре), *како даће даю*, и остале различне обычає старє како држе и проводе: како е постада *кукавица*, каколи *корњача* и т. д. А и осимъ тога, не ће у овомъ Словару быти само сувопарне рѣчи, него су свуда мала толкованїя о различномъ значеню и употребљаваню рѣчїй: различни примѣри, а особито изъ *народны пословица, ивѣсана, загонеткїй и приповѣдкїй*. — Изъ овога малогъ описанїя може свакїй ласно видѣти, да ће ова књига быти садъ ¹⁶ трипутъ већа, него што е обећана у првомъ обявленїю: зато їой морамъ и цѣну подигнути на 20 форинтїй В. В. (а за оне предѣле, куда нема новаца одъ артїе, 20 сребрны цванцька, или 20 гроша — као што садъ новцы иду у Турској —). И то е їошт' мала цѣна према величини књиге. Та да су само суве рѣчи, безъ свакога реда и толкованїя, онетъ бы вредно было, да свакїй Србљинъ съ радостїю да за нѣи 20 фор. Да се оволика књига печата само Србскимъ езыкомъ, онетъ бы была скупля одъ 20 фор. В. В.: а камо ли у три езыка, гдѣ слагачъ мора имати предъ собомъ троя слова (мѣсто еднє), на часъ тражити Србска, часъ Нѣмачка, часъ Латинска. — Ово е гњига, коя се не може издати на свѣтъ безъ помоћи Родолюбаца и Благодѣтеля књижества нашега, или безъ мое велике штете: зашто ће да стане више одъ 12,000 фор. В. В. докъ се напечата; а я мыслимъ да Србљи ни есу ради, да се я съ моїомъ штетомъ трудимъ о общему благу (доста е и толикїй трудъ мой, што приносимъ драговољно на жертвеникъ обще ползе). Зато садъ издаемъ ово второ обявленїе и наново продужуемъ време прєнумерацїе до копча мѣсеца Маїя. Кадъ књига изиде на свѣтъ, онда ће быти скупля (као и втора *частъ народне Србске ивѣснарице*), и свакїй, коме устреба, мораће се самъ старати да е добави (а Господи Прєнумерантима ће се послати на ногу). Господи Прєнумеранти, кои су се, изъ ревности къ нашему књижеству, прєнумерирали до садъ по 10 фор., надамсе да ће ми садъ драговољно послати їошт' по 10 фор. за кое ї

покорно молимъ. Гдѣкои су платили ѿшт' на прво објавле-
нїе по 20 фор. оныма благодаримъ покорно.

Нїе ова књига нужна и потребна само Списателњима и књижевницима Србскимъ, и иностранцима, кои су ради Србски учити, него особито и онымъ Србљима, кои уче, или кои су ради учити, Нѣмачки или Латински: колика ће у томъ бити помоћ Србљину, кадъ онъ сваку своју рѣчь, докъ отвори књигу, може знати како се зове Нѣмачки и Латински! А ова су два езика нужна Србљима, не само оныма, кои живе у Нѣмачкомъ Царству и желе у Нѣмачку службу ступити, него и онымъ свима, кои желе бити учени люди у данашнѣмъ свѣту: зашто се на тимъ езыцима налазе најлѣпше књиге одъ свію наука, кое е већ познато Руссима и Грцима, и свима осталымъ народима. А збогъ *обычая народны*, и збогъ *различны* примѣчанїя, *свакій* ће е Србљинъ читати съ особитомъ радостію и увеселенїемъ.

Што се тиче, у овој књизи, реда Словарскога, и Нѣмачкога и Латинскогъ езика, надамсе да ће бити задовољни сви люди, кои су вѣшти оваковимъ пословима: зашто самъ я о томъ радіо овдѣ готово двѣ године са високоученымъ Господиномъ *Копытаромъ*, к. к. придворнымъ Библиотекаромъ, коега и учени Србљи многи, као и остале Славенски народа Књижевници, познаю, као еднога између првие Славенски Граматика и езыконспытателя. Ево неколико примѣра*) о различномъ значеню рѣчїй:

[*] Све ове речи, које Вук износи овде (стр. 185.) ради угледа, овако су, на својимъ местима, штампане и у „Српском Рјечнику“ (1818. г.), само *новим* правописом и с овимъ променама:

Код речи *клин* додато је, за 4) значење, после речи *oscheosele*: „Многа ђеца имају клине. па у ђекоји прођу, а у ђекоји остапу и послїје буду кпави;“

Код речи *насадити* у 2ом значењу изостављено је: „вршай *eine Schiff*“, а у 3ем речи „сикиру, или мотыку;“

Код речи *стати* изостављено је у 5ом значењу: „стон рыка волова,“ у 6ом значењу додато иза речи род: „момак на снагу,“ а у 7ом значењу место „10 дуката“ стоји „десет гроша;“

Код речи *жити* додато је и значење: „1) жито, *reitern, cribro*;“

Код речи *шарка* у 1ом значењу место змија стоји гуја, а додато је и значење: „4) шарке (pl.) *die Thürangeln, und das Thüband, cardo et vinculum januae*;“

Код речи *шуба* у немачкомъ преводу 2га значења додато је (испред латинскога „*tormenti genus*“) реч „*eine Selbstfänge*.“]

34	Жал	При	Стá	Шиб	35	Иа										
Жáлити, имъ, v. impf. 1) кога be- trauern, lugeo. 2) bedauern, mise- ror. 3) што bedauern, doleo. 4) на кога weh gram seyn, succenseo. 5) на кога Verdacht haben, suspicor.	Клѣпъ, м. 1) der Nagel, clavus. 2) der Reil, cuneus. 3) клѣпъ у ко- шулъъ der Einfaß bey den Ráhterin- nen, cuneus (?) industii. 4) клѣпни, der Hodenbruch (bey Kindern), osche- ocele.	Крѣло, п. 1) der Flügel, ala. 2) der Schöß, sinus.	Стáнь, м. 1) der Weberstuhl, machina textoria. cf. разбоѣ. 2) die Sen- neren, locus et casa mulgendis aestate ovibus. 3) der Leib (als Theil des Hemdes) industii corpus.	Стáти, анемъ, v. pf. 1) stehen bleiben, consisto. 2) на што treten, insi- sto. 3) коме на путъ in den Weg treten, verhindern, impedio. 4) нѣ ми стало драг liegen, interest. 5) стаде га вика, стои рыка волова и. j. w. ез entstand, begann, coeri. 6) стао винограđ на родъ begann, coeri. 7) fojen, consto: стало ме 10 дуката.	Мѣтатице, мѣхеме, v. r. impf. 1) камена Stein werfen (ein Spiel), jacto saxum. Камена се мѣху мом- цы двојко: сѣ рамена и омаи- ке. 2) ногама ausíschlagen, herum- schlagen mit den Füßen. jacto pedes.	Стóна, f. 1) der Tritt, die Länge eines Fußes, pes. 2) die Winde, artemio.	Чинити, имъ, v. impf. 1) шта ма- шен, thun, ago. 2) коме einem anthon, incanto. 3) кожу gärben, perficio corium.	Чинитице, имсе, v. r. impf. 1) sich stellen, simulo. 2) išeinen, videor: чини ми се.	„Не мѣхисе ногама; „Нѣ торганъ поњава, „Веће моя долама — 3) на кога nacharten, exprimo aliquem. similis sum.	Шáрка, f. 1) шарена змѣя eine bunte Schlange, serpens varius. 2) ша- рена кокошь bunte Henne, gallina varia:	Мáстъ, f. 1) das Schmalz, geschmolzenes Fett, pinguedo liquata. 2) die Sal- be, unguentum. aders. 3) човекъ црне масти (Farbe) atrí coloris.	„Закољи ми шарку коку, коя не носи —	Насáдити, имъ, v. pf. 1) кокошь der Henne Eier unterlegen, impono gal- linam ovis. 2) вршаѣ eine Schicht Farben zum Ausdreifen, praeparo frumentum triturationi. 3) сикпру, или мотыку, auf den Stiel anstecken, insero manubrio. 4) воћа, шљива in Menge pflanzen, sero. 5) ладбу išeitern, impingo.	3) шарена пушка. bunte Flinte telum varium: „шарке пушке по средини носе —	Прѣстáти, анемъ, v. pf. 1) за кимъ nachlaufen, insequor. 2) на што einwilligen in etwas, consentio. 3) прѣстáло ми у посао íst mir eben zu rechter Zeit gekommen, accidit in tempore. gratum.	Шибá, f. 1) die Spießruthen, роена virgarum. Метнули га (ударили га) на шибу. 2) eine Art langer Kanone (von kleinem Kaliber), tor- menti genus: „Докъ ми гледа Крвњо на Земуна. „А Маргета на Врачаръ на полъ. „Танка шибá на малу Вишњи- цу —

Изъ овые неколико примѣра може сваки себи предста-
вити, какавъ ће бити овај Србскій Словаръ (а ево овако ће
бити печатанъ овимъ истимъ словима): а обычаи су описани

као *Краљице, Вила и молитвена чаша*, у другој части народне Србске иџснарице (на страни 48, 257 и 259).

Ако ме Србљи садъ на ово второ објавленіе само толико помогну, да не штетуемъ много на овој књизи, онда ћемо одма иза ове дати да се печата *Нѣмачка частъ*, у којој ће бити претолковане на Србски све Нѣмачке рѣчи, кое се налазе у *Аделунгову* и у *Камиеову* Словару. Нѣмачка ће частъ бити едну трећину, ¹/₃, евтинія одъ Србске: о нѣој ће изићи објавленіе кадъ се почне печатати. *Трећа и четврта частъ народне Србске иџснарице* такодѣръ е готова и на чисто преписана.

Когодъ пошлѣ новце за 10 пренумеранта, добиће 11^{ту} књигу на даръ: а ко пошлѣ за 5, добиће 6^{ту} за 10 фор. ¹⁶ То ће добити и Господа Совекупители досадашњи Пренумеранта, само њ покорно молимъ, нека се медьутимъ потруде, да скупе одъ свакога Г. Пренумеранта њшт' по 10 фор. и да ми пошлю до реченога рока (т. е. до конца мѣсеца Маја).

Имена Госпде Пренумеранта печатаћесе онако, као што њ Господа Совекупители пошлю: зато њ молимъ покорно, да свако име, съ презименомъ и достоинствомъ, точно и разговѣтно напишу онако, као што су ради да буде напечатано.

Новце и имена Госпде Пренумеранта може свакој послати овдѣ у Бечъ, великоме, и у нашему трговачкомъ свѣту познатомъ, трговцу, Господару *Турки* (An Herrn Th. Demeter Turka, in Wien), а онъ ће мени поуздано предати: само нека се добро упути да њму додѣе.

У Бечу ²⁰ Марта 1818.

Вукъ Стефановићъ.

[Ова је објава приказана (с потписом К., т. ј.: Копитар) и у бечком „Oesterreichischer Beobachter,“ у броју 119. за г. 1818., где је у главном изнесена потреба оваког српског народног речника и начин његова издања. Тај приказ је укратко објављен у српском преводу у Давидовићевим „Новин. Србск.“ за 1818. г. (бр. 31., стр. 244.). Исто је тако у овим новинама (бр. 72., стр. 565.—568.) преведен и цео чланак из 260. броја „Oesterr. Beobachter“ за 1818. г., који је ту штампан као одговор на предњи приказ, и у ком се у главном казује сумња о користи од Вукова речника за српски књижевни језик. Овај је чланак без икакга потписа. Вуков одговор овом безименом критичару види у II књизи под бр. XI.]

[У броју 58. Давидовићевих новина (од 20. јула 1818.) има на страни 452. (на дну) ово:]

О Б Ј А В Л Е Н И Е.

Већ е печатано више одъ половине *Србскога Словара* (садъ се печата П), и до конца мјесеца Септемврија (ове године) биће **ЈМАЧНО** готовъ са свимъ (да се изъ почетка могло печатати овако брзо и точно, као што се садъ печата, већ бы до садъ био готовъ).

Ако се јоште ко присјети да се пренумерира, пека гледа, да му име и презиме, съ новцима заедно, дође овде најдалѣ до конца Августа.

Гдѣкои одъ старе Госпoде Пренумеранта, кои су се пренумерирани на прво објавленіе по 10 форинтій, нјесу јоште послали додатакъ по второме објавленію; за кое и по другій путъ покорно молимъ (особито Господу Совокупителѣ, одъ кои то највише зависи), да гледаю међу тимъ да ми пошлю. — У Бечу 23. Јулія 1818.

Вукъ Стефановићъ.

[И у својим писмима из овога доба .1. Мушичком (75. Гласник Српск. Уч. Друштва, стр. 281. и 282.) Вук исказује наду, да ће сав Речник бити готов крајем септембра (у почетку овога месеца почето је Т), али је то могло бити у истини тек у првој половини децембра, као што гласи Давидовићева објава у „Нов. Срб.“ од 7. и 14. дец. 1818. (бр. 98. и 100., стр. 776. и 788.): „Рѣчникъ Србскій Г. Вука Стефановића готовъ е ове седмице.“ Ту се још казује: од кога ће скупилача уписници из појединих покрајина добити Речник, и то, који су платили 20 фор., укоричен, а и за нове куце је цена 20 фор., али неукоричном. — Само пак разалилање Речника извршено је у почетку 1819. г., пошто је Вук отишао у Русију (Б. Рајковић у „Јавору“ за г. 1877. стр. 83.).

Још о самом Речнику види у другој књизи овог Вукових списа, под бр. XI. и XII.]

IX.

[У 25. броју Давидовићевих „Новина Србских“) у Виѣни“ за г. 1818. штампано је, на стр. 198. и 199., у одежку „Смѣнице Книжествене,“ ово]

198

МНѢНІЕ О ПИСМЕНЫ НН У НАШЫМЪ ПРИЧАСТІАМА

(Учредничеству послано)

Два су правила, по којима се саставља причастіе на *ный*. а) У глаголы првог сопряженія бива, кад се третьем лицу преходящег времена дода слог *ный*, н. п. зову-звах-*зва-званный*, вергу-вергох-*верже-верженный*, собираю-собрахъ-*собра-собранный*. б) У глаголы II. сопряженія постае, кад се у првом лицу времена настоящег измене **С** или *ю* на *еный*, н. п. мучу-мученый, творю-твореный. То се без сумнѣ подразумева, да ова оба правила трие неколико изятія; но та прелазим, као немаютьа никаквог с предметом нашим садашњым союза. У преднаведеним правилама кажесе: Додаесе *ный*, **С** или *ю* изменесе на *еный*, а не тамо *нный*, а овде *енный*! Прадед Славенске Грамматіке Мелетій Смотрицскій првѣй е написао та два правила, за тог незваног госта (*н*) ни гди ни спомена учинио нѣ: него га јошт приликом оном, кад му е у неки прилагателны место назвачіо, са свим јавно из причастія тера. Да како се дакле опет у оно мало нѣговы собствени речій, у предсловію Грамматіке нѣгове, у Епископій Римнической издане, наведени налази *вѣрннѣи, познана, употреблена*? Како у самој Грамматіки едно и то причастіе стои на обадва начина написано, као н. п. *сложенна* и *сложеная*? Стр. 16. Я бы волео овде Печатателя или и самог Кописцу нѣговог, него нѣга самог, обвинити. — Г. Мразович стави та два правила и у свою Грамматіку, и вѣрно се Смотрицског држаютьи. то друго *н* истера такоде из причастія; но причастія от прилагателны строго не разликуютьи лише многа с *нн*. Тако *благословенный* држи за прилагателно, и више га с *нн*. Далѣ вели: Существовна на *ник* прѣимаю *нн*, н. п. *Священник, Посланник*; изузима само *ученик, мученик*. И овде е неверан оным двома основним Смотрицског правилама. Я бы овако рекао: Сва существовна имена на *ник*, произведена от таки прилагателны имена, коя се окопчаваю на *нный*. пишу се с *нн*; она пак на *ник*. коя се про-

[*) Новине Србске у Виѣни. 1818. — На 4^о, у 2 ступца. 104 броја, 812 страна; уредник *Димитрій Давидовић*.]

изводе от причастія, с едним *н*. Зашто? — И у прилагателны и у причастіяма само се оно крайнѣ двоугласно меня и савія и у произведенію и у склапаню; *ый* дакле на *ник*, и тако его онет оном незваном *н* средьног пута. — А да откуд и зашто *Священник*? О овом тѹ мало ниже казати.

Сад после наведенія овы основны правила найугоднѣе ми се быти види место отговорити на пытанѣ: *Еда ли е у Бібліи погрешка с тим ушибна, што се прилагателна са сугубым и написана наоде? или се то с каквом разликом употребљава?* На прво велим: есть, а на друго: не, из ове 4 запта довольное причине. Ево и редом:

1. Преднаведена основна ясна правила.
2. Непостоянство у том слога Бібліе.
3. Повод тога *ни*.
4. Изговор народный.

О првом е доста говорено. Непостоянство у том слога Бібліе нек покажу слѣдуютъа: *Изъявлено* — *изъявлено*, *издана* — *изданья*, *вписани* — *написанныи*, *избранный* — *собранный* — *собранный*, *ѡставленный* — *ѡставленный*, *восхищенный* — *похищенный* — *расхищенный*, *проданный* — *преданный*, *превознесенный* — *превознесенный*, *напряженный*, *расточеный*, *плѣбный*, *исполненный*, *низверженный*, и т. д.

Но шта тьемо о поводу тога *ни* ретьи? Мени бы се чинило, да е овай: По ветхой части у причастіяма пред оим *ный* ударасе гласом; а шта е склизавіе. него гласу томе слѣдуютъем согласном писмену другим равным писменем мало ѳошт силе и снаге дати хтети? Ето зашто сви свуда и свагда пишу *Священник!* Мысле. да не могу доста гласом над *е* ударити, ако им ѳошт и оно незвано *н* не поможе.

Да видимо ѳошт, шта тье мой свагда особыгo важный Судія — *изговор народный* ретьи? Овде баш нїе тебе. много речій просьпати. Изговор народный запта не зна ни за едно причастіе Србско с *ни*. Како е смешно, изговор народный не слухати, нека довольно буде ономенути за оно ядно: *Данно у В****; пишу га млоги с *ни*, а с целым народом изговараю тако, као да бы — не тек *дано* — него *даано* написано было. — —

То е мое мнѣніе о усугублѣном *н* у причастіяма. А из овог лагко свакій извести може мой отговор и на оно друго гореоменуто пытанѣ, да се сирѣч то у слогу Бібліе без сваке разлике час овако час онако употребљава. У роду нашем найискуснїи Славенци, от ког сам я две године Славенски учити средьу имао, видѣти непостоянство то у слогу Бібліе, падне сам на ту мысао, да се нека разлика у том тражити и установити мора. Зато е учїо, сва проста причастія с едным, а сложена с двома *н* писати. Но како е и ово невольнo, доказую неброєвїи, правило ово нарушаваютьи, примѣри — а нарочито постоянный изговор народный. —

У С.

— Ц. —

[Овом чланку је Вук написао, као доцуну, овај свој]

Д О Д А Т А К Ъ

КЪ МНѢНІЮ „О ПИСМЕНЫ НН У НАШЫМЪ ПРИЧАСТІЯМА“

(N 25ме ЧИС. НОВ. СРБСКИ, НА СТРАНИ 198оѡ)

(УЧРЕДНИЧЕСТВУ ПОСЛАНЪ)

[Давидовићеве „Новине Србске у Виени,“ за г. 1818., бр. 28., у одељку „Смѣнице Книжествене“, стр. 221. и 222.]

221

Мыслимо, да правоме доброжелателю Србскога книжества ништа не може быти миліе, него кадъ види овако, где се книжевници Србски почину будити, и у свомъ языку истраживати, што е болѣ, и како е правилнѣ (то е найвећій знакъ срећнога напретка); зато се надамо да и овај малнй *додатакъ* неће быти мрзакъ Г. — Ц. — и остальма, кои почину мыслити о напретку нашега книжества и языка :

1) Ако смемо узети за судію *изговоръ народный*, онъ ће намъ казати, да у нашему (Србскомъ) языку нигде не треба писати, не само *ни*, него ни друга *никаква* два еднака полугласна (согласна) слова заедно. И у самымъ сложенымъ речма кадъ додбу такова два слова заедно, народъ или едно изостави, н. п. *мачій* (место мач-чій), *мачица* (место мач-чица), *мачетина* (место мач-четина), *одржати* (место од-држати), *безаконѣ* (место без-законѣ), *одушка* (место од-душка) и т. д., или уметне медбу нѣи *а*, н. п. *безазлен* (место без-злен), *изазвати* (место из-звати), *одаднити* (место од-днити), *одадрети* (место од-дрети) и т. д. Па се ово не чини само кадъ додбу два еднака полугласна слова, него и кадъ додбу два наликъ едно на друго (као *д* и *т*, *з* и *с*), н. п. *отворити* (место од-творити, или, као што гдекои пишу, по Славенски *оттворити*), *оточити* (место од-точити), *цотка* (место под-тка), *расо* (место раз-со), *расадникъ* (место раз-садникъ), *растанакъ* (место раз-станакъ), *оставити* (место из-ставити), *исећи* (место из-сећи); *изасути* (место из-сути), ^ѣ*разасути* (место раз-сути) и т. д. ^ѣ

2) *Собрахъ-собра-собранный* мыслимо да нѣе [одъ *собираю*, него одъ *соберу* (*собрати*), а одъ *собираю* (*собирати*)] треба да буде *собирахъ-собира-собиранъ* (а *собираный-са ий* - постало е — чакъ у другомъ смыслу — одъ *собиранъ*, као и *святый* одъ *святъ* и т. д.)? У оваковымъ догадьяма не треба се ослањати на правила наши доякошнѣи

Славенски Грамматика: зашто су оне преводи Грчки и Латински Грамматика, и понајвише описују оно, што има Грчки и Латински језик, не гледајући, што Славенски нема (као н. п. *страдателный* и *отложителный* глаголи), а о оном и не спомињу, што Славенски језик има, а Грчки и Латински нема (као н. п. разлика између *святый* и *святъ*, *миѣ* и *ми*, *мене* и *мя*, *тебе* и *тя*, *тебѣ* и *ти*, *кушихъ* и *кушовахъ*, *рыкахъ* и *рыкнухъ*, *поминахъ* и *помянухъ*, *собирахъ* и *собрахъ*, *питахъ* и *напитахъ*, *творихъ* и *сотворихъ* и т. д.). У Славенском језику (као и у свима дијалектима његовим) мора се знати, како има глагол у садашњем времену и у наклоненом неопредѣљеном (као у Латинском прво и друго лице у садашњем времену, наклоненје неопредѣљено, време прошавше и супинум), па онда треба гледати, одъ кога се што саставља (онда не ће бити (кадъ се по њиновом правилу промени *у* или *ю* на *ахъ*) *зовахъ*, *вязахъ*, *ицахъ*, *страждахъ*, *женахъ*, *церахъ* и т. д. него *звати* *звахъ*, *вязати* *вязахъ*, *искати* *искахъ*, *страдати* *страдахъ*, *гнати* *гнахъ*, *гонити* *гонихъ*, *плыти* *пыхъ*, *сѣяти* *сѣяхъ*, *куповати* *куповахъ*, *купити* *купихъ*, *рыкати* *рыкахъ*, *рыкнути* *рыкнухъ*, *творити* *творихъ*, *сотворити* *сотворихъ*, *учити* *учихъ*, *держати* *держалъ*, *вертѣти* *вертѣхъ* и т. д. Осимъ неки изјатја, која се опетъ могу у редъ довести).

3) Нека намъ допусти Г. — Ц. — да га запытамо: Зашто онъ у Србском језику не пише *ѣ* (за она неколика *ѣ*, што се налазе, мислимо да е кривъ слагачъ) а пише *ы* (па јошт' и на онаковимъ местима, где га нема ни у Славенском језику, н. п. о *имени*, у *глаголи*!)? Еда ли е у Србском језику нужнје *ы* одъ *ѣ*?

В.

[На овај Вуков „Додатак“ изишао је, после два месеца, у истим новинама од истога писца одговор, који види под бр. X.]

X.

[*Давидовићеве „Новине Србске у Вісни“ за г. 1818., бр. 45. и 46., стр. 349. и др. у одељку „Смѣнице Книжествене,“ имају овај]*

349

ОДГОВОРЪ НА ДОДАТАКЪ

къ мнѣнію о писмены нн у нашимъ причастіама, у ч. нов. 28. бывшіи

(Учрежденствѣ, съ овимъ писмомъ, посланъ:)

„Препочитаемый Господине!

Новине, кое Вы покрай толики невольны обстоятелства, из примерне к роду свом любви, издавати дивно постоянство имате, есу из много погледа сокровище народно. Обширно о том говорити, немам овде места. Све, што е Србско, треба, да нас интересира. Гди е дакле тай Србљин, кога не бы прекрасно и благородно то заведеніе *новине Србске!* — интересирало? Ал с тим њошт вѣтъма, што Вы паштаете и радите, да и што интересаптіяма што полезніяма учините. Не могу Вам довольно казати, с каквом радостью у сваком новина чш-слу премило ми заглавіе: *Смѣнице Книжествене*, на краю пре свега тражим! Смѣнице тье те богат быти извор, из ког могу езыконипытатели наши црсти, добра држати, и другима препоручивати, а невалля отбацати, и другима, да и не држе, казати и доказати. — О кам сретъа, да се учени наши пренѣзног тог заведенія оберучке прихвате!^с

„Молеги Вас, Господине, да ово мнѣніе мое, као отговор на предкосутий Г. В. додатак, печатати дате, с пристойным почитаніем пребывам

Ваш у С.

низинный слуга

— Ц. —^с

„У чис. нов. 25. на стр. 198. печатати изволисте мнѣніе мое, мном Вама послато, о *писмены нн у нашим причастіама*. На то из ненада, особито брзо: и као узастонце додѣе додатак у чис. 28. на стр. 221. Нѣга е Г. В. писао. Хвала му велика! Ал не хвала, што се тек нада, да ли нетѣ додатак тай нѣгов мрзак быти. Я се не само надам, него сам уверен, да тье му отговор овай мой врло мѣо быти. То п я от нѣга от сад очекуем. Но дай да видимо, шта му имам отговорити:

Знатный у книжеству нашем Србљин год. 1815. 21. Новембра запыта ме из Беча: *Еда ли е у Бібліи погрѣшка са тимъ учинѣна, што се причастія са двоякимъ согласнымъ писана (писанна) находе, или се то съ разликомъ койомъ употребљава?* На питанѣ ово отговорим му я 26. т. и м. и г. онако, као што е о том у новинама печатано. Узрок, што сам сад о том печатати дао, тай е. што, саставшіесе пре неког времена с едним от найискусній Езыконипытателя наши,

и у разговору о езыку и на *ни* дошавишій, тврдо му се обетьам, мнѣнїе мое, ког он быо нѣ, у новине ставити. И по овом дакле обетьаню мом, а и по надпису: *мнѣнїе о писмены ни у нашим причастїяма*, ясно се зацста види, да намера моя нѣ была, целу азбуку, или шта юшт више, езык претресати. А ово обадвое, чи ни ми се, да е от мене Г. 350 В. очекивао. Тако хтео е: 1) Да. кад сам друго *и* из причастїя истерао, приликом том кажем, *да у нашему (Србскомъ) езыку ни где не треба писати, не само ни, него ни друга два еднака полугласна (согласна) слова заедно*. На ово му отговарам:

а) Да не само што писам рекао, да у нашем езыку ни гди не треба *ни* писати, него сам юшт чисто и ясно казао, гди *ни* писати треба. Нек Г. В. изговори прилагателно *странный* (без сумнѣ онако, као што га народ изговара). пак тѣе видити, да има у Србском езыку места, гди се *ни* пише.

б) За *чи. дд, зз, тт, дт, зс*, и уметак писмена *а* пише Г. В. без сваког с мое стране повода, те тако право добы, што е беседу свою *додатком* нарекао. Он овде наводи изговор народный, ал, сумняютьсе, смею л' га узети за судїю, не потврдѣе ни одну ни другу страну. Не знають дакле, ког е мнѣнїя, немам му шта на то ни отговарати.

2) *Собранный* долази от *соберу*, а не от *собираю*. Ту има и Г. В. нешто право и неправо. а и я право и неправо. Право има, што вели, да *собранный* не долази от *собираю*, и я сам погрешїо, што сам баш на тай — код толики други! — пример нагазїо. Ал нема право, што мысли. да е *соберу* настояще време. То е будуще. *Собрах, соберу, собрати*, и друга времена, коя се от овы производе, као *рѣх* [или *рекох*], *рѣку* [реку], *рѣши* [решї], есу глаголи оскудни.

Но шта Г. В. с овим мысли: *Одъ собираю (собирати) треба да буде собирахъ, собира (собиранъ). а собираныи — са њїи — постало е чакъ у другомъ смыслу — одъ собиранъ, као и святой одъ святъ?* Разлику дакле смысла метѣ медѣ *собираный* и *соб[и]ран*, као што е п медѣ *святой* и *свят*, *мнѣ* и *ми*, *купих* и *куповах*, и т. д. — Разлика смысла медѣ *купих* и *куповах*, *рыках* и *рыкнух*, *поминах* и *помянух*, *собирах* и *собрах*, *читах* и *напштах*, *творих* и *сотвори*, позната ми е; ал медѣ *святой* и *свят*, *собираный* и *соб[и]ран*, *мнѣ* и *ми*, *тебе* и *ты*, и т. д. исповедам, нѣе. Знам за разлику места или полагања; но смысао остае онаї, те онаї. Н. п. *Продао сам мой необран виноград*, или мой *необраный* виноград, то е *красный* плод, или *красан* плод. Без сумнѣ има, гди се не може едно место друго ставити, но не зато, као да бы се смысао превратїо; он бы остао онаї истый, кад бы и погрешно оконченїе метнуо. Н. п. *Светый* Апостол говори, не могу ретїи: *Свет* Апостол говори; премда бы и овде морао разумети оно исто, што и онде. Ова е разлика и медѣ *мене* и *мя* и т. д. Н. п. я сам *ти* дао књигу; я сам *теби* дао књигу. Овде е само та разлика, што покрай *ти* не жестимсе, а код *теби* ударам гласом, и доказуем: да сам баш *теби*, а не другом, дао књигу. — Мило тѣе ми быти, ако овде разлику смысла от Г. В. научим. — —

Начин, коим Г. В. причастїя производи, есть весьма' стодан, по 357 мени отдавно познат. Употребити га писам хтео због новости, кою не-

радо спомниѣм. кад нужде немам. Она два матора правила, која е Мразовић из Смолтрѣтског писисао, за намеру му [моју] била су довольна.

3) Пыта ме Г. В. зашт не пишем *ѣ*, а пишем *ы*, пак јошт и на онаковы места, гди га ни у Славенском нема, н. п. *о писмени, у глаголы? еда ли е, велч, у Србском езыку нуждне и одъ њ?*

Нека ми се допусти овде попространно беседити. Предмет премда не по себи, но по толикој вики и бунѣ занста заслужуе.

Најпре с две три речи да свршим, да писам погрешно, што сам *о писмени, у глаголы, ы* пометао, и да се занста у Славенском скраћеный творителный множественный с *ы* пише. О том тье Г. В. прва Слав. Грамматика, кою у руке узме, и првог у Библіи листа стр. 2. уверити.

О писмену њ.

„Само прота и глушость задоволявасе всегда при старинскомъ остати.“

Досіѣей,

Сви, кои су историју гоненія писмена тог писали, кажу, да е Досіѣей најпре му войну объявѣо. Мени е само то позвано, да га у слову Цолкофера, чрез њѣга преведеном, и у посланицы на Харалампію [*у совѣти здравог разума, животу и приключеніяма*], ни гди нема; него на место њѣга стои ѣ, гдигди само и без овога.

Ал вратимосе на читава готово три века пре Досіѣеа. У Евангелію, кое е у Београду год. 1552 печатано, от корице до корице ни гди нетьеш ѣ наты¹⁾; у Служебнику Божидировом (1520) весма редко. У Псалтиру Српскоме (тамо стои *Српски!*?) опет га нема нигди. Истина, да књиге те место тога кше с талки еровы. Ту ти ово и опде стои, гди обычно метьемо ѣ, а и место сви 5 самогласны писмена, н. п. место *а* у речи *ѣсьмь*; место *е* — *мьч*; место *о* — *внь*; место *у* — *гльбина*. — У науку Карстианском Фра *Матие Дивковића* (1707) нигди нема ни дебелог ни танког ера.²⁾ О азбуки ове књиге мало тьбу ниже говорити.

358

У новой — другой — писаня нашег епохи (кою обычно от Досіѣеа водимо) првый е, колико е мени ствар позната, Ем. Јанковичь, кой се у дѣлцу свом: *Зао отацъ и неваляо сынъ*, 1789 у Бечу изданом, на обадва ера — слабо до душе — онопчава, говоретьи: *„Овако цела разлика из' медъ тонко и дебело ѣ у нища се обраѣава, ербо ни тонко ни дебело нѣ овимъ начиномъ потребно, и я би зашто ѣ и при концу речи изоставѣо, да се писамъ необычности боа.“*

За овим иду после другѣи дебелог ера неприятельи, кои су га овај яче, онај слабѣе, овај постоянно, онај непостояно — гонили. Ја и, као познате, овде редом не спомниѣм. Медьу њима најзнатнѣи е Г. Меркаи. Њѣгов азбуконпротрес учниѣо е триста чуда. Ал ово нѣ никакво чудо сирам чуда, што сад дебеломе еру, кое е изудѣо быо, сало у трбу метье, водичом, која јошт до сад никакви чудеса чинила нѣе, новыи

¹⁾ Ово е, колико е мени познато, паша по старини пета књига.

²⁾ И овде сам неколико путѣи пашао место *Србски, Сариски*, као на овом месту: кое молитве скупи, и истомачи из дначкога пезика у босански пезик Сарискема слови Богоѣлѣбии Богословац фра Матие Дивковић из пелашка.

живот дае, и — за знак искреног разкајања — из презрене безгласја класе, у којој е сирото само — кад кад с братом танким — јошт от С. Курјила стаяло — у тријумфу пайславнију самогласны класу поднео, подарјо, и — кад е ово сироче из учтивости високу ту честь отбацывало, силом наметнуо. Чудны крайпостјї! — *Вром* да не читам у едно, него да занем код *p*, а я тбу написати: *вр'ом*¹⁾, ал *врѡм* никада. *Совр-ишество* читатбу, као што треба, да ни овог знака ' над *p* не метнем, а како ли што му њ пету да уметнем. Залуд му Г. Меркајл джигерицу намества. — Ал падатисе можемо, да тје опет палїнодїю писати.

Но Г. Меркајл трудисе доказати, премда *invita Minerva*. Ал некїй високоуч. Србљин, кад сам му я о беспослицы дебелого ера говорїо, место доказателства довољан е быо креститисе, говоретъи: *Глед' сад, шта тай хотъе!* Случая овог сетъаютьисе, писамсе доволньо начудити могао, от куд може оно Немче, што е у обявленїю Г. Катихете Аоа-нацковитъа ерове своевольно пометъало, тим истым мнѣнїем и доводом пратисе! Разсужденїе Немчета тог, у числу нов. 27. на стр. 216. пр. године печатано, даде повод медъу два, истина неучена, но зрела и паметна. Србска старца овом разговорѹ:

Ш. Често, брате, читам и слѹшам, гди се учени наши препиру за то дебело ер. Шта ты о нѣму мыслиш?

Н. Я велим, да они имаю право, кош кажу, да га не треба писати.

Ш. Та како га ядан не бы требало писати? Бог с тобом!

Н. А зашто бы га писо. кад ми ништа не помаже?

Ш. Не помаже? А дед ми срецы: *Човек*?

Н. *Ч-о-в-е-к*.

Ш. Ал не мож' се у срицаню видити; нег' оди, напиши ми *човек*.

Н. Ево ти: *Човек*!

Ш. Погледай га само, молим те; ел' то сад *човек*? Ей мой брате! залуд е, не мож' быти без њ; то ти каже твое тълуаво *човек*.

Н. Чини ти се, брате, ербо си се павицао на то њ јошт из дѣтнїства. А зашт' отонч не рече, да ми е тълуаво *човек*, кад сам ти га *сркао*?

Ш. Вель видим, да и ты хотъеш, да више знаш, нег' наши стари! 359
Добар апетїт!

Ето и ту истини подпоре, да е *usus tyrannus*! Я, да никад о езкву размышлявао писам, и да сам из прикрайка разговор оваї слѹшао. чини ми се, да бы здрав разум овог Н. ценити морао, и пре простом изводу нѣговом веровао, него сувише дубоким Г. Меркајла доказателствама, ако бы, да ме њ запыта, шта ми е скривило, и признати морао. *да га не познаем*, као што Г. Меркајл поносително вели.

Тако *sub ferreo usui tyranni iugo* залуд и остроумный Шлецер са своим:

„Зѣтъ weißъ ніѣтъ, объ іѣтъ дігъ дазъ Selbstъ, weißѣзъ ди вопъ шїгъ jorderjtъ, іѣfuldїgъ бїнъ?“

ствар нам, као што запста ест, смешном представля. Препоручуе нам штедљивост у печатнїи. Коешта, на ништа! Што нам препоручуе

¹⁾ Моя е срдечна желя, да *x* задржимо, ал нигди да га неизговарамо у нашим речма. То бы особито нужно было!

оно, што е наша прва добродѣтель! Нек пита он Учредника новина Србски, како су Србљини штедливи у печатњи, Србљини, кои су га штедљивошћу са 3. седмични новина мочала на два скучили, нек пита и друге Писателѣ, кои на пренумерацію књиге издаю, или кои своим трошком издана продаю: пак тје се доволно уверити, да е та, кою он препоручуе, отдавно позната и постојна Србљинну добродѣтель! —

Ј се чисто стыдим, кад помислим, како тје се унуцы наши смејати, што су покрај толике у ствари јасности, покрај толики и учены и прости, и строги и смешни довода, дедови им истину презирати, и старине слепо држатисе могли. Ал и право е. Шљиве за брашно. И я се у гдичем моим дедовма смеѣм. Но шта оне чека, кои против јасности палинодије пишу?¹⁾ Ево им утѣшенія: Бытье унуцы толико паметни узрок поступка нѣвог у полѣтки тражити.

Тко из свега, што сам до сад рекао, не види, да е моя права жеља, да се Г. Меркайлу лекарія у оживотвореню дебелога ера не прими? Ер *дебело* код мене е умрло; ал опет зато *вечна му памет!*

Него шта тѣмо е танким?

Судбина овы наши ерова може нас лепом моралу научити (кад е Г. Вѣлом из Арѣметѣке могао морал изводити, можемо и мы отдавде). Ер *дебело* — надувено и гордо — морало е, или паче мора пасти, по ономе: *Der Hochmuth geht vor dem Falle*. Ал унывало дуже трае. Наше танко ер личицѣм говори гласом: Я само признаем, да по себи ништа не значим, но без мене не могу много согласна. Колико може притворност учинити! Тако и с людма у свету бива! — Овым тангога (и име му чисто на сожаленіе подиже) ера и сами ГГ. Меркайл и Вук (и *offensiv* страшнѣи, него *im defensiv*) обаяти се дадоше, пак га на миру — колико толико — оставише. Обоица велє: док за *дѣ, лѣ, нѣ*, као што за *тѣ ѣ* имамо, едноставне облике не измыслимо, морамо ѣ задржати. *Incidit in Scyllam, qui vult evitare Charubdim*. Та Господа начинише дар мар от азбуке; онамо сложена писмена хемѣчески (было е и анатомѣчески) разнодише, а овамо обычаем ветъ разнодѣна у едно елываю, и тако, што с едне стране праве, то с друге кваре! Кажу: я, ю, ѣ сложена су из ја, ју, је; на што дакле нове кѣрге [кѣрчѣй]? — Ваш добро. И я сам тога мнѣнѣя. Ал я и ово кажем: Нека тврда писмена могу се умегшати, дај дакле знак, коим тѣмо и умегшати, а не салывай новы едноставны писмена! Узелисте зуб на ѣ, и хотѣете нека нова писмена, тек да му тако пут покажете. — Я га са свим, с *дебелым* заедно, из азбуке терам! — Чуем ветъ, гди ме запиткуете. Ха! чим тѣш сад согласна умегшавати? Отговарам: *Чим и мои стари*. Ето, како и я старину почитовати удем, гди е само са здравым разумом сложна!

Чим су наши стари согласна умегшавали? Отговор: Чим и самогласна, писменем *ѣ*. Ево доволно примера: Славенин изговара *ladia*, а Србљин *ladja*, Сл. *gvozdje*, Срб. *gvozdje*, Сл. *grozdie*, Срб. *grozdje*,

¹⁾ Овде не разумем само Г. Меркайла, него све, кои су после прогона дебелога ера опет га примили.

Сл. *Diacon*, Срб. *Djacon*, Сл. *diavol*, Срб. *djavo*, Сл. *pitie*, Срб. *pitje*, Сл. *zelie*, Срб. *zelje*, и т. д.

Тако дакле и писмену *ћ* сретѣти пут! Нѣму то слободнѣ учинити можемо, ербо и тако нѣ весла от старине. Я на *ћ* особито мрзим [ако ни за што друго, тек и зато, што забуну у писаню чини, час место *тѣ*, а час и место *дѣ* стоеть]. — Пѣму подобна држим *я*, *ю*, *ѣ*. Кадгод о писмени овы мыслим, свагда се сетим оны Грчки: *ѝ*, место *ѝи*. и какви ти тамо нема кврчій. кое лако оног, коп Грчки читати починѣ, улаштити могу. Овом подобно е у старим нашим књигама оно писме *р* са крстиѣм лѣгим одозго место *рѣ*. Каква е то несмысленост кврчити речн! Што ми драго, кад за себе итно пишем; ал зашг' по печатаним књигама? Та тако Букварце забунюем и мучим, азбугу без сваког разлога умложавам, печатанѣ трудным творим, нечатию на скупотѣ подижем. Нѣе, нег' да Стенографію общу уведемо! —

За сад о том доста. Да не заборавим, Г. В. отговорити на пытанѣ Нѣгово: *Еда ли е у Србском нужднѣ ы од њ?*

Отговор: *Тако е едно нужно, као и друго*. Я га тек за време — из люте неволѣ — употребљавам. Отитыѣте ми и оно за њ, не бойсе! Овом пре, нег' оном, пут показати, праведно е; ербо њ никакве — ал баш никакве — а *ѣ* какву такву — премда жалостну — услугу чини ми. —

Обетѣао сам и о азбуки Фра Матие говорити. Ево и о том, као и о свему, и као што на овом месту бити може, нешто мало:

Да никад писам ни за Г. Меркайла сало дебелога ера. ни за Г. Вука Писменицу. ни за Фра Матие наук чуо. лак да ми и тво на едаред — без времена излазка нѣвог — поднесе: я бы — по азбуки судетѣи — рекао, да е Фра Матие најпосле писао. То значи: Нѣгова ми се азбука најболѣ допада. Ево е:

а, б, в, г, д, е, ж, з, и, к, л, м, н, о, отѣ, и, р, с, т, у, ф, х, ц, ч, ш, щ, ѣ.

1.) Ово му е последнѣ као и наше *ћ*, само што ным умегшава такоде и согласна, свагда пред. а не за согласным га полагаютьн. То му, као што свак види. не валя.

2) Чудо, како е *отѣ* задржао!

3) Чудо и за *и*. кое ни у Славенском са свим нѣе нужно, но край *и*и; у Србском и тако места нема.

4) И то му неваля. што *и* и изговара, и ным самогласна умегшава.

Да се дакле из азбуке Фра Матие избаци: отѣ, щ, ѣ, као непотребна, и дода *ѣ* (j), ком бы я ѣшт и круну (точку) с главе скинуо, онда бы имали красну и совршену азбугу из 25 писмена; едно дакле манѣ, нег' у Меркайловой. а 4. манѣ, нег' у Вуковой. —

... Ц ...

[Речи у угластај загради додате су по напомени у 57. броју Давидовићевих новина за 1818. г. (стр. 448.), где су исправљене неке погрешке у овом чланку, за које уредник вели да „инсу све печатне; додане су познѣ одъ Г. — ц — послане.“]

[На овај чланак дошао је брзо и Вуков одговор, под натписом:]

О Д Г О В О Р Ъ

ГОСПОДИНУ — Ц — НА НЪГОВО МНѢНІЕ О СРБСКОЈ ГРАМАТИЦИ

(У 45 И 46 ЧИСЛУ НОВ. СРБСКИ)

[Давидовићеве „Новине Србске у Вјени,“ бр. 50. и 51. од године 1818. (стр. 389. и др.), у одељку „Слѣнице Книжествене“.]

359 Ево безъ икаква предисловія да почнемо стваръ. Г. — *ц* — каже :

1) Да му се чини, да самъ я одъ нѣга очекивао, да онъ претресе целу нашу азбуку и езикъ. — Овде има право, што каже да му се *чини*, а свакъ зна да е *чини ми се* родъ съ *валяда е* и съ *може бити*. Онъ е казао у своме мнѣнью, да е изговоръ народный нѣговъ свагда важный судія; я самъ му а) къ томе *додао*, да ће намъ изговоръ народный казати, ако га смемо узети за судію, да у нашему езикѣ нигде не треба писати два подугласна слова заедно. б) Казао самъ му, да *собрахъ* — *собра* — *собранный* нѣ одъ — *собираю* (собирати), него одъ *соберу* (собрати). в) Запытао самъ га, зашто у Србскомъ езикѣ не пише *ъ*, а пише *и*, па *юшт'* и па онаковимъ местима, где га не ма ни у Славенскомъ езикѣ. Ето то е савъ мой додатакъ.

2) Да е „чисто п ясно казао, гди *ни* писати треба.“ — И ово му се *учинило*. него е погрешіо, што нѣ казао, као и мало пре, *чини ми се*. Онъ е казао: „Сва существителна имена, коя се окончаваю на *ник*, произведена от таки прилагателны имена, коя се окончаваю на *ный*, пишу се са *ни*.“ А коя се прилагателна пишу са *ни*, и зашто се пишу, о томъ нѣ ни споменуо, нити е и еднога примера казао!

3) Да му изговоримъ прилагателно *странный*, као што га народъ изговара, па љу видити, да има у Србскомъ езикѣ места, гди се *ни* пише. — На ово му имамъ казати а) да народъ Србскій и *не ма* ове речи *странный* у свомъ езикѣ (него место нѣ има *тудъ*): а б) и да е има, не веруемъ да бы казао *страненъ* или *странанъ* (као што не каже ни *каменен* и *истиненъ*), него *странъ*, као *каменъ* и *истинъ*. Па кадъ се *усечено* пише са еднимъ *н*, одъ куда *целоме* два? И што ће му? Ако рече Г. — *ц* — „Зашто се оштро изговара:“ изъ тога узрока требало бы писати на иляду места по два подугласна слова, као што чине Немци п Шокцы, п. п. *салло*, *селло*, *сламма*, *слатти*, *водда*, *братти*, *чутти* и т. д. Таманъ

бы то было за насъ да узмемо садъ, зашто веѣхъ Немцы су и онако познали да не валя.

4) За *ич*, *дд*, *зз* и т. д. я самъ онда само казао, да народъ онако изговара, а ево садъ кажемъ. да, по моме мнѣнїю, онако треба и писати (жао ми е, што ово пре ни самъ казао, да видимъ шта бы ми Г. — *ц* — на то одговорїю).

5) У *собранный*, *соберу* и *собираю*, каже да имамо обоица и право и неправо: я имамъ право (каже), што самъ казао, да *собранный* не долази одъ *собираю*; ал' не мамъ право, ³⁹⁰ што мыслимъ, да е *соберу* настоѣще време (то е будуще, вели); а онъ е погрешїю, што е башъ на тай — кодъ толки други! — пример нагазїю (ту онъ признае да има неправо, а камо где има право? Дакле я овде имамъ право и (по нѣговомъ мнѣнїю) неправо, и онъ има само неправо, и по свомъ рачуну). Далѣ каже: „*собрах*, *соберу*, *собрати*. и друга времена, коя се от овы производе, као *рѣх*, *рѣку*, *рѣщи*, есу глаголи оскудни.“ Ово е коснѣта. на ништа. Я самъ му пре напоменуо, да се у оваковимъ стварма не треба ослабити на наше доякошнѣ Славенске Граматике, а онъ опетъ нїе тео да ме послуша. Ако е *собрати* оскудный глаголь, онда су у Славенскомъ езѣку сви совршителни глаголи (*verba perfectiva*, н. н. *сотворити*, *воскреснути*, *рыкнути*, *умрети*, *двинути*, *помянути*, *кушити* и т. д.) *оскудни*, зашто немаю садашнѣгъ времена. Я самъ знао да ће Г. — *ц* — казати, да е у Славенскомъ езѣку *соберу* будуще време, ниѣ самъ казао да е садашнѣ; а да (*соберу*) нїе одъ *собрати*, него одъ *собрати*, то мыслимъ да ће ми одобрити и Г. — *ц* —. У Србскомъ езѣку совршителни глаголи не маю (оно што по значеню свомъ не могу ни имати) *иолу прошавшега времена* ни *причастїя садашнѣгъ времена*; али садашнѣ време имаю сви, н. н. *доки*, *додѣмъ*; *створити*, *створимъ*; *рыкнути*, *рыкнемъ*; *дићи* (дигнути), *дигнемъ*; *скошити*, *скочимъ*; *закопати*, *закопамъ*; *кѣшити*, *кушимъ*; *иродати*, *иродамъ* и т. д. А како се то у Славенскомъ езѣку догодило. те су несовршителни глаголи одъ совршителные отели садашнѣ време и узели за свое будуще, о томъ нека промысли мало Г. — *ц* —.

6) Признае и исповеда, да му нїе позната разлика смѣсла измѣдью *святый* и *святъ*, *мени* и *ми*, *теби* и *ти*, *мене* и *ме*, *тебе* и *те*, *нѣму* и *му* и т. д. „Знам, вели, за разлику места или полагања; но смѣсао остае онаѣ, те онаѣ (овде бы Мркаль рекао: чудна и смешна логика. свеца ми!). Н. н.

Продао сам мой необран виноград, или мой необраный виноград“ и т. д. И по томъ каже, да ће му бити мило, ако овде одъ мене научи разлику смисла. — Овде е Г. — *и* — достојанъ сваке вале, што признае и исповеда, да не зна оно, што не зна. Млого и има, кои што не знаду, али бы слабо кои и помислио, а камо ли исповедио, да не зна. О овомъ бы требало много говорити, али овде садъ нѣ места ни прилике: зашто Богъ зна, имаю ли десеторица између триста пренумеранта Србски новина, кои овако радо читаю *смѣсине књижевствене*, као я и Г. — *и* —: зато ево овако треба да узмемо најкраћий путь: *святъ* се каже Немачки *heilig*, а *святый* *der heilige*. Кадъ се пита *какавъ?* онда се одговара *святъ, добаръ, поштенъ, рђавъ, дрвенъ* и т. д. А кадъ се пита *кои?* онда се одговара *святый, добрый, поштений, рђавый* и т. д. *Какавъ* е твой конь? *Зеленъ. Кои* ти е украденъ конь? *Зеленый*. Продао самъ мой необраный виноградъ, *Ich habe meinen ungelesenen Weinberg verkauft*; а продао самъ мой виноградъ необранъ, *ich habe meinen Weinberg ungelesen verkauft*.

891 Садъ већъ мыслимъ да е Г. — *и* — тако научио, да се и самъ чуди, како то пре нѣ знао; али да бы и други о овомъ лакше мислити могли, ево љу додати јошт' нешто изъ друге (рукописне) писменнице Србске:

О имену прилагателномъ.

Прилагателна имена могу се, по њиновомъ значеню, разделити у три реда: *Прва* показую каквоју имена сушествителные; и ова су опетъ двојка: 1) *коя* показую какво е што, н. п. *добаръ човекъ, зеленъ листъ, мутна вода, шарена тича, брзъ конь* и т. д. 2) *Коя* показую, ода шта е што, н. п. *гвозденъ коџао, дрвена куџа, сребрно шуче, кожна альина* и т. д.

Друга показую чѣе е што; и ова су опетъ двојка: 1) *коя* показую, да е што само еднога извесногъ имена сушествителногъ, н. п. *пошовъ, ковачевъ, войводинъ* и т. д. 2) *Коя* показую, да е што више имена сушествителные, или еднога кога му драго, н. п. *пошовскій, ковачкій, войводекій; говедый, козий, рибльий, тичий, детиний* и т. д.

Треџа иду у редъ другѣе, него се одъ њи разликую, што ни су постала одъ имена сушествителны, него одъ другѣе различны делова говореня, као н. п. 1) одъ нарѣчїя (осо-

бѣго места и времена), н. п. *тамошній*, *данашиій*, *ланьскій*, *токоршній* и т. д. 2) одъ глагола, н. п. *стаяка кошуля*, *илетиѣка игла*, *ораѣка земля*, *кушовный гунь*, *музовна крава*, *текуѣка вода*, и остала овакова причастія. 3) Од имена бронтелные, н. п. *првый*, *другій*, *трекій* и т. д.

О двоякомъ свршиваню прилагателны имена.

Прилагателна имена *првога реда* свршуюсе у мушкоме роду единственогъ броя двояко, т. е. на полугласно слово,¹⁾ или на *и*: зашто мы говоримо и слушамо, где се говори, н. п. *добарь* и *добрый*, *зеленъ* и *зеленый*, *дрвенъ* и *дрвеный*, *двогубъ* и *двогубый* и т. д. Ово су прво назвали Славенски Граматицы прилагателнымъ *усеченымъ* (со усѣченіемъ), а друго *целымъ* (безъ усѣченія). Може быти, да бы было паметнѣе реѣи, да е ово друго прилагателно *нарасло* одъ првога, него да е прво *усечено*: зашто прво стои у првоме своемъ облику (као н. п. *мужь* у именителномъ падежу) и показуе каквоѹ неизвесне ствари (на пытанѣ *какавъ?*), н. п. *зець е плашивъ*; *поштень човекъ не уме лагати*; *мени е мѣо црвенъ поясъ*; *златанъ е цртсенъ скуильій него сребрнъ*; *Гойко се чини (да е) паметанъ* и т. д. А ово е друго начинѣно (съ додаткомъ *ий*) одъ првога, и каквономъ определюе стварь (на пытанѣ *кои?* као Немачкій членъ *der, die, das*), н. п. *Црвеный поясъ изели мыши*; *изгубіо самъ сребрный црстенъ*; *продао самъ мой необраный виноградъ*, и т. д. Ово двояко свршиванѣ наши прилагателны имена само се налази у мушкоме роду (единственогъ броя) а у женскоме и у среднѣмъ роду само се по гласу разликуе, н. п.

Боля е альпина *широка*, него *ѹска*; камо она *широка* альпина?³⁹² Ту е п *ѹска* и *широка*; ово е прасе *дѣбело*; пошто ћешъ ми дати оно твое *дѣбело* прасе? и т. д.²⁾

¹⁾ Гдекоя се свршую и на *о* (место *л*), н. п. *зreo*, *вeсeo*, *тpуo* и т. д.

²⁾ У Славенскомъ езъку ово се разликуе словима у сва три рода, н. п. *святъ*, *свяга*, *свято*: *святый*, *святая*, *святое*; а Србљи су заоставили у женскомъ роду *я*, а у среднѣму *е*, па само гласомъ патежу и разликую: зато се налази у старимъ книгѣма Србскимъ и безъ *я*, и са *я* и *а*, и са два *а*, н. п. у Лазаревой дипломи даной м. Раваницы године 1381. „село буквовица *доня*, село буквовица *горяла*, село окованица *домаа*“ (Ей! кадь бы намъ Г. *Милосавъ Здравковиѣ*, садашній кнезь Ресавскій, кои и повине Србске држи, тео явити, да ли имена ови села и садъ живе у Ресави). — Докъ су Латини были на свету, може быти да су и они у говору овакову какву разлику имали; а одъ како е ньновъ езъкъ сѣао само на (тудѣ) учене люде, нѣе чудо, како е не ма: зашто видимо, да е учени люди не позпаю ни у своимъ езнѣма.

Разлику између мене и ме, мени и ми, нама и намъ; тебе и те, теби и ти, вама и вамъ, нѣга и га, нѣму и му; нѣ и е, нѣой и ѣой; ню и е; нѣи и и; нѣима и имъ, надамсе да ће већ Г. — *ц* — научити и самъ, као што е почео. Какогодъ што е познао, да се кодъ ти не жести (кадъ се рече: дао самъ ти кпѣигу) а кодъ теби (кадъ се рече: дао самъ теби) удара гласомъ, и доказуе, да е башъ ономе дао, а не другоме; тако ће познати и то, да е сила (Nachdruck) на мѣстоименію (теби) кадъ се рече дао самъ теби; а кадъ се рече дао самъ ти, онда е на глаголу (дао). Ако не зна Г. — *ц* — Француски или Таліянски (зашто ова оба езика имаю овакове исте разлике у мѣстоименіјама), а онъ нека загледа у *Добровскога Чешку* Граматику (на страни 281ой) или у *Копытарову Крањску* (на страни 283—286), па ће наћи ову разлику и у значеню, и у месту и полагању (кою онъ и онако зна). Овде ће узгредъ научити (ако до садъ нѣ знао) и разлику између есамъ и самъ, естъ и е, оѣу и ѣу.

7) Каже да е згоданъ начинъ, копмъ я производимъ причастія, но и нѣму да е одавно познать. — Я самъ се надао (премда о производеню причастія нисамъ ни споменуо, него вообще о временима), да ће му се учинити све, што самъ онде споменуо, тако згодно и познато.

8) Каже да нѣ погрешіо. што е пометао *ы*: о *шисмены*, у *глаголы* (као и овде на *месты*), „и да се запста у Славенском езѣку скратъеный творителный множественный с *ы* пише;“ и да ће ме о томъ уверити прва Славенска Граматика, кою у руке узмемъ, и првога у Библии листа стр. 2. — Я самъ знао одавно, да се у Славенскомъ езѣку скраћеный твор. млож. пише са *ы*, али ни самъ знао, да предлози *на*, *о*, *у*, ишту творителный падежъ, него самъ мысліо (као и садъ што мыслимъ) сказателный! У томъ Г. — *ц*. — нека опрости мою погрешку. и нека каже и другима, да треба писати и говорити: *стои на местомъ, држи у рукомъ, выси о клиномъ, рыба живи у водомъ* и т. д.

Већ е пола посла готово. Садъ овде мало да се одморимо. па о еровима и азбуки *Фра Матие* да почнемо на ново.

О еровима.

1) Разлика између танкога и дебелогъ ера постала е скоро (као што е и *Добровскій* казао неколико пута), а у *Србуляма* стои свуда танко ерѣ и место танкога и место де-

белога (н. п. *конь, законь*), и, као што Г. — *ц* — каже (а ја бы рекао *може бити*) „место сви \bar{e} самогласны писмена, н. п. место *a* у речи *їєсьмь*; место *e* — *мьчь*; место *o* — *вьнъ*; место *y* — *гльбина*.“ П овде е Г. — *ц*. — нагазіо на рѣбаве примере (као и на *собираю*): ако *ь* у *їєсьмь* стои место *a*, и у *мьчь* мора стаяти место *a*: зашто кои народъ данасъ говори *есамъ*, онај говори и *мачъ*, а не *мечъ*. У *їєсьмь* и у *гльбина* нїе *ь* стаяло, ни место каквога самогласногъ ³⁹⁸ слова, него се читало: *есмъ* (као што Руси и данасъ читаю и говоре), *гльбина* (као што Бугари и данасъ говоре и читаю), као *сльнице, длъгъ, ильнъ, влькъ* и т. д. Тако су могли стари Славени говорити и читати и *мчъ, внь* (*вонъ* е Російско, а по нашемъ было бы *вань*), као *кръсть, иръсть, мьгла, тьма, мьзда?* и т. д.

2) Шта мысли Г. — *ц* — да ли е то Евангелїе печатано у Србскомъ Београду (на утоку Саве у Дунаво), или е у каквоме другомъ?

3) *Сраски* место *Србски* нїе чудо никакво: зашто се *б* у *ц*. и *и* у *б*, променїе предъ извеснимъ словима (као и у Латинскомъ езьку н. п. *scribo, scripsi, scriptum*), као и *г* у *к, д* у *т, ж* у *ш, з* у *с, ч* у *ц*, и онегъ на противъ, н. п. *свагови, свадба* (Руси пишу *свадьба*); *задужбина*, што се гради *за душу*; *разапети, расиятїе*; *мозакъ, мозга*; *бардакъ, бардакчїя*, или *бардагчїя* и т. д.

4) Ја бы рекао да \bar{z} задржимо у среди у онымъ речма, где е *p* слогъ, а предъ нымъ, или за нымъ, стои самогласно слово, н. п. *сатрѣо, умрѣо, грѣоце, зарѣзати* и т. д. Г. — *ц* — каже да ће писати *вр'ом*; айде да му и то допустимо, као да е изостављѣно *x*, али како ће писати *сатрѣо, умрѣо, грѣоце* и т. д.? Овде не може апострофъ метнути: зашто ништа нїе изостављѣно, већъ ако \bar{z} . Какогодъ што \bar{z} на другимъ местима не значи ништа, тако не значи ни овде, него само раставля *p* одъ самогласнога слова, кое бы могао чинити и другїи какавъ знакъ (н. п. *умр-о, сатр-о, гр-оце*. или *їошт'* како *дружчїе*); али ми се чини, да е најцриличнїе \bar{z} : зашто е и онако свима познато, и многима мило и драго.

5) Што каже да бы нѣгова срдечна желя была, да *x* задржимо, али нигди да га не изговарамо у нашимъ речма. — И ја самъ *некадъ* бмо тога мнѣнїя, али садъ већъ не бы пристао на то. Зашто бы га писали, кадъ га не ћемо изгова-

рати? Ко ли бы онда знао, где га треба писати? Онда бы смо писали *x*, као Шокцы *h* (где ко оће), н. п. „А ostalim' drugeh darovah pokloneh; da xitniceh budu pinneh“ и т. д. И овде се можемо научити одъ Таліяна (као и кодъ мѣстоименія): они *h* не изговараю, зато га и не пишу, макаръ по сто пута стаяло у Латинскимъ речма (кое су њима тако свое, као и нама Славенске), н. п. honor, onore; habere, avere; humus, imo; и т. д.

6) Нико, осимъ *Мркаля*, нѣ њ по другѣй путъ узео зато, што бы га ко уверіо, да е нужно, него зато, што люди мањма вичу на књиге съ њ печатане (то е едина погрешка, кою садашњи читателѣи наши одма познаю); а гдѣкоима кажу, да е и Будимска цензура пометала дебеле ерове (као н. п. Г. *Давидовићу* у овогодишній *забавникъ*)¹⁾: зашто кажу, да онде више нѣ слободно печатати књига безъ дебелого ера.

399

Одъ ерова прелази Г. — *ц* — на целу нашу азбуку, и као у томъ рецензира мало *Мркаљво сало дебелого ера* и *Вукову писменицу*. Трудъ и намѣреніе достойно ваде, али у мыслима о томъ показуе Г. — *ц* — да онъ ѿшт' нѣ мыслиѣи прошао крозь сву Граматику, и да нѣ разумео ни *Мркаля* ни *Вука*. Чудна е стваръ езыкъ и Граматика! А наши сви књижевници, списатели и писари, кои су годъ замочили перо у дивитъ и стали дрљати по артїи, мыслие да тако знаду Србску Граматику, као што е *Аделунгъ* знао *Немачку*, или као што *Добровскій* зна *Чешку* и *Славенску*: на, што е ѿшт' више. учени люди пису само кодъ насъ тако смешни, него и кодъ *Немаца* (а може быти и кодъ осталы народа), као што

¹⁾ *Примѣчаніе*. Да Г. В. истину говори, посвѣдоочавамъ самымъ моимъ подписомъ. Я самъ забавникъ овогодишній безъ њ писао, и дао самъ га у *Будимъ*, да се тако и печата: желіо самъ, да што више стварїй за читанѣ у пѣга стане. и да са тимъ читателѣи мои више забаве у забавнику наду. Но цензура Будимска педаде забавникъ безъ њ печатати, изъ кое причине, не знамъ. То ми најпре кореспондентъ мой изъ Пеште, Г. Ј. яви, а дошїе ми и рѣчи Г. В. и самогъ попечителя Будимске печати, Г. *Шаїя*, потврде. — Овомъ приликомъ морамъ се кодъ ГГ. прекушителя забавника овогодишнїѣгъ извинити, што на време уречено и готовъ не бы. Много се времена пропустило док' се цензура рѣшила, да забавникъ безъ њ печатати не да. Много е прошло са тимъ, што су више писмена слагачи имали да слажу, ибо и њ слагати мораше. Неумодима цензура нѣ ни бранила, што ће се забавникъ задржати, ако њ у њму быти мора, само ѿй е за тимъ стояло, да се пѣна послуша и испуни, и да оно у њму буде, што е ѿй по вољи. И зато се забавникъ у 2 седмице дошїе печатати почео, него што е требало, а у 2 седмице дуже печатати морао, ибо е слагаче, кои су имали 15 мочала да слажу, њ толико задржало: какогодъ ал' у цѣо мѣсець дошїе забавникъ овогодишній изиде, и све сбогъ њ, кое ми ни криво ни душно нѣ, веѣ кое обранителѣ свое у оныма налази, кои се у пѣгове ствари начати немаю. — *Давїдовїѣ.*

се Аделунгъ тужи на неколико места. Я самъ чуо одъ еднога паметногъ Србљина, где говори: „Како я могу не знати свога езика? я могу не знати Латински и остале езике, кое самъ учио, па може бити, да и писамъ добро научио; а Србскій се езикъ са многъ родіо, и я нѣга не могу не знати; а оно што нѣмъ не могу да кажемъ, или рѣдово кажемъ, оно е езикъ кривъ, што не валя, а не я што га не знамъ.“ Ето тако мисле готово сви наши садашњи књижевници, зато и *поправляю* сви езикъ, а ни еданъ не ће да га учи (т. е. не ће да истражую и да уче оно што има у езикѹ, него свакій по *свогъ вкусу* измышлява и уводи коешта ново у езикъ). Садъ да докажемъ Г. — ц — оно што самъ мало пре рекао, т. е. да онъ нѣе прошао мислећи крозь сву Граматику, и да нѣе разумео Мркаля ни Вука:

а) Онъ каже да бѣсмо съ овимъ словима имали красну и *совршену* азбуку: а, б, в, г, д, е, ж, з, и, ї, к, л, м, н, о, п, р, с, т, у, ф, х, ц, ч, ш. — Совршена азбука може бити само она, која има онолико прости слова, колико у езикѹ има прости гласова (Laut); тако да свакій простакъ, кои за неколика дана научи читати и писати, може цео свой векъ тако правилно писати, као највѣћій Аделунгъ; и што еданъ у Америки напише, да другій оно у Азїи, у Европи и у Африки, онако исто може прочитати, као што бы га онај прочитао, кои е писао. У Србскомъ езикѹ има 28 прости гласова, кои се за садъ могу овако записати: а, б, в, г, д, дь, е, ж, з, и, ј, к, л, ль, м, н, нь, о, п, р, с, т, ѣ, у, ц, ч, ц,¹⁾ ш. Како ће садъ Г. — ц — са 23 слова (*y* и *x* то е само за тудѣ речи, и задржаѣмо и) записати наши 28 гласова? Онъ вели, да крпи съ ј, н. п. *ише* вели да пишемо *иитје*,²⁾ *грождѣ* *гроздје* и т. д. А како ће Г. — ц — записати *тѣме*? Онъ ће рећи овако: *тјеме*. Е добро! садъ треба погадати: или *тјеме* треба читати *ѣеме*, или *иитје* *иитѣ*! А ми то не говоримо ни едно ни друго, као што не говоримо ни *гроздје* него *грождѣ* (з предъ *дъ*, *ль*, *нь* и *ѣ*, претворнсе у *ж*, као и *с* у *ш*, н. п. *пазити* *пажня*, *зага-* 400 *зити* *загажня*, *листь* *лише*, *размыслити* *размышлявати* и т. д.).

¹⁾ Ово е истина понавѣше за тудѣ речи, али се чуе гдешто и у нашимъ речма, н. п. *увѣдати*, *сведоѣба*, *наруѣбина* и т. д.

²⁾ Не знамъ зашто е метнуо примере Латинскимъ словима? Ово е за Шкоце (ако тако говоре, али не веруемъ) а не за насъ.

Садъ ·мыслимъ, да ће већъ и Г. — ц — моћи видети, да нѣгова и *Фра Матие* азбука нѣ совршена; и да бы свакиј, кои управо зна што е языкъ и Граматика, одма познао (да му се поднесу и безъ времена изласка), или е пре писано Мркалѣво сало дебелога ера, или Вукова писменица, или Фра Матие наукъ: надамсе да ће и то познати, да е рѣваво разумео Мркаля и Вука, где мысли, да су они за любовъ маломе еру тражили едноставне облике за *дъ, ль, нь*, а јошт' горе, где каже, да су онамо сложена писмена разонодили, „а овамо обичаем ветъ разонодѣна у едно сльваю, и тако, што с едне стране праве, то с друге кваре!“ Валяда Г. — ц — мысли, да су Мркаль и Вукъ по атеру слова задржавали и изъ пизме избацывали, као што онъ чини са *ћ*; изъ нѣновы кнѣига видисе да они ни едно слово не избацую зато, што на нѣга мрзе (као Г. — ц — на *ћ*), него што нѣе потребно у Србскомъ языку: тако, безъ икаква мыта и атера, траже и измышляваю она, коя требаю у Србскомъ языку. Не само кои и оле зна што е Граматика, него и најпростиі човекъ здрава разума, разумеће и признати, да *я, ю, ѳ*, ни су прости гласови, него слогови: то языкъ сведочи, н. п. *чвораѣ чворка, обојаѣ обојка; яраѣѣ ярѣѣ, крајаѣѣ крајѣѣ; ярамъ ярма, зајамъ зајма; пушка пушка, девојѣѣ девојѣѣ;*

„Да *ј'* у момка своя майка,
 „За данъ бы му гласе чула,
 „А за другій разабрала,
 „А за трећій на гробъ дошла;
 „Ал' *ј'* у момка тудѣ майка —

Тако ће свакиј видети, да су *дъ, ль, нь, ћ*, прости гласови (истина да су постали некадъ одъ *гј, дј, кј, лј, нј, тј*, али су се тако слили и постали прости, да се више не могу разделити¹⁾); ево и о томъ неколика примера изъ языка, н. п. *патаѣѣ патѣѣ, муѣѣѣ муѣѣѣ; вальѣѣѣ вальѣѣѣ, дронѣѣѣѣ дронѣѣѣѣ;*

„Дружина му конь' довела,
 „Конь' довела; гласъ донела —

Ова неколика примера додао самъ овде за друге кнѣживнике наше, кои мисле и говоре, да се *Србскій языкъ* може писати (онако, као што бы требало) Славенскомъ орѣогра-

¹⁾ Овде Г. — ц — треба да зна, да я овде говоримъ о гласовима *дъ, ль, нь* и *ћ*, а не о знацѣма; Немачкій е гласъ *јѳ* простъ, а нѣговъ е знакъ (*јѳ*) сложенъ изъ три слова.

Фіомъ; а Г. — ц — овде и самъ мога мнѣнія: само кадъ е онъ избаціо изъ свое азбуке њ, њ, ѳ, я, ю, а приміо j,¹⁾ ласно ћемо се мы поравнати за *дъ, ль, нь* и *ћ*.

б) Како може Г. — ц — казати, да *ћ* „нїе весма от старине?“ Оно е стотинама година старїе одъ свїю овы нѣговы кнѣига, што и овде споминѣ, и за старе држи! Ако то Г. — ц — не веруе, а онъ нека отиде у Фрушкогорскїй намастырь Раваницу, па ће га онде наћи у Лазаревой дипломи, даной Раваницы оной у Србїи, године 1381. Ко може рећи за ону стварь, да нїе одъ старине, за кою нико не зна, кадъ е постала и кадъ е нїе было?

в) Тако исто Г. — ц — не ма право, што каже, да *ш* „ни у Славенскомъ езѣку са свимъ нїе нужно, покрай *шч*“. Само нови Сремачки и Бачвански кнѣжевници (Карловачки дьацъ) почели су *ш* читати (и учити да се чита), као *шч*, а сви попови и калугьери, и остали кнѣжевници, по Србїи, по Босни, по Ерцеговини, по Црној гори, по Далмаціи, по Бугарској, по Светој гори, читаю га као *шт* (као и народъ савъ што говори, н. п. *штитъ, штука* и т. д.), а и у Срему има ѱшт' стары попова, кои *аще* читаю *аште* и т. д. као што и многи трговцы по Маѣарској пишу *Пеѣца*, а читаю (као што и говоре) *Пешта*. Зато бы я рекао, да мы у Славенскомъ езѣку не смемо, и не можемо, ништа *поправљати*. Славенскомъ езѣку треба дати честь и поштенѣ, као найвећой светынїи, и као цркви, у којой се нїмъ пое и служи.

В.

— — —

[Предна два правила о придевима (стр. 200. и 201.) узета су од речи до речи из „Српске Граматике“, доцније штампане уза „Српски Рјечник“ од г. 1818., на стр. XLII; види у другој кнѣзи овихъ Вуковихъ списа бр. XII.]

• • • • •

¹⁾ Допада ми се, што каже Г. — ц — да се скине она точка са *ї*, али я мыслимъ да бы ѱшт' болъ было, да му се повуче доле малый репињъ као у Латинскога *j* (ако рече ко: „Онѣа ће бити као и Латинско *j*.“ Па шта е зато? Мы имамо и више слова еднаки съ Латинскимъ, н. п. *а, е, о, к*, и т. д.): зашто су люди *ї* навькди читати као *и*, па ће се еднако варати и мести.

Д О Д А Т А К

1.

САМО ДЕБЕЛОГА ЕРА,
ЛИБО
АЗБУКОПРОТРЕС.

У БУДИМУ ГРАДУ,
Писменама Кралѣвскога Свеучил. Венгерскога.
1810.

[Мала 8^о, 3 листа и 18 страна; све штампано црквеним словима.]

ПОЧТЕНОРОДНОМЕ ГОСПОДИНУ
МИХАЙЛУ КОИТЬУ,
Купцу и Гражданину Пештанскоме,
Наука Любителю,
Почитателю и Благодѣтелю Књижника,
Обштој ползи усердноме Жрецу,
посвештава ово дѣлце свое Сочинитель.

П р е д и с л о в ѣ е.

Перви е Г. Досифей Обрадовитъ, кой е честим своим дебелога (ъ) пспуштанѣм, и у погледу писмена езика нашега нешто за нас бла-датно смѣрати почео ново. Г. Стойковитъ ест други, кой е такодьер до-стойно бити судѣю, на та бистро бацити свое око. Рода свога Ревнителъ, Г. Текелѣя с' Стойковитѣем благоразложно и разумно держи. Но сладки Соларитъ, дика и милота Сербска! ветъ и состав от остроумѣя свога има; по коме, што му се овде отвише види, заметъе, и, што му не до-стае, приметъе властельски. Дошеновитъ показуе, колико е напредачно с' истиннитим Књижником и Научеником (Velehrter) познанство. Он сто-пама Соларитѣа на извѣстну похвалу свою слѣдуе. — И други су, кои,

овде или овде, што годъ о писменама нашимъ размишляваю; но и опет шиб мало и в, кои се бояли не би, не тѣ рѣти друго што, но и само де-бело ер испустити.¹⁾ Сваки почти нише, како му се безопаснѣе, безотвѣтнѣ види: неки пак и не виде, и опет пишу. — При старом остати ест по души найлагше: по питасе: али скупа и најболѣ? — Неодоумѣнѣ тога, на кратко азбуку нашу протресаютьи, овде претргнути, ест мой конац и вамѣра. — Да с' правога пута зашао нисам, цѣло сам зансто увѣрен; но али се не би другачѣ вешт извести морала, нека Соларитвани, а не Раффа преводчику равни суде. У Пешти 16-га Вресня 1810.

С. М.

1 **Што су то рѣчи? што език? писмена? и колико и мора
у азбуки езина еднога бити?**

Човек себи разне представя вешти, он мисли о њима, разсуждава, умствуе, суди. Он може и о напредку, и о глави нашој, у себи у нутра закључавати. Ми о свему томе ни мерве не знамо, докле годъ какове не имамо знаке, посредством кои то нама откривасе. Знаци ти могу различни родова бити; но међу свима возможнымъ најболши су они, кое човек очленениемъ гласомъ либо звукомъ своимъ отъ себе дае, и кои се нашки називаю *рѣчма*. Цѣли овакови знакова сбир, то ест, цѣли сбир очленени разборни звука, коцма човекъ човеку мисли свое со-² общтава, наричемо *езикомъ* у нас.²⁾ Отъ кудъ уз гредъ слѣдствуемо: да *нај-вѣтъя возможна разумителностъ перви конацъ и начало у едномъ езикѣ ест*. Кой ово не заметѣе начало, тай се народиѣгъ или части народа, међу којомъ живи, за кою говори али пише, езика держи. Онай, кои н. п. за народъ Сербеки Латински, или, што почти све едно ест, тако зовомо Славянски говори или пише: очевидно перво езика начало гати; он мисли свое тако не сообщтава, како надлежи: ер или не, или чисто мало разумѣвасе.

Мисли наше произлазе и састое изъ представака, понятака, висти (*idea*); а езикъ, како смо видили, саставлѣн е изъ рѣчи, то ест, изъ разборни рока (*terminus*) либо израза наши представака. Свака опет рѣчъ сложена ест изъ едногъ или више прости звучитѣя, гласчитѣя: кои такодѣр свое знакове имаду. И ови посебити, сирѣчъ прости гласчитѣя, знаци *писменама, буквама*, а отъ неки и *словома* именујосе. Како годъ дакле што су рѣчи знаци наши представака и мисли, тако истовито и писмена знаци рѣчни частица есу; едино само да рѣчи к' слуху, а писмена к' виду нашемъ относесе.

3 Отъ кудъ слѣдуе: да за езикъ еданъ толико писмена треба, колико звучитѣя прости све рѣчи њѣгове имаду. Ако и е манѣ, то не будемо

¹⁾ Г. Лука Мидованов, иначе Георгіевитѣ, другъ и пріятель мой, кой такодѣр не срамисе о азбуки усписати, особити споменъ овде заслужуе.

²⁾ Иначе три знаменованя има кодъ насъ рѣчъ ова *езикъ*. Најпре бо намъ то, што смо рекли, значи; по томе удъ еданъ тѣла, *Зунге*; а најпослѣ способность, возможность говорити; н. п. кадъ речемъ: Човекъ има езикъ, на мѣсто: Човекъ естъ *словесанъ*.

сваку рѣч записати либо пред очи поставити могъи, или ако ю и унишемо, то буде морати чрез сушта веть писмена бити; налагаютьи нѣма туђу, тако ретѣ, дужност и службу, за кою обносити чпсто ни постала нису. Ако и є тако више, то. окром што су непотребна, єзѣку с' временом вредительна бити могу; равно како и Писменником причина главоболѣ и што какови праздни повод измишљѣна.

Но еште едан крат. Число писмена будутьи да су прости частица рѣчни очима видни знаци, равна се по єзѣку, за кога су опредѣлена. Што єзѣк више прости частица. више прости звучитѣ има: то више мора бити писмена, и на против. Но како годѣ што сваком гласчитѣ своѣи надлежи добити знак. тако исто не валя, да и више, него по едан имаду. На што бо єдном простом звучитѣ два или три знака?

Другче о веити не валя ни онда мислити, кад два или три гласчитѣ, осим свои собственни знакова, еште обити едан имаду; не разрѣшино повезани будутьи у њему. Зашто, кад би тако 2, 3, 4, - - - и више гласчитѣ све у едан посбѣяли знак, морала би азбука на конац. као што веть дѣйствительно код Спнеза бива, на сметню и наост книжества потежити.

Да є азбука недостаточна, несовершена, кад за сваки єзѣка свога звучитѣ писме не имаде, не треба, да по други пут кажемо. Јавлясе пак недостатак, када или едан кой прости звучитѣ сложенним, или више звучитѣ єдним писменом пред очи поставлясе. Тако н. п. Нѣмачка азбука веть недостаточна єст, будутьи да *ш* чрез *ѣф*. и *з* и *с* пак чрез єдино *ј* означае.

Оно просто писме либо знак, кой само єдну просту частицу рѣчни пред очи поставля, зовем ја, за на кратѣ могъи говорити, *єдинозвучним писменом*. *Многозвучним* пак *писменом* именуем опай знак, кой две, три или више частица рѣчни скупа содержи.

Звукопрѣмѣнливо єст *писме*, ако сад єдну, сад другу частицу 5 рѣчни означае; било то каковим нѣбуд начипом. *Замѣнливо писме* обаче єст, кад оно само у азбуки нѣе, кое то исто представити обичава. На конац *сложеним писменом* наричем оно, кое, премда само едан означава гласчитѣ, из више други состои знакова.

За примѣр узети, може нам и овде Нѣмачка служити абеѣа. У нѣой су *а, в, ђ* — єдинозвучна; *г* єст многозвучно, будутьи да и *к* и *с* у себи содержава; *с* звукопрѣмѣнливо, понеже сад *и*, а сад *к* знаменує; *ѣ* замѣнливо, ер *q* такодѣер нѣгов означае звучитѣ; на послѣдак писме сложено *јф*.

Єдинозвучна писмена сама су, коя у азбуки бити мораю. Из мед замѣнливи само єдино єст от потребе; друга, било и, колико им драго, сва су излишна. Писме бо, знак будутьи произвольно изабрани, мора у сваком погледу наручно своѣи могъи означивати звучитѣ, нити му є какове замѣне треба. Многозвучна єсу такодѣер савише, ако из писма загометке, за кое све сократке держати можно, чинити не тѣмо.¹⁾ Звукопрѣмѣнлива и сложена показую или недостатак и несовершенство азбуке; или немаренѣ и дреманѣ, или предисуд и заблуду Писменника народа; или све то скупа.

¹⁾ Све по два и? — Тако є.

звату. А ми! Ученици Гречески! толико имајући загонетни писмена, да не заборавимо читати Славјански? — Да видимо.

Ми знамо што Нѣмцима њихово писме и значи. Ово Греци чрез *ов* напишело. Ми смо едан пут *v* на *o* (омикроново) чело горе метнули и добили *8*. Други пут, дали смо *v* ножицу едну, и оно исто *ов* преобразилосе ест у *оу*. Третьи крат, загладили смо *o* код *оу*; и получили *у*. Свега дакле скупа три единозначашта, замѣљљива писмена и. Које ако е тако, нека ми се каже: ели ми Славјански читати знамо, кад почти 10 сви у *Ѣ*лму осмом *изо-уст*, на мѣсто *из-уст* појамо?

Писме *ї* нама, како смо показали, не само *i*. но и *j* Нѣмачко значи. Колико нас *е*, кои се тога опомињемо, кад н. п. *вечерній* али *писанїе* прозносимо? — Не били то читати ваљало: *vecesernji, pisanje*?¹⁾

Ер тавко (*к*) *нїе*²⁾ писме, но само знак умягчательни: добро ли дакле знамо: *бѣ, вѣ, жѣ, рѣ, сѣ* и подобна, када се прислуче, изговарати? — Ја сумњам. — Но доста вопроса, ми смо изван ограде зашли.

5) Сложена. Сложена писмена, као што е Нѣмачко *Ѣф*. мислити буде ко, да ми не имамо. Но злочесто. У нас бо такови писмена више запсто ест, него и у едног иноезичног народа. Сва почти наша писмена омегчати либо глас межки примити могу; а то што е друго, ако не то- 11
лико нови сложени поред азбуке наше писмена? — Ово исто езика нашега својство учинило ест, да е свети Тьрило на дебело ер (*к*) пао. Видетьи сирѣч он, да писмена, која е за нас веть измислено био, тако великой подлеже премѣни: да свако замѣшательство препети, додао е знак едан (речено *к*), кой би нас опомињавао, да онде, гдѣ он стои, никаков умягчак бити не имаде. Излишна Свеца ми! провидљивост. Болѣ би свети Тьрило учинило био, кад би нас, на мѣсто многи други непотребни, сва тако постаюшта научно писмена. Тада му не би, ни за тавко ер требало било разбјати главу. —

Найзнаменития сложена писмена код нас есу: *дк, лк, нк* и *тк*. Ово послѣднѣ, сирѣч *тк*, от неколико времена собствени облик (*к*) свой имаде, и зовесе *тѣрвом*. Име управ не сирлично за срицанѣ, као што нису ни други наши писмена имена. Но ко нам брани такова измѣнити? —

Ту су дакле у азбуки нашої свакојока возможна писмена! — Единозвучна, која не би ни звукопремѣљљива, ни замѣљљива бити морала, 12 по нужди у себи содржава. Но многозвучна и сложена што друго, ако не сад вредљиво излишество, сад недостатак и оскудност показую? — Идемо, да видимо: ели се той азбуки нашої помотьи може.

а, б, в, г, д есу езiku нашем нужна.

е такодѣр; но у будуште нека не буде ни звукопремѣљљиво, ни многозвучно, но едино само Нѣмачкоме е равно.

ж и *з* требую нам, а *з* код *з* *нїе* ли можно изоставити?

и буде нам то представляти, што Нѣмцима њихово *i*. До сада е било звукопремѣљљиво: сирѣч кад смо надметнули слитну, толико е значло, колико Нѣмачко *j*. То нека от сада веть не буде: но *i* нека буде *j*.

к л н о п р с т нужна су.

1) Из овог се могу и она два притежка дѣтци примѣчанія на стр. 21-оѣ Писменнице Г. Мразовиѣа сократити.

2) Пишем тако от сад, ер сам опоменуо: да *нѣ* као *нѣ* читати ваља.

Š или ѱ валя да изостане, ер замѣльлива есу. Ја би ѱ задржао, а Š сретван жељно пут.

Ф е за странне рѣчи.

За Х Селшани Сербљы не знаду: но мало Уљудини¹⁾ почти свагда га изговараю, и ѱ га за то употребљивам.

13 Ѡ код џ и т; као и цр код ш и т; к и е код і и є; ю код і и ѱ; ѡ и ѡ код і и а; ѣ код к и с; ѱ код п и с; ѳ (за Сербска уста) код т и х, конечно излишна есу.

ц ч и ш не можемо пенустити.

По, кад смо и и џ задржали. Ы и ѡ не требуемо ни најманѣ. Тако ни ѣ поне у тако званом простом ѣзику.

За дебело ер (к) не треба ни да говоримо. Никаков бо не представља гласчитѣ писме вне, и никад потребе от пѣга не имасмо. Баше нам само на неку излишину опомену, која е више вредљива, него полезна била.

Но што тьемо из танкога ера (к), задржати ли га или отбацити; кад ни оно писме ише? — Колико се до мога миѣнья каса, требало би нам писмена дѣ лѣ и нѣ (као што имамо тѣ) под каковим нибуд обликом изрезати, пак танкоме еру онда казати пут за дебелим. Тако би азбука наша добила 29 писмена, из медју кои никаково многозвучно, никаково звукопремѣльиво, замѣльиво или сложено било не би. Сва би нѣна писмена онда јединозвучна била. Она би урвав у оно совершенство дошла, кое азбуки једнога ѣзика принадежи. — Дотле пак, докле то не учинимо, валя нам, како сваки види, ер танко сачувати.

14 Овако буде азбука наша из 25 писмена, сирѣч 24 за Сербске и 1 за странне, и 1 умягчительног знака за оне и ове состояти рѣчи. Све несоввершенство нѣно у томе буде: што еште 4 звукопремѣльива и сложена писмена имаде. Но то е чисто мало несовершенство, ако се ономенемо, колико и у досадашньої буквици нашој ест: а и манѣ тѣ чивнитисе, ако примѣтимо: да веть ни јдно замѣльиво, ни јдно многозвучно писме не содержи.

Задржали смо дакле: а б в г д є ж з и к л м н о п р с т ѱ ф х ц ч ш к.

Испустили обаче: ѕ Ѡ цр ѣ ю ѡ ѡ ѡ ѣ ѣ ѱ ѳ ѱ.

Ништа манѣ писмена ова не жељимо предати заборављеню. Она валя свагда у Буквару да остану: но не само на досадашњем мѣсту своме. Ја би обоя овако расположио.

Празвучна либо согласна писмена.

б в г д ж з и к л м н п р с т ф х ц ч ш.

Гласопомощна либо самогласна писмена.

а е и о ѱ.

Знак умягчительни: к.

Многозвучни либо сократительна писмена.

Ѡ цр к є ю ѡ ѡ ѡ ѣ ѣ ѱ ѳ ѱ.

Повторительни либо замѣльива писмена.

ѕ Ѡ ѣ ѡ ѱ.

¹⁾ Да овако уравнигельни степенъ писати надлежи, можесе из нѣгови надежа дознати. У родителном п. и. велесе: уљуднига човека.

Празвучна се могу иначе или по сродству својем, или по тврдо-15 сти, или по меккости, или другим како поредјати. Ако и по тврдојсти расположимо, то мора и најпослѣднѣ бити. њр из медју сви празвучни или согласни буква најмегче ѡст.

Писмена, која смо избадили, не треба, да Учители одма с' почетка дѣјачи кажуе: но кад што вѣтъ понауѣ. Онда тѣ дѣјачица и сама запитаваги, нити бѣде каквога труда рѣги:

Ѡ	значи	колико	от
Ѡ	—	—	шт
Ѡ	—	—	је
Ѡ	—	—	је
Ѡ	—	—	ју
Ѡ	—	—	ја
Ѡ	—	—	ке
Ѡ	—	—	пе
Ѡ	—	—	тх, и проча.

Глед! како се азбуки вашој помочи може!¹⁾

Неки отѡети.

Но вѣтъ чуѣм. гдѣ ѡтко запитуѣ: *А како тѣмо надеже разликовати? како рѣчи не мало раван имуште глас? како мотги ра-16 азнати, кад бити, на пример. казнити (jflagen), кад ли суштествовати (jejn. da jejn) знаменуѣ? — (XИхихи!) —*

Како? како? — и оѡет како? — И ја питаѡ: Како Латин надеже разликуѣ своѣ? Како толике јавногласне рѣчи? Како? — Јели не из смисла и слога рѣчи? — Он пише в. п. est ranem, est in officio: перво значи: једе хлѣба; друго: јест у служби: како се то без ѡ различаѣ? Не бои ли се овде Латин замѣшательства? — Никада. И болѣ се, вѣруг ми, с' Братѡм споразумѣва с' своѡм, неголи напревостни дебелига јѣра бранитѣл с' своѡм.

Но и ми за што не би различити могли: кад бити казнити, кад ли суштествовати значи? Чѣса би ради Ѡ овде потребито било? — Ниле ли достаточни, доволни различа знак да бити казнити (jflagen) и вѣнителни, а бити суштествовати само именителни ладеж код себе има и влада? — Ми велимо: *и тѣу га бити, ја тѣу бити Свѣштеник*; пак ниле ли то, управ колико вальа, разборно и разумително? Све су то билн измисли Писменѣвѣ, нити су писмена за то изобрѣтена, да и к' различовану рокова служе: но само да ѣнихове прѡсте частиѣ представљаѣ, ни мало не старануѣсе о том, што значе оне.

А пустимо, нека би то све тако не било: можеѡ ли ми различ-17 је знаменованн рѣчи доволно писменаѡа определити? Даи, покушаи, како би то учивниѡ, ево ти задатак. Ми велимо:

горе,	sylvae.	des Wäldes.
горе,	sylvae,	die Wälder.
горе,	sylvas,	die Wälder.
горе,	ardent.	ſie brennen.

¹⁾ Довде смо свакојако. а одаѡде новом азбуком пишеѡ.

горе, ardebat, er brannte.
 горе, pejus, jñflechter.
 горе, superius, droben.

Више је заисто равногласни речи, него што би се писменама различити могле; а хотјети, што се учинити не може, не показује ли премало соли у глави?

*Но што нам ползује: да писмена, којима смо се већ при-
 вikli, сада забацујемо?*

То *нашре*, да дечица наша не буду, азбуке толико недостаточне ради, по три, по четири године губила; докле читати само сиротице науче. *Друго*: да от сада не будемо *си* на мјесто *ит*, *ше* на мјесто *е*, *и* на мјесто *ѣ*, *оу* на мјесто *у* и подобна проча наопако извернута говорити. Не будемо сирјеч *веси* на мјесто *вешти*, *читание* на мјесто *читане*, *боли* на мјесто *болји*, *изо уста* на мјесто *из уста* произношавати; по почети један пут језику нашем сваку јединовидност (uniformitas) како у неру, тако и у изговору прискорбљавати; чувајући га от толике случајне променљивости. *Третње*: Да се дечица наша не буду цјело, као сада, Писменницу научити морала, прво него што право писати знаду. Познато је, да ко у нас поне тако звано Художнословие прешао нише, ни своје име правилно записати не умне. От данас све наше правописане под ово долази начало: *Пиши како што говориш*. На конач *четверто*: да тје нам бити лагше толико нуждну језика Србског сочинити Писменницу; о чем у *Језикоиретресу*, будуштој књижици мојој, својемјестно имаде бити слово.

[Још имају на дну ове последње (18.) стране: **Поправци**. — Знаменита погрешка јест: да је џ после љ, на страни 7-ој у 5-ој версти, испуштено. Друге внимане толико не заслужују. Сада су потребне исправке извршене и (на стр. 212., р. 13.) џ стављено на своје мјесто.]

[Похвалан одзив о овој књижици написао је Ј. Копитар у „Vaterländische Blätter“ за г. 1812., прештамп. у „Barth. Kopitars Kleinere Schriften, I Th. (Wien. 1857.)“ на стр. 142.—144. — Још о С. Мркаљу и овој му расправи види: Б. Рајковића „Сава Мркаљ, биографско-књижевна слика“ у „Јавору“ за 1877. г. (стр. 907., 939., 969. и 1005.) и — Пл. Кулаковскога „Вукъ Караџићъ“ и т. д. (Москва, 1882.), стр. 213.—217.]

2.

БЕДА И ОВО НАШЕ НЕМЧЕ, ШТО НОВИНЕ СРБСКЕ СЛАЖЕ!

[Давид. „Новине Србске у Виени“, бр. 46., г. 1817., стр. 367 и 368., у одељку „Смѣнице Књижевственне.“]

367 Познано*) памъ е, како е Немче, што новине србске слаже, съ обяв-
 лениємъ Г. Катихете Атанаџковича поступио, како ли е свуда ве-

[*] У 27. броју новинѣ (стр. 216.) био је (у одељку „Смѣнице Књижевственне“) овај чланчић уредников:]

Извиновеніе уредничества, и утѣха любительима ерова. — У ономадш-
 нѣмъ обявленію Честя. Г. Атанаџковича ніе требало ни єднога ера послє сагласны

лике, илити дебеле ерове помењало, гди њи у рукопису Г. *Атанаиџовича* было нѣе. По нѣе му ни то доста было. што намъ добру лекцију у призрѣнїю ерова даде, веѣъ улѣчи прилику, да насъ и у призрѣнїю *укова* (писмена *укъ*) намајсторїи.

Читатели наши опоминјусе, да е у числу нов. срб. 41. на страни 326 у палинодїи илити одбраненїю дебелого ера Г. *Мркаля* примѣчанїе стояло: „ово 8 овде, и ѡшт' на неколико мѣста, значи *укъ*: зашто овдашня печатня ѡште нема тога слова, а у рукопису стоп.“ Г. *Меркаль* т. е. писао е мѣсто уста: *уSста*, мѣсто людїй: *люSдїй* и т. д. и тако е употребљавао писмо *укъ* мѣсто писмена *у*: будући пакъ да мы у реду писмена наши писмена *укъ* не имамо, као што га и сами Русси не имаю, а хтѣлисмо, да по ориѣиналу самомъ палинодїя речена и печатана буде. то кажемо Немчету, што повинне слаже, да свуда. гди му писме *укъ* додѣе, цїфру 8 метне, будући да е ова цїфра писмену *укъ* у образу свомъ подобна. А Немче наше тако не учини, веѣъ на едномъ мѣсту метне мѣсто ука *S*, а на други *у*. Изпусемо га, шта учини, да одъ Бога надѣе. По ово се овако прати почне: „Кадъ самъ се я. вели, србски читати учїо, онда самъ сву србску азбуку предъ собомъ имао, у азбуцы тої быллсу образи писмена: *зѣла. ука. оо, ота, кси. пси, тите. ижице и джи* на страни, и изванъ реда други написани, и за нѣи ми е казано, да се она у рукопису србски више неупотребљую, веѣе да се мѣсто *зѣла* писме *з*; мѣсто *ука* писме *у*; мѣсто *оо* само писме *о*; мѣсто *ота* писмена *о* и *т*; мѣсто *кси* писмена *к* и *с*; мѣсто *пси* писмена *п* и *е*; мѣсто *тите* писмо *т*; мѣсто *ижице* писме *ї*: а мѣсто *джи* писмена *д* и *ж* поставляю; и онда ми е заповѣдено, да послѣдня мѣсто први меѣемъ. ако ми се случи, да ми она кадъ подъ руку додѣу. Садъ добившїй рукописъ Г. *Мркаля* у руке, зачудимсе. кадъ давно невидѣно писмо *S* у нѣму видимъ, и таки ми падне на умъ, да то мора оно писме быти, мѣсто когъ и писме *у* стояти може, и кое се *укомъ* называ. На што велимъ саде писме *укъ*? Како га е могао Г. *Мркаль* уписати? ваяда мора ѡшт' одъ оны стародревны списателя быти, кои се старогъ тако свето придржаваю, и кои и данъ данашнїй са курюцы (цофобы) иду, кое су други люди давно веѣе одсѣкли? Тко грѣши? Г. *Мркаль* писаюћи писме *укъ*, или новїи списатели, кои га одбацую, и кои мѣсто нѣга писме *у* пишу? Но новїи списатели не могу грѣшннн, ибо

писмена на краю да буде, у рукопису нѣговомъ не пма ѡи. Медьу тимъ е опетъ 4 ера унутри. Томе нѣе учредничество криво. веѣе слагачъ новїца, *Нѣмче* едно. Нѣмче исто рукописъ Г. *Атанаиџовича* добивши, помысли, да е Господинъ истїй сгрѣшїо, што нїгди на свомъ мѣсту *ера* не пма. пакъ ѡи свуда само дometне, тако. да е учредника новїца карпа сиошала, док' 60 ерова избрїса. Нѣмче, позвано. да се пере, зашто ерове dometу, кои у рукопису не има, одговори, да е овако умствовало: „Штогодь самъ рукописа србски досадъ видїо, и одъ учредника новїца србски, и одъ други србски списателя, у свима е после сагласны писмена на краю часъ велико, а часъ мало ерѣ было: а у рукопису Г. *Атанаиџовича* не бы га нїгди: учредникъ новїца и толки други списатели нїсу могли у томѣ погрѣшннн; тако е самъ Г. *Атанаиџовичъ* погрѣшїо, што нїгди ера не метну: и я погрѣшку нѣгову да загладимъ, помеѣемъ ерове те свуда.“ Кадъ веѣ Нѣмчадь о *србски ерови* овако суде, кадъ се нѣпма веѣ чини, да су ерови србскомъ езыку нужни, ели могуѣе, да вѣнїжество србско безъ нѣи существуе? Ево утѣхе любительнма ерова. илити *ерїма*.

368 мысли, на што намъ писме *укъ*, кадъ и писме *у* истый звукъ има? на што *entia multiplicare sine necessitate* (умножавати ствари безъ сваке нужде)? тако: они не грѣше, веѣ мысли савршеннѣе одъ Г. *Мркаля*; и треба, да се я ныи држимъ, а Г. *Мркаля* у томъ и не слушаемъ. И тако љу богме я свуда мѣсто Г. *Мркальова* ука писме *у* мѣтати, као што зашета и помѣемъ, да бы знао, да ће ми *укии* (любители *ука*) и уши угрѣяти." Шта смо му знали, на то одговорити, но рамены слѣди, и поштриги га, да у напредакъ онако писмена слаже, као што е у рукопису свакомъ написано? И што смо се мы више на непослушанѣе иѣгово срдилл, то се веѣма оно нама смело, као да е знало, да ћемо му ѳштъ еданъ путъ шака доѣи, да насъ намаѣсторн. и научи, да бы веѣ требало, да се свѣ ербеки списателии у начину писаня сложимо, и сви еднако, а не еданъ овако, а другѣи онако, пишемо.

На всереѣу т. е. нашу добѣе рукописъ прибавленѣя имена ГГ. приложника къ фундаментски училища, да се у число пов. 44. на стр. 351. стави. У рукопису томъ стои гласъ *у* часъ са *укомъ*, а часъ са *у* написанъ; тако н. и. кр8гъ. *Аскомъ. усердствѣюща, кСаецъ, тСторъ, Будишинъ, Гьура, Цициъ* и т. д. Немче рукописъ узме, и сложи га, као што е у пѣму написано было, гди мѣсто *ука* цифру 8, као што му ономадне рекосемо, а гди *у*, гдигди пакъ и едно и друго поставившѣи. И будуѣи да онегъ свудъ назло иѣе, да овако сложи, као што е у рукопису написано. то га онегъ позовемо, да се пере. зашто насъ непослуша: а оно намъ ев'овако одговори: „кодики сте ме о начину писаня плити о стѣлу ербеки садъ писаюѣи списателя извѣстили, дознаосамъ, да се они на три реда дѣле: на оне, кои онако пишу, као што народъ говори, и кое зато *Србљи Србљи* называмъ; у другѣи редъ иду они, кои Србљима славенски пишу, кое *Србљи Славень* именуемъ; а у треѣи редъ ставлямъ оне, кои часъ славенски, часъ ербеки, а часъ ни славенски ни ербеки. веѣ мѣшовито пишу, и кое *Србљи Славено-Србљи* называмъ. Я самъ ненаблюдаванѣмъ писмена *ука* у рукопису Г. *Мркаля Србљима Србљима*, а наблюдаванѣмъ *ука* у имены приложника къ фундаменту превар. училища *Србљима Славенима*. а ѳштъ више *Србљима Славено-Србљима* по вољи чинѣо: и зато самъ ономадне укове позоставляю, а данасъ ѣи помеѣао. Тако не можете ме нимало кривити. Вы списателии требало бы правила да имате, као што и мы слагачи наша имамо, па по нѣима сви еднако да пишете. као што и мы по написма сви еднако слажемо, па онда ће иновзгычнн народи звати, какавъ е управ' ербекѣи языкъ: онда ће га и лакше и радѣе учити, а долѣе неѣете га ни вы изслѣдити, а камоли иновзгычннцы: учивите азбуку вашу простѣомъ, избацѣте ненужна, а додайте потребна, и я и други мени подобни слагаѣемо рукописе ербске много болѣ, и вы неѣете съ корректурама очн у напредакъ бости, као до садъ.“ — Ето! како Немче то мудреу. имали право или не? нама е доста еда задало. —

3.

[Мркаљева аутокритика „Палнодије.“ — Давидов. »Новине Србске у Виѣни,“ г. 1817. бр. 48., стр. 383. и 384., под натписом „Смѣнице Книжествене.“]

Г. Мркаљ. сачинитељ палнодије плшти одбраненія дебелого ера, пма и 388 самъ противъ роденогъ свогъ одбраненія нѣколико рѣчій проговорити. Изато е учредничеству новина србски писмо писао, и умолю га, да и иста предложенія противъ одбраненія тога у листове новина стави. Не пропуштамо тако и виѣ, съ дозволеніемъ читателя наши, собщити, и разсмотренію ньиномъ предати. Ево, како гласе :

„И чувствуемъ оу честь, кою сте благоизволили у вашимъ новинама показати мени, када сте у нима ономадне одъ мене читану Обрацу гласовитого нашегъ писмена, дебелого ѡ, подъ моимъ именовъ издали. Пиштаманѣ имадемъ я, съ допущеніемъ вашимъ, противъ исте Обране ово, што слѣдсе, предложити.

Она 1. како што е типографічески пуна погрѣшака изышла, тако живости у себи самој премало има, и 2. благогласности потребите не далеко више. Сврѣу тога 3. достоинство слога писменого естъ нѣой на неколико мѣста јошъ вѣма ускраѣено, него у примѣрѣ *вргомъ ножи*, гди оно свакояко исчезава. Такодѣ 4. тражена разность нити е крозъ учесѣно како — *тако*, нити крозъ *изговарат* и *произносити* у овомъ изреченію: *зачто ѡ тако валя изговарати, како Нѣмци свое ѡ произносе*. добро постигнѣта. Долази 5. къ тому, што садъ е ситна и преусѣчена, садъ у невреме скоро періодски пуна и округла. Найпослѣ 6. ясность, најсшественнія красота и најнужднѣе свойство слога писменого, естъ скоро највѣма испредъ очію метнута. Одма съ почетка читати е ово : *али съ томъ великомъ разликомъ, да безсловесно животно пару само од бѣле жигернице, и къ томъ одъ ни еднога дѣла ууста не може да отисне*. умѣсто што бы можебыти валяло реѣи: *али съ томъ великомъ разликомъ, да безсловесно животно пару само одъ бѣле жигернице истискуе, и къ тому е одъ ни еднога дѣла ууста не може да отисне*. Колика е оно пако метни около самогласныя, и нигда ясно не казуесе, што су то самогласна. И бы на мѣсту Обравителѣвомъ најпріе казао, да сѣ согласна сшественни діо рѣчій, пакъ онда рекао бы : *а самогласна писмена есу видни знаци означавајући само ууста одтворе, коима согласна произносе*, одгдѣ бы ми потомъ слѣдовало, да и ѡ самогласно естъ, зашто согласно на примѣрѣ, пише *же* у гласкѣ *жѣ* устоодтворомъ ѡ произноссе, не дрѣгачъ него што у гласку *жа* устоодтворомъ а, у гласку *же* устоодтворомъ е изговорено быва. Далѣ одгдѣ бы саамо казалосе, да медьу гласчѣима *жа, же, жи, жо, жу, жѣ*, едини одтворѣ ууста, крозъ кой пара истискѣсе, разлику прави, за све те гласке пако да еднако пара одтискѣсе. На концу Обране бы се морало было штогодъ о тврдости языка споменути; ерѣ може тко реѣи: да *на врѣу, вргови, съ вра*, и остала подобна тврда есу, пакъ да сбогъ тога писатисе има: *на верху, верхови, съ верха*. Истина, да бы такова тврдость неоснователно пребацѣласе, но зашто нѣе Сочинитель и о томъ проговоріо штогодъ? Неоснователно велимъ, будући да исты реченя тврдость Србско не чувствуе уво. Што е у коемъ языку тврдо, не може изъ други языка разсудитисе. Цю Србски языкъ тврды

є таліянскомъ уву, єрбо є богатъ у согласныма, коя нѣму силу, крѣпость и значенїѣ даю, што исто и кодъ свію други крѣпкожилаты народа примѣчавасе. Тврдость у Србскомъ дакле само одъ Србскога ува судитисе може, коемъ ꙗко веѣма *сѣ верха*, него *сѣ врга* тврдо єсть. А што не бы требало было и страну Філозофическе Ђзыкословіє Майнерове казати, гди онъ западнѣмъ народима, и найвеѣма крозь данн самн у матернѣмъ ѡзыкѣ примѣръ єдиноплеменннцнма своима звательце наше препоруче? Могао є Сочинитель и рѣчи Госп. Майнера довести, кое на педдесетъ первой страны овако гласе: *Dieser Ungleichheit in der Aussprache ihrer Vocale könnten die Abendländer alsbald abhelfen, wenn sie ihren Vocalen so oft einen spiritus lenis (звательце) vorsetzen wollten, so oft sie die Sylbe anfangen, oder allein ausmachen sollten* Ж. С. *wenn sie schreiben Art, hart.* Тако на именованой страны говори преславнн таѣ Ђзыкоиспытатель.

Скоро су дакле сва обѣнска свойства слога писменнога у изданной Обраны дебелого ꙗ нарѣшена, и єдина царствующа у нѡей за насъ повоность быти ѣе, коя є могла Србскимъ Ђзыкоиспытательѣмъ прїятно поправитисе. Ако дрѣго ништа, то безъ сѣмнѣ су многи одъ ныи сада научили, да звательце нїе, како мыслисе, ни одѣннн знакъ, ни беспосленнн батачнѣ, него согласно писме. И толико примѣчавамъ у погледу словосложности либо слога писменнога; саамо дебело єр ꙗко, и нуждность или непотребность нѣгову, ѡємо други путь у сбылю предъзети. Между тымъ валя, да и непрїятельнн ерова на нѣга што потраже, зашто бы имъ другачъ Палинодиста лачко реѣи могао: *Qui tacet, consentire videtur*, то єсть, да мукомъ потврѣбую, што є говорїю. Но пытате-ли мене, Препочитаєи Господине, є-ли се Палинодїе обнародене одричемъ? Я одговарамъ, да се не одричемъ, ако ѣе тко дебеломъ ꙗ противно што издавати. Зашто дакле противъ Палинодїе устаємъ? На то ѣу онда одговоръ наѣи, када о дебеломъ ꙗ опетъ успншемъ, но може догодитисе, да га и прїе дадемъ.

Сада васъ Препочитаєи Господине, у понизности проснмъ, да бысте у вашнмъ новинама и ово писмо дали напечатати.“

Вашъ

У Карлштадту
2га по нашємъ Іунїа 1817.

свесердннй покорннкъ
Савва Меркаль.

4.

О Д П О Р Ъ.

(Посланъ учредннчеству Србски повнна).

[Давидов. „Новине Србске,“ бр. 96. г. 1817., стр. 766., „Смѣс. Книжеств.“]

Веѣ є Госп. *Милованъ Видаковиѣ*, у своимъ одговорима на рецензіє, двапутъ поменуо некакве Шїяке. Првнй путь (1815те године) казао є да онъ не пнше кнннга за шїяке. а садъ (у обявленїю на треѣу часть Любомнра у Елїсїуму) каже, да у *шїячкой* бабе говоре *дѣвдъ*,

дјеверь, дјевојка, вѣеме, шиферао. Кодъ насъ овдѣ у Рватској люди имаю вратове, а рацы *шѣе*, зато су рацы нама *шѣяцы*, а *шѣячка* намъ е ладна вода, брѣ су у нѣој рачѣ куће, села и градови. Тымъ начиномъ имаде Госп. *Видаковићъ* право, гдѣ каза, да за шѣяке не пише, премда е свакояко одвише было то и казывать; зашто ко бы одъ нѣговы Читателя и помислити смѣю, да опъ Романа за раке наставля и на свѣтъ издае? Али кадъ онъ садъ каже, да е у шѣячкој навадно говорити: *дѣдъ, дјеверь, дјевојка, вѣеме, шиферао*, то управъ очитуе, да онъ *Рвате, Далматѣйнице, Црногорце* и остале Срблѣ, коп тако бесѣде, назывлѣ *шѣяцма*, и каже да за нѣп не пише књига. Мы смо мыслили да онъ пише књиге за све Срблѣ (као што вели *Досѣвей*, и за оне по Босни што су Турскогъ закона), али кадъ смо се преварили у мысли, никомъ ништа: наша е штета (?) а нѣгова воля; него мыслимо да не бы требало (нити е право) зато да ружи насъ и нашъ языкъ, и да цѣлымъ народима и земляма надѣва коекаква имена; нити бы требало да тражи преумеранта кодъ насъ (као н. п. у Карловцу, у Загребу и т. д. — Али валида онъ само не пише књига за насъ, а повце узима одъ свакога —).

Ако Рвати, Далматѣйници, Ерцеговцы и Црногорцы, имаю дуже вратове одъ Г. *Видаковића*, они имаю дуже и ноге, и крупнѣе све тело, па одликуе едно према другоме; ако ли е Г. *Видаковићъ* случайно видѣо у каквога Рвата, или у Далматѣйца, или у Ерцеговца, или у Црногорца, дужѣй вратъ а краће ноге, него у нѣга, изъ тога не слѣдуе да су такови сви люди онамо, и да одъ тудъ добыю име, какогодъ ни у мѣсту Г. *Видаковића* што ни есу сви люди велики ушѣю, премда се налази одонудъ гдѣекои *увакъ*.

А што се тиче Рватскога, Далматѣйскога, Ерцеговачкога и Црногорскога языка (или дѣалекта), мы не кажемо да е онъ лѣпшѣй одъ Сремачкога и одъ Бачванскога, али не дамо рећи ни да е ружнѣй; а Г. е *Видаковићъ* самъ казао (у првој части Любомира у Елісіуму), да се у *Славонѣ*, у *Рватској*, у *Босни*, и у *Ерцеговини* говори правилнѣе, него у Срѣму и у Бачкој, и „да е оно правѣй нашъ и старѣй языкъ Сербскѣй,“ конмъ говоре наши отъ полъ Сербѣе къ Македонѣи, у цѣлој Босни, Ерцеговини, у Албанѣй, Црној гори, а и у Далмацѣй.“ Садъ не знамо или Г. *Видаковићъ* онда нѣе знао шта е говорѣо, или садъ не зна шта говори.

Савва Меркайлъ, м. р.

—•••—
 5.
 —•••—

[Вукове напомене (у *Давид. новинама* за 1817. г.) о неким речима. — Бројеве 94., 95., 96., 97. и 98. *Давидовићевих* „Новина Сербскихъ“ за годину 1817. (од 21. нов. до 7. дец.) уредио је Вук (осем изричногъ признања Вукова у писму Л. Мушичком од 1. јан. 1818., штама. у 75. „Гласнику Сри. Уч. Др.“, стр. 274., то се види и по садржају и по језику у овимъ бројевима). *Покрај другихъ напомена и додагака појединимъ чланцима треба овде нарочито истаћи ове:*]

1) [у броју 96. у чланку „*Разне Вѣсти*“ (стр. 765., I. стуб.) уз реч „*Пастуља за буе (die Flohfalle)*“ додао је под линијом напомену:] die Falle

значи кодъ насъ различно 1) *гвожда* (за лисце и за остале животинѣ). 2) (одъ дрвета) *пастуля* (за парцове). 3) (одъ дрвета) *туляцъ* (за лисце и язавце, кадъ се затеку у руни). 4) (одъ дрвета и одъ конца) *пругло* (за тице). 5) (одъ бупдеве, одъ лозе или одъ прућа) *клоня* (за тице). — Садъ не знамо или бы овдѣ (за буе) требало казати *клоня*, или *пастуля*, или *туляцъ*? Како се овдѣ опише најприличнѣе и на *туляцъ*.

2) [у броју 97., у чланку „*Россія*“ (стр. 771., 1. стуб.), поменувши како су „прошавше зиме“ из неких шума били изинили „премлоги *медведи* (или *медведи*),“ додаје под линијом напомену:] Обадрво мећемо зато, да не рече ко да мы волимо *медведа* него *медведа*; Нама е све едно, а други нека бираю ко што воли.

3) [у истом (97.) броју, у свом чланку „*О Милошу Обилићу*,“ уз реч *конюшница* („кое се зову *Милошева конюшница*,“ стр. 775., ред 7.) додаје под линијом напомену:] Я ову рѣчь иначе ни есамъ чуо у народу, нити се опоминѣмъ да Србљи имаю друге рѣчи свое, коя бы управо значила ону зграду гдѣ стое коњи, него у Србји по варошима говоре *аръ* (ахаръ — Турски —), по селима *кошара коњска* (зашто кошара има и *говсда*, и *козя* и т. д.), а у Срѣму, у Бачкој и у Банату *штала* (der Stall). — [уз реч пак *чајеш* (у стиху „Што не чаешъ, Милошева майко“) у истом чланку додаје, опет под линијом, напомену:] Ни ову рѣчь, *чаяти*, я ни есамъ иначе чуо у народу. Може бити да е книгоноша казао *не чай*, мѣсто *што не чаешъ*? —

6.

ПРИМЪЧАНІЕ

О дателномъ и творителномъ падежу србскомъ мушки и средњи имена.

(Учредничеству послано).

[*Давидовићеве „Новине Србске у Вієни“ год. 1818., бр. 10., стр. 78. и даље, у одежку „Смѣнице Книжествене.“*]

78 Не редко имао самъ прилику слушати, како се учени Србљи о книжеству своѣ преиру. Не редко самъ примѣчавао, како гдикон ревнсно брани овај, другій другій, трећій трећій начинъ писаня. Реценсія на Г. Видаковића Любомира 1. и 2. часть сатра е досадашній, тако званій, славно Србски писаня начинъ. и по свој прилици триумфирала надъ нѣмъ. Онъ има још' и садъ ревнсно, но слабо логически бранителя. Ово е една секта книжества србскогъ. Још' има две. 79 Една не само што србски пише, него посрбљава, труди се да езикъ буде чистъ србскій, сасвимъ различигъ одъ славенскога; друга не тако. И ова хоће, да се пише србски, ал' у србизираниѣ несмѣ да се уступи. и вели, да е то недостойно, и као да се тимъ повређава право езика славенскогъ.

Ова е послѣдня секта она, коя ратуе противъ *дателногъ* и *творителногъ мложсственогъ* на *има*. Ово е побудило мое вниманѣ, зато о томе нѣколико рѣчи:

Правильн е србскій дателный надежъ у млож. брою свію мушки имена на *има* н. и. Апостолима, турцѣма, трговцѣма, мачевима, Кметовима, Кнезовима, и т. д. А да е тако, идемо, да докажемо.

Очевидно е, да е кодъ исти имена творителный раванъ дателномъ у млож. числу, као што е и кодъ свію остали србски имена. То видити можемо изъ овы рѣчи: (прѣмда то противницы за неко изузимаѣ дже, негъ радъ бы знати причину) людма, коньма, прстима, ноктима, гостима, псима, кое све и у творителномъ исто тако имаю.

Дай, да узмемо име какво (существ.) съ овимъ предлогомъ *са* или *съ* н. и. трговаць. Реѣи ѣмо съ *трговцемъ*, ово е твор. у единственомъ. Дакле како ће бити у млож.? Противницы веле, да е дат. млож. у трговаць, *трговцемъ*, инди е тако и *творителный*; (еръ су ови два надежа у насъ еднака) быће дакле съ *трговцемъ*. Ал то е единственный! Не, веле противницы, мора бити съ *трговци*. Е дакле *трговци* е твор., а твор. е раванъ дат., инди е и дателный *трговци*. Но! ово е што смѣлостойно. Да шта е дакле? Съ *трговци* е быо твор. скраѣнѣ; шта му е изостављѣно? Ништа друго, него частица формативна свію дат. (и кодъ существ. и кодъ прилаг. имена) *ма*. Инди е дателный *трговцима*.

Друго. И сами противницы допуштаю, да може бити: господарма, пошовма, учительма и т. д. А овде свакій, кои очи има, може видити (изъ скраѣнеогъ творит.) да е *и* изостављѣно (или *ы*), инди опетъ подиунѣ е дателный на *има*.

Треће. Иох' очевиднѣе мож' се то доказати изъ рѣчи съ предлогомъ *по*. Дай да узмемо ову рѣчь *мачъ*, съ *по*, быће *по мачу*, а *мачу* е дат., инди *по* иште дат. то е бесумљѣно. Ако дакле смѣ реѣи противникъ. да *по* у млож. иште другій кои надежъ: тако има право, иначе не. Акол' *по* иште и у млож. дателный, каж'те ми противницы, како ће бити? „*По мачевы*.“ *Мачевы* е дакле дат. Ели то могуће? Сами ћеге реѣи нѣе. Я велимъ, да е то скраѣнѣ дат., шта му е изостављѣно? Нѣел' формативъ *ма*; инди е дат. млож. *мачевима*.

Четверто. Кадъ бы стояло мнѣнѣе противника, да дат. млож. нѣе на *има*: онда они немаю постоянна правила за свой дат. (И то непостоянство у истомъ надежу у свимъ писанїяма овогъ мнѣнїя писателя видити се може). Сады на *омъ*, сады *емъ*, сады *ѣмъ*, сады *ма*. Сады *господаромъ*, сады *господарма*, сады *кнезовомъ*, сады *кнезовма*,⁸⁰ тако вальда кодъ ны може бити и *трговима*, *србьма*, *апостолма*, *мачевма*; Ако неће *исима*, мора *исомъ* или *исма*, ако не *мачима* (кады не нарашѣва), вальда *мачма* или *мачомъ* и т. д.

То толико уметвуюѣи. Дай сады, да питамо народъ, како онъ употреблюе таѣ надежъ. Я велимъ, опетъ на *има*. Единица е, вели Репенсентъ Народы србски пѣсана, досады книга, у којой се правый србскій языкъ, као што е по себи особитый діалектъ славенскій, налази. Народне србске пѣсарице часть II.; Ако е тако, дай дакле да ту тражимо употребляванѣ тога надежа. Ево неколико примѣра изъ юначки пѣсана: *Пакъ говори своимъ овчарима*. *У зубима држи драгій каменъ*. *Са дѣвойкомъ и са сватовима*. *Ништо му се у зубима црни*. *Да власима богомолю гради*. *Съ кнезовима вы се побратите*, *Кнезовима хате поклоняйте*, *Кметовима осреднѣ париие*. *Съ поповима*

у дослуку буд'те. и т. д. Али, рећ' њеми противници. шта е нама, како Преко-Савцы говоре; мы знамо да по Бачкой, по Срему нигди неговоре у зубима, Власима. съ поповима, и т. д. него у зуби, влажомъ. Кнезовомъ и т. д. Да се у Бачкой тако говори (за Сремъ не стоимъ добаръ) то е истина; ал ко тако говори? Кои или сами читати знаю, или се съ књижницима мешаю, на имъ се то лешне чини. Ал' опетъ чешће њешъ чути: Кнезовма, господарма, воларма, зубма и т. д. него кнезовомъ, господаромъ и пр., а шта е то него изостављено и и као у нешто скраћеный дат. — На гди е сумля каква граматическа, или њемо маню или већу часть народа пытати? Нѣли лакше Бачвану и сремцу одступити одъ правоѹ сръбскоѹ скланяня, кадъ, како у школу стане, одма славенски срече, и чита; па после афектира славенизме, мыслећи да е оно болѣ? Незнаю ли противници, да наши Бачвани (али Варошани) говоре: у нашимъ полю, у Цовимъ Саду, у карловачкимъ гимнасію, мѣсто: у нашемъ полю. у Новомъ Саду. у карловачкомъ гимнасію? и пр.

Одъ мушки имена прелазимо на средня, и пытамо противнике, зашто имъ е и у овима дат. м.лож. на има у носу, кадъ они сами и пишу, и говоре у недри, по плѣки, по сели, на врати, по ребри и т. д.? Нека се опомену и овде, што смо мало пре рекли о мужскимъ именима, какавъ падежъ изискую у, по, на, и т. д.? неговорили се у един. брою по ребру, по селу, у недру, и т. д. и можели быти дат. ребри, недри, сели, врати; или е и овде изостављена частица ма? иначе незнамъ како бы было, вальда илѣма, селма, недрма, ребрма? Некъ читаю Нар. Ср. Пѣснарицу, види ње тамо. Као у источнику правомъ языка сръбскоѹ: О вратима града Вучитрна. Подъ седлима и подъ рахтовима. Све коньциъ подъ бойнымъ коплыма. Те куцикаю Божка по илѣма, и т. д.

[Платон Кулановски, на 84. и 238. стр. своје студије „Вукъ Караџићъ, его дѣятельность и значеніе въ сръбской литературѣ“ (Москва 1882, 8^о, стр. VI и 250), каже да под овимъ чланкомъ има потпис В., па то исто, јамачно по Кулаковскомъ, вели и А. Павић на стр. 151. своје расправе „Djugo Daničić“ итд. у 77. „Radi jugosl. akad. znan. i umjetn.“ Међу тимъ под овимъ чланкомъ нема никаквогъ потписа ни знака — дајбуди у примерку „Новина Сръбскихъ“ за 1818. год., из којихъ се ово овде штампало.]

1818.—1835.

XI.

ПРЕДГОВОР

[III]

[*Гом издању Српскога Рјечника,* стр. III—XX*]

Већ има близу *иљада година* како Србљи имају своја слова и писмо, а до данас још ни у каквој књизи немају правога свог језика! Док су Србљи имали своје краљеве и царева, да се у оно доба овако много писало, као што се данас пише по ришњанским државама, јамачно би они почели још онда својим језиком писати; али се онда може бити још мање писало, него што се данас пише по Турским државама; зато се није требало ни старати да сви људи разумију оно што се пише; а неколико људи могли су ласно писати *којекако*. Оставше дипломе од наши краљева и од царева, и други рукописи од они времена свједоче, да је народ Српски прије *чет стотина година* говорио као и данас што говори (осим њекоји Турски, и други туђи ријечи), него да су писари у писању мијешали народни језик с црквеним језиком, као и данас што се ради. Н. п. у Душановим законима (из половине 14-те стотине година), што су наштампани у историји Раићевој, стоји: „И ако се нађе полуверацъ да узме „Хрїстїанку: акое крадомъ, дасе има покрстити у Хрїстїанство: аколисе не покрстї: да мусе узме жена и деца и васъ „домъ, и онъ дасе *заточитъ*. — да то село платитъ що бы „онъ платїо, кои е то пожегао. — Книге Царске коесе на-

[* Српски Рјечник, истолкован њемачким и латинским ријечма. Скупио га и на свијет издао Вук Стефановић. — Wolf Stephanjohus *Serbisch-Deutsch-Lateinisches Wörterbuch*. — *Lupi Stephani F. Lexicon Serbico-Germanico-Latinum*. — У Бечу (Wien, Viennae), gedruckt bei den P. P. Armeniern. 1818. — 8°, стр. LXXI и стубаца 928.]

„ходе и коесе *износетъ* предъ судію, да имають судіе сма-
 „трати, а коп пресуждае первый уставъ Царски, штое *заши-*
 „*салъ* светли Цар[ъ] кому, оне Книге кое повторають уставъ
 „первый, да и узму судіе и принесу предъ Цара. — да *ихъ*
 „*закунетъ*, и бадесе *закуну*. — Пійнице коесе скытають, и
 „нападну где на кога, и[ли] кои кога посече, или *окервавы*, а
 „не до самерти, таковому пійнице да се око извади, и рука
 „да му се *отсечетъ*, аколи кога пійнь *издеретъ*, или кому па-
 „пуче скине, или скине кому капу, или що *узметъ*“ и т. д.
 Раић каже, да се ови закони налазе у старом рукопису у
 архиви племените ГГ. Петра и Саве от *Текелија*, и да су
 оданде *од слова до слова* исписани и наштампани; но ја би
 опет рекао, да су њекоје рјечи *поправљене* по данашњему
 Славенском језику, н. п. *отецъ, свети, первый, црковь, са-*
мерти, терговацъ, сотворити, возвратити, во (градъ). *со* (пз-
 воленіемъ), *ко* (домомъ) и т. д.: ово би по старом рукопису
 морало бити *отацъ* (као *полуверацъ, царацъ*, и т. д.), *свети*
 (као што и овђе има њешто), *арвыи* (или *први*), *црковь, са-*
мрти, трговацъ, сатворити, вазвратити, ва, са, ка (као што и
 овђе има њешто); или може бити да су и титле и мали је-
 рови (ѡ) преварили онога, који је исписивао. Али баш да ре-
 чемо, да је и у првоме рукопису овако исто, као што је на-
 штампано у Раићевој историји и овђе, опет је јасан знак, да
 је народ Српски прије 500 година говорио као и данас што
 говори, а и *писари да су и онда писали као и данас што*
пишу. — Тако стоји у дипломи кнеза Лазара, што је дата
 намастиру Раваници (оној у Ресави) 1381-ве године: „и мега
 „(на другом мјесту стоји *мѡга* и *меѡа* и *мѡѡа*) гдѣ истече
 „блато изъ мораве и упада у мораву. И отъ мораве посредъ
 „поля до велике тополе. — Жіцомъ до великаго пута. — на
 „кленовачку вршину посрѣдъ *рашкога* ключа. — Сашкимъ
 „путемъ на шливу. — Потомъ путемъ на *дѡль*. — На го-
 „милу на *дѡо*. Путемъ *деонимъ*. — Отъ крушке великомъ
 „*равниномъ*. — и съ *заменою*. — И панагюръ свете петве
 „на дунаву“ и т. д. А почетак је ове дипломе: „Иже отъ
 „несущіихъ вѡса вѡ бытїиє прїивѣдїи видимааже и невиди-
 „маа“ и тако даље, Славенски, да га ни један прост Срб-
 љин не може разумјети. На печату стоји: *благоверни кнезъ*,
 а на потпису *благовѡрњи кнезъ* и т. д. — Ето тако су (од
 прилике) писане и остале све дипломе (старије и млађе од
 ове), што се налазе којеђе. — Сад још неколике врсте из

Српске историје Ђорђија II. Бранковића, пошљедњега деспота Српскога, који је умр'о прије сто и неколико година (1711), из књиге треће, страна 89 (нд) : „Първи неманя православно „кръщение тридесетолетанъ васприемъ на себе ва Рашску „Епискупию и ва църковъ светихъ апостоль кърщаетсе пър- „ви неманя именемъ Стефанъ, ва томже кърщению едино- „купно и самодържавну областъ васприемъ и окръсть държави „свои воевати заченшу ему многие държави себе присвоивъ „дондеже Исака комнена цара константинополскаго на свое „самирително хотение привлещи възможну бистъ, самирениеже „между ими биваетъ виною сею, яко Гречаски царъ въздасть „свою дащеръ ва супружницу Стефану първому Деспоту Сину „неманину първому, рекшаго светаго Сумеона Егоже греча- „ски Царъ ва глаголани и ва писани великимъ Жупаномъ „именоваше, якоже отомъ и више ва писани нашемъ воспо- „минаниемъ изобразихомъ, и по светомъ ему приставлению ва „светую отъ нѣго сатвореную обитель Студенички Монастирь „положенъ бистъ, и Деже и синъ его Стефанъ първи Деспотъ „и първи венчани кралъ рекоми, са синомъ своимъ Радосла- „вомъ, внукомже светаго Сумеона ва Рацехъ своихъ погребени „Суть. 1)“ — По овоме би сад могао рећи сваки човек, који не зна историје нашега језика и писања, да су овако Србљи говорили прије сто година; као што мисли *Енгел*, да се у Карловцима врло добро Славенски мора говорити, зашто је Раић онђе рођен, а онако добро пише Славенски; и да је Сремачки језик ближи к Росијскоме, него к Дубровачкоме²⁾; и као што смо до сад сви мислили, да је Бранковић онако писао, као што Раић у својој историји на много мјеста наводи његове ријечи, и каже: „Сице пишеть Бранковичъ,“ или „Сія суть словеса Бранко|вича;“ а нијесмо знали, да је Раић в Бранковићев језик *поправио по својој граматизи!*

Тек 1783-ће године први је Доситеј Обрадовић казао, да треба писати српским језиком као што народ говори, и сам је почео, колико је знао, тако писати. За њим су пошли многи

¹⁾ Ја сам ово исписао из Бранковићева рукописа, који се сад налази у Карловцима у митрополитској библиотеци; и овђе је уираво онако наштамнано, осим велико *я* (које у Бранковићеву рукопису стоји и у почетку и на *крају*), *ук*, *от*, и *о*, што није имала овдашња штампарија, него је мјесто ња метнуто *у*, *отъ*, *я*, *о*. [Велико *я* зове се слово *па*.]

²⁾ *Engel's Geschichte des K. Ungern und seiner Nebenländer III., 147 und 154.*

учени Србљи, и за ово 35 година написали различне (тобоже Српске) књиге; али (за превелико чудо!) до данас још немамо ни једне књиге да је управо написана по Српској граматици, као што народ говори! Ни једном списатељу није пало на ум, да барем за себе постави каквагођ правила у језику, и њи да се држи, него је писао сваки по својој вољи (како му се кад навр пера десило), тако, као да наш језик (осим свију језика на овом свијету) никакви правила нема! Ово је од учени Србаља први опазно Г. архимандрит *Кенгелц*, као што каже у предговору својега *јестествословија*: „Вси „народи, и сами язичници књиги своя по граматѣйскимъ правиламъ списаша, у насъ по правиламъ бабы Смиляны пишутся.“ Истину овије ријечи Г. Кенгелца посвједочиће све Српске досадашње књиге.

Два су велика узрока овој несрећи нашега језика, и овоме (прије нечувеном на овом свијету) покору нашему: *прво*, што су наши списатељи све самоуци у Српском језику: зашто ми немамо још ни *Буквара Српскога*, а камо ли што више. Ако се наш списатељ родио у вароши, он већ није ни чуо правога и чистога Српског језика; ако ли се родио у селу, он је у ђетињству дошао у варош, и онђе за 10—15 година учећи науке на туђим језицима, мора заборавити и мислити Српски (зашто сви народи не почињу с једне стране мислити о стварма; и отуд је постала она разлика између језика, што се зове *својство* језика). Кад који тако прође кроз све школе, онда постане Српски списатељ (који оће); ђекоји узму Славенску граматику Г. Мразовића, те је прочитају: да по њој *Српски* пишу; а ђекоји не траже ни ње, него одма по Њемачкој и по Латинској граматици почну Српски писати, и не сумљајући да они могу не знати свога језика. Но ово је барем несрећа, на коју се туже и остали Славенски народи (сви, осим Руса), који на свом језику немају школа ни наука: али је *друго* само наше, и са свим пово на овоме свијету, т. ј. што ми имамо *два језика*, па оћемо и *трећи* да начинимо. Понајвише наши књижевника и веће госпоре Српске по Маџарској кажу, да је Славенски језик (што имамо данас на њему обилју и остале црквене књиге) прави Српски језик, а овај, што њим говори народ (и они), да је само *свињарски* и *говедарски језик*, и да је *покварен* од првога. А како треба данас писати за Србље, ни они сви нијесу сложни, него су се подијелили на двије стране: једни

кажу да треба писати управо *Славенски*, а народни језик оставити са свим, као покварен, свињарски и говедарски језик (ово барем није тако пово, зашто је било људи, који су по Талијанској и по осталој Европи прије неколике стотине година овако мислили и говорили о Талијанскоме, Француском, Шпањолском, Англијском и о Њемачком језику, према Латинскога); а други (којије највише има) кажу, да не треба управо ни Славенски ни Српски, него да народни језик треба *поправљати*, и писати мјешовито између оба два језика, да се приближава к Славенскоме и да се гради књижевни језик, да се Славенски језик опет поврати у народ и оживи. Први ^{VI} имају врло мало писатеља (зашто слабо ко зна Славенски језик тако, да може књиге писати; а ни рјечника онаковога ни граматике још нема, као што би требало, и из који би човек могао Славенски језик тако научити, да може књиге писати), а други имају силу Божју, који једнако поправљају језик Српски (а кашто и Славенски, кад не знаду ни како је Српски ни Славенски, н. п. *мнз* мјесто *млаз*; *месџи* и *мѣсџи*, мјесто *мѣсяцъ*; *ошомѣнутисе*, *смѣтати*, *окервавити*, *ерѣа* и т. д.), к Славенском приближавају и *граде* књижевни језик (зашто они мисле, да су књижевни језици осталије народа *начињени*, а не могу да разумију, да су сви народи почели писати оним језиком, као што говоре орачи и копачи, свињари и говедари, па кад се почело љепше мислити, онда су и језици љепши *постали*). — А како они то чине? Сваки по својој вољи и по своме *вкосу*. Никаквим језиком на овом свијету није тако ласно писати, као овим њиовим: код њи не треба знати никакве граматике (ни Српске ни Славенске), него зарези перо па пиши по своме *вкосу*, како ти кад из пера истече: што не знаш Српски, метни Славенски; што не знаш Славенски, метни Српски; а што не знаш ни Српски ни Славенски, метни како ти драго (што ти прије па ум падне): ђе се из два језика (и из треће главе) по својој вољи трећи гради, ту се не може погријешити; само да није чисто као што народ говори, а остало све може поднијети. Сад се не треба чудити, зашто се у нас књиге пишу „по правиламъ бабы Смиляны,“ и како се у Српским књигама може паћи: *пастырѣвъ, пастыровѣ, пастырей, пастыра*; *момака, момковѣ; оваго моего; у Босной, у Бачки; постелій, двѣій; творятъ, творе, твору; пужати, усипужати; люблѣтъи, обзиретъисе, успавленъ, успавлѣнъ, вребляше; люблю, молу, говору, кра-*

сусе; при себи и при честныхъ мыслей; изъ между нима; утврди любовь между васъ; у свимъ его діалектми; три, четири кораковъ; за моћи, за чути, за учити, за слушати; дали донети, чинили су доћи; корчмарица, крчмарица; тернѣ, трње; овде, овдѣ, овдѣе; свѣца, свѣтъа, светъа; њима, нѣма, нѣма, нима; нѣой, нѣой, нѣой; свѣю, свѣюхъ, свѣхъ; свѣцацъ, свѣтацъ, свѣтецъ; пасче, пашче, паше; жешъ, джешъ, дешъ, чебъ; месецъ, месѣцъ, мѣсяцъ, мѣсѣцъ; трепавице њене, повѣсть ея; отъ нее, около нѣ, безъ ње и т. д.

Од почетка Доситејева једнако се налази паметни људи, који желе да се управо пише Српски (као што народ говори), и пишу колико који зна и може. Који човек не зна ни за какву граматiku, нити за какав други језик осим свога, он може писати и без своје граматике; и управо онако као што треба: зашто му не може пасти на ум да пише друкчије, него онако као што се говори; тако је, н. п. могао *Омир* спјевати *Илијаду* и *Одисеју* не знајући ни писати, као и наши старци и слијенци што су спјевали толику силу пјесама. Али људи који су што учили, и знаду да језик има некаква правила, они већ не могу писати без граматике (већ ако да је који сам граматик): зашто би (као учени људи) све ради да пишу боље него што се говори, па зато језик по својој памети *поправљају*, а управо *кваре* и *грде*: тако, н. п. учен Србљин пишући мисли: кад се каже *ору*, *цршу*, *режу*, *мету*, *гребу*, треба казати и *твору*, *триу*, *тражу*, *прату*, *љубу*; кад се каже *пужем*, *меѣм*, *обрѣм*, треба казати и *пужати*, *меѣати*, *обрѣати*; кад се каже *удављен*, треба казати и *успављен*; кад се каже *требљаше*, треба казати и *вребљаше*; кад се од Славенскога *зовутъ* Српски каже *зову*, треба и од *живутъ* казати *живу*; кад се (у Славенском језику) каже *дворовъ*, треба казати и *пастыровъ*; кад се каже *ћуд* *ћуди*, и *јарад* *јаради*, треба казати и *смрад* *смради*, *гад* *гади*; кад се каже *јак* *јачи*, треба казати и *висок* *височи*; кад се каже *међу* *њима*, треба казати и *између* *њима*; кад не треба казати *млого*, него *много*, онда не треба казати ни *млаз*, него *млаз*; кад не ваља казати *наместити*, него *намјестити*, онда не ваља казати ни *сметати*, него *смјетати* и т. д. Из овога се види, да је и опима, који су ради, тешко Српски писати књиге без рјечника и без граматике. Ову су потребу познали већ одавно многи наши списатељи, као што су њевоји и спомњали у својим књигама.

Ја сам из љубави к Српскоме језику, и из жеље да би му се што брже помогло, прије неколике године написао и издао на свијет *Писменицу Српскога језика*, само као мали углед како Србљи склањају имена и спрежу глаголе. Она је изишла онакова, као што је онда од мене могла изићи *прва Српска граматика*. Који су сумљали да што не знаду, могли су се чему и из ње поучити; а који мисле да све знаду, они ће се подерати онакови какви су, макар им ко написао сто најбољи граматика. Из који сам узрока издао ону прву Српску граматику, из оније исти ево издајем и овај *први Српски рјечник* (и другу граматику).

Ја могу слободно казати за ове ријечи, што су овђе скупијене, да су све у народу познате, и да се овако изговарају као што су овђе записане; а у народу је остало још много ријечи, које ја, или нијесам никад ни чуо. или ми нијесу сад могле пасти на ум. Може бити да ће се и у овој књизи паћи ријечи у описивању обичаја и други ријечи, којије нема на своме мјесту. Од како се ова књига почела штампати, и мени је ево неколико ријечи на ново пало на ум, које ево овђе додајем:

Вармеђа, f. (у Сријему, у Бачк. и у Бан.) in der ungrifchen Statiftif die Gefpannfchaft (жупанија), comitatus.

Вармеђаш, m. Comitatus-Perr. tabulae comitatus assessor etc.

Вармеђски (вармеђки), ка, ко, Comitatus, comitatus, comitatensis.

Вјевричњ, m. vide јеверичњ.

Вјевричњца, f. dim. v. вјеврица.

Вјевричњи, чја. чје, vide јеверичњи.

Лерегија, f. das Boot, linter.

Дљба, f. Art Schiffje, die zur See und auf Flüssen zu gebrauchen, navigii genus.

Бечерњица, f. dim. v. бечерма.

Иљи! } interj. von einer Art Schla-

Иљира. m. (Рес. и Срем.) vide жмиро.

Иљиро. m. (Ерц.) der Blinzler, con-

Златни праг, m. die Stadt Prag in Böhmen, Praga. Србљи приповије-

дају, да Турци још једном морају проћи Беч, и доћи до *Златнога прага*, да им овђе коњи позобљу зоб, што им је оставио свети Јован; па ће и потом одаде и жене с преслицама гонити натраг.

Искање, n. (у Сријему) vide бискање.

Искати, иштем, vide бискати.

Испоклањати, ам, v. pf. nach einander verschfenken, edono.

Испрелетати, ледем. v. pf. nach einander überflechten, perplecto a liud ax alio.

Истоветни, на, по. warhaft, leibhaft, verissimus: исти истоветни.

Кљје, theils, aliud, partim: које ја, VIII које ти; које тамо, које амо; које отуд, које одовуд.

Којегдњ, (Рес.)

Којегди, (Срем.)

Којегдњ, (Ерц.)

Којегдњ, (Ерц.)

} hic und da, passim.

Којекāко, irgend wie, utcumque.

Којекò, којекога, irgend wer, unus alterve.

Којекūдā, irgendwobin, aliquo.

Којекūде, Intercalare des Cerni Georg, vox solita intercalari a Georgio.

Крадом, heimlich, furtim.

.Бò, gewiß, sane (von wie?).

Ма, m. узео ма, hat seinen Kopf aufgesetzt, gehorcht nicht mehr, cepit impetum (zu ma, impetus).

Митровекй, ка. ко. н. п. мјесец. Demeter's, Demetrii mensis (Octob.).

Нанабирчити, нм. v. pf. nachlesen, spicilegium facio.

Нанаљетковати, кујем. vide нанабирчити.

Неколицина (људи), einige Leute, aliquot homines

Њурија, f. der Sprengel des Pöpen, die Pfarre, parochia.

Околнй, на, во, umliegend, adjacens, vicinus.

Очење, n. vide очимљење.

Очимити, нм. v. impf. Vater nennen, patrem appello.

Очимљење, n. daß Vaternennen, patris appellatio.

Очити, нм. vide очимити.

Пар, m. у овај пар, ist, für diejes Was, nunc.

Повлачење, n. daß Umherziehen, distractio.

Породица, f. die (lebende) Familie, gens:

„Поздрави ми старца Варићака:

„Нек' поведе своју породицу.

„Породицу Варићаковиће —

Солун, m. Thessalonisch. Thessalonica.

Шиповиједасе, како је некакав казивао, како су у Солуну јевтине чакшире; а други му рекао: То може бити, али до Солуна сто сомуна, а од Солуна сто сомуна (треба). —

Студеница, f. 1) ријека у Србији (близу Новог пазара). 2) намастир (који се зове и *Студеничка Лавра*) код те ријеке. Студеничанин, калуђер из Студенице. Студенички, ка. ко, von Студеница.

Такѡђер, gleichfalls, itidem, item. cf. тако.

Тупнути, нем. v. pf. stampfen, pulso.

Укавати, ам. v. pf. (mit Stoh) beschmutzen, luto maculo.

Ако и нијесу у овој књизи скупулене све Српске ријечи, али је постављен темељ да се скупе (колико је могуће у живом језику). Сад сваки зна, ће ће коју ријеч тражити, и ако је не нађе, виђеће да је нема, и може је ће записати и оставити; и тако се сад ето пута лакше могу покунити остале ријечи, што су остале по народу, него што би се на ново почело и ове скупиле.

Што се тиче овђе Немачкога и Латинског језика, о том сам радио са Г. *Копитаром*, ћ. к. дворским библиотекарером; али опет ако се ће нађе, да су које ријечи рђаво преведене, томе сам ја крив, што му нијесам знао право значење казати, а не он, што га није знао Немачки или Латински истолковати. Може бити да ће многим од наши учени Србаља пасти на ум код њекоји ријечи краће и Српским а паличније ријечи Немачке и Латинске, него што смо и ми овђе метнули; такове ријечи треба забиљежити, као и оне, које се не

нађу овђе. Али опет не треба сваки да мисли, да су оно све погрјешке, ће он не разумије Њемачкога, или Латинскога, или Српскога језика.

У рјечнику треба да се истолкује и опише што се боље може све, што народ о ријечи којој мисли и приповиједа: зато сам код ђекоји ријечи описао, што се краће могло, ђекоје народне обичаје, и додао приповијетке (и овђе може бити да је ђешто изостало, али додато и измишљено није заиста ништа). О овоме сам особито увјерен да ће бити мило свакоме правом Србљину: зашто су ме већ од неколике године молили ђекоји од учени и знаменити Србаља, да почнем описивати народне Српске обичаје и приповијетке. — Народ наш има свакојаки приповијетки тако много, као и пјесама, и могу се раздијелити на *женске* и на *мушке*, као и пјесме. Мушке су приповијетке понајвише смијешне и шаљиве, и тако су измишљене, као да би човек рекао да су истините; а женске су дугачке и пуне су чудеса којекакви (о царским кћерима и о бајалицама). Али ће ми слабо ко вјеровати и разумјети, како је приповијетке тешко писати! Ја сам се овђе, око овн ђекоји мали, толко мучно, да би наши ђекоји писатељи могли готово читав роман написати, или све идиле Геснерове на Српски превести.

Ја сам увјерен да ће овај мој труд и посао бити мио свима нашим, писатељима и књижевницима, који љубе свој народни језик, и поштују га као највеће благо народно, и желе му срећу и напредак; а онима ја нијесам ни жељео угодити, који Српски говоре, а Српски језик кобе, и кажу да он није никакав језик, него да је *шокварен*, *свињарски* и *говедарски језик*.

Овђе ће бити највећа вика на ортографију; али се надам да ће и у том бити с моје стране сви наши књижевници, који управо знаду што је језик, и што је писмо; и виђеће да се Српски језик друкчије не може писати, онако као што треба. Многи, који не знаду што је језик, што ли је писмо, што ли је граматика, мисле и говоре, да Српски језик треба писати Славенском ортографијом; а Србљи су виђели прије 500 година да то *није могуће* (зато су начинили *ћ* и *џ*, којдје ни данас нема у Славенским књигама); а ћети оно што није могуће, не показује ли премало соли у глави (као што вели Г. Сава Мркаљ)? Ево из овдје узрока није могуће Српски језик писати по Славенској ортографији:

1) У Српском језику има гласова, којије Славенски језик нема; а како има гласове, мора имати и слова за њи: а) *ђ*, н. п. *смуђ*, *риђ*, *рђа*, *пређа*, *грађа*, *међа*, *дође*, *прође* и т. д. — б) *ћ*, н. п. *броћ*, *ноћ*, *срећа*, *врећа*, *цећи*, *стрићи*, *ножић*, *пошовић*, *царевић* и т. д. (може ко рећи, да се овакове ријечи могу писати са *дъ* и *тъ*, н. п. *смудъ*, *рдъа*, *иредъа*; *нотъ*, *петъи*, *ножитъ* и т. д.; истина да тако многи пишу, али ни то није по Славенској ортографији! Ко ће наћи у Славенском језику *ь* пред самогласним словом да умекшава полу-гласна слова?). — в) *џ*, н. п. *увјеџбаги*. — г) у Славенском језику има сливено *ја*, *је*, *ју*, а Србљима треба и *јо* (да не спомињем *ји*), н. п. *јоште*, *јова*, *јововина*, *јој*, *мојој*, *судијом* и т. д.

2) Тако исто има у Славенском језику гласова, којије Српски језик нема; а кад нема гласова, не требају му ни слова: а) *ѡ* ми друкчије не можемо изговорити, него као *о*, а *Пољаци* и *Крањци* имају друкчији глас за *ѡ*, и зато сваки зна без какве науке, ђе га треба писати. Ни *Руси* немају гласа за *ѡ* (као ни ми), зато га нијесу ни узели међу своја слова. — б) *и*, ово треба Пољацима и Русима, као и Нијемцима, Маџарима и Турцима; а ми мјесто њега имамо *и*, н. п. *син*, *бик*, *риба*, *добити*, *миш*, *корито* и т. д., зато ни најученији наши не знаду без велике мукe и без труда ђе га треба писати (н. п. *Раић* је провео сав свој вијек чатећи и пишући Славенски и Росијски, па се у његовим књигама опет налази доста погрјешака против *и*; мислим да и није нужно овђе писати, зашто и сваки може тражити у историји Раићевој; ако ли ко не узвјерује, а не буде кадар наћи, ласно ће му се показати). — в) *ѡ* Србљи немају ни у каквој ријечи, а остали Славенски народи имају (те како); Србљин, н. п. не каже *ѡлад*, *ѡнаѡа*, *ѡодити*, *ѡрах*, *ѡврѡаѡ*; него *лад*, *снаа*, *одити*, *ора*, *оврѡаѡ* и т. д.

3) Ђекоје ријечи зато не можемо писати по Славенској ортографији, зашто ће у нас друго значити, или ће се друкчије читити, него што се говори: а) прилагателна имена у имен. млож. пишу се у Славенском језику са *ѡи*, н. п. *мудѡи*, *славѡи*, *љубезѡи*, *миѡи* и т. д., а то је у Српском језику *сравнителни степен*! — б) *ирстен*, *шут*, *радост*, *пет*, *госиѡд*, *лабуд* и остале многе овакове ријечи пишу се у Славенском језику са *ь*, и изговара се *н* као *њ*, *т* као *ћ*, а *д* као *ђ*, н. п. *госиѡђ*, *ирстенъ*, *шукъ*, *радосћ* и т. д. Руси имају

право што овакове ријечи пишу са њ, зашто и тако изговарају, и у род. имају *я*: *лебедь, лебеда; голуь, голубя; царь, царя; князь, князя; день, дня; зять, зятя* и т. д.: а ми кажемо *лабуд, лабуда; голуб, голуба; цар, цара; кнез, кнеза; дан, дана; зет, зета* и т. д. Код њекоји наши списатеља, који не пишу *ћ*, а држе се Славенске ортографије, кад видимо написано *цетъ*, мора се погађати, или треба читити *цет* (tünf), или *цек* (der tjen)! — в) ми морамо на њекојим мјестима њ додати ђе га нема у Славенском језику: ми говоримо, н. п. *коњи, коњем, коњски; учитељи, учитељем, учитељски; на земљи, у пустињи; коли, колите; цењи, цењите; жњи, жњите; мели, мелите; нива, књига, гњида, глива, земљица, вишњица, пањић* и т. д., а по Славенској ортографији то би требало писати (и читити, као што је написано) *кони, конемъ, конски; учители, учителемъ, учителски; на земли, у пустыни; коли* (овђе би Бачванин помислио да се што говори о колима), *колите; жни, жните; нива, книга, глива, землица, вишница* и т. д.

4) Ђекоје се ријечи Српске не могу никако ни записати по Славенској ортографији: а) имена која се свршују на *ла* и *ња*, у твор. јед., н. п. *земљом, сабљом, постељом, путњом, робињом, срдњом, спрдњом* и т. д. (ако би ко рекао да пишемо *земљом, сабљом, путањом* и т. д., али ни то није по Славенској ортографији, као ни *предња*). — б) Кад се ђешто у пјесмама изостави *е* последије *ј*, н. п.

„Да ј' у момка своја мајка,

„За дан би му гласе чула,

„А за други разабрала,

„А за трећи на гроб дошла :

„Ал' ј' у момка туђа мајка —

„Да ј' у мене. лале Лазо, што ј' у цара благо —

„Оно ј' главом Шинодер војвода —

„Оно ј' тежак бојак без престанка —

„Видиш Луко како ј' у Јозници —

„Док ј' у мене моји капетана и т. д.

— в) У Ерцеговачком се нарјечију говори једнако *лијено, млијeko, гнијezдо* и т. д., а у пјесмама се, кад затреба, изостави *и*, па се пјева и казује *л'јено, мл'јeko, гн'јezдо* и т. д., н. п.

„Од Космаја гн'јezда соколова —

„И Турскијем мл'јeком задојила —

„Л'јено и је Ђорђе дочекао —

„Л'јено ти ме бјеше обасјало —

Ко (и како) може овакове ријечи записати по Славенској ортографији? Може бити да би у Кирилово вријеме било добро записано са *ѿ*, н. п. *гнѿздо*, *лѿшо*, *млѿко*, али се данас то чати *гњездо*, *љешо*, *мљеко*; а Србљин не ће *љешо*, *гњездо*, *мљеко*, него оће *лјешо*, *гнјездо*, *млјеко*. — г) *грѿце*, *умрѿо*,¹⁾ *оврѿао*, *подоурѿо*, *сатрѿо*, и остале овакове ријечи.

Из овога свега мислим, да ће сваки паметан човек признати, да се *Српски језик Славенском ортографијом* не може писати. А кад се Славенска ортографија у Српском језику мора покварити (као што се покварила како је Србљин умочио перо и почео Српски да пише), и Српска остати опет пуна крпежа и патега; зато мислим да је најпаметније, да ми за Српски језик начинимо ортографију са свим као што треба (да нам могу завидити сви остали народи Европејски). Зато сам ја овђе начинио три нова слова, т. ј. *ђ*, *љ*, *њ*, и узео сам *ј*. Ниједан паметан човек не може рећи, да нам ова слова не требају, а облик њиов ако се коме не допадне, то је ласно поправити; ни остала слова нијесу из почетка била тако лијепа, као што су данас. Може бити да се *ј* коме зато не ће допасти, што је Латинско; и то је ништа; ми имамо и више слова једнакије с Латинским, н. п. *а*, *е*, *о*, *к*, и т. д., а и Латинска су слова од Грчкије, као и наша. Ја сам у првој граматици Српској био узео наше *ї* мјесто *ј*, но будући да је *ї* код нас било до сад самогласно слово, зато се људи једнако мету, и не могу да се навикну чатити га као *ј*; а *ј* не може нико друкчије чатити, него онако као што треба. Да је у Грчком језику било *ј*, заиста св. Кирилу не би никад пало на ум, да начини *я* и *ю*; но будући да у Грчком језику нигђе нема *ја*, *је*, *ју*, зато је св. Кирило све зао *а*, *е*, *у*, са *ї* (на, ње, ју), да не би људи чатили *иа*, *ие*, *иу* (као што ћекоји чате у мојој граматици); а *иже* је са *слитном* (*ѣ*) постало скоро у Русији, само му је надметнут онај поетически знак (*~*) да се зна да је кратко. — Још може ко рећи да нам треба и *ѿ*; истина да у нашим ријечима нигђе не треба, већ ако за смјјање (*ѿа! ѿа! ѿа!*) и за *аѿ! оѿ! ѿ!*, али због туђи имена и презимена не би сувише било да га имамо (н. п. *Waller*, *Wagedorn*, *Wamburg*, *Waaq*; Руси пишу *Галлеръ*, *Гагедорнъ*, *Гамбургъ*, *Гага*, а ми за сад можемо, и мо-

¹⁾ Ђекоји наши списатељи пишу *умрео*, а у женском роду *умрла* и у средњем *умрло!*

рамо писати *Аллер, Агедорн, Амбург* и т. д.), по ја сам га за сад оставио коме другоме нека га гради.

Ево већ прва и највећа рецензија против овога Српског рјечника изиђе прије од њега. Може бити да се она почела писати још прије двије године, кад је прво објавленије изишло о Српском рјечнику; и зато је од оне стране, што не признаје да народ Српски има свој језик, онако паметна свједочанства на то покупила и саставила (вала Богу! само кад се они један пут пред свијетом почеше бранити, и о том пре-^{хп}пирати). Све њинове остале рецензије против Српскога рјечника и језика морају се на њој оснивати; зашто она каже: да је данашњи наш црквени језик прави Српски језик од старине; а овај што њим данас говори народ Српски, да је *шокварен* и *испогањен*, и да се у правој граматическом смислу не може ни назвати језиком и т. д. Већ није потребно више да ја на ово сад редом одговарам, зашто је одговорио онај, коме је говорио Г. рецензент, него ћу само да речем неколико ријечи о ономе, што управо иде на мене самога:

1) „Да моја граматика не зна никакве благовкусне критике, и да учи све наопако.“ Који човек жели доказати, да Србљи немају другога језика осим Славенскога, не само што по њега свака Српска граматика мора учити наопако, него да како може он би и Србље све у једну врећу стрпао па завезао, или у тикву саћерао па затиснуо, да не чује свијет како они говоре, него да се њему све мора вјеровати. — А што се тиче *вкуса* у језику, ја заиста не завидим његовој естетици. Он нека *поправља* Српски језик по својој *вкусности* (као што и остала његова ђекоја браћа раде), а ја ћу да га *учим*, и да се трудим онако писати, као што је најобичније у народу; да би *Добровски* у Златном прагу и *Линде* у Варшави, и други сваки који жели (макар био у Лондону, или у Америци), могли управо дознати из моје књиге, како народ Српски говори у данашње вријеме (а то је за Г. рецензента највећа жалост и несрећа, зашто он доказује (и мисли?), да је Српски језик онакови, као што је њему по ћуди, а није га научно да зна управо какав је).

2) „Да се из мога објавленија види, да сам ја рад по-
дигнутоме већ књижевству Српском простонароднија реченија,
„без свачега Славенског, из предјела *Јадра, у Турској*, да
„утиснем.“ Није му злоба дала рећи из Јадра у Србији, него

у *Турској*! а не каже (или ваља да не зна?) да је у *Турској* и *Зета*, и *Милешева*, и *Горажде*, и *Скендери*! И да је Српска црква (с језиком Славенским) постала у *Турској* (онамо, ђе је *Немања I*. Студеницу зидао, и *Душан* царовао: ђе је постао и живљео свети *Саво Немањић* и кнез *Лазар*, и од куда је Српски патријар *Чарнојевић*, *Арсеније III*. „на престољъ святаго *Саввы* сѣдѣщій,“ превео у *Њемачку* 27000 Српски фамилија и дошао у *Сентадрију*; и од куда је послѣје, с *Арсенијем IV*. „Архиенѣскопскій престољъ пренесенъ въ *Сремъ*, и въ *Карловиѣ* поставленъ, идѣже и до „нынѣ пребываеѣ“) ! А по овим његовим ријечма требало би мрзити на све, што је из *Турске*. Или може бити да зато није смијо казати да је *Јадар* у *Србији*, да не би паметни људи помислили: та у *Србији* Српски језик и тражити треба. Тим га људи могу оправдати, али му љубав к роду своме никад опростити не ће (ако је Србљин). Штета што се није потписао, да видимо ђе се он родно, кад сам ја у *Турској*! (али ја опет, макар се он ђе родно, кривицу његове злобе, и осталого што мени није по ђуди, не би бацно на оно мјесто ђе се он родно, као што он баца на *Јадар* моју кривицу, што нас двојица имамо различаѣ *вкус* у Српском језику! Ово су ствари, које показују ђетињу памет и слијепу пакост). — Ја не знам како је он могао разумјети из објавленија, да ће у мом рјечнику бити само *Јадрански* језик (који он и да познаје, опет не би могао доказати да је гори, него што *Србљи* данас говоре на коме другом мјесту)? Ваља да му је злоба чатила и толковала моје објавленије. Ја сам казао да ће у њему бити ријечи, које народ Српски говори, како по *Турској*, тако и по *Њемачкој*. Ако сам се ја и родно у *Јадру* (чега се не стидим, него се тим дичим и поносим), опет могу слободно казати, да сам више Србаља виђео од мога Г. рецензента: ја сам провео године с Бошњацима и с Ердеговцима (из *Пиве*, из *Дробњака*, из *Гацка* и из *Никшића*); а провео сам године са Србијанцима од *Лознице* до *Негодина*; а (да не рече Г. рецензент да је ово све у *Турској*) провео сам године и по *Њемачкој* од *Земуна* па до *Петриње*, до *Сентадрије* и до *Ршаве*. — Како ли је могао из објавленија разумјети, да у мом рјечнику не ће бити ништа Славенскога?! Ваља да би он по своме естетическом *вкосу* и по високоме граматическом знању Славенског језика могао писати Српски без свега Славенскога! а остали ће људи сви рећи

да је Славенски *Бог, вода, небо, жена, мати, сестра, слава, трава, брат, писати, славити, велик, широк* и остале оваке Српске ријечи на пљаде! По свој прилици овај Г. рецензент не зна управо ни што је Српски, ни што је Славенски.

3) „Да наопаке Српске граматике и рјечници Славенски „језик, на штету Српске цркве, у пропаст бацају.“ Из овога би рекао човек, да је Г. рецензент из реда они људи, који све буне и свађе с именом Божјим (и њега ради) почињу, доказујући, да је све оно и Богу мрско, што њима није по вољи. Он сиром мисли, да је Српска црква тако тврда, као што је он вјешт у њезину и у Српском језику. Српска црква нити је основана на Чивутскоме, ни на Грчкоме, ни на Славенском језику, него на Ристовим истинама, које су једнаке у свима језицима. Колико је Еванђеље изгубило од своје светиње што је преведено с Грчкога језика на Славенски, и са Славенскога на Влашки, толико би изгубило и данас да се преведе на Српски. Може бити да ће Г. рецензент с овим рјечником добити у руке и *библију Росијску*, на простоме и, као што он мисли и говори, *поковареноме и нечистоме* Росијском језику; па се цар Александар и св. синод не боје да ће Росијска црква пропасти, него се још надају да ће се боље утврдити. — А и том се сваки паметан човек мора чудити, како могу *Српске* граматике (макар и наопаке биле) и рјечници *Славенски* језик у пропаст бацити! Ја Славенски језик љубим и поштујем, као и други који му драго Србљин; и зато мислим, да му се у данашње вријеме ничим боље не може помоћи, него да га подијелимо од Српског језика, и да му дамо ону чест и поштење, што му приликује, као и цркви у којој се њим поје и служи; и да му се опет с друге стране не може већа неправда учинити ни дубља пропаст копати, него говорећи и доказујући, да је све једно *Српски* и *Славенски језик*, и пишући *Српски* по *Славенској* граматизи. Кад се у нашим школама каже: ово је језик Српски, а ово је Славенски: ово је граматика Српскога језика, а ово је Славенскога; онда ће се јамачно знати боље обадва језика, него што се данас знаду; и онда не ће смјети сваки по своме *вкосу* о њима којешта дупати, него ће говорити само људи, који ствар познају и разумију.

Које ова рецензија, које Г. *Павле Соларић* с његовим xiv позивањем на скупштину, да се гради данашњег Српског

језика граматика,¹⁾ подбудише ме и наћераше да додам сад к овоме рјечнику и једну малу Српску граматику. Ја сам још од лани састављао којешта за другу Српску граматику, и мислио сам мало доцније да је већу издам; а ево ме сад речени догађаји наћераше, те из оне веће ево ову малу скрипи којекако, желећи и гледајући да ми сва стане на један табак. Каква је, и колика је, да је; увјерен сам да ће бити боља од *прве*; и надам се да ће бити мила Г. *Соларићу*, и осталим ученим Србљима, који желе (као и он), „да се у „дне наше, колико можно бољма, опише и позна све, што „се каса нашега језика;“ и који би вољели у један пут вићети двије Српске граматике (једну за Србе од Србије к Западу и к Југу, а другу за остале), неголи ни једне. Мислим да ће је Г. *Соларић* драговољно понијети на учену скупштину међу *Карловчане*, *Будимце*, *Сомборце* и *Новосаћане*, и што се у њој добро наће, да ако га зато не одбаце, што је од *Јадранина* из *Турске*. Ја сам гледао само, да ми се из ње ништа не избади, а штогоћ који више зна, нека додају. А по мога Г. рецензента, и по остале, који мисле као и он, она ће учити наопако, као и прва (и може бити још наопачније).

Бекоји наши мисле и говоре, да рјечник треба читаво друштво да пише, а не један човек; но то мисле понајвише они људи, који нити знаду што је друштво, ни што је језик, ни што је рјечник, ни како се он пише. Ми видимо данас у Европи, да су најбољи они рјечници, које су писали једини људи, н. п. *Њемачки Аделунгов*, *Пољски Линдов*, *Латински Шеллеров*, *Англијски Јонсонов* и т. д. А на оне, што су писала друштва, познато је да се једнако списатељи Талијански и Француски туже и буне, и да и сваки дан поправљају. Доста пута у друштву луд поквари, што паметан начини; а доста пута и наметан на име друштва онаково што напише, што под својим именом не би нипошто издао.

Ја сам се око ове књиге намучио, што може бити до данас нико ни око какве није: зашто осим труда, који сам подносно ријечи куећи и у ред доводећи, морао сам се старати како ћу књигу на свијет издати, и како ћу међу тим живљети. А при данашњему стању нашега књижевства и је-

¹⁾ Римљани славенствовашћи, страна 57.

зика, било је људи, који су жељели и трудили се, да овај Српски рјечник никад не изиђе на свијет; и да би се та њихова жеља испунила, то су они прорицали, и о том друге увјеравали; но вала Богу! ево нас већ на обали. — Осим госпoде пренумеранта (којије, према цијени књиге и садашњему времену, има доста на моју и Српскога језика радост),¹⁾ ево ово су особити добротвори овога рјечника:

I. Г. ТЕОДОР ДЕТЕТЕР ТИРКА са својом госпођом МА-^{xv}РИЈОМ од рода ДЕМЕШТА, и с њезином матером госпођом АНКОМ. Без њи се ова књига за сад (а може бити никад) не би могла ни почети (штампати) ни свршити. Има у народу нашем богатији људи од Тирке, који по каванама и за постављеним столовима тако уздишу кад се што о народу говори, да би човек рекао и крви би испод грла дали за народ и за његову срећу и славу; али да им дође народ у кућу, па да заште, не *пет илјада форинти* (колико је дао Тирка на Српски рјечник), него *пет илјада новчића*, одма би се згрозили као да је смрт дошла преда њи, и почели би се тужити на зла времена и на рђаве пазаре, и драговољно би се отресли од свога народа, само да ништа не иште и да им се прије кине с очију.

II. Племенити Г. САВА от ТЮКЮ.ИИ, краљ. совјетник и златне мамузе кавалер и пр., који је у помоћ Српскоме рјечнику поклонно *пет стотина* форинти. Он свачим свједочи, да

¹⁾ На ову књигу има пренумеранта и из онакви мјеста, од куда до данас још није било готово ни на какву Српску књигу, н. и. из *Одеса*, из *Ерцеговине* (на страни 153 сумљао сам да није цуст намастир *Дужи*, а сад имам из њега и пренумеранта), из *Далматински* и из *Србијански намастира*, и из многи други мјеста; а из *Црне горе!* — Кад су Црногорци послали своје пренумеранте Г. Соларићу (да и он мени пошље), онда су ме преворили (те јако!), што и међу њима нијесам кога назначио да купи пренумеранте на ову књигу, говорећи: Да сам ударно те тражим Србаља по свијем угловима Европе, а њи у Црној гори да сам *заборавио*. — Колико ми је овај њлов укор био мно и драг (из многог узрока), но опет ми је мало на жао учинио, и до данас им још нијесам одговорио на њега. Какогођ што ми је онда лежао на срцу и у памети мој Јадар, ђе сам се родно и узрастао, и на који сам из Шинатовца сваки дан по неколико пута уздишући погледао; и Сријем, ђе сам оно објавленије писао; тако ми је исто лежала на срцу и у памети и Црна гора, за коју сам још од ђетињства мога чуо, и разумијо, да у њој још од Лазаревих времена једнако траје *Српска влада и царовање*, и коју би и данас волео сто пута виђети, него Јадар, или и какво друго мјесто на свијету; али зато у њој нијесам никога назначио да купи пренумеранте, што нијесам имао никога позната. А да сам имао познаника, и да сам знао како се могу објавленија послати, ја би назначио кога да купи пренумеранте и у *Сарајеву*, у *Мостару*, у *Требњу*, у *Зворнику*, и по многим другим мјестима; и заиста се не би преварио, зашто сам виђео, како трговци и мајстори из речени мјеста радо чате оно што разумију; које и овђе сад свједоче многи пренумеранти од њи, који се налазе по Далмацији и по Дубровнику.

је вриједан бити списатељем *начертанија некојего Драђанина, и Римљана у Шпанији.*

III. Њ. превосходителство, високопреосв. и високодост. Г. СТЕВАН СТРАТИМИРОВИЋ Кулпински, православни архиепископ Карловачки, и митрополит свега народа Српскога и Влашкога у њ. к. државама, импер. Аустријског ордена Леополдова великога крста кавалер, Њ. њ. к. и А. величества дјјствителни тајни совјетник, и ученога друштва у Гетинги член; који је у помоћ Српскоме рјечнику поклонно *триста* форинти.

XVI IV. Њ. превосходителство, високопреосв. Г. МОЈСЕЈ МИОКОВИЋ, православни епископ Карлштадтски, Њ. њ. к. и А. величества дјјствителни тајни совјетник.

V. Високопреосв. Г. ВЕНЕДИКТ КРАЂЕВИЋ, родом из Солуна (дакле земљак св. Кирила и Методија), православни епископ Далматински, Бококоторски, Дубровнички и Истријски, који је још на прво објављеније, не чекајући ни писма ни препоруке, скупио у својој епархији 105 пренумеранта.

VI. Племенити Г. КОНСТАНТИН ЕМАНУИЛ ЋИБА от Дешанфалве, у Салској вармеђи таб. суд. асесор. Изненада ме довела срећа да сједим у кући овога Маћедоно-Влашкога Тјуклије, који се особито обрадовао кад је разумио и виђео, да се у његовој кући ради Српски рјечник, и засвједочио је да га је он одавно жељео и тражио због Српскога језика.

VII. Покојни и незаборављени Г. ДРАГО ТЕОДОРОВИЋ из Тријеста, који ми је послао близу *четири стотине* форинти у сребру, и за њи накупио пренумеранта у Тријесту. Из Трјестански пренумеранта види се, како људи помажу чему оће, н. п. младоме Ерцеговцу Г. *Вилићу Лукићу* не треба више од једне књиге, али он оће да узме 10, па да поклони спротињи; тако Г. *Петар Теодоровић* узима себи и госпођи својој и седморма ћеце сваком по једну, а особито 6 за спротињу. Да Трјестанци у оваковим догађајима нијесу помагали *Стојковићу, Доситеју* и *Соларићу*, могао би ко рећи, да мени зато помажу, што сам из *Турске*, као и они понајвише.

Ова господа нека дијеле само славу и благодарност за оно што се добро нађе у овој књизи, а што буде (или се коме учини) рђаво и неваљало, моја је кривица и срамота; и ја ћу за ово ученоме свијету одговарати, и ће што будем погрпјешио поправићу, што ли не будем (него се коме само учини), бранићу.

Још неколико ријечи да проговорим о њекојим ријечима у овој књизи:

1) Ја сам овђе Српски језик раздијелио на три нарјечија (као што је сам по себи раздијељен), т. ј. ЕРЦЕГОВАЧКО, којим говоре сви Србљи, који живе по Ерцеговини, по Босни (како Грчкога, тако и Турског закона), по Црној гори, по Далмацији, по Рватској и по Србији озго до Мачве, до Ваљева и до Карановца; РЕСАВСКО, којим говоре Србљи по Браничеву, по Ресави, по Лијевчу и по Темнићу и горе даље уз Мораву, по најији Параћинској, по Црној ријечи и по крајини Неготинској; и СРЕМАЧКО, којим говоре Србљи по Сријему, по Бачкој, по Банату, по горњој Маџарској и по Србији око Саве и око Дунава (до Мораве).

Највећа је (и готово једина) разлика између ови нарјечија у изговарању слова *ѣ*, које се у Ерцеговачком нарјечију изговара на четири начина: а) ѣ се на њему глас не отеже, онђе га изговарају као *је*, н. п. *бјѣлило*, *цвјѣтови*, *цвјѣвати*, *рјѣчит*, *јмјѣти*, *сјѣнина*, *вјѣчит* и т. д. б) у оваковим ријечима послјије *д*, *л*, *н*, *т*, претвори се | *д* у *ђ*, *л* у *љ*, *н* у *њ*, *т* у *ћ*, а *ѣ* остане само *е*, н. п. *ђѣд*, *ђѣвојка*, *ђѣца*; *разболѣтисе*, *кдљено*, *лѣса*; *позелѣнѣти*, *стѣфетисе*, *врћѣти* и т. д.¹⁾ в) а ѣ би требало на њему глас отегнути, онђе се изговара *ије*, н. п. *бијѣло*, *ријѣч*, *дијѣте* (род. *ђѣтѣта*!), *цвијѣт*, *сијѣно*, *вијѣк*, *шијѣвац*, *ријѣдак* (*рјѣђѣ*) и т. д. (Бешто се овако изговара *ије* и у онаковим ријечима, ѣ је у садашњему Славенском језику *е*, н. п. *шијѣсак* (*цјѣскд-вито*), *вријѣме* (*врѣмена*, *врѣменит*), *млијѣко* (*мљѣчика*, *мљѣчѣр*), *ждријѣбе* (*ждрѣбѣта*, *ждрѣбѣћѣ*), *јѣстријѣб* (*јѣстребови*, *јѣстрѣбаст*) и т. д.). г) пред *ј* (*я*) изговара се као *и*, н. п. *сијѣти*, *вијѣти*, *грѣјѣти* и т. д. — У Сремачком нарјечију изговара се двојако: а) (и највише) као *е*, н. п. *вѣра*, *мѣра*, *рѣчит*, *сѣме*, *цѣвати*, *сѣјати*, *вѣјати*, *грѣјати*; *бѣло*, *рѣч*, *дѣте*, *рѣдак* и т. д. б) као *и*, н. п. *лѣтити*, *врћити*, *стѣдитисе*, *видити*, *зелѣнитисе*, *разболитисе* и т. д. — А Ресавско се само по том разликује од Сремачкога, што се у њему и онђе говори *е*, ѣ у Сремачкоме *и*, н. п. *летѣти*, *видѣти*, *врѣтѣти*, *разболѣтисе*, *стѣдетисе*, *позелѣнѣти*, *волетѣти* и т. д. Осим

¹⁾ Послјије *т* изговарасе у њекојим ријечима и као *је*, н. п. *тјѣме*, *стјѣнѣти*, *тјѣшѣти*, *тјѣшѣн*, *тјѣшѣнѣ* и т. д., а послјије *д* врло ријетко, н. п. *подјѣла*, *здјѣла* (говорисе и *жѣла*).

ови општи разлика имају у Ресавском нарјечију још двије особите разлике (у склањању сушт. имена): а) што имена првога склоненија, која се свршују на *г* и на *к*, и у вин. млож. промјењују *г* на *з*, *к* на *ц*; тако исто и она имена, која се свршују на *а* и на *у*, имају и у вин. млож. *с*, н. п. во има *розе*, разбио *Турце*, има добре *опанце*, изео све *орасе*, продао *кожусе* и т. д. б) што имена другогга склоненија имају у дат. и у сказ. јед. броја *е*, н. п. дао *девојке* јабуку, носи на *главе*, седи у *Ресаве*, на *Мораве* и т. д.

Између ови нарјечија мени се чини да се најједначије изговарају ријечи у Ресавскоме: зашто се у Сремачкоме може чути (понајвише у њекојим глаголима трећегга спрезања, у наклоненију неопредјеленом) и по Сремачкоме и по Ресавскоме, н. п. *разболитисе* и *разболетисе*, *стидитисе* и *стидетисе*, *летити* и *летети*, *позеленио* и *позеленео* и т. д. Тако се исто ове ријечи могу чути у Ерцеговачкоме по Ерцеговачки и по Сремачки, н. п. *стиђетисе* и *стидитисе*, *леђети* и *летити*, *позеленети* и *позеленити*, *виђети* и *видити*, *ослијељети* и *ослијешити* и т. д.

Мени се ни једно ово нарјечије не чини љепше ни милије од другогга, него су ми сва три једнака; а ову сам књигу зато писао Ерцеговачким: а) што се тако говори онђе ће сам се ја родно, и тако сам најприје од мајке и од оца научио говорити; а б) да виде Српјемци и Бачвани и Бананци, како *њива браћа* и по оним земљама говоре: зашто се до сад о том ништа није писало.

2) *Судијин*, *ћурчијин*, *ѿбаѿијин*, и остала овакова имена, чини ми се да у женскоме и у средњем роду избаѿе оно пошљедње *и*, н. п. *судијна*, *судијно*; *ћурчијна*, *ћурчијно*; *ѿбаѿијна*, *ѿбаѿијно* и т. д.

xviii 3) *Божији*, *тичији*, *човечији*, *мишији*, и остала овакова имена могу имати у женскоме и у средњем роду *тичија*, *тичије*; *Божија*, *Божије*; *мишија*, *мишије* и т. д., као да би у мушкоме роду било *Божиј*, *тичиј*, *мишиј* и т. д.

4) Ја сам овђе глаголе писао у наклоненију неопредјеленом, а може бити да би било приличније садашње вријеме наклоненија изјавителнога (као што пишу Грци и Латини, и остали Славенски народи): тим би се код нас могло уштеђети неколико врсти, зашто има много глагола, који садашње вријеме имају једнако у свим нарјечијама. а наклоненије не-

опредјелено различно, н. п. *вртим, врћети, вртети, вртити; волим, вољети, воleti, волити; зеленим, зелењети, зелениети, зелениги; стидимсе, стиђетисе, стидетисе, стидитисе* и т. д.: али баш зато мислим, да је у овоме првом Српском рјечнику требало овако, као што сам написао: зашто за онога, који тражи, не би сувише било и оба двоје да се налази по азбучном реду, н. п. *писати, пишем; и пишем, писати* и т. д.

5) Повраћателне сам глаголе понајвише само оне писао, који имају особито значење, н. п. *молити кога*, и *молити се коме; изврћи* (пушку), и *изврћисе* (н. п. извргла се врата; изврглисе људи) и т. д., а ће нема особитог значења, онђе се може разумјети и онако, н. п. *вући, њћерпен; вућисе, њћ њћерпен; гријати, wätzen; гријатисе, њћ wätzen* и т. д. Ово се може се додати свакоме глаголу, н. п. *не ајева ми се, једе ми се, плаче ми се, не чека ми се* и т. д.: зато би ово се требало писати свуда само за себе (као што чине Чеси, Пољаци и Крањци), н. п. *надати се* (као *надао сам се*), *смијати се* (као *шта се смијеш*) и т. д.

6) *Донијо, цијо, бијо*, и остале овакове ријечи, писао сам овако (с ј) зато, што се послје каже *донијела, донијело; цијела, цијело; бијела, бијело, бјељи* и т. д. У Ерцеговачком нарјечију једнако се говори *бијело, млијеко, гнијездо*; а у пјесмама кад затреба изостави се *и* (као што се и остала самогласна слова обично изостављају), па се пјева и говори *бјело* (б'јело), *млјeko* (мл'јeko), *гнјездо* (гн'јездо), као што је мало прије напоменуто.

7) Овђе има неколико ријечи без икаквога значења, које сам ја чуо ће се говоре, али сад не знам управо шта значе, као н. п. *илесмо, тоња, илинча, факља, осока, утакмице* и т. д. А ћекоје нијесмо могли на вријеме да нађемо како се зову Немачки, као н. п. *греш, ждрешчаник* (Ortsheit Schwänfel, österr. Drittcl), *перде* (die Lasten), *срчаница* (Langwage, Langw:lle, Langwiede, longurius, longula).

8) Код имена трава и дрвећа ће стоји Linn., оно ми је казао Г. Андрија *Волни*, бивши управитељ Карловачке гимназије: а за које ми он није могао казати како се зову по Линеју, код они смо само записали да је трава некаква или дрво.

9) Ова крштена имена Српска, што се налазе у овој књизи, живе и данас у народу Српскоме, по неким мјестима

мање, по неким више. По Србији много и више има по Шумадији и доље преко Мораве, него горе преко Колубаре; а по Сријему, по Бачкој и по Банату, више и има у презименима, него у именима. Због имена Српски вриједно би било наштампати један *поменик* из наместира Раче, који се сад налази у Фрушкогорском наместиру Беочину. То је велика књига, као *октоих* на по табака (*in folio*), и у њој има неколике пљаде Српски имена (мушки и женски): мислим да су они људи, који су наместиру парусије писали. Књига се та почиње овако: „С Богомъ почѣпаемъ сѣи светѣи и Боже-
„ствены поменикъ. Възнесенїа Господа Бога и спаса нашего
„Исуса Хрїста въ храме раччи (!). поменованїе въсѣхъ пра-
„вославныхъ Хрїстіанъ.“ То јој је име; па онда почиње овако:
„Поменикъ господамъ Срѣбскимъ помени Господи душе рабъ
„своихъ. помени господи благочестиваго господина владыку Срѣб-
„скаго неманю, Сїмешна монаха и муроточца. И благочестиву
„Госпожду монахїю Анастасїю.¹⁾ Благочестиваго и прѣваго
„краля стефана монаха Сїмешна и монахїю анну. Благоче-
„стиваго краля радосава монах ѣванна; и монахїю анну.
„Благоч. краля стефана уроша монах Сїмешна и монахїю
„Елену. Благоч. краля Стефана, монах Ѡешкѣиста. Благоч.
„краля Стефана уроша. Благоч. и приснопоминаемаго цара
„стефана. Благоч. и приснопоминаему царицу монахїю Ев-
„гѣнїю. Благоч. и приснопом. цара уроша. Благоч. краля
„влькашина и сына его благоч. краля марка. Благоч. и при-
„снопом. кнеза лазара. Благоч. и присноп. госпожду монахїю
„Евгѣнїю. Благоч. и присноп. деспота стефана. Благоч. и
„присноп. вьлка бранковиѣна. Благоч. и присноп. госпожду
„монахїю марину. Благоч. и хрїстолюбиваго гюргя. Благоч.
„и присноп. госпожду деспотицу Ерину. И чадъ ихъ. Благоч.
„деспота лазара. И подручїе его госпожду Елену. Благоч. и
„хрїстолюб. царицу Мару. и гръгура. И стефана. Благоч. и
„хрїстолюб. монахїю аггелїю. Благоч. и хрїстолюб. ѣванна
„деспота.“ Послије ове госпде стоје митрополити ево овако
(въсешсвещенаго): „Максїмъ вишеградскїи.²⁾ Марко зворникъ.
„Григорїи пожара (пожаревачки?). ѣвакѣмъ сѣм (сремски?).
„ѣвсїѣ баня (?). Ѡешфанъ пеѣ. ѣвсїѣ баня. Максїмъ маркова
„црква (?). Симешнъ —. наѣимъ —. Ѡешдоръ и Макаріѣ ми-

¹⁾ Онђе се ова сва имена из почетка почињу.

²⁾ И митрополити стоје онђе из почетка.

„трополити дабрскѣи (?). Псаѣй — григорѣи ужички митро-
 „политъ. наѣим —.“ За митрополитима иду калуђери, по-
 повѣ, људи и жене, али све особито, и у реду свако име из
 почетка. Код многи имена стоји и од куда је онај, а ђешто
 и које је године записан. Калуђери су сами писали сваки
 своје име и намастир од куда је; а имена прости људи пи-
 сана су мњејски лијепо, готово као једном руком. На имену
 књиге не стоји кад се почела писати; врло стара не може
 бити, зашто није паргамент, него артија (врло лијепа и јака).
 Ја сам ту књигу сву прочатио и нашао сам најстарији пот-
 пис калуђера *ѡсѣѣа* из *доице* од године 1623. Ту има калуђера
 и из они намастира, којима се данас једва здине знаду,
 н. п. из *Вотњака*, из *Ивање* и т. д. А има и из онакови нама-
 стира, којима ја заоста никад прије имена чуо нијесам,
 као н. п. *равна рѣка*, *куманица*, *ораовица*, *осавница*, *дуић*,
кобековић, *Ѳотиня*, *Стеяновац*, *Бранковина*, *уреклач*, *до-*
ноаш, *ромѣон*, *вувац*, *воиц*, *доица*, *добрун*, *маржић*, *ма-*
жић, *меѣавац*, *градац*, *рибница*, *шемљог*. Ова сва имена ^{xx}
 стоје међу намастирима, зато мислим да нијесу села, нити
 каква друга мјеста.

10) Турске ријечи (које сам од прилике знао да су ја-
 мачно Турске) назначио сам звјездицом (*), и ђе ми је одма
 могло пасти на ум, замјењивао сам и Српским ријечма. Нај-
 више од ови Турскије ријечи могу се без сваке муке ишѣе-
 рати из нашег језика, зашто имамо Српске мјесто њи; а ђе-
 које се може бити ни у години дана не спомину: али сам
 и ја опет писао, зашто сам чуо ђе се у народу говоре, или
 пјевају; а има неколико и такви ријечи Турски, које ћемо
 морати задржати и посвојити, н. п. *боја* (*бојити*, *бојење*),
аманет, *тепсија*, *ђерђеђ*, *тои*, *барјак*, *барјактар*, *брк*, *бур-*
мут (*бурмутица*), *чакшире* (ђекоји наши списатељи пишу
ногавице мјесто чакшире; али ногавица данас код Срба значи
 само оно, што стоји на нози, па и од *гађа* и од *чакшира*!
 а у читавим чакширама имају двије ногавице, тур, ртмаче и
 оно горе, што стоји око човека) и т. д. Али зато опет ни-
 какав паметан човек не може рећи, да је Српски језик опо-
 гањен туђим ријечма, и да се зато не може језиком назвати.
 Данас нема на овоме свијету ниједнога језика (ни старога ни
 новога), у коме нема туђи ријечи (и у самим Славенским
класическим књигама много заслуженога Раиђа има туђи ри-
 јечи (готово) колико и у Српском језику, н. п. *акциденђија*,

арестъ, арміа, лагеръ, караулъ, команда, кондиція, аттестація, линја, казна, пунктъ, комендантъ, колегиа, трактатъ, диштриктъ, потенција, епистоліа, циркулъ, фамиліа, квартиръ, конакъ, сандукъ и т. д.). Али зато опет ја туђе ријечи не браним, него и ја кажем, да се треба трудити и чистити језик од туђи ријечи (не само од Турскије, него и од сваки други чије му драго биле; зашто, н. п. Латинске, или Њемачке ријечи, нијесу нама ни мало љепше од Турскије) колико се може; али што се не може, не треба за оно мрзити на језик. — Ми друкчије не можемо почети наш језик чистити од туђи ријечи, док најприје не познамо све *наше* ријечи, које се по народу говоре: па и онда опет је боље узети туђу ријеч, која је позната у народу, него ли *наопако* нову градити, зашто то није за свакога *ученог* човека (а за *простака* јест: зашто су сви језици постали од простака, т. ј. од пастира и од тежака: и простак никакву ријеч не може друкчије начинити, него управо онако, као што су и остале начињене). — О овом је вриједно да сваки наш списатељ (а особито онај, који оће да чисти језик) прочита предговор *Камшов* к његовome Њемачком рјечнику, који је писан ради чишћења Њемачког језика (*Самре Wörterbuch zur Erklärung und Verdeutschung der — fremden Ausdrücke, 2te Aufl. Braunschweig 1818. 4.*).

11) Које се ријечи данас не говоре у говору, него се само чују у пјесмама, оне сам забиљежио са *ст.* (стајања, поетич), као н. п. *чедо, љуба, чарни, стадо, ладо, лељо* и т. д.

У Бечу 10-га Окт. 1818.

В. С.

[На странама XXI—XXVIII штампана су: *Имена гг. пре-
нумеранта по азбучноме реду, и то: I. Свештеници (седам катего-
рија) и II. Остали људи (из 52 места).]*

[Критика, на коју Вук овде, на стр. 15.—17., унеколико од-
говара, изишла је у 260. бр. „Oesterr. Beobachter“ за г. 1818. и
преведена у 72. бр. Давидов. „Новина Србских“ за г. 1818. (стр.
565.—568.); види и бр. VIII у I књизи ових Вукових списа
(стр. 186.).]

XII.

СРПСКА ГРАМАТИКА.

XXIX

[Српски Рјечник и т. д., од г. 1818., стр. XXIX—LXXI.]

О СЛОВИМА.

(Serborum linguae elementa 28: vocales 5: p syllabam facit vel absque vocali)

У Српском језику има 28 прости гласова (т. ј. тако чисти, да се више не могу раздијелити), који се најшаметније могу записати ево овим словима: *а, б, в, г, д, ђ, е, ж, з, и, ј, к, л, љ, м, н, њ, о, ш, р, с, т, ћ, у, џ, ч, џ, ш.*¹⁾

Слова се ова раздјељују на *самогласна* и на *полугласна*. Самогласна слова ми имамо 5, т. ј. *а, е, и, о, у*; а остала су сва полугласна.

Свако самогласно слово само по себи може бити слог и ријеч (у Српском језику), а од полугласнога ни једног слова не може бити слог ни ријеч без помоћи самогласнога, осим *р* (и предлога *к* и *с*, који су само ријечи, али слогови нијесу); а од самога *р* може бити слог, и помоћу њега (*р*) може се записати ријеч без самогласнога слова, н. п. *р-ђа, р-ва-ње, за-р-за-ти*; *ирст, крст, крв, ирв, ири* и т. д. Овакову службу чини *р* и код осталије, свију готово, Славенски народа, па и код самије Руса (који иначе радо умећу самогласно слово међу два полугласна, н. п. *голосъ, борода, ко-рова, кровь, крестъ, перстъ*, мјесто *глас, брада, крава, крв,*

¹⁾ Осим ови општи гласова могу се чути у Српском језику још неки особити гласови: 1) Ерцеговци кашто изговарају *с* пред *ј* као Пољско *ś*, а *з* као *ż*. н. п. *сјекира, сјутра; изјео*. 2) калуђери наши (особито по Србији) слабо изговарају *ђ, ж, ћ, ч, џ, ш*, него мјесто *ђ* и *џ* говоре *дз* (као што говоре Грци); мјесто *ж*, *з*; мјесто *ћ* и *ч, џ*; а мјесто *ш, с*, н. п. *дзаци!* оди не *чу ти миста*; ва истицу *Возју* и т. д. На је то народ узео у подесије, и у свима приповијеткама, ће се каже да је што калуђер говорпо, тако се изговарају (још кроз нос) та слова.

крст, прст и т. д.) и у данашњему Славенском језику, н. п. *бодрствовати, бодршиј, мудрствовати, мудршиј, храбришиј, ржа* и т. д. — У Чеха и у Бугара чини овакову службу и *л*, н. п. *длг, влк, слнице* (да ли би се к овим ријечма смјело узети и Славенско *свѣтлѣ, свѣтлшиј, подлѣ, подлшиј, лжа* и остале овакове ријечи?) и т. д.

Кад *р* чини слог, а пред њим, или за њим, стоји самогласно слово, онда нам треба метнути *дебело јер* (ѣ)¹⁾ између *р* и самогласнога слова, као знак, да оно самогласно слово не иде к *р*, него да је *р* само за себе слог, н. п. *гр-о-це, у-тр-о, о-вр-а-о, за-р-за-ти, по-р-ва-ти-се*, и остале овакове ријечи треба писати: *грѣоце, умрѣо, оврѣао, заѣрзати, поѣрватисе* и т. д. Овђе би се могао метнути и какав други знак мјесто ѣ, н. п. *гр'оце*, или *гр-оце*, или још како друкчије; али је ѣ најприличније: зашто је познато међу људма, а ништа не значи.

О ПРЕТВАРАЊУ ПОЛУГЛАСНИ СЛОВА.

(de consonantium commutationibus)

Често се догађа у ријечима, да се, *благогласија* ради,²⁾ једно полугласно слово претвори у друго; и ово је претварање двојако:

1) Нека су полугласна слова врло налик по гласу једно на друго, н. п. *б* и *а*, *г* и *к*, *д* и *т*, *ђ* и *ћ*, *ж* и *ш*, *з* и *с*, *џ* и *ч*. Ова су сва слова тако налик (по гласу) једно на друго, да се само по том разликују, што је *б* мекше од *а*, *г* од *к*, *д* од *т*, *ђ* од *ћ*, *ж* од *ш*, *з* од *с*, а *џ* од *ч*. Кад у каквој ријечи дође које од овије мекши слова пред тврђе (друго, а не пред његово), онда се оно мекше претвори у друго тврђе од њега (зашто се друкчије не може изговорити),³⁾ н. п.

¹⁾ По Српски би управо требало казати *дебели јер* (као остале ријечи које се свршују на полугласно слово), али су наши књижевници узели по Немачкоме сва слова у средњи род.

²⁾ Ово је благогласије готово тако различно међу народима, као и вкусе међу људма: што је једном народу *благогласно*, то другоме може бити најпротивније, н. п. Србину су благогласне ове ријечи: *прст, крст, сра, брк, трг, врг, срг*, и остале овакове, а Грк и Талијан затиснули би уши од овакови ријечи; Чесма је и Бугарима благогласно *л* међу два полугласна слова, н. п. *длг, алн, слнице*, а Србљи не само што у оваковим ријечима имају *у* мјесто *л* (н. п. *дуг, цун, сунице* и т. д.), него га (*л*) ни на крају ријечи, или слога, не могу да трпе, већ га промијене у *о*, н. п. *писано, когао, жетевони, сеоне* и т. д.

³⁾ И ово је оште и природно правило у свим језицима, само што нови граматичари не кажу да се слова премјењују, него да се изговарају (н. п. *Аде-*

б у п : *шиб, шипка; Срб, Српски*;¹⁾ *засошце, клуиче* и т. д.
г — к : *нокти* (и послѣје *нокат*).

д — т : *јад, јатка! нудити, нуткати; одиграти, отпјевати* и т. д. Кад дође у ријечи *д* или *т* пред *с*, онда се кашто претвори обоје у *ц*, н. п. *љуцки* мјесто *људски*; *Гроцка* (ријека и мала варошица између Бијограда и Смедерева) мјесто *Гротска* (а прилагателно само *Грочански*): и тако се готово изговара у свима оваковим (производним) ријечма, н. п. у *господски, градски, братски* и т. д., али ја нијесам смијо написати *госпоцки, брацки*: зашто се ђешто чује *д*, или *т*, пред *с* (особито у сложеним ријечма, н. п. *подсирити, одсвакле, одслужити* и т. д.); а ђешто се опет избаци *д* или *т* на поље (особито у глаголима), н. п. *предем, прести; метем, мести; једем, јести; плетем, плести; господство, проклетство* и т. д. По правилу требало би да се *д* пред *с* претвори у *т*, али будући да се тешко изговара и једно и друго: зато сам ја оставио онако. Ја сам чатио у књигама, што су писали прости Србљи, који нијесу ни чули за *етимологију*, и *госпоски*, и *госпоцки*, и *господски*; и *осјећи*, и *оцјећи*, и *одсјећи* и т. д. А кад дође *д* или *т*: а) пред *ц*, *ч*, *џ*, онда се свагда избаци, н. п. *када, каца, качара; Градац*, из *Граца*; *шито, шитоце* (у родителн. млож. *шутаца*, а умалително *шуташице*); *отац, оца, оче, очевина; ткаци, чем; патка, паче, пачи; кост, кошчица* (мјесто *костчица*); *сат, саџија* и т. д. б) кад дође *д* или *т* пред *н* или пред *б*, а послѣје *ж*, *з*, *с*, н. п. *нужда, нужно; гост, гозба* (мјесто *гоздба*); *болест, болесник, болесница* и т. д. в) кад дође *д* пред *т*, или *т* пред

лук каже да се *б* пред *т* изговара као *р*); а *Грци* су и *Латини* о том и правила написали које се слово пред којим, и у које претвара. Пуне су Грчке и Латинске књиге примјера о том, н. п. *scribo, scripsi, scriptum; γραφο, γραφτός, γραφτή*. А и у самим Славенским књигама налази се трага од ови правила, само што и нијесу свуда држали, н. п. у граматици Г. Мразовића, на страни 32—33, стоји: „воз, раз, из, без, низ, да разликујутся въ писаніи отъ вос, рас, ис, бес. „нис. 1. воз, раз, из, без, низ, слагаются с' реченіями отъ писмене самогласнаго „либо согласныхъ б, в, г, д, ж, з, л, м, н, р, с, ч, начинаемых, н. п. возярюся „разбю, изведу, беззлюбенъ, безчиніе и проч. 2. вос, рас, ис, бес, нис, слагаются „съ реченіями отъ писменъ согласныхъ к, п, т, х, ц, ш, щ, начинаемых, н. п. „воскликну, расхищу, исцѣленіе, беспокоийный, нисхожу, и проч.“

¹⁾ У многим старим књигама Српским стоји написано *Српски*, н. п. у Душановој дипломи (што је споменута на страни 282): „земли *срѣпскеи*.“

д, онда се свагда предње изостави, н. п. *откати* (мјесто *одткати*); *потка* (мјесто *подтка*); *одржати* (мјесто *оддржати*); или се уметне међу њи а, н. п. *одаднити*, *одадријети* и т. д.

ђ у ђ — — — — —

ж—ш: *држак*, *дричић*; *држи*, *дрижати* (н. п. псето на свиње); *муж*, *мушко* и т. д.

з — с: *разшети*, *расшети* (Слав. *расиягѣ*); о овом имају правила и у Славенским граматицима (као што је напоменуто мало прије). А кад дође з пред ж или пред ш, онда се изостави, н. п. *ражалитисе*, *рашити* и т. д. Тако се исто изостави з кад дође пред с, н. п. *раставити*, *растатисе*, *расјећи* (овако исто чине и *Руси*, н. п. *росадикиъ* (расадник), *росолъ* (расо) и т. д.); или се, у таквом догађају уметне а међу з и с, н. п. *разасути*, *изасути* и т. д.

џ — ч: *бардакија* (или *бардагија*).

Тако се тврђе пред мекшим претвори у тврђе, н. п.

к — г: *мозак*, *мозга*; *дрозак*, *дрозга*; *свагда*, *нигда*; (Славенско) *гдѣ*; *буљугбаша* и т. д.

п — б: *топ*, *тобџија*.

с — з: *саградити*, *зграда*; *сабор*, *збор*, *зборникъ*¹⁾ (као и *Руси* што пишу *збираю*, *собралъ*, *собрать*; *збитѣ* и т. д.); *нос*, *ноздрва* и т. д.

ч — џ: *наручити*, *наруџбина*.

ш — ж: *задушбина*, што се гради за *душу*.

т — д: *сват*, *свадба*; ²⁾ *косити*, *косидба*; *крчити*, *крчидба* и т. д.

2) Нека пак полугласна слова нијесу по гласу тако налик једно на друго, али су изнутра по природи својој тако сродна, да се радо претварају једно у друго; тако се претвори:

г у ж, — з и у ђ, н. п. *рог*, *роже*, *рози*; *могу*, *можеш*, *мози*; *диго*, *диже*, *дизати*, *дићи*; *лего*, *леже*, *лези*, *лећи* и т. д.

д — ђ, н. п. *глодати*, *глоџем*; *родити*, *роџен*; *досадити*, *досаџивати*; *пруд*, *запруџе*; *лад*, *залаџе*; *грозд*, *грозџе* и т. д.

з — ж и у г, н. п. *кнез*, *кнежев*, *кнегиња*; *натезати*, *нате-*

¹⁾ У Будиму су од прије штампали *зборникъ* (као што је од старине), а сад од како се почео језик *поправљати*, и то је поправљено да буде *сборникъ!*

²⁾ *Руси* пишу *свадѣба*, па опет знаду да није од *сваџати*, него од *сват*.

- жем, натегнути; резати, режем; мазати, мажем и т. д., а особито пред *ђ*, *љ*, *њ*, свагда се претвори з у *ж*, н. п. *грозд*, *грожђе*; *гвозден*, *гвожђе*; *зло*, *жље*, *разлити*, *ражљевати*; *загазити*, *загажња* и т. д.
- к у *ћ*, — ц и у ч, н. п. *реко*, *рећи*,¹⁾ *реци*, *рече*; *цеко*, *цећи*, *пече*, *пеци*; *јунак*, *јунаци*, *јуначе* и т. д.
- ј — љ (пред *б*, *в*, *м*, *п*), н. п. *рибљи* (мјесто *рибљи*), *зару-* XXXII *кавље* (мјесто *зарукавје*), *безумље* (мјесто *безумје*), *кошље* (мјесто *кошје*) и т. д.
- л — љ, н. п. *молити*, *мољен*; *солити*, *сољен*; *крило*, *окриље*; *весело*, *веселе* и т. д. Кад *л* дође накрај слога, онда се претвори у *о*, н. п. *пратица*, *пратиоца*; *писао*, *писала*; *котао*, *котла*; *колац*, *коца* (мјесто *коцоца*, као и *со*, *во*, *соко*, мјесто *соо*, *воо*, *сокоо*: ја се опомињем само у *потмоо* два *о* да се изговарају); *грло*, *грлоце*; *село*, *сеоце*, *сеоски* и т. д., осим њекоји ријечи, особито туђи, или које се ријетко говоре, н. п. *тоболац*, *тоболца* (а не *тобоца*); *силни*; *бијел*, *цијел* (говорисе и *бијо*, *цијо*, а у Рес. и у Срем. нарјечију само *бео*, *цео*); *бијелац*, *бијелца*; *цијелац*, *цијелца*; *ђаволски*, *анђелски*: *болта*, *алал*, *султан*, *катил*, *мезил*, *алка*, *алва* и т. д. А у њекојим се ријечма говори оба двоје (и *л* и *о*), н. п. *пријестол* и *пријесто*; *анђел* и *анђео*; *болна* и *бона* и т. д.
- м — в, н. п. *тама*, *тавница*; *рамо*, *обравница* (но ово је већ етимологическа премјена) и т. д.

¹⁾ Њекоји наши писатељи и књижевници кажу, да не треба писати *браћа*, *пруће*, и остале овакове ријечи, са *ћ*, него са *г* (*братица*, *пруће*): „да се зна, веле, да је од *брат* и од *прут*, а не од *браћ* и од *прућ*.“ На тај начин не би требало писати ни *рећи*, *цећи*, *лећи*, и остале овакове ријечи, са *ћ*, него са *љ*, и *љ* (*рекли*, *пекли*, *легли*), да се зна да је од *реко*, *иско*, *лего*, а не од *рећо*, *цећо*, *лећо*. Ајде могло би и то бити: али како ћемо записати *јунаци* и *враци*, да се зна, да је од *јунак* и од *враг*, а не од *јунац* и од *врац*? како ли ћемо записати у зват. *оче* и *кнеже*, и у творит. *радошћу* и *жалосћу*, да се зна, да је у именит. *отац*, *кнез*, *радост* и *жалост*, а не *оч*, *кнеж*, *радосћ* и *жалосћ*? како ли ћемо записати *реже* и *пише*, да се зна, да је од *резати* и од *писати*, а не од *режати* и од *пишати*? и т. д. Ако ставемо метати по једно јер (*в*) код *з*, *з*, *к*, *с*, *н*, онда нам треба начинити још неколико *средњије*, или *мртвије* јерова; па ћемо тек на пошљетку виђети, да се оиет не може записати као што би се ћело. — Свето писмо каже, да нико не може *двѣма* *господинома* работати, а њекоји би људи ћели, да им слова показују и како се ријечи *изговарају*, и *шта значе*, и *од куда су постале*! Квинтилијан каже, да су слова само зато измишљена, да се њима *записују* *ријечи* *онако* *као* *што* *се* *изговарају*; и то су знали, и сад знаду сви прави граматичи и у језику вешти писатељи и књижевници; само оне надрићне (фусери књижевни), који су *нешто* научили, па мисле да већ ништа нема што не знаду, не могу то да разумију и да признаду.

н у њ, н. п. *грана, грање; ранити, рањен; наканитисе, на-
кањиватисе* и т. д. У ђекојим се ријечма претворило
н у л (послије м), н. п. *млого, сумља*; кад се до-
годи м п н заједно (*мн*), онда се претвори или м у
в (н. п. *тавница*), или н у л, као *млого*; но и ово
су старе етимологическе премјене.

с — ш, н. п. *писати, пишем; носити, ношен; квасити, ква-
шен; умјестити, умјештати*; а особито пред љ, њ,
ћ, ч, н. п. *размислити, размисљавати; послати, по-
шљем; просити, прошња; носити, ношња; данас, да-
нашњи; ноћас, ноћашњи; лист, лишће; очистити,
очишћен; керати, шиферати; даска, дашчица, даш-
чара; љуска, љушчица; кост, кошчица; ишчистити,
ишчупати* и т. д., као и у Грка *νύχθ' ὄλην* мјесто
νύχτ' ὄλην и т. д.

т — ђ, н. п. *брат, браћа; прут, пруже; врагити, враћати;
исирагити, исираћен* и т. д.

ћ — т (пред њ), н. п. *броћ, бротњак; воће, вотњак; гаће,
гатњик; срећан, говори се и сретна, сретно; добро-
сретник* и т. д.

ц — ч, н. п. *јарац, јарче; мјесеи, мјесече; зеи, зечина* и т. д.

XXXIII

О УДВОЈАВАЊУ СЛОВА.
(de literarum geminatione)

Два *a* једно до другога налазе се само у оним ријечма.
ђе је *x* у Славенском језику, н. п. *маати, мање; снаа; ђра,
ђраа; пра, прђа; грђ, грђа; стрђ, стрђа* и т. д. Истина
да се ове ријечи мушкога рода, у родит. јед. тако изговарају,
као да би било једно дугачко *a* (*ā*), али су у пјесмама свуда
два слога, н. п.

„Од пушчаног *праа* и олова —
„*Праа* има, ал' олова нема —
„Подигло се неколико *Влаа*
„И понели у тиквици *праа*¹⁾ —

Два *e* и два *и* тешко ће се ђе наћи заједно једно до
другога.

¹⁾ Ђекоји наши Списатељи пишу *раана, подраанити, вооз* и т. д. Ово нити
је Српски ни Славенски, него је *Ђемачко-Српски*: зашто су они виђели ђе Ни-
јемци овако крпе и натежу у њновом језику, па би и они ради да уведу у свој.
Ово је четврта служба, која се иште од слова, т. ј. да *показују и разлику гласа
у ријечма!*

џ Значи као п у (и њега су Руси оставили).

Ф Само је за туђе ријечи, и изговара се мало тврђе него *в*. Прости Србљи или га изговарају као *в*, н. п. *Стеван*, *Стева*; *Вилии*, *Виџа* и т. д. или га промијене у *и*, н. п. *Стјеџан*, *Трипуџдан*, *Триџко* и т. д. Но будући да у нашем језику има ријечи Турски, које се изговарају са *ф* (н. п. *џерџеџ*, *аџерим*, *седеџ* и т. д.),¹⁾ а такове ђекоје морамо узимати и Грчке и Латинске: зато ћемо и ми узети *ф* међу наша слова.

xxxiv

Х Изговара се мекше од *г*, али у Српском језику нема његова гласа, него су га Србљи или са свим изоставили (као Талијани у Латинским ријечма, онеге од Латинскога *h*оног и т. д.), н. п. *ора*, *Вла*, *лад*, *ром*, *рабар*; *манути*, *дунути*, *маовина*, *дуовник* и т. д. или су га промијенили 1) у *в*, н. п. *сув*, *глув*, *кувати*, *дувати* и т. д. 2) у *г* (у Ерцеговини, и то понајвише на крају ријечи). н. п. *дођог*, *виђег*, *нађог*, *чуг*; *орат*, *наврг* *брда* и т. д. 3) у *ј*, н. п. *смеј* и т. д. 4) у *к*, н. п. *женик*.

Какогод, што се *г* претвара у *ж* и у *з*, тако се у Славенском језику претвара *х* у *с* и у *ш*, и у таквом догађају Србљи су готово свагда задржали *с* и *ш*, н. п. *Вла*, *Влаше*, *Власи*; *ора*, *ораси*, *орашје*: *дијати*, *дишем*, *маати*, *машем*; *снаа*, (дат.) *снаси* (и *снаи*); *дувати*, *душем* (и *дувам*) и т. д.

Истина да у Српском језику нема ни једне ријечи, ће би се *х* изговарало, али га опет морамо узети за туђе ријечи (овђе треба разумјети и саме Славенске и Росијске ријечи, које ми *сад* узимамо, н. п. *воздух*; ја овђе нити би смијо уписати *возду*, ни *воздуг*, ни *воздуј*, ни *воздук*: зашто онда нити би била ријеч наша ни Росијска), као и *ф*.

Ѧ Није слово, него је читав слог (*от*, или *от*) и ријеч. Од прије, док није било артије ни штампе, морали су људи све књиге писати на пергаменту (углађеној кожи), који је био много скупљи од најљепше артије сад: зато су се старали да пишу што се може краће; и тако су по-

¹⁾ Србљи, који живе по варошима (како у Српјему, у Бачк. и у Бан. тако и у Србији и у Босни), радо изговарају *ф*. тако да га кашто и у нашим ријечма узму мјесто *в* (понајвише у онаковим ријечма, ће је у Славенском језику *х* пред *в*), н. п. *фала*, *фалити*, *уфатити*, *зафатити*, *дофатити* и т. д.

чели надметати титле и скраћивати онакове ријечи, које често долазе, и које сваки ласно може погодити, н. п. *ѡс*, *ѡц*, *дѣдъ*, *ѣъ*, *гъ*. значи *христос*, *отац*, *давид*, *Бог*, *господ* и т. д. Од овакога писања имали су двије вајде: једну што се брже писало, а другу што се штеђео паргамент.

щ Такођер није слово, него је састављено као и *ѡ*; Руси и остали, сви готово, Славенски народи изговарају га као *шч*, тако и нови књижевници Српски по Сријему, по Бачкој и по Банату; а остали сви Србљи (као н. п. по Србији, по Босни, по Ерцеговини и т. д.) и Бугари изговарају га као *шт*, н. п. *ашче*, *шедрота*, *шшца*, *пешцера*, чате *аште*, *штедрота*, *шшта*, *пештера* и т. д.¹⁾

Ово је био говор, како га (паши) књижевници изговарају у читању Славенски књига, а у Српском језику имају оне ријечи, које се у Славенском језику пишу са *ш*, или *шт*, н. п. *штит*, *заштитити*, *штука*, *штене*, *штипати*, *пришт* и т. д., или *ѡ*, н. п. *ноѡ*, *пеѡ*, *моѡи*, *пеѡи*, *жеѡи*, *шшшуѡи*, *одеѡи*, *позлаѡен* и т. д.

ы Има глас између *е* и *и* (готово као Њемачко *й*), али у Српском језику нема таковог гласа, нити га Србљи могу изговорити, него га у црквеним књигама читају као *и*, н. п. *син*, *риба*, *бик* и т. д.

ѣ Није (данас) слово никакво, него је знак, који умекшава полугласна слова, н. п. *учитељ*, *коњ*, *лебеѡ*, *радостъ*, чати се *учите.љ*, *коњ*, *лебеѡ*, *радосѡ* и т. д.²⁾ У старим књигама Славенским нема није дебелогга јера (ѣ) него свуда мало (ѣ), н. п. | *въ заповѣдехъ твоихъ*; *къ заповѣдемъ твоимъ*; *печаль прїѣтме ѡ грѣшникъ*, *ѡставляющихъ законъ твои* и т. д. XXXV

ѣ Није слово, него је слог *је*, и само се пише у сриједи и на крају послѣје полугласније слова (а у почетку и послѣје самогласније слова ни пошто), н. п. *ѣѡра*, *мѡра*, *рѡка*, *горѡ*. чати се *ѡјера*, *мјера*, *рјера*, *горје* и т. д. А кад стоји послѣје *л* и *н*, онда се *л* чати као *љ*, и

¹⁾ И у Сријему има старије попова, који још овако чате.

²⁾ Може бити да Руси могу њим умекшати и остала полугласна слова, н. п. *б*, *р*, *с* и т. д. али Србљи не могу. И само *д* и *т* нашоу се само нови књижевници Сремачки и Бачвански да читају као *ѡ* и *ѡ*, н. п. *госпоѡ*, *пуѡ*, *косѡ* и т. д. а остали сви Србљи читају, као што и говоре, *господ*, *пут*, *кост* и т. д.

- као *ъ*, а *ѣ* као *е* (ј са *л* слије се у *ъ*, а са *н* у *ъ*), н. п. *лѣто*, *нѣдра*, чати се *лѣто*, *нѣдра* и т. д.
- е У почетку се изговара као *ѣ* (*је*), н. п. *единъ*, *вѣжъ*, чати се *једин*, *јѣж* и т. д., а у сриједи изговара се као *е* (и пише се за разлику падежа!), н. п. *отецъ* (у родит. млож.), *сиасенїя* (у имен. млож.) и т. д.
- ю Какогoђ што је *ѣ* сложено из *ј* и *е*, тако је *ю* сложено из *ј* и *у*, н. п. *югъ*, *царю*, *мою*, чати се *југ*, *царју*, *моју* и т. д., а кад стоји послѣ *л* и *н*, онда се *л* чати као *ъ*, *н* као *ъ*, а *ю* као *у*, н. п. *люди*, *землю*, *святыню*, *богиню*, чати се *људи*, *земљу*, *свјатыњу*, *богину* и т. д.
- ѣ (*јус*) Као слово не пише се данас нигђе у Славенском језику.
- ш (*ѡ*) Ми и Русп изговарамо као *о*, зато га Русп нијесу ни узели међу своја слова.
- ѣа (*я*) Сложено је из *ј* и *а* (као и *ѣ* из *ј* и *е*, п *ю* из *ј* и *у*), н. п. *јаворъ*, *јагода*, *царя*, *моя*, *творятъ*, чати се *јавор*, *јагода*, *царја*, *творјат*, *моја* и т. д. А кад стоји послѣ *л* и *н*, онда се *л* чати као *ъ*, *н* као *ъ*, а *я* као *а*, н. п. *земля*, *святыня*, чати се *земља*, *свјатыња*.
- ѣ Изговара се као *кс* (и *Руси* су га већ одавно изоставили).
- ѣ Изговара се као *ис* (и њега су *Руси* изоставили).
- ѣ Само је за грчке ријечи. Србљи је друкчије не могу изговорити, него као *т*; *Руси* понајвише пишу (и изговарају) *ѣ* мјесто *ѣ*, н. п. *Феодоръ*, *Афини* и т. д. А у њекојим ријечма пишу (и изговарају, као и Србљи) *т* мјесто *ѣ*, н. п. *театеръ*, *математика*, *аптека*.
- ѣ Такођер је за Грчке ријечи, и изговара се двојако: 1) као *ѣ*, н. п. *Павелъ*, *евхарїстїа*, *евангелїе*. 2) као *и*, н. п. *муро*, *тиран*, и т. д. Већ и Русп пишу *Павелъ*, *евангелїе*, *тираннъ* и т. д.

Ово је био говор о Славенским словима, којије ми немамо (нити нам требају); сад да речемо неколике ријечи о нашим словима, којије Славени немају. Славени немају *ѣ*, *ј*, *ъ*, *ъ*, *ѣ*, *ѣ*.

ѣ Је и код нас готово само за туђе ријечи (осим увјецбати, наруѣбина).

ѣ и ѣ. Ако у Славенском језику *лебедъ*, *Госиодъ*, *твердъ*, *надъ*, *мѣдъ*, треба читати *лебеѣ*, *Госиоѣ*, *тверѣ*, *јаѣ*, *мјеѣ*; а *шуть*, *радость*, *милость*, (ако треба читати)

шућ, радосћ, милосћ : онда Славенима треба *ђ* и *ћ*, као и нама : зашто они само слова немају, а гласове имају као и ми.

Љ И Њ Требало би Славенима какогођ и нама. Кад би у Славенском језику (или барем у Русијском) било *љ* и *њ*, онда бисмо знали, или треба чатити *конем*, или *коњем*, *кони*. или *коњи* ; *конски*. или *коњски* ; *учителем*, или *учитељем* ; *учители*. или *учитељи* ; на *земли*. или на *земљи* ; *воли оца небеснаго*, или *вољи оца небеснаго* ; *книга*. или *књига* ; *коли*. или *кољи* ; *жни*. или *жњи* ; *љублен*, или *љубљен* ; *обновлен*, или *обновљен* ; *сохранен*. или *сохрањен* ; онда бисмо ласно могли одсудити. или имају правије ђеца. која поју у цркви *Буди имја Господње*. или *учитељи* и свештеници. који читају *Господње* и т. д.

Код нас ђекоји учитељи Славенскијех граматика кажу, да у оваковим ријечма *ли* и *ни* треба чатити *љи* и *њи* : зашто је (веле) у именителном умекшано *л* и *н*, па свуда остаје као *љ* и *њ* ; али је то слаб изговор : кад би тако било, онда не би требало ни у другим надежима писати *я* ни *ю*, него *а* и *у*, н. п. требало би писати *земљу*, *вољу*, *богињу*, *кона*, *учителя*, *кону*, *учителу*, па би се чатило *земљу*, *вољу*, *богињу*, *коња*, *учитеља*, *коњу*, *учитељу* : него је то, с опростењем. *крпеж*. који показује недостатак Славенске Буквице. xxxvi

Тако је исто потребно *ј* у Славенском језику. н. п. кад се пише у имен. *струя*. *Троя*. *судја*. у вин. *струю*, *Трою*. *судју* : требало би и у род. и у дат. писати *струји*, *Троји*, *судији*, а не *струи*, *Трои*, *суди*.

О ГЛАСОУДАРЕНИЈУ.

(de accentu)

У Српском језику имају 4 различна ударенија гласа, и по њима су ево начињена 4 знака : ` , ' , ^ , ^ .

Први (`) стоји над оним словом, ђе се глас оштро изговара, н. п. *в`ода*, *вр`ана*, *в`уна*, *з`емља*, *пр`еметати*, *пр`еметнути*, *т`ица*, *ш`ити*, *кр`ст*. *пр`ст* и т. д.

Други (') стоји над оним словом, ђе се глас управо протеже, н. п. *гр`ана*, *`овца*, *с`ека*, *р`ука*, *в`икати*, *д`уша*, *р`икати*, *вес`еље*, *тр`кати*, *ср`на* и т. д.

Трећи (˘) стоји над оним словом, ће се глас као округло разлази, н. п. *глад, благо, тело, бир, сунце, круг, рој, шамтити, трн, крв, трк, црњака* и т. д.

Четврти (˘) стоји над оним словом, ће се глас тако протеже, да од протезања прелази нешто и на друга слова, која иду за њим, н. п. *наво*; (и свуда у родит. млож.) десет *људи*, пет *оваца*, свију *народа* и т. д.

Које ријечи на ком слогу имају који знак гласоударенија, то ће се по времену одредити у граматицама; а ми овђе за сад само да опоменемо још нешто код овије знака гласоударенија, да би се лакше могао познати прави глас ријечи:

1) Глас је првога знака (˘) двојак, које се особито може познати у једнаким ријечма, н. п. *бацати* оштрије се изговара кад значи *treffen*. него кад значи *werfen*; тако се *ора* изговара оштрије кад значи *die rechte Zeit*, него кад значи *die Uhr*; тако се изговара оштрије *јарица* млада коза, него *јарица* шеница и т. д.; зато сам ја у оваковим ријечма метнуо два знака (˘) ће се оштрије изговара, као што се може виђети код *бацати, јарица, пара* и т. д.

2) Код трећега (˘) треба упамтити: а) ће је гођ на другом, или на трећем, или на четвртом слогу овај глас, онђе пред њим мора бити на ком слогу и оштри (˘), н. п. *двџар, рџтар, рџдџст, гџсџдџр, гџтовљџње, гџрдџадџник, вџјводџовање*, и т. д.; зато ја нијесам (свуд) ни метао оштрога на први слог, ће је ово на другом, као н. п. код *овчар, ратар, рвач, радџст, рањење, ношење, мотање, гњџцован, голџтан, грађанџе* и т. д. — б) овај се глас налази код свију ријечи, које се од несавршителни глагола граде на *ње* на предпошљедњем слогу, н. п. *гџтовљџње, ријџње, вџјводџовање* и т. д.; зато га у оваковим ријечма не би требало ни писати (кад се зна да је свуда), као што га ја нијесам писао у оним оваковим ријечма, које напријед имају глас другога знака, н. п. *писанџе, стрџгање, досађиванџе, откуилџванџе, џјб. џјење* и т. д. — в) готово би се могло рећи, да је и овај глас двојак у оним ријечма, ће се два налазе на једној ријечи, н. п. *шамџење, сџдџм. радџм, шарџм, вџжџм* и т. д. (у оваковим глаголима).

3) И четвртога је знака (˘) глас двојак, које је најлакше познати у једнаким ријечма, н. п. нас има седам *друга*. и сваки имамо по десет лијепи *друга* (што се конци препредају): овђе се у *десет лијепи друга* не протеже тако глас,

као у *седам друга*, него се изговара *дрѣга*; тако исто кад се рече: виђели смо на небу 10 *дѣга*, и донијели смо сваки по 10 качни *дѣга*; десет *грѣна*, и допао *рѣни* и т. д.

4) Глас не остаје све једнако на једном слогу, него се xxxvii мијења, н. п. *вѣда*, *вѣдѣ*, *вѣди*, *вѣду*, *вѣдо*, *вѣдом*, *вѣди*, *вѣде*, *вѣда*, *вѣдама*; *соко*, *соколе*, *соколе*; *лѣнац*, *лѣнца* (а *рѣнац*, *рѣнца*!), *лѣнци*, *лѣнца*, *лѣнцима*; *иѣсати*, *иѣшем*, *иѣсаше*; *јѣнак*, *јѣнака*, *јѣначе*, *јѣнака* и т. д.

СКЛОНЕНИЈА.

(de substantivorum declinatione)

Српска имена суштествителна имају четири склоненија.

Прво Склоненије,

По коме се склањају сва имена мушкога рода, која се свршују на подугласно слово и на *у*, и она на *а*, која и у родителном имају *а*; и на *о*, која у род. имају *ла*; и неколика на *е*, н. п.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ

И. јѣлен,	колѣч,	ѣра,	мије,	соко,	кѣтао,
Р. јѣлена,	колѣча,	ѣраа,	мија,	соколѣ,	кѣтаа,
Д. јѣлену,	колѣчу,	ѣрау,	мију,	соколѣу,	кѣтѣу,
В. јѣлена,	колѣч,	ѣра,	мије,	соколѣ,	кѣтао,
З. јѣлене,	колѣчу,	ѣраше,	мију,	соколе,	кѣтле,
Т. јѣленом,	колѣчем,	ѣраом,	мијом(мијем)	соколѣм,	кѣтѣом,
С. јѣлену,	колѣчу,	ѣрау,	мију,	соколѣу,	кѣтѣу,

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ

И. јѣленц,	колѣчц,	ѣрасц,	мијовц,	соколѣовц,	кѣтѣовц,
Р. јѣлена,	колѣча,	ѣраа,	мијѣва,	соколѣова,	кѣтѣѣва,
Д. јѣленцма, ¹⁾	колѣчцма,	ѣрасцма,	мијѣвцма,	соколѣовцма,	кѣтѣѣвцма,
В. јѣлене,	колѣче,	ѣрае,	мијѣве,	соколѣѣве,	кѣтѣѣве,
З. јѣлени.	колѣчи,	ѣрасц,	мијѣви,	соколѣѣви,	кѣтѣѣѣви,

¹⁾ У пјесмама се налази ђешто дат. млож. као твор. јед. (као што је и у Славенском језику), н. п. Биће доста меса и *гавраном*; Тако *Турком* Турски седам даде и т. д. Ђешто се овакови дат. млож. падеж може чути и у говору, особито у Бачкој (по варошима), и понавјише код оних имена, која у млож. броју нарасту на *ѣви* или на *ѣви*, н. п. *воловом*, *соколовом*, *царевом*; *пријатељем*, *момком* и т. д. Али од Србијанаца, од Бошњака и од Ерцеговаца, ја то нијесам чуо никад, него би још и у пјесмама прије казали *воловим*, *соколовим*, *царевим*, *пријатељим* (као: Турски *Турцим* Бога називаше); или *волов'ма*, *пријатељ'ма* и т. д., а не вјерујем да би и Бачвани казали, н. п. *претом*, *зубом*, *ноктом*?

Т. јеленима.¹⁾ колачима, ђраспама, мијовима, соколовима, котловима.
 С. јеленима.¹⁾ колачима. ђраспама. мијовима. соколовима. котловима.

XXXIII

Г. Код овог склоненија треба ушамтити:

1) Имена бездушни ствари имају у јед. броју вин. као именителни.

2) Имена, која се свршују на *ђ*, *ж*, *ј*, *љ*, *њ*, *ћ*, *ч*, *ш*, имају у зват. јед. у мјесто *е*, а у твор. ем мјесто *ом*, н. п. *смуђ*, зват. *смуђу*, твор. *смуђем*; *нож*, *ножу*, *ножем*: *змај*, *змају*, *змајем*; *краљ*, *краљу*, *краљем*; *пањ*. *пању*, *пањем*; *манић*, *манићу*, *манићем*; *колач*, *колачу*, *колачем*; *миш*, *мишу*, *мишем* и т. д., али *језж*, *језжом*! Ђекоја имена и на *ар* имају овако, н. п. *писар*, *писару* (и *писаре*). *писарем* (и *писаром*): *господар*, *господару*, *господарем* (и *господаром*): *цар*, *царе*. *царем* (!) и т. д.

3) Имена, која се свршују на *ц*, у зват. јед. премјењују *ц* на *ч*, а у твор. и она имају ем мјесто *ом*, н. п. *стриц*, зват. *стриче*, твор. *стрицем* и т. д. Осим *зец*, *зецом*; *мјесец*, *мјесецом*.

4) Имена, која се свршују на *з*, у зват. јед. премјењују *з* на *ж*, н. п. *кнез*, зват. *кнеже* и т. д. Али која се имена ријетко говоре у зват. јед., код они се може чути и на *зу* (мјесто *же*), н. п. Ој Французу *царе* спловити! —

5) Имена, која се свршују на *г* и на *к*, у зват. јед. премјењују *г* на *ж*, а *к* на *ч*; а у млож. свуда осим род. и вин. *г* на *з*, а *к* на *ц*, н. п. *рог*, зват. јед. *роже*, а у млож. броју *рози*, *розима*; *јунак*, *јуначе*, *јунаци*, *јунацима* и т. д. Али имена која се свршују на *дак*, *так* и *чак*, и у род. губе *а*, а *ријетко* се говоре у зват. јед., код они би се прије казало на *ку*, него би се промијенило *к* на *ч*, н. п. *и́так*, *и́тку*! (мјесто *паче*!), *ми́чак*, *мачку*! (мјесто *ма́че*!) и т. д. Али која се често говоре, она имају као што треба, н. п. *тетак*, *тѐче*!

6) Имена, која се свршују на *ац*, и на *ао*, и многа друга на *ак*, *ал*, *аљ*, *ам*, *ан*, *ањ*, *аш*, *ар*, *ас*, *ат*, *ач*. у свима

¹⁾ Ђешто се може (особито у Српјему, у Бачкој и у Банату) изоставити ово ма у твор. и у сказ. млож., н. п. с *јелени*, на *волови*, у *котлови* и т. д. И овако се по реченим мјестима (особито у *писању*) изоставља ма у твор. и у сказ. код свију имена (осим трећег склоненија) суштествителни и прилагателни, и код ђекоји мјестоименија (н. п. *мој*, *твој*, *свој*, *чиј*). Али у Србији, у Босни и у Ерцеговини, слабо се и у пјесмама чује (н. п. *А с ајдуци* како начинимо, него се радије изостави пошљедње *а*, или *и*, испред *м*, н. п. *На синирирм* сипне типтрече; у Рувањским зеленим *иљивитим*: Под *чадор*ма робље подјелише и т. д.

осталим падежима (осим род. млож.) губе *a*, н. п. знанад, знанца; мџмак, момка; љгал, угла; љгаљ, угља; јјрам, јјрма; џван, овна; жрвањ, жрвња; котао, котла; вјјтар, вјјтра; џвас, овса; лјкат, лакта; Бјрач, Бјрча и т. д.

7) Сва имена, која се свршују на *o*, и млога друга, особито једносложна и двојесложна, нарасту у млож. броју на *ови* или на *ови*:

а) На *ови* нарасту она, која у твор. јед имају *ем*, н. п. смуђ, смуђеви; нож. ножеви; краљ, краљеви; пањ. пањеви; цар, царевин; џрођ, џрођеви; мач, мачеви; кош, кошеви и т. д.

б) А на *ови* сва остала, која у твор. јед. имају *ом*, н. п. град, градови; поп, попови; котао, котлови; соко, соколови; гавран, гавранови; јјстријеб, јјстребови и т. д.

Но ова сва имена могу имати и по правилу, и код ђекоји се говори оба двоје, н. п. мши и мшеви; рози и рогови; пијетли и пијетлови; сјди и сјдови и т. д., а код остали се чује у цјесмама, н. п. пути, ножи, орли, гаврани: Ђе се вију орли и гаврани и т. д.

8) Имена народа, која се свршују на *ин*, у млож. броју у свима падежима губе *ин*, н. п. Бугарин, Бугари; Србин, Срби; Латинин, Латини и т. д. Али Турчин, каже се Турци (као од Турак).

9) Имена, која се свршују на *дац* и на *тац*, у свима осталим падежима осим род. млож. губе *д* и *т*, н. п. желудац, жедуца, (род. млож.) желудаца; отац, оца, оцу, оче, отаца и т. д.

10) *Мије*, *грије*, *смије*, може бити да би у млож. броју могли имати и на *ови* (*мијеви* и т. д.); али (по Рес. нарјечију) *ме*, *гре*, *сме*, и у твор. јед. имају само на *ом*.

II. Особито треба уаамтити код ђекоји ријечи:

1) Нека имена имају у род. млож. *и* мјесто *a*, н. п. *црв. ијви*; *мрав*, *мрави*; *мјесеи*, *мјесџи*; *ват*, *вати*; *динар*, *динари*; а ђекоји имају и *a* и *и*, н. п. *сат*, око 9 *сати* и пуно 7 *сати*; *пут*, пет *ијта*, а у Сријему, у Бачкој и у Банату пет *ијти* и т. д.

2) *Гост* има у род. млож. *гостију* и *гости*.

3) *Дан* кад се сам склања, онда иде по правилу, н. п. *дан*, *дана*; у млож. броју *дани* и т. д. А с ријечима *Ђурђев дан*, *Јован дан* и т. д. има у род. *днџ*, н. п. *у очи*

Бурђева дне, о Бурђеву дне. Тако се говори два дни (два-
 XXXIX днй), три дни (триднй); а даље се каже| четири дана (слабо
 би ко рекао четириднй), пет дана (пет дни ни пошто); про-
 падоше ми толики дни и т. д.

4) *Пут* има у род. јед. и *путом* и *путем*: а) н. п. ја сам за *путом*; стоји под *путом*. б) н. п. оде *путем*.

5) *Коњиц* има у зват. јед. *коњицу* (мјесто *коњице!* може бити да се разликује од *коњик* ?), н. п.

„Јунак коњу говорио:

„Ој коњицу добро моје —

6) *Стриц* у млож. броју говори се и *стрицези* и *стричеви*; тако и *зец*, *зецови* и *зечеви*.

7) *Коњ* има у дат., твор. и у сказ. млож. *коњма* (а не *коњима*); а *зуб* има и *зубма* и *зубима*.

8) *Човек* у млож. броју каже се *људи* (а не *човеци*), и склања се ево овако: и. људи, р. људи, д. људима и људма, в. људе, з. људи, т. људима и људма, с. људима и људма.

Друго Склоненије,

По коме се склањају сва имена женскога и (остала) мушкога¹⁾ рода, која се свршују на *а*, н. п.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ

И. жѣна,	змија,	књи́га,	му́ка,	пу́шка,	ва́тра,
Р. жѣне,	змије,	књи́ге.	му́ке,	пу́шке,	ва́тре,
Д. жѣни,	змији,	књи́зи,	му́ци,	пу́шци,	ва́три,
В. жѣну,	змију,	књи́гу,	му́ку,	пу́шку,	ва́тру,
З. жѣно,	змијо,	књи́го,	му́ко,	пу́шко,	ва́тро,
Т. жѣном,	змијом,	књи́гом,	му́ком,	пу́шкѡм,	ва́тром,
С. жѣни,	змијл.	књи́зи.	му́ци,	пу́шци,	ва́три,

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ

И. жѣне,	змије,	књи́ге.	му́ке,	пу́шке.	ва́тре,
Р. жѣна,	змија,	књи́га,	му́ка.	пу́шка.	ва́три,
Д. жѣнама,	змијама,	књи́гама,	му́кама,	пу́шкама,	ва́трама,
В. жѣне,	змије.	књи́ге,	му́ке.	пу́шке,	ва́тре,
З. жѣне,	змије.	књи́ге,	му́ке,	пу́шке,	ва́тре,

¹⁾ Мушка имена овога склоненија само су у јед. броју мушкога рода, а у млож. женскога, н. п. *мој слуга*, *моје слуге*; *наше владике*; *Српске војводе*, и т. д. А у пјесмама су овакова имена и у јед. броју понајвише женскога рода, н. п.

„Слуго моја. Облачићу Раде —

„Да ти да Бог, Сибњска војвода —

Т. женама,	змијама,	књигама,	мўкама,	пўшкама,	ватрама,
С. женама, ¹⁾	змијама,	књигама.	мўкама,	пўшкама,	ватрама.

Овђе треба упамтити :

1) Имена, која се свршују на *га* и на *ка*, у дат. и у сказ. јед. премјењују *г* на *з*, *к* на *ц*, н. п. *књига*, *књизи*; *рука*, *руци* и т. д. Али која се имена свршују на *тка* и на *чки*. у они се говори и онако, н. п. *патки*, *кучки* и т. д. Али ја сам слушао у Србији по селима баш и у овакови (особито на *тка*) ће се промјењује *к* на *ц*, н. п. носи на *моци* (мјесто на *мотки*); подај *мачци* и т. д. У ред овије имена иду и она, која се свршују на *аа* и на *уа*, н. п. *снаа*, дат. и сказ. *снаси* и *снаи*; *муа*, *муси* и *муи* и т. д.

2) Имена, која се свршују на *ца*, у зват. јед. имају е мјесто *о*, н. п. *пријатељица*, зват. *пријатељице* и т. д. Али ћекоја имају *о*, н. п. *пди кукавицо сиња! несретњицо једна!* и т. д.

3) Сва мушка крштена имена и млога женска имају зват. једин. као и имен., н. п. *Станиша*, *о Станиша*; *Милија*, *о Милија*; *Никола*, *о Никола*; *Аница*, *о Аница*; *Ружица*, *о Ружица*; (а *Ружа*, *о Ружо!*); *Милица*, *о Милица* и т. д. А женска опет ћекоја имају на *о* по правилу, н. п. *Стана*, *о Стано*; *Цвијета*, *о Цвијето*; *Сара*, *о Саро* и т. д.

4) Која имена пред *а* имају два полугласна слова једно до другога, она ћекоја у род. млож. добију *а* међу она два полугласна слова, н. п. *цуика*, *цушака*; *крушка*, *крушака*; *патка*, *патака* и т. д., а ћекоја опет остану али узму на крају *и* мјесто *а*, н. п. *врста*, *врсти*; *ватра*, *ватри*; *чавка*, *чавки* и т. д. (к овима иде и *лађа*, *лађи!* и *млада*, *млади!*). Али *кврга*, *рша*, *рка*, *грба* и остале овакове ријечи имају по правилу, т. ј. *кврга*, *рша*, *грба* и т. д.

5) По овом се склоненију склањају и она женска имена, која имају само млож. број на *е*, н. п. *гаће*, *виле*, *мекиње* и т. д.

6) *Рука* и *нога* имају у род. млож. *рјукџ*, *ногџ*; тако се чује и *слуга*, *слџџ*, а говори се и *слџга*.

¹⁾ П код овије се имена у Српјему и (особито) у Бачкој може изоставити ма у сказ. млож., и пошљедње *а* добије мало дужи глас, н. п. *џ новина*, *по млада*, *на кућа* и т. д. Мени се чини да и у овом ћекоји садашњи списатељи Сремачки и Бачвански прегоше мјеру; ја не вјерујем да би прост Српјемац ка-зао. н. п. *О наши данашњи Српски књига*; *у Петрови красни непокошени зелени ливада* и т. д.

ТРЕЋЕ СКЛОНЕНИЈЕ,

По коме се склањају сва имена женскога рода, која се свршују на полугласно слово и па *и*, и на *о*, н. п.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ

И. ств̄ар,	м̄исао,	тѣл̄ад,	м̄ати,	к̄ћ̄и,
Р. ств̄ари,	м̄исл̄и,	тѣл̄ад̄и,	м̄атер̄ѣ,	к̄ћ̄ери,
Д. ств̄ари,	м̄исл̄и,	тѣл̄ад̄ма (тѣл̄ад̄и),	м̄атери,	к̄ћ̄ери,
В. ств̄ари,	м̄исао,	тѣл̄ад̄,	м̄атѣр̄,	к̄ћ̄ѣр̄,
З. ств̄ари,	м̄исл̄и,	тѣл̄ад̄и,	м̄ати,	к̄ћ̄ери,
Т. ств̄ари (-р̄ју),	м̄исл̄и (м̄иш̄љу),	тѣл̄ад̄ма,	м̄атер̄ом̄,	к̄ћ̄ери (-р̄ју),
С. ств̄ари,	м̄исл̄и,	тѣл̄ад̄ма,	м̄атери,	к̄ћ̄ери,

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ

И. ств̄ари,	м̄исл̄и.	—	м̄атере,	к̄ћ̄ери,
Р. ств̄ари,	м̄исл̄и.	—	м̄атѣра,	к̄ћ̄ѣри,
Д. ств̄арима (-рма),	м̄исл̄има,	—	м̄атерама,	к̄ћ̄ѣрима (-рма),
В. ств̄ари,	м̄исл̄и,	—	м̄атере,	к̄ћ̄ѣри.
З. ств̄ари,	м̄исл̄и,	—	м̄атере,	к̄ћ̄ѣри.
Т. ств̄арима (-рма),	м̄исл̄има.	—	м̄атерама.	к̄ћ̄ѣрима (-рма),
С. ств̄арима (-рма),	м̄исл̄има,	—	м̄атерама,	к̄ћ̄ѣрима (-рма).

Овђе треба узети на ум:

1) По овом се склоненију склањају и она женска имена, која само имају млож. број на *и*, н. п. *прси*, *очи*, *уши* и т. д.

2) *Кост*, *кокош*, *уш*, *ваш*, *очи*, *прси*, *уши*, имају у род. млож. *костију*, *кокошију*, *ушију*, *вашију*, *очију*, *прсију*, *ушију*; а говори се и по правилу, н. п. *Пости* као пас од *кости*.

3) *Нити* има у род. *нѣта* (по другом склоненију, као *ните*); тако *јасли*, *јасала* (као *јасле*).

4) Код овога је склоненија двојак творит. падеж у јед. броју, т. ј. на *и* и на *ју* (осим матере и сабирателни имена на *ад*), н. п. *ствари* и *стварју*; *кокоши* и *кокошју*; *жуци* и *жуцију* и т. д. Мени се чини да је овај први (*ствари*) обичнији у народу од другога. Код овога другога (на *ју*) треба ово упамтити: а) код имена, која се свршују на *д*, *л* (на *о*), *хл* *и*, *т*,| слије се *ј* с *д* у *ђ*, с *л* у *љ*, с *н* у *њ*, с *т* у *ћ*, н. п. *прњад*, *прњађу*; *мисао*, *мишљу*; *зелен*, *зелењу*; *постат*, *постаћу*; *кост*, *кошћу* и т. д. — б) која се свршују на *б*, *в*, *м*, *и*, у оне се претвори *ј* у *љ*, н. п. *зоб*, *зобљу*; *крв*, *крвљу*; *каш*, *кашљу* и т. д. — в) која се свршују на *ђ*, *љ*, *њ*, *ћ*, код оне се *ј* са свим изгуби, н. п. *чађ*, *чађу*; *крмељ*, *крмељу*; *ноћ*, *ноћу* и т. д.

ЧЕТВРТО СКЛОНЕНИЈЕ,

По коме се склањају сва имена средњег и мушкога рода, која се свршују на *e* и на *o*, н. п.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ

И. поље,	сретеније,	Станоје,	име,	теле,	село,	весло,	Ранко,
Р. поља,	сретенија,	Станоја,	имена,	телета,	села,	весла,	Ранка,
Д. пољу,	сретенију,	Станоју,	имену,	телету,	седу,	веслу,	Ранку,
В. поље,	сретеније,	Станоја,	име,	теле,	село,	весло,	Ранка,
З. поље,	сретеније,	Станоје,	име,	теле,	село,	весло,	Ранко,
Т. пољем,	сретенијем,	Станојем,	именом,	телетом,	селом,	веслом,	Ранком,
С. пољу,	сретенију,	Станоју,	имену,	телету,	седу,	веслу,	Ранку,

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ

И. поља,	сретенија,	—	имена,	—	села,	весла,	—
Р. поља,	сретенија,	—	имена,	—	села,	весла,	—
Д. пољима,	сретенијама,	—	именима,	—	селима,	веслима,	—
В. поља,	сретенија,	—	имена,	—	села,	весла,	—
З. поља,	сретенија,	—	имена,	—	села,	весла,	—
Т. пољима, ¹⁾	сретенијама,	—	именима,	—	селима,	веслима,	—
С. пољима, ¹⁾	сретенијама,	—	именима,	—	селима,	веслима,	—

Код овог склоненија треба ушамтити :

1) Имена живи ствари, која се свршују на *e* и нарашћују на *та*, она у млож. броју постају (сабирателна) женскога или мушкога рода, и склањају се по првом и по трећем склоненију, н. п. *теле*, *телета*, *телада*, или *теоци*; *ирасе*, *ирасад*, или *ирасци*; *челаде*, *челада*; *момче*, *момчада* и т. д. Али имена овакова мртви ствари (која су понајвише туђа), имају и млож. број, н. п. *тане*, *танета*, у млож. бр. *танета*; *јашунце*, *силембе*, *коше*, *кебе* и т. д.

2) Која се имена свршују на *o*, а имају пред *o* два полугласна слова једно до другог, она у род. млож. узму *a* међу она два полугласна слова, н. п. *седло*, *седала*; *весло*, *весала*; *масло*, *масала* и т. д.

3) *Дрво* нарашћује на *та* (уметне се *ет* пред *a*), и има у род. *дрвета* и т. д., а у млож. броју има двојако: а) *дрва* (daз дрoлз); б) *дрвета*.

¹⁾ Код овдје имена мало је обичније (него код првога и другог склоненија) да се поставља *ма* у твор. и у сказ. млож., н. п. *по брди*, *на коли*, *с коли*, *под коли*, *по сели* и т. д. Али је у Србији, у Босни и у Ерцеговини овет обичније са *има* (па *колима*, *под колима*, *с колима*, *по селима* и т. д.); па и у самим пјесмама радије се остави само *a*, него читаво *ма*, н. п. Кака ј' војска по брдим' Руџанским —

4) *Исето* има у род. *исета* или *исетета*; а у млож. броју сабирателно *пашчад* (женскога рода), или *иси* (мушкога рода од *исе*).

5) *Рамо* има у род. *рамена* (као *раме*).

— • —

XLII

О ИМЕНУ ПРИЛАГАТЕЛНОМ.

(de adjectivo, eoque aut finito aut infinito)

Прилагателна имена могу се, по њиновом значењу, раздијелити у три реда: *Прва* показују каквоћу имена суштествителни: и ова су опет двојака: 1) која показују какво је што, н. п. *добар човек, зелен лист, мутна вода, шарена тица, брз коњ* и т. д. 2) која показују, ода шта је што, н. п. *гвозден котао, дрвена кућа, сребрно шупце, кожна аљина* и т. д.

Друга показују чије је што; и ова су опет двојака: 1) која показују, да је што само једнога извјесног имена суштествителног, н. п. *попов, ковачев, војводин* и т. д. 2) која показују, да је што више имена суштествителније, или једнога кога му драго, н. п. *поповски, ковачки, војводски; говеђи, козји, рибљи, тичји, ђетињи* и т. д.

Трећа иду у ред другије, него се од њи разликују, што нијесу постала од имена суштествителни, него од другије различни дијелова говорења, као н. п. 1) од нарјечија (особито мјеста и времена), н. п. *тамошњи, данашњи, лански, токоршњи* и т. д. 2) од глагола, н. п. *стајаћа кошуља, плетића игла, ораћа земља, кушовни гуњ, музовна крава, текућа вода*, и остала овакова причастија. 3) од имена бројителније, н. п. *први, други, трећи* и т. д.

О ДВОЈАКОМ СВРШИВАЊУ ПРИЛАГАТЕЛНИ ИМЕНА.

Прилагателна имена *првога реда* свршују се у мушкоме роду јединственог броја двојако, т. ј. на полугласно слово,¹⁾ или на *и*: зашто ми говоримо, и слушамо ће се говори, н. п. *добар* и *добри, зелен* и *зелени, дрвен* и *дрвени, двогуб* и *двогуби* и т. д. Ово су прво назвали Славенски граматичи прилагателним *усјеченим* (со усјеченијем), а друго *цијелим* (без усјеченија). Може бити, да би било паметније рећи, да је ово друго прилагателно *нарасло* од првога, него да је

¹⁾ Бекоја се у мушком роду свршују и на *о* (мјесто *л*), н. п. *зрео, весео, труо* и т. д.

прво усјечено: зашто прво стоји у првome свом облику (као н. п. *муж* у именителном падежу) и показује каквоћу неизвјесне ствари (на питање *какав?*), н. п. зец је *илашив*; *поштен* човек не умије лагати; мени је мио *црвен* појас; *златан* је прстен скупљи него *сребрни*; Гојко се чини (да је) *паметан* и т. д. А ово је друго начињено (с додатком *и*) од првога, и каквоћом опредјељује ствар (на питање *који?* као Њемачки член *der, die, das*), н. п. *црвени* појас изјели миши; изгубио сам *сребрни* прстен; продао сам мој *необрани* виноград и т. д. Ово двојако свршивање наши прилагателни имена само се налази у мушкоме роду (јединственог броја), а у женскоме и у средњем роду само се по гласу разликује, н. п. боља је аљина *широка*, него *јуска*; камо она *широка* аљина? Ту је и *јуска* и *широка*; ово је прасе *дебело*; пошто ћеш ми дати оно твоје *дебело* прасе? и т. д.¹⁾

Кад оће прилагателно име да се усјече, онда му само треба одузети оно *и* с краја, н. п. *жути*, *жу*; *дрвени*, *дрвен* и т. д. Ако ли прилагателно има пред *и* два полугласна слова заједно, онда усјеченом треба уметнути *а* међу она два полугласна слова, н. п. *тавни*, *таван*; *илитки*, *илитак*; *мудри*, *мудар* и т. д. Осим *црни*, *црн*; *сребрни*, *сребрн*; *грки*, *грк*, и осталије овакови.

А кад оће да се начини од усјеченога прилагателног цијело, онда му треба додати на крају *и*, н. п. *жу*, *жути*; *зелен*, *зелени*; *дрвен*, *дрвени* и т. д. А која прилагателна имају *а* пред пошљедњим полугласним словом, од они нека избацују *а* у свима осталим премјенама и падежима (као п ђекоја суштествителна имена мушкога рода, н. п. *јарам*, *јарма*), као н. п. 1) сва готово која се свршују на *ан*, н. п. *дробан*, *дробна*, *дробно*, *дробни*; тако *раван*, *гладан*, *празан*, *ружан*, *болан*, *вољан*, *помаман*, *крупан*, *оран*, *красан*, *ситан*, *срећан*, *мучан*, *кршан* и т. д. (осим *лаган*, *лаћан*, *млаћан*, *узан*, *мекан*, *ваљан*, *санан*, *танан*, *сићан*). 2) која се свршују на *ак*, н. п. *љубак*, *узак*, *риједак*, *витак*, *мле-*

¹⁾ У Славенском језику ово се разликује словима у сва три рода, н. п. *святъ*, *свјата*, *свјато*; *свјатий*, *свјатя*, *свјатое*; а Србљи су изоставили у женском роду *я*, а у средњему *е*, па само гласом патежу и разликују: зато се налази у старим књигама Српским и без *я*, и са *я* и *а*, и са два *а*, н. п. у Лазаревој дипломи (што је споменута у предговору): село буковица *доня*, село буковица *горина*, село окованица *донаа*; тако има у Равањци (у Српјему, ђе и диплома сад стоји, код светог Лазара) на првеној свили везено златом (кажу да је везла царица Милица на ђивот кнезу Лазару): *взлюбљенаа* ти чеда; и *взлюбљеная* ти чеда.

нак, мајецак, дугачак, вришак и т. д. (осим *лак, млак, јак, нејак*). 3) која се свршују на *ар*, н. п. *рабар, мудар, мокар, оштар* и т. д. — А нека опет задржавају *а*, као н. п. 1) која се свршују на *аб*, н. п. *слаб*. 2) која се свршују на *ав*, н. п. *лукав, раиав* и т. д. 3) која се свршују на *аст*, н. п. *рачваст, цутоногаст* и т. д. 4) која се свршују на *ат*, н. п. *глават, крилат, носат* и т. д.

Дивљи, мџли, и велики, не усјечају се никакo. *Дивљи* требало би да буде *дџваљ, дџвља, дџвље*; *мџли*: *мџл* (или *мџо*), *мџла, мџло*; а *велики*: *вџлик, вџлика, вџлико*; али се не говори ни једно, него остају тако: *дџвљи, дџвља, дџвље*; *мџли, мџла, мџло*; *вџлики, вџлика, вџлико*. Истина да се мјесто *мал* и *велик* узима *мален* и *голем*, али се говори и онако, н. п. јеси ли *велики* нарастао? (овђе Србљин нити ће рећи *велик* ни *голем*).

Прилагателна имена имају три рода и два склоненија.

Прво Склоненије,

По коме се склањају сва прилагателна имена, која се у средњем роду свршују на *о*, или у мушком роду на *б, в, г, д, з, к, л, м, н, о, и, р, с, т*, н. п. *слаб, здрав, дуг, млад, брз, дубок, обал, шгом, раван, дебео, туи, мудар, бос, жуџ* и т. д.

Примјер првога склоненија.

І. Усјечено.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

<i>мушк.</i>	<i>женск.</i>	<i>средњ.</i>
И. жуџ,	жуџа.	жуџо,
Р. жуџа, жуџога, жуџог,	жуџџе,	жуџа, жуџога, џг,
Д. жуџу, жуџоџе, му. џм,	жуџој,	жуџу, жуџоџе, му, џм,
В. жуџ (жуџа, тог, га),	жуџу,	жуџо,
З. — — — — ¹⁾	—	— —
Т. жуџџм, жуџџџем,	жуџџџм,	жуџџџм, жуџџџџем,
С. жуџу, жуџоџе, му. џм,	жуџој.	жуџу, жуџоџе, му, џм.

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

И. жуџџи,	жуџџе,	жуџџа,
Р. жуџџџџе, жуџџџи,	} за сватри рода,	
Д. жуџџџџа, џџм, жуџџџџџем,		

¹⁾ Истина да би по смислу требало да нема зват. усјеченог, али ја сам чуо ђе се говори: *немој добар човече! прођи се добар човече!*

В. жўте,	жўте,	жўта,	
З. —	—	—	
Т. жўтїма, їм, жўтијем, ¹⁾	}	за сватри рода.	
С. жўтїма, їм, жўтијем, ¹⁾			

XLIV

II. Цијело.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

<i>мушк.</i>	<i>женск.</i>	<i>средњ.</i>
II. жўтї.	жўтā,	жўтō,
Р. жўтōга, жўтōг,	жўтē,	жўтōга, жўтōг,
Д. жўтōме, му, ђм,	жўтōј,	жўтōме, му, ђм,
В. жўтōга, жўтōг,	жўтў,	жўтō,
З. жўтї,	жўтā,	жўтō,
Т. жўтїм, жўтијем,	жўтōм,	жўтїм, жўтијем,
С. жўтōме, му, ђм,	жўтōј,	жўтōме, му, ђм.

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

II. жўтї,	жўтē,	жўтā,	
Р. жўтије, жўтї,	}	за сватри рода,	
Д. жўтїма, їм, жўтијем,			
В. жўтē,	жўтē,	жўтā,	
З. жўтї,	жўтē,	жўтā,	
Т. жўтїма, їм, жўтијем,	}	за сватри рода.	
С. жўтїма, їм, жўтијем,			

Друго Склоненије,

По коме се склањају сва прилагателна имена, која се у средњем роду свршују на *e*, или у мушком роду на *ћ* (и на *ђи*), *ји*, *ли*, *њи*, *ќ* (и на *ќи*), н. п. *рић*, *говеђи*, *мачји*, *дивљи*, *рибљи*, *кокошињи*, *врућ*, *телећи* и т. д.

Примјер другога склоненија.

I. Усјечено.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

<i>мушк.</i>	<i>женск.</i>	<i>средњ.</i>
II. врўћ,	врўћа,	врўће,
Р. врўћа, врўћēга, врўћēг,	врўћē,	врўћа, врўћēга, ћēг,
Д. врўћу, врўћēму, ћēм,	врўћōј,	врўћу, врўћēму, ћēм,
В. врўћа, ћēга, ћēг (врўћ),	врўћу,	врўће,
З. — —	—	—

¹⁾ И код прилагателни се имена у твор. и у сказ. млож. изоставља особито у писању у Срцијему и у Бачкој оно *м* (*ма* и *јем*) на крају (као и код сушт. имена првога, другога и четвртог склоненија), н. п. с *добри коли*, *по зелени ливада*, у *Српски новина*, *на сеоски волови* и т. д.

Т. врѹћѹм, врѹћѹцјем.	врѹћѹм,	врѹћѹм, врѹћѹцјем,
С. врѹћѹ, врѹћѹему, ѹем,	врѹћѹј,	врѹћѹ, врѹћѹему, ѹем,

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

П. врѹћѹ,	врѹће,	врѹћа.
Р. врѹћѹцје, врѹћѹ,	}	<i>за сватри рода.</i>
Д. врѹћѹма, ѹѹм, ѹцјем,		
В. врѹће,	врѹће,	врѹћа,
З. —	—	—
Т. врѹћѹма, ѹѹм, ѹцјем,	}	<i>за сватри рода.</i>
С. врѹћѹма, ѹѹм, ѹцјем,		

XLV

II. Цијело.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

<i>мушк.</i>	<i>женск.</i>	<i>средњ.</i>
П. врѹћѹ,	врѹћа,	врѹће,
Р. врѹћѹга, врѹћѹг.	врѹће.	врѹћѹга, врѹћѹг.
Д. врѹћѹему, врѹћѹем,	врѹћѹј,	врѹћѹему, врѹћѹем.
В. врѹћѹга, врѹћѹг (врѹћѹ),	врѹћѹѹ.	врѹће,
З. врѹћѹ,	врѹћа,	врѹће,
Т. врѹћѹм, врѹћѹцјем.	врѹћѹм,	врѹћѹм, врѹћѹцјем.
С. врѹћѹему, врѹћѹем,	врѹћѹј,	врѹћѹему, врѹћѹем,

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

П. врѹћѹ,	врѹће,	врѹћа.
Р. врѹћѹцје, врѹћѹ,	}	<i>за сватри рода.</i>
Д. врѹћѹма, врѹћѹм, врѹћѹцјем,		
В. врѹће,	врѹће,	врѹћа,
З. врѹћѹ,	врѹће,	врѹћа.
Т. врѹћѹма, врѹћѹм, врѹћѹцјем,	}	<i>за сватри рода.</i>
С. врѹћѹма, врѹћѹм, врѹћѹцјем,		

Примјечаније. *Сав, сва, све*, броји се такођер међу прилагателна имена, али се склања по своме особитој начину, ево овако :

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

<i>мушк.</i>	<i>женск.</i>	<i>средњ.</i>
П. сав,	сва,	све,
Р. свега	све,	свега,
Д. свѹму,	свѹј,	свѹму,
В. свега (сав).	свѹ,	све,
З. сав,	сва,	све.
Т. свѹм, свѹцјем.	свѹм,	свѹм, свѹцјем,
С. свѹму,	свѹј.	свѹму.

МНОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

И. сви,	свè,	свà,	
Р. свије, свију, сви.) за сватри рода.
Д. свима, свѣм, свијем, свјема, ¹⁾			
В. свè,	свè,	свà,	
З. сви,	свè,	свà,	
Т. свима, свѣм, свијем, свјема,) за сватри рода.
С. свима, свѣм, свијем, свјема.			

УРАВНЕНИЈЕ ПРИЛАГАТЕЛНИ ИМЕНА.

(de comparatione adjectivorum)

Кад се цијеломе прилагателном (мушкога рода) дода на крају *ји*, онда постане степен сравнителни, н. п. *сла̀би*, *сла̀бији*; *бо̀гати*, *бо̀гатији*; *м̀дрѣ*, *м̀дрѣји* и т. д.

Али има много прилагателни имена, која не иду по овом правилу, него са свим друкчије постаје од њи сравнителни степен, као н. п.

1) Која се свршују на *д*, претвори се *д* у *ѣи*, н. п. *м̀лид*, *м̀лиѣи*; *л̀уд*, *л̀удѣи*; *т̀врѣд*, *т̀врѣѣи* и т. д. Али *рад* има (по правилу) *радији*.

2) Која се свршују на *г* и на *з*, претвори се *г* и *з* у *ж*. н. п. *др̀ог*, *др̀ожи*; *б̀лаг*, *б̀лажи*; *д̀уж*, *д̀ужѣи* (и *д̀ужѣи*): *бр̀з*, *бр̀жи* и т. д.

3) Произведена на *дак*, *зак*, *нак*, *так*, *лек*, *сок*, *ток*, она промјењују пошљедња оба слова (и полугласно и самогласно) на *и*, а *д* на *ѣ*, *з* на *ж*, *л* на *љ*, *н* на *њ*, *с* на *ш*, а *т* на *ћ*, н. п. *сла̀дак*, *сла̀дѣи*; *у̀зак*, *у̀жи*; *да̀лек*, *да̀љѣи*; *та̀нак*, *та̀њѣи*; *вѝсок*, *вѝши*; *кра̀так*, *кра̀ћѣи*; *жѐсток*, *жѐшћѣи* и т. д. ^{XLVI} Ђ овима иде и *дугачак*, *дужеи* (или *дуљи*). Али *витак*, каже се *витији*.

4) Произведена на *жак* и на *рок*, она само промјењују пошљедња два слова на *и*, н. п. *тѐжак*, *тѐжи*; *шѝрок*, *шѝри*; и т. д.

5) Произведена на *бок*, и она промјене *ок* на *и*, а послѣје *б* добију *љ*, н. п. *д̀убок*, *д̀убљѣи*.²⁾

¹⁾ Ово се пошљедње (*свјема*) може чути од Ерцеговаца.

²⁾ Из овога се види, да је у свима овим ријечма било најпрѣје *ј*, н. п. *сла̀дји*, *у̀зји*, *да̀лји*, *та̀нји*, *кра̀тји*, *вѝсји*, *ду̀бји*, на се пред *ј* претворило (или слло се с *ј*) *д* у *ѣ*, *з* у *ж*, *л* у *љ*, *н* у *њ*, *с* у *ш*, *т* у *ћ*; а *б* није се имало у што претворити, него се претворило *ј* у *љ*, као и послѣје *в* и *и*, н. п. *сѣ̀в*, *сѣ̀вљѣи*; *тѣ̀п*, *тѣ̀пљѣи* и т. д. По овом би требало казати *тѐжји*, *тѐжеја*, *тѐжеје*; *шѝрји*, *шѝрја*, *шѝрје* (као н. п. *Бо̀жеји*, *Бо̀жеја*, *Бо̀жеје*; *ку̀рји*, *ку̀рја*, *ку̀рје*): али се не говори.

6) Која се свршују на *yt*, и у онима се претвори *t* у *h*, н. п. *љѣт*, *љѣћѣ*; *гѣст*, *гѣшћѣ* и т. д. К овима иде и *чврст*, *чвршћѣ*.

7) Која се свршују на *ув* и на *уш*, она добију на крају *ѣи*, н. п. *сѣв*, *сѣвѣи*; *тѣш*, *тѣшѣи* и т. д. К овима иде и *жив*, *живѣи*; *крѣв*, *крѣвѣи*.

8) Која се свршују на *ђ* и *ћ*, она само добију *и* (као цијело прилагателно) и промијене глас, н. п. *рѣђ*, *рѣђѣи*; *врѣћ*, *врѣћѣи*.

9) *Лак*, *мек* и *лијеш*, имају на *ши*, т. ј. *лѣкишѣи*, *мѣкишѣи*, *лѣшишѣи*.

10) *Бијел* и *дебео* имају *бјѣѣи*, *дѣбѣи*; *црн*, *црнѣи*; *бијесан*, *бјѣшѣи*.

11) *Горак*, *горчѣи*; *грк*, *грчѣи*; *јѣк*, *јѣчѣи*; *млак*, *млѣчѣи*.

12) Нека са свим без правила, н. п. *вѣликиѣи*, *вѣћѣи*; *дѣбар*, *дѣбѣи*; *зѣо*, *зѣрѣи*; *мѣлѣи*, *мѣнѣи*.

Кад се сравнителноме степену дода спријед *нај*, онда постане степен превосходни, н. п. *богатији*, *најбогатији*; *боѣи*, *најбоѣи* и т. д. (Може бити да би ово *нај* требало писати само за себе: *нај богатији*, *нај боѣи* и т. д., као што чине и други њекоји Славенски народи).

У обадва степена (у сравнителнога и у превосходнога), кад се промијени пошљедње *и* на *а*, онда постане женски род, а кад се промијени на *е*, онда средњи, н. п. *мудрији*, *мудрија*, *мудрије*; *најмудрији*, *најмудрија*, *најмудрије* и т. д. Обадва се степена склањају по другом склоненију прилагателни имена.

Која прилагателна имена могу имати сравнителни и превосходни степен, која ли не могу, то се најбоље може познати из њихова значења; а по ријечима могла би имати сва. Пстина да не може бити *дрвеније* што је *дрвено*, нити *пошовскије* што је *пошовско*; али би се опет могло рећи, и у шали би могло поднијети, н. п. *најславеносерпскија књига*.

Гѣрнѣи, *дѣнѣи*, *зѣднѣи*, *крѣјнѣи*, *црвѣи* и *стрѣжнѣи*, имају само превосходни степен (а не би требало ни њега да имају), н. п. говори се *најгорнѣи*, *најдѣнѣи*, *најзаднѣи*, *најцрвѣи*, *најстражнѣи*.

О ИМЕНУ БРОЈИТЕЛНОМЕ.

(de numeralibus)

Имена су бројителна петорогуба:

1) Основна, која сами број показују, или којима се одговара на питање *колико*? н. п. један (1), два (2), три (3),

четири (4), пет (5), шест (6), седам (7), осам (8), девет (9), десет (10), једанаест¹⁾ (11), дванаест (12), тринаест (13), четрнаест (14), петнаест (15), шеснаест (16), седамнаест (17), осамнаест (18), деветнаест (19), двадесет (двадест, дваест, XLVII 20), двадесет и један²⁾ (21), двадесет и два (22), двадесет и три (23), двадесет и четири (24), двадесет и пет (25), двадесет и шест (26), двадесет и седам (27), двадесет и осам (28), двадесет и девет (29), тридесет (тридест, триест.³⁾ 30), четрдесет (четрђест, 40), педесет (50), шесет (шездесет, 60), седамдесет (70), осамдесет (80), деведесет (90), стотина (сто, 100); двјеста (двје стотине, 200), триста (три стотине, 300), четири стотине (400), пет стотина (500), шест стотина (600), седам стотина (700), осам стотина (800), девет стотина (900), иљада (1000), двје иљаде (2000) и т. д. до иљада иљада (1000000).

Један, једна, једно, склања се у сва три рода, по првом склоненију прилагателни имена (као цијело прилагателно): па и то не само у јед. него и млож. броју: зашто ту или добива значење имена прилагателнога, н. п. *једни веле*: или се прилаже имену суштествителноме, које се говори само у млож. броју, н. п. *једне виле, једне гаће, једна врата* и т. д.

Два, три, четири, склањају се само у женском роду, ево овако:

И. двје (две).	триј.	четири.
Р. двјџ,	тријџ,	четиријџ,
Д. двјма, двјема.	тријма.	четирма.
В. двје.	триј.	четири.
З. двје,	триј.	четири.
Т. двјма, двјема.	тријма.	четирма.
С. двјма, двјема.	тријма.	четирма.

А у мушком и у средњем роду не склањају се ова бројителна имена никако кад се говори о бездушним стварима, него се онако употребљавају са суштествителним у род. јед. н. п. *два раста, два брда; код два раста, међу два брда*

¹⁾ Многи списатељи и књижевници наши (а особито по Српјему и по Бачкој) пишу *једанајст, дванајст* и т. д., али од народа нијесам могао чути да тако говори.

²⁾ Бекојп изоставе кашто *и*, па говоре онако: *двадесет један, двадесет два* и т. д., али је обичније са *и*.

³⁾ Да не рече какав *језикоправитељ*, да је ово (*триест, четрђест, шездест*) *иодло и покварено*: и Русп говоре и пишу *триднатъ, шестнадиатъ* и т. д.

и т. д. И у самом женском роду говори се овако (кад је име бројително са суштествителним), н. п. *код двије жене иде неопран; тражио сам га у три куће;*

„Прeko три воде студене.

„Прeko три горе зелене —

А кад се говори о животињама и о људма, онда се понајвише у мушком роду у свима осталим падежима претвори основно име *два, три, четири*, у суштествително *двојица, тројица, четворица*,¹⁾ па се ова само склањају, а суштествително, о коме је говор, остаје у род. млож., н. п. *два јунака, двојице јунака, двојици јунака* и т. д. А у средњем роду, кад је говор о живим стварима, не говори се основно име готово никако, него се узме мјесто њега *самостојно*, н. п. *двоје шилића, троје чељади, четворо ћеце, петоро прасици* (прасица), *петнаесторо чељади, двадесет и петоро ћеце, тридесторо говеда, тридесет и једно говече* и т. д.²⁾

Остала бројителна основна имена до *стотине*, и прeko *стотине* до *илада*, не склањају се никако, него онако показују број свију имена сушт. (која морају стајати у род. млож.) мушкога и женског рода, а средњег само бездушнице, н. п. XLVIII *пет јунака, пет жена, пет села; двадесет људи, двадесет и један човек, двадесет и четири човека, двадесет и пет људи; сто градова, пет стотина села* и т. д.³⁾ А кад се говори о живим стварима средњег рода, онда се основно име претвори у самостојно, као што је мало прије речено.

Стотина и *илада* склањају се као и остала сушт. имена другогa склоненија, и показују број имена сушт. без разлике рода, и у склањању сушт. остаје једнако у род. млож., н. п. *стотина оваца, стотине оваца, стотини оваца* и т. д.

Један, једна, једно, показује име суштествително (у сва три рода) у имен. јед., н. п. *један човек, једна жена, једно дијете; два, три, четири*, показују имена сушт. мушкога и средњег рода у род. јед., а женскога у имен. млож., н. п. *два човека, три камена, четири брда, двије воде, три*

1) *Двојица, тројица, четворица* и т. д. понајвише се говори о људма, а може се рећи и о осталим животињама. н. п. *пoдaj* оној двојници волова нека лижу соли и т. д.

2) Могло би се рећи н. п. *два телета, три чељадета, четири ћетета*; али од четири до десет не говори се никако, него се основно претвори у самостојно, а сушт. узме род. млож.

3) И овђе се до *десет* у склањању претвори основно име, у мушком роду, у сушт., н. п. *пет, петорине; шест, шесторине* и т. д.

горе, четири жене и т. д., а *пет, шест, седам* и т. д. показују имена сушт. (у сва три рода) у род. млож., н. п. *пет људи, пет жена, седам села, осам весела* и т. д. А кад се дође у броју на сложена с *један, два, три, четири*, онда сушт. опет дође у јед. број, н. п. *двадесет и један човек, двадесет и два човека, двадесет и три човека, двадесет и четири човека, двадесет и пет људи* и т. д.

2) Самостојна, која у јед. броју служе за живе ствари средњег рода мјесто *основније*, а у млож. броју имају значење прилагателни имена, н. п. двоје (двое), троје (трое), четворо (четверо),¹⁾ неторо, шесторо, седморо, осморо, деветоро, десеторо, једанаесторо, дванаесторо (може се чути и *двоенаесторо*), тринаесторо, четрнаесторо, петнаесторо, шеснаесторо, седамнаесторо, осамнаесторо, деветнаесторо, двадесторо (дваесторо и двадесеторо), двадесет и једно, двадесет и двоје, двадесет и троје, двадесет и четворо, двадесет и петоро, двадесет и шесторо, двадесет и седморо, двадесет и осморо, двадесет и деветоро, тридесторо (триесторо, тридесеторо), четрњесторо (четрдесеторо), педесеторо, шесеторо (шездесеторо), седамдесеторо, осамдесеторо, деведесеторо; сто и једно, сто и двоје, сто и троје и т. д.

Самостојна имена бројителна склањају се у јед. броју ево овако :

И. двоје.	трoје,	чeтвoрo,
Р. двога,	трoгa,	чeтвoргa.
Д. двома. двоме.	трoмa, трoмe,	чeтвoрмa, чeтвoрмe,
В. двоје,	трoје.	чeтвoрo,
З. двоје.	трoје,	чeтвoрo,
Т. двома,	трoмa,	чeтвoрмa.
С. двома, двоме.	трoмa, трoмe,	чeтвoрмa, чeтвoрмe.

Као *двоје* склања се *обоје* и *обадвоје*; као *троје* *свe-троје*, а остала сва као *четворо*.

А у млож. броју склањају се ова имена бројителна, као и остала прилагателна првога склоненија, и употребљавају се не само у средњему, него и у мушкоме и у женском роду, н. п. *троји јади; троја врата; троје чараше* и т. д.

3) Редна, која показују имена сушт. у ред постављена, н. п. *први, други, трећи, четврти* и т. д.

¹⁾ И тако сва остала имају на *оро* и на *еро*, н. п. *неторо* или *петеро, дванаесторо* и *дванаесторо* и т. д. Мени се чини да је обичније ово на *оро*.

Први, други, трећи и четврти, постала су особитим начином, а остала постају од *основније* с додатком *и*, н. п. *пет-и, шест-и (седми и осми избацују а), девет-и, двадесет-и, двадесет пет-и*, и т. д. Али од *стотине* и од *иљаде* нема и XLIXникако, а даље говори се н. п. *сто двадесети, триста педесет седми, пет стотина деведесет осми, иљада двадесет трећи* и т. д.

Сва редна бројителна имена (осим *трећи*) склањају се у сватри рода и у обадва броја, као цијела прилагателна првога склоненија, а *трећи* по другоме.

4) Умложна, којима се одговара на питање *коликогуб?* или *коликострук?* н. п. *двогуб* или *двострук*; *трогуб, трострук, четворогуб, петорострук, двојак, тројак* и т. д. Ова бројителна имена нијесу друго ништа, него прилагателна имена, која су постала од *самостојни* бројителни имена с додатком *губ* или *струк* (осим *двогуб, двострук, двојак; трогуб, трострук, тројак*) и склањају се (цијела и усјечена) као и остала прилагателна имена првога склоненија.

5) Нарјечна: а) којима се одговара на питање *колико пута?* н. п. *једанпут* (мјесто *једанпут* каже се и *једном*), *двапут* (*двацұта*), *трипут* (*трицұта*), *четирипут* (*четирицұта*); *пет пута*,¹⁾ *шест пута* и т. д. б) којима се одговара на питање *који пут?* н. п. *први пут, други пут, трећи пут* и т. д. Као што се мјесто *једанпут* говори *једном*: тако се и мјесто *први пут, други пут, трећи пут, четврти пут* и т. д. говори *првом, другом, трећом, четвртсм, петом* и т. д. И ово су права имена бројителна овога реда, а *једанпут, два пута; први пут, други пут* и т. д. ту су по двије ријечи.

Ова се бројителна имена не склањају, као ни остала *нарјечија*.

Текоји граматички узимају међу бројителна имена и оне ријечи, које показују неизвјесно млоштво ствари, н. п. *много, мало, неколико, остали, читав, цола* и т. д. Између овије нужно је нешто упамтити код *неколико*: какогђ што *два, три, четири* показују имена сушт. мушкога и средњег рода у род. млож., а женскога у имен. млож., тако исто и *неколико* кад значи мање од пет, н. п. *неколика човека, неко-*

¹⁾ У Бачкој и (нешто) у Сријему говори се *цјуги* мјесто *цјуга*, н. п. *пет цјуги, шест цјуги* и т. д.

лика *ђетета*, *неколике овце*; а кад значи више од четири, онда показује сва имена сушт. у род. млож. н. п. *неколико људи*, *неколико јаја*, *неколико оваца* и т. д.

О МЈЕСТОИМЕНИЈУ.

(de pronomine)

Мјестоименија су шесторогуба :

I. Која показују три лица: *ја*, *ти*, *он*; к овима ћемо узети у склањању и

II. Повратно *себе*, која се ево овако склањају :

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

		(мушк.)	(женск.)	(средњ.)	
П. ја,	тѣ,	ѡн (ѡн),	ѡна.	ѡно.	—
Р. мене, мѣ,	тѣбе, тѣ,	њѣга, га,	њѣ, јѣ,	њѣга, га,	себе,
Д. мени (мене), мѣ,	тѣби (тѣбе), тѣ,	њѣму, мѣ,	њѡј, јѡј,	њѣму, мѣ,	себи (себе),
В. мене, мѣ,	тѣбе, тѣ,	њѣга(њга, њ),	њѣ, јѣ,	(њѣга, га),	себе, се,
З. — —	тѣ,	— —	— —	— —	— —
Т. мнѡм.	тѡбѡм,	њѣме(њѣм),	њѡме(њѡм),	њѣме(њѣм),	сѡбѡм,
С. мени,	тѣби,	њѣму,	њѡј,	њѣму,	себи.

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

		ѡни.	ѡне.	ѡна.	
П. мѣ,	вѣ,	ѡни.	ѡне.	ѡна.	—
Р. нѣс.	вѣс.	њѣи, ѣ,			себе,
Д. нѣма, нѣм, ¹⁾	вѣма, вѣм,	њѣма, ѣм,			себи (себе),
В. нѣс,	вѣс.	њѣи, ѣ,			себе, се,
З. —	вѣ,	— —			—
Т. нѣма,	вѣма.	њѣма,			сѡбѡм,
С. нѣма.	вѣма.	њѣма,			себи.

) за сватри рода.

Код овије мјестоименија треба упамтити :

1) Мјестоименија првога и другог лица имају у род., дат. и вин. јед., и у дат. млож. броја двојако; а мјестоименија трећег лица имају двојако у сватри рода и у оба два броја у род., дат. и у вин. Ђекоји мисле да је то све једно (као н. п. код прилагателни имена *жутога* и *жутог*; *жутоме*, *жутому*, и *жутом*), него само да је ово друго у говору скраћено од првога.²⁾ Може бити да је ово друго по-

¹⁾ У Крајини Неготинској и у Црној ријечи говоре и *ни* (мјесто *нам*), н. п. да *ни* си ти жив господару! да *ни* је Бог дао и т. д.

²⁾ Зато ђекоји пишу: 'га, 'му, 'им и т. д.

стало некад од првога, али је данас у говору са свим различно једно од другога. *Прво* (мене, тебе, њега, ње; мени, теби, њему, њој; мене, тебе, њега, њу и т. д.) стоји: а) у почетку н. п. не може се рећи: *ти* смо дали, *га* сам виђео, *те* су звали; него *теби* смо дали, *њега* сам виђео, *тебе* су звали и т. д. б) кад је сила говора (Nachtund) на мјестоименију, н. п. зовни њега, казао сам и теби, дао сам и теби и њој, даћу вама и њима и т. д. в) послѣје предлога (осим мјестоименија првога и другог лица у вин. падежу), н. п. код мене, код тебе, код њега, код ње; к мени, к вама, к њима, к њој; а у вин. падежу у првога и у другог лица говори се обоје. н. п. за мене или за ме, за тебе или за те; пред мене или преда ме, пред тебе или преда те, пред себе или преда се; а у трећем лицу само се *прво* узима, н. п. пред њега (предањ, предањга), пред њу (преда њу), пред њи (преда њи) и т. д. А у осталим догађајима говори се *друго* (ме, те, га, је, се; ми, ти, му, јој; нам, вам, им, њ, њ), н. п. боји *ме* (те, га, је, њ) се, казао *ми* (ти, му, јој; нам, вам, им), звао сам *га* и т. д.¹⁾

2) *Ми* и *ти*: а) узима се кашто мјесто *мој* и *твој*, н. п. јеси ли *ми* виђео коња; виђео сам *ти* брата; био сам *ти* код куће и т. д. А б) кашто не значи готово ништа, него се говори (особито *ти*) као за неко чудо, н. п. лијена *ти* је, јади је убили! чудно *ти* га превари! Чарна горо пуна *ти* св лада! Њу *ми* пита громовник Илија (не опомињем се више за *ми*). в) Сит сам *ти* се наспавао; јеси ли *ми* здраво путовао? и т. д. Ово иде у прво значење (мјесто *мени* и *теби*).

3) Мјестоименије трећега лица има у вин. јед. мушкога и средњег рода, осим *њега* и *га*, још *њ* и *ња*: и ово се узима само с предлогом, и у значењу се не разликује од *њега*, н. п. *зањ*, *зањга* или *за њега*: *ипредањ*, *ипредањга* или *пред њега*; *мимоњ*, *мимоњга* или *мимо њега* и т. д.

4) Мјестоименија првога и другог лица имају у дат. јед. осим *ми* и *ти*, још двојако: *мени* или *мене*, *теби* или *тебе*. Народ понајвише говори *мене*, *тебе*,²⁾ а списатељи и књижевници *мени*, *теби* (да се разликује од винителнога!).

¹⁾ Ја мислим да и у Славенском језику овакова разлика има између *миѢ* и *ми*, *тебѢ* и *ти*, *мене* и *мя*, *тебе* и *тя*, *себе* и *ся* (ипреда наши дојакосњи Славенски граматници никакве разлике не напомињу). Да ли би (н. п.) све једно било: ПомилѢй мя Боже, и помилѢй мене Боже?

²⁾ Ово је управо од Славенскога *миѢ*, *тебѢ* (е мјесто Ѣ, као и на више мјеста).

5) Ђекоји додају у род., дат., вин. и у сказ. једн. броја, и у дат. и сказ. млож. на крају *ка, кар* и *карена*, н. п. *меника, меникар, меникарена*; *тебика, тебикар, тебикарена*; *менџка, менџкар, менџкарена*; *негика, негикар, негикарени* и т. д. (у мушкоме и у средњем роду).

6) Код *свију имена* винителни је падеж у средњем роду као имен., а код ови мјестоименија није, него је вин. у средњем роду као и у мушкоме, н. п. шта је том ђетету, те плаче? — избила *га* мати; камо ти платно? — однијела *га* вода и т. д.

7) Тако је код *свију имена* једнак у јед. броју дат. и сказ., а у млож. броју дат., твор. и сказ., а овђе није: зашто сказ. у јед. броју не може имати *ми, ти, му, јој*, него само *мени, теби, њему, њој*; нити у млож. броју могу имати твор. и сказ. *нам, им*, него само *нама, њима*.

III. Која што присвојавају, н. п. *мој, моја, моје*; *твој, твоја, твоје*; *свој, своја, своје*; *наш, наша, наше*; *ваш, ваша, ваше*; *њив, њива, њиво*; *његов, његова, његово*; *њен, њена, њено* (*њезин, њезина, њезино*); *нечиј, нечија, нечије*; *свачиј, свачија, свачије*; *ничиј, ничија, ничије*.

Мој, твој, свој, склањају се ево овако:

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

<i>мушк.</i>	<i>женск.</i>	<i>средњ.</i>
II. мџ,	мџа,	мџе,
P. мџега (-џга), мџег (-џг). мџга, мџг, мџџ,	мџега (-џга), мџег (-џг), мџга, мџг.	
D. мџему (-џму), мџем (-џм). мџме, мџм, мџџј,	мџему (-џму), мџем (-џм), мџме, мџм,	
V. мџега (-џга), мџег (-џг), мџга, мџг (мџј), мџју.	мџе,	
З. мџј,	мџја.	мџје,
T. мџим (мџјим), мџјим,	мџјом,	мџјим (мџјим), мџјјим.
C. мџему (-џму), мџем (-џм), мџме, мџм, мџјџј,	мџему (-џму), мџем (-џм), мџме, мџм.	

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

II. мџп,	мџје.	мџја,
P. мџпје, мџјп,		
D. мџјма (мџјма), мџјим (мџјим), мџјјим,	} за сватри рода,	
V. мџје,	мџје.	мџја,
З. мџп,	мџје.	мџја,
T. мџјма (мџјма), мџјим (мџјим), мџјјим,	} за сватри рода.	
C. мџјма (мџјма), мџјим (мџјим), мџјјим		

Његов, њив, њен и *њезин*, склањају се као *жу*; *наш* и *ваш*, као *врџи*; а *нечиј, ничиј* и *свачиј*, као *чиј*.

IV. Којима се што показује, н. п. *тај, та, тџ*; *џај, џа, џџ*; *џта, џта, џтџ*; *тџковџ, тџкова, тџковџ* (*тџкав,*

та̀квâ , та̀квô); *ова̀ковî , ова̀ковâ , ова̀ковô* (*ова̀кав , ова̀ква , ова̀квô*); *она̀ковî , она̀ковâ , она̀ковô* (*она̀кав , она̀ква , она̀квô*).

Тај , овај , онај, склањају се ево овако :

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

<i>мушк.</i>	<i>женск.</i>	<i>средњ.</i>
И. та̀ј,	та̀а,	та̀б,
Р. то̀га, то̀г,	тѐ,	то̀га, то̀г,
Д. то̀ме, то̀му, то̀м.	то̀ј,	то̀ме, то̀му, то̀м.
В. то̀га, то̀г (та̀ј)	ту̀,	то̀,
З. — —	—	—
Т. та̀м, та̀јем,	то̀м,	та̀м, та̀јем,
С. то̀ме, то̀му, то̀м.	то̀ј,	то̀ме, то̀му, то̀м.

ЛШ

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

И. та̀, ¹⁾	тѐ,	та̀,	
Р. та̀је, та̀.) <i>за сватри рода.</i>
Д. та̀ма, та̀м, та̀јем			
В. тѐ,	тѐ,	та̀,	
З. —	—	—	
Т. та̀ма, та̀м, та̀јем) <i>за сватри рода.</i>
С. та̀ма, та̀м, та̀јем			

Исти, такови, овакови, онакови, склањају се као *жути*.

В. Којима се што пита, н. п. ко̀ји, ко̀ја, ко̀је? ко̀ (ткò)? што (штà)? чѝј, чѝја, чѝје? ка̀ковî, ка̀ковâ, ка̀ковô (ка̀кав, ка̀ква, ка̀кво)?

Ко и *што* склањају се ево овако :

И. ко̀ (ткò),	штò (штà),
Р. ко̀га,	чѐга (штà),
Д. ко̀ме, ко̀му,	чѐму,
В. ко̀га,	штò (штà),
З. —	—
Т. кѝме, кѝм,	чѝме, чѝм,
С. ко̀ме, ко̀му,	чѐму.

Који склања се као *мој*; *какови* као *жути*; а *чиј* (*чији*?) управо као *врући*, али опет због неки мали разлика у говору даћемо му особито склоненије :

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

<i>мушк.</i>	<i>женск.</i>	<i>средњ.</i>
И. чѝји, чѝј (чѝ),	чѝја,	чѝје,
Р. чѝјега (чѝјега), чѝјег (чѝјег),	чѝје,	чѝјега (чѝјега), чѝјег (чѝјег),

¹⁾ Може се ђешто у Србији чути и *тизи*, род. *тизи* и *тизије*, дат., твор. и сказ. *тизима*, *тизим*, *тизијем*.

Д. чѣјему (чѣјѣму), чѣјем (чѣјѣм),	чѣјѣ,	чѣјему (чѣјѣму), чѣјем (чѣјѣм).
В. чѣјѣга (чѣјѣга), чѣјѣг, чѣјѣг (чиј),	чѣјѣ,	чѣјѣ,
З. —	—	—
Т. чѣјим (чѣм),	чѣјѣм,	чѣјим (чѣм),
С. чѣјему (чѣјѣму), чѣјем (чѣјѣм),	чѣјѣ,	чѣјему (чѣјѣму), чѣјем (чѣјѣм).

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

П. чѣји, чѣј (чѣ),	чѣјѣ,	чѣјѣ,
Р. чѣјѣје (чѣјѣ), чѣји,	} за сватри рода,	
Д. чѣјѣма, чѣјѣм,		
В. чѣјѣ,	чѣјѣ,	чѣјѣ,
З. —	—	—
Т. чѣјѣма, чѣјѣм	} за сватри рода.	
С. чѣјѣма, чѣјѣм		

VI. Која се односе на ствар; такова су мјестоименија: *који, ко* и *што*, која по себи нијесу друго ништа, него мјестоименија којима се пита, само што се у другом смислу употребљавају, н. п. ја, који (која, које) желим; ти, који (која, које) знаш; он (она, оно), који (која, које) има; људи, који мисле —; који човек мисли да све зна, онај се не може нигда поправити; види онај, који ведри и облачи; вала Богу, који је дао; која уста рекла, она и одрекла; ко ради, Бог не брани; ко се у коло вата, у ноге се узда; код кога се нађе, да —; с ким је отишао, не ће доћи и т. д.

Кад је говор о трећем лицу, највише се говори *што* ^{ЛШ} мјесто *који, која, које*, али по особитом синтаксису, н. п. човек, што је био код мене; жена, што смо је виђели; вино, што смо (га) пили; човек, што смо код њега ноћили; човек, што су му коња украли; човек, што смо га ¹⁾ данас виђели; човек, што смо дошли с њиме; столица, што се на њој сједи; књига, што се из ње учи; перо, што се (њим) пише; ²⁾ човек, што смо о њему говорили; подај оном човеку, што је донијо врећу; метни код оног човека, што сједи онамо; подај оним људма, што стоје на пољу и т. д.

—••—

¹⁾ Кад се говори о бездушним стварима, онда се у мушкоме и у средњем роду *га*, и у женском *је*, може изоставити, н. п. нож, што смо данас кунли; да ти платим чашу, што сам разбио; добра је она пушка, што си ми поклонно; какво је оно вино, што смо данас пили и т. д.

²⁾ Код оваковије ријечи, којима се што ради, често се у говору изостави оно *њиме* (њим) и *њоме* (њом), н. п. брус, што се бритва оштри; лопата, што се жито вије; гвожђе, што се кашике дубу и т. д.

О Г Л А Г О Л У.

(de verbo)

По значењу могу се глаголи раздијелити у три реда :

1) неки глаголи показују да ко ради што извјесно изван себе, што свагда мора стајати у вин. падежу, н. п. *писати књи-гу, сјећи дрва, копати виноград, јести љеб, носити воду* и т. д. И ови се глаголи зову *дјејствителни* (послујући?). —

2) неки глаголи показују да се посао враћа на онога, који га ради, н. п. *бријемсе, кајешсе, надатисе, накањиватисе* и т. д. И ови се глаголи зову *повраћателни*,¹⁾ који у правом смислу нијесу друго ништа, него глаголи дјејствителни : зашто и њиов посао стоји свагда у вин. падежу (само што није изван онога, који га ради), н. п. *бријати се (себе), веселити се*, као *бријати га, веселити те* и т. д. —

3) неки глаголи показују само стање лица или ствари, или посао, који не иде ни на што, што би стајало у вин. падежу, него је у ономе који га ради, н. п. *боловати, спавати, ићи, сједити; гори дрво, тече вода, уздисати* и т. д. И ови се глаголи зову *средњи* (verba neutra).²⁾

Примјеч. 1) Ово раздјеленије глагола готово не врпједи ништа : зашто готово сваки *дјејствителни* глагол може бити и *средњи* (али прави средњи глагол не може бити дјејствителни), н. п. *пјевати пјесму, играти коња, копати виноград, орати њиву, викали људе*, то су дјејствителни глаголи ; али кад се рече (и разумјева), н. п. *боље је пјевати него плакати; магор се коњ не учи играти; ниг' умијем орат' ни копати; јечам трче а ракија виче*,³⁾ онда су ово све средњи глаголи.

2) Наши Славенски граматичи називају још неке глаголе *страдателнима*, а неке *отложителнима* (deponentia) : но такви глаголи нити има у Славенскоме ни у Српском (као ни у Немачком) језику,⁴⁾ него су то они сами (граматичи) узели и превели из Грчкога и из Латинскога језика : зашто су мислили, да сваки језик оно мора имати,

¹⁾ Наши Славенски граматичи овакове глаголе зову *страдателнима*, а неке *отложителнима*.

²⁾ Ово је узето из Латинске граматике, зашто Латини имају глаголе *дјејствителне* и *страдателне*, а ови нити су дјејствителни ни страдателни, него између њи *средњи* (као и средњи род између мушкога и женскога).

³⁾ Кад узјаше пијан човек на угојена коња, на трче и виче.

⁴⁾ Већ ако би ко узео (за *отложителни* глагол) *чути*, који има значење глагола *савршителнога*, а сиреже се као глаголи *несавршителни*, т. ј. има поду прошавше вријеме, причастије (и дјејепричастије) садашњег времена и суштествително од причастија *страдателнога* : *чија, чијаше, чијасмо, чијасте, чијају; чијјки, чувъше* (н. п. по чувењу).

што има Грчки и Латински; а што Славенски језик има, а Грчки и Латински нема, оном нијесу били ни мукает (или ако су што и напоменули, а они су о том тако што рекли, као што говорп човек о ствари, коју ни сам не разумије), као н. п. *двојако значење прилагателни имена* (цијело и усјечено), код лични мјестоименца *ми* и *ми, тебѣ* и *ти, себѣ* и *си, мене* и *мя* и т. д. И Бог зна шта се још у Славенском језику није тако изоставило и изгубило! н. п. односително мјестоименије *што* имају сви садашњи Славенски народи, а у Славенском језику нема га! Да су га имали и стари Славени, о том не треба сумњати, него су га изоставили преводници: зашто су мислили да је оно све *покварено, говедарски и свињарски*, што нема у Латинскоме и у Грчком језику. — Да се вратимо опет к *страдателним* и *отложителним* глаголима, н. п. Латинци каже једном ријечи *amor, laudor, rogor* и т. д., а ми у нашем језику морамо за сваку ту ријеч узети двије, т. ј. *љубе ме, вале ме, моле ме* и т. д. А Нијемац мора узети три ријечи, т. ј. *ich werde geliebt* (бивам љубљен), *ich werde gelobt* (бивам ваљен) и т. д. Које мислим да ће сваки признати, да не иде у спрезање глагола: [зашто] спрезање глагола и склањање имена зове се само оно, кад се једна ријеч премјенује сама у себи, н. п. *љубим, љубиш, љуби, љубимо, љубите, љубе, љубља, љубити* и т. д. као код имена *Бог, Бога, Богу, Боже, Богом, Богови* и т. д. А *труждаюся* није глагол *отложителни*, као ни *бѣюся страдателни*, него су обадва дјјствителни повраћателни глаголи.

Сви наши глаголи (дјјствителни и средњи) могу се опет раздијелити: 1) на глаголе *савршителне* (*verba perfectiva*), који показују да је посао само *један пут* рађен и *свршен* (или да ће се радити и свршити), н. п. *копати, записати, доћи, наћи, дати, рећи, викнути, дигнути, метнути, умирати, узданути* и т. д. 2) на глаголе *несавршителне* (*verba imperfectiva*), који показују, да посао једнако траје, н. п. *копати, копавати, писати, записивати, долазити, налазити, тражити, давати, говорити, викати, дизати, метати, умирати, уздисати* и т. д. И ово је најважније раздијеленије наших глагола: 1) зато, што су ови глаголи различни измођу себе, како у значењу, тако и у спрезању: зашто а) савршителни глаголи не могу имати *полу прошавшега времена* ни *причастија* (или дјјенпричастија) *садашњег времена*. б) несавршителни глаголи имају у будућем времену у наклоненију *сослагателном уз* (или *ус*), н. п. ако *уздијем, ако усмишем* и т. д., а савршителни немају, него само *ако, н. п. ако дам, ако напишем* и т. д. в) од свакога несавршителног глагола може се начинити сушт. име (од *причастија* *страдателнога*, кад се промијени *н* на *ње*). н. п. *копати, копање; долазити, долажење; љубити, љубљење* и т. д., а савршителни глаголи тога немају, осим неко-

лико ријечи које су остале као од старине, н. п. *заклати*, *заклање* (јели веће јање за заклање); *постати*, *постање* (од постања свијета); *посратисе*, *посрање* (не би с њим отишао ни на посрање); *поуздатисе*, *поуздање* (ценерале моје поуздање); *допустити*, *допуштење*; *опростити*, *опроштење*; *вјенчати*, *вјенчање* (од Слав. вѣнчаніе); али од осталије глагола не говори се, н. п. *закопаше*, *нађење*, *пољубљење*, *загрљење* и т. д. г) будући да посао савршителнога глагола нема трајања ни мало, зато се њим и не може одговорити на питање *шта чиниш?* него само *шта си чинио?* и *шта ћеш чинити?* Може бити да зато ђекоји наши књижевници мисле, да је *дођем*, *закопам*, *пољубим*, *речем* и т. д. будуће вријеме: али у нашем језику заоста није (а у другоме ком Славенском нарјечију може бити да је), него је садашње, које се понајвише употребљава у наклоненију сослагателном и у приповиједању, н. п. *ако дођем*; *оди да зацјевамо*; *кад нађем*; *устани нека он сједе*; *стани да ти кажем*; *дођем њему*, *на пођем да га пољубим у руку*, а он ми *рекне* и т. д. А будуће је вријеме од ови глагола: *доћи ћу*, *зацјеваћу*, *наћи* ^{LV} *ћу*, *сјешћу*, *казаћу*, *пољубићу*, *рећи ћу* и т. д. — 2) што ове разлике немају ни Грци ни Латини, него то временима наклањавају (зато и у нашим Славенским граматицама стоји *сотворишъ* од *творю*, *нашитахъ* од *питаю*, *купишъ* од *купую* и т. д.); а Нијемцима и осталим новим народима тешко је и доказати ову разлику између наши глагола. Нијемци имају, н. п. *geben ићи*, и *finden доћи*: *suchen тражити*, *finden наћи*; али ми имамо *доћи* и *долазити*, *наћи* и *налазити*, *дати* и *давати*, *чути* и *слушати*, *рећи* и *говорити*, *узети* и *узимати*, и тако готово код свију остали глагола. Ми имамо дакле још један пут онолико глагола, колико остали народи.

По лицу се раздјељују глаголи: 1) на глаголе *личне*, који имају сватри лица, н. п. *говорим*, *говориш*, *говори* и т. д. 2) на глаголе *безличне*, који се спрежу само с трећим лицем, н. п. *боли*, *стужује ми се*, *грми*, *ведри се*, *облачиси* и т. д. Но и ово раздјеленије глагола не вриједи готово ништа: а) зато, што многи глаголи, који се броје у безличне, могу имати и остала лица, н. п. *ја не грим*, *не грмиш ни ти*, него *Бог* (или свети Илија); *види онај*, *који ведри* и *облачи* и т. д. А б) макар имали и једно лице, опет нијесу *безлични*, него *лични*.

По спрезању се дијеле глаголи на глаголе *правилне* и *неправилне*.

Прави неправилни глагола ми немамо више, осим ова три: *јесам*, *оћу* и *могу* (*јесам* и *оћу* неправилни су и код осталије народа, а *могу* само је зато код нас неправилни глагол, што се у садашњем времену свршује на *у*, а не на *ам*, или на *ем*, или на *им*, као остали наши глаголи; а у осталом спреже се по другом спрезању, као *печем*, осим што се у садашњем времену говори и *море* и *може*; *моремо* и *можемо*; *морете* и *можете*); а остали су сви правилни. Истина да се у постајању времена налази ђешто особита разлика, н. п. *притиснем*, *притиснути*, *притиште* (и *притисну*); *погинем*, *погинути*, *погибе* (и *погину*); *окренем*, *окренути*, *окрете* (и *окрену*) и т. д. Али су зато опет ови глаголи правилни, и могу се довести у ред. Овђе можемо напоменути и оне глаголе, који немају свију времена, него само штогођ, н. п. *велим* има само ово вријеме садашње и полу прошавше *вела*, а даље се узме од глагола *говорим*; тако *иодај* (му, јој), *удри* (ударите) и *ајде* (ајдете, ајдемо), немају више ништа него ово у наклоненију повелителном, а у осталом се говори *дам*, *дати*; *ударим*, *ударити*, *ударим* и т. д.

Што је гођ склоненије код имена и код мјестоименија, то је спрезање код глагола; само се по том (у овом смислу) разликују имена и мјестоименија од глагола, што се имена и мјестоименија премјењују само по падежима и по броју, и највише могу имати око десет премјена; а глаголи се премјењују по *лицима*, по *броју*; по *временима*, и по *наклоненијама*, и могу имати преко *тридесет* премјена (а Латински глаголи имају још више премјена, а Грчки још више и од Латинскије).

Времена по памети нема више, него само три, т. ј. *садашње* (које је сад), *прошавше* (што је прошло) и *будуће* (што ће доћи у напредак); а глаголи наши имају три проста времена осим будућега, т. ј. садашње, и два прошавша (1^{во} *полу прошавше*, које имају само несавршителни глаголи, н. п. ми *куљасмо* шљиве, кад он дође; ти *ијеваше* и т. д., а 2го *скоро прошавше*, које имају сви глаголи, н. п. ми *кушисмо* шљиве данас ваздан; он *донесе*; ја му *реко* и т. д.); ако још узмемо к овима и дјејствително причастије прошавшег времена, које се у нашем језику не говори без помага-

телног глагола *сам* (или *јесам*), онда ћемо имати три про-
 шавша времена, т. ј. *полу прошавше*, *скоро прошавше* и
давно прошавше (у говору се и ово давно прошавше вре-
 јење може узети двојако, т. ј. још давније, н. п. *био сам* му
 говорио, *били су* му дали и т. д., но ово не иде у спрезање
 глагола, зашто глагол нема никакве нове премјене, него му
 се дода помагателни глагол *био*, као и остале ријечи што се
 слажу у говору). *Будуће* вријеме састави се с помоћу гла-
 гола *ћу* (или *оћу*), н. п. *оћу му дати*, *њему ћу дати*; *ми*
ћемо кушати и т. д. Али кад сила говора иде управо на гла-
 гол и *ће* дође за њим, онда се избаци оно пошљедње *ти*, и
 мјесто њега дође *ће* те се састави с глаголом у једну ри-
 јеч, н. п. *даћу*, *кушиће*, *платићемо*, *имаћете*, *оалешћу* (већ
 је казано како се *с* пред *ћ* претвори у *ш*), *јешћемо* и т. д.
 А код они глагола, који се у наклоненију неопредјеленом свр-
 шују на *ћи* (мјесто *ти*), може се *ће* и послије глагола писати
 само за себе, н. п. *доћи ћу*, *наћи ћемо*, *пећи ћеш*, *рећи ће*.
ожећи ћу и т. д. Али кад се о послу сумња, или се одлаже,
 и каже се *ако* или *кад*, онда се узме садашње вријеме, и код
 несавршителни глагола дода му се спријед *уз* (или *уе*), н. п.
ако узрадим, *ако успишем*; *кад ускосимо* и т. д. А код сав-
 вршителни глагола, узме се само садашње вријеме (без *уз*).
 н. п. *ако дођем*, *кад запишем*, *ако покосим* и т. д. Код гла-
 гола *дати*, *знати*, *имати*, *смјети* и *ћети*, кад се сумња, онда
 се (особито у Србији и у Ерцеговини) на крају мјесто *и* на-
 стави *будем* (а *т* се пред *б* претвори у *д*), н. п. *ако дад-*
будем, *ако знадбудем*, *ако имадбудем*, *ако смједбудем*, *ако*
ћедбудем. К овима иде и *могу*: *ако могбудем*.

У Славенским граматицама имају четири *наклоненија*
(изјавително, повелително, сослагателно и неопредјелено);
 али глаголи, ни наши ни Славенски немају више од *три*, т.
 ј. 1^{во} *изјавително*, у коме какво лице што ради, или пока-
 зује да је што радило, или да ће радити, н. п. *пишем*, *пи-*
сао сам, *писаћу* и т. д. — 2го *повелително*, у коме се што
 заповиједа (наговара, моли или нуди) другоме коме да ради.
 н. п. *пиши*, *пишите*; *устан*, *донеси*, *дај*, *реци* и т. д. — 3^{ће}
неопредјелено, у коме глагол стоји пуст без икаква извјес-
 ног посла, лица и броја (као н. п. суштествително име у
 именит. надежу), н. п. *писати*, *радити*, *говорити*, *ићи*, *доћи*,
чути и т. д. — А 4^{то} *сослагателно* узели су граматици из
 Грчке и из Латинске граматике, зашто Латинин каже једном

ријечи, н. п. *habuerim, attuleris, scissem*; а Србљин, и сваки други Славенин, мора узети двије различне ријечи мјесто те једне Латинске, т. ј. *да сам имао, ако донесеш, да сам био знао* и т. д. А то свак може виђети да није спрезање глагола. Спрезање (или боље рећи склоненије) глагола зове се само оно, (као што је и мало прије казано) кад се глагол сам по себи премјењује (као имена и мјестоименија кад се склањају), н. п. *траим, траиш, траи, траимо, траите, трпе, трпља, трпљаше, трпљасмо, трпљасте, трпљау, трписмо, трписте, трпише, трпљео, трпећи* и т. д. А да сам био знао, и *аце бы есмь питалъ*, то су читави разговори.

Тако се у нашим Славенским граматикама налази и *страдателни залог*, а глаголи га немају ни наши ни Славенски. Напоменуто је мало [прије], да *бијуся, питаюся, творюся*, нијесу глаголи *страдателни*, као ни *боюся* и *труждаюся отложителни*; а ко је разумјео што смо мало прије рекли о спрезању глагола, казаће и сам, да *питанъ былъ есмь* не иде у спрезање глагола, као ни *аце бы есмь былъ питанъ*, и био сам каран (истина да се говори: *био сам каран, бићеш бијен, били су дочекани*; али у садашњем времену нико неће рећи: *бивам каран, биваш мољен, него карају ме, моле ме, бију га, траже те* и т. д. А и у прошавшем и у будућем времену не говори се код свију глагола са страдателним причастијем, н. п. *бићу тражен, био сам мољен, него тражиће ме, молили су ме, звали су га* и т. д.).

Сви се наши глаголи (осим неправилни *оћу* и *могу*) свршују у садашњем времену (наклоненија изјавителнога) на *ам*, или на *ем*, или на *им*: и по том се свршивању раздјељују на три спрезања. У спрезању наши (као и осталије Славенски народа) глагола *мора* се знати како има глагол у садашњем времену и у наклоненију неопредјеленом;¹⁾ а кад се то двоје зна, онда је и остало све ласно знати, зашто је цијело LVII спрезање раздвојено на те двије стране, па наклоненије

¹⁾ Кад се ово правило уведе и у Славенску граматику (као што је и у језику), онда не ће по дојаконшњим правилима (измѣњающе у или ю на ахъ^с) морати бити: *зовахъ, вѣжахъ, ищахъ, страждахъ, женахъ, перахъ, алахъ* и т. д., нити ће се морати казати *иземаются ильву ильхъ, пою аѣхъ, хошу хотѣхъ* и т. д., нити ће од *воскресаю* моћи бити *воскреснухъ*; од *дерзаю*, *дерзнухъ*; од *кушую*, *кушихъ*; од *срѣтаю*, *срѣтохъ*; од *падаю*, *падохъ*; од *поминаю*, *помянухъ* и т. д. Ваља да су овакове погрѣшке у Славенским граматикама наћерале Г. Добровскога, да каже у *Славину* (рецензирајући Славенску граматику Г. Мразовика): Mit einem Worte, es muß in den Slavonischen Sprachlehren, die Klüß-

повелително и дјејствително причастије садашњег времена иде по садашњем времену, а остало спрезање (готово све) по наклоненију неопредјеленом, као што ће се виђети сад из самога спрезања.

Будући да неправилни глаголи јесам и оћу помажу ће што осталим глаголима (и себи) у спрезању, зато ћемо ево најприје метнути њихово спрезање :

I. НАКЛОНЕНИЈЕ ИЗЈАВИТЕЛНО.

Вријеме садашње.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

јесам (сам).	оћу (ћу), ¹⁾
јеси (си).	оћеш (ћеш),
јест (јè),	оће (ћè).

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

јесмо (смò),	оћемо (ћемо),
јесте (стè),	оћете (ћете),
јесу (сù),	оће (ћè).

Вријеме пољу прошавше.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

бијā.	ћāдцјā (ћā; ктјјā, ²⁾ тјјā, оцјјā).
бијāше (бјèше).	ћāдцјāше (ћāше; ктјјāше, тјјāше, оцјјāше),
бијāше (бјèше).	ћāдцјāше (ћāше; ктјјāше, тјјāше, оцјјāше),

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

бијāсмо (бјèсмо).	ћāдцјāсмо (ћāсмо; ктјјāсмо, тјјāсмо, оцјјāсмо),
бијāсте (бјèсте),	ћāдцјāсте (ћāсте; ктјјāсте, тјјāсте, оцјјāсте),
бијāу (бјèу),	ћāдцјāу (ћāу, ктјјāу, тјјāу, оцјјāу).

ī be nicht angedenken, ein ganz anderes Sñtem eingefñhrt werden (једном рјечни, мора се у Славенске граматике, и у саму Росијску, са свим други ред увести).

¹⁾ *Јесам* и *оћу* имају двојакò у садашњем времену, т. ј. *јесам* и *сам*, *оћу* и *ћу*; какогод што је код мјестоименија разлика између *мени* и *ми*, *теби* и *ти*, *мене* и *ме*, *њег* и *га*, тако је и овђе између *јесам* и *сам*, *оћу* и *ћу*; и који је оно разумцјо, разумјеће и ово.

²⁾ Ово је по Ресавскоме и по Сремачком нарјечцју ће је год *т* мјесто *ћ* Ерцеговци додају кашто и *ш* пред *ћ* свуда, н. п. *шћадцја* (*шћа*), *шћеде* (*шће*) и т. д

Вријеме скоро прошавше.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

ѿй,	ћѣдо (ћѣ; ктѣдо, ктѣ),
би,	ћѣде (ћѣ; ктѣде, ктѣ).
би,	ћѣде (ћѣ; ктѣде, ктѣ).

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

бисмо,	ћѣдосмо (ћѣсмо; ктѣдосмо, ктѣсмо),
бисте,	ћѣдосте (ћѣсте; ктѣдосте, ктѣсте),
бише,	ћѣдоше (ћѣше; ктѣдоше, ктѣше).

LVIII

Вријеме давно прошавше.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

био (била, ло) сам,	ћѣо (ћѣла, ло; ктѣо, тѣо, тио, ѿтио) сам,
био (била, ло) си,	ћѣо (ћѣла, ло; ктѣо, тѣо, тио, ѿтио) си,
био (била, ло) је,	ћѣо (ћѣла, ло; ктѣо, тѣо, тио, ѿтио) је,

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

били (де, ла) смо,	ћѣли (ћѣле, ла; ктѣли, тѣли) смо,
били (де, ла) сте,	ћѣли (ћѣле, ла; ктѣли, тѣли) сте,
били (де, ла) су,	ћѣли (ћѣле, ла; ктѣли, тѣли) су.

Вријеме будуће.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

бићу,	ћѣћу (ктѣћу, тѣћу).
бићеш,	ћѣћеш (ктѣћеш, тѣћеш).
биће,	ћѣће (ктѣће, тѣће);

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

бићемо,	ћѣћемо (ктѣћемо, тѣћемо).
бићете,	ћѣћете (ктѣћете, тѣћете).
бићѣ,	ћѣћѣ (ктѣћѣ, тѣћѣ).

2. НАКЛОНЕНИЈЕ ПОВЕЛИТЕЛНО.

Вријеме садашње и будуће.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

—	—
буди,	дѣла ¹⁾ ,
нека будѣ,	нека,

¹⁾ Ако није овако, ја не знам како би друкчије било. *Дела* значи управо на супрот *немој*.

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

да бѹдѣмо.
бѹдите.
нека бѹдѹ.

дѣла,
дѣте,
нека.

3. НАКЛОНЕНИЈЕ НЕОПРЕДЈЕЛЕНО.

бити.

ћѣти (шћѣти ; ктѣти, тѣти).

4. ПРИЧАСТИЈА.

будући.

— *Вријеме садашње.*

бйвши.

— *Вријеме прошавше.*

ПРВО СПРЕЗАЊЕ.

(conjugatio I. verborum in -am)

По коме се спрежу сви глаголи, који се у садашњем времену свршују на *ам*, н. п.

LIX

1. НАКЛОНЕНИЈЕ ИЗЈАВИТЕЛНО.

Вријеме садашње.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

игрѣм,
игрѣш,
игрѣ,

изигрѣм,
изигрѣш,
изигрѣ,

сипѣм (сипљѣм),
сипѣш (сипљѣш),
сипѣ (сипљѣ),

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

игрѣмо,
игрѣте,
игрѣѹ,

изигрѣмо.
изигрѣте,
изигрѣѹ,

сипѣмо (сипљѣмо),
сипѣте (сипљѣте),
сипѣѹ (сипљѹ).

Вријеме полу прошавше.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

игрѣ,
игрѣше,
игрѣше,

—
—
—

сипѣ,
сипѣше,
сипѣше,

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

игрѣсмо,
игрѣсте,
игрѣу,

—
—
—

сипѣсмо,
сипѣсте,
сипѣу,

Вријеме скоро прошавше.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

игра,	изигра,	сипа,
игра̂.	изигра̂,	сипа̂,
игра̃.	изигра̃,	сипа̃,

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

играсмо,	изиграсмо,	сипасмо,
играсте,	изиграсте,	сипасте,
играше,	изиграше,	сипаше.

Вријеме давно прошавше.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

играо (играла, ло) сам,	изиграо (ра̂ла, ло) сам,	сипао (ала, ло) сам,
играо (игра̂ла, ло) си,	изиграо (ра̂ла, ло) си,	сипао (ала, ло) си,
играо (игра̃ла, ло) је,	изиграо (ра̂ла, ло) је,	сипао (ала, ло) је.

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

играли (де, ла) смо,	изигра̂ли (де, ла) смо,	сипали (де, ла) смо,
играли (де, ла) сте,	изигра̂ли (де, ла) сте,	сипали (де, ла) сте.
играли (де, ла) су,	изигра̂ли (де, ла) су,	сипали (де, ла) су.

Вријеме будуће.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

играћу.	изиграћу,	сипаћу,
играћеш,	изиграћеш,	сипаћеш,
играће,	изиграће,	сипаће,

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

играћемо,	изиграћемо,	сипаћемо,
играћете,	изиграћете,	сипаћете,
играће̂,	изиграће̂,	сипаће̂.

2. НАКЛОНЕНИЈЕ ПОВЕЛИТЕЛНО.

LX

Вријеме садашње и будуће.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

игра̂ј,	изигра̂ј,	сипа̂ј (сипљи),
нека игра̂,	нека изигра̂,	нека сипа̂ (сипље̂),

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

да игра̂мо,	да изигра̂мо,	да сипа̂мо (сипљемо),
игра̂јте,	изигра̂јте,	сипа̂јте (сипљите),
нека игра̂ј̂,	нека изигра̂ј̂,	нека сипа̂ј̂ (сипљ̂у̂).

3. НАКЛОНЕНИЈЕ НЕОПРЕДЈЕЛЕНО.

играти, изиграти, сипати.

4. ПРИЧАСТИЈА.

а) Дјејствителна.

Вријеме садашње.

играјући, — сипајући (сипљући).¹⁾

Вријеме прошавше.

игравши, изигравши, сипавши.²⁾

LXI

б) Страдателна.

игран (играт), изигран (изиграт), сипан (сипат)

5. СУШТЕСТВИТЕЛНО НА ЊЕ.

играње, — сипање.

¹⁾ Истина да народ овакове ријечи у говору свагда узима као gerundia, н. п. оде *играјући*, цјева *копајући*, копа *цјевајући*, једе *стојећи* и т. д.; али бн се у писању могле узети и за права причастија (као и прилагателна имена), н. п. *играјући*, *играјући*, *играјући*; зашто је и народ њекоје узео и обратио у прилагателна имена, н. п. *текућа* вода, *стајаћа* кошуља, *сидваће* аљине, *плетића* игла и т. д.

²⁾ Тако се и ова причастија прошавшег времена употребљавају у говору као gerundia, и то онајвише код савршителни глагола, н. п. *дошавши* (он, она, оно) *у кућу рече му*; *поигравши мало сједе*; *рекавши то узе га за руку*; *порадивши даће Бог* и т. д. Ја се опомињем, да се од *токи* говори и без *ти*: *пошав*, н. п. од *винограда пошав* (т. ј. кад се пође) *уз брдо има једна оско-руша*; *од куће путем пошав у планину* и т. д. А као причастија нијесам чуо да се говоре, осим од *јесам* каже се, н. п. *бивши* кнез, *бившему* кнезу; *бивши* војвода и т. д.

ДРУГО

(conjugatio II.)

По коме се спрежу сви глаголи, који се

1. НАКЛОНЕНИЈЕ

Вријеме

ЈЕДИНСТВЕНИ

прѐм,	запрѐм,	трѐсѐм (трѐсем).	плѐтѐм,	мѐтнѐм.
прѐш,	запрѐш,	трѐсѐш (трѐсеш).	плѐтѐш,	мѐтнѐш,
прѐ,	запрѐ,	трѐсѐ (трѐсе),	плѐтѐ,	мѐтнѐ,

Овога су спрезања глаголи најправилнији, зашто сви имају у садашњем времену *ам*, а у наклоненију неопредјеленом *ати*; него само ово треба упамтити код њега:

1) Да ћекоји несавршителни глаголи, који се свршују на *бам*, *вам*, *мам*, *пам*, могу имати двојако у садашњему времену (и у осталом, што је од његове чете), т. ј. по овом спрезању, и по *другом* (на *ем*), н. п. *гибам* и *гибљем*; *дозивам* и *дозивљем*; *узивам* и *узивљем*; *сипам* и *сипљем* и т. д. Њ овима иду ћекоји и савршителни и несавршителни, који се свршују на *там* и на *кам*, н. п. *шетам* и *шећем*, *дошетам* и *дошећем*; *иљескам* и *иљештем* (у Босни по варошима и *иљешћем*), *поиљескам* и *поиљештем* и т. д.

2) *Дам* и *дадем*, *знам* и *знадем*, *имам* и *имадем*, имају по другом спрезању, осим овога садашњег времена, и вријеме полу прошавше и скоро прошавше, н. п. (не) *дадија*, *знадија*, *имадија*; *дадо*, *знадо*, *имадо*: а по овом спрезању не говори се у полу прошавшем времену, осим од *имам* може се чути у млож. броју *имасмо*, *имаше*; а у скоро прошавшем времену говори се и по овом спрезању: *да* (*дасмо*, *дасте*, *даше*); *зна* (*знасмо*, *знасте*, *знаше*); *има* (*имасмо*, *имасте*, *имаше*).

3) Код овог спрезања може се упамтити и за остале *све* глаголе (сва три спрезања), да савршителни глаголи немају (нити могу имати) времена *полу прошавшега*, ни *дјјелителног причастија садашњег времена*, ни *суштествителнога на ње* (као што је и прије поменуто).

СПРЕЗАЊЕ.

verborum in -em)

у садашњем времену свршују на *ем*, н. п.

ИЗЈАВИТЕЛНО.

садашње.

БРОЈ.

дигнѣм,	пѣчѣм,	орѣм.	снѣјем(-јѣм).	казујем(-јѣм).	лијем(-јѣм).
дигнѣш.	пѣчѣш.	орѣш.	снѣјеш(-јѣш).	казујеш(-јѣш).	лијеш(-јѣш).
дигнѣ,	пѣчѣ,	орѣ,	снѣје(-јѣ).	казује(-јѣ).	лије(-јѣ).

МЛОЖЕСТВЕНИ

прѐмо,	за̀прѐмо,	трѐсѐмо (трѐсе́мо),	плѐтѐмо(-тѐ́мо),	мѐтпѐмо,
прѐте,	за̀прѐте.	трѐсѐте (трѐсете),	плѐтѐте(-тѐ́те),	мѐтнѐте,
прѹ,	за̀прѹ,	трѐсѹ,	плѐтѹ,	мѐтнѹ,

LXII

Вријеме иолу

ЈЕДИНСТВЕНИ

пр̃а.	—	трѐс̃а.	плѐт̃а.	—
пр̃аше,	—	трѐс̃аше,	плѐт̃аше,	—
пр̃аше,	--	трѐс̃аше.	плѐт̃аше,	—

МЛОЖЕСТВЕНИ

пр̃асмо,	—	трѐс̃асмо,	плѐт̃асмо,	—
пр̃асте,	—	трѐс̃асте,	плѐт̃асте,	—
пр̃ау,	—	трѐс̃ау,	плѐт̃ау,	—

Вријеме скоро

ЈЕДИНСТВЕНИ

прѐ,	за̀прије,	трѐсо,	плѐто,	мѐтну,
прѐ,	за̀прије,	трѐсе.	плѐте.	мѐтнѹ,
прѐ.	за̀прије.	трѐсе,	плѐте,	мѐтнѹ,

МЛОЖЕСТВЕНИ

прѐсмо,	за̀пријесмо,	трѐсоосмо.	плѐтосмо,	мѐтнусмо,
прѐсте,	за̀пријесте,	трѐсосте,	плѐтосте,	мѐтнусте,
прѐше,	за̀пријеше,	трѐсоше,	плѐтоше,	мѐтнуше,

Вријеме давно

ЈЕДИНСТВЕНИ

прѐо,	{ сам,	за̀пр̃ьо,	{ сам,	трѐсао,	{ сам,	плѐо,	{ сам,	мѐтноу,	{ сам,
прѐла. о,	{ сп,	р̃ла, о,	{ сп,	ѐсла. о,	{ сп,	лѐла, о,	{ сп,	ула, о,	{ св,
	{ је,		{ је,		{ је,		{ је,		{ је,

МЛОЖЕСТВЕНИ

прѐлп,	{ смо,	за̀пр̃лп,	{ смо,	трѐслп,	{ смо,	плѐлп,	{ смо,	мѐтну-	{ смо,
е, а,	{ сте,	лп, е, а,	{ сте,	е, а,	{ сте,	е, а,	{ сте,	лп, е, а,	{ сте,
	{ су,		{ су,		{ су,		{ су,		{ су,

Вријеме

ЈЕДИНСТВЕНИ

прѐћу,	за̀пријећу,	трѐшћу,	плѐшћу,	мѐтнућу,
прѐћеш,	за̀пријећеш,	трѐшћеш,	плѐшћеш,	мѐтнућеш,
прѐће.	за̀пријеће,	трѐшће,	плѐшће,	мѐтнуће,

БРОЈ.

дигнѐмо,	пѐчѐмо(-чѐмо),	ѡрѐмо,	снѹјемо(-јѐмо),	казујемо(-јѐмо),	лијемо(-јѐмо),
дигнѐте,	пѐчѐте(-чѐте),	ѡрѐте,	снѹјете(-јѐте),	казујете(-јѐте),	лијете(-јѐте),
дигнѹ,	пѐкѹ,	ѡрѹ,	снѹјѹ,	казујѹ,	лијѹ.

прошавше.

LXIII

БРОЈ.

—	пѐцијѧ,	ѡрѧ,	снѡвѧ,	казѡвѧ,	лијѧ,
—	пѐцијѧше,	ѡрѧше,	снѡвѧше,	казѡвѧше,	лијѧше,
—	пѐцијѧше,	ѡрѧше,	снѡвѧше,	казѡвѧше,	лијѧше,

БРОЈ.

—	пѐцијѧсмо,	ѡрѧсмо,	снѡвѧсмо,	казѡвѧсмо,	лијѧсмо,
—	пѐцијѧсте,	ѡрѧсте,	снѡвѧсте,	казѡвѧсте,	лијѧсте,
—	пѐцијѧу,	ѡрѧу,	снѡвѧу,	казѡвѧу,	лијѧу.

прошавше.

БРОЈ.

дигно (дигну),	пѐко,	ѡра,	снѡва,	казѡва,	ли,
дѡже (дигнѹ),	пѐче,	ѡрѧ,	снѡвѧ,	казѡва,	ли,
дѡже (дигнѹ),	пѐче,	ѡрѧ,	снѡвѧ,	казѡва,	ли,

БРОЈ.

дигосмо(-гнусмо),	пѐкосмо,	ѡрасмо,	снѡвасмо,	казѡвасмо,	лисмо,
дигосте(-гнусте),	пѐкосте,	ѡрасте,	снѡвасте,	казѡвасте,	листе,
дѡгосе(-гнуше),	пѐкоше,	ѡраше,	снѡваше,	казѡваше,	лише.

прошавше.

БРОЈ.

дѡгао, } сам,	пѐкао, } сам,	ѡгао, } сам,	снѡгао, } сам,	казѡ- } сам,	дѡо, } сам,
(-гнуо), } си,	кѡа, о, } си,	ѡа, о, } си,	снѡа, о, } си,	вао. } си,	дѡо, } си,
гла, о, } је,	кѡа, о, } је,	ѡа, о, } је,	снѡа, о, } је,	аѡа, о, } је,	дѡа, о, } је,

БРОЈ.

дѡгли, } смо,	пѐкли, } смо,	ѡрѡли, } смо,	снѡвѡ- } смо,	казѡ- } смо,	дѡли, } смо,
(гнули), } сте,	кѡе, а, } сте,	е, а, } сте,	ли, е, а, } сте,	валѡ, } сте,	е, а, } сте,
е, а, } су,	кѡе, а, } су,	е, а, } су,	ли, е, а, } су,	е, а, } су,	е, а, } су,

будуће.

БРОЈ.

дѡћи ѡу (дѡгнућу),	пѐћи ѡу,	ѡраћу,	снѡваћу,	казѡваћу,	лићу,
дѡћи ћеш (дѡгнућеш),	пѐћи ћеш,	ѡраћеш,	снѡваћеш,	казѡваћеш,	лићеш,
дѡћи ће (дѡгнуће),	пѐћи ће,	ѡраће,	снѡваће,	казѡваће,	лиће,

прѣћемо,	зѣпријѣћемо,	трѣшћемо,	плѣшћемо,	МЛОЖЕСТВЕНИ
прѣћете,	зѣпријѣћете,	трѣшћете,	плѣшћете,	мѣтнућемо,
прѣће.	зѣпријѣће,	трѣшће,	плѣшће,	мѣтнућете.
				мѣтнуће,

2. НАКЛОНЕНИЈЕ

Вријеме садаш

—	—	—	—	ЈЕДИНСТВЕНИ
прѣ,	зѣпри,	трѣси,	плѣти,	мѣтни,
нека прѣ,	нека зѣпрѣ,	нека трѣсѣ,	нека плѣтѣ,	нека мѣтнѣ.

МЛОЖЕСТВЕНИ

да прѣмо,	да зѣпрѣмо,	да трѣсемо,	да плѣтѣмо,	да мѣтнѣмо,
прѣте,	зѣпрѣте,	трѣсите,	плѣтите,	мѣтните,
нека прѣ,	нека зѣпрѣ,	нека трѣсѣ,	нека плѣтѣ,	нека мѣтнѣ,

3. НАКЛОНЕНИЈЕ

прѣти,	зѣпријѣти,	трѣсти,	плѣсти,	мѣтнути.
--------	------------	---------	---------	----------

LXIV

4. ПРИЧА

а) Дјејст

Вријеме

прѣћи,	—	трѣсѣћи,	плѣтѣћи,	—
--------	---	----------	----------	---

Вријеме

прѣвши,	зѣпрѣвши,	трѣсѣвши,	плѣтѣвши,	мѣтнѣвши,
---------	-----------	-----------	-----------	-----------

б) Стра

прѣт,	зѣпрѣт,	трѣсен,	плѣтен.	мѣтнѣт.
-------	---------	---------	---------	---------

5. СУШТЕСТВИ

прѣће,	—	трѣсеће,	плѣтеће,	—
--------	---	----------	----------	---

Овога су спрезања глаголи тако различни, да би и човек могао узети све за неправилне према првом спрезању; али према глаголима Грчким и Латинским (и сами други ђекоји Славенски народа) све је ово још смиље и боције. Кад буде боља згода и више мјеста и времена за писање Српске граматике, онда ће се моћи и они још боље раздјелити и у

БРОЈ.

дићи ћемо(дигнућемо), пећи ћемо, браћемо, сновићемо, казиваћемо, лићемо.
 дићи ћете(дигнућете), пећи ћете, браћете, сновићете, казиваћете, лићете.
 дићи ће(дигнуће), пећи ће, браће, сновиће, казиваће, лиће.

ПОВЕЛИТЕЛНО.

ње и будуће.

БРОЈ.

—	—	—	—	—	—
дигни,	печи,	бри,	снџј.	казџј,	лиј (ли).
нека дигне,	нека пече,	нека брѣ,	нека снџје,	нека казује,	нека лије,

БРОЈ.

да дигнемо. да печемо, да брѣмо, да снџјемо, да казујемо, да лијемо,
 дигните, печите, бриите, снџјте, казујте, лијте(лиће),
 нека дигни, нека пекџ, нека брџ, нека снџјџ, нека казујџ, нека лијџ.

НЕОПРЕДЈЕЛЕНО.

дићи (дигнути), пећи, браћи, сновићи, казиваћи, лићи,

СТИЈА.

LXV

ВИТЕЛНА.

садашње.

— пекџи, брџи, снџџи, казујџи, лијџи,

прошавше.

дигнувши, пекавши. бравши, сновиавши, казивавши, ливши,

ДАТЕЛНА.

дигнут (дижен), печен, бран(брат), сновиан(-ат), казиван(-ат), лит(ливен),

ТЕЛНО НА ЊЕ.

— печѣње. брање, сновиање, казивање, лијење.

редове поставити ; а за сад, као поред рјечника, ево овако да и мало прегледамо :

1) Прави су глаголи овога спрезања, који се у садашњем времену свршују на *ем*, а у наклоненију неопредјеленом на *ети* (као код првог спрезања *-ам*, *-ати*, и код трећег *-им*, *-ити*); али такови глагола има у нас врло мало; па и оно

што и је, готово ни два нијесу једнаки у свему, него сваки по себи; ја не знам ни једнога, који би се у свему спре-
зао овако правилно као *прем*, осим *жњем*, па се и од њега
причистије страдателно не каже *жњет*, него *жњевен* (као
м. њевен). Тако и остали, н. п. *мељем*, *м. њети*, *м. њевен*; *жа-
њем*, *жети*, *жњевен*; *узmem*, *узети*, *узет*; *запнем*, *запети*,
запет; *цењем*, *цети* (и *цењати*), *цет* (и *цењат*); *попнем* (и
попењем), *попети* (и *попењати*), *попет*; *кунем*, *клет*, *клет*;
донесем, *донијети* (*донети*; може бити да би ко рекао и *до-
нести*), *донесо* и *доније* (*доне*), *донијо* (*донео*; у пјесмама
и *донесао*), *донијела*, *донешен* и *донијет*; *смијем* (*смем*).
смјети, *смје* и *смједо*, *смјео* (*смијо*), *смјела*; тако *умијем*,
и сложени од овога: *разумијем* и т. д.

2) Ђекоји на *рем* имају у наклоненију неопредјеленом
по Ерцеговачком нарјечију *ријети* (а по Ресавском и по Сре-
мачком *рети*), н. п. *запрем*, *запрѐо*, *запрла*, *запрт*; тако
прем, *прострем*, *подуврем*, *раздрем* и т. д.; *трем* има *трти*,
тр, *трѐо*, *трвен* (а може бити да би ко рекао и *трт*).

3) -ем, -сти; ови иду двојако: а) као *тресем*, који се свр-
шују на *бем*, *зем*, *цем*, *сем*, н. п. *зебем*, *зебао*, *зебла*; *гри-
зем*, *цртем*, *цасем* и т. д. — б) као *плетем*, који се свршују
на *дем* и *тем*, н. п. *предем*, *прео*, *прела*; *метем*, *мео*, *мела*
и т. д.; *идем*, *ићи* (а говори се ђешто и по правилу *исти*),
ишао, *ишла*; тако и сложени од овога: *дођем*, *доћи*, *дошао*,
дошла и т. д.

4) Који се у садашњем времену свршују на *нем*, они
у наклоненију неопредјеленом имају двојако (и понајвише су
савршителни, осим *венем*, *вѐња*; *тонем*, *гинем*, *трунем*, *глу-
нем*, *чезнем*, *трнем* и т. д.): а) на *нути*, н. п. *метнем*, *мет-
нути*, *метну*, *метнуо*, *метнут*; тако *зовнути*, *викнути*, *укну-
ти*, *ишнути*, *мазнути*, *љу. њнути*, *дунути*, *линути* и т. д.; *пад-
нем*, *паднути* и *пасти* (према *пасти* морало би бити *падем*,
али се код нас већ не говори); *погинем*, *погинути*, *погину* и
погибо (као да би било *погибем*, *погиисти*); *окренем*, *окре-
нути*, *окрену* и *окрете* (као да би било *окрете*, *окрести*);
тако и други ђекоји говоре се двојако, т. ј. овако, и по пре-
ђашњему на *сти*, н. п. *сретнем* *сретнути*, и *сретем* *срести*;
ођенем *ођенути*, и *ођедем* *ођести* и т. д.; — б) на *нути* (*гнути*
или *кнут*) и *ћи*, н. п. *дигнем*, *дигнути* и *дићи*, *дигну* и *диго*
(*диже*), *дигнуо* и *дигао*, *дигнут* и *дижен*; *макнем*, *макнути* и

маћи, *макну* и *мако* (маче), *макнуо* и *макао*, *макнут* и (ријетко) *мачен*; тако *никнути* и *нићи*; *упрегнути* и *упрећи* и т. д. Неколика глагола (на *снем*) имају наклоненије неопредјелено по пређашњему само на *нути*, а вријеме скоро прошавше и давно прошавше двојако као и ови, н. п. *тиснем*, *тиснути*, *тисну* и *тиско* (тиште), *тиснуо* и *тискао* (тисла, ло); тако *свиснем*, *прснем*.

5) *-ем* (*чем* и *жем*), *-ћи*, н. п. *печем*, *пећи*, *пецијаше* (може бити да би ко рекао и *печаше*, *течаше*, као и *стрижаше*, *жежаше*; али се мени чини да је овако најобичније, т. ј. *пецијаше*, *тецијаше*, *туцијаше* и т. д.), *пеко*, *пекао* (*пекла*); *пеци*, *печен*; *стрижем*, *стрићи*, *стрижаше* (не вјерујем да би ко рекао *стризијаше*, *жезијаше*), *стриго*, [*стригао*] (*стригла*), *стрижи*, *стрижен* и т. д. *Речем*, говори се и по пређашњему *рекнем*, али *рекнути* не вјерујем да би ко рекао. На ове је налик (по наклоненију неопредјеленом) и *вршем*, *вријећи* (*врћи*), *врша*, *вршо*, *вршао* (*врла*), *вршен*.

6) Највише глагола овога спрезања имају наклоненије неопредјелено (и остало што је од његове чете) по првом спрезању (на *ати*); и ови су између себе врло различни, али кад се зна вријеме садашње и наклоненије неопредјелено, опет се не може погрпјешити, н. п. *глођем*, *глођи*, *глођући*; *глодати*, *глода*, *глодао*, *глодавши*, *глодан* (*глодат*), *глодање*; тако *лажем*, *лагати*; *мажем*, *мазати*; *дајем*, *давати*; *зобљем*, *зобати*; *капљем*, *капати*; *клепљем*, *клепати*; *кољем*, *клати*; *шаљем* (*шљем*), *слати*; *иштем*, *искати*; *мећем*, *метати*; *вичем*, *викати*; *мичем*, *мицати*; *ишем*, *писати* и т. д.

7) Који се у садашњему времену свршују на *ујем*, и они (сви готово) иду у ред овије, што је о њима сад говорено, а између себе су опет двојаки: а) који у наклоненију неопредјеленом имају *овати*, н. п. *робујем*, *робовати*; *ђевујем*, *ђевовати*; *тргујем*, *трговати*; *гладујем*, *гладовати*; *кнезујем*, *кнезовати*; *момкујем*, *момковати*; *милујем*, *миловати*; *учитељујем*, *учитељовати*; *зимујем*, *зимовати*; *снујем*, *сновати*; *купујем*, *куповати*; *мудрујем*, *мудровати*; *исујем*, *исовати*; *путујем*, *путовати*; *пашујем*, *пашовати* и т. д. — б) *овати* (ово су готово све несавршителни, или да речемо један пут *учащателни* (*учестни*, *учесни*?), *verba frequentativa*,¹⁾ н. п.

¹⁾ Мени се чини да нема управо никакве разлике између глагола *несавршителније* (*verba imperfectiva*) и *учащателније* (*verba frequentativa*): зашто је сваки *учащателни* глагол и *несавршителни*, а сваки *несавршителни* може бити и *учащателни*.

LXVI замаујем, замаивати; досађујем, досађивати; казујем, казивати; послужујем, послуживати; подвикујем, подвиживати; замамљујем, замамљивати; дањујем, дањивати; намирујем, намиривати; записујем, записивати; упућујем, упућивати; одбацујем, одбацивати; поручујем, поручивати; довршујем, довршивати и т. д. — в) имају неколика на увати и на ути, н. п. иљујем, иљувати; бљујем, бљувати; кљујем, кљувати; чујем, чути; обујем, обути.

С) Има неколико глагола овога спрезања, који се у садашњем времену свршују на *јем*, а у наклоненију неопредјеленом на *ити* (по трећем спрезању); такови сви у наклоненију повелителном одбаце *и*, а причастије страдателно многи имају двојако, н. п. лијем, лиј (мјесто лији,¹) лити, лио, ливши, ливен и лит, лијење; бијем, биј, бити, бијен (говори се кашто и бјен), бијење; шијем, шиј, шити, шијен (и шит); кријем, криј, крити, кривен (и крит); мијем, миј, мити, мивен; шијем, шиј, шити, шивен; ријем, риј, рити, ривен (рит).

ТРЕЋЕ СПРЕЗАЊЕ.

(conjugatio III. verborum in -иm)

По коме се спрежу сви глаголи, који се у садашњем времену свршују на *им*, н. п.

1. НАКЛОНЕНИЈЕ ИЗЈАВИТЕЛНО.

Вријеме садашње.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

мјерѣм,	држѣм,	врћѣм.	мѣтѣм.	љубѣм.
мјерѣш,	држѣш,	врћѣш.	мѣтѣш,	љубѣш,
мјерѣ,	држѣ.	врћѣ.	мѣтѣ.	љубѣ.

МНОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

мјерѣмо.	држѣмо,	врћѣмо,	мѣтѣмо,	љубѣмо,
мјерѣте,	држѣте.	врћѣте.	мѣтѣте,	љубѣше,
мјерѣ.	држѣ.	врћѣ.	мѣтѣ.	љубѣ.

¹) А готово би се могло и *ј* изоставити, па писати само *и*, н. п. *ии*, *ли*, *би*, *кри* и т. д.

Вријеме полу прошавше.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

мјера,	држа.	врћа.	мѹћа,	љубља,
мјераше,	држаше,	врћаше,	мѹћаше,	љубљаше,
мјераше,	држаше,	врћаше,	мѹћаше,	љубљаше,

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

мјерасмо,	држасмо,	врћасмо,	мѹћасмо,	љубљасмо,
мјерасте,	држасте,	врћасте,	мѹћасте,	љубљасте,
мјерау,	држау,	врћау,	мѹћау,	љубљау.

Вријеме скоро прошавше.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

мјери,	држа,	врће.	мѹти,	љуби,
мјери,	држа,	врће,	мѹти,	љуби.
мјери,	држа,	врће,	мѹти,	љуби,

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

мјерисмо,	држасмо,	врћесмо,	мѹтисмо,	љубисмо,	ЛХУИ
мјеристе,	држасте,	врћесте,	мѹтисте,	љубисте,	
мјерише,	држаше,	врћеше,	мѹтише,	љубише.	

Вријеме давно прошавше.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

мјерио,	} сам, рила, ло,	} држао, жала, ло,	} сам, си, је,	} врћео, ћела, ло,	} сам, си, је,	} мѹтио, тила, ло,	} сам, си, је,	}љубио, била, ло,	} сам, си, је,							

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

мјерили,	} смо, сте, ле, ла, су,	} држали, ле, ла, су,	} врћели, ле, ла, су,	} мѹтили, ле, ла, су,	} смо, сте, ле, ла, су,	}љубили, сте, ле, ла, су.					

Вријеме будуће.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

мјерићу,	држаћу,	врћећу,	мѹтићу,	љубићу,
мјерићеш,	држаћеш,	врћећеш,	мѹтићеш,	љубићеш,
мјериће,	држаће,	врћеће,	мѹтиће,	љубиће,

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

мјерићемо,	држаћемо,	врћећемо,	мѹтићемо,	љубићемо.
мјерићете,	држаћете.	врћећете,	мѹтићете,	љубићете,
мјериће,	држаће,	врћеће,	мѹтиће,	љубиће.

2. НАКЛОНЕНИЈЕ ПОВЕЛИТЕЛНО

Вријеме садашње и будуће.

ЈЕДИНСТВЕНИ БРОЈ.

—	—	—	—	—
мјери,	држи,	врти,	мүти,	љуби,
нека мјери,	нека држи,	нека врти,	нека мүти,	нека љуби.

МЛОЖЕСТВЕНИ БРОЈ.

да мјери́мо,	да држи́мо,	да врти́мо,	да мүти́мо,	да љуби́мо,
мјерите.	држите.	вртите.	мүтите.	љубите.
нека мјери́те,	нека држе,	нека врте,	нека мүте,	нека љубе.

3. НАКЛОНЕНИЈЕ НЕОПРЕДЈЕЛЕНО.

мјерити,	држати,	врѣти,	мүтити,	љубити,
----------	---------	--------	---------	---------

4. ПРИЧАСТИЈА.

а) Дјејствителна.

Вријеме садашње.

мјерећи,	држећи,	врѣћи,	мүтећи,	љубећи.
----------	---------	--------	---------	---------

Вријеме прошавше.

мјери́вши,	држа́вши,	врѣвши,	мүтивши,	љуби́вши.
------------	-----------	---------	----------	-----------

б) Страдателна.

мјерен,	држан (држат),	врѣн,	мүнен.	љубен.
---------	----------------	-------	--------	--------

5. СУШТЕСТВИТЕЛНО НА ЊЕ.

мјерење.	држање.	врѣње.	мүнење.	љубење.
----------	---------	--------	---------	---------

Код овог сирезања треба уиамтити (много више него код првога, а много мање него код другога):

1) У глагола, који се свршују на *дим, зим, лим, ним, сим, тим*, претвори се у полу прошавшем времену, у страдателном прича|стију и у суштествителноме (које од њега постаје) на *ње, д у њ, з у њ, л у њ, н у њ, с у њ, т у њ*.
 П. П. *судим, суђа, суђен, суђење*: *газим, гажа, гажен, гажење*; *палим, паља, паљен, паљење*; *браним, брања, брањен, брањење*; *просим, проша, прошен, прошење*; *мүтим*.

мућа, мућен, мућење и т. д. А у онп, који се свршују на *бим, вим, мим, шим*, уметне се *љ* (на оним истим мјестима. *ђе* се у ови претвори *д у ђ, з у же, л у љ, н у њ, с у ш, т у ћ*), н. п. *љубим, љубља, љубљен, љубљење; ловим, ловља, ловљен, ловљење; мамим, мамља, мамљен, мамљење; тошим, тошља, тошљен, тошљење* и т. д.

2) Многи глаголи, који се свршују на *бим, вим, дим, лим, мим, ним, шим, тим*, (по Ердеговачком и по Ресавском нарјечију) имају наклоненије неопредјелено (и остало што је од његове чете) по другом спрезању (на *ети*); и по Ердеговачком нарјечију претвори се *д у ђ, л у љ, н у њ, т у ћ*; а послије *б, в, м, а*, уметне се *љ* пред *е*. н. п. *видим, виђети, виђе, виђео; волим, вољети, воље, вољео; тавним, тавњети, тавње, тавњео; вртим, врћети, врће, врћео; сврби, сврбљети, сврбље, сврбљео; живим, живљети, живље, живљео; грмим, грмљети, грмље, грмљео; тршим, тршљети, тршље, тршљео* и т. д. А у Ресавском нарјечију ови сви глаголи имају само *е* мјесто *и*, а полугласна се слова не мијењају, нити се умеће *љ*, н. п. *видим, видети; волим, вољети, волео; сврбети; триети, трие, триео* и т. д. А у Сремачком нарјечију (кашто и у Ердеговачком, као што сам напоменуо *ђе* је био говор о нарјечијама) имају по правилу свуда *и*, н. п. *видим, видити, види, видио; волим, волити, воли, волио; тршим, тршити, тршио* и т. д.

3) Многи глаголи и овога спрезања (особито средњи на *чим*) имају наклоненије неопредјелено (и остало што је од његове чете) по првом спрезању, н. п. *држим, држати, држа, држао, држање; бјежим, бјежати; јечим, јечати; звечим, звечати; мрчим, мрчати; дречим, дречати; кречим, кречати; мјчим, мјчати; јчим, јчати; клечим, клечати; тјчим, тјчати; врштим, врштати; иштим, иштати; стојим, стојати* (некоји списатељи наши пишу *стојати*, да им иде по правилу као *стојим*); *бојамсе, бојатисе* и т. д.

4) Готово у свим глаголима, који се свршују на *јим* (а оштро се изговарају), изостави се *и* у наклоненију повелителном, н. п. *крџим, крој, кројте; стојим, стој, стојте; бројим, број, бројте* и т. д. Али који се не изговарају оштро, него се глас протеже, они имају по правилу, н. п. *тајим, таји, тајите; пајим, паји, пајите; бјјим, бјји, бјјите; гајим, гаји, гајите*.

5) Истина да по општем у правилу код свију несавршени глагола постаје суштествително на *ње* од страдателног причастија кад се промијени и на *ње*, н. п. *копан*, *копање*; *игран*, *играње*; *писан*, *писање*; *печен*, *печење*; *мјерен*, *мјерење*; *суђен*, *суђење*; *љубљен*, *љубљење*; *слављен*, *слављење* и т. д. Али се опет (особито у Ресавскоме и у Сремачком нарјечију) код глагола овога спрезања, особито који се свршују на *лим* и *ним*, говори још и друкчије (т. ј. не промјењује се *л* на *љ*, ни *н* на *њ*), н. п. *молим*, *мољење*; *балим*, *балење*; *буним*, *бунење*; *браним*, *бранење* и т. д. А говори се и *мољење*, *баљење*, *буњење* и т. д., него ми се чини да је оно прво обичније. Тако исто може бити да би ко рекао (у Ресавскоме и у Сремачком нарјечију) и *вртење*, *трпење*, *срдење* и т. д., прем да је свуда обичније *врћење*, *триљење*, *срђење* и т. д.

Овђе је за сад поред рјечника доста граматике. О нарјечијама, о предлозима, и о междуметијама није тријебе говорити, зашто су овђе у рјечнику.

—

[Ова се „Српска Граматина“ може узети као друго, поправљено издање „Писменице Србскога Језика“ (број I у I-ој књизи ових Вукових списа). Она није доцније издавана ни засебно нити у II издању „Српскога Рјечника“ (од г. 1852.). Године пак 1824. преведена је на немачки под именов: „*Wuk's Stephanowitsch kleine Serbische Grammatik*, verdeutscht und mit einer Vorrede von *Jakob Grimm*. Nebst Bemerkungen über die neueste Auffassung langer Heldenlieder aus dem Munde des Serbischen Volks, und der Uebersicht des merkwürdigsten jener Lieder von *Johann Severin Vater*“ (Leipzig und Berlin, bei G. Reimer, 1824.). Знатнија одступања и разлике између „Српске Граматике“ и овога немачког превода види даље у овој књизи под бројем XXVI.]

—

ALPHABETI SERBORUM

LXIX

cum

viciniorum popularium et aliis cultioris Europae alphabetis

παράλληλισμος.

Serb. graec.	Serb. lat.	Hun-gar.	Croat.	Car-niol.	Bo-hem.	Polon.	Ger-man.	Ital.	Gall.	Angl.
А а	a	á	a	a	a	a	a	a	a	—
Б б	b	b	b	b	b	b	b	b	b	b
В в	v	v	v	v	w	w	w	v	v	v
Г г	g	g	g	g	ǵ	g	g	g: gara	g: gant	g: gold
Д д	d	d	d	d	d	d	d	d	d	d
Ђ ђ	dj, gj	gy	dy, gy	—	đ'	—	—	—	—	—
Е е	e	e	e	e	e	e	e	e	e	e: bet
Ж ж	x	zs	s	sh	ž	ž	—	—	j	s: osier
З з	z	z	z	s	ž	z	j: tejen	s: rosa	z	z: razor
И и	i	i	i	i	i	i	i	i	i	ee, y
Ј ј	j	j	j	j	g	i: ia	j	j	i: mien	y: yes
К к	k	k	k	k	f	k	f	c: caro	c: car	k
Л л	l	l	l	l	l	l?; wilk	l	l	l	l
Љ љ	lj	ly	ly	lj	—	l: li	—	gl: gli	il: ail	—
М м	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Н н	n	n	n	n	n	n	n	n	n	n
Њ њ	nj	ny	ny	nj	ñ	ñ	—	gn	gn	—
О о	o	o	o	o	o	o	o	o	o	o: note
П п	p	p	p	p	p	p	p	p	p	p
Р р	r	r	r	r	r	r	r	r	r	r
С с	s	sz	sz	f	j, ž	s	š	s: sono	s: son	s: so
Т т	t	t	t	t	t	t	t	t	t	t
Ђ ђ	ch	ty	—	—	t'	—	—	—	—	—
У у	u	u	u	u	u	u	u	u	ou	oo
Ц ц	c	cz	cz	z	c	c	ž	z: zio	—	—
Ч ч	cs	cs, ts	ch	zh	č	cz	tjč(?)	c: ciò	—	ch: child
Џ џ	—	—	—	—	—	—	—	ge	—	j
Ш ш	sc	sh	ss, sh	fh	š	sz	ič	sc: esce	ch: cher	sh
Ђ ђ ¹⁾	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ф ф ²⁾	f	f	f	f	f	f	f	f	f	f
Х х ²⁾	h?	h	h	h	ch	ch	ch	—	—	—

¹⁾ Nil sonat (nisi forte vocalem mutam), sed r literae, quae Serbis, sicut Bohemis, vel sola absque ulla vocali, syllabam facit, apponitur, ne eadem r litera ad praecedentem aut sequentem syllabam trahatur. e. g. умрѡ, заѣрати, lege u-mr-o, za-r-kati.

²⁾ Sonos š et x vix invenias in vocibus genuine Serbicis; sed utramque literam ob voces peregre adscitas ex alphabeto Cyrilliano retinuumus.

ШТАМПАРСКЕ ПОГРЈЕШКЕ.

У свакој књизи има штампарски погрјешака; али ја се надам да и у овом ријечнику не ће бити тако много, као у другим нашим садашњим књигама. Ево ове ће назначити њекоје мало веће, које сам ја нашао:

1) у словима:

[изређано 48 погрешака у словима.]

2) у гласу.

Овђе сад није вриједно писати оне ријечи, ње је отпао знак гласоударенија (зашто има такови ријечи много, а не чини велике штете); него ћу само оне да назначим, ње знак гласоударенија стоји криво (други, а не онај који би требало, или на другом мјесту); па и то само ћу назначити онако, као што треба да буде, а како је штампано, може сваки виђети у књизи: банатисе, бџан, мјесто бџан), вавилија, вечѣ, ковандук (мјесто ковандук), копо, литати, мажење, масан, милити, млѣчица, мразитисе, надскакивање, оглавица, одадвити, одапратисе, Оливера п Оливера, онако.Осто, отрѣсатисе, помешати, потпомѣти, рѣзгријати, Тѣчидер, трипти (н. п. ватру), турчати, угарице, угарчић, цви-лети, чарачина, шешаца, штокоји (н штокоји); [и још 10 речи у „Српској Граматизи;“ на којима је сада поправљен акценат.]

Д О Д А Т А К.

Кад је остало ово мало бијеле артије, ево још нешто да додам:

1) На страни XXX. и XXXI. што је био говор о претварању полугласни слова; она се слова онако претварају не само у једној ријечи кад дођу једно пред друго, него и из двије ријечи кад је једна до друге, н. п. говори се *и њим*, *и људма*, *ж њаком*, *з Богом*, *бес посла*, *бес коња*, *прет кућом*, *ѡ Дунава*, *ѡ Земуна*, *пре тобом* и т. д. Али будући да у писању овако далеко нијесу ишли ни Грци ни Латини, зато нијесам ни ја њео (ни смјео; а докле су они ишли, мислим да је слободно и мени, и свакоме другом); а други ко у напредак ако њедбуде тако писати, може слободно: ни један му паметан човек не може рећи да нема право: *зашто се тако говори*; а *њњим* налази се већ и у књигама њекојим (н. п. у *Доситеовим*, и у Г. професора *Игњатовића*).

2) У Шумадији се често у говору изоставља с у полу прошавшем и у скоро прошавшем времену у првом лицу млож. броја, н. п. *кућљамо*, *јѣдљамо*, *ѡдљамо*, *нѡшљамо*; *дофоло*, *ѡдоло*, *нѡсимо*, *кућшимо* и т. д.

3) *предем, везем, тресем, илетем*, и остали овакови ђе-који глаголи, могу имати полупрошавше вријеме и на *ија*, г. ј. *предија* (предијаше, предијасмо, предијасте, предијају), *везија, тресија, илетија* и т. д. (Али од *једем* нико не би рекао *једија, једијаше*, него само *једа, једаше* и т. д.; тако и од *гребем, греба. гребаше*; а од *зебем* може бити да би ко рекао и *зебија, зебијаше* и т. д.). К овима иде и *кунем, кунија. кунијаше* и т. д.

4) У склањању сушт. имена и у спрезању глагола не треба нико да се ослони са свим на знаке гласударенија, и да помисли, да и остале све ријечи имају свуда онакови *исти* глас, као и оне што су метнуте за примјер. То је за туђина највећа тежа у нашем језику, и Бог зна оће ли се кад моћи друкчије научити, него од народа слушајући, и говорећи с њим. Н. п. *мије* и *грије* имају у имен. једнак глас, а у осталим падежима *грије* има *грија, гријови* и т. д. *Масло* и *вѣсло* имају у имен. готово једнак глас, и *вѣсло* има у млож. броју као и у род. јед., а *масло* се у млож. броју не изговара са свим тако оштро као у род. јед.; тако се исто *поље* оштрије изговара у јед. броју, него у млож.; а друга се онет млога имена изговарају оштрије у млож. броју него у јед., н. п. *сѣдло. сѣдла; сѣло, сѣла* и т. д. — Али што н. п. у Бијоградској наији ђешто говоре *лѣнац, кѣнац, кукуруз, сѣло* и т. д. (мјесто *лѣнац, кѣнац, кукуруз, сѣло*), то не иде у ово о чему је мој говор.

[О самом „Рјечнику“ (I. изд.) говорено је: у бр. 56. „*Oesterreich. Beobachter*“ за 1819. г.; види бр. 14. Давидовићевих „*Новина Србских*“ за 1819. г., стр. 109.—110.; — у „*Wiener literar. Jahrbücher*“ за годину 1818.; види бр. 99. „*Новина Србских*“ за 1820. г., стр. 647.; — и у бр. 58. „*Göttingische gelehrte Anzeiger, unter der Aufsicht der Königl. Gesellschaft der Wissenschaften*“ за годину 1819.; види 56. бр. „*Новина Србских*“ за г. 1820., стр. 349.]

XIII.

[У Давидовићевим „Новинама Србским“ за 1819.* г. штампано је, на страни 623. и 624., у одељку „Додатакъ къ числу 85 новина Србски,“ и за тим поновљено у бројевима 86., 87. и 88. ово]

623

О Б Я В Л Е Н И Е

НА ТРЕТЬУ ЧАСТЬ

ЛЮБОМИРА У ЕЛІСИУМУ

Ово е ветъ друго мое на ову часть, любезній читатели, Объявленіе. На оно ономяне ющъ издано, весьма ми се мало пренумерантовъ показа; зато писамъ могао мой рукописъ у печатню ни шплати, но принужденъ будемъ чекати, еда бы што печатня оевтѣнила, да бы и я што отъ 5 фор. за книгу отпустити могао: зашто я причину другу, што ми се онако мало у пренумераціи появише, не налазимъ да е развѣ оскудность овога времена у новцу! — Ако ли е и друга какова бити могла, она е безмѣстна была. — Садъ е убо Печатня отъ 59 фор. на 44 фор. за еданъ мочаль у цѣни спала: Слѣдователно и я моимъ ГГ. Пренумерантомъ отъ 5 фор. за книгу на 3 фор. спуцамъ. А оныма, кои су до садъ по 5 фор. платили, комусе годъ неправо узвиди, ятѣ му, кадъ Екземпларе распачамъ, и до новца доидемъ, два форѣнта повратити.

Часть и ова величиномъ, бытитѣ као и втора, ако не буде ющъ мало и ветъа. Даосамъ и на ню еданъ прекрасный образецъ на мѣди изрезати. коштѣ еданъ лѣвъ у черной гори, у нѣкомъ Романтѣскомъ предѣлу, дворъ живо представляти: у комъ е двору старій нашъ Любомиръ са своіомъ миломъ Фаміліомъ, остатокъ своего живота, мирно окончао. У прочемъ, содержанія што се тиче и у овой послѣдней части продолжаемаго дѣла, мыслимъ датѣ свакій мой читатель съ удовольствіемъ не меншимъ читати, съ коимъ е и перве две части читао (кромѣ ако есе кой на ону насквѣлну Реценсію соблазнио. на коютѣу я мой отговоръ садъ, у исту ову часть, при концу книге ставити, изъ коегъ потомъ свакій мой читатель нека безпристрастно разсуди, ели. и съ ко-

[* Новине Србске у Виѣни. 1819. г. Redacteur und Verleger Demeter Davidowitsch]. У печатњи учредника Димитрѣя Давидовића, на старомъ Флайшмаркту 746 у Дарваровой кући. (Тако од броја 21.) — На 4^о, у 2 ступца. 764 стр. у 104 броја.]

лико е имао мой Рецензентъ право, мене онако ружити; и ели было дутно книгу едну онако крѣтизирати? Но тко другому яму копа, самъ тье у ню пасти). Зато нека изволи свакиѣ, кой хотье, кодъ оныхъ, пс|тѣхъ⁶²⁴ ГГ. Пренумерантовъ, пренумериратисе, кодъ коихъ су се и на втору часть пренумерирани были. то есть: [*реѣају се имена местâ и скуп-лачâ*].

И молимъ да ГГ. Совокупители, новце собране изволе у Новѣй-садъ на Г. Иоанна Іанковича прислати, отъ кудтѣю се потомъ и кнѣге распрошияти. Желимъ, кадъ бы могло бити, да ми што скорѣе и ова часть изде, да бы ми се сотѣмъ одма подъ Пресъ и Грамматѣка пре-дзетѣ могла. Въ прочемъ есмь свагда Господѣямъ моимъ Пренумеран-томъ на службу

У Новомъ Саду 10. Октовра
1819.

покорнѣйшиѣ

М. Видаковичъ.

у Ш. Грам. Кл. Профессоръ.

[*На ово је „Обявленіе“ Вук написао одговор под написом:]*

НЕКОЛИКО РИЈЕЧИ [*]

1a

о

ДРУГОМ ОБЈАВЉЕНИЈУ НА ТРЕТЈУ ЧАСТЪ

ЛЮБОМИРА У ЕЛІСИУМУ.

Рецензент друге части *Любомира* у *Елисиуму* врло се радује, видећи из другога објавленија о трећој части исте кнѣге (у додатку к числу 85 новина Српски), да га Г. *Видаковић* још није заборавио; зашто се једну годину надао обећаном одговору на своју рецензију, а друге је године морао пасти у жалост и у сумљу, да нема никад ништа (а може бити, да је то и највећи и једини узрок, што се Г. *Видаковић* тужи, да му се на прво објављеније „весма мало пренумерантовъ показа;“ зашто су пренумеранти очекивали одговор на рецензију, као што им је сам у првом објавље-нију, прије двије године, обрекао: „јтѣу Ему на оно *по ма-ломъ времену* и лако отговорити“).

Знак је, да је Г. *Видаковић* врло рад препирати се с рец., кад га овако једнако спомиње и дира: а то не мрзи

[* На дну прве стране стоји, без икаква знака:] Особитѣй додатокъ къ новинама [јамачно за годину 1819.; штампан је на 2 непагинована листа мале осмине].

ни рец. Истина да је сад мало по теже, како нам нека би-
једна ушлаши Г. *Давидовића*, те каза, да више не смије ре-
цензија метати у новине, него да и морамо особито штам-
16 пати, и за табак 40 фор. платити! али онет можемо од сад
рецензије продавати као и остале књиге: док изиђе III. Ч.
Љубомира, ја ћу онда прештампати и ону ономлањску ре-
цензију, и начинићу читаву књижицу. Зато Г. *Видаковићу*
још у напредак напомињем, да гледа, колико је могуће да
буде краћа рецензија. Зашто ми мислимо: ако је путно она-
кове књиге онако писати, да је још путније овако и рецен-
лирати.

Рецензентова је радост у том још већа, што види из
овога другог објављенија, да се Г. *Видаковић* доста попра-
вио. опомињући се често рец. и рецензије: и то је очевидна
сведоџба, да рец. не жели, да Г. *Видаковићу* избије перо из
шака. него да му га још боље утврди. И из те жеље ево
му напомиње неколико ријечи, да и не заборави метнути у
своју Граматику, коју жели да скоро под *пресъ* метне:

1) Да нам каже, кад се *сад* (једн) пише с дебелим је-
ром, кад ли с танким; и има ли ту каква разлика у смислу,
или само од укуса зависи, као н. п. у другом објављенију:
Садъ е убо — и до *садъ*?

2) Да нам изброји сва прилагателна имена (и остала,
која се склањају као и она), која могу имати на *аго*, која
ли на *ога* (у род. и у вин. јед.); ако ли могу сва имати и
аго и *ога*, а оно нека нам каже, кад које треба писати: или
и то може по *вкусу* поднијети без разлике, као н. п. у дру-
гом објављенију: *овога*, *своџо*?

3) Нека нам каже, јели он наумно све ријечи Српске
да поправи по своме укусу, н. п. које су се до сад сврши-
вале на *ац*, да се од сад свршују на *ец*, н. п. *кривец*, мје-
сто *кривац*; *сирец*, мјесто *сирац*; *заклопец*, мјесто *заклопац*;
буковец, мјесто *буковац* и т. д.; а које су имале до сад пред
2а полугласним словом *а* (које се избацује у остали[m] паде-
жима, осим род. млож.), да од сад имају *о* или *е*, н. п. треба
ли писати и говорити *чворок* или *чворек*, мјесто *чворак*; *чва-
рок* или *чварек*, мјесто *чварак*; *мрсок* или *мрсек*, мјесто *мр-
сак*; *заглавок* или *заглавек*, мјесто *заглавак* и т. д. Нека
нам каже дакле, треба ли овакове све ријечи *поправљати*,

као н. п. у другом објављенију *образецъ* и *остатокъ*? или само ђекоје по своме *вкусу*?

4) Мисли ли он од збиље, да задржи оно *ти* код свију глагола у будућем времену, н. п. *родитиће*. *накнадитиће*, *штатитићемо се* и т. д.!

5) Мисли ли он од збиље, да се пише *нисамъ* и *даосамъ*, а само *есмъ*?

6) Да нам каже кад треба писати *у прочемъ*, кад ли *въ прочемъ*? И има ли ту каква разлика у смислу, или само од *вуса* зависи, као н. п. у другом објављенију?

7) Да нам мало протолкује о Грчким ријечма, како и треба писати: зашто н. п. *оертѣнила* по Грчком (*εὐδυνόει*) требало би писати *оертѣнила*! Тако и *Елісіум* по Грчком (*ἠλυσίον*) требало би писати *Елсїум* (а по Српски *елизија*, *елизије*?).

8) А кад је Г. *Видаковић* тако бацио бистро око своје на правилно писање Грчки ријечи, мислимо, да није право ни Славенским да чини неправду, и да пише *рукописъ* с дебелим јером, кад се у славенском пише с танким, и још је женскога рода! Или може бити, да је Г. *Видаковић* на-ћерао *рукописъ* и *образецъ* да се промијене с јеровима? Е, може бити: сила Бога не моли, а ријечи морају слушати *сочинителя правоучителныхъ*, *моралныхъ* и *морално-романтичскихъ повѣстей*, особито кад се он | по своме *вкусу* влада. ²⁶ А *онихъ* ваља да је своје дебело јер дало за танко некаквој ријечи, која ће тек доћи у трећој Частии *Љубомира*, или у Граматици?

Да Бог да, да се Г. *Видаковић* помогне овим малим биљегамма, и да рец. у његовој Граматици не нађе ништа по *вкусу* и по правилима оне славне и милостиве госпође — знате које —

Ненад Новаковић.

[Трећа књига „Љубомира“ изишла је тек године 1823, и у њену предговору, под натписом „Ко Благоохотнымъ Читателемъ“ *Видаковић* злехудно одговара на *Вукову* рецензију I и II књиге. Тај одговор (којим се препирка завршила, јер *Вук* није више одговарао) види у „Додатку,“ на крају ове II књиге *Вукових* грам. списи.]

XIV.

[У 5. броју Давидовићевих „Новина Србских“ за г. 1820.,* и оделку „Додатакъ къ числу 5 новина Србски 1820.“ а под натписом „Смѣсице Књижевственне,“ штампано је, на стр. 33. и даље, ово]

33

ПРИМЪЧАНІЕ на Преводе Г. Өоме Любibrатичъа.

У додатку *Новина Србски* ч. 92. и 102. 1819 год. читасмо одономадъ Преводе Г. Ө. Любibrатичъа. кои намъ накратко показую, *шта е и колико то значи списателѣмъ быти*, и какова овај правила наблюдавати има, ако жели, да и *име списателя* по правди на себи носи, и да му *безсмертїе* награда буде! Ово е све добро, *sed his non erat locus* (но овомъ ни е было места). Зато нека намъ Г. Любibrатичъ дозволи, да мала нѣка примѣчанїя не свврху *превода* —, но свврху *избора матерїе*, о којој у свомъ писанцу каже, да му се за *нашу Літературу*, и *садашнѣ нѣво напредованѣ*. *колико прилична, толико и нуждна* учинила, овде накратко пзложимо.

Вїландъ, и *Гунгъ*, есу не само свакиѣ својој націи, но оба цѣломъ ученомъ свѣту, високогъ почитанїя достойна, и безсмертномъ славомъ увѣнчана имена. Нѣпова дѣла есу класіческа дѣла, нѣове мысли важне и основане. — Но знати треба, кадъ су ови велики мужевн живили, за коју Літературе свое Епоху писали, и зашто своя онако угризателна примѣчанїя о овој нарочито *матерїи* — печатати давали. — Да оставимо *Гунга*, меланхолїческогъ оногъ и остроумногъ перве класе енглезкогъ орігіналногъ Поету (рожд. 1681., а † 1769.) и ондашнѣ књижевства енглезкогъ состоянїе, пакъ да ближе Вїланду, и нѣмецкој богатој Літератури ступимо, и о овомъ мало нешто, колико се нашегъ нафренїя тиче, примѣтимо.

Вїландъ, еданъ изъ найветїиѣ нѣмецкиѣ списателя, естъ до скоро живо (рожд. 1733., а † 1813.) и живою само зато, да Літератури свое націе послѣднѣ украшенїе даде, и ню лаврама своима увѣнча. націе велимо. коя е у свакомъ роду вѣжества и наука не по одногъ мужа имала.

[* *Новине Србске у Вїени*. 1820. г. Redacteur und Verleger: **Demeter Dwidowitsch**. У печатни учредника *Димитрїя Давїдовића*, на старомъ Флайшмаркту 746 у *Дарваровой* кући. — На 4^о, у 2 ступца, 672 стране у 105 бројева.]

кои бы се и съ дравныма, цѣлогъ света учителяма, сравнити могао, и отъ садашнн учены народа найвеће писателѣ, или превосходно, или отъ ны нимало манѣи быо. — Живно е *Виландъ* онда, кадъ е неброено множество учены нѣмаца, благородно изъ медъ себе соревнуѣи, за сваке године по нѣколико тысяща ово са свимъ оубиланны, ово съ други изображены езика преведены кнѣга издавало, кадъ се *многа мала* и *праздна глава* къ высныи доброгоу писателю безобразно каквимъ такимъ средствомъ — подигнути гледала, и више корысть и награду собствену, нежели народну славу и ползу предъ очима имала. — Нужно е онда было противъ великогоу и безстыдноу злоупотребленю явно викати, и остро писати, едно зато, да бы сами они писатели, кои *муза одушевленю* немаю, познавши велико, преважно, и пречестно званю писателя, *учителю быи цѣлогъ рода чловѣческаго*, и видети свою за то неспособность, отъ своде не безполезногоу само, но и шкодливоу пискараню еданпутъ престали; а друго и зато, да не бы други люди, кои се о своемъ изображеню озбилюски стараю, читаютъ и занимаютъ се *кожаковымъ гаталицама*, драгоценно време свое суетно проводили. —

Налазилъ се у таковомъ состоянню *Сербска Литература*? Колико и каковы у насъ има писателя? Заръ и не бы све — безъ различю — за еданъ часъ могао изброити? — О, те лако и лако! Више, и много више напечатаны Кнѣга изиде у Германю за одну годину дана, него што е свега у насъ, отъ како се писати почело, до садъ изишло. — Рано е уранно Г. Любнбратић са своимъ напоминанюма; еръ е у насъ Литература мало топервъ дете у колевцу, кое пустити валя, да тепа и проговара; дотыте време, кадъ те и лепо уметн говорити. Слѣдовагелно и овде налазити злоупотребленю, гди ни правоу употребленю нема, есть зашта безпутно и нимало логически. Нетреба нашю ово мало писателя съ очю такн напасти, и нима она строга правила писани предлагати, коя само *велики умови у изображеном народу наблюдавати могу и мораю*. За садъ нека свакоу пише, како што писати уме, и нека се тако мало помало къ совершенству чрезъ несовершенно пробанъ и повторително упражненю долази. — Позната е она Латинска пословица, *qui pinguat tale, pinguat bene* (ко никадъ злю, нете никадъ ни добро). Или заръ Г. Любнбратић мысли, да су юштъ изъ почетка (да при нѣговой матерн оставемъ) кодъ Нѣмаца такн *Виланди*, а кодъ Енглеза *Лунговы* на позорище, и то у своемъ найсовершенюемъ виду, онда сирѣчь, кадъ су она правила за писателю писали, на еданпутъ изишли, и своимъ соотечественникомъ тако лако неоцннимъ умовы постали? О колико е ту времена прошло! колико писателя было. коима се садъ ни гласа ни трага незна! Еръ нашто намъ мутна и смердлыва вода, кодъ чистоу и крсталоуидногоу источника? —

Кодъ насъ юштъ неможе писатель *совершенство у своемъ дѣлу* предъ очима имати, ни на найманъ тонкости *Езыка, Грамматике, Штѣла, и Матерне* познати. Онъ се мора више трудити, да се *простоту* допадне, да га ова радо чита, разуме и хвали. Ово е и нѣму, кромѣ 35. други, за садъ найвећа награда — и овимъ начиномъ онъ найвише ползе роду приноси, еръ простоте у свакомъ народу свагда найвише има. *Съ овомъ Массомъ иде обще народа едноу просвѣщеню*. А кадъ се еданпутъ число писателя умножи, као на примѣръ, што се у

Германѣи умножило, кадъ се и кодъ насъ на гредници књига, за кое е доматинѣи забораѣио, читаютѣи све нова и нова изданѣи. прахомъ посути, налазило буде, и кадъ се на коѡацъ по крѡама, симиджиницама и бакалницима у нѣи *Сиръ, Хайваръ, Харѣнге* и други еспани завѣяти кочну, по оному:

— in vicum vendentem thus et odores,
Et piper et quidquid chartis amicitur ineptis:

Онда некасе и кодъ насъ совершенство у списателю тражи: онда нека му се строга она Гунгова правила предъ очи. као необходимо на-блюдаеми предѣли предлагају. и онда нека само онаѣи, као списатељ на позорище света изплази, кои осетѡа, да е отъ *себи равни сочеловѡка высиренѣим духом обдарен*, и кои е увѣрѣнъ, да ће моћи современике свое *чему одѡеѡ важно и одѡеѡ лепом научити*: онда тѡе и списатељ *платица манѡг от целог роди человѡческого презирати*, и о дѣла свои совершенству и вѣчности мислити моћи! —

Али кадъ тѡе то бити? колико ли времена протѡи? За садъ, докѡ ѡиштѡ овако споро и безъ ревности радимо, докѡ памъ преко године едва две или три књижце изплазу, и отъ оѡе едва коѡ народномъ вкусу и обстоятелствама времена задоста чини, за садъ и по другѡи путѡ, велико, *нека сваѡи пише, ко писати уме и хоѡе*; кадъ они, кои бы и могли и *умели писати*, за то ни најманѡ не маре: мы и баремъ на среднии не видимо. — Младѣи люди, и по ветѡи части ѡиштѡ ученицы, кодъ насъ су и досадъ писали, и сада само они по готову пишу: и право имаю. Какѡа памъ е полза отъ оѡи, кои су у наукама остарили, искусства довольно скупили, изъ сваке струке наука и вѡжества велика сокровища себи начинили; а на коѡма, као Сребролюбцы, на своемъ злату чуѡаѡи кукаю, ниѡ' и шта исподъ своѡг затѡра пуштаю? — На што гладномъ преуѡе житнице, кои се додирнути несе? или жедномъ источници, до кои доспети неможе? — —

Пишѡе вы *ревностни младиѡи*, кадъ искусни старцы неѡе, да пишу! вама е наша Литература и довольно — ако не све — благодарити имала, и иматѡе свагда, и онда — башѡ, кадъ ко своемъ совершенству еданлутъ доспе. — Ко мало има, мало може и дати! Благородно е съ братомъ своимъ и најманѡ свое добро дѣлити! Ал' кога за то исто душе благородѡе презирати, неовати, или осуѡивати, то бы одѡеѡ гадно и презрѣтелно было! — *Ко зна болѡ, широко му полѡ*: обычно се сербски и добро каже! — Дѡломъ треба показати, шта младиѡи оваѡ светѡ, пуѡѡ живости и отечестволюбѡи радити има! — Писати ваѡа, и своя учивѡна и собрана искусства пѡму сообщавати, да непредвидѡене стѡне у мору, по комъ плѡви, за рана мудро избегнути може. — О вы искусне и мудре главе, кое тако лако иза гѡрма стреляте, т: е: кое тако важно и лепо, и угризательно, и поносительно, и вредоносно, о оѡомъ или ономъ списателю, *приватно* — беседити знате; не плашите нашу младежъ, наше списатељ, вашимъ празнымъ Аукторѡетомъ, или гордо и презрѣтелно намершѡеннымъ челомъ, него на мейданѡ издѡйте, и ваѡа дѡла свету вѡѡ еданлутъ покажите, да видимо и познамо, ко сте и како сте! Отъ давна мы то чекамо, дао бы Богъ, да само забаѡа нечекамо! Али верло бояти се треба, да насъ надежда наша не обмане и непервари! —

Шта ние човекъ. да мало јасније говоримо, себи могао обетѣвати, какавъ напредакъ нашој Литератури изъ *Карловаца* — и отъ *онако устроене Карловачке Гимназије!* Какви ту людїи ние се променуло? и съ каквомъ ревностію пишу они и о правомъ себи вовѣрене юности изображенію, и по како мудры совѣти, и особени правила прилѣжно старали се и озбиљски радили? — Ей! Стойковитѣу, великїи нашъ у Русији Стойковитѣу, каква су умилна воображенїя душу твоју занимала, кадъ си ты о будућности овогъ заведенїя поетическимъ Твоимъ жаромъ онако трогателно певати могао! Како су се твоя патриотическа желанїя испунила!! —

Дао бы Богъ, да намъ *Педагогическо заведенїе*, и *нѣгови Кр. Директори* у своємъ дѣлу не оладие, и своємъ опредѣленію штогодъ сходно произнесу!! —

Ревностни *Новосадѣани*, и тамошня ново и мудро устроена Гимназија, шатъ намъ ожданїя целогъ рода оправдаю! Сербљи отъ тудъ, као отъ највећегъ, најотмѣнигъ, најревностнигъ и најбогатнигъ общества Сербскогъ много очекују, и праведно очекивати могу!! —

У Бачкој 8. Јануарїа 1820.

Станисмиръ Живковичъ.

[На овај чланак је најпре изишао „Отговор на Примѣчанїе Г. Станисмира Живковића“ од самога *Томе Любибратића* у 17.—20. бр. „Новина Србских“ за 1820. г., стр. 125. и даље; а тек после тога у засебном додатку броју 21. и 22. тих новина Вуков чланак:]

ПРИМЈЕЧАНИЈА

39

НА ПРЕВОДЕ Г. ТОМЕ ЉУБИВРАТИЋА,

И НА ПРИМЈЕЧАНИЈЕ НА ЊИ[Х]

Г. СТАНИМИРА ЖИВКОВИЋА.

{У овај исти дан, кад су се ова примјечанија ћела да почну штампати, дошао је одговор Г. *Томе Любибратића*, и по старјештву отео им је мјесто. Надамо се, да ће читатељи и послїе његова одговора ова примјечанија радо прочитати, ако ни зашто друго, а оно барем да виде, како два човека (у два удаљена краја земље) мисле о једној ствари: за то и дајемо нека се наштамају онако исто, као што смо и прије написали. Нама је особито драго, да смо у Г. *Любибратићу* добили друга и помагача, и надамо се, да не ћемо дуго ни нас двојица сами остати, него да ћемо и још добити, и све више и више добијати.}

[* (Ова су примјечанија штампана у 21 ч. новина Српскијех од године 1820. Из њих се може видјети како сам ја прије 25 година

[* Ова је напомена из књиге „В. Ст. Караџића и Саве Текелије Писма вис. пр. госп. Платону Атапацковићу итд.“ у којој су „Примјечанија“ прештампана, стр. 59.—74., као VII чланак. Овде се сада чланак штампа по оном засебном додатку *Давидовићевим новинама*, а све што је у „Писмима“ ново или друкчије стављено је у угласту заграду; што је пак било само у „Додатку“, а изостало из „Писма“, стављено је у шарену заграду. У „Писмима“ је и реч *Томо* замењена речју *Томо*.]

мислио и говорио о књижевности нашој. Истина да се од онда у њој гдјешто и промијенило, али су овет највише од ових ондашњих мојих ријечи вриједне и данас да се прочитају и чују. Ни једне ријечи сад овдје нити сам додао ни изоставио, ни читаве промијенио, него сам само *x* пометао и гдјекоје ријечи поправно према осталоме начину писања у овој књижици.]

У додацима к 92. и 102. числу новина Српски[jех], прошавше године, наштампани су преводи (из *Виланда* и из *Јунга*) Г. *Томе Љубибратића*, који показују, *шта је списатељ, и какав он треба да буде*. Ово су ствари, које би требало да сваки списатељ чита, кадгођ[а] сједа да пише, и кад устаје од писања (као молитву пред јелом и послје јела). За данашње наше списатеље* најважније је и најнужније оно, што каже Виланд, да списатељ не треба да гледа, како ће угодити *вкосу* простоте (која ни сама не зна шта [x]оће, ни шта јој треба; ¹⁾ него треба да пише онако, као што налази по своме уму да је право и потребно, и као што може пред учени[је]м свијетом бранити и одговарати. Које исто и Јунг потврђује, говорећи: „Сви списатељи стоје пред судилиштем, које нити се чега боји, нити се чим подмитити да. *Вријеме је судија!* Вријеме нити има пријатеља ни непријатеља. *Лажна слава мора увенути, а прави слава цвати. и расте без престанка.* Овом истином наоружан, све рецензенте на мејдан позивам; зашто ако паднем, моје ће ме исто перо оборити, и од њега ћу умријети; а ове гуске нека се међу ти[је]м напишу, и узалуд муче, да бесмртне наједају, и мртве убијају.“ — За то видимо, да је ово за данашње наше списатеље најважније и најнужније, зашто ми данас немамо (готово) ни једнога списатеља, који би писао управо онако, као што мисли да је право и да треба, него пишу, као што мисле, да ће се допасти њи[x]ови[је]м *познати[је]м* читатељима. Па, што је још најсмјешније, ради би, да нико не смије рећи, да није све добро, како они пишу!

Г. *Станислав Живковић* каже (у додатку к 5. ч. новина Српски[jех], ове године): 1) Да та Виландова и Јунгова пра-

¹⁾ Овђ[а] је под именом *простоте* не треба разумјети само сељаке, и друге бде прсте, то јест, који нијесу наука учили; него свакога, који ствари управо не разумје, на макар он био и на врзину колу, или имао десет села и толико [x]пштова по четира коња, и Бог зна колико локаја и у сандуку [x]пљада [*онда*].

[* На дну прве стране стоји без икаква знака: Додатак к числу 21 новина Српски од 1820 год., а на дну стране осме тако исто: Додатак к числу 22 новина Српски од 1820 год. Свега има 16 страна на малој осмини.]

вила нијесу још за нашу литературу.[:]^{*} 2) Да ово мало наши[јех] списатеља не треба напасти с очију, и плашити с такви[је]м строги[је]м правилима.[:] 3) Него (и по други пут вели) нек пишу како који умије.* 4) Да је наша литература мало дијете у колијевци, које ваља пустити да тепа, па ће доћи вријеме, кад ће и лијепо умјети говорити.* 5) Да код нас још не може списатељ *савршенство у своме ђ[дј]елу* пред очима имати, нити на најмање танкости *језика, граматике, шти-ла, и материје (!?)* пазити.* 6) Да се он мора више трудити {да се *простоги* [да се] допадне, да га она радо чита, разумије, и [х]вали; да је то засад [*за сад*] њему највећа награда, и да ти[је]м своме роду највише ползе доноси.* 7) Да код нас „*младић*“ људи, и понајвише ђаци књиге пишу.* 8) Виче на искусне старце, који су остарили у наукама, па неће [*не ће*] да пишу, него иза грма стријељају, т. ј. вичу на списатеље, и куде и[х], приватно рецензирајући, [;] и каже им, да не плаше младежи, наши[јех] списатеља, своји[је]м празни[је]м аукторитетом, или гордо^[1]] и презрително намрштени[је]м челом, него нек изиђу на мејдан, и ђ[дј]ела своја свијету нек покажу, да и[х] један пут видимо и познамо, ко су и како су.* 9) Жали{,} што се узалуд надал[м]о напретку литературе наше из *Карловаца* и од *Карловачке гимназије*; и нада се, да ће сад нова *Новосадска* гимназија штогођ[д] боље учинити; и жели, да „*Педагогическо заведение, и његови кр. Директори* у овомъ дѣлу“ не оладне, и свомъ опредѣленію штогодоъ сходно произнесу.“

Нека нам допусти Г. Живковић, да и ми речемо и[њ]еколико ријечи о његови[је]м примјечанијама, као и он о Љубибратићеви[је]м преводима (овакови[је]м се примјечанијама и додацима истражује истина).

на 1): Истина да се наши списатељи још не могу у свачему судити по оним [*овијем*] Виландови[је]м и Јунгови[је]м правилима, али им опет нијесу на одмет{,} нити сувише. И наши списатељи морају се старати и трудити, да пишу *најбоље*, каквогђ[д] и Њемачки; а што је у Нијемаца више списатеља, него у нас читатеља, то је боље и лакше за наше спи-

[1] Мјесто *гордо* Рапћ би казао *грдо*, и то је управо по својству нашега језика; али ја мислим, да би још боље било узети нашу познату ријеч *поносно* (*сад*.)

[* У „Писнима“ стоји свуда тачка са запетом.]

сатеље, н. п. међу десет [x]иљада списатеља тешко је бити најбољи, или између најбољи[јех] (за то се [x]оће Виланд, или Јунг): али међу неколико списатеља, који се за један час могу у прсте избројити, ласно је бити најбољи.

на 2): Ко се боји врабаца, нек не сије проје. Који се списатељ боји и плаши рецензента, он слободно нек не узима пера у руке; нити ће литература у њему изгубити каква добра: зашто он сам свједочи, не само да не зна, него и да није рад знати. А право[а] списатеља рецензенти и законодавци доводе у веће савршенство: зашто зна, да ће пред свијетом давати одговор за сваку ријеч своју, па се пишући стара, да може за сваку ријеч казати, зашто [за што] је онако уписао, а не другачије. Такови списатељ ако и погријеша, он с вољом, и мислећи погријеша, а не случајно. Он не само што се не боји рецензента, него му се још радује, и жели га, да му се ђ[дј]ело окуша, као злато у ватри, и ако што буде погријешао, да поправи, још док је жив. За то се обично познаје цијена списатељева по мислима о рецензијама и о рецензентима: прави списатељ, који свој посао разумије, и жели научити, ако што не зна, каже у предговору, да ће њему бити мила свака рецензија, била груба или учтива, само да се може из ње што научити и поправити; а средњи списатељ каже, да ће њему [му] свака учтива рецензија бити мила; {а} рђав списатељ не ће никакве рецензије, него виче у предговору своме на рецензенте, и каже, да и[x] се не боји, да они из зависти и из пакости рецензирају.

на 3): И Виланд је писао, као што је умјео, и сваки пише као што умије; али који добро не умије, он не треба да се срдн, кад му кажемо да не умије, него [век] нека учи, или нек престане друге учити ономе, што ни сам добро не умије. Ако ли станемо сви свакоме говорити, да је онако, као што он умије и каже, онда не ћемо никад, ни ми ни он, боље научити (него ће се још и други једнако од њи[x] кварити, и наопако учити).

на 4): Истина да је наша литература мало дијете у колијевци, које ваља пустити да протеча; али мало дијете међу тепавцима може остати тепаво до вијека. Већ нашој литератури има 37 година [1]), па још у колијевци, и тена једнако!

[1) Ја сам овдје мислио од како је Доситије почео писати; а почиње ли се заиста од онда наша литература, о томе ће се још судити и пресуђивати (сад.)

на 5) : За чудо нам је, како може рећи Г. Живковић, да код нас још не може списатељ *савршенство у своје ђ[дј]елу* пред очима имати, нити на најмање танкости *језика, граматике, штила, и материје* пазити! А ми мислимо, не само да *може*, него да *мора* то чинити *сваки* списатељ (био чиј му драго). Он мора једнако имати пред очима савршенство у своје ђ[дј]елу, то јест, мора се старати и трудити, да оно буде *са сви[је]м савршено*, а оно ће и онако бити савршено, *колико је могуће*. Он мора пазити и на најмање танкости *језика, граматике, и штила*, па ће се и онако у том сачувати од погрјешака, *колико буде могуће*.* Истина да данас наши[је]м језиком није тако ласно писати, као н. п. Немачки[је]м, или који[је]м други[је]м, који[је]м се тако мл[н]ого писало, и у коме су све ријечи прешле [прошле] преко суда Бог зна колико пута, и свакој своје извјесно значење одређено, и мјесто назначено; али опет мислимо, да ће нам Г. Живковић допустити, да *садашњи* наш списатељ а) мора знати: СКЛАЊАТИ** сва имена и мјестоменица; б) да мора знати СПРЕЗАТИ** глаголе; в) да мора знати по Српском СИНТАКСИСУ** из ријечи разговоре састављати (још је ово *најтеже* за наше списатеље, будући да су на туђи[је]м језицима науке учили и на њима књиге једнако читају; али опет ваља се старати, и трудити, колико је могуће, да се чува од туђега синтаксиса); г) да мора имати тврду и постојану ЈЕДНАКОСТ** у писању ријечи. — Г. Живковић (мислим да) већ говори: „Да![,] то мора знати сваки списатељ, и који тога не зна, онај не може бити ни списатељ; и то може сваки знати, зашто није тешко; и то зна наш сваки списатељ.“ — И ми опет видимо, да то *мора* знати сваки списатељ, и да то није тешко; али код нас† може бити списатељ и без тога, и Бог зна, били [би ли] се којигођ[д] могао наћи да то зна (а камо ли сваки да зна!). Ако Г. Живковић не вјерује наши[је]м ријечма, нека прочита, н. п. МОЈУ ПРОСТУ ЖЕЉУ, у додатку 93. и 94. новина Српски[јех], прошавше године, па ће се увјерити. Онђ[дј]е ће наћи, н. п. *миришави цвећа; у цвећама; првој зеленъ; мѣсто карта; — плетећи плъ предећи; доносу; — дао самъ себи кућину сазыдати; дао самъ ясноцрвенимъ црепомъ кућю мою шокрити; што као самъ ти и я самъ; изипредъ мои врати;*

[* У првом издању ово није курсивом. — ** Ове 4 речи у «Писменима» су штампане малим курсивним словима. — † У «Писменима» ово није курсивом.]

неголи десетъ дворни служители; при свемъ тимъ; — *первій посао, прва леа*; *кervъ, вршай, мои дерва*; *о дуови, хладну*; *доволно, поволно*; *служители, пріятели*; *создао, сазидати*; *зима, отъ зиме* и т. д. Ако му је то мало, а он нека узгред прочита у истоме додатку к 93. ч. н. С. ГИМНАСИЈУ НОВОСАДСКУ, па ће и у њој наћи: *света служба, духа святаго*; *Епископъ, Епископъ*; *свакогъ, цблаго* и т. д. — Г. Живковић вели сад без сумљ[њ]е, да то није добро: да *цвекe* није мл[н]ож. броја, него јед{инств}.; да *зелен* није мушкога рода, него женскога; да се *илетем* и *предем* не спреже по трећем[у] спрезању, него по другом[е]; а *доносим* по трећем[у], а не по другом[е]; да Србљи не говоре, *дао сам покрити кућу*, него *покрио сам* (н. п. ми кажемо: Немања је зидао Студеницу; отац игуман покрио цркву и т. д.); да се не говори: *што| као сам ти*, него *као што сам ти*; да се не каже *изпредъ врати*, него *изпредъ врата* (зашто *изпредъ* иште родит. падеж); да се не каже: *десетъ служители*, него *десетъ служителя* (зашто и *десетъ* иште родит. падеж); да се не каже *при тимъ*, него *при томъ* (зашто *при* иште сказат. падеж, а не творит.); кад се унише *первій посао*, треба писати и *церна леа*: или треба писати *првій посао*, као *прва леа*; кад се *x* цзостави у једној рјечн, не треба га писати нић[д]је (ће [дје] га народ, и списатељ сам, не изговара): или га треба писати свуда; кад се запише *поволно*, ваља писати и *доволно*; кад се запише *сазидати* (премда би могло бити и без *и!*), треба писати и *сиздати*; кад се запише *зима*, треба писати и *отъ зиме*; кад се запише *света служба*, треба писати и *духа святаго*; кад се на једном мјесту запише *Епископъ*, не треба на другом мјесту писати *Епископъ*; кад се запише *цблаго*, треба писати и *свакаго* и т. д. И ја велим тако, као што суди Г. Живковић; али шта ће рећи Г. Живковић, кад му напоменемо, да и у ови[је]м његови[је]м *примјечанијама* има *неједнакости* (премда се штага може узети у први ред садашњег нашег писања), н. п. *цблогъ света, цбломъ свѣту*; *смердлива, крчмама, совршенство, совршенству*, иза *г'рма*; *хвали, оладни* и т. д.? Он не може друго рећи, него да није пазно на овакове *ситнице*. И ми велимо, да је то узрок. Истина да су ово *ситнице*, али се овакове *ситнице* ни пошто не могу опростити списатељу.

9 Никакав мајстор не ради свога заната, незнајући [не знајући] шта гради ни како гради, н. п. никакав кројач не узме но-

жице у руке, па да комада чо[x]у, незнајући [*не знајући*] или ће од они[jex] комада бити чакшире или долама; него најприје узме мјеру, или представи у уму своје, какву ће [x]аљину да кроји, и каква ће да буде ([x]оће ли бити уска или {широка, кратка или} дугачка), па онда узме креду (или угљен) и конач и аршин, те измјери и назначи, куд ваља сјећи, па онда сијече: па послје кад стане шити, не шије концима, какве руком напица, н. п. сад црвени[jе]м, сад жут[jе]м, сад бијели[jе]м, сад зелени[jе]м; нити шије један рукав с поља, а други изнутра; нити изврне један комад чо[x]е на лице, а други на наличје; нити удара пуца каква напица, н. п. с једне стране бијела, а с друге жута, а око једнога цера црвена, а око другога црна: него гледа да је све једнако, једно према другоме. Тако сваки мајстор свој занат ради, тако треба и списатељи да пишу. Какогођ[а] што списатељ најприје ваља да представи у уму своје, *шта* ће писати; тако ваља да представи, и *како* ће писати. Ако списатељ не зна добре језика, а језик нема написани[jex] правила,¹⁾ он ваља сам за себе да и[x] постави, па пишући¹⁰ тврдо да и[x] се држи, н. п. а) Он се мора сам са собом договорити, који[jе]м ће нарјечијем писати, и ту ће одредити (будући да говоримо о наши[jе]м списатељима), шта ће чинити с они[jе]м ријечма, које се у Славенском језику пишу са *ѿ*; ако ли неће [*не ће*] да пише ниједни[jе]м народни[jе]м нарјечијем, него [x]оће да се *приближује* к Славенскоме, и у том ваља да постави правила, и тврдо да и[x] се држи (зашто како нема никакви[jex] правила, онда је по *правиламъ бабы Смилыны*). б) Мора да избере, или ће имена склањати и глаголе спрезати по *Српској* граматници (т. ј. као што се говори), или по *Славенској*, или по *Руској*. в) Мора и за најмање ситнице да се договори са собом, и да избере[,] што мисли {,} да је боље и правље, н. п. [x]оће ли писати *x*, или не ће; [x]оће ли писати *и*, или не ће (па ако избере да пише *и*, онда ваља да научи ће [гдје] се пише, да га не пише

¹⁾ Ма[р]иоги се наши учени туже и говоре, да Српски језик нема правила, а томе се намеган чов[р]ек мора смијати: Српски језик има правила, какогођ[а] и Латински (нити има језика на свијету без правила), него они не знаду језика, нити познају правила његови[jex], па бцају кривицу на језик {!} и чини им се лакше, и о мање срамоте, пов језик градити *без икакви [и какоијех] правила*, неголи [*него ли*] народни *по правилним ушги!* А да пише чов[р]ек, који не зна никаквога другог језика, осим свога:[,] не би му требало ни да мисли о правилима, зашто он друкчије не би могло писати, него овако, као што треба, то јест, као што се говори [*онда*].

мјесто *и*, н. п. *зума*, *сазыдати*; а у други[је]м ријечма опет да пише *и* мјесто *ы*, н. п. *четири*, *мисли* и т. д.); шта ће чинити са ријечма, које имају *бр*, *вр*, *гр*, *др*, *жр*, *зр*, *кр*, *лр* и т. д., н. п. или ће писати *крв* (као што се говори), или (по Руски) *кровъ*, или ће (по *своме* приближивању к Славенском језику) *кервъ*; шта ће чинити с ријечма, које се свршују на *ац* и на *ак*, н. п. или ће писати *кривац*, или *кривец*; *чворак*, {или *чворок*,} или *чворек*; шта ће чинити с ријечма, које у *данашњему* Славенском језику имају *я*, а у Српскоме *е*, н. п. *клетва*, или *клетва*; *имя*, или *име*; *связати*, или *свезати* и т. д. кроз сав језик ваља да прође{,} и за себе правила да постави, и пишући да и [x] се тврдо држи. — Да речемо[.]^{*} да скотина безумна може радити своје послове без правила и без промишљања, али чов[.]ек ваља свашто да ради по правилима, по уму и по промишљању; он треба у *своме* послу да има правила макар каква, па ћемо се послѣ ласно разговарати о доброту и о ползи правила. А који списатељ у *своме* писању нема никакви[јех] {тврди и постојани} правила, онога треба рецензирати као ћака *бабе Смиљане*, макар он о каквој материји писао: зашто није могуће{,} да би онај и о каквој материји могао што добро и наметно написати, који није кадар у језику (*своме*) никакви^{**} правила држати; као што каже славни Руски стихотворац *Сумароков*:

„Не лъзя, чтобъ тотъ себя писмомъ своимъ прославиль,
„Кто Грамматическихъ не знаеть свойствъ ни правилъ.“

Али шта Г. Живковић мисли{,} говорећи, да код нас списатељ још не може пазити на танкост *материје*, то не разумијемо за сад. Ми мислимо, да се о *свакој* материји може писати добро и лијепо: молеру се не гледа, *шта* је намоловао, него *како* је намоловао. Тако списатеља има сила, који су у цијелом свијету бесмртно име задобили писањем о *ружни[је]м* материјама. —

¹² на 6): Виланд каже, да ће му довољна плата бити, ако га какав будушт[ћ]и Агатон послѣ *сто година* разумије (то каже Виланд, који је „живио само за то, да литератури свое нације послѣднѣ украсије даде, и ню лаврама својма увѣнча, нације велимо, која е у свакомъ роду вѣжества и наука не по едногъ мужа имала, кои бы се съ древњима, цѣлогъ света учителяма, сравнити могао“), а Г. Живковић [x]оће[.] да код

[* У „Додатку“ је: *речемо*. — ** Овако је — без *-јех* — и у „Писмима“.]

нас сад одма[x] списатељи пишу књиге по *вкусу* народноме, и да и[x] читатељи *разумију* и [x]вали; и каже (управо насу-прот Виланду), да наш списатељ мора највише да се труди, како ће се *простоти* допасти, и да га она разумије, радо чита, и [x]вали; и да је то за сад њему највећа награда, и да ти[је]м своме роду највише ползе приноси! Е! добро! на част му сва слава од таковог писања, и награда *засадашња* (а другој нека се не нада: зашто он већ воспријалъ мзду своју [вос-пріалз мздѣ скю]); али ми не *вјерујемо*, да је оно све полезно^[1], што се простоти допада, и што она разумије, и радо чита и [x]вали; н. п. простоти се врло добро допао *Доситеј* [*Досити-је*] вичући на *калуђере* и на *намастуре*, на *пост* и на *мошти све-те*, и на друге ђ[зџ]екоје обичаје цркве наше; и то она разумије врло добро, и чита радије него *Везилића о свокојној жизни*, или и какву *Раићеву* књигу: али нека нам каже Г. Живковић, има ли простота од тога какву *ползу* или *штету*? Тако, ако је рад Г. Живковић, да га простота радо чита, а он нека сад стане писати против *попова* и *владика*; а други за њим про-тив *илемића* и *сва[x]ија*, па ће вић[дј]ети, да ће то простота радије читати, него и какву проповијед о *слози* [*слози*] и о *љубави*. — Ми смо у том Виландови[јех] мисли^[2]: Списатељ не ¹³ треба да угађа *којекакви[је]м* читатељима (који не знаду ни ко-лико списатељ), него треба онако да пише, како ће се до-пасти људма, који ствар управо познају и разумију, па макар такови[јех] *данас* не било у народу нашем ни по један на *сто* [x]и.ада: доћи ће вријеме, кад ће и[x] бити више; треба писати за потомство, које ће бити чисто од свију да-нашњи[јех] будалаштина наши[јех], и које не ће толико пи-тати, *ко је написао*, и *шта вели о њему овај и онај*; него ће гледати оно, *шта је написано*, и по ономе ће судити о уму и о срцу списатељеву.

на 7 и 8): Истина да код нас за сад највише млади људи, и то ђаци, пишу књиге, а старци не ће, него живећи господски *приватно* рецензирају, и вичу на списатеље; али за то опет не треба викати на старце (што они на списатеље вичу, и (макар и) *приватно* и[x] рецензирају): који се спи-

[1] *Полезно* је од старославенскога *пользно*, које би Српски морало бити *полазно*, као што и Раић има у својијем *поученијама*; а ја бих рекао, да је за наш језик још боље *корисно* (*сад*).

[2] Мјесто: *Ми смо у том Виландовијех мисли* Српски би боље било: *Ми у томе мислимо као и Виланд* (*сад*).

сатељ унлаши од њи[x]овога празна аукторитета, и од њи[x]ове вике и приватнога рецензирања, од онога ни онако не би било велике ползе: [:] а добри[је]м је списатељима од ползе старачка вика и приватно рецензирање: и онако рђаво пишемо, а још да нас нико не псује и не рецензира, него да и нама[,] као старцима[,] вичу сви људи: „Тако је,“ и да одобравају и наше највеће будалаштине, чудећи им се како су мудре и паметне: онда бисмо још горе писали и мислили. Ако старци ће [гдје] имају право, ми ваља да се поправимо: [:] а ће [гдје] старци немају право, ми ћемо им се смијати (*приватно*, као {што}) и они нас [што] рецензирају), и гледаћемо[,] да наш посао учимо све боље и боље, знајући да имамо непријатеља, који ће с лучем тражити погрјешке у наши[је]м ђ[дј]елима. Други људи троше небројено благо, да| дознаду, шта се говори о њима, а старци нама то казују онако. О! како би ђ[дј]екоји старци срећни били, да имају кога, да им кашто каже у очи, да није онако, као што они мисле и говоре, или барем да им каже, како се други људи смију њи[x]ови-[је]м будалаштинама {Које они држе за највеће, и само њима познате, или од њи[x] измишљене мудрости})!

А на мејдан не вјерујемо да ће му изићи, макар и[x] колико звао (већ ако ће [гдје] у мраку), зашто се то њима чини срамота, као н. п. што би се спа[x]ији чинила[о] срамота, да изиђе на мејдан своме сељаку; или игуман ђаку намастирскоме.

на 9) : За чудо нам је, како се Г. Живковић може надати напретку литературе наше од садашње нове *гимназије Новосадске*, кад каже, да се томе залуду надало од *Карловачке гимназије*! Зашто се Новосадска гимназија не може друкчије почети, него као што се Карловачка сад налази: а друго, од такови[јех], само по имену *Српски[јех]* гимназија, у којима се ништа на Српском[е] језику не учи, слабом се напретку Српске литературе може чов[ј]ек и надати. Бад би се уредило, да се у свакој школи учи по н[њ]ешто и на Српском[е] језику, и о Српској литератури, онда би друго било. — Него од педагогич{ес}ког заведенија могло би што прије бити: зашто се у њему ради на *народном језику*{,} и стара се за народне школе. Педагогич{ес}ко заведеније и његови кр. директори требало би сад најприје да начине (не смијем рећи, да су већ досад [до сад] начинили) *школске књиге* на *Српском*

језику, да и код нас већ један пут престану ђ[дј]еца учити читати из *Часловца** и из *Псалтира*:* зашто су то књиге, које [који]јех не разумију сви ни кр. директори, а камо ли сеоски и варошки учитељи; нити су писане за то, да се из њи[x] учи читати, него се то из почетка чинило за невољу, кад други[јех] књига нити је било, нити су требале (него [већ] је то била *сва књига*, као што је још и данас код народа нашега); али су сад дошла друга времена, књига други[јех] и има и требају. Већ су сви народи, осим Срба, начинили за¹⁵ школе друге књиге мјесто *Часловца** и *Псалтира*:* да не спомињемо Нијемаца ни Француза, ни осталије[x] народа, који нијесу нашега закона, него ево *Руси*, наша јединовјерна и јединоплемена браћа, и они су већ (давно и давно) извадили *Псалтир** и *Часловац** из школа, и начинили школске књиге на Руском језику, из који[јех] ђ[дј]еца учећи читати уче се јоште чему. Псалтир да је и на Српском језику, опет га ђ[дј]еца не би разумјела, а камо ли Славенски! н. п. кад чита дијете: *Помилѡй ма Боже по велицѡй милости*.** оно мисли, да то значи, да га *помилује Бог (руком) по вилици*.¹⁾ — Ако тако узради педагогич{ес}ко заведенје с његови[је]м кр. директорима, онда ће се одма[x], за н[њ]еколико година, познати на литератури Српској. Али би опет мл[н]ого лакше могао то учинити Господар *Милош Обреновић* у Србији, или *Петровић* у Црној гори: зашто је овђ[дј]е њива зарасла у коров, па треба мл[н]ого труда и времена, док се окрчи и очисти за право сјеме; а онђе [онамо] је њива чиста: само потребује *мудри[јех]* и *поштени[јех]* посленика, да посију *чисто и здраво* сјеме.

Кад смо већ овако у разговор ушли, нека нам се допусти још н[њ]ешто напоменути. За напредак наше литературе било би неисказано полезно и потребно, да се прими какав чов[ј]ек, да штампа књиге о своме трошку, за трговину (т. ј. да постане *Verleger*, као у Њемачкој). Колико у нас нема још ни списатеља ни читатеља као у други[јех] народа око нас, али опет да се какав чов[ј]ек прими тога посла, не би мање добио, него, н. п. на марамама, или на шљивовици, а осим тога учинио би нашој литератури ползу, а себи чест [*част*] и славу. Он би морао бити чов[ј]ек, који познаје тај посао (као што је

[1) Ја то по себи судим, јер сам сам тако мислио (*сад*).]

[* У «Писима» су ове речи штампане почетним словима малим. — ** Овај стих је у «Додатку» штампан обичним (не црквеним) словима.]

нужно у свакој трговини), а друго[,] морао би бити чов[.]ек *поштен*, као и други трговци, да се на њега могу ослонити без сваке сумљ[њ]е и читатељи и списатељи. Па онда 1) Сваки би се радије пренумерирао, знајући да ће (и кад ће) јамачно примити књигу, или своје новце натраг, ако би се догодило, да се књига не наштампа (али би требало гледати, да се то не догађа често : не би требало објављенија пређе издавати, док се књига не почне штампати) ; а 2) Он се не би ни 16 ослањао на саме пренумеранте, нити би њи[x] чекао, него би књиге штампао и онако : зашто пренумерација свакојако мора престати, као и у сваком народу : јер готово сваки чов[.]ек воли књигу скупље платити кад је види, неголи дати новце у напредак, па чекати Бог зна које вријеме (а особито кад се људи преваре н[њ]еколика нута).[.] 3) Кома треба књига, знао би ће [з.д.ј.е] ће је тражити : [.] а књиџар би се старао, да књиге разашиле, ће [з.д.ј.е] зна да требају.[.] 4) Списатељи се не би бринули како ће књиге штампати и продавати, него би се само старали, да и[x] добро напишу : [.] па би свој рукопис давали књиџару, из најприје пошто [*по што*] за што, или само за н[њ]еколико књига (зашто садашњи списатељи наши немају ни онако никакве друге ползе од своји[.]јех књига, осим једине радости и надежде, да ће се потомство опоменути кашто имена њи[x]овог) : [.] а послѣје, ако књизи буде добра прођа, књиџар ће списатеља молити, и с њим ће се погађати, као што бива и код остали[.]јех народа { .¹⁾ } [.] 5) Књиџар би ђ[з.д.ј.е]које потребне и полезне књиге могао и наручивати учени[.]јем људма, да му преведу или напишу.[²⁾] —

Такови би посао био за сад најприличнији за Г. *Давидовића*, који се и онако с књигама забавља, и од њи[x] живи.

Ненад Новковић.

{¹⁾ н. п. Г. *Павао Берџ* дао би прву част *Агатона* макар за 50 књига (па и те не би искао да и прода, него да поклони својим пријатељима и познаницима), а књиџар може бити да би за једну годину продао 300 књига (зашто видимо да се и код нас читају романи *којекакви*, а камо ли онакн роман, као што је *Виландов Агатон!*), па би онда *молио* Г. Берџа, да му преведе и друге части, и платио би му, да би се и за прву част накнадило.}

{²⁾ Да је ово онда казао неко други, могао би рећи, да је овѣјем наговорио Г. Јосифа Мидовука, да се прими штампања Српскога љетописца и тако да постави темељ *Матини Српској (сад.)*]

XV.

НЕКОЛИКО РИЈЕЧИ

265

О језику у првој књижици Шрекове Историје.

[Давидовићеве „Новине Србске у Виѐни“ за годину 1820., у одељку: „Додатакъ къ числу 44 новина Србски 1820. — Смѣсице Књижевственне,“ на стр. 265.—268.]

У додатку к 23 ч. новина Српски објављена је прва књижица *Шрекове свемірне историје** на Српском језику. Г. Јован Берих, који је преводи, ослонио се у избору на Доситија; а у реченом додатку Српски новина казано је, шта има у овој првој књижици: тако дакле нама не остаје ништа више, него да напоменемо неколико ријечи о *језику* (желећи, да би се Г. Берих у напредак могао ползовати у осталим књижицама):

1) Књижица је ова наштампана *Кириловим*, или нашим и Руским *црквеним* словима (по свој прилици по жељи Г. Павла Соларића, у предговору к Мезимцу Доситијеву на стр: 29.); па су још узета и онакова слова, која су Руси већ и у црквеним књигама избацили, н. п. *оу!* — Баш и Кириловим словима да успишемо књиге, морали бисмо и из њи језику нашему непотребна слова избацити (као и Руси што су чинили

[* Књижица је натпис: *Јованна Матѳеја Шрека* Књвногъ Историје Учитеља у Виттембергъ *Свемірна Историја*. Преведена *Јованномъ Беричемъ*, СС. НН. и Философе Докторомъ, при Вишшемъ Народны Грекопедѳгически Школа Кралѳвскомъ Надзирателствѳ, и при Депѳтациѳ Фѳндѳсе Школске правящей заклетымъ Акѳсарѳемъ; икѳже и су Кралѳвскомъ Наѳка Оуниверситетѳ Маджарскомъ Пештанскомъ Факултета Философическогъ редовнымъ Членомъ. Оу Вѳдимѳ Писмени Кралѳвскогъ Оуниверситѳ: Маджарскогъ. 1820. — На корицама је натпис: Шрекова Свемірна Историја. *Прва Свезка*. — Обична 8,0 стр. 96. Све штампано црквеним словима.]

у *гражданским*), а потребна према језику нашему додати (као и стари наши што су почели чинити прије неколике стотине година); н. п. какогођ што Русима не треба *с*, тако не треба ни нама; какогођ што Русима не треба *ω*, тако не треба ни нама; какогођ што Русима и нама не треба *ω*, тако нама не треба ни *и* (да Руси изговарају *и* као *и*, као што изговарају *ω* као *о*: они не би ни *и* примили у *гражданска* слова: али они у изговору имају разлику између *и* и *и*, као и Краљци што имају разлику између *ω* и *о*); какогођ што Руси пишу *и* мјесто *ѝ* и *ѷ* (н. п. *епископъ*, *гимназія*), тако и ми можемо писати, па још и мјесто *и* (н. п. *корист*, *пливати*, *син*, *корито* и т. д.): зашто видимо, да наши најученији људи не знаду ће би требало писати *ѝ*, ће ли *и*, ће ли *и*, ће ли *ѷ*, н. п. оно о гимназији Новосадској мислимо да не шаље у Српске новине какав ђак или фамилијаз, него који од први професора или куратора гимназије, па пише *епископъ* (са *ѷ*!), *ѝмназія* (са *ѝ*!); тако овђе Г. Берић пише *ѷтезь* (са *ѝ*!), а Г. Соларић у Мезимцу Доситијеву *ѷтезь* (са *и*!); тако Г. Берић на стр. 83 пише у врсти 18 *ѷише*, а у врсти 23 *ѷише* (!); на стр. 22 *ѷависи*, а на стр. 83 *ѷависило* и т. д. Па за што без невоље да се срамотимо, и ћеци Српској да намећемо на врат јарам, који сами нијесмо кадри носити? *Без невоље* велимо за то, зашто кад би било нужно и потребно тако писати, онда бисмо казали, да се *мора* учити, не гледајући једн тешко или није.

2) Као нам је, што је Г. Берић и у том послушао Г. Соларића, што каже у предговору к Мезимцу Доситијеву, да је то „*педантѣско, послѣднѣ и безмѣстно питање*“ о једнакости језика у *свемірној историји*: и за то није нимало пазио на то, него је писао како му је кад перо ћело, н. п. *достоѷврны*, *ѷеруе*; *сѷѷта*, *сѷета*; *ѷѷлога*, *ѷео*; *погрѷшкама*, *погрешкама*; *разѷялесе* (с. 40), *разѷѷјавали* (с. 41), *разсејли* (с. 77)! (један глагол у три нарјечија!): — *Србину*, *Србскѷй*, *Сербїя*; *соѷвршенїе* (с. 25), *соѷршено* (с. 28); *соѷдержанїе*, *саѷдржава*; *Грѷци*, у *Грѷци*, *Грѷкѷй*, *Грѷчески*, *Грѷеконеунѷтски*; — *многа* (с. 7), *млога* (с. 22): — *болѷи* (с. 2), *болѷи* (с. 87); — *Храбаръ* (с. 44), *раѷроскѷю*, *раѷрѷо* (с. 96); — *несреѷа*, *калуѷера* (с. 85), *меѷѷу*, *меѷѷду*; — *саѷдржава*, *соѷдрѷи*; *соѷзиданїе*, *саѷзидали*; *саѷборъ*, *соѷѷти*, *саѷзанъ*, *соѷзанїе*: — *Енѷлезској* (с. 55), *Енѷлеска*, *Прајска* (с. 95); *лаѷѷо*.

лакo; збуде (с. 21), сбунѣно (с. 35); празно (с. 28), поздно (с. 32); сбокѣ (с. 3, 43), сбогѣ (с. 66); кдикои! (с. 32), гдикои (с. 41); — цвѣтуце (с. 66), гoспoствуюшты (с. 46); — сатрео (с. 38), сатрла (с. 42), сатрли (с. 43) (кад се запише сатрео, онда ваља писати и сатрела, сатрели; или као сатрла ваља писати сатрѣо! ако Г. Берић не ће са ѣ, а он нека напише како му драго, само да се (без погађања) може читати као што треба); — најславнѣиша и чести најдостoйнѣишима (с. 10); скорѣиша и најсреќнѣя (с. 14); — помоуцѣю (с. 12), помоуки (с. 13); Обрадовича, Соларича, Пошовиќа, Лазаревиќа и т. д.

3) Има ђешто смијешни и чудновати падежа, н. п. са источницама (с. 8), между Гркама (с. 43), међу Хрѣстѣанама (с. 76)!! (зашто не: источницима, Грцима и т. д., као на стр. 10 мужевима, и на стр. 41 народима и т. д.?). Ѡ они помагателни средствѣй (с. 22). Тако има неколико и глагола криво спрезаније, н. п. писаюќи, починаюќи, расти (на стр. 4, а на стр. 21 расте).

4) По Српском синтаксису не говори се „сѣ двома трема ²⁶⁷ погледма“ (с. 29), него са два три погледа; тако се Српски не говори преведено Јованом, начињено Павлом и т. д. То ми говоримо само код ствари, којима се што ради (на питање чим), н. п. написао пером, ископао ножем, доватио руком и т. д. На стр. 46 „Оне силне монархіе Персѣйске; (с. 65) велики онай поета Омирѣ“: мислимо да је ово мјестоименије (оне и онай) овђе сувише: зашто се то у Српском језику говори само онда, кад је оном, коме се казује, већ познато оно, о чему се говори, или му се прстом показује и т. д.

5) Ромулус, Кодрус, Брутус, требало би писати по Српски Ромул (или Ромуо, или Ромуло), Кодар, Брут: као Максим и т. д. А може бити да би и Аристотел, Милтиад, Тукидид, било приличније, него ли Аристотелес, Милтиадес и т. д. Полубѣусѣ, и Марѣусѣ, требало би писати Полубѣй, Марѣй, као и Лукрећѣй, Салустѣй: а Лукрећѣй, Салустѣй, по Српски требало би казати Лукрећѣје, Салустѣје: као Антоније и т. д.

6) Много је туђи ријечи (особито Славенски и Руски) узео Г. Берић без невоље, н. п. посивѣштити (мјесто поитити).

повѣст и *повѣданје* (у Српском језику не значи ништа! Шрек је могао казати *die Geschehnisse hat ihren Namen von geschehenen Dingen*; а Г. Берић могао је то (за невољу) са свим изоставити, и почети: Историја је ријеч Грчка, и постала је од глагола *видим* и т. д. Или баш ако је ђео Српски да преведе, боље би било да је казао *приповијетка* од *приповиједанја*): *свидѣтель* (м. *свједок*), *дѣянје* (м. *посао*, или *ђело*), *царствовати* (м. *царовати*), *долготрајуше* (м. *дуговјечно*), *обаче* (м. *али*), *наипаче* (м. *особито*), *сѣло* (м. *врло*), *весма* (м. *веома*), *даже* (м. *чак* или *сами*; а ђешто би се могло и изоставити са свим), *накоже* (м. *као*, *како*), *оусиѣхъ* (м. *наишедак*), *государъ* (м. *господар*) и т. д. — Не можемо се начудити, како је Г. Берић могао уписати *Боснїя* (с. 56) мјесто *Босна!* — *земляный миръ* (с. 96) значи мир, који је од *земље* начињен (*igden*), а *Landfriede* требало би казати *земаљски*, или *државни* мир. — Не знамо како је могао Г. Берић метнути *рукописанје* (с. 41) и *рукопись* (с. 76), мјесто *слова*, или *писмо!* — Мјесто *временный просторъ* (*Zeitraum*) може бити да би боље било казати *постат?* зашто и *епоха* значи управо *одмор*, или *уја*, а и *постат* је близу тог значења. Само значење право (или најближе) треба тражити, а *ријечи* нити је ²⁶⁸ могуће, ни| потребно *преводити.*¹⁾ Тако, н. п. *человѣческой* није довољно посрбљено кад се начини *човеческій*: зашто Србљин каже *човечији* (које може бити да *по свршетку* није млађе од *человѣческой*): ако ли би морало бити на *ки*, онда би требало казати *човечки*, као, н. п. *јуначки*, *момачки* и т. д.

7) (на стр. 26) Историја црвена не описује *начине Бога познати и служити* му, него *како су људи Бога познавали и служили* му, и све, што се уз то догодило. То је и Шрек мало замршено казао. — На стр. 27 криво је и рђаво Српски казано *бранѣне* и *полюбљне*, мјесто њемачкога *gefißt und gebraucht!* Баш да је Шрек казао и *geliebt* мјесто *gebraucht*, опет се Српски не би могло казати *пољубљене*, зашто *пољубљен* у нас значи *gefißt!* а и *fißen* може бити, да би овђе боље било превести *помагати*, или *потпомагати*, него ли *бранити*; зашто се *fißовати* може и да нема никакви непријатеља, а код

¹⁾ О овом лијено каже *Сумароков*: „Творецъ даруетъ мысль, но не даруетъ слово.“

нашега глагола *бранити* свагда се може казати *од кога*, или *ода шта*. Тако је на стр. 85 криво и рђаво Српски казано *дизали новце*, мјесто њемачкога *haben Geldabgaben im Rahmen der Religion!* (ударали порезе за вјеру).

8) На пошљетку нека нам се допусти да напоменемо још и ово: Какогађ што Г. Берић каже, да ће у пошљедњој постати бити о Србији и о црном Ђорђију, тако се надамо, да ће и у *четвртој* бити што о *Кирилу* и о *Методију* (о крштењу Славена, и о почетку Славенскога књижевства), и у *петој* о Српскоме краљевству и царству, и о Косову! Истина да тога нема у Шрековој историји (као ни о црном Ђорђију), али се може из Раићеве историје извадити у кратко Српска историја готово до наши времена. А то је потребно и препотребно, зашто би срамота била, да Српска деца знаду историју туђи народа, а о своме народу ништа да не знаду. —

Ненад Новковић.

[Године 1835. изишло је у Бечу („писмени Господина Антониа благородног отъ Шмидъ“) друго издање (грађанском избуком; обична 8,^о страна 207) овога Берићева превода, у ком су, и после ове критике Вукове, све означене погрешке остале неисправљене.]

XVI.

[1. У засебном додатку (мања 8,^о стр. 8) броју 8. Давидовићевих новина за 1821. годину изишла је, од Јоакима Вујића, ова]

[1]

КРИТИКА И ОСТРА ПРОТЕСТАЦИЈА

Писмена Дебелога Ђра (џ) и Танкога Ђра (џ) противъ Курта — Херо — Шијачке Грамматике Г. Вука Стефановича; што онѣ Дебело Ђрѣ са согласнимъ писменемъ Рци (р) и съ прочими самогласними писмени слаже, крпи и натеже: А опетъ танко Ђрѣ съ писмени Люди Ђрѣ (љ) и Нашѣ Ђрѣ (њ) калами, веже и злопати. Обаче при томъ и велика Радостъ речени писмена Дебелога и Танкога Ђра, што ихъ е Г. Вукъ изъ његове горусказание Грамматике по сви другѣи места изключио и избацио.

(послана гчредшцеству.)

Додатакъ къ числу 8 новина Србски 1821.

[2]

Бритѣка Мелодическа Дебелога и Танкога Ђра гласи овимъ речма.

Ходи брате да се загерлимо,
Ђданъ другогъ братски полюбимо,
Јоште къ тому и развеселимо,
Щастію нашему благодаримо:
Што насъ Вукъ баџи изъ Грамматике,
И спасе отъ дрвенне мотике.
Те нећемо срамотно љосати,
Безчестіе съ другима кусати.
Аљ ти е то Грамматика славна,
Као прва Лончина неопрана;
Момче Вуче, еслъ при свести быо;
Кадъ си ю као што велишь градіо?
Гди е рци (р) писма самогласно,
Гди ли оно виче тако гласно?
Како што ты њѣга овде цѣфрашь,
Наопако у карабљу свирашь.
Ђрбо *Крстѣ, прстѣ* чини слогъ безгласенъ,
Како равно *Гркѣ* и *мркѣ* негласенъ;
Јоштѣ и мене Ђра Дебелога,
Ты чинишь маймуна великога,
Што ме са согласнимъ рци крпишь,

Бургѣомъ ми главу мою вртишь:
 А то што ты мыслишь бытъ неможе,
 Макарь се ты извукао изъ коже:
 Заштъ рцы остае писмя согласно,
 Да бы се ты како дерао гласно.
 Всуе ты ме съ самогласнымъ спрежешь, 3
 И съ писменемъ рцы мене ты вежешь,
 Кадъ ти овде помоћи немогу,
 Нитъ *умрѣо* за *умрео* реѣ' могу;
 Нити пакъ ову речъ *захерзати*,
 Вместо твогъ наопако *заръзати*,
 Мене писцы за другу вещь держу.
 Кои гомиломъ отъ тебе бежу.
 Тако и я Танко Ёрь устаемъ,
 Грамматѣки ти противостаемъ,
 Зашто ты мене съ другима криишь,
 Съ писмени Люди Ёрь (ѣ) Нашъ Ёрь (ѣ) мрчишь?
 Пакъ мене съ нима срамно каламишь,
 Твое новописце къ себи мамишь.
 Ты не мысли да ћешъ до тогъ доћи,
 По можешъ зато срамотно проћи;
 Што нова ты додаешъ писмена,
 А казати имъ незнашь имена:
 Не знаду ли заръ писцы писати,
Любовь место *лубав* написати?
Иѣдра вместо *ѣдра* начертати,
 Теби у свачему разлогъ дати?
 А теби на часть гаравый љокач. — . . .
 Макарь за нѣга добѣо корбачъ.
 Пакъ каково ти е ово (ѣ) писмя?
 Валя да му е скакавацъ имя:
 Ты нѣга употреби за тебе,
 Ёрбо мы га бацамо отъ себе;
 Мы имамо наше ћервѣ (ѣ) писменце,
 Познато кодъ насъ свѣю именце;
 Съ коимъ све оно списать можемо,
 Што ты мыслишь, да мы неможемо.
 Зато твогъ Скакавца употреби,
 У Турску га Грамматѣку сведи,
 Како равно и у Арнаутску,
 Херо-Шѣячку и Татарску;
 А немой га у Сербску мешати. 4
 Како путо о лотру звечати.
 Ты равно и писмя хѣръ (x) изверже,
 На нѣга ятаганомъ потеже:
 Пакъ вместо *Хрѣгосъ* и *храбаръ* кажешъ,
Рѣгосъ и *рабаръ* наопако слажешъ,
 Тако *удъ* вместо *худъ*, *рамъ* вместо *храмъ*,
 То е теби као Шваби траларамъ.

Јоштъ гди су ти *Ѣ, ю* и *я* писмена?
 Сербскогъ книжества нужна имена:
 Валя да си ихъ на торгу продао,
 И вместо ни креджїя ностао,
 Те (*) *је, ју* и *ја* труднїшъ,
 Вместо *Ѣ, ю* и *я* они мутнїшъ.
 Нїе твоя Грамматїка Сербска,
 Но она мора бити шїячка:
 Ёрбо Сербска има сва правила,
 И свакому Сербину отъ већ мїла:
 Како што е братъ (**) Видаковича.
 Сербскогъ Любезника и детиѣа.
 Сербска има осамъ части слова,
 А твоя нитъ е полакъ готова;
 Сербска има сва толкованїя.
 Всѣхъ части слова изясненїя:
 А ты некажешъ ни што е име,
 Нитъ глаголь, нитъ што е мѣстоиме.
 Ты твою измеша као салату:
 Мутеѣи како пїянь по блату,
 Ты и склоненїя сва замути,
 Мужескїй родъ са среднимъ помути:
 Нитъ сва времена глагола имашъ,
 А мыслишъ да звезде съ неба скидашъ:
 Ты твою сверши съ трѣнимъ спрезапѣмъ
 И съ якимъ за уши натеzapѣмъ.
 Гди ти е остало причастїе?
 Союзъ съ предлогомъ и нарѣчїе?
 Цити междометїе имадешъ,
 А друге писце хулити знадешъ:
 Јоштъ нити имашъ Сочиненїе,
 Свакогъ языка заключенїе,
 Кое части свакиѣ языкъ дичу,
 А на тебе Чобанина вичу:
 Што си Чобанскїѣ Штапъ оставїо,
 А лакгогъ се перца прихватїо;
 Да ты ученне люде безчестнїшъ,
 На ме непристойне речи велишъ:
 Ты ихъ фушере книжне називашъ,

(*) Ово писма *ј* нїе Сербско. по оно мора бити Ајдучко, или Одабаша-Мејино.

(**) Овде разумева се проста Сербска Грамматїка Г. Милована Видаковича Профессора Гимназіалногъ Новосадскогъ, коя се кодъ нїга јоште у рукопису находи. Обаче велика штета, да она изъ недостатка нужногъ трошка у тами лезати мора. Того ради мы, како доста оскудни люди, невзирающе на нашу оскудность жертвуемо свакиѣ по 15. фор. слѣдователно 30. форинти за Тисненїе, ако бы се она кадгодъ печатала и Сербскому свѣту указати хотѣла; а нашъ адрессъ овако гласи: *An die Herren Gebrüder Jer mit Briefen des Herrn Michael Johannovic, bürgerl. Handwerksmann, abzugeben bey den dreyn Besterinnen zu Pest.*

Надрикниге срамотне позивашь.
 Јоште кажеш да ништа незнаду,
 Што нећеду да те припознаду:
 Да си ты правый писатель Сербскій.
 Него те кажу да си шіячкій,
 Србо ты *овће* и *онће* кажеш,
 И све што пишеш срамотно мажеш.
 Какъ кажеш, кадъ тко све школе проће,
 Онда као Сербскій Спсатель доће,
 И почне Сербске кнѣге писати,
 Мразовича Грамматіку читати.
 Алъ текъ болѣ и све школе проћи.
 Негъ сасъ торбомъ отъ коза доћи;
 Србо Школници правила знаду.
 Понятіе отъ кнѣга имаду:
 А ты о пань и о кладу лупашь.
 Какогодъ бунуванъ у сну бунцашь.
 Равно и Діректоре намъ хулишь.
 Да Славенски неразуму бучишь.
 Кажеш немаду Сербскогъ Буквара,
 Да великогъ за те Вуче квара:
 Што ты Грамматікъ Сербскій постаде,
 Алъ текъ Буквара списать незнаде:
 Негъ о Грамматіки лупать поче,
 А никакву вещь къ концу, не доче.
 Ты Видаковича насапуи,
 Блювотинама га ты напуи:
 Јоште къ тому и Спсательѣ друге,
 На ни поче бацать сваке руге:
 А Соларића у звезде куешь.
 Преко Меркала све друге псуешь,
 Коигодъ нису нашегъ мнѣнїя.
 Нитъ нашегъ тамногъ подражаїя.
 Благо намъ кадъ ты Славенски знадешь,
 И таково понятіе имадешь:
 Да изъ Славенскогъ шіячки пишешь,
 Арнаутъ шіячкомъ душомъ дпшешь.
 Јоште чудимосе и Коштару,
 Придворному Бібліоѳекару.
 Да се онъ башъ съ тобомъ упустио.
 Шіячки писати упутио,
 Те не гледи Грамматіку Франску
 Како равно Бемску и Моравску,
 Изъ копхъ лагше му е познати,
 Речи ихъ писмены толковати:
 Негъ се онъ помеша съ спсательѣмъ,
 Сербскогъ езика помрачителѣмъ:
 Кои е дегенекъ оставіо.
 Курти Грамматіку саставіо. —

Зато мы овде протестірамо,
 Власть нашу крѣпко задержавамо:
 Да ты Вуче насъ никадъ непишешъ,
 Нити твоимъ перомъ за насъ пишешъ,
 Нитъ насъ да каламишь съ каквимъ словцемъ.
 Да те не испратимо са звонцемъ.
 А тако и Соларию кажемо,
 Меркалю и прочимъ налажемо;
 Юштъ и другимъ многимъ клеветаломъ.
 Суеторѣчивымъ блебеталомъ:
 Да такви отъ насъ на миру седе,
 Да се не дотакну какве беде.
 Него мы молимо Мразовиѣ,
 Сербскогъ книжества Господинѣ,
 А тако и братъ Юву Берича.
 Нашегъ любезногъ Видаковича,
 Къ тому и Цензора Петровича,
 Съ другимъ честнымъ и Вунча:
 Да они насъ у книгама пишу,
 Честъ нашу у небеса възвышу;
 А Вука и пѣгове прогону,
 Негъ имъ шайке нѣове потону.

Примѣч. 1. Потомъ слѣдовати будетъ Крѣпка и Решетанъ Г. Вука Стефановича Нерслано-Мастногъ Арнаутъ-Турско-Херо-Шіячкогъ Горъ-Дилберъ-Киди Чауша *Рѣчника*.

Примѣч. 2. Покорѣйше просимо Г. Мразовича, Г. Копитара, Г. Берича, Г. Соларича, и проче, кои се годъ у овой нашей Крѣпки находе, да бы су намъ благоусердствовали простити, што нисмо могли нѣова намъ высокопочитаема имена съ пристойнымъ писменемъ Г. спрѣчь Господами у наши Стѣховы титулирати; понеже да Стѣхотворенія таково што немаю, нити при себи задержаваю каковыи Титулацїа, пначе дошли бы Стѣховы у непорядокъ и замѣшателство.

Данно у Совѣтномъ засѣданїю Радомиру дне 1. месеца Јануарїа лѣта Господня 1821.

ко услугамъ готовѣйшии
Дебело Еръ (ѡ) и Танко Еръ (ѡ).

[У оригиналу је све штампано једнакимъ обичнимъ словима, само што су ризмицањемъ слова истакнуте речи: Крѣпка, Протестацїа и Радость на натписномъ листу (стр. 1.) и цео натпис на стр. 2., па тако и Рѣчника у првој напомени (стр. 8.). Сада су и те и све друге речи и поједина слова (како у самој песми, тако и у напоменама и у потпису), које је ради бољегъ разумевања требало истакн, штампане курсивнимъ или дебљимъ словима.]

[2. У одељку „Додатакъ къ числу 14 новина Србски* 1821.“, стр. 84.—86., штампан је чланак под написом:]

СМЪСИЦЕ КЊИЖЕСТВЕННЕ.

84

„Идите, кад сте навалили, несташни надписи мои,
Књижный у Србскій свѣт! К' борби поспѣшите и ви.
Славна е была у народу свакоме борба за язык.
Бомбе се бацаю већ! Стрѣлице будите ви.“

Лаз. Милобратић.

Знамо добро, да е учредник новина Србски, Г. *Давидовић*, у почетку лашке године с додатком к новинама својим ч. 1. учтиво позвао *Србске писатеље*, да му дела своя шаљу, обећавајући, да ће ји радосно, и с великом услужношћу, собштавати роду својем. била она Славенска или Србска, напредовања ради његова.

Овде му трудак нимало ние бијо залуду; ер е кром ГГ. Атанацковића, Бояцине, Љубибратића, Мушницкогъ и безименог неког Стихотворца (који су му понајвише шиљали дела своя до онда, и којима е јавно у истом листу, благодаријо на љубави к роду својем, и прилежанју), добијо исте године толико превода и сачинення, да јим е (као што е познано) едва места наодијо. Додатци његови постали су чрез то поље, дн су се многи учени Срби видити дали.

Ово е лепо; ал' кад би спасення она, по правилама Граматике народа Србског показана била, онда би јошт' лепше било, и сви би се бликом радовали о њима; а овако, жалосној мајци, гледајући тумарање писатеља наших, морамо у углићу сакривени плакати неутешно, што нећемо скоро, и може бити никад приспети онамо, дн би већ давно и одавно, бити морали.

Колико смо гођ писатеља на пољу том вид'ли и познали (лашке године), сваки е другачије писао. Едни су се држали недостаточни, правила *Мразовићеви* (за Славенски язык); други *Вукови*; многи свога *вкуса*; неки бабе *Смиљане* (име јој погнуло); а многи опет други *коњаки* бабурина. — Та осветитесе већ еданпут, људи! Ние Мразовића Граматика (Славенска) за Србски язык. Оган'тесе бабурина; сме-
85

Вукова е Граматика за Србско перо, *Вукова!* Читати е треба прилежно и непристрасно, па ће лако сваки знати, шта оће Србски язык; сваки ће се њом помоћи. А кад се њом помагати будемо, лако се можемо и надати, да ће Срби пунню и савршенню имати. †

Рећи ће ми ко сад: „Већа част писатеља признае, да е *Вукова Граматика* од велике ползе, и да би се они лако и лако сагласили у писању; ал' љубави ради пријатеља своји, и различни користи, не смею, нег едан угађа Петру, а други Павлу.“

[* Новине Србске у Виѣни 1821. Haupt-Redacteur und Verleger: Demeter Dawidowitsch. У печатњи учредника *Димитрија Давидовића*, на старомъ Флайшмаркту 702 у *Даргаровой* кући. — На 4^о, у 2 ступца. 104 броја, 534 стр. а више засебних додатака.]

То е подло! Срам буди свакога, који користи ради приватне, своје, немари за обшту!

„Ал' писатељима нашим руку помоћи понајбоље пружаю *трговци наши*, а њима е *Смиљана* тако усладила оно *ихъ, ахъ, ево и аго*, да кад књигу какву (не да се поуче, но да претресаю) у руке узму, и виде да нема вишепоменути *ихахагића*, и дебела ера (ѿ), удивесе, као да ђулава човека виде, па ома вичу: Ова е књига унијатска; не читајте е, који себи *сиасение* желите (!!). Нећу да знам отсад ни за двога писатеља, сви наопако пишу. — Гим начином одбияјусе људи, и веће да даю трошак за књиге, које би вам се умложавати морале.“

Боље е да немамо ниједне, него на миліоне, с којима нисмо се показали, да смо најстражнији. — Ал' има јошт' благоразумни и ревносни срдаца Србски, има красни и пмућни *патриота*, који ће о књижевству својој бригу, као и досад сверадосно носити; а онаквим, који су и досад мало што, или са свим нимало, учинили, пријатељски светуем, да гледе свој посао. Ови могу боље знати, али рив њиов овакав, као што треба да буде, или није.

„Папуција, нек' неиде даље од папуча.“

Ружно е о оном говорити, што човек не разуме. Блажени Доситија овако вели: „Смислен е стиди у оно пачати, чему није вешт; а несмислену се велика срамота чини, ако он свуда свој нос не увуче.“

Ове речи мислим, да ће и писања мог намеру подкрепити. Који се не узда слободно Србски писати, тај нек' седи с миром, нек' слуша и гледа, што други искуснији раде. Нек' се не усуђује брзо писати (као што брзо говори), и написаво у свет пуштати: ер *verba volant, scripta manent*.

И омет:

— — — *delere licebit,*

Quod non edideris. — — — — *Hor.*

Чујте ли ви то, *Лазаревићу Милоше*, *Живановићу Авраме* и *И. М.*? Млади сте ви јошт' за писатеље: зато трудењисе настојте, да предмете ваше, који вам се у училиштама предаю, точно изучите, па кад еданпут сазору науке у вама, доста некуства присвојите, онда се подигните роду својој услуђу пригнети. Досад сте рђаво писали!

Scribendi recte, sapere est, et principium et fons. Horat.

Поповићу Ђето! и ти не даш мира перу. Имаш право! Ал' се клони *Смиљане*. Доклегођ њу слушати будеш, свагда ћеш писати: *кадъ и кадъ; садъ и садъ. Конецъ, отацъ и Стихотворецъ. Царъ и цар. Истерчи, смртъ, умертвио; задовољство, пријатељство. Мѣсецъ и мѣсецъ* и т. д.; а с тим навлачиши смеј деце на себе.

„Ѕыка, драгій Миленко, ты Србског не знаш, а пишеш;

Да, без крыла си ты: дерзко де лети у вые!“ *Л. Мил.*

Берићу Павле, и заљубљени у дебело ер (ѿ) *Давидовићу*, одучавајте пера своја, од самовољства!

Какво е оно објављење, *Влаовићу*? Зашт' да пишеш едну ствар по двапут? Ми смо за те, поодавно чули, и дивимосе, да е *Влаовић* *онако*, писати могао. Поправисе, молимо те својски. *Nisi Grammatica*

futuro oratori fundamenta fideliter jecerit, quidquid superstruxeris, corruet. *Quint.*

Љубибратићу! Вала ти, што *изми Станимира*; ал' се чувај, да и тебе когођ не измие.

Атанацковић би нам мијо бијо, да му речи искријене нису. Код *ђ* и *ћ*, пише: *Градњанинъ, вотъе*;

(„ — — — —. Мирап е писац е *ђе, ќе.*“ *Лаз. Милобр.*)
код *љ* и *њ*, пише: *гљива, књига!*

Илића пословице, миле су намъ биле; намера му нам еи ѓзик, повољан и угодан; ал' му е начин писања, гребао очи читатеља. За вештину његову у званју своје чулисмо. ал' ако онако ученике своје учи, зло! — Ми му се неможемо дост' начудити, како е могао на ту писао пасти, да пише: *лепо, најмане, Коса, ћерка** (место: *љепо, најмане, коса, ћерка*) и т. д.

Лазих се ваљда поправља садъ: ер' му нема одавно већ писма.

Ови су нам понајвише дела своя показивали прошавше године, зато смо ји укратко и опоменули, да се узму у памет, ако буду што ове године издавати. Ми ји молимо братински, да се у ред ставе већ еданцут (не искључавамо ни друге); ер' ће доћи *лаћман*, па ће зло бити.

И ја би сам, стар овако, но ћуди СТАРАЦА, викати и ердегати морао, на све оно, што није онако, као што смо ми од наши *дедова* чули и примили, да даље од носа не гледим, и да по чистој савести не налазим, да е *Вукова* Граматика млеко, којим ће се књижество наше одојити и одранити, потподићи и прославити: и да се потомала своји, не презам.

Стани, *Вуче!* Не дижи носа горе! И ти свагда немаш право. Примп *я, е, ю.*

„Згодне су нам двогласнице *я, ю*, ѓзично *е* — ст —.“ *Л. Милобр.*

Добро ће бити, да пишеш, место *ђете, дете*; кад нећеш *дете*, и т. д.

Од Господина Бога искрено желећи, да беседа моя буде причином бољег писања у напредак, молим, да ми ниједан пријан не замери, што овако старачки изговори, што ми е давно већ на срцу лежало. Ја сам то из љубави к књижеству нашем, као отац деци својој, као брат браћи, и као истини љубитељ Србства, истиним љубитељима Србства, говоријо слободно.

У Бачкој, 4. Јануара 1821 године.

Вељко, Старац.

[* Ово је по свој прилици штампарска погрешка, и то не само што је употребљено мало слово (h) место великога (H), него је погрешно узета и цела реч *ћерка*, место које је требало ставити реч *Мати* (место: *мати*), како је у оригиналу („*Пословице*. Трудом *Самујла Илића*, скуплење. У Вијени 1820.“ стр. 16., 3. врста оздо).]

[З. „Додатак (не засебан) къ числу 19 новина Србски 1821.“
има „Смѣсице Книжественне“ (стр. 117.—120.), у којима је:]

ОДГОВОР СТАРЦУ ВЕЉКУ И СОВѢТ
жалѣм о србском роду у числу новина 14.

(посланъ учредничеству).

Старче незамеѣ' кавге, зла су ти то
Дѣла. Ерѣш ты паѣи на глогов
Колац, гдиѣш се врло
Израњавити, пак послѣ ни
Глави не буде добро. — Србска е то пословица.

Можеш ли ты свѣт са раменом исправити? Ђути! Срамота те оставила! Суета е то суете, суетносе трудни Старче! Немаш право. Видиш. даси у лудост остарѣо. Еп monstrum, tantilla tanta verba funditat! Болѣ и было si tacuisses, ал истина е:

Paris imposuit nobis Jupiter duas
Propriis repletam vitiis post tergum dedit
Alienis ante pectus, suspendit gravem.

говори Латин, а Србљин: *Видиш у туѣм оку трун, у свом пак невидиш балван.* Другога учиш, не научен остаеш сам. Aliis monstrant viam, sibi semitam non sapiunt. Ennius. *Милѣне* ты са ѣ, патриота и пишеш. Едали обе туѣ нису рѣчи? *леио* ты пишеш, другога *леио* учиш. О ты злобе пуни и нечисти Старче! пуна е глава твоя љубрета. Обуздай дух немирни твой. Animum rege; hunc froenis, hunc tu compesce catena. Ног. Не величай се сам славом, кад те други и незна, Бел' жив, ер отуд е оно, Laudibus arguitur vini vinosus. Номегус. Неможеш ты малу чертицу критикати, ер незнаш. како е онаѣ, кон е посло у печатно, написо, може бити, и неможе бити, него знам за цѣло, да е
118 гдигод више приметнито нег што е было, а нѣ трѣбало; а гдигод поостављено, што е бити морало. Видили смо на мѣсто *жене, мене,* и мѣсто *сило, само.* А ту нѣ погрѣшка! Гледаѣ ты смысал, и гледаѣ превод и цѣлу ствар. Још пишу и Нѣмцы учени, Врот и Врод, пишу Фреид и Фреиде, пишу дафер и дафер. Пак нѣ погрѣшка! Небуди тако строг, стани мало, размисли човече! Nescit homo, utrum amore vel odio dignus sit, sed in futurum servantur incerta. Не можеш се зареѣи да нею Србљин писати, како су почели, да нею и другоачѣ и штогод болѣ или горе, измыслити; а и ты сам несмѣшсе усудити казати lo fargo, voglio farlo al certo. Болѣ од болѣг зна, пак неш се поводити и ты сам. Недираѣ! Остави! Подаѣ мира сваком. Constans et perpetua voluntas suum unicuique tribuendi. Пусти краю сваког'. Вол четир ноге има пак опет поклизне. Погледаѣ то што дѣлаш добро, али другима по вкусу: ер

Ex illo solemnia more theatra
Nunc quoque formosi invidiosa manent.

Ты си то нашо за добро и твой Милобратиѣ, пак рад си премерати све. Чекаѣ мало. Гди си ты слѣи, и друге оѣш да слѣпе начиниш. Едали су наше досад печатане књиге зло списане? Едали су наши

праотци тако глупи были. да ништ' ново. добро произвести у состоянію небыше? Него ты си се родіо, да Србским просвѣтителѣм назовешсе. Тути пакостни душе! Tu hai poco talento onde sarai il buffone, il trastulo el' oggetto dell' odio degli altri. Сѣди! болѣ же ти быти, ради што друго, незаоштравай више пера, болѣ проштац; необсауи палир. болѣ в'рт, не критикай выше, ер ти hic locus casti damna pudoris habet.

Ѣзыка србска незнамо мы, далѣ говориш ты. Доста да си га ты од койкакви научіо! Та море! Неговоре само у Срѣму найболѣ србски, ни у Сербіи само турски, и у Бачкой помало нашег налази се корена. Ты! ако си Срѣмац? тамо школу учіо ниси, ер школски писати незнаш. Срѣмачка школа кавгу неучи замеати. Тамо е све, тиха и мирна пуно духа. Знай! Ако си Бачванни? Ни они слова она неодбацаю. ты кой одбацаш. Мирно дост' е и тамо. Любесе и они! Ако си Сербіянац? Истина турски са свим непишу ни они, доста им подражаваш. Ньма си доста подобан! ког си рода управо? Незнам! Мораш быти што ї' онай реко „Пася зуба род“ е! е! не бы ти знао, дат' я нисам казо.

А пита си ты далѣ узо. Куд си ты заблудіо? Зар што е наше лоше е? Знаш да е луд коп свое худи. Зар Србљи ништ' незнаю, зар Србљи ништ' не'маю, чимсе дичити могу? Куд си ты зашло Старче? Явимисе гласом гди си, да пошлѣм дѣцу на прави да те изведу цут, да престанеш од тог обычая, болѣ или никог другог да се неусудиш худити него нас саме.¹⁾ Зар незнаш „оно што е старіе вышесе почитуе.“²⁾ Зар мы нисмо слава нашіи старій достойни.³⁾ Умукни! умукни! ты сузеронеѣи о србском свом роду, умукни! Не чиниш ты то из добра, но из злоба, зла и завидьива срца, у тамн као завист сѣдеѣи, едеш змійно месо, и к'рв човечію пѣш.⁴⁾ Мрзим на така човека, говоре стари Латини: ego odi homines philosopha sententia et ignava opera. Одступи дакле, ако си прави Србљин, веѣ еданпут од тога, terrae et urbes recedere, а ты Юш не! Доста veh habet lites alternaque jurgia србско књижевство, ер

Miserum est aliorum incumbere famae.

Ego te intus et in cute novi. Pers. Sat.

Смирисе са свим, избери мѣсто едно за себе спокойно, тамо почивай, ту дѣли ты колико можеш мртвима [за] душу, живим за здравлѣ, да благодардан тако ты постанеш, иначе си безчестан, ер

Non ebore et gemmis, non auro vera paratur

Nobilitas: aliquid maius habere decet.

Говориш да е „*Вукова Граматика млеко*.“ Ако е она млеко, пой се ты, да се подкрѣпиш, да болю добѣш памет: Мы имамо наши Граматика: а зато говориш Старче, да е она млеко: ер си му ты правити е помага; дакле луд бы бїо сваки, коп бы свое худіо. Знамо да из

¹⁾ ἢ πάντων τούτων τῶν ἐθνῶν, ἢ μηδένα ἄλλον αὐτιατέον, ἢ ἡμᾶς αὐτούς. Διμύσθ.

²⁾ πᾶν τὸ ἀρχαιότητι διαφέρων, αἰδέσιμον. *Ομηρ.

³⁾ κακῆ βουλῆ τῶ βουλευσάντι κακίστη. Ἡσιόδ.

⁴⁾ Поете завист као жену описую, коя у вѣчной тамн сѣди, пак еде месо од змїа.

интереса говориш. Имамо мы сваки себи састављну Граматикѣ, и мы бы ради были, свѣту показати; ал Вук нам е читатељ и ученике поплашио и са *нѣговом* огорчио, пак зато морамо у краю сѣдити с' миром, док се мало жубор онај неуталожи. Не говоримо да е са свим зла Вукова Граматика по мишнѣю Плинија, како он о књигама суди, ал кажемо да нѣ добра: зато е нико други и нечита, него онц, кои су му спомощници были. На част им! Нек им буде! Мыслимо дошнѣ време, да ће ти се огадити сви ти зли совѣти, ер говори Грк: зли совѣти, совѣтодавцу су најгори. Друго приводиш нам овдѣ за примѣр *А. Милобратића*, нама совѣтуеш, да се по нѣму владамо, а сам на нѣгово м'рзши писмо: Ер га ты неузимаш. Et solem geminum, et duplices se ostendere Thebas. А покажи нам, какав си ты над Србљима Владѣтељ, зар су досад Србљи под покривалом мрака чамили, пак ты њи оеш из невѣднѣија да избавиш, шта си ты? Помози, у чему другом, спаси име твоє сам! О! Да луда Старца! Много бы было од припитомљѣна едног, акамо ли од роѣна Србљина (ѡш ако е?). А знаши оно: *Не всякъ гнигољѣ Господи! Господи!* Quis potest dicere: mundum est cor meum, purus sum а рессато. Не можеш овдѣ заповѣдати, нѣ ово за *заповѣдати*, већ е ово за *молити*: требало е то учтиво изложити. Ни смо неотесани, ступилсмо у изображени свѣт, оѣмо и мы политику; сав е свѣт на ној основан: овоме подобно могло се казати: Господо! *Браћо!* Други! Дѣцо, и Сынови! Налазим я за добро, и мой Милобратић овако, а и Вук Стефановић, нег' дайте, да се союзимо, да што брже и мы са другима, наше да успоредимо књижевство, имамо и мы средства помагателна. Као и други мошнѣмо и мы. — Ђто! Ђто! рѣчи. Молити треба, ер на силу сад ништа неучини ты и твои с' тобом. Мало вас е. Кад бы вас премного было, онда е оно „сила бога немоли.“ Реди сам, да ниси имо право, но ѡш си на време, ваљда ћеш се поправити.

Молимо те, у напредак да небудеш тако нагао, нити тако смѣла духа, никакве нећемо распре, знаш! да Ђестество нам сузе и слово даде, да бы њима од животнија разликовалисе,¹⁾ сузе: да нас опомињу прѣятнима и блазима бити прама свѣю, што живи дух и чувство имаю, а слово, да господство, смѣлоост и разум нас боговом уподобљава, оно да нас опомињѣ на наше достоинство, и на нашу силу. Доста ти е то!

Молитва наша к' Богу. Господи! Подай му памет да не скорби он сам, нит' да сузе рони смѣл. о цѣлом србском роду. Ты промислитель о нама. Ты силян возвеличити и украсити сва.

Фрушкогорски Петковић и Добрић
в'РТА ОБРАБОТАТЕЉИ.

Примѣчаніе. Три ангикритике дошлѣсу ми противъ Старца Велька у еданъ путь; и свака изъ другога мѣста и одъ другогъ противника Старчева. — Собцавамъ њи Роду, да види, да учени наши неспаваю, но да се стараю о књижевству своѣм.

Давидовићъ.

¹⁾ Natura hominibus lacrymas dedit et loquelam, quibus distinguerentur а brutis.

[4. „Додатанъ (не засѣбан) къ числу 25. Новина Срѣсни 1821.“
донео је, под написом „Смѣсице Книжественне,“ стр. 159—160.
ово]

НЕКОЛИКО РЕЧИ ЗА СТАРЦА ОД СЕДАМДЕСЕТ ГОДИНА.*

159

(ПОСЛАНЫ УЧРЕДНИЧЕСТВУ).

Како кои гусле вади, све горе гуди. Какав е онет ово ерцеговачко-полутурскѣй Бачванин? Овога бы, да му се, као матором, на дару од-

[* Овај чланчић је написан као одговор на] **Неколико ријечи за Српне** 111
дикоје списатеље [18. бр. Давидовићевих новина 1821., стр. 111. и 112.]: — Ама
људ бѣди, заш и мене старца крећете, и за савет питате? Заш вас није при-
јатељ Тома Љубибратић лане још усаветовао? Ја борме мислим, да је он све,
што је гођ тријабало, показао? Него ви чинимис нијесте његове ријечи добро
утубили: или, може бити, да сте при најјачем његовом гласу ваше уши с дебе-
лом каквом намучниом дијетињства запушили, те нијесте чули? Или може бити,
да зато у вашем нијету тврди и постојани остајете, што вас поименце није кр-
пцѣо, и саветовао; говорећи: и. п. „Ти Трстански брат Јенто, или ти Шопронь-
ски ђаче, не радиш добро, што прије, него ли ти је памет узријела,“ списатељ 112
Српски онеш да будеш и силом: свашта, на што гођ награнаш, узимаш и пре-
водиш; каво мало дијете што свашта, чегасе гођ дочена, макар и отров бијо,
таки трна у уста.“ Ја вам више незнам казати, него да се ови правила држите.
Прво и прво, много треба сваки сам да има у глави, на ондакана друге да учи.
Друго: нека сваки силе своје метне на терације, на право нек измјери, колико
су тешке, и шта могу подијети, да не би штогодер invita Minerva започео. Треће:
нека себе добро испита, можели и шта најзгодније писати, да не би противу оне
заповијести Хорацијеве вајо: „Sumite materiam vestris, qui scribitis, aequam vi-
ribus et versate diu: quid ferre recusent, quid valeant humeri.“ Четврто: нека
цијелим својим писањем на асну свега Српства нишани, а не само на свој какав
пишар. Нето: добро сваки нека смисли, и сачини, шта је наумијо, на ондакана
нека са тиме пред свијет пише, по оној пословици: „испени на изреци“; и по
оној заповијести: „Nolumus prematur in annum.“ [Шесто:] нека сваки, кои што
пише, или писати намерава, помисли, да он себе за учитеља свију читатеља из-
даје: дакле мора сва она својства имати у највишем степену, која су и школском
учитељу нужна, због тога, што он по већој части друкчије ђаче, то јест љде
разумне, предасе узима, а не као учитељ, који неку дијецу учи. [Седмо:] Свакога
Списатеља ду тријеба, да је од сваке и најмање страсти слободан: да непише,
на примјер, из славољубија само: ништи онет, да коме пред цијелим свијетом уз
нос иде: као што је прије негда некакав с критиком и оштром протестацијом
дебелого и танкога Јера напачо зипарати баш као путо о лотру. (Критика је
полезна и нужна, само ако је права, и смислена, а не каква гођ. Пак јоштер
вели, да ће слједовати Решетање неславно-масног Ријечника: а не зна кукавац
сињи, да му и са мелодическом без реча и ушју начиниом критиком паметни
људи подцијенајусе, говорећи свуд по сокаци: „Какав је онет ово Незнаоцић,
што овако уредно мисли и пише? Бре ђути, док си читав, да ти Вук најпосле
и кости не издроби; а не само кожу и мијесо с тебе свуче). Осмо: сваки спи-
сатељ тријеба, да има добар вкус, кои се у томе состои, да што је гођ у ка-
кој ствари лијено или ружно, можемо лако одкрити, и осјетити. Овај се вкус
с човеком не раба, него после дође. Средства, којима се добар и изображен вкус
добија, јесу: знање правила лијенога, употребленије класически списатеља, и
непресијечно израженије. Правила лијенога излажу се у естетики; као што је
естетика Воутервека, Еберхарда, Шеллица и т. д. Девето: сваки треба да и на
обстојателства погледи, у којима пише, и на љде, за које пише, да му не рекну:
Si tacuisses, Philosophus mansisses. Десето: најпосле: нека сваки трудасе, да
му уредно, лијено, разговетно, умивено и са свим добро дијелце из шака изађе,
да сви учени људи рекну: „omne tulit punctum.“ — У Бачкој 12. Фебр. 1821.
— Спасоје Мирѡљубић, Старац од седамдесет година.

бити не мора, жестоко казнити требало. То ти е већ . код оваки стараца, обично, да оно, што е сваком познато, као нешто ново, казују зато, што већ заборавни постану, и полу као с ума сићу. Наш старац, држећи се светила свога, Вука, одма турски поче: Ама люди! — и даде онако, као што најпростји, не Бачвани — ер ови лепо говоре — него као што ерцеговци и босански турци по крчмама беседе. „Нијесте, прије, узријела, дијете, капо, ондакава, штогодер, јоштер, теразје, шићар, асна, поцсмјевају се“ (дакле. *поцсмей!* —) место: нпсте, узрела, дете, као онда, штогод, јошт, вага (од важити), добитак, полза, подсмеватисе, ово е чистый ѝзык старчев. Чудо! Ваљда он мысли, да е доста есоетическа правила само из књиге исписати, ако се и не ће по њима владати. Ал опет се, колико, као стар човек, може, по њима управља. Ер нека ми ко каже, да нје по Пелицевой есоетѣки: . . . што вас поименце нје *крпѣно*. „*Зипарати као путо о лотру:*“ Дивимсе, да у Бачкој *путо зипара о лотру*, кад у другима пределима *звечи, луца, удара* о лотру. Ваљда у Бачкој, кад у седамдесету годину, као наш старац, дође, добые уста, и зипарати поче, а донде, као и на другом месту. *луца*. Јошт е више по есоетѣки, „да ти Вук кости не издоби, а не само *кожу* и *месо* с тебе *свуче*.“ „Са мелодическом без *репа* и *ушјо* крѣтѣком.“ Овако лепо само онај писати може, кон оно, што састави, дуго не издае. А ово све од вкуса зависи, кон се с човеком не рађа — мы смо мыслили да се рађа — него после, од прилике као код нашег старине, у 70 година дође. А Бога ти, славный есоетиче, дико ерцеговачко-турско-бачванска, зашто кажеш *вкус*, а не *кус*, кад не говоримо *окусити штогод*, него *окусити*? Ружно е, велиш, рећи *кус*, зашто бы се могло разумети, *без репа*. Добро. А зашто тако исп судјо, кад си рекао *ду* место *дух* или *дук* (као *женик*), да се може разумети, *ду о земљу*, кад т. е. штогод падне. Ил кад си већ *х* бацити тео, зашто ниси од све неволѣ казао *дуг* од *дувати* (као *муха, мува*)? „Волим србски, ако ће и ружно быти, него славенски.“ А зашто говориш: славолубје, упражнѣнје, употребленје, кад знаш, да е ово чисто славенски речено? Како ми се види, тебе е есоетѣка тако смела, да нит славенски, како треба, знаш, нит србски. Да умем, као ты, латински говорити, и да нје врло есоетически у онај лист латинскій ѝзык мешати, кога половина читателя латински не зна, и я бы, ако ништа, а оно, што бы од Професора мог быо чуо, или што бы, кад бы Професор быо, ученицима предавао, у сваку писмену беседу мою зато улетао, да се, као и ты, весма учен чиним. Само сам ово двоє у мањим школама упамтјо, ер ме у веће отац дати нје тео. *Injuste reprehendit aliena, qui meliora non profert.* Неправедно суди туђа дела, кон боля своя показати не може. *Non videmus manticae quod a tergo est.* Туђе погрешке пред нама, а наше за леђима стое. Не марим я, велиш лютећисе, што ти ту ковшта бунцаш, я оћу онако, како се говори, да пишем. Та и я тако мыслим. Кад о плугу говориш, онда онако, као орач, говори, о вѣнограду, као вѣноградар, о кованю, као ковач, о трговини, као трговац, о елима, као кувар и т. д. Ал кад о ствари оној беседиш, о којој само учени, како валя, беседити умеду, онда онако, као учени, говори. Оѣмо ли опет штогод мало из латинског? Сад ми јошт нешто, за ово место згодно, на ум паде. *Doctorem, veli некѣй древнѣй старац, verba nulla sunt pu-*

blica, suis utuntur. Et id quidem commune omnium fere est artium. Учени люди речи никакве простоти нису познате: свое собствене имаю. И то є у свима художествама и наукама обычно. Но ты си већ остарио, и, чему си се у младости навикао, оно у старости оставити не можеш, ал не квари младеж, и не умложавај погрешке твоє. Не развлачи език, као да су ти уста већа, него у свию други Србаля. Иди у Ерцеговину, где таке вилице, као што су твоє, имаю. Гледај, те нш слагним словом твоим *устргни* ил *усхити*. И ове су две речи из Вукове и твоє есетіке. Ясам врло *устргнут*, ich bin sehr entzückt, што вы тако напредуєте.

Бог да вам даде болю памет.

У Срему 25. Марта 1821.

Благое Штипкаловић.

[5. У одељку „Додатакъ къ числу 26 —“ и „— къ числу 27 Новина Србски 1821.“ под написом „Смѣсице Книжественне,“ стр. 167. и даље, изишао је овај]

О Д Г О В О Р

НА

Вельнову критіку у додатак и нумери 14тој
овогодишњи Новина Србски метнуту.

(посланъ учредничеству).

167

Свакій народ, кад писати починѣ, онако, како говори, пише зато, што јошт ништа од усеног говора лепше у свом езикѣ нема. А кад є већ позадуго писао, онда се писанѣ нѣгово од првога само у том разликує, што є за све, нѣму нове, мысли ил саставлявѣм, ил изводенѣм, ил преводенѣм од слога до слога в. п. suspicio подозреніє, нове речи добыо, што є говор свой, по примеру списателя паметны народа, згодніє наместио и уредіо, што га є, где се могло, од туђи речи и просты очистио, и болым заменио, што є из други обрађены езика целе говора начине превео, и тако свим тим езикѣ свой, с те стране, обогатио, изобразіо и полешпао. Ал у Грамматіки, као у Грамматіки, ништа ново, нег што є у почетку писаня было, увестисе ніє могло, нитѣ и кад моћи. Склонивія, сиреге, сачинивіє оно исто до века остає. Ёр ово све є народом заедно у еданут поставе, и никад се више не меня. Одувуд се види, да свакій варод у правом писаня свог почетку без *написане* Грамматіке свое и може бити и мора зато, што се ова, ако ћемо да савршенія буде и подпунія, не само из беседног, него и из шпеног езика правити има; премда се првѣй Грамматіке свое почетак, слова, срнцаѣ и читанѣ научити мора.

Кад већ народ кнѣге своим езиком списане добыє, онда се на вѣльжнѣке подела и вѣквѣжнѣке.

Први сѣляняю, спрежу, сачиняваю као и други: само с горе помевутом разликом, што згоднѣ, уредвѣ, чистѣ, силнѣ беседе, а други

168 у говору свом до века оно, што су у почетку были, остаю. Никад се из беседног њзыка нашег истребити неће: ондака, ондакана, ондакара. овдека, овдекана, овдекара, ондека, ондекара, ондекана, меника, меникара, меникана, тебика, тебикана, себика, себикара, нѣмука, нѣмукана, нѣмукара, тебека, себека, нѣгака, туна, тукана, тука, тукада, тукара, садекара, садекана, и т. д. Место: онда, овде, онде, мени, теби, себи, нѣму, тебе, себе, нѣга, ту, туда ил туд. сад.

Но и учени се с почетка у гдиком Грамматическим предметима поделе, кои су код народа ил неопределѣни, ил кое оваѣ определити и не може. К првым принадлеже код нас гдеков речи, кое се у овом ил овом случаю овако, ил онако меняю. Н. и. мукн, ил муди, вашки, вашцы, копча (род.) ил кончи, вѣногради (род.) ил вѣноградова (као градова), курияци (род.) ил куриякова, знаду ил знаю, умеду ил умею, држе ил држу и т. д. К другим иде орфографѣа ил правый гласова, кои се у њзыку чую. напис. Н. и. сладак, сладкѣи или слаткѣи, честный или честнѣи, отац, отчин, или очин, патка, патчѣи или пачѣи, вруѣ или вруть, смуѣ или смудь. Ђураѣ ил Ђурагь и т. д. Ђдни веле: пиши само гласове, кои се чую, други: пиши у изведеной речи све оне гласове, кои се у корену нѣвом чую, честан, честный, отац, отчин. Одувуда сваѣа и распра, ер сваки своѣ узроке имаю, кои се лако одбацити не могу.

Осим овога рата књижнога, кои ће скоро сам престати, раѣасе другѣи сасвимъ безуман, излишан и књижеству нашем шкодљив, кои ће подуже трајати, а л ће се најпосле са славом србског њзыка свршити. Пыта се, срамота е веѣ и казати, а л се још пыта, коим ѣмо њзыком за Србе писати. Какогод што бы, мыслим, лудо было [пытати], како ѣмо са Србима, кои само србски знаю, говорити, тако е и ово. Ђдни веле, да треба славенским. т. е., како они кажу, старым србским, а други србским, коим говоримо, писати. Први су подобни оним, кои можку детинѣ одело облаче, а други путем оним, коим ум, искуство и нарав заповеда, иду. Како се првым еданпут договорити не може, да народна култура или изображенѣ с кулгуром њзыка нѣговог успоред иѣи мора, и да црквенѣи дѣалект никада србским народным постати не може зато, што сасвим друга склонѣнѣа, друге спреге, друго сачинѣнѣе има, и што е и Србину тако тежак, да га из стотине оны, кои га свакѣи дан требаю, едва едан овако, како валя разуме, т. е. тако, да у нѣму исправно, лепо, чисто, и силно, едним словом, классѣчески писати може. Ово бы се, кад бы нужно было, лако доказало. Кад га дакле они, кои бы морали, онако, како бы требало, не разумею, шта ѣмо о народу, т. е. о оној классн люди реѣи, коя се нема кад у школама дуго бавити, него се из детинѣства у свом њзыку материном толико упутити жели, да лаке и полезне књижице читати и разумети, и тако ум и срце своѣ выше облагороѣвати може? Ал е болѣ готов њзык, с неким малым изменама, узети, него оваѣ покваренѣи дотеривати, и време пропуштати.

169 Прво нѣе истина да бы ово с неким малым изменама бити могло; друго нѣе оваѣ, коим беседимо, покварен, него е Србину оно, што е буди кои од најобраѣнѣи њзыка свом народу: треѣе управо бы се онда време с великом србског рода и књижества штетом пропуштало, кад бы се народ црквеном дѣалекту зато, да нѣм за себе пише, учити морао, а не бы готовым, без ког бы све србство изгубѣо, и коим ће за 10 година

далѣ доћи, нег црквеним за 50, писао. „Ал србскій языкъ нема довольноно речи.“ ко каже? Кои и е све изброїо? Вук? Ђст! Види љете. Сваки народ у свом языку толико речи има, колико му за свагдашнѣ мысли нѣгове треба. Како се у овима далѣ макне, и оне се из коренова свои мложе. Богатство языка народног по *онимъ мысляма*, кое когод помоћу *туђегъ, већ обрађеногъ, языка* добые, мерити не треба. „Србин без славенски речи не може писати, дакле нек узме славенскій языкъ.“ Та прво, кое е славенскій кореный языкъ? Црквений? ко ље ти то од други Славена допустити? Не слушаю они старца Добровског. Све су дїалекти. т. е. љери или гране. а мати се права или стабло не зна. Камо грчки дїалекта, аттїческог, еолїческог, дорїческог, ѳонїческог мати? То е прво. Друго ко каже, да Србин без славенски речи, т. е. без свога дїалекта, србски писати може? То бы толико было, колико да бы ко рекао, може се талїански и французски писати без латїнски речи, или ова два народа без латїнски речи не могу писати, дакле нек узму оваї языкъ! Србин мора славенским, ал по свом дїалекту обрнутым. речма писати. Тако ље и говорити и писати: краева, а не краев, пастира, а не пастрей, люди, а не людей, славны, а не славних, пов, а не поет. и т. д. „Ал зашто кваре оне речи, кои кроме корена нѣвог, у свом дїалекту немаю?“ Н. п. велелѣнїе, велеленїе, благоволенїе, благоволенѣ, изображенїе, изображенѣ, просвѣщенїе, просвѣщенѣ, продолженїе, продуженїе и т. д. „Ово е ружно.“ Я мыслим требало бы, да све оне речи славенске, кое народ србскій по свом дїалекту нїе обрнуо, мы ил неизменїе оставимо, а да и само србски менямо, ил да им, ако се може по аналогїи, србскій край дамо. Н. п. изобразїе, као безобразїе, просвета, ер просвѣненїе нит е србски, нит славенски, као што небы рождество. место рождество, ни едно ни друго было: продуж или (другом речю) наставак, као дуж саставак. Но мало речи има, где бы Србин ово чинити морао. Нек само *мысли* за народ буде, пак ље се и *речи* у нѣговом дїалекту наїи. А зар бы црквений дїалект, кад бы га узети могли, за све ствари, кое бы Србин дїалектом своим именовати морао. речи имао? Изїи само из прѣве и из высоки наука, и макнисе с ным до майстора и занатлїя, до художника и лекара, до трговаца и купаца. до вртара и виноградара, до орача, до пастира, до редуша, пак љеш видити, како љеш се у чуду наїи, и млоге друге дїалекте славенске, и туђе зїике у помоћ звати.

Ове последнѣ распре ради, коя бы, кад бы сваїй, кои може, право судити тео, одма престати морала, ѳошт гдекон списательнѣ наши србском княжеству шету чине, ил славенски нишуїи ил склонївїя, спрегѣ, и сачинїнїе славенско у србскій языкъ мешаюїи, и тако треїй некїй языкъ правенїи, од кога ништа гаднїе быти не може. Кои славенски пишу, ако княжество србско и не помажу, онет оным, кои славенски зваю, доста ползую, ал не сви, него само они, кои исправно, ясно и чисто пишу. За пример оны, кои овако не пишу, нег буде само почетак преведене оде Орацїеве у додатку к нумери 15. србски новина:

Лучше будени Лїкївїе жити,
 Ни всегда искїй високоє плыти,
 Ни бурю бѣжа близатися водну

к. брегү негодну.

Не иштем, да ово онај, кој латински не зна, добро разуме, него позивам и онога, кој зна, да ми каже, би ли овај превод разумео, да оду исту никада у Латинском читао пије. Ал требало би да е и онај, кој само славенски зна, разуме. Шта е то *высоковое ильти*? Ел славенски? Ко по висини плыва? А ел славенски *бурю* [бѣжа]? Ово само што се ѝзыка тиче, а смисао нек стои, да ми места не запрема, ер би готово све другѣје превести морао. Да е србски превео, не би се овако острамотио. За пример пак мешовитог и гадног писаня нек буде почетак истог додатка, кој нит е србски, нит славенски, него србско-славено-руссійски написан. „Здѣ, вотще, издѣтска, выпреный, засад сумням, повикаѣду и т. д.“ Може ли штогод мешовитѣе бити и гаднѣе? Овом подобни списатели юшт гдеког слабог Србина сметаю, и доводе га, да се кадшто у писаню од праве Србског рода Грамматѣке уклои и грешн, и ово е Велька — да већ еданпут к нѣму доѣмо — подигло, да свою, у почетку поменуту, крѣтѣку изда. Све е, што сам досад казао, нужно было зато, да се я и Велько добро разумемо, и да онда видимо, ел право имао, што е оноликѣ, и гдеког онако одабране, Србе испишао и испсвао. Ты дакле, драгѣй Велько, сад знаш, како я о србском ѝзыку мислим. Айдемо к твојој крѣтѣки. Велиш да свц, кој су ланьске године штогод у новине наше мегули, тумараю, не пишући по правилама Грамматѣке народа србског, и држеѣисе ил Мразовиѣа, ил Вука, ил свога Вкуса, ил бабе Смиляне, ил коваквы други бабурина. Та како ты то подели? Из овог би се раздела судити могло, да и оне, кои се Вука твога држе, кудяш, а мало после кажеш, да е една нѣгова Грамматѣка за србско перо? Ал ништа зато. Давно си лоѣку слушао. И Вук се нѣ чува. На неком — ты знаш на ком месту — вели, кој *само* свой ѝзык зна, може и без *своѣ* Грамматѣке, и то управо, писати.

175 Прво како ће ко писати, док, ако ништа, првѣй Грамматѣке свое почетак, т. е. слова, срѣданѣ, читанѣ и напис слова, не зна? Друго може когод писати без *написанѣ* Грамматѣке свое, ал не може без *Грамматѣке*. Свакѣй народ има свою Грамматѣку, по којој говори, само кад поменутѣй почетак зна, и оно, што разуме, пише. Зато свакѣй Србин првѣй, кој е међ Србима одрастѣо, управо србски говори, нит и какве *написанѣ* Грамматѣке на то треба; зато е свакѣй овакѣй и пре Вукове Грамматѣке србски право говорѣо, и сад, и не знаюћи, да е она гдегод на свету, право говори. Само они, коѣ сам пре споменуо, врдаю, особито ако су богословѣю слушали, а славенски добро научили пису. Ер кои добро знаю, они чисто пишу. Ал и Вук, кој мисли, да е у нѣму, и нѣговој Грамматѣки све србство, чисто србски свагда не пише. Кој Србин каже: „Юшт ѣмо реѣи *неколике врсте*.“ „Пре *неколике стотине* година.“ „Имаю две пляде година.“ „Сону страну.“ „У дипломи, *што* е дата.“ Треба реѣи: Неколико врста; неколико стотина година; има две пляде: с оне стране; у дипломи, *коя* е дата. Но да се засад Вука мањемо. Би ѣе време, кад ѣе му се по заслуги платити. Чича Велько! Бога ти зашто ты, идући за Кивѣлцем, бабу Смиляну споминѣш, отеѣи показати ове, кој или управо србски, или управо славенски не пишу? Нисте здодну реч за оно, што сте назначити ради, избрали. Зашто не би добро было онако говорити, и писати, као што већ половина рода нашег, т. е. све Србкниѣ говорѣ? Ил може бити под именом

Смиљане само бабе, које су ваљда кадгод и младе биле, а не и девојке и младе разумете, ил мислите, да су, као девојке и младе, лепо говориле, а сад, као бабе, ружно говоре? Дакле ова реч ваша ил значи, да ни една Србкѣнѣ србски не зна, а то је лаж, ил сте је само онако за првим бубнули. Та ако само мало тај твој старѣи мозак кренеш, да ти не рекнем, ако главом мућнеш, призна ћеш, да се код Србкѣнѣ својство 178
 ѣзыка србског више, него код Срба, задржати може зато, што се оне, особито просте, много ређе, него ови, туђим ѣзыцима уче, и тако Срб-
 ски и мислити и говорити морају. Ал ти, и други поред тебе, ово на ум не узимате, него за Кинѣлцем, који је први ову реч, не размисливши има ли право, употребио, и који би желѣо, да сви онако, као он, славен-
 ствую, кроме нѣгови грамматиѣски погрешака, слепи идете, и под име-
 ном Смиљане све Србкѣнѣ безобразно врећате, правећи и, да свој ѣзыка не знаю. А зашто не би рекли, да неки по правилу Старца Велька пишу? Ђр и ти светуем, место я те светуем; писатель, место списатель; ср-
 даца, место срца; я се презам, место я презам; люди одбѣяюсе, место
 люди се одбѣяю; собштавати, место саобштавати; сочиненѣя место сачи-
 вѣнѣя (славенски не ћеш, а Србски овако бити мора); додатци нѣгови
 постали су, место додатци су нѣгови постали; сазору место сазру;
 несмею, немари, место не-смею, не-мари; поуче и прегресаю место поуче
 и прегресу; ово је све по правилу старца Велька. Видиш мой пријане,
 да се и ты јошт ниси, како валя, млекоу Вукове Грамматѣке напојо, нит
 ћеш се већ од сад у тој великој старости напоити, и да и Србског ѣзыка
 учитель преславниј гдезде посрђе, премда је нѣму мања, него теби, сра-
 мота зато, што нѣга нико, као он тебе, млекоу Грамматѣке нѣ дојо.
 Сиром Досѣеј жалити мора и у гробу, што Вукове Грамматѣке и
 Вельковог савета нѣ имао! Зато ни своје име, како валя, нѣ написати
 умео. Пише Доситѣј, а требало би, по Вельковој Грамматѣки, Доситѣ-
 је. тр и Вук пише Доситѣје. И ово се мало, што је писао, од сѣјности
 Вуковы и Вельковы дела јдва види! Немой се љутити. Ты само из
 угла ѣ твог гледай, како ми тумарамо, пак нађемо, да и Велько тум-
 ара. Другѣи пут немой те твоје старе вѣлице с толиком цсовком отво-
 рати. „Чуєте ли вы овај, и онај; валя ти што си га измыо, ал се и
 ты чувај, да те не измыю: вы сте досад рђаво писали; ты си мѣо, ал
 криши.“ Крѣтѣковатисе може ил предмет, о ком се пише, ил начин, коим
 се пише, т. е. стѣл. Које крѣтѣкуеш? Првиј не, тр о нѣму ни слова. Да-
 кле другѣи. А шта у овом? Не кажеш редом и обширно, него само:
 „Ты криши, ты пишеш конец, а не конач, Лазѣи ваљда се поправля,
 не додајући у чему, у колико, где; ты у дебело тр залюбѣнѣи (погоди)
 Давидовићу.“ Ђли ово крѣтка? Овако се поправля? Ово су довољни
 узроци, да люде пред толиким светом, који је нѣвоје преводе и састав-
 лѣнѣя с ползом и задовољством читао, простачки испуеш? Моје је на-
 меренѣе было, велиш, понавѣише орѣографију србску препоручити. Пак
 тако се препоручуе? Та не можеш ты нама ништа силоу наметути, нит
 нас натерати, да се од тебе и Вука презамо, ако ћеш нам и неколике
 стотине примера довести, где против ваше орѣографиѣ грешимо. Мы
 ћемо кришити, ал не наш крѣж и дуже трајати и лепши остати, него
 ваше ново одело. Упамтите ово добро! Пишите вы, добри Срби, пишите,
 не обзирајући се ни наймањ на неосновану вику Велькову, нит се јошт

сто стараца бойте, кои овако, као Велько, куде. У том истина право има, што жели, да се исправно и чисто Србски пише. Ал ово и без
 177 нѣга свакиѣ, кои само оће, лако и разумети, и свршити може. И я вел-
 лим, да онако, као што е поменутиѣ додатак написан, не треба писати.
 Не валя рећи: „По правилу бабе Смиляне.“ Ёр, као што е казано.
 Србкниѣ наше лепо србски говоре. Нек се више ова реч, у Кишѣлче-
 вом смислу, не чув, ёр ће онаѣ, од ког се чув, имати посла. Дакле,
 као што реко, брат Велько у оном право има. Ал опет с пута слази,
 кад вели, да Срби само поред *Вукове* Грамматіке к изобразію ума и
 срца доћи могу. Ёр прво Вукова Грамматіка нит е читава, нит е, да е
 и читава, онака, да ѣзыку нашем особиту какву ползу принети може.
 Найглавнѣе части нѣне, сачинѣнїя, нема. Дакле кад бы се на ню осло-
 нили, само бы речи меняти знали, ал и не бы сачинявати умели, т. е.
 умели бы скланяти и спрезати, ал не бы умели говорити. Кад дакле
 ово, што е теже, т. е. говорити, без Вукове Грамматіке можемо, и оно,
 што е много лакше, ваљда можемо. Друго кои е народ просвету свою
 од Грамматіке и од Лексікона, особито какво е обое Вуково, почео?
 „Реци: твог, твога, а не твоего, твогга, пастира, а не пастирей, говори,
 као што прави Срби говоре и т. д.“ То е Вукове Грамматіке заслуга.
 Ово су Срби и пре нѣ чинили. и сад, и не знаюѣи, као што сам већ
 казао, да е она гдегод на свету, чине. Ал камо Грамматіка, коя своѣ-
 ство ѣзыка мудро и дубоко испытуе и одкрыва; коя садашнѣ богатство
 нѣгово показуе, и, како се далѣ обогатити, и угладити може, основано
 и разветно улуѣуе; коя красоту и снагу нѣгову живо представля? На-
 прави, велиш, ты таку. [Я не умем.] Ал доста да ти кажем, шта ѣошт
 Вуковой Грамматіки треба, пак да е млеко, коим бы се сви Срби за-
 даяти морали, назвати и у небо дизати смеш. Хвала (ты бы волію,
 валя) и Вуку, ал валя мера. Но я, као и ты, мой Велько, запѣо. Одби
 на старост, као што и я теби одбїям. Дакле да свршимо. Маннсе,
 у напредак псовке, кад не ѣещ, пл не умеш люцки саветовати. Да ѣу-
 тимо, ако у овоѣ старости нашоѣ читави остати желимо. Здравствуй, и
 не замери твом познатом

У Срему 13 Марта 1821.

Куцкалу Старцу.

...

[Речи (у 7овом 5. чланку) у угластим заградама додате су преми ис-
 правкама, које су означене у 42. броју „Србских Новина“ за 1821. годину, на
 страни 268.]

[На ових пет чланака Вук је одговорио, с потписом, у за-
 себним додацима броју 49., 50. и 51. Давидовићевих новина за
 1821 годину, чланком:]

НЕКОЛИКО РИЈЕЧИ[*]

[1]

МОЈИМ ОВОГОДИШЊИМ РЕЦЕНСЕНТИМА,

а особито Благоју Штипќаловићу и старцу Ћуцќалу:

Од почетка ове године до данас изишло је против мене неколико различни рецензија, на које, ако ни зашто друго, а оно барем обичаја ради, или да виде ГГ. рецензенти, да сам њиве послове читао, ваља што одговорити:

I. „КРИТИКА И ОСТРА ПРОТЕСТАЦИЈА *дебелого и танкога јера*“ (додатак к њ числу 8 новина Србски).

Овоме најшире морам рећи: „Каква је дупља, још добре челе излијећу.“ Јерови будући најстражња слова (или слуге слова) могу ли што паметно измислити и казати? А још кад нађу секретара, или адвоката, према себи (зашто друкчијега не могу ни наћи). За то се нећу ни упуштати у одговарање на њиве лудости и будалаштине; зашто, н. п. какву би човек имао чест, да се инати с волом, или с лудим човеком, који прави пасквиле? — Па таквом човеку није тешко ни лагати, н. п. ће сам ја казао, да је *p* самогласно слово? А да оно само чини слог, то се види и из ове „крїтїке“ у самом имену овога слова (рци):

„Гди е рци (*p*) писмя самогласно“ —

А највише се морам чудити, како ови јерови (са својим адвокатом) могу казати, да сам ја *Видаковића насашунио*! Баш да сам ја сам казивао, да сам ја Видаковићеве књиге рецензирао, то опет никакав паметан човек не може *овако јавно* рећи, кад се ја нијесам потписао. Ако ли ћемо о таковим стварма судити по прилици, и ја би могао рећи, да је ову „крїтїку“ писао Г. *Јоаким Вуић, разнихъ язиковъ учитель и преводчикъ Раѳфа и Крешталице* и пр. и пр. Какогоћ што адвокат јеровски може доказати, да сам ја рецензирао *Видаковићеве* књиге, тако би исто и ја могао доказати, да је ову

[* Три додатка („Србским Новинама“), у којима је штампан овај одговор Вуков, чине књижицу од 10 листова (19 страна) мале осмине; на дну прве стране пише: (Додатак к њ числу 49 Новина Србски 1821.); — на дну девете: (НЕКОЛИКО РИЈЕЧИ и т. д. Продуженїе.) (Додатак к њ числу 50 Новина Србски 1821.); — а на дну 17. стране: (НЕКОЛИКО РИЈЕЧИ и т. д. Конацъ.) (Додатак к њ числу 51 Новина Србски 1821.)]

„крітїку“ писао *Vuik*, н. н. Он вели, да познаје мој Ерцеговачки језик. — И ја би могао рећи, да познајем језик преводчика Раффа и крешталице, н. н. *держу, бажу; Мразовића, Видаковича; имя, име; дичу, вицу; тишу, возвышу; ирогону, потону.* — Ако он вели, да познаје моје мисли; и ја би могао рећи, да *кажу* људи, да ова „крітїка“ много наликује на Вуићеве пасквиле, што је досад којеђе писао. А особито у овој „крітїки“ стоји, да сам ја Соларића у звијезде ковао, а преко Мркаља све друге псовао, а то ниједно није истина; За то би по овоме самом могао рећи, да је ову „крітїку“ писао *Vuik*, па ваља да му је пало на ум, како је Мркаљ (у Салу дебелого јера) Соларића валио, а њему дао један пришак: и на то срдећи се заборавио шта пише и о коме пише. — То би велим све могао рећи судећи по прилици, али по законима рецензентским ја то не могу рећи (нити велим) кад се Г. *Vuik* није потписао.

3 А о граматичи, и о свему осталом, што се у овој „крітїки“ пише (да речем Мркаљевим ријечма) „нека суде Соларићани, а не Раффа преводчику равни.“

II. СТАРАЦ ВЕЉКО (у додатку к числу 14 новина Србски) позва на мејдан десеторицу, па ни једноме не смје да изиђе! Зар између пет различни против њега одговора не може он ни на један шта рећи? Или ваља да је мислио, да му неће нико ништа одговарати? То би било још смјешније! — Да нијесу тако многи на њега навалили, или барем да се пије тако поплашио, и ја би му што одговорио: али сад ми га је жао.

III. „ОДГОВОР СТАРЦУ ВЕЉКУ И СОВЕТ“ (у додатку к 19 ч. н. С.).

На овом су одговору потписани „*Фрушкогорски Петковић* и *Добрић* в’рта обработатељи:“ а и из самог се одговора види, да није један писао, зашто на неким мјестима говоре прилично као паметан човек, на неким као дијете, на неким као прост старац, који се од старости подцијетио, а на неким као паметан човек кад се гради луд; али као за башчоване Фрушкогорске може поднијети све. — Нијемци учени пишу истина не само *Вrot* и *Вrod* него и *Вrodт*; али *Freud* мјесто *Freunde* (већ ако у поезији, ће се оно е изостави) и *дабер* мјесто *дабер.* не пишу (већ ако они „учени“ Нијемци,

који Њемачки језик тако знаду, као ови Фрушкогорски башчовани Српски). — Они кажу, да нам је природа дала сузе, да се разликујемо од остали животиња. А уз то треба да знаду и то, да је природа дала човеку и *смије* за разлику од други животиња: за то мислим, да се сваки човек може слободно насмијати, кад ове њиове ријечи прочита: „Имамо ми сваки себи састављну Граматику, и ми бы ради били, свѣту показати: ал *Вук* нам е читателѣ и ученике поплашио и са *нѣговом* огорчио, пак зато морамо у крају сѣднати с' миром, док се мало жубор онај неуталожи.“ — Ако сам ја с *рђавом* граматику читатеље поплашио и огорчио, нека и они с *бољом* ослободе и ублаже: њиове ће *добре* граматике сад највећу чест и цијену добити кад се успореде према мојој *рђавој*: лијеп је дан најмилији последије ружнога. Или може бити да они мисле (као што се из ови њиови ријечи показује), да читатељи сами не знаду ни што је добра, ни што је рђава грамика? — Али да они имају своје граматике, то се види и из овога одговора; зашто је написан врло једнако и правилно, н. п. *Сербљи, Србљи; м'рзим. мрзим; да ќею. нећею; овдѣ, гди; у Срѣму, време; размисли, мыслимо; нашо, казо, имо, написо, знао, нагао; критикати, замећати* и т. д.

IV. (БЛАГОЈА ШТИПКАЛОВИЋА) „Неколико речи за старца од седамдесет година“ (у додатку к ч. 25. н. С.).

Познато је из додатка к ч. 18. н. С., да је *Спасоја Миролубића*, старца од седамдесет година било „Неколико ријечи за Српске дикоје списатеље.“ Ово је старац Спасоје писао Ерцеговачким нарјечијем, а потписује се у Бачкој. Штипкаловићу је најпротивније, што старац Спасоје пише Ерцеговачким нарјечијем, па зато *штипа* не само њега и мене, него и Ерцеговце и све остале Србље, који Ерцеговачким нарјечијем говоре, н. п. *нијесте, прије, дијете* и т. д. Он доказује, да Ерцеговци нијесу Срби говорећи: „Не развлачи език, као да су ти уста већа, него у свију други Србаља. Иди у Ерцеговину, где таке вилице, као што су твоје, имаю.“ Ја Штипкаловићу на ово не знам шта друго казати, него да је он *права будала и шогани изрод народа свога* (зашто не сумљам да је наопако Србин). Ја мислим (као што сам, чини ми се, и прије неће говорио), да Србаља нема мање, који говоре Ерцеговачким нарјечијем, него оније, који

говоре Сремачким и Ресавским. У народним нашим пјесмама, које су једино и вјечно благо и украшеније литературе наше, пјева се и данашњи дан усред Бачке и Сријема, као и усред Браничева и Ресаве, *бијело, лијепо, дијете, цвијет* и т. д. Какогађ што се у Сријему ријетко може наћи који човек, кога се ђед или прађед није доселио из Србије, тако се у Србији ријетко може који паћи, кога се стари нијесу доселили из Ерцеговине (а шта ћемо даље, ево и данашњи дан у Сријему и у Бачкој и у Банату, нијесу ли најзнатнија племена Српска Ерцеговци од старине, н. п. *Чарнојевићи, Стратимировићи, Вуковићи, Паликуће* и т. д.); и за то се каже: „Ерцеговина свијет насели, а себе не расели.“ Али при свему томе Штипкаловић опет каже, да Ерцеговци нијесу Срби! па не само Ерцеговци, него ни Црногорци, ни Бошњаци, ни Далматинци, ни она браћа наша по горњим крајевима Србије, н. п. по Старом Влау, по најиј Ужичкој, по Пожешкој и по Сокоској; и многи други Србљи, који не говоре као он. *нисте, пре, дете*, него Ерцеговачки *нијесте, прије, дијете!* — Ерцеговачким нарјечијем ја сам први почео писати; али нијесам казао још никоме (нити сам мислим), да је Сремачко и Бачванско нарјечије ружније од Ерцеговачкога; нити сам кога Сријемца или Бачванина понудио, да пише Ерцеговачки, него сам још говорио, да пише сваки нарјечијем предјела свога, у коме се родио и узрастао. Али може Штипкаловић рећи: „За што ти живиш међу нама, а пишеш Ерцеговачки.“ И он нека иде те нека живи усред Дробњака или Пиве, па нека пише Сремачки: ја му нећу рећи зашто то чини. Нити ја овђе пишем за саме Сријемце и Бачване, нити би он (кад би био паметан) онђе писао само за Ерцеговце; него за *све* Србље. „Али сви Србљи не говоре Ерцеговачки.“ Не говоре сви ни Сремачки; а једним се нарјечијем мора писати; којим би дакле било приличније и правље, него својим, у коме се ко родио и узрастао, и које најбоље познаје? — Нека Штипкаловић само напише што лијепо и паметно, па Ерцеговци његову књигу јамачно неће одбацити за то, што није њиовим нарјечијем писана; а тако исто мислим, да Сријемци и Бачвани неће одбацити књиге Ерцеговачким нарјечијем писане, само ако је у њој што лијепо и паметно написано. А (прави) списатељи треба да знаду и једно и друго; зашто, н. п. да Штипкаловић зна Ерцеговачки, он би старцу Спасоју казао, да *узријела, тријебало*,

дијетинство, *дијещу*, *мијесо* не говоре ни Ерцеговци (него да је он то или не знајући погријешно, или навалице ачећи се тако уписао, као и *ондикана*, и друге ђекоје таке ријечи); али Штипкаловић воли нас учити како „учени“ људи говоре, него се сам учити како народ говори. — Мјесто *теразије* вели да је боље рећи *вага* (од *важити*); а ја мислим, да је боље рећи *теразије* (или *терезије*), него *вага*: једно зато, што ни од стотине један Србин не зна што је *вага*, а *теразије* зна *сваки*; а друго, какогођ што је *теразије* Турски, тако је *вага* (и *важити*) њемачки! — „Зашто, вели, кажеш *вкус*, а не *кус*, кад не говоримо овкусити штогод, него окусити?“ Може бити, да му на то не би старац Спасоје овако одговорио, као што сам у име њега одговара: „Ружно е рећи *кус*, зашто би се могло разумети, *без реца*!“ него би му казао: „*Кус* мјесто *вкус* не говори нико; а кад би се говорило, онда не би требало гледати, што се може разумјети и *без реца*, зашто у свакоме језику има ријечи, које се једнако пишу и изговарају, а различно значе, па људи разумију не зовући мене и тебе да им *поправимо* и разликујемо. А и од *окусити* кад би се градило, опет не би био *кус*, него *окус*.“ Тако се не треба старати ни за *ду* (мјесто *дух*), да се не помијеша са *ду о земљу* (или *ду!* кад пукне пушка). То није ријеч само „учени“ људи, него и најпростији Срби говоре: „Ва име оца и сина и светога *дуа* (или *дука*)!“ *дуови*, *дуовник*. Доведи најпростијега Србина пред Тројство, па га запитај, шта је оно, што одозго раширило крила као голуб? Он ће ти казати, да је свети *дук*, или свети *ду* (у именит. више се говори *дук*, него *ду*). А *дув* могао је народ Српски рећи, да је *ћео*: али кад народ не говори, Штипкаловић му сад не може наметнути. — Може бити да Штипкаловић мјесто старца Спасоја и ово одговара лудо и неправо: „Волим српски, ако ће и ружно бити него славенски.“ Ваља да тако они „учени“ људи, који су као Штипкаловић, о ученим стварма бесједе и пишу; а друкчији може бити да би казали, да у *Српском* језику (и на свом мјесту) ништа не може бити ружно, што је *Српски* (него да је оно ружно, што није Српски). Или ваља да Штипкаловић мисли, да се Српски пише за пнат Славенском језику! — А шта ли би рекао старац Спасоје (да се није поплашио као и Вељко), што Штипкаловић каже, да је он написао *поцсмијевајусе*, а то није истина, него *поцмијевајусе* (*де на и*, као у *љуцки*)! —

Најпослије каже Штипкаловић, да су ове двије ријечи „*устргнути* ил. *усхитити*“ (мјесто енциџен) из моје и из старца Спасоја естетике. Може бити да су из старца Спасоја естетике, зашто ја старца Спасоја не познајем, а он ваља да га познаје; али ако су и из моје естетике, то треба Штипкаловић да ми покаже на којој страни и у којој врсти стоје: ако ли ми тако не докаже, ја ћу му казати, не само да он лудује и (да речем по његовој естетици) да *луша* као путо о лотру, него и да *лаже*.

9 V. (СТАРЦА КУЦКАЛА) „*Одговор на Вељкову Крѣткку у додатку к нумери 14. овогодишњи новина Србски метнуту*“ (додатак к ч. 26. н. С.).

Куцкало и *Штипкаловић* доста су по презименима налик један на другога, а и мисли им се ђешто подударају; зато може бити да су они рођаци, или *два презимена. а једно име*; но то не иде у мој одговор, него да видимо шта, и како говори Куцкало. Ја ћу се с њим најрадије мало позабавити, једно зато, што он понајвише свједочи оно, што сам ја већ одавно казао (премда се, као стар човек, стидно то признати), и моје мисли и ријечи толкује; а друго, што се надам, да ће ме ласно и добро разумјети, кад му што речем друкчије него што он мисли и говори. За *прво* му вала од неба до земље, зашто он мени ништа не би могао повољније казати, него што вели, да је лудо питати којим ће се језиком за Србе писати; а још луђе од Славенскога и Српскога и Рускога језика (по своме укусу) нови језик градити; да сваки народ у свом језику толико ријечи има, колико му за свагдашње мисли његове треба; нек само мисли за народ буду, па ће се и ријечи у његовом нарјечију наћи и т. д. А за остало нека нас читатељи послушају, да се мало поразговарамо:

1) Ја сам казао, да су сви народи у почетку писања свога почели писати као што су и говорили; а Куцкало то ¹⁰ толкује, и показује узрок, зашто је тако бити морало: „Што, вели, јошт ништа од усменог говора љепше у свом језику нема.“ Ја мислим да нимало не би било луђе запитати: Како ћемо са Србима, који само Српски знају, говорити, или: Зашто Срби говоре Српски: него кад би ко запитао: Зашто сваки народ у почетку писања свога пише као што говори. Нити би паметан човек на тако лудо питање

могао друкчије одговорити, него питањем: Да како ће, кад друкчије не зна.

2) Он каже, да се језик пољепшава намјешћањем и уређивањем говора свога по примјеру списатеља паметни народа; и превођењем цијели начина говора из други обрађени језика; а многи примјери свједоче, да се језици тако понајвише кваре, и зато се у језицима показује оно, што је туђе, н. п. Ово су *Германизми*, а ово су *Елинизми*, а ово су *Еврејизми* и т. д. А кад би било онако, као што Куцкало каже, онда *Бранко Ранков* не би имао право, што каже (у додатку к ч. 21. н. С.), да је Мразовић погријешно, што је quis non e timidis aegri contagia vitat превео: „Кто страшливиѣ прилѣпливу болѣзнь небѣжи;“ нити би сам Куцкало имао право, што каже да не ваља „*бурю бѣжа*.“ Латински је језик „*обрађен*.“ а Овидије и Орације „*списатељи су паметнога народа*;“ па кад они тако могу рећи у Латинском језику, зашто и ми не би могли у Српскоме и у Славенскоме? — Истина да се језик паметним превјеђењем може сила обогатити: али не таквим, и тако, као што Куцкало каже. А зар се језик сам по себи не може изобразити и уљепшати без туђи језика? А да како је могао Елински, који се држи, да је најизображенији од свију остали језика? —

3) Он каже, да *склоњенија*, *сиреге* и *сачињеније* у један пут с народом постане, и да се више никад не мијења, него оно исто до вијека остаје (!). Ја мислим, да ја и Куцкало то не бисмо могли промијенити, али у дугом времену само се мијења. А како Куцкало каже (н. п.) Нијемци су и Грци прије двије илјаде година *склањали* имена и мјестименија, и *сирезали* глаголе и *говорили* као и данас!! Тако су *Авраам* и *Исаак* морали Еврејски *говорити* као и (анустол) *Петар* и *Павле*, а ова двојица, као и данашњи Чивути!! —

4) Он каже, да граматика савршенија и потпунија буде, мора се не само из бесједнога, него и из писменога језика правити. — Из овога би човек могао рећи, да Куцкало не зна управо што је граматика; али тим нека се тјеши, што није сам; зашто у нас има и више оваки стараца, који мисле, да се у граматичи пише *какав би требало* језик *да буде*: а не знаду, да се у граматичи само описује *какав је* језик. Тако би права граматика (н. п.) Елинскога језика могла бити савршена и потпуна прије *Текрона* и *Кадма*, као и послеје

Платона и Аристотела ; какогођ и штатистика од Србије као од Француске или Талијанске.

- 12 5) Ако књижевници и како власт у језику имају, ја мислим да ту имају, да у граматическим предметима, који су код народа неопредјељени, изберу оно, што је правилније. *Курјаци* (мјесто *Курјакова*) може се *ћешто* чути, али је *Курјакова* много обичније (тако и народу љепше и правилније). А *копча* мјесто *копчи* још је необичније. *Виноградова* ја заиста до данас нијесам чуо, а може бити да није ни *Куцкало*, него по својој граматичи мисли да би тако могло бити, зашто и додаје „као градова.“ Да *Куцкало* не каже, да се спрезање у народу никад не мијења, него да остаје до вијека једнако, ја би му казао, да је *држу, говору, молу, раду* (мјесто *држе, говоре, моле, раде*) постало од скора, како је народ своје књиге и књижевнике добио ; али по његовој лођици и граматичи тако су Срби говорили још и прије *Кирила* и *Методија* (а што у Србији ни данас не говоре, ваља да је све пренијето преко Саве и преко Дунава ? — То по *Куцкаловој* лођици може поднијети). — А да *није могуће* у изведеној ријечи писати све оне гласове, који се у коријену њеном чују, то је требало *Куцкало* да каже; зашто, н. п. онда би се морало писати *облак* (мјесто *облак*), *обвојак* (мјесто *обвојак*), *обвућа* (мјесто *обућа*) и т. д. Па кад би се писали *сви они* гласови, онда би се морали писати и *само они*, а не други, н. п. *данасњи* (а не *данашињи*), *шосљем* (а не *шошљем*), *кнег* (а не *кнез*), *мизем* (а не *мажем*), *Боге* (а не *Боже*), *јунаке* (а не *јуначе*), *јунаки* (а не *јунаци*) и т. д. По овом правилу требало би и у Славенскоме и у Руском језику много којешта поправити, н. п. требало би писати *бчела* (од *бучати* — а не *ичела*), *носдря* (а не *ноздря*), *сбираю* (а не *збираю*), *росадникъ* (а не *росадникъ*), *росолъ* (а не *росолъ*), *позлатенъ* (а не *позлащенъ*), *роденъ* (а не *рожденъ*), *очистенъ* (а не *очищенъ*) и т. д. Многи наши такви старци вичу, да треба писати по Етимологији, да се коријен ријечи познаје, а ни један не ће да напише што о том, и да нам покаже *што је уираво Етимологија*, и колико се може по њој писати. Зашто како се стане говорити: „*промјењује се к на ц и на ч; г на ж и на з; х на с и на ш; т на щ и на љ; на једном се мјесту избади в, а на другом уметне ж*“ и т. д.; како се, велим. тако стане говорити, онда у цијелој Етимологији народни говор постаје господар и судија. —

6) Ко може и помислити, а камо ли рећи (као што Куцкало сам и пита и одговара), да сам ја *све* ријечи Српске избројно? Кад сам ја сам казао, да је у народу остало још много ријечи, које ја, или нијесам никад ни чуо, или ми сад нијесу могле на ум пасти! Тако Куцкало све тражећи, да кога окриви и осрамоти, а себе (с туђим) од свију паметнијега да покаже и да прослави, ни *Добровскога* није на миру оставио, него каже, да не слушају Срби старца Добровскога, што он говори, да је наш *црквени* језик *корени* Славенски језик. А ја сад за чест Добровскога морам да кажем, да Срби (који ¹⁴ Добровскога књига нијесу читали) не слушају што старац Куцкало лаже: Добровски никад није казао, да је наш црквени језик корени Славенски језик, него каже, да је нарјечије.

7) Зар је *Велелџије* довољно посрбљено, кад се напише *велелешје*? Куцкало овђе не види оно, што је најнеобичније у *свему* Српском језику, т. ј. на крају *је*, него само окреће (по Сремачком нарјечију) *ѿ* на *е*, па мисли да је посрбљено; а ја мислим, да се управо посрби, требало би казати *велелешје* (као *копље*, *снопље* и т. д.). Истина да мало има таки ријечи, које би се морале, а још мање, које се не би дале посрбити; али сваки не може да распозна, које су ријечи за србљење, које ли нијесу.

8) Он каже, да се ја клоним лођике, што сам казао: који човек не зна ни за какву граматику, нити за какав други језик осим свога, он може писати и без своје граматике, и управо онако као што треба. А мало послѣје сам то свједочи, говорећи, да се код Српкиња својство језика Српског више, него код Срба, задржати могло зато, што се оне, особито просте, много ређе, него ови, туђим језицима уче, и тако *Српски* и мислити и говорити морају. Али он као „књижевник“ говори: „Како ће ко писати, док, ако ништа први граматике своје почетак, т. ј. слова, срицање, читање и слова напис, не зна? Друго, може когод писати, без *написане* граматике своје, ал не може *без граматике*.“ — Слава Богу лепи звона! ¹⁵) Та ја како сам казао, да *може*

¹⁾ Приповиједа се како је некакав мађистор *Глиша* дошао владци Н. па га владика запитао: „Јес' ти мађистор Глиша? Јес' ти мађистор Глиша?“ А он одговорио: „Нисам ја мађистор, него сам ја диоцезални учитељ.“ Онда владика рече: „Слава Богу лепи звона!“ (т. ј. говори тако паметно, као звона кад дулају).

писати, већ се види, да сам мислио човека, који *зна писати*: зашто како би *могао* писати онај, који *не зна*? А како сам казао, да ће писати као што се *говори*, то се разумије, да мора писати по граматници: зашто сам ја и онда, барем као старац Куцкало сад, знао, да ниједнога језика нема без правила.

9) „Ал и Вук, кои мисли, да е у њџму, и њџговой Грамматџки све србство, чисто србски свагда не пише. Кои Србин каже: Јошт ђемо рећи *неколике врсте*. Пре *неколике стотине* година. Имаю две иляде година. Сону страну. У дипломи, *што* е дата. Треба рећи: Неколико врста: неколико стотина година; има две иляде: с оне стране: у дипломи, *која* е дата.“ — Да ја мислим, да је у мени и у мојој граматници све српство, то он *каже*; а да ни ја свуда чисто Српски не пишем, то може бити, зашто у оваком почетку, и у стању, као што се књижество наше сад налази, тешко је свуда чисто и за *свакога* право Српски писати: ја сам задовољан ако узимам мање погрјешака него други. Али при свему томе ја опет мислим, да ово ни једно није погрјешка, као што Куцкало каже. Истина да је обичније и правилније рећи: *има* двије иляде година: али се говори и *имају*, каквогђ, и. п. у овога човека *имају* двије краве, или двије стотине коза: у селу *имају* три воденице и т. д. У *сону страну* ако је погрјешка, само је у томе, што нијесам рекао *сону стран* (а то се говори, како гођ и *соне стране*). *Неколике врсте*, и *неколико врсти* код свију Србаља није свеједно: *неколике* значи мање од *пет*, а *неколико* значи више од *четири*; па та разлика има не само у женскоме, него и у мушкоме и у средњему роду, и. п. *неколика човека* (а *неколико људи*), *неколика јајета* (а *неколико јаја*): каквогђ, и с бројителним именима *два*, *три*, *четири*. Али Куцкало вели, да то није до сад никад чуо. Па јесам ли ја њему крив зато, што он никуд даље из Сријема није ишао, и што другије Србаља, осим Сријемаца није виђео ни чуо? — А *што*, мјесто *који*, *која*, *које*, мора говорити и сам Куцкало (већ ако да није Србин): па и то не само што се говори, него је много *Српскије* од *који*, *која*, *које*! Из овога се види, да Куцкало виче на моју граматику, а није је ни прочитао, иначе би нашао о том на страни LIII. читаво правило (које нијесам ја начинио, него парод), па би се научио, или не би узео ову једну ријеч с *првога* листа (из предговора), него би доказао да правило није истинито. — Нека ми допусти Куцкало, да

га овђе узгред запитам : зашто он пише *одрастѣо, метули* и *одувуд*? Он зна (кад му кажем), да у Српском језику друго значи *растем расти*. а друго *растим растити*. — *Метем метути* истина да се говори по Бачкој а може бити ђешто и по Сријему : али Ђуцкало, као такови књижевник, зашто није узео оно, што је правилније (као и у почетку одговора *метнуту*)? А *одувуд* (мјесто *одовуд*) ја заиста до данас нијесам чуо *ниђе* (ни у Србији, ни у Сријему, ни у Бачкој, ни у Банату); и да није Ђуцкало (у додатку к ч. 42. н. С.) назначио штампарске погрјешке, ја би једнако мислио, да је то у штампању погрјешено.

10) Ми знамо и сами, да све праве Сркиње знаду Српски лијепо (и њима чест и поштење), али *баба Смиљана* није Сркиња : и за то смо увјерени, да се тим Сркиње ни мало не вријеђају, кад се каже за кога од списатеља, да пише „по правиламъ бабы Смиляны.“ Како је то Кенгелац разумијо, и шта је мислио, за то сад слабо ко пита и мари: доста је да сваки списатељ и књижевник Српски зна, кад се рече „по правиламъ бабы Смиляны,“ да је то без икакви тврди и постојани правила, као, н. п. и Ђуцкало што има *гдикомим, гдекои; метнуту, метули; Грамматѣка, Граматѣка; виногради, виноградара; ѣзык, ѣзика, ѣзыка, ѣзике*. А ако се Ђуцкало жели боље упознати с бабом Смиљаном, нека прочита све, што је о њој до сад писато. Чудан је некакав Завид и Ненасит овај наш старац Ђуцкало! најпослије ни бабу 18. Смиљану не може да трпи, што је тако често спомињу, и што је *Лазар Милобратић* у стиховима својим прославио, него оће сад на силу да забрани, да јој више нико имена споменути не смје, говорећи : „Нек се више ова реч, у Кинђелчевом смислу, не чује, вр ће онај, од кога се чује, имати посла“ (овако *лакмански* може старац Ђуцкало заповиједати у својој кући, својој жени и ђеци; али не знам може ли Српским списатељима).

11) Сад се Ђуцкало заклоња за жене, а сад опет за мртва Доситија и за његове књиге! Доситије је отишао на истину, а књиге су му остале међу нама; његову славу нити може Ђуцкало умалити, ни умложити: из његови књига виђе се, шта је он знао, шта ли није знао. А да Доситије ни свога имена није знао написати како ваља, то Ђуцкало каже и свједочи, зашто он пише *Досиowej*, а каже да је Доситије

писао *Доситеј*, а по народној Српској граматици требало би казати *Доситије* (као што су га Срби у Србији и звали).

12) „Мы ћемо крпити, ал ће наш крпеж и дуже трајати, и лепши остати, него ваше ново одело.“ — То он управо не може рећи, да ће његов крпеж дуже трајати, али да ће лепши остати, то није истина; зашто ће свагда бити паметни људи, који ће казати, да је лијепо и чисто ново одијело љепше од крпежа, и да су оно биле будале, или сујевјерни простаци, који су вољели стари крпеж, него таково ново одијело.

13) Шта ли би Куцкало рекао, кад би му човек доказао, да он, као старац (!) *лаже*? Ђе је старац Вељко казао, „да Срби само поред Вукове Грамматике *и изобразјо ума и срца доћи могу*“?

14) Куцкало је већ доказао, да моја граматика не ваља ни зашто; али она опет остаје *најбоља Српска граматика*, докдегођ старац Куцкало не покаже другу бољу, савршенију и потпунију. — „Кад дакле оно, што е теже, т. е. говорити, без Вукове Грамматике можемо, и оно, што е много лакше (т. ј. склањати и спрезати), ваља да можемо.“ Дакле по лођици старца Куцкала може се говорити и не склањајући имена и мјестоименија, нити спрежући глагола? — Благо мајци, која га је тако паметна родила! —

У Бечу 16. Јунија 1821.

Вук Стефановић.

[Наставак преишке са Штичкаловићем види даље у овој књизи под бројем XVIII.]

XVII.

ПОГЛЕДИ НА НАЧИН СРБСКА ПИСАЊА.

(ПОСЛАНИ УЧРЕДНИЧЕСТВУ).

[У Давидовићевим новинама: „Додатакъ (не засебан) къ числу 53 Новина Србски 1821;“ стр. 319.—322.; одељак „Смѣсице Књижевне.“]

Бацї ї я мое мало око, на књижеводство србско, колико сам могао ³¹⁹ вни́мателно; презрео сам ту страстї млоге, кое човека море, презрео сам може бит нечию любов ї тежене, їтио сам за правдом светом ї обичаєм добрим, їтио сам за чи́стоћом ї красотом, ї уколико сам њ (їи, по правди доле) гонио, відїтице могу ї размотрїти, а протївно што буде мїслима наши млади ї стари писателя, коы су од мене болы ї наученїы ї естества дарїма знатнїым украшенї, нек їзъяве своя чувства ї мїшленя, шта онї суде о моым погледїма; я нїсам ове сам вадїо їз мое главе. нїт сам с' опет ктео држатї туђи мїсли као пїян плота, него сам умно размїшљавао, колико сам знао, їспїтїваођї различне мїсли, ї мое гад надалеко прост'рте ї врло удалене, блїже сам прївљачїю, ї са млогїма туђїма на одну точку скупљао, после дугог врзаня ту нїсам онїм различнїм мїслима, нїт каквїма дуге Вілосовїе (*фїлософїи*) нїт управо моым следовао, нег' од ови свїю, судїм, да сам средню стазицу изабрао, по ономе *medium tenuere beati!* може битї врло узану, ову їстїна! трудїо сам се, правїм чїстїм шїрокїм ї гладкїм путем учїнїти, да бї свакї безопасно добрї одеђї по нему достойно валїо їждїтеля. Ако лї се пак оваї пут, коы я безстрашнїм ї сренїм судїм, коме недопадне, нек необвїнї мою младост, ї нек неревне нїт помїсли, „Вїдїш ї он се нашо разуман, па закон оће другїма да прїпїсуе.“ Не! то неђу! — Не їдем у Вілосовїю, недїрам светїню, чїстоћу тражїм ума ї срца, правду свету желїм, на красоту небесну гледам (да што нїе тек скорїе да буде), савуз блажен, едїнство душе вечно, ї едан конач славан рад сам вїдїти ї душом ї телом. Нїчию чест не вређам, нїт кога я обвїнюем, што е да наше неругам се том, нїт као *зло* презїрем, їзражавам! само мою мї- ³²⁰ сао, а разумнї другї разумно нек суде ї *посредї друга ї брата, ї прїшелца.*

Свї спїсатели разумнї едїнодушно говоре, да *наш протїї езїк* (србскї) *прїоїзлазї од славенског*: ї я велїм! но нїсам я Волтер (Vol-

taigre) да се у свашто плећем, неїдем тамо! него, мї морамо оне речї, неїмаюће у србском, од славенског узїматї. То прїзнаемо. то е обшге мїшлене: о том е уверан сваки србски писатель, потом се већ і влада. Као што і данашним даном раде Грци, кои неїмаюћи речї у простом свом езику, узїмаю од влїнског; као што су радїлі Талїянї і Вранцузї, кои су од латїнског свої езиц надокнадїлі, а і самї Русї і Кранцїї, кои су свої езиц спомоћу славенског чїстїті почелї, зашто небї мї кои смо блїжї? — А кад мї од славенског езика речї узїматї морамо, зашто небї мї і *славенску Азбуку* узелї, уколїко нам служїті може. Я незнам, смем лї рећї, да е добра ова Азбука, коїом су данашним даном почелї млогї писатї. Істина! еднї веле добра е, а другї врло се люте на ню говорехї: „їма млого сад нови писателя. кои су почелї врло добро србскї писати (т. е. србскїм речма) ал начїн писаня сав удара као золя у очї.“ Я на то велїм, вальда зато удара, што е їош нов, і што свї, кои год пїшу, нїсу се едног прїмїлі, него са собом боресе, мїслехї, нећел' какав другї болы начїн писаня одкуд їзїћї, кои бї очїма свїю прїятан бїо і чїтаню за наймане дете лак; і за крої нашег управо езика способан. Овай, велїм, нов начїн писаня вальда зато свї неїрїмаю, да небї таї начїн, кад бї га свї прїмїлі, цену свою їзгубїо, владаюћесе по оном, што се негдї у школі учї: на пїтане, зашто нїсу свї людї лепї? одговара, зато, кад бї свї людї лепї бїлі, то бї лепота цену свою їзгубїла! — їл валь да їмаю друге какве разлоге? — Незнам зашто Любїтели Рода, відећї да смо с нашїм езиком на зад осталї, не траже саюзїтїсе, дї е едно добро, ту і едан жївот да буде, дї е една вера, ту і една срећа. дї е едно преїмущество, ту і едан конац, дї е една болест, ту і една мука све нек тїшти. Дед кажїде Сладкї Србскї Мїлїнко, зашто су несагласїя? зашто су раздорї? по книжевству. Валь да злоба влада! Та ако е мећ нама, то пронаст! Дакле „Скїв любїтелю Рода злобе ядне, са твога лїца те рїзе плачевне“ време е већ! Но да не бї дугїм окружїем у Вїлосовїю крїтїческу отїшо, ево мог погледа на начїн писаня србска од славенског узета.

По дугом моме мїшленю на далеко раштрканом о начїну писаня, узмем целу *Азбуку славенску*, ову разделїм на самогласна пїмена, сагласна, двоегласна і трегласна, (коя сам судїо, да су нужна за *србску Азбуку*). Самогласна пїмена, као што и другї езицї їмаю, узео сам проста, а. е. ї. о. у. Сагласна, б. в. г. д. ж. з. к. л. м. н. п. р. с. т. ц. ч. ш. њ. овїма додао сам ї она нова два врло славно їзмїшлена ђ. ћ. после, потражїо сам двоегласна, вїдїм я (ја) е (је) ю (ју) но сетїмсе упут: у нашем езику нужнї су гласовї јо, јї, коє бї їматї моралї, промогрїм добро по славенскої Азбуцї (їлї Азбукї), упазїм ω ; судїм, оно неће бїтї као немецко о, їлї латїнско о, нїтї као греческо ω , него морало бї се другојачїе їзговаратї, да како бї се їзговарало? Вїдїм, да е саставлено из I і O, отуда судїм да ће то бїтї добро, за онаї глас јо. кои се у србском езику чує, н. п. *још, мојой, дай, јой* і проч. Небїлїсе то могло напїсати са ω , па да се їзговара јо, као *ош, мош, твош, свош*. Ако се ово ω нїє їзговарало у славенском као јо, едалї га мї небї моглї нарећї і їзговаратї? Едалї не бї моглї учїтели, дете слова учехї, казатї му да е ω јо, елї боле од ког туђег езика узетї далеко удаленог од нашег. нег од славенског? їлї ако не славен-

ско *ω*. дај пїшїмо *I* і *O* пак нек се їзговара јо, ер нам е јо нужно у нашем езіку. — Я сам слушао од стараца нашп, коѣ читаюћї Псалтїр і часослов (часословац говоре) кад віде у почетку *ω*, као : *ω* оставити, читаю, јоставити. Може бїтї Поете ће помїслїтї, да е нужно *j* (jot), да га їмамо, ер морамо дїгод елїдїратї *je*, їстїна! ал я налазїм, да ће онде доволно бїтї *й*, (пїсмо *й*) са слїтном, і у пут ће се вїдїтї да е кратко. — Глас *ji*, коѣ се у нашем езіку чуе, і таї їмамо у славенскої Азбуцї, *и* (ерї), Русї га їзговараю као *ji*, даї узмїмо га і мї у нашу Азбуку србску, їзговараїмо га і мї као *ji*, ако ї есте ерї, коє е саставлено їз малога ера (*ь*) і *I*; дакле зашто нам не бї могло служїтї за глас *ji*, па тако ћемо їматї сва двогласна пїсмена, *я* (*ja*) е (*je*) *ю* (*ju*) *ω* (*jo*) *и* (*ji*) їз славенскї їзвучена; а трегласна пїсмена їмаћемо онда, кад овїм реченїм двогласнїм оно кратко *й* (иже), коє ћемо Поете место јот употребљаватї, сасдїнїмо: као *йй*, *ей*, *юй*, *ий*, *ωй*. У нашем езіку їош дїгод чуесе двоструко *й*: негледаїмо само право, него потражїмо на далеко, наїћемо і то; я судїм да пїсмо *и*, (иже), састоїсе їз *I* і *же* (т. е. *I*, і опет *I*. два су *I* у едно). алї кад допустїмо да се пїсмо *и* састої їз два *I*, то нећемо тамо стављатї, дї му места нїє, но само у Родїтелном множ. і дї се оно славенско *их* чує, као: *наши*, *ваши*, *ови*, *люди*, і ово *и* пренећемо га ко двогласнїм *ай*, *ей*, *и* (као да бї два *й* бїло), *ой*, *уй*, коє ћемо нарећї *двогласна явна*, а она *йй*, *ей*, *ий*, *ωй*, *юй*, нарећїмо *двогласна тайна*. Тако, код ови наши слова, а. б. в. г. д. е. ж. з. і. к. л. м. н. о. п. р. с. т. у. ц. ч. ш. б. ђ. я. е. ю. ω. џ. п. нїє нам нужно друга їзмїшляватї, і додаватї, і нашу с' овїм їзяснену Азбуку кварїтї, спрчїватї койкаква слова љ. њ. і млого друга.

Може бїтї рећїће когод „менї се тешко на то пїсанє навїкнутї;“ їстїна! мало по мало, я мїслїм, од єдног часа вїше неће требатї, ер ово ³²² нїє нїшта їзмїшлено, то смо їсто їмалї у старої Азбуцї, кою смо само читалї. гледаюћї очїма мутнїм, і неїспїтїваюћї. зашто е ово слово овде, а нїє друго!

Овїм пїсанєм, судїм, да ће се моћї *Поезїя* уредїтї врло добра, у србском езіку по начїну Омїра, Пїндара і други славни Грка, ер за сад їош немамо нїкакве саставлене кнїге учеће добро дугачак і кратак слог познаватї. вальда што у начїну пїсаня, млоге распре бїяу! *Εὖ σοὶ τὸ μέλλον ἐξεί. ἂν τὸ παρὸν εὖ τιθῆς. Σοφράτης.* т. е. *добро ће тї у напредак їћї, ако настояш те добро поставїш*, (уредїш)! —

Но с' овїм я не тражїм нїкакве славе нї прїятельства, нї прїзнательности, премда. *прїятельство і прїзнагелност, за мене су сладка чувства.*¹⁾ Я самсе трудїо уколїкосам мого, показатї незнаюћем і їзавїтї неверуюћем, да смо мї у славенскої Азбуцї їмалї све гласове налазећесе у простом нашем езіку. Нек вїдї ово свакї, нек їспїтує добро і слободно, і као што сам горе рекао, нек покаже своє мїшленє і начїн мїшленя і суд і правду і красоту, како он држї і почїтує, неће му нїко за зло прївїтї, мїслїм; а я нећу заїста жакалїтї. ако буде менї

¹⁾ L' amitié, la reconnaissance
Sont pour moi de doux sentimens;

M. de Genlis.

протівословећі болє што доказао. Я не патеруем ніког да ово прімі, нег мїслїм, док мї коы болє недокаже да другачїе неможе бїті, осїм овако. Ове мїслї їзвљюем я ко добром напредку книжества нашег, ер, како нам книжество узнапредув, добро ће по целоме Роду бїті, а како по целоме Роду добро буде, онда ћемо мї моћї од *Мудростї Небесне* данї нам їзбор савести нашої, здраво сад држаюћї, после свуд јасно одкрїватї! Тако я судїм

У Селу Трпїны 1. Юнїя 1821. л.

Добрић.

[*После овога изашао је у 66. броју Давидовићевих новина за 1821., у одельку „Додатакъ къ числу 66 Новина Србски 1821.,“ стр. 388.—390., под натписом „Књижество Србско,“ овај Вуков*]

О Д Г О В О Р

НА

ДОБРИЋЕВЕ ПОГЛЕДЕ „на начїи Србска писаня“

У ДОДАТАК К Ч. 53. Н. С. МЕТНУТЕ.

Ја би рад Г. Добрићу тако учтиво на ове погледе одговорити, као и он што и је писао, *не вријеђајући ничију чест, нити кога кривећи*; али ево невоље, што му морам казати, да ови његови погледи нимало мени нијесу по вољи! И тако морам чест његову вријеђати и кривити га. За то се не би сам смијо усудити ни ријечи му на њи рећи, да он сам по двапут не каже, да може сваки слободно свој начин мишљења и суд показати, и да му неће нико за зло примити. Ево му дакле мога суда:

1.) Конац и намјереније овога његова дуговременога размишљавања и посла јест то, *да нам начини нову азбуку, колико је могуће ближу к Славенској*; као што је и начинио. Но да се о њој много не препиремо, само нека нам каже, личили на Славенску азбуку, да се пише *їстина, колїко, учїнитї, прїмитї, аїсатї, чїстїгї, їлї*? Није ли то без икакве невоље (и учене и простачке) удаљавати се од Славенског писања? Зар он не зна, да се у Славенском језику само туђе ријечи овако пишу са *ї* (и *мїр* и *вїно* за разлику)? Па кад и *И* онако има, ја би волио *ї* изоставити са свим, па би онда ове све (и друге многе) ријечи биле једнако написане и Српски и Славенски; а *И* је и љепше, и за наша слова приличније.

2.) *ω*, вели, да је састављено из *ї* и *о*!! и за то га узима мјесто *јо*. А *ы*, вели, Руси изговарају као *ји*!! за то га

и он узима тако. Ово је заиста чудан учитељ и *словословац*! Ако ω није као Њемачко o или Латинско o , нити као Грчко o *микроб*; дакле мора бити састављено из I и O ? А зашто не би било састављено из два o ? — Ко ли му каза, да Руси $ы$ изговарају као *ји*? то је баш наопако: Руси *ни* и *ли* читају *њи* и *љи*; а твоје *ны* и *лы* читали би још деље, него што ми читамо *ни* и *ли* (наличније на *и*). Из почетка ови погледа рекао би човек, да је он читао, што је гођ у нас досад писано о овом послу, а из овога се види да није ништа. Или може бити да је и читао, али за то овако мисли и говори. што каже, да није *ни различним туђим мислима, нити каквима друге „вѣлосовѣе,“ нити уараво својим следовао, него од ови свију средњу стазицу да је изабрао? (!)* Па још вели: „Едалі небі могли учители, дете словма учећі, казати му да је ω , *јо*, елі боле од ког туђега езіка узеті далеко удалног од нашег, него од Славенског?“ Добро! па зар да ти дијете ω и у Славенскоме чита *јо* (а $ы$ као *ји* без сумље, кад кажеш, да га Руси тако изговарају)? или да Славенски ³⁹⁹ никако и не уче? Или једно слово друкчије да чита у Српскоме, а друкчије у Славенскоме? Зато ја мислим једнако, да је много боље и паметније узети и туђе, па посвојити (као и у осталом што је бивало и бива), него ли Славенско наопако извраћати и кварити. А збиља! како је оно *двоструко* \dot{y} ? какогођ вели да се чује двоструко \dot{y} , тако је могао рећи, да се чује и двоструко a, e, o, y , н. п. у овим његовим ријечма „код *ови наши слова*“ нимало се и не чује *двостручије* од a (у ријечи *слова*), а o се чује много *двостручије* од $и$! Али ово ниједно није двоструко, него *дугачко*, а ће је управо двоструко, двоструко треба и писати.

3.) Па је Г. Добрић о добротн ове своје азбуке тако увјерен, да каже, да нам није нужно друга слова „ізмѣнљиваті, і додаваті, і нашу с' овім ізяснену Азбуку квариті, спрчіваті койкаква слова љ. њ. і млога друга.“ И опет на другој страни: „міслім, док мі коњ боле недокаже да другачіе неможе біті, осім, овако.“ А ја се надам, да ће сад и сам виђети и признати, да је ова његова азбука и ортографија гора од свију азбука и ортографија, које су се до данас у књижевству нашем показивале! — Кад је рекао, да узмемо Славенску азбуку „у колико нам служиті може,“ да је избацно e , а казао да се свуда пише e , па да се учи ће се у

почетку изговара као њемачко *с*; или барем, да се то *с* изврнуто (*э*) узме за *е*, као и у Руса, те не би тако често долазило, као што су већ ђекоји почели, те га и у *сриједи* и на *крају* пишу; па да је казао, да *йй* не треба писати ни у винителном, ни у родителном, него само *и* (или барем *й*); а *к* *ћ* и *ђ* још да је узео *наше старо џ*, а остало да се *крии којекако*; па још да је казао, да примимо од Руса, те да пишемо *И* и у туђим ријечма мјесто *й* и мјесто *у* (н. п. *архимандрит, лира*), а *я* мјесто *а* (н. п. *Исторја*); тако велитим, да је казао говорећи за азбуку, колико је могуће ближу к Славенској, онда би друго било. Ако ли оће азбуку без крпежа, по кроју, или својству језика нашега, онда не треба да своју *словословију* почиње од *двојегласни* и *тројегласни*, *тајни* и *јавни* слова, него ваља најприје *управо* да зна, *шта су то слова, шта ли је писати, шта ли читати*; па ће му се онда само показати, колико слова за који језик треба: па ће онда, послѣ свега тога, сам моћи судити, јели она азбука и ортографија у Српском рјечнику таман за Српски језик; или јој треба што додати, или одузети.

4.) Вели: „Овим писанем, судим, да ће се моћи *Поезја* уредити врло добра, у србском езџу. по начину Омѣра, Пиндара и други славни Грка, ер за сад још немамо никакве саставлене књѣге (ваља да би ово ваљало написати *књѣге*?) учеће добро дугачак и кратак слог познавати, ваљда што у начину писаня, многе распре бѣју“ (или бѣвају?). Како то? У овоме твом писању не види се ни какав знак, који би показивао дугачке и кратке слоге? А друго, Српски језик није мртав, као сад Омиров и Пиндаров, да се из књѣга уче познавати дугачки и кратки слогови (као што ни Омир и Пиндар то у своме ³⁹⁰ језику нијесу учили из књѣга). Који Србин| у глави нема, који је слог дугачак, који ли кратак, слабо ће он из књѣге научити (премда такова књѣга треба; али се може и другом ортографијом написати, као и овом твојом, ако не боље).

ДОДАТАК.

а) Послѣ ови погледа штампан је (у додатку к 58 ч. н. С.) истога Г. Добрића „ГЛАС ЈАСНЕ ЛИРЕ,“ на коме је потписано „у Карловци“ — „од Милоша Добрића ученика.“ Јели оно глас *јасне*, или *тавне* лире, то нека кажу наше поете; а мени је само ово за чудо, како Г. Добрић прије

бјеше „у Тријни,“ а сад „у Карловци!“ Или ваља да он мијења мјеста, као и имена. — Али кад је *ученик*, може му се одбити на дару: „Млад је још, научиће се.“

б) У додатку б 64 ч. н. С. штампано је Г. С. III. „Умствованіе о начину писаня нашегъ.“ На оно, шта је *ћео* Г. С. III. да каже, мислим да ће наћи приличан одговор у овоме моме одговору на погледе Г. Добрића; а на оно, шта је *казао*, тешко ће му и ко што добро и паметно моћи одговорити. Он сирома говори, а не зна, шта говори; баш, као н. п. да какав слијепец, који се слијеп родио, падне у врућицу, па да стане окатим људма толковати, или су љепше иконе, које су руком писане, или које су у бакру резане и штампане. Такови човек може и *питати* и *одговарати* за стотину најпаметнији људи: тако сад не помаже њега питати, ће је он виђео, да се пише *Срама* и *ћете*; и који је то „*наипрости* народъ,“ који је „не умљючи болѣ изрѣчи тако изговарати обико.“

У Бечу 17. Августа 1821.

В. С.

[После Добрићевих „Погледа.“ а пре „Гласа јасне ліре“ и пре ове критике Вукове, штампан је у засебном додатку 55. броју Давидовићевих новина (под главним натписом „Смјесце Разне,“ стр. 7.—8.) и чланчић: „Великі духові знаю себи на сваком мѣсту отечество придобіти“ — правоисом, као што се види, истим, какав је и у та два списа Добрићева, али је сад овде потпис: „У Трѣсту 27. Юнія 1821. г. —и —ћ пріѣмѣтеле.“]

XVIII.

[У „Додатку“ (не засебном) „къ числу 60 Новина Срѣски 1821.“,
стр. 359.—362., у оделку „Смѣсице Књижествене.“ штампан је]

О Д Г О В О Р

НА

неколико речи Г. Вука Стефановића,

у новине Србске под числ. 49. против већ сад покойног Штипкаловића стављны.

(посланъ гчредничеству).

359

Будући, да е Штипкаловић мой прїятель бмо, зато се я, из любви к нѣму, усуђуем речи нѣгове правїе, него лютый Г. Вук, истолковать, и тако показати, да му е од овог, иначе свету познатог, мужа велика неправда учинїена. Пре пак, него што саму ствар почнем, исповедити морам: да се весма чудим, како е Г. Вук, човек познате мирноће, тако жесток у питомой земљи Србїи, из кое се скоро вратїо, по стати могао, да му пз сваке речи против Штипкаловића огань сева. Ёр што сваког, кон у нѣгове погрешке дирне, лажом вазыва. то е знак нѣговог особитог истинолюбїа и уверенїа о свом савршенству. Треба му опростити. Тешко е оном, кон толїки люди учевым зову, кад га какав незнатан, као Штипкаловић што е бмо, праведно бодеати, и поправити стане.

Сад к ствари. Г. Вук каже, да е Штипкаловићу најпротивнїе, што Спасоє ерцеговачким дїалектом пише. Я нипошто не бы рекао, да се то из нѣговы речи судити може. Ал и кад бы се могло, не бы га ни я, ни Г. Вук окривити могли зато, што е, како и оваї истый вели, најпаметнїе оным дїалектом писати, у ком се ко родїо, и узрастао, а Старац е Спасоє Бачванин. Штипкаловићу е неугодно было, што Спасоє нит бачвански, нит ерцеговачки, него мешовито пише, а друге без довольног основа куди. „Не развлячи язык, као да су ти уста већа него у свїю други Србала. Иди у Ерцеговину, где таке вилице, као што су твоє, имаю.“ Ово су речи покойног Штипкаловића к Спасою, из кон Г. Вук доводи, да Штипкаловић доказує овима, да Ерцеговцы нису Срби. Како е високоученым людма нїеке мысли тешко постигнути! Мрзи и спуститисе. Та добрый Господине! само болѣ предпоменуते речи промолтрите. пак ѣте видити, да сте и Вы едан пут у веку свом погрешили. Шта значи: као да су ти уста већа, него у свїю други Србала? Ово: Свїи други оострави Срби, кад говоре, не развляче уста, као ты. Иди овима Србима, кон таке вилице, као ты, имаю, т. е. кон, кад говоре, тако, као ты, уста развляче. т. е. иди у Ерцеговину. Значи ли ово, да

360

Ерцеговци, и сви, кои њиновим дијалектом говоре, нису Срби? Ал Г. Вук оће, да покаже како из јдне лажне, по пѣговом суду, врсте читав табак погрешака направити уме. Сад ћете, Г. Вук, мислим тако миловитиви бити, да Штипкаловића зато будалом, и поганим изродом не зовете — ако ово све сами постати не желите — што га добро разумели висте. Или, ако благом срцу Вашем одолети не можете, а Вы лепше какве речи нађите, да Вам опет и ова крѣпка колико толико свима другима равна не буде, у којма се свагда будала, луда, лажа, поган чув. — После овог толкованја Штипкалови речи и мисли, и ово се све, што е додато, Штипкаловића не тиче.

Г. Вук шылѣ Штипкаловића у Ерцеговину, и каже, да му ништа неће, ако тамо сремачки успише. Прво умро е, и зато ће савет овај тешко послушати; друго и да ово нѣ, излишан бы тамо, после Г. Вука, быо, особито кад се већ тако код Ерцеговаца, кои су сав *свијет* населили, а себе не раселили, замерѣо. Ал мы сви овоострани Срби нештемо, да нам Г. Вук ерцеговачки пише, ер бы се, као и Штипкаловић у чуду нашли, кад бы га зло разумели, а времена немамо, да се овом тако славном дијалекту учимо.

Рекосмо пре, да се за сваки предел своим дијалектом пише. Болѣ бы и паметнѣ было, да као Немци што су од свију свои дијалекта јдан избрали, и мы од свију Србски јдан изберемо, и да га сви зајдно као и они свој изображавамо, чистимо, богатимо и красимо, а друге усменом говору да оставимо. Ал кои ћемо узети? Г. бы Вук без сумњѣ ерцеговачки желѣо, но овоострани се Срби на то склонити неће. Дакле засад нека иде, како иде дотле, док се јдан од свију не отме. Г. Вук вели, да е болѣ рећи *терезѣ* или *терезѣ*, него *вага* зато, што е прво свима познато, а друго нѣ. Ср, каже, ни од стотине јдан Србин не зна, шта е вага. Ала е смешан овај, иначе великѣй, човек. Штогод он не зна, оно вели, да и други не знаю. Да е рекао, ни од стотине јдан Ерцеговац не зна, шта е вага, то бы му, као ревносном Ерцеговцу, веровао. Я опет кажем, да из стотине јдног Србина нема, кои, што е вага и вагнути, незна. А ко од овоострани Србаля говори *терезѣ* место *терезѣ*? „Вага е немачки.“ Ништа зато. Од нѣ изводимо: важим, важнѣй, важност, уважавам, уважевѣ и проч. Ал и *терезѣ* нам даю: терезѣам, терезѣам, терезност и терезѣавам, утерезѣанѣ и проч. Која бы Г. Вук изве- 361 сти умео! Дакле нек стои обое, терезѣ за Ерцеговце, а вага за овоостране Србе. Г. Вук вели, да нико од Србаля не говори кус (*Seifnach*) место вкус, а я велим, да сви не књижевни Срби кажу *кус*, а не вкус, и да Србин јнедне речи нема, која се починѣ са *вк*. Та ова реч, као што Г. В. зна, долази од *кусати*, дакле име мора быти *кус*. Вкус говоре само књижевници, ал народ нит за ову реч с овим почетком зна, нит за ове говоре, кои се од глагола *вкусити*, *kosten*, *schmecken*, праве. *Es ist nicht mir feine Speise*. Ово бы књижеван Србин рекао: Ниједно ми ело нема вкуса, а некњижеван: Ниједно ми ело нѣ слатко. Благодарим проче Г. Вуку, што ме е научѣо, да има речи, кое се јднако пишу, и изговараю, а различно значе. Ово писам знао. Сад и мени паде на ум, да е и *градити* така реч. Ер она код овоострани Србаля штогод друго, а код Ерцеговаца друго значи, а јднако се у оба случая пише и изговара. Тако код нас не бы нико рекао *градити кућу*, ер бы могао по-

страдати, *градити граматѣку*, ер бы му се смеяли, а Ерцеговци и пишу, и говоре без сваке замерке у Ерцеговини. Ер што им овде замеравая, то они не маре. Г. се Вук зарекао пред ученым светом, да ништа за исти- ништо признати неће, што по нѣговој памети не иде. И то му е про- тивно, што е Штипкаловић казао, да бы болѣ было, да е Спасоє, кад е у речи дух, *x* оставіо, од све неволѣ *дув* или *дук* рекао, да не остане само *ду*, коє Срби не говоре, а он вели, да Срби говоре *дуа* или *дука* у род. един. Шта е ово сад? Дув долази од дувати, и зато Срби кажу у другом смислу *дува* женског рода, човек и. п. чудне думе, а за разлику требало бы да говоре дув, или дук у именит. а у млож. числ. свуда *В* или изоставе, ил задрже, и. п. дувови, дуови, дувовник, дуовник, дуквоник. Г. В. каже, да Штипкаловић реч дув народу наметути не- може. На којој е страни, и у којој врсти ово Штипкаловић желіо? Ако Г. В. не каже, онда нек прими себи ону реч последню у рецензји својој. „Волим србски, ако ће и ружно быти, него славенски.“ И овај одговор, кои Штипкаловић од стране Спасоја на свом месту дав. Г. В. изврѣе, толкуюћи га тако, да е Штипкаловић речи Србске по себи руж- нима назвао, и мудрствуюћи о том дубоко, и по својој глави. На ово му ништа друго не могу рећи, него да с бистрым умом цело оно место јошт еданиут прочита, пак ће видити, да е мудрованѣ овде сасвим из- лишно и суєтно. А шта бы, вели Г. В., рекао Спасоє зато, што Штип- каловић каже, да е он написао *поцмијевајоєе*. а то нѣ истина. него *поимјевајоєе* (*дс* на *и*, као у *люцки*)? — Я мыслим, да бы рекао оно, што ест, да е Штипкаловић ову реч другачіе написао, него Спасоє. ал то ништа не чини. Крѣтка она иста остає, да е ружно *поцмсвајоєе*. место подсмевајоєе, или посмевајоєе, или потсмевајоєе, *д* на сродно слово *т* меваяјући. Не треба гледати на *люцки* место *людски*, где се овако чрез двоумја рећи мора, да не изиђе *люски*, од *люски*. На свршетак ове ре- цензје не могу одговорити зато, што бы морао тражити, где е Г. В. ре- као устргнути или усхитити, е п т з ѝ ђ е п (нѣс као што Г. В. вели *место* е п т з ѝ ђ е п, ер то бы значило, казао е *устргнути*, а валя рећи е п т з ѝ ђ е п) а на то пит волѣ, нит времена имам. Ал мыслим одирлике, да е Штипка- ловић с оным речма ово назначити тео, да Г. В. и нѣму подобни све оно, што Србског почетка и края нема, за славенско држе, и зато, многе измене у речма чивећи, често што рекну, чему се смејти морамо. И. п. восторг, die Entzückung: восторгаю іѢ еп т з ѝ ђ е, воскресая, возвожу, вообра- жеиѣ, превео бы гдекоп, а може быти и Г. Вук, устрг, усксавам, ус- трзавам, узводим (ово е већ обычно), вображеиѣ, а ово сваки види да е смешно и да е ружно. Тако е исто и тржество и друга подобна. Свр- шујући ову прїятельску обрану молим Г. Вука, да у напредак и са мрт- вима и са живима списательима, ако су га они кадшто дирнули, а они дираю. у речма мекше, и учтивіе постуна знајући, да се истина и без простачке ярости и псовке паћи и лаж одкрити, и оборити може, да покаже, да е не само ученїи. и разумїи од оны, кои га неправедно вређаю, него и да е од свію ны блажїи и човечїи. да не починѣ таки, како где чїю наймаву погрешку нађе, с' речма: луд, луца као путо о- лотру, поган изрод, будала. И. п. зашто бы Штипкаловића называо бу- далом и поганым народа изродом, што е, како га е Г. Вук толковао,

за Ерцеговце, да пису Срби, рекао? Ово би само било незнањство његово у Историји, а то није таково незаконито, да се овим гадним речма казнити мора. Би ли пристойно било, да ја Г. Вука зато будалом назовем, што је рекао изрод. место изродак, као заметак, изметак? Он се може бранити, пак нек се брани, ако му је воља. Ја треба да мотрим, како ћу кога карати, и да свагда у памети имам, да се и кар и исовка изображеног човека, од кара и исовке неотесаног простака разликовати мора. То ће Г. Вук и сам признати, кад се опомене, шта је у Словар свој без нужде и потребе метуо, и како је до сад од учени Србаља поштеђен зато, што они не само недостатке него и многоструке ползе дела овог виде и цене, и што знају, да му је само тешко било први пут сва могућна савершенства овој књиги дати. Јасам пре, него што сам наумио био незаборављивог Штипкаловића мога бранити, његове речи, против кога је Г. Вук с толиком љубављу устао. добро расудио, и видно сам, да би га Г. В. духом кротке, ал основане, критице много лакше и болљ, и с много већом чешћу својом био исправити могао, него оноликим. мужа, као што је он. недостојним извјанџм. Срећа што наше рецензије Немци, и други просветљени народи не читају, а иначе би се зачудили, како је јошт наш разговор равав. груб, опор и сиров. и отуд би судили, да смо, као што готово, кроме гдекон и есмо, еднако јошт на степену културе весма ниском.

У Купиновоу 27. Јуна 1821.

Јован Ранитовић.

[На овај Ранитовићев одговор изишао је у засебним додацима бр. 63. и 64. „Новина Србских“ за 1821. (мала 8^о, ст. 11) Вуков]

ОДГОВОР

[1]

ЈОВАНУ РАНИТОВИЋУ, [*]

АДВОКАТУ ШТИПКАЛОВИЋЕВУ.

Дакле умрѣо Штипкаловић! Бог да му душу прости! вјечна му памет и блажени покој! Али збиља! шта ли му би, те тако на пречац умрије? Да ли се није, сироме, престравио ода шта? Или да се није ода шта поплашио, па се неће сакрио, а свога адвоката послао, да јави као да је умрѣо, и мртва да га брани? Зашто је мртва много лакше бранити него жива: мртвога човек брани докле може, а кад види да ће никаква мајсторија не помаже. онда „одбије кривицу на мртвога.“ Но како му драго, он је већ умрѣо, и ја у напредак с њим немам ништа, него с његовим адвокатом Јовом

[* На дну прве стране стоји (без икаква знака): Додатак кь числу 63 Новина Србски 1821.; на дну стране 8. пише: (Закљученіе слѣдуе), а на дну стране 9., такође без знака: (ОДГОВОР Јовану Ранитовићу, и т. д. Коначъ) (Додатак кь числу 64 Новина Србски 1821.)]

Ранитовићем: и да бисмо мртву Штипкаловићу са свим по кој дали, ја ћу узети као да је овај исти Ранитовић онај исти Штипкаловић; и с њим ћу се мало да поразговарам, а читатеље молим да нас послушају, па ће они послје сами судити, који од нас двојице има више право, који ли криво.

1.) Кад је теби, брат Јово, било неугодно, што Спасоје нит Бачвански, нит Ерцеговачки, него мјешовито пише, а друге без довољног основа куди; зашто ти самога Спасоја не кара за то, и не штипка, него помијеша и мене с њиме? Но ајде да речемо, да си мене за то с њим удружио, што он оће да пише Ерцеговачки, као и ја; али шта ти Ерцеговци бише на путу? — Ти си казао Спасоју: „Не развлачи език, као да су ти уста већа него у свију други Србаља. Иди у Ерцеговину, где таке вилице, као што су твоје, имају.“ Па сад кажеш, да сам ја то криво разумијо, доводећи из тога, да ти доказујеш да Ерцеговци нијесу Срби. Ја сам то разумијо, као што је написано, а нијесам умијо да га истолкујем, као ти сад, говорећи, да то значи ово: „Сви други ово страни Срби, кад говоре, не развлаче уста, као ты. Иди онима Србима, кои таке вилице, као ты, имају, т. е. кои, кад говоре, тако, као ты, уста развлаче, т. е. иди у Ерцеговину.“ Али драги Јово! видиш ли ти, да у оним пређашњим ријечма нема „ово страни Срби;“ нити има „иди онима Србима?“ А кад се те сад додате ријечи изоставе. онда и само твоје толковање доказује, да Ерцеговци нијесу Срби. Но најпослије да допустимо (из превелике милости), да сваки човек може своје ријечи толковати како оће, премда читатељима не може нико забранити, да не разумију онако, као што је написано; да речемо дакле, да ти нијеси умијо да кажеш оно, што си мислио: али кажи ми сад јели то лијепо и поштено и *угодно*, што ти сам толкујеш да твоје ријечи значе? — Може бити, да би ти и то рекао, да сам те ја неправо толковао, да ти речем сад, да ти осим ово страни Србаља (т. ј. осим Сријемаца, и Бачвана и Банаћана, и оно неколико Српски обшества по горњој Маџарској) све остале Србље зовеш Ерцеговцима? И то ће сваки човек виђети из ови твоји ријечи: „терезје за Ерцеговце, а вага за ово стране Србе.“ „градити код ово страни Србаља штогод друго, а код Ерцеговаца друго значи“ и т. д. А, брат Јово! шта велиш? смијемо ли разумјети тако, као што је написано. или и то ваља толковати другачије?

2.) Питаш, зашто би ја тебе називао будалом и поганим народа изродом, што си рекао, да Ерцеговци нијесу Срби. Ово би, велиш, било твоје незнанство у историји, а то није таково безакоње, да се овим гадним ријечма казнити мора. — На то ти ја одговарам ово: Оно је незнање, што каже француски обрштер *Виала*, да Црногорци говоре Грчким нарјечијем; а ти си и онда добро знао, да су Ерцеговци Срби, него те је на то навела злоба и варварско срце. Па још кажеш, да то није таково безакоње: а може ли веће безакоње бити од тога? Паметни и родољубиви Србљи мисле и говоре, да су и Шокци, и Турци Бошњаци, Србљи, и браћа наша; а ти мећеш раздор и мрзост и међу ове, који се један од другог не одричу! Ја заиста да сам што горе знао, и горе би ти рекао зато. А да нијеси тобожњи Србин, не би ми ни по јада било.

3.) Ја се врло морам чудити, како ти, по твојим ријечма ⁴ тако паметан и учен човек, можеш мислити и говорити, као и њекоји простаци наши, да су *Нијемци од свију своји нарјечија једно изабрали, те њим пишу*!! Зар ти нијеси до сад чуо, да су Нијемци готово до Лутора писали јужноњемачким нарјечијем? (т. ј. тако су писали по царским канцеларијама, а остали су људи писали, како су и говорили). А нијесу ли и стари Грци, и у највећему цвијету своји наука, писали различним нарјечијама (као што су и говорили); а кад и је Александер велики надвладао, онда су и сами Атињани почели писати Маћедонским нарјечијем (које је, може бити, било најнеизображеније од свију други)? Дакле не треба рећи: За сад нека иде, како иде, дотле, док се једно од свију не отме; зашто *мора* тако ићи.

4.) Ако сам ја у рјечник мој метнуо што сувише, што не треба, за то је најлакше: ако је мука наћи оно, што недостаје, ласно је одбацити оно, што претиче. А може бити, да то и у други народа рјечницима има, што ти мислиш, да је у Српскоме сувише; али у други народа нема тако много људи, који само то траже и читају; али ако Српски рјечник устреба за ђецу, ласно ћемо неколико листа измијенити. Ја заиста ученим Србљима нећу зато рећи: вала! што ме штеде од тога. А и ти сам свједочиш, да имају право, што ме штеде.

5.) Ти кажеш, да из стотине једног Србина нема, који не зна, што је *вага* и *вагнути*; може бити да је и овђе изостало *овостраног*, зашто ваља да нијеси виђео и чуо свију

Србаља (?): или ти већ друге и не бројиш да су Срби, осим оностранје, па како речеш Срби, већ одма ваља разумјети да су оострани? Ја нијесам ни казао, да оострани Срби говоре *терезије*, а оострани говоре јамачно, каквогђ и *кујунџија*, а оострани *кулунџија*; а ти сад сам расуди откуда ове ријечи долазе (зашто се види да много на то пазиш), па онда пресуди, које је правилније. Мени се чини, да и оостране дућанџије наше више зову *Ḥafnawade терезије*, него *вага*, као што ти кажеш (ја би прије рекао, да је вага мјера, т. ј. и *кантар* и *терезије*); а који сад од нас двојице има правије, то могу пресудити Земунци, Митровчани, Панчевци, Карловчани, Новосађани, Будимци. Сентадријци, и све остале дућанџије по варошима и селима Сремачким, Бачванским и Банатским. А *утерезианџе* и *терезијати* ја остављам теби, зашто ти и онако радо нове ријечи изводиш. Ти, чини ми се, прије вељаше, да *кус* (*Ḥeifmaḥ*) долази од *окусити*, а сад опет од *кусати*?! А ја кажем једнако, да у простоме народу нашем нијесам до данас чуо ни *вкус* ни *кус*. А ти и кажеш да Срби некњижевни говоре, и свједочиш да не говоре: *Ḥe iḥmedt mir keine Ḥreiße* може бити да би такви књижеван Србин, као што си ти, превео: „ниједно ми ело нема вкуса,“ а за некњижевна имаш право, он би казао: „ниједно ми ело нје слатко;“ а камо ти *кус*? А *кусати* у нашем језику не значи *toßen* и *iḥmeden*, зато мислим, да и *кус* (од глагола тога) не би значило *Ḥeifmaḥ*, него оно, што се *кусне* један пут: и тако би се могло казати, н. п. два, три куса. И то ћемо оставити народу нек суди. — Тако исто ти смијешно и сметено говориш за *дув*: сад велиш: „Дув долази од дувати;“ сад: „Срби кажу у другом смислу дува женског рода;“ а сад опет: „За разлику требало би да говоре дув, или дук у именит. а у млож. числ. свуда *В* или изоставе, или задрже, н. п. дувови, дуови, дувовник, дуовник, дуковник.“ Чудан си ти човек, Јово! ти би све ћео да наћераш по твојој етимологији: ако долази од *дувати*, дакле мора бити *дув*! кад би ти признавао, да има још Србаља и осим оостраније, ја би теби казао, да има Србаља, који говоре и *дуати*, *дуан*, *уо*, а не *дувати*, *дуван*, *уво*. Што се говори у другом смислу дува женског рода, то је други разговор; а што велиш, да би за разлику требало говорити дув, то показује, које си класе ти филолог и граматик. Ја признајем да се говори *дук* и *ду*, а не велим ни то, да *дув* не би било приличније за Српски

језик, него *дух*; али ја нијесам чуо да се говори. Ја прије нијесам ни казао, да си ти *желио* дув народу наметнути, него сам казао, да *не можеш*, па макар ти желио, или не желио, као што се у нас често у говору рече, н. п. не можеш му доказати, не можеш му помоћи и т. д.; али сад би ти могао рећи да то желиш, кад кажеш: *требало би* да се говори *дув*. Е мој брат Јово! ово се не пребија тако ласно за ону пошљедњу ријеч, што сам ја теби казао прије: она се ријеч само на онаком мјесту каже, ће никакав изговор не помаже, већ ако да се *одбије кривица на мртвога* (ово ћеш ти, као адвокат, разумјети врло добро). — Заиста си ти, Јово, на много мјеста чудан и смијешан човек: како лијепо знаш толковати и подсмјивати се, само да не дираш у ствар, рекао би човек, да ништа нема, шта ти не знаш боље од свију други људи; али кад дође до ствари, ти станеш говорити горе него и какав простак (зашто простаку овакове смијешне ствари не могу ни пасти на ум); ко би могао и помислити, а камо ли рећи, да ћеш ти казати, да се *љушки* (са *ц*) зато говори, да се не помијеша са *љуски* (од *љуска*)!!! Ти дакле не само што не знаш, него и кад ти се каже, не ћеш да вјерујеш, да се *дс* и *тс* претвара у *ц*; па то није само у нашем језику него у свакоме, н. п. у Њемачком језику *blitzeln, beizen, äßen, erzeßen, Blis* и т. д. (које можеш виђети у Аделунгу); тако у Русији има вода *Полота*, а град се на њој зове (и пише) *Полоцк*. — *Изродак* ја нијесам чуо да се говори, а *изрод* чуо сам јамачно (као и *народ*, и *пород*); а што није по твојој етимологији, опрости, брате, што се народ усудно против *твоје* етимологије говорити.

6.) На свршетак оне рецензије (оно није рецензија, него обрана). велиш, да зато не можеш одговорити, што би морас тражити, ће сам ја рекао *устргнути* или *усхитити*, *entzücken*, а на то нити воље, нити времена имаш; ал мислиш „од прилике,“ да си прије с оним ријечма ово назначити ћео, „да Г. В. и њџму подобни све оно, што Србског почетка и краја нема, за Славенско држе, и зато, многе измене у речма чинећи, често што рекну, чему се смејти морамо. Н. п. восторг, die Entzückung; восторгаю иџ *entzücke*, воскресаю, возвожу, воображеніе, превео би гдекон, а може бити и Г. Вук, устрг, ускрсавам, устрзавам, узводим (ово е већ обично), вображенѣ, а ово свакиј види да е смешно и да е ружно. Тако е исто и тржество и друга подобна.“ — Јели то рецензент-

ски, Јово? или се адвокатски тако одбија кривица на мртвога? Какав си ти рецензент, да на списатеља говориш оно, што не знаш јели он рекао? Али ти мислиш „од прилике,“ *кад би други тако рекли, може бити да би и ја рекао.* То је баш као н. п. да тебе какав судија увати, па да ти рече: Бекоји би људи убили човека, а може бити да би га и ти убио, да га ће наћеш; па онда да те повали, и да ти удари 50 батина, или да те шиба, или објеси. | А шта је ово „што Србског почетка и края нема, за Славенско држе?“ За што ли би све ове ријечи биле смијешне и ружне? Кад имамо *устргнути* и *трзати*, зашто би *устрг* и *устргати* биле смијешне и ружне ријечи? Кад се говори *ускрс*, *ускрсовати* и *ускршњи*, зашто би *ускрснути* и *ускрсавати* било смијешно и ружно? *узводим* сам кажеш да је обично, па зашто би било ружно и смијешно? Знаш како негђе славни старац *Куцкало* велаше старцу Вељу: „славенски нећеш, а Србски овако бити мора.“ *Воображенје* је Руски, а управо је Славенски *воображенје*: тако је Руски и *торжество*, а по Славенскоме морало би се казати *тржство* (тржљство).

7.) Кад кажеш, да овоострани Срби не ишту, да им ја Ерцеговачки пишем: а ишту ли, да ти ружиш Ерцеговце, и све остале Србе, који нијесу овоострани? Или ти то сам из твоје мудре и благоображене главе чиниш, желећи и трудећи се, не би ли и мене навратио, да почнем ружити овоостране Србе; али ти је у том у залуд мука: ја тебе само сажадујем, и желим ти бољу памет, и родољубивије срце; а овоострани Срби остају моја браћа, каквогђ и оноострани.

8.) „Лицемјре, изми првђе бервно изъ очесе твоего, и 10 тогдa узриши изати сучецъ изъ очесе брата твоего.“ Ти кажеш мени, да је неучтиво, што сам ја теби (право) казао, да лажеш, и да си будала и погани изрод народа свога; а што ти читав народ (без узрока) ружиш, и подсмјеваш му се, то мислиш, да је учтивост! — Истина да је у књижевном прецирању опште правило учтивост, али је највећа грубост, кад човек лаже, и кад говори оно, што није путно. А особито онај, који се брани, свагда је љући од онога, који удара на њега. Кад ти мене (а особито без довољног узрока) *штипанеш*, ја имам право тебе баш да *уштипанем*; а кад ти мене *куцнеш*, ја имам право тебе да *бубнем*. Или би зар ти ћео, да је само теби слободно *штипати* и *куцати*, а други нико да се не смије ни жив казати? — Или је теже мени, кога толики

људи ученим зову, кад ме ти поправљаш и праведно куцкаш: или теби, кога толики народ господином (те још каким!) зове, кад ти ја докажем, да лажеш, и да не знаш, шта говориш: то не иде у рецензије: то моје и твоје срце најбоље зна. Него какве су то моје погрјешке, које си прије *поправио*, и у чему си ме „праведно“ боцнуо? А сам свједочиш, да си *погријешно*, зашто велиш, да би те „духом (збиља! зашто не *дувом*, или *дуком*; кад кажеш, да ти Српске ријечи нијесу ружне?) кротке, ал основане, крџке много лакше и болђ, и с много већом чећу својом био *исправити* могао.“ — Почни ти само „духом кротке, ал основане, крџке“ рецензирати, па ћеш виђети, да ће се моји одговори управити према твојим рецензијама.

9.) Какогађ што ти кажеш, да је срећа, што Нијемци и други народи не читају наши рецензија, тако ја кажем, да је штета, што ти нијеси Њемачки, и други народа рецензија читао, па би онда виђео, да се и у њима ћешто налази *лажа*, и *будала* и *изрод*; али да се то не налази, да рецензент уз пркос списатељу ружи све земљаке његове, и нарјечије, којим они говоре.

10.) Ја желим од свега срца, да и ти тако нагло не умреш, па да не дође какав трећи, да тебе брани; зашто је и тако, видиш, сила којешта сметено и замршено.

У Бечу 1. Августа 1821.

Вук Стевановић.

—•••—

[На овај Вуков одговор написао је Ранитовић и свој други одговор, који види даље у овој књизи под бројем XX.]

—•••—

XIX.

ПИСМО, ДИМИТРИЈУ ФРУШИЋУ,

ДОКТОРУ МЕДИЦИНЕ.

У Бечу 19. Нојембра 1819.

У Виѣни.

(Додатакъ къ числу 68 Новина Српски 1821.)

[Мања 8^о, стр. 16; на дну 9. стр. стоји (ПИСМО ДИМИТРИЈУ ФРУШИЋУ итд. Конацъ). (Додатакъ къ числу 69 Новина Српски 1821.)]

Љубезни Пријатељу!

[3] Какову ћу ти већу и повољнију новину јавити, него да нам је *Добровски* дошао у Беч, и донио *Славенску Граматику* да штампа? Ти знаш, да његова Славенска граматика неће бити само по *данашњим* нашим и Руским црквеним књигама, него по најстаријим рукописима; и тако ће нам бити свијећа, с којом ћемо се најближе моћи прикучити к *Кирилу* и *Методију*. Ја сам овога патријара Славенскога језика и историје најприје виђео код *Давидовића* у пређашњу суботу на светога Аранђела; кад сам га угледао, колика је моја радост била што сам виђео *Добровскога*, још је већа постала, што сам у њему, мјесто каква трбушата и буцмаста и мало погурена калуђера, угледао сува и висока старца, који управо корача, као какав момак од једне трећине његови година, в који би још могао кладе прескакати с барјаком у лијевој руди, а са шаром у десници! Читаво оно по дана и велики комад ноћи провели смо нас тројица и *Коштар* четврти. О том ти не треба говорити, да међу нама другога разговора није било, осим о *језику*, *Српскоме* и *Славенскоме*. Не може се човек довољно начудити, како *Добров-*

ски зна коријен Славенскога језика ; нити се то може друкчије познати и вјеровати, док човек не говори с њиме. Тешко би човек нашао какву ријеч , макар кога Славенског нарјечија, за коју он одма не би могао казати од куда је постала. ⁴ н. п. наше *немој*, он је одма казао, да није од *не мој*, него од *не мози* ! Ми смо му морали вјеровати, али смо се чудили, како би се то з изоставило ! А кад послѣје неколико дана узмем ја у *Вјестнику Европе* читати поговор к *Остромирову* еванђелију из XI. вијека, а то нађем : „Азъ Григорији днаконъ. написахъ евълие. с. да иже горазиѣ сего *наише*. То *немози* зазърѣти мѣнѣ грѣшнѣному.“

Ја не вјерујем да је до данас и какав човек на свијету знао какав језик тако, као што *Добровски* зна Славенски.

Како што свију Славенски народа учени људи, који се о језику труде и размишљавају, знаду из досадашњи књига *Добровскога* (који сами нијесу били кадри познати), да су Руси *стари*, или *прави* Славенски језик много промијенили, и по своме *поправили*, а по другим Славенским нарјечијама (неотице) *поварили*, н. п. од *дльгъ*, *ильнъ*, *слънце*, *слъза*, *пръстъ*, *кръстъ*, *скръбъ*, *сътворити*, *свѣтъ*, *свѣсть*, *востокъ* ; начинили су *долгъ*, *полнъ*, *солнце*, *слеза*, *церстъ*, *крестъ*, *скорбъ*, *сотворити*, *совѣтъ*, *совѣсть*, *востокъ* и т. д. ; тако ја мислим, да су Руси и *Е* у многим ријечма промијенили на *Я*, н. п. од *кнезъ*, *клетва*, *име*, *сѣме*, *ме*, *те*, *се* ; да су начинили *князь*, *клятва*, *имя*, *сѣмя*, *мя*, *тя*, *ся* и т. д. Тада између многи други наши питања и његови одговора, запи- ⁵ там га ја и за то, али он каже да то није истина, него да су Србљи доцније промијенили *я* на *е* ; а од старине да је и у Српским Славенским књигама било *князь*, *клятва*, *имя*, *сѣмя* и т. д.

Послѣје тога ја сам се с *Добровским* разговарао о том неколико пута, али он држи једнако као што је казао, и на то има највећу (и једину) свјedoцбу, што се тако налази у најстаријим Славенским рукописима (из XI. вијека) ; а ја опет једнако мислим, да Србљи нијесу промијенили *я* на *е*, него, *или да су Руси промијенили е на я*, или *да је још и у IX. вијеку било оба двоје*, то јест : у *Српско-Славенским књигама е*, а у *Руско-Славенским я* ; и то мислим ево из ови узрока :

1.) То је већ познато, да за Славенски језик држимо онај, на кои су *Кирило* и *Методије* у другој половини IX

вијека превели (или почели преводити) црквене књиге за Славенске народе. А знамо и то, да су Кирило и Методије били родом из Солуна; ако су дакле били Грци, морали су најприје научити онај Славенски језик, који је њима био најближи, то јест, *Бугарски*, или *Српски* (као што и преосв. *Евгеније*, архиепископ Псковски, говори за Кирила у историческом словару *духовнихъ писателей*, да је бивао „посланъ въ сопредѣлнѣя Славянамъ страны, гдѣ и научился Славенскому языку.“); ако ли су били Славени, били су *Бугари*, или *Србљи*. Ако су они, као што стоји у *Минеју* под 11. Маија, још у Цариграду измислили Славенска слова, и почели еванђелије преводити на Славенски језик, јамачно је тај *Славенски* језик морао бити *Бугарски* или *Српски*. И ето ти почетка Славенске Литературе!

2.) Да су Србљи у првим својим књигама, у којима су примили ријеч Божију и закон ришћански, имали *князь*, *клетва*, *имя* и т. д.; заиста они то у *писању* не би промијенили, макар се народни језик како промијенио; зашто они други књига нијесу имали, него су учили *чатити* и *писати* из свега писма (као што уче још и данашњи дан!); нити је за она прва два или три вијека (кад бисмо морали рећи, да су Србљи промијенили свој црквени језик) било много какви други књижевника и писара, осим попова и калуђера (који су од почетка свијета били свагда најбољи чувари свега, што је њихово и Божије, т. ј. црквено); зашто је у оним земљама и данашњи дан рјеђи човек, који зна *добро* чатити и од средње руке писати, него овђе јуриста, који је свршио дванаест школа. А ми имамо данас очевидни примјер, како се човеку тешко одучити од онога, што из почетка у ђетињству своје научи! а камо ли у оваковом случају, ће људе нагони и високопочитаније к светињи, да старину задрже? Та барем би кнезови народа нашега у потписима и у печатима својим задржали свету ријеч, као што су њихови оцevi и ђедови имали. А у свима нашим старим рукописним књигама, у дипломама, у различним записима и натписима по црквама и по намастирима, свуда стоји *кнезь*, *клетва*, *име* и т. д. као и у оним књигама, које су од прије штампане у *Млецима*, у намастиру *Милешеву* и у осталим мјестима по нашим крајевима. И тако се писало и по црквама чатило до прије педесет година, док се нијесу Руске црквене књиге умложиле и распространиле по народу нашему; а кад су наши попови и

калуђери стали јевтиније добављати Руске књиге, и виђели, да су много разговјетније за чађење од наши *Србуља*, онда су Србуље оставили и забили са свим; и сад млађи већ готово и не знаду, да су кад биле друкчије књиге, а стари ћешто још чате, као што су из Србуља научили *наизуст*.

3.) Истина да ми до данас не познајемо старији *Србуља* од XIII. вијека; али су опет они сви рукописи из XI. вијека писани у *Русији*! А Руси су били свагда и у том господари, и поправљали су слободно, као што свједоче и они сами, и њиви рукописи; ево н. п. у предговору к Рускоме еванђелију, које је ове године наштампано у Петербургу, стоји: „Изъ сего открывається, для безпренятственнаго употребленія и распространенія Слова Божія, необходимость, не только переводить Священное Писаніе на отечественный языкъ, но и на семь самомъ языкъ отъ времени до времени возобновлять переводъ, сообразно съ состояніемъ сего языка въ его народномъ употребленіи. Необходимость сію давно уже видѣли предки наши, когда, при перепискѣ Славенскихъ Св. книгъ, не рѣдко замѣняли вышедшія изъ употребленія слова другими употребительнѣйшимъ (а иногда притомъ и сходственнѣйшимъ съ подлинникомъ), что желающему не трудно усмотрѣть изъ сличенія древнихъ Славенскихъ рукописей Св. Писанія съ древнѣйшими. Достойный особеннаго уваженія примѣръ трудовъ сего рода, о которомъ неможно здѣсь умолчать, подалъ Святый Алексій Митрополитъ Московскій, которымъ тщательнѣйше исправленный съ Греческаго Славенскій списокъ Святаго Евангелія, до нынѣ хранится въ Московскомъ Чудовѣ монастырѣ, гдѣ и мощи его почиваютъ.“ (На овом је предговору потписан *Михаилъ*, Митрополитъ Новгородскій и Санктпетербургскій. *Серафимъ*, Митрополитъ Московскій и Коломенскій и *Филаретъ*, Архіепископъ Тверскій и Кашинскій.) Тако, н. п. у старим Руским еванђелијама стоји *куръ*, мјесто *автель* (или управо *автль*). А сви знамо, да се у садашњему апустолу чати по црквама нашим: „вола *молотяща* не *обротиши*“ Тимот. V. 18. (*молотити*, мјесто *млатити*, као и *корова* мјесто *крава* и т. д.); тако *дрова* (I. Коринт. III. 12), мјесто *дрва*, или *древа*; конь *воронъ* (Апокал. VI. 5.), мјесто *вранъ*. А у *изборнику* великога кнеза Светослава, у једноме од најзнаменитији рукописа из XI вијека, каже у предговору *йованнъ диакъ*, који је преписивао, да му је заповиђено, да *промијени ријечи*

дружчије, само да онај смисао остане! Ево да видимо управо како то каже *Јоаннъ диакъ*:

9 „Въ лѣто .ϣϣѢ. написа *Јоаннъ диакъ* изборьникъ съ великоуоумоу князю сѣтославоу.

„Великииъ въ князьхъ князь сватославъ

Въжделаниемъ. Зѣло въжделавъ

Дръждаликииъ владзика обавити

Покрзкензииъ разоумзи въ глоубинѣ

Многострпзптънзихъ сиухъ кзникъ

Прѣмѣдрайго васила въ разоумѣхъ

Повелѣ м'нѣ. нѣмоудроукѣднѣ

Прѣмѣноу сзтвориті рѣчи йнако

Навздаште тожѣство разоумз іѣго.“¹⁾

Ко сад може казати, каква је била она књига, из које је он преписивао? Какве ли је ријечи промјењивао? — *Набъдѣште* свједочи, да је била из наши земаља; зашто се у њој врло ријетко налази слово *и*, него мјесто њега *шт* (као и данас што чате сви наши књижевници по *Србији*, по *Босни*, по *Ерцеговини*, по *Црној гори*, по *Далмацији*, по *Бугарској*; а њекоји стари свештеници и по *Сријему*; а да се *и* чати као *иш*, то је дошло из Русије послѣ *књаз* и *клятве*, и ја сам га најприје чуо у Карловцима), н. п. *имѣюштоу*, *аште* (а има *ѣшто* и *ише*), *гљюштоу*, *нѣште*, *немоштнъ*²⁾ и т. д. А шта је *Јоаннъ диакъ* могао прије промијенити, него *е* на *я* које му често долази и смета га, а особито у *ся*, *мя*, *тя*?

А *Србуља* је најстарија, коју сам ја до данас виѣо, од

¹⁾ Ова је књига у Воскресенском намастиру, који се зове и *Нови Јерусалим*; а ја сам је виѣо у Москви, у њ. превосходитељства Г. дјејств. Статског Совјетника и кавалера *А. ђ. Маликовскога*, код кога је преписује један молер (кола. секретар *А. М. Ратшинъ*) за Рускога мецената, графа *Н. П. Румянцова*.

²⁾ А и ово је још већа свједоѣба, да је она књига, из које је *изборник* преписиван, била из наши земаља, што се у њему налази и *и*, мјесто *иестъ*, н. п. „добрѣвѣдомо іе іако и старый и немоштный можетъ съхранити законъ іего. — имъ же бо кто' побѣждаемъ іестъ' тому же іе й порабощенъ' — творяй грѣхъ рабъ іе грѣху — подобнъ іе лицу очю не имѣюштоу' — велнкъ ли іе и горькъ грѣхъ.“ (Ово сваки наш књижевник треба да зна, да је *и* у рукопису састављено на српједи, као и у осталим нашим старим књигама, али се овђе не може да начини; као што се оваки мали примјери нијесу могли ни црквеним словима наштампати).

Србуље (особито њиови *предговори* и *поговори*), и *дипломе* од наши краљева и царева свједоче, да је народни Српски језик прије *пет стотина година* био као и данас што је (осим њекоји Турски, и други туђи ријечи): као што је доказано у предговору к Српскоме рјечнику. А и Шлецер каже у Нестору, да се без силе особити револуција не може језик за 500 година тако промијенити, као што је (у његово вријеме био) различан Славенски од Рускога; а такове револуције, вели, да нијесу биле ни у Русији; а камо ли у нашим земљама! А особито овђе бисмо у њекојим ријечма морали рећи (и *вјеровати*) да се језик двапут мијењао, и. п. *пречистиџе* њего матере, по Руско-Славенском мора бити *пречистия*, а по данашњему Српском *пречисте*! — Још један пут да кажем: Све наше *данашње* књиге, и њиови писари и списатељи и писатељи, свједоче, да народ наш није никада говорио (нити је *могуће*, да и какав народ говори) онако *неједнако* и *непостојано* (или управо да кажем ријечма Г. архимандрита *Кенгелца*: „по правиламъ бабы Смиляны“), као што су писане наше дипломе, и предговори и поговори различни Србуља; него су њиови писари ћели да пишу *црквеним језиком*, па је слабо који управо знао, него су писали како им је кад из пера истекло (кад *великаго*, кад *великога*; кад *издеретъ*, кад *издере*; кад *записалъ*, кад *записао*; кад *дѣлъ*, кад *дѣо*, кад *део*; кад *заменомъ*, кад *заменою* и т. д.), као и данас што пишу. Да садашњи списатељи наши не пишу тако, могао би се човек преварити и помислити, да се баш онда промјењивао језик, кад је ово или оно писано (као што је мислио *Енгел*, да се у Карловцима врло добро Славенски мора говорити, зашто је Раић онђе рођен, а онако добро пише Славенски; и да је Сремачки језик ближи к Росијскоме, него к Дубровачкоме); али сад нека се маши сто пута у *Српску* библиотеку *данашњи* књига, па ће тешко и један пут наћи књигу, која би била написана *једнако* и *постојано*, као што народ говори, него све *тако*, као да се и данас језик *промјењује*.

Из овога свега иде сад најважније и најприличније

4.) Може бити, да Славенски језик ни у самом почетку своје (т. ј. у IX. вијеку) није био у књигама један и једнак свуда. Да речемо, да је оно, што су Ђирило и Методије ¹⁴ почели најприје преводити у Цариграду, био *Бугарски* или *Српски*; али кад су они дошли у *Панонију* и *Мора-*

вију, онда су без сумње почели преводити на Моравско нарјечије : зашто (и преосв. Евгеније мисли у историческоме словару *духовныхъ писателей*), да је лакше било и приличније њима књиге преводити на Моравско нарјечије, него ли Моравцима учити се Бугарскоме, или Српскоме. А кад се Ћирило послѣ четири године вратио из Моравије у Бугарску, да крсти Бугаре, онда је морао опет преводити за Бугаре Бугарски, колико је знао : зашто бавећи се у Моравији четири године, морао је са свим навикнути се Моравском нарјечију (како би сад, н. п. какав Србљин писао Српски, који је био у Русији четири године, и још за то вријеме забављао се Руским језиком ? А камо ли онда, кад је још мања била разлика између Славенски нарјечија : а још ако Ћирило и Методије нијесу били родом Славени !). Заоставши Методије у Панонији и у Моравији 30 година преводећи Славенске књиге, он већ јамачно није више преводио ни на Бугарско, ни на Српско нарјечије, него на нарјечије они народа, међу којима је живљео. — Тако су у самом IX. вијеку могла (и морала) постати два Славенска превода од Ћирила и од Методија. Истина да се онај први њив почетак морао узети за темељ, зашто су се око њега највише морали намучити, док су се упутили ; а по њему је послѣ лакше било преработавати на друга нарјечија. Али опет и Ћирило вративши се у Бугаре, могао је помагати се Моравским преводом, и с њега преработавати на Бугарско нарјечије. И ето тако је још онда могла постати мала *неједнакост* и *непостојанство* у Славенским књигама, које се и данашњи дан у њима налази ! Преосв. Евгеније каже у историческом сло-¹⁵вару (код Ћирила и Методија) за најстарије рукописе Славенске : „Правда, во всѣхъ спискахъ сихъ книгъ естъ нѣко-торья, хотя и невеликїя, разнорѣчїя, доказывающїя или раз-
ные переводы, или поправки онаго.“ Али да оставимо старе рукописе, да оставимо и саму Острошку библију, него да узмемо најновије изданије Славенске библије, која је поправљата и поправљата, па ћемо још наћи у њој, не само *неједнакости*, него и сами *граматички погрѣшаки* ! Да ја ово сад не посвједочим, ти би могао рећи, да сам ја јеретик, али ево кад ти посвједочим, онда ћеш и сам виђети да је тако, н. п. какогођ што сам напоменуо, да је *молотити*, *дрова*, *ворон*, по Руском нарјечију, тако стоји (Галат. VI. 11.) *книга* мјесто *посланїе*, и (Апокал. XI. 17.) *хвалити* мјесто *благо-*

дарити, по *Српскоме*! (као што је готово свуда у *Српско-Славенским* старим рукописима.) Но да речемо, да је то ништа: нешто заостало *непоправљено*, а нешто и *ирекерано* (а *Славенски* је све); али у Мат. XVII. 17. стоји: „*ω* роде *невѣрний*“; а у Марк. IX. 19. „*ω* роде *невѣренъ*!“ Но да речемо, да ће какав благи граматик, по својој великој милости, и то допустити, и рећи да је *свеједно* (као, н. п. и *егов* мјесто *его*! к Римљ. VIII. 9.); али у Јован. V. 9. „*И* *вземъ* одрѣ свой, и *хождаше*“; и у Апокал. XII. 13. „*И* *егда* *видѣвъ* *змій*, *накω* *низложенъ* *бысть* *на* *землю*, *гоняше* *жену*, *и* *иже* *роди* *мѣжеска*.“ Ово заиста неће допустити ни он, нити ће казати да је све једно *вземъ* и *взя*, и *видѣвъ* и *видѣ*. А шта ли би рекао човек за ово: „живи оуловљени *от* *негω* *въ* *свою* *его* *волю*“ (II. к Тимот. II. 26.)? Ово је за сад доста, а други пут, ако затреба, постараћемо се да и више што нађемо.

Моје дакле мисли остају, као што сам ти казао: Или да су Руси промијенили *е* на *я*, или да је још и у IX. вијеку било обадвоје, то јест: у Српско-славенским књигама *е*, а у Руско-Славенским *я*. Истина да Добровски има право, зашто вели: тако је у најстаријим славенским рукописима; али да ми нађемо *Србуљу* старију од ови Руско-словенски рукописа, или барем њиову врстицу, он би одма промијенио своје мисли. И још може бити да ћемо ми наћи таку *Србуљу*.

Ето видни, драги мој Фрушићу, на што ме наведе *се* и *ся*! Ти знаш, да се мени мили мислити и говорити о оваковим стварма, а теби ако ово писмо никакве друге ползе не донесе, а оно ће те барем опоменути на оно вријеме, кад смо нас двојица по Сријему путовали, и по Фрушкогорским намастирима наше *Србуље* и дипломе гледали и читали: а уз то још ако те наведе на мисао, да је већ доста вале Славенскоме језику, него да је вријеме једанпут почети га *критически* учити и о њему мислити: то ће бити таман оно, што ја желим. —

Поздрави ми све наше родољубиве Трјестанце, и увјери и о истином почитанију твога пријатеља.

В. С.

XX.

[У одељку „Додатакъ къ числу 75 —“ и „— къ числу 76 Новина Србски 1821.“ стр. 445. и даље, под главним нагписом „Смѣсице Књижевственне,“ штампан је овај]

О Д Г О В О Р

445

НА

Дупліку Г. Вука Стефановића — сад Стевановића — у Новине
Србске под числ. 63. метану.

(посланъ учредничеству).

Кад ме Г. В. Адвокатом называ. то се и сам за Адвоката свог држати, и тако допустити мора. да се адвокатски разговарамо. Но најпре треба знати. ко је у парници нашој оптуженик, ко тужитељ, ко ли судја. Првији је старац од седамдесет година. другији Штипкаловић. а трећији читатељи. Да одкуд овде Г. В.? Он је само у предмету, ког је ради старац оптужен. мимогред опоменут, а то је нѣму, немпрном човеку. доста было, да Штипкаловићу илјаду погрешака нађе. и да покаже, да он, што се Србског языка тиче, и буди чега другога, о чему он еданпут штогод одцелито рекне. ништо погрешити не може. Зато се, као што читатељи виде, што је жив унео, да не само ову распру добые. него и да у напредак списатељъ наше оштром крѣтѣком својом поплаши, да се никад против погрешака нѣговы подићи не усуде. Мой старино, лепог си и верног Адвоката нашао, ког. што се себе тиче и овде. где ништа нема, копка, а тебе. ког је ради токорсе устао. са свим забораваля. Ал збыля. Г. Стевановићу, како ћемо дознати, шта читатељи о парници нашој суде? Може быти, да ће теби явити, а ты ћеш мени. Я Г. судје молим. да бы пре. него ову. едним само Г. В. упорством продужену. парницу сврше и пресеку. јошт еданпут Штипкаловићеву тужбу у числ. 25. новина наши прочитати изволили. Тврдо знам, да Г. В. и с вашим судом довољан быти не ће зато. што се надам, да ћу и я штогод право смати, и тако и он у чему год крив остати. а он се вије научио и најманю какву погрешку и кривицу своју признати. Ал валя да већ. было му, што Вы пресудите, повольно, не было. далѣ апеллirati не може. Сад к пунктовима дупліке.

1.) Г. В. еднако при том остае, да е Штипкаловић рекао, да Ерцеговци нису Срби, доводећи ово из речи: „Не развлачи език, као да 446 су ти уста већа, него у свјю други Србаља. Иди у Ерцеговину, где таке вилице, као што су твоје, имаю.“ Нека свакиј читатељ целий овај пункт, у ком се ове речи наоде, прочитати изволи, пак нек ми каже, бы ли когод другиј, кроме Г. Вука, и помислити могао, да исте речи Штипкаловићеве Ерицеговце изъ числа Србаља ваде. Ја, вели, онако, као што е написано, разумем. А ко иште, да другачіе чиниш? Ал свакиј види, да ты то не радиш, него навалице тражиш, како ћеш се препирати, и свагда оштроуміе твоје и ученост показати. Ер нема ове мысли, ни оног говора, у ком ты, ал само ты, кад науници, противословія наби не можеш. Пыташ ме, али лепо, и поштено, и учтиво, што я моје речи сам толкуем? Ала си прост и смешан! Ты бы тео, видим куд, да ово окренеш, ал се заправабога трудиш. Пытай ты себе, и твой ум, ел му чест, што му овако јасу беседу толковати морам. Оно ти друго, што бы ти се овде рећи могло, засад опраштам.

2.) Свакиј читатељ, кои предпоменуते речи Штипкаловићеве онако, како треба, разуме, мора и ово, што Г. В., накриво разумевши ове, говори, за првый свадљивца знак држати. Срећа што га нико не слуша, нег му се сви слатко смею, видећи, како се без сваког узрока достојног еди, и размеће, другачіе ни Штипкаловићев гроб мираи не бы остао.

3.) Нигди Г. В. тако јавно показао ніе, да само говори зато, да говори. Штипкаловић каже, да бы добро и паметно было, да, као Немцы што су од свјю свои дјалекта едан изабрали, и мы од свјю србски едан изберемо, и да га сви заедно, као и они свой, изображавамо. чистимо, богатимо и красимо, а друге да усменом говору оставимо, а Г. В. и ово искривљуе и обара, доводећи, о чему се нико, кои болѣ, него Г. В., немачку літературу зна, ни найманѣ не сумња, да су Немцы готово до Лутеровы времена южнонемачким дјалектом писали. Та не вели Штипкаловић, да ово, што ти кажеш, ніе было, него каже, шта су после Немцы учинили, и чега се и сад, на велику ползу културе народне и свога езика, држе. А шта ће ти овде Грны, о којима ни речи ніе было? Зар Штипкаловић ніе знао, да су ови многим дјалектима писали, и зар ніе истина, да и они не бы погрешили были, да су ово исто, што су Немцы, у своје време были учинити тели? Ніе истина, да е поред свега тога, што су они четирма дјалектима, дорічским, еолічским, јонічским и аттічским, писали, опет последній овај од свјю првы зато вайчистіи, и најлешии, што е ным понајвише писано? Дакле ел Штипкаловић о предмету овом, по твом суду, „као ћекоји простаци наши говорио?“ Ово само такій, као ты, простак рећи може.

4.) Г. В., чему се сви чудити морамо, и сам признае, да е у речник свой *штогод сувише* метнуо, ал да е вайлакше оно, што претиче, одбацити, само е тешко оно, што не достае, наћи. Шта ћемо с оваким препирателѣм? Дакле што где ко учини *више*, него *треба*, оно ніе, него кад *манѣ*, него *треба*, учини, оно е погрешка? Овде бы я своим начином ово Г. Вуку казати могао, што е ов мени у 6. пункту, ал нек засад стон.

5.) Видители, почитаѣми читатели — я мыслим, да Вы найпре Г. 447

Вук пункт, пак овда мой одговор, читате — Видите ли дакле, како овде оно, што сам я рекао, обара? Сместе ли се овакој глави? Я кажем, да из *стотине едног* Србина нема, кои не зна, шта е *вага*, и *вагнути*, а он вели, да я *свѣю* Србаля нисам чуо! Ел ово обараѣ? Нѣ ли ово само претисе без сваког узрока? Треба ли казати теразѣ, или терезѣ, о томе нѣ реч была, него где е ков обычно, нит е речено, да овострани Срби не говоре теразѣ, него само вага; казано е, да е вага овде тако позната, као и теразѣ. Срби немаю за сваке тежине меру особиты речи; дакле ако ће да едан другога, како валя, разумею, и кантар, и теразѣ, и вага говорити мораю; само кад се ко о стварима овима книжевно разговара, онда се, коя е реч за кою тежину, нека мала расира родити може. Мы у нашем зыку, колико я знам — Г. ће Вук без сумнѣ болѣ знати — немамо за ове мысли *Шааѣ* и *Шаде* особити речи. Мера се код нас све зове, чим се штогод мери. Дакле е общта реч. Зато нам е и тешко, и готово немогућно у овој ствари онако, као други народи, кои ово имаю, без туђи речи разговарно говорити. А шта опет дираш у кус (*Geistkraft*)? И овде бы тео да се покажеш? Штипкаловић нѣ казао (— загледај у додаток к числ. 25 нов. Срб.), да вкус долази од окусити, него е Спасою пребаціо непостоянство стила зато, што е у дух *ж.* као славенско, оставѣо. а у вкус *в.* као ово исто, нѣ тео. Зашто, вели му, не рекнеш кус, него вкус, кад се не говори овкусити, него окусити? Ал я сам казао. и опет кажем, да кус од кусати долази, ако и не говоре Срби: Ово е *ѣло горког, слатког, лепог, ружног* куса, него, у оваким случаем, ово ми е *ѣло горко, слатко* и т. д. иначе говоре — ништа зато, што Г. В. нѣ чуо — ово *ѣло* нѣ кусно, не додаюћи сад поменута свойства. А ко каже, да кусити у нашем зыку не значи *foßen, fischen*? А зар се не говори: кусни, ил окуси мало, да видиш како е ова ябука, шљива, слатка, кисела, опора? *foße von diejem Apfel* и проч. Срби иначе у овом истом смыслу говоре *огледати*. Огледај, ел то *ѣно* кисело, ел то *ѣло* лепо. Оћемо ли од ове речи савршено име направити *оглед*, као поглед? Јако нам е док се о телесным стварма говори, ал шта ћемо у моралным радити? Вкусите и видите яко благъ Господь. Какав се овде вкус разумева? А што то значи оставити народу? Нѣ ли оставити оным у народу, кои се с наукама и оваки ствари псытом бабе, и бавити могу? Пак зашто и мы ово не бы пресудити могли? Ал кад се Г. В. заплете, а он онда не ће да рекне нек паметни од пѣга суде, ел овако, ил онако, него се у небровну гомилу крѣе, да се с мањом срамотом уклонити може говорећи, нек већ сад, кад я, овака глава, не могу, не едан кои из народа, него целый народ пресуди ово, што я сам не мого. Што се речи дув тиче, нит сам я смешан, нит сметен. него си ты и едно, и друго, кад оно не разумеш, што сви други здравог ума и безпристрастног срца лепо разумею. Слушай юшт еданшт! Дув долази од дувати. Чуеш ли? Срби ову реч у имен. едн. ретко употребляваю. Чуеш ли и ово? Где овај падеж дође, понайвише узимаю другій имен. дук. Мотри! У млож. числу обое говоре, ил чеше 448 прво: *дувови*, ил *дуови* или *дукови*, *дувовник* или *дуовник*, ил *дуковник*. Говори се и *дува* у имен. жен. рода место *худ*. Кад мом

пријатељу нека дува њгова дође, онда га не дирај? Знам ја Г. Стевановићу да се и дуати, дуан. уо говори, ал како дух у именов. един. србском има, то се пита. По овима речма *ду*. Ђли? На част ти. Г. В. каже, да сам ја на многом месту смешан и чудан, знајући лепо толковати и подсмеватисе, а саме ствари не разумевајући. Који је од нас двоце смешнији и чуднији, ја, који лепо толковати и подсмевати се — т. е. овде, где се треба подсмевати — умем, ил Г. В. који ми прво и друго даје, вештину у толковању и подсмевану, а невештину у ствари? Може ли ово обстојати? Ко лепо штогод толкује, онај оно и разумети, т. е. ствари, које толкује, лепо и добро знати мора. Ђл тако Г. Стевановићу? Видиш, како си се од тешке пакости тако смео, да ме, и не осећајући, хвалиш? Кажеш, да се *де* и *те* на *и* меня, лючки, место людски, поцмей, место подемей, и доводиш примере из немачког и руског џзыка. Прве нек ти разуме ко може, а другији ти не ваља. Ер по овом бѣ Руси место палатка од палата, палацка, место градскѣй, грацкѣй казати морали. А зашто ти не пишеш *поцмеватисе*, него *поцдсмеватисе*, *рецензеники* него *рецензентски*? Није ли то срамно љогунство оно бранити, што сам одбацуеш? Изродак, велиш, није чуо, да се говори, а ја опет писам чуо изрод. Шта ћемо сад? Изрод, као пород, а изродак, као изметак, заметак, запатак. Проче нит ја моје етимологије имам, нит ти твоје, него се овде на својство џзыка гледа.

453

6.) Кад не бѣ Г. Вука из досадашњи њгови ил обрава, ил рецензѣа познавали, морали бѣ се свршетку овог листа њговог чудити, ал овако се само смејати, морамо. Писам ја казао, то ти лажеш, да *устринути* и *трзати* нису лепе речи на свом месту, и у обичном смислу. Ал ко сме рећи: Ја те трзам, *ich entzäde dich*; ја сам те устринуо, *ich habe dich entzündt*, ја ускрсавам, т. е. устаем из гроба? Овде Србин каже воскреснути и у другом смислу — ти знаш у ком — искренути, нит свагде *во* на *у* меня, в. п. ваздук, ва име оца. Не знам одкуд си опет научио, да је воображенје и торжество руски, а воображенје и тржество славенски. Нађи ми у целој дапашној бѣблији и у свима црквеним књигама, које за славенске држимо, јдну реч, која у почетку *тр* има. Камо срећа, да ово ни у среди, ни на крају нађи не можемо, и да Србскѣй диалект бр, вр, гр, др, жр, зр, кр, мр, пр, ср, тр нема! Воображенје је реч художества по *εμμορφω*, *imaginatio*, *Einbildung*, од слова до слова преведена.

454

7.) Та шта ти је Г. Стевановићу? Ђси ли при себи? Заузео си се пак идеш, куд те год слепа страст твоя поведе. Шта си све јднако запитачио, да ја Ерцеговце ружим зато, што тебја, Ерцеговцу, кажем, да овострани Срби не ишту, да им ерцеговачки пишем? Кад велиш, не ишту, не велиш, да ти забрањују, нит зато Ерцеговце ружим. Није доказано, нит ћеш доказати, да је Штипкаловић рекао, да они Срби нису. *454* Ђсу, и остају, нит ћеш им ты ово на ново дати, нит Штипкаловић одузети, нит они траже, да и ты брањши. Како се тешко с незналицом разговарати! Ты си рекао ово, пак се то не онако, како ты мислиш, него овако, разумева, и зато се ово, и оно из твоје беседе доводи. Гледај му посла! Као да је он Господар туђе речи по вољи својој извртати, и поштене люде у којекакве гадности и безумја заплетати, не доводећи онака доказатељства, која се никоим начином оборити не могу.

нит питањима и друге, ако не ће онога, чѣ су речи, како бы они разумели, да се увери, ел могућно, да когод ил тако неискусан, ил злобан буде, да оно, што он мисли, за Ердеговце рекне. Не зна већ шта ће од муке, што се когод усудѣо рећи, да и он, оракулум србског ѣзыка, гдекоу у овом погрешку има.

8.) Ко нѣ рецензѣя немачки читао? А сви ли ты? А! ты си много и немачки и латѣнски књига видѣо. Познаеє из свѣю рецензѣя и други беседа твоѣ. Све на само классѣчество миришу. И я сам се, као што видиш, у овом одговору мом мало више трудѣо, да ти се, колико ми є могућно, уподобим, ал всеє, тебе є тешко стићи. Далекое си отишао, а я сам скоро почео, а немам ни *дуа* твоѣ, ни прилике тако. —

9.) Желиш, да и я, као Штпикаловић нагло не умрем, на да не дође какав трећѣи да ме брани? Не бой се! Не ћеш то доживити. Ал док є мене, и Штпикаловић у мени живи. Него ако ты умреш, ко ће тебе бранити? Имаш ли и ты каквог Ранитовића? Велиш, да се Штпикаловић престравио. Од кога? Од тебе? А и бѣше момче, од ког се ко уплашити може. Већ толики од твоѣ стра мртвы леже! Може бити, да мислиш, да є и Куцкало од стра умро, и радуєшеє, што те више куцкати не ће. Ал ти не ће дуга радост бити. Чудим се да є и досад ћутио. Него с неке стране право има. Болѣ є да те презре. Ал, ако почне, буди уверен, да те не ће куцкати, него млатити, или, да узмем твою лепшу реч, бубати. Овде є згодно место и твоє ново, прекрасно правило морално достойно похвалити. Ако, вели, ты мене *штгигнеш*, я имам право тебе *штгигнути*, ако ли ты мене *ударши*, я имам право тебе *бубнути*. Ово є мера праве любви хрѣтѣанске!! Дакле ако мене ко бубне, я имам право нѣга умртвити; ако мою стаю ко одкрыє, я имам право нѣгову оборити; ако мою ко обори, я имам право нѣгову запалити; ако мени ко учини штету од 1000 форинти, я имам право нѣга упроластити. То є морална Г. Вука наука! Блажена она сиса, коя га є одошла!

Ето, почитаєми читатели, одговора мог на лепу Господ. Вука дуплѣку. Изволите сад пресудити, ко од нас двоѣце право има. Ал о чему ћете судити? Сва є, како видите, распра у том, есам ли я, ил паче Штпикаловић покойник. Ердеговце с предпоменутиѣм, само од Г. Вука онако, као што знате, истолкованым речма из числа Србаля извадѣо. Мислим, да ово нико од вас, кои целу обрану мою прочитати изволц, рећи неће, а ако ли рекне, то ће ми жао бити зато, што знам, да ми то не ће из какве злобе учинѣно бити, него што мисли моє нисам онако, како треба, изговорѣо, а то є сваког, кои с ким ил писмено, ил усмено говори, дужност, коя се опростити не може. Друго све, што у овоѣ распри долази, треба ли рећи дув, или дук или ду, валя ли писати людеи или людски, градєиц или грацки, мало є и нѣ се вредно за ово прети.

У Буцинову 30. Августа 1821.

Јован Ранитовић,
адвокат Штпикаловићев.

П Р И М Ъ Ч А Н И Ћ.

455

Боимсе, да се неуморе читатељи, читајући толико списатељски наши препиранја о томъ, али рекао Г. *Штипкаловић* да нису Ерцеговци Срби, или нѣ; и одкуда долази рѣчь вкусъ, и треба ли рећи духъ, или дувъ, или дукъ. Зато явљамъ, да ћу само јошг' одговор Г. Вука *Стефановића* на овај одговоръ Г. Ранитовића ставити у Новине. а после ништа више о овој ствари. Ако препирачи наши имаю и далѣ јоште препиратисе, а они нек' се препиру у особитој књизи о томе.

Иптао ме нѣко, зашто стављамъ оваква препиранја толико пута у Новине, кадъ нису достојна, да се толико већ о њима говори. — Ј самъ, као учредникъ Новина, између писатеља србски оно, што є протоколнста какавъ у служби којој чиновничкој; дужность є нѣгова. да запише у протоколъ чиновничкѣй све, штогодъ му одкудъ дође, или било добро или рђаво написано, или противъ најмањга или највећегачовека, да, и оно, што є противъ самогъ себе написано. Тако нек' ми нико не замѣри, што стављамъ препиранја оваква у Новине по толико пута.

Давидовићъ.

[На предњи Ранитовићев одговор Вук је написао и у засебном додатку бр. 79.ом Давидовићевих новина за 1821. г. штампав свој]

О Д Г О В О Р

ШТИПКАЛОВИЋУ или РАНИТОВИЋУ,

НА ЊЕГОВ ОДГОВОР У ДОДАТКУ

к 75. ч. н. С.

У Виѣня.

(Додатакъ къ числу 79 Новина Србски 1821.)

[Мања 8°, стр. 8.]

[2] На овај одговор Штипкаловићев или Ранитовићев готово не би требало ништа одговарати, зашто ће из њега сваки читатељ, који ову ствар разумије, врло ласно познати, да је Штипкаловић или Ранитовић, поред све мајсторије и помоћи адвокатске, ову парницу изгубио (нити крив човек оваке парнице може добити); али опет, да не рече, да сам га презрео, као мене његов Куцвало, ваља му штогођ одговорити. Он овђе на неким мјестима очевидно показује, да не разумије оно, о чему се препише, н. п. кад, вели, Руси кажу *Полоцк* (мјесто *Полотск*) од *Полота*, морали би казати и

палацка (мјесто *палатка*) од *палата*!!! Чујте људи! Како славни филолог и критик Српски разумије свој посао! Право имаш, Јово, што велиш за њемачке примјере: „нек ти разуме ко може;“ зашто ће и Српске и Руске разумјети онај, који може, а који не може, онај не ће, колико ни ти. А на неким опет мјестима види, да је погрцјешлио, али се стиди у један пут| признати, него поцупшта помало, н. п. *терезије* (или *теразије*) бијаше прије оћерао чак у Ерцеговину, а сад им допушта да се и међу овострани Србе врате, и још доказује да су нужне! Прије питаше: „А ко од овострани Србаља говори *терезије* мјесто *теразије*?“ А сад каже, да о том није била ријеч, треба ли казати *теразије*, или *терезије*. Тако се сад чини, као да је заборавио оно, што је прије за Ерцеговце и за њово нарјечје говорио, и каже да ја само зато говорим, да он Ерцеговце ружи, што је казао мени, да овострани Срби не ишту, да им ја Ерцеговачки пишем.

Сад су, Јово, и моје и твоје ријечи пред судијама, они ће наћи који од нас двојице има у чему право, који ли криво. Ако ли си ти рад, да који од судија баш *пресуди*, и објави суд свој, то је мени још милије, и дајем ти власт, да избе-реш кога гођ ти оћеш, само то ваља да знаш, да такови судија мора своје право име потписати, да не би нико могао сумљати, да није какав такови *Штицкаловић* или *Ранитовић* или *Куцкало*, зашто видимо, да вас по више у једноме живи, као што сам свједочиш.

Сваки ће судија наћи у оној твојој првој рецензији, да сам ја онђе напастован коликогођ и старац Спасоје, и још више, и да сам| се морао бранити; а како из оне рецензије, тако и из ови свију одговора твоји виђеће, да ти не заслужијеш, да се с тобом по другим моралним правилима поступа, него по оним Ристовим ријечма: „вѣ нюже мѣру мѣрите, возмѣрится вамъ, и приложится вамъ —“ Штета што сам ја овако немиран и свадљивац, а ти тако миран човек, као што ти и презиме (*Штицкаловић*) свједочи, које си изабрао према својој мирноћи! А што мислиш, да ће се у напредак поплашити списатељи од мене, што ти ову парницу губиш, не брњи се за то ни мало. Који свој посао управо разумије, онај се неће дати уплашити ни мени ни теби. Или може бити да ти мислиш, да си ти као кнез над списатељима, па велиш, кад се ти, као кнез и старјешина, осрамо-

тиш и изгубиш парницу, подручници се твоји већ не смију ни живи показати.

Нека судија пресуди, који је од нас двојице правије толковао оне твоје пређашње ријечи о Ерцеговцима. Али шта ће теби рећи судија, кад види из пређашњег одговора мога, да ја тебе нијесам питао: јели лијепо и поштено и учтиво, што ти твоје ријечи сам толкујеш (ова је твоја срамота теби самом на ум пала!); него да сам те питао: јели оно лијепо и поштено и учтиво, што ти сам толкујеш да твоје ријечи значе? Могаће те осудити, или да лажеш, или Српски да не разумијеш. Судија ће пресудити, јесу ли Нјемци, тако као што ти мислиш, од свију своји нарјечџа *изабрали* ово, којим данас пишу; и казаће нам, како су га и кад изабрали, и како ми нама (по жељи твојој) једно таково изабрати можемо.

А што се тиче *куса* и *дува* и *љуџки*, ја остајем при оном, што сам казао, а судија сад нека моје и твоје ријечи испореди, па нека пресуди, који има правије; и нека каже може ли се јабука и шљива *кусати* и *куснути* (већ ако кувана, па кашиком), и говори ли се доиста *кусно јело*, и *кусити* (и кад би се говорило *кусити*, би ли значило *koften*, *ichmeßen*, или *šičen*). Судија ће овђе сам наћи, да се ја не препирем „треба ли рећи *дув*, или *дук* или *ду*,” него *како народ говори* (и зато ће казати, да сам ја право имао, што сам рекао, да оставимо народу, нек суди); нити се препирем „ваља ли писати *љуџки* или *људски*,” него, да онај, који би писао *љуџки* и *граџки* и *браџки*, може паметним људма доказати, да није погријешно, и да се *љуџки* не пише зато са *ц*, да се разликује од *љуске* (у дат. или сказ. падежу). А зашто ја не пишем *граџки* и *браџки*, судија ће знати, да сам на своје мјесту казао узрок, а што ти не знаш, ја ти нијесам крив.

Ја сам теби казао, да знаш толковати и подсемијевати се, а *доказао* сам ти, да ствари не разумијеш (као што и овђе опет свједочиш); а ако ти то за валу примаш, на част ти.

Ако ти судија и не каже, откуд сам ја научио, да је *воображенје* и *торжество* Руски, а *воображенје* и *тържество* право Славенски, али ти јамачно може казати, да ти нијеси научио још ни од кога, и да не знаш, шта говориш. За *воскреснути*, прије него ти се суд изрече, ваљаће те запи-

тата, велиш ли ти, да то говори народ Српски, или само један „Србин,“ да последије не удариш на траг.

А који је од нас двојице више њемачки рецензија читао, и какви му драго књига виђео, то ће судија судити по мојим и твојим рецензијама и одговорима, а не по твојем ауторитету.

Што ми пак пријетиш твојим Куцкалом, поздравим га, да се ја њему с радошћу надам, зашто знам, ако стане паметно одговарати, да ће морати признати, да је погријешо барем на неколика мјеста; ако ли стане одговарати као и ти, ја ћу му се смјјати, као и теби; а ако ли ме презре, то је својство тако велики људи.

Ако ти, Јово, што овђе не буде по вољи, а ти се том срећом тјеш и разговарај, што кажеш, да мене нико не слуша, него да ми се сви слатко смију. Благо теби, кад си тако срећан! А к тој срећи узми још и ово, што ти ја више ништа нећу одговарати, што се ове парнице тиче, макар ти шта писао и говорио: читатељи ће сами виђети, ко је крив.

У Бечу 27. Септ. 1821.

В. С.

[Овим је чланком завршена у књижевности полемика између Вука и Ранитовића, ранијега Штипикаловића или Старца Куцкала.]

XXI.

1a

ДОДАТАК

К

САНКТПЕТЕРБУРГСКИМ
СРАВНИТЕЉНИМ РЈЕЧНИЦИМА

СВИЈУ ЈЕЗИКА И НАРЈЕЧИЈА,

С ОСОБИТИМ ОГЛЕДИМА

БУГАРСКОГ ЈЕЗИКА.

НАПИСАО

ВУЕ СТЕВАНОВИЋ,

Санктпетербуршкога вољног општества љубитеља Руске словесности, и Краковскога
ученог друштва член корреспондент.

У БЕЧУ.

1822.

[На 4^о (1 л. и 54 стр.) Давидовићевих „Новина Србских,“ уз које је ова радња најпре излазила у засебним додацима бројевима 102., 103. и 104. за 1821. и бројевима 2., 3., 4., 5., 6. (довде сам „Додатак“), 8. (одавде „Огледи“), 9., 10., 11., 12. и 13. за 1822. годину.]

Д О Д А Т А К
К
 С А Н К Т П Е Т Е Р Б У Р Г С К И М
 СРАВНИТЕЉНИМ РЈЕЧНИЦИМА
 СВИЈУ ЈЕЗИКА И НАРЈЕЧИЈА.

Млоги су учени људи различни народа желили и радили, да се скупи у једно што се више може различни језика, не би ли се отуда како могло што изнаћи и дознати о постању и премјештању и сродству на̀рода, што историја није запамтила. *Јекатерина велика* намисли, да испуни ту жељу учени људи, и зато 1784. године напише сама својом руком 273 ријечи и 12 имена броја, па и по своме царству разашље поглаварима и управитељима земаљским, а по свему осталоме свијету својим елчијама и конзулима, и заповједи, да гледају што брже, да се те ријечи у све познате језике овога свијета преведу, и њој пошљу. А кад се то по њезиној жељи и заповијести учини, онда ону сву грађу преда славном Нијемцу из Берлина, *Паласу*, који је о државном трошку много година по Русији путовао и земљу описивао, да је он у једно састави и на свијет изда. И тако се 1787. године наштампа то 273 ријечи и 12 имена броја у 200 језика, у књизи : „Сравнительные словари всѣхъ языковъ и нарѣчій, собранные десницею всевысочайшей особы. Отдѣленіе первое, содержащее въ себѣ Европейскіе и Азіятскіе языки. Часть первая. Въ Санктпетербургѣ, печатано въ типографіи у Шнора 1787 года.“ А друга част изиђе 1789. године. Књигу је ову, још од како је објављена (1785.), сав учени свијет једва чекао, и зато су је одма, како је изишла, различне рецензије дочекале, од који су најстрашније биле ове двије : Ке-

нигсбергскога професора *Крауса*, и Бечкога францишкана *Агера*. За Краусову рецензију вели Г. Статски совјетник и кавалер *Фридрих Аделунг*, који је о овоме сравнитељном рјечнику читаву књигу написао,¹⁾ да је такови глас учинила, као и књига, о којој је писана.

2 Од овије књига неколико разашље царица иностраним дворовима и ученим људма на поклон, и само и 40 поклони књижду *Вентбрехту*, те и он прода, а остале све се оставе у царски двор, ће и се и данас још неколико налази, али се ни коме не смије ни једна дати без царскога допуштења; зато је ова књига ријетка и у Русији, а камо ли у другим земљама. Може бити, да и у цијеломе Њемачком царству нема више од 12. Од Срба знамо само да је има краљевски совјетник и кавалер *Сава Тјукјули*.

По свршетку ове књиге још су једнако долазиле ријечи преведене на *Африканске* и *Американске* језике, но царици се више није миљило, да и ове опет овако у особитим књигама штампа. као што је у почетку било одређено, него намисли, да се и оне све ријечи Европејски и Азијски језика пренареде и прештампају по *азбучном* реду, и ове Африканске и Американске да им се додаду. Овај посао већ није могла дати *Палису*, једно што су му рецензенти били одбили вољу од овога посла, а друго, што је и други којекаки своји и царичини послова много имао (а може бити, да је и царица мислила, не ће ли ко други овај посао боље од њега свршити); зато избере нормални школа директора, *Теодора Јанковића де Миријево*,²⁾ и њему се преда сав овај посао, те га пренареди, и изда нови „Сравнительный словарь всѣхъ языковъ и нарѣчій, по азбучному порядку расположенный. Часть первая А — Д. въ Санктпетербургѣ, 1789.“ А друге три части изиђу 1791. године. Овај *Јанковићев* словарь има

¹⁾ „Catherinens der Grossen Verdienste um die vergleichende Sprachenkunde. Von Friedrich Adeling, Russ. kaiserl. Staatsrath, Instruktor II. kl. HH. der Grossfürsten Nicolai und Michael, Ritter des Annen-Ordens zweiter Klasse, Ehrenmitglied der kaiserl. Universitäten zu Moskau, Wilna und Charkow, Correspondenten der kaiserl. Akademie der Wissenschaften u. s. w., St. Petersburg. Gedruckt bei Friedrich Drechsler 1815.“ И све, што ја сад могу Србима казати о историји овије сравнитељни рјечника, дужан сам благодарити Г. *Аделунгу* и овој књизи његовој.

²⁾ *Теодор Јанковић де Миријево*, дјејствителни Статски совјетник и кавалер, био је Србину родом из Сријема, а стари ваља да су му били из Бијоградске најде из села *Миријева* (?). Он је умр'о у Петербургу 1813. године.

79 језика више од првога : али је за чудо, што Г. *Аделунг* налази, да је у њему од првије изостављено 7 језика !

У овоме првоме сравнитељном словару свака је ријеч најприје одозго на сриједи наштампана великим словима по Руски, а испод ње доље редом како се зове у 200 језика, од који први 12 јесу Славенска нарјечија, и ево овако су намјештена :

І. БОГЪ.

3

1. По Славјански	Богъ.
2. — Славјано-Венгерски . . .	Бугъ.
3. — Иллирїјски	Боогъ.
4. — Богемски	Бу.
5. — Сербски	Богъ.
6. — Вендски	Богъ.
7. — Сорабски	Богъ.
8. — Полабски	Бусацъ.
9. — Кашубски	Богъ.
10. — Польски	Богъ.
11. — Малоросїјски	Бигъ.
12. — Суздаљски	Сподъ.

За овима иде „по Келѣтски“ и остали Европејски и Азијски језици.

Добровски каже у *Слованки* (II, 189), да Славенска нарјечија овђе нијесу добро у ред намјешћена, како је које коме најближе (прем да *Палас* каже у предговору, да је на то гледато), и он и овако намјешћа :

І.

11. Малоросијско.
12. Суздаљско.
 1. Славенско.
 3. Илиријско.
 5. Српско.

II.

4. Чешко (Богемско).
2. Словачко.
6. Вендско.
5. Сорапско.
8. Полапско.

9. Кашунско.

10. Пољско.

Овђе сваки може виђети, да су ђекоја Славенска нарјечија метнута сувише. н. п. *Српски* и *Илиријски*, то је једно Славенско нарјечије : а ђекоја су опет права нарјечија изостављена, н. п. *Крањско*, *Рватско*, *Бугарско*. *Добровски* је Чешко (и уз њега Словачко и Моравско) нарјечије с Руским ⁴сравнио, и, ђе је било нужно, поправио;¹⁾ а Рватско је на ново додао у Слованки (II, 193). Ево и ја сам рад сравнити и поправити Српско и Илиријско. и додати *Бугарско*. Г. *Аделунг* право каже, да је у овом послу нужно знати, и ђе су ријечи купљене, зашто се многе ријечи у једноме нарјечију по различним крајевима различно говоре и изговарају ; зато ево и ја кажем, да је ове Бугарске ријечи мени писао и казивао прави Бугарин, родом из Разлога. Ако ли ко нађе, да се која од ови ријечи друкчије зове Бугарски, а он нека учини љубав, нека нам каже ; учени ће му људи од свега срца благодарити. Бугари, неимајући своје литературе, пишу по Славенској ортографији, колико који зна, не бринући се за прави изговор слова и ријечи : а ја би ћео, да ове ријечи нико нигђе не може друкчије читати, него онако, као што и Бугари говоре. зато сам и написао по мојој ортографији. У Бугарском језику имају два *e*, т. ј. једно *e* као и у нас, а друго се изговара као француско *è* ; зато је овђе тако и назначено. А ђе се полугласно слово тако изговара, као да би код њега било *иоловина* какога самогласног слова, онђе сам метнуо *з*.

Овђе су ријечи ове метнуте најприје Руски, па Илиријски и Српски, као што је у првome сравнитељном рјечнику наштамнато, па онда право Српски, као што се данас јамачно говори, а по том Бугарски. *Јанковић* је у азбучном словару многе Српске и Илиријске ријечи поправио, ђешто и нове додао, а ђекоје са свим и изоставио, као што је овђе назначено код ђекоји ријечи. Ове је Српске ријечи, по свој прилици, први пут писао некакав Србин, који је у Русији

¹⁾ Litterarische Nachrichten von einer auf Veranlassung der böhm. Gesellschaft der Wissenschaften im Jahre 1792 unternommenen Reise nach Schweden und Rußland. Von Z. Dobrowsky. Nebst einer Vergleichung der Russischen und Böhmischen Sprache nach dem Petersburger Vergleichungs-Wörterbuche aller Sprachen. Prag, 1795, bey Z. G. Calve.

живио ; а Илиријске Бог зна откуда су узете : из различни погрјешака у писању види се, да су биле написане Латинским словима , па ваља да су биле зло и написане , а још горе читане и Руским словима преписиване.

Сви рецензенти , и сами они , који су највише на ову књигу викали, признају , да је она (баш и овака , кака је сад) цијеломе свијету од превелике ползе и важности, и желе, да се поправи и настави. А и осим ове опште ползе, каку она ползу не чини нашем језику ! Срби се и данашњи дан препиру и инате , *имају ли језик , или немају* ; а највећа царица свога времена, и најзнаменитија свију времена , још прије 30 година пореди *Српски језик* са својим језиком ! —

ЕВО САД ДА ГЛЕДАМО РИЈЕЧИ :

5

Руски.	Илиријски.	Српски.	Српски.	Бугарски.
	(по сравнитељном словару).		(поправљено).	
1) Богъ.	Боогъ.	Богъ.	Бог.	Бог.
2) Небо.	Неббо.	Небо.	Небо.	Не́бо.
3) Отецъ.	Отацъ.	Отецъ, Тата, Баба.	Отац.	Отец, Башта.
4) Матъ.	Майка.	Мати, Майка, Мама.	Мати, Мајка.	Мајка, <u>Ма́ка.</u>
5) Сынъ.	Сынъ.	Сынъ.	Син.	Син.

1) *Бог* се у Илирији ни мало друкчије не изговара, него по осталим крајевима народа Српскога, него су писари криви, што се пише са два *о* (*Боог*), зашто би ћели словима гласоудареније (*веп Џон*) да назначе! Слово *о* у ријечи *Бог* нимало се дуже не изговара, него, н. н. у ријечи *нос*, па је та ријеч овђе (№г. 18.) и у Илиријском написана са једним *о* (*нос*).

2) И ово је писарска погрјешка, што се по Илиријски *небо* пише са два *б* (*неббо*). По овој њиној ортографији требало би готово у свакој ријечи писати по два слова, т. ј. ће се глас отеже, по два самогласна (н. п. *Боог*, *крууиан*, *стаас*, *иетт* и т. д.); а ће се оштро изговара, по два подугласна (н. п. *неббо*, *рамме*, *окко*, *јамма* и т. д.).

3) *Отецъ* је Руски, а Српски је *отацъ*, као што је и *Јанковић* добро поправио. А ако ћемо узети и *тата* и *баба* (по Ерцеговачком нарјечију *бабо*), онда не треба изоставити ни *ћаћа*.

4) Као *мама* говори се и *нана* и *нена*.

5) Срби и Бугари немају гласа за *и* (као, н. н. Русп и Пољаци), него је у њи само једно *и* (као и у многи други Славенски народа). Тако су овђе неке ријечи биле добро написане са *и*, па и *Јанковић поправио*, а *језик* (№г. 30) оставио и он.

РУСКИ.	ИЛИРИЈСКИ.	СРПСКИ.	СРПСКИ.	БУГАРСКИ.
	(ПО СРАВНИТЕЉНОМ СЛОВАРУ).		(ПОПРАВЉЕНО).	
6) Дочь.	Кжи.	Дочь.	Кѣи, Кѣер.	Штѣрка, Кѣрка.
7) Братъ.	Братъ.	Братъ.	Брат.	Брат.
8) Сестра.	Сестра.	Сестра.	Сестра.	Сестра.
9) Мужъ.	Муусъ.	Мужъ.	Муж, Човек.	Мъж, Маж.
10) Жена.	Скена.	Жена.	Жена.	Женѧ.
11) Дѣва.	Дѣвасъ, Дѣвица.	Дѣвойка.	Ђевојка, Ђевица, Цура.	Момѧ.
12) Маль- чпкъ.	Тетта.	Малый.	Момче, Дијете, Дечак, Дечко.	Момчѣнце.
13) Дитя.	Дѣте.	Дитѣ, Дѣте.	Дијете.	Детѣ.
14) Чело- вѣкъ.	Цѣовѣкъ.	Человѣкъ.	Човек, (Чоек.)	Човѣк.
15) Люди.	Цѣовѣки.	Люди.	Људи.	Људе.
16) Голова.	Глава.	Глава.	Глава.	Глѧва.

6) *Кжи* је погрѣјешено, мјесто *кѣи*, као што је и Јанковић поправио. *Дочь* је Руски; и то је Јанковић поправио (он има *кѣи* и у Српском и у Илиријском).

9) *Муусъ* је погрѣјешено, мјесто *муужъ*, или управо *мужъ*, као што је и Јанковић поправио. У Српском језику *муж* значи само *ђег* *Ђешапи*, а *човек* значи и то, и *ђег* *Менѣ*.

10) *Скена* је погрѣјешено, мјесто *жена*, као што је и Јанковић поправио.

11) *Дѣвасъ* је погрѣјешено, ваља да мјесто *дѣвойка*; Јанковић мјесто тога има *дѣва*. Он је и мјесто *дѣвица* (неправедно) метнуо *дѣвица*. Ресавски и Сремачки *девојка*, Шокачки *дивојка*, а Сарајлије (и остали љекоји Бошњаци по ва-рошима) говоре и *дјевојка*.

12) *Тетта* је погрѣјешено, мјесто *дијете* (?). Јанковић нити има *тетта*, ни *малый*.

13) *Дѣте* је у Илиријском неправо написано, мјесто *дѣте*; а *дитѣ* ваља да је мјесто *дете* (Ресавски и Сремачки, а Шокачки је *дите*). Јанковић има у Српскоме *дете* и *дѣте*, а у Илиријскоме као и овђе (само *дѣте*).

14) *Цѣовѣкъ* је погрѣјешено, мјесто *човек* (по Талијанској ортографији било је добро написано *сѣовѣс*, али је рђаво читано), као што је и Јанковић поправио. *Человѣкъ* је Руски, и то је Јанковић поправио.

15) *Цѣовѣки* је погрѣјешено, мјесто *човѣки*; а не говори се ни *човѣки*, него *људи*, као што је и Јанковић поправио.

РУСКИ.	ИЛИРИЈСКИ.	СРПСКИ.	СРПСКИ.	БУГАРСКИ.
(ПО СРАВНИТЕЉНОМ СЛОВАРУ).			(ПОПРАВЉЕНО).	
17) Лицо.	Лице.	Лице. Образъ.	Лице, Образ.	Лице. Образ.
18) Носъ.	Носъ.	Носъ.	Нос.	Нос.
19) Ноздри.	Ноздра.	Ноздри.	Ноздрве, Ноздре.	Дупкити от носъ.
20) Глазъ.	Окко.	Око.	Око.	Око.
21) Брови.	Обарва.	Обрви.	Обрве, Веђе.	Вежди.
22) Ресницы.	Трепавица.	Ресницы.	Трепавице.	Похлѣпки. 7
23) Ухо.	Уго.	Ухо, Уво.	Уво, Уо.	Ухо.
24) Лобъ.	Цело.	Чело.	Чело.	Челѡ.
25) Волосъ.	Власъ, Коссе, Прамъ.	Бласъ, Коса, Кика.	Коса, Длака.	Косъ.
26) Щоки.	Образъ.	Образи.	Јагодице, Образи.	Јабучици.

19) *Ноздри* је по Руски, а Српски се највише говори *ноздрве*, као што је Јанковић метнуо и у Српскоме и у Илиријском.

20) *Окко* је неправо написано, мјесто *око*.

21) *Обарва* је неправо написано, мјесто *обрви* (*сисагељи* кажу, да слог не може бити без самогласнога слова, па зато умећу *а*, или *е*, не гледајући, што се тако не говори). За чудо је, како је Јанковић могао у Илиријском написати *обрви*, а у Српском оставити *обраи* (по Руски)!

22) *Ресницы* је по Руски, а Српски је *трепавице* (или, у јед. броју, *трепавица*), као што је и Јанковић метнуо и у Српском и у Илиријском.

23) *Ухо* је по Славенски, а Српски је *уво*, или *уо*. Јанковић има у Српскоме и *уво* и *ухо*; а у Илиријском само *уо*! (право).

24) *Цело* је погрешено, мјесто *чело*.

25) *Влас* (у Српском је штампарска погрешка *бласъ*), колико сам ја до сад чуо, зове се у нас само код кућеље и код лана. *Коссе* је неправо написано, мјесто *косе*. *Прам* (*прамен*, или *прандус*) значи неколико длака незамршени заједно (das Bündel). Ову је ријеч Јанковић са свим изоставио (ваља да није знао, шта је). *Кика* понавјише значи оплетену косу (der Zopf). Ову ријеч Јанковић има и у Српскоме и у Илиријском. А осим ове ријечи Јанковић има још (и у Српскоме и у Илиријскоме) и *пѣрчинъ*, па даље под звјездicom назначује: „Симъ именемъ називаються волосъ на головѣ; а *волосъ* всякаго рода вообщее именуется по Илиријски и Сербски *длака*.“

26) Јанковић има у Српском *образъ* и *образи*, а у Илиријском само *образы*. *Јагодица* значи само оно под очима, куд у људи не расте брада; а *образ* значи и то, и опет чак дође до вилице.

РУСКИ.	ИЛИРИЈСКИ.	СРПСКИ.	СРПСКИ.	БУГАРСКИ.
	(ПО СРАВНИТЕЉНОМ СЛОВАРУ).		(ПОПРАВЉЕНО).	
27) Ротъ.	Уста.	Уста.	Уста.	Уста.
28) Горло.	Гарло.	Горло.	Грло.	Грло.
29) Зубъ.	Цубъ.	Зубъ.	Зуб.	Зъб, Заб.
30) Јзыкъ.	Езыкъ.	Јзыкъ, Езыкъ.	Језик.	Јазѣк.
31) Борода.	Брада.	Брада.	Брада.	Брада.
32) Шея.	Вратъ.	Шея, Шѣя.	Врат, Шѣја.	Шѣја.
33) Плечо.	Рамме.	Плетъе, Раме.	Рамо, Раме.	Рамо, Плѣшка.
34) Локоть.	Лакатъ.	Лакатъ.	Лакат.	Локот.
35) Рука.	Рука.	Рука.	Рука.	Рака.
36) Пальцы.	Персть.	Персты, Прсти.	Прсти.	Прсти.
37) Нокти.	Нокатъ.	Ногти.	Нокти, (Нокат).	Нокти, (Нокот).
38) Брюхо.	Тарбу, Утроба.	Теребухъ, Трбу.	Трбу.	Корѣм.

28) *Гарло* је неправо написано, мјесто *грло*. *Горло* је Руски, а Српски *грло*, као што је и Јанковић поправно и у Српскоме и у Илиријскоме.

29) *Цубъ* је погрѣшено, мјесто *зубъ*, као што је и Јанковић поправно.

30) *Јзыкъ* је по Руски; то је и Јанковић изоставио; али је за чудо, како *езикъ* није написао са *и* (као што је и друге ђекоје оваке ријечи поправно — *наопако*, као н. п. у Илиријскоме *висина*, *риба* и т. д.), него оставио са *и* (*езикъ*) и у Српскоме и у Илиријскоме.

31) У Српскоме је погрѣшено *бради*, мјесто *брида* (као што је и у Илиријскоме).

32) *Шея* је по Руски, које је Јанковић и изоставио; а метнуо је *иѣя* и у Илиријскоме, као и *вратъ* у Српскоме. Но *иѣја* се говори понајвише у рака и у тица.

33) *Рамме* је неправо написано, мјесто *раме*, као што је и Јанковић поправно. *Плѣше* управо значи *Flutterblatt*.

36) *Персть*, и *иерсты* то је по Руски, а Српски је *прст* и *прсти*. Јанковић има Илиријски *прсти*, а Српски и *иерсты* и *прсти*!

38) Јанковић је *тарбу* поправно, као што треба, а *теребухъ* (Руски) изоставио је са свим, и мјесто њега метнуо *утроба* и у Српскоме. Но *утроба* значи оно, што је у *трбуу*. Јанковић има у Српскоме још и *животъ*: но *живот* се (у овоме смислу) понајвише зове доље око мошања, н. п. ударио га у живот; али нико неће рећи (н. п.) овај човек има велики живот: или расте му живот.

РУСКИ.	ИЛИРИЈСКИ.	СРПСКИ.	СРПСКИ.	БУГАРСКИ.
	(ПО СРАВНИТЕЉНОМ ОЛОВАРУ).		(ПОПРАВЉЕНО).	
39) Спи́на.	Гарба́тъ.	Ледва́.	Леђа, Рбат, Грбина.	Грб.
40) Нога.	Нога.	Нога.	Нога.	Но́га.
41) Колѣно.	Колѣно.	Колѣно.	Кољено.	Колѣно.
42) Кожа.	Косца.	Кожа.	Кожа.	Кóжа.
43) Мясо.	Мѣсо.	Мясо, Месо.	Месо.	Мѣсо.
44) Кость.	Кость.	Кость.	Кост.	Кос, Кост, Кóкал.
45) Кровь.	Карвѣ.	Кровь, Крвѣ.	Крв.	Крв.
46) Сердце.	Сарце.	Сердце.	Срце.	Срце.
47) Молоко.	Мљѣко.	Млеко.	Млијѣко.	Млѣко.
48) Слухъ.	Слига, Слисаниѣ.	Слухъ, Чувење.	Чувење, Слушање.	Слуша́не.
49) Зрѣніе.	Видѣ.	Зрѣніе, Видѣніе.	Вид.	Гледáне.

39) *Гарба́тъ* је неправо написано, мјесто *рбат*; и Јанковић ове ријечи нема никако, него има *леђа* и у Српскоме и у Илиријскомѣ. *Ледва́* је овђе у Српскомѣ по свој прилици штампарска погрјешка, место *леђа*.

41) Ресавски и Сремачки *колѣно*, а Шокачки *млино*.

42) *Косца* је погрјешено, мјесто *кожа*, као што је и Јанковић поправио.

43) *Мясо* је по Руски, које је и Јанковић изоставио у Српскомѣ.

44) *Кость* је неправо написано, мјесто *костъ*.

45) Јанковић је *карвѣ* поправио, и *крвь* изоставио, као што треба.

46) Јанковић је *сарце* поправио као што треба, а у Српском је метнуо и *серце*, и оставио по Руски *сердце*.

47) Мјесто *мљѣко* требало је по Илиријски написати *млѣко*. *Млеко* је Ресавски и Сремачки, а Шокачки *млико*.

48) *Слиганиѣ* ваља да је погрјешено, мјесто *слушање*. Јанковић је ове обје Илиријске ријечи (које је по свој прилици начинио некакав писар) изоставио, а мјесто њи метнуо *слухъ* и *чувење*. *Слухъ* је Славенски, а Срби управо и немају ријечи, која би то значила. Кад човек ослијепи, каже се: изгубио *вид*; тако би требало казати и кад оглуне, али нема за то суштествителног имена, него се каже глаголом: *оглуноу*.

49) *Зрѣніе* је Славенски и Руски, а *видѣніе* истипа да би Сарајлије казале. мјесто *виђеније*; али то не значи *вид*. Јанковић је истина метнуо и у Српскомѣ *вид*, али је и *зрѣніе* задржао, а од *видѣніе* начинио *видѣње*.

РУСКИ. ИЛИРИЈСКИ. СРПСКИ.		СРПСКИ.		БУГАРСКИ.
(ПО СРАВНИТЕЉНОМ СЛОВАРУ).		(ПОПРАВЉЕНО).		
50) Вкусъ.	Окусенъе, Сласть.	Вкусъ.	— — —	Накушане.
51) Обонянѣ.	Вогнанѣ.	Обонянѣ, Мирисъ, Мирисанье.	Мирисанье	Мирисане.
52) Осязанѣ.	Тизанѣ.	Осязанѣ, Пипанье.	Осежање.	Хватане.
53) Голосъ.	Глаасъ.	Гласъ.	Глас.	Глас.
10 54) Имя.	Име.	Имя, Име.	Име.	Име.
55) Крикъ.	Виканье, Вапа.	Крикъ, Вика.	Вика.	Вик.

50) Народ Српски има глагол *окусити*, али суштествително име ја до нас нијесам чуо да се говори, према би се могло начинити *окус*, као што је *начињено* и ово Илиријско *окусенъе*, које је Јанковић са свим изоставио. Он има у Илиријскоме само *сласть* (које би требало писати са њ, *сласть*), а у Српскоме и *вкусъ* и *сласть*. *Вкус* говоре само књижевници, и у цијеломе језику Српскоме нема никакве ријечи, која се почиње са *вк*. *Сласт* је истинна доста поблизу томе у значењу, али омет није то, н. п. да се рече за што, да *нема никакве сласти*, то би само значило, да није слатко, а требало би да значи, да није ни слатко ни грко, ни љуто ни кисело, ни љутаво, ни никакво; а друго, *сласт* је на ствари, а не на човеку (као н. п. *вид*).

51) *Вогнанѣ* је погријешено, мјесто *вожняње*, и Јанковић је ову ријеч неправедно са свим изоставио, а мјесто ње метнуо *обонянѣ* и *мирисъ* и *мирисанье*, као и у Српскоме. *Обонянѣ* је Славенски. а *мирис* је од *обонянѣ* тако различан, као и *сласт* од *вкуса*.

52) *Тизанѣ* ваља да је погријешено, мјесто *тицање*, и ове ријечи Јанковић нема никакво, него мјесто ње има *шипанье*,⁵ а у Српскоме има и *шипанье* и *осязанѣ*. Боље би било, да је Јанковић у Српскоме *осязанѣ* изоставио (које је по Руски), него у Илиријскоме *тицање*.

53) *Глаасъ* је неправо написано, мјесто *гласъ*, као што је и Јанковић поправио.

54) *Име* је неправо написано, мјесто *име*, као што је и Јанковић поправио. *Имя* је по Руски; и то је Јанковић изоставио.

55) Јанковић има у Српскоме *вика* и *виканье* и *крикъ*, а у Илиријскоме само *вика* и *виканье*; а може бити, да би боље био учинио, да је у Српскоме изоставио (Руски) *крикъ*, него у Илиријскоме *вапа*; зашто ако се у Илирији говори *валити*, *вапа* је, као и *вика*, од *викаги*.

РУСКИ.	ИЛИРИЈСКИ.	СРПСКИ.	СРПСКИ.	БУГАРСКИ.
	(ПО СРАВНИТЕЉНОМ СЛОВАРУ).		(ПОПРАВЉЕНО).	
56) Шумъ.	Букка, Треска, Трепѣтъ.	Луца.	Ука.	Шум, Шумѣне.
57) Воплъ.	Тучба.	Воплъ, Плачь.	Вика; Јаук; Вијаѣе.	Рук.
58) Слово.	Рѣкъ, Слово.	Слово.	Ријеч.	Рѣч.
59) Сонъ.	Санъ.	Сонъ, Санъ.	Сан.	Соњ.
60) Любовь.	Любавъ.	Любовъ.	Љубав.	Љубов.
61) Болъ.	Болъ.	Болъ.	Бол.	Болес, Болест.
62) Трудъ.	Трудъ, Тѣгъ.	Трудъ.	Труд.	Труд.
63) Работа.	Работта.	Работа, Радня, Посао, Дѣло.	Посао, Бело, Рад, Радња.	Работта.

56) *Букка* је неправо написано, мјесто *бука*, него је за чудо, како и Јанковић то није поправио. Он је *трепетъ* изоставио у Илиријскоме, а метнуо је мјесто њега *луца*, као и *треска* и *ука бука* у Српскоме.

57) *Тучба* је погрјешено, мјесто *тужба*. За чудо је, да Јанковић нема ове ријечи, него има *лукъ* и *лукање* и у Илиријскоме и у Српскоме!

58) *Рѣкъ* је погрјешено, мјесто *рѣчъ*, као што је и Јанковић поправио; а и мјесто *рѣчъ* требало је по Илиријски написати *рѣчъ*, као и Ресавски и Сремачки (што има и Јанковић у Српскоме) *речъ*, а Шокачки *ричъ*. *Слово* у Српском језику значи *der Wortschatz*.

59) *Сонъ* је по Руски, и Јанковић има само *санъ* и у Српскоме.

60) Јанковић има у Српскоме и *лбовъ* и *любавъ* (а у Илиријскоме *любавъ* — са њ!); а и у Српскоме и у Илиријском има још *миловиње* и *милошта*.

61) *Болъ* је (у Српском и у Илиријском) неправо написано, мјесто *болъ* (још је и мушкога рода). Јанковић има у Српскоме још и *болетица*; по *болетица* се понајвише зове рана каква.

63) *Работта* је неправо написано, мјесто *работа*, као што је и Јанковић поправио. Јанковић има и у Илиријскоме ове свечетири ријечи, као и у Српскоме. Истина да се говори и *работа*, али су ове све друге ријечи обичније. *Бело* је Ресавски и Сремачки *дело*, Шокачки *дило*, а Сарајлије би казале и *дјело*.¹¹

	РУСКИ.	ИЛИРИЈСКИ.	СРПСКИ.	СРПСКИ. (ПОПРАВЉЕНО).	БУГАРСКИ.
11	(ПО СРАВНИТЕЉНОМ СЛОВАРУ).				
64)	Сила.	Снаге, Крѣпѣсь.	Сила, Якость.	Сила, Јачина, Снага.	Сѣла.
65)	Мочь.	Моочь, Могучство.	Мочь, Моть.	Моѣ.	Мошт.
66)	Власть.	Властиа.	Власть, Влада.	Власт, Влада.	Влас, Власт.
67)	Бракъ.	Ченидба.	Бракъ, Вѣнчаніе.	— — —	Вѣнчѣне.
68)	Жизнь.	Животъ.	Животъ.	Живот.	Живѣт.
69)	Ростъ.	Стась, Узрастъ.	Растъ.	Раст, Стас, Струк.	Израс.

64) *Снаге* је погријешено (може бити у штампању), мјесто *снага*. Јанковић има *снага*, *сила* и *крѣпѣсь* (ваљало би да је написано *крѣпѣсть*) и у Српскоме и у Илиријскоме, а у Српскоме још и *якость* (ваљало би да је *якость*). *Крѣпѣсь* је (ако се говори свуда по народу) Ресавски и Сремачки *крепост*, а Шокачки *крипост*.

65) *Моочь* је неправо написано, мјесто *мочь*, као и *могучство*, мјесто *могучество*, као што је и Јанковић поправио. *Мочь* је Руски, и Јанковић је мјесто те ријечи метнуо *могучество* и у Српскоме; по *могучство* (од *могучь*) значи *Möglichkeit*.

66) *Властиа* је погријешено, мјесто *власть*. Јанковић има и у Илиријскоме, као и у Српскоме (*власт* и *влада*).

67) *Ченидба* је погријешено, мјесто *женидба*, као и *вѣнчаніе*, мјесто *вѣнчанье*. Јанковић *вѣнчаніе* нема никако, него има у Илиријскоме *свадба*, и *женидба* и *удадба*, а у Српскоме и *свадба* и *женидба* и *удадба* и *бракъ* (још да је метнуо и *веселье*, које у сравн. слов. тако стоји написано по Малоросијски, а у њега има *весѣлье*). *Бракъ* је Руски, а ни *свадба*, ни *женидба* ни *удадба* не значи управо *бракъ*, као што и он сам назначује под звјездицама: код *женидбе* вели: „Слово *Женидба* значитъ *бракъ*, говора о мунициѣ.“ А код *удадбе* вели: „Слово *удадба* значитъ *бракъ*, говора о женициѣ.“ За чудо је, како и у сравн. и у овом Јанковићеу словару стоји *бракъ Руски, Српски, Суздаљски и Пермјански*, а Славенски *женидба*! а у Славенском јеванџелију стоји: „*бракъ* бисть въ канѣ галѣействѣй.

68) Не може се човек начудити, како је Јанковић могао и у Илиријскоме и у Српскоме додати *жизнь*! Барем од све муке да је метнуо *жизань*, онда би смо рекли, да је Руску ријеч посрбно.

69) Јанковић нити има у Илиријском *узрастъ*, ни у Српском *растъ* (!), него само *стась* у обома.

РУСКИ.	ИЛИРИЈСКИ.	СРПСКИ.	СРПСКИ.	БУГАРСКИ.
	(ПО СРАВНИТЕЉНОМ СЛОВАРУ).		(ПОПРАВЉЕНО).	12
70) Духъ.	Ду.	Духъ.	Ду, Дук.	Дух.
71) Смерть.	Смартъ.	Смерта.	Смрт.	Смрт.
72) Стужа.	Студенъ.	Хладъ, Ладъ.	Студен, Зима.	Мраз.
73) Кругъ.	Обрукъ.	Кругъ, Коль.	Круг, Колут.	Колò.
74) Шаръ.	Околистъ.	Кругъ, Кугель.	Тане.	— — —
75) Солнце.	Сунце, Суначе.	Солнце, Сунце.	Сунце.	Сънце.
76) Мѣсяцъ.	Мѣсецъ.	Мѣсяцъ.	Мјесец.	Мѣсѣчина.

70) Јанковић има у Илиријскоме и *ду* и *духъ*, а боље би учинио, да је мјесто тога и у Српскоме метнуо *ду* (мјесто *духъ*); зашто Срби у цијеломе језику своје игђе *x* немају. Збиља! Господин *Шгицкаловић* са својим Адвокатом (који у њему живи) бијаше прије неколика мјесеца читаву буну подигао, доказујући, да Срби не говоре *ду*, а ево сравн. слов. и Јанковић'свједоче, да говоре!

71) Јанковић је и *смартъ* и *смерта* поправио, као што треба (на још улисао с њ, *смртъ*! право!).

72) Јанковић нити има *слава* ни *лада* у Српскоме (зашто *лад* у Српском језику значи *föhle Schatten*), него има само *зима*, а у Илиријскоме и *студенъ* и *зима*.

73) *Обрукъ* је погријешено, мјесто *обручъ*, као што је и Јанковић поправио. Он у Српском нити има *кругъ* ни *коль*, него само *обручъ* и *коло*, и у Српскоме и у Илиријскоме. Што је изоставио *коль*, право је имао; зашто то у Српском језику не значи ништа; али је погријешео, што је изоставио *кругъ*. *Круг* се зове по седима *округао* дрвен заклопац, којим жене поклапају воду у судовима и притискују сир у кацама (т. ј. метну круг на сир, на камен на круг); а кад се ђеца, или момчад, таковим (мало јачим) кругом играју (*колутају*), онда се зове *колут*: но *колут* значи и *Reif* и *Ring*. *Обруч* понајвише значи само на кацама и на осталим судовима, а кад је што онако савијено као *обруч*, онда се зове *колут*; а *коло* се зове, што је гођ округло као круг, на било шупље (као кодут) или не било (као круг).

74) Јанковић нити има у Српскоме *кругъ* ни *кугель*, него има само *кугла*, а у Илиријскоме као и овђе, *околистъ* (да није погријешено, мјесто *околистъ*?). *Кугла* је ријеч Њемачка, а само је позната у Њемачким државама; а *тане* је Турска, и понајвише значи само пушчано и топовско зрно.

75) *Суначе* ваља да је погријешено, мјесто *сунашце*, и то Јанковић нема никакво. *Солнце* је Руски; и то је Јанковић изоставио. Он дакле има (као што треба) и у Српскоме и у Илиријскоме само *сунце*.

76) *Мвѣяцъ* је по Руски. Јанковић у Српскоме има *месеџ* (то је Ресавски и Сремачки; а Шокачки је *мисец*).

	РУСКИ.	ИЛИРИЈСКИ.	СРПСКИ.	СРПСКИ.	БУГАРСКИ.
	(ПО СРАВНИТЕЉНОМ СЛОВАРУ).			(ПОПРАВЉЕНО).	
77)	Звѣзда.	Звѣзда.	Звѣзда.	Звијезда.	Звездà.
13 78)	Лучь.	Сракъ.	Лучь, Заря, Зарка.	Луча, Зрак, Зрака.	Зàра.
79)	Вѣтръ.	Вѣтаръ.	Вѣтръ, Ветаръ.	Вјетар.	Вѣтр, Вѣтер.
80)	Вихръ.	Виғаръ.	Вихръ.	Вијар, Вијор.	Самовѣла.
81)	Буря.	Виғаръ.	Буря.	Бура, Олуја.	Бѹра.
82)	Дождь.	Даждь.	Дождь, Киша.	Киша, Дажда.	Даж, Дѣж.
83)	Градъ.	Градъ, Крупъ.	Градъ, Туча, Камень.	Град, Туча, Крупа.	Грат, Град.
84)	Молнїя.	Мугна.	Молнїя, Мунья.	Муња, Свјетлица.	Сѣкавица, Сѣкане.
85)	Снѣгъ.	Снѣгъ.	Снѣгъ.	Снијег.	Снѣг.

77) Јанковић у Српскоме има *звезда* (т. ј. Ресавски и Сремачки). У Илиријском требало би да је *звѣзда*, као и Шокачки *звизда*.

78) *Сракъ* је погрјешено, мјесто *зракъ*; тако исто и *зарка*, мјесто *зрака*. *Заря* је по Руски, мјесто *зора* (Morgenröthe). *Луч* у Српском језику значи *štenholz*. Јанковић и у Српскоме и у Илиријскоме има само *зрака*.

79) *Вѣтръ* је Славенски. Јанковић има у Илиријскоме *вѣтаръ*, а у Српскоме *вѣтаръ* и *ветаръ* (Ово је пошљедње Ресавски и Сремачки, а Шокачки је *вијар*).

80) *Вихръ* је Славенски. Јанковић има у Српскоме *олуја*, а у Илиријскоме као што је и овђе (*виғаръ*; боље би било да је написао *вѣларъ*).

81) *Буря* је по Руски. Јанковић у Српскоме има и *бура* и *буря* и *олуја*, а у Илиријскоме само *виғаръ*.

82) *Дождь* је Славенски; Јанковић има у Српскоме само *киша*, а у Илиријскоме и *киша* и *даждь* (ваљало би да је *даждь*). Колико сам ја досад чуо, *дажда* се чује само у пјесмама и у приповијеткама.

83) *Крупъ* је неправо написано, мјесто *крупа*, као што је и Јанковић поправно. Он има у Илиријскоме *градъ* и *крупа*, а у Српскоме *градъ* и *крупа* и *туча* и *камень*. Ја се не опомињем, да сам кад чуо, да се град и *камен* зове, него се говори *лед*, н. п. побио лед винограде; да Бог сачува од леда и т. д. *Крупа* се понајвише зове у прољеће, кад удари онако као *покруми* цигани.

84) *Муња* је погрјешено, мјесто *муња*. *Молнїя* је Руски. Јанковић је то све добро поправно, и има само *муња* и у Српскоме и у Илиријскоме.

85) Јанковић има у Српскоме и *снѣгъ* и (Ресавски и Сремачки) *снегъ*. У Илиријском ваљало би да је *снѣгъ*; а Шокачки је *сниг*.

РУСКИ.	ИЛИРИЈСКИ.	СРПСКИ.	СРПСКИ.	БУГАРСКИ.
	(ПО СРАВНИТЕЉНОМ СЛОВАРУ).		(ПОПРАВЉЕНО).	
86) Ледъ.	Ледъ. Мрачъ.	Ледъ.	Лед.	Лед.
87) День.	Дáнь.	День, Данъ.	Дан.	Дењ.
88) Ночь.	Ноохъ.	Ночь, Нотъ.	Ноћ.	Нош, (рl. <u>ношти</u>).
89) Утро.	Ютро.	Утро, Ютро.	Јутро.	Утрина.
90) Вечерь.	Вечерь.	Вечерь.	Вече, Вечер.	Вéчер.
91) Лѣто.	Льето.	Лѣта.	Лето.	Лѣто, Лѣто.
92) Весна.	Премалитѣ.	Весна.	Прољеће, Премаљеће.	Прóлет.
93) Осень.	Ессенъ.	Осень.	Јесен.	Јѣсен.
94) Зима.	Зима.	Зима.	Зима.	Зíма.
95) Годъ.	Лѣто, Годише, Година.	Годъ, Година, Лѣто.	Година, Лето.	Годíна.

86) *Мрачъ* је погрјешено, мјесто *мразъ* (der Frost). Јанковић ове ријечи нема никако.

87) *День* је по Руски, које је Јанковић и изоставио; а *данъ* је поправно, и написао с њ (*дáнь*) и у Српскоме и у Илиријскоме.

88) *Ноохъ* и *нотъ* погрјешено је, мјесто *ночь*; а *ночь* је Руски. Јанковић је то све дијело поправно, и има само *ночь* и у Српскоме и у Илиријскоме.

89) *Утро* је Славенски, по Јанковић овђе није ништа поправно, него је оставио овако, као што је.

91) Ја не знам, за што је *љето* написано са ње, а не са Ѣ (лѣто); већ ако, да се чати *лјето*, а не *љето*. Тако и Јанковић има. У Српскоме је *лѣта* штампарска погрјешка, коју је Јанковић поправно, и још је додао (Ресавски и Сремачки) *лето*; Шокачки је *лиго*.

92) *Весна* је Славенски, и Јанковић је право имао, што је ову ријеч у Српскоме изоставио; али није имао право, што је изоставио и *премалитѣ*! Он има и у Српскоме и у Илиријскоме само *пролетѣ* (по Ресавск. и Срем.). Шокачки је *пролиће* и *премалиће*.

93) *Ессенъ* је неправо написано. мјесто *есень*. *Осень* је Руски. Јанковић има и у Српскоме и у Илиријскоме *есень*.

95) *Годише* је неправо написано, мјесто *годиште*, као што и Јанковић има *годише* и у Илиријскоме и у Српскоме. Ова се ријеч, истина, налази у Илиријским рјечницима и књигама, али у нашим крајевима ја нијесам чуо да се го-

РУСКИ.	ИЛИРИЈСКИ.	СРПСКИ.	СРПСКИ.	БУГАРСКИ.
	(по сравнитељном словару).		(поправљено).	
96) Время.	Врѣмя.	Време.	Вријеме.	Врѣме.
97) Земля.	Земгя.	Земля.	Земља.	Зѣмја.
98) Вода.	Вода.	Вода.	Вода.	Вѣда.
99) Море.	Море.	Море.	Море.	Мѣре.
100) Рѣка.	Рѣка.	Рѣка.	Ријека.	Рѣка.
15 101) Волны.	Валъ.	Волны.	Таласи.	Вѣлни. Таласи.
102) Песокъ.	Парчина, Чалъ.	Пѣсокъ, Пѣсакъ.	Пијесак.	Пѣсокъ.
103) Глина.	Гнила.	Глина, Смѣлница.	Иловачи. Смоница Гњила.	Иловица.
104) Пыль.	Пра.	Прахъ.	Пра.	Прах.
105) Грязь.	Калъ, Глибъ.	Блато.	Као, Блато, Глиб.	Кал.

вори. Год у Српском језику значи велики (годишњи) празник; и Јанковић је добро чинио, што је ту ријеч изоставио. Јето се у овом смислу само у прес-мама чује.

96) *Врѣмя* је неправо написано, мјесто *врѣме*, као што је и Јанковић поправно.

97) *Земля* је погрјешено, мјесто *Земля* (по Талијанској ортографији *Zemglia*), као што је и Јанковић поправно.

100) Јанковић има у Српскоме и *река*. По Илиријски ваљало би да је *рјека*; а Шокачки је *рика*.

101) *Волны* је Славенски, и Јанковић је право имао, што је ову ријеч изоставио. Он има у Српскоме *таласи*, а у Илиријскоме као и овђе. Може бити, да би се ђе и у нашим крајевима могло чути *валови*, зашто се цјева: Дрина *валовита*.

102) Ја нити сам кад чуо *парчина* ни *чалъ*, нити знам, како су то ријечи: а и Јанковић и има обадвије. *Пѣсокъ* је по Руски. Јанковић има у Српскоме само *пѣсакъ* (по Рес. и Срем.), а у Илиријскоме осим *парчина* и *чалъ* има и *пѣсакъ* и *пѣсакъ*. По Илиријском ваљало би да је *пѣсакъ*; а Шокачки је *пѣсак*.

103) Јанковић има у Илиријскоме само *глина* (мјесто *гнила*!), а у Српскоме и *глина* и *иловачи* и *смѣлница*. Ја *глина* нијесам никад чуо да се говори. *Гњила* се зове у Јадру једно брдо, на коме се копа лопчарска земља.

104) Јанковић има у Српском и *пра* и *празъ*.

105) Јанковић има у Илиријскоме и *глибъ* и *калъ* и *блато*, а у Српскоме. осим ове три ријечи, има и *као* (тако је ваљало да се метне и у Илиријскоме, а *калъ* да се изостави сасвим; зашто се у Српском језику *л* на крају слога претвара у *о*).

РУСКИ.	ИЛИРИЈСКИ.	СРПСКИ.	СРПСКИ.	БУГАРСКИ.
(ПО СРАВНИТЕЉНОМ СЛОВАРУ).			(ПОПРАВЉЕНО).	
106) Гора.	Гора, Бардо. Планнина.	Гора, Бердо.	Брдо.	Гѡра.
107) Берегъ.	Край.	Брегъ.	Бријег, Обала.	Брегъ.
108) Холмъ.	Главица, Бордаче.	Бердашце, Умка.	Брежуљак Главица	Брдо.
109) Долина.	Долина, Продолъ.	Долина, Долъ.	Долина, До (доо).	Долина. 15
110) Воздухъ.	Повѣтарзе.	Воздухъ.	— — —	Воздух.
111) Паръ.	Парра.	Пара.	Пара.	Пара.
112) Огонь.	Огагнь, Оггна.	Оггнь, Ватра.	Огагъ, Ватра.	Оггнь. Оггъ, Оггнь. Оггнь.
113) Жаръ.	Жаркошь, Уружина.	Жаръ, Врутвина.	Вруфина.	Горештина.

106) Бардо је и бердо неправо написано, мјесто брдо. Јанковић је бердо поправио, али бардо није! Он има планина и у Српскоме; но и гора и планина значи Wald (а не Berg).

107) Јанковић има край и у Илиријскоме и у Српскоме, и у Српскоме још и брегъ. Край у овоме смислу значи управо Rand; а ђе је земља виша од воде, оно се зове бријег (Ресавски и Сремачки брег, а Шокачки бри), или обала.

108) Бордаче је погријешено (као и бердашце што је неправо написано), мјесто брдашце, које Јанковић има само у Српскоме, а у Илиријскоме као што је и овђе! И он има умка у Српскоме: но умка (или умка) значи бријег начинен (н. п. на којој међи), као што и он назначује под звијездicom, говорећи: „Умка, кругло пѣскољко возвишено мѣсто, какъ па пр. Курганъ“ (Grabbügel). У Ресави имају неке горе, које зову Умови, без сумње од Холмови или (по старинскоме) Хлмови.

109) Јанковић и у Илиријскоме има долъ, мјесто продолъ.

110) Ја мислим, да је повѣтарзе погријешено, мјесто повѣтарье, а Јанковић има повѣтарце. Воздухъ је по Руски; и народ Српски нема управо ријечк за то (у њекојим Илиријским рјечницима има зрак; али је зрак der Strahl, а воздуха има и у највећој помрчини, ђе никака зрака нимало нема).

111) Парра је неправо написано, мјесто пара, као што је и Јанковић поправио.

112) Огагнь је и оггнь погријешено, мјесто огагъ (а у Илиријскоме огна, ваља да је мјесто огня, у род.), као што је и Јанковић поправио.

113) И уружина је и врутина погријешено, мјесто врутина, које Јанковић има само у Српскоме. Он у Српскоме нема жаръ, него има у Илиријскоме,

	РУСКИ.	ИЛИРИЈСКИ.	СРПСКИ.	СРПСКИ.	БУГАРСКИ.
	(ПО СРАВНИТЕЉНОМ СЛОВАРУ).			(ПОПРАВЉЕНО).	
114)	Глубина.	Дубина, Пуклина.	Глубина, Дублина.	Дубина. Дубљина.	Дибочина.
115)	Высота.	Высокость, Висина.	Висина.	Висина.	Височина.
116)	Ширина.	Чирина.	Ширина.	Ширина.	Ширина.
117)	Длина.	Диглина, Дуглина.	Дужина.	Дужина.	Дџина.
118)	Дира.	Руина.	Руна.	Руна.	Дунка.
119)	Яма.	Яма.	Яма.	Јама.	Голѣма дун- ка.
120)	Ровъ.	Руина. Скрапа.	Ровъ.	Јаруга, Епдек.	Прекѡн.
17 121)	Камень.	Каммень, Стѣна, Кукъ.	Камень.	Камен.	Камен.
122)	Золото.	Злато.	Злато.	Злато.	Златѡ.

мјесто *жаркошь*. Осим тога има још и у Српскоме и у Илиријскоме *прѣшека*. *Жар* у нас значи *Ѣит*, а *прѣшека* је, кад *прѣшеке* сунце.

114) *Пуклина* ваља да је погријешено, мјесто *пучина*, које Јанковић нема никакѡ. *Глубина* је Славенски, и то је Јанковић изоставио. Он има само *дубина* и у Српскоме и у Илиријскоме.

115) *Высокошь* је ријеч *начињени* (од *високо*), али народ говори *висина*. Јанковић је у Илиријскоме *висина* *поправио* — наонако, и написао с њ, *висина*; а у Српскоме још додао и *высота*!

116) *Чирина* је погријешено, мјесто *ширина*, као што је и Јанковић поправио.

117) *Диглина* и *дуглина* је погријешено, мјесто *дубљина*. Јанковић има и у Српскоме и у Илиријскоме и *дужина* и *дубљина*.

118) *Руина* је неправѡ написано, мјесто *руна*, као што је и Јанковић поправио.

119) *Яма* је неправѡ написано, мјесто *јама*, као што је и Јанковић поправио.

120) *Руина* и *скрапа* неправѡ је написано, мјесто *руна* (*скрапа* ја нијесам нигда прије ни чуо). За чудо је, како је Јанковић мало прије (118) поправио *руна*, а ове обадвије ријечи оставио овако! Он у Српскоме, мјесто *ровъ*, има *јруга*, а у Илиријскоме и *руина* и *скрапа* и *јруга*. *Ров* се у нас зове оно мјесто, ђе се зими *рови* свињама, те једу папрат; а *јаруга* се зове оно, ђе је вода (од кише и од снијега) текући начинила као *епдек*.

121) *Каммень* је и *камень* неправѡ написано, мјесто *каменъ*, као и *стѣна*, мјесто *стѣна*. Јанковић је *каммень* поправио, и написао *камень*. а *стѣна* нема никакѡ, као ни *кукъ*.

РУСКИ.	ИЛИРИЈСКИ.	СРПСКИ.	СРПСКИ.	БУГАРСКИ.
	(по СРАВНИТЕЉНОМ СЛОВАРУ).		(ПОПРАВЉЕНО).	
123) Серебро.	Срѣбро.	Сребро.	Сребро.	Сребрѝ.
124) Соль.	Соо.	Соль.	Со (соо).	Сољ.
		Со.		
125) Чудо.	Сјудо.	Чудо.	Чудо.	Чѹдо.
126) Лѣсъ.	Дубрава,	Лѣсъ.	Шума.	Лешченѹк.
	Гарменѣ.	Шума.		Дребѹк.
127) Трава.	Туава.	Трава.	Трава.	Трѣва.
		Зелье.		
		Билѣ.		
128) Дерево.	Стабарѣ.	Дрво.	Дрво.	Дрво.
129) Колѣ.	Колазѣ.	Колѣ.	Колац.	Кол.
		Колацѣ.		
130) Зелень.	Зелѣнѣ.	Зелень.	Зелен.	Зеленѹшка.
131) Дубѣ.	Грaстѣ.	Дубѣ.	Раст.	Даб.
		Растѣ.	Дуб.	
132) Пенѣ.	Грѣкѣ.	Стабло.	Пањ.	Пењ.
	Пѹгнѣ,			
	Труп.			

13

124) *Соль* је Славенски; Јанковић има само *со* и Српски и Илиријски (право).

125) *Сјудо* је погријешено, мјесто *чудо*, као што је и Јанковић поправио: но он има и *дѣво*, и Српски и Илиријски. Говори се истина *дивота* (Wunderföhrheit). и (прилаг.) *дивно*; али *диво* ја нијесам чуо до данас.

126) *Гарменѣ* је неправо написано, мјесто *грменѣ* (coll. од *грм*); Јанковић ове ријечи нема никакo, него има у Илиријскоме *дубрава* и *лѣсъ*, а у Српскоме *лесѣ* и *шума*. *Дубрава* може се ђешто (у Србији и у Ерцеговини) чути; али *лѣсъ* и *лесѣ* не говори нико.

127) *Туава* је погријешено (може бити у штампању), мјесто *трава*, као што је и Јанковић поправио. Он има *зелье* и у Српскоме и у Илиријскоме, а *билѣ* само у Српскоме. *Зелье* се зове она трава, које се лист кува и једе; а *билѣ* се зову оне траве, што жене беру, те се у њима купају (н. н. на Ђурђев дан), или *чине* што с њима.

128) *Стабарѣ* ја не знам шта је (ако није мјесто *стабло*?); и Јанковић ове ријечи нема никакo, него има *дрво* и у Српскоме и у Илиријскоме.

129) *Колазѣ* је погријешено, мјесто *колацѣ*, као што је и Јанковић поправио. *Колѣ* је Руски, и Јанковић има само *колацѣ* и у Српскоме и у Илиријскоме.

130) *Зелень* је неправо написано, мјесто *зеленѣ*.

131) Ваља да је *грaстѣ* погријешено, мјесто *растѣ*, као што је и Јанковић поправио. Он има у Српскоме још и *растовина* и *дубовина* (а *дубѣ* нема никакo!); но *растовина* и *дубовина* значи дрво (дрво) *растово* или *дубово*.

132) *Грѣкѣ* ја не знам, шта је; и Јанковић ове ријечи нема никакo. *Пѹгнѣ* је погријешено, мјесто *панѣ*, као што је и Јанковић поправио. Он има у Српскоме само *панѣ*, а у Илиријскоме и *панѣ* и *трупѣ*; но *трупѣ* значи *Жупѣ*.

РУСКИ.	ИЛИРИЈСКИ.	СРПСКИ.	СРПСКИ. (поправљено).	БУГАРСКИ.
	(ПО СРАВНИТЕЉНОМ СЛОВАРУ).			
133) Листы.	Листи.	Листье.	Лишће, sing. лист.	Листó.
134) Плоды.	Вокжье, Плòдь.	Плоды, Овошце, Вотье.	Воће.	Овóште, Овóшче.
135) Кора.	Корра.	Кора.	Кора.	Корà.
136) Корень.	Корьень.	Корень.	Коријен.	Кóрен.
137) Сукъ.	Грана, Гуоя.	Грана.	Грана, Младица	Вèћа.
138) Поле.	Гнива, Поље.	Полъ.	Поље.	Пòле.
139) Лугъ.	Ливада, Ваде.	Лугъ, Ливада.	Лука. Ливада.	Љивáда, Ливáда.
140) Жито.	Ситекъ.	Жито.	Жито.	Жíто.
19 141) Рожь.	Џерсъ.	Рожь, Ражь.	Раж.	Ръж.
142) Овесъ.	Овасъ.	Овесъ, Овасъ.	Овас.	Овéc.

133) Јанковић има п *листье* и *лиштье* (право!) и у Српскоме и у Илиријскоме.

134) *Вокжье* је погрјешено, мјесто *вотье*, као што је и Јанковић поправно. Он има у Илиријскоме и *вотье* и *плоды*, а у Српскоме и *вотье* и *овошце* и *плоды*. Ни *овошце* ни *плоды* није Српски; кад би се и говорило *плоды*, у нас не би значило *воће*, него сваки *род*.

135) *Корра* је неправо написано, мјесто *кора*, као што је и Јанковић поправно.

136) *Корьень* је неправо написано, мјесто *корѣнь*, као и *корень*, мјесто *коренъ* (Ресавски и Сремачки; а Шокачки је *корин*).

137) Ја не знам, шта је *гуоя*; Јанковић има само *грана* и у Српскоме и у Илиријскоме. *Младица* значи оно, што за једно љето узрасте.

138) *Гнива* је погрјешено, мјесто *нива* (или управо *њива*), а *полъ*, мјесто *поље*. Јанковић има само *поле* и у Српскоме и у Илиријскоме.

139) *Ваде* ја не знам, шта је: Јанковић има у Илиријскоме само *ливада*, а у Српскоме и *лугъ* и *ливада*. *Лугъ* се у Српском језику зове *шуња* у *равни*. *Ливада* се зове свака њива, ље се коси сијено; а *лука* је само у равни поред воде.

140) *Ситекъ* ја не знам, шта је. Јанковић има *жито* и у Српскоме и у Илиријском.

141) *Џерсъ* има и Јанковић: али ја се не оиомињем, [да сам ту ријеч до сад чуо (да није погрјешено, мјесто *ражь*? зашто Јанковић има *ражь* и у Илиријскоме). *Рожь* је Руски, и Јанковић има само *ражь*. *Рвати*, чини ми се, кажу *hers* (*hers*), мјесто *раж*.

142) *Овесъ* је по Руски; и Јанковић има само *овасъ*.

РУСКИ.	ИЛИРИЈСКИ.	СРПСКИ.	СРПСКИ.	БУГАРСКИ.
	(ПО СРАВНИТЕЉНОМ СЛОВАРУ).		(ПОПРАВЉЕНО).	
143) Вино-градъ.	Грозђе, Виногро- ценъ.	Биновакичъ.	Грозд, Грожађе.	Грозд.
144) Рыба.	Рѣба.	Рѣба.	Рѣба.	Рѣба.
145) Червь.	Сарвъ.	Червь.	Црв.	Црвѣѣк.
146) Муха.	Муѣа.	Муха, Мува.	Муа. Мува.	Муха, Муа.
147) Звѣрь.	Звѣрь.	Звѣрь.	Звијер, Живинче	Звѣр, Дѣвѣѣѣѣѣ, Скот.
148) Бѣкъ.	Во, Говедсе.	Бѣнъ, Волъ.	Во (воо).	Вол.
149) Корова.	Крава.	Крава.	Крава.	Крава.
150) Баранъ.	Ованъ.	Јагнъ.	Ован.	Овѣн.
151) Рогъ.	Рѣгъ.	Рогъ.	Рог.	Рог.
152) Конъ, (Лошадь).	Кони.	Конъ, Паритъ.	Конъ.	Конъ.

20

143) Јанковић има *грозђе* и *грожде* и *гроздъ*, и у Српскоме и у Илиријскоме, па још код *гроздъ* каже под звијездицом, да „значитъ *кистъ* винограднују;“ а код *грожде* и *грозђе* каже, да „значитъ самѣи *лгоди* на кистѣ находящѣи ся.“ Запста је за чудо, како Јанковић није знао, да је *грожађе* сабирателно име (попмен *collectivum*) од *грозд*; а „*лгоди*“ се Српски зову *луна*. *Виноградецъ* (мјесто *вишни грозенъ*) то је Чешки; *биновакичъ* је погријешено, мјесто *винови кичъ*, и то је Вендски; но Јанковић ове ријечи ни у једноме парјечију нема никакво.

144) Јанковић је и у Илиријскоме написао *рѣба* (*поправио наошачко*).

145) *Сарвъ* је погријешено, мјесто *царвъ*, или управо *црвъ*; а *червъ* је по Руски. Јанковић има у Српскоме *червъ* и *црвъ*, а у Илиријскоме *црвъ* и *сарвъ*!

146) Јанковић има и у Српскоме и у Илиријскоме *муха* и *мува*.

147) У Илиријском је *звѣрь* неправом написано, мјесто *звѣрь* (Ресавски и Сремачки *звер*, а Шокачки *звир*). Јанковић има у Српскоме *зверъ* и *звѣрь* и *марва*, а у Илиријскоме само *звѣрь*. *Звијер* (као и у Рускоме *звѣрь*) значи само *ein wildes Thier*; *марва* значи домаће животиње, које се једу, а животиње које се не једу (као и. п. цсето, мачка), оне се зову *скот*.

148) *Говедсе* је погријешено, мјесто *говече*, а *бѣнъ*, мјесто *бѣкъ*. Јанковић има у Илиријскоме *во* и *говече* (ће каже под звијездицом: „*Говече* естъ имя общее, подъ которымъ рогатый скотъ разумѣется, то естъ: *Бѣкъ* и *корова*.“), а у Српскоме *во* и *волъ*. *Бѣк* у Српском језику значи *der Stier*.

150) Јанковић има *ованъ* и у Српскоме.

152) *Кони* и *конъ* погријешено је, мјесто *конъ*, а *паритъ*, мјесто *паритъ*, као што је и Јанковић поправио. *Парит* се ријетко говори, и значи престога коња, који није ат.

РУСКИ.	ИЛИРИЈСКИ.	СРПСКИ.	СРПСКИ.	БУГАРСКИ.
	(по СРАВНИТЕЉНОМ СЛОВАРУ).		(ПОПРАВЉЕНО).	
153) Свиња.	Прасазъ, Свиња.	Свине, Крме, Крмче.	Свиња, Крме.	Свиња.
154) Собака.	Пасъ.	Песъ, Пасъ.	Цесето, Вашка.	Куче. Цесето.
155) Котъ.	Мака.	Мачакъ.	Мачак.	Котка.
156) Мышь.	Мискъ.	Мышь.	Миш.	Мишѣк.
157) Птица.	Птица.	Птица.	Тица, Втица.	Пиле.
158) Перо.	Перо.	Перо.	Перо.	Перѣ.
159) Пѣтелъ.	Пѣвацъ, Кокотъ.	Пѣтелъ, Петао.	Пијетао, Пијевац.	Петѣл.
160) Яйцо.	Яе.	Яе, Яйцо.	Јаје.	Јеце, Јајце.
161) Курица.	Кокоскъ.	Кокѣшка.	Кокѣш.	Кокѣшка.
162) Гусъ.	Гуска.	Гуска.	Гуска.	Гаска.

153) *Прасазъ* је погрѣшено, мјесто *прасацъ*, а *свине* мјесто *свиња*, као што је и Јанковић поправно. Он код *прасацъ* назначује под звјездicom: „*Порѣсе* значитъ: *Поросенка*, а *Прасацъ* бољшаго *Поросенка*.“

154) *Песъ* је по Славенски. Јанковић има и у Српскоме и у Илиријскоме *пасъ* и *цесето*; по *пасъ* значи само мушкарца, а *цесето* сав род пасиј.

155) *Мака* ваља да је погрѣшено, мјесто *мачка*. Јанковић има и у Српскоме и у Илиријскоме и *мачакъ* и *мачка*, и код ове пошљедње ријечи назначује под звјездicom: „*Мачка* значитъ самку, и естъ има общее, подъ которимъ разумѣта се самецъ и самка, *мачакъ* значитъ тољко самца.“

156) *Мискъ* је погрѣшено, мјесто *мишь*. Јанковић има и *мишь* (ваљало би да је *мишъ*) и Српски и Илиријски.

157) Бешто се по варошима (у Тријему, у Бачкој и у Банату) говори и *птица*.

159) *Пѣвацъ* је неправо написано, мјесто *пѣвацъ*; а *пѣтелъ* је по Славенски. Јанковић има у Српскоме само *петао*, а у Илиријскоме и *пѣвацъ* и *петао* (*петао* је Ресавски и Сремачки, а Илиријски ваљало би да је *пѣтао*); а мјесто *кокотъ*, које се такођер може чути, особито у пјесмама и у приповијеткама, има *кокошъ* (!), па још под звјездicom каже: „*Кокѣшъ* естъ има общее, подъ которимъ разумѣта се *Самецъ* и *Самка*, то естъ: *Пѣтухъ* и *курица*.“

160) *Яйцо* је по Руски; Јанковић има *яце* мјесто тога, по и то је могло постати, зашто је у нас *јајце* (а не *јацице*) умалително (diminutivum) од *јаје*.

161) *Кокоскъ* је погрѣшено, мјесто *кокошъ*. Јанковић има и у Српскоме и у Илиријскоме и *кокошъ* и *кокошка*.

РУСКИ.	ИЛИРИЈСКИ.	СРПСКИ.	СРПСКИ.	БУГАРСКИ.	
	(ПО СРАВНИТЕЉНОМ СЛОВАРУ).		(ПОПРАВЉЕНО).		
163) Утка.	Патка, Пловка, Утка.	Патка.	Патка, Пловка.	Паџица.	21
164) Голубъ.	Голубичи.	Голубъ.	Голуб.	Галъб. Гаџаб.	
165) Соха.	Рало.	Плугъ.	Плуг, Ралица, Рало.	Плуг, Рало, Демалуг.	
166) Борова.	Брана.	Брана.	Дрѣвача. Брана.	Бранѧ.	
167) Межа.	Медя.	Храница, Хатаръ.	Меџа.	Междѧ. Междѧ.	
168) Домъ.	Домъ. Гиза, Кужѧ.	Домъ, Кутѧ.	Куџа. Дом.	Кѧнта. Дом.	
169) Дверь.	Врата.	Дверь.	Врата.	Врата.	
170) Дворъ.	Дворъ.	Дворъ, Авлѧ.	Двор. Авлѧ.	Двор.	
171) Городъ.	Градъ.	Варош.	Варош. Мјесто.	Град.	

163) *Утки* ја до данас нијесам чуо у Српскоме језику да се говори: Јанковић има само *патка* и *пловка*, и у Српскоме и у Илиријскоме.

164) *Голубичи* је погрјешено. (ваља да мјесто *голубићи*). Јанковић има (као што треба) *голубъ* и у Српскоме и у Илиријскоме.

165) Јанковић има у Илиријскоме *рало* и *илугъ*, а у Српскоме само *илугъ*. Између *илуга* и *ралице* у нас има разлика: *ралица* је управо као Руска *соха*: она има само једну ручицу, и њом се оре по брдовитим мјестима, и то само на два вола; а *рало*, колико се ја опомињем, само се у пјесмама спомиње.

166) Мени се чини, да се *брана* зове само, кад се начини од грања и од трња.

167) *Медя* је неправо написано, мјесто *медѧ*, *храница* мјесто *граница*, а *хатаръ* мјесто *атаръ*. Јанковић има у Илиријскоме *медя* и *граница*, а у Српскоме *граница* и *атаръ*. *Атар* се највише говори по Маџарској, а ни *граница* није по народу свуда позната тако, као *меџа*.

168) *Гиза* је погрјешено, мјесто *гиза* (или управо *иџа*), а *куџа* мјесто *кутѧ*. Јанковић *иџа* нема никако, него има *домъ* и *кутѧ*, и у Српскоме и у Илиријском.

169) *Дверь* је Славенски; Срби само у цркви на олтару кажу *двери*. Јанковић има у Српскоме само *врата*, а у Илиријскоме и *врата* и *двери*.

170) Јанковић има у Српскоме само *авлѧ*.

171) Јанковић добро каже код *градъ*: „*Градъ* по Србски значить крѣпость или укрѣпленное мѣсто.“

РУСКИ.	ИЛИРИЈСКИ.	СРПСКИ.	СРПСКИ.	БУГАРСКИ.
	(ПО СРАВНИТЕЉНОМ СЛОВАРУ).		(ПОПРАВЉЕНО).	
172) Очагъ.	Огнище.	Огнище.	Огњниште.	Огниште.
²² 173) Мѣра.	Мера.	Мера.	Мјера.	Мѣра, Мѣрка.
174) Кадь.	Бодены, Жеберъ.	Када, Каца.	Каца, Када, Буре.	Каца, Баџва, Борѣло.
175) Топоръ.	Чекира.	Сѣкира, Сикира.	Сјекира, Сикира.	Балтѣја, Балтак.
176) Поясъ.	Полсъ, Пасъ.	Поясъ.	Појас, Пас.	Појас.
177) Гвоздь.	Чъаво, Чъавель.	Гвоздь.	Клин, Чавао, (Чаваљ), Ексер.	Пирѣн.
178) Возъ.	Вознѣа, Возенѣе.	Возъ. Кола.	Воз.	Возѣне.
179) Хлѣбъ.	Глѣбъ. Кру.	Хлѣбъ, Лѣбъ.	Лѣб.	Хлѣб.

172) Боље би било, да је написано *огниште*: зашто ће *огниште* Рус да чита *огњниште*.

173) *Мера* је по Илиријски неправо написано, мјесто *мѣра* (а Шокачки је *мира*). Јанковић има и *мера* и *мѣра* и у Српскоме и у Илиријскоме.

174) *Бодены* може бити да је погрјешено мјесто *баданъ*, а *жеберъ* мјесто *чабаръ*. Јанковић има и *бодены* и *жеберъ*, него код *жеберъ* каже под звијездicom: „*Жеберъ* или *чабаръ* собственно значить *ушагъ*.“ *Када* се зове кратка а широка каца (па још у врљу шира, него у дну; али дугуљаста, као оне, што се у њима куна): а *буре* је задивљено с обје стране. Тако и у Бугарскоме *борѣло* значи мало дугуљасто буренце, што се по два на коњу носе: а *баџва* је велика каца (које се и у Србији говори доле око Мораве).

175) *Чекира* је погрјешено, мјесто *сѣкира*. Јанковић има и у Српскоме и у Илиријскоме само *сикира*. По Ресавском нарјечју говори се и *секира*.

177) *Чъаво* је погрјешено, мјесто *чавао* (или као што се у брзом изговору чује *чаво*), а *чъавель* мјесто *чавалъ* или *чавиль*; а *гвоздь* је Славенски. Јанковић има у Српскоме и *ексеръ* и *гвоздь*, а у Илиријскоме као што је и овђе (*чъаво* и *чъавель*).

178) *Вознѣа* је погрјешено, мјесто *возня*, (или управо *вожњи*), а *возенѣе*, мјесто *возене*. Јанковић има *возъ* и *кола*, и у Српскоме и у Илиријскоме: по *кола* и *воз* није свеједно: *воз* је товар, који се *вози*, на макар на коњима, или на саонима.

179) Јанковић има у Српскоме *хлѣбъ* (које није Српски) и (Ресавски и Сремачки) *лебъ* и *лебацъ*, а у Илиријскоме *хлѣбъ* и *кру*.

	РУСКИ.	ИЛИРИЈСКИ.	СРПСКИ	СРПСКИ.	БУГАРСКИ.
	(ПО СРАВНИТЕЉНОМ СЛОВАРУ).			(ПОПРАВЉЕНО).	
188)	Побѣда.	Добитѣ.	Побѣда. Придобленіе.	Побједа.	Побѣда. Надвив.
189)	Война.	Ратъ.	Война.	Рат, Крајина.	Војска, Воѣна.
24 190)	Воинъ.	Воиникъ. Витець. Затосникъ.	Воинъ.	Војник.	Војник.
191)	Лѣнь.	Лѣнось, Лотрѣство	Лѣнь.	Лијеност.	Лѣнос, Лѣност.
192)	Ладъ.	Погодба, Складъ.	Сложность, Пзрядство	Слога.	Слѣга
193)	Родины.	Радьянъе. Рождение.	Бабинъе.	Порођај.	Рѣжба.
194)	Поль.	Поодъ, Пода. Тлѣ.	Патосъ.	Таван, Патос, Земља.	Дно.

188) *Придобленіе* је од Српскога глагола (придобити) по Славенском начину начињено; Јанковић мјесто *придобленіе* има *победи* (Ресавски и Сремачки). Мени се чини, да ова ријеч *побједа* није врло позната у народу Српскоме, него се највише говори с глаголима: *надламати*, *надбити*, *добити*, *придобити* и т. д. а суштествително се каже Турском ријечи *мејдин* (или *медин*).

189) *Война* је Руски. Јанковић има и у Српскоме и у Илиријскоме и *ратъ* (дакле поправно иако!) и *воина* и *војска*. Истина да се каже: отишао на *војску*; али војска управо значи *die Armee*.

190) *Воиникъ* је неправно написано, мјесто *воиникъ*; *витець* је погријешено, мјесто *витезь*, а *затосникъ* мјесто *заточникъ* (који се *затче*, да изиђе коме на мејдан). Јанковић је *затосникъ* оставио са свим, а *витець* је поправно, и још лијепо каже под звјездicom: „*Витезь* значитъ собственио *храброго воина*, какаъ на Илиријскомъ такъ и на Србскомъ јазыкъ; а просто *воинъ* называється по Илиријски и Србски *воиникъ*.“ Но при свему овоме он опет има, осим *воиникъ*, у Српскоме и *воинъ* и *вољк*!

191) *Лотрѣство* ја нијесам никад чуо. Може бити, да би по Илиријски било правље *лѣност* (или *лѣнось*); а *лѣнь* је Руски. Јанковић има у Илиријскоме *логрѣство* и *лѣнось*, а у Српскоме и *лѣнь* и *лѣниство* и *лѣнось*.

192) *Изрядство* није Српска ријеч никако; и Јанковић ове ријечи нема ни у ваком нарјечју. Јанковић нема ни *погодба* (зашто *погодба* значи *Vertrag*), него има у Илиријскоме *складъ* и *сложность*, а у Српскоме само *сложность*. *Сложност* би се могло начинити од *сложно*, али има готова ријеч *слога*.

193) *Рождение* је погријешено, мјесто *рождение* (или управо *родьенъе*). Јанковић има у Илиријскоме *радыанъе* и *рождение*, а у Српскоме *радыанъе* и *бабинъ*. *Бабинъ* (или *бабине*) значи оно вријеме (као празновање) послѣ порођаја.

194) *Поодъ* је неправно написано, мјесто *подъ*, а *пода* ваља да је метнуто у родит. падежу.

РУСКИ.	ИЛИРИЈСКИ.	СРПСКИ.	СРПСКИ.	БУГАРСКИ.	
	(по СРАВНИТЕЉНОМ СЛОВАРУ).		(ПОПРАВЉЕНО).		
195) Пашња.	Гнива.	Оранье.	Њива.	Њива.	
196) Иго.	Јрамъ.	Иго, Яремъ.	Јарам.	Јарѣм.	
197) Судно.	Броодъ, Дрѣво, Кораблѣя.	Ладыя.	Лађа.	Ђемѣја.	
198) Битъ.	Китъ.	Битъ.	Кит.	Кит.	25
199) Свѣтъ.	Свѣтъ.	Светъ.	Виђело.	Светѣло.	
200) Громъ.	Гармльеніе.	Гармльави- на.	Гром.	Гром, Грмѣш.	
201) Молодъ.	Младъ.	Младъ.	Млад.	Млад.	
202) Старъ.	Старъ, Давны.	Старъ.	Стар. Вет.	Стар.	

195) *Гнива* је погрпјешено, мјесто *нива* (т. ј. *њива*), као што је и Јанковић поправио. Он има у Илиријскоме само *нива*, а у Српскоме и *нива* и *оранѣ*; но *оранѣ* је *нива* узорана.

196) *Иго* је Славенски, а *јремъ* је по Рускоме. Јанковић има само *јрамъ* и у Српскоме и у Илиријскоме.

197) *Броодъ* је неправо написано, мјесто *бродъ* (као што је и Јанковић поправио), а *кораблѣя* мјесто *корабаль* (Јанковић има *корабль*). *Дрѣво* ја не знам, шта је овђе; ни Јанковић нема ове рјечи. Он има у Илиријском само 25 *брѣдъ* и *корабль*, а у Српском *ладя* и *ораница* и *чамаць* и *чунъ*, на још код свију толкује, шта је које: а) код *ладя*: „*Ладя* значитъ большее судно.“ б) код *ораница*: „*Ораница* есть судно, выдолбленное изъ одного дерева, въ которомъ можно 10 или 12 человекамъ сѣсть.“ в) код *чамаць*: „*Чамаць* можетъ быть и больше и меньше *ораницы*, но онъ сдѣланъ изъ досокъ и бревенъ.“ г) код *чунъ*: „*Чунъ* самое малое судно выдолбленное изъ одного дерева, въ которомъ 3 или 4 человека помѣститься могутъ.“ Мени се чини, да између *чуна* и *оранице* нема никакве разлике.

199. *Свѣтъ* је по Илиријски неправо написано, мјесто *свѣтъ* (но то у Српском језику значи die Welt. Ја се опомињем само у једној пјесми да *свијет* или *свет* значи Tageslicht: „Од вечера до *света*“). Јанковић има у Српскоме *светъ* и *свѣтъ*. *Виђело* се Ресавски говори *видело*, а Сремачки и Шокачки *видило*.

200) *Гармленіе* је неправо написано, мјесто *грмљенье*, а *гармльавина* мјесто *грмљавина*. Јанковић има у Српскоме *грмљавина* и *грмљавица*, а у Илиријскоме само *грмљавина*. *Грмљавица* није Српски; а *грмљавина* (и *грмљава*) не значи управо *гром*, него је то пуцњава громовна.

202) Мјесто *давний* (тако има Јанковић) у нас је обичније *давнашњи*. *Вет* (Ерцеговачки и *везд*) само се аџинама каже. Животињама се каже и *матор*, мјесто *стар*.

	РУСКИ.	ИЛИРИЈСКИ.	СРПСКИ.	СРПСКИ.	БУГАРСКИ.
	(ПО СРАВНИТЕЉНОМ СЛОВАРУ).			(ПОПРАВЉЕНО).	
203)	Здоровъ	Здравъ, Цитаво. Јако.	Здравъ.	Здрав.	Здрав.
204)	Высоко.	Высоко, Узвысено.	Високо.	Високо.	Високо.
205)	Низко.	Ниско, Нызоко.	Низко.	Ниско, (Низак).	Ниско. (Нисок).
206)	Велико.	Велико. Вельѣ.	Велико.	Велико, Големо.	Големо.
207)	Мало.	Малагано, Мало, Жгльѣ.	Мало.	Мало.	Мало.
208)	Бѣло.	Бѣло. Снѣхано.	Бѣло, Бело.	Бијело.	Бѣло.
209)	Черно.	Царно, Врано.	Черно.	Црно, Врано.	Црно. Черно.
210)	Красно.	Зарльѣно. Рудно.	Червено. Црвено.	Црвено, Црљено	Црвѣно, Червѣно.
211)	Зелено.	Зелѣно.	Зелено.	Зелено.	Зелѣно.

203) *Цитаво* је погријешено, мјесто *чигаво* (дијело), а *јако* ваља да је мјесто *јак* (ѣаѣ). Јанковић ови двију ријечи нема никако.

204) *Узвысено* је погријешено, мјесто *узвишено*, као што је и Јанковић поправно, (па још и са *и* написао! Али је опет зато у Српскоме *високо поправио* и написао са *и*, као и у Илиријскоме!).

205) *Нызоко* може бити да је погријешено, мјесто *низак*. Јанковић има само *ниско* (а у Српскоме *низко*!).

206) *Вельѣ* ваља да је погријешено, мјесто *веле*: Јанковић ове ријечи нема никако.

207) *Жгльѣ* је погријешено, мјесто *жльѣ*. Јанковић има само *мало*, и у Српскоме и у Илиријскоме.

208) Но Илиријски је *бѣло* неправо написано, мјесто *бѣло*; *бело* је Ресавски и Сремачки (а Шокачки *било*). *Снѣхано* ваља да је погријешено, мјесто *снѣжано*; Јанковић ове ријечи нема никако.

209) *Царно* је неправо написано, мјесто *црно*, као што је и Јанковић поправно. *Черно* је Руски; Јанковић има *црно* и *врано* и у Српскоме и у Илиријском. У нашим народним pjesмама има и *царно*.

210) *Зарльѣно* је погријешено, мјесто *црљѣно*, као што је и Јанковић поправно. *Рудно* ја нијесам у нас чуо до сад, да се говори, него се говори истина *руди*, и *зарудило* (*зарудило*) воће, кад почне да зри. *Червено* се не говори Српски; Јанковић нити има у Илиријскоме *рудно*, ни у Српскоме *червено*, него у Илиријскоме *црљѣно*, а у Српскоме *црвено*.

РУСКИ.	ИЛИРИЈСКИ.	СРПСКИ.	СРПСКИ.	БУГАРСКИ.
	(ПО СРАВНИТЕЉНОМ СЛОВАРУ).		(ПОПРАВЉЕНО).	
212) Остро.	Оштро, Артасто, Бодежљиво.	Оштро, Оштрљато.	Оштро, Остро.	Остро.
213) Сыро.	Влажно. Мокро. Сирово.	Сыро, Сырово.	Влажно: Сирово.	Сурово.
214) Легокъ.	Лагаганъ. Лакъ.	Легокъ. Лакъ.	Лак.	Лек.
215) Толстъ.	Дебео. Круупанъ.	Дебелъ, Дебео.	Дебео.	Дѣбел.
216) Добро.	Добро.	Добро.	Добро,	Добрѣ.
217) Хорошо	Добро. Лѣпо.	Изрядно. Лѣпо.	Добро. Лијено.	Хубаво.
218) Лѣпо.	Лѣпо, Драгосно.	Лѣпо, Красно.	Лијено, Красно.	Хубаво, Красно.
219) Благъ.	Добаръ, Благосло- венъ.	Благъ.	Благ, Добар.	Добар.

27

212) *Артасто* ја не знам шта је (да није мјесто *ртасто*?), а и Јанковић има тако. *Бодежљиво* је погрјешено, мјесто *бодежљиво*, него је за чудо, како Јанковић то није знао поправити, него метнуо тако исто! Он има дакле у Илиријскоме као што је и овђе, а у Српскоме још и *остро*. *Бодежљиво* је, (ако се говори тако?), што *боде* (н. п. трава кака), а *оштрљато*, *зашиљено* (irit-ziǵ); даклем у Српском језику ниједно не значи јџагј.

213) *Сыро* није Српски; Јанковић има и у Српскоме и у Илиријскоме *влажно* и *мокро* и *сырово* (даклем и ово поправно *на опако*!). *Мокро* је више, него *влажно*. *Сирово* значи гођ, (н. п. дрво, месо, кожа).

214) *Легокъ* није Српски, а *лакъ* ваља да је штампарска погрјешка, мјесто *лакъ*; *лагаан* (или *лаган*) говори се истина, али Јанковић нема, него он има и у Српскоме и у Илиријскоме само *лакъ* и *лаганацъ*.

215) *Круупанъ* је неправо написано, мјесто *крупанъ*, као што је и Јанковић поправно и метнуо још и у Српскоме; али *крупан* друго значј, н. п. *крупан човек*, то значи и висок и дебео; тако се каже *крупано брашно*, *крупано*; *крупа* *риба*, *крупа* *новци* и т. д. *Дебелъ* се не говори Српски; Јанковић има само *дебео* и *крупанъ*, и у Српскоме и у Илиријскоме.

217) *Лѣпо* је по Илиријски неправо написано, мјесто *лѣпо* (Ресавски и Сремачки *лепо*, а Шокачки *липо*). *Изрядно* није Српски; и Јанковић ове ријечи ни у каквом нарјечију нема, него има и у Српскоме *добро* и *лѣпо*, као и у Илиријскоме.

218) Јанковић мјесто *драгосно* има *красно* и у Илиријскоме.

219) Јанковић мјесто *благословенъ* има *благъ* и у Илиријскоме.

	РУСКИ.	ИЛИРИЈСКИ.	СРПСКИ.	СРПСКИ.	БУГАРСКИ.
	(по сравнителном словару).			(поправљено).	
220)	Зло.	Зло. Зледно, Злохудно.	Зло.	Зло.	Зло, Лбшо.
221)	Дурно.	Зледно, Грубо, Гардно.	Ружно, Хердъяво.	Ружно.	Лбшо, Причаво.
222)	Худо.	Гудно, Опако.	Худо, Неваляло.	Удо, Зло, Рђаво.	Лбшо.
223)	Скоро.	Барзо, Уреда, Наипрече, Гарло.	Скоро, Хитро, Таки.	Брзо, Скоро.	Скбро, Брже.
224)	Тихо.	Тиго, Полакко, Лагано.	Тихо.	Полако, Полага- но.	Полека.
225)	Живо.	Живо, Обартно.	Живо.	Живо, Брзо.	Живо, Брзо.

220) Јанковић има у Илиријскоме само зло, а у Српскоме и зло и зло-судно!

221) *Гардно* је неправо написано, мјесто *грдно*; а *хердъяво* је погреше-шено, мјесто *рдъяво*. Јанковић има све као што је и овђе, само, што има *хердъяво*, мјесто *хердъяво*.

222) Осим ови ријечи Јанковић има још у Илиријскоме и *худно* и *удно*, а у Српскоме и *худно* и *удно* и *опако*.

223) *Барзо* је неправо написано, мјесто *брзо*, које Јанковић није попра-вио, али у Српском има *брзо*! *Наипрече* је неправо написано, мјесто *наипрече*, као што је и Јанковић поправио; а *хитро* је неправо написано, мјесто *итро*, но Јанковић то није поправио. *Гарло* ја нијесам до сад чуо никад. *Таки* се го-вори само у Сријему и у Бачкој и у Банату. Јанковић има *скоро* и у Илириј-скоме; но у Српском језику *скоро* понавјеше значи *не давно* (imlândi), и оту-да се каже *до скоро* и *скорашњи*.

224) *Тиго* и *лагано* овђе у Илиријскоме ваља читати тихо, лагано, зашто је у Словару *г* назначено, да се чита као латинско *h*, но овђе се није могло назначити. И Јанковић је *тиго* тако назначено, а *лагано* није, него има овако, као што и треба: и *полакко* је такођер поправио (*полако*); и осим ови трију ријечи он има у Илиријскоме још и *полагано*, а у Српскоме има и *тиго* и *по-лако* и *полагано*. *Тиго* се Српски каже *тијо* (*г* на *ј*, као и на више мјеста, н. п. *смеј*), али *тијо* у Српском језику значи *ћил*.

225) *Обартно* је неправо написано, мјесто *обртно*, као што је и Јанковић поправио.

РУСКИ.	ИЛИРИЈСКИ.	СРПСКИ.	СРПСКИ.	БУГАРСКИ.
(ПО СРАВНИТЕЉНОМ СЛОВАРУ).			(ПОПРАВЉЕНО).	
226) Радъ.	Радъ, Весео.	Радъ.	Рад, Весео.	Рад.
227) Јести, (Есть, Купаѣь).	Ђсти, Оброко- вати.	Ђсти.	Јести.	Јасти.
228) Пить.	Пити.	Пити.	Пити.	Піти.
229) Пѣтъ.	Пѣвати, Пѣти.	Пѣвати.	Пјевати, Појати.	Пѣјати.
230) Бить, (Уда- ратъ).	Битти, Лупати, Удритти.	Бити, Тутъи.	Бити, Ударити, Тући.	Біти.
231) Спать.	Спати, Спавати.	Спаѣти, Спаваѣти.	Спавати, Спати.	Спаѣти.
232) Лечь, (Ложиться, Лежать).	Ложитисе.	Лечи, Летъи.	Лећи, Лежати.	Лежаѣти.
233) Взять, (Брать, Имаѣь, Принять).	Вазяѣти, Узяти, Примѣти.	Взяѣти, Узѣти.	Узети, Примити.	Зѣмати. 29
234) Любить, (Мило- вать).	Ѓлюбити, Хютѣти.	Любити.	Пазити, Милова- ти.	Ѓубити, Милуваѣти.

227) *Оброковати*, мислим, значи само *јести оброком*; то јест: *доручковати, ручати, ужинати* и *вечерати*.

229) *Пѣвати* и *пѣти* неправо је написано, мјесто *пѣвати* и *пѣти* (ако се ово друго говори?). Јанковић има у Српскоме и *певати* (Ресавски и Сремачки; а Шокачки *ивати*) и *појати*, и код *појати* дијего назначује под звијездицом: „*Појати* собственно значаѣт: *иѣти духовни иѣти*.“

230) *Битти* и *ударитти* неправо је написано, мјесто *бити* и *ударити*. Јанковић је *ударити* поправно, а *бити* није! *Лупати* значи бити с *лупом*, и слабо се у овом смислу говори, већ ако у шали.

231) *Спаваѣти* неправо је написано, мјесто *спавати*, као што је и Јанковић поправно. *Спати* слабо се говори, него се у пјесмама чује.

232) *Ложитисе* ја нијесам никад чуо у Српском језику (може бити, да је овђе узето из Рускога), а *лечи* је по Руски. Јанковић има у Илиријскоме и *ложитисе* и *летъи* и *лежати*, а у Српскоме само *летъи* и *лежати*.

233) Ни *вазјати* ни *взјати* ни *узјати* није Српски. Јанковић има у Српскоме *узети* и *примити*, а осим ови двију ријечи, још и *взјати*!

234) *Ѓлюбити* је погрѣшено, мјесто *любити*, као што је и Јанковић поправно; а *хютѣти* ја не знам, шта је. Јанковић има, осим *любити*, још и *ми-*

РУСКИ.	ИЛИРИЈСКИ.	СРПСКИ.	СРПСКИ. (поправљено).	БУГАРСКИ.
	(по сравнитељном словару).			
235) Носитъ.	Носити.	Носити.	Носити.	Нѡсити.
236) Возитъ.	Возити, Свѣсти.	Возити.	Возити.	Вѡзити.
237) Рѣзатъ.	Резати.	Рѣзати, Сѣчи.	Резати.	Рѣзати.
238) Свѣтъ.	Сіати.	Сеяти.	Сијати.	Сѣти.
239) Шахатъ.	Орѣти, Тѣхати, Землю.	Орѣти.	Орѣти.	Орѣти.
240) Скрытъ, (Спрятатъ, Таитъ).	Крѣти, Скрыти.	Сокрѣти, Сакрѣти.	Сакрѣти, Тајити.	Скрѣти.
241) Литъ.	Лити.	Лити.	Лити.	— — —
242) Варитъ.	Кухати.	Варити, Кухати.	Кувати, (Куати), Варити.	Вѣрити.
243) Есть.	Есть.	Есть.	Јест; Је.	Јест, Је.
30 244) Даѣ.	Даѣ.	Даѣ.	Дај.	Дај.

ловати, и у Српскоме и у Илиријском. *Любити* у Српском језику значи *цѣливати* (цѣлѣн), а *миловати* истина да значи и *лобити*, али понајвише значи *liebŕojen*; него се највише говори *пазити*, н. п. пази га, као свога сина; пазе се човек и жена; пазе се као браћа и т. д.

236) *Свѣсти* ваља да је погријешено, мјесто *свести*, али Јанковић има тако, као што је и овђе.

237) *Рѣзати* и *сѣчи* није Српски; Јанковић има и у Српскоме и у Илиријском *резати* и *сѣти* (по Илиријски ваљало би да је *сѣти*; а Шокачки *сити*).

238) *Сеяти* је Ресавски и Сремачки. Јанковић има у Илиријском и *сіати* (боље би било *сіати*) и *свјати*, а у Српском *сеяти* и *свјати* (*свјати* није требало ни у Српском ни у Илиријском).

239) *Орѣти* је погријешено, мјесто *орати*, као што је и Јанковић поправио (п *орѣти* је по Српски погријешено, зашто се говори *орати*; Јанковић нема никако знака гласударенија). *Тѣхати*, *землю*, ваља да је погријешено, мјесто *тежати землю*. Јанковић нема ништа више, до *орати*.

240) *Сокрѣти* није Српски; Јанковић има у Српском *крѣти* и *скрѣти* и *сакрѣти*, а у Илиријском, као што је и овђе.

242) Јанковић има у Српском *варити* и *кувати* и *кухати*, а у Илиријском само *кухати*. *Кухати* не говори нико, а *варити* понајвише се говори само за *млијеко* и за *воду*.

243) Јанковић има и *есть* и *е*, и у Српском и у Илиријском.

РУСКИ.	ИЛИРИЈСКИ.	СРПСКИ.	СРПСКИ. (ПОПРАВЉЕНО).	БУГАРСКИ.
245) Стой.	Стай.	Стой.	Стој, Стани.	Стој.
246) Иди, (Поди, Ступай).	Иди, Поги.	Пойди, Иди.	Иди. Пођи.	Їди.
247) Ја.	Ја, Ю.	Ја.	Ја.	Ја.
248) Ты.	Ты.	Ты.	Ти.	Ти.
249) Онъ.	Онъ.	Онъ.	Он.	Оне.
250) Она.	Она.	Она.	Она.	Онаја.
251) Мы.	Мы.	Мы.	Ми.	Нија.
252) Вы.	Вы.	Вы.	Ви.	Вија.
253) Они.	Они.	Они.	Они.	Онија.
254) Имъ.	Гнимъ.	Имъ, Нима.	Њима; Им.	Ним.
255) Что.	Что.	Что.	Што, Шта.	Што.
256) Чѣмъ.	Счѣмъ.	Чѣмъ, Чимъ.	Чим, Чиме.	Сос што.
257) Кѣмъ, (Кто).	Ки, Тко; Кее.	Гдо, Кой, Ки; Кѣмъ, Кимъ.	Тко, Ко.	Чрез когò.

246) *Поги* је погријешено, мјесто *идѡи*. Јанковић има и у Српскоме и у Илиријскоме *иди* и *пойди*.

247) *Ю* не треба овђе; ни Јанковић нема.

248) *Ты* је, и у Српскоме и у Илиријскоме, неправо написано, мјесто *ти*.

252) *Вы* је, и у Српскоме и у Илиријскоме, неправо написано, мјесто *ви*.

254) *Гнимъ* је погријешено, мјесто *нимъ* (*њимъ*), или управо *нима*. Јанковић има и у Српскоме и у Илиријскоме *нима* и *нимъ* (*нимъ*, то је твор. јединств.)

255) *Что*, и у Српском и у Илиријском, неправо је написано, мјесто *што*; Јанковић има и *что* и *што*.

256) *Чѣмъ* је Руски. Јанковић има у Илиријскоме и *чимъ* и *счѣмъ*, а у Српскоме и *чимъ* и *счемъ* и *счѣмъ*!

257) *Кее* ја не знам, шта је. Јанковић има у Илиријскоме само *ки* и *тко*, а у Српскоме *ко* и *тко*. Србин само код мртви ствари, којима се што ради, пита и одговара у творит. падежу, н. п. *чимъ*? — *ножем*, *дрветом*, *пером*, *крвљу*, *водом* и т. д.; али код живи ствари, које саме раде, тако не може казати, него окрене дружцје, н. п. ко је то учинио? — Петар, Павле и т. д.

	РУСКИ.	ИЛИРИЈСКИ.	СРПСКИ.	СРПСКИ.	БУГАРСКИ.
	(ПО СРАВНИТЕЉНОМ СЛОВАРУ).			(ПОПРАВЉЕНО).	
258)	Да.	Тако-ѣ, Ѣсь.	Тако.	Да, Ја.	Јеј, Такà.
259)	Нѣтъ.	Не.	Нѣтъ, Ніе, Нема.	Не, Није, Нема.	Не.
260)	Гдѣ.	Гди, Гдино.	Гдѣ.	Гђе, (Ѣе).	Дѣка, Где.
261)	Здѣсь.	Овди.	Овдѣ.	Овђе.	Тува, Тука.
262)	Тамъ.	Таммо, Онаммо.	Тамъ, Тамо.	Тамо.	Там.
263)	Подъ.	Подъ.	Подъ.	Под.	Под, Одòле.
264)	Надъ, (На).	На, Надъ, Гори.	Надъ.	Над.	Над, Од горе.
265)	Во (въ).	У.	У.	У.	В.
266)	Когда.	Кадá. Кадъ.	Когда, Када.	Кад, Када.	Когà.
267)	Теперь. (Нынѣ).	Садá, Садарь.	Сада, Садъ.	Сад, Јако.	Сегà.

258) Јанковић има, и у Српскоме и у Илиријскоме, *да* и *ја* и *тако* (*тако* и Руси имају, и то значи јо).

259) *Нѣтъ* је Руски. Јанковић има у Илиријском *не* и *ніе*, а у Српском *нејма* и *ніе*.

260) Јанковић има у Илиријскоме као што је и *овђе*, а у Српскоме има и *где* (Ресавски) и *гди* (Сремачки) и *гдѣ* (ово се у Сарајеву може чути).

261) Јанковић има у Илиријск. *овдѣ* и *овди* и *овде*, а у Српском само *овдѣ* и *овде*.

262) *Таммо* и *онаммо* неправо је написано, мјесто *тамо* и *онамо*, као што је и Јанковић поправно. *Тамъ* је Руски. Јанковић има и у Илиријскоме и у Српскоме *тамо* и *онамо* (у Српском језику има мала разлика између *тамо* и *онамо*).

264) Јанковић има и у Српскоме *на*; али друго је *над*, а друго *на* и *гори* (горе).

266) *Когда* је Руски. Јанковић има *кадъ* и *када* и у Српскоме. Као *када* говори се и *каде*.

267) Јанковић има у Илиријскоме *сада* и *садарь*, а у Српскоме и *садъ* и *сада* и *садарь*. Као *сада* говори се и *саде*, а као *садарь* говора се *ђешто* и *садека* и *садекана* и *садекар* и *садекарена*, али је права ријеч *сад*.

РУСКИ.	ИЛИРИЈСКИ.	СРПСКИ.	СРПСКИ.	БУГАРСКИ.
(ПО СРАВНИТЕЉНОМ СЛОВАРУ).			(ПОПРАВЉЕНО).	
268) Прежде.	Пріе, Парво.	Прежде, Предье.	Прије, Пређе.	Пред, Напрѣд.
269) Послѣ.	Послїе, Накомъ.	Послѣ.	Послије, По ; Наком.	По, Напокон.
270) Какъ.	Какко, Коо, Јкно.	Како.	Како.	Ка, Каквѡ.
271) Безъ, (Кромѣ).	Безъ, Брѣзь.	Кромѣ, Безъ.	Без, Брез, Осим.	Без.
272) Или, (Либо).	Илли, Алли.	Или, Либо.	Или.	Илї.
273) Вотъ.	Эво, Ово, Этто, Нутти.	Вишъ.	Ето, Гле.	Етѡ.

32

268) *Парво* је неправо написано, мјесто *прво*, као што је и Јанковић поправио. *Прежде* је Славенски. Јанковић има у Српскоме само *предье*. Ресавски и Сремачки говори се *пре*, мјесто *прије*.

269) Озђе је Јанковић у Илиријској са свим искварио, зашто је мјесто *послїе* метнуо (Славенски) *послѣ*, а од *накомъ* начинно *наконъ*! А у Српскоме има и *послѣ*, и *после* (Ресавски и Сремачки, а Шокачки *посли*).

270) *Какко* је неправо написано, мјесто *како*, као што је и Јанковић поправио. И *коо* је неправо написано, мјесто *као* или *к'о*, но Јанковић то није поправио. *Јкно* ја нијесам чуо никад, а и Јанковић има тако исто. Он има у Српскоме и *као*; но *као* различно је у овоме смислу од *како*.

271) Јанковић има у Српскоме *безъ* и *брезъ* и *кромѣ* и *кромѣ*, а у Илиријскоме *безъ* (са њ!) и *брезъ*. *Кромѣ* је Руски, али се може чути у Сријему и у Бачкој и у Банату по варошима.

272) *Илли* и *алли* неправо је написано, мјесто *или* и *али*; Јанковић је прво поправио, а друго није! *Либо* има и Јанковић, али се то не говори у Српском језику.

273) *Этто* и *нутти* неправо је написано, мјесто *ето* и *нути* (или *нуто*); Јанковић је *етто* поправио, а *нутти* није! *Ово* овђе не треба, чити га Јанковић има. Он има у Српскоме *эво* и *вишъ* (скраћено од *видиш*). Између *эво* и *ето* и *эно* има мала разлика у Српском језику.

Б Р О Ј.

РУСКИ.	ИЛИРИЈСКИ.	СРПСКИ.	СРПСКИ. (поправљено).	БУГАРСКИ.
1 Одинъ.	Еданъ.	Единъ, Еданъ.	Један.	Једен.
2 Два.	Два.	Два.	Два.	Два.
3 Три.	Три.	Три.	Три.	Три.
4 Четири.	Четтари.	Четири.	Четири.	Четѣри.
5 Пять.	Пеетъ.	Пять. Петъ.	Пет.	Пет.
6 Шестъ.	Шеесъ.	Шестъ.	Шест.	Шест.
7 Семъ.	Седамъ.	Седамъ.	Седам.	Сѣдем.
8 Восемъ.	Оссамъ.	Осамъ.	Осам.	Осем.
9 Девять.	Деветъ.	Деветъ.	Девет.	Дѣвет.
10 Десятъ.	Десеетъ.	Десетъ.	Десет.	Дѣсет.
100 Сто.	Сто.	Сто.	Сто, Стотина.	Сто.
1000 Ться- ча.	Тьсучя, Гилѣада.	Тьсуче.	Иѣада.	Хилѣада.

1) *Единъ* није Српски; Јанковић има само *еданъ*.

4) *Четтари* је неправо написано, мјесто *четири*; Јанковић има *четыри* (ваљало би да је *четири*), и у Српскоме и у Илиријскоме.

5) *Пять* није Српски, а *пеетъ* и *аетъ* неправо је написано, мјесто *петъ*. Јанковић има *аетъ* и у Српскоме и у Илиријскоме.

6) *Шеесъ* је неправо написано, мјесто *шесъ* или *шестъ*. Јанковић има *шестъ* и у Српскоме и у Илиријскоме.

8) *Оссамъ* је неправо написано, мјесто *осамъ*, као што је и Јанковић поправно.

10) *Десеетъ* је неправо написано, мјесто *десетъ*. Јанковић има *десетъ*.

1000) *Тьсучя* и *тьсуче* неправо је написано, мјесто *тисушта*, или *тису-тља* (ако се ђе говори та ријеч): а *гилѣада*, мјесто *иљада*. Јанковић има у Илиријскоме *тисутља* и *гилѣада*, а у Српскоме *хилѣада* и *гилѣада* и *иљада*.

[Неке речи из језика „илиријскога“ у овом списку, за које вели Вук или да су погрешно записане или да не зна шта значе, јер их никада пре није чуо, могу се објаснити овако:

бр. 11.) *Дѣвасъ* стоји по свој прилици мјесто *дѣвацъ* или *дјевац* (а не мјесто *дѣвойка*, како је Вук мислио), јер је латин-

ско с у дјевац могло бити погрешком преписано као ћириловско с ; реч дјевац (*vir castus, caelebs*), и ако може бити начињена од писаница, долази још од XV века (види загребачки академ. „Рјечник *hrv. ili srpsk. jezika*“ код ове речи) у дубровачко-далматинских песника, а имају је и готово сви, како би Вук (пишући ове прилоге) рекао, „илиријски“ речници ; најпосле, и другој речи под овим бројем дјевица боље одговара дјевацъ него дъевойка.

бр. 12.) Тетта пре може бити скраћен генетив једн. дѣтета (—тетта), као што је урађено и с другом речју под бр. 139.; на омањком испуштен номинатив дѣте.

бр. 25.) Влаесъ не значи „само код кућеље и лана,“ него и — како је доцније сам Вук означао у II. издању (1852.) свога „Српскога Рјечника“ под овом речју — „ein einzelnes Haar, pilus. cf. коса, длака.“

бр. 75.) Суначе и бр. 108.) бордаче могли су бити погрешно преписане и место суначце и бордацце.

бр. 102.) Парчина погрешно је записано место пржина, које значи — како има доцније и Вук у „С. Рј.“ (1852.) — „по југоз. кр.) der Sand, arena. cf. ишјесак ;“ — исто тако је и чалъ погрешно записано место жалъ (жал), што значи песковита обала (ове речи нема у Вукову речнику).

бр. 110.) Повѣтарзе биће да је погрешно место повѣтарце, а не повѣтарье (у старијим књигама латиницом писаним глас ц често се белажу и знаком z) ; тако и бр. 52. има тизаніе место тпцање, и бр. 129 колазъ место колацъ, како је и Вук означао.

бр. 117.) Дуглина не стоји место дуљина, него место дљина, јер се ови речи налази у облицима : дљина, дљина, дугљина, дуљина, дужина, дугиња и т. д. (види загреб. акад. „Рјечник“ s. v. dučina), премда облика дљина нема ни у Вукову Рјечнику од 1852. год. (има само *adv.* дље).

бр. 120.) Шкрапа је шкрапа, што значи (у множ. шкране, нем. Karren) : паралелни жлебови (дубље или илиће бразде) на каменитом земљишту (кршу) ; реч се у том значењу чује у Далмацији и у Црној Гори, а у Вукову речнику (1852.) шкрапа значи (у Кастелима) ситан камен.

бр. 121.) Вук у II. издању Вукова речника значи и велики камен (у Далмацији).

бр. 128.) Стабар у II. издању Вукова речника објашњено је : „(у Ц г.) der Stamm, caudex, cf. стабло.“

бр. 132.) Грекъ је хрек, коју реч има и Вук у II. издању свога речника, с објашњењем : „(у Дубр.) Stamm, Strumpf, caudex, truncus. cf. стабло, дебло.“

бр. 137.) Гуоя је хвоја, код које речи Вук вели у свом новом речнику : „(у Дубр.) vide грана.“

бр. 139.) **Ваде**, овако узето као засебна реч, не може ништа ни бити, али је то, по свој прилици, сиреда окрњен генетив од речи **ливада** (— ваде): генетив се наводи (истина цео) у „илиријском“ језику и под бројем 112. (огањ, огња).

бр. 140.) **Ситокъ** је по свој прилици погрешно место **житак**, која се реч налази у неким „илиријским“ речницима у значењу **жито** (Korn), а у Вукову речнику од г. 1852. **житак** значи: 1. живот, 2. victualia, 3. стока, благо.

бр. 141.) **Герсъ** је погрешан претис (с латинице: hers) речи **рж**, а не **ерж**, како је мислио (г. 1821.) Вук.

бр. 174.) **Бодени** неће бити **бадањ**, него треба укинути иза ове речи зајету, па читати: бодени жеберъ = **водени чабар**.

бр. 185.) **Натѣзанѣ** биће да стоји место **натјечање** (з место ц, као и у 52. тизаніе, 129. колазъ, 153. прасазъ), а **среченѣ** није срјеченѣ, како овде вели Вук, него је то место **срчење**, коју реч има II. издање Вукова речника с напоменом: „vide срђење.“

бр. 191.) **Лотроство** је талијанизам (од тал. lotrina) и долази, у значењу лепост, Schönheit, у неким „илиријским“ речницима.

бр. 223.) **Гарло** је **хрло** (harlo) и значи (као **адвераб**) **хитро**; у Вукову речнику (1852.) има само придев **хрли** и **хрло**, и то само у другом значењу, место **врли**, **врло**.

бр. 234.) **Хютѣти** је **хутјети**, која реч у II. издању Вукова речника има три значења: 1. мучати, 2. осећати и 3.: „(у Дубр.) кога, н. п. **хуги га**, lieb haben, diligo.“

бр. 257.) **Кее** је **ке** — средњи род од заменице **ки**, **ка**, **ке** — место које.

бр. 269.) У II. издању свога речника Вук има и **наком** и **наком**.

бр. 270.) **Јакно** је **јак’ оно** и говори се по западним крајевима српским место као **оно**, **вано**.

бр. 273.) **Ово** није било непотребно, како је Вук онда мислио, јер се говори у неким српским крајевима место **ево**.]

ОСОБИТИ ОГЛЕДИ

33

БУГАРСКОГ ЈЕЗИКА.

Будући да је Бугарски језик до данас врло мало познат ученим људма, зато ја ево овђе додајем још I. из јеванђелија историју о *Самарјанину* и о *изгубљеном сину*, и *Оче наш*; II. неколико *народни ијесама Бугарски*. За ово из јеванђелија дужан сам благодарити ономе истом Бугарину, коме и за ријечи, а за пјесме другоме Бугарину, такођер из Разлога.

I. ПРЕВОДИ ИЗ ЈЕВАНЂЕЛИЈА.

Лука X, 30.

СРПСКИ.

30. — — — Један човек силазаше из Јерусалима у Јерихон, па га уватише ајдуци,¹⁾ који га свукоше, и изранише, па отидоше, оставивши га пола мртва.

31. А догоди се, да силазаше тим путем некакав свештеник; и виђевши га, прође.

32. А тако и Левит, кад је био на том мјесту, приступи, и виђевши га, прође.

33. А Самарјанин некакав пролазећи дође над њега, и виђевши га, сажали му се.

34. И приступивши, зави му ране, и зали уљем²⁾ и вином;

БУГАРСКИ.

30. — — — Нёкој човек слазеше от Јерусалим в Јерихон и падна в хајдуци, којито го со- блёкоха, и биха го, оставиха го половина мртов, отидоха.

31. И се згоди нёкој свештеник слазеше по тоја паћ, и видё го, и замина.

32. Така истото и Левит про- хождал по това мёсто, дојдё видё го, и замина.

33. А нёкој Самарјанин јахаше по тоја паћ, и дојаха код него, и кату го видё, разжали се.

34. И отиде при него, и по- врза му раните, лејеше отгоре

1) Пустацје.

2) Зептвом.

СРПСКИ.

и посадивши га на своје кљусе, доведе га у гостионицу, и устаде око њега.

34 35. И сјутра даи полазећи извади два гроша, те даде крчмару, и рече му: Гледај га; и што више потрошиш, ја ћу ти платити, кад се вратим.

БУГАРСКИ.

масло и вино: качи го на добитоко си и отнесе го в крчмарницата, и грижеше се за него.

35. На утрето когаси појде, извади два гроша, даде на крчмаре, и вели му: Бринисе за тоја човек, и што би за него потрошил, ја кога се врна ће ти заплате.

Лука XV, 10.

10. — — Један човек имаше два сина.

11. И рече млађи од њи оцу: Оче! дај ми дијо, што припада мени. И отац им подијели имање.

12. И по том до неколико дана покупи млађи син све своје, и отиде у даљну земљу, и тамо просу имање своје, живећи беспутно.

13. А кад потроши све, постаде велика глад у оној земљи, и он се пађе у невољи.

14. И отишавши, приби се код једнога човека у оној земљи; и он га посла у поље своје, да чува свиње.

15. И жељаше напунити трбу свој рошчићима, што свиње једу, и нико му и не даваше.

16. А кад дође к себи, рече: Колико најамлика у оца мојега имају леба и сувише, а ја умирем од глади!

17. Устаћу, и идем оцу мому, па ћу му рећи: Оче! сагријешно сам небу и теби.

18. И већ нијесам вриједан назвати се син твој: прими ме, као једнога од твоји најамлика.

35 19. И уставши отиде к оцу својему. А кад је још подалеко

10. — — Некој човек имал два сина.

11. И рече помладиња от них на башта си: Оче! дај ми дело от имането, што ми се иде. И раздели им имането.

12. И не по много време собра сичко малџија син, и отиде на далечна страна, и там расипа имането си живећи бесплатно.

13. Кога сичко расипа, се згоди по таја страна јак глад, и тој почѐ да трпи нужда.

14. И отиде, та се прилепи при једного човека от тија в таја страна, и тој го прати на селата му, да пасѐ свиње.

15. И жалеше да насити коремо си от козирозите, штоту јадѐха свињето, ама нико и му не даваше.

16. Дојдѐ на себеси, вели: Колџина оцаненици при башта ми насиштаја се хлѐб, а ја от глади умирам.

17. Ће стана, та ће ида при башта ми, и ће му река: Оче! згрѐших на небото и пред тебе.

18. И веће несам достојен да се називам син твој, напраи ме, кату једного от твојите оцаненици.

19. И стана појдѐ ках башта си. И оште далеко тој бѐше, за-

СРПСКИ.

био, угледа га отац његов, и сажали му се, и потрчавши, загрли га, и пољуби га.

20. А син му рече : Оче ! сагријешито сам небу и теби, и већ нијесам вриједан назвати се син твој.

21. А отац рече слугама својим : Пзнесите најлепшу алину, и обуците га, и подајте му прстен на руку његову, и обућу на ноге.

22. И доведите теле урањено, те закољите ; да једемо и да се веселимо.

23. Зашто овај син мој бјеше мртав, и оживи ; и изгубљен бјеше, и нађе се. И стадоше се веселити.

24. А син његов старији бијаше у пољу, и долазећи кад се приближи кући, чу пјевање и подкивање.

25. И дозвавши једнога од слугу, запита : Шта је то ?

26. А он му рече : Брат твој дође, и отац твој закла теле урањено, што га је здрава виђео.

27. А он се расрди, и не ђаше да уђе. Тада изиђе отац његов, и мољаше га.

28. А он одговарајући рече оцу : Ето те служим толико година, и никад не преступи твоје заповијести, па мени никад нијеси дао јарета, да би се провеселио с мојим друштвом.

29. А кад дође овај твој син, који ти је имање просуо с курвама, заклао си му теле урањено.

30. А он му рече : Сине ! ти си свагда код мене, и све је моје твоје.

БУГАРСКИ.

гледа го башта му, и умиле му, и потрче падна на шијата му, и целува го.

20. А синомо му вели : Оче ! згреших на небото и пред тебе, и веће несам достојен да се називам син твој.

21. Баштата рече на слугите си : Пзнесете нај хубавата дреха и облечете го, наденете му прстен на раката, и ботуши на носете.

22. Угојеното теле доведете и заколете го, да јадемо и да се веселиме.

23. Понè тоја ми син бèше умрèл и живè : загубил се бе и нађе се. И почеха да се веселеја.

24. А постарија му син бèше на селото, и кату идеше на близи дома, чу пèсни и игри.

25. И повика једного от момчетата. питаше го : Што ле би било това ?

26. Па тој му рече : Понè да си дојде брат твој, башта ти закла угојеното теле, зашто го је здрав дочекал.

27. Тој се разгневи, и не ђеше да влèзе. Тога излèзе башта му и молеше го.

28. Па тој отговори на башта си вели : Ето ја тебе толкова лèта работе, и никога не преступих твојата заповест, но ти никога не даде ми јаре да бих се и ја с мојите дружина развеселил.

29. А сега, кога тоја твоја син, што изèде имането ти с курвите, дојде, заклал му си угојеното теле.

30. Па тој му рече : Синко ! ти сèкога с мене си, и сичкото моје, твоје је.

31. Требало се развеселити и обрадовати. зашто овај брат твој мртав бјеше, и оживи; и изгубљен бјеше, и нађе се.

31. Требуваше да се развеселиме и разрадуваме, зашто тоја ти брат умрел бе и уживе, загубен бе, и нађе се.

Оче наш, који си на небесима, да се свети име твоје; да дође царство твоје; да буде воља твоја, и на земљи, као на небу. Љеб наш потребни дај нам данас. И опрости нам дугове наше, као и ми што опраштамо дужницима нашим. И не наведи нас у напаст, но избави нас од зла.

Оче наш, што си на небата, да се свети името ти, да дође царството ти, да биде вољата ти кату на небото така и на земјата. Хлебо наш катадневнија дај ни днесџа, и остави нам нашите дџжности, кату и нија што оставеме на нашите дџжници, и немој навожда нас на искуше-није, него избави нас от злија.

II. НАРОДНЕ БУГАРСКЕ ПЈЕСМЕ.

1.

Девојче младо јубаво!
 Немој ми мина през двори.
 Не задавај ми јадове,
 Малко ле ми са мојите;
 Та што да чине с твојите?
 Девојче младо јубаво!
 Ти ф мене гледај, ја ф тебе,
 Да ти испишем лицету
 На Турцка бела хартија,
 Да носе мајци да види.
 Какво сам љубџ заљубил,
 Кату фиданче¹⁾ ф гардина
 Пролетно време ф маија
 Кога цвѣћете цафтѣ.

2.

Што ми шеташ по дворове,
 Марије!
 Моји двори друми неса,
 Јагнеле!
 Што ми шеташ по башчѣта,
 Марије!
 Моја башчѣ гора неје,
 Јагнеле!

¹⁾ Фидан, струк или присад.

Што ми шеташ по чердаци,
 Марије!
 Моји чердак пусти неје,
 Јагнеле!

3.

Да дојдеш, моме, да дојдеш
 На бићарската одаја,
 На сигменската колиба,
 Да видиш, моме, да видиш,
 Бићарска манце каква је:
 Смокви, стафиди, момеле,
 И благи јабуки, душеле.
 Љута ми ракија, јагнеле,
 И слатке ми разговоре.

38

4.

Мила ле Радо хубава!
 Мило ле ти је за мене,
 Какво то је мене за тебе? —
 Мили Никола тај драги!
 Видиш ле онаа планина,
 На планината маглата;
 Такова ми је на срце
 И на срдечни корене
 И на белите дробове;
 Такова ми је за тебе.

5.

Заспала мома, лељом,¹⁾ заспала
 На широко поле крај море
 Под зелено дрво дафино;
 Тијен ми вѣтер подуна,
 Дафина већа открши,
 Мома по поли²⁾ удари,
 Мома се от соњ пробуди.
 Та вѣтра тију канеше:
 Вѣтре ле вѣтре! не навѣјал се!
 Зашто ме от соњ пробуди?
 Какоф си соњок сонувах!
 Де дојдоха три млада јубави,
 Једен ми даде махрама,

¹⁾ Ово се *лељом* припијева у свакој врсти.

²⁾ *Пола*, skut на аљини.

Запретала бели ракаве
 Кату јаничарин ;
 Пропустила дџи поли
 Кату чохадарин :
 Продал си бих врана коња,
 Току с неја да се стана.
 Де гу дочу малка мома
 И му рѣч пусти :
 Не продавај, луду, коња,
 Ни се расиповај ;
 Да би фтѣла малка мома,
 Сама ти би дошла,
 Да ти се шета по чердаци
 Кату пајуница,
 Да ти гука по капаци
 Кату грловица.
 Да ти легне на рачица
 Кату јаребица.

11.

Шетнала се кадџи Митра
 Низ лозјата Радовишџи,
 Да набере бело грозде.
 Догледа ја падарчето,
 Та на Митра говореше :
 Ојле Митро, кадџи Митро !
 Не бери ми бело грозде,
 Бело грозде Радовишко ;
 Ће те фате, ќе те врзе.

12.

Ој Маринџе, млада Боспариџе !
 Што си дошла дор' от Босна боса ? —
 А Маринџа пашо отговоре :
 Ојле пашо, ојле Осман-пашо !
 Дошла си сам дор' от Босна боса,
 Ем ќе ида дори ф Цариграда,
 Да се плака царо и везиро
 От твојата пушта силна вошџа,
 Спошти бѣха дома на конак,
 Та попиха девет бачви вино,
 Десетата долненцка раџија.

13.

Што ми је мило, што ми је драго,
 Дилбер Стојано моме !

О вас да дојда, на стол да седна,
 Вино да пија, ти да ме служиш,
 Јаз да ти гледам црните очи.

14.

Забреждане се ајдуци,
 Пзишли са из Забреже,
 Та са пошли низ Морава;
 Напрет иде хајдук Осман,
 И по негу Шемширчету,
 Ручок ручет у Петровци,
 Та са пошли у Павловци,
 Да палеја да хараја,
 Догледа и хајдук Стојан,
 Милну сестри отговори:
 Дај ми, сестро, дџга пушка,
 Дџга пушка, остра сабја,
 Пушка пукна, Осман падна,
 Фтора пукна. Шемшир падна.

15.

Две девојки по друм поминаха,
 Једна везе везан ђерџеџ на скути,
 Фтора плете плетен чорап у раце:
 И викнаа две девојке запејаа:
 Да ли има боље нешто от назе?
 Што не може млат јунак без назе,
 Де и дочу славеј пиле от гора,
 Оно викна провика се:
 Нема ништо боље от мене,
 Што не може друго пиле да пеје кату мене.
 Де гу дочу зелен здравец от гора.
 И он рукна провика се:
 Нема ништо похубаво от мене:
 Кога мине сиву стаду през мене,
 Размериса сичка гора от мене,
 Де го дочу зелен босиљок от башче,
 И он рукна провика се:
 Нема ништо похубаво от мене,
 Што не може света вода без мене,
 Де го дочу бела пченица от нива,
 Она рукна провика се:
 Нема ништо похубаво от мене,
 Што не може литије без мене,
 Де ја дочу крива лоза от лозе,
 Она рукна провика се:

43

Нема ништо похубаво от мене.
Што не може света летурђија без мене.

16.

Ојде горо зелена!
Што си горо повехнала?
Повехнала, посахнала?
Да ли те је, горо, слана узнобила,
Јели те је, горо, паржар опаржило? —
Нито ме је слана ознобила,
Нито ме је паржар опаржило;
Току ми је срце изгорело:
Фчера пројдоха три синцира робе:
Први синцир се млади девоћи Гркињки,
Кату идеха и плачаха:
Де је наше богаство?
Фтори синцир се црпооки Влахињки
Идеха и плачаха: Милите Влашки жѣтници!
Трећија се млади невѣсти Булгарски
Идеха и плачаха: милото наше отечество!
Милите наши машки дечица!

17.

Калудо моме, Калудо!
Шетнала се је Калуда
Низ Царограцка Њершија,
Та бѣду си лице продаваше
И црни си очи залагаше.
Пошита ја млади Јерменличе:
Калудо моме, Калудо!
Зашто си продаваш бѣлото лице
И си залагаш црните очи?
И тија му вели отговори:
Брат ми је Стојан затворен
У тешка тевна тевница.

18.

Растори ми, Боју моме, мађијата,
Да си појда, Боју моме, на велае;
Те си иде, Боју моме, ден велигден,
Ден велигден, ден Ђурђофден;
Сички маћи ѿ црква ходет,
Бога молет,
Моја маћа дома седи,
Мене жали;

Ђиди Јањће, ђиди наша снаше !
 Какви Турци двори испанија ?
 Прилѣгаја на твојите браћа.
 Ка излѣзе Јањћа, млада Јањћа,
 Гале¹⁾, били Јанинчини деветина браћа :
 Једному је рака целивала.
 Фториму је ђитка подавала.
 Трећего је пригрнала.
 Пригрнала. целивала,
 У раце му и душа искокнула.

21.

(ПЈЕСМЕ СВАТОВСКЕ).

Кога пођеја за невѣста с младоженецо, почнеја момите да
 пѣјеја така :

Сестра брата пратила
 Ф друго село за мома
 И му се милна молба молеше :
 Мили брајно ! Кога си флѣзеш ф момино село,
 Проиграј си врана коња ранена,
 Та си извади стрела белоперка,
 Та си прѣстрели гиздава девојка.

22.

Кога поведе невѣстата на армас и на вѣнчѣне, пѣјеја така :

Стрели јунак стрела белоперка,
 Та прѣстрели гиздава девојка.

23.

Кога ја поведе бах момкове, пѣјеја така :

А одби ми се е девођо от милнаго рода,
 Та се фови е девођо у чужди чуждинци.

24.

Кога ја доведе дома си на дворо :

А излѣзи ми момкова мајко,
 Да си видиш. какво ти добро на дворо стоји.

¹⁾ Гал. (агалѣ) алл. абер.

25.

Кога појдеја на далеко за невеста, сватовето почнеја на похода
така да пејеја :

Израсло дрво високо,
Пустило стебла широћи,
Потсеко стебло и дућан,
Дућанцији кујунцији
Златени седла ковѣха
И позлатни озди лѣјеха
И се јунаци ружаха
Ке ћа за мома да идеја,
За мома Јелка бѣла презморка,
Кога за Јелка појдоха,
Вишни черѣши цафтеха :
Кога се с Јелка врнаха,
Вишни черѣши узрели,
Кум господин зобаше
И Јелци говораше :
Јелко ле бѣла презморко !
Кога за тебе идехме,
Вишни черѣши цафтеха,
Кога се с тебе врнахме,
Вишни черѣши узрели.

47

26.

(ПЈЕСМЕ КРАЉИЧКЕ).

Бетегу.

Јоване галено дете !
Јована мајка галила,
Пресно го млѣко ранила,
Ројно го вино појила :
Расти ми расти, Јоване,
Да си те мајка ожени,
Да си се с тебе радува.

27.

Б а к у.

Тодореле младо ђаче !
Учил Тодор дробно книже,
Дробно книже, ситно писмо,
Учил учил, та научил.

П О Г О В О Р.

1) Може бити да ове ђекоје пјесме нијесу ни читаве, а у многим ни стихови нијесу једнаки (него има *слогова мање* или *више*); али се надамо, да ће нам читатељи то све опростити, особито кад помисле, да су ове *Бугарске* пјесме писане у *Бечу*, и да је овђе сад више стало за граматиком, него за поезијом. А ако да Бог, те се кад Бугарске пјесме по Бугарској скупе и напишу из уста прави пјевача и пјевачица, онда ће то све бити као што треба. Из ови неколико пјесмица види се, да су Бугарске пјесме као и Српске, и по свој прилици биће и тако много, као и Српскије (према броју народа). Као што Српске *Краљице* пјевају о Тројичину дне, тако Бугарске *ђевојке* пјевају о Јовању дне (7. Јануарија), и од тије су пјесама ове двије пошљедње. Бугари имају и јуначки пјесама, које се пјевају уз гусле, као и Српске, и међу тима ће, по свој прилици, бити највише Српски пјесама, које су побугарене; зашто и сами Бугари то признају и за ове ђекоје пјесме (н. п. 15, 25). И у Бугарским пјесмама, као и у Српским, има ријечи, које се данас само у пјесмама чују, н. п. *картија* (у говору се каже *книга*), *жълтица* (у говору *жълтица*), *коња* (у говору *коне*) и т. д.

2) Из ови мали огледа сваки ће филолог одма познати највећу разлику Бугарског језика од остали Славенски нарјечија, то јест: а) *член* (*Члѣтѣл*), који се *наставља на крају*, н. п. *крѣмарницата*, *утрето*, *хлѣбо* и т. д. б) Што имена немају готово никаки склоненија, н. п. за тоја *човек*, от *Јерусалим*, *крај море*, на *кон*, от *кон*, немам *вода* и т. д.

Ја до сад познајем само три Бугарске књиге: а) малу књижицу (на осмини) о *митарствима*, коју сам лани виђео у Србији, али је сад немам код себе, и зато не могу ништа више о њој казати (чини ми се, да је штампана у Будиму). б) „Различна поучителна наставленія сочиненная ѣромонахомъ Іоакѣмомъ Хаѣи,“ у Будиму 1819. Ова је књига писана токорсе Бугарским језиком, али управо нити је Бугарски, ни Руски ни Славенски, него *бесправилна* смјеса из ова сватри језика. в) Учитеља и свештеника Москопољскога, *Данила*, *Δεξιόν τετραγλωσσον*. штампан први пут у Моско-

пољу прије 60 година, а 1802 године прештампан у Млецима. У овој Грчкој књижици има неколико говора Грчки, Влашки, Бугарски и Арнаутски, који су зато писани, да би ови народи *оставили* своје „варварске језике и остали Грци;“ и може бити да је овђе Бугарски језик чистији него и у какој дојакошњој књизи, али је Грчким словима тако ружно и покварено написано (нити се *Славенске* ријечи Грчким словима могу друкчије писати), да се готово ни овим нико не може ласно ползовати као што треба. Ове је Бугарске говоре Енглеz Leake (Лик) преписао Латинским словима по својој ортографији, и штампao и у Лондону (1813) с Енглеским преводом напореда; и ми ћемо ће гледати да и нашим словима (као што треба) препишемо и наштампamo.

Будући да су још тако ријетке књиге, у којима се прави Бугарски језик налази, зато ћу ја ево овђе да побилежим, што сам до сад, које из ови превода и цјесама, које од ови моји пријатеља (које њиова смиреномудрија ради не могу овђе именовати), дознати могао о *Бугарској граматници*. Који љубитељ овога посла не зна Бугарски ни колико ја, ономе ће ове моје билеге бити миле, и могу му бити за потребу; а који зна Бугарски више од мене, онај нека ми опрости, ако ће нађе што погријешено.

Сви мени до данас познати гласови Бугарског језика могу се записати с овим словима: а, б, в, г, д, ђ, е, ё, ж, з, и, ј, к, л, љ, м, н, њ, о, п, р, с, т, ћ, у, ф, х, ц, ч, ш, џ, ѝ.

За ё најбоље би било да се начини особити знак.

Ђ се понајвише изговара, као умекшано к, а ћ, као умекшано г.

Ј је у Бугарском језику готово још нужније, него и у Српскоме, н. п. *земља* и *сабја*, у млож. броју *земљи* и *сабји* како би се без ј паметно могло записати?

Х Бугарски писари радо пишу, али је устима Бугарским мало сносније него Српским. У почетку пред самогласним словом, и у срцједи међу самогласнима изговара се управо као Немачко в, а на крају се чује *врло мало* јаче; у почетку пак пред полугласним словима не чује се ни мало, него се говори као и у Српском језику, н. п. *Ристо*, *лѐи* (или *лѐбо*), *мидно* и т. д. А ђешто је промијењено и у ф, н. п. фгѐли и т. д.

О се врло често изговара као *у*, или као између *о* и *у*, тако, да ни прави Бугари за сад не знаду управо свуда, које од ова два слова ваља писати (него у једној врсти пишу *о*, а у другој врсти у оној истој ријечи пишу *у*), н. п. *зелено*, или *зелену*; *голѐмо чудо*, или *гулѐму чуду*; *хлѐбо*, или *хлѐбу*; *като*, или *кату*; *го*, или *гу* и т. д. Колико сам ја до сад могао познати, чини ми се, да ће се овђе то правило наћи, да *О* свој прави глас само онђе задржава, хе је тон на њему (тако свуда у једносложним ријечма); но и овђе ће бити изузимања, н. п. *като* и *кату*, да *го* и да *гу*. Може бити, да би на оваким мјестима ваљало писати *ω*; но то ће се онда моћи одредити, кад се језик добро позна по свему народу.

У Бугарском језику (колико сам ја до сад познати могао) нема у ријечма различни гласова, као н. п. у Српскоме *рѝни* и *рѝна*, него је свуда један општар глас (као у овој Српској ријечи *рѝна*); и у овој је струци Бугарски језик много наличнији на Руски, него на Српски. За ове огледе врло би добро било, да су се могли и ови преводи из јеванђелија и пјесме штампати са знацима гласоударенија, али се није могло, зашто овдашња наша штампарија нема тије знака. У ријечима смо *кришли* којекако, и зато је мјесто *и*, на коме је требало да буде знак гласоударенија, а одозго није било мјеста да се надметне, метнуто Латинско *и́*; а над *у* ће није било мјеста да се надметне, остало је онако.

У Бугарском језику имају три рода и два броја, као и у Српскоме, н. п. *тоа човѐк*, *таа жени*, *това тркала* (коло); *тија човѐци*, *тија жени*, *тија тркала*. Али је највећа особина Бугарског језика *член*, који се не меће пред ријеч (као н. п. у Њемачкоме, Талијанском, Француском, Енглеском, Шпанском, Арапском и Персијском језику), него се наставља на крају (као и у Влашкоме и у Арнаутском језику и у Скандинавским нарјечијама), и то (у јед. броју) код имена мушкога рода, која се свршују на полугласно слово. понајвише *о*, код некије *е*, а код неки *а*, н. п. *човѐко*, *писаре*, *брати* (или, као што има у овој Москопољској књижици, мјесто ова сватри самогласна слова, *от*, н. п. *човѐкот*, *писарот*, *братот*; но кажу да се ово у Разлогу не говори, него доље око Дунава и по другим њекојим мјестима); а код имена женскога рода (и мушкога рода која се на *а* свршују) *та*, н. п. *жената*; *рѐчта*; *војводата*; а код имена средњега рода

то, н. п. *тркалото, морето* и т. д. А у млож. броју, код имена средњега рода *та, н. п. тркалата, морета*; а код женскога *те, н. п. жените, речите*; а код мушкога рода *те, или то*: а) *те* имају она имена која се у млож. броју свршују на *ци, н. п. човѣците, јунаците, оцанениците, војнициите, свеците*; а б) *то* имају она, која се у млож. броју свршују на *е, н. п. галабето, писарето, дабето, мажето, коњето, синовето, кумовето, градовето* и т. д.

Имена у Бугарском језику имају само зват. падеж (у јед. броју код имена мушкога рода, и женскога, која се на *а* свршују) различан од имен., н. п. *син, сине! брат, брате! шисар, шисарју! говедар, говедарју! цар, царју! човѣк, човѣче! Бог, Боже! жена, жено! снаха, снахо! Јанџа, Јанџе! Маринџа, Маринџе! пријатељица, пријатељице! мома моме!* (!); а остали су сви падежи као и имен., и у говору се крпи с предлозима (као н. п. у Талијанском, Француском. Енглеском, и у осталим новим језицима), н. п. *сино* ми дојде *от восџа*; седни *код сино* ми: *дај на сино* ми; *видел сам сино* ти; *отишел сос сино* ми и т. д. Даклем је код имена највећа (и осим зват. јед. једина) премјена јед. и млож. број, т. ј. *човѣк, човѣци; галаб, галабе; син, синове; жена, жени; тркало, тркала; сџице, сџица; куче, кучета* (с членом *кучетата*); а ђекоја имена средњега рода, која се свршују на *е*, немају ни те разлике, него се разликују само членом (без кога се у млож. броју не говоре), н. п. *поле* (— то), *полега; море* (— то), *морета*.

Кад код имена суштествителног стоји прилагателно, онда се член настави на прилагателно, и то у мушком роду *ија* (као у Српском језику *и*), у женском *та*, а у средњем *то*, н. п. *почтенија човѣк, почтената жена, почтеното дете*; а ђе члену није мје|ста, онђе се говори онако, н. п. *дошел ми* ⁵¹ *почтен човѣк*; *бил сам код почтен човѣк*; *дал сам на почтен човѣк*; *видел сам почтен човѣк*; *тргува сос почтен човѣк*; *таво почтена жена, код почтена жена* и т. д. (По овом правилу може бити да је у овим преводима неправо казано „при једнего човѣка,“ Лук. XV. 14: „кату једнего?“ Колико сам ја до сад дознати могао, Бугарин би прости казао: *при једен човѣк, кату једен*: али шта ћемо рећи за оно у пјесми (20.) *једнему, фториму, трећега*? Може бити да су оно Србизми, или је само пјесмено, као и друго којешта). Кад Бугарин ође да начини *сравнителни степен*, он само метне

спријед *ио*, н. п. *похубав*; а кад оће да начини *превосходни степен*, онда метне *нај* (као и у Српском језику), н. п. *нај-хубав*. Па Бугарин тако сравањује не само прилагателна имена, него и суштествителна, н. п. ти си *ио јунак* от него; оне је *нај јунак* и т. д.

Лична мјестоименија склањају се готово као и у Српском језику, такођер и *кој* (т. ј. *ко*). Ево њихови склоненија:

Јединствени број.

		(МУШК.)	(ЖЕНСК.)	(СРЕДЊ.)	
п. ја.	ти.	о́не.	она́ја.	оно́ва.	— кој.
р. мэне.	те́бе.	не́го.	не́ја.	не́го.	— когó.
д. мэне, ми.	те́бе, ти.	не́му, му.	не́ј,	не́му, му.	си. кому́.
в. мэне, ме.	те́бе, те.	не́го, го.	не́ја, ја.	не́го, го.	се. когó.
з. — —	ти.	— —	— —	— —	— —
т. мэне.	те́бе.	не́го.	не́ја.	не́го.	— когó.
с. мэне.	те́бе.	не́го.	не́ја.	не́го.	— когó.

Множествени број.

п. ни́ја.	ви́ја.	они́ја.	} за сватри рода.	—
р. нас.	нас.	них.		—
д. нам, ни.	вам, ви.	ним, им.		си.
в. нас.	нас.	и. ји.		се.
з. —	ви.	—		—
т. нас.	нас.	них.		—
с. нас.	нас.	них.	—	

А остала мјестоименија употребљавају се са суштествителним именима као и прилагателна, н. п. *моја брат*, *не-*

1. НАКЛОНЕНИЈЕ

Вријеме

ЈЕДИНСТВЕНИ

сам.	и́грам.	бра.	не́ја.
сп.	и́граш.	оре́ш.	не́јеш.
је.	и́гра.	оре́.	не́је.

МНОЖЕСТВЕНИ

сме.	и́граме.	оре́ме.	не́јеме.
------	----------	---------	----------

гово син, наше пријател; мајата, неговата, нашата сестра; мојето, неговото, нашето дете и т. д.

Глаголи се такођер доста прилично спрежу, него је то код њи особито за чудо, што немају наклоненија *неопредјељенога*! Бугарин (као ни садашњи Грк) не може казати ни у каком догађају, н. п. *орати, возити, носити, иџјати*, него он ту узме садашње или будуште вријеме, па се помаже са *ће* и *да*, н. п. *ја ће ора; немој да ореш* и т. д. (Даклем су овђе у ријечма сви глаголи неправо написани у наклоненију *неопредјељеном*. И ту сам ја више крив, него онај, који је ријечи преводио: зашто је он свуда био написао најприје суштествително од глагола, па онда наклон. неопредј.; а ја, мислећи да је једно сувише, изоставим *боље*, а задржим *горе*! А да сам управо знао, да Бугари не говоре у ⁵² наклон. неопредј., ја би написао у садашњем времену, као што је и у Латинском и у Грчком језику). Од глагола *оћу* имају Бугари само ово *ће*, с којим се помажу у будуштем времену, а онако кажу *искам* (или *сакам*), мјесто *оћу* (а на неким мјестима, као н. п. *доље око Дунава*, и мјесто *ће* говори се *ште*); а *јесам* спреже се мало налик на Српски, као што ћемо мало доље виђети.

Бугарски се глаголи по спрезању могу раздијелити у три реда, као и Српски: који се у Српском језику свршују на *ам* (у садашњем времену), они се тако и у Бугарском свршују, н. п. *играм*; а који се у Српском свршују на *ем*, они се у Бугарском свршују на *а*, н. п. *орем, ора*; а који се у Српском свршују на *им*, они у Бугарском на *е*, н. п. *чиним, чине*. А ево овако се спрежу:

ИЗЈАВИТЕЛНО.

садашње.

БРОЈ.

плéта.
плетéш.
плетé.

чíне.
чíниш.
чíни.

лóве.
лóвиш.
лóви.

БРОЈ.

плетéме.

чинíме.

лóвиме.

сте.	и́грате.	орéте.	пèјете.
са.	и́граја (-аа).	орá.	пèјеја (-еа).

Вријеме

ЈЕДИНСТВЕНИ

бèх.	и́грах.	орах.	пèјех.
бèше, бè.	и́граше.	орéше.	пèјеше.
бèше, бè.	и́граше.	орéше.	пèјеше.

МЛОЖЕСТВЕНИ

бèхме.	и́грахме.	орáхме.	пèјехме.
бèхте.	и́грахте.	орáхте.	пèјехте.
бèха.	и́граха.	орáха.	пèјеха.

Вријеме

ЈЕДИНСТВЕНИ

1)	игра́х.	ора́х.	пèх.
	игра́.	ора́.	пè.
	игра́.	ора́.	пè.

МЛОЖЕСТВЕНИ

игра́хме.	ора́хме.	пèхме.
игра́хте.	ора́хте.	пèхте.
игра́ха.	ора́ха.	пèха.

58

Вријеме

ЈЕДИНСТВЕНИ

бил,	} сам.	игра́л,	} сам.	ора́л,	} сам.	пèл,	} сам.
á, ó,		а, о,		а, о,		а, о,	
} си.		} си.		} си.		} си.	
	} је.	} је.	} је.	} је.			

МЛОЖЕСТВЕНИ

билí сме.	игра́ли сме.	ора́ли сме.	пèли сме.
билí сте.	игра́ли сте.	ора́ли сте.	пèли сте.
билí са.	игра́ли са.	ора́ли са.	пèли са.

1) *Бил* кажу да се у овом смислу не говори, него у другоме (као наше *би*), н. п. „продао си *бил* врана коња“; тако се говори и у млож. броју *билме*.

плетѣте.	чинѣте.	лѡвите.
плетѣ.	чинѣја (-еа).	лѡвеја (-еа).

полупрошавше.

БРОЈ.

плетѣх.	чинѣх.	лѡвѣх.
плетѣше.	чинѣше.	лѡвѣше.
плетѣше.	чинѣше.	лѡвѣше.

БРОЈ.

плетѣхме.	чинѣхме.	лѡвѣхме.
плетѣхте.	чинѣхте.	лѡвѣхте.
плетѣха.	чинѣха.	лѡвѣха.

скоропрошавше.

БРОЈ.

плѣтох.	чинѣх.	ловѣх.
плѣте.	чинѣ.	ловѣ.
плѣте.	чинѣ.	ловѣ.

БРОЈ.

плѣтохме.	чинѣхме.	ловѣхме.
плѣтохте.	чинѣхте.	ловѣхте.
плѣтоха.	чинѣха.	ловѣха.

давно прошавше.

БРОЈ.

плѣл,	} сам.	чинѣл,	} сам.	ловѣл,	} сам.
а, о,		а, о,		а, о,	
} си.		} си.		} си.	
	} је.		} је.		} је.

БРОЈ.

плѣли сме.	чинѣли сме.	ловѣли сме.
плѣли сте.	чинѣли сте.	ловѣли сте.
плѣли са.	чинѣли са.	ловѣли са.

билте, биха. Али се у трећем лицу јед. броја говори и у правој смислу, као што и овђе има у пјесми (7.): „што би толко безризично!“

Вријеме

ЈЕДИНСТВЕНИ

ће бída (ће сам).	ће играм.	ће óра.	ће пèја.
— бídеш (— си).	— играш.	— орéш.	— пèјеш.
— бíде (— је).	— игра.	— орé.	— пèје.

МЛОЖЕСТВЕНИ

ће бíдеме (ће сме).	ће играме.	ће орéме.	ће пèјеме.
— бíдете (— сте).	— игра́те.	— орéте.	— пèјете.
— бíдеја (— са).	— играја.	— ора́.	— пèјеја.

2. Наклоненије

Вријеме садашње

ЈЕДИНСТВЕНИ

— бíди.	— играј.	— óri.	— пèј.
нека бíде.	нека игра.	нека орé.	нека пèје.

МЛОЖЕСТВЕНИ

— бíдете.	— игра́јте.	— орéте.	[—] [пèјете.]
нека бíдеја.	нека играја.	нека ора́.	[нека пèјеја.]

3. Причастије

а) Дјејст-

— —	игрешкóм.	орешкóм.	пејешкóм.
-----	-----------	----------	-----------

б) Странди-

— —	игран.	óран.	пèјен.
-----	--------	-------	--------

4. Суштествително

— —	игра́не.	оранé.	пèјене.
-----	----------	--------	---------

будуће.

БРОЈ.

ће плéта.	ће чíне.	ће лóве.
— плетéш.	— чíниш.	— лóвиш.
— плетé.	— чíни.	— лóви.

БРОЈ.

ће плетéме.	ће чíниме.	ће лóвиме.
— плетéте.	— чíните.	— лóвите.
— плетá.	— чíнеја.	— лóвеја.

ПОВЕЛИТЕЛНО.

и будуће.

БРОЈ.

—	—	—
плéти.	чíни.	лóви.
нека плетé.	нека чíни.	нека лóви.

БРОЈ.

—	—	—
плетéте.	чíнéте.	ловéте.
нека плетá.	нека чíнеја.	нека лóвеја.

(gerundia et participia).

вигелно.

плетешкóм.	чинешкóм.	ловешкóм.
------------	-----------	-----------

телно.

плéтен.	чíнен.	лóвен.
---------	--------	--------

(Verbale).

плетенé.	чинéне.	ловéне.
----------	---------	---------

Овако се глаголи спрежу у Разлогу, а по другим ђекојим мјестима спрежу се мало друкчије у ђекојим временима, и то: а) као што је казано, да се доље око Дунава говори *ште*, мјесто *ке*, у будућем времену; б) тако се доље око Дунава и у садашњем времену треће лице свршује на *т*, као што и овђе има у пјесми (18.) „Ф црква *годет*, Бога *молет*, камен *фрлет*, мене *жалет*, хоро *играт*.“ У објема овђе поменутих Бугарским књижицама тога се времена треће лице у обадва броја свршује на *т* (н. п. *имат*; *идиат*), но ја сад не могу бити судија, колико се човек у том на њи ослонити може.

[Још су на последњој страни (54.) и „Штампарске погрјешке,“ у којима је исправљено 6 погрешака у бугарским речима. — Множина заповедног начина од глагола пјења стављена је овде (стр. 238., вр. 17., 18. и 19.) у угласте заграда с тога, што је у књизи била испуштена, па та погрешки остали неопажени и неисправљени.]

[Предња три одломка превода Светога Писма на српски (стр. 217.—220.) најранији су Вуков оглед овога посла. Незнатне разлике између овога превода (у години 1822.) и потоњих Вукових радова: „Огледи Светога Писма на Српском језику“ (у год. 1824.) и „Нови Завјет Господа нашега Исуса Христа“ (у год. 1847.) показане су у „Додатку.“ на крају ове II. књиге „Грамм. и Пољем. Синта.“ Вукових. — Платон Кулановски мисли (стр. 237. његова списа „Вукъ Караџићъ итд.“) да је Вуков посао и оно, што је штампано у 68. и 69. бр. Давидовићевих „Новина Србских“ за год. 1819. (стр. 517.—520. и 225.—528.), под насловом „Руска Библија,“ где је презентацијом предговор петроградском издању рускога превода Светога Писма од год. 1819. и изнето неколико одломака из јеванђеља, преведених на „Славенски, Русејски и Србски.“ Али, да то није Вуково, јасно казују не само разлике у језику овога превода на „србски“ према Вукову преводу у год. 1822., него и језик самога приказа ове „Руске Библије.“]

XXII.

Serbische Grammatik^[*]

[Немачки превод (1824. г.) Вукове „Српске Граматике“ (пред „Српским Рјечником“ од 1818. г.) разликује се од изворника у овим тачкама :]

1. Како из првог одељка („О словима“ = „Von den Buchstaben“), тако и из свих потоњих, изостављени су у немачком преводу латински написи, који су у изворнику додати у загради испод српских написа.

2. Први одељак, „Von den Buchstaben“ (стр. 1.—3.), место простог ређања слова у српском изворнику (7. и 8. врста 27. стране ове књиге) има (на 1. и 2. стр. немачког превода) ову таблицу:

Gedrucktes

griechisches | lateinisches

A u s j p r a d j e.

А | П | Х | а | б | в | г | д | ђ | е.

[1]

А	a	a	wie das deutsche a
Б	б	b	wie das deutsche b
В	в	v	wie das deutsche w
Г	г	g	wie das deutsche g
Д	д	d	wie das deutsche d
Ђ	ђ	dj	ungefähr wie dj (ungarisch gy)

[* Вук's Stephanowitsch kleine **Serbische Grammatik** verdeutschet und mit einer Vorrede von Jacob Grimm. Nebst Bemerkungen über die neueste Auffassung langer Heldenlieder aus dem Munde des Serbischen Volks, und der Uebersicht des merkwürdigsten jener Lieder von Johann Severin Vater. Leipzig und Berlin bei G. Reimer 1824. — 8°, л. 4, стр. LXXII и 194.]

Gedructes

griechisches | lateinisches

N u s j p r a d e.

N i p h a b e t.

E	e	e	wie das deutsche e
Ж	ж	x	ungefähr wie gelindes ŷch (franz. j, ungar. zs)
З	з	z	wie ein sanftes ŷ (franz. z)
И	и	i	wie das deutsche i
Ј	ј	j	wie das deutsche j
К	к	k	wie das deutsche k
Л	л	l	wie das deutsche l
Љ	љ	lj	ungefähr wie lj (ital. gl, ungar. ly)
М	м	m	wie das deutsche m
Н	н	n	wie das deutsche n
Њ	њ	nj	ungefähr wie nj (ital. gn, ungar. ny)
О	о	o	wie das deutsche o
² П	п	p	wie das deutsche p
Р	р	r	wie das deutsche r
С	с	s	wie ein scharfes ŷ (ŷ)
Т	т	t	wie das deutsche t
Ђ	ђ	ch	ungefähr wie tj (ungar. ty) nicht ganz tsch,
У	у	u	wie das deutsche u sondern gelinder und weni-
Ц	ц	c	wie das deutsche z (ŷ) ger zischend, etwa tch, ge-
Ч	ч	cs	wie das deutsche tŷch nau wie das schwedische k
Ѡ	ѡ	ŷchlt	wie ital. ge vor e, i, y.
Ш	ш	sh	wie das deutsche ŷch

3. На крају одељка „Von Verwandlung der Consonanten“ (стр. 3.—11.) преведена је (стр. 10. и 11.) 1. тачка из „Додатка“ Српској Граматици (стр. 86. ове књиге).

4. У одељку „Von den Kirchen-Slavischen Buchstaben“ (стр. 13.—18.) објашњена је реч „Србуљама“ (вр. 13. оздо на стр. 33. ове књиге) овом напоменом под линијом (које нема у српском изворнику): „Altes Kirchenbuch, das dem Serbischen Dialekt näher ist, als die neuen russischen Auflagen“ (стр. 13. вр. 3. и 2. оздо). — У том одељку у тачки о слову x иза речи: ора, Вла и т. д. (стр. 34. о. књ.), а испред нем. превода* тих речи, додато је (стр. 14. нем. прев.) у заградама: орѡхъ, Влахъ,

[* У целој су граматици сви примери преводени на немачки.]

хладъ, хромъ, храбаръ, махнути, духнути, маховина, махъ, грахъ, духовникъ; сухъ, мухъ, кухати, духати; смѣхъ; *josu* је уз реч дувати (духати) додата (на истој страни) под линијом напомена: „Auch in solchen Wörtern zwischen zwei Vocalen wird [глас x] in einigen Gegenden (in Serbien und Bosnien) ganz ausgelassen, und gesprochen куати, дуати u. s. w.“ — У овом је одељку тачка о слову *W* (стр. 34. и 35. о. књ.) мало промењена и скраћена, те цела гласи (стр. 15. нем. прев.) овако: „*W* ist gar kein einzelner Buchstabe, sondern Abkürzung für *wt* oder *ot*, wie dergleichen Abkürzungen (титле) für mehrere gangbare und leicht zu errathende Wörter eingeführt worden sind (Vergl. Dobrowsky institt. p. 60. sqq.), з. В. хс, оп, двдъ, об, пъ. bedeutet Христос, Christus; отац, Vater; Давид, David; Бог, Gott; Господ, Herr, u. s. w.“

5. Ни крају 4. тачке одељка „Von der Accentuation“ (стр. 19.—22.) има засебан планчик, који је преведена 4. тачка изворникова „Додатка“ (стр. 87. ове књ.) о тежкоћи и променљивости српских акцената.

6. Испред одељка „Von der Declination“ (у српск. „Склоне-ница,“ стр. 39. о. књ.) има у немачком преводу (стр. 22.—25.) нов одељак, кога никако нема у српском изворнику, под натписом:

Von dem Geschlechte des Nomens.

22

In Serbischer Sprache gibt es drei Geschlechter, nämlich: männliches, weibliches, und neutrales.

Alle Substantiva endigen sich entweder auf einen Consonanten, oder auf einen der drei folgenden Vocale: auf *a*, oder auf *e*, oder auf *o*. Und bloß nach diesen Ausgängen kann man das Geschlecht der Wörter bestimmen.

I. Alle Wörter, die sich consonantisch endigen, sind in der Regel *Ma sc u l i n a*, з. В. човек, der Mensch; камен, der Stein; нож, das Messer; пањ, der Baumstamm; мач, das Schwert; цар, der Kaiser; рај, das Paradies; крај, das Ende; миш, die Maus, u. s. w.

Ausgenommen sind nachstehende Feminina:

23

1) Positiv, ohne Rücksicht auf Endung oder Bedeutung; з. В. авет, das Gespenst; ач, (etwa: Märchen); благовијест, Mariä-Verkündigung; благодат, der Segen; ваш, die Laus; вечер, der

Abend; власт, die Macht; врлет, die Steile; голет, kahle Gebirgsgegend; дуж, die Länge; жуч, die Galle; зановијет, Geißtlec; заповијест, der Befehl; звијер, das wilde Thier; зелен, das Grüne; зоб, der Haber; кап, der Tropfen; коб, die Begegnung; клијет, eine Kammer; ковош, die Henne; корист, der Nutzen; кост, das Bein; костријет, Ziegenwolle; крв, das Blut; крмељ, der Eiter in den Augen; лаж, die Lüge; ласт, die Leichtigkeit; љубав, die Liebe; маст, das Schmalz; моћ, die Kraft; мочар, die Nässe vom Regen; муар, Muharklee; напаст, Unglück; нарав, das Naturell; немох, die Krankheit; ноћ, die Nacht; област, die Macht; памет, der Verstand, das Gedächtniß; папрат, das Farnkraut; пећ, der Ofen; плијесан, der Schimmel; подгор, Gegend unter dem Berge; помоћ, die Hülfe; постат, die Reihe bei der Ernte *и.*; приповијест, das Sprichwort; прњад, faules Holz; простријж, am Rofce, oder Mantel die Oeffnung um die Hand durchzustekken; раж, der Roggen; ријеч, das Wort; руковет, die Handvoll; сваст, die Schwägerin; свијест, die Besinnung; сласт, die Süßigkeit, Wollust; смрт, der Tod; ствар, das Ding; стрмен, die Steile; студен, die Kälte; худ, das Naturell; уш, die Laus; цијев, die Röhre; црвен, die Röhre; чаћ, der Fuß; част, das Gastmal; чељуст, der Kinnbacken; чест, die Ehre.

2) Alle Wörter, die von Adjectiven auf *ост* gebildet werden, *з.* В. младост, die Jugend; милост, die Gnade; мудрост, die Weisheit; радост, die Freude, *и. s. w.*

3) Alle Collectiva auf *ад*, welche junge Thiere bezeichnen; *з.* В. телад, Kälber; јарад, junge Ziegen; прасад, die Ferkel; чељад, die Frauensleute im Hause; момчад, die Bursche, *и. s. w.* Hierher rechne man auch дрвљад, Scheit-Holz; und бурад, Fässer; eben so перут, das Gefieder.

²⁴ II. Alle Wörter, die sich auf *a* endigen, sind in der Regel Feminina, *з.* В. вода, das Wasser; земља, die Erde; муња, der Bliß; змија, die Schlange, *и. s. w.*

Ausgenommen sind Masculina:

1) Die sich im Altslavischen (also ursprünglich) auf *x* endigen, *з.* В. ора (орѣхъ), die Nuß; пра (прахъ), der Staub; стра (страхъ), die Furcht; гра (грахъ), die Fasoel.

2) Die Manns-Namen; *з.* В. Радоица, Милија, Никола, Зарија, Пантелија, *и. s. w.*

3) Wörter, die männliche Aemter, Würden oder Berichtigungen bedeuten, *з.* В. судија, der Richter; владика, der Bischof;

војвода, der Feldherr; слуга, der Diener, u. s. w. Doch letztere nur im Singularis, denn im Plur. sind sie aus Uebergewicht der Form weiblich, з. В. наш судија (unser Richter), наше судије; наш владика (unser Bischof), наше владике; мој слуга (mein Diener), моје слуге, u. s. w. Ja die Lieder dulden auch im Sing. das Femininum, з. В.

Слуго моја, Облацићу Раде —
 Да ти да Бог, Сибињска војводо —

III. Alle Wörter, die sich auf *e* und auf *o* endigen, sind in der Regel Neutra, з. В. поље, das Feld; спасеније, die Errettung; писање, das Schreiben; сунце, die Sonne; пиле, das junge Huhn; перо, die Feder; злато, das Gold; дрво, das Holz, u. s. w.

Ausgenommen:

1) Masculina sind: a) Namen der Männer, з. В. Станоје. Милоје, Димитрије; Ранко, Бранко, Рашко, Божа, u. s. w. b) Wörter auf *o*, die sich im Altslavischen (also ursprünglich) auf *л* endigen, з. В. соко (сокољ), der Falk; котло (котел), der Kessel; сврдао (сврдел), der Bohrer, u. s. w. c) Wörter auf *e*, die sich im Altslavischen auf *ѣх* endigen, з. В. мије (мѣх), der Schlauch; грије (грѣх), die Sünde, u. s. w.

2) Feminina, die im Altslavischen (also ursprünglich) auf *л* ausgehen, з. В. мисао (мысль), der Gedanke; со (соль), das Salz; поникао, das Hervorgesplossene; погибао (погибель), der Untergang, u. s. w. —

Es giebt außerdem noch einige Masculina auf *y* (solche, die im Altslavischen auf *x* ausgehen), з. В. кожу, der Pelz; репу, die Pestilenzwurz; ду, der Geist, u. s. w. Einige Feminina haben den Plur. auf *и*, з. В. нити, das Webertrumm; прси, die Brust; очи, die Augen; уши, die Ohren. Der Sing. gebührt ihnen entweder, oder er ist anderes Geschlecht.

7. У одељку „Von der Declination“ („Склоненија,“ на стр. 39.—46. о. књ.) прва тачка у немачком преводу (стр. 25.) гласи овако: „Die Serbischen Substantiva haben viererlei Declinationen; jede Declination unterscheidet zwei Numeros, Singularis und Pluralis, keinen Dualis, in jedem Numerus aber sieben Casus: Nominativ, Genitiv, Dativ, Accusativ, Vocativ, Instrumentalis und Localis.“ — У напомени под линијом уз локатив множ. друге деклинације (стр. 43. о. књ.) није преведен (стр. 31. нем. прев.) свршетак: „ја не вјерујем и т. д.“ У 2. напомени (над

линијом) овој деклинацији (стр. 43. о. књ.) реч несретњицо гласи у немачком (стр. 33.): несрећницо. У 3. пак напомени додато је на крају (после „о Сапо и т. д.“ стр. 43. о. књ.) у немачком преводу (стр. 33.): „Die auf ца, zuweisen auf е, з. В. Милица, о Милице; Аница, о Анице, и. с. w.“ — У трећој деклинацији (стр. 44. о. књ.) додата је и 5. напомена (стр. 35. нем. прев.): „5) Мати und кћи haben ein epenthetisches er, wie das Paradigma lehrt.“ — У четвртој деклинацији 1. напомена (стр. 45. о. књ.) промењена је и растворена у две, које гласе овако (стр. 36.—38. нем. прев.):

36 1) Verschiedene Neutra dieser Decl. haben ein epenthetisches et, en und es, welches im Gen., Dat., Instr., Loc. des Sing., so wie im ganzen Plur. hinzutritt. Nämlich a) et schieben alle
37 Neutra auf e ein, welche junge Thiere bedeuten, als теле (Kalb), прасе (Ferkel), чељаде (Dienstmagd), Ген. чељадета, и. с. w. b) en alle Neutra auf me, als име (Name), семе (Same), време (Zeit), виме (Euter), и. с. w. c) es schalten nur wenige Neutra auf o, auch nicht, wie einige andere Slavische Sprachen thun, bereits im Sing., sondern nur im Plur. ein, als: небо, Plur. небеса: чудо (Wunder), Plur. чудеса, daneben aber auch чуда. Unüblich sind die Plur. колеса, переса, etc.

2) Die in voriger Anmerkung unter a) gedachten Neutra mit epenthetischen et bilden keinen Plur. Neutrius (wie andere Slavische Sprachen телета, чељадета), sondern setzen entweder einen männlichen Plur. nach erster Decl., als: теопци (Kälber), прасци (die Ferkel), oder den Sing. des weiblichen Collectivums auf ад (s. dritte Decl.), als: телад, прасад; чељад. Einige Namen lebloser Dinge (meistens fremde Wörter) auf e schieben gleichfalls et ein und behalten auch die neutrale Pluralform, z. B. тапе (die Kugel), Ген. тапета, Ром. Pl. тапета; јапунце (der Mantel), силембе (der Brustriemen am Reitpferde), хоше (das Eck), кебе (die Kofse), и. с. w. — Напомене 2.—5. постале су у нем. преводу 3.—6., и у 4. (у српск. 3., — о речи дрво) није преведено „нарашћује на та,“ а у 5-ој (4.) речи „пашчад (женскога рода)“ преведене су: „пашчад (weiblich, von пашче);“ напомена пак 6. (5.) гласи: „Рамо (die Schulter) hat im Gen. рамена (von раме, welches andere Mundarte im Nom. setzen).“

8. У одељку „Von dem Adjectivum“ први чланак (стр. 38.—40.) одговара првом чланку српског одељка „О двојаком свршвању прилагателни имена“ (стр. 46.—47. о. књ.), али је знатно промењен, те гласи:

Von dem Adjectivum.

88

Der Serbe unterscheidet gleich dem Altflaven zwei Declinationen, deren einer oder der andern die einzelnen Adjectiva heimfallen; und unabhängig davon eine doppelte Biegungsform, welcher in der Regel jedes Adj., gehöre es zu der ersten oder zweiten Declination, zugleich fähig ist. In Benennung dieser Flexionen weichen die Grammatiker von einander ab. Die Form, welche sie voranzusetzen pflegen, heißt bald die unbestimmte, bald die abstracte, bald die abgeschnittene, verkürzte (*terminatio indefinita, abstracta, apocopata*); die entgegengesetzte zweite Form aber bald die bestimmte, bald die concrete, bald die unabgeschnittene oder ganze (*term. definita, concreta, non apocopata sive integra*). Die beiden ersten³⁹ Namen sind von der Bedeutung hergenommen, der letzte bezieht sich auf das Formelle selbst. Ohne hier über die Schicklichkeit dieser Benennungen zu entscheiden, wollen wir der letzten, welche die älteste zu seyn scheint, gebührend folgen. Ganz (цѣл) heißt jedes Adjectivum, zu dessen Wurzel oder Ableitung im Nom. Sing. Masc. der Voc. *u* tritt; abgeschnitten (усечен, eingeschnitten, von *усећи*, einschneiden), dasjenige, welchem dieser Vokal mangelt, gleichsam abgehauen ist. Das abgeschnittene endigt daher gewöhnlich auf Consonanten, z. B. добар (gut), зелен (grün), дрвен (hölzern); oder auf *o* statt *u*, als: цијо (ganz), зрео (reif), тпуо (faul), весео (lustig). Ganz lauten dieselben Wörter: добри, зелени, дрвени, цијели, зрели, тпули, весели. Femininum und Neutrum lauten in der ganzen Form buchstäblich wie in der abgeschnittenen, doch eine verschiedene Accentuation unterscheidet beide. Den Unterschied zwischen ganz und abgeschnitten auf die Bedeutung angewandt, so pflegt letzteres das Unbestimmte auszudrücken, z. B. зец је плашљив, der Hase ist furchtsam, поштен човек не умије лагати, ein redlicher Mann kann nicht lügen; мени је мио црвен појас, mir ist der rothe Gürtel lieb; златан је прстен скупљи него сребрни, ein goldner Ring ist theurer, als ein silberner; Гојко се чини (да је) наметан, der Gojko stellt sich vernünftig; u. s. w. Das Ganze hingegen das Bestimmte, z. B. црвени појас изјели миши, die Mäuse haben den rothen Gürtel gefressen; изгубио сам сребрни прстен, ich habe den silbernen Ring verlorren; продао сам мој необрани виноград, ich habe⁴⁰ meinen ungelesenen (unbeernteten) Weingarten verkauft, u. s. w. Hier auch einige Beispiele des verschiedenen Accents der Adj. Fem. und Neutr., um denselben Unterschied auszudrücken: боља је аљина

широка, него *уска*, *besser ist ein weites, als ein enges Kleid*; камо она *широкā* алина, *wo ist das weite Kleid?* Ту је и *уска* и *широкā*, *hier ist das enge, und das weite*; ово је прасе *дебело*, *dieses Ferkel ist fett*; пошто ћеш ми дати оно твоје *дебело* прасе, *wie theuer gibst du mir dein fettes Ferkel?* и. с. ш.

Други и трећи чланак овога одељка у немачком преводу (стр. 40.—41.) потпуно одговарају другом и трећем чланку одељка „О двој. свршив. прилаг. им.“ (стр. 47.—48. ове књ.), а реченица (после српског четвртог чланка, који је у немачком преводу стављен међу напомене) „Прилагателна имена имају три рода и два склоненија“ гласи у немачком преводу (као четврти чланак): „*Alle Serbischen Adjectiva zerfallen, wie oben bemerkt worden ist, in zwei Declinationen.*“ После долазе (као и у српском) одељци: „*Die erste Declination*“ (стр. 41.—42.) и „*Die zweite Declination*“ (стр. 43.—44.).

9. Прва тачка одељка „О имену прилагателном“ (врста 7.—12. на стр. 46. о. књ.) није никако преведена на немачки, и нешто из друге и треће тачке тога српског одељка (иста стр.) и из четвртог чланка потоњег одељка „О двој. свршив. прилаг. им.“ (вр. 8.—15. на стр. 48. о. књ.) ушло је у немачком преводу у напомене (стр. 44.—45.), које гласе:

44

Anmerkungen zu den Adjectiv-Declinationen.

1) Einige Adjectiva sind nur der abgeschnittenen, nicht der ganzen Form fähig, namentlich: a) alle Possessiven auf *ов*, *ев*, als: *попов* (des Geistlichen), *ковачев* (des Schmidts); b) Possessiva auf *ин*, als: *војводин* (des Wojwoden).

2) Andere sind nur der ganzen Flexion fähig, nicht der abgeschnittenen, nämlich: a) Ableitungen von Substantiven mit-
telst der Endungen *и*, *љи*, *њи*, з. В. *говеђи* (Rinds-), *козји* (Ziegen-), *рибљи* (Fisch-), *тичји* (Vogel-), *ћетињи* (Kinds); b) Ableitungen auf *ски*, als: *поповски* (priesterlich), *ковачки* (schmidtisch), *војводски* (wojwodisch); c) Ableitungen von adverbis, zumal *loci et temporis*, als: *тамошњи* (dortig), *данашњи* (heutig), *лањски* (verjährig), *токоршњи* (sein sollend), и. с. ш.; d) Ableitungen von Verbis, з. В. *стајача* *кошуља* (sonntägliches Hemd), *илетића* *игла* (Stricknadel), *орака* *земља* (Ackerland), *куповни*
45 *гуњ* (gekaufter Mantel), *музовна* *крава* (Melkkuh), *те|кућа* *вода* (fließendes Wasser), und andere Participia; mehr vergl. unten die Note zum Particip erster Conjugation; e) sämtliche Comparative; f) sämtliche Ordinalzahlen; g) einzelne Adjectiva, namentlich: *дивљи* (wild), *малји* (klein), *великји* (groß). Denn die abgeschnit-

tenen Formen диваљ, дивља, дивље; мал (oder мао), ма̀ла, ма̀ло; велик, велика, велико sind unerhört. Man kann zwar für мал und велик sagen: мален und голем, aber das sind andere Wörter, und з. В. in der Redensart јеси ли велики нарастао? (bist du schon groß gewachsen?) wird kein Serbe weder велик noch голем gebrauchen.

Тако је „Примјечаније“ (о промени заменице сав, сва, све, стр. 50.—51. ове књ.) остало у немачком преводу (стр. 45.) з. ња напомена.

10. У одељку „Von den Zahlwörtern“ („О имену бројителноме“) реченица „Имена су бројителна петорогуба“ (стр. 52. о. књ.) гласи у немачком преводу (стр. 48.): „Es sind fünfserlei Zahlwörter zu betrachten: Cardinalia, Distributiva, Ordinalia, Multiplicativa und Adverbialia.“ — У трећој напомени под линијом у чланку „1) Основна“ (стр. 53. ове књ.) реченица „Да не рече какав језикопоправитељ и т. д.“ преведена је (стр. 49.): „Niemand halte триест, четрјест, шездесет für gemein und verderben; и т. д.“ Напомена иак (под линијом) у шестој тачки овога чланка код речи „пет стотина села и т. д.“ (23. вр. 54. стр. о књ.) која гласи: „И овђе се до десет и т. д.“ није никако преведена на немачки. Још је из осме тачке српског изворника изостављена прва половина (од „Један, једна, једно и т. д.“ на стр. 54., па до „А кад се и т. д.“ у 3. вр. 55. стр. о. књ.), па је од целе седме тачке и остатки ове осме у српском начинења једна, седма, тачка у немачком преводу (стр. 51. вр. 6.—14.). — У чланку „2) Distributiva“ (стр. 51.—52.) није преведена трећа тачка српскога изворника (стр. 55. о. књ.): „Као двоје склања се и т. д.“ — На крају чланка „3) Ordinalia“ (у српском „3) Редна,“ на стр. 55.—56.) има у немачком преводу (стр. 52.) нова реченица: „Wie können Ordinalia abgeschnitten flectirt werden.“

11. Прве четири врсте одељка „О мјестоименију“ (стр. 57. о. књ.) преведене су на немачки (стр. 54. и 55.: „Von dem Pronomen“) овако: „Es gibt sechserei Pronomina: I. Die drei persönlichen und II. Das Reciprocum (welches weder Nom. noch Voc. haben kann) werden folgendergestalt flectirt:“ — Последња тачка чланка (IV.) о показним заменицама (21. вр. 60. стр. о. к.) гласи у немачком преводу (стр. 60.): „Pesti, такови (таки), овакови (оваки), онакови (онаки), werden wie жути flectirt.“ — На крају чланка (VI.) о заменицама од-

ПОСНИМ (8. вр. оздо стр. 61. о. књ.) има у нем. преводу (код речи „и. ј. в.“, стр. 63.) под линијом ова напомена: „Die altslavische Grammatik gebraucht ihr interrogatives что noch nicht relativ, wohl aber kennen alle heutigen slavischen Sprachen solchen Gebrauch: russisch что, böhmisch poln. co, krainisch kar (für kajr) und ki.“

12. Први чланак и обадве напомене одељка „О глаголу“ (стр. 62.—63. ове књ.) прерађени су у немачком преводу и гласе (стр. 63.—64.):

63

V o n d e m V e r b u m.

Die bekannte Eintheilung der Verba in Activa, Passiva und Deponentia ist in der Serbischen Sprache, wie in sämtlichen slavischen, müßig, d. h. ohne Einfluß auf die Flexionslehre. Es gibt nur eine active Conjugation, und die Formen des lat. Passivum und Deponens müssen umschrieben werden. Fast eben so unfruchtbar scheint uns hier die Unterscheidung in Activa (Transitiva) und ihnen entgegengesetzte Neutra (Intransitiva). Sie hat es blos mit der Bedeutung zu thun, nicht mit der Form, und ohnehin Unbestimmtes genug. Es gibt zwar Neutra, die keine Activa werden können, aber es gibt sehr viele Verba, denen man bald einen transitiven Sinn unterlegt, bald einen intransitiven, z. B. пјевати пјесму, ein Lied singen; играти коња, das Pferd springen lassen; копати виноград, den Weinberg hacken; орати њиву, das Feld ackern; вкати људе, die Leute rufen; das sind freilich lauter Activa; doch wenn es heißt z. B. боље је пјевати, него плакати, besser ist singen, als weinen; матор се коњ не учи играти, ein altes Pferd wird nicht springen gelehrt; нит' умјем орат', ни копати, ich kann weder ackern, noch hacken; јечам трче, а ракија виче, die Gerste läuft, der Brantwein schreit: ¹⁾ so sind alle diese Verba auch Neutra.

⁶⁴ Den activen Verbis, welche unsere auf einen dritten einwirkende Handlung bedeuten, pflegt man sodann diejenigen entgegenzusetzen, deren Handlung auf uns selbst zurückwirkt:

Reciproca. Sie entspringen im Serbischen durch den Anhang des Pronomens *се* für alle drei Personen, z. B. брижемсе (ich rasse mich); кажешсе, du bereust; надатисе, hoffen; накањиватисе, sich anschicken, und unzählige andere, deren Formen nicht als eine besondere Flexionsart betrachtet werden dürfen.

¹⁾ Sprichwörtlich von einem Betrunknen, der auf wohlgefügtertem Rosse schreiend davonreitet.

Ungleich wichtiger und aus der Eigenthümlichkeit slavischer Zunge hervorgehend ist die Eintheilung der Verba in Perfectiva und Imperfectiva.¹⁾

13. У чланку о подели глагола на свршене и несвршене (стр. 64.—66.) уз реченицу „а Perfectiva haben weder ein Imperfectum noch Participium Präsens“ (у српском: „а.) свршителни глаголи не могу имати и т. д.,“ вр. 8.—10. оздо на стр. 63. о. књ.) има у немачком (стр. 64. и 65.) и ова напомена под линијом: „Ausnahme macht чути (hören), welches die Bedeutung eines Perfectivums hat, aber die Flexionen eines Imperfectivums: чуја, чујаше, чујасмо, чујасте, чујау, чујући, чувење, з. В. по чувењу (nach Hörensagen).“

14. Така исцред чланка о временима у српском изворнику („Што је гођ склоненије и т. д.,“ вр. 22.—30. стр. 65. о. књ.) изостављена је у немачком преводу, а почетак самога тог чланка у њему (стр. 67.) гласи: „Die Serbische Sprache besitzt außer dem Präsens und Futurum ein doppeltes Präteritum, wovon wir das erste: Imperfectum,²⁾ das zweite Präteritum (im eigentlichen Sinne) nennen wollen. Das Imperfectum ist nur den Imperfectivis eigen, das eigentliche Präteritum hingegen allen Verbis. Beispiele vom Imperfectum:“ и т. д. (као и у српском на стр. 65. и 66. о. књ.).

15. Чланци о начинима („наклоненија“) и о трином стању („страдателни залог“) из „Српске Граматике“ (стр. 66. и 67. о. књ.) сасвим су прерађени у немачком преводу, па им је додат и чланак о састављању временских и личних облика (чега у српском изворнику нема никако), те све то гласи (стр. 69.—71.):

Die altslavischen Grammatiker stellen zwar vier Modos auf,⁶⁹⁾ den Indicativ, Conjunctiv, Imperativ und Infinitiv. Allein der Conjunctiv beruht weder im Altslavischen, noch weniger im Serbischen auf einer eigenthümlichen Flexion, sondern muß durch Umschreibungen ausgedrückt werden; з. В. да сам имао, wenn ich gehabt hätte; ако донесем, wenn ich bringen sollte; да сам био знао, wenn ich gewußt hätte; u. s. w. Mißverständne Analogie der lateinischen Sprache hat dieselben Grammatiker gleich jenem

¹⁾ Da die Grammatik nur wenige Beispiele beider Arten anführen kann, so ist im Wörterbuche bei jedem Verbo durch den Beisatz pf. oder impf. gelehrt, wohin es gehöre.

²⁾ Dobrowsky in den instit. l. sl. vet. nennt es p. 522. 527. praeteritum iterativum und nimmt es nicht in die Paradigmen auf.

Conjunctiv auch ein Passivum der altslavischen Sprache aufzudrängen verleitet. Ein solches Passivum findet sich denn auch im Serbischen nirgends. Man sagt zwar umschreibend: био сам каран, ich bin gescholten worden; бићеш бијен. du wirst geschlagen werden; били су дочекани, sie sind gut empfangen worden; aber im Präsens wird doch niemand sagen: бивам каран, бивам мољен, sondern карају ме, sie schelten mich; моле ме, sie bitten mich; бију га, sie schlagen ihn; траже те, sie suchen dich, u. s. w. Auch im Präterito und Futuro wird nicht bei allen Verbis mit dem Particip. Pass. gesagt, z. B. бићу тражен, био сам мољен, vielmehr тражиће ме. er wird mich suchen; молили су ме, sie haben mich gebeten; звали су га. sie haben ihn gerufen, u. s. w. Bloß für das Participium besitzt die Serbische Sprache eine Passivform.

Es stehen ihr aber außer diesem passiven Participium drei active Participia zu, nämlich eins für das Präsens, welches sich auf *hu* endigt und vom Volk im Reden wie ein lateinisches Gerundium gebraucht wird, z. B. оде играјући, er ging spielend fort; пева копајући, er singt grabend; једе стојећи, er ist stehend; im Schreiben könnte man solche Formen für wahrhafte Participia (d. h. zugleich Adjectiva) nehmen, z. B. играјући (der Spielende), играјућа (die Spielende), играјуће (das Spielende), auch setzt das Volk einige wirklich adjectivisch, als: текјућа вода (fließendes Wasser), стајућа кошуља (Feiertagshemd), ⁷⁰ спавућа аљине (Schlafkleider), плетућа игла (Stricknadel). Das Participium Präteriti Activi ist doppelt und in den Paradigmen durch I. und II. unterschieden. Das erste geht aus auf *vuu*, und bedeutet ungefähr auch das latein. Gerundium, zumal bei Perfectivis, z. B. дошавши он (она, оно) у кућу, рече му, nachdem er (sie, es) ins Haus gekommen war, sagte er ihm; поигравши мало, ејаде, nachdem er ein wenig getanzt hatte, setzte er sich; рекавши то, узе га за руку, nachdem er dies gesagt hatte, nahm er ihn bei der Hand; порадивши даће Бог, nach gethaner Arbeit wird Gott geben. Ueber пошав statt пошавши vergl. die Note zum Paradigma erster Conjugation. Auch dies Particip steht selten adjectivisch, doch hört man бивши кнез, der gewesene Fürst; бившему кнезу, dem gewesenen Fürsten; бивши војвода, der gewesene Anführer, u. s. w. — Das andere Participium Prät. Act. wird mit dem Consonanten *л* gebildet, der im Masc. nach der Regel in *о* übertritt, z. B. био (gewesen), била, било. u. s. w. Dieses Particip steht zwar immer adjectivisch und flexibel, aber nur prädicirend, d. h. mit dem Hülfswort *јесам* verbunden, um

das zusammengesetzte Prät. Ind. hervorzubringen; für sich allein steht es nie. Der Serbe kann es sowohl dem Hülfswort nachsehen und dann bleibt es getrennt, z. B. *jесам био, била, било*; *јест био*; als vorsehen und dann verwachsen beide: *биосам, биласам, билосам*; *биоје, билаје, билоје*; das Hülfswort darf nicht wegbleiben, in der ersten und zweiten Person wohl nie, in der dritten zuweilen. — Das Participium Passivi endigt meistentheils auf *н*, zuweilen aber auch auf *т*, worüber die achte Anmerkung zur zweiten Conjugation nachzusehen.

Alle und jede Verba (mit Ausnahme von *оћу* und *могу*) endigen sich in der ersten Person des Präsens Indic. auf *ам, ем*, oder *им*; und nach diesen Ausgängen ergeben sich drei Conjugationen. Weiß man, wie ein Verbum in der ersten Person des Präs. Indic. und im Infinitiv hat, so wird man es leicht conjugiren können. Imperativ und Part. Präsens richtet sich nach dem Präsens Indicativ, alles übrige nach dem Infinitiv, und es bedarf keiner verwirrenden Regel weiter.

Die eigentlich flectirten Tempora (nämlich: Präsens, Imperfectum und einfaches Präteritum, da das zusammengesetzte Präteritum und Futurum mit Auxiliarien erzeugt werden) haben für die drei Personen folgende Kennzeichnung.

1) Erste Person Präsens Sing. *м*, Plur. *мо*; im Sing. des Imperf. und Prät. bloßer Vocal, ohne Consonanz, doch lehrt die altslavische Grammatik, daß ein *x* weggefallen ist, welches der Serbe hier so wenig, als im Gen. Plur. des Nomens ausspricht, wenn er es auch noch schriebe. Der Plur. Imperf. und Prät. hat immer *см*.¹⁾

2) Zweite Person Präs. Sing. *и*; Imperf. Sing. *иє*; Prät. Sing. bloßer Vocal. Präs. Plur. *те*; Imperf. und Prät. Plur. *сте*.

3) Dritte Person Präs. Sing. und Plur. Vocal, doch in beiden waltete vor Alters *т*, das allmählig abgefallen ist; Imp. Sing. *иє*, Plur. Vocal. Umgekehrt Prät. Sing. Vocal, Plur. *иє*. Das Verhältniß der Vocale läßt sich im Allgemeinen nicht angeben. Sowohl im Imp. als Prät. fallen die zweite und dritte

¹⁾ In Schumadien (dem Theile Serbiens zwischen der Kolubara und Morawa) unterdrückt die Aussprache oft das *c* vor dem *мо*, als: *купљамо* (wir sammeln), *једамо* (wir essen), *ношамо* (wir tragen), *дођомо* (wir kamen), *идомо* (wir gingen), *носимо* (wir tragen), *күпимо* (wir kauften), u. s. w. [Oва је напомена превод 2. тачке „Додатка“ Српској Граматици, стр. 86. о. књ.].

Pers. Sing. stets zusammen. Im Prät. unterscheidet sich der Vocal der ersten Pers. Sing. (wenn er nicht individuell abweicht, wie zuweisen in zweiter Conj.) durch seine Unbetonung von dem betonten Vocal der zweiten und dritten Person. Auch allein durch den Ton unterscheidbar sind die ersten Personen des Sing. Imp. und Prät., wenn ihr Vocal *a* lautet (wie in der ersten Conj. immer, in der zweiten und dritten zuweisen); nämlich das *a* des Imperfectivus hat den dritten Accent, das des Prät. gar keinen, welches man auch so ausdrücken kann: die erste Pers. des Imperf. lautet, in diesem Falle, immer wie die zweite und dritte des Präteritum.

Према овом у свима конјугацијама „вријеме полу прошавше“ зове се „Imperfectum,“ „скоро прошавше“ — „einfaches Präteritum,“ а „давно прошавше“ — „zusammengesetztes Präteritum.“ — Исто тако свуда „Participium Activi Präteriti“ („причастија дјествителног вријеме прошавше“) има I. и II. место само једног — овде I. — у српском изворнику.

16. Од помоћног глагола јесам Participium Activi Präteriti II. гласи: бѣо, бѣла, бѣло; — од помоћног глагола оћу Einfaches Präteritum, покрај облика: бѣдо (бѣ: ктѣдо, ктѣ); бѣде (бѣ: ктѣде, ктѣ) и т. д., има и: тѣдо, тѣ; тѣде, тѣ; тѣде, те: тѣдосмо, тѣсмо: тѣдосте, тѣсте; тѣдоше, тѣше. а његов Participium Präteriti II. гласи: бѣо (ктѣо, тео, тио, отио), бѣла, бѣло; у напомени под линијом уз 2. л. ј. императива (стр. 69. о. књ.) није преведена прва половина, а друга гласи (стр. 74.): „Дела bedeutet gerade das Gegenheil von немој. nicht doch (noli, nolite).“

17. У I. конјугацији Participium Activi Präteriti II. гласи (стр. 77. нем. прев.): њграо, ала, ло: њиграо, њла, ло: сѣпао, ала, ло, а прва напомена под линијом, уз сѣпајљћи (сѣпљљћи) (стр. 72. о. књ.), у немчком је овде изостављена, јер је пре тога ушла у чланак о начинима (стр. 69.), где је нашла места и прва и трећа тачка друге напомене под линијом, уз „сѣпавши“ (ibid.), те је овде (стр. 77.), такође као напомена под линијом, преведена само њени друга тачка.

18. У II. конјугацији Participium Activi Präteriti II. гласи: прѣо, ла, ло; запрѣо, трѣсао, плѣо, мѣтноу, дѣгао (гнуо) (стр. 82.—83.) и пѣкао, брао, снѣвао, казѣвао, лѣо (стр. 86.—87.). — У одељку, којим се почиту напомене овој кон-

југацији, речи „као поред рјечника“ (вр. 6. оздо, стр. 77. о. књ.) нису никако преведене, а на крају 1. тачке ових напомена место „разумијем“ (врста 13. озго стр. 78. ове књ.) у немачком је преводу „разумјети“ (стр. 87.). — Друга половина 7. тачке („б) ивати и т. д.“) ових напомена (последње 3 врсте текста на стр. 79. ове књ.) скраћена је у немачком преводу овако: „в) Einige auf ивати (es sind beinahe lauter Imperfectiva)“ (стр. 90.), па је изостављена и напомена под линијом, додата у српском изворнику уз реч „frequentativa.“ — У немачком је преводу на крају говора о II. конјугацији додата и 9. тачка (стр. 91.—92.) о имперфекту од глагола: предем, везем и т. д., што је у српском била 3. тачка „Додатка“ Српској Граматици (стр. 87. о. књ.).

19. Почетак III. конјугације (стр. 80. о. књ.) гласи у немачком преводу (стр. 92.—93.): „Die dritte Conjugation enthält alle Verba auf им.“ — Participium Activi Präteriti II. гласи у овој конјугацији (стр. 96.—97.): мјерно, држао, врћео, мртно, љубно. — Ова конјугација има у немачком преводу само 4 напомене, јер је 5. напомена (стр. 84. ове књ.) о вербалној именици (нешто промењена и скраћена) стављена као засебна тачка треће напомене (стр. 97.—98.): „Dasselbe gilt auch von den Verbalien. Der Messawer und Sirmier wird das л und и vor dem ење nicht leicht in љ und њ verwandeln, sondern sagen: молим, молење (das Bitten), балим, балење (das Kochen), буним, буњење (das Aufschwingen), браним, бранење (das Wehren). Andere Mundarten ziehen мољење, баљење, буњење vor, wie sie врћење (das Bohren), трпљење (das Ertragen), срђење (das Zürnen) vorziehen dem Messawischen вртење, трпење, срдење.“ —

20. Последње 2 тачке на крају овога списа („Овђе је сад и т. д.“ вр. 16.—18. стр. 84. ове књ.) изостављене су у немачком преводу, али је место тога дошао, као дошуна „Српске Граматике“, цео нов одсек (стр. 99.—104.):

Von den Partikeln.

I. Präpositionen.

1) Den Genitiv regieren: без, брез, ohne; близу, nahe; више, oberhalb; до, bis, außer; из, aus; иза (из за), von hinten, von jenseits; з. В. иза брда, vom Berge her; из ван, außer, з. В. изван памети, außer Verstand; између, zwischen; изнад,

von oben herab; испод (из под), von unten; испред, vornen, weg; код, bei, з. В. код мене, bei mir; код куће, zu Hause; крај, am Ende, з. В. крај села, zu Ende des Dorfs; крај мора, am Ufer des Meers; крај мене, bei mir, neben mir; накрај, am Ende, unten, з. В. сједи накрај села, er wohnt unten im Dorfe; покрај, neben längs; украј, am Ende, beim Ende; мјесто, statt; наком, hinter, з. В. наком себе спомен оставити, Andenken hinterlassen; наеред, mitten in, з. В. наеред села, поља, mitten im Dorfe, im Feld; ниже, unten, unterhalb; од, von; око, около, um, herum, з. В. око куће, um das Haus; око божића, um Weihnachten; осим, außer; поред, neben; послѣ, nach, nachher; посред, mitten durch, з. В. ударио га посред главе, er stieß ihn mitten durch den Kopf; оде посред села, er geht mitten durchs Dorf; преко, über; прије, vor (mit Bezug auf die Zeit); против, gegen; ради, заради, поради, wegen, um willen; свр (савр), von oben, з. В. скочно свр куће, er sprang oben vom Hause herab; савр главе до зелене траве, oben vom Kopf bis zum grünen Grase; с ону страну, jenseits.

2) Den Dativ regiert nur Eine Präposition: к, ка, zu, к мени, zu mir, ка Крушевцу, zu Kruschewas.

3) Den Accusativ regieren: кроз, durch; мимо, vorbei; низ, hinab, низ брдо, воду, den Berg, das Wasser hinab; уз, hinauf, уз брдо, воду.

4) Den Accusativ und Localis regieren: на, auf; о, von, an, zu; говори о њему, er redet von ihm; виси о клину, hängt ¹⁰⁰ am Nagel; ударио о камен, stieß sich an den Stein; о божићу, zu Weihnachten; по, um, durch, nach, in, deswegen, als: отишао по ђевојку, er ging um das Mädchen fort; послао по ђевојци, er schickte durch das Mädchen; ударио га по глави, er stieß ihn nach dem Kopf; у, in (wenn у bei heißt, erfordert es den Gen., als: у бога је свашта доста, bei Gott ist alles genug). Die Präpositionen на und у, wenn sie auf die Frage: wo? die Ruhe eines Gegenstandes anzeigen, haben den Localis bei sich, стоји на брду, steht auf dem Berg; погинуо на Косову, ging auf dem Amselfeld unter; био сам у цркви, ich war in der Kirche. Deuten sie aber auf die Frage: wohin? Bewegung an, so folgt ihnen der Acc., з. В. отишао на брдо, er ging auf den Berg; иде на Косово, er geht auf das Amselfeld; идем у цркву, ich gehe in die Kirche.

5) Den Acc. und Instr. regieren (so wie на und у den Acc. und Loc.) folgende: под, unter; оде под кућу, er geht unter

das Haus; стоји под кућом, er steht unter dem Haus; над, нада, über: над воду, über das Wasser; над водом, über dem Wasser; нада се, über es; нада мном, über mir; међу, zwischen, unter: то је међу нама, das ist zwischen uns; дај међу нас, theile unter uns aus; пред, преда, vor: стоји пред кућом, steht vor dem Haus; изнеси пред кућу, trägt vor das Haus; метни преда ме, setzt vor mich; стоји преда мном, steht vor mir; ауч пред смрт, vor dem Tod; пред божињ, vor Weihnachten; за, hinter, nach, im, bei: сједи за кућом, sitzt hinterm Haus; однеси за кућу, trägt hinter's Haus; иде за њим, geht nach ihm; не брини се за њега, kümmert sich nicht um ihn; за новце свашта доста, im Geld alles genug; узети за руку, bei der Hand nehmen. Zuweilen steht bei за der Genitiv: за живота, während des Lebens; за младости, während der Jugend, u. s. w.

6) Gen. und Instr. regieren: с, са, mit, von, durch: с братом, mit dem Bruder; с брда, von dem Berge; с коња, von dem Pferde; са земље, von der Erde; пропао с брата, er ist durch den Bruder zu Grund gegangen; са своје памети, durch seinen Verstand.

II. A d v e r b i a.

1) Des Orts: амо, hierher; близу, nahe; горе, oben; далеко, weit; догде, довле, bis hierher; докле, so weit als; доље, unten; донде, донле, bis dorthin; дотле, bis dahin; ће, wo; његођ, wo immer; ће му драго, wo immer, es sey, wo es will; игђе, wo immer; из далека, von weitem; изнутра, inwendig, von inwendig; изокола, rund herum, von der Seite; изребар, изребра, von der Seite; испријека, von der Seite; куда, wo; лијево, links; надалеко, weit; напријед, voraus; ниђе, нигђе, nirgends; овамо, hierher, auf diese Seite; овђе, hier; овуда, hierher; одавде, одавле, von hier; одакле, von wo; одатле, von da; одсвакле, одсвакуд, von überall; одовуд, von hier, von dieser Seite; озго, oben; оздо, unten; около, herum; онамо, dorthin; онђе, dort; онуда, dort vorbei; остраг, von hinten; откуд (од куд), von wo; споља, von außen; свађе, свађе, überall; спријед, vorne; тамо, dort; ту, dort, da; туда, dorthin; унутра, drinnen, hinein; чак, weithin, bis an.

2) Der Zeit: ва вијек, immer, ewig; вечерас, вечераске, diesen Abend; давно, lange; данас, данаске, heute; доцкан, доцне, spät; зими, Winters; зимус, зимуске, diesen Winter; зором, frühe, bei Tagesanbruch; игда, икад, irgendwann, je; истом,

erst; јако, jeßt; јесенас, јесенаске, diesen Herbst; јутрос, јутроске, heute früh; јуче, gestern; кад, wann, als; каткад, dann und wann; лани, voriges Jahr; љети, Sommers; љетос, љетоске, heuer; најзад, најпослије, zuletzt; нигда, никад, niemals; ноћас, ноћаске, heint; ноћу, ноћом, bei Nacht, Nachts; овога пута, gleich, auf der Stelle, jeßt; одма, gleich; онда, ондај, dann; ономадне, dieser Tage; послије, später; потом (по том), hernach; прекјуче, vorgestern; преклани, vor zwei Jahren; прек-¹⁰² синоћ, vorgestern| Abend; прије, пређе, vor, ehe; прољетос, verwichenen Frühling; рано, frühmorgens; сад, jeßt; синоћ, gestern Abend; сјутра, сутра, morgen; сјутрадан, den Tag darauf; скоро, unlängst; тада, dann; удиљ, immer, beständig.

3) Der Quantität: више, mehr; довољно, hinlänglich, nach Herzenslust; доста, genug; изобила, überflüssig; истом, nur, nichts als; још, јошт, јоште, noch; колико, wie viel, so viel; коликогођ, soviel immer; малко, мало, малчпце, ein wenig; мање, weniger; много, viel; мрвичку, мрвке, мрвичце, ein klein wenig, Krümchen, Bißchen; неколико, einiges, etwas; николико, gar nichts; оволико, soviel; онолико, soviel; толико, soviel.

4) Der Qualität: боље, besser; готово, beinahe; тешко, schwer; слабо, schwach; царски, kaiserlich.¹⁾

5) Fragende Adverbia: зар, etwa? зашто, warum? јели (је ли), gelt? јер, warum? камо, wo ist? куда, wohin? нијели (није ли), nicht? пошто, wie theuer?

6) Bejahende, verneinende: да, ja; да како, allerdings; доиста, заиста, gewiß; ја, ja; јамачно, sicher; ље, gewiß, sicher; није, nein.

III. C o n j u n c t i o n e n.

a, aber, und; а камо ли, viel weniger; ако, wenn; ал, али, aber, oder; ама, aber; баш, gerade, auch, sogar; буд, wenn auch, sei es; будући, weil, indem, da aber, weil es so ist; ван да, außer, wenn; већ, sondern; већ ако, außer wenn; да, daß (да ја имам, daß ich hätte) wenn (да ја знам, wenn ich wüßte); дакле, also, daher; еле, einmal; зашто, denn; и, und; или, oder, entweder; ја, јали, entweder, oder; јер, denn; како гођ, so wie; ли, об? него, sondern; ни, weder, noch; нити, weder, noch; но,

¹⁾ Beinahe jedes Adjectiv läßt sich auf diese Weise in ein Adv. verwandeln.

aber; опет, abermals, wieder; па, und, hernach, dann; пак, und, hernach, aber; премда, wiewohl; такођер, auch; то, so.

IV. Interjectionen.

103

A! ah! aa! aha! ah! авај! oveh! weh! aj! hei! aja (ajja)! nein, auf keine Art! ao! (wundernd) ато (а то)! sieh da! благо! wohl! (mit dem Dat.) бл. мени! wohl mir! бог ме! bei Gott! оре! (befehlend) гле! schau, sieh! давори! he! wart! де! wohl! леде, дедер! mache, mache! деде да видим! laß sehen! дела! (befehlend) жжжа! (sich verbrennend) ej! hei! ево! sieh da (vor mir)! ево! sieh da (vor ihm)! ето! sieh da (vor dir)! ии! (wundernd) јао, јаој! weh! јатка! der Arme! јадо! weh! куку мени! weh mir! куку леле! weh! леле мени, weh! љу, љу! (zu Wiegenkindern) море! (s. das Wörterbuch) па, нај! да! немој! nicht doch! ну! нуде! нудер (bethuernd) нуто! sieh! о! (rufend) ој! (auf Rufen antwortend, in Liedern ausrufend) он, она! он цуп! она, цупа! (tanzend) оо! ооо! ии! рђи! пик! (s. das Wörterbuch) помагај! zu Hülfe! пет! рђ! пућ! рђлumpf! та! (не ћеш!) gewiß! тешко! weh (mit dem Dat. der Person: тешко мени, теби, њему, нама! weh mir, dir, ihm, uns!) ха һу! јари јари! у! ућ! ућ! (frierend, schauernd).

Es gibt sodann viele Interjectionen für Thiere, zumal Hausthiere, sie zu locken, zu scheuchen, gehend und stehend zu machen. Lockwörter: бири, бири! (zu welschen Hühnern) вит, вит! (zu Tauben) гиц, гиц! (zu Schweinen) һа, һа! (zu Pferden) ма, ма! (zu Kühen) мац, мац! (zu Käsen) һук, һук! (zu Hühnern). Scheuchwörter: он, она! (zu Hunden) пне, пне! (zu Käsen) уш, уш! (zu Schweinen) уј, уј! (zu Krähen, һи, һи) воч! (zum Ochsen) цуки! (zum Hunde) шибе! (zu jungen Hunden). шике! (zu Ferkeln). Soll der Ochse angetrieben werden, so heißt es: ха! soll er zurückgehen: ету! den Ochsen oder das Pferd zum Fortgehen zu bringen: де! Das Kalb von der Kuh zu trennen: љок! Lämmer von den Müttern: кит, кит! кит луч! Ziegen zu treiben: кец, кеца! Schafe zu treiben: не, неа! die Ziege zum Melken stehen zu machen: тир, тври!

Andere Interjectionen stammen aus dem Türkischen, Griechischen oder Deutschen, z. B. ажиди! herlich! һиди! schön! аратос! verflucht! Teufel! аферим! bravo! куш! kusch, still!

бердо! wer da! аман! Parden, Gnade! дур! halt! чала!
die Trommel gerührt! јазук! Schade! јала! beim Allah! вала!
bei Gott!

Merkwürdiger sind einige, die noch auf die heidnische Zeit zurückweisen und fast nur in den Liedern gebraucht werden, vgl. ладо! лељо! колалом! in dem Wörterbuch. In den Liedern finden sich auch zusammengesetzte, oft halbe und ganze Zeilen füllende Interjectionen, ja der Refrain mag als eine erweiterte Interjection betrachtet werden.

[О том, како је постао овај немачки превод „Српске Граматике“ и како је издат на свет, казује Вук у књижици „Вуков одговор на Утук Г. М. Светића“ (у Бечу, 1843.), на стр. 25. и 26. Тај пак „Одговор“ види у *трећој* књизи Вукових „Скупљ. Грамат. и Полем. Списа.“]

[Гримов предговор (на немачком језику) пред овим преводом „Српске Граматике“ види на крају ове (II^е) књиге, у „Додатку.“]

XXIII.

ГЛАВНЕ РАЗЛИКЕ

41

ИЗМЕЊ

ДАНАШЊЕГА СЛАВЕНСКОГА И СРПСКОГ ЈЕЗИКА.

[Из Вукове „Данице“ за 1826. г.,* стр. 41.—69.]

І. У р и ј е ч м а.

1) У многим ријечма има у Српскоме језику Е, ђе је у данашњему Славенском л (а последије Ж, Ч и Ш, а), н. п. *месо*, *масо*; *име*, *имл*; *илеме*, *плэмл*; *клетва*, *клатва*; *кнез*, *кназь*; *свет*, *скатз*; *свезати*, *сквзати*; *ред*, *радз*; *се*, *сл*; *ме*, *мл*; *те*, *та*; *језик*, *пзккз*; *жетва*, *жатка*;¹⁾ *чедо*, *чадо*; *начети*, *начати*; тако у свима глаголима у трећем лицу млож.⁴² броја прошавшег времена, н. п. *писаше*, *писаша*; *творише*, *твориша*; *играше*, *игрша*; а у глаголима трећега спрезања (по Српскоме) и у садашњем времену (у истом лицу и броју), н. п. *служе*, *слѣжатз*; *уче*, *учатз*; *суше*, *сѣшатз* и т. д. — Без сваке сумње ово својство Српскога (или јужно-Славенскога) језика није млађе од *Кирила* и од *Методија*; јер у свима старим *црквеним* или *Славенским* књигама, које су гођ писане и штампане у нашим земљама, једнако стоји не само у таквим ријечма свуда Е мјесто л, него и на онаким мјестима,

1) У старијим је (Руско-Славенским) рукописима и у оваким ријечма свуда л, а не а, н. п. *жатва*, *чадо*, *начати*, *писашл*, *твориша*, *слѣжатл*, *учатл* и т. д.

[* Даница. Забавник за годину 1826. издао Вук Стеф. Караџић, Философије доктор, и учени друштва: Санктпетербургскога вољнога љубитеља Руске Словесности, Краковскога, Тирингско-Саксонскога за истраживање отач. старине, и Краљевско-Геттингскога член кореспондент. Прва година. У Бечу, у штампарији Јерменскога наместира. — На 120, 12 листова и 134 стране.]

ђе и Срби данас друкчије говоре, н. п. прачистѣѣ (у род. јед. женскога рода), по данашњему Славенском прачистѣѣ, а Српски *иречисте!* А и у Минхенском рукопису, који сви држе да је најстарији Славенски рукопис, стоји тако исто. Гледај Wiener Jahrbücher der Literatur 17. Band (Wien 1822.) на страни 102.

2) У старим Славенским књигама у многим ријечма има у сриједи међу два полугласна слова њ или з, н. п. отъцъ,⁴³ коньцъ, окън, окъс, равън, кашъль, мьч, съ, къ, къ, пкъск, шипък, тзизк, кратък, кротък, мръзк, събрати, дьска, чьсть, кръвъ, прьст, грло и т. д. У оваким ријечма Руси су у данашњему Славенском језику пометали свуда, по њиновом нарјечију, Е или О мјесто њ, н. п. отац, конач, окан, окес, раван, кашаљ, меч; со, ко, ко, песок, шипок, тонок, краток, кроток, мързок, собрати, доска, чьсть, кровь, перст, горло; у врло мало ријечи остало је онако без самогласнога слова, н. п. тма, ржл, лжа, а особито код Р и Л, н. п. мѣдръ, мѣдршій, храбръ, хрлвршій, свѣтлз, свѣтлшій, реклз, пеклз и т. д. а у Српском језику у таквим ријечма, његођ није њ код р, свуда је А мјесто њ, н. п. отац, конач, ован, ован, кашаљ, мач, са, ва, ка, шпјесак (или иесак), шипак, танак, кратак, кротак, сабрати, доска, тама, магла, лажа (за чьст, чьстит, чьститати, чьсница, ја би прје рекао, да се помијешало са чьст (Руско-Слав. чьсть, der Theil), од куда имамо иречистити се и иречистѣ, него да се увукло из данашњег Славенског језика; али се говори и чьст, н. п. на чьст му; чьснн крст, благочьстивн; а отуда је и чьст, чьститисе); а ње је њ код р, онђе нема никаког самогласног слова, него р само за себе чини слог (као што је било и у старом Славенском, и као што је у Чешком и данас). н. п. крв, ирст, крст, грло, рђа и т. д.

Ђекоје наше покондирене тикве оваке ријечи *свога* језика називају *свиѣтарским* и *говедарским*, зато мислим, да је вриједно овђе додати неколико овога реда ријечи из књиге, која се зове: „Сокраніе разнихъ недѣлнихъ и празничнихъ нравочителнихъ *поученн* вь трехъ частехъ по осовз состоице;“ и која је наштампана „Во Славу сватыхъ, еднносѣрныхъ, животворацнхъ, и неразѣлимыхъ Тронцы, Отца, и Сына, и сватаго Дѣха; съ дозволениемъ правителствьныхъ. благословениемъ же православнаго Архієпископа и Митрополита Карловачкаго на дѣшекинѣ ползѣ всѣхъ православныхъ хрїстіанъ. вь царствьнемъ градѣ Вїенѣ, при Стефанѣ блгородномъ ѿ Новаковичъ вь лѣто⁴⁵

Њ сoткoрaнiм мiрa рзтв. Њ рoждствa жe пo плoти Бгa слoкa рлщчд. Њндiктa кi." На oвoј књизи нe стoји, кo јoј je биo снпсaтeљ, aли je пoзнaтo, дa je биo пoкoјни aрхимaндрит *Rauf*. У пoчeткy имaју гoтoвo пунa три листa пpeдгoвoрa митрoпoлитoвa, у кoмe пpeпoрyчyje и нaлaжe влaднкaмa, дa сe oвa пoучeнијa свaкe нeђeљe и пpaзникa пo свим црквaмa, кaкo пo вaрoшимa, тaкo и пo сeлимa и пo нaмaстиримa, чaтe бeз икaкe пpeмјeнe и изгoвaрaђa и oдлaгaђa. Књигa je oвa у дaнaшњe вријeмe нeнcкaзaнo вaжнa зa Српски језик, јeднo зaтo, штo ни у јeднoј другoј књизи нeмa тoликo знaкa пpaвoгa Српскoг језикa кoликo у њoј, a другo, штo je oнa књигa oд Бoжaнствa, и штo никo нe мoжe рeћи, дa су je кaки јeрeтици писaли и нa свијeт издaли. Јa oвђe нe ћу из њe пeписивaти oбични Српски ријeчи, кoјe су свимa пoзнaтe, нeгo ћу сaмo oд oни нeкoликo нaзнaчити, кoјe су или у нaрoдy слaбo пoзнaтe, или кoјe су oд Слaвeнски пoсрбљeнe пo свoјeству Српскoгa језикa. Евo и : Aгaнaц (I, ља.), зкeздoчaтaц (I, зг.), зeмлeдѣлaц (I, гд.), пoбeдoнoсaц (I, oб.), пpoквидaц (II, гд.), скaвидaц (II, сд.), тмiнoквидaц (III, лд.), ⁴⁶ слaстoквeцaц (II, ља.), сeвeрaц, пмoпeквaц (I, гд.); гoспoдaн (I, кд.), жизaн (III, лд.), жeзлaц (III, сд.), мoлбaн (I, лд.), нeдoстaтaк (III, гд.), нaпoрeдaк (II, лд.); мeдрaц, мeдрaцa (III, мд.), мeдaрствe (I, мд.), лкeбoмeдaрствe (III, сд.); кoнaчнo (I, пд.), бeзкoнaчни (I, љб.), свaкoнaчни (II, д.); кa (кa бeддeрeмe живoтe, II, кс.; кa oкoмe, II, мд.; кa слeшaнe II, н.); бaдрaц (I, нe.), бaдрoст (I, oд.), бaдрeствe (I, мд.); лкeбaк (II, кк.), лкeбaннi (I, љд.), пpeкeбaзнo (II, љз.), лкeбaзнoст (II, кс.), мaздa (I, мд.), мaздoкaздaннe (I, лд.), мaздoпpимaннe (II, мд.), бeзмaздннi (I, мд.), ѡмaстити (I, мз.), ѡмaштaвaти (II, кд.), ѡмaститeлннi (II, д.), ѡмaститeљ (II, д.), ѡмaштeннe (II, д.); пeлaст (I, мд.); пoлaзнo (II, лд.), бeзпoлaзнa (I, кк.), нaпoлaзнo (I, лд.); дaжд (I, мз.), вeдaждитe (I, љд.); дoшaднe (I, кк.), сaшaдннi, yшaдннi (I, кe.), ⁴⁷ дoшaдствe (III, лд.), сaшaдствe (II, гд.), пpишaдa (III, д.), члeстнoст (III, oд.), блaгoчaстивннi, блaгoчaстнe (II, д.), нeчaсткa (II, кс.), нeчaстнe (II, мк.), бeзчaстнe (I, кд.), бeзчaстннi (II, лe.), вeзчaстити (III, лд.), пoчaсткoвaннi (II, н.); пoбoжaнствo (III, кд.), нaбoжaнствo (II, љд.), скeдoчaнствo (II, кз.), вeлнчaсткo (III, д.), мнoжaствo (I, лe.), ннштoжaствo (III, зг.), oбщaствo (III, мд.), рoждaствo (III, мe.), yбoжaствo (II, нe.), сeрцaствo (III, д.), oтaчaствo (I, гд.), oтлaчaстннi (I, лд.), тp-

жастко (II, б.), трјаствѣ (I, а҃.), ксѣтрјастваннѣи (I, џѣ.),
 срѣчнѣи (III, џи.), чистосрѣдчѣи (I, пѣ.), простосрѣдчанѣи (II, а.);
 истинитѣи (II, пѣ.), таѣславѣи (I, г.), таѣтславѣи (II, мѣ.),
 таѣтславчанѣи (I, оѣ.), таѣтславѣи (II, мѣ.); вакѣдѣи (III, кѣ.),
 вакѣренѣи (II, пѣ.), вакѣдѣи (II, џѣ.), вакѣдѣвати (II, мѣ.),
 неказѣждава (I, лѣ.), предѣказѣститѣи (I, кѣ.), предѣказѣшавати
 48 (II, а҃.), предѣказѣсѣи (III, мѣ.), вакѣличати (II, а.), вакѣ-
 личитѣи (II, мѣ.), вакѣшѣва (III, џѣ.), вакѣшѣванѣи (II, пѣ.),
 вакѣдати (II, ѣ.), вакѣданѣи (II, џѣ.), вакѣдѣнѣи (III, џѣ.),
 вакѣдрѣжаватѣи (II, вѣ.), вакѣдрѣжанѣи (II, оѣ.), вакѣдрѣжанѣк (II,
 зѣ.), неказѣдрѣжанѣк (II, зѣ.), неказѣдрѣжанѣи (III, лѣ.), вакѣдрѣ-
 жникѣи (II, а.), неказѣдрѣжникѣи (I, лѣ.), вакѣдѣхѣи (II, а҃.), вакѣ-
 битѣи (II, с.), вакѣкѣлѣнѣи (II, нѣ.), вакѣнѣвидитѣи (II, с.),
 неказѣможно (I, ѣ.), прѣказѣможно (I, џѣ.), вакѣнѣитѣи (II, вѣ.),
 вакѣнѣстѣи (II, кѣ.), вакѣносѣитѣи (III, кѣ.), прѣказѣносѣи (II,
 кѣ.), прѣказѣносѣи (II, вѣ.), вакѣновѣнитѣи (II, пѣ.), вакѣпѣитѣи
 (II, г.), вакѣпѣмо (I, лѣ.), вакѣрадѣкатѣи (I, нѣ.), вакѣрастѣи (I,
 лѣ.), вакѣстинѣи (I, г.), вакѣзмѣи (I, кѣ.), вакѣнѣмѣи (II, оѣ.),
 неказѣниманѣк (II, мѣ.), вакѣнимати (II, пѣ.), вакѣобразитѣи (I, г.),
 вакѣображавати (I, мѣ.), вакѣображенѣк (III, лѣ.), вакѣорѣжаватѣи (II,
 кѣ.), вакѣкѣрашавати (II, џѣ.), вакѣпитавати (II, а҃.), вакѣпитатѣи
 49 (III, оѣ.), вакѣпитанѣи (II, оѣ.), вакѣпомаганѣк (II, а҃.), вакѣпома-
 нѣитѣи (II, кѣ.), вакѣхѣтитѣи (II, џѣ.), вакѣхѣрѣнѣи (II, мѣ.), прѣ-
 вакѣходнѣи (II, мѣ.), прѣвакѣходѣство (II, а.), вакѣчѣносѣи (II, еѣ.),
 сѣвакѣланѣи (I, лѣ.), сѣвакѣжнѣватѣи (II, нѣ.), сѣвакѣзнѣитѣи (II,
 пѣ.), сѣвакѣзнѣитѣлѣи (III, кѣ.), сѣвакѣзнѣовати (II, сѣ.), сѣворѣи (I,
 лѣ.), сѣвратѣи (I, нѣ.), сѣвраѣнѣи (III, гѣ.), сѣвѣитѣи (I, џѣ.), сѣ-
 вакѣплатѣи (II, с.), сѣвакѣпитѣи (II, џѣ.), прѣсѣвакѣпитѣи (II, мѣ.),
 прѣсѣвакѣплатѣи (II, еѣ.), сѣвакѣрѣнѣитѣи (I, џѣ.), сѣвакѣрѣсѣвати
 (I, џѣ.), сѣвѣстѣи (I, мѣ.), добросѣвѣстанѣи (II, а.), сѣвѣтѣи (I, вѣ.),
 сѣвѣтокѣи, сѣвакѣитѣи (II, а҃.), сѣвѣрѣнѣи (III, мѣ.), сѣвѣрѣнѣи-
 тѣлѣи (I, џѣ.), сѣвалѣсѣи (I, еѣ.), несѣвалѣсѣи (I, џѣ.), сѣвалѣсовати
 (I, оѣ.), сѣвалѣсанѣи (I, џѣ.), сѣвраѣнѣи (II, оѣ.), сѣвраѣданѣи (II,
 лѣ.), сѣвѣкѣитѣи (II, мѣ.), сѣвѣрѣитѣи (II, кѣ.), сѣдрѣжати (II,
 мѣ.), сѣдрѣжавати (II, нѣ.), сѣдрѣжанѣк (I, лѣ.), сѣдрѣжѣи (II, а.),
 сѣдрѣжѣство (III, кѣ.), сѣдрѣжѣствѣитѣи (II, ѣ.), сѣдѣнитѣи, сѣдѣ-
 50 нѣвати (II, сѣ.), сѣдѣнѣнѣи (II, кѣ.), сѣдѣнѣнѣк (I, гѣ.), прѣсѣдѣ-
 нѣитѣи (I, мѣ.), сѣжалѣовати (II, сѣ.), сѣжалѣнѣк (I, б.), сѣ-
 житѣи (III, лѣ.), сѣживанѣк, сѣжитѣлѣство (III, мѣ.), сѣжитѣи
 (II, лѣ.), сѣжитѣлѣи (I, нѣ.), сѣздатѣи, сѣзданѣк (II, а.), сѣздатѣлѣи
 (II, кѣ.), несѣзданѣнѣи (II, мѣ.), сѣизѣванѣк (II, оѣ.), сѣ-

говорио и т. д. Али како у говору самогласно слово послѣје *л* дође, онда *л* опет изиђе на своје мјесто, н. п. *ишела*; ⁵³ *котла*,| *котлу*, *котлови*; *жетелаци* (у род. млож.); *говорила*, *говорило*, *говориле*, *говорили* и т. д. Врло мало има прави Српски ријечи, у којима се престуна ово правило (н. п. *силни*, *тоболица*); али у туђим ријечма чешће се изговара, н. п. *болга*, *солдат*, *султан*, и т. д.

б) У Српском језику нема суштествителни имена да се свршују на *ије* (по Славенски *іѣ*) осим само неколико, које су из црквени књига узете, н. п. *спасеније*, *еретеније*, *моленије*, *аведеније*, *васкрсеније* (а говори се и *васкре*), *богоявљеније* (а и *богоявљење*), *преображеније* (а и *преображење*); а остале таке ријечи у Српском језику имају полугласно слово пред *е*, и то: а) које се у Славенском језику свршују на *зѣ*, *жѣ*, *рѣ*, *сѣ*, *чѣ*, *шѣ*, оне у Српском мјесто *ї* имају *ј*, н. п. *лозје*, *оружеје*, *загорје*, *класје*, *подручје*, *подушје*; б) које се у Слав. свршују на *дѣ*, *лѣ*, *нѣ*, *тѣ*, *шѣ*, у онима се у Српском *ї* слидо с полугласним словом, те се претворило *Д* у *Ђ*, *Л* у *Љ*, *Н* у *Њ*, *Т* и *Ш* у *Ћ*, н. п. *зацруђе*, *звожђе*, *грожђе*; *веселе*, *коле*, *окриље*; *трње*, *камене*, *писање*, *учење* (и тако у свима оваким ријечма од глагола; ⁵⁴ по овом је правилу| Раић у поменутих поученијама посрбљавао све Славенске ријечи и од савршителни глагола, н. п. *саграшанѣ*, *састомиѣ*, *узвкшанѣ*, *дрзнованѣ*, *излчанѣ*, *осуджанѣ*, *изгубанѣ*, *помишанѣ*, *повѣбанѣ*, *цветованѣ*, *намеранѣ*, *украшанѣ*, *попечанѣ*, *завлашанѣ*, *привишанѣ*, *сачканѣ*, *угризенѣ*, *магнованѣ*, *извршанѣ*, *жертвоприношанѣ*, *поврланѣ*, *загрланѣ*, *укеданѣ*, *предсказанѣ* и т. д.); *ише*, *ишијеке*, *прољеке*, *уше*, *иричешке* (по овом је правилу Раић у *Боју змаја са орлови* начинио *узше*, и у поменутих поученијама *кыше* (III, лѣ.), *невыше* (II, лѣ.), *жише* (III, лѣ.), *зачше* (III, њ.), *достигнше* (II, мѣ.), *изданше* (I, џ.), *шкринше* (I, лѣ.), *шдахинше* (I, лѣ.), *подигнше* (III, мѣ.), *покрише* (II, б.) *прелише* (II, оѣ.), *прегланше* (II, нѣ.), *прикоснше* (II, к.), *проклеше* (II, оѣ.), *пропеше* (III, кѣ.), *утрнше* (I, кѣ.); *воше*; в) а које се у Слав. свршују на *кѣ*, *кѣ*, *мѣ*, *нѣ*, у онима се у Српском претворило *ї* у *љ*, н. п. *гробље*, *здравље*, *безумље*, *копље*.

⁵⁵ б) Слово *Щ* Руси и други готово сви Славенски народи изговарају у читању Славенски књига као *шч*, а Срби и Бугари као *шт*, као што су га без сумње и у вријеме *Тирили*

и *Методија* изговарали;¹⁾ у Српском пак језику или се изговара као *шт*, н. п. *штит*, *штука*, *штене*, *пришт*, *штипати* и т. д.; или се претвори у *ћ*, н. п. *ноћ*, *моћ*, *пећ*; *пећи*, *моћи*, *ишући*, *позлаћен* и т. д. (у оваким ријечма Руси и Крањци имају ч мјесто *ш*, н. п. *ночь*, *мочь*, *печь*, *позолоченъ* (Крањски *позлачен*); а Пољаци и Чеси имају *ш*, и говоре *нош*, *мош*, *пеш*, *позлачен*).

7) Какогођ што се у Српском језику Славенско *ш* и *т* у многим ријечма претворило у *ћ*, тако се *ж* и *д* претворило у *ђ*, н. п. *госпођа*, *међа*, *рођен*, *рађати*, *вођ*, *иређа*, *рђа*; *лађа* и т. д.

8) За слово *Х* у Српском језику данас нема гласа, него или је са свим изостављено, н. п. *лад*, *ром*, *рабар*, *љѣб*, *Ристос*, *ришћанин*, *вала* (или *фала*; тако и у осталим ријечма, *ђе* је у Славенском језику *х* пред *в*, по њекојим мјестима, особито по варошима, изговара се *в* као *ф*, н. п. *фалити*, *зафалити*, *зафала*, *зафатити*, *дофатити*, *уфатити*), *манути*, *узданути*, *одма*, *маовина*, *дуовник*, и т. д. Или се претворило у друга слова, и то: а) (и највише) у *в*, н. п. *сув*, *глув*, *уво*, *кувати*, *дуван*, *дувна* и т. д. б) у Ерцеговини на крају ријечи у *г*, н. п. *добог*, *виђег*, *чуг*, *набог*, *ораг*, *кожуг* и т. д. в) у *ј*, н. п. *тиј*, *тија*, *тијо*; а особито у Сријему,

56-

¹⁾ У додатку к 68. ч. новина Српски 1821. године казано је, како се у једноме од најзнатијих (још у Русији писани) Славенски рукописа из XI. вијека, у изборнику великога кнеза *Светослава*, слабо нагази слово *ш*, него свуда *шт* мјесто њега, н. п. *штѣ*, *штѣ*, *накѣштѣ*, *накѣштоу*, *гѣштоу*, *намоштѣнъ* и т. д. У прошавши, за језик наш врло несрећан, 50 година и то се по Сријему, по Бачкој и по Банату почело учити, да се *ш* зове *шча*. Поменута *поученија* свједоче, да га је Раић до своје смрти звао и читао *шта*, н. п. *ништ* и *ниш* (I, II), *штѣдрѣ* и *шѣдрѣ* (II, III), у ш. књ. на листу *ѣ*. *гредѣштега*, а на *ѣ*. *гредѣштега*. — Пошто је ово било написано и већ се почело штампати, дошла ми је у руке Руска књига: *„Јоаннъ, Екзархъ Болгарскій. Изслѣдованіе, обясняющее Исторію Славенскаго языка и литературы IX и X столѣтій. Написано Константиномъ Калайдовичемъ, Главнымъ Смотрителемъ комисіи печатанія Государственныхъ Грамотъ и Договоровъ, Московскихъ Обществъ: Исторіи и Древностей Россійскихъ, Любителей Россійской Словесности, Императорскаго Испытателей Природы и С. Петербургскаго Вольнаго Любителей Россійской Словесности Членомъ и Кавалеромъ. Съ шестнадцатю гравированными изображеніями. Москва въ Типографіи Семена Селивановскаго 1824.“* 218 страна на половини листа, наштампана господски на лијеној велиској артији, као што само Славенски Мезенат, Граф *Никола Петровић Румјанов*, може чинити. Књига је ова врло знатна и важна за све Славене, који мисле о Славенском језику и о историји његовој, а на особиту је чест и славу Србима и Бугарима. У овој књизи на стр. 87. и 104. Г. Калајдовић сам каже, да је *ш* састављено од *ш* и *т*, и не само, већ, што га Срби и Бугари изговарају *шт*, него се у њекојим ријечма може чути и међу простим Русима, н. п. *шти* (чорба од кисела купуса). *ешто* (мјесто *еще*)!

у Бачкој и у Банату: *снаја, чоја, аждаја, смеј, греј* и т. д.
 58 г) у *к*, н. п. *женик, грек*. — Може бити да је ово својство Српскога језика од свију поменути најмлађе (и зато ваља да није свуда по народу ни једнако); али је опет јамачно старије од свију наши књига. *Први Српски буквар*, који је штампан (у Млечима?) око године 1767. свједочи на страни 18. и 19., да су Срби у оно вријеме не само говорили, него (ако је и написано било „*хвмл, хвмл тл, Хрїстосз*“) читали „*вма, влк тл, Рїстосз*.“ Прошавшега љета ја сам у намастиру Бешенови слушао Светогорског проигумна, Ањима Кнежевића, рођеног Србина из Боке Которске, ђе чита и поје
 59 у цркви не само *вала, ваљу те* и *Ристос*, него и Господи *возва!* Овоме би се могао смијати само онај, који не разумије. — Кад би се *х* изговарало као Латинско *h*,¹⁾ онда би се на њекојим мјестима (особито међу два самогласна слова и на крају) могло писати, јер се ђешто и онако говори *уо, дуан, куати, дуати* и т. д. али пред полугласним словима не треба ниђе никако: јер не само што би на таким мјестима ружило народни изговор, него ни од стотине један не би знао свуда ђе га ваља писати. Ево Раић у поменутим поученијама пише га обично свуда, али опет има *ѡднѡши* (I, лѡ.), *изднѡше* (I, ѡ.), *узднѡти* (III, ѡ.), *уснѡти* (III, ѡ.).

II. У г р а м а т и ц и.

60 1) Највећа је разлика између Српскога и Славенскога језика у *глаголима*, и то:

а) (и најзнатније) што се у Славенском језику глаголи у првом лицу јед. броја садашњег времена свршују на *ѡ* или на *к* (по правоме писању *сви* на *ѡ*), а у Српскоме на *М* (*ам, ем, им*), н. п. *пише, пишем; учѡ, учим; играк, играм; творк, творим*. Наши *језикооправитељи*, који све у Српском језику, што није као у данашњим црквеним књигама, називају *поквареним* и *свињарским* и *говедарским*, казаће одма, без сумње, да су и ово Срби *покварили* од Славенскога; али pametan и у овоме послу вјешт човек тешко би могао казати.

¹⁾ Да *х* није *h*, него *ch*, то мислим да није потребе доказивати; јер иначе не би Русп писали *Гамбург* (Damburg), *гусарь* (Gusar), *Гофмаршалъ* и т. д. нити би Раић у реченим поученијама писао *гѡфмейстерз* (II, мѡ.), *герой, герѡицествовати* (III, ѡ.).

које је старије од овога двога (*ишу* или *ишем*?). Јер не само што се, осим Српскије, сви Крањски и Словачки, и многи Бугарски и Чешки глаголи свршују на *м*, него и у самоме Славенском језику има *змь, кѣмз, пмз, нммз*! Ово се у Славенском језику зову *неправилни* глаголи, као и у Српскоме *могу* и *оћу*.

б) Што се треће лице и јед. и млож. броја тога истог времена у Славенском језику свршује на *т*, а у Српском на самогласно слово (т. ј. у јед. броју на *А* или *Е* или *И*: а у млож. на *У* или на *Е*), н. п. (у јед. броју) *игратъ, игра*: *пишатъ, пише*; *творитъ, твори*; у млож. броју *играйтъ, играју*: *пишйтъ, ишу*; *творитъ, творе*. Ова је разлика према првој врло малена, а и од ове још је мало мања разлика

в) Што се у Славенском језику прво лице млож. броја у свим временима свршује на *м* (осим поменутиа 4 неправилна глагола, који се у садашњем времену свршују на *ми*), а у Српском сви се без разлике свршују на *мо*, н. п. *играемъ, играмо*: *пишемъ, ишемо*; *творимъ, творимо*: у прошавшем времену *играхомъ, играсмо*; *писяхомъ, писасмо*; *творихомъ, творисмо* и т. д. Овака је, или још мања од ове разлика

г) Што се у Славенском језику друго лице јед. броја садашњег времена свршује на *ши*, а у Српскоме на *ш*, н. п. *играши, играш*; *пишиши, ишеши*; *твориши, твориш*. Ово се лице и у Руском језику свршује овако, као и у Српскоме.

Осим ови разлика вриједно је још напоменути, да у спрезању глагола један језик има нешто више од другог. Тако у Српском језику нема страдателнога причастија садашњег времена, н. п. *играемши, пишемши, творимши*. Тако у Српском језику глаголи *јесам* и *оћу* у сватри лица и у оба два броја садашњег времена имају двојако (*јесам* и *сам*, *оћу* и *ћу* и т. д.), а у Славенском нема. — Какогађ што Срби немају поменутога причастија, тако Руси немају ни полу-прошавшега ни скоро прошавшега времена, н. п. Рус не може казати ни *твораш* ни *твориш*, него само *твориш*!

2) У именима *суштествителним*:

а) Имена мушкога рода у јед. броју имају у Српском и у Славенском језику све остале падеже једнаке осим сказат., који се у Славенском језику свршује на *ѣ* или на *и*, а у Српскоме на *у*, као и дат. (као што су и у Славенском је-

зика ова два падежа једнака код прилагателни имена женскога рода, и код мјестименија на многим мјестима; а и домз домџ!). У млож. броју нема истина управо једнака ни једнога падежа осим имен. и зват. (а ни ови нијесу једнаки у они ријечи, које у Славенском језику имају ова два падежа на Е, н. п. синови, Римлани); но опет је највећа разлика у сказ., који се у Славенском језику свршује на ехз или на кхз, а у Српскоме на ма! (Што се кашто по њекојим мјестима изостави ма, па се свршује на и, то може бити да је *негда* остало од Славенскога кхз; но ту данас у Српском језику нема ни најмањег спомена од *х*, него се *и* мало продужује). *Родит.* је у Славенском језику обично двојак: за први може се рећи, да је као именит. јед. (а у Римланз и други овакви имена као именит. млож. без самогласнога слова), а други се свршује на ок или на ек (у неки имена на њ мјесто ек); а у Српском језику може се рећи, да је у обадва Славенска додато на крају А, само што на *ова* и на *ева* имају само она имена, која у цијелом млож. броју добију *ов* или *ев*. *Дат.* се у Славенском језику свршује на ом или на ем, као твор. у јед., које се и у Српском језику ђешто чује, али се у Српском понајвише свршује на *има* (тако у Српском језику сви се падежи у млож. броју свршују на самогласно слово, а у Славенскоме три на полугласно!). *Вин.* се у Славенском језику свршује на и или њ, а у Српскоме на *е*.

64 б) У именима средњег рода готово је ова иста разлика, осим што се у Српском језику и она имена, која у род. и у осталим падежима добивају *т* или *н*, свршују у род. на *а*, у дат. на *у*, а у твор. на *ом*, н. п. *име*, *имена*, *имену*, *именом* (а не *имене*, *имени*, *именем*); *ирасе*, *ирасета*, *ирасету*, *ирасетом* (а не *ирасете*, *ирасети*, *ирасетем*).

в) Имена женскога рода, која се свршују на полугласно слово, готово се једнако склањају и у Славенскоме и у Српском језику (у јед. броју само је разлика у зват. падежу, који се у Славенском свршује на *з*, а у Српском на *и*; и у твор., који се у Славенском свршује на *иџ*, а у Српском на *у* и на *и*: а у млож. броју и овђе је највећа разлика у сказ., који се у Славенском свршује на ехз, а у Српскоме на *ма*, као и дат. и твор.). Но склоненије имена женскога рода, која се свршују на *а*, тако је различно, да ће бити најкраће и најбоље метнути овђе обадва, једно према другоме:

ЈЕД. БРОЈ.		МЛОЖ. БРОЈ.	
(Слав.)	(Српск.)	(Слав.)	(Српск.)
н. КОДА	вò,да	КО́ДЫ	вò,де
р. КОДЫ	вò,дѣ	КО́ДЪ	вò,да
д. КОДѢ	вò,ди	КОДА́МЪ	вò,дама ¹⁾
к. КО́ДЪ	вò,ду	КО́ДЫ	вò,де
з. КО́ДО	вò,до	КО́ДЫ	вò,де
т. КОДА́КЪ	вò,дом	КОДА́МН	вò,дама ¹⁾
с. КОДѢ	вò,ди	КОДА́ХЪ	вò,дама ¹⁾

65

Истина да су и остала склоненија суштествителни имена у Српском језику *много правилнија* него у Славенскоме, али је склоненије ови имена особито, н. п. у Славенском језику која се имена свршују на *на, ла, жа, ча, ша, џа, ја, ја, она* у дат. и сказ. јед. броја мјесто *ѣ* имају и (као и у Српскоме сва!); у зват. *ѣ* мјесто *о*, у твор. *ѣ* мјесто *ок*; а која се свршују на *ја* и *ја*, она се још и у род. млож. свршују на *и* и на *ѣ*; а у Српском језику то све иде по једном правилу (осим њекоји ријечи, које се свршују на *ца*, што у зват. имају *е* мјесто *о*).

3) У именима прилагателним :

а) Овђе најприје ваља назначити, да се у Српском језику ни *цијела* прилагателна имена данас више у женском роду не свршују на *ла*, ни у средњему на *оѣ* (или *ѣѣ*), него прва само на *а*, а друга на *о* (или *е*), као *усјечена* у Славенском језику. Осим ове разлике највећа је

б) У мушкоме и средњем роду у јед. броју што се род. падеж (коме је у мушком роду и вин. једнак код живи ствари) у Српском језику не свршује на *аго* (ни на *его*), него на *ога* или *ега* (или на *ог*, *ег*), и што се сказ. свршује само на *ом*, а не и на *ѣмз*. Осим тога још у Српском језику многа прилагат. имена (т. ј. сва она, која се у род. јед. свршују на *ога*) свршују се у дат. падежу и на *Е*, н. п. *светому* и *светоме*; а будући да су у Српском језику дат. и сказ. једнаки, тако се и у дат. (код свију прилагат. имена) може самогласно слово (*У* или *Е*) изоставити, и у сказ. додати. Тако и у творит. осим *им* има и *ијем*, н. п. *великијем* ¹⁾ ножем, су-

¹⁾ У Сријему, у Бачкој и у Банату кашто се изоставља *ма*, и онда долази ближе к Славенскоме.

вијем дрветом. — У женскоме пак роду могло би се рећи, да су само дат. и сказ. у оба језика једнаки, но и ти се у Славенском језику свршују на *ои* и на *ѣи* (ђешто *ѣи*), а у Српскоме свуда само на *ој*; али кад узмемо Славенска *усејечена* прилагат. имена, онда су имен., зват. и винит. са свим једнаки у оба језика, а у род. и твор. имају ону исту разлику, као и код сушт. имена.

То је било о јединств. броју, а у млож. у мушком роду само су имен. и зват., а у средњему (кад се Славенско *усејече*) имен., вин. и зват. једнаки; за дат. може се такођер рећи да је једнак, осим што се у Српском језику, у сватри рода, не свршује само на *им*, него и на *има* и на *ијем* (да је у Српскоме твор. и сказ. као и дат., то се већ зна); род. у Славенском језику свршује се на *иѣ* (или *иѣѣ*), а у Српскоме на *и* и на *ије*. Што се у Српском језику у мушком роду вин., а у женскоме имен., вин. и зват. свршују на *е*, то је као и у суштествителни имена.

в) Од свега овога највећа је разлика код прилагат. имена у *степенима уравненија*. *Сравнителни* степен у Славенском језику постаје обично, кад се у цијеломе прилагат. промијени *иѣ* или *иѣи* на *иѣиѣ*, н. п. *богатѣиѣ*, *богатѣиѣиѣ*, а у Српскоме, кад се дода на крају *ји*, н. п. *богатији*, *ученији*; или се последње полугласно слово претвори у друго њему сродно, н. п. *млад*, *млађи*; *благ*, *блажи*; *брз*, *бржи*; *црн*, *црњи*; *љут*, *љуби* и т. д. *Превосходни* пак у Славенском језику постаје, кад се *иѣ* промијени на *ѣиѣиѣ*, н. п. *богатѣиѣиѣ*, *богатѣиѣиѣиѣ*, а *иѣ* на *иѣиѣиѣ* (ће се обично полугласна слова претварају у друга њима сродна), н. п. *благѣиѣиѣ*, *благѣиѣиѣиѣ*; *сладѣиѣиѣ*, *сладѣиѣиѣиѣ* и т. д. а у Српском језику дода се сравнителноме степену *спријед нај*, н. п. *најбогатији*, *најмлађи*, *најбржи* и т. д.

Руси имају превосходни степен као и Славенски што је, само што му ђешто додају *спријед* и *най*, н. п. *најбогатѣиѣиѣиѣ*, *најславнѣиѣиѣиѣ*; али сравнителни много је наличнији на Српски него на Славенски, само што га немају у сватри рода да се може склањати, него само у нарјечију (као у нас у средњем роду), које се употребљава у сватри рода, н. п. *онѣ богатѣ*, *она боѣгатѣ*, *оно богатѣ*! Какоогођ што је мала разлика између *богатѣ* и *богатије*, тако од разлике није већа ни у онима прилагат. именима, која одступају од општега правила, н. п. *широк*, *ширѣ* (шире): *доѣрог*,

дороже (драже); *молод, моложе* (млађе); *густ, гуше* (гушће)
и т. д.

4) У мјестоименијама.

Овђе је највећа разлика у склањању мјестоименија
он, и то:

а) Што се у Српском језику сви остали падежи у сватри
рода и обадва броја почињу са *н* (као у Славенском сказат.
и други само с предлозима), н. п. *њега, њему, њим, њу,*
њи и т. д.

б) У Славенском језику *ја* (азј) и *ти* (ты) имају у јед.
броју у дат. и винит., а у млож. само у винит. двојако, н.
п. *миѣ* и *ми*, *таѣѣ* и *ти*, и т. д., тако у Српском језику
има и *он*, па и то не само у поменућа два падежа, него
и у родит., н. п. *њега* и *га*, *њему* и *му*, *ње* и *је*, *њој*
и *јој*, *њу* и *је* (или *ју*); *њи* и *и* (или *ји*), *њима* и *им*
(или *јим*).

[О разликама између српскога и старога словенског и српско-
словенског језика још се говори и у списима: „В. Ст. Караџиќа и
С. Текелије Писма високопреосв. госп. Платону Атанацковићу, пра-
восл. владици будимском, о Српскоме правопису, са особитијем до-
дацима о Српском језику“ (у Бечу 1845.) и „Примјери Српско-Сла-
венскога језика. Саставио из В. Ст. Караџиќа“ (у Бечу 1857.), које
види у III. књизи „Грамат. и полем. списа.“]

XXIV.

ОДГОВОР

РУСКОМЕ РЕЦЕНЗЕНТУ.

[Вукова „Даница“ за 1826. годину, стр. 95.—106.]

Између различни, на различним језицима, рецензија о нашим народним пјесмама изишла је једна прошавше [1824.] године у 26. књ. Санктпетербуршкога журнала, који се зове „Сынъ отчества,“ из кога је ове године [1825.] прештампана у II. књ. *Срискога летописа* (страна 131—133). Истина да ово управо и није рецензија, него само *објављеније*, да су наше народне пјесме изишле на свијет; но будући да се оно свршује с *рецензирањем* ортографије, зато му ваља штогођ одговорити.

⁹⁶ Као што се у свима осталим рецензијама наше пјесме фале, тако и овај Г. Рец. почиње с фалом, говорећи: „Въ нынѣшнемъ году напечатана въ Лейпцигѣ книга, долженствующая обратитъ на себя вниманіе любителей Славянскої Литературы: Народныя Сербскія пѣсни, въ трехъ томахъ, собранныя и изданныя въ свѣтъ извѣстнымъ Сербскимъ Литераторомъ, Вукомъ Стефановичемъ, составившимъ Сербскую Грамматику, Лексиконъ“ и т. д. По том додаје на Руском језику оно, што је Њемачки (прави) Рец. казао о нашим пјесмама и о језику у Гетингским ученим новинама, и што сам ја у почетку предговора додао на Њемачком језику; и то исто свршује опет својом фалом: „Сіе сказапо о Сербскихъ пѣсняхъ въ Германіи и Нѣмцами. Желательно, чтобъ оныя возбудили по крайней мѣрѣ такое же вниманіе въ соплеменныхъ Сербамъ Славянахъ.“ Ово је објављеније и фала, за које смо му дужни благодарност. Сад иде *куђење*, о чему ћемо да говоримо: „Книга сја напечатана исправно и кра-

„сиво въ Типографіи Брейтконфа и Гертеля; только почеркъ употребляемыхъ въ Германіи Рускихъ буквъ выводится уже изъ моды, и становится непріятенъ для глазъ, привывшихъ къ повой Руской печати. Еще должно замѣтить, что Вукъ⁹⁷ Стефановичъ и нѣкоторые другіе новыя Сербскіе Литераторы напрасно вздумали портить древнюю Славянскую Азбуку изобрѣтеніемъ новыхъ буквъ, и введеніемъ Орфографіи, чуждой и дикой для Славянъ. Въмѣсто того, чтобъ сближать Сербовъ съ Рускими, и тѣмъ облегчать взаимную мѣну ихъ отечественныхъ произведеній, они расторгають союзъ, заключенный между ихъ языками въ древнѣйшія времена принятіемъ Кириловскаго алфавита. По чему бы не удержать правописанія, которое употребляли Раичъ и другіе ученые и умные Сербы?“

Сваки човек, који је, макар најмање, вјешт у овоме послу, одма може познати, да Г. Рец. не разумије баш најбоље оно, о чему говори; и да он није никакав учен и знатац Рус, него или је какав полетарац, који тражи славу у познању туђе Литературе, а не познаје ни своје; или може бити да је какав Србин, који је негда нешто писао међу нама, па му је сад онамо жао, што други оће да буду паметнији од њега. Један Немачки Рец. исти наши пјесамма каже (п *доказује*) му управо (у 30. књ. *Wiener Jahrbücher der Literatur*), да он „*aus eigenem oder fremdem Antriebe über Dinge spricht, deren Elemente ihm fremd sind*“ (својевољно, или навраћен од кога, суди о стварма, од који не зна ни азбуке). Да би се о овој истини ученога Немачког Рец. без муке могли увјерити и они читатељи, који немају много воље ни времена с оваким стварма разбијати главу, само ћу напоменути ово:

1) Он каже, да ми (ја и њекоји други *нови* списатељи) сад раздиремо „союзъ“, који је заключен међу нашим и Руским „языками въ древнѣйшія времена принятіемъ Кириловскаго алфавита:“ а не зна, да су Руси још прије 100 година нашли за добро и оставили *Кириловски алфавит*, с орфографијом заједно!

2) Тако исто он каже, да је нама сад „напрасно“ пало на ум, кварити Славенску азбуку измишљавањем нови слова; а не зна, да су наши стари начинили *ћ* и *џ* још прије 500 година! А будући да се *ћ* писало и мјесто *к* (по Руски *тъ*) и мјесто *ф* (по Руски *дѣ*), тако се може рећи, да су нам ова оба слова од старине.

3) Сад нека ми каже Г. Рец., кака је то „*нуждая и дикая* для Славянъ“ ортографија? *ѣ*, *ѣ* и *ѣ* наша су слова од старине; *ь* и *ь* то су права Славенска, и тако исто у једно састављена, палазе се у најстаријим Славенским рукописима. Тако остаје само *ј*, за које се може рећи, да није Славенско; зато о њему ваља мало више проговорити. Да је *ј* (које друго ништа није, него дође продужено *і*) слово ружпо, и да се са Славенским словима не слаже, то не може нико доказати; а да је у Славенском језику нужно, о том се може сумњати само онај, који управо не зна, што је језик, што ли је писмо; а кад је ружпо, само би нуки и најсујевјернији простака могао рећи, да га зато не примимо, што су га пајирје Латини измислили и начинили. Такови би простака морао казати, да су Руси прави јеретици, што једнако примају различне науке и занате од Енглеза, од Француза и од Нијемаца; а још да чује, да су већ и имена слова примили од Нијемаца, и више не уче по школама *аз*, *буки*, *вједи*, него *а* (*а*), *бе*, *ве* и т. д. ! Но да се оканимо таки простака. Што је гођ добро и полезно, паметан човек прима и од свога непријатеља, а што је зло, не само не прима ни од кога, него и своје баца и оставља. Још једно: да не спомињемо, да су слова свију народа од једније, и да су Латинска и Славенска од Грчкије; него ево *Петар* је велики од *Кирилови* слова *гражданска* баш зато начинио, да би и што више приближио к *Латинским*, из који је ђекоја управо узео, н. п. *а*, *е*, *і*, *о*; а ђекоја смо и од прије имали једнака, н. п. *ѣ*, *М*, *Т*.

Овђе је вриједно додати, што каже, по *Коректурним листовима Руске граматике*, и по Историји Руске Литературе и међу нама познати Руски списатељ и *граматик*, Г. *Никола Греч* о (повим) Руским словима. Он вели (Опытъ краткой Исторіи Руской Литературы. Санктпетербургъ, 1822. страна 98. и 99.): „Изобрѣтеніе и введеніе гражданской печати составляютъ главную эпоху въ нашей Литературѣ: по средствомъ оной видимо отдѣлился языкъ общенародный, „Рускій, отъ церковнаго, Славянскаго. Гражданская печать „отличалась отъ церковной, во первыхъ почеркомъ, близкимъ „къ шрифту Латинскому, а во вторыхъ уничтоженіемъ удареній и лишнихъ буквъ: з, н, ѝ, ѳ, е, ѡ, ѣ, џ, ѡ, ѡ и ѡ.“¹⁾

¹⁾ Овђе ваља напоменути и ѡ, које је још прије изостављено.

„Сѣ азбука претериѣла однако многія пере|мѣны : Сѣ 1716 101
 „года введена оная буква и, а сѣ 1718 го v, сѣ 1733 го
 „s, вмѣсто з, а v и ѝ исключены, также оная принята бу-
 „ква э, и сѣ того времени утвердился нынѣшній Рускій ал-
 „фавитъ. Конечно должно сожалѣть, что при самомъ началѣ
 „его употребленія, не случилось при *Петрѣ Великомъ* такого
 „человѣка, который основалъ бы Рускую азбуку на исти-
 „ныхъ свойствахъ языка : всѣ усилія позднѣйшихъ Писате-
 „лей, исправить или пере|мѣнить оную въ нѣкоторыхъ ча-
 „стяхъ, были тщетны.“

Саме ове Гречеве ријечи могле би бити довољан од-
 говор против ове рецензије. Кад су Руси могли изоставити
 слова, која њима (за њов језик) не требају, и узети *ново э*,
 које се нимало мање не разликује од е, него ј од ѣ ; мо-
 жемо и ми изоставити она, која нама (за наш језик) не тре-
 бају, и узети друга, која нам требају. Кад сам Греч тако
 јавно са жалости признаје, да ни данашња Руска азбука није
 основана „на истиннихъ свойствахъ языка ;“ то се само ра-
 зумије, да он мисли, да је ваљало још или стари слова из-
 бацити, или *нови* додавати : а без додавања нови слова не
 вјерујем да би се још које могло избацити осим *и* или *и* и
ѝ (које у Руском језику данас и није слово) ; тако ја ми- 102
 слим, да се он десио онда код Петра Великога, да му према
 својствима Рускога језика ништа паметније не би могао ка-
 зати, него да прими (или изнова да начини) *љ, њ, ѣ, љ, ј*
 и *ћ*, а да изостави *и* или *ѣ, ѣ, ѝ, ѝ, ѣ, э, ю, я*.

4) Тако исто Г. Рец. говори у вјетар и о ортографији
 Раића и други учени и умни Срба. Раићева је најславнија
 рукотворина *Историја народа Славенски*, за коју смо му
 дужни вјечну благодарност, и то само ради неискazanога
труда и родољубиве ревности ; али је у њој језик, као што
 је свима познато, *никакав*, т. ј. нити је Славенски ни Ру-
 ски. а још мање Српски, него бесправилна смјеса ова сва-
 три језика, ишарана још к томе млоштвом туђи ријечи без
 невоље (н. п. *акициденија, арестъ, арміа, лагеръ, караулъ, кон-*
диција, аттестација, трактатъ, диштриктъ, потентатъ, потенија,
ешистолја, циркулъ, фамилија, квартиръ, конакъ, сандукъ, пре-
тензио и т. д.) ; а како је *никакав* језик, тако је *никака*
 и ортографија. А од други учени и умни Срба не знам кога
 мисли, ако не Г. статскога совјетника и кавалера *А. Стојко-*
вића, којег науци и јасним мислима чест и поштење, али 103

је у језику и у ортографији он још црњи и гори од Рајића! За њега се управо може рећи, да је *кварио* Српски језик. То би он сам најлакше сад признао (или барем *познао*), да га ко наћера, да из своји *Српски* књига прави граматику. Да ме не мрзи досађивати читатељима сад опет наново са сувим ријечма, могло би се овђе додати довољно примјера из књига обадва поменута списатеља; но мислим, да то није ни нужно, јер и сваки читатељ може и сам ласно наћи, колико му је воља.

5) Да не би ко помислио, да у Русији данас сви учени људи о измишљавању *нови* слова мисле овако, као овај мој Г. Рец., додаћу овђе још нешто из Петербуршки учени новина, „*Библиографическіе листы*“, које издаје славни Руски литератор, Г. надворни совјетник и кавалер *Петар Иванович Кеишен*, који је прије три године путовао и по Сријему (особито по Фрушкој гори), а по том и по свој Немачкој. У 18. Нг. (од 29. Јунија ове [1825.] године) ови новина, на којима се потписује овај исти цензор („*Александръ Красовскій*“), који и на онима, ђе је рецензија штампана,¹⁾ стоји ово:

104 „Изъсканіе средствъ къ точному выраженію всѣхъ звуковъ, „употребляемыхъ человекомъ въ рѣчи, занимало многихъ уже „ученыхъ и цѣльяхъ Общества. Совершеннымъ усиліемъ въ „семъ дѣлѣ по нынѣ не увѣнчанъ еще ни одинъ опытъ. Но „не должно ли, по справедливости, благодарить всѣхъ тѣхъ, „которые предлагаютъ свѣту свои опыты по сему предмету? „Безъ сомнѣнія должно бы! — Но, на самомъ дѣлѣ мы ви- „димъ совершенно противное. Каждая *новизна* въ кругу Сло- „весности почитается какъ бы *расколомъ*, и, кто вводитъ оную, „подвергается по крайней мѣрѣ нареканіямъ. Одногo смуща- „етъ боязнь всего новаго; другой готовъ умереть на битой

105 „дорогѣ, что бы только не перескочить какого либо, какъ „бы очарованнаго камня умо-преткновенія: третій по тше- „славію, по раболѣпству, или на конецъ и самъ не зная по „чему, готовъ вооружиться противъ новой *буквы*. Одно по- „томство, или совершенно чуждые предмета прѣнія, въ семъ „случаѣ могутъ судить — *sine ira et studio*.

104 ¹⁾ Ово назначујем за оне, који, не знајући добро Руски, мисле и другима (који још мање знаду) толкују, да „печатать *позволяется*“ значи, да је *запови- јено* (!), да се штампa; а не знаду, да *позволяется* не значи ништа више, него *дозволяется* (допушта се), које се у Русији још од прије неколико година штампa на свакој књизи, као у Будиму отскора *Imprimatur*.

„Если кто, не заботясь о какомъ либо десятѣхъ (и то „между собою несогласныхъ) Этимологовъ, пишетъ такъ, какъ „говорятъ, желая, чтобы миліоны людей могли удобнѣе по- „нимать его : — виновенъ ли онъ? Подлежитъ ли Литера- „турному осужденію? — Если кто вмѣсто польскихъ *ń* и *ł* „(отличныхъ отъ *n* и *l*) для выраженія подобныхъ же звуковъ „у народа, пишущаго Кирилловскими письменами, станеть „употреблять *нь* и *ль*, соединивъ обѣ буквы вмѣстѣ, для собе- „реженія бумаги, — преступникъ ли онъ? — Или когда „станеть писать *ћ* вмѣсто *ть* (также какъ и *ѣ*,¹⁾ или *и* для „означенія *ня*, буквы употреблявшіяся уже въ X вѣкѣ), за- 106
„служиваетъ ли укоризнѣ?²⁾

„Конечно трудно и непріятно привыкать къ новымъ бу- „квамъ, но признаемся, труднѣе еще помнить всѣ разныя „произношенія одной и той же буквы у разныхъ, даже еди- „ноплеменныхъ и самыхъ близкихъ сосѣдей. — Но каждый „опытъ въ семь родѣ заслуживаетъ вниманіе, и рано или „поздно конечно будетъ принять въ уваженіе при составле- „ніи общей для всѣхъ языковъ азбукъ.“

[Белшика, у којој је штампан руски приказ из „Сына Оте- „чества“ (26. књ., 1824. г.), изишли је у 2. свесци „Српскога Лето- „писа“ (г. 1825.), у одељку „Смѣнице“ под 2., на стр. 130.—133. — „Један Немачки Рецензент.“ кога овде (стр. 275.) помиње Вук да је говорио о том руском приказу, био је **Копитар**, чаји је опширни ре- „ферат о Вуковим дотадашњим издавањима наших народних псеама штампан у „Wiener Jahrbücher der Litteratur.“ XXV. Band (1825 г.), стр. 159.—277. Види и 4. св. „Српскога Летописа“ (за г. 1826. св. I.) стр. 146.]

¹⁾ Тако је еѣ начпњено у повој Виѣдској граматици.

²⁾ „Сіе *ть* у Кроатовъ пишется *ch*, а у Венгровъ *ty*. Имѣ оканчиваются и „собственныя имена. въ конхъ у насъ вмѣсто сего стали употреблять *ть*, изъ прѣ- „Branckovich, Бранковѣчъ, по нашему Бранковичъ и т. д.“

XXV.

[1a]

ПРВИ СРПСКИ БУКВАР.

НАПИСАО

ВУК СТЕФ. КАРАЏИЋ,

Философије доктор, и учени друштва : Санктпетербуршкога вољнога љубитеља Руске словесности, Краковскога, Тирингско-Саксонскога за истраживање отач. старине, и Краљевско-Гетингскога член кореспондент.

У БЕЧУ.

У ШТАМПАРИЈИ ЈЕРМЕНСКОГА НАМАСТИРА.

1827.

[Мања 8^о, 1 лист и 17 страна. — Чланак је најпре изишао (под написом „Оглед Српскога Буквара“) у Вуковој „Даници“ за годину 1827., на стр. 1.—26.]

[1]

ОГЛЕД СРПСКОГА БУКВАРА.

ПРЕДГОВОР.

Што су гођ људи на овоме свијету измислили, ништа се не може испоредити с писмом. Пријатељу или знанцу своме, који је на далеко преко бијелог свијета, послати мисли своје на комаду артије; читати, што су други писали прије двије пљаде година, и написати, да могу други послије неколико пљада година читати; то је наука, која ум људски готово превазилази, и могло би се рећи, да је онај, који је први њу измислио, био више Бог, него човек. Писмо је отворило пут уму љуцкоме, да се приближи к Богу по могућству своме. Оно је измишљено, од прилике, прије четири пљаде година; и послије свога тешкога и чуднога постања тако је ласно постало, да данас на свијету нема никаква заната лакшега од њега; и тако се по свијету размложило, да данас у Европи има народа, у којима нема човека, да не зна чи-

тати и писати. Срби су овај дар Божиј примили тек са законом ришћанским, прије иљаду година; и прем да се у нашим народним пјесмама врло често књиге пишу и уче, опет су у народу нашем још врло ријетки људи, који знаду *читати и писати*! Што Срби још слабо почињу *књигу* учити, и што је још сва Српска књига у читању часловца и псалтира, томе је криво много којешта; али што многи учи по² двије и по три године *читати*, па опет не може да научи, него остане *сврзислово*, томе су само криви буквари и учитељи. Сваки прави и паметни родољубац мора желити, да се и у нас буквари начине и школе уреде према данашњем вијеку; а онаке родољубце, који, „имајући ревност, но не по разуму,“ вичу, да се ништа не поправаља, него све да остаје по старом обичају, онаке, велим, ваља сажаљавати, и молити се Богу, да би ји опаметио и на прави пут извео. То је највећа разлика између човека паметна, и између простака, што паметан човек једнако жели и труди се, да што *боље* научи или измисли, и да он буде паметнији од својије стари, а његова ђеца од њега; простак пак све је рад, да остане као што су му и стари били, а његова ђеца, као и он што је. Какав би јадан и жалостан род људски и овај свијет био, да су сви људи остајали онаки, као што су и њови стари били! Бог је само безумним животињама усудио, да остају до вијека, као што су им и стари били; а човека је одредио, да се једнако учи, и све нараштај од нараштаја паметнији да постаје. Што се гођ људи по овој наредби Божјој већма труде и напредују, то све срећнији и славнији постају; а што се гођ већма лијене и задржавају, то паличнији на звјериње остају. Тако су пред нама измакли Енглези и Французи, и многи други народи Европејски; тако су иза нас заостали многи дивљаци по Африци и по Америци, који и данас живе голи по шумама и једу љуцко месо сирово.

Да не узимамо за углед народе други закона и племена, но ево Руса, који су с нама једнога закона и племена. Они су прије сто година, како су њов језик и писмо одвојили од црквенога језика и писма, познали да су *имена* наши слова тешка и претешка за учење читати; зато су они још онда по њовим школама мјесто *аз, буки, вједи, глагољ, добро, јест, живјете, земља, иже, како, људи, мисљете, наш, он, покој, рци, слово, тврдо, ферт, хјер, черв,* почели, учити:³

а, бе, ве, ге, де, же, зе, њ, ка, ел, ем, ен, ш, џе, ер, ес, те, еф, хе, че. Истина да је овако сто пута лакше научити читати; али ни ово још нијесу права имена полугласни слова, јер, н. п. б не може се читати бе, док се не метне предањга [иза њега] е, него је његов прави глас бџ. Тако учитељ, који је рад кога најлакше да научи читати, ваља да му не казује никака имена слова, него само њивове гласове, које имају у читању; па онда нема срицања, него, како се познаду слова, одма се може читати. Тако може човек врло ласно за десет дана научити читати! Ја сам то огледао још прије неколико година у Бесарабији и у Србији, и сад овђе у Бечу. Кад сам овако почињао учити, подсмјевали су ми се многи, који су по старом обичају научили читати; но колика је моја радост била, кад сам прошавше године у Али (Walle), у ондашњој славној и на далеко чувеној сиротињској кући, виђео, да пљаве ђеце тако уче читати!

Желећи од свега срца, да би се учење писма у народу нашем облакшало, написао сам овај буквар, у коме су слова намјештена по реду, како је кога глас најлакше изговорити.

—♦♦♦—

а	е	и	о	у			
р	с	ш	з	ж	ц	ч	џ
т	ћ	д	ђ	л	љ	к	г
в	ф	б	п	м	н	њ	ј

1.

ае ао; ос ош од он оп ој ис из иш им уд уз уш уб ум ај еј.

2.

4 са се си со су ва ви во да де до би| та те ти то ту га го
ђа ђе ћа ће ћу за ли ко на не ни но ну ње њи њу па пи
по ма ме ми му ја је ји.

3.

ба-ба, бе-ба, бо-ба, бу-ба, ба-ра, во-да, го-ра, ду-ша, зи-ма,
же-на, ја-је, јо-ва, ју-не, је-ло, ку-ћа, ли-це, ло-за, лу-ка,
љу-ди, љо-ке, ма-ма, ма-ти, му-ња, на-ма, но-га, њи-ва, па-ра,
пе-ро, са-мо, се-бе, со-ба, ра-на, ро-са, ру-ка, та-ко, те-ље,
ца-ру, ча-ша, че-ло, чи-ни, чу-до, ша-ра, ши-ра, ше-ва, шу-ма,
ци-ца.

4.

а-ко, а-мо, е-во, е-но, е-то, и-ва, и-за, и-ди, и-ли, и-ма, и-ћи, о-ба, о-во, о-ди, о-де, о-но, о-ко, у-ба, у-во, у-же, у-до, у-ћи, у-ћи, у-ка.

5.

бан бар без бир бооб бог бор бос буд вас век вид вир вис
воз вук гај гој год гуњ дан дар дај дом дуд ђак жар жир
жут зар зид зоб зуб јад јаз јак јеж још јој југ кад кас кос
коњ кум куј лад лед лој луб лук луч љоб љок љут мак мед
мир мој моћ муџ наш нај нов ноџ њин пањ поп пун рад
ред род рој рај сад сир сом суд тај тор туђ туп ћуд ћук
цар цер час чеп чун шав шиб.

6.

ба-рем, ви-сок, го-лем, да-нак, ђа-чић, | жи-вац, за-јам, ја-дан, 5
је-дан, ја-вор, ју-гов, ко-сац, ла-буд, љу-бав, ме-кан, мо-дар,
му-чан, ни-зак, по-пов, ра-дин, су-дац, то-вар, ца-рев, це-ров,
ча-сак, чо-век, ша-рац, ша-рен, бум-бар, муч-њак, кут-њак,
воћ-ка, већ-ма, мањ-ма.

7.

бо-со-ног, ве-се-њак, до-го-вор, жи-во-тан, жи-во-ти-ња, ја-за-
вац, је-ди-нац, је-ди-ни-ца, ка-ло-пер, ла-бу-дић, ла-бу-ди-ца,
љу-ба-ван, муш-ка-рац, на-ши-нац, ро-ди-тељ, са-мо-во-љац,
во-де-ни-ца, во-де-ни-чар, во-де-ни-чи-ште, по-бо-жан, ца-ре-
вац, дан-гу-ба, дан-гу-би-ти, ко-мид-ба, ко-сид-ба, рав-ни-на.

8.

бра-на, вра-на, гра-на, гра-ђа, дра-го, зра-ка, кра-ва, мрав,
мрак, мра-ка, прав-да, срам, тра-ва, траг, бре-за, вре-ћа, гре-да,
гри-ва, грив-на, гроб, гром, гру-да, дре-њн-на, зре-ло, кре-мен,
мре-жа, пре-ђа, сре-ћа, тре-ћи, бри-га, бри-је-жа, дри-на, зри,
кри, мри, при, три, брод, броћ, број, дроб, кро-пи-ти, про-
ћи, троп, брус, врућ, друг, кру-на, труд, прут.

9.

бла-го, вла-га, вла-да, гла-ва, глад, гљи-ва, дла-ка, зла-то, клас,
млад, млаз, млак, плав, плач, сла-ва, са-бља, зе-мља, кљук, 6
кљун, кључ, кле-ти, бле-ка, гле-дај, кло-ња, кло-бук, зло,
плуг, слуга, сло-га, глув, пло-ча, гла-ба, бли-зу, клин, пли-
на, пљу-ван-ка, бје-жи, вје-ра, дје-ца, зје-ни-ца, мје-ра, пје-на,
рје-чит, пе-рје, не-рја-ни-ца, сје-ме, сјај-но, тје-ме, о-ру-жје,
по-ду-шје, на-ру-чје, су-ди-ја, о-лу-ја, спа-се-ни-је.

10.

сва, све, сви, сваг, свој, свла-чи-ти, свра-ка, скот, скок, скра-
си-ти, скроб, сма-ми-ти, сми-сли-ти, смо-ла, смуђ, смла-чи-ти,
смрад, смре-ка, сна-га, сне-би-ва-ти-се, сви-ти, сноп, сње-жап,
спа-ва-ти, спе-ча-ли-ти, спи-ри-ти, спо-мен, спучи-ти, силав,
спле-сти, спра-ва, спре-га, спро-ћу, ста-ти, сте-ћн, стид, стог,
стуб, гост, мост, сваст, сласт, раст, ра-дост, стра-на, стре-а.
стриц, струк, ствар, створ, зба-ци-ти, зби-ља, збор, збу-ни-ти,
збра-ти, зва-ти, зве-ка, зви-жда-ти, зво-но, зга-зи-ти, зго-да,
згло-би-ти, згра-да, згру-ва-ти, са-зда-ти, грозд, здрав, здро-
би-ти, змај, зми-ја, зна-ти, зној, жбан, жва-ле, жган-ци, жде-
ра-ти, дужд, ждра-ло-ви, ждри-је-ло, жли-ца, жље, жми-ра-ти,
7 жму-ри-ти, жње-ти, ква-сац, квар, кве-ка, кво-чка, кмет, | кнез,
књига, твар, твор, твој, тка-ти, тла-чи-ти, цват, цви-јет, чва-
рак, чво-рак, чкаљ, члан, чма-ва-ти, чпаг, шви-гар, шко-ла,
шко-ца, шкри-па, шљи-ва, штап, ште-не, штит, што, шту-ка,
пришт.

11.

бр-бла, брв-но. бр-гља, бр-до, брз, брк, брст, брч-ну-ти, вр.
врг, вр-ба, врб-љак, врв-ца, вр-да-ти, вр-зи, врн-ча-ни-ца, вр-
ста, вр-шид-ба, гр-до-ба, грк, грм, гр-ло, грч, др-во, др-жи,
др-ма-ти, др-ну-ти-се, дрш-ка-ти, жр-вањ, зр-но, зрњ-ка-ти.
зри-це, кр-бу-ља, крв, крст, крт, криш, мр-ва, мрв-ке, мрк,
мрс, пр-ви, пр-жи-ти, пр-зни-ца, пр-љи-ти, прст, прт. р-бат,
р-вач, р-ђа, р-за-ти, р-ка-ти, р-ња-ти-се, р-на, рт, рт-ни-ца,
р-чак, срб, ср-баљ, ср-бин, ср-бљин, ср-би-ја, срг, ср-дит, сри.
ср-це, ср-ча, скр-ши-ти, смрт, смр-ви-ти, свр-ши-ти, стрв, стр-
ви-на, стр-мен, стр-њи-ка, тр-бу, тр-за-ти, трк, трм-ка, трн,
тр-ска, тврд, црв, цр-ква, цри-сти, чврст, шкр-ге, шкр-гут.

12.

ко ради, бог не брани.
порадивши бог ће дати.

8 беспослица је мати свију гријова и прошње; а радња је
мати среће.

ко се брине за туђе послове, сам своје заборави.

млоги човек није назадан богом, већ собом.

бог ником дужан не остаје.

бог не плаћа сваке суботе.

ради, као да ћеш сто година живити; а моли се богу, као
да ћеш сјутра умријети.

боље је поклизнути ногом, него језиком.
 у лажи су кратке ноге.
 у лажи је плитко дно.
 ко један пут слаже, други пут му се не вјерује, ако и
 истину каже.
 и криво сједи, а право реци.
 ако правда не поможе, кривда неће помоћи.
 отето проклето.
 ко зло чини, нек се добру не нада.
 ко добро чини, неће се кајати.
 ко другоме јаму копа, сам ће у њу пасти.
 завист сама себе једе.
 признат грије пола је опроштен.
 лијепа ријеч гвоздена врата отвора.
 ко тебе каменом, ти њега љебом.
 не враћај зло за зло, ни псовку за псовку.
 цигани се псују.
 ко у један пут много иште, с празном се торбом кући врати.
 ко оће веће, изгуби и оно из вреће.
 ко не зна на орау, не зна ни на товару.
 боље је поштење у сиромаштву, него богатство без поштења.
 здравље је највеће богатство.
 рука руку пере, а образ обадије.
 што нијеси рад да ти други људи чине, не чини ни ти ни
 коме; а што желиш да теби други људи чине, чини и
 ти свакоме.

13.

Обичај је, да се на ђекојим мјестима сваке ријечи, а ђекоје ријечи на сваком мјесту, почињу с великим словима; а ђекоја су велика слова мало друкчија од мали, зато се и она ево овђе постављају, и то у старом реду, као што у броју иду једно за другим:

А Б В Г Д Ђ Е Ж З И Ј К Л Љ М Н Њ О
 а б в г д ђ е ж з и ј к л љ м н њ о
 П Р С Т Ћ У Ф Х Ц Ч Џ Ш
 п р с т ћ у ф х ц ч џ ш.

14.

Славенска или Ђирилова слова, која су у нашим црквеним књигама:

(слова)	(имена)	(значање)	(слова)	(имена)	(значање)
А а,	аз,	а.	Ф ф,	ферт,	ф.
Б б,	буки,	б.	Х х,	хјер,	х.
В в,	вједи.	в.	Њ њ,	от,	от.
Г г,	глагољ,	г.	Ц ц,	цп,	ц.
Д д,	добро,	д.	Ч ч,	черв,	ч.
Е е,	јест.	е, је.	Ш ш,	ша,	ш.
Ж ж,	живјете.	ж.	Щ щ,	шта (шча),	шт, шч.
С с,	зјело.	з.	З з,	јер,	
10 З з,	земља,	з.	И и,	јери,	п.
И и,	иже.	и.	Ь њ,	јер.	
Ј ј,	п.	п.	Ѣ ѣ,	јат.	је.
К к,	како.	к.	Е,	је	је, е.
Л л,	људи,	л.	Ј ј,	ју,	ју.
М м,	мисљете,	м.	Њ њ,	јуе.	
Н н,	наш.	н.	О о,	о,	о.
О о,	он.	о.	И и,	ја.	ја.
П п,	покој,	п.	А а,	ја,	ја.
Р р,	рци,	р.	Ѣ ѣ,	ксп,	ке.
С с,	слово,	с.	Ч ч,	нсп,	пе.
Т т,	тврдо.	т.	Ѡ ѡ,	тпта.	т.
У у,	ук,	у.	Г г,	ижица.	и, в.
Оу оу,	у.	у.			

Код овн слова ваља узети на ум:

1) *е* стоји само у сриједи и на крају; и прем да се зове *јест*, али се само послнје самогласни слова чита *је*, а послнје полугласни свагда *е*, н. п. спасеніе, моє, рече, тѣне, младенѣц.

2) *ї* слитном састављено са и (иі) кад дође послнје н, онда се н чита *њи*, н. п. горній, вѣчёрній, ближній.

3) *л* по имену ваљало би да у читању значи *љ*; а по значењу ваљало би да се зове *луди*.

11 4) *з* не значи данас ништа, него само онако стоји на крају ријечи послнје полугласни слова.

5) *ь* у ђекојим ријечма кад стоји послнје л и н, онда се л чита као *љ*, а н као *њ*, н. п. оучитѣљ, конь; а послнје остали слова, као у ђекојим ријечма п послнје л и н (н. п. соль, печаль; елѣнь, аминь), ни оно не значи ништа.

6) *ѣ*, *ѡ*, *ѧ* кад стоје послнје л и н, онда се л чита као *љ*, а н као *њ*, а *ѣ* као *е*, *ѡ* као *у*, *ѧ* као *а*, н. п. лѣто, нынѣ; акентн, богиню; земля, богиня.

7) ѡ у данашњим књигама не налази се као слово, него само у скарама [старима?].

8) ѣ у ђекојим се ријечма чита као и, н. п. миро; а у ђекојим као е, н. п. Павел.

9) е у почетку се чита као је, н. п. единъ, емань, естъ; а кад је у сриједи (послије полугласни слова), онда се чита као е.

15.

Многе су ријечи у црквеним књигама скраћене (под титлама), од који се овђе додају најобичније у наше вријеме:

	(ЧИТА СЕ)		(ЧИТА СЕ)
АѢГЛЗ	ангел	ДѢХОВНИИ	духовни
АѢГСКИИ	ангелски	ДАВДЗ	давид
АРХАѢГЛЗ	архангел	ДѢЦА	дјевица
АРХАѢГЛСКИИ	архангелски	ДѢТВО	дјевство
АПЛЗ	апостол	ДНЬ	дењ
АПЛСКИИ	апостолски	ДУША	душа
БѢГЗ	бог	ЕПСКПЗ	јепскоп
БѢТВО	божество	ЕУЛЈЕ	јевангелије
БЛЖЕНЗ	блажен	ЕУЛЈЕСТЗ	јевангелист
БЛГВЕНЗ	благословен	ЕСТТВО	јестество
БГОВЛГТНИИ	богоблагодатни	ИПЛЬ	исраиљ
БЛГТЬ	благодат	ИПЛСКИИ	исраиљски
БЛКА	владика	ИПСЗ	иусе
ВЛЧЦА	владичица	ЈЕРЛИМЗ	јерусалим
ВЛЧЕСТВО	владичество	КРЪТЗ	крест
ВОСКРЪНЈЕ	воскресеније	КРЪЦЕНЈЕ	крештеније
ГДЪ	господ	КРЪТЛЬ	крештитељ
ГДЕСТВО	господство	ЛЮБОМЪРЗ	љубомудр
ГДИНЗ	господин	ЛЮДСКИИ	људски
ГДНЬ	господењ	МЪРЗ	мудр
ГДРЬ	господар	МЪРЕТЬ	мудрост
ГПЖА	госпожа	МЛТВА	молитва
ГЛЗ	глагол	МТИ	мати
ДѢЗ	дух	МЛЕСТЬ	млост

	(ЧИТА СЕ)		(ЧИТА СЕ)
мѡрдѣ	милосердије	сѣртѣ	страст
мѡткына	милостиња	сѣртѣ	смерт
мѡта	марија	сѣкѡ	слава
мѡцѡ	мјесѡад	сѣце	сердце
мѡчникѡ	мученик	сѣтъ	свјатитељ
мѡнциѡ	младенец	Тѣртѡ	трисвјат
нѡбо	небо	тѣртоѡ	трисвјатоје
нѡбный	небесни	тѣца	троица
нѡнѣ	нпње	тѣчѡ	троичен
нѡла	недјеља	оучѣтъ	учитељ
нѡнѡ	наш	оучѣнкѡ	ученик
оѡцѡ	отец	оучѣнѣскѡ	ученичѣскѡ
оѡчѣ	отеч	Хѣртосѡ	христос
оѡчѣство	отечество	Хѣртѡвѡ	христов
Прѣмѡрѣстѣ	нремуѡрост	Хѣртѡмниѡ	христѡаниѡ
прѣркѡ	пророк	Цѣрь	цар
прѣтѣчѡ	прѣдтѣчѡ	цѣртѡ	царство
¹³ прѣниѡ	прѣсно	цѣркѡ	царски
прѣтѡ	прѣсвјат	цѣрѡ	царица
прѣтолѡ	прѣстѡл	цѣрѡкѡ	церков
прѣвѣнѡ	прѣпѡдобѣн	Чѣлкѡ	человјѣк
прѣвѣнѡ	нравѣден	чѣлъ	человјѣч
пѡмѡникѡ	пѡнедѣлѡник	чѣлѣскѡ	человјѣчѣски
Рѣжѡ	рождѣство	чѣтъ	чѣст
рѣжѡвѣнѡ	рождѣствѣн	чѣтъный	чѣстѡнѡ
сѣртѡ	свјат	чѣтънѣйшѡ	чѣствѣјши
сѣрѡаниѡ	свјѡштѣнѡник	чѣтѡта	чѣстѡта
сѣнѡце	солѡнце		

Огловѡлѣ правослѡвѡнѡ вѣрѡ.

Вѣрѡю во єдинаго Бѣга Оѡца всѣдержѡтѣла, тѡрѡца нѣвѡ и земѡн, видимѡмѡ же всѣмѡ и невидимѡмѡмѡ. И во єдинаго Гѣда Йѡса Хѣрта, Сѣна Бѣжѡла, єдинородѡнаго, иже ѡ Оѡца рождѣнѡнаго

прежде кѣхъз вѣкз. Свѣта Ѡ свѣта, Бѣа истинна, Ѡ Бѣа истинна, рожденна, не сотворенна, единосѣрна Оце, имже вса быша. Насъ 14 ради члкъ, и нашегѣ ради спсѣнїа, спшедшаго съ нѣсз, и воплотившагоса Ѡ Дѣа стѣа, и Мрїи дѣкы, и кочлѣкшася. Распятаго же за ны при Понтїйстѣмз Пїлатѣ; и страдавша, и погребена, и воскресшаго кз третїи дань по писанїемз. И возшедшаго на нѣса, и сѣдшаго ш деснѣк Оца. И паки градѣщаго со славок, сѣдшїи живымз и мертвымз, егшеже црѣтвїю не бѣдетз конца. И кз Дѣа стѣаго, Гдѣа, жикотворащаго, иже Ѡ Оца исходащаго, иже со Оцѣмз и Снѣмз спокланяема, и славыма, глаголаващаго прѣроки. Во единѣ стѣю, соборнѣк и аплскѣю Црковѣ. Исповѣдѣю едино краенїе, во штавлѣнїе грѣхшвз. Члѣк воскреснїа мертвыхъ. И жизни вѣдѣщаго вѣка. аминь.

17.

Молитва Господня.

Оче нашъ, иже еси на нѣсѣхъ, да святитсѣ има твоѣ, да прїидетз црѣтвїе твоѣ, да бѣдетз воля твоа, икш на нѣси, и на земли. Хлѣбъ нашъ насѣщный, даждь намъ днѣсь. И остави намъ долги наша, икшеже и мы оставляемъ должникѣмъ нашимъ. И не введи насъ во искушенїе, но избави насъ Ѡ лѣкаваго.

Икш твоѣ естз црѣтко, и сила, и слава во вѣки, аминь.

18.

15

Знаци броја.

ЦРКВЕНИ	ОБИЧНИ	ЛАТИНСКИ	ЗНАЧИ
Ѧ	1	I	један
Ѧ	2	II	два
Ѧ	3	III	три
Ѧ	4	IV	четири
Ѧ	5	V	пет
Ѧ	6	VI	шест
Ѧ	7	VII	седам
Ѧ	8	VIII	осам
Ѧ	9	IX	девет
Ѧ	10	X	десет
Ѧ	11	XI	једанаест

СРПСКИ	ОБИЧНИ	ЛАТИНСКИ	ЗНАЧИ
ВІ	12	XII	дванаест
ГІ	13	XIII	тринаест
ДІ	14	XIV	четрнаест
ЕІ	15	XV	петнаест
СІ	16	XVI	шеснаест
ЗІ	17	XVII	седамнаест
ИІ	18	XVIII	осамнаест
ДІ	19	XIX	деветнаест
К	20	XX	двадесет
КА	21	XXI	двадесет и један
КБ	22	XXII	двадесет и два
КГ	23	XXIII	двадесет и три
КД	24	XXIV	двадесет и чет.
КЕ	25	XXV	двадесет и пет
КС	26	XXVI	двадесет и шест
КЗ	27	XXVII	двадесет и сед.
КИ	28	XXVIII	двадесет и осам
КД	29	XXIX	двадесет и дев.
Л	30	XXX	тридесет
М	40	XL	четрдесет
Н	50	L	педесет
О	60	LX	шесет
П	70	LXX	седамдесет
Ч	80	LXXX	осамдесет
Р	90	XC	деведесет
С	100	C	сто (стотина)
Т	200	CC	двјеста
У	300	CCC	триста
Ф	400	CD	четири стотине
Х	500	D	пет стотина
Ц	600	DC	шест стотина
Ш	700	DCC	седам стотина
Щ	800	DCCC	осам стотина
Ц	900	CM	девет стотина
Т	1000	M	иљада

19.

17

Ј е д а н п у т ј е д а н .

1	пут	1	чини	1	5	пута	5	чини	25
2	—	2	—	4	5	—	6	—	30
2	—	3	—	6	5	—	7	—	35
2	—	4	—	8	5	—	8	—	40
2	—	5	—	10	5	—	9	—	45
2	—	6	—	12	5	—	10	—	50
2	—	7	—	14					
2	—	8	—	16					
2	—	9	—	18	6	пута	6	чини	36
2	—	10	—	20	6	—	7	—	42
					6	—	8	—	48
					6	—	9	—	54
					6	—	10	—	60
3	пут	3	чини	9					
3	—	4	—	12					
3	—	5	—	15					
3	—	6	—	18					
3	—	7	—	21	7	пута	7	чини	49
3	—	8	—	24	7	—	8	—	56
3	—	9	—	27	7	—	9	—	63
3	—	10	—	30	7	—	10	—	70
4	пута	4	чини	16	8	пута	8	чини	64
4	—	5	—	20	8	—	9	—	72
4	—	6	—	24	8	—	10	—	80
4	—	7	—	28					
4	—	8	—	32					
4	—	9	—	36	9	пута	9	чини	81
4	—	10	—	40	9	—	10	—	90

[У „Даница“, одакле је овај чланак у књижици „Први Српски Буквар“ иначе верно прештампан, само није било речи у заградама (слова, пмена, значење) изнад таблице словенских слова (овде на стр. 286.). Речи пак у угластим заградама на стр. 282. у вр. 5. [иза њега] и на стр 287. у вр. 2. [старима?] додао је сада уредник исправке ради.]

XXVI.

[1]

ГЛАВНА СВРШИВАЊА

СУШТЕСТВИТЕЛНИ И ПРИЛАГАТЕЛНИ ИМЕНА

У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ.

[Вукова „Даница“ за 1828. годину,* стр. 1.—135.]

Ја сам још прије неколико година почео преправљати грађу за Српску граматiku по начину Г. Добровскога Чешке и Славенске граматике; но које различни други послови, које жеља и надежда, да обиђем најприје све предјеле народа Српскога, једнако ме још задржавају, да је не свршим и на свијет не издам. Из онога, што сам до сад за то скупио, скрпио сам за овогодишњи забавник ова *главна свршивања* суштествителни и прилагателни имена, за која ми је Г. Јаков Гримм писао још прије три године.

² Све ријечи у језику могу се по етимологији раздијелити на *корене, производне и сложене*. О коренима *овђе* нема ни ријечи, него само о производнима и о сложенима. Производне ријечи опет се могу раздијелити на онаке, које су произведене од првобитнога *коријена* самим *самогласним* словима, н. п. *жен-а, рук-а, ног-а, брад-а, љет-о, иср-о, злат-о, пољ-е, лиц-е*; и на онаке, које су, понајвише од *други ријечи*, про-

[* Даница. Забавник за годину 1828. издао Вук Стеф. Караџић, Философије доктор, и учени друштва: Санктпетербуршкога вољнога љубитеља Руске Словесности, Краковскога, Тириншко-Саксонскога за истраживање отач. старине, и Краљевско-Гетиншкога член кореспондент. трећа година. У Бечу, у штампарији Јерменскога наместира. — На 12^о, лист. 12, стр. 248 и лист. 14.]

изведене читавим слоговима. Овђе се највише говори о овима посљедњим. По граматичи би се могле, и морале, и ове ћекоје ријечи друкчије разредити, и по значењу ближе саставити; но будући да сам ја овђе највише гледао на *свршивање* њново, зато сам ји овако разредио. Ја знам добро, да ће *Добровски*, *Коштар* и *Гримм*, и овђе наћи доста погрјешака; али се опет надам, да ће им овај мој посао и оваки бити милији, него да га никако није. А уз то може бити да ћу ја највише научити.

За ћекоје читатеље (мислим да) неће бити сувише, на³ значити овђе један пут за свагда о производу и слагању ријечи: а) Да се не само производна самогласна слова, него и читави слогови избацују, н. п. *вод-ен* од *вод-а*, *грађан-ски* од *грађан-ин*. б) Да се између себе сродна полугласна слова често претварају једно у друго, н. п. *н* и *ц* у *ч*, *г* и *з* у *ж*, *д* у *ђ*, *л* у *љ*, *н* у *њ*, *т* у *ћ* и т. д. По овом правилу у ћекојим ријечма, које се у Славенском језику свршују на *х*, показује се *ш*, н. п. *орашар* и *орашје* од *ора* (*ораш*, *орѣх*); *коњушар* и *коњушница* од *коњух*, које ја у Српском језику до данас нијесам чуо никако! в) Многа имена (и суштествителна и прилагателна) имају пред посљедњим полугласним словом *а*, које се у свему даљем употребљавању (кад самогласно слово дође послѣје полугласнога) избацује. Ово је *а* свагда без гласоудара, и ми ћемо га овђе (по Г. *Добровскоме*) назвати *непостојаним*. Оно се и у производу и у слагању ријечи| свагда (по поменутом правилу) избацује,⁴ н. п. *јечм-иште* од *јечам*, *равнина* од *раван*. Али кад се производни слог почиње с полугласним словом, онда остаје, н. п. *ловач-ки* од *ловац*, *старач-ки* од *старац*. У старим је Славенским књигама мјесто овога *а* *свуда* *ѣ* или *ѣ*, а у данашњима *е* или *о*, као и у Рускоме (а и у Пољскоме и у Чешком) језику. Крањци пак нити изговарају чисто *а* ни *е* ни *о*, него као пола од каквога самогласног слова; тако би они, да имају Славенска слова, и данас морали писати *ѣ* (н. п. *конѣи*, *кратѣк*).

5

I. ИМЕНА СУШТЕСТВИТЕЛНА

ПРОИЗВОДНА.

1) АР.

а) С постојаним *а*, и то :

а) Од глагола, и значе човека, који што ради, н. п.

вид-ар	зид-ар	пис-ар
воз-ар	злат-ар	полет-ар
врач-ар	кrm-ар	} пуд-ар
гадљ-ар	кram-ар	
гат-ар	кув-ар	рат-ар
дрнд-ар	љек-ар	чув-ар
звон-ар	пек-ар	штамп-ар.

б) Од имена *суштествителни*; и значе човека, који што гради, чува, има, милује, чим тргује или око шта ради, н. п.

брд-ар	камен-ар	риб-ар
воћ-ар	кључ-ар	сабљ-ар
врат-ар	коз-ар	свињ-ар
гвожђ-ар	кокош-ар	седл-ар
дрв-ар	кол-ар	сол-ар
жен-ар	љоб-ар	стакл-ар
жит-ар	мед-ар	трпез-ар
игл-ар	мес-ар	чарап-ар
ињад-ар	пив-ар	шум-ар
кабл-ар	платн-ар	и т. д.

За ђекоје и од они први ријечи могло би се рећи, да иду међу ове, н. п. *врачар* од *врач*, *гадљар* од *гадље*, *звонар* од *звоно* (као и онај, који лије звона), *зидар* од *зид*, *златар* од *злато*, *љекар* од *лијек*, *штампар* од *штампа*.

Глав-ар и *поглав-ар*, *господ-ар* и *друг-ар* разликују се од пређашњије по значењу. — *Бољар* је по свој прилици од *бој-ар* (као што Руси и говоре), па се мало помало претворило ј у љ, те се данас мисли на *боли*. Неколико ји не значе људе, него ствари, н. п. *буков-ар*, *котар*, *ластар*, *муар*, *шевар*, *литар*, *оглав-ар*, *лош-ар*, *шест-ар*.

б) С непостојаним *а*, н. п.

бак-ар	Иб-ар	Пет-ар
веп-ар	коп-ар	свек-ар
вјет-ар	Мит-ар	чаб-ар
даб-ар	пап-ар	чуб-ар.

6

2) АЦ.

7

(С непостојаним а).

а) Од корени слогова, који сами у Српском језику ништа не значе, н п.

буд-ац	кон-ац	пун-ац
враб-ац	кот-ац	туљ-ац
грн-ац	лон-ац	уј-ац
зај-ац	мољ-ац	шок-ац.
кал-ац	пал-ац	

б) Од глагола, и то :

α) Које показују онога, који што чини, н. п.

бод-ац	кус-ац	рон-ац
доброчин-ац	лов-ац	свир-ац
злочин-ац	од-ац	суд-ац
дроб-ац	пијев-ац	твор-ац
кос-ац	плат-ац	трг-ов-ац
куп-ац	пој-ац	чат-ац.
прекуп-ац	прос-ац	

β) Које значе или онога, од кога је што чињено, или ствари, које су рађене, или којима се што ради, н. п.

вуч-ац	ит-ац	свит-ац
живодер-ац	мам-ац	удар-ац
заклоп-ац	подроб-ац	цијеп-ац
поклоп-ац	пољуб-ац	шкoп-ац.

8

γ) Које значе онога, који што чини, али пред *ац* имају *ав*, н. п.

дрек-авац	цуп-авац	чуч-авац
кек-авац	рик-авац	шкрип-авац.
пуз-авац	скак-авац	

Међу ове ријечи по производу иде и *сјецавац*, али се по значењу од њи разликује.

δ) Од времена давно пропавшега (или дјејствителног причастија), и значе такођер онога, који што ради, н. п.

владал-ац	купил-ац	просил-ац
давал-ац	пратил-ац	убил-ац
комил-ац	прашил-ац	устал-ац.

Везилац и жетелац неправилно су произведене; а *дулац* значи цијев, на коју се дува.

Будући да се ова имена највише говоре у млож. броју: *купиоци, комиоци* и т. д.; зато *ђекоји*, особито у Сријему, у Бачкој и у Банату, говоре и у јед. броју *везиоц, жетеоц, комиоц, купиоц* и т. д.

в) Од причастија *страдателнога*, н. п.

вијен-ац	пребран-ац	трпан-ац.
знан-ац	резан-ци	
пјан-ац	трпан-ци	

г) Од имена *суштествителни*, и то:

а) Различнога значења, н. п.

бобар-ац	жал-ац	прас-ац
брав-ац	ждријеб-ац	свињ-ац
буквар-ац	зуб-ац	сир-ац
влас-ац	језич-ац	слин-ац
влаш-ац	квас-ац	ступ-ац
Градач-ац	клин-ац	штап-ац
гуњ-ац	крај-ац	штен-ац.
жаб-ац	перил-ац	

Међу ове ријечи иду *ђекоја умалителна* имена, н. п. *братаци, љбац*; а особито од *ђекоји* сопствени мушки имена, н. п. *Вилинац, Јованац, Максимац*.

10 β) Које показују од куда је ко, н. п.

Бијоград-ац	оностран-ац	Ресав-ац
Бјелопољ-ац	Пазар-ац	светогор-ац
Браничев-ац	прњавор-ац	Славон-ац
Ваљев-ац	подунав-ац	Сријем-ац
доњозем-ац	поморав-ац	Црногор-ац.
загор-ац	посав-ац	
Крајин-ац	Пријепол-ац	

Босанац прима благогласија ради а међу с и н, а *Пештинац* ан пред ац. Од *Шумадија* каже се *Шумадинац*, а од *Далмације* *Далматинац*.

д) Од имена *прилагателни*, која показују *какво* је што, н. п.

балав-ац	крадљив-ац	сам-ац
бијел-ац	крастав-ац	свет-ац
вашљив-ац	крив-ац	сив-ац
вран-ац	лажљив-ац	слијен-ац
глув-ац	љенив-ац	смрдљив-ац
губав-ац	љут-ац	стар-ац
жив-ац	мрт-ац	студен-ац
здрав-ац	мртв-ац	тенав-ац
јалов-ац	немарљив-ац	цијел-ац
јун-ац	нов-ац	шаљив-ац
коштуњав-ац	прав-ац	шугав-ац.

ђ) Од прилагателни имена, која показују *чије* је што, и то :

а) Од различнога дрвећа, и значе *шташ* или *колац* од ¹¹ оног дрвета, н. п.

брезов-ац	јасенов-ац	растов-ац	
буков-ац	јасиков-ац	церов-ац	
глогов-ац	љесков-ац		и т. д.

б) Које показују *чиј* је ко, н. п.

Ерцегов-ац	капетанов-ац	Никољ-ац	
Ђурђев-ац	краљев-ац	пашин-ац	
јеминов-ац	Лучин-ац	Рађев-ац	
Јовањ-ац	Муамедов-ац	царев-ац	
кадијн-ац	муселимов-ац		и т. д.

з) ач.

а) Од глагола, и то :

а) Које показују онога, који што ради, н. п.

ајк-ач	кос-ач	псов-ач
бер-ач	крој-ач	рв-ач
бод-ач	ор-ач	свир-ач
бук-ач	цјев-ач	сиј-ач
дер-ач	плив-ач	скак-ач
игр-ач	погађ-ач	скит-ач
избир-ач	подбад-ач	спав-ач
пробир-ач	подушир-ач	струг-ач.
ков-ач	помаг-ач	
коп-ач	послов-ач	

12

β) Које показују ствар, којом се што ради, н. п.

дуб-ач	застир-ач	}	покрив-ач
жар-ач	отир-ач		простир-ач
завиј-ач	љок-ач		струг-ач
запуш-ач	подупир-ач		убрад-ач.

Ђекоје од оваки ријечи значе и човека, који ради, и ствар, којом се ради, н. п. *дубач, подупирач.*

б) Од имена суштествителни, н. п. бакр-ач, бу-ач, кол-ач, рог-ач.

Бирач, Ббрач и *џрач* имају непостојано *а* пред *ч*.

4) ак.

I. С постојаним а.

а) На само *ак* (од различни ријечи), н. п.

Бошњ-ак	јун-ак	презимењ-ак
буњ-ак	камењ-ак	прост-ак
весел-ак	кисел-ак	рођ-ак
вјешт-ак	киј-ак	свој-ак
глув-ак	леж-ак	седм-ак
двиз-ак	лињ-ак	теж-ак
девет-ак	луд-ак	топол-ак
десет-ак	љев-ак	уј-ак
дивљ-ак	љешт-ак	шиј-ак
доњ-ак	огрљ-ак	шиш-ак
дошљ-ак	ом-ак	шув-ак
жућ-ак	осм-ак	шур-ак
земљ-ак	пет-ак	
имењ-ак	цјеш-ак	

и т. д.

б) У којима пред *ак* има још како полугласно слово или читав слог, и то:

α) *њ* или *ењ* или *ињ* (од прилагателни имена, произведени са *ни* или *ени* или *њи* или *ињи*, прем да се ђекоја сама и не говоре), н. п.

абењ-ак	бротњ-ак	вјетрењ-ак
анатемњ-ак	бубрежњ-ак	вотњ-ак
бадњ-ак	бурњ-ак	воћњ-ак

годишњ-ак	ледењ-ак	рибњ-ак
голубињ-ак	лучњ-ак	рожњ-ак
горњ-ак	маслењ-ак	рпњ-ак
дешњ-ак	матичњ-ак	рудњ-ак
дуждевњ-ак	медењ-ак	свијетњ-ак
димњ-ак	мравињ-ак	свитињ-ак
жабњ-ак	мучњ-ак	сребрњ-ак
ждралињ-ак	наворњ-ак	становњ-ак
жировњ-ак	опорњ-ак	уплетњ-ак
зорњ-ак	павитњ-ак	уторњ-ак
јармењ-ак	паличњ-ак	црвeњ-ак
кокошињ-ак	поскурњ-ак	чабрењ-ак
копитњ-ак	поткожњ-ак	чивијњ-ак
копривњ-ак	потеоњ-ак	чивитњ-ак.
кртичњ-ак	предњ-ак	
кутњ-ак	пријечњ-ак	

14

β) *ек* (такођер од прилагателни имена), н. п. *ждебећак, крмећак, телећак, трећак.*

γ) *ј* (понајвише од имена суштествителни), н. п. *глож-јак, муж-јак, шур-јак, прос-јак, без-јак.*

δ) *љ* (од имена суштествителни), н. п. *врбљ-ак, Жабљ-ак, јовљ-ак, Србљ-ак, шибљ-ак.*

ε) *шт* (од прилагателни посвојителни), које показују човека, који слави какога свеца, н. п.

Аранђелов-штак	Мијољ-штак
Ђурђев-штак	Никољ-штак
Јовањ-штак	Стјепанљ-штак.
Лучин-штак	

На ове је ријечи по свршетку доста налик и *гребештак* (од *гребем*? или од каквога мјеста?).

в) Неколико оваквн ријечи, у којима је *а* без гласоудара¹⁵ (а опет је постојано), н. п. *јармак, калшак, коврцак, таслак, тдрлак, туцак.*

II. С непостојаним а.

а) Од корени слогова, н. п.

вос-ак	дроз-ак	моз-ак
гус-ак	дроњ-ак	пап-ак
дењ-ак	крм-ак	пат-ак

пијес-ак	пур-ак	ћур-ак
прљ-ак	рав-ак	цуц-ак
пун-ак	тет-ак	чепер-ак
пун-ак	туљ-ак	шуљ-ак.

б) Од глагола, и значе понајвише оно, што је урађено или што се ради; и то:

α) Од посљедњега кореног слога, н. п.

ваљ-ак	износ-ак	окрњ-ак
долаз-ак	лијев-ак	пабир-ак
домет-ак)	мућ-ак	поврат-ак
измет-ак)	навлач-ак	попас-ак
држ-ак	настав-ак	преград-ак
заборав-ак	обој-ак	стан-ак
затис-ак)	оброн-ак	точ-ак
притис-ак)	одлом-ак	увој-ак
збој-ак	оком-ак	и т. д.

16

β) Од наклоненија неопредјељеног, н. п.

добит-ак	навит-ак	почет-ак.
завит-ак	повит-ак	
зачет-ак	напит-ак	

Међу ове ријечи иде и *оснутак*, прем да се данас не говори *снути*, него *сновати*; тако и *свршетак*, које је начињено према *почетак*.

в) Од суштествителни имена и други различни ријечи, и то:

α) На само *ак*, н. п.

бубреж-ак	засјен-ак	подвољ-ак
виш-ак	зелењ-ак	прикрај-ак
девет-ак	издан-ак	прикум-ак
десет-ак	клип-ак	стотин-ак
завјер-ак	навиљ-ак	успер-ак
закош-ак	нарам-ак	чвор-ак
залист-ак	ореп-ак	четврт-ак
зараван-ак	палуч-ак	члан-ак
засел-ак	пет-ак	чун-ак.

Међу ове ријечи иду и многа умилителна имена, н. п. *данак*, *синак*, *цвијетак*, *санак*, *гробак*, *листак*, *јеленак*, *мра*.

вак и т. д. Тако и *ка|мичак, кремичак, пламичак, ирамичак*¹⁷ (од *камик, кремик, пламик, ирамик*, која се данас и не чују).

β) У којима је пред *ак* уметнут још какав други слог, и то:

ат, н. п. *жератак, лупатак, кусатак, тежатак.*

ад, н. п. *кривадак, труладак.*

ањ, н. п. *поточањак.*

ољ, н. п. *пупољак, чавољак.*

ут, н. п. *бјелутак, облутак, смрзлутак.*

уљ, н. п. *брежуљак, висуљак, трчуљак, човечуљак.*

оњ, н. п. *папоњак.*

ељ, н. п. *брдељак.*

5) ИК.

а) Од имена суштествителни на само *ик*, и значе баку шуму, н. п.

брез-ик	јасен-ик	лип-ик
букв-ик	јас-ик	топол-ик
граб-ик	још-ик	цер-ик
дрен-ик	кестен-ик	шевар-ик
јаблан-ик	круш-ик	шљив-ик.

18

Јасик и *крушик* произведене су од самога коријена (*јас-* и *круш-*), а не од читаве ријечи (*јасика* и *крушка*).

Међу ове ријечи иде и *автик* (*аштик*), прем да не значи шуму, него траву.

б) Опет на само *ик*, али од различни ријечи, и различног значења, н. п. *вид-ик, влаш-ик, дан-ик, жен-ик* (од Слав. *жених*), *јар-ик, топл-ик, црн-ик, шин-ик.*

в) Од имена прилагателни, произведени са *ни* или *ени*, или са *ин* (с непостојаним *а*), н. п.

анатемн-ик	вршн-ик	издајн-ик
апсен-ик	гатињ-ик	комарн-ик
безбожн-ик	гаћн-ик	Копачн-ик
безобразн-ик	гладн-ик	Котлен-ик
болесн-ик	гласн-ик	крвн-ик
буднон-ик	дужн-ик	кужн-ик
војн-ик	душн-ик	лисн-ик
вршн-ик	заповједн-ик	љетн-ик

	милосн-ик	полазн-ик	рудн-ик
	настојн-ик	последн-ик	слан-ик
	невјерн-ик	приложн-ик	требн-ик
19	оклошн-ик	путн-ик	убојн-ик
	подбрадњ-ик	раон-ик	угодн-ик
	полажајн-ик	ртн-ик	чабрен-ик.

У оваким ријечма (као и у прилагателним именима, од којије оне постају) кад пред *n* дође *ст*, онда се *т* благогласија ради избади, н. п. *болесник*, *врсник*, *лисник*, *милосник*. Тако се и у онима, које се свршују на *n* (или на *њ*) друго *n* избадије (или се не прима), н. п. *коњик* (мјесто *коњник*), *замјеник* и т. д.

г) Од прилагателни имена, произведени са *ан* (с постојаним *а*) или *ани*, н. п.

дрвљан-ик	кућан-ик	}	свечан-ик
коњан-ик	бескућан-ик		срчан-ик
кошљан-ик	мождан-ик		уљан-ик.
крљан-ик	причан-ик		

У оваковим ријечма послје *р* благогласија ради уметне се *ј*, н. п. *горјаник*, *шерјаник*.

20 д) Од прилагателни посвојителни имена, и значе воду од каке воћке, н. п. *вишњовик*, *јабуковик*, *крушковик*, *шљивовик*.

ђ) Од причастија страдателни, н. п.

варен-ик	познан-ик	сметен-ик	
искушен-ик	покрштен-ик	суђен-ик	
куђен-ик	послан-ик	несуђен-ик	
мучен-ик	рађен-ик	утопљен-ик	
натрен-ик	свештен-ик	}	утрен-ик
ојађен-ик	свјештен-ик		ушкопљен-ик.

Од *натрем* данас је причастије страдателно *натрвен* (или *натрт*), као и од *утрем*, *утрвен*; али се опет каже *натреник* и *утреник*.

6) ин.

а) Онакове ријечи, у којима се у млож. броју *ин* не изоставља, н то:

α) Које показују људе, н. п. *господин*, *домаћин*, *радин*, *нерадин*, *туђин*, *четвртин*.

Од овије се ријечи по значењу разликује *недођин*, као и *аршин* и *перчин*; али по свршетку и оне иду међу њи.

β) Које значе коње, н. п. *дорин*, *ђогин*, *шарин*. 21

б) У којима се у млож. броју *ин* изоставља, и то:

α) Које показују људе од каквога рода, н. п. *Арашин*, *Бугарин*, *Каурин*, *Србин* (*Србљин*), *Турчин*, *Циганин* и т. д. Међу ове ријечи иде и *касагин*, прем да се по значењу од њи мало разликује.

β) Које показују људе из каквога мјеста или из земље, и ове се производе са *анин*, н. п.

Банаћ-анин	Зворнич-анин	Тимоч-анин
Бирч-анин	Приж-анин	Топлич-анин
Брђ-анин	Јадр-анин	Травнич-анин
варош-анин	Карловч-анин	Ужич-анин
грађ-анин	Лознич-анин	Џетињ-анин
двор-анин	Мачв-анин	Шапч-анин
Дрињ-анин	Палеж-анин	и т. д.

Која имена мјеста и земаља имају на крају (или пред посљедњим самогласним словом) *б*, или *в*, или *м*, или *и*; у оније се пред *анин* уметне *љ*, н. п. *Убљанин*, *Новљанин*, *Лилјанин*, *Римљанин*. Из овога се види, да је у свима оваким ријечма пред *анин* било негда *ј*, пак се, по општем правилу Српскога језика, послѣје *б*, *в*, *м*, *и*, претворило у *љ*, а с њекојим се словима слило, те ји претворило у друга, т. ј. *д* у *ђ*, *т* у *ћ*, *к* и *ц* у *ч*, *г* и *з* у *ж*, *с* у *ш*, *н* у *њ*, а *л* у *љ*; а код њекоји се изгубило са свим, као н. п. код *р*, *ч*, *ж*, *ш*. — За чудо је, како је од *Бач* постао *Бачванин*! Овђе је *в* уметнуто онако.

7) АН.

а) С постојаним *а*, н. п.

балв-ан	врагол-ан	јец-ан
бјеж-ан	гркљ-ан	копил-ан {
блес-ан	домишљ-ан	копиљ-ан {
боцм-ан	дув-ан	корм-ан
брај-ан	ђавол-ан	котрљ-ан {
бршљ-ан	жуп-ан	тетрљ-ан {
буздов-ан	јабл-ан	кум-ан
ваг-ан	јергов-ан	Мил-ан

	кошт-ан	Стој-ан	џб-ан
	обруч-ан	таб-ан	шавр-ан } шафр-ан }
23	перинш-ани	Талиј-ан	шар-ан
	полут-ан	ћур-ан	шмокл-ан.
	пур-ан	црњ-ан	
	сирот-ан	чл-ан	

У *враг-ол-ан* (као и у осталим ријечима од *враг*, н. п. *враголица*, *враголство*, *враголити*) уметнуто је по свој прилици *ол* мислећи на *ђавола*.

б) С непостојаним *а*: *ован* и *сан*.

8) АЊ.

а) С непостојаним *а*, н. п.

бад-ањ	ог-ањ	суж-ањ
буб-ањ	подупор-ањ	тар-ањ
виг-ањ	Рав-ањ	тор-ањ
глеж-ањ	раж-ањ	тут-ањ
жрв-ањ	реж-ањ	туц-ањ
наков-ањ	Рож-ањ	чеш-ањ
нож-ањ	Рт-ањ	шуш-ањ.
обрт-ањ	свеж-ањ	

б) С постојаним *а*, н. п.

виг-ањ	локв-ањ	тарт-ањ
крб-ањ	п-ањ	тип-ањ.

9) АЉ.

а) С постојаним *а*, н. п.

24	бог-аљ	кус-аљ	скоб-аљ
	ватр-аљ	м-аљ	чк-аљ.
	губ-аљ	пасп-аљ	
	кр-аљ	пут-аљ	

б) С непостојаним *а*, н. п.

каш-аљ	уг-аљ	чаг-аљ
рог-аљ	чеш-аљ	чук-аљ.
Срб аљ	чав-аљ	

10) ЕЉ.

а) Од глагола, и то од наклонспија неопредјељенога, н. п.

пријат-ељ	}	родит-ељ	створит-ељ
непријат-ељ		светит-ељ	учит-ељ.
ранит-ељ			

б) Од различни ријечи, н. п.

власт-ељ	врм-ељ	руц-ељ
гред-ељ	крп-ељ	тем-ељ
жеж-ељ	курд-ељ	цец-ељ.
крат-ељ	м-ељ	

11) АЈ.

а) Од коријена, н. п.

змај	крај
Њосмај	рај.

б) Од глагола, н. п.

врш-ај	корач-ај	полаж-ај
догађ-ај	мјеш-ај	рођ-ај
завич-ај	}	} порођ-ај
обич-ај		
залог-ај	окрш-ај	случ-ај.
замаш-ај	омрш-ај	
	опрошт-ај	

Лишај ће бити од имена прилагателнога (*лис*), а *тезјај* ваља да је Турска (или од Турске ријечи начињена).

в) Тако исто од глагола, али пред *ај* уметнуто *љ*, н. п.

завеж-љај	растег-љај
корак-љај	одгонет-љај
натег-љај	потпраш-љај.

12) ЕН.

а) Од који има сабирателно име на *ње*, н. п.

бус-ен	кам-ен	крем-ен
грум-ен	гест-ен	прам-ен
дробљ-ен	кор-иј-ен	}
јас-ен	кор-ен	
		прст-ен
		угљ-ен.

б) Таке исте, али без сабирателног имена, н. п.

26

греб-ен
плам-ен
прешљ-ен

сршљ-ен }
стршљ-ен. }

в) Мало друкчије од ови, н. ц.

јел-ен	}	нев-ен	}	стрем-ен.
јељ-ен		пел-ен		
љељ-ен		сел-ен		

13) ЕЖ.

граб-еж	луп-еж	}	Пал-еж
дер-еж	мад-еж		пил-еж
дријем-еж	млад-еж	}	ситн-еж
крп-еж	млад-еж		трул-еж.
лав-еж	мут-еж		

Међу ове ријечи по значењу иде и *ситниж*.

14) ЕШ.

бар-еш	}	сриј-еш
лем-еш		ср-еш.
гр-еш		

15) ИШ.

густ-иш	окол-иш	}	стар-иш.
мав-иш	рад-иш		
мал-иш	слатк-иш		

27

16) АШ.

будал-аш	крил-аш	}	помеђ-аш
бургиј-аш	крст-аш		регул-аш
ваг-аш	кубур-аш	}	робиј-аш
вергиј-аш	кул-аш		ров-аш
вунт-аш	марј-аш	}	сал-аш
гајд-аш	нокт-аш		таљиг-аш
гривњ-аш	ок-аш	}	тачк-аш
дуљ-аш	орл-аш		цицвар-аш
јел-аш	пађениј-аш	}	черг-аш
карт-аш	паприк-аш		чил-аш
колиб-аш	парусиј-аш	}	шајк-аш
комендиј-аш	пелен-аш		шиљб-аш.
кочиј-аш	погон-аш		

17) ОШ.

ај-ош	кок-ош	рад-ош
гал-ош	корман-ош	тарп-ош
грош	кош	ћелеп-ош
доб-ош	пап-ош	пуст-ош.
зељ-ош	раб-ош	

Ове су све ријечи, осим *кош*, *коком* и *пустош*, Маџарске, или по Маџарски од Српски произведене, као *зељош* и *корманош*.

18) ОВ.

28

а) Од прилагателни имена, и значе псе, н. п.

бјел-ов	жут-ов	кус-ов
гар-ов	зељ-ов	шар-ов.

Међу ове ријечи иде и *шапов* (од *шапа*?) и *самсов*: такођер и *мрков*, прем да значи коња.

б) Понајвише од Маџарски ријечи, и различнога значења, н. п.

ак-ов	вал-ов	саб-ов
ал-ов	ваћ-ов	ћал-ов
ард-ов	виг-ови	чатл-ов
аш-ов	корш-ов	чвк-ов
бир-ов	парц-ов }	чок-ов.
буц-ов	пац-ов }	

19) ЕР.

биб-ер	кућ-ер	стож-ер
бис-ер	об-ер	цим-ер
губ-ер	плет-ер	чем-ер.
ћев-ер	позд-ер	
ив-ер	сјев-ер	

Овђе се може напоменути и *водијер*, *колијер* и *косијер*, које се у другим нарјечијама свршују на *ир* (*водир*, *косир*,²⁹ *колир* или *колер*). *Коситер* је од Грчкога *κασσίτερος*.

20) ИР.

ајг-ир	лепт-ир	паст-ир
вамп-ир	манаст-ир }	тањ-ир
леп-ир	намаст-ир }	чир.

21) ОР.

бок-ор	нрњав-ор	цпп-ор
јав-ор	пу-ор	чад-ор } шат-ор } чвор чоп-ор.
лог-ор	страт-ор	
мајст-ор	таб-ор } таоб-ор }	
грам-ор		

22) УР.

бож-ур	мос-ур	уз-ур
кот-ур	панд-ур	уш-ур
миј-ур	тањ-ур	чап-ур.

23) АЋ.

булум-аћ	муст-аћ	срп-д-аћ.
год-аћ	пу-аћ	
зелемб-аћ	спан-аћ	

24) ИЋ.

а) Имена умалителна, и то:

30

α) Од прости имена, н. п.

зуб-ић	пањ-ић	конч-ић	
град-ић	кота-ић	дршч-ић	
грозд-ић	вита-ић	прет-ић	
нож-ић	лонч-ић		и т. д.

β) Од умилителни имена на *ак*, прем да се њекоја и не говоре, н. п. *син-чић* (од *синак*), *во-чић* (од *волак*), *рош-чић* (од *рожак*), *трбуш-чић* (од *трбушак*), *кнеш-чић* (од *кнезак*), *обраш-чић* (од *образак*), *мјеш-чић* (од *мјешак*) и т. д.

б) Презимена, и то:

α) Од (мушки) имена, која се свршују на полугласно слово и на *е* и *о*, и то од посвојителни прилагателни имена на *ов* и на *ев*, н. п. *Обренов-ић*, *Бранков-ић*, *Милошев-ић*, *Радивојев-ић*, *Црнојев-ић* и т. д.

β) Од имена женски и од мушки, која се свршују на *а*, н. п. *Нед-ић*, *Стан-ић*, *Руж-ић*, *Ружич-ић*, *Цвијет-ић*, *Чуп-ић*, *Војвод-ић*, *Милет-ић*, *Никол-ић*, *Лук-ић* (или *Луч-ић*) и т. д. У презименима од имена, која се свршују на *ија*, изостави се посљедње *и* (пред *ћ*), н. п. *Милиј-ћ* (мјесто

Милиј-ић), *Илиј-ћ* (м. *Илиј-ић*), *Аџиј-ћ* (м. *Аџиј-ић*), *Обрениј-ћ* (м. *Обрениј-ић*) и т. д. Будући да се ђекоја имена по различним предјелима свршују и на *а* и на *о*, тако су и презимена од њи двојака, н. п. *Божић* од *Божа*, и *Божовић* од *Божо*; *Перић* од *Пера*, и *Перовић* од *Перо*; *Рајић* од *Раја*, и *Рајовић* (или *Рајевић*) од *Рајо* и т. д.

Међу ова презимена иду и ђекоја имена *млади* животиња, и дрвећа, а и мртви мали стварп, н. п. *жуњић*, *врањић*, *сјеничић*, *косовић*, *чворковић*, *жабић*, *рибић*, *тић* (од самога коријена), *лисичић*; *буквић*, *брзивић*, *крушчић*; *кладић*, *кашић*, *полић* и т. д.

25) **ИЋИ.**

(Значе младе животиње само у млож. броју)

буч-ићи	мач-ићи	ћур-ићи	
гушч-ићи	пач-ићи	Швапч-ићи	32
јагањч-ићи	пил-ићи	Шокч-ићи.	
јар-ићи	прашч-ићи		
куч-ићи	Српч-ићи		

26) **ОГ.**

брл-ог	пашен-ог	ул-ози.
вртл-ог	стог	
парл-ог	тал-ог	

27) **ЛУК.**

а) Турске, н. п.

абаци-лук	јекмекчи-лук	терзи-лук	
ага-лук	папуци-лук	ћурчи-лук	
аџи-лук	спаи-лук		и т. д.

б) По Турски произведене, н. п. *безобраз-лук*, *ирс-лук* (*ирус-лук*), *ришћан-лук*, *шишча-лук*.

28) **О** мјесто **Л.**

а) *ао*, с непостојаним *а*, н. п.

виж-ао	кут-ао	сврд-ао
вит-ао	ор-ао	смис-ао
ђет-ао	пак-ао	уз-ао
каб-ао	пијет-ао	чав-ао.
кот-ао	пос-ао	

33

Овђе да споменемо и као с постојаним *а*.

б) *ео* и *ијо*, н. п. *анђ-ео*, *цети-ео*, *дијо* (*део*).

в) У којима је *о* и пред *л*, пак се оба *о* слила у једно дугачко, н. п. *вѣ*, *до*, *ђаво*, *расо*, *соко*, *сто* и *пријесто*.

29) мјесто X :

ба	подсмије	}	кожу
Вла	подсмеј		кру
ма	подсме		очу
ора	грије	}	пу
пра	греј		репу
сирома	гре	}	трбу
стра	мије		ђу
смије	меј	}	вр.
смеј			
сме			

30)

С различним слоговима ; но од једног реда нема јн много, н. п.

ам (с непостојаним *а*): *јарам*, *јечам*.

34

ат: а) с постојаним *а*, н. п. *ајат* | (*вајат*), *рбат*, *својат*, *паират*; б) с непостојаним *а*, н. п. *лакат*, *нокат*.

ас (с непостојаним *а*): *овас*, *пас*.

ав: а) с постојаним *а*, н. п. *пундрав*, *рукав*; б) с непостојаним *а*, н. п. *шав*, *обашав*.

ил: *витиљ* (*фитиљ*), *метиљ*, *роштиљ*, *тоциљ*, *смиљ*, *приљ*.

ол: *кукољ*, *шогољ*.

ул: *врндуљи*, *пасуљ*, *жуљ*.

ој: *ној*, *шебој*; и од глагола: *бој*, *разбој*, *завој*, *повој* и т. д.

уј: *кragуј*, *руј*, *славуј*.

аг: *бураг*, *мутлаг*, *иртлаг*, *чаг*.

ез: *вitez*, *гавез*, *кнез*, *баљемез*.

им: *побратим*, *поочим*.

уг: *бијочуг*, *бјелуг*, *тарчуг*.

ун: *паун*, *першун*, *рачун*, *сладун*, *сомун*.

ут: *колут*, *омут*.

ич: *бич*, *вратич*, *повратич*.

ек: *кукуријек* (*кукурек*), *окријек* (*окрек*), *човек*.

35

еб: *жлијѣб* (*ждлијѣб*, *жлеб*, *ждлеб*), *јастријѣб* (*јастреб*), *тетријѣб* (*тетреб*).

ун: *клобук, паук, унук.*

он: *свједок, баток.*

ег: *ковчег, бубрег.*

31) ИЦА.

а) Умалителна од имена, која се свршују на *а*, н. п. *вод-ица, гор-ица, трав-ица, нож-ица, руч-ица, руж-ица, ружич-ица, кач-ица, војвод-ица* и т. д. У оваковим ријечма од имена, која се свршују на *ија*, изостави се *и* испред *ца*, н. п. *кутиј-ца* (мјесто *кутиј-ица*), *ракиј-ца* (мјесто *ракиј-ица*) и т. д.

б) Од различни ријечи и различнога значења, н. п.

бедр-ица	десет-ица	обој-ица
бокв-ица	зјен-ица	осм-ица
бремен-ица	ив-ица	отм-ица
брк-ица	изнутр-ица	перај-ица
буј-ица	јар-ица	препел-ица
вар-ица	кл-ица	рњ-ица
ведр-ица	крт-ица	род-ица
гран-ица	круп-ица	стол-ица
грл-ица	лас-ица	трој-ица
губ-ица	мат-ица	убој-ица
дан-ица	метв-ица	уд-ица
двој-ица	мјер-ица	уз-ица
девет-ица	несвјест-ица	и т. д.

36

Бекоје оваке ријечи значе суд, у коме се што држи, н. п. *бурмутица, зеитиница, катраница.*

в) Које показују женскиње, према коме се мушкиње свршује на *иц*, н. п.

близан-ица	магар-ица	прас-ица
враб-ица	мезим-ица	} Срем-ица
ждреб-ица	м.безин-ица	
Крањ-ица	пјев-ица	Шок-ица.
лов-ица	пособ-ица	

г) Од различни мушки имена, н. п.

бан-ица	видар-ица	другар-ица
берач-ица	вуч-ица	зеч-ица
бивол-ица	голуб-ица	играч-ица

капетан-ица	љекар-ица	сиромаш-ица
кмет-ица	паун-ица	сокол-ица
ковач-ица	пријатељ-ица	скитач-ица
краљ-ица	пророч-ица	спавач-ица
крчмар-ица	пудар-ица	цар-ица
лабуд-ица	рт-ица	и т. д.

37 д) Од сами прилагателни имена различнога свршивања, према којима се мушка имена понајвише свршују на *иц*, н. п.

балав-ица	јалов-ица	сљеп-ица
бистр-ица	јуи-ица	шљеп-ица
бјел-ица	клизав-ица	стар-ица
вашљив-ица	љут-ица	тврд-ица
вјешт-ица	млад-ица	тепав-ица
врућ-ица	модр-ица	цјел-ица
жут-ица	мудр-ица	црн-ица
здрав-ица	прав-ица	и т. д.

ђ) Од причестија страдателни и од прилагателни имена, произведени са *ан* (с постојаним *а*) или *ани*, прем да се ђекоја и не говоре, н. п.

бран-ица	земљан-ица	послан-ица
бројан-ица	зван-ица	проћеран-ица
вјенчан-ица	кључан-ица	сунчан-ица
воштан-ица	кућан-ица	ткан-ица
гибан-ица	моштан-ица	тречан-ица
гнојан-ица	одриан-ица	цјепан-ица
зван-ица	нијан-ица	и т. д.

е) Од прилагателни имена и од причестија страдателни, произведени са *ен*, н. п.

брашњен-ица	лубен-ица	пржен-ица
воден-ица	маљен-ица	просен-ица
дрвен-ица	млаћен-ица	пшен-ица
иглен-ица	мучен-ица	вшен-ица
квашен-ица	објешен-ица	шен-ица
квичмен-ица	печен-ица	шарен-ица
леден-ица	плетен-ица	и т. д.

ж) Од прилагателни имена, произведени са *ни* или *ан* (с непостојаним *а*) или *њи*, н. п.

анатемн-ица	грозн-ица	млијечн-ица
безобразн-ица	двојн-ице	напојн-ица
болесн-ица	димн-ица	повојн-ица
варн-ица	задушн-ице	положн-ица
вратн-ице	златн-ица	скитн-ица
врн-ица	јутрошњ-ица	стојн-ица
главн-ица	кошн-ица	и т. д.

Ђекоје оваке ријечи значе мјесто, ђе се што *ради* или *држи*, н. п.

бакалн-ица	ковачн-ица	пандурн-ица
берберн-ица	коларн-ица	пекарн-ица
воштарн-ица	контурн-ица	прдварн-ица
гвожђарн-ица	медарн-ица	ракцијн-ица.
књићарн-ица	месарн-ица	

Међу ове ријечи по значењу иде и *бучница*, *ковница*,³⁹ *пивница* и *пушница*.

з) Од прилагателни имена, произведени с *ни* од врелена давно прошавшега (или дјејствителнога причастија), која се сама не говоре, н. п.

гостион-ица	мочион-ица
дион-ица	парион-ица
ђељаон-ица	поступаон-ица
кадион-ица	предикаон-ица
мјешаон-ица	умиваон-ица.

и) Од прилагателни посвојителни имена, и то:

а) Које значе ракију ода шта, н. п. *комовица*, *крушковица*, *оскорумовица*, *трешњовица*, *шљивовица*.

б) Које значе чију *жену*, н. п.

банов-ица	Милошев-ица	бадијн-ица
бегов-ица	Благојев-ица	спанијн-ица
Мирков-ица	учитељев-ица	пашин-ица
Младенов-ица	војводин-ица	протин-ица
Милићев-ица	госин-ица	агин-ица
Милојев-ица	Милетин-ица	и т. д.

Међу ове ријечи по производу иде и *Аранђеловица* (пост⁴⁰ Аранђелов), *Петковица* (пост и празник св. Петке), *Теодо-*

ровица (Теодорова жена, и субота св. Теодора), и *синовица*; такођер и *боровица* и *луковица*, које су у значењу са свим различне од овије.

ј) Од глагола, и то од давно прошавшега времена, н. п.

бајал-ица	изјел-ица	свезнал-ица
ваљал-ица	јал-ица	свјетл-ица
варал-ица	јаал-ица	сјецал-ица
вјешал-ица	мазал-ица	срасл-ица
гатал-ица	музл-ица	титрал-ица
гладил-ица	неваљал-ица	трл-ица
добјегл-ица	погорел-ица	ћутал-ица
држал-ица	пожегл-ица	усићел-ица
дрктал-ица	прегледал-ица	чавгрисал-ица
загорел-ица	пропал-ица	чистил-ица.
изгорел-ица	рал-ица	

На ове је ријечи налик и *жетелица* (а мало мање) и *крштелица*.

к) Које пред *ица* имају још какав слог или слово, и то:

41

α) *ав*, н. п.

бек-авица	киј-авица	пљуц-авица
брад-авица	кук-авица	рук-авица
брчк-авица	лап-авица	скак-авица
век-авица	ласт-авица	треп-авица
виј-авица	ног-авица	црк-авица.
жер-авица	пиј-авица	

β) *ун*, н. п.

бјег-ун-ица	кошт-ун-ица
брег-ун-ица	рук-ун-ица
зем-ун-ица	тек-ун-ица

Да ли међу ове ријечи иде и *јогуница*?

γ) *уљ*, н. п.

буб-уљ-ица	пит-уљ-ица
бук-уљ-ица	чиб-уљ-ица.

δ) *ур*, н. п. *кожурица*, *саћурица*.

ε) *аљ*, н. п. *батаљица*, *писаљица*, *стрицаљица*.

ξ) *в*, н. п. *наруквица*, *ноствица*, *шиљевница*.

η) *а*, н. п. *бјеланице*, *шуиљаница*.

У *брздица* је д уметнуто као и у више ријечи (н. п. *дрије*-⁴² *шита*, *ждријебе*). *Бољетница* ваља да је од *бољети*, или је ет онако уметнуто. *Стрнадница* је један пут произведена са *ад* (*стрнад*, као што и говоре Чеси и Крањци), па онда са *ица*; тако може бити да је и *крупатица* (мала риба) по други пут произведена од прилагателног имена. *Потркушица* је од *потркуша* (као *превратуша*), ако се и не говори.

32) ЦА.

н. п. *ов-ца*; а особито умалителна имена од ријечи женскога рода, које се свршују на полугласно слово, н. п. *жећ-ца*, *зои-ца*, *каш-ца*, *коп-ца*, *крв-ца*, *врв-ца* (од *врв*, које ја нијесам ни чуо да се говори), *љубов-ца*, *ноћ-ца*, *ћер-ца*. Од *кокош* каже се *кокош-ица*; а *социца* је од *соца*.

33) ИНА.

43

а) Имена увеличителна (augmentativa), и то:

α) од имена мушкога рода, н. п.

град-ина	момч-ина	орл-ина
јарч-ина	нож-ина	старч-ина
коњ-ина	пјевч-ина	човеч-ина
котл-ина	пс-ина	и т. д.

β) Од *ћekoји* имена женскога рода, која се свршују на *а*, н. п. *вјештич-ина*, *војшт-ина* (од *војска*), *воденич-ина*, *ћевојч-ина*, *крушич-ина*, *руч-ина* и т. д.

γ) Од неколико имена средњега рода, н. п. *кљус-ина*, *мес-ина*, *сјен-ина*.

б) Од различни ријечи, и различнога значења, н. п.

брв-ина	друж-ина	јар-ина
бун-ина	жив-ина	кит-ина
главч-ина	завјет-ина	кнеж-ина
грб-ина	завјетр-ина	крај-ина
девет-ина	закоп-ина	првоточ-ина
десет-ина	зеч-ина	куп-ина
ћетел-ина	иж-ина	лед-ина

44	лисич-ина	омлад-ина	прж-ина	
	љет-ина	осм-ина	трњ-ина	
	мрц-ина	руб-ина		и т. д.

У *стотина* *т* је (пред *ина*) уметнуто.

в) Од имена суштествителни, произведени са *ар*, и значе *и.шт*у за што, н. п.

баждар-ина	дрвар-ина	пудар-ина
видар-ина	козар-ина	свадбар-ина
винар-ина	љекар-ина	свињар-ина.
врачар-ина	пиљар-ина	
говедар-ина	шисар-ина	

Међу ове ријечи по значењу иде и *кантарина*.

г) Од животиња (особито средњега рода на *е*), и значе месо њново, н. п.

јагњ-ет-ина	}	прас-ет-ина
јањ-ет-ина		свињ-ет-ина
јар-ет-ина		срп-ет-ина
кrm-ет-ина		тел-ет-ина.

Истина да се данас не говори *свиње свињета* и *српе српета*; али је у производу ови ријечи и прилагателни имена тако *остало* (или се *узело* ?).

45 Међу ове ријечи иде (особито по значењу) и *говеђина* (од *говеђи*, као што се може чути и *свињеђина*, *телеђина* и т. д.).

д) Од имена прилагателни, која показују какво је што, н. п.

бистр-ина	готов-ина	копн-ина
бјел-ина	густ-ина	крпв-ина
брз-ина	даљ-ина	крт-ина
ведр-ина	жид-ина } жич-ина }	крућ-ина
вис-ина		жут-ина
виш-ина		мал-ина
вјешт-ина	зрел-ина	матор-ина
врл-ина	изгорел-ина	мекш-ина
врућ-ина	итр-ина	мил-ина
глад-ина	јач-ина	млад-ина
горч-ина	једр-ина } кисел-ина }	млач-ина
грч-ина		модр-ина

мокр-ина	равн-ина	тип-ина
мудр-ина	сиров-ина	топл-ина
нов-ина	ситн-ина	трул-ина
обл-ина	слаб-ина	уж-ина
округл-ина	слан-ина	црп-ина
остр-ина	стар-ина	чест-ина
оштр-ина	тавн-ина	чпст-ина
плосн-ина	тамн-ина	шупљ-ина.
празн-ина	теж-ина	

ђ) Од посвојителни прилагателни имена (на *ов* и на *ев*), ⁴⁶ прем да се ђекоја сама и не говоре, н. п.

а) на *овина* :

вр-ов-ина	} ладов-ина	понов-ина
овр-ов-ина		лозов-ина
деспотов-ина	маов-ина	самуров-ина
домов-ина	медов-ина	сомов-ина
ђедов-ина	овнов-ина	и т. д.
Ерцегов-ина	осов-ина	
југов-ина	полов-ина	

б) на *евина* :

козјев-ина	очев-ина	ујчев-ина
краљев-ина	прчев-ина	царев-ина
овчјев-ина	Рађев-ина	и т. д.

Међу ове ријечи иду имена од различнога дрвећа, која значе њпово дрво, н. п. *буковина*, *брезовина*, *липовина*, *растовина*; *рујевина*, *смрчевина*.

е) Од прилагателни имена, произведени с *ни*, н. п. *котарина*, *крвнина*, *пошутнина*, *товарнина*.

ж) Ђоја пред *ина* имају још какав слог или слово, и то:

а) *ев* (од глагола), н. п. 47

брањ-евина	кош-евина	перај-евина
буч-евина	крч-евина	прош-евина
груш-евина	паљ-евина	теч-евина.

б) *от* (такођер од глагола), н. п. *бљувотине*, *зарезотина*, *оклизотине*, *шукотина*.

у) *б* (од имена суштествителни и од глагола), н. п.

задуж-бина	наруц-бина	род-бина
јаз-бина	постој-бина	таз-бина

д) *уш*, н. п. *баб-ушина*, *ком-ушина*, *пер-ушина*. Међу ове ријечи иду и ђекоја увеличителна имена, н. н. *вин-ушина*, *гвожђ-ушина*, *орл-ушина*.

е) *ер*, н. п. *кљув-ерина*, *кућ-ерина* (да ли ово није увеличително од *кућер*?).

ѕ) *шт*, н. п.

будала-штина	лукав-штина
госпо-штина	неопран-штина
пнок-штина	поган-штина
калау-штина	сиромаштина
лијен-штина	скуп-штина.

⁴⁸ Међу ове ријечи по свршивању иде и *калуђерштина* (увелич. од *калуђер*), а налик је на њи мало и *воштина*, *трештина*, *дрождина* и *мождина*.

џ) *ет* или *ур* (увеличителна од имена женскога рода, која се свршују на *а*), н. п.

баб-етина	или	баб-урина
брад-етина	—	брад-урина
брадв-етина	—	брадв-урина
бритв-етина	—	бритв-урина
врећ-етина	—	врећ-урина
клад-етина	—	клад-урина
крп-етина	—	крп-урина
крав-етина	—	крав-урина
књиж-етина	—	књиж-урина
кућ-етина	—	кућ-урина
пушч-етина	—	пушч-урина и т. д.

Од *жена* каже се *жентурина*, а од *трава* *травуљина*, тако и од *кровина* (које је увелич. од *кров*) *кровуљина*.

34) на.

а) Различног значења, н. п.

⁴⁹ бескор-ка	ваш-ка	ђевој-ка
бир-ка	врш-ка	евењ-ка
вар-ка	дињ-ка	жао-ка

жен-ка	петељ-ка	трм-ка
жио-ка	пећ-ка	трос-ка
жутовољ-ка	печур-ка	трс-ка
камилав-ка	плећ-ка	ћер-ка
кокош-ка	повор-ка	ћур-ка
колеч-ке	пуј-ка	ум-ка {
коц-ка	пуш-ка	ун-ка }
круш-ка	решет-ка	ципов-ка
ледој-ка	сар-ка	чав-ка
лијен-ка	сит-ка	челен-ка
лоћ-ка	сјен-ка	чељус-ка
лут-ка	сој-ка	чет-ка
мај-ка	срдач-ка	чип-ка
маслин-ка	стељ-ка	чкољ-ка {
меч-ка	стрм-ке	шкољ-ка }
миш-ка	сурут-ка {	шај-ка
палац-ка	сирут-ка }	шешар-ка
пастрм-ка	табар-ка	шип-ка.

б) Од имена суштествителни, и значе само *једну* ствар из читавог друштва, н. п.

биљ-ка	лис-ка	суват-ка
бујат-ка	папрат-ка	трав-ка
воћ-ка	поздер-ка	трес-ка
граш-ка	праш-ка	трун-ка
жир-ка	сјемен-ка	шип-ка
звјер-ка	слам-ка	

50

Може бити, да од старине међу ове ријечи иде и *трски* и *лијеска*?

в) Од мушки имена, особито произведени са *ар*, н. п.

бољар-ка	кувар-ка	сабљар-ка
воденичар-ка	љештар-ка	титор-ка
волујар-ка	мјесечар-ка	туђин-ка
говедар-ка	надничар-ка	ципор-ка
десетач-ка	цаор-ка	чешљугар-ка.
ђутуричар-ка	пастир-ка	
кашничар-ка	пудар-ка	

г) Које показују женскиње из кога је мјеста, или кога рода или реда, и то:

α) Према коме се мушка имена производе са *ин*, н. п.

Арап-ка	Гурбет-ка	острвљан-ка
Арнаут-ка	Јадран-ка	ришћан-ка
Бачван-ка	Латин-ка	сељан-ка
Брђан-ка	Мачван-ка	укућан-ка
грађан-ка	орјат-ка	и т. д.

Ђекоје се оваке ријечи производе од сами мјеста (а не од произведени од њи мушки имена), н. п. *варошка*, *Џетињка*.

51 β) Према којима се мушка имена производе са *аци*, н. п.

горњозем-ка	планин-ка	прекодрин-ка
доњозем-ка	подунав-ка	прекомор-ка
Ерцегов-ка	поморав-ка	прњавор-ка
Загор-ка	посав-ка	Црногор-ка
оностран-ка	поцер-ка	и т. д.

д) Од коријена, од кога се мушка имена производе са *ак*, н. п.

гус-ка	мач-ка	пет-ка
двие-ка	пастор-ка	тет-ка.
куч-ка	пат-ка	

ђ) Од глагола, п то од самога коријена, од кога се глагол производи, н. п.

гат-ка	зврч-ка	плат-ка
гријеш-ка } погрјеш-ка }	квоч-ка	плов-ка
дој-ка	клеп-ка	носиш-ка
загонет-ка	клич-ка	приповијет-ка
закач-ка	криш-ка	простир-ка
зам-ка	лет-ка	проч-ка
зацјев-ка } попјев-ка }	љус-ка	псов-ка
запрш-ка	мот-ка	свир-ка
звеч-ка	њуш-ка	тач-ка
	обуш-ка	ћуш-ка
	одуш-ка	цјеп-ка.

52 Међу ове ријечи иде од старине и *колијевка* мјесто *колеб-ка*. *Битка* је од наклопенија неопредјељеног.

е) Од причестија страдателни, н. п. *кићен-ка*, *печен-ка*, *шијан-ка*, *љуван-ка*.

ж) Од имена прилагателни, н. п.

бијел-ка	плас-ка	}	црњ-ка
јалов-ка	плас-ка		шар-ка.
матор-ка	ран-ка	}	
плав-ка	рањ-ка		

з) Од имена бројителни, које понајвише значе бурад, н. п.

двој-ка	осмор-ка	трој-ка
деветор-ка	петор-ка	четвор-ка
десетор-ка	седмор-ка	шестор-ка.

и) Које пред *ка* имају још какав слог, и то:

α) *аљ* (од глагола), н. п.

воз-аљка	навиј-аљка	сад-аљка
дуд-аљка	обрт-аљка	свир-аљка
ма-аљка	пис-аљка	сказ-аљка
м-аљка	прд-аљка	стрц-аљка
мет-аљка	пу-аљка	чагрт-аљка.

β) *уш*, н. п. *вал-ушка*, *вил-ушка*, *пер-ушка*.

53

γ) *ав*, н. п. *мирис-авка* (да није од *мирисав?*), *служ-авка*.

Буљ-ашка, *тоциљ-ајка*, *шив-атка* и *вој-ска* немају друштва.

35) *ика*.

а) На само *ика*, н. п.

авт-ика	кар-ика	сваст-ика
апти-ка	кеч-ика	срч-ика
бедр-ика	клокоч-ика	стрњ-ика
бун-ика	комон-ика	тамјан-ика
варен-ика	конопљ-ика	тамњан-ика
влад-ика	мљеч-ика	тамљан-ика
врљ-ика	мот-ика	цавар-ика
водњ-ика	окрај-ика	црвен-ика
девер-ика	омор-ика	чемер-ика
жест-ика	оштр-ика	шаврањ-ика
жубор-ика	пантљ-ика	шешар-ика
зелен-ика	папр-ика	шиндр-ика
јас-ика	перун-ика	шупљ-ика.
јел-ика	пиљц-ика	

Међу ове ријечн иде и *титр-еика*, прем да има *е* пред *ика*.

- 54 б) На *љика*, н. п. *алат-љика*, *ват-љика*, *цапрат-љика*, *трепет-љика*.

36) АЧА.

- а) На чисто *ача*, понајвише од имена суштествителни и од глагола, н. п.

ајк-ача	киј-ача	пљуск-ача
алап-ача	коњув-ача	повез-ача
арлак-ача	копљ-ача	повраз-ача
бркљ-ача	котл-ача	подгрљ-ача
варј-ача	крављ-ача	покрив-ача
вељ-ача	крив-ача	превиј-ача
авељ-ача	крк-ача	прег-ача
овељ-ача	крм-ача	опрег-ача
врт-ача	кул-ача	простир-ача
греб-ача	кум-ача	рџм-ача
огреб-ача	кутл-ача	савиј-ача
гужв-ача	мисир-ача	сапињ-ача
дрљ-ача	назув-ача	сјемень-ача
запињ-ача	натег-ача	сув-ача
зуб-ача	обар-ача	сумпор-ача
испир-ача	обув-ача	тјемень-ача
јечм-ача	пасј-ача	ћелуп-ача.
карнк-ача	пламень-ача	
кењ-ача	плетив-ача	

Прит-љача има *љ* пред *ача*.

- 55 б) Које пред *ача* имају још какав слог или слово, и то:

α) *њ* (од прилагателни имена, произведени са *ни* или *њи*), н. п.

бујадњ-ача	метерижњ-ача
верижњ-ача	обравњ-ача
вечерњ-ача	обрамњ-ача
зорњ-ача	опирњ-ача
јагодњ-ача	напратњ-ача
корњ-ача	сламњ-ача
кровњ-ача	упртњ-ача
ладњ-ача	цигерњ-ача.
лубњ-ача	

3) *ењ* (од прилагателни имена, произведени са *ен* или *ени*), н. п.

вјетрењ-ача	кичмењ-ача	прутењ-ача
дрвењ-ача	литрењ-ача	ртењ-ача.
јечмењ-ача	папрењ-ача	

у) *ов* (од прилагателни посвојителни имена), н. п.

илов-ача	паљиков-ача
јабуков-ача	петков-ача
комов-ача	прутов-ача.
луков-ача	

У овај ред иду ријечи од различнога дрвећа, које значе ⁵⁶ батину од оног дрвета, н. п. *буковача*, *брезовача*, *глоговача*, *љесковача*, *церовача*, и т. д.

37) *ња*.

а) На само *ња*, и то:

α) Од глагола, и значе њнов посао, н. п.

гат-ња	мут-ња	рад-ња
грд-ња	нош-ња	ред-ња
загаж-ња	паж-ња	сип-ња
ит-ња	пат-ња	скит-ња
клад-ња } склад-ња }	плаш-ња	слут-ња
	потуц-ња	смет-ња
коп-ња	прат-ња	спрд-ња
љут-ња	прекрет-ња	срд-ња
мијеш-ња	прж-ња	тиш-ња
мраж-ња	пријет-ња	шет-ња.
мрж-ња	прош-ња	

β) Од различни ријечи и различног значења, н. п.

виш-ња	лабр-ња	цреп-ња
глав-ња	треш-ња } цреш-ња }	чатр-ња
крош-ње		шлак-ња.

б) На *ања*, н. п.

болез-ања	пут-ања
коп-ања	чоб-ања
котоб-ања	џог-ања.
помаг-ања	

57

в) На *иња*, и то :

α) Од различни ријечи и различног значења, н. п.

авет-иња	кук-иња	пуст-иња
брек-иња	леп-иња	свет-иња
врушк-иња	лот-иња	чек-иња
глог-иња	мек-иње	шерп-иња.
дуд-иња	милост-иња	
живот-иња	проклет-иња	

β) Од имена мушки, која се понајвише свршују на *ак*, н. п.

Бошњак-иња	мишјак-иња	роб-иња
Вла-иња	момк-иња	седмак-иња
Грк-иња	омак-иња	трећак-иња
днвљак-иња	просјак-иња	шестак-иња
кнег-иња	простак-иња	шијак-иња.

γ) Од имена женски, произведени с *ка* (прем да се ђевоја и не говоре сама), н. п.

атк-иња	неротк-иња
бољарк-иња	орјатк-иња
дворк-иња	Осјечк-иња
дојк-иња	паорк-иња
загорк-иња	Појешк-иња
Земунк-иња	присојк-иња
Маџарк-иња	слушк-иња
Миспрк-иња	Сремк-иња
Митровк-иња	Српк-иња и т. д.

δ) Која пред *иња* имају *от*, н. м. *бос-отиња*, *гол-отиња*, *жив-отиња*, *сир-отиња*, *суб-отиња*.

г) На *оња*, које показују *људе* и друге животиње *мушкога* рода, н. п.

брк-оња	крил-оња	мрк-оња
гал-оња	кус-оња	нос-оња
глав-оња	лит-оња	Рад-оња
глуб-оња	мац-оња	рог-оња
дуг-оња	мед-оња	трб-оња
краст-оња	млнт-оња	шар-оња.

38) ВА.

а) На само *ва*, и то :

α) Од коријена (различног значења), н. п.

бак-ва	дрет-ва	ост-ве
бач-ва	зук-ва	ош-ве
блит-ва	јетр-ва	рач-ве
брад-ва	лет-ва	рдак-ва
бреск-ва	лок-ва	ротк-ва
праск-ва	мар-ва	свекр-ва
броск-ва	Мач-ва	смок-ва
бук-ва	мрк-ва	тик-ва
груд-ва	ноздр-ва	ут-ва
гуж-ва	обр-ва	црк-ва.

59

β) Од глагола, н. п. *брит-ва*, *жет-ва*, *клет-ва*, *заклет-ва*, *молит-ва*, *стат-ва*.б) На *ава* (од глагола), н. п. *држ-ава*, *мељ-ава*.в) На *њава* (од глагола), н. п. *гуд-њава*, *кук-њава*, *шук-њава*, *туж-њава*, *тут-њава*.Међу ове ријечи иде и *грмљава*, само што се н због м претворило у *љ*.

39) ЛЈА.

а) На само *ља* (различног значења), н. п.

баг-ља	зуб-ља	рок-ља
бад-љи	кап-ља	саб-ља
брк-ља	караб-ље	таб-ља
гад-ље	коноп-ља	чак-ља
граб-ље	крп-ља	чап-ља
дроп-ља	мак-ља	шик-ља.
душ-ља	пет-ља	
зем-ља	рак-ље	

60

б) На *иља*, од глагола, и значе жену, која што ради, н. п.

бјел-иља	дој-иља	род-иља
вез-иља	пер-иља	пород-иља.
дад-иља	плет-иља	

Међу ове ријечи по значењу иде и *гребенаља*, *праља* и *ткаља*; али су оне произведене од давно прошавшега времена.

в) На *уља* (од различни ријечи и различног значења), н. п.

амб-уља	мац-уља	сив-уља
бак-уља	мрк-уља	смук-уља
бик-уље	озимк-уља	Срб-уља
буц-уља	орд-уља	тург-уља
граб-уље	паст-уља	цвјет-уља
грот-уља }	па-уља	цед-уља
гронг-уља }	плав-уља	цреп-уља
јег-уља	прут-уља	чам-уља
кош-уља	рис-уља	цак-уља
крб-уља	рог-уље	шар-уља.
кус-уља	рос-уља	

61

40) БА.

а) На само *ба* од глагола, које значе њпов посао, и то:

α) Од садашњег времена, н. п.

бер-ба	жур-ба	свад-ба
бор-ба	мо-ба }	свједоц-ба
гоз-ба	мол-ба }	сео-ба
дијо-ба }	наред-ба }	служ-ба
део-ба }	уред-ба }	труд-ба
друж-ба	погод-ба	туж-ба.

β) Од наклоненија неопредјељенога (но *т* пред *б* претвори се у *д*), н. п.

возид-ба	комид-ба	прашид-ба
гулид-ба	косид-ба	просид-ба
женид-ба	крчид-ба	удад-ба.

Међу ове ријечи иде и *везидба* и *вршидба*, прем да нијесу са свим по правилу произведене.

б) На *оба*, н. п. *грд-оба*, *зл-оба*, *руг-оба*, *тег-оба*.

41) ОТА.

(Понајвише од прилагателни имена)

62

глув-ота	добр-ота	мудр-ота
гриј-ота }	крас-ота	њем-ота
гре-ота }	љеп-ота	прост-ота
див-ота	мек-ота	раб-ота

свр-ота	чист-ота	}	шљеп-ота	}
срам-ота	нечист-ота		сљеп-ота.	
стра-ота				

Овако се у нас свршује и *субота* и према њој произведена *бубота*.

42) ОЋА.

(Од прилагателни имена)

бјесн-оћа	груб-оћа	ром-оћа	
бљед-оћа	зл-оћа	сам-оћа	
вредн-оћа	јетин-оћа	скуп-оћа	
врд-оћа	кратк-оћа	стидн-оћа	
врсн-оћа	ладн-оћа	чист-оћа	}
гљув-оћа	мирн-оћа	нечист-оћа.	

43) ОСТ.

(Од имена прилагателни)

безазлен-ост	нагл-ост
безгрјешн-ост	немарљив-ост
вјерн-ост	немарн-ост
дужн-ост	округл-ост
жал-ост	пак-ост
задовољн-ост	побожн-ост
ит-ост	} поборн-ост
ит-ошт	
итр-ост	рабр-ост
кратк-ост	рад-ост
крот-ост	сигурн-ост
лијен-ост	сјајн-ост
луд-ост	слаб-ост
љупк-ост	слад-ост
мил-ост	} стар-ост
немил-ост	
млад-ост	трул-ост
мудр-ост	упорн-ост.

63

44) АРА.

(Понајвише од суштествителни имена)

брашн-ара	врач-ара	гљув-ара
бук-ара	вретен-ара	грнч-ара
волуј-ара	гат-ара	дашч-ара

звон-ара	манд-ара	сол-ара
јај-ара	муз-ара	страж-ара
кам-ара	ом-ара	танд-ара
кач-ара	пив-ара	ужин-ара
кашич-ара	полож-ара	уштипч-ара
воз-ара	помиј-ара	чанч-ара
колач-ара	поточ-ара	туп-ара
комад-ара	пу-ара	џаг-ара
кош-ара	пу-аре	штен-ара
кришк-ара	пуст-ара	шуб-ара
купус-ара	ред-ара	шуљк-ара.
лопат-ара	свил-ара	

64

45) УРА.

ба-ура	клис-ура	манг-ура
баб-ура	кож-ура	поск-ура
глав-ура	куст-ура	саћ-ура
гуд-ура	линц-ура	ча-ура
ђевојч-ура	луб-ура	чут-ура.

Код ови ријечи могу се споменути *колотуре* и *калаштура*.

46) УША.

а) Од различни ријечи, а особито од имена суштествителни и прилагателни, н. п.

ајгир-уша	крк-уша	самар-уша
алат-уша	мек-уша	сељак-уша
Бошњак-уша	мрк-уша	солдат-уша
говедар-уша	оскор-уша	так-уша
дор-уша	пјеск-уша	Турк-уша.
ђевер-уша	просјак-уша	
ђог-уша	простак-уша	

б) Од глагола, н. п.

блебет-уша	поклап-уша	ред-уша
крекет-уша	преврат-уша	торок-уша.
намиг-уша	провиј-уша	
опар-уша	развар-уша	

65

47) АЈА.

луд-аја	ом-аја	сирњ-аја
мјеш-аја	пер-аја	шурн-аја.

48) ИЈА.

а) Различнога значења (понајвише од туђи ријечи), н. п.

арт-ија	душ-ија	роб-ија	
аџ-ија	маз-ија	рушип-ија	
бал-ија	мајстор-ија	син-ија	
батал-ија	недођ-ија	спа-ија	
боран-ија	низ-ија	Срб-ија	
буд-ија	нур-ија	суд-ија	
гал-ија	оран-ија	трпезар-ија	
дад-ија	пит-ије	Турђ-ија	
ђакон-ија	пом-ије	цагр-ије	
загар-ија	провал-ија	чин-ија	
зм-ија	пришиђедд-ија		н т. д.
кут-ија	пуста-ија		
лонџ-ија	рак-ија		

Међу ове ријечи иду и имена (Турска) различни мајстора, н. п. *терџија*, *ћурџија* и т. д.

б) Које значе ваку службу, н. п. *капетан-ија*, *каплар-ија*, *офиџ-ија*, *иандур-ија*, *чобан-ија*.

в) Које значе млоштво људи од каквога рода или реда, ⁶⁶ н то :

α) Од мушки имена, н. п.

ајдуч-ија	катан-ија	солдат-ија
Арап-ија	Маџар-ија	фрајкор-ија
аргат-ија	поган-ија	Циган-ија.

β) Од имена, произведени са *ад* (прем да се ђекоја сама и не говоре), н. п.

Грчад-ија	Њемчад-ија	Србад-ија
момчад-ија	пашчад-ија	Турад-ија
Њемад-ија	џјешад-ија	Шокад-ија.

Рекао би човек, да је по овим ријечма произведена и *Шумадија*, и *шоадија*.

г) Од причастија страдателнога, н. п. *ишан-ија*, *ије-ван-ија*.

д) Која пред *ија* имају *ар* (као да су од мушки имена. која се тако свршују), н. п. *лагар-ије*, *љекар-ија*, *петљар-ија*.

ђ) Која пред *ија* имају *иц*, н. п. *дац-ија*, *играц-ија*.

67

49) ЛИЈА.

а) (Од Турскога *ли*) које показују човека из кога мјеста, н. п. *Беч-лија*, *Будим-лија*, *Видин-лија*, *Босан-лија*, *Мисир-лија*, *Новопазар-лија* и т. д. Све се оваке ријечи могу и Српски произвести осим *Бечлија*.

б) Различнога значења, н. п.

арач-лија	карик-лија	узвод-лија
бат-лија	онак-лија	шувак-лија
бук-лија	навта-лија	и т. д.
занат-лија	пошур-лија	

Међу ове ријечи по свршетку иде и *ћечур-лија* (од *ћечура* — прем да се не говори — као *ћевојчура*, *бабура* и т. д.).

в) Које пред *лија* имају *ај*, н. п. *брк-ајлија*, *дуг-ајлија*, *нов-ајлија*.

50) ЦИЈА и ЧИЈА.

а) *ција* (од Турскога *ци*), и то:

α) Турске ријечи, н. п. *алвација*, *анџија*, *бадавација*, *бињација*, *скелеџија* и т. д.

68

β) По Турски произведене, н. п. *валџија*, *говорџија*, *дуванџија*, *иркоџија*, *ироводаџија* (*ировођација*), *силџија*, *четџија*.

б) *чија* (од Турскога *чи*), н. п. *ашчија*, *јасакчија*, *јекмекчија* и т. д. По овима је произведен *порешчија* (који купи *порезу*).

51) АГА.

вињ-ага	преч-ага	тој-ага.
мреж-аге	рњ-ага	
мутљ-ага	рупч-ага	

52) УГА.

бјел-уга	остр-уга	чвор-уга
зељ-уга	пастр-уга	шеврљ-уга.
јар-уга	пол-уга	

53) **НА.**

грив-на	сестрич-на	уј-на
дуб-на	стри-на	ус-на.
оп-на	тај-на	

54) **АНА.**

Пољана; и *Турске* (и по *Турски* произведене), које значе ⁶⁹ мјесто, ђе што стоји или се ради, н. п. *барутана*, *ђумрукана*, *кавана*, *кречана*, *куглана*, *мезилана*, *циглана* и т. д.

55) **УНА.**

ма-уна, *мор-уна*, *сек-уна*.

56) **ДА.**

крив-да, *прав-да*, *неправ-да*, *ељ-да*, *газ-да*, *уз-да*, *жлијез-да*, *звијез-да*, *браз-да*.

57) **ОДА.**

госа-ода, *јаг-ода*, *лоб-ода*, *слоб-ода*.

58) **ЛА.**

иг-ла, *маг-ла*, *мет-ла*, *тес-ла*, *гус-ле*, *јас-ле*.

59) **ЛО.**

вес-ло	мас-ло	сед-ло
грот-ло	порек-ло	} стаб-ло
деб-ло	подријет-ло	
лег-ло	пруг-ло	

60) **АЛО, ИЛО, ЕЛО.**

(Од глагола).

а) (Само на *ало*) које значе онога, који што чини (и обично се говоре само у јед. броју), н. п.

бенет-ало	диз-ало
брљ-ало	дријем-ало
буб-ало	измишљ-ало
вик-ало	кас-ало
гат-ало	} кљуц-ало
дав-ало	

кок-ало		прич-ало
куц-ало }		таљизг-ало
куцк-ало }		турч-ало
наклап-ало		узим-ало
приклап-ало		чангрис-ало
пришовијед-ало		и т. д.

б) Које значе ствар, којом се (или која) што ради, и то:

α) На *ало*, н. п.

вјеш-ала	кус-ало	р-ало
грн-ало	лаг-ала	црт-ало
гуд-ало	муљ-ало	чек-ало }
држ-ало	оглед-ало	чект-ало }
клеп-ало	пјев-ало	шиб-ало.
крч-ало	пробад-ало	

71 Међу ове ријечи иде по свршетку и *стои-ало* (од *стои*) и *буџ-ало* (од *буџрег*).

β) На *ило*, н. п.

б-ило	маст-ило	румен-ило
бјел-ило	мотов-ило	страш-ило
бјесн-ило	мртв-ило	твор-ило
вран-ило	нос-ила	цјед-ило
врат-ило	плаветн-ило	црвен-ило
жар-ило	плав-ило	црн-ило
жут-ило	прав-ило	ш-ило.

Мотовило је састављено од *мотам* и *вијем*. Међу ове ријечи иду и *чудила*, чему се чуди; такођер (по свршивању) и *брдила*, *варзило*, *огњило* и *оцило*, које нијесу од глагола.

в) Које значе мјесто, ће се што ради, и то:

α) На *ало*, н. п. *бад-ало*, *дружич-ало* (*ружич-ало*), *сјед-ало*, *цјеп-ало*. Може бити да међу ове ријечи иде и *лег-ло* (од *легао*?).

72 β) На *ило*, н. п.

бјел-ило	моч-ило	раст-ило
јагњ-ило	пер-ило	сол-ило.
кл-ило	ран-ило	

γ) На *ело*, н. п. *врело*, *црело*, *сијело*.

г) Које значе оно, што је урађено, или се ради, н. п.

ђело		одијело		опијело
дјело		одело		пило
дело		јело		мет-ало.

61) СТВО.

а) Без и кака изузимања (од различни ријечи), н. п.

богостољ-ство		пијан-ство	}
везир-ство		цјан-ство	{
врагол-ство		побратим-ство	
доброчин-ство		поглавар-ство	
ђавол-ство		познан-ство	
ђевер-ство		покућ-ство	
задовољ-ство		поочим-ство	
злочин-ство		посестрим-ство	
игуман-ство		старјешин-ство	
јаран-ство		сужањ-ство	
калуђер-ство		трој-ство	
кум-ство		ћесар-ство	
лаком-ство		цар-ство	
лукав-ство			и т. д.
пријатељ-ство	{		
непријатељ-ство	{		

78

б) У оваким именима, произведеним од ријечи, које се свршују на *д* или *т*, често се у говору изостављају ова оба слова (*д* и *т*), н. п.

богат-ство	и	бога-ство
брат-ство	—	бра-ство
војвод-ство	—	војво-ство
господ-ство	—	госпо-ство
људ-ство	—	љу-ство
проклет-ство	—	прокле-ство
старосват-ство	—	старосва-ство.

в) Које се ријечи свршују на *г*, *з*, *к*, *ц*, или *а* мјесто *ак*, у оније се по обичају претвори *г* и *з* у *жс*, *к* и *ц* у *ч*, а послије *а* (мјесто *х*) изиђе *ш*; али се даље овака имена од њи производе двојако:

α) У њекоји мјесто свакога од поменути слова на крају дође *и*, а у производноме слогу *с* се слабо чује, него само *тво*, н. п.

74	друштво	МЈЕСТО	друж-ство
	јунаштво	—	јунач-ство
	кнештво	—	кнеж-ство
	млоштво	—	млож-ство
	момаштво	—	момач-ство
	сиромаштво	—	сиромаш-ство
	старјештво	—	старјеш-ство.

β) У њекоји се пак пред *ство* уметне *и*, н. п.

Бож-ан-ство	рож-ан-ство
велич-ан-ство	свједоч-ан-ство
отач-ан-ство	човеч-ан-ство.

Тако је у *чудество* (од *чудо*) уметнуто *е* (ако није од *чудеса*?).

γ) У њекоји се имена производе од прилагателни посвојителни, н. п. *братин-ство*, *краљев-ство*, *материн-ство*, *очин-ство*, *попов-ство*. *Братимство* је од *братим* (као *побратим*), прем да се само не говори.

62) ИВО.

(Од глагола, и значе ствари, које се раде, или којима се што ради).

75	вар-иво	мл-иво	плет-иво
	јест-ива	нош-иво	пред-иво
	крес-иво	пец-иво	сјеч-иво
	мељ-иво	и-иво	тец-иво.

Међу ове ријечи иде и *јагњиво*; а по производу и *сочиво*; *коливо* је Грчки *κόλλυβον*; а *ћерчиво* или ће бити са свим Турска ријеч, или од Турске произведена.

63) ОВО и ЕВО.

(Имена мјеста, од посвојителни прилагателни имена).

а) На *ово*, н. п.

Вид-ово	Гра-ово	Кос-ово
Вир-ово	Жарк-ово	Крчаг-ово

Ќутл-ово	Цра-ово	Так-ово
Поп-ово	Стрм-ово	и т. д.

б) На *ево*, н. п.

Барај-ево	Драгач-ево	Мириј-ево
Бранич-ево	Ќиј-ево	Сарај-ево
Ваљ-ево	Ќпсиљ-ево	Црниљ-ево
Гуч-ево	Ќраљ-ево	и т. д.

Међу ове ријечи по свршивању иде и *брашанчево* (од *брашанце*) и *крешево*.

76

64) **НО.**

а) Различнога значења, н. п.

вин-ко	ѧлуп-ко	бабај-ко
деч-ко	плач-ко	брај-ко.
зелен-ко	свој-ко	

б) Љуцка имена, н. п.

Бош-ко	Здрав-ко	Срећ-ко
Бран-ко	Љубин-ко	Стан-ко
Велич-ко	Мир-ко	Стој-ко
Вељ-ко	Рај-ко	и т. д.
Љбар-ко	Ран-ко	
Љив-ко	Слав-ко	

65) **НО.**

браш-но	вој-но	плат-но
брв-но	гув-но }	стег-но
влак-но	гум-но }	сук-но.

66) **ЕНО.**

врет-ено, кољ-ено.

67) **МО.**

пас-мо	плес-мо
пис-мо	повјес-мо.

77

68) **РО.**

бед-ро, вед-ро, јут-ро, реб-ро, среб-ро.

69) 0.

а) Која значе *људе* или животиње *мушкога* рода (понај-
више од имена прилагателни), н. п.

бал-о	жуј-о	мрш-о
брбл-о	зељ-о	муц-о
брк-о	згур-о	рвј-о
брњ-о	злоћ-о	рњ-о
бур-о	клемп-о	ром-о
глуб-о	клич-о	слин-о
гољ-о	кљак-о	спрем-о
грив-о	крез-о	ћел-о
губ-о	крњ-о	ћор-о
гуш-о	кушљ-о	ћос-о
дор-о	липс-о	црњ-о
дроњ-о	маљ-о	чуп-о.
жил-о	мањ-о	

б) Од непознати (мени) ријечи: *баб-о*, *ћак-о*, *ћен-о*, *цук-о*,
чик-о, *шврћ-о*.

в) С којима се коме ласка и тепа, и то:

78 а) Од имена мушки, у којима се читави слогови пред
о изостављају, а кашто и промјењују са свим, н. п.

Нов-о	од	Новак
Ник-о	—	Никола
Игњ-о	—	Игњат
Глиш-о	—	Глигорије
Маш-о	—	Марко
Ик-о	—	Плија
Вуј-о	—	Вук
Вас-о	—	Василије
Вак-о		
Лаз-о	—	Лазар
Лак-о		
Сим-о	—	Симеун
Сић-о		
Јов-о	—	Јован
Јоц-о		
Пер-о	—	Петар
Пец-о		

Срет-о	}	од	Сретен
Среј-о			
Гавр-о	}	—	Гаврило и т. д.
Гај-о			
Гач-о			

3) Од имена суштествителни, у којима се такођер слова ђешто изостављају и мијењају, н. п.

Бог-о	}	од брат	79
поп-о			
прот-о			
брајк-о			
брај-о			
брац-о	}	—	дуовник и т. д.
дуј-о			

г) Од имена народније, и не значе умиљавање и ласкање, него онако, од прилике, као што Нијемци кажу *vertraulich*, н. п.

Бошњ-о	од	Бошњак
Вла-о	—	Вла
Ер-о	—	Ердеговац
Срб-о	—	Срб, Србин
Тур-о	—	Турчин
Циг-о	—	Циганин
Цинц-о	—	Цинцар
чов-о	—	човек.

Сви шест редова ови ријечи само се у Ердеговачком нарјечију свршују на *о*, а у осталима (особито у Сремачком) на *а* (!), н. п. *бала* (прем да се и женска ђекоја не могу друкчије казати, н. п. *гуша*, *муца* и т. д.), *баба*, *Јова*, *Јоца*, *поша* и т. д. По овој разлици у| свршивању међу поменуте⁸⁰ ријечи иде и *Шваб-о*, прем да се пијела ријеч у значењу од свију њи разликује.

70) ИШТЕ.

а) Од имена суштествителни, и то:

α) Које значе мјесто, ђе је што било, н. п.

бостан-иште	воденич-иште
буњ-иште	град-иште
ватр-иште	двор-иште
вашар-иште	збор-иште

игр-иште	панађур-иште
јечм-иште	разбој-иште
конопљ-иште	роткв-иште
куђељ-иште	роч-иште
кукуруз-иште	ри-иште
купус-иште	руднич-иште
кућ-иште	сел-иште
лан-иште	стрн-иште
лубенич-иште	суп-иште
муар-иште	ћетен-иште
намастир-иште } манастир-иште }	црkv-иште
огњ-иште	шенич-иште
	и т. д.

Међу ове ријечи иде и *дан-иште* (ће се дан проводи),
⁸¹ и *иландиште* (ће се *идне* — *илане* — проводи?). *Бу-*
њиште је произведено од самога коријена (а не од *буњ-ак*).
Љетовиште (ће се љетује), *маковиште* (мјесто *мачиште*), и
сиасовиште (ће се празнује *сиасов* дан) имају *ов* пред *иште*.

β) Које значе држак од чега, н. п. *кос-иште*, *оств-*
иште; *саи-иште*.

γ) Различног значења, н. п. *дер-иште*, *јер-иште*, *ирт-*
иште, *сир-иште*, *суки-иште*.

б) Од глагола (од времена давно прошавшег), и значе
такођер мјесто, ће се што радило, н. п.

играл-иште	рвал-иште
пјевал-иште	скакал-иште.
потркал-иште	

Међу ове ријечи иде (по производу) и *сетл-иште*.

71) ЧЕ.

(Значе ћецу какога народа, или младе или без разлике
⁸² рода и старости живо|тиње, и у род., дат., твор. и сказ. јед.
броја добијају пред посљедњим самогласним словом *т*, а у
значењу млож. броја постају сабпрателна женскога рода на *ад*)

а) У који је читаво *че* производни слог, н. п.

Арап-че	Бачван-че	бисер-че
Арнау-че	бивол-че	брав-че
а-че	Вијогра-че	Бугар-че

бу-че	кер-че	прњавор-че
варош-че	коњ-че	роп-че
гове-че	кум-че	р-че
голуп-че	Латин-че	свињ-че
грађан-че	мајмун-че	сиро-че
гурбе-че	Маџар-че	сом-че
двого-че	након-че	срн-че
дилбер-че	недонош-че	Срп-че
ђавол-че	одој-че	стражар-че
Ер-че	парип-че	Циган-че
изме-че	пастир-че	Цинцар-че
једин-че	паун-че	Чиву-че
јелен-че	паш-че	чобан-че
калуђер-че	поп-че	Швап-че.

Живинче је од *живина*, а *марвинче* има *ин* пред *че*. — По производу и склањању у јед. броју иду међу ове ријечи ⁸³ неколика имена мртви ствари, н. п. *иковче*, *врталче* (*врталче*), *ирамче*.

б) У којима је *ч* из пређашње ријечи (од *к* или од *ц*): пак се само *е* дода, н. п.

Грч-е	Нијемч-е	тежач-е
гушч-е	озимч-е	ћурч-е
ђач-е	насторч-е	унуч-е
ђевојч-е	пач-е	шишач-е
крупч-е	пловч-е	Шокч-е.
мач-е	рањенич-е	
момч-е	самоуч-е	

72) Е.

Будући да има ријечи произведени са самим *е*, које су у значењу и у склањању не само једнаке између себе, него налику са свим и на ове, о којима је сад говорено; зато се и оне ево овђе одма додају:

а) Које у склањању у јед. броју добијају *т*, и то:

α) Које значе младе или без разлике рода и раста животиње, па у млож. броју постају сабирателна другога ⁸⁴ рода, н. п.

близн-е	јун-е	пил-е
вижл-е	кљус-е	прас-е
Влаш-е	копил-е	тел-е
ждријеб-е	крм-е	чељад-е
звијер-е	лан-е	шиљсж-е
јагњ-е)	магар-е	шиш-е
јањ-е)	назим-е	штен-е.
јар-е	ом-е	

β) (Готово све туђе) које значе ствари *мртве*, пак имају и млож. број у средњему роду, н. п.

грн-е	јацуиц-е	ћеб-е
деб-е	клемп-е	шиш-е.
дугм-е	тан-е	
ис-е	теки-е	

У ред ови ријечи иде и *буре*, које у значењу млож. броја постаје сабирателно женскога рода (*бурад*); а налик је на њи и *јаје* (у мл. броју *јаја*), и *уже*.

б) Које значе мртве ствари, или само имена мислени ⁸⁵ ствари, а у склањању у обадва броја добијају *н* пред по-сљедњим самогласним словом, н. п.

брем-е	им-е	} сјем-е
вим-е	презим-е)	
вријем-е)	плем-е	шљем-е)
врем-е)	рам-е	сљем-е.)

73) ЈЕ.

а) Које значе сабирателна имена (понајвише од имена мушкога и женског рода), н. п.

бор-је	клас-је	нер-је
глож-је	лоз-је	обруч-је
ивер-је	мрамор-је	чапур-је.
јавор-је	ораш-је	
још-је	ос-је	

Јелашје (ако је од *јела*) има *аш* пред *је*.

б) Сложене, понајвише од предлога и од имена суш-ствителни, н. п.

Забреж-је	ограш-је	Потис-је
загор-је	оруж-је	Поцер-је
Међулуж-је	подгор-је	примор-је
навеч-је	подјаж-је	прозор-је
налич-је	поднож-је	стобор-је
наруч-је	подруч-је	уудар-је.
обиљеж-је	подуш-је	
облуч-је	појутар-је	

86

Које су ријечи овако произведене од имена, која се свршују на *д*, *т*, *л*, и *н*, у онима се *ј* с поменутиим словима слије, те постане *ђ* од *д*, *ћ* од *т*, *љ* од *л*, а *њ* од *н*, н. п.

α) Сабирателна :

влаћ-е	кољ-е	прстењ-е
грожђ-е	комађ-е	прућ-е
грумењ-е	коријењ-е	саћ-е
јасењ-е	кремењ-е	трњ-е
камењ-е	лишћ-е	труњ-е
кестењ-е	прамењ-е	цвијећ-е.
клијењ-е	прошћ-е	

У овај ред иду и ове ријечи: *дрвеће* (од *дрвета*), *лијешће* (од *лијеска*), и *тријешће* (од *треска*).

β) Од имена сложени :

забрђ-е	окриљ-е	прекоруђ-е
задађ-е	побрђ-е	премаљећ-е
запруђ-е	поврћ-е	причешћ-е
зачељ-е	подрињ-е	прољећ-е
насељ-е	покућ-е	раскршћ-е.
ождријељ-е	прекодрињ-е	

γ) Различног значења (које се у Славенском језику, *ст* као и поменуте све, свршују на *је*) :

биљ-е	зељ-е	сванућ-е
босиљ-е	ињ-е	смиљ-е
весељ-е	ковиљ-е	тренућ-е
воћ-е	миљ-е	уљ-е
гвожђ-е	пић-е	ушћ-е.

У овај ред по свршивању иду ријечи од свију несавршителни глагола, које се производе од причастија страдател-

пога, додавши *е* и претворивши *и* у *љ*, п. п. *писање*, *кошање*, *закошавање*, *вођење*, *љубљење*, *слављење* и т. д. Неколико оваки ријечи има и од савршнтелни глагола, п. п.

вјепчањ-е	поуздањ-е
допуштењ-е	поштењ-е
заклањ-е	преображењ-е
криштењ-е {	саздањ-е
кришењ-е }	створењ-е
опроштењ-е	чувењ-е.
постањ-е	

Међу ове ријечи иде и *зламење*, прем да је неправилно произведено.

⁸⁸ Које су пак од ријечи, које се свршују на *б*, *в*, *м*, *и*, у онима се *ј* претвори у *љ*, н. п.

α) Сабирателна: *голуб-ље*, *гроб-ље*, *роб-ље*, *дрв-ље*, *сноп-ље*. *Угљев-ље* је (мјесто *угље*) од *угаљ*, као и *зрневље* (мјесто *зрње*) од *зрно*!

β) Сложене: *безум-ље*, *зарукав-ље*, *подунав-ље*, *поздрав-ље*, *посав-ље*, *узглав-ље*.

γ) Различног значења: *здрав-ље*, *коп-ље*, *ум-ље*. *Бица-ље* и *држаље* са свим су против правила добили *аљ*.

74) ИЈЕ.

богојављен-ије	поучен-ије
аведен-ије	преображен-ије
ваздијап-ије	приказан-ије
вакрсен-ије	спасен-ије
виђен-ије	сретен-ије
ден-ије {	усјекован-ије
бден-ије {	цвјетонос-ије
молен-ије	чатан-ије.
обретен-ије	

75) ИЊЕ.

(Сабирателна имена)

женск-иње	мушк-иње
јалов-иње	пашч-иње.

76) ЦЕ.

а) Различнога значења, н. п.

бијо-це	жуј-це	ср-це
бјел-ан-це	жум-ан-це	сун-це.

У *острице* (*оштрице*) уметнуо је и благогласија ради.

б) Умалителна од имена средњега рода, и то:

α) На само *це* (понајвише од имена, која се свршују на *о*), н. п.

вин-це	крио-це	пу-це
вретен-це	кољен-це	сео-це
грњо-це	мес-це	сијен-це
дрв-це	мотовно-це	слов-це.
зрн-це	неп-це	
јај-це	пер-це	

Које од оваки ријечи имају на крају два полугласна слова заједно, у они се уметне *а* међу она два полугласна слова, н. п.

бедар-це	јутар-це	ребар-це
брашан-це	писам-це	сребар-це.
дан-це	повјесам-це	

90

А у којима је на крају *д* или *т*, у онима или се ова слова (пред *це*) изоставе, као н. п. *цуце* (од *цудо*); или се пред *це* уметне *аш*, н. п. *брдашце*, *кориташце*, *усташица*. По овом се правилу благогласија од *врата* каже *вратаоца* (уметнуто *ао* само да *т* и *ц* не дођу заједно, па да се не говори *вратац*). Од *сунце* каже се *сунашце*; а *грлашце* је од *грњоце*.β) Која пред *це* имају *и* (од имена, која се свршују на *е*), н. п.

гвожђ-ице	прошћ-ице
здрављ-ице	прућ-ице
пољ-ице	• цвијећ-ице.

γ) Која пред *це* добијају *ен* (с дугачким *е* - *é*-) или *еш* (од имена, која се свршују на *е* и у склањању добијају *т* или *н*), н. п.

	вим-ѐнце	или	вѝм-ешце
	ждреб-ѐнце	—	ждрѐб-ешце
	јагњ-ѐнце	—	јагњ-ешце
91	јар-ѐнце	—	јар-ешце
	пил-ѐнце	—	пил-ешце
	тел-ѐнце	—	тѐл-ешце
	тјем-ѐнце	—	тјѐм-ешце и т. д.

77) АД.

(Сабирателна имена, женскога рода, од ријечи, назначени под бројем 71 и 72).

Арапч-ад	куч-ад	прњаворч-ад
Арнауц-ад	лан-ад	ропч-ад
биволч-ад	Латинч-ад	сироч-ад
близн-ад	магар-ад	сомч-ад
Бугарч-ад	мајмунч-ад	Српч-ад
варошч-ад	мач-ад	тел-ад
Грч-ад	момч-ад	Тур-ад
Гурбеч-ад	назим-ад	ћур-ад
ждреб-ад	Њемч-ад	унуч-ад
јагњ-ад }	озимч-ад	Циганч-ад
јањ-ад {	ом-ад	Цинцарч-ад
јар-ад	пастирч-ад	чел-ад
јеленч-ад	пасторч-ад	Чивуч-ад
јун-ад	паунч-ад	чобанч-ад
кљуе-ад	пашч-ад	Швапч-ад
копил-ад	пил-ад	Шокч-ад
крм-ад	прас-ад	штеп-ад.

Челад је, против правила, од *чел*, а не од *челад-е*.

92 Осим ови произведени суштествителни имена многа су још начињена од глагола, и то двојачко :

а) Од самога коријена, од кога је глагол произведен, без и кака настављања, н. п.

град	од	град-им
род	—	род-им
јаз	—	јаз-им
спомен	—	спомен-ем

говор	од	говор-им
дијел	—	дијел-им
доват	—	доват-ям
број	—	број-им
крој	—	крој-им
залог	—	залож-им
звекет	—	звекет-ем
лијек	—	лијеч-им
трк	—	трч-им
запис	—	запиш-ем
срез	—	среж-ем и т. д.

У произвођењу оваки ријечи (као и у самим глаголима) често се мијењају самогласна слова, а особито *e* и *i* са *o* (као и у Грчком $\lambda\acute{o}\gamma\omicron\varsigma$ од $\lambda\acute{\epsilon}\gamma\omega$ и т. д.), н. п.

бој	од	биј-ем
гној	—	гњиј-ем
повој	—	повиј-ем
плот	—	плет-ем
извор	—	извир-ем
рок	—	реч-ем
оброк	—	обреч-ем
пророк	—	прореч-ем
понор	—	понир-ем
сапон	—	сапињ-ем
избор	—	избер-ем } избир-ам }
лог	—	леж-им
раздор	—	раздер-ем и т. д.

93

Бе су у глаголу два или три подугласна слова на крају, онђе се у оваковим ријечма уметне самогласно слово међу њи, и то :

α) *a* (понајвише непостојапо, већ ако у једносложним ријечма), н. п.

бакат	од	бакћ-ем
брчак	—	брчк-ам
дркат	—	дркт-им
надам	—	надм-ем
насап	—	насп-ем
расап	—	расп-ем

	шапат	од	шапћ-ем
	зајам	—	зајм-им
	пајам	—	пајм-им
	ујам	—	ујм-им
94	мраз	—	мрз-нем
	свраб	—	сврб-им и т. д.

Тако је постао и *млаз* од *музем* (од старине *млзем*). У овај ред иду и она имена на *сак*, којије су посљедња полу-гласна слова у глаголима само *шт* (које је сродно са *ск*), или и *шт* и *ск*, н. п.

	врисак	од	вришт-им
	њисак	—	њвшт-им
	пљесак	—	{ пљеск-ам или пљешт-ем
	пљусак	—	{ пљуск-ам или пљушт-им.

β) *о*, н. п.

	прозор	од	прозр-ем
	раздор	—	раздр-ем
	успор	—	успр-ем
	тор	—	тр-ем (?) и т. д.

γ) *и*, н. п.

	<i>вир</i>	од	<i>вр-и</i> .
--	------------	----	---------------

У који је глагола од старине посљедње полугласно слово *х*, од они се оваке ријечи свршују на *ј*, н. п.

95	задај	од	{зада-нем (мјесто задах-нем)
	уздај	—	{узда-нем (мјесто уздах-нем).

Од неколико глагола добиле су оваке ријечи на крају *в* мјесто *ј*, н. п.

	огрјев	од	огриј-ем
	усјев	—	усиј-ем
	кров	—	криј-ем
	покров	—	покриј-ем
	шав	—	шиј-ем
	ков	—	куј-ем
	тров	—	труј-ем
	прољев	—	пролиј-ем

Може бити да је овако негда постао и *ров* од *ријем*, али се данас говори и *ровим*, као што се у Ресави може чути и *ковем*.

б) Овако исто од корени слова у глаголу, али с додатком *а*, н. п.

досад-а	од	досад-им	
оград-а	—	оград-им	
забав-а	—	забав-им	
попар-а	—	попар-им	
опал-а	—	опал-им	
продај-а	—	продај-ем	
удај-а	—	удај-ем	96
издај-а	—	издај-ем	
гриж-а	—	гриз-ем	
дрек-а	—	дреч-им	
сјеч-а	—	сијеч-ем	
паш-а	—	пас-ем	
послуг-а	—	послуж-им и т. д.	

Као што је мало прије споменут *врисак* од *вришт-им* и т. д., тако је и овђе *вриска* од *вришт-им*, *њиска* од *њишт-им*, *ииска* од *ишти-им*; а као што је онамо *задај*, тако се и овђе говори *задаја*. —

II. ИМЕНА СУШТЕСТВИТЕЛНА

С Л О Ж Е Н А.

а) *С предлозима*. Овакови сложени имена има највише, зато ћу овђе назначити са сваким предлогом само по неколика, н. п.

без : }
 бези : } безобразник, безазленост, безаконик, беспослица и т. д.
 бес : }

до : добјеглица, довратник, договор.

за : загорје, зазубица, заметак.

из : } извор, изјелица, измјена, исток, искушеник, исправа.
 ис : }

међу : међудневица, Међулужје.

на : набој, навлака, надница.

над: }
нат: } падбијање, надметање, натпис, натпијање.

о: огребло, огрлица, одијело.

об: }
ои: } оброк, обронак, обданица, опсјена, опкоп.

од: }
от: } одмет, одметник, откос.

иа: пабирак, паљетак, парог, парожак, патока.

ио: поклон, понуда, побрђе.

под: }
пот: } подбадач, подвлачак, подгорје, потков, потнала.

ира: прабаба, праћед, прауцук.

ире: пребјег, преврата, прегледалица.

иред: предговор.

иреко: прекодриње, прекоморка.

при: приговор, прикумак, приморје.

про: пробирач, провлак, продаја.

раз: }
рас: } разбој, разговор, распутица.

с: }
са: } свод, смјеса, сапињача, саздање, згода, збјег, зграда.
з: }

су: сукрвица, суложник, сукнежица, суродица, сумрачје, сусњежица.

⁹⁸ *у:* убој, убрадач, удаја, удворица.

уз: }
ус: } узбрдица, узвод, уздарје, ускрс, усперак, успор, устока.

Међу оваке сложене ријечи иде и *введенније*, *ваздијаније*, и *васкрсеније* (*васкрс*).

б) С *нарјечијама*, и то:

α) С *не*, н. п. *непрада*, *немилост*, *несреќа*, *непријатељ*, *несвјестица* и т. д.

β) С *ни*, н. п. *нидоклице*, *нитков*.

γ) С различним другим, која значе својство, н. п.

брзо-плет	зло-памтило
добро-твор	зло-рад
драго-куп	зло-слут
драго-љуб	зло-твор
зло-гук	криво-клетник

натраг-ођа	стрмо-глеђа
около-чен	танко-преља
празно-слов	често-бродица.

в) С именима прилагателним и бројителним, која по-највише примају *о*, као сvezу са суштествителним, и то :

а) Ће имена суштествителна остају онака, каква⁹⁹ су, н. п.

Бијо-град	једно-мјесечић
бјело-брк	криво-шија
бјело-нога	само-киселина
вино-вес	свилен-гаћа
Више-град	седмо-крак
воден-бика	сто-нога
Вражо-грнци	тро-међа
дво-гоче	чарно-ока }
дуго-браћић	црно-ока }
зло-срећа	Цари-град.

Међу ове ријечи може се узети и *Самоков*, *самокрес*, *самораст*, *самоук* и *самоуче*.

б) Ће се суштествително име производи, н. п.

божо-гробац	зло-срећник
горњо-земац	сто-кућанин
дво-ножац	добро-срећница
доњо-земац	зло-срећница
једно-главац	пусто-сватица
прво-женац	само-никлица
пуно-главац	тро-љетница
само-вољац	горњо-земка
Свето-горац	доњо-земка
Црно-горац	тврдо-корка
црно-капац	сто-кућанка
шесто-перац	жуто-вољка.
добро-срећник	

100

г) С *глаголима*, или управо рећи, с именима суштествителним, која постају од глагола. У оваким је ријечма *о* свуда као сvezа између двије сложене ријечи :

а) Ће се у ријечи, поставшој од глагола, ништа не додаје, н. п.

вино-бој	крајо-бер	соло-тук
вјетро-мет	крво-лок	сунцо-крет
водо-плав	кучко-дер	трио-коп
врато-лом	мачко-дер	трио-мет
врбо-пуц	мишо-мор	црво-точ
класо-бер	пушко-мет	чанко-лиз
кожо-дер	руко-вет	чело-пек
коло-врат	руко-пис	чорбо-лок
коло-маз	руко-сад	шако-пис
котло-кри	славо-љуб	шипо-дер.

Међу ове ријечи иде и *међед* (*медјед*) и *медвед*, само што немају *о* у сриједи; а и *аци-недомак* мора се међу њи узети.

β) Ће се у ријечи, поставној од глагола, додаје на крају *а*, н. п.

101

абро-ноша	коло-вођа	торбо-ноша
бого-моља	љепо-шета	трбо-боља
вјетро-гоња	месо-јеђе	уво-лажа }
водо-јажа	младо-жења	уо-лажа }
водо-ноша	моро-кваша	чабро-ноша
водо-пија	рто-вођа	шљепчо-вођа }
главо-боља	ручко-ноша	сљепчо-вођа }
дрво-ђеља	срдо-боља	штето-чиња.

Међу ове ријечи иде и *војвода* (и *војевода*), и *дангуба*, само што немају *о* у сриједи. *Младожења* је од имена прилагателног и од глагола.

γ) Ће је на крају додат читав производни слог (у мушки *аци*, а у женски *ица*, или *ина*, или *ка*), н. п.

бого-мољ-ац	штето-чин-ац
бого-нос-ац	Бого-род-ица
добро-чин-ац	вуко-јед-ина
зло-чин-ац	градо-бит-ина
крво-пил-ац	руко-твор-ина
чудо-твор-ац	црво-точ-ина
чутуро-иснил-ац	мишо-лов-ка.
чутуро-твор-ац	

Крвошилац и *чутуроиснилац* су од времена давно прошавшега као и *старосићелац* и *старосједилац*, у којима је

у почетку име прилагателно, као и у *староковка*; а *градобитина* је од наклоненија неопредјељенога. *Горошадник*, *горошадница*, *воловодница* и остала овака имена (на *ник* и на *ница*) произведена су од прилагателни имена, састављени од имена суштествителни и од глагола, прем да се њекоја сама и не говоре.

д) С глаголима другога и трећег спрезања, наставивши име суштествително на глагол у наклоненију повелителном (оваке се ријечи готово све држе мало за *смијешне* и за *шаљиве*), н. п.

буљи-ока	назови-брат
виспи-баба	назови-род
вуци-батина	напни-гуша
гази-блато	пеци-реп
глади-брк	пирп-ватра
дери-гуша	цјевн-друг
дражи-вашка	плачи-друг
издери-лијеска	плети-коса
изједи-погача	плети-котарица
испи-чутура	пржи-баба
кажи-пут	пуни-шаке
лети-пас	распи-кућа
ломи-гора	сврзи-брада
моли-бог	сврзи-слово
мрси-петка	трчи-лажа.
надри-књига	

103

Цјевидруг је начињено према *плачидруг*; а у *буљиока* је на крају *а* мјесто *о* због женскога рода. На ове је ријечи налик *незнабожац* само по том, што је и у њему из почетка глагол, а на крају суштествително име: али се у свему осталом од њи врло разликује.

ђ) С другим суштествителним именима, н. п.

вино-град	горо-цвеће
вуко-длак	зимо-зелен.

Средозимац је произведено са *ац*, *страмутица* (од *страна* и *пут*) са *ица*; а *братучед* и *братучеда* имају у српједи *у* (од дат. надежа) мјесто *о*; *полуока* такођер има *у*; а *нацагбаба*, *паумиеро*, *сандалгаће* и *тутункеса* (*дубанкеса*) немају ништа.

III. ИМЕНА ПРИЛАГАТЕЛНА

ПРОИЗВОДНА.

1) АН.

а) С непостојаним *а*, и то:α) На само *ан*: н. п.

авлат-ан	врлет-ан	замаш-ан
алват-ан	врст-ан	заод-ан
безбож-ан	врс-ан	заруч-ан
побож-ан	гад-ан	згод-ан
безвод-ан	глад-ан	незгод-ан
подвод-ан	горопад-ан	злат-ан
безглав-ан	грд-ан	злюб-ан
бездуш-ан	греш-ан	злоћуд-ан
безобраз-ан	гријеш-ан	изобил-ан
безум-ан	грјеш-ан	имућ-ан
берићет-ан	безгрјеш-ан	инокос-ан
бијес-ан	гроз-ан	ит-ан
бјесомуч-ан	дангуб-ан	јав-ан
благодар-ан	дволич-ан	јад-ан
блат-ан	дпв-ан	јакост-ан
бол-ан	дивљач-ан	јакос-ан
болест-ан	дич-ан	јас-ан
болес-ан	докол-ан	јед-ан
бриж-ан	досад-ан	јед-ан
безбриж-ан	дроб-ан	језич-ан
буд-ан	дуговјеч-ан	јемуж-ан
ваљат-ан	дуж-ан	јомуж-ан
вич-ан	ексич-ан	јуж-ан
вјер-ан	жалост-ан	квар-ан
певјер-ан	жалос-ан	кив-ан
влаж-ан	жед-ан	киш-ан
власт-ан	жељ-ан	кож-ан
влас-ан	живот-ан	коп-ан
вољ-ан	жит-ан	корист-ан
довољ-ан	жуд-ан	корис-ан
задовољ-ан	заборав-ан	кочопер-ан
зловољ-ан	завјет-ан	крас-ан
невољ-ан	задруж-ан	круп-ан
повољ-ан	ззор-ан	крш-ан
самовољ-ан	залуд-ан	куж-ан

кукуруз-ан	осоч-ан	рос-ан
кураж-ан	отров-ан	руж-ан
лад-ан	отуж-ан	самрт-ан
лас-ан	накост-ан } накос-ан }	смрт-ан
лач-ан	намет-ан	себич-ан
лом-ан	памуч-ан	сил-ан
љубав-ан	плавет-ан	силодрџ-ан
љубез-ан	плач-ан	сирот-ан
мамур-ан	плос-ан } пљос-ан }	сит-ан
маст-ан } мас-ан }	подоб-ан	сјај-ан
милокрв-ан	поз-ан	скерлет-ан
милостив-ан	поклан-ан	слав-ан
мир-ан	покор-ан } непокор-ан }	слам-ан
млијеч-ан	полов-ан	слич-ан
могућ-ан	помам-ан	слобод-ан
моћ-ан } немоћ-ан }	понос-ан	слож-ан
мочар-ан	пост-ан } пос-ан }	смијеш-ан
мрач-ан	послуш-ан } непослуш-ан }	смјер-ан
мрс-ан	потреб-ан	снаж-ан
мут-ан	правед-ан	спрем-ан
муч-ан	праз-ан	спрет-ан
назад-ан	праш-ан	срам-ан
назуб-ан	прекор-ан	срамот-ан
наказ-ан	пресрт-ан	срећ-ан } срет-ан }
напрас-ан	пријес-ан	срод-ан
напред-ан	прилич-ан	сроч-ан
незграп-ан	против-ан	стид-ан } постид-ан }
обич-ан } необич-ан }	пустош-ан	страш-ан
облапор-ан	рав-ан	стрв-ан
облач-ан	радост-ан } радос-ан }	сувопар-ан
одмор-ан } умор-ан }	разговијет-ан	сувот-ан
окор-ан	разговор-ан	суш-ан
окрет-ан	различ-ан	тав-ан } там-ан }
опор-ан	рогобат-ан	темељ-ан
оправ-ан } преправ-ан }	рогоз-ан	терет-ан
ор-ан		тијес-ан
		тов-ан
		тријез-ан

трич-ан	ум-ан	}	челич-ан
труд-ан	разум-ан		чемер-ан
туж-ан	умјет-ан		чпл-ан
угод-ан	}	упор-ан	чувар-ан
неугод-ан		уред-ан	шанат-ан
удес-ан		уријез-ан	шенич-ан
уљуд-ан		цјелокуп-ан	шуврт-ан.

107 Бекоја се од оваки прилагателни имена говоре само уз једно суштествително име женскога или средњега рода, н. п. *младачна, озимачна* и *стеона крава*; *скозна коза, суждребна кобила, суирасна крмача, сјањна овца, суштена (суштен-на) кучка, скотна мачка, рујно* и *рујевно* вино.

β) На *ован*, н. п. *бун-ован, буц-ован, вил-ован, гњец-ован, дрем-ован, дри-ован, жир-ован, стан-ован, суд-ован*. На ове је ријечи налик и *уч-еван* и *недотуп-аван* (?).

γ) На *ушан* (умалителна прилагателна имена), н. п. *лаг-ушан, мај-ушан, тан-ушан, сић-ушан*.

δ) На *ашан*, н. п. *издашан, подашан, несташан, поашан*. На ове је налик и *кол-ишан*.

ε) На *азан*, н. п. *бој-азан, небој-азан, гој-азан*.

ς) На *ачан*, н. п. *иробит-ачан, пристуи-ачан*.

108

б) С постојаним *а*, н. п.

ваљ-ан	лој-ан	срч-ан
вошт-ан	луч-ан	тан-ан
зељ-ан	мељ-ан	тјешт-ан
земљ-ан	мес-ан	трњ-ан
зној-ан	млађ-ан	уз-ан
клич-ан	повч-ан	чо-ан
конопљ-ан	рож-ан	}
кошт-ан	сан-ан	
лаг-ан	спћ-ан	шајч-ан.
лађ-ан	сьеж-ан	

2) ЕН.

а) Од различни ријечи, а понајвише од коријења, н. п.

блаж-ен	мал-ен	трешт-ен
зел-ен	рум-ен	црв-ен
итл-ен	стрм-ен	црљ-ен
мав-ен	студ-ен	шар-ен.

б) Од имена суштествителни, н. п.

бакр-ен	јечм-ен	пизм-ен
безазл-ен	кам-ен	плам-ен
брашн-ен	лап-ен	прос-ен
ватр-ен	лед-ен	свил-ен
вод-ен	марв-ен	стакл-ен
вун-ен	масл-ен	суњн-ен.
гвозд-ен	мед-ен	
дрв-ен	огњ-ен	

Мислим, да овђе иде и *сребрн* (ђекоји наши и пишу ¹⁰⁹ *сребрен*, али ни сами тако не говоре).

в) Опет од суштествителни имена, али будући да значе као неко *присвојавање*, зато се усјечена никад не употребљавају, него с додатком *и* (као што се ђекоја и од више поменути употребљавају, н. п. *водена* крушка — *wässerig* — и *воденâ* тиква — *Wasser-* —), н. п.

блнв-ени	клетв-ени	свадб-ени
брадв-ени	молитв-ени	тикв-ени
бритв-ени	пакл-ени	удадб-ени
пгл-ени	посл-ени	пркв-ени
кав-ени	роткв-ени	чабр-ени.

г) 3) ак.

а) С непостојаним *а*, и то :

α) На само *ак*, н. п.

бљут-ак	колич-ак	пит-ак	110
брит-ак	крат-ак	плит-ак	
вит-ак	крот-ак	ријед-ак	
вриш-ак	љуб-ак	склиз-ак	
гпб-ак	млећ-ак	слад-ак	
глад-ак	мрз-ак	тан-ак	
гор-ак	нејач-ак	теж-ак	
жид-ак } жит-ак }	низ-ак } сниз-ак }	уз-ак.	

β) На *ачан* (умалителна и увеличителна), н. п.

велик-ачак	слаб-ачак
дуг-ачак	сув-ачак
лаг-ачак	уз-ачак.
пун-ачак	

γ) На *ецак* или *ечак*, н. п. *ма-ецак* или *ма-ечак*, *ома-ецак* или *ома-ечак*.

б) С постојаним *а*, н. п. *двој-ак*, *једн-ак*, *трој-ак*.

4) АР.

(С непостојаним *а*)

биет-ар	јед-ар	муд-ар
вед-ар	кад-ар	ошт-ар
доб-ар	кант-ар	раб-ар.
жуст-ар	мок-ар	
ит-ар	мод-ар	

5) АВ.

а) На само *ав*, н. п.

111	аљк-ав	јектич-ав	прљ-ав
	бал-ав	каљ-ав	цуп-ав
	бљут-ав	кил-ав	рањ-ав
	богинь-ав	клемп-ав	рап-ав
	брашн-ав	клиз-ав	рђ-ав
	бур-ав	клич-ав	рит-ав
	варнич-ав	кломп-ав	рњ-ав
	врљ-ав	кљак-ав	руњ-ав
	главнич-ав	краст-ав	рут-ав
	глиб-ав	крв-ав	слин-ав
	гњец-ав	крж-ав	теп-ав
	грб-ав	кржљ-ав	траљ-ав
	грознич-ав	крињ-ав	трап-ав
	гронич-ав	кршљ-ав	трич-ав
	губ-ав	кудр-ав	труњ-ав
	гур-ав	кушљ-ав	ћел-ав
	гут-ав	лук-ав	ћор-ав
	гуш-ав	маљ-ав	ћос-ав
	длак-ав	метиљ-ав	ћул-ав
	дрљ-ав	мрас-ав	уб-ав
	дроњ-ав	мриш-ав	ул-ав
	ег-ав	мут-ав } муц-ав }	чађ-ав
	жил-ав		чип-ав
	жмир-ав	оспич-ав	чит-ав
	жур-ав	пенел-ав	чул-ав
	зној-ав	пјег-ав	чуп-ав

шант-ав	шуг-ав	шуш-ав.
шор-ав	шук-ав	

Истина да је у свима овим ријечма (осим *крвав*) *а* без ¹¹² гласоудара, али је опет свуда постојано осим у *мртав*.

б) Која пред *ав* имају друге (различне) слогове, н. п.

гол-ишав	кошт-уњав
гол-уждрав	крут-уљав
гољ-уждрав	сув-оњав.
гол-ушав	

б) ат.

а) На само *ат*, н. п.

бај-ат	кљун-ат	плећ-ат
бог-ат	кос-ат	прс-ат
брад-ат	крил-ат	реп-ат
брѣ-ат	крст-ат	рог-ат
глав-ат	нос-ат	трбуш-ат
грл-ат	обил-ат	усн-ат
зуб-ат	ок-ат	умиљ-ат.

Дугуљат има *уљ* пред *ат*, а *оштрљат* и *заоштрљат* само *љ*.

б) Које пред *ат* имају *н* (од прилагателни имена, произведени са *ни*, прем да се слабо која сама говоре), н. п.

брс-нат	лис-нат	чвор-нат
кров-пат	рес-нат	шум-нат.

По производу иде међу ове ријечи и *илоснат* (*иљоснат*) ¹¹³ од *илосан*.

7) аст.

алат-аст	граор-аст	јагрз-аст
ашариј-аст	грив-аст	јастреб-аст
богаљ-аст	дежмек-аст	јогун-аст
брњ-аст	дорат-аст	каб-аст
броћ-аст	дрвен-аст	кит-аст }
будал-аст	дугуљ-аст	китн-аст }
буцм-аст	ђавол-аст	коврч-аст
вижл-аст	заруб-аст	кол-аст
врагол-аст	затуб-аст	корит-аст

крил-аст	мушкобан-аст	топал-аст
крун-аст	пепељ-аст	ћабл-аст
кук-аст	цјег-аст	ћуб-аст
куконос-аст	појас-аст	цвјет-аст
кулат-аст	приземљ-аст	црмгур-аст
кус-аст	прут-аст	црномањ-аст
лас-аст	путоног-аст	црноок-аст
лис-аст	ракљ-аст	} чарноок-аст
мајмун-аст	рачв-аст	
мед-аст	рес-аст	} шилер-аст
мркол-аст	руд-аст	
мург-аст	ружич-аст	} шиљер-аст.
мургов-аст	сулуд-аст	

8) КАСТ.

(Показују *мало* својство)

114	виц-каст	црвен-каст
	жућ-каст	црњ-каст
	зелен-каст	плаветн-икаст
	луц-каст	шупљ-икаст.
	румен-каст	

Последње двије ријечи добиле су благогласија ради *и* пред *каст*.

9) ИТ.

а) На само *ит*, н. п.

бремен-ит	ман-ит	ров-ит
бусен-ит	наоч-ит	сабор-ит
вјеч-ит	напрас-ит	склон-ит
времен-ит	непромјен-ит	скров-ит
глав-ит	} особ-ит-и	срд-ит
поглав-ит		пламен-ит
знамен-ит	племен-ит	стрмен-ит
истиш-ит	понос-ит	убој-ит
камен-ит	разбор-ит	чест-ит.
љут-ит	рјеч-ит	

б) Која пред *ит* имају *ов* или *ев*:

α) На *овит* :

ајгир-овит	вр-овит	мјеш-овит
асн-овит	глас-овит	мраз-овит
бар-овит	гор-овит	пјеск-овит
бнк-овит	дрн-овит	прњад-овит
брд-овит	дурн-овит	пруд-овит
вал-овит	јад-овит	сил-овит
вид-овит	јед-овит	стра-овит
вил-овит	киш-овит	шар-овит.
вир-овит	пла-овит	
вјетр-овит	љек-овит	

115

β) На *евит*, н. п.

змај-евит,	огњ-евит,	пољ-евит.
------------	-----------	-----------

10) *ив*.

а) На само *ив*, н. п.

жалост-ив	љен-ив	}	страш-ив
кашљ-ив	лењ-ив		}
крмељ-ив	милост-ив	}	
лежећ-ив	немилост-ив		}
лепореч-ив	плаш-ив		
лишај-ив	пљесн-ив		

б) На *љив*, н. п.

абраш-љив	крад-љив	сиц-љив
баг-љив	лаж-љив	смјеш-љив
бод-љив	пазор-љив	смрд-љив
болеш-љив	немар-љив	стид-љив
ваш-љив	осор-љив	страш-љив
гњев-љив	плач-љив	ћуд-љив
говор-љив	плаш-љив	урок-љив
досјет-љив	повод-љив	уш-љив
дрем-љив	подат-љив	црв-љив
завид-љив	сакаг-љив	шкод-љив.
загуш-љив	сав-љив	
кид-љив	свраб-љив	

116

Тугаљив и *сиљаљив* имају *а* пред *ив*.

11) ОВ и ЕВ.
(Посвојителна)

а) На *ов*, и то :

α) Која се цијела нигда не говоре, него само усјечена (од имена мушки на полугласно слово и на *о*), н. п.

Обрен-ов	јунак-ов	Здравк-ов
Младен-ов	војник-ов	Ранк-ов
Миладин-ов	сом-ов	бибер-ов
Живан-ов	међед-ов	бисер-ов
поп-ов	Вељк-ов	шећер-ов
кум-ов	Љивк-ов	и т. д.

Оваки неколико имена има и од средњега рода, н. п. *вранилов*, *жутилов*. Од *брат* говори се и *братов* и *братин*.

Која се имена суштествителна свршују на *ов* и на *ав*, од оних се овака прилагателна имена производе са *љев*, н. п. ¹¹⁷ *Јаков-љев*, *бјелов-љев*; *Владисав-љев*, *Станисав-љев*, *Милосав-љев* и т. д. Од овије последњи, која се свршују на *ав*, готово би се могло казати и по правилу, н. п. *Владисав-ов*, *Станисав-ов*; али се из презимена види, да је обичније са *љев*, н. п. *Владисављевић*, *Станисављевић* и т. д.

У Славенском се језику и овака прилагателна имена могу усјети, н. п. *Јаковљ*, *Иванљ*; од тога је у Српском језику остало (или се из Славенскога узело) *Јован* дан, *Иван* дан, *Стјепан* дан, *Трипу* дан; *Никољ* (од Николин) дан. (Ово је за оне Славенске надрикнуге, које вичу, да су ове ријечи *ипросте*!).

β) Која се говоре и цијела и усјечена (од дрвећа, и на полугласно слово и на *а*), н. п.

бор-ов	јел-ов	раст-ов
брез-ов	јов-ов	јавор-ов
бук-ов	клен-ов	смрек-ов
граб-ов	крушк-ов	цер-ов
јабук-ов	љеск-ов	и т. д.

¹¹⁸ Међу ова имена иде и *аатов*, и *винов* и *комов*. — *Буков* је од *бук* (од чега је *буква* произведена).

б) На *ев* (од ријечи, које на крају имају или у производу добијају *ђ*, *ж*, *ј*, *љ*, *њ*, *ч*, *ш*), и то :

α) Која се цијела не говоре, н. п.

Благој-ев	змај-ев	ковач-ев	
Радој-ев	ној-ев	јарч-ев	
Милој-ев	славуј-ев	стрич-ев	
Милош-ев	кнеж-ев	учитељ-ев	
Милић-ев	спуж-ев	смиљ-ев	
Ђурђ-ев	смуђ-ев		и т. д.

Од мушки имена, која се свршују на *ур* (с постојаним *а*), производе се овака прилагателна имена и на *ев* и на *ов*, н. п. *писарев* и *писаров*. Од *отац* каже се *очин*, мјесто *очев* (!); а Крањци, у који се отац зове *оча*, мј. *очин* имају *очев*!! Шило за огњило!

β) Од дрвећа, н. п. *гранич-ев*, *луч-ев*, *смрч-ев*, *руј-ев*.

12) ИН.

И ово су посвојителна прилагателна имена, од имена и женскога и мушкога| рода, која се свршују на *а* (и жен-¹¹⁹скога на *и*), п. п.

Стап-ин	Милет-ин	кћер-ин	
Милич-ин	Радоњ-ин	матер-ин	
Руж-ин	војвод-ин	стри-ин	
Ружич-ин	владич-ин	ујн-ин	
жен-ин	слуг-ин	пунич-ин	
Вуч-ин	ђеч-ин		и т. д.

У оваковим прилагателним именима, произведеним од ријечи, које се свршују на *ија*, може се *и* испред *н* и изоставити, п. п.

Милиј-ин	или	Милијн
Обрениј-ин	—	Обренијн
спај-ин	—	спајн
кадиј-ин	—	кадијн
ациј-ин	—	ацијн и т. д.

Будући да се ђекоја суштествителна имена по различним предјелима свршују на *о* или на *а* (као што је назначено на страни 79); тако се и овака посвојителна имена од њи свршују двојако, на *ов* или *ин*, н. п. *Божев* од *Божо*, и *Божин* од *Божа*; *Перов* од *Перо*, и *Перин* од *Пера*; *прот*¹²⁰ од *прото*, и *протин* од *прота* и т. д.

13) СКИ.

(Посвојителна, и не могу се усјећи)

а) Од имена суштествителни, п. п.

богојављен-ски		јесен-ски
брат-ски		каблар-ски
бундев-ски		кмет-ски
вин-ски		коњ-ски
војвод-ски		Косов-ски
гадљар-ски		лав-ски
гај-ски		лањ-ски
говедар-ски		ономлањ-ски
гор-ски	}	преклањ-ски
Светогор-ски		Морав-ски
Црногор-ски	}	Поморав-ски
господ-ски		мор-ски
град-ски		примор-ски
гуњ-ски		намастир-ски
двор-ски		манастир-ски
додол-ски		онострањ-ски
Дрин-ски	}	општин-ски
Прекодрин-ски		планин-ски
дуван-ски		рај-ски
Дунав-ски	}	Сав-ски
Подунав-ски		Посав-ски
ђавол-ски		свињ-ски
Задар-ски		свој-ски
збиљ-ски		сел-ски
Земун-ски		сео-ски
игуман-ски		сијен-ски
истин-ски		старин-ски
јаблан-ски		шум-ски
језер-ски		цар-ски
јемин-ски		и т. д.

121

Од имена суштествителна, која се свршују на *ија*, овака су прилагателна имена двојака, т. ј. по правилу, ^ги с додатком *и* пред *ски* (од посвојителни имена), п. п.

пустај-ски	или	пустајн-ски
ракиј-ски	—	ракијн-ски
ћурчиј-ски	—	ћурчијн-ски
спај-ски	—	спајн-ски и т. д.

Кад се овака имена производе од имена суштествителни на *ин*, које се у млож. броју избацује, онда се цијело *ин* (као и у другим ријечма *производни* слогови) изостави, н. п. *Арап-ски*, *Бугар-ски*, *грађан-ски*, *Латин-ски*, *ришћан-ски*, *касап-ски* и т. д. А од *Турчин* каже се *Турски*.

Кад се пак производе од имена суштествителни, која ¹²² на крају имају (или у производу добију) *ж*, *з*, *с*, *ћ*, *ч*, *ш*, онда се благогласија ради изостави *с* испред *ки*, н. п.

ајдуч-ки	Карловач-ки	небес-ки
варош-ки	Крагујевач-ки	Енглес-ки
враш-ки	Тршић-ки	Францус-ки
сиромаш-ки	Коренић-ки	и т. д.

Која суштествителна имена имају на крају два полу-гласна слова, од они овака прилагателна имена добијају *а* међу њи, н. п. *Босан-ски*, *земаљ-ски* (а у сложенима од *земља* изостави се цијело *ља*, н. п. *горњозем-ски*, *доњозем-ски*); или *ан* пред *ски*, н. п. *Јадран-ски* (од *Јадран-ин*), *Мачван-ски* (од *Мачван-ин*), *Пештан-ски* (као од *Пештанац*), *поштан-ски*. Од *во* и *ован* добију *уј* пред *ски* *волујски*, *овнујски*.

б) Од имена прилагателни (на *ов* или на *ев* или на *ин*), н. п.

агин-ски	зетов ски	невјестин-ски	
башин-ски	кметов-ски	оџин-ски	
братин-ски	кнезов-ски	пашин-ски	123
волов-ски	кумов-ски	попов-ски	
газдин-ски	маков-ски	сватов-ски.	

У овај ред иде и *Ђурђевски*, *Ивањски*, *Јовањски*, *Никољски*; а и *спаијнски*, *ракијнски* и т. д., као што је мало прије напоменуто.

14) ни.

(Посвојителна)

авдес-ни	бој-ни } убој-ни }	гроб-ни
барут-ни	водепич-ни	дукат-ни
бибер-ни	врат-ни	жит-ни
бисер-ни	глав-ни	задуш-ни
божић-ни } божит-њи }	горушич-ни	запад-ни
		зим-ни

зуб-ни	мед-ни	сјекир-ни)
испрос-ни	мес-ни	сикир-ни)
источ-ни	мјесеч-ни	синоћ-ни)
јав-ни	мотич-ни	синот-њи)
јуж-ни	мре-ни	сир-ни
калај-ни	народ-ни	сјевер-ни
каруч-ни	небес-ни	соб-ни
кач-ни	неђељ-ни	со(соо)-ни
кии-ни	ноћ-ни)	тавич-ни)
крај-ни)	пот-њи)	тамнич-ни)
скрај-ни)	окол-ни	тај-ни)
крв-ни	пазар-ни	потај-ни)
креч-ни	пер-ни	тар-ни)
¹²⁴ крс-ни	пет-ни	тарнич-ни)
куђељ-ни	пилч-ни	тор-ни
купус-ни	погреб-ни	укоп-ни
кућ-ни)	покој-ни	упис-ни
кут-њи)	пос-ни	цвјет-ни
лов-ни	рат-ни	час-ни
лубенич-ни	реп-ни	шећер-ни
луч-ни	руд-ни	и т. д.
љоб-ни	руч-ни	
љет-ни	сабор-ни	
прељет-ни	смрт-ни)	
према-љетни	самрт-ни)	
прољет-ни	себич-ни	

Која суштествителна имена имају на крају *н*, од оније се овака прилагателна производе само са *и* (јер се два подгласна слова тешко изговарају), н. п. *безимени* (мјесто *безимен-ни*), *истини* (м. *истин-ни*), *камени* (м. *камен-ни*), *стри* (м. *стри-ни*). А која имају *ст*, од оније прилагателна имена благогласија ради избацују *т* (као што је и код суштествителни имена назначено), н. п. *крсни*, од *крст*; *иосни*, од *иост*; *часни*, од *част*. Такоја пак благогласија ради доби-
¹²⁵ вају *а* пред *н*, н. п. *иушч-ани*, *сол-ани*, *сунч-ани*, *трегч-ани* игла, *девеч-ано* брдо. *Громовни* и *дуовни* су од прилагателни имена (*громов* и *дуов*); а *куиовни*, *невидовни*, *испросни*, *уписни* и *прељетни* од глагола.

15) Њи.

бад-њи
вечераш-њи

гор-њи
данаш-њи

до-њи	послед-њи }
зад-њи	пошљед-њи }
запад-њи	пото-њи
јесенаш-њи	пред-њи
јутрош-њи	преиспод-њи
крај-њи }	ред-њи
скрај-њи }	сред-њи
кут-њи	страж-њи
љетош-њи	тобож-њи
прољетош-њи	токорш-њи
ноћаш-њи	ускрш-њи.

Потоњи је од *потом*, па се *и* испред *њ* уклонило.

16) ШЊИ.

(Понајвише од нарјечија)

а) На само *ињи* (задржавши производно самогласно слово), н. п.

јако-шњи }	малопре-шњи	126
дојако-шњи }	тамо-шњи.	

б) Која благогласија ради добијају *а* пред *ињи*, н. п.

давн-ашњи	прв-ашњи
јучер-ашњи }	сад-ашњи }
прекјучер-ашњи }	досад-ашњи }
негд-ашњи	свагд-ашњи
овд-ашњи	сјутр-ашњи }
овогод-ашњи	прексјутр-ашњи }
ономад-ашњи }	скор-ашњи
опомадн-ашњи }	тад-ашњи.

Годишњи и *овогодишњи* имају *и* пред *ињи*.

17) АЊИ.

јучер-ањи, прекјучер-ањи, сад-ањи.

18) ИЊИ.

буд-ињи	ждрал-ињи
бу-ињи	кокош-ињи
году-бињи	мрав-ињи
гуј-ињи	оч-ињи.

19) ЈИ.

127	Бож-ји	коз-ји	пач-ји
	враж-ји	кокош-ји	пловч-ји
	врапч-ји	крепителич-ји	препелич-ји
	вуч-ји	кукавич-ји	рач-ји
	гушч-ји	ласич-ји	сврач-ји
	зеч-ји	ластавич-ји	сјенич-ји
	јазавч-ји	лисич-ји	тич-ји
	јаребич-ји } јеребич-ји }	мач-ји	ћур-ји
	јевERIC-ји } вјевERIC-ји }	миш-ји	чавч-ји
		овч-ји	човеч-ји
		пас-ји	штуч-ји.

20) ЉИ.

а) Од имена суштествителни, н. п.

брав-љи	жаб-љи	риб-љи
див-љи	крав-љи	сом-љи.

б) Од посвојителни прилагателни имена на *ов* и на *ев*, н. п.

дрозгов-љи	мужев-љи	синов-љи
керев-љи	осов-љи	чворков-љи.
косов-љи	пужев-љи	

21) И.

а) Од имена мушкога и женског рода, н. п.

128	враћ-и	јесењ-и	моруњ-и
	говеђ-и	кобиљ-и	шарањ-и.
	ђавољ-и	медвеђ-и } међеђ-и }	
	јелењ-и		

б) Од имена средњега рода, која се свршују на *е* и значе младе животиње, и то од род. надежа (претворивши *т* у *ћ*, као што с таким словима и у производу други ријечи бива), н. п.

ждребећ-и	јупећ-и	прасећ-и
јагњећ-и } јањећ-и }	крмећ-и	телећ-и.
јарећ-и	магарећ-и	
	пилећ-и	

По овом је правилу произведено *свињећи* и *срнећи*, прем да се данас не говори *свиње свињета* и *срне срнета*. Овђе

иде по производу и *есећи* од *исето*; а у *трећи* је цијело *ећи* производни слог.

22) ОК.

ВНС-ОК

Дуб-ОК

ЖЕСТ-ОК

ШПР-ОК.

23) ОМ.

ЛАК-ОМ,

ПИТ-ОМ,

ТР-ОМ.

129

24) ОВ.

ЈАЛ-ОВ,

ГОТ-ОВ,

СИР-ОВ.

25) О или Л.

а) На *ао* или *ал*, с непостојаним *а*, н. п. *нагао*, *округао*, *подмукао*, *свијетао*; *обал*, *топ-ал*.

б) На *ео*, н. п. *весео*, *невесео*, *кисео*.

Вел-ик, *гол-ем* и *дал-ек* немају друштва.

Осим ови, од различни ријечи, производни прилагателни имена, многа постају од глагола, и то:

а) Од *свакога* је глагола *страдателно* причастије прилагателно име, н. п. *знан*, *незнан*, *опран*, *неопран*, *поуздан*, *растркан*; *забле|нут*, *ћанут*; *клет*, *проклет*; *проливен*, *чужен*,¹³⁰ *папрен*, *смушен* (мјесто *смуштен*, *смућен*, од *смутити*?), *крштен*, *кићен*, *злаћен* и т. д.

б) Од *ђекоји средњи* глагола узело се и дјејствително причастије прошавшег времена (које се свршује на *о*) као прилагателно име, н. п. *врео*, *гњио*, *зрео*, *изгорео*, *кључио*, *пукао*, *неваљао*, *окорео*, *опузао*, *смрзао*, *усјао*; *остали*, *огријало сунце*, *умрли час*, *мркли мрак*. Међу ове ријечи иде и *потмоо* или *потмуо* (од *потамним*?).

в) Тако су од *ђекоји* глагола од дјејствителнога причастија садашњег времена постала прилагателна имена, на *ћ* или *ћу*, н. п. *врућ*, *имућ*, *могућ*, *речећ*; *болски*, *бријаћа* бритва,

јааћи коњ, *ораћа* земља, *илетића* игла, *стајаћа* кошуља, *теглећи* во, *текућа* вода, *шиваћа* игла и т. д.

131

IV. ПРИЛАГАТЕЛНА ИМЕНА

С Л О Ж Е Н А.

а) Од сложени суштествителни имена и нарјечија, п. п. *Бијоградски*, *војводин*, *коловођин*, *подоунавски* (од *подоунавље*) *поцерски* (од *поцерје*), *прекодрински* (од *прекодриње*), *прољетни*, *посиначки*, *познабожачки*, *ускрићни*, *западни*, *источни*, *народни*, *удадбени*, *богојављенски*; *ирекјучерањи*, *ономадашњи*, *ономлањски*, *синоћни* и т. д.

б) С *предлозима*, н. п.

без: { безазлен, безбожан, безводан, безглаван, безгрјешан,
бес: { бездушан, безимени, безмитни, безобразан, безуман, беспослен, бесребрни.

до: довољан.

за: задовољан, задружан, зазоран, залудан, замашан, заручан.

из: издашан, изобилан.

на: назадан, назубан, наказан, накан, налик, наочит, напредан.

¹³² *о*: оближњи, озимачна крава, окоран, | окретан, опор (опоран),
оправан, осочан, отрован, отужан.

од: одморан.

иа: начисти (н. п. понеђељник).

ио: побожан, повољан, поклапац, покоран, понашан, послушан, постидан, потребан.

иод: подводан.

ире: прекоран, преправан, пресртац, претежнији.

при: приземљаст, прикладан, приличан.

про: пробитачан, прокисео, проклет, просјед, простран.

риз: { разборит, разговијетан, разговоран, различан, разуман,

рас: { распојас.

с: | самртан, скозна (коза), скотна (мачка), смјеран, срочан,
са: | дан, срочан, стеона (крава), згодан.
з: }

су: суждребна (кобила), супрасна (крмача), суштена (кучка).

у: увршан, угодан, удесан, уморан, унисни, упоран.

Неколика предлога мијешају се у значење прилагателни имена: а) *пре* (значи *врло*, или више него што треба), п. п.

прекрасан, предобар, превелик, прездрав и т. д. β) *по* (с простим прилагателним именима значи, од прилике, *довољно*¹³³ (Њемачко *ziemlich*), са степеном сравнителним *још мало*, а с превосходним *готово*), н. п. *повелики, пократак, подугачак; побољи, повећи; понајбољи, понајлепши* и т. д. γ) *на* (само са неколика прилагателна имена значи *мало*), н. п. *наглув, накисео, накрив*.

в) С нарјечијем *не*, н. п. *неблагодаран, невјеран, невјешт, невољан, нејак, немоћан, непокоран, непослушан, несносан, несташан, неук* и т. д.

г) С именима суштествителним (ће се обично прима о у сриједу), и то:

α) Ће је најприје име прилагателно, н. п.

бјело-грли	дуго-нокт	меко-уст
бјело-лик	дуго-рук	младо-лик
бјело-ног	дуго-реп	плаво-ок
босо-ног	злато-кос	пласно-глав
бућо-глав	злато-крили	танко-вр
вито-рог	зло-ћуд	тврдо-глав
врто-глав	зло-чест	тврдо-уст
голо-брад	кре-зуб	тупо-глав
голо-врат	криво-врат	црно-кос
голо-глав	криво-глав	црно-ок
голо-трб	криво-ног	чарно-ок.
добро-ћуд	крњо-рог	
дуго-врат	меко-пут	

134

β) Ће је у почетку суштествително име, а прилагателно на крају, н. п.

бјесо-мучан	сило-дрцан
бого-дан	сњего-падан
бого-носни	средо-вијечан
вода-плаван	средо-зимни
горо-падан	средо-посни
куко-носаст	чудо-творан.
путо-ногаст	

д) С другим именима прилагателним, и то:

α) Која показују својство, н. п.

благо-даран	прђе-уснаст
благо-частиви	само-вољан
голо-брадаст	само-жив
дуго-вјечан	само-ран
зло-вољан	само-сздани
зло-ран	само-твор
зло-ћуд-ан	старо-ставни
ино-косан	суво-паран
лепо-речив	танко-вијаст
мило-крван	цјело-купан.

135 β) Која показују посвојавање (од суштествителни имена, која имају узасе прилагателно), н. н.

горњо-земски	старо-сватски
доњо-земски	Суво-долски
Ново-пазарски	Црно-горски
Ново-селски	Црно-ријечки
Свето-горски	и т. д.

ђ) Од имена бројителни, н. н.

дво-губ	тро-струк
дво-личан	тро-љетни
дво-струк	тро-пол
једно-лик	четворо-струк
седморо-струк	шесто-крили
тро-глав	шесто-перни.

е) Од два суштествителна имена, н. н.

змијо-глав	свило-рун
исо-глав	сребро-кос.
свило-кос	

Међу сложена прилагателна имена иде и *све-могући*, *све-знали*, *млого-знали* и *себе-знао*.

[Овој радњи Вуковој има неуместан приговор *М. Светића* у напомену чланку (недовршеном) „Ѕзык Србскій, Ображавање Србски речій,“ у 18. свесци „Српскога Летописа“ (за год. 1829. св. 3.), на стр. 92. А какве је вредности тај Светићев чланак, показао је Вук — по други пут изазван Светићевом књижицом „Ситнице Ѕзко-словне, I“ (Нови Сад, 1837.) — у свом „Одговору на Ситнице Јези-кословне Г. Ј. Хаџића = М. Светића“ (Беч, 1839.), на стр. 9. и 10. И овај други Светићев посао и Вуков одговор види у III. књизи ових „Скупиљ. грамат. и полем. списа“ Вукових.]

XXVII.

1.

О Б І А В Л Е Н И Е

[О књизи „Луке Милованова *Опит наставлења к Србској Сличноречности и Слогомјерју или Просодији.*“ — На 4^о, 1 лист.]

Лука Милованов Георгиевић, бивши учитељ Пештански, ^[1а] кои је у почетку 1829 године у Будиму умрѣо, написао је још 1810 године правила нашега *Стихотворства* под именом: „Луке Милованова *опит наставлења к Србској Сличноречности и Слогомјерју или Просодији*“; но због различни узрока није иј за живота свога могао на свет издати. Ја мислим, да се ова књига ничим боље не може препоручити, него своим садржањем, које се ево овде поставља:

„Предсловје. I. диел. *Увод. О Сличноречности.* Што јест сличноречност? Што јест Слогомјерје? Што јест Слог? Што су писмена? Колико има писмена или знакова такви у нашем Србском језику? Колико струк јест слог? Што је дуги слог? Што јест кратак слог? Што јест обшти слог? Од куда ова различност слогова? Је су ли сви слогови дугачки како и кратки једног рода? Има ли штогодъ, чим би се ова различност у писанју назначити могла? Како се зову ови особни знаци, и колико и има? Будући ова различност слогова очевидна јест, и у изговарању сматрати се мора, не били свакога слога таковог свој знак у писанју поставити требало? Имају ли слогови јоште особити какови свој знак? Поглавак I. *О Слогомјерју.* §. 1. у простим речма. Како се раздијељују речи просте? Речи једносложне какви слог дају? Каково сло-

гоміеріе имају речи двојесложне? Каково слогоміеріе имају речи тројесложне? Каково слогоміеріе имају речи четворосложне? Како се речи петоросложне просте розміравају? §. 2. У сложеним речма. На што треба у сложеним речма мотрити? Поглавак II. *О чланцима сличноредака*. Што јест чланак? Колико има чланака? — Поглавак III. *О сличноредцима*. Што јест стих? Како се раздіелују сличноредци? Кад се зове сличноредак прост, а кад сміешан? Кољко врсти има једнообразни сличноредака? Како се они једноставни сличноредци по кољкости чланака разликују? 1. Род прости сличноредака. Дугократци. 2. Род прости сличноредака. Кратководузи. 3. Род прости сличноредака. Дугодвократци. (dactili) сличноредци сміешани. Поглавак IV. *О усіеку или Улому*. Што јест усіек сличноредка или улом? Имају ли усіеци у сваком стиху міесто? Гди треба піесмотрорцу ставити усіек? Поглавак V. *О слику*. Што јест слик? Кољкострук јест слик? На што се има у слику мотрити? Има ли безслични стихова? О редцима, коїи ни слогоміеріа, ни поредности чланачне, ни горе споменуће сличности праве имају, а под именом сличноредака стоіе. Како бива сличноредак и поред слогоміерности и поредка чланачног нечист? Како се зове нечист или неправилан слик? Сливови горе поменути триу родова коїи су изборно добри, и коїи нису? 1. Род сликова мужески. а) Врло добри. б) Средње добри. в) недобри или нечисти. 2. Род сликова женски. а) Врло добри. б) средње добри. в) недобри или нечисти. 3. Род сликова діетинњи. а) Добри. б) и в). Поглавак VI. *О слободности везаног списа*. Шта се [16] *разумева под именом слободности везаного| списа или Стихотворства? 1. Скратња, 2. Продужња. 3. Преметња. 4. Преміена. II. Діел. Піесме, коіе из њемачкога језика преведене, коіе састављене, и кољко се за сад дало, по горе назначеним слогоміеріа правиліма уредјена [-e]. 1. Мила, коју ја мислим (по Биргеру); 2. На пчеле (по тому истому); 3. Мојоі діеци на Маіалес; 4. Позивање прољетња (из њемачког Календара превод); 5. Природе право (по Биргеру); 6. Пиначка (по тому истом); 7. На књижицу за ново љетни дар; 8. Слава љубве (по Биргеру); 9. О погребу Митра Поповића Калфе трговачког из Мохача; 10. Цвіетње (по Шпрайберу); 11. Надежда (по Биргеру); 12. Смілька (из Ваіса); 13. Хвала Фантазији (по Виншеру). — Разміера сличноре-*

дака у предложеним лирическим піесмама. *Пословіе Читателю. Изіясненіе речи нѣки, коіе се виде сумнителне.*“

Никоме ниіе нужде доказивати, колико су правила ова важна за свакога нашег књижевника; они пак читателѣи и читателѣице, кои толико за правила немаре, читаће помнуте песме и друге различне, по своі књиизи као посеіане, стихове са особитом радости.

Књига ће ова у свему од слова до слова бити онако наштампана, као што се у мене Лукином руком написана налази; ја ћу у особитом предговору назначити нешто од Лукина житіа, и куд се оваі рукопис повлачио, док је најпосле мени у руке допао. Она ће бити око 10 штампани табака велика, и цена іоі је 2 Форинте W. W. или 48 краіцара у сребру. Време пренумерациіе траіаће до конца месеца Маіа ове године. До тога времена што ко скупи пренумеранта, нека изволи нѣнова имена с новцима заіедно послати или мени у земун, или у Пешту Г. *Јосифу Миловуку*, кои ће о Пештанскоме Вашару у месецу Августу и Књиге свима раздати и разаслати. Сваки Г. Скупителѣ, коіи пошалье десет пренумеранта, добиће іеданаесту Књигу на дар.

Когод зна, како се наше Књиге штапау и продаіу, нико неће помислити, да се ова Књига издаіе какове трговине ради, а особито кад чуіе, да она за свога Списателѣа мора платити 110 Форинти дуга! И какогод што сам се ја из іедине дубави и ревности к нашему књижеству примио овога сирочета, тако се надам, да ће му и родољубиви Г.Г. Скупителѣи и Читателѣи, као највећи Меценати данашњега Књижества нашега, драговољно руку помоћи пружити, да би га на свет извели.

У Земуну 17. Јануаріа 1832 године.

Вук Стеф. Караѣић.

[Књига је ова изишла на свет у год. 1833. Вуков предговор види даље, под 2., на стр. 374.—383., а само „Наставлење к Србској Сличноречности“ у „Додатку“ на стр. 461.—510.]

ПРЕДГОВОР ИЗДАТЕЉЕВ

[Књизи „Луке Милованова *Опит наставлења к Србској Сличноречности и Слогомјерју или Просодици*,” стр. в.—у.*]

Списатељ ове књиге, *Лука Милованов Георгијевић*, родно се у Босни у најви Сребрничкој, у кнежини, која се зове *Осат*. Отац његов, *Милован Георгијевић*, који је био дунђерин, као што су готово сви Осаћани, досели се пред последњи Турски и Австријски рат у Срем, и донесе Луку од две године дана. Изнајпре намести му се отац с фамилијом својом више Варадина у селу Черевиху, и стане радити свој занат; но уз Турски рат ишао је двапут у фрајкоре, и последњи пут био је постао стражмештер. Пошто се фрајкора сасвим избави, он се, као дунђерин, намести у Винковцима, где је и умр'о 1820. године у старости око 80 година.

Лука је у Винковцима учио Српски и Немачки и изучио шест Латински школа, у Сегедину је свршио философију, а у Пешти права Маџарска и постао јурат. Године 1810., кад је ову књижницу писао, био је Српски учитељ у Пешти. По том негде на великоме мразу пође у Ирму к Руским певцима, које је учио математици, и озебао ушавши у врућу собу, *оглуне* у једанпут. Тако изгубивши једно од најглавнијиј чувствa, не само што више није могао учитељовати, него се учини и као судудаст, и *проишје се*. Оставивши учитељство, стане, као јурат, писати код адвоката, а особито у Будиму код покојнога Глигорија Димића, који му је много добра чинио: а после неколике године узме га Будимски владика. покојни Бонпсије Поповић, да му којекакве књиге преводи

[* Цео овај спис види даље у „Додатку” под бр. в., на стр. 461.—510. ове књиге.]

с Латинскога језика и преписује.¹⁾ Од владике је имао 10 форинти В. В. па месец, рану, и *вина*, колико му је тре-^а бало (јер трезан није могао ништа радити, а за ракију није марио), а и по коју аљину. Тако се управо може рећи, да му је у тој новој служби било врло добро. Кад владика у почетку 1828. године, на особиту његову несрећу, умре, он онда тек остане права сирота, и стане опет наново адвокати-ма и другоме штокоме којешта преписивати, али је већ био ослабио, а и очи га почеле издавати. Владика му је у тестаменту био оставио 300 форинти В. В., но он није имао среће, да то добије. Тако у правој сиротињи умре у Будиму 23. Нојемврија 1828. године, не имајући од рођења више од 44 године. Био је раста средњега, више риђ, него црно-мањаст, врло шљив, и до смрти *поштен човек*.

Из предговора Лукиног на страни III. и IV. види се, да је ова књига била готова 1810. године, и зашто се онда^б није наштампала. Године 1814. у пролеће саставши се ја с њим у Будиму, и разумевши за историју њену, замолим га, да је да мени, да је о свом трошку штампам у Бечу. Он на то пристане радо, али кад ми је донесе, неки листови од рукописа подерани, неки упрљани (н. п. он завијао у њи кобасице или печено месо), а неки сасвим погубљени; тако сам га морао наново молити, да је препише и потпуни, и да би он то радије и лакше учинио, примим га к себи у квартир. Кад је тако преправљену онога лета донесем у Беч, ато, несрећом њеном, ондашњи цензор наши књига, Г. *Колитар*, отишао пословима царске библијотеке у Париз; и тако не могући је штампати, вратим рукопис Луки оне јесени опет натраг. Године 1828. бавећи се у Будиму запитам Луку, који је к мени, као своме пријатељу и *земљаку* (јер од Јадра до Осата не ће бити пуна два дана) често долазио, где му је онај рукопис, а он ми одговори, да је опет онако разба-чен, као што је био и 1814. године. По том га којекако на-говорим, да га још једном искупи и потпуни, па док^с се ја •

¹⁾ Од оне књига, које је Лука преводио и преписивао, владика је пеке за живота свога издао на свет, но Лука њи није писао онаквим језиком, као што су штампане, него ји је писао, како је он мислио да је најбоље Српски, па је владика после с другима *поправљао*, или управо рећи *квалрио*. Лука је сам^а имао обичај одговорити, кад га је ко о том запитао: „Ја напишем, како звам, и како мислим, да је Српски најбоље, па после владика и * * * *штроје* по његовој вољи.“

вратим из Србије, да гледамо како да га издамо. Но кад ја у пролеће 1829. године дођем из Србије у Будим, ато он умр'о, по рукопис заиста преправио и на смрти наручио, да се мени преда. Ја особито благодарим Госпођи *Ефросинији Димки*, и Госпођи *Јулијани Поиовић* и њеној кћери Госпођици *Марији*, што се ова жеља и препорука Лукина извршила.

Сад је ова књига штампана из онога истог рукописа, који је Лука 1814. године преписивао код мене, само су гдекоји листови, ваља да, који су били погубљени или подерани, наново преписани. Она је у свему наштампана од слова до слова онако, као што је Лукином руком писана, осим што је метнуто *ђ* место *дъ*, *љ* место *лъ*, *њ* место *нь*, *ћ* место *ть*, а *ј* место *і*. За то мислим да ме по правди нико не може кривити, јер Лука сам каже на страни 16. и 17., да место ова четири прва гласа (*ђ*, *љ*, *њ*, *ћ*) за *невољу* пише тако по два слова, док у штампани не добију сливен и прост знак; а *ј* не само што је прописујући Звеканов гробни натпис ^ж писао, и мени говорио, да тако жели своју књигу штампати, него је и у самоме овом рукопису на гдекојим местима, особито што је после поправљао, право *ј* писао.

Истина да је Лука, као што се из његова предговора види, пишући ову књигу имао право мњеније о Српскоме језику и књижевству; али се онет у њој налазе готово све обичне погрешке данашњи наши списатеља, а особито *непостојанство* свакога рода у писању различни речи, п. п. *Србскому* и *Сербског*, *први* и *црвог*, *држати* и *обдржавају*, *црножучје* и *црножучје*, *срце*, *с'рдце* и *срдце*; *свјету* и *свиету*, *диел* и *дјел*, *рједко* и *редко*, *разумети* и *разумјевајући*, *лјео*, *лео*, *лео* и *л'ео*; *гдикоји* и *гдјеког*; *штогод*, *штогод* и *штогод*; *млоге* и *многе*, *страх* и *стра*, *цјесма* и *цјесна*, *одзиве* и *отзиве*, *састављају* и *собрати*, *мисао* и *мисал*, *свободна* и *слобода*, *светчани* и *свечан* и т. д. *Вредни* на страни 14. значи *шкодљиви*, а *вреди* на страни 117. значи *сѣ іѣ wertѣ*. — Тако, ваља да држећи се етимологије, не само што има *грозђа* (место *грожђа*), *уиускао* (м. *уиушкао*), *уишшу* (м. *уишшу*, за које и у Славенским Граматикама има правило), него и *лако* (м. *лако*), и *обвикли* (м. *обикли*, као и *обичај* на страни 16.) — *Морја* и *морју* не знам, или је писао држећи се Славенскога (као и *њеки*, *њеколико* и *нешто*, место *неки*, *неколико* и *нешто*), или је примио из

Рватски речника (Крањскога наречија), као по свој прилици и *тежеје*, *тежји*, *горји*, *најгорје*, *највише* и *тише*. — *Кошнице* (м. *кошнице*) ја у народу нашем никад нисам чуо да се говори. — И у самоме *сирезању глагола* налази се неколико погрешака (дакле онакн, за које Лука на страни 60. кара Дошеновића!), н. п. *изискивајући* (м. *изискујући*, као што је и на страни 117.), *подизајуће* и *преподизајуће* (м. *подизуће* и *преподизуће*, као што је и на стр. 21.), *дизајући* (м. *дизући*), *дајећ'* (м. *дајућ'*, као што је и на стр. 96.), *разваљива* (м. *разваљује*), *вучућ'* (м. *вукућ'*), *скраћиваш* (м. *скраћујеш*), *обмањивај* (м. *обмањуј*). По моме мњенију и "*појећ'*" је погрешено место *појућ'*, јер колико се год могу опоменути, да сам у народу нашем чуо овај глагол, све сам га слушао на *ем* (*појем*), а не на *им* (*појим*), а и у Славенском језику не каже се *поиши*, *поит*, него *поеши*, *поет*. *Зажезу* место *зажегу* може за *невољу* поднети, али ја мислим, да је обичније и правилније друго. — На страни II. у другој врсти од озго *зато* је сасвим сувише. — Но све ове погрешке сваки ће читатељ Луки радо опростити, кад помисли: 1) Да је ово *прва* његова књига; 2) Да је писана пре 23 године; 3) Да је он сам није издао; 4) Да је почетак свакога посла, а особито овакога, и у оваким опстојатељствима (као што су данашњи наши списатеља) тежак; 5) Да се оваке погрешке налазе и *данас* у књигама први наши списатеља, који се од толико година с писањем и с издавањем књига забављају. Да је Лука сам ову књигу издао, јамачно би он гдекоје погрешке, особито што се тиче непостојанства, поправио; истина да сам то могао и ја учинити, али нисам тео (нити сам смео), јер кад би сам по својој вољи почео поправљати, не би сам знао, где би се уставео, па би нај-после књига изишла написана по моме данашњем мњенију, а не по Лукину ондашњем.

Све ово, што је до сад казано, казано је о *књизи ваопште*, сад ваља штогод проговорити и о садржању *ове* књиге; и тако:

1) На страни 14., 15., и 16., није најбоље одређена разлика изеђу *и* и *і*. Нити је *і* половина *и*, нити је *и* од два *і* начињено (као што мисли и Г. *Адам Драгосављевић* у 26. ч. Српскога љетописа на страни 57., 59., и 60.); него је наше *и* Грчко *И* (ета, *η*), које Грци у време св. Ђиријла већ нису више изговарали као *е*, него као ми данас што *и*

изговарамо; а *i* је Грчко јота (*i*), које је у стари Грка пред самогласним словима свагда било самогласно слово и чинило слог за себе; тако и у најстаријим Славенским рукописима (н. п. у Остромирову јеванђелију од године 1057.), да се не би јакѡкѡ читало у два слога (*Јаков*), налази се написано *Ĳѡкѡкѡ*; тако се из исти узрока налази написано *Ĳѡдѡи*, место *Ĳѡдѡи* и т. д. За то је св. Кирило, као што је и пре напомињато, за Славенски језик *свезао* *а, ѡ, оу, са ѿ* (да му се по Грчком изговору не би читало *и-а, и-ѡ, и-оу*), те начинио *ѡ, ѡѡ, ѡѡѡ*. — Исто тако Лука није управо знао, где ће писати *ј*, н. п. он пише *није* и *прие*; *другојачије, основаније, обширније, напредније*, а на стр. 41. и 43. *милије*; на стр. 30. *дѡију*, а на 54. *дѡиу*. Имена сушствителна, која се свршују на *ија* обично пише без *ј* (*иа*), н. п. *Дѡма, Аматузиа, просодије, просодии*; а да је у оваким речма писао *ј* после *и*, онда на страни 72. не би морало бити *Азји*, него *Азиј'*, које не само што би према говору и разуму било правилније, него би се и боље слагало с *класи!*

2) Сва правила, која су у првој половини ове књижице (од стране 11. до 71.) важна су и преважна за све наше стихотворце: али је најважнија ствар овде *просодија* или *слоγοмерје*. Да ће се у свему овоме, као у првоме огледу, наћи погрешака и недостатака, то се разуме само од себе; али кад је једанпут само оволико учињено, сад ће се ласно моћи поправити, што је погрешено, и додати, што недостаје. Од сад ће моћи Луку поправити и онај, који је до сад много и много мање од њега знао. Тако се и ја усуђујем овде, као мимогред, назначити нешто и о томе. а) Сваки ће прави читатељ ове књиге казати, да би на страни 19. ваљало *примерима* да је показано, за које слоге Лука мисли, да не иду ни у први род кратки, ни у три рода дугачки слогова. и т. д. Пример, који је он о том, као мимогред, под звездом показао, врло је рђав, јер између *црвен* (*rotŭ*) и *црѡи* (*die Rŏtŭe*) разлика је у гласу, какогод и у значењу (ако није још већа); но о том ћемо после мало више говорити. Исто би тако нужни били примери и на страни 30. од озго на два места, где се говори о речима, које имају по два пригласила. А и на страни 67. не би с горега било, да је примером показано, које су то у Српском језику речи, *из почетка скраћене* (у обичном говору). — б) На страни 27. и 34. каже Лука, да *јунак, орач, коѡач* на *првом слогу не-*

мају пригласила, и зато да је у оваким речма први слог кратак, а други дугачак. Мени се чини, да је о овим речма врло мало казато, једно, што оваке речи имају на првом слогу пригласило подижуће (´), као што је казато у Граматици поред Српскога речника на страни XXXVI. а друго, што овакве речи има много, и од различни врсти, у нашем језику, н. п. *овчар, козар, ковац, ратар; црвен* (die Röhre), *зелен* (die Grüne), *стрмен* (die Steife); *камен, кремен, пламен, грумен; помоћ, немоћ; милост, радост, жалост; крвав; свети, добри; света, свето; светим, светом; водѣ* (у род. јед.), *водом; играм, играш, игра, играј; чиним, мељем; онај, овај; тако, туда, свуда, овда, онда, тада* и т. д. У свима оваким речма први се слог изговара *оштрије* од другога, а други се *отеже* више од првога. Може бити да би се према Грчкој просодији могло казати, да је на првом слогу акценат, а други слог да је дугачак; у нас пак ваља да се одреди, или ће оваке речи бити *јамби* (v —), као што је Лука на страни 27. и 34. *казао*, или *трохеји* (— v), као што ји је овде у својим песмама *употрбљавао* (н. п.

Како ми се мила смије.

Слађа н од медног муста.

Тко ли медни њој глас даде.

Онај, од ког славуј, шева.

Онај, од ког лабуд прима.

Хвалим милост срдцем правим.

Пустош ову, весно мила.

Онда расте, онда цвјета,

Зелен красн сва дрвета.

Једва чека, зове хај.

Лепо време мјесец Мај.

Губи зима спомен свој.

О! поити помоћ дати.

И мој бокал разби́ти.

Камен срце њено и т. д.),

или *сиондеји* (— —), или ће се оставити стихотворцима на вољу, да ји употребљавају, како им кад затреба. Уз то се такођер мора одредити, како ће се оваки слогови употребљавати у оним речма, које имају више слогова од два, и где слогови с пригласилима нису један до другога, н. п. *госиодѡр*, *иремѡтање*, *гдлѡтан*, *грађанче*, *јздисање*, *гордиадник* и т. д. Лука је оваке речи употребљавао, како му је кад какав слог требао, н. п. у *слушајте*, *сисајте*, *будете* слогови су с пригласилом подижућим узети за дугачке, а с преподижућим за кратке (као и они последњи, на којима никакога пригласила нема!); а у *и украси*, *и уљуди*, *дај уживај*, *од жене* сасвим на против. — в) На много је места Лука овде, по обичном говору судећи, очевидно узео слог дугачак место краткога, а кратак место дугачкога, н. п.

Бјелог лица *руменило*.

Не б' *жалио* сад умрети.

И *суђена* мени није.

Много *добити*.

Красне *находи*.

Носи *прољеће*.

Цвјет *неотима*.

Један *пољубак*.

Услађује њоме нас.

Весели се свака твар.

Сви *весели* дакле стојмо.

Оди к мени *голубице*.

Узбрати[—] има[—]м власт.

Прстом ме[—] обори[—].

За свјетилник[—] ума.

Пун вина[—] нагута.

Обасјава[—] сутра зрак.

Даје гроб[—] постеле[—]у.

Почуј, о надеждо[—].

Ти страх[—] погибели[—] (а на страни 78. Страх, погибел[—] дше сав) и т. д. Тако је може бити натегнуто и у стиховима :

Пића нека ми[—] траје[—], и :

Ту Закона[—] јест наставник[—].

Истина да Лука каже на страни 69., да стихотворац може за невољу („и то красоте неке ради у изговору?“) узети слог кратак место дугачкога, и дугачак место краткога; но ја мислим, да је ово правило врло рђаво. Јер ако се оно прими, онда учени стихотворци имају изговор за сваку погрешку своју у овоме, и добијају власт, против[—] правила правилне стихове писати; онда и у народним нашим песмама не би било ни једне погрешке у просодији.*) — г) На|

*) Ја сам у првој књизи народни наши песама (у Липисци 1824. године) напоменуо нешто и о правилима и о просодији исти песама, о чему је напомињао и Рецензент прве књижнице народни наши песама, Г. Јаков Грим (у Wiener Allg. Lit. Zeit. 1816. Mon. Sept. Nr. 74.); но у 17. ч. Српскога љетописа на страни 98—102. Господ. П. Б. против тога између осталог показује, да у нашим народним песмама нема ни поетически стопа, ни сломерја, нити и каки други правила, осим броја слогова и одмора; и да у истраживању сломерја ови песама не треба гледати на подизање и спуштање гласа у певању (мелодијски тон), као што смо ми гледали, и тиме се варали. Прочитавши ја сад наново и оно, што сам о том писао, и што Г. П. Б. против тога каже, остајем (што се главне ствари тиче) опет на ономе, што сам онда казао, и тако мислим, да је Г. П. Б. на брзу руку о овом пресудио, и мене и поменутога Г. Рецензента на правди окривно. Овде није место, примерима о том уверавати Г. П. Б. (а код штампане књиге готово то није ни нужно) и истраживати разлику између мелодијског тона и просодије, него ћу му накратко казати ово: а) Број слогова и одмор то су у нашим народним песмама главна и једина правила, на која је песмотворац назно (но и то не осећајући, него само држећи се ува и гласа у певању), а поетическе стопе и сломерје по својстоу језика (у опом броју сло-

« страни 67. међу примерима, како стихотворац реч у среди скратити може, поставља Лука и мо'м место мојему, које не р би требало, јер се мом и моме говори тако, као и мојему; а што се год у обичном говору говори, онде не треба мести знака, да је што изостављено. Тако би он боље учинио, да је код Сред (на стр. 88.) назначио, да је скраћено из почетка (место *усред*), него што је таке знаке метао код речи, које се и онако говоре, н. п. *јошт'*, *к' твојем*, *угодним'* и т. д. Исто тако Лука на номенутој страни за пример

р гова п с оним одмором) намести се само од себе (тако је могао и Омир по својству оцадњег Грчког језика у егзаметрима сневати Илијаду и Одисеу и не мислећи о слономерју, као н. п., што није мислио ни Дошен, пишући Аждају седмоглавну четворостоним трохејима); б) Ја нити сам онда мислио, нити мислим сад, да су наше народне песме по слономерју *без погрешке*, него сам мислио, и сад мислим, да се у свакоме роду њихови стихова познаје, какво је слономерје *требило да буде*, па што није по опоме, оно је *погрешно*, као што се (где мање где више) налази и код најзнатијих учених стихотвораца свију народа; в) Ја мислим, да метрум или слономерје многи наши народни песама може ласно познати не само учени и у овом послу вешт Србин, него и Немац и Енглец и Француз, који ни једне речи Српски не зна, него само да му се песма неколико пута прочита или *отпева* (пored свега онога, што Г. П. Б. говори о разлици између мелодијскога тона и просодике, ја му опет слободно могу казати, да се певање гдекоји песама *јавно* управља по слономерју — а у погрешним стопама *слономерје по певању*; — о том би се он сам могао уверити, да чује, н. п., како се у коду пева *Расла танка јелика*, н: *Ајд' у коло, сејо маја*). Ја не знам, какав би у овоме послу вешт Србин могао казати, да, н. п. у стиховима :

Боги моли младо момче :
Дај ми, Боже, златне рого,
Да прободем бору кору

нису по четири трохејске стопе? Или у стиховима :

Расла танка јелика
На два брда велика.
То не били јелика,
Већ девојка Велика

да нису из почетка два трохеја, а на крају дактил? Или у стиховима :

Порани рано на воду,
Од злата нашо јабучку,
Дадо је ону да дели

да нису у почетку н на крају дактил, а у средњи трохеји? Или у стиховима :

Прођо гору, прођо другу и трећу
Ајд' у гори зелни боре листеа —
Ајде, Дука, ајде Лека на војску.
Дука Лека спреми коња да иде,
Вјерна љуба држи коња и плаче :
Лино, Дука, јаво Лека војводи!

да нису по четири трохеја и на крају по један дактил? На кад се у нашим народним песамама нађе више оваки правилни стихова (или и сами стопи), него неправилни, не ће ли онда и Г. П. Б. признати, да је оно, што је правилно, *правило*, а оно, што је неправилно, *погрешка*?

у стихотворству *продужени* речи узима *њиме* и *њојзи*, које се обадве речи говоре и у обичном говору. Прави, и особити, примера о овоме има у нашим народним песмама, н. п.

Пије вино Краљевићу Марко;
 Да зна краље, како ја што знадем.
 Ђе погибе славни кнеже Лазо.
 Ђе погибе Вуче Бранковићу.
 У Жабљака у постојбину му.
 Дође везир у Призрена града и т. д.

Да ко овако у говору рекне, било би наопако; а у песмама је тако обично, да нико и не осећа, да је против језика. Па оваки додатака има у нашим народним песмама не само на крају речи, него и у среди, н. п.

Па призива старца Недијељка.
 У Млијетку граду Латинскоме.
 Кад то рече Сијењанин Ива.
 Кад то чули Сијењски јунаци.
 И дођемо здраво у Сијење и т. д.

Тако се опомињем, да сам слушао, где се пева и *Книјеже*, место *кнеже*; а тако је по свој прилици и *голијесно* благо постало од *големо* благо. Но Лука се и у осталом врло мало (или управо рећи, није ни мало) обзирао на наше народне песме (којије истина онда још није ни било наштампани); а може бити да би најбоље и најприличније било, да се оне поставе за темељ и за углед учене наше поезије. — д) На страни 92. у стиху *Свечан гај наш сутра* нема два слога, које може бити да је Лука у преписивању изоставио.

Но поред свију ови поменути (а и други оваки, које би у ко нашао) погрешака може се слободно казати, да је Лука био прави естетически мајстор начинити стихове; и са самом овом, овако после смрти његове издатом књижицом, заслужује место међу првим нашим списатељима дојакошњег и данашњег времена, а да је којом срећом, од како је почео писати, једнако писао и књиге издавао, могао је бити први Српски класически списатељ.

У Бечу 22. Фебр. 1833. године.

Вук Стеф. Караџић.

Д О Д А Т А К

А.

1.

ВУКА СТЕФ. КАРАЦИЋА,

[1a

Философије доктора; Санктпетербуршкога вољнога општества љубитеља Руске словесности, и Краковскога ученога - и Тирингско-Саксонскога друштва за истраживање отечествене старине члена кореспондента

О Г Л Е Д И

СВЕТОГА ПИСМА

ИЛИ

СРПСКОМ ЈЕЗИКУ.

У ЛИПИСЦИ,

У ШТАМПАРИЈИ БРЕЈТКОПФА И ЕРТЈА

1824.

[Мања 8^о, 1 лист, IV и 25 стр. — Други је написани лист :]

Огледи Светога Писма на Српском Језику. — Versionis Novi Testamente Serbicae Specimina auctore Wuk Stephanide Karadschitsch Philosoph. Doctore. Praefatus est Joannes Severinus Vater Theol. Dr. et Prof. Halensis. — Vindobonae 1824 prost. ap. Antonium Strauss (in commissis).

V I R I S

[III]

Summe Reverendis

C F. A. Steinkopffo et R. Pinkertonio

SS. Theologiae Doctoribus

S. P. D.

Io. Sev. Vater.

Tanta Vestra sunt merita de Sacris Bibliis, vernaculisque eorum versionibus per totum terrarum orbem divulgandis, indagandisque regionibus, quarum incolae aut infelices aut adhuc rudes imprimis hoc doctrinae salutiferae ac solatii fonte indigent, ut quisque, quibus ea cognita

et perspecta sunt, aestumationis et grati animi sensa Vobis declarandi occasionem lubenter vel arripiat. Aptam nactus mihi videor, cum observanter Vobis offeram specimina novae bibliorum versionis, cuius in literis ad Vos missis mentionem iam feci. Sollerrem eius auctorem peritissimum esse linguae patriae, cuius grammaticam, lexicon, et, quae populares ore propagarunt, cantica primus edidit, non minus constat, quam IV populos Serbiam, Herzegovinam, Bosniam, Montem nigrum sub Turcarum ditioe incolentes suavi hac dialecto uti, neque alio modo intellecturos esse verba divina. Quare cum illustrissima et meritissima Societas biblica Petropolitana, forvens studio, cum omnibus, quantum fieri poterit, populis, qui in magno Russico imperio degunt, Sacram Scripturam communicandi Novi Testamenti versionem serbiceam alia dialecto, eam quidem, qua sacerdotes Serbici in Hungaria utuntur, typis exscribendam curet, illius quoque specimina prodeant, quo facilius utraque contendere possit. Servet incolumes Vos Deus O. M. Valete, favete!

Scribendam Halae Sax. Nonis Februarii
1822.

[Да би се виделе разлике између овога Вукова превода (г. 1824.) и превода у књизи Нови Завјет од г. 1847.,* овде се стављају (у другом ступњу) и потребна места из те књиге. У њима је штампаним положеним словима свака промјена или нова реч или слово. Тако је опет у тексту ових огледа (у првом ступњу) штампаним положеним словима све што је овде друкчије него у првом Вукову огледу овога посла г. 1822. (види стр. 217.—220. ове књиге).]

[ОГЛЕДИ СВЕТОГА ПИСМА, Г. 1824.]

Матија глава VI.

- [1] **П**азите, да правду ваџу не чините пред људма, да вас они виде; иначе плате немате од Оца вашег, који је 2 на небесима. Тако кад дајеш милостињу, не труби пред собом, као што чине лицемјери по синагогама 3 и по сокацима, да и вале људи. Запста вам кажем: примили су плату своју. А ти кад дајеш милостињу, да не зна левака твоја, што чини десница твоја. 4 Тако да буде милостиња твоја тајна; и отац твој, који види тајно, платиће теби јавно. 5 И кад се молиш Богу, не буди као лицемјери, који

[НОВИ ЗАВЈЕТ, ГОД. 1847.]

Свето јеванђеље по Матеју. Глава VI.

11

- П**азите да правду своју не чините пред људима да вас они виде; иначе плате немате од оца својега који је на небесима. 2. Кад дакле дајеш милостињу, не труби пред собом, као што чине лицемјери по зборницама и по улицама да их хвале људи. Зашто вам кажем: примили су плату своју. 3. А ти кад дајеш милостињу, да не зна левака твоја што чини десница твоја. 4. Тако да буде милостиња твоја тајна; и отац твој који види тајно, платиће теби јавно. 5. И кад се молиш Богу, не буди као лицемјери, који радо по зборницама и на раскршћу по улицама стоје и моле

[* Нови Завјет Господа нашега Исуса Христа. Превоо Вук Стеф. Караџић. У Бечу у штампарији Јерменскога манастира. 1847. — Обична 8^о, 2 листа и 607 страна. У неким примерцима овога издања има испред натписног листа и таблица ерике с главним јевропским буквицама (као у II. издању „Српскога Рјечника“), испред садржаја и предговор Вуков на стр. I—XV.]

радо по синагогама и на раскрпћу по сокацима стоје и моле се, да и виде људи. Занста вам кажем, да су примили плату своју. А ти кад се молиш, уђи у клијет твоју, и затворивши врата твоја, помоли се Оцу твојему, који је у тајности, и Отац твој, који види тајно, платиће теби јавно. А кад се молите, не говорите много, као незнабошци; јер они мисле, да ће због многи ријечи своји бити услишени. Ви не будите као они; јер зна Отац ваш, шта вама треба, прије молитве ваше. Овако дакле молите се ви: Оче наш, који си на небесима, да се свети име твоје; Да дође царство твоје; да буде воља твоја, и на земљи, као на небу; Ђеб наш потребни дај нам данас; И опрости нам дугове наше, као и ми што опраштамо дужницима нашим; И не наведи нас у напаст, но избави нас од зла. Јер је твоје царство, и сила, и слава ва вијек. Амин. Јер ако опраштате људма гријове њихове, опростиће и вама Отац ваш небески. Ако ли не опраштате људма гријова њихови, ни Отац ваш не ће опростити вама гријова ваши. А кад постите, не будите као лице-мјери жалосни; јер они начине блиједа лица своја, да и виде људи ће посте. Занста вам кажем, да су примили плату своју. А ти кад постиш, намажи главу твоју, и лице твоје умји; Да те не виде људи ће постиш, него Отац твој, који је у тајности; и Отац твој, који види тајно, платиће теби јавно. Не сабирајте себи блага на земљи, ће мољак и рђа квари, и ће лопови поткопавају и краду; Него сабирајте себи благо на небу, ће ни мољак ни рђа не квари, и ће лопови не поткопавају и не краду. Јер ће је благо ваше, ту ће бити и срце ваше.

Матија глава XIII.

И онај дан изишавши Исус из куће, сјеђаше код мора. И сабраше се

се да их виде људи. Занста вам кажем да су примили плату своју.

6. А ти кад се молиш, уђи у клијет своју, и затворивши врата своја, помоли се оцу својему који је у тајности; и отац твој који види тајно, платиће теби јавно.

7. А кад се молите, не говорите много, као незнабошци; јер они мисле да ће за многе ријечи своје бити услишени.

8. Ви дакле не будите као они; јер зна отац ваш шта вам треба прије молитве ваше.

9. Овако дакле молите се ви: Оче наш који си на небесима, да се свети име твоје;

10. Да дође царство твоје; да буде воља твоја и на земљи као на небу;

11. Ђеб наш потребни дај нам данас;

12. И опрости нам дугове наше као и ми што опраштамо дужницима својим;

13. И не наведи нас у напаст; но избави нас ода зла. Јер је твоје царство, и сила, и слава ва вијек. Амин.

14. Јер ако опраштате људима гријехе њихове, опростиће и вама отац ваш небески;

15. Ако ли не опраштате људима гријеха њиховијех, ни отац ваш не ће опростити вама гријеха вашијех.

16. А кад постите, не будите жалосни као лицемјери; јер они начине блиједа лица своја да их виде људи гдје посте. Занста вам кажем да су примили плату своју.

17. А ти кад постиш, намажи главу своју, и лице своје умји,

18. Да те не виде људи гдје постиш, него отац твој који је у тајности; и отац твој који види тајно, платиће теби јавно.

19. Не сабирајте себи блага на земљи, гдје мољак и рђа квари, и гдје лицежи поткопавају и краду;

20. Него сабирајте себи благо на небу, гдје ни мољак ни рђа не квари, и гдје лицежи не поткопавају и не краду.

21. Јер гдје је ваше благо, ондје ће бити и срце ваше.

Г л а в а XIII.

30

И онај дан изишавши Исус из куће сјеђаше код мора.

око њега људи многи, тако да мора
ући у лађу и сјести; а народ сав
3 стајаше по бријегу. И он им казива
много у причама, говорећи: гле,
4 изиђе сијач да сије. И кад сијаше
једна зрна падеше украј пута, и
5 дођоше птице, и позобаше их. А
друга падеше на каменита мјеста,
ђе не бијаше много земље, и одмах изни-
коше; јер не бијаше у дубину земље:
6 И кад обасја сунце, повенуше, и
будући да немау жила, посагнуше.
7 А друга падеше у трње, и нарасте
8 трње, и подави их. А друга падеше
на земљу добру, и доношау род:
ово по сто, а друго по шесет, а
9 друго по тридесет. Ко има уши да
10 чује, нека чује. И приступивши уче-
ници, рекоше му: зашто им говориш
11 у причама? А он одговарајући рече
им: вама је дано да знате тајне
царства небескога, а њима није дано.
12 Јер ко има, даће му се и претећи
ће му, а који нема, узеће му се и
13 оно, што има. Зато им говорим у при-
чама, јер гледајући не виде, и чу-
14 јући не чују, нити разумију. И збива
се на њима пророштво Исаијно, које
говори: ушима ћете чути, и не ћете
разумјети; и очима ћете гледати,
15 и не ћете виђети. Јер је одр-
венило срце овије људи, и ушима
тешко чују, и очи су своје затвориле,
3 да како не| виде очима, и ушима не
чују, и срцем не разумију, и не обрну
16 се, да и исцијелим. А благо вашим
очима, што виде, и ушима вашим,
17 што чују. Јер вам кажем заиста,
да су многи пророци и праведници
жељели виђети, што ви видите, и не
виђеше; и чути, што ви чујете, и
18 не чуше. Ви пак чујте причу о
19 сијачу: Свакоме, који слуша ријеч
о царству, и не разумије, долази зап,
и краде посијано у срцу његовом:
20 то је око пута посијано. А на ка-
мену посијано, то је, који слуша
ријеч, и одма с радости прими је;

2. И сабраше се око њега људи многи,
тако да мора ући у лађу и сјести; а
народ сав стајаше по бријегу.

3. И он им казива много у причама
говорећи: Гле, изиђе сијач да сије.

4. И кад сијаше, једна зрна падеше ³¹
у крај пута, и дођоше птице и позобаше их;

5. А друга падеше на каменита мјеста,
гдје не бијаше много земље, и одмах
изникоше; јер не бијаше у дубину земље.

6. И кад обасја сунце, повенуше, и
будући да немаху жила, посагнуше.

7. А друга падеше у трње, и нарасте
трње, и подави их.

8. А друга падеше на земљу добру,
и доношаху род, једно по сто, а једно
по шесет, а једно по тридесет.

9. Ко има уши да чује нека чује.

10. И приступивши ученици рекоше
му: За што им говориш у причама?

11. А он одговарајући рече им: Вама
је дано да знате тајне царства небес-
кога, а њима није дано.

12. Јер ко има, даће му се, и претећи
ће му; а који нема, узеће му се и оно
што има.

13. За то им говорим у причама, јер
гледајући не виде, и чујући не чују нити
разумију.

14. И збива се на њима пророштво
Исаијно, које говори: ушима ћете чути,
и не ћете разумјети; и очима ћете гле-
дати, и не ћете видјети.

15. Јер је одрвенило срце овијех људи,
и ушима тешко чују, и очи су своје за-
творили да како не виде очима, и ушима
не чују, и срцем не разумију, и не об-
рате се да их исцијелим.

16. А благо вашим очима што виде,
и ушима вашим што чују.

17. Јер вам кажем заиста да су многи
пророци и праведници жељели видјети
што ви видите, и не видјеше; и чути
што ви чујете, и не чуше.

18. Ви пак чујте причу о сијачу:

19. Свакоме који слуша ријеч о цар-
ству и не| разумије, долази *нечастиви* ³²
и краде посијано у срцу његовом: то је
око пута посијано.

20. А на камну посијано то је који
слуша ријеч и одмах с радости прими је,

21. Али нема коријена у себи, него
је непостојан, па кад буде до невоље
или га потјерају ријечи ради, одмах удари
на траг.

21 Али нема коријена у себи, него је непостојан, па кад буде до невоље или га поћерају ријечи ради, одма
 22 удари натраг. А посијано у трњу, то је, који слуша ријеч, но брига овога свијета и пријевара богатства
 23 загуше ријеч, и без рода остане. А посијано на доброј земљи, то је, који слуша ријеч и разумије, који
 и род рађа, и доноси овај по сто, а овај по шесет, а овај по триде-
 24 сет. Другу причу каза им, говорећи: царство је небеско као човек, који сије добро сјеме у пољу своје.
 25 А кад људи поспе, дође његов непријатељ, и посије кукољ по пшеници, па отиде.
 26 А кад никне усјев, и род донесе, онда се показа кукољ.
 27 Тада дођоше слуге домаћинове, и рекоше му: господару! нијеси ли ти добро сјеме сијао по
 28 твојој њиви? а од куда кукољ? А он рече им: непријатељ човек то учини. А слуге рекоше му: оћеш
 29 ли, да идемо да га почупамо? А он рече: не; да не би чупајући кукољ почупали заједно с њим и пшеницу.
 30 Оставите нека расте обоје заједно до жетве; и у вријеме жетве рећи ћу жетвотцима: саберите најприје
 кукољ, и свежите га у снопље, да га сажежем, а пшеницу свезите у
 31 амбар мој. Другу причу каза им, говорећи: царство је небеско као зрно од слачице, које узме човек и
 32 посије на њиви својој, Које је истина најмање од свију сјемена, али кад узрасте, веће је од свега поврћа,
 и буде дрво, да и птице небеске долазе, и сједају на његовим гра-
 33 нама. Другу причу каза им: царство је небеско као квасац, који узме жена, и метне у три копање
 34 брашна, док све не ускисне. Све ово у причама говори Исус људма, и без приче ништа не говораше им:
 35 Да се збуде, што је рекао пророк, говорећи: отворићу у причама уста моја, и казаћу сакривено од постања

22. А посијано у трњу то је који слуша ријеч, но брига овога свијета и пријевара богатства загуше ријеч, и без рода остане.

23. А посијано на доброј земљи то је који слуша ријеч и разумије, који дакле и род рађа, и доноси један по сто, а један по шесет, а један по тридесет.

24. Другу причу каза им говорећи: Царство је небеско као човек који посија добро сјеме у пољу својему,

25. А кад људи посијаше, дође његов непријатељ и посија кукољ по пшеници, па отиде.

26. А кад ниче усјев и род донесе, онда се показа кукољ.

27. Тада дођоше слуге домаћинове и рекоше му: Господару! нијеси ли ти добро сјеме сијао на својој њиви? Откуда дакле кукољ?

28. А он рече им: непријатељ човек то учини. А слуге рекоше му: хоћеш ли дакле да идемо да га почупемо?

29. А он рече: не; да не би чупајући кукољ почупали заједно с њиме пшеницу.

30. Оставите нека расте обоје заједно до жетве; и у вријеме жетве рећи ћу: саберите најприје кукољ, и свежите га у снопље, да га сажежем; а пшеницу свезите у житницу моју.

31. Другу причу каза им говорећи: Царство је небеско као зрно *горушично* које узме човек и посије на њиви својој,

32. Које је истина најмање од свију сјемена али кад узрасте, веће је од свега поврћа, и буде дрво да *птице* небеске долазе, и сједају на његовијем грамама.

33. Другу причу каза им: Царство је небеско као квасац који узме жена и метне у три копање брашна док све не ускисне.

34. Све ово у причама говори Исус људима, и без приче ништа не говораше им:

35. Да се збуде што је рекао пророк говорећи: Отворићу у причама уста *своја*, казаћу сакривено од постања свијета.

36. Тада остави Исус људе, и дође у кућу. И приступише к њему ученици његови говорећи: Кажли нам причу о кукољу на њиви.

36 свијета. Тада остави Исус људе, и
дође у кућу. И приступише к њему
ученици његови, говорећи: кажи
37 нам причу о кукољу на њиви? А
он одговарајући рече им: који сије
38 добро сјеме, то је Син човечји; А
њива је свијет; а добро сјеме, си-
нови су царства; а кукољ синови
39 су зла; А непријатељ, који га је
посијао, јест ђаво; а жетва посљедак
овога вијека; а жетвоци су анђели.
40 Као што се кукољ сабира, и огњем
сакриже: тако ће бити на посљетку
41 вијека овога. Послаће Син човечји ан-
ђеле своје, и сабраће из царства
његова све саблазни, и који чине
42 безакоње; И баца ће и у пећ огњену:
43 ту ће бити плач и шкргут зуба. Тада
ће се праведници засјати као сунце,
у царству Оца њиовог. Ко има уши
44 да чује, нека чује. Још је царство
небеско као благо сакривено у пољу,
које нашавши човек, сакри, и од
радости његове оде, и све, што има,
45 продаде, и купи поље то. Још је
царство небеско као човек трговац,
46 који тражи добра бисера, На кад
нађе једно многоцјено зрно бисера,
оде, и продаде све, што имаше, и
47 купи га. Још је царство небеско
као мрежа, која се баца у море, и
48 заграби од сваке руке рибе, Која
кад се нацупи, извукоше је на крај,
и сједавши, избраше добре у судове,
49 а зле бацише на поље. Тако ће бити
на посљетку вијека: изићи ће ан-
50 ђели, и одлучиће зле од добрије; И
бациће и у пећ огњену: ту ће бити
плач и шкргут зуба.

Лука глава XII.

Кад се на њх скупеше хиљаде на-
рода, да стадоше газити један дру-
гога, онда поче најприје говорити ученицима својим: чувајте се од васца
2 фарисејскога, који је лицемјерје. Јер
ништа није сакривено, што се не ће
5 открити, ни тајно, што се не ће
3 дознати. Јер што у мраку рекосте,

37. А он одговарајући рече им: Који
сије добро сјеме *оно* је син човјечји;

38. А њива је свијет; а добро сјеме
синови су царства, а кукољ синови
су зла;

39. А непријатељ који га је посијао,
јест ђаво; а жетва је *посљедак* овога
вијека; а жетвоци су анђели.

40. *Како* што се *дакле* кукољ сабира,
и огњем сакриже, тако ће бити на *посљетку*
овога вијека.

41. Послаће син човјечји анђеле своје,
и сабраће из царства његова све сабла-
зни и који чине безакоње,

42. И *бациће* их у пећ огњену: *ондје*
ће бити плач и шкргут зуба.

43. Тада ће се праведници засјати као
сунце у царству *оца својега*. Ко има уши
да чује нека чује.

44. Још је царство небеско као благо
сакривено у пољу, које нашавши човјек
сакри и од радости *за то отиде* и све
што има, продаде и купи поље *оно*.

45. Још је царство небеско као човјек ³⁴
трговац који тражи добра бисера,

46. На кад нађе једно многоцјено зрно
бисера, *отиде* и продаде све што имаше
и купи га.

47. Још је царство небеско као мрежа
која се баца у море и заграби од сваке
руке рибе;

48. Која кад се нацупи, извукоше је
на крај, и сједавши, избраше добре у
судове, а зле бацише на поље.

49. Тако ће бити на *посљетку* вијека:
изићи ће анђели и одлучиће зле од *пра-*
веднијех

50. И бациће их у пећ огњену: *ондје*
ће бити плач и шкргут зуба.

Свето јеванђеље по Луци.

Глава XII.

168

Кад се на њих скупеше хиљаде на-
рода да стадоше газити један другога,
онда поче најприје говорити ученицима
својим: Чувајте се *класца* фарисејскога,
који је лицемјерје.

2. Јер ништа није сакривено што се
не ће открити, ни тајно што се не ће
дознати;

чуће се на виђелу; и што на уво шпанасте у клијетима, проповиједаће
 4 се на крововима. Али вам кажем, пријатељима мојим: не бојте се од оних, који убијају тело, и по том
 5 не могу ништа више учинити. Него ћу вам казати, кога се ваља бојати: бојте се онога, који има власт пошто
 6 убије бацити у пакао: да, кажем вам, тога се бојте. Не продаје ли се пет врабаца за два динара? И
 7 ниједан од њих није заборављен пред Богом. А у вас је и коса на глави избројана. Тако не бојте се; ви сте
 8 бољи од много врабаца. Него вам кажем: којигођ призна мене пред људма, признаће и Син човечиј њега
 9 пред анђелима Божијим. А који се одрече мене пред људма, њега ће се одрећи пред анђелима Божијим.
 10 И сваки, који рече ријеч на Сина човечијега, опростиће му се, а који кули на светога Дуа, не ће му се
 11 опростити. А кад вас доведу у спагоге, и на судове, и пред поглаваре, не бришите се како ћете, или
 12 шта одговорити, или шта ћете казати. Јер ће вас свети Ду научити
 13 у онај час, шта ваља рећи. Рече му пак неки из народа: учитељу! реци брату мојему,
 14 да подијели са мном очевину. А он му рече: човече! ко је мене поставио судијом или
 15 кметом над вама? А њима рече: гледајте и чувајте се од лакомства; јер нико не живи тијем,
 16 што је сувише богат. И каза им причу, говорећи: у једнога богатог човека роди њива;
 17 и мишљаше у себи говорећи: шта ћу чинити? немам у што сабрати моје љетине. И рече:
 18 ево ово ћу чинити: покварићу амбаре моје, и начинићу веће; и ту ћу сабрати сва
 19 моја житна, и добро моје; и казаћу души мојој: душо! имаш много имање на много година;
 20 почивај, једи, пиј, весели се. А Бог њему рече: безумниче! ову поћ узеше душу твоју од тебе: а што си пре-

3. Јер што у мраку рекосте, чуће се на виђелу; и што на уво шпанасте у клијетима, проповиједаће се на крововима.

4. Али вам кажем, пријатељима својим: не бојте се од оних који убијају тијело и по том не могу ништа више учинити.

5. Него ћу вам казати кога да се бојите: бојте се онога који има власт пошто убије бацити у пакао: да, кажем вам, онога се бојте. 169

6. Не продаје ли се пет врабаца за два динара? и ни један од њих није заборављен пред Богом.

7. А у вас је и коса на глави избројана. Не бојте се дакле; ви сте бољи од много врабаца.

8. Него вам кажем: којигођ призна мене пред људима признаће и син човечиј њега пред анђелима Божијим;

9. А који се одрече мене пред људима њега ће се одрећи пред анђелима Божијим.

10. И сваки који рече ријеч на сина човечијега опростиће му се, а који кули на светога Духа не ће му се опростити.

11. А кад вас доведу у зборнице и на судове и пред поглаваре, не бришите се како ћете или шта одговорити, или шта ће казати;

12. Јер ће вас свети Дух научити у онај час шта треба рећи.

13. Рече му пак неки из народа: Учитељу! реци брату мојему да подијели са мном достојање.

14. А он му рече: Човече! ко је мене поставио судијом или кметом над вама?

15. А њима рече: Гледајте и чувајте се од лакомства; јер нико не живи оним што је сувише богат.

16. Каза им пак причу говорећи: У једнога богатог човјека роди њива.

17. И мишљаше у себи говорећи: шта ћу чинити? немам у што сабрати своје љетине.

18. И рече: ево ово ћу чинити: покварићу житнице своје и начинићу веће; и ондје ћу сабрати сва своја житна и добро своје;

19. И казаћу души својој: душо! имаш много имање на много година; почивај, једи, пиј, весели се.

21 право, чије ће бити? Тако бива
о поме, који себи тече благо, а не
22 богати се у Бога. А ученицима својим
рече: зато вам кажем: не брините
се душом вашом, шта ћете јести:
23 ни телом, у што ћете се обући. Душа
6 је претежнија од јела, и тело од
24 одијела. Погледајте гавране, како
не сију, ни жању; који немају по-
друма, ни амбара, и Бог и рани: а
колико сте ви претежнији од птица?
25 А ко од вас бринући се може при-
макнути расту својему локат један?
26 На кад ни најмање што не можете
у ч и н и т и, зашто се бринете за оста-
27 ло? Погледајте крин, како расте; не
туди се, нити преде; али ја вам
кажем, да ни Соломун у свој слави
својој није се облачио, као један од
28 њи. А кад траву по пољу, која данас
јест, а сјутра се у пећ баца, Бог
тако одијева; а камо ли вас, мало-
29 вјерни! И ви не иштите, шта ћете
јести, или шта ћете пити: и не бри-
30 ните се. Јер ово све ишту и не-
знабошци овога свијета; а Отац ваш
31 зна, да вама треба ово. Него иштите
царства Божијега, и ово ће вам се
32 све додати. Не бој се, мало стадо!
јер би воља Оца вашег, да вам да
33 царство. Продајите, што имате, и
дајите милостинју. Начините себи
торбе, које не ће оветшати, азну,
која се никад не ће испразнити, на
небесима, ње се лопов не прикучује,
34 нити мољак једе. Јер ње је благо
35 ваше, ту ће и срце ваше бити. Нека
буду ваша бедра запрегнута, и сви-
36 јеће запаљене. И ви, као људи, који
чекају господара свога, кад се врати
са свадбе, да му одма отворе, кад
37 дође и кућне. Благо оним слугама,
које нађе господар кад дође, а они
чувају. Запета вам кажем, да ће се
запрегнути, и посадиће и, и при-
38 ступиће, те ће им служити. И ако
дође у другу стражу, и у трећу
39 тим слугама. Али ово знајте, кад

20. А Бог њему рече: безумниче! ову
ноћ узеће душу твоју од тебе; а што
си приправно чије ће бити? 170

21. Тако бива оно мс који себи
тече благо а не богати се у Бога.

22. А ученицима својим рече: За то
вам кажем: не брините се душом својом
шта ћете јести, ни тијелом у што ћете
се обући:

23. Душа је претежнија од јела и тијело
од одијела.

24. Погледајте гавране како не сију,
ни жању, који немају ни подрума ни
житница, и Бог их храни: а колико сте
ви претежнији од птица?

25. А ко од вас бринући се може при-
макнути расту својему локат један?

26. А кад ни најмање што не можете,
за што се бринете за остало?

27. Погледајте њиљане како расту: не
туде се, нити преде; али ја вам кажем
да ни Соломун у свој слави својој не
обуче се као један од њих.

28. А кад траву по пољу, која данас
јест а сјутра се у пећ баца, Бог тако
одијева, а камо ли вас, маловјерни!

29. И ви не иштите шта ћете јести
или шта ћете пити, и не брините се;

30. Јер ово све ишту и незнабошци
овога свијета; а отац ваш зна да вама
треба ово.

31. Него иштите царства Божијега, и
ово ће вам се све додати.

32. Не бој се, мало стадо! јер би воља
вашег оца да вам да царство.

33. Продајите што имате и дајите ми-
лостинју; начините себи торбе које не
ће оветшати, хаџну која се никад не ће
испразнити, на небесима, гдје се лупеж
не прикучује, нити мољак једе.

34. Јер гдје је ваше благо ондје ће
бити и срце ваше.

35. Нека буду ваша бедра запрегнута 171
и свијеће запаљене;

36. И ви као људи који чекају госпо-
дара својега кад се врати са свадбе да
му одмах отворе како дође и кућне.

37. Благо оним слугама које нађе
господар кад дође а они страже. Заста
вам кажем да ће се запрегнути, и по-
садиће их, и приступиће те ће им служити.

38. И ако дође у другу стражу, и у
трећу стражу дође, и нађе их тако, благо
оним слугама.

39. Али ово знајте: кад би знао до-
маћин у који ће час доћи лупеж, чувао
би и не би дао поткопати куће своје.

би знао домаћин, у који ће час доћи допов, чувао би, и не би дао поткопати куће своје. Тако и ви будите готови, јер у који час не мислите, доћи ће Син човечиј. А Петар му рече: Господи! говориш ли нама ову причу, или свима? А Господ рече: ко је тај вјерни и мудри пристав, кога постави господар над чељадма својим, да им даје рану на оброк? Благо томе слуги, кога, дошавши господар његов, нађе, да пвршује тако. Запта вам кажем: над свим његовим имаћем поставиће га. Ако ли рече тај слуга у срцу своме: не ће мој господар скоро доћи; и стане бити слуге и слушкиње, и јести и пити, и опијати се; Доћи ће господар тога слуге у дан, кад се не нада, и у час, кад не зна: и расјећи ће га, и дијел његов метнуће с невјернима. А онај слуга, који зна вољу господара свога, и није се преправио, нити учинио по вољи његовој, биће врло бијен. А који не зна, заслужно је бој, и биће мало бијен. Кома је гођ много дано, много ће се искати од њега; а коме је предано највише, највише ће се и искати од њега.

Лука глава XV.

И приближавау се к њему сви митари* и грјешници, да га чују. И викау на њега фарисеји и књижевници, говорећи: овај прима грјешнике, и једе с њима. А он им каза причу ову, говорећи: Који човек од вас, имајући сто оваца, и изгубивши једну од њих, не остави деведесет и девет у пустињи, и не иде за изгубљеном, док је не нађе? И наставши, дигне је на рамо своје радујући се, И дошавши кући, сазове пријатеље и комшије, говорећи им: радујте се са мном, што сам нашао моју овцу изгубљену. Кажем вам, да

* ђумрукчије, армицари или царинари.

40. И ви дакле будите готови; јер у који час не мислите доћи ће син човјечиј.

41. А Петар му рече: Господе! говориш ли нама ову причу или свима?

42. А Господ рече: Ко је дакле тај вјерни и мудри пристав којег постави господар над чељад својом да им даје храну на оброк?

43. Благо томе слуги којег дошавши господар његов нађе да извршује тако.

44. Запта вам кажем: над свијем својим имаћем поставиће га.

45. Ако ли рече тај слуга у срцу својему: не ће мој господар још за дуго доћи; и стане бити слуге и слушкиње, и јести и пити, и опијати се;

46. Доћи ће господар тога слуге у дан кад се не нада, и у час кад не мисли, и расјећи ће га, и дијел његов метнуће с невјернима.

47. А онај слуга који зна вољу господара својег и није се приправио, нити учинио по вољи његовој, биће врло бијен;

48. А који не зна *иа* заслужи бој, ¹⁷² биће мало бијен. Кома је год много дано много ће се искати од њега; а коме *предаше* највише највише *ће* искати од њега.

Глава XV.

173

И приближаваху се к њему сви цариници и грјешници да га чују.

2. И викаху на њега фарисеји и књижевници говорећи: Овај прима грјешнике и једе с њима.

3. А он им каза причу ову говорећи:

4. Који човек од вас имајући сто оваца и изгубивши једну од њих не остави деведесет и девет у пустињи и не иде за изгубљеном док је не нађе?

5. И наставши дигне је на рамо своје радујући се,

6. И дошавши кући сазове пријатеље и *сусједи* говорећи им: радујте се са мном: *ја нађох своју* овцу изгубљену.

7. Кажем вам да ће тако бити већа радост на побу за *једнога грјешника*

ће тако бити већа радост на небу о једном грјешнику, који се каје, него ли о деведесет и девет праведника, којима не треба покајање.

8 Или која жена имајући десет динара, ако изгуби један динар, не запаши свијећу, и не помете кућу, и не тражи добро, док не нађе? И нашавши, сазове другарице и комшијнице, говорећи: радујте се са мном, што сам нашао динар изгубљени. Тако, кажем вам, бива радост пред анђелима Божијима о једном грјешнику, који се каје. И рече: Један човек имаше два сина. И рече млађи од њих оцу: оче! дај ми дијо, што припада мени. И отац им подели имање. И по том до неколико дана покупи млађи син све своје, и отиде у даљну земљу, и тамо просу имање своје, живећи беспутно.

14 А кад потроши све, постаде велика глад у оној земљи, и он се нађе у невољи. И отишавши, приби се код једног човека, у оној земљи; и он га посла у поље своје, да чува свиње.

16 И жељаше напунити трбу свој ропшћинима, које свиње једају, и нико му и не даваше. А кад дође к себи, рече: колико најамника у оца мојега имају хлеба и сувише, а ја умирем од глади! Устаћу, и идем оцу мојему, па ћу му рећи: оче! сагријешно сам небу и теби, И већ нијесам вриједан назвати се син твој: прими ме, као једнога од твојих најамника.

20 И уставши отиде к оцу своме. А кад је још подалеко био, угледа га отац његов, и сажали му се, и потрчавши, загрли га, и пољуби га. А син му рече: оче! сагријешно сам небу и теби, и већ нијесам вриједан назвати се син твој.

22 А отац рече слугама својим: изнесите најљепшу аљину, и обуците га, и подајте му прстен на руку његову, и доведите теле урањено, те закољите; да једемо и да се веселимо: Јер овај син

који се каје, него ли за деведесет и девет праведника којима не треба покајање.

8. Или која жена имајући десет динара, ако изгуби један динар, не запаши свијеће, и не помете куће, и не тражи добро док не нађе?

9. И нашавши сазове другарице и комшијнице говорећи: радујте се са мном: ја нашао динар изгубљени.

10. Тако, кажем вам, бива радост пред анђелима Божијима за једнога грјешника који се каје.

11. И рече: Један човек имаше два сина,

12. И рече млађи од њих оцу: оче! дај ми дио од имања што припада мени. И отац им подели имање.

13. И по том до неколико дана покупи млађи син све своје, и отиде у даљну земљу; и онамо просу имање своје живећи беспутно.

14. А кад потроши све, постаде велика глад у оној земљи, и он се нађе у невољи.

15. И отишавши приби се код једног човека у оној земљи; и он га посла у поље своје да чува свиње.

16. И жељаше напунити трбух свој ропшћинима које свиње једаху, и нико му их не даваше.

17. А кад дође к себи, рече: колико најамника у оца мојега имају хлеба и сувише, а ја умирем од глади!

18. Устаћу и идем оцу својему, па ћу му рећи: оче! сагријешно небу и теби,

19. И већ нијесам достојан назвати се син твој: прими ме као једнога од својих најамника.

20. И уставши отиде оцу својему. А кад је још подалеко био, угледа га отац његов, и сажали му се, и потрчавши загрли га и пољуби га.

21. А син му рече: оче! сагријешно небу и теби, и већ нијесам достојан назвати се син твој.

22. А отац рече слугама својим: изнесите најљепшу аљину и обуците га, и подајте му прстен на руку и обућу на ногу.

23. И доведите теле урањено те закољите, да једемо и да се веселимо.

24. Јер овај син бјеше мртав, и оживље; и изгубљен бјеше, и нађе се. И стадох се веселити.

мој бјеше мртав, и оживи; и изгубљен бјеше, и нађе се. И стадоше се веселити. А син његов старији бијаше у пољу, и долазећи кад се приближи кући, чу пјевање и играње; и дозвавши једнога од слугу, запита: шта је то? А он му рече: брат твој дође, и отац твој закла теле урањено, што га је здрава виђео. А он се расрди, и не хаше да уђе. Тада изиђе отац његов, и мољаше га. А он одговарајући рече оцу: ето те служим толико година, и никад не преступи твоје заповијести, па мени никад нијеси дао јарета, да би се провеселио с мојим друштвом. А кад дође овај твој син, који ти је имање просуо с курвама, заклао си му теле урањено. А он му рече: сине! ти си свагда код мене, и све је моје твоје. Требало се развеселити и обрадовати, јер овај брат твој мртав бјеше, и оживи; и изгубљен бјеше, и нађе се.

Лука XVI, 19—31.

Човек неки пак бјеше богат, који се облачаше у скерлет и у свиљу, и живљаше сваки дан господски и веселаше се. А бијаше један сирома, по имену Лазар, који лежаше пред његовим вратима гнојав; и жељаше да се насити мрвама, које падају с трпезе богатога; и пси долажау, и лизау гној његов. А кад умрије сирома, однесоше га анђели у наручје Авраамово; а умрије и богат, и закопаше га. И у паклу, кад бјеше у мукама, подиже очи своје, и угледа издалека Авраама, и Лазара у наручју његовом, и повикавши, рече: оче Аврааме! смиљуј се на мене, и пошаљи Лазара, нека умочи у воду вр од прста свога, и нека ми разлади језик; јер се мучим у овом пламену. А Авраам рече: синко! опомени се, да си ти примпо добра твоја у животу твоме, и тако Лазар зла; а сад се он тјеша, а ти се

25. А син његов старији бијаше у пољу, и долазећи кад се приближи кући чу пјевање и *подвикивање*.

26. И дозвавши једнога од слугу запита: шта је то?

27. А он му рече: брат твој дође; и отац твој закла теле *уроњено*, што га је здрава *видио*.

28. А он се расрди и не *шкადијаше* да уђе. Тада изиђе отац његов и мољаше га.

29. А он одговарајући рече оцу: ето те служим толико година, и никад не преступи твоје заповијести, па мени никад нијеси дао јарета да бих се провеселио са *својијем* друштвом;

30. А кад дође тај твој син који ти је имање просуо с курвама, заклао си му теле *уроњено*.

31. А он му рече: сине! ти си свагда са мном, и све је моје твоје.

32. Требало се развеселити и обрадовати, јер овај брат твој мртав бјеше, и оживље; и изгубљен бјеше, и нађе се.

Г л а в а XVI.

19. Човек неки пак бјеше богат, који се облачаше у скерлет и у свиљу, и живљаше сваки дан господски и веселаше се.

20. А бијаше један сиромаш, по имену Лазар, који лежаше пред његовијем вратима гнојав,

21. И жељаше да се насити мрвама које падају с трпезе богатога: *још* и пси долажау и лизају гној његов.

22. А кад умрије сиромаш, однесоше га анђели у наручје Авраамово; а умрије и богат, и закопаше га.

23. И у паклу кад бјеше у мукама подиже очи своје и угледа *из далека* Аврама и Лазара у наручју његову,

24. И повикавши рече: оче Аврааме! смиљуј се на *ме* и пошаљи *ми* Лазара нека умочи у воду врх од прста *својега*, и да ми *разлади* језик; јер се мучим у овоме пламену.

25. А Аврам рече: синко! опомени се да си ти примпо добра *своја* у животу *своме*, и *Лазар* *оког* зла; а сад се он тјеша, а ти се мучиш.

26 мучниш. И преко свега тога постављена је међу нама и вама велика пропаст, да они, који би ћели одовуд к вама прећи, не могу, нити
27 они да отуда к нама прелазе. Тада рече: а оно молим те, оче, да га
28 пошљеш кући оца мога; Јер имам пет браће; нека им посвједочи, да не би и они дошли на ово мјесто
29 мучења. Рече му Авраам: они имају Мојсија и пророке, нека њих слушају.
30 А он рече: не, оче Аврааме! него ако им дође ко од мртвије, покајаће
31 се. А Авраам му рече: ако не слушају Мојсија и пророка, да ко и из мртви устане, не ће вјеровати.

Лука XXIV, 13—36.

13 И гле, двојица од њих иду у тај дан у село, које бијаше далеко од Јерусалима шесет потркалишта, и
14 звахе се Еммаус. И они говорау међу собом о свима овим догађајима.
15 И кад се они разговарау и запитивау један другога, и Исус приближи
16 се, и идаше с њима. Но очи се њинове
17 држау, да га не познаше. А он им
10 рече: какав је то разговор, који имате међу собом идући, и што сте
18 невесели? А један, по имену Клеопа, одговарајући рече му: зар си ти сам од црквара у Јерусалиму, који нијеси чуо, шта је у њему било
19 овије дана? И рече им: шта? а они му рекоше: за Исуса Назарећанина, који бјеше пророк, сила у ђелу и у ријечи пред Богом и пред свим
20 народом; Како га предадоше поглавити свештеници и кнезови наши, те се осуди на смрт, и распеше га?
21 А ми се надасмо, да је он онај, који ће избавити Израџа; по свр свега тога, ово је данас трећи дан, како
22 то би. А и жене неке од наших упулашише нас, које су биле рано
23 на гробу, И не нашавши тела његова, дођоше, говорећи, да су им се јавили анђели, који су казали, да је
24 он жив. И идоше једин од наших

26. И преко свега тога постављена је међу нама и вама велика пропаст, да они који би хтјели одовуд к вама пријећи, не могу, нити они отуда к нама да прелазе.

27. Тада рече: молим те дакле, оче, да га пошљеш кући оца мојега,

28. Јер имам пет браће: нека им посвједочи да не би и они дошли на ово мјесто мучења.

29. Рече му Аврам: они имају Мојсија и пророке, нека њих слушају.

30. А он рече: не, оче Авраме! него ако им дође ко из мртвијех покајаће се.

31. А Аврам му рече: Ако не слушају Мојсија и пророка, да ко и из мртвијех устане не ће вјеровати.

Г л а в а XXIV.

13. И гле, двојица од њих иђаху у онај дан у село које бијаше далеко од Јерусалима шесет потркалишта и звахе се Емаус.

14. И они говораху међу собом о свима овим догађајима.

15. И кад се они разговараху и запитиваху један другога, и Исус приближи се, и иђаше с њима.

16. А очи им се држаху да га не познаше.

17. А он им рече: Какав је то разговор који имате међу собом идући, и што сте невесели?

18. А један, по имену Клеопа, одговарајући рече му: Зар си ти један од црквара у Јерусалиму који нијеси чуо шта је у њему било ових дана?

19. И рече им: Шта? А они му рекоше: За Исуса Назарећанина, који бјеше пророк, сила у дјелу и у ријечи пред Богом и пред свим народом;

20. Како га предадоше главари свештенички и кнезови наши те се осуди на смрт, и распеше га?

21. А ми се надасмо да је он онај који ће избавити Израџа; али сврх свега тога ово је данас трећи дан како то би.

22. А упулашише нас и жене неке од наших које су биле рано на гробу,

23. И не нашавши тијела његова дођоше говорећи да су им се анђели јавили који су казали да је он жив.

на гроб, и нађоше тако, као што и жене казаше, али њега не виђеше.

25 И он рече им: о безумни и спорога срца за вјеровање свега, што говорите пророци! Није ли то ваљало да Христос претрпи, и да уђе у славу своју? И почевши од Мојсија и од свију пророка толковаше им у свему писму, што је о њему. И приближише се к селу, у које идају, и он чиниаше се, да оће даље да иде. И они га устављау, говорећи: остани с нама, јер је дан нагао, и близу је ноћ. И уђе с њима да ноћи. И кад сјеђаше с њима за трпезом, узе хљеб, и благословивши, преломи га, и даде им. Тада се њима отворише очи, и познаше га. И њега несташе. И он и говорау један другоме: не гораше ли наше срце у нама, кад нам говораше путем, и кад нам толковаше писмо? И уставши тај час, вратише се у Јерусалим, и нађоше у скупу једанаесторицу, и који бијау с њима,

34 Који говорау: заиста устаде Господ, и јави се Симону. И они казаше, шта би на путу, и како га познаше, кад преломи хљеб. А кад они ово говорау, и сам Исус стаде међу њима, и рече им: мир вам!

11 Јован глава XV.

1 Ја сам прави чокот, и Отац је мој посленик. Сваку лозу на мени, која не доноси рода, одсеји ће; и сваку, која доноси род, очистиће, да више рода донесе. Ви сте већ очистиени ријечју, коју вам говори.

4 Будите у мени, и ја ћу у вама. Као што лоза не може рода родити сама по себи, ако не буде на чокоту, тако и ви, ако у мени не будете. Ја сам чокот, а ви сте лозе: и који буде у мени, и ја у њему, он ће родити многи род: јер без мене не можете чинити ништа. Ко у мени не остане, избациће се на поље, као лоза, и осушиће се; а таке се лозе скупљају, и у ватру бацају, и горе. Ако

24. И идоше једни од нашијех на гроб, и нађоше тако као што и жене казаше, али њега не видјеше.

25. И он им рече: О безумни и спорога срца за вјеровање свега што говорите пророци!

26. Није ли то *треба*ло да Христос претрпи и да уђе у славу своју?

27. И почевши од Мојсија и од свију пророка *казиваше* им *што је за њега у свему писму*.

28. И приближише се к селу у које иђаху, и он чиниаше се да хоће даље да иде.

29. И они га устављаху говорећи: Остани с нама, јер је дан нагао, и близу је ноћ. И уђе с њима да ноћи.

30. И кад сјеђаше с њима за трпезом, узе хљеб и благословивши преломи га и даде им.

31. Тада се њима отворише очи и познаше га. И њега несташе.

32. И они говораху један другоме: Не гораше ли наше срце у нама кад нам говораше путем и кад нам *казиваше* писмо?

33. И уставши *онај* час, вратише се у Јерусалим, и нађоше у скупу једанаесторицу и који бијаху с њима

34. Који говораху: *Заиста* устаде Господ, и јави се Симону.

35. И они казаше *што би* на путу, и како га познаше кад преломи хљеб.

36. А кад они ово говораху, и сам Исус стаде међу њима, и рече им: Мир вам.

Свето јеванђеље по Јовану.

Глава XV.

Ја сам прави чокот, и отац је мој ²⁵⁵ *виноградар*:

2. Сваку лозу на мени која *не рађа* рода одсеји ће *је*; и сваку која *рађа* род очистиће *је* да више рода *роди*.

3. Ви сте већ очистиени *ријечју* коју вам говорих.

4. Будите у мени и ја ћу у вама. Као што лоза не може рода родити сама *од себе* ако не буде на чокоту, тако и ви ако у мени не будете.

5. Ја сам чокот а *ви лозе*: и који буде у мени и ја у њему он ће родити многи род: јер без мене не можете чинити ништа.

6. Ко у мени не остане *избациће* се на поље као лоза, и осушиће се, и *скупитиће* је, и у *огњ* бацити, и *сигити*.

7. Ако останете у мени и *ријечи* моје у вама остану, *штагод* хоћете иштите, и биће вам.

останете у мени, и ријечи моје у вама остану: штагођ оћете, иштите, и 8 биће вам. Тим ће се Отац мој прославити, да род многи допесете; и 9 бићете моји ученици. Као што Отац љуби* мене, и ја љубим вас: оста- 10 ните у љубави мојој. Ако заповијести моје уздржите, остаћете у љубави мојој: као што ја одржа заповијести Оца мојега, и остајем у 11 љубави његовој. Ово вам казах, да радост моја у вама остане, и радост 12 ваша да се испуни. Ово је заповијест моја, да се љубите међу собом, 13 као што ја љубим вас. Од ове љубави нико веће нема, кад ко душу 14 своју положи за пријатеље своје. Ви сте пријатељи моји, ако творите, 15 што вам ја заповиједам. Више вас не називам слугама; јер слуга не зна, шта чини господар његов: него вас називам пријатељима; јер вам све 16 казах, што чу од Оца мојега. Ви мене не избрасте, него ја вас избра, и постави вас, да ви идете, и род допесете; и да ваш род остане: да штагођ заштите од Оца у име моје, 17 да вам да. Ово вам заповиједам, да 18 љубите један другога. Ако свијет на вас омрзну, знајте, да на мене 19 прије вас омрзну. Кад бисте били од свијета, онда би свијет своје љубио: а како нијесте од свијета, него 20 на вас свијет. Опомните се ријечи, коју вам ја реко: није слуга већи од господара свога. Кад мене гонше, и вас ће гонити: ако моју ријеч држаше, и вашу ће држати. 21 А све ће вам ово чинити за име моје, јер не познају онога, који ме посла. 22 Да нијесам био дошао и говорио им, не би грија имали; а сад изговора 23 не ће имати за грије свој. Који мрзи 24 на мене, и на Оца мојега мрзи. Да нијесам био ђела творио међу њима, која нико други не твори, не би грија имали: а сад и виђеше, и

* пазн.

8. *Тим ће се отац мој прославити, да род многи родите; и бићете моји ученици.*

9. *Као што отац има љубав к мени, и ја имам љубав к вама; будите у љубави мојој.*

10. *Ако заповијести моје уздржите остаћете у љубави мојој, као што ја одржах заповијести оца својега и остајем у љубави његовој.*

11. *Ово вам казах, да радост моја у вама остане и радост ваша се испуни.*

12. *Ово је заповијест моја да имате љубав међу собом, као што ја имдох љубав к вама.*

13. *Од ове љубави нико веће нема, да ко душу своју положи за пријатеље своје.*

14. *Ви сте пријатељи моји ако творите што вам ја заповиједам.*

15. *Више вас не називам слугама; јер слуга не зна шта ради господар његов: 256 него вас назвах пријатељима; јер вам све казах што чу од оца својега.*

16. *Ви мене не избрасте, него ја вас избрах, и поставих вас да ви идете и род родите; и да ваш род остане, да штогод заштите у оца у име моје да вам да.*

17. *Ово вам заповиједам да имате љубав међу собом.*

18. *Ако свијет на вас омрзну, знајте да на мене омрзну прије вас.*

19. *Кад бисте били од свијета, онда би свијет своје љубио: а како нијесте од свијета, него вас ја од свијета избрах, за то мрзи на вас свијет.*

20. *Опомните се ријечи коју вам ја рекох: није слуга већи од господара својега. Ако мене изгнаше, и вас ће изгнати; ако моју ријеч одржаше, и вашу ће одржати.*

21. *Али све ће вам ово чинити за име моје, јер не познају онога који ме посла.*

22. *Да нијесам био дошао и говорио им не би гријега имали; а сад изговора не ће имати за гријех свој.*

23. *Који мрзи на мене и на оца мојега мрзи.*

24. *Да нијесам био дјела творио међу њима којијих нико други не твори, не би гријега имали: а сад и видјеше, и омрзнуше на мене и на оца мојега.*

омрзнуше на мене и на Оца мојега.
 25 Али да се збуде ријеч написана у
 закону њиловом : омрзнуше на мене
 26 ни зашто. А кад дође утјешитељ,
 кога ћу вам послати од Оца, Ду
 истине, који од Оца излази, он ће по-
 27 свједочити за мене. А и ви ћете свје-
 дочити, јер сте од почетка са мном.

Јован глава XVII.

Ово говори Исус, па подиже очи
 своје на небо, и рече : Оче ! дође
 час, прослави сина твојега, да и син
 2 твој прослави тебе : Као што си му
 дао власт над сваким телом, да свему,
 3 што си му дао, да живот вјечни. А
 ово је живот вјечни, да познају тебе
 јединога истиннога Бога, и кога си
 4 послао, Исуса Христа. Ја тебе про-
 слави на земљи : посао сврши, који
 5 си ми дао да радим, И сад прослави
 ти мене, Оче, у тебе самога славом,
 коју имадо у тебе прије него свијет
 6 постаде. Ја јави име твоје људма,
 које си ми дао од свијета : твоји
 бијау, па си и мени дао, и твоју
 7 ријеч одржаше. Сад разумјеше, да
 8 је све, што си ми дао, од тебе. Јер
 ријечи, које си ми дао, дадо им : и
 они примише, и познадоше истинито,
 да од тебе изиђо, и вјероваше, да
 9 си ме ти послао. Ја се за њи молим :
 не молим се за сав свијет, него за
 оне, које си ми дао, јер су твоји.
 10 И моје све је твоје, и твоје моје :
 11 и ја се прослави у њима. И више
 нијесам на свијету, а они су на
 13 свијету, а ја идем к теби. Оче свети!
 сачувај и у име твоје, оне, које си
 ми дао, да буду једно, као и ми.
 12 Кад бија с њима на свијету, ја и чува
 у име твоје ; оне, које си ми дао,
 сачува, и нико од њи не погибе,
 осим сина погуби, да се збуде писмо.
 13 А сад к теби идем, и ово говорим
 на свијету, да имају радост моју испу-
 14 пуњену у себи. Ја им дадо ријеч
 твоју, и свијет омрзну на њи, јер
 нијесу од свијета, као ни ја што

25. Али да се збуде ријеч написана у
 закону њиловом : омрзнуше на мене ни
 за што.

26. А кад дође утјешитељ, кога ћу вам
 послати од оца, Дух истине, који од оца
 излази, он ће свједочити за мене.

27. А и ви ћете свједочити, јер сте
 од почетка са мном.

Г л а в а XVII.

259

Ово говори Исус, па подиже очи своје
 на небо и рече : Оче ! дође час, про-
 слави сина својега, да и син твој про-
 слави тебе ;

2. Као што си му дао власт над сва-
 кијем тијелом да свему што си му дао
 да живот вјечни.

3. А ово је живот вјечни да познају
 тебе јединога истиннога Бога, и кога си
 послао Исуса Христа.

4. Ја тебе прослави на земљи : посао
 сврших који си ми дао да радим.

5. И сад прослави ти мене, оче, у
 тебе самога славом коју имадох у тебе
 прије него свијет постаде.

6. Ја јавих име твоје људима које си
 ми дао од свијета ; твоји бијаху па си
 их мени дао, и твоју ријеч одржаше.

7. Сад разумјеше да је све што си
 ми дао од тебе.

8. Јер ријечи које си дао мени дадох
 им ; и они примише, и познадоше исти-
 нито да од тебе изиђох, и вјероваше да
 си ме ти послао.

9. Ја се за њих молим : не молим се 260
 за (сав) свијет, него за оне које си ми
 дао, јер су твоји.

10. И моје све је твоје, и твоје моје ;
 и ја се прослави у њима.

11. И више нијесам на свијету, а они
 су на свијету, а ја идем к теби. Оче
 свети ! сачувај их у име своје, оне које
 си ми дао, да буду једно као и ми.

12. Док бијех с њима на свијету, ја
 их чувах у име твоје ; оне које си ми
 дао сачувах, и нико од њих не погибе
 осим сина погуби, да се збуде писмо.

13. А сад к теби идем, и ово говорим
 на свијету, да имају радост моју испу-
 њену у себи.

14. Ја им дадох ријеч твоју ; и свијет
 омрзну на њих, јер нијесу од свијета,
 као ни ја што нијесам од свијета.

15. Не молим те да их узмеш са сви-
 јета, него да их сачуваш ода зла.

15 нијесам од свијета. Не молим те, да
и узмеш са свијета, него да и са-
16 чуваш од зла. Од свијета нијесу,
као ни ја што нијесам од свијета.
17 Освети и истинном твојом: ријеч је
18 твоја истина. Као што си ти мене
послао у свијет, и ја њи посла у
19 свијет. Ја посвећујем себе за њи,
20 да и они буду освећени истинном. Не
молим пак само за њи, него и за
оне, који ме узвјерују њихове ријечи
21 ради. Да сви једно буду: као ти,
Оче, што си у мени, и ја у теби;
да и они у нама једно буду: да и
свијет вјерује, да си ме ти послао.
22 И славу, коју си ми дао, ја дадо
њима, да буду једно као и ми што
23 смо једно. Ја у њима, и ти у мени:
да буду са свим у једно, и да позна
свијет, да си ме ти послао, и да
љубиш њи, као мене што љубиш.
24 Оче! оћу да и они, које си ми дао,
буду са мном, ће сам ја: да виде
славу моју, коју си ми дао, јер си
25 ме љубио прије постања свијета. Оче
праведни! и свијет тебе не позна,
а ја те позна, и ови познаше, да си
26 ме ти послао. И показа име твоје,
и показаћу: да љубав, којом си ме
љубио, у њима буде, и ја у њима.

Саборна њъ. св. апостола Јакова.

г л а в а I.

Од Јакова. Бога и Господа Исуса
Христа слуге, свима дванаест ко-
љена расијаним по свијету по-
2 здравље. Највећу радост имајте, браћо
моја! кад падате у различне на-
3 пасти, Знајући, да кушање ваше
4 вјере доноси трпљење; А трпљење
нека ћело довршује, да budete са-
14 вршени и цијели, без и како мане.
5 Ако ли коме од вас не достаје премуд-
рости, нека иште од Бога, који даје
свакоме без разлике, и не кори никога:
6 и даће му се. Али нека иште с вјером,
не сумњајући ништа: јер који се сум-
ља, он је као морски таласи, које вје-
7 трови подику и размећу. Таки човек

16. Од свијета нијесу, као ни ја што
нијесам од свијета.

17. Освети их истинном својом: ријеч
је твоја истина.

18. Као што си ти мене послао у свијет,
и ја њих послао у свијет.

19. Ја посвећујем себе за њих, да и
они буду освећени истинном.

20. Не молим пак само за њих, него
и за оне који ме узвјерују њихове ри-
јечи ради.

21. Да сви једно буду, као ти, оче,
што си у мени и ја у теби; да и они у
нама једно буду, да и свијет вјерује да
си ме ти послао.

22. И славу коју си ми дао ја дадох
њима, да буду једно као ми што смо
једно.

23. Ја у њима и ти у мени: да буду
са свијем у једно, и да позна свијет да
си ме те послао и да си имао љубав 261
к њима као и к мени што си љубав
имао.

24. Оче! хоћу да и они које си ми
дао буду са мном гдје сам ја; да виде
славу моју који си ми дао, јер си имао
љубав к мени прије постања свијета.

25. Оче праведни! свијет тебе не
позна, а ја те познах, и ови познаше да
си ме ти послао.

26. И показах им име твоје, и пока-
заћу: да љубав којом си мене љубио у
њима буде, и ја у њима.

САБОРНА ПОСЛАНИЦА [354]

светога апостола Јакова.

Глава I.

Од Јакова, Бога и Господа Исуса
Христа слуге, свима дванаест кољена раси-
сијанијем по свијету поздравље.

2. Сваку радост имајте, браћо моја,
кад падате у различне напасти,

3. Знајући да кушање ваше вјере
гради трпљење;

4. А трпљење нека дјело довршује,
да budete савршени и цијели без и како
мане.

5. Ако ли коме од вас не достаје
премудрости, нека иште у Бога који даје
свакоме без разлике и не кори никога,
и даће му се;

6. Али нека иште с вјером, не сум-
њајући ништа; јер који се сумња он је
као морски валови, које вјетрови подику
и размећу.

нека не мисли, да ће примити што
 8 од Бога. Човек двоуман непостојан
 9 је у свима путовима својим. Пони-
 жени брат нека се вали висином
 10 својом; А богати својом понизношћу;
 јер ће проћи као цвијет травни.
 11 Сунце огрија с врућином, и осуши
 траву, и цвијет њезин отпаде, и кра-
 12 сота лица њена погибе; тако ће и
 богати у ођењу своме увенути. Благо
 човеку, који претрпи напаст: јер
 кад буде кушан, примиће круцу жи-
 13 вота; коју Бог обрече онима, који
 га љубе. Ниједан, кад се куша, да
 не говори, да га Бог куша; јер
 како се Бог не може злом иску-
 шати, тако и он не куша никога.
 14 Него свакога куша своја сласт, која
 15 га вуче и мами. По том затруднивши
 сласт, рађа грије; а грије учињен
 16 рађа смрт. Не варајте се, љубезна
 17 браћо моја! Сваки дар добри, и
 сваки поклон савршени, од озго је,
 долази од Оца свјетлости, у кога
 нема промјењивања ни мијењања ви-
 18 ђела и мрака. Он драговољно по-
 роди нас ријечју истине, да будемо
 19 новина од његова створења. Зато,
 љубезна браћо моја! нека буде сваки
 човек брз чути, али спор говорити,
 20 и спор срдити се. Јер срдања чове-
 21 чија не чини правде Божије. Зато
 одбаците сваку нечистоту, и остатак
 злобе, и с кротошћу примите уса-
 ђену ријеч, која може спасти душе
 22 ваше. Будите пак творци ријечи, а
 не само слушачи, варајући сами себе.
 23 Јер ако ко слуша ријеч, а не твори,
 он је као човек, који гледа лице
 24 тела свога у огледалу. Јер се огледа,
 па отиде, и одма заборави, какав
 25 бјеше. Али који провиди у савршени
 закон слободе, и остане у том, и не
 буде заборавни слушач, него творац
 ђела, онај ће бити блажен у ђелу сво-
 26 ме. Ако који од вас мисли да вјерује,
 а не обуздава језика свога, него вара
 27 срце своје, његова је вјера узалуд. Чп-
 13 ста | и без мане вјера пред Богом и

7. Јер такови човек нека не мисли
 да ће примити што од Бога.

8. Који двоуми непостојан је у свима
 путовима својим.

9. А понижени брат нека се хвали
 висином својом;

10. А богати својом понизношћу; јер
 ће проћи као цвијет травни.

11. Јер сунце огрија с врућином, и
 осуши траву, и цвијет њезин отпаде, и
 красота лица њезина погибе; тако ће и
 богати у хођењу својему увенути.

12. Благо човеку који претрпи напаст; ³⁵⁵
 јер кад буде кушан примиће *вијенац*
 живота, који Бог обрече онима који га
 љубе.

13. Ни један кад се куша да не го-
 вори: *Бог ме куша*; јер се Бог не може
 злом искушати, и он не куша никога;

14. Него свакога куша *његова* сласт,
 која га вуче и мами.

15. Тада затрудњевши сласт рађа грп-
 јех; а грпјех учињен рађа смрт.

16. Не варајте се, љубазна браћо.
 моја!

17. Сваки *добри дар* и сваки поклон
 савршени од озго је, долази од оца свје-
 тлости, у *којега* нема промјењивања ни
 мијењања видјела и мрака;

18. Јер нас драговољно породил ријечју
 истине, да будемо новина од његова
 створења.

19. За то, љубазна браћо моја, нека
 буде сваки човек брз чути а спор го-
 ворити и спор срдити се;

20. Јер срдања *човјечија* не чини правде
 Божије.

21. За то одбаците сваку нечистоту и
сувишак злобе, и с кротошћу примите
 усађену ријеч која може спасти душе
 ваше.

22. Будите пак творци ријечи, а не
 само слушачи, варајући сами себе.

23. Јер ако ко слуша ријеч а не твори,
 он је као човек који гледа лице *тијела*
 својега у огледалу;

24. Јер се огледа па отиде, и одмах
 заборави какав бјеше.

25. Али који провиди у савршени закон
 слободе и остане *у њему*, и не буде
 заборавни слушач, него творац *дјела*,
 онај ће бити блажен у *дјелу* својему.

26. Ако који од вас мисли да вјерује,
 и не *зауздава* језика својега, него вара
 срце своје, његова је вјера узалуд.

Оцем јест ова: надгледати сироте и удовице у њиховим невољама, и држати себе не оногањена од свијета.

г л а в а II.

Браћо моја! у вјери Господа нашега славнога Исуса Христа не гледајте ко је ко. Јер ако дође у вашу скупиштину човек са златним прстеном и у свијетлој аљини, а дође и сирома у рђавој аљини, и погледате на онога у свијетлој аљини, и речете му: ти сједи овђе лијепо; а сирому речете: ти стани тамо, или сједи овђе ниже подножја мога. И не расудисте у себи, и бисте судије злије помисли. Слушајте, љубезна браћо моја! не изабра ли Бог сиромаше овога свијета да буду богати вјером, и наслеђници царства, које обрече онима, који га љубе? А ви презресте сиромаша! не муче ли вас богати, и не вуку ли вас они по судовима? Не куле ли они на добро име ваше, којим сте се називали? Ако закон царски извршујете по писму: љуби ближњег свог, као самог себе; добро чините. Ако ли гледате ко је ко, гријеш чините, и бићете покарани од закона као преступници. Јер који сав закон одржи, а сагријеш у једноме, крив је за све. Јер онај, који је рекао: не чини прељубе; рекао је и: не убиј; тако ако не учиниш прељубе, а убијеш, постао си преступник закона. Тако говорите, и тако творите, као они, којима ће се судити по закону сло- бодe. Јер ће ономе бити суд без милости, који не чини милости: милост се ваи на суду. Каква је полза,* браћо моја, ако ко рече, да има вјеру, а ђела нема? зар га може вјера спасти? Ако, на прилику, брат или сестра голи буду, и немају шта да једу, Па им рече који од вас: идите с миром, гријте се и наситите се; а не да им потребе телесне, шта

* в а ј а д а.

27. Јер вјера чиста и без mane преа Богом и оцем јест ова: *обилазити сироте и удовице у њиховијем невољама, и држати себе неонагањена од свијета.*

Г л а в а II.

Браћо моја! у вјери Господа нашега славнога Исуса Христа не гледајте ко је ко;

2. Јер ако дође у цркву вашу човек са златнијем прстеном и у свијетлој хаљини, а дође и сиромаш у рђавој хаљини,

3. И погледате на онога у свијетлој хаљини, и речете му: Ти сједи овђе лијепо, а сирому речете: Ти стани тамо, или сједи овђе ниже подножја мојега;

4. И не расудисте у себи, *него* бисте судије злијех помисли.

5. *Чујте*, љубазна браћо моја, не изабра ли Бог сиромаше овога свијета да буду богати вјером, и наслеђници царства које обрече онима који њега љубе?

6. А ви *осрамотисте* сиромаша. *Нису ли то богати који вас муче и вуку вас на судове?*

7. Не хуле ли они на добро име ваше којим сте се називали?

8. Ако *дакле* закон царски извршујете по писму: *Љуби ближњег својега као самога себе, добро чините;*

9. Ако ли гледате ко је ко, гријеш чините, и бићете покарани од закона као преступници;

10. Јер који сав закон одржи а сагријеш у једноме, крив је за све.

11. Јер онај који је рекао: *Не чини прељубе, рекао је и: Не убиј. Ако дакле не учиниш прељубе а убијеш, постао си преступник закона.*

12. Тако говорите и тако творите као они *који ће законом слободe бити суђени;*

13. Јер ће ономе бити суд без милости који не чини милости; и *хвали се милост на суду.*

14. Каква је *корист*, браћо моја, ако ко рече да има вјеру а *дјела* нема? Зар га може вјера спасти?

15. Ако, на прилику, брат или сестра голи буду, *или* немају шта да једу,

16. *И рече им* који од вас: *Идите с миром, гријте се, и наситите се, а не да им потребе тјелесне, шта помаже?*

17 помаже? Тако и вјера, ако нема ђела,
 18 мртва је по себи. Но може ко рећи:
 ти имаш вјеру, а ја имам ђела.
 16 Покажи ми вјеру твоју без ђела
 твоји, а ја ћу теби показати вјеру
 19 моју из ђела моји. Ти вјерујеш, да
 је један Бог; добро чиниш: и ђа-
 20 воли вјерују, и дркћу. Но оћеш ли
 разумјети, о човече безрасудни! да
 26 је вјера без ђела мртва? Јер као
 што је тело без дуа мртво, тако је
 и вјера без добри ђела мртва.

глава III.

Не тражите, браћо моја, да будете
 многи учитељи, знајући да ћемо
 2 већма бити осуђени. Јер сви погрје-
 шујемо много пута. Ко у ријечи не
 погрјешује, тај је савршен човек;
 3 може обуздати и све тело. Гле, и
 коњма мећемо жвале у уста, да нам
 се поковавају, и све тело њихово
 4 окрећемо. Гле, и лађе, ако су и ве-
 лике, и силни и вјетрови гоне, окрећу
 се малим корманићем, куда оће онај,
 5 који управља. А тако је и језик
 мали член, и много чини. Гле, мала
 ватра, и колико велике шуме сажеже.
 6 И језик је ватра, свијет пун не-
 правде. Тако и језик живи међу
 нашим членовима, поганећи све тело,
 и палећи вријеме нашега живота, а
 7 сам запаљујући се од пакла. Јер сав
 род звјериња и птица, и свега оста-
 лог, што живи на суву и у води,
 припитомљава се и припитомљен је
 8 роду човечијем; А језика нико од
 људи не може припитомити, јер је
 немирно зло, пуно једа смртонос-
 9 нога. Њим благосиљамо Бога и Оца,
 и њим кунемо људе, који су ство-
 рени по облику Божијему. Из једни
 уста излази благослов и клетва. Не
 ваља, љубезна браћо моја! да ово
 11 тако бива. Еда ли извор из једне
 12 главе точи слатко и горко? Може
 ли, браћо моја! смоква маслине ра-
 ђати, или винова лоза смокве? Тако
 ниједан извор не даје славу и слатку

17. Тако и вјера ако нема дјела, мртва
 је по себи.

18. Но може ко рећи: Ти имаш вјеру,
 а ја имам дјела. Покажи ми вјеру своју
 без дјела својих, а ја ћу теби пока-
 зати вјеру своју из дјела својих.

19. Ти вјерујеш да је један Бог; добро
 чиниш; и ђаволи вјерују, и дркћу,

20. Али хоћеш ли разумјети, о човјече
 сујетни! да је вјера без дјела мртва?

26. Јер као што је тијело без духа
 мртво, тако је и вјера без добријех
 дјела мртва.

Глава III.

Не тражите, браћо моја, да будете
 многи учитељи, знајући да ћемо
 бити осуђени,

2. Јер сви погрјешујемо много пута.
 Али ко у ријечи не погрјешује, онај је ³⁵⁸
 савршен човјек, може зауздати и све
 тијело.

3. Јер гле, и коњма мећемо жвале
 у уста да нам се поковавају, и све ти-
 јело њихово окрећемо.

4. Гле и лађе, ако су и велике и
 силни их вјетрови гоне, окрећу се малом
 кормицом куда хоће онај који управља.

5. А тако је и језик мали уд, и много
 чини. Гле, мала ватра, и колике велике
 шуме сажеже.

6. И језик је ватра, свијет пун не-
 правде. Тако и језик живи међу нашијем
 удима, поганећи све тијело, и палећи
 вријеме живота нашега, и запаљујући
 се од пакла.

7. Јер сав род звјериња и птица, и
 бубина и риба, припитомљава се и при-
 питомио се роду човечијему;

8. А језика нико од људи не може
 припитомити, јер је немирно зло, пуно
 иједа смртоноснога.

9. Њим благосиљамо Бога и оца, и
 њим кунемо људе, који су створени по
 облику Божијему.

10. Из једнијех уста излази благослов
 и клетва. Не ваља, љубазна браћо моја,
 да ово тако бива.

11. Еда ли може извор из једне
 точици слатко и горко?

12. Може ли, браћо моја, смоква мас-
 лине рађати или винова лоза смокве?
 Тако ни један извор не даје слани и
 слатке воде.

13 воду. Ко је међу вама мудар и паметан, нека покаже од добра живљења ђела своја у кротости и прелудности. Ако ли имате горку завист и свађу у срцима вашим; не валите се, ни лажите на истину. То није она премудрост, што сплази од озго, него земаљска, човечија, ђаволска. Јер 17 ђе је завист и свађа, ту је неслога 17 и сваки рђав посао. А која је премудрост од озго, она је најприје чиста, а по том мирна, кротка, послушна, пуна милости и добри рода, без атера и нелицемјерна. А род правде сије се у миру оније, који мир држе.

глава IV.

Од куда неслоге и распре међу вама? Не отуда ли, од ваши сласти, које се боре у вашим членовима? 2 Желите, и немате; крвнички мрзите и завидите, и ништа не можете да добијете; свађате се и борите 3 се, и немате, јер не иштете. Иштете, и не примате, јер зло иштете, 4 да у сластима вашим трошите. Прељубочници и прељубочнице! не знате ли, да је пријатељство овога свијета непријатељство Богу? Тако који оће свијету пријатељ да буде, непријатељ Божиј постаје. Или мислите, да писмо узалуд говори: Ду, који у нама живи, мрзи на завист? 6 И већу даје благодат; јер говори: Господ супроти се поноситим, а пониженим даје благодат. Тако покорите се Богу; а противите се ђаволу, и побјећи ће од вас. 8 Приближите се к Богу, и он ће се приближити к вама. Очистите руке, грјешници, поправите срца ваша, 9 двоумни. Будите жалосни, и плачите и ридајте: смије ваш нека се претвори у плач, и радост у жалост. 10 Понизите се пред Господом, и понизити вас. Не говорите зло један за другим, браћо! јер ко говори зло за братом, или осуђује брата свога,

13. Ко је међу вама мудар и паметан нека покаже од добра живљења ђела своја у кротости и премудрости.

14. Ако ли имате горку завист и свађу у срцима својим, не хвалите се, ни лажите на истину.

15. Ово није она премудрост што сплази од озго, него земаљска, ђудска, ђаволска.

16. Јер гдје је завист и свађа *оније* ³⁵⁹ је неслога и свака зла ствар.

17. А која је премудрост од озго она је најприје чиста, а по том мирна, кротка, покорна, пуна милости и добријех рода, без хатера, и нелицемјерна.

18. А род правде у миру сије се онима који мир чине.

Глава IV.

Откуда ратови и распре међу вама? Не отуда ли, од сласти ваших, које се боре у вашим удовима?

2. Желите, и немате; *убијате* и завидите, и *не можете* да добијете; *борите се* и *војујете*, и немате, јер не иштете.

3. Иштете, и не примате, јер зло иштете, да у сластима својим трошите.

4. Прељубочници и прељубочнице! не знате ли да је пријатељство овога свијета непријатељство Богу? *Јер* који хоће свијету пријатељ да буде, непријатељ Божиј постаје.

5. Или мислите да писмо узалуд говори: *Дух* који у нама живи мрзи на завист?

6. *А он даје већу благодат.* Јер говори: Господ супроти се поноситима, а пониженима даје благодат.

7. *Покорите се дакле Богу,* а противите се ђаволу, и побјећи ће од вас.

8. Приближите се к Богу, и он ће се приближити к вама. Очистите руке, грјешници, поправите срца своја, *неостојани.*

9. Будите жалосни и плачите и *јаучите*: смије ваш нека се претвори у плач, и радост у жалост.

10. Понизите се пред Господом, и понизити вас.

11. Не *опадајте један другога, браћо*; јер ко *опада брата* или осуђује брата својега *опада зајком* и осуђује закон, а *360* ако закон осуђујеш, нијеси творац закона, него судија.

говори зло за законом, и осуђује закон; а ако закон осуђујени, нијеси творац закона, него судија.

12 Један је законодавац и судија, који може спасти и погубити; а ти ко

13 си, што другога осуђујеш? Слушајте сад ви, који говорите: данас или сјутра ићи ћемо у тај и у тај град, и сједићемо онђе једну годину, и

14 трговаћемо и добијаћемо; Ви, који не знате, шта ће бити сјутра. Јер шта је ваш живот? пара, која се за мало покаже, а по том је не-

15 стане. Мјесто тога ваљало би да

18 говорите: | ако Господ ћедбуде, и живи будемо, учинићемо ово или оно;

16 Но ви се валите по вашој сили. Свака

17 је вала такова зла. Јер који зна добро чинити, и не чини, грије му је.

глава V.

Одите сад ви богати, плачите и ридајте о вашим љутим невољама,

2 које иду на вас. Богатство ваше иструну, и аљине ваше поједоше

3 мољци. Злато ваше и сребро зарђа, и рђа њиова биће свједоџба на вас, појешће тело ваше као ватра. Стекосте богатство у посљедње дане.

4 Гле, виче плата ваши посленика, који су радили њиве ваше, па сте им ви откинули; и вика жетелаца

5 дође до ушију Господа Саваота. Веселисте се на земљи, и насладиште се: уранисте срца ваша, као на дан

6 заклања. Осудиште, убиште праведнога, и не брани вам се. Тако трпите, браћо моја! до доласка Господњег.

7 Гле, тежак чека многоцјенога рода из земље, и радо трпи, док не прими кишу рану и позну.

8 Трпите и ви, и утврдите срца ваша: јер се долазак Господњи приближи.

9 Не уздишите један на другога, браћо, да не будете осуђени: гле судија

10 стоји пред вратима. Узмите, браћо моја, за углед страдања и трпљења пророке, који говорише у име Го-

11 спада. Гле, блажене називамо оне,

12. Један је законодавац и судија, који може спасти и погубити; а ти ко си што другога осуђујеш?

13. Слушајте сад ви који говорите: Данас или сјутра *ићи* ћемо у овај или у онај град, и сједићемо онђе једну годину, и трговаћемо и добијаћемо.

14. Ви који не знате шта ће бити сјутра. Јер шта је ваш живот? Он је пара, која се за мало покаже, а по том је нестане.

15. *Мјесто да говорите*: Ако Господ *хтедбуде*, и живи будемо, учинићемо ово или оно.

16. *А сад се хвалите својим поносом*. Свака је хвала такова зла.

17. Јер који зна добро чинити и не чини, гријех му је.

Глава V.

Ходите *ви сад* богати, плачите и ридајте за своје *љуте невоље* које иду на вас.

2. Богатство ваше иструну, и аљине ваше поједоше мољци;

3. Злато ваше и сребро зарђа, и рђа њихова биће *свједочанство* на вас: *изјешће* тијело ваше као *огањ*. Стекосте богатство у *посљедње* дане.

4. Гле, виче плата *вашијех* посленика који су радили њиве ваше и *ви сте* им откинули; и вика жетелаца дође до ушију Господа Саваота.

5. Веселисте се на земљи, и насладиште се: уранисте срца *своја*, као на дан *заклања*.

6. Осудиште, убиште *праведника*, и не брани вам се.

7. *Трпите дакле*, браћо моја, до доласка Господњег. Гле, тежак чека *племенитога* рода из земље, и радо трпи док не прими *дажд рани* и *позни*.

8. Трпите *дакле* и ви, и утврдите ³⁶¹ срца *своја*, јер се долазак Господњи приближи.

9. Не уздишите један на другога, браћо, да не будете осуђени: гле, судија стоји пред вратима.

10. Узмите, браћо моја, за углед *страдања пророке* који говорише у име Господа.

- који претрпише. Трпиње Јовљево чусте, и посљедак Господњи виђесте; јер је Господ врло милостив и жалостив. А особито, браћо моја, не куните се ни небом, ни земљом, ни другом каком клетвом: него нека буде ваша ријеч, што јест, да; а што пије, пије: да не паднете под суд. Мучи ли се ко међу вама, нека се моли Богу; јели ко весео, нека хвали Бога. Болује ли ко међу вама, нека дозволе старјешине црквене, те нека чате молитву над њим, и нека га помажу у њем* у име Господње. И молитва вјере помоћи ће болеснику, и подигнуће га Господ; и ако је гријове учинио, опростиће му се. Исповиједајте један другом гријове, и молит се Богу један за другога, да оздрављае: јер свесрдна молитва праведнога много може помоћи. Илија бјеше човек смртан као и ми, и свесрдно помоли се Богу, да не буде кише; и не удари киша на земљи за три године и шест мјесеци. И опет се помолн, и небо даде кишу, и земља изнесе род свој. Браћо! ако ко од вас зађе с пута истине, и обрати га ко, Нека зна, да онај, који обрати грјешника од кривога пута његова, спасе душу од смрти. и покрије мноштво гријова.

Из књиге I. св. апостола Петра.

Г л а в а III.

- Тако и ви, жене, будите покорне својим мужевима, да се, ако који не вјерују ријеч, женским живљењем без ријечи добију. Кад виде чисто и богобојазно живљење ваше. Ваша љепота да не буде споља у плетењу коса, и ударању злата, и облачењу аљина; Него у тајноме човеку срца, у једнакости кроткога и тихога духа, што је пред Богом многоцјено. Јер се тако некад украшавау и свете жене, које се уздау у Бога, и покоравау се својим му-

* з е и т и н о м.

11. Гле, блажене називамо оне који претрпише. Трпиње Јовљево чусте, и посљедак Господњи виђесте; јер је Господ милостив и смиљје се.

12. А *врије свега*, браћо моја, не куните се ни небом ни земљом, ни другом каком клетвом; него нека *буде што јест* да, и што *није не*, да не паднете под суд.

13. Мучи ли се ко међу вама, нека се моли Богу; јели ко весео, нека хвали Бога.

14. Болује ли ко међу вама, нека дозволе старјешине црквене, те нека *читају* молитву над њим, и нека га помажу у њем у име Господње.

15. И молитва вјере помоћи ће болеснику, и подигнуће га Господ; и ако је *гријехе* учинио, опростиће му се.

16. Исповиједајте *дакле* један другоме *гријехе*, и молит се Богу један за другога, да оздрављае; јер *неирестана* молитва праведнога много може помоћи.

17. Илија бјеше човек смртан као и ми, и *помоли се* Богу да не буде *дажда*, и не удари *дажд* на земљи за три године и шест мјесеци.

18. И опет се помоли и небо даде *дажд*, и земља изнесе род свој.

19. Браћо! ако ко од вас зађе с пута истине, и обрати га ко,

20. Нека зна да *ће* онај који обрати грјешника с кривога пута његова *спасти* душу од смрти, и *покрити* мноштво *гр[и]јехá*.

ПРВА САБОРНА ПОСЛАНИЦА [362]

светога апостола Петра.

Глава III.

366

1. Тако и ви жене будите покорне својим мужевима, да ако који и не вјерују *ријечи*, женским живљењем без *ријечи* да се добију.

2. Кад виде *чисто живљење* ваше са *страхом*:

3. Ваша *љепота* да не буде споља у *плетењу косе*, и у *ударању злата*, и *облачењу аљина*;

4. Него у тајноме *човеку срца*, у *једнакости кроткога* и *тихога духа*, што је пред Богом *многоцјено*.

5. Јер се тако некад *украшавау* и *свете жене*, које се *уздау* у Бога, и *покоравау* се својим мужевима,

6 жевима, Као што Сара слушаше Авраама, и зваше га господаром; ви сте кћери њезине постале, ако чините добро, и не бојите се никакога
7 страа. Тако и ви, мужеви, живите са својим женама по разуму, и поштујте и, као слабије женско створење, и као насљеднице благодати живота, да се не смету молитве
8 ваше. А најпослије будите сви међу собом сложни, жалостиви, милостиви,
9 братољубиви, понизни; Не враћајте зло за зло, или псовку за псовку: него насупрот благосиљајте, знајући, да сте на то позвани, да насљедите
10 благослов. Јер који је рад да живи, и да види дане добре, нека задржи језик свој од зла, и усне своје од
11 лукави ријечи; Нека се уклони од зла, и нека учини добро; нека тражи мира, и нека се држи њега.
12 } Јер су очи Господње окренуте на праведнике, и уши његове на молитву њиову; а лице Господње на оне, који зло чине, да и истријеби са земље.
13 } јеби са земље. И ко може вама нау-
14 дити, ако узидете за добром? Но ако и страдате за правду, блажени сте. Али страа њиова не бојте се, нити се плашите; Него Господа Бога светите у срцима вашим. А будите свагда готови, с кротостију и страом, дати одговор свакоме, који вас за-
15 пита о вашем надању. Имајте добру свјест, ако се за вама говори што зло, као за злочинцима, да се постиде они, што куде ваше добро живљење
16 у Ристу. Јер је боље, ако оне воља Божија, да страдате добро чинећи, него ли зло чинећи.

Из књ. св. ап. Павла к Римљанима.
глава XII, 9—21.

9 Љубав да не буде лажљива. Мрзећи на зло, држите се добра. Братском љубави љубите један другога. Чешћу један другога већег чините.
10 Не будите у послу лијени, будите ватрени у дуу, служећи Господу.

6. Као што Сара слушаше Аврама, и зваше га господаром; које сте ви кћери постале, ако чините добро, и не бојите се никакога страха.

7. Тако и ви мужеви живите са својим женама по разуму, и поштујте их као слабији женски суд, и као сунашљеднице благодати живота, да се не смету молитве ваше.

8. А најпослије будите сви сложни, жалостиви, братољубиви, милостиви, понизни;

9. Не враћајте зла за зло, ни псовке за псовку; него на супрот благосиљајте, знајући да сте на то позвани да насљедите благослов.

10. Јер који је рад да живи и да види дане добре, нека задржи језик свој од зла, и усне своје, да не говоре иријеваре;

11. Нека се уклони од зла, и нека учини добро; нека тражи мира, и нека се држи њега.

12. Јер очи Господње гледају на праведнике, и уши његове на молитву њихову; а лице Господње на оне који зло чине, да их истријеби са земље.

13. И ко може вама наудити ако узидете за добром?

14. Но ако и страдате правде ради, блажени сте. Али страха њихова не бојте се, нити се плашите;

15. Него Господа Бога светите у срцима својим. А будите свагда готови на одговор свакоме који вас запита за ваше надање,

16. С кротостију и страхом; и имајте добру свјест, да ако вас оидају за што као злочинце, да се постиде они што куде ваше добро живљење по Христу.

17. Јер је боље, ако хоће воља Божија, да страдате добро чинећи, него ли зло чинећи.

РИМЉАНИМА ПОСЛАНИЦА [391].
светога апостола Павла.

Глава XII.

414

9. Љубав да не буде лажна. Мрзећи на зло држите се добра.

10. Братском љубави будите један к другоме љубазни. Чашћу један другога већег чините.

11. Не будите у послу лијени; будите огњени у дуу, служите Господу.

- 12 Надеждом веселиге се, у невољи
трпите, у молитви будите једнако.
- 13 Дијелите потребе са светима; при-
мајте путнике радо на конак и до-
14 чекујте. Благосиљајте оне, који вас
гоне: благосиљајте, а не куните.
- 15 Радујте се с радоснима, и плачите
16 с плачним. Будите једни мисли међу
собом. Не мислите о високим стварма,
него се држите нискије. Не мислите
17 за себе да сте мудри. А никоме не
враћајте зла за зло. Промисљајте о
том, што је добро пред свим људма.
- 18 Ако је могуће, што је од ваше стране,
19 имајте мир са свим људма. Не осве-
ћујте се за себе, љубезни, него по-
дајте мјесто гњеву; јер стоји на-
писано: моја је освета, ја ћу вра-
20 тити, говори Господ. Тако ако је
непријатељ твој гладан, нарани га,
ако је жедан, напој га. Јер чинећи
то, угљевље огњено скупљаш на
21 главу његову. Не дај се злу над-
владати, него надвладај зло добрим.

21 г л а в а XIII.

- Свака душа да се покорава вла-
стима, које владају; јер нема власти
да није од Бога, него су све власти
2 од Бога постављене. Тако који се
супроти власти, супроти се наредби
Божијој; а који се супроте, при-
3 миће грије на себе. Јер кнезови
нијесу стра добрим ђелима, него злим.
Оћеш ли пак да се не бојиш власти,
чини добро, и имаћеш валу од ње.
- 4 Јер је слуга Божија, теби за добро.
Ако ли зло чиниш, бој се: јер уз-
луд не носи мача; јер је Божија
слуга, осветник на гњев ономе, који
5 зло чини. Тако се ваља покоравати
не само од страа, него и по савје-
6 сти. Зато им и порезе дајете: јер
су слуге Божије, које су зато исто
7 постављене. Тако подајте свакоме,
што сте дужни: коме порезу, по-
резу; а коме ђумрук, ђумрук; а
коме стра, стра; и коме чест, чест.
- 8 И не будите никоме ништа дужни,

12. *Надањем веселите се, у невољи
трпите, у молитви будите једнако.*

13. *Дијелите потребе са светима; при-
мајте радо путнике.*

14. *Благосиљајте оне који вас гоне:
благосиљајте, а не куните.*

15. *Радујте се с радоснима, и плачите
с плачним.*

16. *Будите једне мисли међу собом.
Не мислите о високијем стварима, него
се држите нискијех. Не мислите за себе
да сте мудри.*

17. *А никоме не враћајте зла за зло; 416
промисљајте о том што је добро пред
свијем људима.*

18. *Ако је могуће, колико до вас стоји,
имајте мир са свијем људима.*

19. *Не освећујте се за себе, љубазни,
него подајте мјесто гњеву, јер стоји на-
писано: Моја је освета, ја ћу вратити,
говори Господ.*

20. *Ако је дакле гладан непријатељ
твој, нахрани га; ако је жедан, напој га;
јер чинећи то угљевље огњено скупљаш
на главу његову.*

21. *Не дај се злу надвладати, него над-
владај зло добром.*

Г л а в а XIII.

Свака душа да се покорава властима
које владају; јер нема власти да није од
Бога, а што су власти, од Бога су по-
стављене.

2. Тако који се супроти власти су-
проти се наредби Божијој; а који се
супроте примиће гријех на себе.

3. Јер кнезови нијесу страх добријем
ђелима него злијем. Хоћеш ли пак да
се не бојиш власти, чини добро, и имаћеш
хвалу од ње.

4. Јер је слуга Божиј теби за добро.
Ако ли зло чиниш, бој се; јер узлуд
не носи мача, јер је Божиј слуга, освет-
ник на гњев ономе који зло чини.

5. Тако се ваља покоравати не само
од страха него и по савјести.

6. Јер за то и порезе дајете; јер су
слуге Божије које су за то исто по-
стављене.

7. *Подајте дакле свакоме шта сте
дужни: коме дакле порезу, порезу; а
коме царину, царину; а коме страх,
страх; а коме част, част.*

8. И не будите никоме ништа дужни
осим да љубите један другога; јер који 417
љуби другога закон испуни.

- осим да љубите један другога: јер који љуби другога, закон испуни.
- 9 Јер ово: не чини прељубе, не убиј, не укради, не свједочи лажљиво, не зажели; и ако има још кака друга заповијест, у овој се ријечи извршује, то јест: љуби ближњег свога, као самог себе. Љубав не чини зла ближњему: тако је љубав извршење закона. И знајући ово вријеме, да је већ час дошао, да устанемо од сна: јер нам је сад ближе спасење, него ли кад вјеровасмо. Ноћ прође, а дан се приближи: тако да одбацимо сва ђела тамна, и да се обучемо у оружје виђела. Да одимо поштено, као по дану: не у ждерању и пијанству, не у курварству и нечистоти, не у инату и зависти;
- 14 Него се обуците у Господа нашега Исуса Христа, и телу не угађајте по жељама.

глава XIX.

- А слабога у вјери примајте лијепо, да мисли његове не баците у сумњу. Јер један вјерује, да смије свашта јести, а који је слаб, једе зеље. Који једе, нека не презире онога, који не једе; и који не једе, нека не осуђује онога, који једе;
- 4 јер га Бог прими. Ко си ти, који судиш туђему слуги? Он своме господару стоји или пада. Али ће устати, јер је Бог кадар подигнути га.
- 5 Тако један разликује дан од дана, а други држи све дане да су једнаки. Сваки да буде увјерен у својој мисли. Који светкује дан, Господу светкује; и који не светкује дана, Господу не светкује. Који једе, Господу једе; јер вали Бога; и који не једе, Господу не једе, и вали Бога. Јер ниједан од нас не живи себи, и ниједан не умире себи; Него ако живимо, Господу живимо; и ако умиремо, Господу умиремо. Тако ако живимо, ако умиремо, Господњи смо.
- 9 Јер зато Христос и умрије и васкрсе

9. Јер ово: не чини прељубе, не убиј, не укради, не свједочи лажно, не зажели, и ако има још кака друга заповијест, у овој се речи извршује, то јест: љуби ближњег својег као самог себе.

10. Љубав не чини зла ближњему; дакле је љубав извршење закона.

11. И знајући ово вријеме да је већ час дошао да устанемо од сна; јер нам је сад ближе спасење него ли кад вјеровасмо.

12. Ноћ прође а дан се приближи: да одбацимо дакле сва дјела тамна, и да се обучемо у оружје виђела.

13. Да ходимо поштено као по дану: не у ждерању и пијанству, не у курварству и нечистоти, не у свађању и зависти;

14. Него се обуците у Господа нашега Исуса Христа; и тијелу не угађајте по жељама.

Глава XIV.

А слабога у вјери примајте лијепо, да се не смета савјест.

2. Јер један вјерује да смије свашта јести, а који је слаб једе зеље.

3. Који једе нека не укорава онога који не једе; и који не једе нека не осуђује онога који једе; јер га Бог прими.

4. Ко си ти који судиш туђему слуги? Он својему господару стоји или пада. Али ће устати; јер је Бог кадар подигнути га.

5. Тако један разликује дан од дана, а други држи све дане да су једнаки: сваки да буде увјерен за своју мисао.

6. Који разликује дане, Господу разликује; и који не разликује дана, Господу не разликује. Који једе, Господу једе: јер хвали Бога; и који не једе, Господу не једе, и хвали Бога.

7. Јер ни један од нас не живи себи, и ни један не умире себи.

8. Јер ако живимо, Господу живимо; а ако умиремо, Господу умиремо. Ако дакле живимо, ако умиремо, Господњи смо.

9. Јер за то Христос и умрије и васкрсе и оживље да облада и мртвима и живима.

и оживи, да облада и мртвима и
 10 живима. А ти зашто осуђујеш брата
 твога? Или ти шта презиреш брата
 твога? Јер ћемо сви стати пред су-
 11 диште Ристово. Јер је писано: тако
 ми живота, говори Господ, покло-
 ниће ми се свако кољено, и сваки
 12 језик признаће Бога. Тако ће сваки
 од нас дати Богу одговор за себе.
 13 Зато да не осуђујемо више један
 другога, него мјесто тога ово гле-
 дајте, да не постављате брату спо-
 14 тицања или саблазни. Знам и увје-
 рен сам у Ристу Исусу, да ништа
 није погано само по себи; осим
 кад ко мисли да је што погано,
 15 ономе је погано. Али ако је брат
 твој јела ради жалостан, већ се не
 владаш по љубави. Не губи јелом
 твојим онога, за кога Ристос умрије.
 16 Тако гледајте, да се не кули на
 17 ваше добро. Јер царство небеско
 није јело и пиће, него правда и мир
 18 и радост у Дуу светоме. Јер који
 овим служи Ристу, угодан је Богу
 19 и мно људма. Тако да се старамо
 за мир, и за оно, чим водимо на
 20 боље један другога. Не раскопавај
 ђело Божије јела ради: јер је све
 чисто; но зло чини онај, који једе
 21 на саблазан другога. Боље је не
 јести мяса, и вина не пити, и оно
 не чинити, на што се твој брат
 спотиче, или ода шта гори по-
 22 стаје или слаби. Ти имаш вјеру? Имај
 23 је сам у себи пред Богом. Благо
 ономе, који не осуђује себе за оно,
 24 што нађе за добро! А који се сумња,
 осуђен је, ако једе; јер не чини по
 вјери; а штагођ није по вјери, грије је.

I. Коринћ. XIII.

Ако језицима човечијим и ан-
 ђелским говорим, а љубави немам,
 онда сам као звоно, које звони, или
 2 прапорац, који звечи. И ако имам
 пророштво, и знам све тајне и сва
 знања, и ако имам сву вјеру, да и
 горе премјештам, а љубави немам,

10. А ти за што осуђујеш брата сво-
 јега? Или ти за што укораваши брата
 својега? Јер ћемо сви изићи на суд пред
 Христа.

11. Јер је писано: Тако ми живота,
 говори Господ, поклониће ми се свако
 кољено, и сваки језик славиће Бога.

12. Тако ће дакле сваки од нас дати
 Богу одговор за себе.

13. За то да не осуђујемо више један
 другога, него мјесто тога ово гледајте да
 не постављате брату спотицања или са-
 блазни.

14. Знам и увјерен сам у Христу Исусу
 да ништа није погано по себи, осим
 кад ко мисли да је што погано, ономе
 је погано.

15. А ако је брат твој јела ради жа-
 лостан, већ се не владаш по љубави: не
 губи јелом својијем онога за којег
 Христос умрије.

16. Гледајте дакле да се не хули
 на ваше добро.

17. Јер царство Божије није јело и
 пиће, него правда и мир и радост у Дуу
 светоме.

18. Јер који овијем служи Христу
 угодан је Богу и мно људима.

19. Тако дакле да се старамо за мир
 и за оно чим водимо на боље један
 другога.

20. Не раскопавај дјела Божијега јела ⁴¹⁹
 ради; јер је све чисто; него је погано
 за човека који једе са спотицањем.

21. Добро је не јести мяса, и вина не
 пити, и оно не чинити на што се твој
 брат спотиче, или ода шта гори по-
 стаје или слаби.

22. Ти имаш вјеру? Имај је сам у себи
 пред Богом. Благо ономе који не осу-
 ђује себе за оно шта нађе за добро.

23. А који се сумња осуђен је ако
 једе, јер не чини по вјери: а штагођ није
 по вјери гријех је.

Коринћанима посланица прва [424]
 светога апостола Павла.

Глава XIII.

446.

Ако језике човечије и анђелске го-
 ворим а љубави немам, онда сам као
 звоно које звони, или прапорац који
 звечи.

2. И ако имам пророштво и знам све
 тајне и сва знања, и ако имам сву вјеру
 да и горе премјештам, а љубави немам,
 ништа сам.

3 ништа сам. И ако раздам све имање
моје, и ако предам тело моје да се
сажеже, а љубави немам, ништа ми
4 не помаже. Љубав дуго трпи, ми-
локрвна је; љубав не завиди; љубав
5 се не велича, не надима се; Не
чини, што не ваља, не тражи своје,
6 не срди се, не мисли о злу. Не радује
се неправди, а радује се истини;
7 Све сноси, све вјерује, свему се нада,
8 све трпи. Љубав никад не престаје:
а буде ли пророштво, престаће, ако
ли језици, умукнуће, ако ли знање,
9 нестане га. Јер нешто знамо, и нешто
10 пророкујемо; А кад дође савршено,
11 онда ће престати, што је нешто. Кад
ја бија мало дијете, као дијете го-
вора, као дијете мишља, као дијете
размишљава; а кад постадо човек,
12 одбаци ђетињско. Тако сад видимо
као кроз стакло у загонетки, а онда
ћемо лицем к лицу; сад познајем
нешто, а онда ћу познати, као што
13 сам познат. А сад остаје вјера, на-
дежда, љубав, ове три; али је љубав
највећа међу њима.

Из апок. св. ап. Јована Богослова.

г л а в а IV.

По том виђе: и гле, врата отво-
рена на небу, и глас први који чу
као трубу ће говори са мнош, го-
вораше: попусти се амо, и показашу
2 ти, шта ће бити за овим. И одма
3 би у дуу. И гле, пријестол стајаше
на небу, и на пријестолу сјеђаше
4 неко. И онај, што сјеђаше, бијаше
по виђењу као камен јаспис и сард;
и око пријестола бјеше дуга, по ви-
5 ђењу као смарагд. И око пријестола
бијау двадесет и четири пријестола:
и на пријестолима виђе двадесет и
четири старјешине ће сједе, обучени
у бијеле ањине, и имау круне златне
6 на главама својим. И од пријестола
излажау муње и громови и гласови;
и седам жижака огњени горау пред
пријестолом, које су седам дуова

3. И ако раздам све имање своје, и
ако предам тијело своје да се сажеже,
а љубави немам, ништа ми не помаже.

4. Љубав дуго трпи, милоскрвна је;
љубав не завиди; љубав се не велича,
не надима се,

5. Не чини што не ваља, не тражи
своје, не срди се, не мисли о злу,

6. Не радује се неправди, а радује се
истини,

7. Све сноси, све вјерује, свему се
нада, све трпи.

8. Љубав никад не престаје, а про-
роштво ако ће и престати, језици ако
ће умукнути, разума ако ће нестати.

9. Јер нешто знамо, и нешто про-
рокујемо;

10. А кад дође савршено, онда ће пре-
стати што је нешто.

11. Кад ја бијах мало дијете, као ди-
јете говорих, као дијете мишљах, као
дијете размишљавах; а кад постадох
човек, одбацих дјетињство.

12. Тако сад видимо као кроз стакло
у загонетки, а онда ћемо лицем к лицу;
сад познајем нешто, а онда ћу познати
као што сам познат.

13. А сад остаје вјера, над, љубав,⁴⁴⁷
ово троје; али је љубав највећа међу
њима.

Откривење светог Јована [570]
Богослова.

Глава IV.

576.

По том видјех: и гле, врата отво-
рена на небу, и глас први који чу као
трубу гдје говори са мнош, рече: Попу-
сти се амо, и показашу ти шта ће бити за
овијем.

2. И одмах бих у Духу; и гле, при-
јесто стајаше на небу, и на пријестолу
сјеђаше неко.

3. И онај што сјеђаше бијаше по ви-
ђењу као камен јаспис и сард; и око
577. пријестола бјеше дуга по виђењу као
смарагд.

4. И око пријестола бијаху двадесет
и четири пријестола; и на пријестолима
видјех двадесет и четири старјешине гдје
сједе, обучене у бијеле хаљине, и имаху
круне златне на главама својима.

5. И од пријестола излажаху муње и
громови и гласови; и седам жижака ог-
њенијех гораху пред пријестолом, које
су седам духова Божијих.

- 6 Божији. И пред пријестолом бијаше стаклено море, као кристал; и наред пријестола, и око пријестола четири животиње пуне очију спријед и са-
7 страг. И прва животиња бијаше као лав, и друга животиња као теле, и трећа животиња имаше лице као човек, и четврта животиња бијаше
8 као орао кад лети. И свака од четири животиње имаше по шест крила наоколо, и унутра пуна очију, и мира не имау дан и ноћ, говорећи: свет, свет, свет Господ Бог сведржитељ, који бјеше, и који јест, и који иде.
9 И кад даше животиње славу и чест и благодарност ономе, што сјеђаше на пријестолу, што живи ва вијек
10 вијека; Падеше двадесет и четири старјешине пред оним, што сјеђаше на пријестолу, и поклонили се ономе, што живи ва вијек вијека, и метнуше круне своје пред пријестолом,
11 говорећи: Вриједан си, Господе, да примиш славу и чест и силу: јер си ти саздао све, и по вољи твојој јест, и створено је.

глава XI, 15—18.

- 15 И седми анђеозатрубни, и посташе велики гласови на небесима, говорећи: поста царство над свијетом Господа нашега, и Риста његова, и
16 цароваће ва вијек вијека. И двадесет и четири старјешине, које сјеђау пред Богом на пријестолима својим, падеше на лица своја, и по-
17 клонили се Богу, Говорећи: валимо те, Господе Боже сведржитељу, који јеси, и бјеше, и идеш, што си при-
25 мно[] силу твоју велику, и царујеш.
18 И незнабошци се прогъевилише, и дође гъев твој, и вријеме мртвима да се суди, и да се да плата слугама твојим, пророцима и светима, и онима, који се боје имена твојега, малим и великим; и да се погубе они, који земљу погубише.

6. И пред пријестолом бијаше стаклено море, као кристал; и наред пријестола и око пријестола четири животиње пуне очију спријед и са-
7 страг.

7. И прва животиња бјеше као лав, и друга животиња као теле, и трећа животиња имаше лице као човек, и четврта животиња бјеше као орао кад лети.

8. И свака од четири животиње имаше по шест крила наоколо, и унутра пуна очију, и мира не имају дан и ноћ говорећи: Свет, свет, свет Господ Бог сведржитељ, који бјеше, и који јест, и који ће доћи.

9. И кад даше животиње славу и част и хвалу ономе што сјеђаше на пријестолу, што живи ва вијек вијека,

10. Падеше двадесет и четири старјешине пред оним што сјеђаше на пријестолу, и поклонили се ономе што живи ва вијек вијека, и метнуше круне своје пред пријестолом говорећи:

11. *Достојан* си, Господе, да примиш славу и част и силу; јер си ти саздао све, и по вољи твојој јест и створено је.

Г л а в а X I.

536

15. И седми анђеозатрубни, и посташе велики гласови на небесима говорећи: 587
Поста царство свијета Господа нашега и Христа његова, и цароваће ва вијек вијека.

16. И двадесет и четири старјешине које сјеђаху пред Богом на пријестолима својима, падеше на лица своја и поклонили се Богу

17. Говорећи: Хвалимо те Господе Боже сведржитељу, који јеси, и бјеше, и *бићеш*, што си примио силу своју велику, и царујеш.

18. И незнабошци се прогъевилише, и дође гъев твој и вријеме мртвима да се суди, и да се да плата слугама твојима, пророцима и светима, и онима који се боје имена твојега, малима и великима, и да се погубе они који земљу погубише.

Г л а в а XV, 3. 4.

3 И пјевау пјесму Мојсија слуге Божијега, и пјесму јагњетову, говорећи: велика су и дивна ђела твоја, Господе Боже сведржитељу, праведни су и истинити путеви твоји, ⁴царе светије. Ко се не ће побојати тебе, Господе, и прославити име твоје? Јер си ти један свет. Јер ће сви незнабошци доћи и поклонити се пред тобом: јер се твоји судови јавише.

Г л а в а XV.

593

3. И пјеваху пјесму Мојсија слуге Божијега, и пјесму јагњетову, говорећи: ⁵⁹⁴Велика су и дивна ђела твоја, Господе Боже сведржитељу, праведни су и истинити путеви твоји, царе светљех.

4. Ко се не ће побојати тебе, Господе, и прославити име твоје? Јер си ти један свет; јер ће сви незнабошци доћи и поклонити се пред тобом; јер се твоји судови јавише.

[Овај посао Вуков -- „Огледи Светога писма на Српском језику“ -- похвално је приказан у 2. броју Непенових „Библиографичке Листе 1825 год“ (Петроград, 1826.), стубаи 259.—260.]

2.

Ч Е Т И Р И Л У Д А Б Р А М И Н А,
И Н Д И Ј С К А П Р И П О В И Ј Е Т К А.

[121]

[Вукова Даница за год. 1827.,* стр. 121—142.]

П Р Е Д Г О В О Р.

На цијелој земљи живи око 1000 милиона људи, који, по прегледу Росијско-Императорскога дјејствитељнога статског Совјетника и Кавалера *Фридриха Аделунга*, говоре 2064 језика и нарјечја. Како су од ови свију људи постали различни, између себе мање или више сродни, *народи*, тако су и њови језици.

Наш *Славенски* род има око 60 милиона људи, којије се језик раздјељује на 12 нарјечја. С језиком овога рода ђекоји су други сродни у ријечма и у Граматици врло у| близу, ђекоји из даљега, а ђекоји ни- ¹²²јесу нимало. Језици још нијесу тако познати и описати, да би се могла *кољена* (степен) сродства њовог назначити: али су сви учени људи у том сложни, да су ови језици сродни са Славенским:

[* Даница. *Забавник* за годину 1827. издао Вук Стеф. Караџић, Философије доктор, и учени друштва: Санктпетербуршкога вољнога љубитеља Руске Слоvesности, Краковскога, Тирингско-Саксонскога за истраживање отач. старине, и Краљевско-Гетингскога член кореспондент. друга година. У Бечу, у штампарији Јерменскога намастира. 1827. — На 12^о, 6 лист., 126 стр. и 6 лист.]

- 1) *Славенски*.
- 2) *Нормански*, са свима нарјечијама (у Оландији, Данији, Шведској, Исландији и Англији).
- 3) *Латински*, с новим синонимима својим (Талијанским, Шпанским, Француским, Португалским и Влашким).
- 4) *Грчки*, и стари и нови.
- 5) Стари *Галски* (Келтски).
- 6) *Аријаутски*.
- 7) *Осетски* у Кавказу.
- 8) *Јерменски*.
- 9) *Персијски*.
- 10) Стари *Индијски* (Санскритски), са својим новим нарјечијама.

Између ови 10 народа у Европи највише има Славена (око 60 милиона), па онда Нијемаца и т. д. Али Индијана, којије земљу ми познајемо и из народни пјесама наши, има готово *двапут* колико Славена; и Славени имају писмо тек од 1000 година, а Индијани га имају од 123 4000 година! Они су данас готово сви под Англијском владом. Европа је Енглезима дужна благодарити, што Индијане мало боље познаје; они су, које у Лондону, које у Индији, наштампали различне Индијске Рјечнике и Граматике, и читаву библиотеку књига. У Лондону и у Паризу има Индијски професора; а и у Бечу Г. *Венрих*, професор у Ауторанској Богословији, даје лекције о Индијском језику.

С помоћу Пранскога краља славни је А. В. *Шлегел* у Бони на Рајни начинио Индијску типографију. Овај исти Г. *Шлегел* издаје журнал о Индијској литератури под именом *Индијске библиотеке*, из кога је узета ова приповијетка.

Да би се ова приповијетка боље разумјела, нужно је још ово додати, да су сви Индијани (као што су били и стари Мисирци) раздијељени на четири *наследна* чина (касте). Први је чин *брамински* (свештенички), други *војнички* (господски), трећи *грађански*, а четврти *сљачки*. Људи првога и другог чина (дакле богати, који могу избирати) не једу никака *меса* ни данашњи дан; а који су тако несрећни, да нијесу ни у четвртном чину (као, н. п. у нас што би били цигани), они једу и *мршино*.

У једном крају бијаше се објавило, да ће се празновати један од они велики празника, кад се брамини чаште и милостиња им се даје. Четири човека од овог чина, сваки из другог села, подигну се да иду тамо. Они се изненада састају у путу, и разумјевши, да сви на једно мјесто једним послом иду, договоре се, да остали пут у друштву прођу.

Идући тако сретну једног војника, који, дошавши поред њи, поздрави ји као што се пристоји према браминима: саставивши руке, подигне ји до свога чела, и рекне: «Поклон вашој пречестности!» на које га свачетири брамина у један пут благослове по обичају.

Наскоро по том дођу они на један извор крај пута, код кога сједну у ладу под једним дрветом да се одморе. Будући да нијесу имали о чему другом говорити, тако једноме падне на ум, да прекине мучање, по-

чевни к осталима: «Заиста ваља признати, да је онај војник, што га сад сретосмо, поштен и паметан човек. Јесте ли виђели, како ме особито и умилно поздрави?» — На то рече други, који је до њега сједио: «Он није тебе поздравио, него мене самога.» — «Ви се обојица варате, рече трећи, ја вас могу увјерити, да је његов поздрав само за мене био.»¹²⁵ За знак тога војник окрену очи на моју страну, изговарајући: *поклон вашој пречестности.*» — «Нема од тога ништа, одговори четврти; он је самога мене поздравио: зашто би му ја иначе одговорио, да си *благословен!*»

Тако се мало помало сваде, и тако здраво, да се готово побију, док један од њи, који је нешто мање био луд од остали, даде овај савјет:

«Зашто да се ми узалуд срдимо? Макар се колико између себе ружили, макар се, као највећи простаци, и почупали; оће ли с тим наша распра што добити? Ко може у том боље пресудити од онога, који нас је завадио? Војник, кога смо срели, и који је једнога нас поздравио, још није врло далеко. Тако ја велим, да трчимо брзо за њим, да из његови уста дознамо, коме је од нас четворице поклон учинио.»

Овај савјет сви нађу да је врло паметан, и приме га радо. Тако повративши се за војником, стигну га готово без душе даље од сата од оног мјеста, ђе ји је поздравио. Како га из далека угледају, повичу нањ, да стане; по том му се прикуче, те му кажу, око шта су се свадили, и замоле га, да ји он, казавши, кога је поздравио, помори.

Војник одма из њинове тужбе позна, с каквим лудима има посла; и¹²⁶ намисливши да се с њима мало прошали, одговори им као од збиље: «Е; најљућега од вас четворице ја сам поздравио.» — По том им окрене леђа, и отиде својим путем. Брамине, забуњени овим одговором, врате се такођер њиновим путем, и неко вријеме пођу ћутећи.

Но поздрав војников тако им је јако на срцу лежао, да онег свађа о том поставе још жешћа. Сад је сваки оснивао право своје на ријечима војниковим; сваки је од њи четворице себи ласкао, да је он много луђи од осталије.

Доказујући сваки да је он најлуђи између њи тако се посвађају, да би се занста морали потући, да онај пређашњи домишљан не измисли други савјет.

«Ја држим, вели, једнако, да сам ја луђи од свакога вас, а ви сваки држите то за себе. Сад ми кажите, ако се ми и одеремо вичући, ако се и истучемо, оћемо ли с тим пресудити, чија је лудост највећа? Ја велим, да ми за сад престанемо од свађе. Ето смо близу Дармапура; ајдемо тамо на суд, пак ћемо молити старјешине ондашње, да нас они помре.»

Овај се савјет свима учини врло паметан, и сви пристану нањ. 127

Они тамо ни у какав бољи час не би могли доћи. Тек се старјешине Дармапурске, брамини и остали, бијау скупили у суд; и будући да тај дан нијесу имали кака важнијега посла, тако путнике одма пусте унутра, и заповједе им, да кажу, шта имају. Један од њи четворице изишавши на српједу, искаже све по реду, шта се због војникова поздрава и дволичнога одговора међу њима догодило.

Слушајући судије ово приповиједање неколико су се пута гроотом пасмјили. Предсједатељ, будући велики весељак, неисказано се обрадује овој згоди, да се развесели. Тако он као без и каке шале заповједи, да сви ћуте, па тужитељима каже овако: «Будући да сте ви људи издалека, и у овоме мјесту непознати, зато није могуће ту ствар пресудити по свједоцима. Ја мислим, ви само на овај начин можете ваше судије обавијестити: сваки од вас редом да приповједи по један догађај из свога живота, који лудост његову најочевидније показује. Пошто вас ми слушамо, онда ћемо тек моћи пресудити, који је од вас четворице у том први, и коме дакле поздрав војников припада.» — Тужитељи сви пристану на то.

128 Први од брамина, коме се заповједи да говори, почне овако:

«Као што видите, моје одијело није баш најљепше, и овако подеран и одран не идем ја тек од данас или од јуче. Први је узрок овога мога рђавог одијела овај: један богат трговац из нашега сусједства, који велике милостиње браминима даје, покљони ми прије неколико година два комада најљепше свиле, какова се игда у нашем селу видила, да начиним аљине. Ја ји покажем свима мојим пријатељима, који ји се нијесу могли нагледати и начудити им се. Тако срећни добитак, говорау они, може бити само награда за добра ђела, која си ти чинио у пређашњем животу. Прије него начиним аљине, оверем по обичају оба комада, да би ји очистио од погаништине, која је за њи приоцула од руку ткачеви и трговачки. По том, да би ји осушио, привежем сваки крај по за једну грану од дрвета; у том некако псето изненада протрчи испод њи; ја то опазим, кад је оно већ подалеко било, и нијесам могао управо знати, јели доватио до њи и опоганило ји опет. Запитах моју ћецу, но она ми одговоре, да нијесу на то пазила. Како би се ја сад од ове сумње избавио?»

129 Начетвороножик се тако, да леђа моја од прилике толико високо буду као у псетета, па се онако провучем испод комада свиле. «Јесам ли доватио?» Запитах моју ћецу, која су гледала. Она одговоре, нијеси. Чувши овај весели глас, ја скочим од радости. У том надне ми у једанпут на ум, да је псето било реп заковрчило, и тако да је његовим врћом могло доватити комаде моје свиле. Да би се у том увјерно, привежем обрнути горе срп себи на леђа, па почнем опет огледати као и прије. Ђеца моја, којој сам препоручио, да добро пазе, кажу ми, да је срп сад мало доватио до свиле. Сад не могући сумњати, да је тако исто и реп псећи учинио, спопаднем у љутини, која је сваки разлог у мени забунила била, комад свиле, и све ји издерем у крпе.

Овај се догађај наскоро разгласи по свој околини, и сви ме стану држати за лудака. Један вељаше: «Баш да је псето, довативши репом својим, комаде свиле и опоганило, нијеси ли ји могао другим прањем опет очистити?» — Други вељаше: «Не би ли боље било, да си оне комаде свиле покљонио сиромашним надничарима, него што си ји подерао? Ко ће ти у напредак послити таке будалаштине опет аљине покљонити?» —

130 Камо срећа, да се ово последње није посвједочило! Од тада кад би сам кога замолио за помоћ, да би се пристојло ођео, све би ми одговорили: «Ваља да си добио вољу, да свилу опет подереш у крпе?» —

Кад сврши он своју историју, рече један од судија: „Рекао би, да ви знате врло добро шта на четири поге.“ — „Знам, да како, одговори брамини: у томе сам ја особито вјешт: ево сад да видите.“ — По том се начетвороножи, па онако четвороношке пролети по соби два три пут и тамо и амо, тако да сви, који су гледали, мало нијесу поцркали од смија.

„То је доста, рекне предсједатељ; ово, што смо сад чули, свједочи много за вас, али прије него што пресудимо, морамо вијетити, какова ће свједочанства њихове лудости ови други показати.“ — По том други брамини почне овако говорити:

Један пут се огласи, да ће у нашем сузједству бити част. Да би ја тамо пристојније изишао, дозовем берберина, да ми обрије главу и браду. Пошто он то учини, ја речем мојој жени, да му да једну пару; но она негице даде му двије. Залуду сам ја искао, да ми берберин врати једну пару натраг, он никако не хедне то учинити. Тако се мало помало свадимо здраво, и већ се почнемо цсовати, док берберин попустивши мало рече: „Има, истина, један начин, којим се можемо намирити. За ову пару, што штете натраг, обријаћу вам жени главу, ако оћете.“ Промисливши се ја мало, одговорим: „А! право велиш; тако ћемо се намирити, да ни једном не буде криво.“¹³¹

Чујући моја жена ове ријечи и предвидећи, шта ће да је снађе, пође да побјегне; но ја је уватим, и наћерам је, те сједне на земљу, а берберин с бријачем у руци притисне је, те јој обрије главу као да није ни било на њој косе. У том је моја жена викала иза гласа, и нас обојицу цсовала и проклињала; али ја за то нијесам марно ништа; ја сам волио њу гледати с обријаном главом, него берберском објешењаку поклопити пару, коју није заслужио. Моја жена, изгубивши таковим начином своју лијепу косу, сакрије се од срамоте, да је нико не види. Берберин пак изишавши од мене, сретне моју матер на сокаку, и једва дочека, да јој приповједи, шта се у мојој кући догодило. Она одма дотрчи, да види, јели то истина; и видећи своју снау као ћелаву, стане неко врјеме од чуда нијема и као окамењена. Али се одма распали у њој гњев, и навали на мене с укором и са цсовком, које ја све поднесем не| одговоривши ни једне ријечи, јер сам већ био почео признавати, да сам крив.¹³²

Објешењак берберски пак светећи ми се приповиједало је свуда овај догађај, тако да ја у цијелом мјесту постанем за подсмјје. Зли језици иските његове приповијетке још већма, и стану додавати, као да сам ја мојој жени зато обријао главу, што сам је уватио у рђаву послу. Су-сједи се скупе гомилама пред моју кућу, и још доведу магарца, да моју жену посаде на њега наопако, пак да је онако воде кроз све сокаке: јер је то код нас народна казан (каштига) за жене, којије рђава ћела повићу на вићело.

Глас о овом догађају отиде наскоро и у мјесто моје газбине. И таст и пуница потрче одма к мени, и можете сами ласно знати, каку су вика и буну чивили, видећи њиову кћер тако уређену. Одведу је са собом кући, али су морали путовати само ноћу, да је људи онако не гледају. Четири године су је држали код себе, одбацујући све моје поздраве и поруке о помиренију, док ми је једва даду натраг.

Због ове проклете лудости морао сам остати од части, за коју сам се тродневним постом био преправио. Ово ми је још више зато жао, што сам разумијо, да је особита част била, и да су сви гости имали некога сира докле је гођ који могао. Послије тога на четрнаест дана објави се опет друга част; ја будем луд, те отидем тамо; но преко осам стотина брамина, који се онђе бијау скупили, дочекају ме на сами подемије. Они ме увате, и кажу, да ме не ће изгити, док им не кажем онога, који је моју жецу преварио, да се казни по закону, одређеноме за наш чин. Ја им се закунем, да сам ја сам томе крив, и кажем им прави узрок, зашто сам тако учинио. Слушајући они моје приповједање нијесу се довољно могли начудити овом догађају, гледали су се говорећи: «Јели и ко кад чуо, да се обрије глава удатој жени, која дужност брачне вјерности није нарушила? Или је овај човек варалица, или је пајвећа будала на свијету.» — Ја се надам, тако заврши брамини своју бесједу, да ћете и ви тако судити као и они, и да ћете признати, да је моја лудост претекнија од оне, којом вас је друг мој мало прије забављао. —

Скуштина нађе, да је ова лудост од најправијега реда, али није су прије ћели пресуђивати, док и ону другу двојицу не саслушају.

134 Трећи, који је ред једва чекао, почне овако :

«Мени је прије било име Анантаја, а сад ме свуда зову Бетел-Анантаја. Овај је догађај мога живота био узрок, те су ми то име изћели: био је од прилике један мјесец дана прошао, како моја жена, која је дотле због њене младости у очиној кући стајала, код мене живи. Једно вече лижеући у постељу речем ја, сад се не ономињем, зашто, да су жене блебетуше. Она ми одговори оштро, и не промишљајући много, да познаје људи, који најмање толико блебећу, колико и жене. Ја познам одма, да она мене мисли, зато ме њен одговор врло раздражи, те јој речем: ајде да се опкладимо, ко ће од нас двога прије проговорити. С драге душе, одговори она, него у што ћемо? У један лист бетела,¹⁾ одговорим ја. Опкладивши се тако, легнемо спавати, не рекавши ни једне ријечи више. Други дан у јутру, пошто сунце већ изиђе, а ми ни једно
135 још не излазимо, зовну вас поименце, али се ми не јавимо. Зовну још већма, ми једнако ћутимо. Стану здраво лупати у врата наше собе, но све залуду. Сад се побуну сва кућа, пошаше се, да нијесмо обоје ноћу умрли напречац. Брже боље дозову сеоскога дрвођељу с његовим алатом те остави врата.

Наши се кућани упропасте од чуда, кад виде нас обоје са свим будице и с прекрштеним ногама сједећи; чинило се, да смо у добром здрављу, само што смо ниједи. Свакојако су огледали, да би нас како навели да проговоримо, но све узалуд. Моје матере, која је од страа била извап себе, стане јавк иза гласа, на које сви брамини из села с њиовим женама дотрче, да виде, кака се несрећа догодила. Наша се кућа одма науцни људи, и сваки од своје руке толковаше, шта нам се догодило, те не можемо да говоримо. Најпослије се сви у том сложе, да нас је некакав тајни злотвор опчинио. Зато моји родитељи брже боље дозову

¹⁾ Бетел је трава, која се у оним земљама *жвабе*, као у нас дуван што се пуши.

некога славног врачара из сусједства, да нам чини раздријени. Како овај дође, најприје нас погледа неколико минута, па онда неколико пута обиђе око нас, говорећи некакве чудновате ријечи, онима нам било (Ψις) на различним мјестима, и учини толико други беснослица, да ни сад још не могу на њи помислити не| насмијавши се. Најпослије објави, да смо заиста оичињени; он именује и ђавола, који је у нама, и каже, да је врло непослушан и тврдоглав. Будући да га је тешко ишћерати, тако одсијече он трошак за жртве и остале нужне потребе на пет дуката. Родитељи моји нијесу били богати, зато ји ова велика цијена поплаши; али су опет вољели на то пристати, него мене и моју жену нијеме гледати, и обреку му још особити дар, само ако нам говор поврати. Истом врачар бијаше наумио да почне свој посао, док један брамин од наши позаника, који се ту бјеше десно, свима на срамоту стаде доказивати, да је наше стање дошло од каке природне болести, као што је он још више примјера видио; он обећа излјечити нас без и кака трошка. За тај посао заповједи он одма те му донесу једну таву жеравице, и златну шипчицу. По том метне ону шипчицу у ватру, те се усија већ готово да се растопи, па онда узевши је клијештима, довати ме њом по табанима, испод паза, по лажичици, и напослије по тјемени. Ја ову страшну муку отрпим, не макнувши се, нити јаукнувши. Волио би за невољу и умријети, него доживити срамоту изгубљене опкладе.

Да огледамо сад на жени, рече наш не|милостиви љекар, којег је 137
моје постојанство већ било мало смело. Он се прикучи к њој, и метне јој усијану шипчицу на табан. Тек што она осјети силу ватре, а она тргне ногу к себи, пак повиче: Доста! доста! Онда се обрне к мени говорећи: „Ја сам изгубила опкладу, ето ти лист бегела.“ —

Нијесам ли ја још у напредак знао, повичем ја, да ћеш ти најприје проговорити? Ти потврђујеш с тим, што сам ја казао полазећи спавати, да су жене бегебуше. — Морам трипти, одговори она; у напредак се не ћу више с тобом ни за што опклађати.

Сви, који су ово гледали, згледали су се од чуда, не знајући, шта ће да мисле о овој комедији. Кад им ја кажем узрок, онда сви у глас повичу: „Какова ријетка будалаштина! Шта? Све сусједство побунити, дати се пећи од главе до пете, само да не изгуби лист бетела! Заиста на свему бијелом свијету не ће се наћи тако изгорео мозак, као његов што је.“ — Од тога доба мене сва околина зове једнако Бетел-Анантаја.

Ова се проба од лудости учини скуштини са свим од паметодостојнога реда. Али се за право нађе, прије него се пресуди, да се са слуша и четврти тужитељ. Он ночне овако:

Ја сам био испросио за себе врло младу ђевојку, која због њезине 138
ђетињске младости остале још шест-седам година у очиној кући. Пошто већ буде на удају, поручи њезин род моме, да је већ за вођење. Од нашега села до куће мога таста било је шест-седам сати ода. У то исто вријеме, кад овај весели глас добијемо, моја мати бијаше нешто немоћна. Тако она заповједи мени, да идем, да доведем моју жену, и препоручи ми, да се добро узем у памет, и да ништа не чиним нити говорим, што би открило мале силе мога разума. Ја се бојим, рече она на растапку, да ти не учиниш каку будалаштину, јер врло добро знам, како је рђаво

твоја глава намјештена. — Ја обећам по њезиним савјетима владати се паметно, и отидем на пут.

Мој ме таст дочека како се најбоље може, и мени за чест даде част свима ондашњим браминима. Кад дође одређени дан да се вратим патраг, допусте мени и мојој жени, те пођемо. Таст нас мој благослови, и на расстанку пролије чигаву ријеку суза, као да је у напредак знао за несрећу, која ће његову јадну кћер снаћи.

Ваш је тада било настало вруће доба године, и онај дан, кад смо 139 пошли, била је| несеказана врућина. Наш је пут ишао преко једне суве равнице, која се протезала око два сата. Наскоро пијесак онали табане мојој младој другарици, која, будући одрасла у ладу под очним кровом, није била научена такоме трудном путу. Она стане плакати, ја је узем за руку, и станем је разговарати. Но мало по том она малакше са свим, и легнувши на земљу каже, да воли овђе смрт чекати, него даље ићи.

Ја се нађем у највећој сметњи. Сједем код ње, не знајући, шта ћу чинити, док ето ти једнога трговца, који гоњаше пред собом буљук волова, натоварени различним тргом (робом). Ја му се јавим, потужим му се са сузама из очију на моју невољу, и замолим га, да ме научи, шта ћу чинити у овоме очајаноме стању.

Трговац се прикучи к мојој жени, и, погледавши је добро, рече: [«] На овој страшној врућини, која још расте, ово јадно несрећно створење мора пропасти, лежала ту, или даље пошла. — Мјесто да доживите жалост и муку, да је гледате пред вама ће умире, и још може бити да вас по том окриве, да сте је ви убили, ја би вам рекао, да ће боље бити, да је мени дате. Ја би је метнуо на једнога од моји волова, на би 140 је једини;| тако би се избавила од смрти, која је иначе не може минути. Истина да ће она за вас и тако пропасти; али је опет боље изгубити је сачувавши јој живот, него још да вас нађе биједа, да сте је убили. Њезин накит вриједи око двадесет дуката; ево вам двадесет и пет, дајте ми вашу жену.» —

Мени се учини, да не може бити паметније него што овај човек говори. Тако ја узем од њега новце, а он, узевши моју жену у наручје, метне је на једног вола, па отиде брзо својим путем. Онда и ја узем мој пут; моје су ноге од врућега пијеска, преко кога сам читав дан ишао, биле готово изгореле, док једва у вече у неко доба стигнем кући.

Камо ти жена? Запита моја мати, зачудивши се врло видећи ме сама. Ја јој приповједим све по реду, шта ми се догодило, како сам од куће отишао, и кажем јој најпослије жалосни догађај, који се другарици мојој догоди, и који ме је нагнао, те сам је волио дати једном трговцу, него ли бити свједок њезине смрти, и још може бити насти у биједу, да сам је ја убио. У том извадим и двадесет и пет дуката, што сам за њу добио.

141 Слушајући моја мати ово приповиједа|ње изнајприје ошцији од љутине, и стајаше као окамењена. Но затворени гњев одма провали себи на силу одушку с великим бјеснилом: она навали на мене са псовкама и клетвама, које су јој се још једнако чиниле мале за људи мој поступак. «Будала! несретњик!» повиче: «продао своју жену! предао је другоме! Браминска кћи да буде милосница подлога ћифте! Шта ће свијет о том

мислити? Шта ће казати род несретне ђевојке и наш, кад чује овај покор? Оће ли и кад моћи вјеровати таку нечувену лудост и будалаштину.»

Жалосни догађај моје жене дође паскоро до ушију њезина рода. Они као бијесни дотрче с батинама, не мислећи ништа мање, него да ме на смрт истуку. И ово би се запета догодило и мени и мојој сироти матери, премда она ни најмање није била крива, да нијесмо зарана чули и утекли од њихове освете. Кад тако нијесу могли искалити срце на мени, они ме туже старјешинама нашега чина, које ме јединодушно осуде, те платим двјеста дуката глобе, као накнаду за учињену срамоту племену. Осим тога још објави се свима, да ће онај изгубити права браминска, који би игда оваком луди, као што сам ја, дао другу жену. Тако ме дакле осуде, да остало вријеме живота мога проведем у бећарлуку. Још ¹⁴² је била велика срећа, те ме нијесу навијек ишћерали из браминскога друштва; за ову сам милост дужан благодарити моме покојном оцу, којег а и данас још сва околина спомиње као поштена и паметна човека.

Сад ви судите, устуна ли и што ово свједочанство лудости онима, с којима су вас моји супарници забављали, и не припада ли мени по свој правници поздрав војников.

Послије зрелога договора скупштина пресуди: Сваки од четири супарника показао је неоспориме пробе своје лудости; свима припада једнако и добро основано право на преимћство у овој струци; и тако сваки за себе може казати, да је он најлуђи, и да је војник њега самога поздравно. — «Ви сте сви заједно вашу парницу добили, рече им председатељ: идите сад, ако је могуће, вашиим путем с миром!»

Са свим задовољни с овом праведном пресудом подигну се брамини опет на пут, подвикујући један другоме: Ја сам моју парницу добио! И ја сам! И ја сам!

3.

[У Даници за г. 1834.* штампано је, на стр. 55.—83., као други чланак.]

ПИСМО П. Б. ЈОСИФУ МИЛОВУЏУ

о

МАТИЦИ СРПСКОЈ.

[Улазећи у заочету расару између Јосифа Миловука и других оснивача Српске Матице, овим писмом хоће П. Б. (Павао Берих?) да покаже које су, по његову мњењу, биле праве побуде при оснивању Матичину, те осуђујући писанье Б. Магарашевића, којим се и сувише хвале заслуге Милоша Светића, сузбија и разметање Миловуково у овој ствари. При крају писма (стр. 72.—82.) има ових шест напомена (под линијом), о којима се поуздано може рећи да су Вукове:]

[* Даница. Забавник за годину 1834. издао Вук Стеф. Караџић, Философије доктор, учени друштва: Санктпетербуршкога вољнога љубитеља Руске Слободности, Краковскога, Тиригско-Саксонскога за истраживање отач. старине, Краљевско-Гетингскога, и Московскога историје и старине Росијске член кореспондент, и бивши президент славнога магистрата наје и вароши Београдске. пета година. У Бечу, у штампарији јерменскога наместира. — На 120, 12 лист. и 130 страна.]

су се приложници одрекли својствености своји прилога²⁾ — и фрукти- 75
 фицира, вухерује себи самом. Од таковог фонда књижество Србско не 76
 може више ништа очекивати, него од макар каквог доброг ферлегера,
 особито ако је ферлегер човек, који разуме свој посао.³⁾ Књиге, као
 ствар комерцијална, не потребују, за икдивеније своје, фонда, јер се
 оне ником не поклањају; него требају могућна и вешта човека, који ће
 тај комерцијум водити. То је по целој свету, то ће бити и код нас.
 Ни фондус књижевни не може у том послу другојачије поступати, него 77
 приватни човек. Трговину водећи, мора и он вухеровати, као и при-
 ватац.⁴⁾ — Истина да Матица за сад има манипуланта, који послове туње 78
 води, а и то је зато, што нема много посла; кад буде више посла, мораће
 се и манипулант плаћати;⁵⁾ иначе све друге трошкове има: поштанске, 79
 транспортне, провизионе и проч. А друго, овај процент, који трго-
 вац за себе вади, и који Матица Србска у некој части не мора водити,
 расположен на целу продавајему робу, тако је незнатан, да се Матица
 спроби приватног ферлегера као благодјетница каква не може сматрати;
 тако и. п. ако би ферлегер принужден био књигу по 32 грошића продавати,
 ту би исту књигу Матица без једне части процента (оне сирјеч, коју
 ферлегер управ за своје содржаније узима), могла дати за 30 грошића,
 Заиста велики добитак! Два грошића по књиги (или више, мање, како
 је књига већа, мања) поклања прекупитељима своји производа Матица.
 У том се дакле сва полза состоји, коју књижество Србско од Матике
 имати може (јер данас јошт ни те нема, поклем Матица у сравненју с
 Вама своје књиге ни за грошић јетиније не даје)!

Сад нека суди сватко, по чему заслужује то заведеноје, које сте
 Ви први приложници 4. Фебруарија 1826. Матицом Србском нарекли, ту
 славу и славу, коју је први Магарашевић у писму Филосрбском разносити 80
 почео, и у Вама ревност побудио, да се Ви за учестије те славе и славе
 Матичине, које основатељ у њој има, с истим учредником и са Светићем

²⁾ Одрекли су се само, док су у друштву, а како који или сво-
 јеволно из друштва изиђе (као што су у самом почетку изишли Г. 76
 Петар од Аси-Марковић, Гаврило Бозитовац и Јосиф Миловук), или га
 друштво истера (као што се пришеда да се скоро догодило с Г. Ни-
 колом Стојановићем, који је био најревностији и најзаслуженији мати-
 чар), онда сваки своје новце иште натраг.

³⁾ По свој прилици би један *такови* приватац човек могао више
 учинити, него Матица; јер би он овај посао држао и радио, као свој
 сопственик, а матичари сви имају своје друге трговине и послове, а ово
 раде само мимогред.

⁴⁾ Кад би се Матица заиста старала *само* за ползу наше литера- 77
 туре и за славу народну, она би за гдекоје од оних књига, које је до
 сад својим трошком штампала, ваљало пре да плати, да се не штампају,
 него да се штампају. Али се Матица, као сваки трговац, држи онога
 правила: „*Боље је на лекињама добити, него на злату штетоваги.*“
 Зато мислим, да се матичари не ће нимало срдити на Г. *Шаффарика*,
 што им је у Часопису Чешког музеума летос казао, да и Матица Србска
 гледа највише на *трговачки добитак*.

⁵⁾ Сад се манипуланту већ плаћа сто сребрни форинти на годину. 78

онако жестоко препирете. По чему заслужује та Матица оно ваше изразженије: «Тако Срби у првомъ развѣненію културе своје, не на малу радостъ «и преумилно чувство своју истини родољубаца, вѣчне и необориме намятнике «повомъ заведенію Матице Србске дизати почию,» и: «Права имена «родољубиви виновника и начинъ основанія Матице Србске, као што е «истина, баће у Историји потомака наши вѣковѣчитомъ славомъ озарено» — и оно: «Матица Србска, мило и прелюбезно име!» и проч? Ако је Магарашевић у тој неприличној фали меру претерао, он је бар имао то побужденије, што је њему Матица Србска занета користио заведеније било;⁶⁾ али Ви, шта Ви у том толико трубите, Ви, који сте делом, изишавши из тог друштва, показали, да у слави њеној не ћете да учествујете?

6) Пајвећи су добитак од Матице имали Магарашевић и Светић. Магарашевић је имао за издавање „Летописа на годину 400 фор. W. W. и 25 књига од сваке частнице, а Светићев је добитак био, што су га у „Летопису“ фалили, а на онога, на кога он мрзи, викали. Како се по томе плану почела у „Летопису“ вика на мене 1828. године (кад је Светић из Беча у Нови Сад сишао), ево траје једнако до данашњег дана; па у том нити се тражи прави узрок, нити се гледа, шта ће читатељи рећи, него само нек се пише против Вука! Ево очевиднога примера о том у 33. (или, као што је наштамано. 34.) частици „Летописа“ на страни 176. и 177. Когод има здрав људски мозак у глави, он њ може, како из мога објављенија и предговора, тако и из смисла и језика, без и каке муке видети, да у „Лукину Ошиту к Српској Сличноречности“ нити је моје *пословје*, ни *пригласило*, ни *изјасније речи*, па Матица опет мене за то онако лудо и безобразно криви! Овакови примера можда би се из „Летописа“ и из *Писме* (коју је Матица родила) саставити читаву књижица. Па не само што Матица у „Летопису“ и у својој Пчели оваке будалаштине сама против мене једнако пише, него и кад други ко, пишући о нашој литератури, о мени што добро рекне, она то често *изостави*, не стидећи се ни онога, који говори, ни своји читатеља, као што су, н. п. у последњему „Летопису“ (34. — на корицама 35. — ч.) на страни 4. у врсти 4. и 5. одозго изостављене речи славнога и онштеознатог Славенског списатеља, Г. П. Ј. Шауффарика „осим Г. Вука Стефановића Караџића и гдекоји његови последоватеља.“ За оваку подлост мора човек имати ђон-кожу на образу и особиту (а не праву људску) памет у глави. — Ја знам, да међу матичарима има највише добри, поштени и паметни људи, који ни мало нису криви за ове будалаштине; они дакле нека се теше и правдају тим, да су они с добрим намерењем, из родољубиве ревности, дали Матици по сто форинти, а што су други то на зло употребили и употребљују, да они томе нису криви.

[О Вуковој „Даници“ за 1834. год. изишао је неповољан приказ у 36. свесци „Српскога Летописа“ (св. I. за г. 1834.), на стр. 148.—151. Ту је изречена и сумња да је П. В. желео да му писмо буде у „Даници“ штампано, па се обећава да ће одговор изићи у истојој свесци „Летописа“ (ни у кој ни у којој дошлицкој није изишао), где ће бити показано „да писмо то не изъ чистогъ срца проишло, за садъ само то на њга одговарамо, да е Матица дѣла свои показала, у место Г. П. В. и Г. Вука хуле, похвалу одъ рода да заслужуе“ (стр. 150.)]

Б.

4.

КО БЛАГОУХОТНЫМЪ ЧИТАТЕЛЕМЪ

9а

[Предговор III. книзи Видиков. „*Любомира** у Елисијуму,“ лист 9.—20.]

Безъ сумнѣ любезнѣи мои читатели многи сте помислили, да я ову третью часть нашего Любомира, пре 5 година Вамъ обѣщану, небу на свѣтъ ни издати, и то зарѣ збогъ оне, на перве двѣ мое части, реценсіе. Но я бы се и самъ стыдѣо, кадъ бы самъ се я оне реценсіе ушлашѣо, или нѣомъ только се уврежденъ признао, да вишне писати престанемъ. Не вонстинну! него Ющъ ми е и жао было, што и ову послѣдну часть одма издати писамъ могао, нека бы ми и она сквозъ исте пише протерчала, пакъ онда да видимъ, шта бы зависть противъ истине, шта ли злоба противъ чисте любви, и добра намѣренія учинити могла. Зашто я, благоразумнѣи мои читатели, увѣренъ о мои дѣлы, и познаюѣи духъ и остроуміе Сербина, ни мало се бояти писамъ могао, даѣе она реценсіа вредъ каковѣи на мое кнѣге нанети, и даѣе ихъ читателемъ моимъ омразити. Ово ми може свакиѣи и оттудъ вѣровати, што самъ я таки, како е реценсіа она изшла, обявленіе у новинахъ Сербскихъ издао, и читателе мое и на ову часть пренумериратисе учтиво понудѣо: по настадоше оскудне у новцу године, и люди се немогоше пренумерирати. А можно найпосле, да е кога и она реценсіа соблазнила; зашто кодъ многихъ е лакше стваръ похулити, нежели, ако е и како добра, похвалити: не проницава бо свако око у внутреность вещи, и слабога разсуждеѣи лако се отъ другога обманути даде. И ако е ово, то судите сами, на кога кривца пада? —

Книга се истина, може цензурирати, но валя знати, да се у томъ ово двое изискуе, перво: онаѣи, кон дѣлю каково крѣтѣзѣра, исто дѣлю

[* Любомиръ у Елисијуму, или *Свегозаръ* и *Драгиня*. морална повѣсть сочинена Милованомъ Видаковичемъ народнаго, Греко неун: Гум: Новосадскаго Профессоромъ, посвящена же Господару Георгию Варсану кунцу житарскому, и жителю Панчевачкому, и любезной супруги его Госпожи Персиди рожд. Радаповичъ Часть третья. Въ Будимѣ Писмены Кралевск: Всеучилища Пешчанск: 1823. — Маѣа 8^о, 20 лист., 432 стр. и 4 листа. — Види спреда бр. XIII., стр. 91. ове кнѣге Вуковихъ „Скуль. грамат. и полем. списа.“]

внимательно прочитавши мора га совершенно разумѣти што не само просте 10а рѣчи, но и смѣсль, а ко| тому на што се онај смѣсль клони, и на што сочинитель шлуге; а второ: треба да в свакој у критіки својој безпристрастанъ и сердца искренна; да каже само свое миѣніе (но пристойнымъ начиномъ) а не да се шати, и несе, да другога срамоти и ружки.

Исамъ истина бую у памѣрѣю, да му на ону реценсію одма и отговоримъ, него ме многи отъ тога отврате, говорехи да онакови реценсіа отговора и не заслуже, по сасвимъ презрѣиѣ и великодушну пеларность. Но опеть за удовлетворити ѣѣкима, по обѣщанію моему, непропущамъ на ѣѣколко пунктова овде отговорити му, изъ коега свакој и самъ на проча заключеніе учинити може.

Мой в реценсентъ мене највише критізирао у языку, што я сирѣчь у писаню узимамъ ѣѣка оконченія Славенска, а по гдикою п рѣчю славенску: во есамъ ли я самъ кой то чинимъ? Мѣшалису и мѣшаю и другиѣ Славенскихъ рѣчи са Сербскимъ, како што и у гражданскомъ 6 говору чумо, да наши многе славенскє| рѣчи узиамо, и ни кога у томъ не критізираше, но мене, зато, што я не пишемъ, како што народъ говори. Но то бы было не правильно, и правила языку Грамматіка кодъ свакога народа опредѣлява, а мы ову по нещастію, до данасъ на Сербскомъ, коимъ говоримо, языку, и неимамо; зато морамосе поне засадъ придержавати по мало Славенске, кое су намъ се и праотцы наши придержавали. Или вальда мой Г. Реценсентъ захтѣва, да пишемо по Вуковой писменици? Но нек' ми опрости, я се по оны правила у писаню книга водити не могу, коима се свѣтъ смѣ! — Вукъ бо нѣ писао Грамматіку (писменицу) како треба да народъ говори, но како говори, а гди бы могао всеобщій, и простъ, кон се у народу по усты разлива, говоръ, еднака правила языку опредѣлити, кадъ почти у свакомъ предѣлу землѣ другоячѣ люди говоре. П. и. Славенскій кажесе: дѣло, вѣра, время, сѣно, сѣду, мѣсяцъ, дѣтя, и проч: а наши Сербли ѣѣкин истина у древныхъ своихъ земляхъ изговарае: дѣло, вѣра, сѣно, сѣдимъ, мѣсець, 11а дѣте, време, и т. д. по ѣѣкин дѣтсонги *V* и я растворивши у писмена *e* и *ŷ* изговараю: дело, вера, сено, седимъ, мѣсець, дѣте, време; а ѣѣкин (по Славоній Рнмокаѳ) діло, віра, сѣно, сѣдимъ, мѣсець, дѣте, и проч: Равнимъ начиномъ и у склоненіяхъ рѣчи, у ѣѣкихъ надежехъ ружно отъ Славенскога, као коренита нашему языку отступамо п. и. радость, милость, у творительномъ единственномъ отъ *радост'ю*[.] *милост'ю*, наши изговараю: радощу, милощу! у род: множ: вмѣсто радостій или радостей, кажу: радоща, милоща! — и т. д. При оваковомъ убо извѣтїю рѣчи, неимамъ ми Грамматіке, коеѣмо рѣчи, или коя оконченія ихъ намъ за правилна признати? Не само Вукъ, но и искусѣиши наши, како у Славенскомъ, тако и Сербскомъ языку, и научени мужевн, да се скупе, тешко бы и за дуго време согласитисе могли, како бы правила опредѣлили и Грамматіку Сербску у саданѣ време сочинили, коя бы дукторітетъ свой одержала, и кою бы тако одобрили, да се сви по нѣој вѣдамо. А мой реценсентъ захтѣва отъ мене еднога особиту ѣѣку 6 у Сербскомъ языку точность кою ни онъ самъ не зна, а и| може ли ю знати? Мы можемо у уму нашемъ и по воздуху градове зидати али учинити не можемо.

Нашъ Вукъ каже у својој писменици „*Пиши као што говоришъ, а читай, као што си написао.*“ Но я незнамъ можелиму кто са зрѣлымъ разсудженіемъ у овомъ за право дати? И кой народъ јошъ то чини? Я велимъ нека народъ по своѣмъ обычаю говори како му драго, помы, кадъ пишемо кнѣге, да наблюдавамо свойство ѣзыка и правила, грамматику и орѳографию. Зашто кадъ ћемо писати, као што говоримо, мы кажемо: шнѣимъ, шнѣима, шнѣомъ; и иѣкѣи: шнѣерао, ѣвоѣйка, ѣете, и т. д. кое се види неправиливо. Мы треба да гледимо, коя є рѣчь съ коѣомъ, и како є сложена, коя отъ кое происходи и у извѣтїю иѣномъ корешнито рѣчи писмо да не промѣняемо и. п. *инѣиля*, рѣчь ова отъ *онѣ*, у надежу творителномъ у скоромъ говору слыва у себе предлогъ *съ* на *и* дакле тако и да пишемо? — *Шнѣерао*, долази отъ предлога *из* и глагола *терамъ*, с, дакле изтерао, или претворивши *з* збогъ послѣдующаго имене на *т* на *с*, *истероа*, а не шнѣерао! подобно и *ѣвоѣйка*[.] *ѣете* зашто ^{12а} да не пишемо: дѣвоѣйка и дѣте? зашто да претварамо отъ корешните рѣчи *д* на *ѣ*? Као и браѣа! а зашто не братья? Кадъ у числу единственномъ некажемо *бракъ*, но *братъ*, и не велимо: *прукъ* него *прутъ*: с, дакле прутъє а не прутѣ и братья а не браѣа, кое су умекшате мало рѣчи: *прутѣє* и *братѣя*.

Иѣкѣи пакъ наши као неприѣтели Славенскога ѣзыка, или великѣи приѣтели свога, пробиралнеу сваку рѣчцу Славенску истребити изъ Сербскихъ, но никто имъ не одобрава: и. п. у Славенскомъ предлогъ *воз* кодъ насъ є *уз*, садъ на мѣсто воспитанїе и воспитао сына, Г. Давидовичъ пише: успитанїе, и успитао сына! Дакле и *воздухъ* да пишемо: уздухъ! и будуѣи, да Вукъ писмо *х* (кое Сербли истина рѣдко и изговараю) избацує, и на мѣсто: духъ онѣ пише *ду*! дакле отъ *воздухъ* морали бы по нѣвоѣй новой фїлологїи ипати узду! Што нигди на свѣту Сербли не изговараю. Ёто на што му изиде: пиши као што говоришъ! Здрави ми ѣзыкоисправители! и дивнїи фїлологїи! а особито орѳогра-^б фисте! намѣсто поправити што у ѣзыку, веѣма га јошъ кварє.

Реѣиѣ ми може быти кто „зашто я пишемъ на иѣки мѣсты: *тѣ* а на иѣки *ѣ* а иѣки *дѣ*? Зато како коя и откудъ рѣчь происходи тако ю и писати вала, коеѣу и самъ отъ садъ и болѣ наблюдавати и. п. съ *тѣ* све оне рѣчи пишу се, гдѣгодъ се намъ писмо *т* умекшава као: ивѣтѣє отъ цвѣтъ[.] претѣи отъ прейти, платѣя отъ платити, вратѣа отъ вратити, дотѣи отъ дойти а съ *дѣ* гди се писмо *д* умекшава и. п. додѣє отъ дойти, предѣє отъ прейде, предѣя отъ предемъ и т. д. нѣти мы потребуемо оно новозмышлено у иѣкихъ писмо *ѣ* за рѣчи отъ *д* и *г* умекшате. кое и изледа ружно као разбѣене гусле, писмо пакъ *ѣ* давно Серблемъ усвоєно пишесе свягди, гди Славенско *и* Сербниѣ умекшава и пишесе свягди и. п. ношъ Сербниѣ умекшавши *и* каже: *ноѣ*; нешъ *иѣѣ*; вреѣа *вѣѣа*; хошъ *хоѣѣу*; куѣа, *куѣи*; помошъ, *помоѣѣ*; немощъ, *немоѣѣ*: и проч: подобно и Георгїи Гьорге: ангелъ анѣєо и т. д.

Но мой є реценсентъ мене и у дѣлу критїзирао, кое овлъ, или иѣє ^{13а} добро разумѣо, или га иѣє ни хотѣо разумѣти. — Пыта ме, да му кажемъ, гди є Любомиръ было затворенъ, кадъ є вели, за єдиу ноѣ до зоре съ Милорадомъ на Мораву стїѣи могао? Кадъ убо я незначихъ мѣсто оно, гди є онѣ затворенъ было, како може мой Ценсоръ отъ невѣстна мѣста къ мѣсту извѣстному растоѣиѣє оно мѣрити. и моимъ чи-

тателемъ доказивати, да Любомиръ нашъ онамо ни за нѣколко дана етиѣи нѣ могао? Та онъ ако е и био изъ Херцеговине, не слѣдуе да нѣ могао и у Сербїи затворенъ бити, кое я писамъ морао писати, што е моимъ читателемъ до тога. Ако ми стадосмо коекакове маленкости у книгама претресати, то, нейма те кнѣге на свѣту, у коей погрѣшке неѣмо натѣи.

За кафу што ми каже да ове у оно ѣоць време у Европи нѣ ни было, и мени е то, може бити, и болѣ нежели и ѣму познато, но я као 6 у роману волеосамъ и кафу Господи за фрунгукъ дати, него ѣланше или мандаре. По да су то Грецы, као соеѣдин страши оној, откуда е кафа и изишла, могли много пре имати, него штоѣсе намъ она и у далше Европейске стране пренети ни то ми мой Г. Реценсентъ отреѣи не може. И кадь е Вѣргїлевъ Еней идуѣи изъ Трое, могао се къ Дѣдони Царици свратити, а ова е на 300 година каснѣе живила, зашто не бы и я као поета, у Роману написао, да е и у време Любомира, поне у Грециѣ кафе почело бити, кадь и тако е се не долго потомъ свуда у Европи пренела? — Мы на Хронологїю у повѣсти истиннѣи тоѣи морамо, а у измышленој хотя и еъ истинномъ помѣшаној како хоѣемо.

За Парменїона онога вели ми, како е могао найпре бити Фѣлософъ, добаръ Поета, Елиѣи и што я знамъ, кадь га потомъ за будалу я опи-
суюемъ? Зашто не, то е могло лако бити! Кољико ихъ и данасъ, у наше време видимо, кои науке дѣле притѣкавао и више ѣзика совершено знаю, изъ поступка нѣова видимо, да неимаю добре памети; за кое и обы-
14.1 чествуемо реѣи „штета оне науке, кадь нейма памети[“]. Употребленїе бо науке на добро, паметнымъ чини човека. И истѣи Парменїонъ, ако е и знао Гречески, нѣ био грекъ, но нѣкїѣи Албанезъ. — Пребаѣуе ми и онаѣи Светозара съ Милесомъ разговоръ, и то ли е вели ми мораль! Но кадь се онъ тако естрога морала держи, да ни у роману шальвоѣи рѣчѣи мѣста не да, и еданъ невиннїѣи разговоръ зна опорочавати; нек’ ми каже, нѣтамъ га, на што намъ е у реценсїи своѣи увео ону куму еъ прутитѣемъ у руцѣи, да се у шуми суѣа, брани отъ кума. — Кудѣ ли му ее оне рѣчи клопе „реѣи секо к и — реѣи м[“] ифуй! ерамота! враѣе исѣѣлне найпре самъ. Овде се управ’ мой истѣи реценсентъ своимъ собственнымъ ножемъ колѣи.

Но што ми и овде као на амфѣтеатру подвикуе, и ѣаска у вѣтаръ „Светозару е вели было 10 мѣсеѣиѣи, а овде каже вамъ Видакъ да е двѣ године и ноль кодъ матере био[“]. И овде е се мой брзоцлетѣи реценсентъ яко спотакао! онъ е веема у истраживаню моихъ погрѣшкака при-
6 лѣжанъ био, и нѣ оно време, на кое самъ я мѣсли мое романтиѣеке разровѣао, ни комбїнѣрати могао. Онъ е само съ вѣднога края одма претрѣао на другїѣи! Као да е Косара дѣте абѣе родила онда, кадь е отъ отца съ Младеномъ избѣгла. Нек’ прочита само свакиѣи повѣсть ону Косарину, кою она старому сказуе, пакъ ѣе видити. Само то што е Светозару истина и година прошла была, кадь е етарому поднегъ; но нѣ му на челу написано и време было, да му Любомирова челядъ и године погоди. И треба мой реценсентъ да зна, да више путѣи мы и у самомъ — маломъ нѣкомъ — непорядку порядокъ налазимо.

Далѣ: пребаѣуе ми за Светозара, кадь е оно вече се Влаѣкомъ къ удовнѣи Мари отиѣао, како е, вели ми, она Мара найпре поштена и ѣестна душа была, кадь е после отъ нѣ онако побѣди морао? Живѣ

ми быо Фодоръ, да се чини говоръ! Опеть кажемъ да мой реценсентъ не гледи ни ги види вещь, но лети за сѣшкомъ пѣномъ; заръ е убо то какво чудо, да се више путѣи и совершеный мужъ о пенознатой персонѣ превари, а| коль ми не бы едно младо момче, кое нигда у подобной^{15a} прилики донде пѣе ни былъ. И ясамъ оно само еданъ примѣръ за увѣщаніе младѣемъ навѣо, да у подобной прилики опаснѣи на себе буду и у владаню Светозару поревную.

А онай разговоръ нашего Светозара, съ Влайкомъ пре штоѣду на удвой изити, коесе моему реценсенту дѣчинъ разговоръ види быти, оставлямъ на разсужденіе моимъ читателемъ! —

Но да видимо штаѣ мой реценсентъ мнѣимъ себи великѣи у языкъ исправитель — овде ише вели ми, *Парѣсъ* и *Фѣлософѣа* и — зашто не Парѣсъ и Фѣлософѣа? Овде хоѣе да га учимъ у орѣографѣи! то бы морао дакле и ово му толковати зашто ишемо *Монастырь*, а не *намастырь*, како што онъ ише. Простѣи наши кажу у говору и Стеванъ, а и Степанъ, Мѣцло, ангѣо, архангѣо и проч.: овако дакле и у книгахъ да ишемо, пакъ да се намъ свѣтъ смѣе! не, не! Я мыслимъ простѣи вали да за ученымъ и книжевнымъ иду, и отъ иѣга се у чѣмъ исправе и науче,| а не ученъ отъ простыхъ. — На одномъ мѣсту каже ми, пѣе⁶ онда йощъ бурмутица было, зашто е каснѣе дуванъ изъ Америкѣ донетъ. У какове опеть овде маленкости забада! И пѣе ли могао и отъ друге какове траве прашагъ онай быти, отъ кога е Бурямъ кицо? Мой реценсентъ незна самъ што говорп. Како што и овде се вара, да самъ я Буряма найпре описао млада, а потомъ старца, но овде е се онъ као онъ, и могао преварити, рѣчь бо она (у втор: час: стр: 135) *старецъ* стои у родителномъ множественномъ вѣѣто старца, и она се не возноси на Буряма, но на оне старце, кое овако треба читати „Посадесе сада сви кодъ Светозара, и старецъ. (стараца) Бурямъ окретаюѣи коло и т. д.“| а што е онде занята изоставлена я писамъ кривъ.

Крѣтѣзѣра ми и оно Любомира съ Влайкомъ сраженіе, како су се, вели, могли люди у царству тако скупляти и туѣи? Здрава ми и овде примѣчанія! Како? овако, као и кодъ Нѣмаца у оно време Рѣттери! „6 оно су само романи!“| а да што су и мое кнѣге него романи? Само што се и ва петинтой повѣсти осниваю. Романи бо. Сатуре. и басне есу такова сочинѣнѣя, съ козмасу наметни люди многе погрѣшке у роду челоувѣческомъ петребили, и люде къ добродѣтели приклонили.

На одномъ мѣсту я ишемъ: наново очищено оружје као млеко (сврѣчь бѣло) свѣтляшесе на пыма. [„Млеко вели, свѣтло быти не може“ Млеко и не може но Сребро на оружјю може; млеку е убо свойственна бѣлость, а сребру свѣтлость: ова два свойства на одномъ тѣлу то естъ оружјю, слшвена, пздаю и свѣтлость и бѣлость. — Далѣ: [„кадъ бы смо вели мыслили да е овай сочинитель (за мене) Омѣра читао, рекла бы смо, да га е подражавао, но сумнямосе“ Овде опеть царскимъ пѣкымъ тономъ починѣ „кадъ бысмо, и — сумнямосе!“| Спретава себе у число множественно. Нек’ се онъ о мени и сумня, да самъ я Омѣра читао, я му се у овомъ правдати и неѣу, но я се о пѣму ни мало не сумнямъ, него му управ’ кажемъ, да е онъ само слушао нешто за овога славнога⁶ Поету, а читао га зансто пѣе, ни ги бы га онъ и разумѣти могао, зашто га на Сербски и неймао. Но онъ овде на пѣкѣи начинъ лѣѣи комплѣ-

ментъ мени чини. Сумня се, да самъ я Омѣра читаю, а овамо види му се, да самъ га подражавао. Не читати онакова мужа, а у мыслима своима нѣмусе по пчесомъ приближавати, више чини, нежели да бы га и читао. — На ономъ образцу каже ми, не стои Драгича полумертва, но жива у велике! И овде мой реценсентъ празднослови, и у вѣтартъ говори. Та Буриамъ ню нѣе ющъ са землѣ полумертву дшао, но живу, и после чувши она гласъ: погину Светозарь, тронута страхомъ обамре! Мѣдорѣзецъ убо шю е у первомъ положенію изрѣзао а не у второмъ.

Мой реценсентъ держи за нечистойно и то, што е Влајко най-после предъ Любомира клекао! съ овимъ се намъ реценсентъ самъ показуе, да отъ свега тверда чувства има, и да онъ то учинію не бы, што ^{17a} е покварена сердца Влајко учинію, отъ овуѣ се лако види, у каквово бы га сравненіе и съ Влајкомъ узели. — Та мы ако и онисуемо кога, да е ружна характера, онетъ валя да му кадъшто и кои знакъ добродѣтели придодамо: занто тежко тко у невалялству толико отвѣрдути може, да га кадгодъ случай ков и на раскаяніе не доведе. А што нѣе Влајко предъ отца свога клекао, нѣе ви чудо; зашто е и отаць, хотя да е праведнымъ гнѣвомъ разярень быо, у ярости своей границу прелазію. — За оно пакъ сребрно постолѣ смѣемисе, и каже „то е было, као у садашѣ време по Австрій[“], спрѣчь не знамъ откуда бы имъ сребрно постолѣ было. Онъ заръ мысли, да нигди у ово време Сребрна постолія нѣе могло бити, као садъ у Бечу! него вальда е хотѣо, да нанішемъ дрвене кашике, и таньбре земляне? кое да самъ учинію, онъ бы ми рекао: какова су то Господа была, кои су дрвеними кашиками ели.

Но не знамъ, шта е ово моему реценсенту противно бити могло, што е Любомиръ Светозара оцако совѣтовао, кадъ га е у Призренѣ ⁶ шилло, говорѣнъ „Совѣтуе Любомиръ Светозара, кадъ га е у Призренѣ шилло, да се чува свака невалялства, као да га вели, у Парѣзъ или Букарестъ шилѣ“ По нѣговомъ убо мнѣнію само е Парѣс и Букарестъ за младе люде найгоре мѣсто, а за Призренѣ, заръ гди е Сербскій, онъ суди, тамо се покварити не може! — Совѣтъ е онакъ, ако хоѣе мой реценсентъ, да зна, онде приложень само за садашѣ, и будуще Сербске Светозаре. Зато и онетъ кажемъ да мой реценсентъ, колико изъ нѣговихъ рѣчій судимъ, нѣе ме разумѣо, и не гледи на вещь но лети за сѣшкомъ нѣномъ.

Као и овде, кое ми и смѣшно пада, што ми у своей реценсїи каже, зашто я не напиша, да су у Соборной Душановой церкви кандила златна была, него Сребрна! Садъ шта е хотѣо сотимъ, не знамъ. Но чинимисе, да кадъ бы я напишао быо златна, онъ бы ми рекао, а зашто не сребрна? И тако всечешъ се ты правдати предъ онымъ, кой ти жели, и ^{18a} силомъ хоѣе да си кривъ. Зато што е злато благороднїи металл, не сѣлѣдуе, да бы и златна кандила у церкви лѣше у очи падала нежели сребрна: шта ми е убо то знао крѣтїзирати?

[„У Хердеговини вели ми, познатесу быле онда колеснице, као садъ у Бечу самари“ Мое неволѣ и съ нимъ! Правый е пецало, но што му знамъ. Право вели нѣкїи Россійскїи сенсателъ „который хоцетъ да ишееть книги, да научитя первѣе терѣти блюхи“ то веть: кой хоѣе да ишееть книге, да се научи найпрѣе терѣти буве. Я мыслимъ, кадъ су колеснице могли познате бити у Егвиту ющъ у време Моисеа, а тому има

скоро петъ тысяща година; зашто не бы — какове му драго быле — познате быти могле и у Херцеговини пре 400 година; а Херцеговина е почти на средъ просвѣщене ѿоцъ и онда Европе?

Изъ цѣле занесто цѣгове крѣтке, кады ю разсудимо, по Сербској опој послевяцы рећи можемо: Седила руга у крај пута, пакъ се свакому руга а нвој свакъ.

Но я му Благоразумнїи мои читателии працамъ! я га презиремъ,⁶ я и нѣга и цѣгову онакову реценсїю, кунно п оне, кои су га на ию подговарали, за ништо вмѣнявамъ. Мене су мои читателии, люди научени, п многа висока лица увѣрили, съ колико они моя дѣла одобраваю, а безъ погрѣшке нитко быти п не може, ову ни я мени не отрнчемъ. Я отъ мене совершеиїмъ, п у языку, како Славенскомъ, тако п Сербскомъ отъ мене искушеиїмъ учтиво устунамъ, п ни кому не завидимъ, по све ихъ любимъ, п почитуемъ, свима се радуемъ, п у любовь се ихъ препоручуемъ. Я пишемъ, како могу, а кой зна болѣ, я молимъ, нек' ме исправн, лѣу то драговољно прїимити, само нек' ми управъ докаже п пристоиїмъ начиномъ, а не као мої Рценсентъ, кой дише гласъ, као нѣкїї дѣкторъ, п радъ е заръ све Сербске главе подъ свой шеширь узети, пакъ вице п пеуе! види нверъ у тудьемъ оку, а не види балванъ^{19a} у свомъ. Нек' занята само свакога, кой е годъ нѣгово дѣло читао, пакъ ће чути, шаће му се рећи! — Я судимъ, да едно дѣло, кады на свѣтъ изиде, публїкумъ наиболѣ ценсурїрати уме. П е ли дѣло добро, таково више ихъ, — да не рекнемъ сви — радо читаю; е ли дѣло худо, гдїкой само п зеваюїща чита.

Садъ Вы благоразумнїи читателии мои, прїимите отъ мене п ову последню часть, п читайте ю само съ онымъ усердїемъ, съ коимъ сте п оне двѣ читали, читайте съ вниманїемъ, пакъ судите п сами безпристрастно, какове е важности дѣло, п съ колико ће се у чемъ вамъ оно допасти, не слушаюїи онакове, кои чуже погрѣшке чрезъ увеличително стакло траже п исытуютъ; п кои не изъ ревности къ общей ползи то чиню, но само пзъ слабости цѣке, воле што похулити, нежели похвалити. Я признаемъ, да су Сербли Народъ Славенскїї, за то се п именую Славено-Сербли, п пишу Славено-Сербски. Ёзыкъ дакле Славенскїї, кои се у црковнїмъ кнїгама находи, нѣ нѣкїї страннїи, но пїовъ стародревнїи чистїи языкъ, кои е у только совершенство Грамматїческо поставленїе, да ни коему другомъ не уступа. А языкъ, коимъ Сербли садъ говоре, есть несретна смеса съ многими страннїи языци. Ову смесу садъ изновѣ гладити п тесати п по Грамматїческими правилами сїюмъ нагезати, за произвести отъ нѣ еданъ совершеннїи, къ проевѣщенїю Народа нужднїи языкъ, несравненно бы, кромѣ сваке нужде како п до садъ, више труда стало, нежели мало по мало ономъ чистомъ старогъ Србскогъ языка источнику приближаватисе, отъ коего только удалени писмо, да скорыгъ временемъ къ нѣму досїгнїи не бы могли, само када бы се мало више о томъ у школама пробринули, на^{20a} мѣсто што цѣкїи не сматраютъ на далѣ, на свомъ новомъ, никадъ до скоро нечувенномъ языку кнїге наонако п наузнако пишутъ, разумъ старога у ветїи мракъ погрузити, п тако га всеконечномъ забвенїю предати несмотренно трудесъ. А што бы свѣтъ едномъ сыну рекао, кои бы отъ своихъ старыхъ еданъ твердо основанъ п богатоукрашенъ домъ

у недалекомъ разстоянію имао, а онъ бы по многомъ странствовашю у єдну блатну. на насыну и на глибокой земли лежетьу колибицу обитавати дошао, и не хотеты оно мало путнаго труда предузети, да се у свое отечествено сасвимъ у цѣлости сохранено наслѣдїе усели, него презирутьи ово, и не сматраютьи на невозможность предирїятїя, другїи на мѣсту колибице великолѣпный домъ съ несравненно ветшымъ трудомъ и издивеїемъ зидати почео? вопитишу сваки живїи бы му се смѣло, и за безумна бы га держао; И дакле овомъ мосмъ миѣнїю вѣрно слѣдуютъи, писасоамъ Славено-Сербски, и ако мотъи будемъ, писатитъу и говорити и у напредакъ овако, а нигда онако, како што мой Реценсентъ каже. Между тимъ желеѣи, да веселе часе съ нашимъ Светозаромъ и Драгиномъ проведете, и молеѣи за опрощеїе, што сте подуго на ову часть изгледали, благодаримъ, како Гд: Георгїю Варсану купцу житарскому изъ Панчева, кои ме е у состояїе ставїо, да и ову часть издамъ, тако и свимъ моимъ любезнымъ Г. Г. Предумерантомъ, кои су ми изъ усердїя къ общей ползи у томъ любовь показали, те су ми се препумерили. Всмъ са свакимъ почитаїемъ роду и любезнымъ моимъ читателемъ

наслужби

М. Видаковичъ.

У Новомъ-Саду 15. Септемв: 1822.

5.

V o r r e d e.

[1]

[Auf's Stephanowitsch *kleine Serbische Grammatik** etc., стр. I.—LIV.]

Schon zu der Zeit, wo alle Geschichte ihrer schweigt, müssen Slaven in Europa heimisch gewesen seyn; nur an anderer Stätte. Als uralter Trieb der Völker von Norden nach Süden oder ein in Asien erregter Drang von Osten nach Westen, fast ganz Europa aufrührte; zogen deutsche Stämme gegen Mittag und Abend vor, slavische ihnen im Rücken nach. In Cometenweise hatte der himmlische Sturm über den Don her bis nach Gallien gestreift, Länder verjengt, Völkerschaften aus ihrer Lage gebracht, ohne deutliche Spur von sich selbst zu hinterlassen. Allgemach mit dem sechsten Jahrhundert fängt die ungeheure Wanderung an sich zu stillen; Strecken, aus welchen der Deutsche gewichen ist, hat der Slave erfüllt, zwischen adriatischem, schwarzem und baltischem Meer beinahe die ganze Breite. In seine Hand übergegangen ist, was im Römerreiche Sarmatien, Dacien, Mösien, Pannonien, Ahyrien,

[* Види спреда бр. XXII., на стр. 241.—260. ове — II. — књиге Вукових „Скупљ. грам. и полем. списа.“]

Norticum geheißten war. Es mangelt Kunde, ob hier nicht früher und wie lange schon¹⁾ slavische Stämme neben Gothen, Vandalen, Gepiden, Longobarden, Marcomannen und andern Deutschen gehaust haben; bedeutenden Einfluß slavischer Zunge auf gothische Mundart, gothischer auf slavische lehrt uns die Sprachforschung.²⁾ Schwacher Schimmer in einer Dunkelheit, wo uns Licht und Leuchte verlassen. Höchst unsicherer Auslegung sind einzelne von den Alten angegebene thracische oder scythische Eigennamen.³⁾

Auf so großem Gebiete würde friedlich gesinnter Slaven Herrschaft ungestörter gediehen seyn, wo nicht Einbrüche wilder Avaren im sechsten und siebenten Jahrhundert erfolgt wären, noch, als diese zum Theil durch serbische Tapferkeit beschwichtigt wurden, gegen das zehnte neue und gefährlichere Nachwanderer, die triegfertigen Ungarn sich gerade mitten eingeschoben, ja für immer gleichsam im slavischen Herzlande behauptet hätten. Dadurch wurde die Macht slavischer Völker auf lange hin gebrochen und aus ihrem natürlichen Gewichte geworfen.

Von diesem Mittelpunkte aus sind die bis heute gebliebenen Sitze aller Slavenstämme am leichtesten zu übersehen; westlich den Ungarn wohnen Mähren und

¹⁾ Slavijnen im Neugriechischen, zusammengehalten mit Eigenheiten der Kraitischen Mundart, leiten Kopitar (Wien. Jahrb. XVII. 1822. S. 196. 197.) zu wichtigen Folgerungen. Vielleicht waren die Karantaner und Bulgaren die ältesten slavischen Metanasten, Jahrhunderte früher eingewandert als Serben und Croaten. Im Osten des alten Sparta wohnen die Tschakonen, deren Sprache slavische Abstammung verräth.

²⁾ Der Gothe des vierten Jahrh. gebraucht slavische Wörter, die sich in keinem Dialecte des inneren Deutschlands nachweisen lassen, z. B. *dulg* (altslavisch *дълг*, *долг*), das Gothische *plinsjan* (*saltare*) ist ohne Zweifel das altslavische *пласати*, russisch *пласать*, polnisch *plasać*; *smakka* (altslavisch *смоква*), wogegen der Slave *сткля* (*stikls*) u. a. vom Gothen borgte, wahrscheinlich *мзда* (*mizdō*), das schwerlich aus *μίσθός* entlehnt wurde, da es sich auch im angelsächsl. *méord* findet. Das gothische *sipōneis* (*μυνητῆς*) war bisher in der deutschen Sprache unerklärlich; wie wenn es das gleich dunkle slav. *жупанъ* wäre? Der Begriff von Jünger berührt sich mit dem von Junfer (junger Herr) *nobilis*, *domicellus*, nachgeborener Herr? so wie Frau, Fräulein mit Edelfrau. Bloss die Südslaven haben *жупан* (croat. *junan*, woraus ungar. *ispán* und deutsch *Geispann*); die Westslaven allein *pan* (*dominus*, *nobilis*), vgl. poln. *panna* (*virgo*); lith. *pónas* (Herr), *ponátis* junger Herr, *zupponė* (Frau); altpreuß. *supuni* (Frau). Die romanischen Sprachen bildeten aus dem entgegengesetzten *senior*, *seigneur* denselben Begriff von Herr. — Der litthauische Sprachstamm hat zwar eignen Grund, aber auch Gemeinschaft mit Gothen und Slaven, die auf sehr frühe Zeit weist; einen Beleg bietet das letzte Beispiel.

³⁾ Doch verdienen die *nomina propria*, welche sich auf römischen in Aegypten und Sarmatien gehauenen Inscriptionen darbieten, von einem gelehrten Slavisten critisch zusammengestellt und bearbeitet zu werden. Möglichkeit, ja Wahrscheinlichkeit, daß jene frühere Aegyptier und Sarmaten schon wirkliche Slaven gewesen, leugne ich nicht.

Böhmen, nordwestlich Schlesien, Sorben, Polen, nordöstlich Rußen. Südlich den Ungarn Krainer, Kroaten, Dalmatiner, Bojmer, südöstlich Serben. Und wie in Südwesten ein deutscher Volkszweig Mährenland von der Steiermark scheidet, bricht auch die Kette im Etsch. Wallachen, halb ein lateinischer, halb ein slavisch gewordener Stamm in Wallachei und Moldau, Tartaren in Bessarabien liegen zwischen dem Rußen und Serben. Zwar kein großer Raum, doch beweisen läßt sich durchaus nicht, daß vordem beide unmittelbar zusammengehungen haben, geschweige Serben von den Rußen ausgegangen sind. Vielmehr hat sich längs Siebenbürgen in Podolien ein westslavischer Ast tief heruntergezogen und dem westlichen Stamme schloß sich der nördliche Russe vormals genauer an als heute. Weitest hinab im Südost erstreckt sich slavische Zunge nach Bulgarien und Macedonien. So viel Völker man aber zähle, ihre ganze Sprache trennt sich in zwei Hauptdialecte, jeder Dialect wieder in drei Abtheilungen. Dem südlichen Dialecte fallen Slovenen, Serben und Bulgaren, dem nördlichen Böhmen, Polen und Rußen zu. Der nördliche hatte sich auszubreiten ein weites Feld, der südliche wurde durch das Meer, Ungern und IV Türken eingeschränkt. Nur noch anderthalb Millionen reden die slovenische Mundart, nach sechs bis sieben Mittelpunkten in Ungarn, Croatien, Steiermark, Kärnten, Krain und dem Littorale zerstreut. Die bulgarische höchstens eine halbe Million in der Bulgarei und in Macedonien; sie ist Einflüssen des Neugriechischen, Albanesischen und Türkischen ausgesetzt und unter allen slavischen Sprachen innerst am meisten angegriffen. Wogegen die serbische Mundart, oben von der Kulp, unten vom Timok begrenzt, noch unter fünf Millionen Menschen lebt, unter allen südslavischen die kräftigste.

Das Licht des Christenthums ist nicht auf demselben Wege zu diesen Völkern gedrungen. Haufen über die Donau in Mosien, Macedonien bis Thessalien und den Epirus einbrechend, nach kriegerischer friedliche Verührung mit dem damals noch gewaltigen Griechenreiche jehend, mögen zuerst bekehrt worden seyn. Also Südslaven, spätere Bulgaren oder Serben. Glaublich ist selbst Kaiser Justinian¹⁾ solcher Abkunft gewesen. Croatiens und Dalmatiens Küsten wurden im siebenten Jahrhundert durch römische Geistliche zum Christenthum gebracht. Karentanern aber predigten frühe im neunten, wo nicht im achten, über Salzburg und Aquileja her zu ihnen reisend deutsche oder italienische Missionare; um gleiche Zeit hatte sich der südlichste V Theil mährisch-pannonischer Slaven taufen lassen. Unter Svatopluk, als der Mähren Reich blühte, zogen pannonische Boten, christliche, der Sprache kundige Lehrer zu erbitten, gen Constantinopel. Ihnen gewährte Kaiser Michael im Jahr 862 den Methodius und Constantin, Gebrüder aus Thessalonich, vielleicht geborne Grie-

¹⁾ Der Name scheint Uebersetzung oder Anpäßung des slavischen *управа*, byzantinisch *οὐπραβία*, vgl. *правда* (justitia) *управо* (recte); sein Vater hieß Istok oder Sabbatius, *неок* serbisch: sol oriens und Sabbatius, vielleicht im Zusammenhang mit dem phrygischen *Σαβάζιος* und dem Mithras; vgl. den in einer der folgenden Noten angeführten Vaterlichen Aufsatze S. 108. 109.

chen, durch Umgang mit dort wohnenden Slaven der slavischen Zunge mächtig. In Pannonien angelangt, begannen sie beide Gottes Wort in die Sprache der Slaven zu wandeln.¹⁾ Methodius verblieb und wirkte lange als pannonischer Bischof; Constantin, mit dem Klostersnamen Cyrillus, war in seine Heimath zurückgekehrt. Gegen Ausgang des neunten Jahrhunderts wurden die Böhmen von Deutschland aus zum Christenthum geführt, öffentlich bekannnten sich dazu ihre Herrscher erst im zehnten. Zulängst beim Heidenthum verharreten die nordwestlichen Slaven. Griechischer Ritus war über Mähren nach Polen verbreitet worden, den im zehnten Jahrhundert unter deutschem Einflusse lateinischer, doch nie ganz, verdrängte. Rußland begab sich gegen Ende des zehnten völlig zu griechischem.

Es muß als ein anderes Unglück des Slavenvolkes betrachtet werden, daß in jenem Lande die Sprengel lateinischer und griechischer Geistlichkeit zusammentrafen. So lange nicht inneres Bedürfnis zur Verschiedenheit in Glaubenssachen leitet, lernen die Menschen Einwirkungen äußerer Umstände auf das Beharren in Nebendingen selten schätzen und dulden. Die Masse wechselt den Glauben wie ein Kleid, nicht ohne Gefahr guter Sitten und von Natur bestehender Bande. Als sich die Kirche entschieden gespalten hatte, kam es in diesen Gegenden dahin, daß brüderliche Stämme einander beseindeten und vertekerten; die griechische Gemeinde zog das dunklere Loos. Im Verlaufe der Zeit war Byzanz immer tiefer gesunken, und erlag endlich den Türken, gegen welche noch die Serben mannhafte gestritten hatten. Bald wurden einzelne Südslaven, der größte Theil Bosniens, abtrünnig. Dem nicht mehr freien Patriarchen zu Constantinopel entzog sich allmählig die russische Kirche; die serbische nach öfterer Entzweigung ist bis auf den heutigen Tag zerrissen, ein Theil steht unter griechischen Bischöffen, die von Constantinopel gesandt, Land und Leuten fremd zu seyn pfelegen. Der andere Theil ist dem nach Carlowitz ausgewanderten Erzbischoffe unterwürfig.²⁾ Wäre nicht Rußland zu solcher Macht gestiegen, dürfte sich die griechische Kirche mit der römischen an äußerem Ansehen lange nicht messen. Wie ganz anders aber würde sich das Schicksal Europas gestaltet haben, wenn im vierzehnten Jahrhundert Serben gesiegt und Constantinopel unter ihre Botmäßigkeit gebracht hätten!³⁾

¹⁾ Nestor überf. von Joſ. Müller, Berlin 1812. S. 90—93. Dobrowsky v in seinen gelehrten Anmerkungen zu diesem Buche S. 193 bis 207. spricht zwar die ganze Erzählung dem Nestor ab und erklärt sie für spätere Interpolation. Immerhin bleibt es eine in alten latein. oder griech. Chroniken enthaltene Uebersetzung.

²⁾ Vgl. J. E. Vater über den jetzigen Zustand der serbischen Kirche im kirchenhistorischen Archiv für 1823. Heft 3. S. 107—127.

³⁾ Selbst unter den Türken behaupteten die Südslaven gewissen Einfluß; noch im sechzehnten Jahrhundert bestand eine slavonische Staats-Canzlei zu Constantinopel, man hilft sich mit der slavischen Sprache in Kleinasien und Aegypten. Die bosnischen Janitscharen reden slavisch.

VII In der Erscheinung einfacher, glänzender nähert sich der griechische Cultus mehr den Sinnen des Volkes als der catholische, dem vielleicht tiefere Eindrücke auf den Geist zu Gebote stehen. Leider eigentliches Wesen bleibe hier unberührt, welchen außerordentlich verschiedenen Einfluß jeder von ihnen auf die Sprache der Völker ausgeübt habe, will ich kurz entwickeln.

Der Einfalt des frühesten Christenthums schien es natürlich, daß das göttliche Wort allen Menschen in ihrer Muttersprache verkündigt würde; daher Uebersetzungen des hebräischen Textes in das Griechische, des Griechischen ins Lateinische, und schon im vierten Jahrhundert ins Gothische. Priesen syrische Christen Gott in syrischen Gesängen, warum wäre es später bekehrten Völkern verboten gewesen, ihre eigne Sprache zum Lob und im Dienste des Höchsten erschallen zu lassen? Allein die römische Kirche, deren Sprache romanischen Völkern halb verständlich war, achtete die fernern Deutschen und Slaven anfangs zu gering, als daß sie ihnen Messen lesen und andere feierliche Kirchenhandlungen in deutschen, slavischen Worten erlaubt hätte. Allmählig setzte sich die lateinische Sprache in der abendländischen Kirche fest und wurde unabänderliche Gewohnheit.¹⁾ Allem, was aus der heiligen Schrift übertragen oder von geistlichen Hymnen und Formeln in die Landessprache VIII gebracht wurde, entging öffentliches Ansehen, daher solche Arbeiten nicht häufig abgeschrieben, leicht vergessen und immer von neuem wieder versucht wurden. Anderes erfuhren die Slaven griechischen Bekenntnisses. Das fromme Werk, woran jene Thejssatoniker erste Hand gelegt, gedieh und erwarb sich solchen Beifall der Geistlichkeit, daß es bald auch außerhalb Methodius Bezirk verbreitet wurde, zuerst in das angrenzende Serbien und Gallizien. In den dalmatinischen Christen erlaubte Pabst Innocenz IV. sich dieser Uebersetzung zu bedienen und die slavische Sprache statt der lateinischen in der Kirche zu gebrauchen. Die neubekehrten Russen dachten nicht daran, eine neue Uebersetzung der heiligen Schriften zu beginnen, Homilien und andere Erbauungsschriften in demselben Dialecte abgefaßt, folgten nach und vervielfältigten sich in Abschriften. Thue so schätzbare, reichhaltige Denkmähler gebräuche der Geschichte slavischer, gleich der deutschen Sprache ohne Aphilas unsrerbliches Werk, aller Grund und Boden.

In welchem slavischen Dialecte eigentlich die Cyrillische Uebersetzung der heiligen Schrift niedergeschrieben worden war, ist noch keineswegs ansgemacht. Gleichzeitige Handschriften sind nicht auf die Nachwelt gekommen, die drei bekannt ältesten, um zweihundert Jahr jünger, sämmtlich erst aus der zweiten Hälfte des ersten Jahrhunderts, und leider noch nicht einmahl in treuen Abdrücken herausgegeben. So

¹⁾ Gründe, deren man sich dafür wohl erst in unserm Zeitalter bewußt geworden ist, wie: daß die Sprache zum heiligen Gebrauch unwandelnbar neben der fluctuirenden gemeinen Sprache bestehen müsse, daß die Alltagsprache der Feierlichkeit Abbruch thue u. s. w. verschwinden bei der Erwägung, wie bald und sicher auch der übersezte Text stillstehe und dadurch würdige, feierliche Haltung gewinne, während die weltliche Sprache fortlaufe.

wie untereinander, weichen sie von den spätern ab. Natürlichste Annahme scheint, daß ihrem Ruf und ihrer Sendung gemäß Cyrillus und Methodius sich nicht der ihnen zu Hause geläufigen südöstlichen Mundart (welcher die heutige bulgarische etwa am nächsten stünde) bedient, daß sie vielmehr in Pannonien die pannonische, deren sie sich durch Befragung eingeborner Geistlichen leicht bemächtigen konnten, ^{IX} gewählt und genommen haben werden.¹⁾ Methodius wenigstens mußte sich während seines langen Aufenthaltes vollkommene Fertigkeit in dem Dialect des Landes erwerben, andere zum Theil unbekannte Nacharbeiter vollendeten das Werk. Als die Ungarn in Pannonien fielen, flüchtete man ohne Zweifel die ältesten Handschriften der Kirchenbücher auswärts, und gerade dies mag zu ihrer großen Verbreitung mitgewirkt haben. Serbische, polnische, litthauische, endlich auch russische Geistliche schrieben sie ab, wagten aber nur geringe Abweichungen nach ihrer Mundart einzuführen. Eine critische Vergleichung aller Handschriften wird diesen Abweichungen ihr Recht thun und aus den noch lebenden Volkssprachen erläutern; sie wird darauf Rücksicht nehmen, daß eben der pannonische Dialect, von dem die Kirchen Sprache ausgegangen zu seyn scheint, in seiner Entwicklung gehemmt wurde und heutzutage, wo nicht gänzlich erloschen ist, nur noch schwach in einigen Comitaten Westungarns fortlebt. Einige Gelehrte neigen sich zu der Meinung, in früher Zeit seyen alle slavischen Dialecte bis auf einzelne, unbedeutende Abweichun'gen, einander näher gewesen. Wenn ^X die Analogie deutscher Sprache hier etwas gilt, so muß ich dies leugnen. Laut- und Flexionsverhältnisse der verschiedenen Dialecte mögen früher weit bestimmter hervorgetreten seyn, als heutzutage. Aber alle werden damals mehr reinslavische Wurzeln gehabt und sich weniger durch Einmischung von Fremdlingen unterschieden haben. Andernseits übte die erstarrte Kirchen Sprache, so weit sie sich erstreckte, bei dem gänzlichen Mangel aller weltlichen Litteratur, freilich bedeutenden Einfluß auf die Volksmundarten aus und machte sie dadurch einander ähnlicher; den bedeutendsten auf das Russische, welches gleichsam wider seine Natur südslavisch gestimmt worden ist, geringern auf das Polnische, wo der lateinische Ritus bald überwog. Von der Bedeutung der Kirchen Sprache für das Serbische werde ich gleich nachher reden.

An jene Uebersetzung der Bibel ins Slavische hatte sich noch eine andere Wohlthat geknüpft: die Einführung einer eignen Buchstaben Schrift. Wie Alphilas seiner

¹⁾ Dobrowsky (instit. p. V. und mehr ausgeführt in Müllers Nestor S. 194. 205.) glaubt, daß die Brüder in Constantinopel die erste Uebersetzung begonnen, vielleicht schon da die slav. Buchstaben geregelt, also Schrift und (in bulgarischem Dialect abgefaßte) Bücher nach Mähren und Pannonien mit gebracht haben könnten. Eine Vermuthung, die sich hauptsächlich auf des bulgar. Erzbischofs Clemens griechischen Biograph gründet, der aber leicht bulgarisch für slavisch überhaupt brauchte. Und warum hätten gerade die nach Pannonien gesandten und nicht andere Geistliche in Bulgarien die ersten Uebersetzungsversuche gemacht? Wäre ihr Wert und ihr Name nicht von den Byzantinern der Nachwelt überliefert worden?

Arbeit das griechische und lateinische Alphabet, mit Zuziehung römischer oder willführlicher Zeichen für die besondern Laute gothischer Sprache unterlegte; ebenso nahm Cyrillus zwar die griechischen Buchstaben zur Grundlage, wählte aber mit verständiger Benutzung des Koptischen und Armenischen eine Reihe neuer Zeichen, welche die Lauteigenthümlichkeit des slavischen Dialects, in dem er schrieb, ausdrückten. Dieses Cyrillische Alphabet hat sich in alle slavischen Länder, welche die Kirchensprache annahmen, mitverbreitet und ist erst späterhin von lateinischen Slaven in XI Dalmatien, die sie beibehalten durften, um die reinerkommene, ungefügere Glagoliza vertauscht worden.

Wären alle Slaven griechischem Bekenntnisse zugethan, eine und dieselbe slavische Kirchensprache unter allen eingeführt und die Kiriliza ohne Modification von allen angenommen worden; so würde darunter die Mannigfaltigkeit und Besonderheit der slavischen Dialecte mit der Zeit gelitten haben. Was also der römische Cultus, insofern er frühe Aeußerungen der Sprache nicht begünstigte oder gar hinderte, dem Sprachstudium schadet, vergütet er ihm auf der andern Seite dadurch wieder, daß er das spätere Aufblühen der Landesmundarten zum weltlichen Gebrauche nirgends störte. Selbst das, an und für sich treffliche, nur insofern man es auch zu grundverschiedenen Sprachen hinreichend glaubte, überschätzte lateinische Alphabet, führte zwar ungeschickte und unbequeme Anpassungen herbei, schied und sicherte aber eben dadurch die Dialecte. Und wie in Italien, Frankreich, Deutschland maßte sich in Böhmen, Polen und Syrien das Latein der Kirche nichts über die Vulgar Sprachen an, es hatte gar keinen Einfluß auf deren Ausbildung. In diesen Ländern gab es wohl auch Schulgelehrte, die den unerseßlichen Werth lebendiger Muttersprache verkennd, es vorzogen, ihre Gedanken in dem todten Latein auszu drücken; aber nicht das enge Latein der Kirchensprache, sondern das weite und freie der alten Römer hatten sie dabei im Sinn. Die slavische Kirchensprache hingegen, gerade weil sie den gemeinen Idiomen beträchtlich näher stand, als die in ihrem Umfang ohnehin beschränktere lateinische der römischen Geistlichkeit irgend einem XII Idiom jener Länder, hat die freie Entwicklung der Vulgardialecte, da, wo sie herrschte, ohne Frage zurückgehalten und vorthrteilt.¹⁾ Das war der Fall in Rußland, bis endlich seit hundert Jahren die weltliche Sprache ihr Recht nach und nach geltend machte und glücklich gediehen ist.²⁾ Es ist aber beinahe noch jetzt der Fall in Serbien. Eine der ausgezeichnetsten, lieblichsten slavischen Mundarten lebt und webt unter dem Volke fort, nur ihre Litteratur liegt in tiefstem Schummer, aller

¹⁾ Den Einfluß der griechischen Kirchensprache auf die neugriechische Vulgaris kann man vergleichen, doch nicht ganz. Die Griechen nämlich haben weniger von der byzantinischen Kirchensprache gelitten, weil sie ihre altclassische Litteratur nie völlig aus dem Auge ließen. Die Slaven besaßen aber nichts als den Kirchenstil.

²⁾ Slovanka von Dobrowski. S. 173. Doch ist Igors Lied und vielleicht ähnliche, verlorene aus früherer Zeit, nicht zu übersehen; vgl. Vater's Gesch. der russ. Sprache. S. 30—38.

ide unberechenbaren Vortheile, die aus geistiger Sprachbildung für Volksbildung hervorgehen, muß der Serbe bis jetzt entbehren.

Das übrige Europa wird, wenn es anmerken will, nach den Ursachen fragen, die hier im Wege stehen, nach den Gründen, die eine von Millionen Menschen geredete Sprache schriftunfähig machen? Weder das Ansehen der Kirchensprache an sich, noch die türkische Oberherrschaft erklären alles; denn jenes ist auch in Rußland beschwichtigt worden, diese erstreckt sich nur über einen Theil des serbischen Volkes.

Die Geistlichkeit und die meisten, welche in Serbien den Wissenschaften obliegen, haben den seltsamen Wahn gefaßt, daß ihre angeborne Landessprache, welcher sie gleichwohl tagtäglich pflegen, nichts als ein aus der Cyrillischen Kirchensprache entstelltes, durch türkische Wörter vollends verderbtes Idiom sey, das man billig gemeinen Hirten und Bauern überlasse.¹⁾ Dieses Vorurtheil beruht theils auf einer XIII oberflächlichen Kenntniß beider sowohl der altslawischen als der serbischen Mundart, theils auf völligem Verkennen dessen, was todte und lebendige Sprache seyn können und sollen.

Gezeigt der serbische Dialect ließe sich wirklich aus dem altslawischen unmittelbar ableiten und dieser wäre in Serbien entspringen, so dünkt es mich heißt das offenbar die Ehrwürdigkeit einer heiligen Sprache verletzen, wenn man sich ihrer auch für weltliche Händel und Geschäfte bedienen, sie zu diesen herabziehen will, die ihrem Kreise fremd sind. Hätte ein provenzalischer Troubadour, ein deutscher Minnejänger in der Kirchensprache singen können? Sie sey noch so wohlklingend, reich und gewaltig, in weltlichen Dingen ist sie unbeholfen, arm und verjagend. Ich bin fern davon zu glauben, daß in dem Umfang des Cyrillisch-altslawischen die ganze Fülle der altslawischen Zunge enthalten seyn könne. Der Wörter und Wurzeln zu geschweigen, selbst gewisse Flexionen, Bildungen, Ableitungen, z. B. Diminutiva, Augmentativa, vor allem eine Menge natürlicher, poetischer Wendungen, deren das Leben nicht entathen mag, die ganze comische Kraft, müssen ihr mangeln, da sie ihre Würde beeinträchtigt hätten. Solche weltliche Wörter und Bildungen leben aber in der Volkssprache, die Hohes und Niederes für alle Bedürfnisse in sich trägt und duldet. Dieses Vorraths kann weder die Dichtkunst entbehren, noch die Geschichte. Was dem Dichter, dem Geschichtschreiber unbrauchbar wäre, weiß der Sprach- XIV forscher anzuwenden. Es muß also neben der kirchlichen Sprache noch eine weltliche, vollgültige bestehen. Aber soll jene auf diese einwirken, sie regeln und bestimmen helfen?

Eine solche Einwirkung ließe sich alsdann eher behaupten, wenn die serbische Sprache in der That aus der kirchlichen herzuleiten wäre. Nichts ist indeß ungläublicher, nach dem was ich vorhin gesagt habe. Die nach Pannonien gerufenen Griechen stammten nicht aus Serbien, noch haben sie es je betreten. Die im Lande

¹⁾ Auf Vorrede S. V. lautet das noch stärker: да је само свѣтарски и говедарски језик, и да је покварен од првога.

der Serben späterhin genommenen Abschriften der heiligen Bücher weichen mehr ab und liefern einen entstellteren Text, als die in Polen und Rußland gefertigten. Wer unbefangenen den Wortbestand und die Grammatik der wahren serbischen Volkssprache studiert, wird wie in dem echt Russischen, nur bei jedem auf eigenthümliche Weise, solchen Abweichungen von der altslawischen Kirchenprache begegnen, die sich nicht durch die bloße Annahme des allmählichen Sinkens eines und desselben Dialects wegräumen lassen. Die Kirchenprache hat vielleicht auch ins Serbische Spuren ihrer Herrschaft eingedrückt, die nicht ganz zu verwischen sind. Aber die Serben sollen wieder die Eigenthümlichkeit ihrer schönen Muttersprache wahren und ihre Jugend nicht bloß aus Mrazowitsch unterrichten lassen! Ersreuten sich doch viele Völker der gebildeten Welt, deren Litteratur jetzt in voller Blüthe steht, einer so wort- und formreichen, bildsamen und edlen Sprache, als diese Hirtenprache gescholtene, unter südlichen Himmel südlich wohlkläutige serbische ist! Der Einwand, daß sie eine verhältnißmäßig nicht große Anzahl türkischer Wörter¹⁾ in sich aufgenommen habe, scheint besonders unerheblich. Nicht nur ist die russische Mundart mit weit mehr tartarischen, die böhmische mit deutschen, die polnische mit deutschen und französischen Wörtern untermischt, darum aber von niemanden die Fähigkeit geschrieben zu werden, einer von diesen abgestritten worden; sondern gründliche Sprachforschung erkennt auch die Nothwendigkeit und Natürlichkeit der Einmischung einiger fremden Bestandtheile in beinahe jeder Sprache an. Sie sind festigender Mörtel und füllen Lücken aus, ja sie dienen wohl dem Ausdrucke zur Färbung und Schmückung, doch bisweilen gehen sie bloß (und das ist bei den serbisch-türkischen Wörtern meist der Fall) aus dem Einflusse fremder Oberherrschaft hervor, deren gesetzliche Einrichtungen und Würden unübersehbar bleiben. Daher solche türkische Wörter hauptsächlich in Namen bestehen; aufgenommene (nicht von jenen Namen herleitbare) Verba wird man schwerlich finden. Und hat nicht selbst die Kirchenprache Wörter aus dem Griechischen beibehalten müssen, andere aus dem Deutschen entlehnt? welches letztere ein vortrefflicher Sprachkenner mit Recht auf den pannonischen Ursprung der Kirchenprache bezieht. Es ist auffallend, wie rein sich die südslawischen Dialecte von italienischen und ungarischen Wörtern erhalten haben, da doch umgekehrt aus ihnen eine Menge in das Ungarische eingeflossen sind.

XVI Unparteiische Beobachter können der Milderthätigkeit, welche das Serbenland seiner eignen, serbischen Sprache beweist, eine einzige schlagende Thatfache entgegenstellen. Die lateinischen Südslaven in Mähren pflegen ganz dieselben Mundart seit dreihundert Jahren und banen sie sorgfältig an. Zu Ragusa (ДУБРОВНИК) und Venedig (МЛЕНИ, МЛЕТАКА) ist eine nicht unbedeutende Zahl geistlicher Erbarmungs-

¹⁾ Della Bella giebt ihnen den Beisatz: illir. barbaro; Wut beiternt sie. Wie in andern Sprachen die Sclerion angenommener fremder Wörter gehenmt wird, oder völlig wegfällt, so auch im Serbischen, z. B. моп (fuscocoeruleus), сати (solus), sind indeclinabilia.

ſchriften und weltlicher Bücher, vorzüglich Dichtungen, im Druck erſchienen.¹⁾ Aber auch auf die Erforſchung der Sprache ſelbſt und Sammlung ihres Wörternorraths hat man dort löblichen Fleiß gewendet. Denn obgleich die Critik manches an den in der Note²⁾ angegebenen Werken auszuſetzen findet, ſo liefern ſie doch ein gehaltenes reiches Material. Dieſe Beispiele hätten ſchon lange die türkiſchen und öſtreichſchen Serben zur Nachahmung anfeuern müſſen, wo nicht aus jenem unverständigen Eifer für das altſlawiſche Kirchenidiom ſchöne Verachtung der Landesmundart hervorgegangen wäre. Man wollte weder in ihr ſchreiben, noch ihre Grammatik erforſchen,^{XVII} noch ihr Wörterbuch aufſtellen. Gebildete Serben waren beſſen, ihre natürliche Sprachgabe, das was ſie mit der Muttermilch geſogen hatten, ſelbſt zu verderben und ſich einem buntlappigen Stil anzugewöhnen, der weit entfernt, die Reinheit der echten Kirchensprache zu erreichen, von dem echt ſerbſchen Ausdrucke abwich, und beiden gegenüber nur einem unſtäten, unmündigen Stammeln oder troſtloſem Ermatten einer göttlichen Fähigkeit verglichen werden kann.³⁾

Aus ſolcher Schmach und Ertdötung Serbien und die ſerbſche Sprache zu retten, hat ſich erſt in unſern Tagen ein einzelner Mann unterfangen, und mit einem Erfolge, deſſen Lüchtigkeit jetzt wohl außerhalb Serbien mehr in die Augen fällt,

¹⁾ Verzeichniſſe und Namen der Autoren finden ſich vor dem dizionario deſſ Della XVI Bella und bei Stulli im zweiten Bande deſſ illyriſchen Theils. S. 674—674.

²⁾ Fausti Verantii dictionarium quinque — linguarum, latinae, italicae, germanicae, *dalmaticae* et ungaricae. Venet. 1595. 4to. mit Hinzufügung deſſ Böhm. und Poln. repr. Pragae 1605. 4to. — Barthol. Cassius institutionum linguae illiricae libri duo, Romae 1604. 8vo. — Jacob Micalia thesaurus linguae illyricae. 8vo. — Laureti 1649 begonnen, Ancona 1651 beendet. — Ardelio Della Bella dizionario italiano, latino, illirico. Ven. 1728. 4to, vermehrt herausg. von Carol. Anton. Occhi, Rag. 1785. 4to. in zwei Theilen. — Joh. Voltiggi Ricsoslovnik illirickoga, italianskoga i nimackskoga jezika, Vienna (Geu) 1803. — Joach. Stulli lexicon latino-italico-illyricum, Budae 1801. Rjecsosloxje etc. Ragusa 1806. vocabolario italiano-illirico-latino, Rag. 1810. Zusammen 6 Quartanten.

³⁾ Altſerbſche Urkunden aus dem vierzehnten Jahrh., unter König Lazar,^{XVII} vor allem Kaiſer Duſchan's Geſetz von 1349, erwarten erſt einen critiſchen Herausgeber, ehe ſich über ihre Sprache vollſtändig urtheilen läßt. Es ſteht zu erwarten, daß auf wahrſcheinlich aus geiſtlicher Feder geſloffene Diplome die damals längſt beſetzte Kirchensprache einwirkte; doch wird es auch an Spuren und Kennzeichen deſſ Serbiſmus nicht mangeln. Proben finden ſich in Wuk's *opisanje* Seite III. IV. V., das ganze Geſetzbuch hat Kaitſch (Pank) Theil IV. S. 242. ff. drucken laſſen und Engel Th. III. S. 293.—310. überſetzt. Es ſcheint, daß der ſerbſche Chroniſt deſſ 14ten Jahrh., Metropolit Daniel, auch eine Ueberſetzung der Kormſchaja (кормчая книга) veranſtaltete (Wien. Jahrb. 1823. S. 229). Unter den ſpäteren Schriftſtellern iſt Pank (geb. 1726 zu Carlowitz) der verdienſtete. Seine 1794. 1795 zu Wien in vier Bänden gedruckte Geſchichte enthält ſchätzbare Materialien, zumahl für Serbien, iſt aber in geradbrechtem Kirchenſlawiſch abgefaßt, daher unbedenklich zu Petersburg nachgedruckt worden.

als in seiner Heimath, bewiesen, was unverdroßener Eifer und glückliche Arbeit-
 XVIII samkeit in schneller Frist ansichrichten. Womit er sich in andern Ländern, die Krone
 öffentlicher Anerkennung des Verdienstes errungen hätte, hat ihm in seinem Vater-
 lande vielleicht Verfolgungen zugezogen. In der Vorrede zur ersten Ausgabe seiner
 Grammatik (Wien 1814) sagt Herr Wuf¹⁾ selbst, daß er mit blinzelnden Augen
 unvorsichtig in die Dörner gesprungen sey, um, wenn auch blutig, hindurchzudrin-
 gen.²⁾ Für dieses Wegbahnen wird ihm die Nachwelt danken, wann der gestreute
 Saame aufgegangen ist. Geboren und erzogen an der Scheide von Serbien und
 Bosnien, hat er mit seiner Muttersprache, die auf dem Lande weit reiner als in
 den Städten geredet wird, frühe vertraut werden können. Sie zu ergründen ist er
 hernach an die lauterste Quelle getreten, die gleichsam Schadloshaltung für entbehrte
 Bildung diesen Gegenden reichlich strömt. Ich meine ihre Volkspoesie.

Alle slavischen Stämme scheinen von Natur dichterisch begabt, zu Gesang und
 Reigen angelegt. Ihre Lieder zeichnen sich durch stille, tiefe Empfindung aus. In
 den westlichen Ländern, Böhmen und Polen mag jetzt das echt slavische Kolo am
 seltensten geworden seyn. Aber noch heute pflanzt sich in der Gegend von Cracau
 ein gewiß altes Geschlecht fröhlicher, zierlicher Lieder fort, dem ich einen verständigen
 Sammler wünsche. Böhmen hat, wenn sie ihm endlich ausgestorben sind, vor Zeiten
 einen Reichthum von Volksliedern besessen, die nach den neulich aus einer Hand-
 XIX schrift des vierzehnten Jahrhunderts³⁾ geretteten Stücken³⁾ fast ganz zu Wort und
 Weise der serbischen Lieder stimmen. Aehnliche lassen sich ohne Zweifel heutzutage
 in manchen Gegenden Rußlands sammeln; von Rußse hat schöne Heldenslieder in
 deutscher Uebersetzung, leider ohne den russischen Text, herausgegeben.⁴⁾ Aeltere An-
 flänge, vielleicht schon aus dem zwölften oder dreizehnten Jahrhundert, bewahrt uns
 der ausgezeichnete Heldengefang von Igor.⁵⁾ Das croatische Wörterbuch des Vello-
 stenez und Jambrejich (Agram 1740) ist voll von Anführungen aus Liedern.
 Nichts aber läßt sich der Fülle von Liedern vergleichen, die in allen Landstrichen
 Serbiens lebendig ist. Stellen, auf jedem Blatte seines Wörterbuchs von Tella Bella
 beigebracht, sind zwar durch die Hand Gebildeter gegangen, halten aber meist das

XVIII ¹⁾ Mit vollständigen Namen Wuf Stephanowitsch Karadgitsch, geb. den 26.
 Oct. (a. St.) 1787 zu Trschitsch im Zadar Gebiete.

²⁾ Seite VIII. мене је истишта ревност к роду моме ободрила. и
 принудила ме да зајмурим и да једанпут тумарим главом кроз ово грње,
 макар па ону страну сав подеран и крвав пишао.

XIX ³⁾ *Rukopis králođworský, wydán od Wáclawa H a n k y. w Praze 1819.*

⁴⁾ *Jürüt Wladimir und dessen Tafelrunde. Leipz. 1819.*

⁵⁾ *Zuerst herausg. (von Muffin Puschkin) Moskau 1800. Dann in den Ab-
 handl. der russ. Academie. Petersb. 1805. Deutsch überj. von Jol. Müller.
 Prag 1811. und neuerdings mit dem Urtext und böhmischer Version von Wenzesl.
 Hanfa. Prag 1821.*

Versmaß der Volkslieder und erinnern auch sonst an sie. Eine ansehnliche, nur nicht reingehaltene, sondern durch Interpolationen getrübtte Sammlung, veranstaltete Andreas Cačić.¹⁾ Kaitich in seiner Geschichte beruft sich nicht selten auf ihm bekannte Heldenlieder, verachtet sie aber, weil er wenig Historisches daraus gewinnen konnte, ihren poetischen Gehalt nicht verstand. Richtiger würdigte diesen der Reise- beschreiber Albert Fortis, der einige gefühlvolle morlatische (d. h. serbisch-croatische) Lieder bekannt machte, und Stellen aus andern, die einen verborgenen Schatz ahnen ließen, auführte. Doch an Planmäßigkeit, Treue und Vollständigkeit der Sammlung hat nur Herr Wuf alle Vorgänger weit übertroffen, meistens ganz entbehrlich gemacht. Gedanke und Ausführung seines Werks, das nicht untergehen wird, sind gewiß gleich vortrefflich. Die Weiberlieder gewähren eine lyrische Poesie, wie sie sich so klar und innig bei keinem der neueren Völker ergossen hat. Was epische Volksdichtung sey, wie sie sich gestalte und fortpflanze, welche natürliche, überraschende, keiner Kunst erreichbare Kraft der Erfindung ihr zu Gebot stehe, wird man aus den Männer- oder Heldenliedern studieren können, deren Inhalt Märchen, Sagen und neuere Geschichte umfaßt, und sich mit den Denkmählern ferner Völker berührt. Metrum und Sprache haben in diesen Liedern den reinsten Fluß. In dem, was sonst noch von ihrer Eigenthümlichkeit zu sagen wäre, will ich der Einleitung nicht vorgreifen, womit der verdiente Sammler den ersten Theil der gegenwärtig zu Leipzig erscheinenden neuen Auflage eröffnen wird. Für die Sprache ist durch die Sammlung nicht weniger geleistet worden, als für die Poesie. Wer die Grammatik und das Wörterbuch des Verfassers gebraucht, könnte glauben, die Lieder seien bloß jenen zur festen Grundlage gesammelt worden; wer die Lieder liest, wird nachfühlen, mit welchem Gefühl sie gesammelt wurden, und daß Grammatik und Lexikon, gleichsam nur Nebenworte, mit heransprangen. Braucht noch die Thorheit: es gebe keine serbische Sprache, mit weitem Gründen bestritten, die Klage: es gebreche an Mustern edler Schreibart, weggeräumt zu werden? Allen andern slavischen Mundarten, die ihre Schwester nicht anerkennen wollen, zum Trost liegt jetzt vor den Augen der Welt ein Werk, dem sie ihrer übrigen Vortheile und Begünstigungen unerachtet nichts an die Seite zu setzen haben. Versuche es einer, diese Gedichte ins Russische, Böhmisches zu übertragen oder nach den Regeln der Kirchensprache zu meistern; ihr ganzer Reiz, ihre unachahmliche Einfachheit müßte geschwächt oder verflüchtigt zu Grunde gehen.

Deutschen, denen Sprachstudium und Geschichte der Poesie etwas gilt, wird die Uebersetzung der vor dem Wufischen Wörterbuch abgedruckten serbischen Grammatik hoffentlich willkommen seyn. Mit der Zeit entschließt sich vielleicht Herr Wuf

¹⁾ Razgovor ugodni naroda Slovinskoga etc. v. Meczi (Venedig) 1759; XIX den vollständigen Titel giebt Engel I. S. 287.: einen Auszug mit lateinisch-ge-reinarter Uebersetzung einiger Gesänge Emerich Pavich in der *descriptio regum. banorum et heroum illyricorum*. Budae 1764. 8vo. Des Cačić (Kaitich) Sammlung wird außerdem durch häufige Druck- und Sprachfehler entstellt.

eine weit ausführlichere, wozu er vor allen andern berufen ist, bekant zu machen. In den Noten ist weggelassen worden, was eine wohl jetzt schon überflüssige, in Deutschland vollends unnöthige Polemik enthält. Im Text brauchte außer einigen Zusammenziehungen nur weniges anders gestellt zu werden. Dafür ist das nothwendige über die Partikeln hinzugefügt worden. Wer das Serbische mit den übrigen slavischen Dialecten vergleicht, wird die Vorzüge und Mängel seiner Formenlehre leicht wahrnehmen, z. B. der noch im Slovenischen (Krainischen) lebende Dualis ist ihm ausgestorben. Das noch im Russischen dauernde Part. Präs. Pass. gebricht ihm, aber dafür bedient es sich frei des Imperfects und einfachen Präteritums, welche XXII anderwärts längst veralteten. Dem Wohlklang der serbischen Buchstabenverhältnisse kann kein Unbefangener Gerechtigkeit verjagen; wir würden die seine Modification der Consonanten weniger erkennen, wenn der Verfasser mehr die etymologische Wurzel festgehalten, als die Abstufungen der wahren Aussprache beachtet hätte. Mit Recht schreibt er *намастор, pjesma. многи, мнѣти*, weil man kein *манастор, pjesna, многи, мнѣти*, oder seltner sprechen hört; die letzteres behaupten, vergessen, daß sie damit die Erklärung des von jedermann geschriebenen *Мѣци, Мѣтака* (aus *Мнеци, Внеци*)¹⁾ abschneiden und wer weiß wie viel anderes²⁾ verdunkeln. Noch unbedingteren Beifall verdient, daß der Verfasser alle Buchstaben der Kirchensprache weggelassen hat, wofür die serbische, wenigstens die jetzige keine Laute mehr besitzt; umgekehrt, daß einige wirklich vorhandene serbische Laute, denen kein altslavisches Zeichen genug thut, durch neue Buchstaben ausgedrückt werden. Nicht einmahl durch lauter neue oder rein erfundene. Denn ѣ und ѥ können für Zusammenschiebungen des ѡ und ѣ gelten, worauf ich noch hernach kommen werde; das j scheint sogar rathsam, selbst in das Altslavische aufzunehmen, ц und к sind bereits altserbisch, d. h. wurden vor fünfhundert Jahren von serbischen Schreibern gebraucht und das х ist dem к völlig analog bestimmt und erfunden worden. Gleich besagt haben die XXIII Russen in ihrer heutigen Schrift einige altslavische Buchstaben für entbehrlich erachtet. Man weiß, daß Peter der Große diese neuen Typen in Holland schneiden ließ; ohne Zweifel wäre er mit voller Einsicht in das Wesen eines Alphabets noch einige Schritte weiter gegangen. Das lateinische schönste und deutlichste Alphabet würde mit verständiger Vermehrung für die eigenthümlichen Laute jeder Sprache und Mundart allen europäischen Sprachen wohlthätig werden. Wider den gothischen, angelsächsischen und hochdeutschen Typenplunder habe ich mich schon in meiner deutschen Grammatik erklärt. —

Daß die serbische Sprache für das, was sie ist, für eine selbständige nämlich und in den verschiedenen Landstrichen ihres Umfangs ein' und dieselbe, von den Zeitgenossen jetzt schon erkannt werden werde, laßt sich, wo noch so viel Leidenschaft-

¹⁾ в und м gehen auch sonst ineinander über, vgl. тама, тавнина; рамо, обравница и. ј. w.

²⁾ Haben doch die Böhmen und Polen *медвед* verändert in *nedvéd, niedzwiedz*.

lichkeit mit ins Spiel kommt, kaum erwarten. Die Wahrheit hier früher als andere auszusprechen ist Beruf der Grammatiker. Selbst der Name wird in diesen zwei weltlichen und drei geistlichen Oberherrn gehorsamen Gegenden Anstoß geben, weder der türkische, noch der illyrische, noch der croatische Serbe Serbe heißen wollen. In der That aber scheint Serbe die beste Benennung, mit der man alle diese Völker einer Abkunft und Sprache grammatisch umfassen könnte. Serbe, Срб,¹⁾ an sich dunkler Bedeutung (gleich den meisten alten Volksnamen) ist ein echtslavisches Wort, welches Dobrowsky sogar für geeignet hielt, die allgemeine Bezeichnung aller slavischen Stämme zu werden.²⁾ Auch trifft es sich eben sowohl unter dem westlichen Zweige, als unter dem süd-^{XXIV}lichen. Die in der Lausitz wohnenden Slaven heißen gleichfalls Sorben, man darf nur nicht darum diese aus den Serben, geschweige die Serben aus den Sorben herleiten.³⁾ Nächstdem scheint es mir keinen rühmlicheren Namen für alle Südslaven zu geben. Kein anderer südslavischer Stamm erfreut sich einer Geschichte, die der jersibischen vergleichbar wäre. Die Küstenbewohner Illyriens und Dalmatiens erlagen frühe theils den Venetianern, theils den Ungarn, theils den Türken, sie haben nie eine erhebende Rolle gespielt. Bosnien, vorher mit Serbien vereinigt, erhob sich im vierzehnten Jahrhundert zu eigenem Königthum, welches jedoch schon im fünfzehnten den Ungarn, im sechzehnten den Türken unterworfen ward und, wie es vorher Haupt-^{XXV}sitz der Patarener gewesen war, sich nun zum Muhammedanismus überzutreten gezwungen sah. Kaum hat ihm ein Stern der Freiheit geblinzt, deren Sonne über Serbien Jahrhunderte lang leuchtete. Acht Könige, zwei Kaiser gingen aus dem Nemanitschischen Geschlechte hervor; der größte war Stephan Duschan, nach Befreiung der Griechen waltete er in Serbien, Bulgarien, Macedonien. Als dieser Glanz erlosch, fiel das Reich zerstückelt in die Hände kleinerer Fürsten, deren einer, der heldenmüthige Lazar auf Koffowo⁴⁾ für das Vaterland und die Christenheit fiel.⁵⁾

¹⁾ Nicht Serbe oder Serwe, denn nie kann в, sondern nur с in п übergehen ^{XXIII} und es heißt im abgeleiteten Adj. српски (serbisch).

²⁾ Slovanka. Prag. 1814. S. 165.

³⁾ So wenig die alten Ost- und Westgothen mit den heutigen in Schweden ^{XXIV} zusammen hängen.

⁴⁾ Косово, Amjelsfeld, ungar. rigomezö; im Jahr 1389.

⁵⁾ Serbien war eines glücklichern Geschickes werth. Zu schwach allein gegen die einbrechenden Türken hatte es in der Zeit der Noth keine Hülfe an den Un-^{XXV}garn, die es selbst bedrängten und auf Venedig eiferjüchtig dem Falle Constantino-^{XXVI}pels unthätig zusahen. Serbien fiel nur kurze Zeit in ihre Gewalt; bald wurde es der Ungläubigen Beute. Selbst unterjocht ist es bis auf unsere Tage Schutzmauer der Christenheit verblieben und viel Tausend Serben haben das Elend der Auswanderung der Gemeinschaft mit den Türken vorgezogen und im Krieg ihr Blut versprützt. Ein geborner Serbe wird diese Geschichten lebhafter beschreiben, als der fleißige, aber verwirrte, in slavischer Sprache ungelehrte Engel. (Allg. Weltg. Th. XLIX.)

XXV Jhu und den Marco Kraljewitsch besingen bis auf den heutigen Tag rührende unveraltende Lieder in Dalmatien, Bosnien, Herzegowina wie im innern Serbien. Ueberhaupt auch die Ausbreitung aller Volksjagen in diesen Ländern verbürgt ihre genaueste Genossenschaft, der lebendige Name serbisch ist besser als der gelehrte und halbtodte illyrisch, besser als der von einigen (frühern) Illyriern gebrauchte bosnisch.¹⁾

Festgesetzt, daß oben die Kulp, unten Cattaro, hinten der Timok serbischen Dialect von slovenischem, albanischem, bulgarischem scheidet, so erstreckt sich sein Gebiet über folgende Landschaften:

1) Süd = Ost = Croatiaen, denn die Provincial-croaten fallen zu den Krainern, deren (slovenische) Mundart sie rein sprechen. Der Name Hrvat (Pwat) ist unbezweifelt alt und echtslawisch.

2) Dalmatien. Die Einwohner sind zum Theil lateinisches, zum Theil griechisches Bekenntnisses. Seinen lateinischen Bruder nennt der griechische Serbe Schofaz (шокан), seinen griechischen Bruder der lateinische und türkische Serbe Walach (Вла) und daraus erklärt sich die beim dalmatinischen Volke gangbare Benennung
XXVI Morlach (Моров.ла, pl. Моров.лачу), d. h. Walache, der am Meer (more) wohnt. Aus der Bulgarei braucht man die Morlachen nicht einwandern zu lassen,²⁾ sie reden rein serbisch. Die Lateinischgläubigen in Dalmatien heißen Glagoliten, weil sie sich zwar der Cyrillischen Kirchensprache, aber einer später erfundenen Schrift dazu bedienen.

3) Slavonien zwischen Croatien, Bosnien, Serbien; in diesem schmalen Landschaftsriße, der allein den Namen des ganzen großen Stammes fortgepflanzt hat, herrscht, wie in Croatien, durchgehends lateinischer Ritus.

4) Bosnien, größtentheils türkischer Religion, doch giebt es auch lateinische und griechische Bosniaken. Die Hauptstadt heißt Sarajewo (Сарајево). Im ungarischen Canzleistil bedeutet Rama Bosnien. Es begreift allgemein genommen auch die südlichsten Landschaften serbischer Zunge, die Herzegowina (Ерцеговина)³⁾ und Montenegro (црна гора).

5) Das eigentliche Serbien, meist unterwürdig den Türken, doch stehet ein Theil unter Oestreich, namentlich Sirmien (Српјем, Срем) und der Banat und im 17. 18ten Jahrhundert erfolgten große Auswanderungen türkischer Serben nach Ungarn, in dessen südlichen Comitaten sie sich niederließen. 1690 zog Patriarch Arsenius III. (Чарнојевић Арсеније) mit 37000 Familien ein, 1737 Arsenius IV. mit noch mehrern, seit welcher Zeit Ansehen und Gelehrsamkeit der Geistlichen
XXVII in türkisch = Serbien beträchtlich gesunken ist. Die Ungarn nennen den Serben Pan (Rascianus, Raize).

¹⁾ Vgl. Micalia in der italien. Vorrede.

²⁾ Engel Th. 2, 166. 234.; 3, 330. Slovanka S. 194. 225. Der eigentliche Wallache heißt Караѡла.

³⁾ Friedrich III. erhob den Fürsten Stephan zum Herzog (ерцег).

In der ansehnlichen Ausdehnung¹⁾ aller dieser Länder herrscht im Ganzen ein und dieselbe Sprache; Abweichungen, wie sie stattfinden, kann man nicht einmal dialectische Spielarten nennen. Auf einer einzigen Tagreise durch Italien oder Deutschland würde man bedeutendere Verschiedenheiten antreffen. Gemeine, pöbelhafte Entstellungen der Sprache begegnen aber nirgend.

Unser Verfasser giebt in der Vorrede S. XVI. XVII. dreierlei Mundarten an und zeichnet sie im Verikon bei den Wörtern, worauf sich die Verschiedenheit bezieht, sorgfältig aus: die herzegowinische, reßawische und sirmische. Zu der herzegowinischen schlägt er die Einwohner der Herzegowina, Montenegro, Bosniens, Dalmatiens, Croatiens und des oberen Theils von Serbien bis Mathschwa, Baljevo und Karanewag. Die reßawer Mundart herrscht in Branitschewo, bis an den Timok, in Reßawa, im Paratiner Distrikt bis Nissa, Levatsch, Temnitj (Zagodinerbezirk), in Kruschewag bis nach Rosjowo. Die sirmische in Sirmien, in der Batscha, im Temesvarer Banat, in Serbien zwischen der Save, Donau und Morava. Das Kennzeichen gründet sich auf die Aussprache des Vocals, der dem altslawischen *ѣ* entspricht (Dobrowsky inst. p. 28.). Herzegowinisch lautet er auf viererlei Weise, XXVIII

1) wie *je*, wenn er scharfbetont ist, z. B. гјѣ.н.и.о, цвјѣтовн, цјѣвати, рјѣчит, сјѣнна, вјѣчит etc.: 2) in solchen Fällen verwandelt sich davor stehendes *д, л, н, т* in *ђ, љ, њ, љ* und der Vocal bleibt bloßes *e*, als: љѣд, љѣвојка; разболѣти се, кољено, љѣса, врѣти etc. 3) wie *ije*, wenn er gedehnten Ton hat, z. B. бијѣло, ријеч, дијѣте (Gen. љѣтета), цвијет, цијено, вијек, шјѣвац, ријѣдак (Compar. рјѣђи). Zuweilen hört man *ije* auch in Wörtern, wo der heutige Text der kirchensprache *e* hat, z. B. пијѣсак (цјесковито) вријеме (Gen. врѣмена; врѣмент) млјѣко (млѣчика, млѣчар) ждрѣјебе (Gen. ждрѣбета; ждрѣбѣћи), јастрѣјеб (Pl. јастребови; јастребает) etc. 4) Vor *j* wird er wie *u* ausgesprochen, z. B. цијати, вијати, гријати etc. — Die sirmische Mundart hat nur eine doppelte Weise, diesen Vocal auszusprechen: 1) meistens wie *e*, als: вера, цвѣтовц, мѣра, рѣчит, бѣло, дѣте, сѣјати, рѣдак, вѣјати, грѣјати etc. 2) wie *u*, als: лѣтѣти, видѣти, вртѣти, стѣдѣти се, разболѣти се, зелѣнѣти се etc. — Die reßawer Mundart spricht in allen Fällen keines *e*, z. B. летѣти, видѣти, вртѣти, стѣдѣти се, разболѣти се, зеленѣти се. Auch in Sirmien hört man zuweilen dieses *e*, zumahl in Verbis der dritten Conjugation, so wie der herzegowinische Dialect neben seinem *ѣе, ље, ље* wohl nach sirmischer Weise *ди, ти, ни, ли* gebraucht. Die türkischen Serben in Bosnien, besonders in den Städten sprechen wiederum nicht völlig herzegowinisch,

¹⁾ Eine Bevölkerung von ungefähr fünf Millionen läßt sich so berechnen: Drei Millionen nicht-unirter Griechen (eine in Serbien, eine in Ungarn, eine in Bosnien, Herzegowina, Montenegro, Dalmatien); von den zwei übrigen Millionen leben $\frac{2}{3}$ in Bosnien, sie nennen sich Türken ihrem neuen Glauben nach, doch nicht der tausendste unter ihnen spricht türkisch; $\frac{1}{3}$ ist catholisch in Bosnien, Dalmatien, Slavonien und Croatien wohnhaft.

XXIX nicht heđ, hevojka, heca, vrhēti, vihēti, sondern djed, djevojka, djecca, vr-
tjeti, vidjeti, ja rodjak, bratja (in allen übrigen serbischen Dialecten rođak,
братја). Man könnte vielleicht richtiger statt jener dreifachen Dialectverschiedenheit
zwei Hauptmundarten ansetzen, eine südwestliche und nordöstliche. Zene zerfielen
in den bosnischen und herzegowinischen, diese in den firmischen und reßawischen Dia-
lect. Der südwestliche spräche bijelo, bjelilo, cvijet, cvjetovi, riječ, ri-
ječit, sijati, vijati etc. Der nordöstliche belilo, cvet, cvetovi, reč, rečit,
sejati, vejati etc. Bei den Buchstaben d, t und manchmal l и. n bräche die
Unterabtheilung hervor.¹⁾

Nächst diesen schwankenden Vocallauten verdienen noch einige andere dialec-
tische Unterschiede angemerkt zu werden: a) hypocoristische Masculina²⁾ gehen in der
herzegowiner Mundart auf o aus: Baso, Jovo, hogo; in den andern auf a:
Basa, Jova, hoga. — b) Der Reßawer wandelt bei Substantiven erster Decl. auf
r und k auch im Acc. Pl. diese Consonanten in z und ц; die auf a und y be-
kommen auch im Acc. Pl. e, als: во има *розе*, разбио *Турце*, има добре
опанце, изео све *орасе*, продао *кожуе* etc. Und Substantiva zweiter Decl.
haben auf reßawisch im Dat. u. Voc. Sing. e, als: дао *девојке* јабуку, носи
на *гмече*, седи у *Ресаве*, на *Мораве*. — c) Von der Reßawa über den Za-
godiner und Kruschewazer Kreis nach Koßowo bis zur Grenze von Herzegowina und
Montenegro zieht sich die Eigenheit, daß Substantiva auf kje, čje, šje, daß j
wegwerfen, z. B. *оруже*, *наруче*, *подуше* statt *оружје* etc. Desgleichen Ad-
jectiva auf жиј, чиј, шиј (nach dem Wörterbuche жији, чији, шији) z. B. *божа*,
боже statt *божја*, *божје*: *овча*, *овче* statt *овчја*, *овчје*; *миша*, *мише* statt
XXIII *мишја*, *мишје*. — d) Ableitungen auf etvo, haben in reßawer Mundart (beson-
ders gegen Süden nach Koßowo) nur *ето*, als *друсто*, *кумсто* statt *друштво*
(althl. *дружъство*), *кумтво*. — e) Von der Reßawa nach Koßowo und an der
Grenze von Herzegowina und Montenegro wird oft der Acc. statt des Voc. gebraucht,
z. B. у *јунаке* крвца узаврела; грднијера у *сватове* нема; сребри *столак*
носи у *наруче*; љепоте јој у *сву земљу* нема etc. — f) In Schumadien
(so heißt der Theil Serbiens zwischen der Kolubara und Morava) sagt man *ево*,
ене statt *ево*, *ено*. — Anderes ist in der Grammatik und im Wörterbuche an-
gegeben.³⁾

¹⁾ Die Schotzen in Slavonien geben dem и den Vorzug und sprechen *вира*,
мира, *рич*, *дивојка*, *вриме*.

²⁾ Im Lexicon durch hyp. bezeichnet.

³⁾ Das Eichhörnchen heißt in der Herzegowina *вјеверица*, anderwärts *је-
верица*; ein Meißel *гањето* neben *дмјето*; *брез* und *без* gelten nebeneinander.
Wenn die illyrischen Wörterbücher uho (auris) muha (musca) suh (siccus) schreiben,
Buk aber *уво*, *мува*, *сув*, thut das noch keine wirkliche Dialectverschiedenheit zwischen
Dalmatien und Serbien dar: jenes kann ungenau, der gelehrten Sprache zu Ge-
fallen gewählte Fassung der Aussprache seyn.

Einzelne Wörter, die nur in der einen oder der andern Gegend vorkommen, begründen keine wahre dialectische Verschiedenheit, z. B. außerhalb Bosnien und der Herzegovina wird man kaum das mit *hevonka* gleichbedeutende *ура* (aus dem griech. *ζούρη*) hören. Nicht wenige Ausdrücke erhalten sich fast allein in den Liedern, die gemeine, tägliche Rede hat ihrer vergeffen, z. B. *мома* (*puella*), *утна* (ein zarterhafter Wasservogel, vgl. russ. *утка*, Ente) *ризмича* (*conclave*) etc. und *Stulli* und *Della Bella* haben sie nicht alle angenommen.

Eine Uebersicht der serbischen Syntaxis wird man zwar vermiffen; doch sind ^{XXXI} verschiedene wichtige Lehren darans bei Gelegenheit der Flexionen und der Partikeln beigebracht oder berührt worden.

Ich beschliese diese Vorrede, indem ich Sprachforschern einige allgemeinere Bemerkungen mittheile, die mir unter der Arbeit theils über die Formen des Serbischen selbst, theils über sein Verhältniß zu den andern slavischen Dialecten, so wie ihrer aller zu dem Deutschen eingefallen sind. Gile und Unruhe gestatten mir nicht, sie weiter auszuführen; es sollte mich freuen, wenn ein Dobrowsky und Kopitar unter leeren Halmen einige nützliche Körner wahrnahmen. Daß ich verschiedene ihrer Lehren aufsechte, wird sie nicht verdrießen; denn mein Fehlschlagen schadet ihnen nicht und mein Treffen hilft der Wahrheit, die wir alle suchen.

I. Die südslavischen Sprachen scheinen mir mehr Reinheit der Consonanten, die nordslavischen mehr Reinheit der Vocale kundzugeben. Der Serbe besitzt nur ein einziges *y* (deutsch *u*) ohne weitere Abstufung, er schreibt *ym* (*mens*) *pazym* (*ratio*) *yvo* (*auris*) *yca* (*labia*) *dyr* (*longus*) *rycak* (*anser mas*) *ryca* (*cithara*) *cyd* (*judicium*) *zyč* (*dens*) *pyka* (*manus*) *ro.ryč* (*columba*) *mya* (*musca*) *yra.1* (*angulus*) etc. In solchen Wörtern unterscheidet der Böhme *u* und *au* (sprich *ou*): *rozum* (*ratio*) *usta* (*ora*) *dlauhy* (*longus*) *hus* (*anser*) *hauser* (*anser mas*) *hausle* (*cithara*) *sud* (*judicium*) *sud* (*justitarius*) *zub* (*dens*) *ruka* (*manus*) *holub* (*columba*) *holaubek* (*columbellus*) *maucha* (*musca*) *uhel* (*angulus*). Der Pole mißt seinen Rhineismus ein, aber unterscheidet gleichfalls: *rozum*, *usta*, *dlugi*, *geś*, *gasiar*, *geśle*, *guślarz* (*histrio*). *śad*, *zab*, *zėbaty* (*dentatus*). ^{XXXII} *reka*, *golab*, *golebica*, *wegiel*. Der altslavischen Sprache scheinen diese Unterschiede nicht unbekannt, da nach Wostokow's Entdeckung der Stromirsche Godez sorgfältig *а* für das polnische *ą* (*а* für *ę*) und *oy* für polnische *u* setzt. Wäre das auch polonisiert und der pannonischen Kirchen Sprache nicht gemäß, so hat doch in so früher Zeit jene Eigenheit der nordwestlichen Mundart gewiß bestanden. Des (kurzen) *y* bedient sich der Altslave wohl nur in fremden (griechischen) Wörtern? Das *oy*, *z* hält Dobrowsky für keinen Diphthongen. Meiner Meinung ist es einer, wie das griechische *ov* (*z*) und das böhmische *au* einer ist. Der Nasallaut wandelte *oy* in *ą* (wie *a* in *ę*); er wird uns sehr alt erscheinen, wenn wir *reka* dem litthauischen *rankā*, *wegiel* (altslav. *ꙗꙗꙗꙗ*) dem lat. *angulus*, deutschen Winkel, *golab* dem lat. *columba* vergleichen, selbst *swicy* (altsl. *свѣтъ*, serbisch *свѣтъ*) dem *sanctus*. Vgl. goth. *plinsjan* mit *пласати*, poln. *pląsać*.

II. Hätte denn die altslawische Sprache nur jenes lange (diphthongische) *u* besessen? Sicher fehlte ihr das kurze nicht, wie folgende Erörterung der altslawischen *Jer* und *Jerz* näher entwickeln wird.

Nur Serben, die die Natur ihrer Mundart verkennen, schleppen sich mit den *ь* und *ъ* der Kirchensprache. Der Verfasser hat ihnen mit vollem Aug entsagt. Die serbische Sprache weiß von den *ъ* gar nichts mehr [vgl. Grammatik S. 3 über das *ъ* nach *p* vor Vocalen*]; das *ь* ist ihr noch in einigen Fällen geblieben, nämlich nach *л* und *н*; statt *ль*, *нь* wählt aber Wuf die angemessenere Schreibung *л*, *н*, das zusammengezogene, vereinfachte Zeichen für das getrennte, doppelte.

XXXIII Russische Grammatiker pflegen *ь* das mildernde, *ъ* das hartmachende Zeichen zu nennen, altslawische das dünne (*тонкоје*) und das dicke (*дебелоје*). Dies verführt, beide für einen Gegensatz zu halten, was sie ursprünglich schwerlich waren. Selbst Dobrowsky lehrt (inst. p. 21.) hinter wortschließendem Consonanten das *crassum* überall anzunehmen, wo das *lene* nicht stattfindet, folglich *sen* es, in diesen Fällen, das *ъ* zu schreiben überflüssig. Mit demselben Rechte dürfte man der Schreibung des *ь* entsagen und *ъ* schreiben. Keines von beiden ist die Negation des andern.

Auf den ersten Blick ist es eine an der altslawischen und russischen Sprache befremdende Erscheinung, daß kein Wort auf reine Consonanz anlautet, da doch beide reinen Consonanz-*An-* und *Zulaut* erkennen. Historisch betrachtet erklärt sich der Grund dieser Regel sehr befriedigend.

Die Vergleichung slawischer Sprache mit verwandten fremden könnte auf den Gedanken leiten: *ъ* entspreche dem Geschlechtskennzeichen der *Masculina* im Nom. Sing. (griech. *-ς*. lat. *-s*, litth. *-s*, altnord. und hochdeutsch *-r*). Dieses Kennzeichen mangelt allerdings der ganzen slawischen Sprache und keiner ihrer Dialecte hat sonst die mindeste Spur davon. Wirklich steht den meisten *Masculinis* *ъ*, den *consonantisch* anlautenden *Femininis* hingegen *ь* zu (institut. p. 18. 267.) und außerdem ließe sich das *-мъ* der *Dat. Pl.* (inst. p. 19.) dem litth. *-ms*, altnord. *-mr* (deutsche Gramm. I, 829.) so wie das *-мъ* der *Prima Pl.* dem lat. *-mus*, althochd. *mēs* u. s. w. vergleichen. Allein es giebt auch *Masculina* auf *-ь* (institut. p. 275.)
XXXIV und der ganzen Vermuthung tritt das entscheidende Bedenken in den Weg, daß, während in jenen fremden Sprachen das *-s* des *Nom. Masc.* im *Accus.* nothwendig ausfällt, der slawische *Acc.* *-ъ* gleich dem *Nom.* behält.

Nächstem ist bekannt, daß im Altslawischen auch ein *inlautendes* *ъ* und *ь* eintreten, wobei jene Erklärung des *-ъ* durch *-s* völlig im Stiche läßt. Daß die Sprache hierin feinen und stätigen Unterscheidungen folge und in je älteren Handschriften desto sicherer, geht aus Dobrowsky's vortrefflichen Untersuchungen hervor und ist durch Wostokow bestätigt worden. Nämlich wo *ъ* und *ь* in der Mitte eines Wortes zwischen Consonanten stehen, entspricht ihnen ein späteres russisches *o* und

[* Додато из „Druckfehler und Berichtigungen“ на крају књиге, с. 104.]

e.¹⁾ Ich gehe noch einen Schritt weiter und behaupte 1) diese o und e waren früherhin wahrscheinlich kurzes u und i. 2) т und ъ am Ende der Wörter deuten nicht weniger auf ein früheres u und i. In beiden Fällen sind т and ъ geschwächte, unbestimmter gewordene Vocale, denen in der Mitte, zwischen schützenden Consonanten noch voller, am Ende hingegen, wo sie von einer Seite bloß gegeben sind, nur halber Vocalgehalt bleibt. Dieser halbe Vocal wirft sich auf den vorausstehenden Consonanten und afficirt ihn, d. h. nachdem ihm ein halbes u oder i folgt, empfangt er eine dickere (härtere) oder dünnere (weichere) Aussprache. Auslautende т XXXV und ъ sind folglich ursprüngliche Bildungsvocale, die sich geschwächt haben, gleichsam nur noch nachhallen und im Verlauf der Zeit völlig zu Grunde gehen.²⁾ Die scheinbare Wahrnehmung, von welcher wir vorhin ausgingen, daß die altslavische Sprache keinen reinen Consonanten zu Ende des Worts leide, muß demnach dahin berichtigt werden: daß sie noch kein nasses Wort kenne, vielmehr jedes mit einem (in т, ъ nur halblauten) Vocal der Ableitung besleide. Hierin ist sie der lateinischen und griechischen ähnlich und alterthümlicher, als die meisten altdeutschen Sprachen. Keiner Consonantenauslaut würde ihr an sich gar nicht zuwider seyn; sie wird ihn früher bei noch schärfern Flexionen ohne Zweifel besessen haben. Zur Zeit aber, wo wir sie zuerst kennen lernen, sind bereits ihre schließenden Flexionsconsonanten verschwunden, z. B. jenes -s des Rom. Sing. Mase. In Erhaltung des Geschlechtszeichens haben die altdeutschen Sprachen mehr Alterthümliches, namentlich die gothische.

Einige Beispiele mögen zeugen. Zuerst für das inlautende т, ъ = u, i: вълкъ, влькъ,³⁾ griech. *λυκος*, wie goth. *vulfs*, lat. *lupus*, lauter Formen des XXXVI selben Worts; бълха. lat. *pulex*, hochd. *floh*; ильнъ, goth. *fulls*; тьргъ. alt-nord. *torg*; ветъхъ, lat. *vetus*; тьнъкъ, althochd. *dunni*; јабълко (für јабълко?), althochd. *apful*; гръкъ, althochd. *krieh* (*graecus*); льнъ, lat. *linum*; лабѣдь (*cygnus*), althochd. *alpiz*. Dann für die auslautenden: сынъ, goth. *sun-us*;

¹⁾ Der Serbe drückt diese Inlaute verschiedentlich aus: 1) лъ oder ъа ver- XXXIV schmilzt ihm in y, als вълкъ, ильнъ, in вук, нуи; ebenso лъ, ъа. als ельза in суза. 2) Vor oder nach p schreibt er gar keinen Vocal, z. B. трг. трн, смрт für тьргъ, тьрнъ, смьртъ, obgleich die Illyrier targ, tarn, smart schreiben. 3) In allen andern Fällen ersetzt er beide durch ein helles a: сат, лаж, дан, мац für altslav. сътъ, лъж, днь, мъч. — Der Böhme unterdrückt neben l und r den Vocal, als *wlk*, *plny*, *slza*, *trh*, *trn*, *smrt*. Neben andern Vocalen steht e: *lež*, *den*, *meč* u. s. w.

²⁾ Ich würde auch das Augment -ов in der Substantivdeclination auf dieses XXXV -u beziehen und z. B. сынове, сынов von сынъ mit dem goth. *sunjus*, *sunive* oder домове von домъ mit *domus* vergleichen, wenn nicht auch Mase. auf -ъ ein augmentatives -ев bekämen (institt. p. 468.), z. B. конови Dat. Sing. von конъ. Es ist also nur das o und e in diesen Augmenten in Anschlag zu bringen.

³⁾ Auf die Beweglichkeit der den e und o parallelen ъ und т hat bereits Kopitar mit Recht gewiesen. Auch das bestätigt den kurzen Vocal.

медъ (mulsum), angelsächsl. med-u; лытъ, lat. lin-um; даъ slav. Supinum auf -тъ, даъ lateinische auf tum; огонь, lat. ign-is; гоеть, althochd. kast, Pl. kest-i; гась (anser), althochd. gans; Pl. gens-i; литъ. зас-is; камень (lapis), litth. âkmen-is. Aufmerkende werden bei weiterer Vergleichung manche altslav. Nomina auf -тъ lateinischen auf -us, und altisl. auf -ь lateinischen auf -is entsprechend finden.

In den hentigen slavischen Dialecten haben die anlautenden Consonantaffectionen ein verschiedenes Schicksal gehabt. Den südslavischen sind sie meist geschwunden. Die -тъ allen drei Mundarten. Die -ь auch der bulgarischen gänzlich, denn man spricht кон (equus) ohne allen Nachklang des i. Nur noch nach .i und u behält sie die serbische, z. B. краљ (rex) учитељ (magister) огањ (ignis) конь (equus); ebenso die kroatische: kralj, konj.* Diese wenigen Fälle abgerechnet lauten alle Consonanten rein aus.

Anders bei den Nordslaven. Die Russen haben alle -тъ und -ь bewahrt (nur zuweilen verwechselt), sey es durch strengern Einfluß der Kirchensprache oder durch XXXVII innern Trieb ihrer Mundart.¹⁾ Ihnen zunächst stehen die Polen. Die ь sprechen sie noch beinahe vollständig aus und bezeichnen sie mit einem dem Consonanten übergeschriebenen Strich, der vermuthlich ein i bedeutet; ihr anlautendes h, s, c, dz, rz etc. gilt dem russ. ш, съ, ть, дь, рь gleich, z. B. dzień. днь: ogień. огонь; geś, гусь; niedźwiedz, медведь; twarż, тварь.²⁾ Nur das l überstreichen sie nicht, sondern schreiben krol, russ. король. Nämlich von dem -тъ ist ihnen die einzige Affection des l geblieben und wird mit l bezeichnet, vgl. stol. wol, russ. столъ. волъ. dieses Zeichen würde sich mit dem Accente für ь vermengt haben und sollte doch ganz etwas verschiedenes ausdrücken. Darüber scheint die Aussprache des .n abhanden gekommen zu seyn und krol lautet mit unafficirtem l aus. Die Böhmen haben heutzutage die afficirte Aussprache mancher Consonanten auch in der Schrift aufgegeben; früher war ihre Sprache in diesem Stück der polnischen ähnlicher, doch sind die Slovaten den meisten -ь, so wie dem -лъ tren geblieben.

Bemerkenswerth ist zumal, daß die Schwächung des -n in -ь noch in einigen Flexionen weiter um sich gegriffen hat. Statt des altisl. Infinitivs auf -ти, den alle südlichen Stämme beibehalten und die Böhmen wenigstens schreiben, lautet er den Russen -тъ (wogegen das Supinum -тъ früher abstach),³⁾ den Polen -ć. Umgekehrt scheint XXXVIII -мъ (lat. -mus). Wenn aber alte Codices -мы zeigen (institt. p. 398.), so deutete das eher auf -мъ, vgl. земь und das poln. -my, böhm. -me (althochd. -mēs).

¹⁾ Mißbräuchlich scheinen in verschiedenen Flexionen -ъ und -ь einander verdrängt zu haben.

²⁾ So wenig im Altislav. -ь nach Gutturalen stattfindet (institt. p. 17.), eben so wenig ein poln. bestrichens k, ch, g.

³⁾ z. B. im Nestor, noch j. Dobrowsky in Müllers Ausg. S. 44.

In der deutschen Sprache wirkte derselbe Naturtrieb auf Schwächung, Abnutzung und endliche Wegwerfung derselben Vocale hin; allein vieles entwickelte sich nach ganz andern Wegen und mit verschiedenen Mitteln. Auch aus deutschem i und u gestalteten sich ē und o (goth. ai und au). Wie aus slavischem мѣду erst мѣдъ, endlich мед, aus кони erst конь, endlich kon; ebenso ist aus deutschem mētu erst mēte, endlich mēt geworden und aus hirti erst hirte, endlich hirt. Aehnlichkeit zwischen beiden Sprachen liegt ferner darin, daß das deutsche -u früher ausstirbt, als -i, gerade wie im Slavischen -ъ eher als -ь. Doch die Nachwirkung des erslöschenden Endungsvocals zeigt sich eigenthümlich und abweichend. Der vorstehende Consonant bleibt völlig unangegriffen, in her, netz lautet r, tz wie früher in here, netze. Der Vocal wirft sich aber auf den Vocal der Wurzel und lautet i h n u m, sofern er des Umlauts fähig ist. Und gerade wie der Südslave von keiner Affection durch -ъ weiß, kennt der Hochdeutsche keinen Umlaut durch -u; die nordische Sprache läßt das -u und das -i Umlaut wirken, wie dem Nordslaven -ъ und -ь die Consonanz angreifen. Das altnord. mögr, uet steht für magur, nati wie das russische носъ, день für носу, дени, der Sprachgeist will, was er besitzt, nicht so schnell fahren lassen; er strebt es zu bergen. Damit würde sich zugleich offenbaren, warum der Gothe noch keinen Umlaut hat, er jagt magus, nati, die volle Endung steht ihm fest und sicher. Erst wann sie zu wanken und zu weichen beginnt, rettet sie sich gleichsam in den empfänglichen Wurzelvocal. In gewissen xxxix Fällen bestehen Umlaut und Endvocal nebeneinander.

Die ganze Untersuchung bestätigt, daß sich ь und ъ nicht mehr entgegengegesetzt sind als die Vocale i und u überhaupt, oder als das altnordische e und ö (Umlaute des a durch i oder u).

III. Sichtbar hat der slavische Sprachstamm mit der ihm angrenzenden hochdeutschen Mundart mehr Berührung, als mit der ferneren niederdeutschen und nordischen. Das zeigt sich schon im allgemeinen Lautverhältniß an dem ausgearbeiteteren, lebhafteren und schwankenden System der hochdeutschen Consonanten (während die niederdeutschen und nordischen eine ruhige Haltung behaupten), an den Lingualen und Sibilanten, an einzelnen eingedrungenen slavischen Wörtern. Aber auch die Flexionen bieten solche Vergleichungspunkte dar, z. B. die hochdeutschen paragogischen -er (früher ir, -is), -en im Plural einiger Substantive sind den slavischen Einschreibungen -ec, -en, -et höchst ähnlich. Eine andere Verwandtschaft glaube ich in folgender Eigenheit zu finden. Die alt- und mittelhochdeutsche Sprache zeichnet einige belebte Masculina dadurch aus, daß sie ihren Acc. Sing. von dem Nom. unterscheidet. Im Neuhochdeutschen hat sich der Gebrauch nur noch bei Eigennamen erhalten. Die Unterscheidung besteht aber in der diesen Accusativen zu Theil werdenden adjectivischen Biegung -an, später -en, z. B. truhtin (dominus), truhtinan (dominum), Petrus, Acc. Petrusan. Bekanntlich geben alle heutigen slavischen Dialecte belebten Masculinis einen vom Nominativ abweichenden Acc. Sing., während bei unbelebten beide Casus völlig übereinstimmen. Dieser Acc. be- XL

lebter Wesen endigt auf -a, fällt also mit dem Gen. Sing. zusammen; derselbe Trieb äußert sich wieder durch ein verschiedenes Mittel. Dobrowsky lehrt S. 462. 463, daß das Altflavische den Acc. Sing. belebter Masc. noch nicht unterscheide, vielmehr ihn dem Nom. gleichlasse. Auch dem Gothischen ist jene althochdeutsche Auszeichnung durchaus unbekannt. Spätere gedruckte Ausgaben der slavischen Bibel haben inzwischen die genitivischen Accusative eingeschwärzt; selbst Handschriften scheinen dergleichen zu gewähren, vergl. вълка (lupum) institt. p. 73. und чловка (hominem) p. 676. Gesezt, sie ließen sich aus älteren Handschriften bestätigen, wer weiß, ob dieses -a, nicht eine abgestumpfte, organisch vom Genitiv unterschiedene Form gewesen ist?

IV. Noch in einer andern, tiefer eingreifenden Formlehre mahnt mich die Vergleichung deutscher Sprache von den Annahmen slavischer Grammatiker abzuweichen.

Die griechische und lateinische Sprache geben jedem Adjectiv nur eine Flexion, die deutsche und slavische jedem in der Regel eine doppelte.

Unser Verfasser richtet sich in der Aufstellung und Benennung dieser Formen nach dem Altflavischen meint jedoch (S. XLII. des Originals), da das ganze Adjectivum eher aus dem abgeschnittenen hervorgegangen scheine, so seyen die Namen усечено und иже.ло uttreffend; welcher Ansicht ich nicht gerade beitrete. Beiderlei Formen, dünkt mich, hat er insofern vermischt, als er namentlich dem Gen. und Dat. Sing. Masc. der abgeschnittenen neben -a, -y auch die der ganzen Form zugeschriebenen Endungen -ora, -ome einräumt. Wenigstens im Altflavischen und Böhmischen geben die Paradigmen diesen Casibus einmüthig nur -a, -s; -a, -u; die verschiedene Betonung des Wurzelvocal in жы́тора, жы́томе und жы̀тора, жы̀томе möchte ich vorläufig für bedenklich halten.

Allein schwerlich hat Wuf zu der erwähnten Vermengung gar keinen Anlaß in der serbischen Sprache gefunden. Ich gestehe, daß mich auch die Grammatiken der übrigen slavischen Mundarten in der Art und Weise, wie sie das Paradigma des doppelten Adject. hinstellen, nicht befriedigen und wage die Behauptung daß sie den Kumpf und das Haupt beider Formen verwechselt haben. Wie, wenn der Nom. жут zum Gen. жу́тора, Dat. жу́томе gehörte, der Nom. жути zum Gen. жура, Dat. жуты? ersteres die ganze, letzteres die abgeschnittene Form wäre? Wenn also auch im Altflavischen б.ларъ, Gen. б.лараво, Dat. б.ларомъ die ganze Declination; б.ларинъ, Gen. б.лара, Dat. б.ларъ die abgeschnittene vorstellten?

Alle werden einverstanden seyn, daß der Unterschied auf das nämliche hinauslaufe, was ich in der deutschen Grammatik mit nicht unanalogen Namen starke und schwache Adjectivdeclination genannt habe.

Nun ist aber Eigenschaft der starken deutschen Form, daß der Nom. Sing. Masc. die bloße, nur mit dem Geschlechtszeichen versehene Wurzel, der Gen. -s, der Dat. -m, zeige. Folglich entspricht das althochd. plint (plintêr), plintis, plintemu dem serbischen с.лен, с.ленора, с.леноме. Die schwache deutsche Decl.

fügt dem Nom. Sing. Masc. einen Vocal bei und endet den Gen. Dat. auf ein- förmiges -in. Daher ich wiederum plinto, plintiu, plintin dem serbischen слени, слена, слену an die Seite stelle. Offenbar läßt sich plint, plintis, plintemu XLII weder mit слен, слена, слену noch plinto, plintin, plintin mit слени, слена, слену vergleichen, d. h. nur die Nominative stimmen in beiden Fällen. nicht die andern Casus. Vertauscht man diese, so fügt sich alles. Die Namen sind richtig und passend vom Nom. hergenommen. In allem Betracht verdient aber die ganze (starke) Form als die ursprüngliche und vollkommnere der abge schnittenen (schwachen) voranzustehen.

Die allgemeine Analogie des Deutschen und Slavischen bestätigen außerdem besondere Analogien. Der Organismus der deutschen Sprache will, daß alle Comparative nur schwach, nicht stark gehen (deutsche Gramm. I. 756); alle Ordinalzahlen nur schwach, nicht stark (daj. 764); alle Pronomina Possessiva nur stark, nicht schwach (daj. 783.). Dobrowsky lehrt aber gleichfalls S. 320. 583. daß alle Comparative nur definite, S. 339. 501. daß alle Ordinalia nur definite decliniren. Ist meine Vorstellung gegründet, so müssen sie nicht allein im Nom. Masc. -и (das nimmt auch Dobrowsky an), sondern im Gen. -а, im Dat. -у haben, wenigstens organischerweise gehabt haben. Ich vermag nicht die ältesten Handschriften in dieser Rücksicht zu prüfen; ich weiß, daß im Paradigma der Institutionen für den Comparativ S. 504. der Gen. -аго, Dat. -емз angenommen wird, lese aber gerade auch S. 488. daß nicht selten der Gen. ве.ія, Dat. ве.ію vorkomme. Blickt hier das Richtige durch? Finden sich gleich Belege für -аго, -емз, so könnte eben in ihnen Störung der älteren Einrichtung gesehen werden. Was die Ordinalia angeht, so soll mir einstweilen die böhmische Sprache zeugen: „nach půl! (halb) nehmen čtvrtý, pátý etc. im Gen. für čho nur а, im Dat. für -emu XLIII nur -u an.“¹⁾ Hat sich in dieser Verbindung nicht die echte Gestalt des Gen. und Dat. erhalten? frage ich. Nicht weniger für die possessiven Pronomina kann man übereinstimmend mit dem Deutschen die Regel stellen: non nisi indefinite flexuntur; die Paradigmen stehen bei Dobrowsky S. 499: мої, моего, моего; наш, нашего, нашего; das ſ in мої, твої, свої ist, wie das parallele наш etc. lehrt, nicht das -и des definiten Nom. Sing. Masc. vielmehr anderer Natur (vgl. serb. мој, böhm. můj). Endlich, wenn die Institutionen S. 495 das Pronomen он und die auf gleichem Fuß stehenden ов, сам, ни so wie die Cardinalzahl једин bei den definiten Adjectiven vortragen; so hält zwar der gelehrte Verfasser die Formen оного, оноу; јединого, јединоу für definite, warum setzt er ihnen aber den (seiner Ansicht nach indefiniten) Nom. он, једин auf? warum heißt es S. 496. „nom. он, она, оно definitae terminationis capax est: онѣи, онаа, оное“? Folgerichtig hätte онѣи zu dem Gen. оного etc. gesetzt und bemerkt werden sollen: nom. он refert terminationem indefinitam. Freilich

¹⁾ Dobrowsky ausführl. Lehrgeb. Prag 1809. S. 278.

von jedem wird sich so wenig ein *jednomu* beibringen lassen, als von dem deutschen Cardinale ein ein *eino* (deutsche Gramm. I, 760).¹⁾ In der That stellt Dobrowsky von diesen Wörtern das vollkommen richtige Paradigma (wider sein System) auf; sie gehen sämmtlich indefinite, d. h. nicht bloß ihr Nom. *on, jednu, sam,* sondern auch ihre Gen. *-oro etc.* sind indefinite Formen.

XLIV Noch eine Aehnlichkeit deutscher und slavischer Sprache: der Vocativ des Adjectivs pflegt gern in schwacher Form construirt zu werden (deutsche Gramm. I. 815). Auch im Slavischen (institt. p. 486). Dem *plinto* (*caeco*!) entspricht ganz ein *срхнѣи*.

Dobrowsky erklärt S. 493. seine, von mir angefochtene, Aufstellung der definiten Adjectivdeclination aus einem Affix des Pronomens *ti* oder *ju* (dessen Nom. Sing. nirgends vorkommt, nur aus dem Acc. geschlossen werden muß). Mir scheint das ein Circel, der eigentlich nichts erklärt. Wenn *блараго* aus *блара ero, бларогомъ* aus *блара емъ* entspringt, was ich bezweifle, so fragt sich immer: woher das *ro* in *ero*, das *mъ* in *емъ* entspringe? Wer darauf antwortet, hat uns zugleich die Pronominalform und die adjectivische aufgeschlossen. Eine jener ähnliche Erklärungsweise habe ich im Deutschen abgelehnt.²⁾

Ein Blick auf neuere slavische Sprachen. Das krainische Schema *lép, lépiga, lépimn* erscheint unter meinem Gesichtspunkt völlig gerecht und zeigt uns die organische ganze (starke, indefinite) Form. Diese Mundart hat aber der abgecuttlenen (schwachen, definiten) Adjectivdeclination beinahe entzagt und sie nur noch im Nom. Neutr. erhalten, wo sie durch veränderten Ton ausgedrückt wird (indifinitè: *lépo; definitè: lepó*). Das *-i* des definiten Masc. dauert in einigen Zusammensetzungen (Kopitar S. 258) oder Constructions, z. B. *lépi mladénetz* (der schöne Jüngling). Doch auch Comparative und Ordnungszahlen zeigen das organische *-i* im Nom. (daj. S. 267, 277.) wiewohl kein *-a* und *-u* im Gen. Dat. Das Polnische ist für den Nom. Sing. Masc. gerades Widerspiel des krainischen, er heißt nicht *slep, bial*, sondern *slepy, bialy*, bloß ausnahmsweise haben gewisse Adj. beide Formen behalten, z. B. *zdrów*, neben *zdrowy*; *wesól* neben *wesoly*. Dann pflegt auch das Neutrum *-e* statt *-o* zu bekommen. Das Femininum geht einformig auf *-a*, ohne unterscheidende Betonung und Gen. Dat. Masc. auf *-a, -u* sind unerhört, alle lauten auf *-ego, -emu*. Deutlicher dauern im Böhmischem und Russischem die altslavischen Doppelformen. Im Böhmischem steht das indefinite *bos, bosa, boso* dem definiten *bosý, bosí, bosé* gegenüber; die Grammatiker legen freilich dem Nom. Masc. *bos* den Gen. *bosa*, den Dat. *bosu* bei, dem Nom. *bosý* den Gen. *bosého*, Dat. *bosémn*. Meine Ansicht forderte: *bos, bosého, bosémn*; *bosý, bosa, bosu*. Gesteht doch Dobrowsky selbst (Vehrg. S. 270) daß *spasen* den Gen.

¹⁾ Vgl. unsre serb. Gramm. S. 49. über *jedan* (nicht *jednu*!)

²⁾ Deutsche Gramm. I, 834. Dagegen anderwärts (Gött. gel. Anz. 1822. S. 1796) den Ursprung der Casusflexionen aus Partikeln behauptet.

spaseneho, Dat. spasenému bilde und nicht spasena, spasenn, daß auch janůw lieber janowěho, janowěmu als janowa, janowu bekomme. Nur daß er für spätere Verderbnis hält.¹⁾ was mir richtigere, ältere Form zu sein scheint. Im Serbischen endlich lebt die Unterscheidung zwischen *жѣт* und *жѣтѣ* fort, wird aber im Fem. und Neutr. nur durch Accentuirung bewirkt, *жѣта*, *жѣто* und *жѣтѣ*.^{XLVI} *жѣтѣ*. Diese Nominativen ordnet Wuk die Genitive und Dative nach Weise der altslavischen, russischen, böhmischen Grammatiker zu, giebt aber, wie erwähnt, den Gen. Dat. seiner abgeschnittenen Form auch noch die Flexionen der ganzen.

Offenbar hat sich in den neuern Sprachen die Unterscheidung ganzer und abgeschnittener Adjective mehrfach gemischt und größtentheils aufgehoben. Man erkläre sich für welche Ansicht man wolle, für die gewöhnliche oder die meinige, so wird in einzelnen Mundarten der zerstörte Organismus nicht zu verkennen sein. Nach jener Ansicht muß man aber das krain. *lěp*, *lěpiga*, *lěpinu* für die Mischform, das böhm. *lepý*, *lepěhu*, *lepěmo* für die echte halten, während ich das umgedrehte annehme. Mischungen, glaube ich, sind bereits im Altslavischen vorgegangen.

Will man die Richtigkeit beider Vorstellungen an der Bedeutung prüfen, die von einer oder der andern Adjectivform abhängt, so ist Behutsamkeit nöthig. Im Deutschen entspricht die schwache Form zwar sehr oft den Fällen, wo der Grieche seinen Artikel dem Adjective vorsetzt; oft auch nicht. Wenn daher ein altslav. *сѣрна ѿгловъ*, *сѣрнаго ѿ ѿгловѣ* übersezt (institt. p. 595.), so wird andremahl die definite Form da gebraucht, wo der griech. Text keinen Artikel sezt (ibid. p. 596.). Und so erklärt sich die in andern Dialecten ohne Rücksicht auf Bedeutung abgewichene Form, z. B. der Krainer unterscheidet *vól je slep* (der Ochse ist blind) von *slěpi vol* (der blinde Ochse). Desgleichen der Serbe: *vô je сѣпjen*, *сѣпени vô*,^{XLVII} der Pole sezt einseitig in beiden Fällen *wol jest slepy* und *slepy wol*.²⁾

Der Kürze wegen habe ich übrigenz diese Untersuchung auf die drei ersten Casus eing. Majc. beschränkt. —

V. Auf Darstellung der serbischen Conjugation hat unser Verfasser besondern Fleiß gerichtet. Mir scheint, daß dabei nicht genug getrennt worden ist, was ursprünglich verschieden war. Theilt man bloß nach den Vocalen des Präsens ab, so fallen freilich sämtliche Verba in drei Conjugationen *am*, *em*, *um*, allein bei der zweiten, unstreitig der wichtigsten, die ältesten Wörter umfassenden, geräth zu viel

¹⁾ Auch Wuk und die Institutionen p. 597. lehren, daß die Possessiva auf *-ov*, *-ev* etc. nicht definite decliniren. Für den Nom. kein Zweifel. Sollte es aber keine Gen. und Dat. *-оваго*, *-овемз* geben? freilich neben *-ова*, *-овз*; denn p. 485 steht unter den Belegen: *домз Царевз* etc.

²⁾ In den serbischen Liedern bestärken unzählige Stellen meine Ansicht, z. B. *XLVII* III, 66. *Дмитар иште врана коња и сива сокола*, wird jeder Deutsche übersetzen: Demetrius sucht das schwarze Pferd und den grauen Falken, obgleich nicht *враного*, *сивого* steht. Einige Zeilen weiter folgt: *уз сивого сокола* in gleicher Bedeutung des Adjectivs.

zusammen. So hätten namentlich die auf *-nytu* (altfl. *-nati*, böhmisch *-nauti*, poln. *nać*) ein gesondertes, anomales Paradigma erfordert; es sind abgeleitete Verba, den gothischen auf *-nan* vergleichbar. Wie das goth. Präsens nach erster, das Prät. nach zweiter schwacher Conjug. geht (deutsche Gramm. I, 854.), z. B. *gathaur̥sna* (*siccresco*) *gathaur̥snōda* (*siccui*), *gastaúr̥kna* (*rigesco*) *gastaúr̥knōda* (*rigui*), so hat auch das jerb. Präs. *-em*, das Prät. *-y*, z. B. *орлуем* (*surdresco*) *орлуу* (*surdui*) von *орлуыту* (russisch *глохнуть*, böhmisch *ohlechnauti*, polnisch *ogluchnąć*).¹⁾ Merkwürdig daß sich dieses *y* (welches ich nach Anmerkung I. für ein ursprünglich lauges halte,| wie das goth. *ō* lang ist) im Krainischen beinahe verloren und in *i* verwandelt hat, vgl. jerb. *дигути*, *манути* etc. mit *dvigniti*, *malniti*, nur neben *miniti* giebt Kopitar S. 350 noch *minūti* an. Nicht anders lösten sich die altdentschen *ō* allmählich in *e* auf. — Die deutsche Sprache besitzt sehr wenige, oder näher gesehen gar keine Verba, wo sich die Infinitivflexion (*-an*) dem Vocal der Wurzel anschlösse. Die slavische hingegen viele, wo der Wurzelvocal unmittelbar die Flexion des Infiu. (*-tu*) berührt. Anders ausgedrückt: im Deutschen giebt es fast keine Wurzeln mit vocalischem Ausgang; im Slavischen scheint es an solchen nicht zu mangeln. Zu der That hat Dobrowsky ihrer genug in seiner ersten Wurzelklasse verzeichnet (institt. p. 83.), andere mit Doppelconsonanzlaut in seiner zweiten (*зна*, *сна* etc.), vergl. S. 346. 348. Darf ich meinen Unglauben an dergleichen Wurzeln bekennen? Sollte nicht jedesmahl entweder der echte Vocal oder ein Consonant ausgefallen seyn? Die deutsche vocalisch anhebende Infinitivflexion störte den letzten Consonanten der Wurzel nicht; das slavische *-ti* mußte ihn zuweilen stören (etwa wie das *d* oder *t* im deutschen schwachen Präterito). Einige Beispiele. In *urnu* ist nur die unvollständige Wurzel. Schon lange hat Kopitar S. 340. 341. aus dem krainischen Präs. *pijem* geschlossen, daß *piti* aus *pijiti* erwachse, ebenso andere analoge Verba. Die wahre Wurzel hatte noch einen Labial oder Gutturallaut hinter dem *pi*; vgl. das lat. *bib-ere*, jerb. *шв-о* (*potus*), griech. *πίν-ω*, *πίν-ω* (wo auch etwas weggefallen ist). In *сна* von *енати* wäre das *n* wurzelhaft? so wenig als das zweite *n* in *глагола* von *глаголати*: es ist ein Vocal zwischen dem *e* und *n* ausgeworfen, etwa| *o*, man vergleiche *енати* mit dem lat. *sopor* und dem altnord. *svefa*, *sofa*. Nicht viel anders steht *брати* (*colligere*) *ткати* (*texere*) für *берати*, *текати* etc. Nur das *zn* in *зна* von *знати*, altnordisch *knā* (*noscere*) gehört der Wurzel und steht für *zn*, *zen* = griech. *γιν*, lat. *gen*, deutsch *kin*, *kun*.²⁾ Diese kleine Abweichung ins Ge-

XLVII ¹⁾ Vgl. böhm. *blednauti* (*palescere*) *sladnauti* (*dulcescere*), Part. Act. *blednul*, *sladnul* mit althochd. *pleihhanen*, altnord. *soetna*.

XLIX ²⁾ Wie *жена*, *γυνή*, altdentsch *kona*, *quena*; im lat. *nosco* und *nascor* ist nichts wurzelhaft als das *n*, alles andere Ableitung (für *gnosco*, *gnascor*, *ginosco*, *genascor*) *-osco* = *esco* in *olesco* etc. Dergleichen Wörter, denen nur ein Buchstabe aus der Wurzel geblieben ist, haben alle Sprachen, auch die slavischen, z. B. *пало*, böhm. *radlo* (*aratrum*) = *p-alo* für *op-alo* von *opati* (*arare*).

biet der Etymologie zeigt vielleicht Vortheile, die aus dem Studium der Wurzeln und Ableitungen auf das Verständniß der Flexionen zurückfließen. Wie gesagt, es muß mehr geordnet werden. In der dritten Conjugation gehören мјерити und држати, wie ich glaube, durchaus nicht nebeneinander, jenes ist regelmäßig, dieses anomal. Eine gute Aufstellung der Conjugationen und jeder Flexion überhaupt ist mir nicht die, welche Ähnliches dem oberflächlich lernenden Gedächtnisse zu Gefallen vereinigt, sondern die jede noch so kleine Abweichung ehrt. Wir wollen den Grund wissen, warum weder еших auf einen Inf. ешити, noch епати auf ein Präs. епат führt; Absonderung hebt aber die Schwierigkeiten der Fortschritts hervor. —

VI. Sehr richtig erklärt der Verfasser die üblichen Eintheilungen der Verba in Activa und Neutra, in Transitiva und Intransitiva hier für unnütz. Dagegen will er eine andere, allen slavischen Sprachen eigenthümliche, besonders ausgezeichnet wissen: die in Perfectiva und Imperfectiva. Es wird einem u. Deutschen nicht so leicht, sich davon den gehörigen Begriff zu bilden. Dauer und ihre Abstufung anzuzeigen, sind ja gerade, sollte man meinen, die Tempora vorhanden; ist es nicht störender Ueberschuß, wenn diese Ideen nochmals in etwas anderes gelegt werden? müssen nicht, sofern das Verbum an sich schon entweder Erfüllung oder Fortwähren einer Handlung ausdrückt, in jenem Fall Präsens und Imperfectum, in diesem Fall das eigentliche Präteritum (Perfectum) erlöschen? Es wird sich hernach zeigen, daß dies, zum Theil wenigstens, allerdings geschieht.

Vollkommene Bildsamkeit jedes Verbums zu allen Temporalunterschieden scheint freilich das Vorzüglichste. Wenn aber untergegangene Flexionen des Tempus durch doppelte Verba ersetzt werden, so haben Sprachen, wie die deutsche, die ihrer früheren Tempusflexion gleichfalls verlustig gehen, die slavische um den ihnen verfallenen Ersatz zu beneiden. Selbst die lateinische ist hierin ärmer und der Slave nähert sich beinahe dem Reichthum des Griechen; mit seinen Perfectivis vermag er oft die griechischen Aoriste zu erfassen. Scharfsinnig hat Kopitar S. 306. vs-digniti mit *αἶμα*, vsdigati mit *αἶμα* verglichen (serb. дигнута und дигнати). Sie sind einander nicht formell, aber syntactisch vergleichbar. Und haben sich nicht in andern Conjugationsverhältnissen fast aller Sprachen die Themata gemischt? ausgefallene, ungebräuchliche Tempora Hülfen bei fremden oder abgeleiteten Wurzeln geholt? Die slavische Formlehre kann also des Unterschieds zwischen Perfectivis und Imperfectivis nicht ganz entbehren, obgleich er streng genommen die Flexion nichts angeht und der Syntax zufällt.

Wie die griechischen Aoriste seltner gebraucht werden, als die übrigen Tempora, sind auch im Slavischen die Imperfectivverba Regel und die ursprünglichsten einfachsten Wörter umfassend. Perfectiva kann man häufig an vorgelegten Präpositionen oder an Ableitungsmitteln erkennen. Gleichwohl giebt es verschiedene einfache Perfectiva, z. B. дати, poln. dać, dessen Imperfectivum давати poln. dawać, lautet.

Alle Perfectiva sind defectiv, in der näheren Bestimmung weichen die Mundarten ab. Die serbische Grammatik entzieht ihnen Imperfectum, Participium Präs.,

und verbales Substantiv, z. B. man kann von *тиснути* (*promere*) nicht bilden *тисна* (*promeban*), weil der Sinn des Worts auf einmaligen, fertigen Druck geht. *Tella Bella* leugnet ihnen auch das Präsens, welches *Вит* anstellt. Die Form *тиснем, мернем, дурнем* wird nicht zu bestreiten sein, es fragt sich: ob die Bedeutung nicht ins Futurum ausweiche? Wenigstens im Polnischen zc. hat bei Perfectivis die Form des Präsens Bedeutung des Futurums und das russ. *двину* heißt *movebo*. Im Krainischen behauptet *Stopitar* (S. 311.) Bedeutung des Präsens, doch nicht durchgängig (S. 332.). *Dobrowsky* nennt solche Präsenta: *futura unitatis* (p. 356), führt aber auch (p. 375) futurische Bedeutungen von einfachen Perfectivis auf, die ihr Präsens aus andern Imperfectivis leihen.

Die Imperfectiva sind nicht defectiv und besitzen namentlich Präterita, einfache und zusammengesetzte. Hieraus schließe ich: in den Fällen, wo sich Verba beider 1.11 Art zur Seite stehen, sind fürs gesammte Präteritum doppelte, aber gleichbedeutige Formen vorhanden. So fallen serbisch *дио* von *дићи* und *дићу* von *дићути* im Sinne *levavi* zusammen¹⁾ und das russische *я двигаюль* scheint *commovi* wie *я движуль*. Das polnische *czytalem* wird von *przeczytalem* nicht ferner stehen, als *legi* von *perlegi*; nur weil dem Polen die einfache Form des Imperfectivums ausgestorben ist, mag ersteres *legebam*, letzteres *legi* ausdrücken.

Es ist nicht unmöglich Spuren eines die slavische Sprache so durchdringenden Unterschiedes auch in der deutschen aufzufinden. Composita mit *-ver, -be, -hin, -durch* zc. (wie im Slavischen mit *-но, -до, -на* etc.) böten etwa Perfectiva dar, unzusammengesetzte dagegen Imperfectiva. *Stopitar* lehrt S. 310. daß auf die Frage: was machst Du? thust Du? nicht mit dem Präsens eines Perfectivums geantwortet werden könne. Danach prüfe man auch deutsche Verba. Wirklich ist uns fühlbar, daß von einem Sterbenden, Reisenden, Lebenden, Bleibenden nicht gesagt werden dürfe: er ver stirbt, verreist, durchläßt, verbleibt, sondern nur: er stirbt, reist, ließt, bleibt. Wogegen es im Prät. unbedenklich heißt: er verstarb, verreiste, verblieb, durchließ; verstarb aber und starb unterscheiden sich wie im Serbischen *умрије* und *мрије*, d. h. man muß sagen: er siechte und starb gleichsam sein Leben lang; er verstarb 1.111 gestern an seiner Krankheit. Und wiederum spielt das deutsche Präsens in die Bedeutung des Futurums über: ich verreise morgen zc. Sobald in der Partikel eine Abänderung des Sinns liegt, hat das Präsens nichts Anstößiges, z. B. ich verachte. Vielleicht entdecken wir bei näherer Aufmerksamkeit auf diesen Gegenstand, daß die altdenische Sprache der slavischen hierin genauer folgte, als die heutige,²⁾ welche

1.11 ¹⁾ Im Paradigma hätte ich *дићи* mit *дићути* nicht vermengt; *дићи* scheint (gegen das Wörterbuch) Imperfectivum wie *нећи* etc.

1.111 ²⁾ Nicht ganz unanalog ist auch den slavischen Partikeln bei Perfectivis unser dem Part. Prät. vorgezetztes, Vollendung der Handlung bezeichnendes *ge-*. Stellen wie *Tatian* 5, 13. *thaz sia bāri, inti gībar* (*ut pareret, et peperit*) weisen aber auf einen älteren, feineren Gebrauch dieser Partikel.

zumahl einfache slavische Perfectiva nur durch Umschreibungen auszudrücken im Stande wäre, meist aber, wie die feineren griechischen Tempora, unausgedrückt läßt. —

VII. Die schwierige Untersuchung über die Doppelform der slavischen Participia Prät. Pass. auf -u und -t (was deutlich an das deutsche starke auf -u und schwache auf -d, -t erinnert) gedenke ich bei einer andern Gelegenheit aufzunehmen. Unser Verfasser scheint den Perfectivis nur die -t-Form einzuräumen. Von der -u-Form leiten die Grammatiker das verbale Substantivum (существительное) auf -nje her, nehmen es aber selten in die Conjugation mit auf, doch thut es z. B. der kramische Bohoritich. Beispiele in den Institutionen p. 284. 292. Solche Verbalia können von jedem Imperfectivum gebildet werden und decliniren wie andere Nentra. Form, Geschlecht und Bedeutung führt auf eine Vergleichung mit dem deutschen Infinitiv, dessen Declination nicht in allen deutschen Dialecten üblich ist (deutsche Gramm. I. 1021). Auch das nn ließe sich aus nj deuten, erscheint aber ^{LIV} erst im obliquen Gen. und Dativ. Das slavische орање (böhm. woranj, russ. ораніе), Gen. орања, Dat. орању wäre das hochdeutsche aran, Gen. arannes, Dat. aranne. Ist die Analogie statthaft, so möchte ich das slavische Verbale nicht aus dem passiven Part. Prät. entspringen lassen, zumal es Bedeutung des Präzens hat und selbst formell von jenem Participium leise abweicht, z. B. vom serbischen лггг lautet das Verbale лгггње, jenes Part. aber ливен. —

Caffel im Januar 1824.

Jacob Grimm.

[Предговор је овај неко био почео преводити (године 1825. — 1826.) на српски у „Српском Летопису;“ св. 2. (стр. 88. — 101.), 4. (стр. 101. — 109.) и 7. (стр. 112. — 119.), под надписом „Сербскій языкъ (По Г. Гриму);“ али је превод дошао само до стране XXV. (овде стр. 446.)]

6.

ЛУЏЕ МИЛОВАНОВА

ОПИТ НАСТАВЛЕЊА

из Српској

СЛИЧНОРЕЧНОСТИ

И

СЛОГОМЈЕРЈУ или Просоуди.

По новом правописнаѣ начину сьматрајући на повод к новој весьма пуздној Српској Писменици или Лезиконауку списан 1810. А издано га

ВУК СТЕФ. КАРАЏИЋ.

У БЕЧУ 1833.

У ШТАМПАРИЈИ ЈЕРМЕНСКОГА МАНАСТИРА.

[Мања 8⁰, страна у. X — 136. — Види сареди под бр. XXVII., стр. 373. и 374.]

[6]

Помало колико ко може (а има и данас хвала Богу, који подобрано могу); паћиће се у исто време, који ће из ови свију мала једно велико сабрати много.
Соларић,
у злогу ума у малену.

[„Предговор издаатељев“ (стр. в-у) штампан је на стр. 374. — 383. ове књиге.]

II]

ПРЕДСЛОВЈЕ.

Предраги родољубче мој!

Свака немало Србскому нашему роду списана књига, колико њ ја за моји неколико љета на свијет издани видно јесам, свака велим по неколико стихова у себи има. Како Списатељ узме перо у руку с намјером, да свијету књижевном себе учини познана, ето ти њега са стиховима. Ово би, чини ми се, на намет узети достојно било зато, што човек, који стихове дјелати хоће, стихотворења знање, и правила имати мора: а ми у овој струци ни правила, ни наставлења имамо. Од куда то дакле бива, да ми без правила, без Просодие, или Слогомјерја, и без стихотворног знања силом к стихотворењу тежимо? — Да није може бити зато од туда, што Г. Рељковић у предсловју својега Сатира вели: Јербо су нашег рода људи од себе пјевачи, радо пјесме слушају и стихове дјелају. Е добро: Кад су пјевачи, и кад радо пјесме и стихове слушају и дјелају; не би ли требало, да прће положио правила, по којима да се то чини? Јербо без правила штогод' едјелано рједко честито и ваљано изићи може.

Ево дакле читатељу драги! ја сам њешто мало овде у овој књици назначио, правила њека поставио, и по њима на крају ове књицие приложене пјесме уредити, колико сам знао, потрудио се, с том намјером, да би ово људе, који у овој струци боље од мене могу, побудило, и на ову књижевности струку валожити десницу. Ово је од мене и мали онит; и други нека к овому мало што додаде, и јоште који мало; *пак ће се наћи, који ће од ови свију мала, једно велико сабрати много.*

Дјелајући ово дјелце одма прво и прво писмена била су ми камен, о који сам се подкинуо. Старао сам се, прозвлаћи, каковим би се начином у Правописању простог нашег Србског језика лакост и једнообразност увести могла; Ја сам и овде моју мисал одкрио. Паћиће се и ту, који ће оно, што је ромо изправити, и недостатност донувити. Уијерен сам, да већ има такови, који ће моју мисал одобрити, и како се надам, о писменима далеко боље и основаније, него што сам ја овде назначио, писати.¹⁾

¹⁾ Овде сам ја мислио на високоученог Господина С. Меркапа. По немачки јући ова књига у оно време за штампу трошка, заостаје, премда је љета 1810. на 10. дан месеца Августа била у Цензури прочитана, са свим одобрена, подпи-

А кад се један пут једногласност о писменима међу списатељима ^{IV} упети, и утврди, бити ће лагани постојак к Писменици. Ова је књига ^V сад за нас најнужднија и најпотребнија. Ова ће нас у писању, и у говорењу ближе притегнути и сјединити. Најпrie дакле и најпrie Писменицу! — или онако писати треба, да није очевидно против мојне у нашем језику Писменице. О! да би ово сваког Списатеља Србског жељаће било! како што велики Србског језика ревнитељ виче: *Писменицу дај!*

Да би велим ово сваког жеља била, неби се гдикоји користељу- ^{VI} биви Пописбиратељ у велика и многа упушао дјела, пrie, него што би окопчао правила, по којима ће писати, ниби би једне и те исте речи сад по Славенском, сад онет по Србском склањању писао. Знато би се један пут, држи ли наш прекрасни Србски језик за покварен, и писању неспособан? Поправља ли га он, и како га поправља. Знато би се, треба ли га смјешивањем Славенскога језика поправљати, и каквим смјешивањем: Јели она смјеса, коју списатељ у својој књизи има, правилна или није? Не чини ли она једном или другом језику обиду? Једним словом, један списатељ не би се усудио иначе, него по правилима оне Писменице, коју имамо, то јест за сад чисто Славенски писати. Аколи би који Србске матере сви, материјним језиком писати волио, то би тре- ^{VII} бало, да најпrie Писменицу својег језика изда. — Или да основ положи, по којему ће писати: и у писању сталан да буде. Будући да сам ја ову књижницу прости мојим материјним језиком писати наумно, зато сам и у писмена дирнуо. Ја сам њека писмена, која обично употребливамо, изоставио, јер су ми на сметњи, а њека друга на мјесто њи поставио. Мислим, ово ће опима, који Србски узину, дати повод, да штогод о овом мојем начину писања попробесеједе, и њега одобре, или оповргну. А може бити да ће ово дјело јоште и то учинити, да који Научен,

са на штампу датне доуштена. Мало потом месеца Септембра, изиђе реченога Господина књижница под именом Азбукопротрес; и тако мене овај предтече. И његова уста књижница стане овој и до данас на пут: Јербо на пролеће 1811. года наставши ја к нашој књижевности благоревниве људе,*⁾ који ће за штампу положити трошак, добијем од Господина цензора одговор тај, да се ова књига сад штампати не може, из узрока (јели праведан њека други суде) што је у њој правописања начин, какогој и у Азбукопротресу, и да је то овому и оному противно, изскивајући и наговарајући мене, да ову књигу по обичном (управо ређи неправилном) писања начину препишем. Ја ниби сам Азбукопротресом на овај правописања начин наведен, ниби ћу оно, што сам дуговетним размисливањем и многим с ученима људма о том разговарањем за правилно нашоо, с не- ^V правилним промјенити: какогој што у Г. Обрадовића Сљенац Марко велаше: да он сада за атар туђи не прогледа. Ја, како што сам пrie Азбукопротреса написао, тако исто сада, ако суђено буде да на штампу изиђе, издајем, и при том правописања начину остајем, докле гој на свјет не изиђе протог Србског језика Писменица свообштим учени људи одобрена гласом. Назн: мјесена Црвца 1814.

*⁾ Daß waren die russischen Sängler Clemens und Feodor.

видети какову ја мојим основном Писменицу издати намјеравам, непо-
вољством побуђен брже боље поити, мене предтече, и Писменицу простог
VIII Србског језика изда. Благо нама! ако срећно проломи кршину, пут
отвори. — Одма ће други за њим лакше или моћи. Онда ће више Србски
списатеља писати Србски. Прави Србски син, који улог ума Господином
Соларићем издаши, читао буде, паћиће узрок, зашто и ја просто Србски
пишем, и да и он просто Србским језиком пише, оно ће га лако наго-
ворити моћи, што речени љубитељ рода Србскога о Србском језику вели.

У овој књижици премда је прости језик Србски, налази се неко-
лико речи, које су или нове, или новим знаменовањем овде мном упо-
требљене, и које сваки мој читатељ одма јасно разумети не би могао;
зато сам такове речи на крају ове књиге побиљежити, и које на Срб-
ском, које прилогом знаменовања на другом којем језику изјаснити
старао се.

IX Читатељи моји, који буду здравог разума и самостителни, о свему
овом онако ће судити, како буду знали, да је осуђено бити заслужено.
А који умом својим поработили се јесу другима, и дају се од други
мислими Свезнаваца водати, они ће о овом онако судити, како кад од
које стране за њи јачи вјетар дувао буде. Молба дакле моја, и препо-
рука, да се о овом добро суди, код први није потребна, а код ови по-
следњи не би била користна. Јоште нитко није цјелом свиету колач
умјесно. — Ако се само неколико учени пађе, којима је ова књижица
повољна, довољно утјехе за мене, и побуде, да ју другојачије и обшир-
није по други пут произведем. Малина разумни претеже множество праз-
ноглаваца. Првима донасти се желим, од последњи похвалу нечекам.

X

Ако они, који знаду,
Дјелу твојем чест не даду;
Вјеруј зао јест то знак,
Ако ли тек главе мале
Дјело твоје сами хвале;
Баши дјело то у мрак.

Геллерг.

Писа у Пешти месеца Августа љета 1810.

Лука Милованов
Георгијевић.

Код високославне Краљев:
судејске Табл. Приписаник.

І. Д И Е Ј.

[11]

УВОД.

О СЛИЧНОРЕЧНОСТИ.

Што јест Сличноречност ?

Сличноречност јест вјештина, речи смисла каквог по правилима слогомјерја разноложити у редке, који обично на крају подобогласно звече.

Што јест Слогомјерје ?

Слогомјерје јест знање слогова, како њ треба изговарати, а особито како њ треба у Сличноредцима употребити.

Што јест Слог ?

Слог јест једнога или више писмѐна једним уста јазом изговорен глас. Једно дакле или више писмѐна, једним отвором уста изјаснено, чини један слог.

Што су писмена ?

12

Писмена јесу најпростији знаци гласова, којима људи мисли своје откривају другима.

Колико има писмена или знакова такви у нашем Србском језику ?

Србски језик види се за изјаснење рѝчи, које њега чине, или састављају, непотребавати више од 28 писмѐна, или свепрости знакова. *Ф* двадесет девето писме, чинице за туђе речи нужно: Но Србљн Грађани већ су га присвојили у свој језик, с њим дакле битиће 29. писмѐна. Писмена ова јесу:

а. б. в. г. д. дь. е. ж. з. и, і. ј. л. љ. м. н. нь. о. п.
а, бе, ве, ге, де, дье, е, же, зе, и, -, ка, ел, ель, ем, еп, енъ, о, пе,
р, с, ш, т, ть, у, ф, х, ц, ч, џ.

ер, ес, еш, те, тье, у, еф, ха, це, че, џе. Ако узмемо да И, І, јесу два знака, онда ће бити у Србском језику равно 30. писмѐна. Прекрасно и знаменито число.

Ова писмена раздјелују се на двоје. Има међу њима писмѐна, која не потребују другог писмена за изјаснење својега гласа, и зато зовусе ¹³ самогласници. Или тако да рекнем, зову се јасногласници, за то, јер су то знаци оњ гласова, који отвореним уста, самом паром извјестно угођеном и оглашеном бивају. Такви писмена Србски језик има само 5. то јест: А. Е. И. О. У. Остала писмена зову се сгласници, нејасногласници, или подмуклагласници зато, што сами собом посебице не издају јасно глас. И да би лакше свој глас изјаснило, потребује свако по једног само самогласника у помоћ. Два писмена Х и К узимају самогласник А у помоћ, а остали писме Е њеки спред а њеки састраг својега гласа.

Овако су обикли Латини своја писмена изговарати, пак и други, који су или ти исти писмѐна изговор, или и писмѐна и изговор примили,

тако изговарају. Увјеравао ме човек од истине, да се тај изговор и у Русији предаје. И како се види, тај је изговор онајбољи. Барем боље изговарају од нас, како што обично изговарасмо до сад: Аз, буки, вједи, глагољ. А боље и од Грка: Алфа, вита, гама, делта. И од Јидџова: Алеф, 14 бет, гимсл, далет. А кад је овај изговор онајбољи, неваља га одметати. Тај је изговор малој дјеци лагши, и да је далеко напреднији, то је очевидно. Могла би се писмена језика нашег и обликом ближе приближити. У новој штампани налази се гдикоје, да је баш како и Латинско, а у рукопису јесу многа, која са свим облик Латински писмена имају. Ако би који то учинио, да се сва писмена, која гођ могу, обликом Латинским писменима уподобе, ваља да зато не би дошао у накао. А не би језику ни штету, ако паче не велику корист учинио. О писменима имало би се јоште подобрано говорити, но тому овде није мјеста, то се тиче Писменице, који њу за наш Српски род писао буде, нек тај носи ово бреме.

Овде јоште само њешто о писмену И споменути за потребно судим.

Писме И или I (то је у мене једно и то исто писме, само што се обликом разликује, и то не без узрока) слива се кадшто с' другим самогласницима, а кадшто пак неслива се; или да рекнем овако: Писме 15 И кад стои пред или за другим Самогласником, изговара се једнаким трајањем гласа, како и друго писме, које пред њим, или за њим стои: п. п. ИА, ИЕ, ИИ, ИУ, АИ, ЕИ, ОИ, УИ; Свака ова два писмена како једно тако и друго у два једнака ма изговарају се, и овде велим да се писме И с другим самогласником неслива.

Кадшто пак овако стојећа два писмена као једним маом изговарају се, и онда велим писме И слива се с другим самогласником, губи свој изговора ма (pronuntiationis momentum) и изговарају се обадва једним маом.

У овом случају знака ради сливења пишесе половина I, али боље с точком од озгор, или с' двема, како га писменосливатељ у олову начини; овде за сад стои овако: АI, ЕI, ИI, ОI, УI. IA, IE, II, IO, IU; изговарасе какогођ код Маџара АЈ, ЕЈ, ИЈ, ОЈ, УЈ. ЈА, ЈЕ, ЈИ, ЈО, ЈУ. Од туд види се лако, да писме I у нашем језику то чини, што у Њемаца, или Маџара писме j. Чест и свободна мисао о том нека буде сваком Списатељу писменице именовати ово писме како зна; ја се до сада пригнати немого, да га јотом назовем. Него велим да је И, само 16 у првом случају разумјевајући да је *цјело-И*, а у другом *полу-И*. И будући оно две службе одирава, за то је оно двојаког рода, бива самогласник, и сгласник.

Писмена ДѢ. ТѢ. ЛѢ. ЊѢ. то јест: ДѢЕ, ТѢЕ, ЕЛѢ. ЕНѢ; јесу знаци прости гласова, на подобност, ког му драго другог писмена. Како гођ што писме ЕI. А. има свој глас, и својега гласа има знак собствени, тако исто и писме ЕIу ЛѢ има свој глас; треба му дакле дати његов собствени знак. Знак овај Ђ, који се у обичају налази, могао би се употребити на мјесто ТѢ, и то врло добро, само неваља га промјењивати с гласом другим, то јест писмена ДѢЕ *наћи, доћи*, тако свагда пишати или оно значило *наћи, доћи*, или значило *наћи, доћи*, не би ваљало. Кад сваком простом гласу назначим и његов прости собствени знак, које треба да буде, онда промјена и промјењљивост писмена

престаје. Такви знакова у нашем језику неће више од 30 потребовати. Ни мађарски језик нема више него 32 писмена и то, она два сувнише Ö и Ű, који у нашем језику нема. Ова четири писмена Љ, Њ, Ђ, ТЂ за сад нужде ради, ипшнем тако, докле у штампн не добију сливен¹⁷ и прост знак.¹⁾

Инди вада слог из писмена једног или из више писмена бива, како што горе јест кавано, коликоструж јест слог?

Слог пригледом, како што ми о њему разговор имати хоћемо, јест трострук: дуги, кратки, и обшти.

Што је дуги слог?

Дуги слог јест онај, који гледећ друге слокове, који се у тој истој речи код њега находе, сназљиво више времена неголи један од други ту стојећи слокова к изговору потребује; то јест: на којему се нешто мало више, него што на другом задржава и продуљује глас, н. п. *Кју-шги, дѡвати*; Овде слог *кју* и слог *дѡ* нешто мало више времена по-¹⁸требују, неголи који од ови слокова *ши, ти, ва, ти*.

Што јест кратак слог?

Кратки слог јест, који сматрајући на други слог краћим временом изрекне се, н. п. *разполагати*, овде слог *раз* или *по, га, ти* скорије изрекну се, неголи слог *ла*, дакле су они кратки, а овај је дуг.

Што јест обшти слог?

Обшти слог јест онај, који по употребљавању искусни пјеснославаца сад на мјесто дугог, сад на мјесто кратког поставити се може, н. п. *вода* (аqua); овде слог *вд* велим, да се и на мјесто кратког и дугачког слога узети може, и такви слог јест обшти.

Од куд ова различност слокова?

Само јестество и природа, које је све ствари овога свјета извјестном неком мјером у согласност расположило, хотјело је, да та мјера буде и у слоковима, како што се они у бесједи употребљавају.

Јесу ли сви слокови дугачки како и кратки једног рода? ¹⁹

Понајвише кратки слокова има, и ови једног рода могли би се нарећи. Но дугачке слокове добро уво у три реда расположити може. Између ови три родова дугачки, и међу првим родом кратки слокова, јесу неки слокови, које гдикоје уво ни у ова три рода дугачки, ни у овај кратки слокова род поставља. Ови се чине, да су за себе особити род слокова између они *посредњи*. И ако који Наученик не би доказао, да су и ови међу собом двојаки,²⁾ онда би се могло рећи: У

¹⁾ Господин Ревѡ Списатељ Мађарске велике Грамматике чини ми се, да ¹⁷ је тако природу и својство ови писмена угодно, да ми се његова боље, него Господина Домбровског о овим писменима мисао допада.

²⁾ По мојој мисли не могу ѡ развоити премда ми се нека разлика међу ¹⁹ њима чини, н. п. Црвен, rotъ, guber: Црвен, die Rötъe, guber. Разлика ова бива ²⁰ од туд, што први слог у другом случају нешто уимље, особито од дугачког до себе стојећег слога.

слоговима Србског језика јест пет родова, три рода дуги, један кратки, и један посредњи слогова.

Има ли штогаођ, чим би ова равличност у писању назначити се могла?

По несрећи и на штету Србске књижевности писмена, која би само ²⁰ знаци прости гласова бити морала, уврзла су се у главу скоро свима списатељама, да она и ову службу одправљати, то јест различност дужине гласа или изговора означивати имају: али ово могу прекрасно њеки знаци особни извершивати; и дуге слокове од кратки, и дуге онет међу собом разликовати.

Како се вову ови особни знаци, и колико њ је?

О знацима предаје нам науку Писменица: Но будући да наш језик јоште до сад Писменицу своју на свјет издану видити жели,¹⁾ зато овде њешто мало о знацима овима особнима споменути нуждно ми се види. Ове знакове именујем пригласила, и четири бити мислим. Пригласило одуљујуће (´) *accentus prolongans*. Пригласило преодуљујуће (˘) *accentus superprolongans*. Пригласило подижуће (ˆ) *accentus elevans*. Пригласило преподижуће (˙) *accentus superelevans*. Н. прим:

Данас видила се једна *дјга*.

Ја сам видио много *дјга*.

Ова ми је хаљина *дјга*.

Ја немам много *дјга*. Или:

Прешао је преко многи *вѡда*.

И зна добро што је *вѡда*.

Јучер својега кова *вѡда*.

Данас жену своју *вѡда*. Тако *рапа*, *die Nahring*, *nutrimentum*, *Рапа*, *der Nahring*, *nutrimentorum*, *Рапа*, *die Wunde*, *vulnus*, *рапа*, *der Wunden*, *vulnerum*.

Будући ова равличност слогова очевидна јест, и у изговарању сматрати се мора, неби ли сваког слога таковог свој знак у писању поставити требало?

Да се њеки знаци у писању кадшто поставити морају, то ће и мало учивши се језику овоме допустити: али да се свако пригласило, или знак, гди се гођ његов како одуљеп глас чује, поставити мора, у том списатељи до сад нису сједногласили се. Јербо њеки веле, да њ ²² постављати треба; а њеки су давно на ове надметке и црвиће подигли хајку, и веле, да њи треба изостављати, на приклад Њемачког или Та-лианског језика: јербо њи постављати у писању јест дангубно. А кад би се сваки у штампн постављао, не само што би печатање тежје и скупе било; него и напечатана књига не би тако с њима, како без њи лјена била. Два пригласила на једној речи постављати, тога не било у нас! — Маџарима просто, нека им. Писменица то јест Грамматика или Језиконаук учиниће о том најбољу одесуду. Она и Словар јесу, како вели учени Соларнџ, два судилишта, по којима ће се и последњи чрчкало

¹⁾ *Онда кад је ово писано.*

судити моћи. Она пак прекине распру. Но усудио би се рећи, да колико можно савршени Словар свако потребно на својему мјесту и свакој речи, гди се изискује које пригласило, имати, а Грамматика руководство даљег употребљавања и измјенивања ови пригласила у прегнутим речма давати мора.

Имајули слогови јоште особити какови свој знак? 23

Имају слогови јоште, осим горе назначени знакова, неке знакове, којима се назначују. Дуги слог обично назначује се знаком једне праве пруге то јест овако (˘) Кратки слог кривом обадрвом крајевима горе угнутом пругом (˘). А кад овај кратког слога знак над знаком дугачког слога постави се н. п. (˘), таков онда знак означаје обшти, обојети, или двојакни слог.

П О Г Л А В А К И.

О СЛОГОМЈЕРЈУ.

§. 1.

У ПРОСТИМ РЕЧМА.

Како се раздјељују речи просте?

Речи просте раздјељују се на просте једносложне, [двојесложне,] тројесложне и четверосложне. Вишесложне просте речи ретко се находе.

1. Речи једносложне какови слог дају? 24

Речи једносложне у стихотворењу чине обшти, обојети, или двојакни слог. Но позорствовати ваља, да се то од ови речи разумјева, које пригласило подизајуће имају.

Речи једносложне с' пригласилом преподизајућим, (а и одуљујућим) дају поредно дугачки слог, а без икаква пригласила речи јесу поредно кратке, како н. пр: ме, те, се, на, и пр. Прве једва онда и то у једном и том истом чланку окрајене бити могу, кад би се случило, да у том истом чланку друга реч тога истога пригласила стоји, н. п. *Сводній мѣрѣ дај глас јасній*. Овде реч *глас* има пригласило преподизајуће и јест на мјесто кратког слога употребљена, но обстаје зато, јербо пред њом стоји реч *дај*, која то исто пригласило преподизајуће има. Тако је и онда, кад у једном чланку предходи реч с пригласилом одуљујућим, то јест сљедујућа реч с пригласилом таквим или с преподизајућим може по нужди бити слог обшти, ако је у једном чланку с првом.

Речи једносложне без пригласила самостојеће неодуљивајусе. Ако свежњу образац слободе (complexio figura licentiae poeticae) Пјесмословац употреби онда то бива што ће се о том после казати.

Ако ли пак две такве речи стоје или три једна до друге, онда бива кадшто, да прва сама по себи добива пригласило, н. п. *на ме, за те, по се*; Ако ли не, а оно опет с другом речју у једном чланку постављене лагше може прва обшти слог бити, него самостојећа; јербо речи *ме, те, се, на, по, у*, и пр. које се чине без пригласила, а и

остале, које имаду пригласило подизајуће, н. п. *сад, кад, том*, и пр. већма су наклоњене у самостојности и слогу краткому. Речи једпосложне од четири писмена или ту био самогласник, или не, с пригласилом подизајућим, н. п. *брат, смрт, прет*, већма су наклоњене дугачком слогу, а тако и од пет писмена, н. п. *срѣб*.

2. Како слогомјерје имају речи двојесложне?

а) Речи двојесложне прости на првом слогу с пригласилом подизајућим дају | слог обштин, други слог, на којему пригласила нема, јест кратак, н. п. *Данѣ њѣмј вѣлѣк*. Овде слогови *ди, ње, ве*, јесу за дугачке постављени, но могу кадшто и кратки бити, особито ако предходи пригласило одуљујуће или преподизајуће, н. п. *Дај данѣ | дар њѣмј | вѣсѣљ | да прѣнѣсе мѣ*.

б) То се разумјева и од они слогова, који самогласника немају, јербо из горе о слогу реченога то проистиче, да слог без самогласника бити може, н. п. у једносложним речма *смрт, врт*, а овде у двојесложнима *смрти, хрти*.

Док имѣтци јесу цјели,
Сам ти твоје благо дјели:
Јер по твојој одма *смрти*,
Туђи буду вукли *хрти*.

Јамбрешић.

в) Ако ли на први или други слог пригласило преподизајуће или одуљујуће пада, а на другом слогу нема пригласила, онда онај слог, на којему је пригласило, свагда остаје дуг, а онај, на којему нема пригласила, јест кратак, н. п. *драго, благо, лице, знаду, даду, јунак, орач, колѣч*, размјеравају се овако: *драгѣ, благѣ, лицѣ, знадѣ, дадѣ*.

Дај ил не дај как'ти *драго*
Твоје свагда мило *благо*.

Јамбрешић.

Лије твоје кој' гођ *знаду*
Красна *лица* цвѣтѣи шар
Славу дану нека *даду*,
Шарокрасност дај на дар.

2. Пада ли пак на први слог пригласило преодуљујуће или преподизајуће, и други слог њешто себи од преодуљеног или преподигнутог умље, онда и овај може бити дуг, то јест, он је обштин; то се понајвише случава у другом падежу множественог числа, н. п. *дана, ибља*, мјери *данѣ, ибљѣ*.

Как' пѣвјестѣ сватбнѣ *данѣ*
Њѣм се дичѣи *ибљѣ* ред

28 3. Каково слогомјерје имају речи тројесложне?

а) Реч тројесложна буди какво пригласило на првом само слогу имала, даје први слог дуг, а друга два кратка, н. п. *дјечѣицѣ, ичѣлицѣ, княжѣицѣ, људѣицѣ*.

б) Ако ли пригласило пада на средњи слог, то такови јест дуг, а први и трећи јесу кратки, н. п. *вѣсѣље, држѣње, јунаки, орачи, ковици*; мјери: *вѣсѣљѣ, држѣњѣ, јунакѣ*, и т. д.

Врлѡ лѣиѡ бѣш *дѣжаѣѣ*
 Мрзска гиздост све осмради.

Јамбр.

в) Ако после преодуљујућег пригласила, кад на средњем слогу стоји, следујући слог од његове дужине себи штогод унмље, онда је трећи слог обштин, н. п. *имѣна* бива *ийсмѣнѣ*.

4. Каково слогомјерје имају речи четверосложне?

29

а) Речи четверосложне просте, које пригласило на првом слогу имају, први и трећи слог имају обштин, а други и четврти јесу кратки, н. п. *голубови*, *либудови*.

Сутра возе голубови
 Њу у луга нашег сѣд.

б) Тако исто бива, кад пригласило на трећи слог пада, но то се разумјева о пригласилу подизајућем, јербо први и трећи слог с пригласилом одуљујућим, преодуљујућим, или прешодизајућим поредно кратке поставити певаља, н. п. *гѡлѣбовѣ*, *гѡвѡрѣнѣ* (sermonis), *гѡвѡрѣнѣ* (sermonum) der Reden.

в) Ако ли пригласило на други слог пада, то такови јест дуг, а остали, то јест *и*, *з*, *а*, јесу кратки, н. п. *јѣнѣиѣмѣ*. Ако се у четверосложним простим речима четврти слог нешто одтеже, то је такови слог обштин, н. п. *гѡлѣбѣнѣк*. Пригласило подизајуће ако би се у једној речи случило, гди се јоште које од њега јаче пригласило нахои, то оно ништа друго, но онај слог, на који напати чује се, чини обштин. 30

Како се речи петеросложне просте размјеравају?

Речи петеросложне просте обично два пригласила имају, или имати чине се, зато и виде се, како да би сложене биле, могу се дакле по начину сложені речи размјеравати.

§. 2.

У СЛОЖЕНИМ РЕЧМА.

На што треба у сложеним речма мотрити?

а) Реч сложена или има предлог један, или има два, или ни једног, него састављена јест из други двију речи. Ако је предлог један и без пригласила, то такови свагда кратак јест, н. п. *ѣмрѣтѣ*, *прѣмѣлѣ*, *зѣзвѣчѣ*, *иѡлѣбѣ*.

Блѣгѡдатнѣ слѣст дрѣгѡвѣ
 Њѡм *прѣмѣлѣ* бивѣ рѡд
 Сѣд зѣзвѣчѣ мајѡпојѣ
 Цѣтѣрѣ слѣвѡјѣк.

31

То се разумјева од двојесложни и вишесложни речи.

б) Ако ли је у речи једно пригласило подизајуће, и на предлог пада, онда у двојесложним речма предлог даје обштин слог, а други је

кратак, ако ли и други слог њешто мало затежесе, то су онда оба обшта слога, н. п. *нѣзнѣ* (er weißte nicht), *нѣзнѣ* (er weißt nicht).

Сутра љуби штѣ дѣ садѣ
 Љубвѣ јоштѣ *нѣзнѣ* слад.
 Он прѣстѣ тужит' за нѣмѣ.

в) Ако ли је над предлогом пригласило преподизајуће или одуљујуће, н. п. забав, закон, нагон, залог, дѣје, прѣје, овда први слог јест ³² дуг, а други је обшти; а у тројесложним речма и трећи слог јест кратак и други, н. п. нагони, залогом, дођете и т. д. размјерава се овако: *нагѣни*, *закѣни*, *залѣгом*, *дѣђѣтѣ*.

г) Ако ли је у тројесложним речма на првом слогу, то јест предлогу, пригласило подизајуће, онда прва два слога јесу обшта, а трећи јест кратак, н. п. *ѣстѣдѣ*, *нѣдѣдѣ*, *ирѣдѣсмѣ*.

д) Ако ли у тројесложној речи с предлогом пригласило преодуљујуће на предлогу, онда су сва три слога дугачка, н. п. закона, нагона. У овом случају обадва прва слога отежусе, а трећи од њи умисе; бивају дакле сва три дугачка, како: *закѣна* (legum, der Gefesse), *нагѣна* (instinctum, der Triebe).

ђ) Ако су два предлога, то први предлог свагда обшти даје слог, други предлог, и тако неимајући пригласила, бива кратак, н. п. *ирѣјмилнѣ*, *ирѣјкрашѣнѣ*.

е) Поставивши да предлог први даје обшти слог, а предлог други ³³ кратак слог, јавно бива, да оставша реч по својему начину слогомјерје добива.

ж) Равним начином речи четверосложне, и вишесложне с предлогом, или без предлога с другом речју сложене, раздјеле се у мисли на своје саставке, и по начину прости рѣчи размјеравају се; ако пригласило није измјенило своје мјесто.

П О Г Л А В А К ИИ.

О ЧЛАНЦИМА СЛИЧНОРЕДАКА.

Што јест чланака?

Чланака јест количество и поредак слогова, којима се стихови мјере, и сличнословства редци разликују. Чланци су различни, има и више родова, који своја имена имају.

Колико има чланака?

Чланци раздјелују се на просте и на сложене. Прости чланака има ³⁴ (12) дванаест. А кад се која гођ два од ови прости чланака саставе, онда бива сложени чланака. Из тога види се, да сложени чланака треба разставити у мисли, како је састављен, и онда буду два проста чланка. У овој Књижевности струки, то јест, у Сличноречности, Србљину није стало до сложени чланака, довољно му је ове просте засад имати.

Прости чланци, који у сличноречности мјесто своје имати могу, јесу ови :

1. *Дугократак* (Choreus). Овај чланац има два слога, први дугачак, а други кратак, н. п. *гла̀ва, рѹ̀ка*; знак његов јест: (- ^)

2. *Краткодуг* (Jambus). Овај чланац има два слога, први је кратак, а други дугачак. Знак овога чланка јест: (^ -) н. п. *јѹ̀нак, ѓ̀рач, ко̀вач*.

3. *Дводуг* (Spondeus). И овај чланац има два слога, оба дугачка. Он се означаује овако: (- -) Н. п. *гла̀ва* (capitum, der Köpfe), *по̀ља* (campus, der Felder).

4. *Двократак* (Pyrrhichius). Од два слога, обадва кратка; знак његов јест: (^ ^), н. п. *во̀дѝ, мо̀лѝ*.

Ова четири чланка јесу двојесложна, Остало 8 чланака, имају по три слога.

5. *Дугодвократак* (Dactylus). Има три слога, први је дуг, други и трећи кратак. Знак овога чланка јест ово: (- ^ ^) Н. прик. *љуби́тѝ, се́дѝтѝ, мо̀литѝ*.

6. *Краткодвоједуг* (Bacchius). Има три слога, први кратак, а друга су два дугачка. Знак његов јест: (^ - -) н. п. *ѓ̀рача, ко̀вача, ко̀и́ча*.

7. *Краткодугократак* (Amphibrachys), Состои се из три слога, први и трећи кратак, а средњи је дуг. Овај чланац означаује се овако: (^ - ^), н. п. *ѓ̀рачѝ, ко̀и́чѝ, aratoris, fossoris*.

8. *Тродуг* или *Троједуг* (Molossus): сва три слога дугачка; знак му је ово (- - -) н. п. *на̀гона, за̀лога*, у множ: числу.

9. *Тројекратак* (Tribrachys) ^ ^ ^ .

10. *Двократкодуг* (Anapaestus) ^ ^ ^ .

11. *Дводугократак* (Antibacchius) - - ^ .

12. *Дугократкодуг* (Creticus) - ^ ^ .

О сложеним чланцима из горе наведеног узрока овде даљега спомињања чинити није потребно. Јер какова му драго реч Србска четири, пет, или више имала слогова, може у прости разставити се чланке.

П О Г Л А В А К III.

О СЛИЧНОРЕДЦИМА.

Што је Стих ?

Стих јест неколико изјестих правилно разиоложени чланака, н. п. *Бо́жје се́ Богѝ. Тво́ри те́ прѝвѝдѝ*.

Више стихова, у којима последњи чланци пристојном сличногласношћу окончавају се, зову се сличноредци, н. п. *Сва́ се́д на́ ово́, Слѹ́ши́те с.лово́*. Више или сами стихова, или више сами сличноредака, или пристојно помјешано једне и друге врсти (species, Gattung) поредно разположено, саставља пјесму.

37 Како се раздјељују сличноредци ?

Сличноредци раздјељују се по количности (количеству) или по кakovости (качеству) чланака. По кakovости чланака сличноредци раздјелени јесу прости или смјешани.

Кад се зове сличноредак прост, а кад смјешан ?

Сличноредак прост, једноставан, једнообразан, или једноврстан зовесе онда, кад је из чланака једног рода, једне феле, или једне врсти сложен, или састављен. Аколи су различни чланци у једном стиху или редку помјешани, онда је стих или сличноредак смјешан, које бива многоврстно.

Колико врсти има једнообразни сличноредака ?

Једнообразни или прости сличноредака находе се три феле: 1. Кад су сами Дугократци, 2. Кад су сами Краткодузи, 3. Кад су сами Дугодвократци у редку постављени.

38 Како се ови једноставни сличноредци по количности чланака разликују ?

Једноставни сличноредци по количности чланака раздјелени јесу различни. Има их од два, три, четири, пет, шест, чланака и више. Овде ћемо споменути, који су обични.

I. Сличноредци прости.

1и Род прости сличноредака. Дугократци.

1. Сличноредци једноставни од два дугократка, који овако иду :

Србљини бије,
Крв се лије,
Сабље звече,
Турци јече.

Неуз.

2. Сличноредци једноставни од три дугократка у пјесмама кратки арша врло лепо и удесно гласају. Они иду овако :

Зелени се трава,
Свуд се вију класи,
Цвјетоносна слава
Земљу дјепо краси. —
39 Мати Бога слави,
Сад ће видић' свате :
Ево ! — — гологлави
Њега к' гробу прате.

3. Сличноредке једноставне од четири дугократка чеће су употребљивати обвјекли наши стихотворци, него она прва два рода сличноредака ; они иду овако :

Сваки скупац свога блага
Мора пмат' размишника,

Кој' ће раздат' све без трага,
С туђим њему биће дика.

Јамбрешиф.

Другу своју лактом креће :
Гледај друго те одеће.

Списак : Седмоглавие аждаје.

Три силетена с'неба цвјета
Сад у кити теби стоје,
Свак те својом дуом срета,
Мутне бистри часе твоје;
Свак ти даје красност нову,
Ал' како се знаш ли зову?
Пријатељство. љубов, радост.
Ово твоју кити младост.

Желим да ти овог љета
Непрестано здравље цвјета,
Јошт' и љубве дјете мало
Љубодруга теби дао !

40

4. Сличноредци од пет дугократака имају десет слогова. Ови сличноредци налази се највише у нашем Србском језику, тако да би се рећи могло, да су се Србљи у ову једну једину фелу стихова и сличноредка заљубили; јербо или чуо у гори пастира, или сјеницу код Монастира, или у крчми јунака, или у пољу тежака, све то овим стихом пјева. И многи Србљин док отвори уста, он ти начини овај стих, јербо стихови ови иду лако. Цјеле књиге на Србском језику нашем списане, никакве друге, него саме ове петеродугократачне сличноредке имати видесе. Истина је да ови редци нису по горе положеним правилима окончани. Често је ту дугачак слог на мјесто кратког, а кратак на мјесто дугачког постављен, тако, да човек слободно рећи може, да се ту ни на чланак, ни на поредак, а достапут ни на Слик, него само на број слогова, сматрало. Али опет у многим пјесмама, особито у Г. Релковића Сатиру, у Описању Турског рата, и у другим Славонским и Хорватским књигама, нахођи се немало редака, који с горе положеним слогомјерја правилима добро се слажу. Ови сличноредци иду овако :

*Славонио земљо племенита
Велстиси лјисо узорита! —*

Релковић.

С' говорљивцем мани се нада
Ако тебе он нападне када
Јер говорит' скоро сваки знаде
Али мудрост мало тво имаде.

5. Сличноредци од шест дугократака рједко се налазе, више пут виде се раздјелени по половини, тако да буду подобни редцима од три дугократака, и онда мишце надају у уво. и. и.

О премила вило !
 Коју Бог сам собом
 С' неба људма посла,
 Да се тјеше тобом.

6. Сличноредци од седам дугократака налазеше, и јесу врло угодни, ако су с' раставком. Ево ти прекрасан примерак :

Све што мене окружава
 То све самном тужи,
 Нити птица ни тица поје,
 Нит се с' другом дружи.

Обрадовић.

⁴² На тај начин могу се и сличноредци од 8 дугократака дјелати ; више дугократака постављати прелази редка пристојну величину.

2и Род прости сличноредака. Краткодузи.

1. Сличноредци од два краткодуга овако иду ~ ~ ~ ~ Самоставни више овакови редака нити сам налазио у кога, нити сам и право ; они би, зато што су веома кратки, вељено узасобце стојали.

2. Сличноредци од три краткодуга равним начином самоставни не налазе се, но са сличноредцима друге које врсте постављени веома су угодни уву, и красно звече : в. п. ~ ~ ~ ~ ~ О Фебе ти постој !

Храислав.

3. Сличноредака од четири краткодуга може дати примерак овај :

~ ~ ~ ~ ~

О моја мајка што ме роди
 На овај бјѣдѣ цуни свјет !
 Да мисли мене свуда води,
 И мислић' венићем како цвјет.

⁴³ Сличноредци од пет краткодуга налазе се гдишто у пјесмама и Србским књигама, али су далеко тежњи за Србски језик, него сличноредци од пет дугократака ; у кратко рећи : Краткодузи за дугачке сличноредке Србском језику за сад тежки виде се, докле који на то рођен неотвори пут.

Сличноредци од шест и више краткодуга како гођ и дугократака многи један за другим постављени тежки и њешто несносни падају вежном уву, но с другима краћима помјешани мисле звече.

3и Род прости Сличноредака. Дугодвократаци (dactyli).

1. Једночланачни Сличноредак дугодвократачки налази се по обичају пјесмословаца између други редака по највише на крају штрофе постављен.

2. Сличноредци из два, три, или више дугодвократака могу се дјелати, но до јако мислим да се једва самоставни налазе осим у гдикојој пословици или загонетки ; но измеђ други, или с другима помјешани чеће се налазе.

II. Сличноредци смјешани.

44

Сличноредци смјешани, то јест такови, у којима су чланци различни, јесу такођер по различности смјесе члакачне различни, и по броју члакака различна добивају имена, тако н. п. двочланци, трочланци, четверо-, петеро- и шестерочланци, и т. д.

1. Двочлакачни смјешан сличноредак биће, н. п. Кад један дуго-двократак и један дугократак саставим: - - - | - - .

*Ја знам сад штоћу
Писати хоћу
Дјеци малену
Лету шарену
Књижицу.*

2. Смјешан редак из дугократак, двократак, дугодвократак и опет дугократак, н. п.

То бјаше њм блаженѡ времѣ.

Смјеса сличноредка стои у произволењу пјесмотворца, но мотрити треба, да предузета поредност смјесе непремјенна остане, и онда ће без сумње такови редци, немајући друге какове погрјешке уву бити ⁴⁵ благогласни. Слушај ова два сличноредка сладкоречног Обрадовића, која су смјешана из дугократака и дугодвократака овако:

- ~ - ~ - ~ - ~ ~ - ~ ~ - ~
- ~ - ~ - ~ - ~ ~ - ~ ~ - ~

Ал' је мени дан дугачак и време далеко,
Кад ћу ја у вјечност доћи и рећи утеко?

Колико би красоте изгубили, да поредност члакака у другом редку није та иста, која је у првом! —

Ово о смјешаним сличноредцима за сад доста нека буде. Љубитељ стихова, који буде хотјео поучавати се дјелањем такови, може из овог, што је речено, сам више извести, и себе упутити.

Н О Г Л А В А К IV.

46

О УСЛЕКЈУ ИЛИ УЛОМУ.

Што јест усјек сличноредка или улом?

Усјек јест постојак близу средине сличноредка, кад се у размјеравању, или у читању редка нешто мало стане, дане, и тако усјеком чланци удесно разставе.

Имају ли усједи у сваком стиху мјесто?

Из горе реченога лако може се видити, да усјек или усјека иначе улом, своје мјесто у дугачкима само редцима од десет или више сло-гова имати мора, кратки сличноредци усјеке непотребју. Приклад овог можемо у Госи: Стојковића имати. Кандор ли. 62.

Ти одзиве вјерни пој,
 Побуждавај јестество.
 Человјече горди ти!
 Падни ниц пред Божество.

Овде се видити може, да је сличноредак један како у два раз-
 47 стављен, раз ставак овај сличноредка јест то, што ја овде усјеком име-
 нујем. Равним начином и овде:

Бистрострујни потоци
 Горког морја вода
 Ви највишији борови
 Дрвље сваког рода.

И оует:

Велик свјета творац јест,
 И без числа небеса
 Стоје окол' престола,
 Свуд он твори чудеса.

А. Стојковић из Клајста.

Гди треба Пјесмотворцу ставити усјек?

По различности величине сличноредака различно Пјесмотворцу треба
 и усјек употребљивати. Љепотокусности навикнуто уво најбољи чини се
 бити у том наставник; међу тим из поуке у кратко овде споменути могу.

1. Да сличноредци од пет дугократака на четвртом слогу, то јест,
 после другог чланка одма усјек изыскују. Ево овога приклад:

48 Ходи амо | и ти заручниче
 Пак послушај | што ти писмо виче.

Релков.

У мјесецу | који има рци
 Чисто вино | пити веле грци:
 Акол' рци | у мјесецу пије,
 Онда нек се | с' водом вино пије.

Својство ово овог стиха јест тако природно и обично, да стих овог
 рода без усјека на том мјесту несносан бива.

2. Сличноредци дугократачни од једанајест слогова, једним сло-
 гом даље, то јест, после другог чланка на првом или од почетка бро-
 јећи на петом слогу усјек свој имају, то је усјечни слог (caesura), н. и.

Већ дрвећа лист
 Мног на земљи лежи,
 Бистрооки ждрал
 Сад од зме бјежи.

3. Сличноредци дугократачни од дванаест слогова усјек имају на
 трећем чланку, то јест, на средини, н. и.

Ти и болном смртне
 Муке малиш свлу,
 Дајсџ' другог свјета
 Славе мисал милу.

љавати, и тим начином постану краћи сличноредци, гди први с' трећим а други редак с четвртим подобогласно звечи, п. и. у сличноредцима од 12 слогова:

С' тебе мајке многе
О ти смртни мачу,
Ладне грле ноге,
Сузе роне, плачу.

Удесније звече овакови сличноредци ако су једним слогом у другом редку краћи, п. и.

Пој ми мили поиче,
Под огњиштем стој,
Ншкакoво грло
Цјеним тако врло
Како гласак твој.

Царској у палати
Злобно који враг
Вребо би те удиљ;
Али овде гудиљ
Ти си мени драг.

52

Ти твој у тишини
Дајеш чути глас:
Како Мудрац збиљски,
Који овај мирски
Вјежи дружбе прас.

Када дуге поћи
Сна немам гди,
Пак те овда чујем;
Тим се утјешујем:
Са мног попак бди! —

Ту ти мили поиче
Непрестанно стој;
А кад умрем, теби
Кров ти сдјелај себи
Гробни камен мој.

По Шибсфелу.

Из 8 дугократака сличноредци уломљени и на улому подобогласношћу слабдивени, подобни су сличноредцима четворочланичима, п. и.

Кад те пеца језик злоће,
Сам се тјеши и подноси:
Ваш најгорје није воће,
Које гризу љути осп.

По Биргеру.

53 Јоште удеснији видесе ови сличноредци ако су у другом редку једним слогом краћи: п. и.

Родитеља цвјете мили
Многољетно био здрав!
Срећни твоји диеви били,
Шун весеља живот сав.

Кад одлети дјетско време,
Онда није можно нам'
.лоштом звања нашег бремене
Разтерати којекам'.

По Геллергу.

П р и м ј е т б а .

Што је овде речено о сличноредцима дугократачима, може се употребити од прилике по нешто и у сличноредцима, у којима стоје краткодужи. У петерочлавачницима из дугодвократака усјек после другог чланка бити има. То исто и у шестерочлавачницима смјешаним може се узети. Иначе Цјесмотворац није обвезан како у простима тако особито у смјешанима Сличноредцима усјек тако, како је овде речено а не иначе употребити. Може он размјерност сличноредака и усјек по обстоятелствима и намјери своје пјесме, како најблагогласније буде му се видило крај- 51 чити. При том чини ми се, да усјек непремјено мјесто своје онако одржати мора, како што му је у првом стиху назначено. Но то све по- највише снада на кратке лиричке пјесме.

Н О Г Л А В А К У .

О СЛИКУ.

Што јест слик?

Слик или слика јест дву сличноредака на последњем чланку (или слогу) подобногласности, или иначе сличности слога.

Ћсликострук јест слик?

Слик јест трострук по броју слогова, који се подобногласношћу окончавају, једносложни, двојсложни, и тројсложни слик; иначе први именује се *мужески*, други *женски*, а трећи *дјетињи* или дјетински слик, и. п. Мужески слик јест: *ред, лед; скуп, пут; стој, ној*. Женски слик јест: *вџда, рџда, драго, благо*. Дјетински слик: *радити, ладити; 55 ходити, водати*.

На што се има у слику мотрити?

У слику има се на то мотрити, да подобногласност од сгласника зачесе, и ова два сгласника (то јест у два реда) буду различна, а не једнака, и. п. *ход, род*, а не *род, род; вода, рода*, а не *рода, рода*; иначе слик бива нечист. Можесе рећи слик и онда чист, кад се у једном редку самогласником, а у другом редку сгласником зачиње, и. п. *има, зима*: Или кад и у једном и у другом редку находе се једнаки сгласници, но у једном, или у обадва реда покрива се таков сгласник другим којим сгласником, и. п. Ако би у једном редку слик писменом *р* зачиао се, такови слик само онда могао би се именовати чист, ако писме *р* другим којим сгласником буде покривено, и. п. *рана, грана; глад, млад; зрак, мрак; страна, грана*; иначе би нечист био слик.

Примјетба. Нечисти сликова наводи се скоро у сваком списању наши пјесмотвораца, а гдикоје пак тако је овим напуњено гадом, да га се је читати мрзко. То је знак, да на ову чистоту сликова Цјесмотворац није сматрао. Цигло један једни Високоучени Господин А. Мразовић у цјелој својој оди на смрт блаженопочивше Г. Г. *Палатиновице* Великокњегине Россиске, види ми се, да је ову чистоту сликова непрестанце пред очима имао. Сви остали Пјесмотворци, које сам ја до сад

читао, који мање, који више нечисти сликова имају, тако да ни сами Вис: уч. Г. Стојковић, велик иначе стихотворења дух, није од овог порока чист.

Има ли бесслични стихова?

Бесслични стихова налази се у многим пјесмама и књигама. Ови премда неимају сличности на крају, то опет могли би добри, и за књижевност Србску веома угледни бити, кад би иначе против поредка чланачног, и слогомјерја ту непогрјешавало се. Тако и. п. Шестерочланачници (Hexametri) и Петерочланачници (Pentametri) посебнице чисто, или измјенце помјешани постављени, премда би и бесслични били, то би они књижевности Србској не малу гизду и красност давали. Овамо спадају којиму драго мало по дугачки редци у јувачким и другим дугачким пјесмама.

О редцима, који ни слогомјерја, ни поредности чланачне, ни горе споменуте сличности праве имају, а под именом сличноредака стоје.

Редци ошн, у којима ни поредка чланачног ни слогомјерја, ни сличности праве није, то јест, ако су нечистим сликовима лапуњени, зову се *черуши*, или неуглађени неочешљани стихови (*versus hirsuti, die Mittelverse*). Ми писмо у овом оскудни; у коју гођ књигу на стихове писану завиримо, ту ћемо одма и нечисти наћи стихова.

Како бива сличноредак и поред слогомјерности и поредка чланачног нечист?

Сличноредци поред слогомјерности и чланачног поредка бивају нечисти, ако су им на крају нечисти сликови.

58 Кад се зове нечист или неправилан слик?

Нечист или неправилан слик бива:

1. Ако се слик једнаким непокривеним сгласником (или више) почиње, то јест: ако на крају редака, који се сликују, једногласне речи стоје, или биле оне једног, или различног знаменовања, и. п. *рѣди, рѣди; знаи, знаи*:

Дока! дока! дед' поиграј како боље знаш;
Немој се срамотити, да баш ништа незнаш.

Гледај Г. Вукића *Јестествословје на страни* 640.

2. Кад се сликови мужески, женски, и дјетњњи непоредно склапају: *умрети, наследити*, и т. д.

3. Кад се сами самогласници слажу, или сликују, а сгласници не, или изврнувши, и. п. *Павлу, славу*, то јест: Кад у слику писме паходи се таково, које од сличности на страну реве.

4. Кад се на крају много глагола, особито ако су дугачки, находи. Благогласности навикнуто уво једва четири глагола, и то кратка узасобце на крају редка постављена отргнути може: По више глагола, и. п. 8, 10, 12, и т. д. узасобце на крају постављено, показује слабост Стихотворца, да он у стихотворству није далеко поустуно. Друго је што-

гођ, ако тро узчита много, н. п. више од стотине глагола у којем језику све узасобце на крају постављено, овде велим да је стихотворац намјеравао показати своју вјештицу, што је знао толико глагола различни, а једнаког окопчавања у смислу свезати, или је с намјером инале сбијати толике на крају поређао глаголе.

Јоште ако се у оваковим глаголима којигођ од триу вишеречени случајева налази, или којег главног својства сличноредачног нема, онда је доста два поставити глагола на крају, да се такви редак већ нечист или *черуиак* именовати може. Ево овде приклад овакови черупака:

Две дјевике једанпут *служише*,
 И своју стару тетку *дворише*:
 Старка поче дјевике *мучити*,
 На посо по полноћи *будити*,
 Како чује петла *кукуркати*,
 Таки почне дјевике *викати*. и т. д.

И тако даље јоште све узасобце стоје на крају глаголи: *тужити*,⁶⁹ *убити*, *савати*, *отимати*, *убише*, *осветише*, у Вуића Јестествословју.

5. Кад се сличности ради језик повређује, и правила Писменице јако нарушавају, н. п.

Бјез' одступи тамцу мрежу,
 Гди ми бједне кости лежу.

Дошеновић.

Лежу на мјесто *леже* поставити певаља; тако Србљи прави неговоре, а и Писменица недопушта. Није ли могао Стихотворац ово другчије изврнути, и уклонити се ове погрјешке? Врло лако:

Бјез' уклон' се тамне мреже,
 Гди ми бједне кости леже!

Пак не би тако грубе против језика било погрјешке. Ако такова погрјешка без нужде сличности бива, онда је баш гадна, и сасвим не-сносна, јер показује, да списатељ језик свој добро и чисто позна. Не могу знати, како би онај, који Србски добро говорити зна, одобрио говорења, н. п. ова:

Моим брату,
 На овим путу,
 По свим свету,
 При сувим хљебу,
 У нашим роду,

НА МЈЕСТО

Мојему брату.
 На овом путу.
 По свему свету.
 При сувом хљебу.
 У нашем роду.

61

Много такви говорења има и у везаном и у певезаном спису, која Србски језик врло вређају ниш се Стихотворцу, премда он слободност њеку има, доцунтају.

Сликовни горепоменљти триу родова који су изборно добри, и који нису?

Да раздјелимо сваки род сликова у три реда, поставимо у први ред *врло добре* сликове, у други *за невољу добре*, то јест у средњу

руку добре, а у трећи ред оне, који се добри звати немогу, то јест, који су нечисти; и тако ћемо знати изабрати све боље и боље сликове, а чувати се од нечисти сликова.

И^н род сликова мужески.

а) *Врло добри.*

Да би мужески сликови првог реда, то јест врло добри били, потребно јест, да

62 1. Или речи једносложне, и обе једнаког пригласила сликују се, и. п. *Бој, рој; глѝд, грдѝд; скѝт, цѝт; сѝд, кѝд.* И ту од самогласника да се никакво даље писме у другом слику печује, којег у првом слику нема.

2. Или ако се с једносложном речју сликује двојесложна, или вишесложна реч, то такова да не буде проста, него сложена, и да је саставак последњи једнослог и оног истог пригласила, којег је други с њим у реду слик, и. п. *круг, љубодруг.*

б) *Средње добри.*

1. Ако се по сад реченом начину сликују речи, по сликови неимају једнако пригласило, него један је, и. п. с пригласилом подизајућим, а други с пригласилом одуљујућим или преводизајућим, и. п. *сѝд, глѝд; рѝд, лѝд;* то су средње добри.

2. Ако се између сликова једносложни речи или саставака у којем друго које писме чује, по тако, да се једва разликује, и. п. *тубѝ, вруѝ.*

3. Могу се јошт овамо узети сликови једносложне речи и двојесложне, у којој на последњем слогу прилично пригласило наводи се, и. п. *плич, ковач; зрак, корак,* и пр.

в) *Недобри или нечисти.*

Ако се једносложне и двојесложнима и вишесложницама простима, или ове саме собом у мужеске стављају сликове не сматрајући на пристојно пригласило, то ће у таквом случају произићи трећег реда сликови, то јест недобри.

II^н род сликова женски.

а) *Врло добри.*

Женски сликови биће врло добри овда:

1. Ако се речи двојесложне прости од првог јавног, или тајног гласника никакво друго писме неимајуће, него она, која су у другом слику с једнаким пригласилом на првом слогу у сликове поставе, и. п. *глава, трава; ибѝа, вѝа; глава, трава; смрти, хрти.*

64 2. Ако се речи сложене с првима, или саме међу собом сликују, и имају на крају двојесложан саставак једнаког пригласила, и. п. *преоблада, нада; мило, љубосило.*

3. Ако се речи тројесложне и вишесложне просте у сликове поставе, а имају на предпоследњем слогу једнако, или једног рода пригласило, н. п. *војака, тежка; голубови, уготови; одабрани, рукавици*. Овамо спадају сликови, у којима су по две речи једносложне, н. п. *на тѣ, за тѣ*.

б) Средње добри.

1. По начину овде реченом речи у слик постављене ако нису једнаког пригласила, онда су средње добри сликови, н. п. *крило, мило; глава, слава*.

2. Речи у којима се нешто сувише, или друго које писме чује, али једва се сназити може, ради мекости, или подобогласности своје, н. п. *ружом, душом; пољу, коју*.

3. Речи једногласне једанпут у многим стиховима постављене могу међу добрима за средње добре пропустити се.

в) Недобри или нечисти.

65

1. Ако се речи тројесложне или вишесложне просте или сложене у женске сликове поставе неимајући на предпоследњем слогу пристојно пригласило, то такове дају трећег реда сликове женске, који нису добри.

2. Ако се два самогласника налазе у слику, или између њи штогађ ушима противно чује се, н. п. *лице, срдце*.

III род сликова дјетињи.

а) Добри.

Слик дјетињи у лиричким пјеснама и сличноречности ређе се поставља, кадшто стои самоставан, ретко се односи сликом своим к другом пораздалеко од њега стојећему слику. Са женским сликовима како ни с мужеским несликују се, него сами за себе; *pueri puerilia trasant*, осим особите какве редности, или арије ради. Просте тројесложне, или вишесложне просте и сложене, ако на трећем од краја слогу једнако имају пригласило, дају првога реда сликове, то јест добре.

б. и в.

66

Из оног, што је горе споменуто, може се дознати, како ови сликови бивају средње добри и како недобри.

П О Г Л А В А К VI.

О СЛОБОДНОСТИ ВЕЗАНОГ СПИСА.

Што се разумјева под именом слободности везаног списа, или стихотворства?

Под именом слободе Стихотворца разумјевају се образи или начини неки говорења, по којима се Стихотворцу од правила Пјесменице мало одетушити прашта. Често је Стихотворац условиан од обштег правила Пјесменице одетушити мало, и то се њему на дару одбија. Овакови допуштени говорења образи у наши Стихотворца видити се могу.

1° *Скратња.*

Бива онда, кад Стихотворац писме које у речи изостави; ово може бити или на крају речи, н. п. *как'*, *бит'*, *зат'*, на мјесто: *како*, *бити*, *знати*; и то често бива. Или у среди речи, које се рједко случава, н. п. *то'љко*, *всл'ко*, *мо'м*, на мјесто: *толико*, *велико*, *мојему*. Или у почетку речи, н. п. *'намо*, *'вако*, на мјесто: *онамо*, *овако*. Залуду Стихотворцу неки приговарају, и веле, да је онда реч у главу усјечена, и да то неваља. Србски језик има речви е почетка скраћени, које се и у невезаном спису кадшто употребљавају; колико више у везаном спису може то бити донуштено.

2° *Продужња.*

Продужња бива, кад се које писме речи додаде, н. п. *њиме*, *нојзи*, *саде*, *садан*, *садекан*, на мјесто: *њим*, *ној*, *сад*. Но у овом Стихотворац нека не прелази мјеру: нове пвгди ни у којем Славенски језика Дијалекту нечувене додатке нека не додаје, и штедљиво нека у том постуша.

3° *Преметња.*

Преметња бива, кад се која реч на мјесто у невезаном спису, и ⁶⁸ у обичном| говору са свим необично постави, н. п. *Царској у иалати*, на мјесто: *У царској иалати*; *Тјела за повијање*, на мјесто: *За повијање тјела*. Ево приклад:

Камо благо које скупн
Лаком, трудом и страхом?
Од смрти се не откупн:
Задовољан је с' прахом.
Два три лакта земљице
И четири дасчице
Јоште беза неколико
Тјела за повијање:
Благо му је свеколико
Кућа и пребивање.

Катавчић.

Његово на проишење. Србског језика на глаголању; на мјесто што би рећи требало: *На његово проишење. На глаголању Србског језика*. Ова и овим подобра говорења виде се језику Србском праве потребе, који се изван везаног списа чувати ваља. — У везаном спису гдјегдје пужде неке ради постављено пропустити се може.

69

4° *Премјена.*

Овај образац бива, кад Стихотворац услован дугачки слог на мјесто кратког, или кратки на мјесто дугачког употреби, и то красоте неке ради у изговору, које би иначе нестало: н. п. у горе постављеном: *И четири*; овде слог *че* јест кратким постављен.

5° *Вежба.*

Често се случу, да Стихотворац реч коју свеже с другом свред или остраг, или са обе стране: у којем случају пригласило или се из-

мјени, или друго добије мјесто, и тако учини се, као да би једна реч била. Такове спред додатљиве речи јесу понајвише предлози: а остраг прилепљиве речи јесу: *ме, те, се, ми, му, га*, и т. д., које и у простом говорењу обично јест.

У горе постављеном прикладу може се видити, да је Стихотворац ове речи *од смрти се* по овом образку у једно свезао, тако да се сматра, како да је реч једна *од смрти се небожђий — Камбъ благо којѣ скдйи*.

Сваки овај образак које ређе, које честће допуштен и употребљен ⁷⁰ по његово вређа списе. Што се мање такови налази, и што ређе Стихотворац ту слободу своју употребљава, то је чистије и пријатније дјело.

II. Д Ј Е Л.

[71]

ПЈЕСМЕ, ҚОЈЕ ИЗ ЊЕМАЧКОГ ЈЕЗИҚА ПРЕВЕДЕНЕ, ҚОЈЕ СТАВЉЕНЕ, И ҚОЛИҚО СЕ ЗА САД ДАМО, ПО ГОРЕ НАЗНАЧЕНИМ СЛОГОМЈЕРЈА ПРАВИЛИМА УРЕЂЕНЕ.

1. МИЛА, КОЈУ ЈА МИСЛИМ. (По Биргеру.)

Како ми се мила смије!
Каква красност на њој није!
Каж'те моја уста јасно,
Тко то створи чудо красно?
Које стопут срдце моје
Узме так', да није своје! —

Плаве очи тко просјаја,
Као земљу красног раја?
Кој' над земљу и над море
Свјетло небо простре горе,
Тај к'о земљу красног раја
Плаве очи њој просјаја.

Чије дјело јест то било
Бјелог лица руменило?
Оног, кој' у л'епо цвјеће
Красност сваке боје меће,
Оног, дјело јест то било
Бјелог лица руменило.

72

А тко створи цурцуруста
Слађа јошт од медног муста?
Кој' на цвјеће даје росе,
Да нам пчеле сласти носе,
Тај њој створи цурцуруста
Слађа и од медног муста.

Тко низ раме русу косу
 Сладкољубно милој просу?
 Онај, кој' у врућој азји
 Твори, да се вију класи,
 Тај низ раме русу косу
 Сладкољубно милој просу.

Тко ли медни вој глас даде,
 Којим пјеват' сладко знаде?
 Онај, од ког славуј, шева.
 Глас свој има, сладко пјева.
 Онај, медни вој глас даде,
 Којим пјеват' сладко знаде.

73

Тко то милој сладке прси
 Дјено сведе, и украси?
 Онај, од ког лабуд прима
 Свод у прси' пернатима,
 Онај милој сладке груди
 Сладко сведе и улуди.

Чија мудра створи рука,
 Да је мила красна струка?
 Ким се свака красност твори,
 Себе вице танки бори,
 Оног мудра створи рука,
 Да је мила красна струка.

А тко милој духа тога
 Даде тако прекроткога?
 Тко би други, него слава,
 И духова свију глава?
 Онај милој духа тога
 Даде тако прекроткога.

Мудрост твоју Творче славим,
 Хвалим милост срдцем правим;
 Јер свим, твари дао што си,
 Тим ме образ твој заноси! —
 Славна творче мудрост твоја!
 Хвална милост јест без броја.

74

Ал' за ког се мила смије?
 Красност њена ком' се вије?
 Боже мили и пресвети!
 Не б' жално сад умрети,
 Ако с' за ме та не смије
 И суђена мени није.

2. Н А П Ч Е Л Е.

(По тому истому.)

Пчелице мале!	Селно тек цвјеће
Би ли ви знале?	Поси прољеће:
Гди ћете пити	Али ни зима
Много добити	Цвјет неотима
Сладнице!	Анчици.

Слушајте мило,	Сласти су скоре
Гди се обилно	Цвјета у Флоре
Више пег' овди	Ал' је у Ане
Красне находи	Ток непрестанне
Меднице!	Меднице.

С хиљаде травки	Само на ово
Сисате сладки	Слушајте слово!
Мед непреривно	Будете л' ит'и,
Красите дивно	С цурпура шти
Кошнице. —	Сладницу.

75 Хиљадом сласти	Један пољубак
Могу вас пасти	Даде ми на знак,
Анчице једне	Как' ту овака
Богатомедне	Превара лажа
Устнице.	Пчелице!

76

Чувајте крила,
 Как' су вам мила!
 Огањ је жарки
 Тај мед пресладки
 Анчице.

3. МОЈОЈ ДЈЕЦИ НА МАЈАЛЕС.

Бено ти је погледати
 У прољеће Божји дар.
 Када земља наша мати
 Плодоноси прима жар!
 Онда расте, онда цвјета,
 Зелени краси сва дрвета.
 Весели се свака твар! —

Гди год' видни птицу коју,
 Богодани чујеш глас.
 Којим пјева дјесму своју.
 Услађује њоме нас:
 Слушајућег' сласти ове
 Сваког тајно њешто зове.
 Дај! уживај који час!

77

Сад сва младеж дап светчани
 Једва чека, зове хај!
 Красни воздух богодани
 Лено време мјесећ Мај!
 Пак па коли или пјешке,
 Ако пејма сметње тежке
 Иде у в'рт ил' у гај.

И ми, друзи, сада гди смо,
 Какви ово овде рај?
 Училиште остависмо,
 Пак смо дошли сви у гај:
 Да се скупа веселимо,
 Данас овде почастимо,
 Празник нама даде Мај!

Ту закона јест Наставник,
 С Учитељем води нас:
 Данас с нама славе празник,
 И весеља дјеле час:
 Сви весели дакле стојмо,
 Цјесму нову сад сви појмо,
 Сви весеља дајмо глас!

Многољетност Инспектору
 Милостиви Боже дај!
 Мјестном нашем Директору
 Срећу дават' непрестај!
 Милом нашем Учитељу
 Њему даруј, у весељу
 Многољетно видит' Мај! —

78

4. ПОЗИВАЊЕ ПРОЉЕЋА.

(Из Њемачког календара превод.)

Гди, о весно преумилна!
 Гди нам оста дуго так'?
 Сваког жеља мори силна,
 Да већ дођеш чека сваќ.

Вјесно распе љута зима
 На твој пољу шатор свој,
 Мислећ', скоро да не има
 Оставити предјел твој.

Љуто счепа гњева руком
 На озеблој води лед,
 Треска она силом хуком
 Њим о крјешки насна ред.

Баш к'о страшно разјарени
Двјом борбом смушени лав.
Кад се прошле, љуто цјени,
Страх, погубел дине сав.

Тако стоја зима љута,
Просу свуда студен сијег.
Рјека цичом сврнув е пута,
Разваљива насна брег.

79

Пустош ову, весно мила!
Коју справи зиме гроз,
Јоште ниси увидила,
Како пробн свашто скроз!

Не чује ли, зимо, змају!
Грозност твоја марве рик?
Не чујеш ли, гди свуд дају
Свој невинна дјеца крик? —

Мила весно, већ не косни,
Не заостај дуже нам!
Ходи! смјех твој дуоносни
Грозност њену свлада сам.

Ил' зар и ти ње се боши?
Те ти вежне стопе знак
Метнут' на ту земљу стоиш.
Којој она сатре знак.

Ал' ти идеш, и већ к'ни,
Да отиђе даје знак:
Мрмља! — неће да уступи —
Нег' оклева вучућ' крак.

Метни само милу ногу
На отрављен поља skut!
Мигви, и већ рјеке могу
Свој с весељем тећи пут.

80

Оним трагом, гди је била
Распрострла зима гроз, —
Пружит' хоће своја крила
Љепи цвјетци одма скроз.

Забављај се, прамалеће,
И на нашем пољу стој!
Кад ти код нас красиш цвјеће
Губи зима спомен свој,

Али кад се она врати,
Грозном стужом носие нас :
О ! повти помоћ дати,
Скоро почуј ти наш глас ! —

5. ПРИРОДЕ ПРАВО.
(По Биргеру просто).

81 Ходи к мени голубице !
Ти прекрасни љубве цвјет,
Да загрлим твоје лице.
С тобом мила голубице
Да уживам овај свјет ! —
И од воћа и од рода
На потребу и на сласт,
Узабрати имам власт :
Што на земљи сладка плода,
Право имам свашто наст'.

Бјелорунно мило стадо
Вуцу даје, млеко, лој :
Воли, коњи, старо, младо :
Воља Божја да све радо
Врат преклоња мени свој.
Сладко грозђе, лјени цвјетак,
Ситни пчела сладки мед,
За прекрасном дјевом глед.
Ни у чему имам петак,
Све ми служи то на свед.

Када славуј птица поје,
Љубки њејзин слуша глас :
Право има срдце моје
За умалит' мисли своје
Сладит' себе сваки час.
Зашто дакле твоје лице
Љубит' да не имам власт
Срдцу мојем једну сласт !
Кад без тебе милотице
Морам у гроб тјелом наст' ?

82 Ходи дакле, јагње моје,
Срдца твога ја сам роб :
Дај ти мени срдце твоје
И одеси бреме моје,
Да не паднем ја у гроб.
Срдце ми је љубосилно,
Ти не двои, него знај,

Ја ти дајем сво нај ;
 Виће тоби, знам, умилно.
 Зато твоје мени дај ! —

6. П И А Н А Ч К А.
 (По тому истом.)

Ја сам себе заклео
 Под чепом умрети ;
 Тек мог' виша баш неће
 Насљедник узети.
 Са мном и каш последњу
 У гроб ћу однети ;
 И мој бокал разбити
 На хиљаде црепи.

Сваки човек особне
 Има славе своје :
 Мени иде од руке
 Лит' у грло моје.
 Пиће, јело, то чини,
 Да ми ноге стоје ;
 Пића нека ми траје
 Док је главе моје.

Ја сам слаб баш к'о жена,
 Од жене јошт горји.
 Док ме год глад и трезност
 Све једнако морп ;
 И најмање дјетенце
 Прстом ме обори :
 Риса свладам, тек кад ми
 Груд сва вином горн.

Чисто вино јест олај
 За свјетилник ума,
 Диже духа у небо
 Од силног разума ;
 Умног, мудрог сва цде
 Из пуног подрума :
 Онда пијем и играм,
 Кад ми глава љума.

Ја сам гладан и трезан
 Без никакве владе,
 Док се мили мој трбу
 Пун бачн не накладе.

84

Ал' кад Бахус¹⁾ у главу
Сву крјепост ми даде,
Онда језик мој страшне
Све језике знаде.

Док сам гладан и трезан,
Мој језик све мута,
Ћласт у руку и ногу,
На обадва бута.
Кад се мили мој трбу
Пун вина нагута:
Философи, Јуристе,
Нек' се клоне с пута! —

Зато сам се заклео
Под чепом умрети,
Са мном и кап последњу
У гроб ћу однети,
Нек ме Бахус по смрти
Крчмарем посвети! —
Пијанице, спаси Бог!
Спаси Бог! те у бок, г. г. г. etc.
Пијанице Спаси Бог!
Недај им умрети.

85

7. НА КЊИЖИЦУ ЗА НОВОЉЕТНИ ДАР.

Дјечници младој	Воду не гацам,	
Играј' се радој	Мреже не бацам,	
Рад сам да знадем	Да им ја овим	
Какву да дадем	Малу уловим	
		Рибциу.

86

Дјетепце младо	Врт ја не градим,	
Знам да све радо	Цвјеће не садим:	
Мало што прима,	Пит' је прол'ећа,	
Тиме да има	Да им дам цвјећа	
		Китциу.

Птичар ја писам,	Ха! знам сад што ћу,	
Дјеци да би сам	Писати хоћу	
Ловом у пољу	Дјеци малену,	
Добно коју	Лјепу, шарену	
		Књижциу.

¹⁾ Вино.

8. С Л А В А Љ У Б В Е.¹⁾
(По Биргеру.)

I. Предјев.

Сутра љуби, што до саде
Љубве јоште незна слад!
А што љубве радост знаде,
Љуби сутра к'о до сад!

С милољубним, сладким појом
Пробуди се весне сок;
Гле! как' мила мисљу својом
Пове сласти даје ток!
Златан долом и брежуљци
Плавозлаткаст вије плод;
Благочувства даје крилци
Тихог вјетра пред њим ход.
А облака за њим редак
Појећ' селни трава шар.
Сладност, рану и напредак,
Свакој твари даје дар.

87

Сутра љуби, што до саде
Љубве јоште незна слад!
А што љубве радост знаде,
Љуби сутра к'о до сад!

Ово љубов и узљубност
Сдваја божја благодет.
Штеди џену сластоцунност
Љубов, док не присије цвјет.
Што на земљи и воздуху
Дух живота дише дан,
Кроз мирисну травоводу
Желећ' губи мира стан.
Сама чезност ладна прије
И умрла прима жар,
Кад се иунак сам развије
Лепчуј лица каже шар. —

Сутра љуби што до саде
Љубве јоште незна слад!
А што љубве радост знаде,
Љуби сутра к'о до сад!

88

Већма сјајан, румен, златан,
Обасјава сутра зрак,

¹⁾ Неразумителност њеку ове пјесме причињавају нагађивања Митологическа и Стихотворства образци.

Него прва свјетлост кадан'
 Воздух е' земљом слави брак:
 Кад супругом обкрљена
 Прими цвјеће и сав сок,
 И кад травња прва сјена
 Красни чеда чува бок.

Сутра љуби, што до саде
 Љубве јоште незна слад!
 А што љубве радост знаде,
 Љуби сутра к'о до сад!

Сред високог оног зрака
 Из њедара морски здрав
 Изви тихо Циррианка
 Красни уда свој састав.
 Мислећ': какво чудо буде
 Божји пос'о пјеном дан?
 Небо, земља с морем свуде
 Милољубни сања сап.
 Кад у себе свитој млино
 Бисершкољка бјаше стај¹⁾
 Талас њија љубосиљно
 Њу на морја цвјетокрај.

Сутра љуби, што до саде
 Љубве јоште незна слад!
 А што љубве радост знаде,
 Љуби сутра к'о до сад!

И. С в е т о п о ј .

Дај сваки на дан љубве часни
 Сваки егласуј пој за вјек!
 Сводна лиро, дај глас јасни!
 Дај отзиве стјенам' јек! —
 Сутра возе голубови
 Њу у гаја самосад:
 Гди највишији уготови
 За храм себи његов рад.
 Сутра сједи ту на столу
 Царства жезал сјаће свуд:
 Сваком казне, дара спољу
 Кротким правом даће суд.

Сутра љуби, што до саде
 Љубве јоште незна слад!
 А што љубве радост знаде,
 Љуби сутра к'о до сад!

¹⁾ Стај или стаја.

Дај! сви крас'те престол њојзи,
 Гласосложност сваки дај! —
 Њоме цвјетородна што си
 Цвјетокрасност Цвјето ткај.
 Лије твоје, кој'гоћ знаду
 Красна лица цвјет и шар!
 Славу дању нека даду,
 Шарокрасност дај на дар!

Сутра љуби, што до саде
 Љубве јоште незна слад!
 А што љубве радост знаде,
 Љуби сутра к'о до сад!

С Грацима одабрани
 Иде синчић њејзин го,
 Сви свечано руковани
 Сви обкол'мо њејзин сто!
 Луг и поље што имаде,
 Све су Нимфе зване там'.
 Орејаде и Најаде
 Њејзин хоће красит' храм.
 Љубоноуно њом позвата
 Дужност чини свака груд,
 С преклонењем свога врата
 Клечећ' царски чека суд.

91

Сутра љуби, што до саде
 Љубве јоште незна слад!
 А што љубве радост знаде,
 Љуби сутра к'о до сад!

Већ на празник амо мирно
 Јатом грцу Нимфе све:
 Амор поздрав даје мило;
 Ал' га гости клоне се.
 Нимфе! што вам тул' стра даде?
 Нут'! што Амор чини нут'!
 Оружје му с плѣћа спаде,
 С миром он свој ходи пут.
 Данас њему закон вели,
 Ког испунит' има суд:
 „Срдце које не устрјели
 Према голу каже груд.“
 Али бјелим тјела нага
 Красит' свака га се бој!
 Безоружна оружа га
 Сав прекрасни облик свој.

Сутра љуби, што до саде
Љубве јоште незна слад!
А што љубве радост знаде,
Љуби сутра к'о до сад!

Нимфе, к'о ти чисте правом,
Ти о чиста Делна!
С молбом шаље и поздравом
Венус-Аматузна:
Свечан гај наш сутра
Неоскверни крв ни бој.
Лова твога буну и стрџа
Дубравником дават' стој!
Она би ти дошла сама
Да те моли за тај вред:
Ал' ју страши од твог храма
Велпчества твога глед.
Бјежи одма првом зором!
Венус-Аматузна
Нек' ту хода с' своим хором:
Бјеж' о чиста Делна!

Сутра љуби, што до саде
Љубве јоште незна слад!
А што љубве радост знаде,
Љуби сутра к'о до сад!

Срдиу би јој драго било
Зват' и тебе на дан сад,
Да се љубве шали мило
Оштра дјево¹⁾ дајеш кад:
Ил' да имаш радост праву
Три ној свете ноћи бар
Афродите слушат' славу
Срећни срдца благодар.
Ил' да строгост теб' не смета
Гледат' пре колокруг:
Гди под китом љубоцвјета
Одмара се љубодруг. —
Јер јунак је, кој' код Инда
Горд на парду води рат;
Церес, јошт' и бог од Пинда,
Пријатељски њом позват.

¹⁾ Она је (Диана) тако љута била, да је Актеона, што ју је изненада у куцјели году видно, претворила у јелена. Тако вели Овидиус:

*Dat sparso capiti vivacis cornua cervi,
Nec nisi finitá per plurima vulnera vitá
Ira phætratae fertur satiata Dianae.*

Ovid. Metamorph. L. III. 250.

Сутра љуби, што до саде
 Љубве јоште незна слад!
 А што љубве радост знаде,
 Љуби сутра к'о до сад!

III. С л а в о п о ј .

94

Нут, већ светчап дан се ближи:
 Дај свак почни славозвек!
 Света лиро глас твој дижи!
 Дај одзиве стјенам' јек! —
 Љубве дишљај проницава
 Чак у ведре неба двор:
 Гдогођ која живи глава
 Штогођ свјета држи тор:
 Вјерно вије он и рани
 Овај чудни спле жар,
 Који род и плодство брани,
 Производећ' нову твар.

Сутра љуби, што до саде
 Љубве јоште незна слад!
 А што љубве радост знаде,
 Љуби сутра к'о до сад!

К'о невјеста сватбни дава
 Њом се дичи поља ред.
 Цвјета свака воћна грана,
 Бисер нејма лјешни глед.
 Јутрај, звонце, некрпичца.
 Скерлетина, лјени жљак,
 Шафран златни стабаљца
 Свуда красе поља зрак.
 Развија се из свог струка
 Лепо лале оокруг:
 Али лјешне њена рука
 Твој украси ружо струк.
 Нежном њеном трнораном
 Твоју црвен доби врт;
 Њој захвали дуом даном
 Адонца жалећ' см'рт.

95

Сутра љуби, што до саде
 Љубве јоште незна слад!
 А што љубве радост знаде,
 Љуби сутра к'о до сад!

Та избави род Анхизу,
 Кад обузе пламен дом:
 Та од бједа стојут близу

Што измаче огњу том.
 Та од Троје чак далеко
 Сину стече жену, дом.
 Рен свети појас реко,
 У сну Марс однаса њом.¹⁾
 Љубосвезом мир, спасење
 Укротивши Кива моћ,
 Ромуловцем утјешење
 Она даде љубве ноћ. —
 Риме! твоји сви јунаци
 Чудан свем' породу број:
 Твоји мудри славни старци
 Од ње род имаду свој.

96

Сутра љуби, што до саде
 Љубве јоште незна слад!
 А што љубве радост знаде,
 Љуби сутра к'о до сад!

Сад зазвечи мајоноју
 Цитерни славојек!
 Дол, брежуљак радост своју,
 Шуме, поља дају звек.
 Чуј! од стада глас весела
 С оне паше кликти њој!
 Љубко зупи посред зеља
 Ситни пчѐла хитлен рој.
 Виком кућна живад виче
 Њој захвалу сваки час,
 Њу све птице појем диче
 Дајућ' њојзи сладки глас.
 Славуј звижди преумилно
 Усред тонолика чак;
 Љубов звечи из њег' силно,
 Туге ово није знак.
 С ума сметну већ одкада
 Што од краља²⁾ страда тај;
 Слађе њему прси сада
 Љубов диже и мил' Мај.

97

Сутра љуби, што до саде
 Љубве јоште незна слад!
 А што љубве радост знаде,
 Љуби сутра к'о до сад!

¹⁾ Ovid. Metamorph. lib. 10. fab. ult.

²⁾ Пунавац разумјева се. Ovid. Metamorph. Lib. 6.

Цјевци јатом роду цјене¹⁾
 Шире славу округ.
 Зар не гласи весна мене?
 Нећу л' бити њнов друг?
 Зар не уста јошт' у соку
 К поју љубве моја груд?
 Ил' увенут' вјенци могу,
 Што ми сплете Феба труд?
 Учех' мене Феб утрућен
 Уз'о б' глас од лире мој:
 Кад би Мајом непробућен
 Не д'о љубви славопој.
 Нут', о поју, кад у гушти
 Славуј справи ложе њој,
 Одма првог дана пусти,
 Нек' се чује гласак твој!

Сутра љуби и пр.

М. . . . а dd. 10. Aug. 1810.

98

9. О ПОГРЕБУ МИТРА ПОПОВИЋА,

калфе трговачког родом из Мохача, 1810.

С тебе мајке многе, О ти смртни мачу! Ладне грле ноге, Сузе роне, плачу. —	И сад носи бригу, Да прослави име: Започело књигу: А ти у гроб њиме! —
---	---

Јер им многа чеда Нег' што мисле брже, Непазећи реда У гроб ладан врже. —	Друга чедо драго На занату гледи, Цјело своје благо Све за њега штеди.
--	---

Мати свога сивка Већ се спрема браку, А ти њој јединка Спратиш тек у раку. —	Благо! вели, мајци! Знаде рукодјеље, Сад ће сватбе данци Бити, и весеље.
---	---

⁹⁹ Мајка чедо своје Књиге учит' даде, Оно истом што је Дошло, да њ знаде,	Готова је млада, Браћа, сестре, скачу; Ал' ти изненада Дођеш, смртни мачу! —
---	---

¹⁾ Роду цјене или Цјенородној или из цјене рођеној. или Афродити, све то значи колико Венери.

Скоро њином свему
Справни крај весељу:
Јер у земљу њему
Даје гроб постељу. —

Ког на трговину
Мила мати даде:
Ал' да оп премину,
Јошт' до сад незнаде.

100 Трећа трговини
Милог сина даде.
Благо јој се чини,
Калфом већ постаде;

Ево појећ' *Свягъйй*
Другови га ирате:
Гди си тужна мати?
Да му видни свате! —

Она Бога моли,
Сад ће видит' свате.
Ево — ! главом голи —
Њега у гроб ирате! —

Дај! понеси цвјеће,
Кити чедо своје:
Јер га више неће
Видит' око твоје.

101

Што ће да сведочи
Мени чије слово?
Када моје очи
Данас виде ово.

Већ смо гробља близу,
Тужна за њим мамо!
Црну носећ' ризу
Ходи скоро амо! —

Како с овог' свјета
Поповића Митра,
Дваест другог љета
Смрт похити хитра,

Ево га покрива
Земља, ах зарана:
Ту он да почива
Чак до страшног дана.

10. Ц В Ј Е Ћ Е.

(По Шрајберу).

Ја у топлом мајке крилу
Прођо грозне зиме власт;
Сад топлина ме на милу
Прамаљетцу зове сласт.

Врела дају шуштећ' свуде
Нов живота мени сок:
Птице мене појем буде,
Вјетрић љуља млади бок.

102

Мати, мене да обуче,
Тка стошарно зубун мој.
Да ми справи сјајне луче,
Рана роса служи њој.

Дуу сипам мјеште иња
Ведри простор пуним њом:
Стотме млади животиња
Сладе се у морју том.

А кад присије љута зима,
 Да ме мучи стужом злом:
 Онда мила мати прима
 Мене опет у свој дом.

II. НАДЕЖДА.

(По Биргеру).

<p>О премила вило!
Коју Бог сам собом
С' неба људма посла;
Да се тјеше тобом!</p>	<p>Ти страх погибели
Гонии од војака!
Ти у бједној суши
Тјешии нам тежака!</p>	104
<p>Красна јутросвјетла
Румени те боја:
Медом красноречја
Капљу уста твоја. —</p>	<p>Ти, по вјетру, кшии,
Сунца сјању, роси,
Предсказујеш, да му
Плодност усјев носи.</p>	
<p>103 Почуј, о надеждо!
Почуј, молбу моју:
Срдце ми се диже
К' твојем славопоју.</p>	<p>Из твог витог крила
Тужву с' балзам лије,
Малаксану срдцу
Љубки вјетрић вије.</p>	
<p>Ово горећ' жели,
Да ти хвалу шври:
Милостиво уво
Пригни к мојој лпри! —</p>	<p>Увецито дшиљај
Твој подиже снагом:
Мртволадне соке
Оживљаваш влагом.</p>	
<p>Кад побјеже светост
Од нас, куд? не знамо:
Онда Бог свеблаг
Посла тебе амо.</p>	<p>Ти и болном смртне
Муке малиш силу,
Дајећ' другог свјета
Славе мисал милу.</p>	
<p>Да несрећу малиш,
Злу скраћиваш владе:
Радост да донесеш,
Које нам нестале.</p>	<p>Сном му показујеш
На последњем крају;
Да он сласти чашу
Пије већ у рају. —</p>	
<p>Зато покој тихи
Вјечно тебе прати,
Ког' у злој незгоди
Итиш трудну дати.</p>	<p>На дну тамне куле
Роб убоги чује,
Гди му глас твој, оков
Сметнут' пророкује!</p>	105
<p>Пре нег' очајност
Њиме преовлада,
Храбрећ' утјешаваш,
Да се добро нада.</p>	<p>Ти на морју синем
Лакшаш весла бreme,
Плаватељу кажеш:
Биће добро време.</p>	

О премила вило!
И у очајности
Кликтећ' глас твој Тужна
Умирењем гости!

Тобом он од бједе
Сад умакне јадне,
Смртоносна чаша
С уста њему снадне! —

Ах! Презрена љубов
Путовања штаку
Преломивши, рано
Копала би раку.

Ал' јој пресавано
Дизајући чело
Велиш, благу ведру
Да се нада смјело.

106 То зна срце моје
Да је већ од давна
Туге моје мјера
Била цуноравна.

Већ се наитит' преста,
Очи већ затвори;
Ал' твој умиљати
Глас ме диже гори. —

„Та ваљ' да последња
Тече сџза твоји,
Скоро мож' бит' да ће
Вежни уздис који

Пригнут' тврдосрдну
Осјетљивом бити
И узљубљем тебе
Срећна учинити.

Ако л' овог свјета
Камен срце њено
Пригнути се неда
Бити заљублено,

Тко ти брани о том
Мило помислити,
Да ће бар у рају
Суђена ти бити?

Кад красота дивна
Без земаљске мане
И премисли углед
Лица твог огране;

107

Кад, к'о ангел, душа
Твоја се украси
И с небесном харфом
Љубко глас узгласи,

Онда празне прси
Милост ће напасти,
Или покајање
Цуне љубве сласти:

„Љубов тебе чека
У едема ладку.“¹⁾
Суздрж', о Надеждо!
Мисал ову сладку! —

12. С М И Љ К А.

(Из Вајса).

1.

Лена ружа јест и крпн,
Док јошт у пролеће
Недотањут цвјетак њин
Лучом росном треће!
Ал је јоште лепши цвјет
Смиљке струк, ког чиста

108

1) Едем значи рај.

Љубов краси како свјет ;
 Блажен, ком тај блиста ! —

2.

Тих је дољњак, умилан
 Дол се с пољем смије,
 Кад на Флорин свечан дав
 Тихо цвјетке вије ;
 Ал за тишје држим ја
 Смиљке глас и речи,
 Уво сласт и срце зна ;
 Блажен, ком' тај звечи.

3.

Сладак јест из грозђа цјед,
 Кад су зреле бобе :
 Сладак ситни пчела мед,
 Ког по цвјећу робе ;
 Ал је слађи Смиљкин час,
 Ког та љубећ' губи,
 Да не види нитко пас :
 Блажен, ког та љуби ! —

13 ХВАЛА ФАНТАЗИИ.

109

(По Виншеру).

Теби хвалу плести
 Ја сам наурио,
 Благодатна ! многим
 Страшна Фантазио !

Знам ја, да у људма
 Ти зажежеш ватру,
 Којом многи уми
 Сасвим себе затру.

Достојна си кадкад,
 Чест да ти се вииси,
 Али често тога
 Ти заслужна ниси.

Јоште Сипсатељи
 Кад се њом зажежу,
 Цјели предјел вуче
 Дим у своју мрежу,

110

Знам ја преужасна
 Позоришта многа
 Учињена мигом
 Повелења твога.

Који многог духа
 Ил' сасвим задави.
 Ил' остави барем
 Буну злу у глави.

Познате су мени
 Баш по доброј мјери
 Раскош и бјеснота.
 Две зле твоје кћери.

Знам, да ти зададеш
 Ужас многој души.
 Који, ако сасвим
 Њу баш не угуши.

Барем силу њену
Осапати здраво,
Да нит' може мислит',
Нити творит' право.

Ал' и дари твоји,
Којим' слаб и снажни
Блажи себе често,
Јесу велеважни! —

Теби хвала буди
На угодним' сними;
Што нас и без воље
Снеће блажиш њима.

111 Тебе ваља срести
Хвалом јоште бољом;
Што се сном најави
Забављамо вољом.

Ти живота срећном
Дану множиш радост!
Тв несрећном дајеш
Несућену сладост.

Тв два свелекарства
Справљаш јошт' гдиному,
Злма судбинама
Обременитому!

То јест *теријеливост*
И *надежду* благу;
Да подноси лакше
Зле несреће снагу.

Тв у њедру примиш
Гдјеког душом болног,
Кога и надежда
Остави невољног.

Тв се лечбом твојом
Стараш здравље дати,
Или барем њешто
Бол му олакшати.

112 Ти! о Фантазно,
Имаш моћ толику,
Произвести вѣде
Страшне раскошнику:

Да му у ужштку
Весма наглу ногу
Мудре штедљивости
Уздом спети могу.

А живота трјдну
Бодрост могу дати;
Да не мисли, како
Живот свој да скрати.

Ти не идеш само
Ћ силним у палате;
Трула колебица,
И та знаде за те! —

Ти љубимце береш
Силне, Кнезе, Царе:
Но и многим сужњу
Дајеш твоје даре.

Буди ми, о добра!
Свагда милостива.
Дај, да дух мој љубко
Так' занешен бива,

Да је к добротворству
Ходит' мени мило;
Макар и по трњу
Путовање било.

113

Лади срдце моје,
Када страстма гори! —
Жари у њем' жељу,
Када добро твори!

Гони црножучје
Из мог срдца силом,
Кад се супротиви
То весељу милом. —

Буди срдчаности
Подпор у несрећи,
Када та у бједи
Овој јест подлећи!

А у срећи подпор
Буди мени вјерав.
Да у њози свагда
Будем ја умјерав.

Дај, да држим мало
 За пмућност многу,
 Кад, што имам, више
 Смвожит' ја немогу.

Ти ме барем дању
 К'о и ноћу снима
 Свагда обмањивај
 Благоугоднима.

114 И кад нисам кадар
 Достат' које благо,
 Дај, да тога свагда
 Лишавам се драго.

Нека сан мој љубком
 Подоби се бдењу,
 Бдење моје барем
 Милољубком спењу.

Ти надежди мојој
 Граве дај зелене,
 Да ми терпјеливост
 Са свим не увене.

Недај мојем уму
 Блудит' чак по бездни
 Врѣдни љубопитства
 Или бесполезни.

Ако Божјом судбом
 Нисам збиља штастан,
 А ти, о прехитра!
 Начин имаш властан;

У испиту правде
 Чувај, да не иде
 Трагом људи, који
 Мисле, да све виде.

115

Недај мени с њима
 Гледат' на далеко,
 Да не кратковидност
 Од њи будем стек'о.

Р А З М Ј Е Р А

Сличноредака у предположенима лирическим пјеснама.

У 1^{ој}.

- - - - -

У 2^{ој} и 7^{ој}.

- - - - -
 - - - - -
 - - - - -
 - - - - -
 - - - - -

У 3^{ој} и 4^{ој} и 10^{ој}.

- - - - -
 - - - - -

У 5^{ој}.

- - - - -
 - - - - -

116

- - - - -
 - - - - -
 - - - - -
 - - - - -
 - - - - -
 - - - - -
 - - - - -
 - - - - -
 - - - - -

У 6^{ој}.

- - - - - | - - - - -

У 8^{ој}.

- - - - -
 - - - - -

У 9^{ој}.

- - - - -
 - - - - -

У 11^{ој} и 13^{ој}.

- - - - - | - - - - -

У 12^{ој}.

- - - - -
 - - - - -

ПОСЛОВЈЕ ЧИТАТЕЉУ.

117

Лагко се могу надати томе, да ће ми читатељ који приговорити оно Евангелско: Врачу, исцјели се сам! Ти овде постављаш нека правила, и по њима дјелаш којекакве стихове, изискујући, да и други цјеснописци обдржавају та правила, која ти сам престунаш: Врачу, исцјели се сам! — Или овај човек зна, и може обдржавати собом постављена правила, или незна и неможе: ако зна, и може, зашто њ не обдржава; ако незна и неможе, зашто њ намеће другима?

Одговорити на то занста би требало, и то баш пообширно, кад самим натписом ове књижице, и предсловјем не би се подавао њеки на то изговор. Но да та постављена правила обдржавати се могу, о том немам сумње, али припознајем, да она потребују исправљења. Само сачувај Боже! да се не нађе читатељ тако фантаста сулуд, који би друге увјеравао, да све, што је у овој књижици написано, неваља ништа, нити вреди једне цотуре.

Ја благоразумном читатељу могу смјело казати подобно С. отцу ¹¹⁸ Августину: Тако сам сердчан, да не само благоразумног читатеља, него и простодушног исправитеља желим. Али како што нисам рад имати мога читатеља одданог мени, тако нисам рад, да мој исправитељ оддан буде

себи. Како што кажем ономе: немој моје писање држати за свету истину, и правилима овде постављенима служити као Логическимa истинoосновима; него Логическој и Естетическој исправности вјеруј, у овоме пак овде постављеном, ако Логикa и Естетикa сходно што ненађеш, немој тврдо држати. Тако велим овоме: немој ти моје писмо по твојој самој мисли, него по Логикa, Естетикa, и здравом разуму исправљати. Ако што у њему нађеш за истинито, оно суштествовањем није моје, али разумјевањем и употребом нека и твоје буде и моје: ако ли пак што нађеш безпутно, то погрјешком нека буде моје; али чувајући се од тога, нека буде ни моје ни твоје. И тако да тежимо к облагоображењу Србске књижевности! —

ИЗЈАСНЕНЈЕ

119

Речи њеки, које се виде сумнителне.

Амор, то је из Латинског *amor*.

Афродита, пјенородна, т. ј. *Venus*.

Бабино звонце, име цвјета названог тако.

Бакхус, *Bachus*, *der Gott des Weines*.

Бор, и *бор*: *бор* дрво, *бор* бoрба.

Весна, прољеће, *der Frühling*, *ver*.

Врт, башча.

Грацие, Венерине три кћери: *Аглаја*, *Талпа*, *Евфросина*.

Гај, *der Hain*, *nemus*.

Гроз, љутост.

Гушта, трњак, *die Hecke*, *dumetum*, *spinetum*.

Делта, *Delia* (од острова *Delos*), *Diana*.

Диел, *der Heil*, *pars*.

Дуа, *die Luft*, *exhalatio*.

Едем, рај.

Жутрај, име цвјета.

Збиљски, *der wahre*, *verus*.

Злак, зеленоћа.

Искрилица, име цвјета.

Јаз, отвор.

Јек, јека, јеканье, *der Hall*.

Крак, *das Schienbein*, *crus*, *крац*, *crura*.

Крик, *крича*, *кричање*.

Личуј, лјепи чово, име цвјета.

Љубко, мило.

Љубошуно, *liebevoll*.

Ма, *momentum*.

Миg, *der Wint*, *nutus*.

Најада, *die Flußnymphe*, *Najas*, *dis*.

Обојет, *zweyerley*, *anceps*.

Орада, *bei Waldnymphe*, *Oreas*, *dis*.

Ос, или *Оса*, *die Weipe*, *vespra*.

Пој, *der Gesang*, *cantus*.

120

- Прас*, праска.
Примјетба, die Anmerkung, nota.
Рик, *рика*, рикање.
Ромулоаи, који Ромулову држи страну.
Сьед, јело.
Спис, der Styl, stylus.
Стај, стаја, мјесто.
Стотма, eine Million.
Тул, у чему се стрјеле носе.
Увод, Einleitung, introductio.
Узљубност, die Gegenliebe.
Феб, Apollo, Phoebus.
Флора, Цвјета.
Харфа, die Harfe, cithara.
Хор, иначе лик.
Цвјета, die Göttin der Blumen, Flora.
Церес, боље Церера, die Göttin der Frucht.
Црножуџије, melancholia.
Цитериа, die Göttin der Liebe, Cytherea.
Цјед, од цједим, ако није цједим од цјед.
Черушак, ein Schnittvers, versus hirsutus.
Шар, боја, die Farbe.
Штастан, срећан и благополучан.

Остале нагатаљиве речи налазе се у Митологији.

[На стр. 122.—136. штампана су имена г.г. ПРЕНУМЕРАНТА.]

И С П Р А В К Е.

Треба исправити : на страни 5., у врсти 4.: тридесетолетанъ; — 9,35: ех аliо; — 17,9: доказујући; — 38,23: ('); — 41,8: твор. јед.; — 80,30: љубите; — 83,17: триљео; — 84,30: XXII; — 91,32: Новковић; — 96,6: књижици; — 97,9,10: {да се}; — 100,41: знајући; — 101,24: ниједним [ни једнијем]; — 104,1: уплаши; — 120,14: *би ти* было; — 122,38: промислитељ; — 145,36: настояште; — 164,37: великъ; — 166,21: управо; — 185,6: дупките; — 186,14: лѣкот; — 241,23: **Woggede**; — 242,2: gricfijfješ; — 252,10: ж. **В.**; 13: **Сербіѣ**; — 254,21: тѣде, тѣ; — 262,29: данас), ; — 279,5: Польскихъ; 7: Кирилловским; — 299,30: од какога; — 302,47: улан-ик; — 318,4: н. и.; — 322,1: рјјечи; 28: произведени; — 355,20: црквени; — 361,22: пунѣч-ин; — 368,23: пошашан; — 377,36: између; — 382,12: пишући; — 386,16: Seribebam; — 389,23: почувало; — 400,21 (лево): си ме ти; 26: моју коју; — 416,38: комаде; — 419,19: најпослѣје; — 422,38: Славенским; — 423,19: 30 грошића.; — 425,28: Георгію; — 439.1: **der**; — 446,37: **Wqf.**; — 452,35: **verdrängt**; — 454,4,5: **Uužejfning**; — 456,5: **jonberu**; — 476,24: мајко.

Шарене заграде (кламаре) нису изишле чисте код рѣчи : на стр. 316: ви-сина, вишина; 317: тавница, тамница; 321: ранка, раѣка; 352: власан, властан; 364: кућни, кутњи.

